

سفر مبرری خوا

۹

دہرس و پندہکانی

بہ دستکاری و لی زیادکردنہوہ

راځه پانډني مهكله بي ماموستا علي بابير

Facebook icon

archive.org/details/@alibapir

Google Play

App Store

QR codes

له نوره ډومنه نه پوهېږئ له مکمل کتابين
Stay in touch on social media
نن مه کم پر مواقع التواصل الاجتماعی

www.alibapir.net

English - عربي - کوردی

QR codes

علي بابير/ AliBapir

Facebook icon

علي بابير/ AliBapir

کتابي

راځه پانډني مهكله بي ماموستا علي بابير

Telegram icon

WhatsApp icon

Phone icon

QR codes

پوخته ټيټا نامة ټي
پيغه مبهري خوا ﷺ و
دهرس و په نډه گاني

www.alibapir.com

له نړۍ ګومېلایه نېټه ګان لیکه لیکن
Stay in touch on social media
نن مکتب یر مواتع التواصل الاجتماعی

ډاګه یاندي مکتبه یی ماموستا عهلی بابیر

AliBapir/علي بابیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.net

English - عربي - ګوردی

ډاګه یاندي مکتبه یی ماموستا عهلی بابیر

ګه نای

ډاګه یاندي مکتبه یی ماموستا عهلی بابیر

پوخته‌ی ژيانتنامہ‌ی
پیغہ‌مبہ‌ری خوا صلی اللہ علیہ وسلم و
دہرس و پہ‌ندہ‌کانی

بہ دہستکاری و لی زیادکردنہ‌وہ

عہ‌لی باپیر

چاپی سیئہ‌م

۲۰۱۲ - ۱۴۳۴

بؤبلا وکردنہ‌وہ وراکماندن

ناوی گت ییب : پوختهی ژياننامهی پیغمبهری خوا ﷺ و

دورس و پهنه مگانی

ناوی نوسمه: عهلی باپیر

چاپ و بلاوکردنه وهی: نویسنکهی تهفسیر بو بلاوکردنه وهو راگه یاندن/

ههولیر

نه خشه سازی ناو وه: عزالدین محمد

خهت: نهوزاد گویی

بهرگ: ئه مین مخلص

نوره و سالی چاپ: سیهم ۱۴۳۴هـ - ۲۰۱۲ز

تیراژ: ۲۰۰۰ دانه

له بهر یوه بهریمتی گشتی کتیبخانه

گشتیهکان ژماره ی سپاردن (۲۵۵۱)ی

سالی (۲۰۰۹)ی پهنه وه

مافی له چاپدانه وهی پاریزراوه بو
نویسنکهی تهفسیر

نویسنکهی تهفسیر

بو بلاوکردنه وهو راگه یاندن

ههولیر - شهقامی دادکا - ژیر نویتیلی شیرین پالاص

Mob: 00964 750 460 51 22

Tel: 0964 750 25 18 138

www.tafseer-pub.com

tafseeroffice@yahoo.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله والصلوة والسلام على رسول الله محمد و آله و صحبه

و سلم و الله اعلم بالصواب و ما قدّمنا من صلوات و

تسبیحات و تهنّیات و تحفّات و تحفّات و تحفّات و

تسبیحات و تهنّیات و تحفّات و تحفّات و تحفّات و

تسبیحات و تهنّیات و تحفّات و تحفّات و تحفّات و

تسبیحات و تهنّیات و تحفّات و تحفّات و تحفّات و

تسبیحات و تهنّیات و تحفّات و تحفّات و تحفّات و

ع
الحمد لله

۱۱ ربیع الثانی ۱۴۲۷

۱۹ / ۵ / ۱۴۰۵

الحمد لله

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴾
(الأنبياء)

راڳه پابندي مهكته بهي ماموستا عهلي بابير

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

Google Play

App Store

QR Code

له نوده كومه ناپه پوهان لهكلماتين
Stay in touch on social media
نن سكم مير مبالغ التواصل التواصل

www.alibapir.net

English - عربي - گورځي

ععلي بابير/Alibapir

كه نالي
راڳه پابندي مهكته بهي ماموستا عهلي بابير

QR Code

پېشکېش بڼه

به هم مو ته وانهی که پیغه مېهري کوتاييان ﷺ له خويانو
بابو دايك و سهرجه م خرم و كس و كارو تيكرپاي خه لكی
خو شترده وي و، به هو ی شوین پی هه لگرتنی و بهرجه سته كرنی
بهرنامه و رپیازه كه یه وه، له ژيانی تاكيی و خیزانی و
كومه لایه تییاندا، ده عوای له هم مو كه س زیاتر خو شویستیان،
په کی له سهر ئی سپات كرن ناكه وي.

د افغانستان د مکتوبي ماموستا علي بابیر

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

QR Code 1

QR Code 2

له لورې كومه رښتانه مكان له كملاني

Stay in touch on social media

نحن معكم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

www.alibapir.net

English - عربي - گوردی

علي بابیر/Alibapir

علي بابیر/Alibapir

كه ناي

د افغانستان د مکتوبي ماموستا علي بابیر

QR Code 3

QR Code 4

QR Code 5

د افغانستان د مکتوبي ماموستا علي بابیر

نهم کتیه

إن الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره ونستهديه، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا وسيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل له ومن يضل فلا هادي له. وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمدا عبده ورسوله.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ (۱۰۲) (۱)
آل عمران.

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا وَجْهًا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ (۱) (۲)
النساء.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿۷۰﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ (۷۱) (۳) الأحزاب.

(۱) واته: (نه ی نهوانه ی پرواتان هیتاوه! پارێز له خوا بکه ن بهو شیوه یه ی که شایسته یه تی، وه به مسوولمانیی نه بی مه مر ن).

(۲) واته: { نه ی خه لکینه! لهو پهروه دگاره تان بترسن که له تاکه که سیک (نادهم) دروستی کردوون، هه ر لهویش هاوسه ره که یشی (ههوا)ی دروست کرد، وه لهو دووانه یش (نادهم و ههوا) پیاوان و ناهه تانیکی زوری به دنیادا بلا و کرده وه، وه پارێز لهو خوایه بکه ن که به ناوی وی شت له یه کدی داواده که ن، ههروه ها خزمایه تی بهارێزن، بێگومان خوا چاودێره به سه رتانه وه }.

(۳) واته: { نه ی نهوانه ی پرواتان هیتاوه! پارێز له خوا بکه ن و قسه ی راست و ریکو پیک بکه ن، نهوسا (خوا) کاره کانتان بو چاک ده کات و، گونا هه کانتان بو ده پو شتی، وه هه ر که سیک گوێز پاره یی خوا و پیغه مبه ره که ی بکات، نهوه بێگومان سه ره که وتنیکی گه وه ی به ده سه تیه تا وه }.

أَمَّا بَعْدُ: فَإِنَّ أَصَدَقَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ، وَخَيْرُ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ، وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا، وَكُلُّ مُحَدَّثَةٍ بِدْعَةٍ، وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ، وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ^(۱).

خوینەرى سەنگین و شیرین!

ئەم کتیبە بریتیه لەکۆی پەنجاوچار دەرس، کە لەژێر ناوونیشانى: (بوختەى ژياننامەى پيغەمبەرى خوا ﷺ) دا، پيشکەش کراو و پاش هيرانە سەر کاغەزو سووکە دەستکارییهک، کە شیوازی کتیب دەبجوازی، بەم جوهری لیها توه.

ئىجا ئەوهری لیڕەدا بەپيويستى دەزانم، ئەگەر بەئامازە پيکەردنیش بى باس بکەم لەم چەند خالەدا دەبجەمە روو:

یەكەم: ئاشکرایە، کە باس و خواس و لیكۆلینەو لەبارەى ژيان و گوزەران و بەسەرھاتەکانى پيغەمبەرمان (محمد) ﷺ بەتایبەت بە زمانى عەرەبى زۆرو زوهرندن، خوا پاداشتی هەموو لایەك بداتەو، بەزمانى کوردیش کەم و زۆر باس و لیكۆلینەو لەو بوارەدا هەن، بەلام بەپراستی ئیستاش ئاتاجیی زۆر لەو بارەو هەیهو، ئەم هەولەى بەندەش هەنگاویكە لەو ریپەداو، هیوام وایە کەلیتیکی باش بگرئ.

دووەم: تایبەتمەندیی و ئیمتیازیکی گەرنکی ئەم کتیبەش، بریتیه لە پشتبەستنى زۆرى بە قورئان، چونکە بیگومان پەوشت و هەلس و کەوت و ژيان و گوزەرانى پيغەمبەرى خوا ﷺ، هەمووی بەپيى قورئان بوو و لەبەر روژشنايى قورئاندا بوو، وەك دایکمان عایشە -خوا لیى رازى بى- لە وەلامى (قتادة) دا کە لەبارەى پەوشت و

(۱) ئەمە (خطبة الحاجة) ی پێدەلێن کە واباشە پێش هەر وتار و لێدوانێکی گەرنک بگوترئ. رواها این ماجه: ۴۵، وأحمد: (۱۴۳۴)، (۱۴۳۸۶)، ومسلم بعضها: (۴۳)، (۴۴)، (۸۶۷).

رہفتاری پیغمبرہ وہ ﷺ پرسیاری لیکردہ، گوتوویہ تی: (..فإن خلق نبی اللہ ﷺ کان القرآن) رواہ مسلم^(۱).

بہ لئی نیمہ ہولمانداوہ بہ پیی توانا و بولوان زوربہی ئەو ئایہ تہ بہ پیژانہ کہ بہیوہستن بہ ہلویست و روداوہ کانی ژیانی پیغمبرہ وہ ﷺ، بیانہیین، یان لانیکم ناماژہ یان پیبکین.

سییہم: ہر وہا تایہ تمندیہ کی دیکہی ئەم کتیبہ ئەویہ کہ ہولمان داوہ گرنگیہ کی زور بہ ہینانہ وہی ئەو دہقانہی سوننہت بدہین کہ بہیوہستن بہ ژیان و گوزہران و بہ سہرہات و ہلویستہ کانی پیغمبرہی خواوہ ﷺ، بہ تایہ تی ئەو دہق و فرمایشتانہی کہ ہردووک کتیبی: (صحیح البخاری) و (صحیح مسلم) ہیناویان، و ہولیشم داوہ کہ ہیچ قسہیہک لہ بارہی ہلویست و روداوہ کانی پیغمبرہ وہ ﷺ نہ ہینم، کہ پشتبہستو نہ بی بہ سہرچاویہ کی متمانہ پیکراوہ موعتہ بہر.

چوارہم: بہ پیی توانا ویستوومہ ئەم ژیاننامہیہ کورت و پوخت بیٹ و زیاتر بابہ تہ سہرہ کی و گرنگہ کانی سیرہ و ژیانی پیغمبر ﷺ بخمہ پروو و زور نہ چمہ نیو وردہ بابہ تہ کانہ وہ، ہر وہا بول خستہ پرووی پەندو عیبہ تہ کانش بہ ہمان شیوہ و بگرہ جاری وایہ پەند وەرگرتنہ کہ حوالہی سہلیقہ و ہوشی خوینہر کراوہ، چونکہ بہزہقی دیار بووہ، یان ہر بہ کورتی ناماژہی پیکراوہ.

پینجہم: سہرچاویہ کانی ئەم کتیبہ ش پاش قورٹان و سوننہت، کہ بہ پلہی یہ کہم پشتیان پی بہ ستراوہ، بریتین لہ:

۱- (السيرة النبوية لابن هشام)^(۱)، کہ یہ کہمین و گرنگترین سہرچاویہ و ہموو ئەوانہی دوا ی خوی پشتیان پیبہستوہ.

۲ - (البدایة والنهاية) ی (ابن کثیر)، که ویرای پشتمه‌ستنی به کتیبه‌که‌ی (ابن هشام) خویشی لیکولینه‌وه‌ی زیاده‌ی هه‌یه.

دیاره جاروباریش سوود له: (السيرة النبوية الصحيحة) ی (د. أكرم ضياء العمری) و (السيرة النبوية) ی (د. علي محمد الصلابي) وەرگیراوه.

شه‌شم: وه له‌کوټاییدا به‌پیوستی ده‌زانم که ویرای سوپاس‌گوزاری‌و دووعای خیر ناماژه‌بکه‌م به‌و که‌سانه‌ی که ده‌وریان بینیه له هاتنه‌دی و سازبوونی نه‌م به‌ره‌مه‌دا، که دیاره لیرده‌ا به‌گویره‌ی ریزبه‌ندی کاره‌کانیان له پروی زه‌مه‌نییه‌وه باسیان بکه‌م.

۱ - (موحه‌مه‌د) ی کورم که هه‌ر په‌نجاوچوار ده‌رسه‌که‌ی له ماوه‌ی مانگی‌کدا له کاسیت‌هه‌ هیڼایه‌ سهر کاغه‌ز.

۲ - کاک (نه‌بو به‌کری) ی برام و کاک (زانا حه‌سه‌ن باب‌ه‌کر) که تایپیان کرد.

۳ - ماموستا (حه‌سه‌ن باب‌ه‌کر) که پاش تایپکرانی، به‌وردی پییدا چووه‌و وه‌ک خو‌ی گوتوویه‌تی: جاروبار ده‌ستکاری هه‌ندی‌ک رسته‌و پرگه‌شی کردوه‌و زور له فهرمایسته‌کانیشی (تخریج) کردوون.

۴ - کاک نه‌وزاد کوژی (نه‌وا محمد سه‌عید) که وه‌ک عاده‌تی هه‌میشه‌یی زور به‌ وردی پاش دیزاین و کوټاجار به‌م کتیبه‌و سه‌رجه‌م کتیبو نامیلکه‌کانی دیکه‌شمدا، که له نووسینگه‌ی ته‌فسیر چاپ کراون، چوټه‌وه‌و، له تبیینی و سه‌رنجه‌کانی سوودمه‌ند بووم.

۵ - کاک (حه‌یدر موزه‌فهر) که پاش پی‌داچوونه‌وه‌ی خوم دووباره، به هه‌له‌گیریه‌که‌دا چووه‌و له‌سهر کوټمپیوته‌ر راستی کرده‌وه.

(۱) نه‌و چاپه‌ی که من له‌به‌رده‌ستم بوو له‌کاتی پی‌داچوونه‌وه‌ی نه‌م کتیبه‌دا به‌م شیوه‌یه: چوار به‌ش (جزء) ه له‌یه‌ک به‌رگدا، دووبه‌شی یه‌که‌می سه‌رجه‌م (۴۲۴) لاپه‌ریه‌ به‌شی س‌وچواریشی (۴۱۵) لاپه‌ریه‌و ژماره‌ی لاپه‌ره‌کانیان پټکه‌وه‌ حساب کراون، چاپی یه‌که‌م (۲۰۶) ی (دار ابن الهیثم) ه.

٦- كاك (حاجی رزگار) كه پاش دیزاین (تصمیم)كرانى له لایهن برابیه كهوه، جارێكى دیکه هه‌ڵسایه وه به‌چاو پێداگێرانه‌وه‌ی دیزاینه‌كه‌ی.

خوا پاداشتی هه‌موو لایه‌کیان به‌چاكرتین شیوه‌ بداته‌وه‌و هه‌موویان سه‌ربه‌رزو به‌خته‌وه‌ری دنیاو سه‌رفرازو خو‌شنوودی ته‌ولا بکات.

شایانی باسیشه له‌ كو‌تاییدا خو‌یشم دووباره‌ به‌وردیی پێیدا چوومه‌وه‌و ته‌وه‌نده‌ی به‌ پێویستم زانیبێ، له‌ زۆر شوێنان ورده‌ده‌ستکاریی و له‌ هه‌ندیك شوێنانیش كه‌م و زیاد گو‌رانكارییم تێدا كردوه‌.

سبحانك اللهم وبحمدك أشهد أن لا اله الا أنت أستغفرك وأتوب اليك

عہلی باپیر
۲۰ جمادی الاولیٰ ۱۴۳۰
۱۵ مایسی ۲۰۰۹
ہہولر

پيشه کی چاپی سییه م

الحمد لله العلي التقدير والصلاة والسلام على رسول الله الأعظم ونبیه الخاتم محمد الموصوف بالبشير والندیر، والمشبّه بالسراج المنیر، وآله الذین حَفَظُوا من الله الحکیم بإبعاد الرّجس عنهم والتطهير، وهم کلّهم؛ قرابةً وصحباً وأزواجاً وذرية أهلّ لکلّ إحترام وتقدير.

خویننه‌ری به‌رېزو سەنگین

ئەمە چاپی سییه‌می کتیبی: (بوخته‌ی ژياننامه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و دەرس و پەندەکانی) یه‌تی و ئەم چاپی سییه‌مه‌ چه‌ند گوډانکاری و چاکسازییه‌کی گرنګ ئەم چاپه‌دا کراون:

۱/ به‌شیک‌ی گه‌وره‌و گرنګی لای زیاد کراوه به‌ ناوونیشانی: (شیوه‌و دیمنه‌و ره‌وشت و خه‌سله‌ته‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ) که‌ نیزیکه‌ی هه‌شتا (۸۰) لاپه‌ره‌ی گرتوته‌وه.

۲/ سه‌رجه‌م فه‌رمایشته‌کان به‌تایبه‌ت ته‌وانه‌ی (بخاری و مسلم) هی‌ناویانن، به‌ ژماره‌کانیانه‌وه (تخریج) کراون.

۳/ ده‌ستکاری هه‌ندیك ده‌ق و مانا و لیكدانه‌وه‌ی هه‌ندیك ده‌ق کراوه، پاش زیاتر لی‌وردبوونه‌وه به‌راوردکردن، وێرای راستکردنه‌وه‌ی چه‌ند هه‌له‌یه‌کی چاپیی.

له‌ خوای په‌خشه‌رو به‌ به‌زه‌یی داواکارم هه‌رچی زیاتر هاوکارو هی‌دایه‌تده‌رمان بیت بو‌باشتر شاره‌زابوون و پیوه‌ پابه‌ندبوونی رې‌بازو سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ.

پیشه کی چا پی دووهم

الحمد لله العلي الكبير والصلاة والسلام على نبي الله الخاتم البشير النذير
والسراج المنير محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب، وآله أجمعين صحباً و أزواجاً
وقرابة، والتابعين لهم بإحسان.

خویننه ری بهر پتزو خوشه ویست !

سیره و ژباتنی پیغه مبهری خوا محمد ﷺ بهر جهسته کهر (تجسید) ی ئیسلامه و
لیکدانه وه و ته فسیری کرده یی قورئانه، بویه پاش قورئانی بهر پتزو پتزو، پیویسته بو
تیگه یشتنی ئیسلام و لی شاره زابونی ری بازو ژباتو به سه رهاتی پیغه مبهری خوا ﷺ
پشکی شیر ی پی ببری و گه وره ترین گرنگی و بایه خی پی بدری له هه موو پرووه کانیه وه،
چونکه بیگومان پیغه مبهری ﷺ سه رمه شق و پیشره و چاوسا غمانه له تیگرای بارو
لایه نه کانی دینداری و دیاداری دا، وه ک خوی زاناو شاره زا فه رموویه تی: ﴿لَقَدْ كَانَ
لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾ ﴿١١﴾
الأحزاب، واته: بیگومان له پیغه مبهری خوا دا سه رمه شقیکی باشتان هیه بو هه ره که سیک،
که به هیوای خواو پوژی دواپی بی و زور یادی خوا بکات.

وه ک ده بینن خوی کار به جی سبحانه و تعالی به ره های بی باسی سه رمه شقیتی و
پیشره ویتی پیغه مبهری خوی کرده بو هه ره که سیک تومیدی وابی له دنیا و دوا پوژدا
شایسته ی به زه بی و پاداشتی خوابی!

که واته:

پیویسته هه تا ده توانین وردینه وه و شاره زا و بهر چا و پروون بین له ناسینی پیغه مبهری
خوا ﷺ و ناشنا بون و بهر ری بازو سیره ژباته که ی، هیچ گومانیشی تیدانیه، که سوننه ت و

سىرەى دولەتمەندو گشتگىرى ئەو بەرپزەو خۇشەويستە لە ھىچ روويكەو نائومىدەمان ناکات، كە بۆمان بېيتە پېتمايى و پۆشنايى.

لەبارەى چاپى دووھەمى ئەم كتيبەشەو دەئيم:

ئەم كتيبە: ((پوختەى ژياننامەى پېغەمبەرى خوا ﷺ و دەرس و پەندەكانى)) لەم چاپەيدا، جگە لە راستکردنەو چەند ھەلەيەكى چاپى يەكەم و زىادکردنى چەند دېرېك لە دوو سى شويىندا، كتومت وەك خۇى ھىلراوئەو، ئەويش لە سۆنگەى چەند ھۆكارىكەو: يەكەم: چاپى يەكەمى ئەم كتيبە تاراددەيەكى باش بەنەفەسيكى درپزەو و بى پەلەپەلەكردن ئەنجام دراو وردەكارىي زۆرى تيدا كرا.

دووھەم: ئەم كتيبە ھەرچەندە قەبارەكەيشى بچروك نىيە، بەلام وەك لە ناوونيشانەكەشيەو، ديارە نەويستراو دووردريژ بىو سەرچەم وردەكارىيەكانى سىرەو ژيانى پېغەمبەرى خوا ﷺ تيدا بى، بەلكو بەشتە بنەرەتي و گرنگەكان وازى ھىناو.

سىيەم: ھەرچەندە پاش چاپ و بلاوكرانەو ھەر بەرھەميكم، حەزم كردو و چاوەرى بوومە، كە خويئەرانى دلسۆزو وردىن بە سەرنج و پەخنەو تيبينىەكانيان، من بەھرەمەندو بەرھەمەكەشم دولەتمەند بكن، بەلام لەبارەى ئەم كتيبەو ھەرچەند لەچاو قەبارەى و نرخى و ژمارەى زۆرى نوسخەكانى، چاپى يەكەمى بەخيىرايى بلاويو، بەلام ھىچ تيبينى و سەرنج و پەخنەيەكم پىنەگەشت، كە مايەى چاويىداگيرانەو ھى باسو بابەتەكانى بىت.

بەھەر حال بەھيواي ئەو، كە لە چاپەكانى ديكەى ئەم كتيبەدا، دەرەفت و ھۆكارى باشتىر بى چاويىداگيرانەو دولەتمەندتر كردنى پرەخسى.

خوا بە لوتفو كەرەمى بى سنوورى خۇى، ھىدايەتى زياترمان بدات و لەسەر راستەشەقامى خۇى و رېبازى پېغەمبەرەكەى ﷺ باشتىر باشتىر راوئەستاو دامەزراومان بگات.

نوسەر

۱۹ى صفر ۱۴۳۲

۲۳ كانوونى يەكەمى ۲۰۱۱

ھەولير

پیشه کی

سویاس و ستایش یو خوی پوره دگاری جیهانیان، که سوزو به زهیه که ی هه موو شتی کی گرتو ته وه دینی کی گشتگیری هه مه لایه نه ی نه وتوی ناردوه که مایه ی به خته وه ری و سهر فزایی نینسانه کانه.

دروودو سه لامی خوی به خشنده یو سهر گیانی پاکی پیغه مبه رمان موحه ممد ﷺ که خوا هه لیبژاردوه و کردو ویه تی به پیغه مبه رو سهرمه شقی مرو قایه تی وه ک ده فهرموی: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ
الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾ (الأحزاب. ۲۱) که به قسه و کردارو هه لویست و ره فتار، نیسلامی رانواندوه و ته رجه مبه کی کرده یی قورئانی به ریژ بووه و خوی میهره بان به رجه مت یو جیهانیان ناردوه.

خوینه ری به ریژ!

باسکردنی ژیانو به سهرهاتی پیغه مبه ران -عليهم الصلاة والسلام- به گشتی و پیغه مبه رمان موحه ممد ﷺ به تاییه تی یو که سائیک که بیانوه ی په ند وهر بگرن، جی ی په ندو غیره ت و تیوه رمانه و نینسان لی به هره مهنده ی، له ناسینی خواو به ندایه تی راسته قینه و یه کلابونه وه یو، زانینی فه لسه فه ی دروستکرانی بوونه وه رو ژیانو مردنو، دنیا به که مگرتنو، به خه مه وه بوونو خه باتو هه ولدان یو رزگارکردنی مرو قه کانو، به ریوه بردنی کاروباری هه مه لایه نه ی ژیانو خه لک به باشتیرین شیوه و له خودا به رجه سته کردنی چاکه به رانه ر خواو خه لک و... هتد.

هەر بۆیە خوای زانا لەچەندین شوێنی قورئانی بەرێژدا باسی بەسەرھاتی پیغەمبەرەن -عليهم الصلاة والسلام- و کارو تیکۆشان و شیوازی بانگەوازو ژیاڤیان لەگەڵ گەلەکانیان دەکات، ئەوان بیری خەلکی دەخاتەوێ و هە سەرەشق و پیشەوایانی ژیاڤی مەروڤایەتی ناویان دێنێ کە ئە مێژوودا جێ پەنجەیی چاکەیان دیارە و هەولێ گۆرینی واقعی خوارو خێچیان داوە و هەنگاویان بەرە و رەزامەندیی خوا رزگارکردنی چەوساوان و چەسپاندنی دادگەری ناوە.

باسکردنی ژیاڤی پیغەمبەریشمان موحەممەد ﷺ و نووسین لەبارەو زۆر هەڵدەگری، چونکە باس لە مەروڤێکی هەلبژاردە و ناوازه دەکری کە خوای پەرورەدگار و هە فریادەرەس و رزگارکەرێک بۆ تیکرای مەروڤایەتی دەنیی و بەبەرنامەییەکی هەمەلایەنەیی تێر و تەسەلەوێ خەلکی دەدوینێ و لە تاریکایی یەکان بەرە و رووناکی ئیسلام دەریان دێنێ، و هە خوا دەفرموی: ﴿الرَّكْعَةُ أُنْزِلَتْ إِلَيْكَ لِيُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾ (۱)
إبراهیم.

ئەم کتیبەش (پوخته‌ی زیاننامه‌ی پیغەمبەری خوا ﷺ) کە سەرەتا مامۆستا عەلی بابەر بە (۵۴) دەرس لە هەولێر بۆ کۆمەڵێک لە خەلکی گوتوویەتیەو و دواتر کراوەتە کتیب، بە کورتی باس لە قۆناغە گەرم و بەسەرھاتە هەستیاری سەرەکییەکانی ژیاڤی پیغەمبەرمان ﷺ دەکات، کە ئە ژیاڤی پیش پیغەمبەراییەتی و دوا بوونی بە پیغەمبەر تا وەفاتکردنی پێاندا گۆزەری کردو و روویان داوە، ئەمەش بە مەبەستی زیاتر ئاشناو شارەزابوونی خوینەر بە ژیاڤی پیغەمبەر ﷺ و پەند و عیبەرەت لێ وەرگرتنی و شوێنێ هەلگرتنی زیاتری هەنگاوەکانی لە تیکرای بارەکانی ژیاڤیدا، کە خوشوێستنی بەندە بۆ خوا و بۆ بەندە بە زیاتر پابەندبوون و شوێنکەوتنی

پښتوینې پیغمبر ﷺ ریښاره گشتگیره کیهوه بنده، وهك خوی زانا
 فرمویه تی: ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾ آل عمران.

قهله می خاویڼ و به پرستی ماموستاو دهوله مندییه که ی له روی نویسینه وه ای
 کردوه خه لکیکی زوری کوردستان لیی به هره مند بنو له زور رووه وه وهك نویسره و
 بیرمه ندیکی نوازه ی هم کوردستانه سهیر بکړی، که نه یاره فکریه کانیشی دان به و
 راستیه دا دینن.

هم پوخته یه له ژبانی پیغمبر ﷺ تامو چیژیکي تایبه تی خوی هیه و به پشت
 به ستن به قورئانو هه دیسو سهرچاوه ی دیکه ی سیره ی پیغمبر ﷺ که جیی
 متمانن و له شتی هه لبه ستراو دوورن، دهوله مند کراوه، بویه خویند زانیاری و
 داهینانی تازه ی به پیژي لی هه لدینجی، که هو زانیاریه ش بو ئینسانی ئیماندار
 هوپه کی سه ره کی پته و تربونی ئیمان و چاکتر پیاده کردنی شه ریعه تی خواپه.
 هو هی من هم کتیبه دا پیی هه ستاوم:

۱- ته خریج کردنی هه دیسه کانی (بخاری و مسلم) و نویسینی ژماره که یان به پیی
 (صحیح البخاری و صحیح مسلم)، که له دوو توپی هم کتیبه دا هاتوون.

۲- پیداچوونه وه ی وردو راستکردنه وه ی چند و شه و ته عبیریك که په نگه له کاتی
 هیترانه سه ر کاغه زدا په یدا بوین و زیاد کردنی هیندیک پرگو و رسته.

خوی به خشنده به ره که ت به خاته هم کتیبه و به باشتیرین شیوه پا داشتی نویسه
 بداته وه.

ده‌ستپیک

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على رسول الله (محمد) سيد المرسلين، وخاتم النبيين وإمام المتقين وقائد المجاهدين، وآله أجمعين، من الصالح والأزواج والقرابة والتابعين لهم بإحسان إلى يوم الدين.

سه‌باره‌ت به‌و زنجیره‌ی دهرسه‌ی ئاماده‌م کردوه به‌ناوی (پوخته‌ی ژیاننامه‌ی پیغمبه‌ری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) به‌ پیویستی ده‌زائِم بۆ به‌رچاو پروونی زیاترو دهرخستنی چۆنیته‌تی بابته‌که ئه‌م چه‌ند خالّه‌ی بجه‌مه‌ روو:

یه‌که‌م: خوا پشتیوان یی به‌ پیی توانا هه‌ول ده‌ده‌ین به‌پوختی و کورتی دهرباره‌ی ژیان‌ی پیغمبه‌ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بدوین، دیاره‌ (سیره‌) و ژیان‌ی پیغمبه‌ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کتیب و لی‌کۆلینه‌وه‌ی زۆری له‌سه‌ر نووسراوه‌، به‌لام ئیمه‌ ده‌مانه‌وی پوخته‌یه‌ک له‌و باره‌وه‌ باس بکه‌ین، بۆیه‌ داکۆکی له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌ بنه‌ره‌تییه‌کانی (سیره‌)ی پیغمبه‌ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ده‌که‌ین.

دووه‌م: له‌ ریزکردنی باسو بابته‌که‌کاندا ریزه‌بندیی زه‌مه‌نیی ره‌چاو ده‌که‌ین، وه‌ک زۆربه‌ی ئه‌و کتیبانه‌ی که‌ له‌باره‌ی ژیان و (سیره‌)ی پیغمبه‌ر وه‌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نووسراون، واته‌: له‌ سه‌ره‌تاوه‌ له‌دایکبوونی پیغمبه‌ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ئنجا قۆناغه‌کانی مندایی و گه‌نجیه‌تی، دوا‌یی وه‌حی بۆ هاتنی... به‌و پییه‌.

سێ‌یه‌م: سه‌رچاوه‌ی ئه‌م ژیاننامه‌یه‌ش سێ شته‌:

۱- قورئان (کتیبی‌ی خوی په‌روه‌ردگار).

۲- سوننه تی پیغه مېر ﷺ، به تاییه ت هه ردوک کتیبی (صحیح البخاری و صحیح مسلم).

۳- نه و کتیبانه ی که دهر باره ی ژیا نی پیغه مېر نو سرون به تاییه ت (السیره النبویه لابن هشام) که یه که مین کتیبه له پرووی زه مه نییه وه دهر باره ی ژیا نو به سه ره اتی پیغه مېر ﷺ نو سرون وه هه موو کتیبه کانی دیکه ی (سیره) ش پشت به و ده به ستن.

چواړه م: هه ول دده دین هه لوسته بکه ین له سه ر قوناغ و پرو دا وه کانی ژیا نی مو باره کی پیغه مېر ﷺ بو نه وه ی دهر سو په ندیا ن لی وهر بگرین بو ژیا نی دین داری و دنیا داری مان، چونکه نه وه فله سه فو و حیکمه تی میژوو یه به گشتی، وه به تاییه ت به سه ره ات و میژوی پیغه مېر ان - علیهم الصلاة والسلام - وه ک خوا ی په روه ردگار ده فه رموی: ﴿لَقَدْ كَانَتْ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةً لِأُولِي الْأَلْبَابِ...﴾ یوسف، واته: بیگومان له گیرانه وه ی به سه ره ات و ژیا نو گوزه رانی پیغه مېر اندا - علیهم الصلاة والسلام - په ند هیه بو خا وه ن عه قلان، واته په ندی گه وره هه ن بو هه رکه سیك که عه قلی هه بی، که واته ئینسان به نه ندازه ی عه قل و تیگه یشتن و ورد بو ونه وه ی، دهر سو په ند وهر ده گرئ له ژیا نی پیغه مېر ان - علیهم الصلاة والسلام - به گشتی و له ژیا نی سه روه رو کو تاییا ن (محمد) ﷺ به تاییه تی.

له خوا ی په روه ردگار ده پاریمه وه که نه م بابه ته مایه ی بهر چا ورونی زیاتر بی دهر باره ی ژیا نی پیغه مېر مان ﷺ و ئاشنا بوون به که سایه تی پیغه مېر ی خوا ﷺ، چونکه هه روه ک له داهاتو دا باسی ده که ین، به بی شاره زا بوونی چاک له ژیا نی پیغه مېر ﷺ نه ئیمانان چاک داده مه زری، وه نه ده توانین به باشی دین داری بکه ین، که واته ئاشنایی و شاره زایی له ژیا نو به سه ره ات و گوزه رانی پیغه مېر ﷺ شتیکی ساده نیه، به لکو به شیکه له دین داری و مسولمانه تیمان.

به لې بېگومان هه تا ئېنسان زياتر له ژيانې پيغه مېهر ﷺ شاره زانېت، زياتر خوښي ده وېتو له دلېدا شېرينترو به پزتر ده بې.

وه له راستېدا هه موو نه وانه ي ناحه زې پيغه مېهر نو بې پززيان بهرام مېهر به پيغه مېهر ﷺ نواندوه، له راپردووو ئېستادا له دوو حالان به دهر نېن، يان نه وه تا نه فام و نه زانو و نه و پهنده عه ربه يان به سهردا ده چه سپي که ده لې: (الناس أعداء ما جهلوا)، واته: خه لك دوژمنې شتي كن كه پي شاره زانېن، يان هه رچه نده ناسيوانه، به لام كه سانكي داخ له دلن بهرام مېهر پيغه مېهر و ئيسلام، به هوې بې پرواييانه وه، دياره له ميژووي پيغه مېهر انيشدا -عليهم الصلاة والسلام- زور و ابووه كه دوژمنانيان به تاييه تي نه وانه ي كه له ناستي به ريسيتدا بوون، پيغه مېهر انيان باش ناسيووه زانيويشيانه كه نه هلي حه قن و پهيام و بهرنامه كه شيان حه قه، به لام له بهر نه وه ي نه و پهيام و بهرنامه يه ي پيغه مېهر ان -عليهم الصلاة والسلام- له گه ل بهر نه و ندييه ناشه رعيه كاني نه وان تيگ گپراوه، دژايه تيان كرده، وهك خوي په روه ردگار له بهاره ي

فيره ون و داروده سته كه ي ده فرموي: ﴿وَحَمِّدُوا بِهَا وَأَسْتَقِنْتَهَا أَنْفُسَهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ﴾ النمل، واته: فيرعه ون و

داروده سته كه ي بې پروايي و كوفريان نيشاندا بهرام مېهر به بهرنامه ي (موسي) ﷺ له حال كدا كه له ده ورونيشياندا يه قينان هه بوو كه نه و پهيام و بهرنامه يه ي (موسي) حه قه وه موعجيزه و به لگه كانيشي راستن، به لام له بهر نه وه ي كه سته مكارو خو به زلگر

بوون بروايان پي نه هينا، ﴿...فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ﴾ سهرنج بده سهرنجامي شوومي خراپه كاران چون بوو!

به لې زور كه س دژايه تي پيغه مېهر ﷺ ده كات له بهر نه وه ي ده زانې، كه نه گهر خه لك له پهيامي پيغه مېهر ﷺ تيگات، وه بهرنامه و شريعه تيگ كه خوي

په روږدگار ناروويه تپه خوار، بچه سپي، نه وړاوهی که نه و له ټاوی لیلدا دهیکات
 ټاوه که روون دهیته و وړاوه کی لی ټیکده چیت، و نه و بازاره ټالوژی که نه و دزیی
 ټیدا دهکات ټالوژی که کی نامیني و دزیی که کی لی ټیکده چیت، نه و ده سوننه تی خوایه
 که خو به زلگران و خوشگوزه رانان، و نه وانه کی که چاویان له چه وساندنه و دهی خه لک
 بو و و یستوویانه په روږدگار ټی و په ستر او ټی به سهر خه لکه و به کن، هه میسه دژی
 پیغه مبه ران - علیهم الصلاة والسلام - بوون، بچی؟ چونکه پیغه مبه ران هاتوون تا کو
 خه لک رزگار و ټازاد بی، و نه بانگی ټازادیان به گوئی خه لک دادا و، که خه لک
 هه ندي کی هه ندي کی نه چه وسیني ته و نه نیکاته کو یله ی خوی، به لکو هه موویان به نده ی
 خوا و ملکه چ و پابه ندي شه ریعت و به رنامه ی خوا بن، نه و به رنامه و شه ریعت ته ی که
 له لایه ن خوا و هاتو و له زانیاری و رهمه ت و حکمه تی بی سنووری خوا و سهر چا و ده ی
 گرتو و، که به یه ک چا و ته ماشای هه موو ټینسانه کان دهکات و نایانکاته چه ند چین و
 تو یژیک و هه ندي کیان به سهر هه ندي کیاندا با و نادات، به پیچه وانه ی هه موو
 به رنامه کانی دیکه و، که زاده ی بیرو هو شی ټینسان و هه میسه لایه نگری کو مه لیک
 ده بن له سهر حیسابی خه لکی دیکه.

له نوره کوښښه پوهان لیکل شوي

www.alibapir.com

پښتو ژبې - پښتو ژبې

له نوره کوښښه پوهان لیکل شوي

www.alibapir.com

پښتو ژبې - پښتو ژبې

AliBapir

Google Play

App Store

AliBapir

Google Play

App Store

مانای وشه‌ی (السيرة):

وشه‌ی (سيرة) وشه‌یه‌که، زوره‌ی زانایان که له‌باره‌ی ژياننامه‌ی پیغه‌مبهره‌وه صلی الله علیه و آله شتیان نووسیوه له‌ژیر نهو ناویشانه‌دا نووسیویانه، بو وینه (ابن هشام) که یه‌که‌م که‌س بووه له‌وباره‌وه کتیبی نووسیوه کتیبه‌که‌ی به‌وناوه‌ویه (السيرة النبوية لابن هشام)، هه‌روه‌ها زوره‌ی زانایانی دیکه‌ بو وینه (محمد الغزالي)، محمد سعید (رمضان...)، هه‌روه‌ها زانایانی دیکه‌ش به زوری وشه‌ی (سيرة) یان به‌کاره‌ی‌ناوه.

جا با بزاین وشه‌ی (سيرة) له چیه‌وه هاتوه.؟!

(سيرة) وشه‌یه‌کی عه‌ره‌بییه‌و ناوه، له کرداری (سار، یسیر، سیراً) وه هاتوه (سار) واته رۆیشت، (یسیر) واته به‌رپگه‌دا ده‌روات (سیراً) واته رۆیشتن، که چاوه‌که‌یه‌تی، وه (سيرة) ناوه‌و واته (رۆیشتن)، شایانی باسیشه‌ نه‌م وشه‌یه‌یه‌که‌جار له‌قورئاندا هاتوه که خوی په‌روه‌ردگار به (موسی) ده‌فه‌رموی: ﴿قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَى﴾ طه، واته: (گوچانه‌که‌ت بگه‌رهو لی‌ی مه‌ترسی ده‌یگ‌یرپ‌نه‌وه حاله‌تی پيشی‌ی) - نه‌وه له‌کاتیک‌دا بوو که خوی په‌روه‌ردگار فه‌رمانی به (موسی) کرد گوچانه‌که‌ی فری بدات، به فه‌رمانی خوا گوچانه‌که‌ی بوو به نه‌ژدیه‌یه‌کی گه‌وره‌و مووسا - علیه‌الصلاة والسلام - ترسا، (أبو جعفر الطبري) له ته‌فسیره‌که‌یدا ده‌رباره‌ی ده‌سته‌واژه‌ی (سیرتها الأولى) ده‌لی (أي حالتها الأولى) یان (هیاتها الأولى)، واته: بو حاله‌ت و چونی‌ه‌تیه‌که‌ی پیشی‌ی.

که‌واته (سيرة) واته حاله‌ت و هه‌یه‌ت و چونی‌ه‌تی، که ده‌لین (سيرة) ی پیغه‌مبهر صلی الله علیه و آله واته چونی‌ه‌تی ژيانی پیغه‌مبهر صلی الله علیه و آله، که چوڼ ژیاوه؟ چی کردوه؟ واته: مانای وشه‌ی (سيرة) بریتیه له ژياننامه، چونی‌ه‌تی ژيان به‌سه‌ر بردن و گوزه‌رانی پیغه‌مبهری صلی الله علیه و آله خوا صلی الله علیه و آله.

پوځي ورده کارييه کاني ژياني پيغه مبهړ ﷺ باسکراون؟

له نيوان ژياني پيغه مبهړ ﷺ ژياني پيغه مبهړاني ديكه دا -عليهم الصلاة والسلام- جياوازييه كي سره كي وبنه رپتي ههيه، تهویش تهوويه كه ژياني پيغه مبهړمان (محمد) كوري (عبدالله) ﷺ زور بهوردی و بهروونی بو ئيمه تومار كراوه له هه موو لايه نه كاندا، چ پيش پيغه مبهړايه تي، چ دواي پيغه مبهړايه تي، تهوكاته ي كه له مه ككه بووه، يان تهوكاته ي كه له مه دينه بووه، ته نانه ت حاله تي كاتي سره مه رگيشي، زور بهوردی و بهروونی هه موو شتيك دهر باره ي پيغه مبهړ ﷺ بو ئيمه تومار كراوه، له قورئان و له دهقه كاني سوننه تدا، وه لهو كتيبانه دا كه له باره ي ژياني پيغه مبهړه وه ﷺ نو سرون، كه سووديان له و باره وه له قورئان و سوننه ت بينيوه، به لام هي پيغه مبهړاني پيشو بهو شيويه نيه، به لكو تهووي كه خواي په روه ردگار له قورئاندا دهر باره يان فرمويه تي زياتر لهو رووداوو هه لويستانه يانه كه په ندو عيبره تيان لي ودره گيري، به لام ورده کارييه کاني ديكه ي ژياني پيغه مبهړان -عليهم الصلاة والسلام- له قورئاندا تومار نه كراوه، كه بيگومان ئيمه جگه له قورئان، له كتيبانه ئاسمانيه كان، كتيبكي ديكه مان له بهر ده ستدا نيه كه به متمانه و باوه روه ويخوئينه وه و دنيابين كه خواي په روه ردگار فرمويه تي، چونكه كتيبانه کاني دي كه خواي په روه ردگار بو پيغه مبهړاني ناروون هه موويان گوږ دراون، وهك خواي په روه ردگار له قورئاندا دهر باره ي جووله كه و نه صرانييه كان فرمويه تي: ﴿...يُحْرِقُونَ أَلْكَامَ عَنْ مَوَاضِعِهِ...﴾ (۱۳)

المائدة، واته: (وشه كان له شويته كانيان لاده دهن)، وه فرمويه تي: ﴿...وَكَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ...﴾ (۱۳) المائدة، واته (به شيك لهووي پي ئاموژگاري كرابون له بيريان چو)، هه ركه سينكيش به ويژدانه وه ته ماشاي تهو كتيبانه بكات كه دهر باره ي ژياني پيغه مبهړان نو سرون چ ته ورات، چ ئينجيل و زه بوور وه باقي تهو كتيبانه ي ديكه كه (په يمانی كون) و (په يمانی نوئ) دا به ناوی وه حي خواي

په وروځ د گار تومار کړاؤ، زور به وروني و راښکارويي ده تواني بلې، نه وانه گور وروني ده ستکاری کړاؤ، هم (په یماني کون) که نړیکه ی (۲۰۰۰) لاپه رپیه که ته ورات به شیکه تی و زور کتیبی دیکه شی تیدان، وهک زه وروو حکمه تی سوله یمان و کومه لیک کتیبی دیکه که پالدر وانه لای کومه لیک له پیغه مبه ران (علیهم الصلاة والسلام)، نیمه نازنین ثایا نه وانه پیغه مبه ری خوابوون، یا له نه سلدا نه و کتیبانه یان بو هاتوون یان نا؟ وه هم (په یماني نوئ) که جگه له چوار ینجیله کان، زور شتی دیکه شیان تیدایه و، من هه مو یانم خویندوونه وه، که دهر باره ی ژيانی عیسا علیه السلام پیش وه چی بو هاتنی هه هیچ شتیك باس نه کړاوه دوی وه چی بو هاتنی شی کومه لیک سهره و گه شتی عیسا علیه السلام تیدایه، وه بیگومان خوی په وروځ د گار یهک ینجیلی بو (عیسی) علیه السلام ناردوه، به لام نه وانه دوی عیسا علیه السلام چوار جوړه ینجیلیان نووسیوه!!

حکمه تی نه وه ش که ژيانی پیغه مبه رمان (محمد) ﷺ زور به وروني و زور به ورونی بو نیمه تومار کړاوه، به لام ژيانی پیغه مبه رانی پیش نه و - علیهم الصلاة والسلام - بهو شیوه یه نه، نه وه یه که (محمد) ﷺ پیغه مبه ری خوابووه بو هه موو مرؤقیه تی، وهک خوی په وروځ د گار به پیغه مبه ر ده فرموی: ﴿قُلْ يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنِّي رَسُوْلُ

اَللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيعًا...﴾ (۱۵۸) الاعراف، واته: بلې نه ی خه لکینه! من پیغه مبه ری خوام بو هه مووتان، به لام دیاره پیغه مبه رانی پیش (محمد) ﷺ بو گه لیک تی بهت، یان عه شیره تی کی تی بهت، یان چهند که سو کومه لیک تی بهت بوون، بو وینه بهنی ئیسراییل که (موسی) علیه السلام یان بو ره وانه کړاوه کومه لیک بوون، وه بو کات و قوناغی کی دیاری کړاوه هاتوون، به لام (محمد) ﷺ بو هه موو به ری ئاده میزاد هاتوه به دریژایی زه مانو به پانایی زه مین، وه نه دوی (محمد) ﷺ که خاته مو دواینی پیغه مبه رانه، پیغه مبه ری کی دیکه نایهت، تا کو نه گه ر ته حریف و ده ستکاری بهک له ژيانیدا کړا، نه و پیغه مبه ره ی دوی نه و راستی بکاته وه، هه و وهک

چون (محمد) ﷺ نه دهستکاری کرانو ته حریف و گورانده ی که به سهر کتیبه کانی پیش قورئانو به سهر ژيانی پیغه مبه رانی پیش خویدا هاتوه، هه موویانی راست کردو ته وه، واته ئیستا ئیمه تنها به هو ی قورئانه وه ده زانین که (موسی) ﷺ چون بووه، نه گهر (تهورات) بخوینینه وه کومه لیک شتی و پال دراوه ته لای (موسی) ﷺ که ته نانه ت که سیکی ئاسایی نایکات، یان کومه لیک شتی و پال دراوه ته لای (ابراهیم) ﷺ که مسولمانیکی عاده تیش نایکات، هه روه ها (یعقوب) و (یوسف) و باقی پیغه مبه رانی دیکه -عليهم الصلاة السلام- بو نمونه: له عه هدی قه دیمدا هاتوه که (سوله یمان) ﷺ هه پیغه مبه ر نه بووه، به لکو جادوو گهر بووه، ئینجا (داود) ﷺ به مه لیکیکی زالم زانیوه، به لام قورئان بو ئیمه ی پروون کردو ته وه که نه وانه پیغه مبه ری خوی په روه ردگارن، وه پیاوانی پایه به رزن، وه نه دروو ده له سه ی که بویان هه لبه ستراوه هه مووی له لایهن نه هلی کیتابه وه بویان هه لبه ستراوه وانیه.

هه روه ها بویه ژيانی (محمد) ﷺ زور به وردی بو ئیمه تومارکراوه له قورئانو له سوننه تدا، بوئه وه ی ئیمه سه رمه شقیکی زور چاکمان له به رده ستدا بیت و بتوانین شوینی بکه وین له هه موو لایهنه کانی ژیا نماندا، وه خوی په روه ردگار له سوو رته ی (الأحزاب) له نایه تی (۲۱) له وباره وه ده فره مو ی: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ

حَسَنَةٌ...﴾، واته: بیگومان له پیغه مبه ری خوادا بو ئیوه سه رمه شقیکی باش هیه، وه له هه موو پرویه که وه (محمد المصطفی) ﷺ باشتین سه رمه شقه بو ئیمه، له پروی عه قیده یی و ئیمانی و فیکری و نه خلاقی و عباده تی و هه لسوکه وتی تاکی و خیزانی، وه له پروی مه عنه وی و ماددی و سیاسی و کومه لایه تی و جه نگو و ناشتی... هتد، وه له هیچ پرویکه وه هیچ شتی که نه که (محمد) ﷺ بو ئیمه ی ده ستیشان نه کردبی، جا چ خوی په روه ردگار له قورئاندا پی فره موو بی، یان بوخوی وه که شرح و پروونکرده ی قورئان فره موو بی، که واته نه گهر که سینک بیه وی به

شیوه‌یه‌ک بژی که خوا لیی پازی بی له هه‌موو لایه‌کانی ژیانیدا، تاکه چاره‌ی ئه‌وه‌یه که به‌دوای (محمد) ﷺ بکه‌وی وه بی‌کاته مامۆستاو سه‌رمه‌شقو چارساغی خو‌ی.

هه‌ربۆیه خوای په‌روه‌دگار ژیانو به‌سه‌ر هاتو گوزه‌رانی ئه‌وی وا لی‌کردوه که هه‌م له قورئاندا تۆمار بکری‌ت و هه‌م له ده‌قه‌کانی سوننه‌دا، بۆ ئه‌وه‌ی ئیمه سه‌ر مه‌شقی‌کی ناشکرمان له‌به‌رده‌ست بی‌ت تا بزانی چۆن بژیین، ژیانیک که خوای په‌روه‌دگار به‌هۆیه‌وه لی‌مان پازی بی، ئنجا وه‌کو گوتمان (محمد) ﷺ له‌به‌ره‌ئه‌وه‌ی که دوایی پی‌غه‌مبه‌ری خوایه، نه‌گه‌ر هاتباو ژیانو (سیره) ه‌که‌ی شی‌ویندرا‌با، یاخود کۆمه‌لیک لایه‌نی تاریکی تی‌دا بان، که بووبایه هۆی ئه‌وه‌ی خه‌لک سه‌ری لی‌بشی‌ویندری، وه‌کو کۆمه‌لیک لایه‌نی نه‌زانراو هه‌یه له ژیا‌نی پی‌غه‌مبه‌رانی دیکه‌دا -عليهم الصلاة والسلام-، ئه‌وکاته که‌س نه‌ده‌بوو راستی بکاته‌وه، چونکه له دوا‌ی

(محمد) ﷺ وه‌حی نه‌هاتوه ناشیه‌ت، وه‌ک خوا -عزّ وجلّ- ده‌فه‌رموی: ﴿مَا

كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمُ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ

بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿١٠﴾﴾ (الأحزاب، واته: (محمد) بابی هه‌چ کام له پیا‌وانتانیه، به‌ل‌کو په‌وانه‌کرا‌وی خوایه کۆتایی پی‌غه‌مبه‌رانه -عليهم الصلاة والسلام- وه خوا به هه‌موو شتی‌ک زانیه.

وه له‌به‌ره‌ئه‌وه‌ی که به‌هه‌موو شتی‌ک زانیه خوای په‌روه‌دگار وای کردوه ژیا‌نی ئه‌و (محمد) ﷺ بۆ ئیمه زۆر به وردی تۆمار بکری، بۆ ئه‌وه‌ی هه‌چ که‌س مه‌جالی نه‌بی به‌رنامه‌و په‌یامه‌که‌ی بگۆری ده‌ستکاری بکات، وه بۆ ئه‌وه‌ی ئۆمه‌ته‌که‌ی به‌ته‌وا‌وی ژیا‌نی ئاشنا بن و پا‌به‌ندبن به‌قه‌سه‌و هه‌لۆیسته‌کانیه‌وه.

گرنگی شارمزابوون له

ژبانه ی پیغمبره ی خوا ﷺ

یه کهم: له پووی ئیمانیه وه:

بیگومان بهو ئەندازیه ئیمانته به (محمد) ﷺ بۆ دروست دهبی که پیغمبره ی خوایه، که دهیناسی و پیی ناشنای و دهزانی کی بووه چی کردوه، چون ژیاوه؟ چونکه ئیمان به نهزانراو (مجهول) قهت پهیدا ناییت، به لکو بهشتی زانراو (معلوم) پهیدا دهبی، چونکه نه گهر ئینسان (محمد) ﷺ نه ناسی و نه زانی چون ژیاوه و قوناغه کانی ژبانی چی بوون و چی کردوه و چونی کردوه، چون ئیمانی پی دینی؟ وه خوی پهروهردگار نهی کردوه له وهی ئیمه به دواي شتيك بکهوین که زانیاریمان پیی نیه، وهك دهفرموی: ﴿وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ...﴾ (الإسراء، واته: به دواي شتيك مه کهوه که زانیاریت پیی نیه، واته ئیمانیشی پی مه هینه، چونکه که تو عیلمت به شتيك نه بی و ئیمانیشی پی بیی، مانای وایه تو ئیمانته به شتيك هیناوه که شاره زای نی و نازانی نه چاکه نه خراپه، که واته له بنه رته دا ئیمان هینان به (محمد) ﷺ وهك پیغمبره ی خوا له سه ر ئه وه بهنده که دهبی ئیمه شاره زای ژبان و گوزهرانو به سه رهاتی بین، نجا بیگومان ئیمان هینان به پیغمبره ی ش له لایه ن خوی پهروهردگار وه فره زکراوه، وهك دهفرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ءَامِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ ءَالِكُنَّبِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُوْلِهِ...﴾ (النساء، واته: شهی ئه وانه ی که ئیمانتهان هیناوه! ئیمان بینن به خوا و پیغمبره ی خوا، وه بهو کتیبه ی که ناردوو یه ته سه ر پیغمبره که ی، واته: بهردهوام بن له سه ر ئیمانه که تان به وردی و

تَيْفَكْرِيْنَهُوْهٖ، هَهُوْهٖهَا دَهْفَهْرَمُوْى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَءَامِنُوا بِرَسُولِهِ...﴾ (الحديد ۲۸)، واته: ئەى ئەوانەى ئيمانتان ههناوه! پارێز له خوا بکه‌ن ئيمان به پيغه‌مبه‌ره‌که‌شى يه‌نن.

رهنگه يه کيک بلي: ئينسانى ئيماندار چۆن ئيمان ديني؟

له راستيدا ئيمان چه‌ندان پله‌يه، زانايان له‌وباره‌وه ده‌لێن: ئيمان سى پله‌ى هه‌يه، که ئەمانه: (مطلق، واجب، مستحب):.

أ- ئيمانى (مطلق) ئەوه‌يه، که ئەگەر ئەو ئيمانته نه‌بێ، به‌مسوڵمان له‌قه‌لهم نادري.

ب- ئيمانى (واجب) يش ئەوه‌يه، که ئەگەر ئەو ئيمانته نه‌بێ، له‌دۆزه‌خ رزگارت نابي.

ج- ئيمانى (مستحب) يش ئەوه‌يه، که ئەگەر ئەو ئيمانته نه‌بێ، به‌دۆستى خوا دانانري.

وه زانايان باسى ئيمانى (مُجْمَل و مُفَصَّل)يان کردوه، واته: ئيمان به‌کورتي و به‌دریژى، که‌واته ئيمه هه‌ر بۆ دامه‌زرانى ئيمانمان به‌وه که (محمد ﷺ) پيغه‌مبه‌رى خوايه ﷺ پيويستمان به‌وه هه‌يه که (محمد ﷺ) بناسين به‌هۆى لى تىگه‌يشتنى ژياننامه‌که‌ى و شاره‌زابوون به‌هه‌لويس‌ت و هه‌لسوکوته‌کانى و قوناغه‌کانى ژيانپيه‌وه‌ى.

ئنجا شاره‌زابوون له ژياننامه‌ى پيغه‌مبه‌ر ﷺ پيويسته، بۆ ئەوه‌ى ئيمانمان دامه‌زراوتر و کامل‌تر و پۆچو تر بێ، وه‌ك خواى په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموي: ﴿قُلْ لَوْ شَاءَ

اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِّن قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ (يونس، واته: ئەى (محمد ﷺ) به‌کافره‌کان بلي: ئەگەر خوا چه‌زى کردبا قورتانم به‌سه‌ردا نه‌ده‌خويندنه‌وه‌و، ئيوه‌م پي شاره‌زاو پي ئاشنا

نده کرد، من پیش ئه وهی قورئانتان به سهردا بخوینمه وهو باسی پیغه مبه رایه تی خوّم بکه م، ته مه نی کم له نیو ئیوه دا گوزه راندوه بۆچی ئاقلتان نیه ؟

به ئی (محمد) ﷺ پیش ئه وهی وه حی بو بی (۴۰) سال ته مه نی به ری کرد، که واته خوای په وه ردگار سه رنجمان راده کی شی، بو ئه وهی خه ئک ته ماشا بکات که چل سال ته مه نی (محمد) ﷺ له پیش پیغه مبه رایه تیدا به ئلگه یه له سه ر ئه وهی که پیغه مبه ری خوایه، ئه گه ر نا، وه ک کافره کان ده یانگوت ئه گه ر پیغه مبه ر ﷺ له خو وه ئه و قورئانه ی هه لبه ستبایه، له و ته مه نه درێ وهی پیش (۴۰) سالیدا له و باره وه شتیکی هه ر ده گوت، به لام تا (۴۰) سالی ته واو نه کردوه، هیچی نه فه رموو وه دوایی له نا کاو فه رموویه تی: ئه من پیغه مبه ری خوام ﷺ !!

دیاره ئه و نه نجامه ش به وه ده ست مرو ف ده که وی، که شاره زای ژیا نامه ی پیغه مبه ر ﷺ بی، هه روه ها خوای په روه دگار ده فه رموی: ﴿وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَحِطُّ بِمِثْلِكَ إِذَا لَا رَبَّ الْمُبْطِلُونَ﴾ ﴿٤٨﴾ العنکبوت، واته: ئه ی (محمد) تو له پیش قورئاندا هیج کتیییکت نه خویندوت وه، وه هیج شتیکیشت به ده ستی راست نه نووسیوه، (پیغه مبه ر) ﷺ له پیش قورئاندا خویندن و نووسینی نه بووه، وه دوای ئه وهی که قورئانی شی بۆه اتوه نووسینی هه ر نه بووه، به لام خویندنه وهی هه بووه، ئه ویش ئه وه بووه قورئانی خویندوت وه، ﴿إِذَا لَا رَبَّ الْمُبْطِلُونَ﴾ ئه تو ئه گه ر پیش ئه وهی قورئانت بو بی، خویندن و نووسینت زانیبایه ئه وه ئه وانه ی ئه هلی (باطل) ن بۆیان هه بوو بکه ونه گومانه وه، به لام تو له نا کاو فیّری هه موو شتیک بووی، که واته: دیاره خوای په روه دگار فیّری کردوه، ئه وه ش کاتی ده یزانین که شاره زای ژیا نامه ی پیغه مبه ر ﷺ بین.

مهسه له يه کي د يکه له و باره وه نه وه يه که نه بوو سوفيان به سه رها تيکمان بو ده گير پته وه وه که له (صحيح مسلم)^(۱) دا هاتو: نه بوو سوفيان ده لئ: ئيمه چو وين بو شام له کاتيکدا که صولحي حوده ييه کرا (هيره قل) بانگي کردين گوتي: بيستومه ئيوه خه لکي نه شوينه که نه و کابرايه لييه تازه پهيدا بووه بانگه شه ي پيغه مبه را يه تي ده کات.

ده لئ: گوتمان به لئ.

گوتي: کامه تان زور ليي نزيکن بابي هه نديک پرسياري لي ده کم دهر باره ي نه و کابرايه، داخو بزايين پيغه مبه ره يان نا؟.

ده لئ: من چووم وه نه وانه ي له گه ليشم بوون له دواي منه وه دايان و گوتي: هه رچي ليي ده پرسم نه گهر دروي کرد ئيوه بليين درو ده کات، (هيره قل) کو مه لئک پرسيار له نه بوو سوفيان ده کات دهر باره ي پيغه مبه ر ﷺ که نه و کابرايه کي يه؟ نه سه بي چوون بووه؟ له چ جوړه عائيله يه که؟ ئايا هيج کام له بابو با پيراني مه ليک و پادشا بوون؟ ئايا ده سه لاتداره کان شويني ده که ون، يان بي ده سه لات ته کان؟ شهرو جهنگ له نيواندا پروي داوه؟ نه نجامي چوون بووه، ئايا نه وانه ي ئيماني پي ده هين ليي هه لده گه ر پته وه؟ ئايا قهت درو تان لي بيستوه؟

نه بوو سوفيان ده لئ: منيش نه وه ي راست بوو دهر باره ي موحه مبه دو بانگه وازه که ي نه وانه ي شويني که وتوون هه موويم پي گوت.

چونکه پيغه مبه ر ﷺ په ريږي نه و نه ده پاک بووه دوژمنان يشي نه يان توانيوه قسه ي خراپي له سه ر بکه ن، (هيره قل) کو مه لئک شت دهر باره ي (محمد) ﷺ ده پرسئ که له دواييدا ده يان کاته به لگه که نه و پيغه مبه ري خوايه، چونکه له کوتاييدا (هيره قل) ده لئ، نه و کابرايه ي که تو ده لئ ي ناوي (محمد) نه و پرسياران ه ي که لي م کردي نه گهر

(۱) صحيح مسلم: ۴۵۸۳، که له بهرگي چواره مي (ئيمان و عقيده ي ئيسلامي) داو له باسي ئيمان به پيغه مبه راندا هينا ومانه و ماناشمان کرده.

وۀلامۀ کانت هۀموو راسؑ بن؁ ئهوه پيغۀمبهري کؤتاييهو ئيمۀ چاوهړي بووين پيغۀمبهريکي وا بي؁ بهلام نه مانزاني له نيؤ عه ره باندا دي؁ وامانده زاني له نيؤه ئيمۀ دا دي؁ دهلي ئه گهر تو راسؑ بکهي ئمو (محمد) ه شوين پيئ منيش ده گري (وليبلغن ملکه ما تحت قدمي)؁ واته (شام)؁ بيگومان قسه کهي راسؑ ده رچوو.

که واته ئيمۀ به هوئ ناسيني پيغۀمبهروه ﷺ و شارۀ زاييمان ده ربارهي سپړه و ژيانيه وه زياتر ئيمانمان داده مه زري.

دوهم: له رووي تيگه يشتني قورئانده وه:

بيگومان شارۀ زابوونو ناشنابوون به ژيانو هۀئسوکه وت و هۀئويسته کاني پيغۀمبهري خوا ﷺ؁ يارمه تي زؤرمان دۀ دات بو چاڪ تيگه يشتني قورئان؁ چونکه خوي په روه ردار پيغۀمبهري خوي ﷺ به روونکه روه وي قورئان پيناسه کرده؁ وه دۀ فـرموي: ﴿...وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ

يَنفَكُرُوا﴾ ﴿٤٤﴾ النحل؁ واته: ئيمۀ (ذکر) مان بو تو ره وانه کردؤته خوار - (ذکر) يه کيکه له ناوه کاني قورئان؁ چونکه ئه و راسټيانه ده خاته وه بير خۀئک که عه قل و فيطره تي ساغيان پيان ناشنايه - تاکو ئه وه ي که بو خۀئکي نيردراوته خوار بويان روون بکهي وه؁ وه بوئنه وه خؤشيان بير بکهنه وه.

که واته: پيغۀمبهري خوا ﷺ به قسه و کرده وه هۀئويسته کاني قورئاني روون کردؤته وه؁ واته: شته بنه رۀتبيۀه کاني قورئاني روون کردوونه وه؁ نه ک جوزئياته کاني؁ چونکه جوزئياته کاني قورئان دهبئ زه مان رووني بکاته وه و زانايان به پيئ بارودوخ و ژينگهي خويان قورئان ته فسير بکهن و به دريؤي ورده کاريۀه کاني قورئان روون بکهنه وه؁ چونکه پيغۀمبهري ﷺ له گۀل قورئاندا دوو شيؤه روونکردنه وه ي هۀبووه: يه کيکيان

نښه ده كه قورئان هه نډيك شتى تڼدايه كورت (مجله) ه بؤ وڼنه خواي په روه ردگار ده فرموي: ﴿... أَقِيمُوا الصَّلَاةَ...﴾ (۷۲) ﴿الانعام﴾ (نويژ بهر يا بكنه)، نويژ چؤن بهر يا ده كړئ...؟ پيغه مېر ﷺ نښه ده بؤ روون كړدو وينه وه له سوننه تي خويدا، هه روه ها چؤنيه تي رؤزوو كرتو و هج كړدو و گه لي شتى ديكه.

نښه ده ديكيان نښه ده قورئان هه نډي شتى تڼدايه روونه، به لام نازانري كامه ي له كويديا هه له چ كاتي كدا وه له چ شوينيكدا جي به جي ده كړئ، پيغه مېر ﷺ نښه ده شتى بؤ روون كړدو وينه وه، بؤ وڼنه: خواي په روه ردگار ده فرموي: ﴿الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾ (۷۷) ﴿النساء﴾، واته: سه رنجي نه وانه ناده ي كه پييان گوترا خؤتان پياريزن وشه رپه مكن (له گهل موشريك و كافر هه كان هه رچه نده نه شكه نه جتان ده دهن)، وه نويژ بهر يا بكنه و زه كات بده و مالي خؤتان ببخه شن، نه م نايه ته له گهل نايه تيكي دي كه ده فرموي: ﴿... وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ﴾

﴿كَا فَا كَمَا يَقْتُلُونَكُمْ كَا فَا...﴾ (۳۶) ﴿التوبة﴾، واته: وه تيكراتان له گهل هاوبه شدانه راندا بجه نكن، وه چؤن نه وان به تيكرابي له گهل تاندا ده جه نكن، نيمه چؤن بزايين نښه ده پيشيان له كويدا جي به جي بكنه و نښه ده دوايشيان له چ حاليكدا؟ بيگومان به هو ي ژيانى پيغه مېر وه ده زاني نه نايه ته ي پيشيان له چ حاليكدا جي به جي ده كى و نښه ده ديكيان له چ حاليكدا، وه تووشى سه رليشيو اوي ناي.

وه به لگه يه كي دي له سه ر نښه ده كه نيمه تا له ژيانى پيغه مېر ﷺ شاره زاتر بين چاكت له قورئان تي ده گهين، نه نايه ته يه كه خواي په روه ردگار نه ركي سه ركه ي سه رشانى پيغه مېر ﷺ له چوار شتدا ده خاته روو، وه ده فرموي: ﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيَّةِ رُسُلًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ

وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢﴾ الجمعة، واته: (خوا) نهو زاته‌یه که له‌نیو نه شاره‌زایان به وه‌حی-دا پیغه‌مبه‌ریکی له‌خویان ره‌وانه کردوه، نایه‌ته‌کانی خویان به‌سهردا ده‌خوینیتسه‌وه، وه ته‌زکیه‌یان ده‌کات -پاکیان ده‌کاو چاکیان ده‌کات و پاکیان ده‌کاته‌وه له هه‌رچی خوا پیی ناخوشه، ده‌شیان رازینیتسه‌وه به‌هه‌ر شتی که خوا پیی خوشه له هه‌موو روویکه‌وه - وه شه‌ریعت و به‌رنامه‌ی ژبیانیان فی‌ر ده‌کات، وه حیکمه‌تیشیان فی‌ر ده‌کات، (حیکمه‌ت به‌مانای ئاداب و ره‌وشتی به‌رزو قسه‌ی به‌جی و کرداری به‌جی دیت) هه‌رچه‌نده نهو خه‌لکه پیش نه‌وه‌ی (محمد) یان ﷺ بو بی، به ته‌ئکید له گوم‌راییه‌کی ئاشکرا دابوون.

جا لی‌ره با ته‌ماشای بکه‌یین: خوی پهره‌ردگار چوار ئیشی بو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ده‌ست نیشان کردوون، که وه‌ک ئه‌رک پییان هه‌لده‌ستی:

۱- خویندنه‌وه‌ی نایه‌ته‌کانی خوا.

۲- ته‌زکیه‌کردنی نهو خه‌لکه.

۳- کتیب فی‌رکردنیان.

۴- حیکمه‌ت فی‌رکردنیان.

جا هه‌ندی که زانیان و تو‌یژه‌ره‌وانی قورئان، کتیب و حیکمه‌تیان به قورئان و سوننه‌ت ته‌فسیر کردوون، به‌لام وانیه، چونکه نه‌گه‌ر (کتاب) قورئان بی‌ت، خو نایه‌ته‌کانیش که پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌یاخوینیتسه‌وه هه‌ر قورئان، جا چۆن پیشی نایه‌ته‌کان ده‌خوینیتسه‌وه، پاشان قورئانیان فی‌ر ده‌کات؟! به‌لکو به‌بو‌چوونی به‌نده (کتاب) لی‌ره‌دا به‌مانای به‌رنامه‌ی ژبیانه‌و (حکمه‌)یش واته چۆنیه‌تی پیاده‌کردنی نهو شه‌ریعه‌ته‌یه به‌شیوه‌یه‌کی راست و دروست و، به ته‌ئکید سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ریش ﷺ ده‌بیته‌هوی نه‌وه که تو به راست و دروستی شه‌ریعه‌تی خوی پهره‌ردگار جی‌به‌جی بکه‌ی، به‌لام وشه‌ی حیکمه‌ت به‌مانای سوننه‌ت نیه، چونکه خوی پهره‌ردگار

ده‌بارهی (لقمان) ده‌فرمودی: ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَنَ الْحِكْمَةَ...﴾ ﴿۱۴﴾ لقمان، واته: ئیمه‌ حیکمه‌ تمان به‌ لوقمان به‌ خشى، دیاره‌ که (لوقمان) یش پیغه‌مبه‌ر نه‌بووه، که‌واته‌ حیکمه‌ت به‌مانای قسه‌ی به‌جی و کرداری به‌جی‌یه، یاخود له (نیشانه) دان له قسه‌و کرداردا، (الأصا‌بة فی‌ القول‌ والفعل).

ئنجانه‌ گهر سه‌رنج بده‌ین ده‌بینین که‌ ته‌زکیه‌ کردن و، فی‌رکردنی کتیب و فی‌رکردنی حیکمه‌ت، هه‌رسیکیان ده‌چنه‌وه نیو نه‌و ئایه‌تانه‌ی که (محمد) ﷺ ده‌یاغوی‌نیته‌وه به‌سه‌ر نه‌و خه‌لکه‌دا که‌ بۆیان ره‌وانه‌ کراوه، که‌واته‌ قورئان هه‌لده‌ستی به‌ ته‌زکیه‌ کردنی خه‌لک، وه‌ فی‌رکردنیان له‌ شه‌ریعه‌ت و پاشان فی‌رکردنیان له‌ حیکمه‌ت، جا ئایا ئیمه‌ چۆن ده‌توانین نه‌و سی ئه‌رکه‌ به‌ قورئان له‌ نیو کۆمه‌لگای خۆماندا جیبه‌جی بکه‌ین، وه‌ نه‌و سی ئامانجه‌ بینینه‌ دی، چۆن ده‌توانین کۆمه‌لگایه‌ک بنیات بنیین که‌ ته‌زکیه‌ کراو بن و کیتاب فی‌رکراو بن، وه‌ حیکمه‌ت فی‌ر کراویش بن؟!؛

له‌ راستیدا ته‌نها به‌هۆی شوینکه‌وتنی پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ نه‌وه‌ ده‌توانین، چونکه‌ پیغه‌مبه‌ری خاته‌م ﷺ چۆن قورئانی خویندۆته‌وه به‌ له‌فظ به‌سه‌ر خه‌لکه‌دا، وه‌ بۆخۆشی به‌ کرده‌وه له‌خۆیدا جیبه‌جی کردوه، تۆش ئاوا بکه‌ خه‌لک به‌هۆی نه‌و قورئانه‌وه ته‌زکیه‌ش ده‌که‌ی، وه‌ ده‌شیانخه‌یه‌ سه‌ر به‌رنامه‌ی خوای په‌روه‌ردگار، وه‌ حیکمه‌ت و ئاداب و ره‌وشتی به‌رزیشیان فی‌ر ده‌که‌ی، که‌واته‌: دیسان بۆ لئێ‌تیگه‌یشتنی قورئان، وه‌ بۆ له‌ خۆدا جیبه‌جی کردنی، وه‌ له‌ کۆمه‌لکه‌دا به‌پاکردنی، ده‌بی له‌ ژيانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ شاره‌زا بین.

سییه‌م: له‌ پ‌رووی خوا په‌رستی و دیندارییه‌وه:

شاره‌زابوون له‌ ژیاننامه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ هۆکاریکی زۆر گرنگه‌ بۆ نه‌وه‌ی بزاین چۆن خواپه‌رستی و دینداری بکه‌ین، چونکه‌ به‌بی ئاشنا‌بوون و تیگه‌یشتن له‌ ژیان

گوزهرانی پیغمبر ﷺ ناتوانین بهو شیوهیه که خوا دهیوی دینداری و خواپه رستی بکهین، چونکه پیغمبر ﷺ چاکترین بهنده ی خواپه و سهروه رو کوتایی پیغمبر انیشو یه که مینی مسولمانانه، له پرووی زهمه نییه وه به نسبته تومته تی، وه له پرووی پله و پایه (رتبی) یه وه به نسبته هه موو مرؤ قایه تی، چونکه نه وه له هه موو کهس بو خوا گهردن که چتر بووه، وه ک خوا ی پهروه ردگار ده فهرموئ: ﴿قُلْ إِنِّي

هَدَنِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ ﴿۱۱۱﴾ قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۱۲﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿۱۱۳﴾ ﴿الأنعام﴾.

سه رنج بدهن! لیژدها که خوا ی پهروه ردگار به (محمد) ﷺ ده فهرموئ و بلی دیاره (محمد) ﷺ وایه، چونکه له کاتیکدا که خوا ی پهروه ردگار ده فهرموئ: ئاوا خوت پیناسه بکه، دیاره له راستیدا وایه، ﴿قُلْ إِنِّي هَدَنِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾، واته: نهی (محمد) ﷺ نه تو بلی: من پهروه ردگارم رینمایی کردوم به ره و راسته شهقام ﴿دِينًا قِيمًا﴾، واته: بهرنامه یه کی راست و دروست و بی گری و گولّه ﴿مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا﴾، واته: نه وه بهرنامه راست و دروسته یه که ئیبراهیم له خویدا بهرجه سته ی کرده، چونکه (دین) که پالّ ده دریتّه لای ئینسان پیی ده گوتری (میللهت)، وه که پالّ ده دریتّه لای خوا پیی ده گوتری (دین)، ناگوتری: (دینی ئیبراهیم)، به لکو ده گوتری (میللهتی ئیبراهیم)، که واته (میللهت)، واته: نه وه کهسه ی که دینی له خویدا بهرجه سته کرده، ﴿حَنِيفًا﴾، واته: ئیبراهیم وازی هیئابوو له هه رچی (باطل) وه

رئی حقی گرتبوو له هه موو پرووه کانه وه، ﴿وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾، واته: له هاوبهش پهیدا که ران نه بوو.

که واته: له پرووی بهرنامه وه نه وه بهرنامه ی (محمد) ﷺ، وه دینداریه که شی له سهر شو خه ته راسته یه، جا با بزاین له پرووی پراکتیزه کردنی شو بهرنامه یه وه چونه، له وبارده خوا ده فهرموئ: ﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾، واته: نه ی (محمد) ﷺ بلئ: به ته نکید نویژم و قوربانی سهر برینم و ژیان مردنم هه مووی بو په روه ردگاری جیهانیانه.

که واته: نه وه (محمد) ﷺ نویژو قوربانی سهر برینشی ته نیا بو خوا بووه که دوو عبادته ی رووحین، وه ژیان و مردنشی هه مووی هه ر بو خوا ی په روه ردگار بووه.

پاشان ده فهرموئ: ﴿لَا شَرِيكَ لَهٗ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ﴾، واته: خوا هیچ هاوبه شی نین، وه من به وه فهرمانم پیکراوه که وایم، وه من یه که مینی مسولمانم، واته: من هیچ هاوبهش بو په روه ردگارم دانانیم نه له نویژمدا نه له قوربانی سهر برینمدا، وه خوا ده فهرموئ: ﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَحْزَرْ﴾ ﴿٢﴾ ﴿الْكَوْثَرِ﴾، واته: نویژ هه ر بو په روه ردگارت به ریا بکه و قوربانیش بهس بو وی سهر بره، هه روه ها له هه لسو که مته کانی ژیاغدا هاوبه شی بو دانانیم و نه مرو نه ی و حه لال و حه رامیش به ته نها له خوا وهرده گرم، وه ژیانم له هه موو پرووه کانیه وه: سیاسی و ئابووری، کوومه لایه تی و خیزانی، به جوړیک ریک ده خه م که خوا ده یه وئ، جا دیاره ئا نه وه خوا به یه کگرتنی راسته قینه یه.

به لئ پیغه مبه رمان (محمد) ﷺ یه که مینی مسولمانانه له ئومه ته که یدا له پرووی زه مه نیه وه، وه یه که مینی هه موو به شه ریه ته بو مسولمانه تی له پرووی پله و پایه وه،

واتہ لہ ہموو پیغمبہران زیاتر بۆ خوا ملکہچو مسولمان بووہ، ہەرچہندہ پیغمبہران -عليهم الصلاة والسلام- ہموویان لہ لوتکہدا بوون، بہلام (محمد ﷺ) لہ لوتکہی ہەرہ بہرزی لوتکہکاندا بووہ.

کہواتہ ئیمہ کاتیک دہتوانین خواہرستی و دیندارییہکی راستہقینہ بکہین، کہ بہتہواوی بہدوای ئہو پیغمبہرہ ﷺ بکہوین، وہ کاتیک دہتوانین چاکی بہ دوا بکہوین، کہ چاکی شارہزا بینو بزائین چۆن ژیاوہو چی کردوہ، ئنجا خوای پەروردگار بہ (محمد ﷺ) دہفرموی: ﴿قُلْ يَتَايَهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَتَمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَتِهِ وَاتَّبِعُوهُ

لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾﴾ الأعراف، واتہ: ئہی (محمد ﷺ) ئەتۆ بلی: ئہی خەلکینہ من پیغمبہری خوام بۆ ہەمووتان، ئہو خواہی کہ موئکی ئاسمانہکانو زہوی بہتہنیا ہی ئہوہ، جگہ ئہو پەرستراوی دیکہ نین، دہژیینی و دہمریینی، وہ ئیمان بینن بہخوای بہو پیغمبہرہ ئەخویندہوارہی کہ ئیمانی ہیئاوہ بہ خواو بہ وشہکانی خوا (کہ قورئانہ)، وہ شوینی بکہون بۆئہوہی ببنہ رینمایی کراو.

ئیرہدا خوای پەروردگار بہ پیغمبہر ﷺ دہفرموی: کہ تۆ ئاوا خۆت پیناسہ بکہ کہ تۆ ئیمانت ہەییہ بہ خوای پەروردگارو بہ وشہکانی، جا دیارہ پیغمبہر ﷺ ئہو ئیمانہی لہ ژیانی پۆژانہیدا بہرجہستہ کردوہو ژیانہکەشی موحەسسەمەی ئیمانو تہقواو بۆ خوا سولحان بووہ.

کہواتہ تا زیاتر شارہزا بین بہ ژیانو ھەلسوکەوتی پیغمبہر ﷺ، زیاتر دہزانین خواہرستی چۆن دہبی بہرجہستہ بکریو، مسولمانہتی و دینداریی دہبی چۆن بکری.

(قتادة) له عائشه (خوا لېږي رازي بڼې) دايكي مسولمانانو هوسهري بهرني پيغمبرهري ﷺ پرسى: نه خلاقو رهوشتي پيغمبرهري ﷺ چوڼ بووه؟

عائشه دهفرموئ تيا قورئان ناخوښي؟!

نهویش دهلې با.

عائشه دهفرموئ: رهوشتي پيغمبرهري ﷺ قورئان بوو، واته: قورئان چوڼ دهفرموئ تاوا بوو.

دياره رسته: (فَأَن خُلِقَ نَبِيُّ اللَّهِ كَانَ الْقُرْآنُ)^(۱) واته چه ميكي فراوانترى هيه له وهى كه ئيمه دهچيته زهينمانه وه، چونكه وشه (خُلِقَ) ليرهدا واته هه لسوكه وت به گشتي، نه خلاقى پيغمبرهري ﷺ له گهل خوا، له گهل خه لکى خوا، له گهل مالو خيرزان، له کاتى جهنگو ناشتي، له مهي دانى سياسه وت عيبادت و چالاكيه کومه لايه تيه کاندا به شيويه كه بووه كه قورئان دهفرموئ، كه واته ئيمه کاتيک كه له ژيانى پيغمبرهري ﷺ باش شاره زا ده بين، دهکوي نه سهر راسته شه قاميک كه چوڼ دينداري بکين بو خوا، چوڼ کتيبي خوا له خو ماندا بهرجه سته بکين و، چوڼ مسولمانه تبي و خوا بهرستى بکين؟!

چواره م: له پووى کارو چالاکى ئيسلامييه وه:

شتيکى پروونو ناشکرايه له هه موو ژيانماندا پيوستمان به سهرمه شقو كه سيک هيه كه ماموستاو چاوسا غمان بڼې، له هه موو لايه نه کاني ژيانماندا، به تاي بهت كه سانيک كه بيان هويت کومه لگا و خه لکى خو يان بگوړن به شيويه كه كه خوا پي خوشه، نه وانه له هه موو كه س زياتر پيوستيان به وه هيه كه سهرمه شقيکى باشيان

هېښت، چونکه نه گهر تو به تهنيا له دينداريى تاكييدا توشى هله يه ك بى به تهنياش باجه كه ى دده ديت، به لام نه گهر له ريزى كو مه ليكدا بى، هه موو كو مه له كه باجه كه ى دده ن، جا ئيمه به نه دازه ى نه وه ى كه له ژيان نامه ى پيغه مېر ﷺ شاره زاو سهر راست ده بينو سوو دى لى ده بينين، بهو نه دازه يش خواى گه وره يارمه تيمان دده ات كه له تهر ازوى شهر عدا لاي خواى په روه ردگار مه قبول و په سندا بين، نجا شتيكى به لگه نه ويسته - وه ك دوايى به دريژى باسى ده كه ين - كه پيغه مېر ﷺ له هه موو قوناغه كانى ژيانيدا به پى و حى به رپوه چو وه هه نكاويكى نه ناوه تاكو به رپى خوى نه بينيى و، له بهر روشنايى وه حيدا هه نكاوى ناوه هه لويستى ده رپريوه، جارى وا بووه پرسىارى ليكراوه فهرموويه تى نازام، ويستويه تى بزاني خواى په روه ردگار له و باره وه چى ده فهرموى، جارى واش هه يه له بهر روشنايى وه حيدا ئيجتihad يكى كرده، به لام نه گهر هه لى كرده خواى په روه ردگار بوى راست كرده وه، نه وه له كاتيكد پى و ابووه كه نه و نايه ته ده لالت له سهر نه و شته ده كات، به لام نه گهر ده ق (نص) يكى له بهر ده سندا نه بووى كه ئيجتihad ي له بهر روشناييدا بكات، ئيجتihad يشى نه كرده و راهه ستاوه تا خواى كاره جى نايه تى بو نارد و ته خوار.

بو زياتر روونكر نه وه با سه رنجى نه م نايه تانه بدين، خواى په روه ردگار ده فهرموى: ﴿اَتَّبِعْ مَا اَوْحَىٰ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ﴾ (١٦) ﴿الانعام﴾، واته: شوين نه وه بكه وه كه له په روه ردگار ته وه بو ت هاتوه، بي جگه نه وه په رستراويكى ديكه نيه، وه پشت له هاوبه ش دانه ران بكه.

هه روه ها ده فهرموى: ﴿وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ اِلَيْكَ وَاَصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللّٰهُ وَهُوَ خَيْرُ

الْحٰكِمِينَ﴾ (١٩) ﴿يونس﴾، واته: شوين نه وه بكه وه كه له مهودوا بو ت ره وانه ده كرى، وه

خۇراگر بە تاكو خوا حوكم ده كات، بېگومان خوا چاكترين فەرمان پەرۋايە - وچاكترين دادۈرە -.

هەرۈرەھا دەفەر موى: ﴿قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرَىٰ مَا يَفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنَّا نُبْعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيْنَا إِنَّا إِنَّا لَا نَذِيرُ مُبِينٌ﴾ ﴿٩﴾ الأحقاف، واتە: ئەى (مۇھەممەد) ﷺ تۆ بە موشرىكە كان بلى: من لە نىبو پېغەمبەرانى خوا - عليهم الصلاة والسلام) دا شتىكى داهىنراۋ نىم، وە من ناشزانم كە من و ئىۋە چىمان پى دە كرىت، ديارە بۆيە خۋاى پەرۋەردگار بە پېغەمبەر دەفەر موى ۋا بفرمۈۋ، بۆئەۋەى موشرىكە كانىش بزانن كە پېغەمبەر ﷺ قورئان لە خۋىيەۋە نالى، بەلكو ناشزانىت كە خۋاى پەرۋەردگار ئەمپۆ، يان سبەى چى پى دەفەر موى ۋ چ شتىكى بۆ حەلال ۋ چىشى لى حەرەم دەكات!

جا ديارە ئەمە ۋا دەگەيەنئ كە پېغەمبەر ﷺ بەتەۋاى تەسلىمى ۋە حى بوۋە خۋاى كارىە جى چى فەرۋە بۆى ۋا يكردۈە.

ئىنجا دەفەر موى: ﴿وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ﴾، واتە: من جگە لە ئاگادار كەرەۋە ترسىنەرئىكى ئاشكرا، هېچى دىكە نىم.

كەۋاتە: ئىمەش ئەگەر بمانەۋىت چاك بەدۋاى ئەۋ ۋە حىيە بىكەۋىن كە بۆ پېغەمبەر ﷺ ھاتۈە، دەبى شۈيىن پى ئەۋ ھەلگىرىن، كە قۇناغ بە قۇناغ جى بە جى كىر دۈە، چونكە ۋە حى بەيە كجار نە ھاتۈتە خۋار، ئەۋەتا موشرىكە كان لە ۋبارەۋە رەخەنەيان گرتۈە: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً﴾ ... ﴿٣٢﴾ الفرقان، واتە: ئەۋانەى بى بىرۋان گۈتياۋ بۆچى قورئانى بەيەك جار بۆى نايەتە خۋار؟!

خوای پوره درگاریش بهم جوړه وهلام ددهاتهوهو، ددهرموی: ﴿...كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلاً﴾ الفرقان، واته: تاوا بوتهوهی له دلو عهقلندا بیچه سپینین و، پی به پی بوت دهوینینهوه، چونکه قورشان بهرنامهی ژبانیه، بویه پیوسته جیهجی بکریو بوتهوه نههاتوه، که هر بخویندریتهوه بهس، بویه دهبی قوناغ به قوناغ بیت، جا نیمه له کارو چالاکي نیسلامییدا به نندازی تهوهی، که شارهزای ژبانی پیغمبر ﷺ دهبن، به نندازی تهوه سهرراست دهبن و دزاین تهوه قوناغهی، که هاتوته پشمان چ قوناغیکه، به بهراوردکردن له گهل قوناغکانی ژبانی پیغمبردا ﷺ و، تهو چ هلویتیکي تیدا وهرگرتوه، نیمهش تهوه هلسوکهوتهی تیدا وهرگرین، تهو چوونو کهی و نایهتهکانی به چ شیوهیهک جیهجی کردوهو لیکداوتهوه، نیمهش بهههمان شیوه، که بیگومان تهوهش بهبی شارهزایی له بهسرهاتو هلویتستهکانو قوناغکانی ژبانی پیغمبر ﷺ مهیسره نابی.

جا داواکارم له خوای پوره درگار لهو کهسانهمان بگیړی، که زیاتر شارهزایی ژبانی پیغمبر ﷺ دهبنو، چاکتر شوین پیهکانی هلهدهگرن، بهو جوړهش بژین، که پیغمبر ﷺ پی ژباوه، بهو شیوهیه بهریوه بچین، که روسووری دنیاو دواړوژ بین.

له نورو څومو ښوونځیو نه لیکل شوی

www.alibapir.net

پښتو ژبې

ډاګه باندنی مخکښی مالوماتی علای بابیر

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

ډاګه باندنی مخکښی مالوماتی علای بابیر

علی بابیر Alibapir

ډاګه باندنی مخکښی مالوماتی علای بابیر

ډاګه باندنی مخکښی مالوماتی علای بابیر

ناوو نه سه بو کاتو شوینی له دایکبوونی پیغه مبهړ ﷺ

(۱) ناوی موباره‌کی پیغه مبهړ ﷺ:

خوای پهرودردگار له قورئاندا دوو ناوی بو پیغه مبهړ ﷺ به کارهیناون، وه له ټیانیښیدا همر ئمو دوو ناووی لئ هه لدراون، که بریتین له (محمد و احمد)، که له م ټایه تانه دا ئم دوو ناو موباره که هاتون:

خوای پهرودردگار ده‌فرموی: ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ...﴾ ۱۱۴ آل عمران، واته: وه موحه ممد ته نیا پیغه مبهړیکه که له پیش نهویشدا پیغه مبهړی دیکه رابردوون، هه‌روه‌ها ده‌فرموی: ﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولُ اللَّهِ وَخَاتَمُ النَّبِيِّينَ...﴾ ۴۰ الأحزاب، واته: موحه ممد ﷺ بابی هیچ کام له پیاوه کانتان نیه به لکوره‌وانه کراوی خویوه کوتایی پیغه مبه‌رانه، هه‌روه‌ها ده‌فرموی: ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَآمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ﴾ ۲ محمد، واته: وه ئه‌وانه‌ی ټیمانیان هی‌ناوه کرده‌وه باشه کانیان ئه‌نجام داون، وه ټیمانیان هی‌ناوه به‌وه‌ی که نی‌ردراوته سهر موحه ممد ﷺ که حقه‌وه له پهرودردگاریانه‌وه‌یه، ئا ئه‌وانه خوا گوناح و خراپه کانیان لئ ده‌کوژنیته‌وه‌وه حالو وه‌زعیان باش ده‌کات، هه‌روه‌ها ده‌فرموی: ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ

يَنْهَمُ... ﴿٢٩﴾ الفتح، واتە: موخەمەد ﷺ پەوانە کراوى خوايەو ئەوانەى کە لە گەلێدان لە سەر کافران توندو تیزو لە نيو خوياندا بە بەزەبين، کەواتە چوار جار ناوى (محمد) هاتو لە قورئانداو يە کجاريش ناوى (أحمد) هاتو، وە ک دەفەر موى: ﴿وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ بَنِي إِسْرَءِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ...﴾ ﴿٦﴾ الصف، واتە: وە کاتيک عيساي کورپ مەريەم گوتى ئەى وەچەى ئيسرائيل! من پەوانە کراوى خوام بۆ لای ئيو، وە ئەو تەوراتەى کە لە پيش مندا نيردراوە من بە راستى دەزانم، وە مژدەتان پى دەدەم بە هاتنى پيغەمبەريک لە دواى منەو کە ناوى (أحمد)ە.

پيوستە بىزانين کە هەركام لە ناوى (أحمد) و (محمد) يە ک مانايان هەيە ئەويش واتە (ستايش کراو)، واتە ئەو کەسەى کە ستايشى کراو و ستايشى دەکرى لە دىاو لە قيامەتدا، کە بە تەئکيد پيغەمبەرى کۆتايى ناو نيوەرۆکى يەکن، واتە: وە ک ناوى (محمد) و (أحمد) بە هەمان شيوە بە کردەوش ستايشى کراو، هەم لە لايەن خواى پەروەردگارەو هەم لە لايەن خەلکەسەو، وە ک خواى پەروەردگار دەفەر موى:

﴿... عَسَى أَنْ يَبْعَثَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا﴾ ﴿٧٩﴾ الإسراء، جا ئەگەر لە دىادا تەنيا لە لايەن ئۆمەتە کەسەو مەدح دەکرى کراو، لە دواوژدا پيغەمبەرى خوا ﷺ لە لايەن هەموو مەزەبە تەسەو سوپاس ستايش دەکرى، وە ئەو ناوێش (آمنة)ى دايکى لييناو، وە ک لە (سيرة ابن هشام)^(١) دا هاتو، وە ئە هەندى رىوايەتدا هاتو کە (عبدالمطلب)ى باپىرى ئەو ناوێ ليناو وە ک لييان پرسىو: بۆچى ناوى لى دەنىي (محمد) گوتوىتە: ئوميد دەکەم پياويکى ليدەرچى خەلک

ستايشي بکاتو سوپاسي بکاتو، مه دح و سه ناي^(١) بکات، که بيگومان نوميدو هيوايه که ي باپري هاتوته دي.

نوه به نسبت قورنان، له سوننه تيشدا پيغه مبهري ﷺ دهغه رموي: { انا محمد و انا احمد و انا الماحي الذي يمحو الله بي الكفر و انا الحاشر، الذي يحشر الناس على قدمي و انا العاقب } رواه البخاري^(٢)، واته: من (محمد) م وه (أحمد) م وه من سره وه م، نهو که سه ي که خوي پهره درگار کوفرو بي باوه پريم پي ده سريته وه، وه من کوکه ره وه م نهو که سه ي که خه لک له به ده ستي مندا کو ده کريته وه حشر ده کريت، وه من کوتا پيغه مبهري، به لئ پيغه مبهري ﷺ يه که م که سه که زيندو ده کريته وه له دواي نهو خه لک کو ده کريته وه، وه لالا هه لگري روژي مه حشره، وه دواي نهو که پيغه مبهري ﷺ تکاو ره جا ده کا لاي خوي پهره درگار، نجا داد گايي و ليبر سينه وه ي خوا بو خه لک ده ست پي ده کات، (عاقب) يش نهويه که له دوايه دا دي و هيچ پيغه مبهري دي که ي به دوا دا نايه ت.

٢) نه سه بي پيغه مبهري ﷺ :

نه سه بي پيغه مبهري ﷺ به گشتي دوو به شه، به شيكي هه موو زانايان و ميژووزان و پسپوران له ژيان نامه ي پيغه مبهري ﷺ که پيشيان ده گوتري: زانايان ره چه له کناس (علماء الأنساب) هه موويان له سهري يه که ده گن به بي هه لاواردن، نهو يش نهو زنجيره يه که له خويه وه ده ست پي ده کات تا ده گاته (عدنان) که يه کي که له نهو ي (اسماعيل) ي کوري (ابراهيم) -عليهما الصلاة والسلام- نهو هه ش، که زانايان را جيايان تييدا هيه نهويه که له عه دنانه وه يه تا ده گاته ئيسماعيل، جا له

(١) البداية والنهاية ، لابن كثير، ج ٢، ص ٣٤٥ .

(٢) صحيح البخاري (٣٥٣٢)، (٤٨٩٦) و صحيح مسلم: ٦٠٥٨.

(محمد) هوه ﷺ تا ده گاته عهدنان که بیست و دوو پشته نهوه هه موو زانایان له سهری یهک دهنگن، نهویش بهم شیوهیهیه: (محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبد المناف بن قصي بن کلاب بن مرّة بن کعب بن لؤي بن غالب بن فهر بن مالک بن النضر بن کنانة بن خزيمة بن مدركة بن إلياس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان)^(١).

بویه ش جه ختم له سهر نهوه مه سه له یه کرده وه، چونکه هه ندی خه لکی نه زانو نه فامو بی پرواو دل رهش، بهو دوا دوا ییه وه ده یانه وی توانجو پلار له نه سه بی پیغه مبه ر بدنه، وهک له دوا ییشدا باسی ده که م- ننجا دیاره پیغه مبه ری خاتمه (محمد) ﷺ عاره به وهک ره چه لکه کی نزیکي، چونکه نهوه قور هیشیه و قور هیشیش یه کیکن له (مضر)، که واته پیغه مبه ر ﷺ له پرووی نه سه به وه عاره به و، گه لی عاره بیش به گشتی سی جور بوون:

یهک: عاره بی بانیده (العرب البائدة): واته: عاره بی فه و تاو که نه ماون، نه وانه نهوه تیره عاره بانه که کاتی خوی له میژوودا هه بوونو باسیان کراوه هه یانبوه ده ولته و کیانیشی هه بووه، وه خوی پهروه دگاریش باسی هه ندی کیانی کرده، وهک (عاد، ثمود، طسم، جدیس، حضرموت...) که نه ماون بویه پییان ده گوتری: (العرب البائدة)، که ته نهها له کتیبه کانی میژوودا ناویان ماوه، نه گهرنا نه سل و وه چه یان نه ماوه و پراونه ته وه.

دوو: عاره بی نه صل (العرب العاربة): بریتین لهوه عاره بانه ی که له پشتی (یشجب بن یعرب بن قحطان) دینه خورای وه پییان ده گوتری (العرب القحطانية) دیاره نهوه عاره بانه نه سلن، چونکه له سه ره تاوه به عاره بایه تی هاتوون.

(١) پروانه: ١- سیره ابن هشام، ج ١، ص ١-٢.

٢- تاریخ الطبري ج ٢، ص ٢٣٩ الی ٢٧١، شایانی باسه، که نه زانیاریه هه ر کام له: (ابن سعد) و (بخاری) و (ابن القیم) و (الذهبی) یش هتیاویانه.

سې: - ټو عاره بانه‌ی، که کراون به عاره‌ب (العرب المستعربة): بریتین له‌وانه‌ی، که له پشټی (اسماعیل) عليه السلام و دواى خویشی له پشټی (عدنان) هاتونه خوار، که پیاښ ده‌گوتړئ (العرب العدنانية)، چونکه بایره‌یان عه‌دنانه که ټویش ده‌چیت‌وه سهر ئیسماعیلی کورې ئیبراهیم -علیهما الصلاة والسلام- بویه‌ش پیاښ ده‌گوتړئ عاره‌بی به عاره‌ب کراو، چونکه ئیسماعیل که کورې ئیبراهیمه، وه ئیبراهیم بوخوی عاره‌ب نه‌بووه (اسماعیل) یش هر عاره‌ب نه‌بووه (هاجرة) که دایکی ئیسماعیل هر عاره‌ب نه‌بووه، به‌لکو قبطی بووه خه‌لکی (مصر) بووه، وه خودی ناوی (ابراهیم) یش ناویکی عاره‌بی نیه له زمانی عاره‌بیدا پې ده‌گوتړئ (أعجمي)، به‌لام ئیسماعیل له دوایدا له قه‌بیله‌ی (جرهم) ژنی هی‌ناوه هر له‌وانی‌شه‌وه فی‌ری عاره‌بی بووه ^(۱)، بویه وه‌چه‌ی ئیسماعیل پیاښ ده‌گوتړئ (العرب المستعربة).

۳) کات و شوینی له‌دایک‌بوونی پیغه‌م‌بر صلى الله عليه وسلم:

(محمد بن عبدالله) له مائی (أبو طالب) له‌دایک‌بووه، له شیوه‌کانی به‌نی هاشم (شعب بني هاشم) و له شاری مه‌ککه، له به‌ره‌بیانی روژي دووشه‌مه، (۱۲ ربيع الأول) یان (۹ ربيع الأول) که زانایان مش‌تومریان له‌وباره‌وه هیه، له سائی فیل که ده‌کاته (۵۷۱) ی زایینی، ټو سائه‌ش بویه ناو‌نراوه سائی فیل، چونکه ټو سائه‌دا (أبرهة) ی حه‌به‌شه‌یی له (صنعاء) وه سوپایه‌کی هی‌ناوه بو ټو وه‌ی (کعبه) بروخینئ، چونکه په‌رست‌گایه‌کی دروست کړدبو له (صنعاء) به‌ناوی (قلیس) ده‌یویست ټو هاتو‌وچویه‌ی، که خه‌لک ده‌یکه‌ن بو (کعبه) بگوازیت‌وه بو ټو په‌رست‌گایه‌ی، که ټو له (صنعاء) بنیاتی ناوه، تا‌کو ټو بازرگانیه‌ش که له مه‌ککه ده‌کړئ،

بکہویتہ (صنعاء)، بۆ ئہو مہبہستہ (أبرہۃ) بہ سوپایہ کی زۆرہوہ، کہ فیلیکی زۆریشیان پیئ دہبی و فیلیکی گہورہ لہ پیشہوہی سوپاکہیان دہبی بہناوی (فیل محمود)، دہچن بۆ مہککہ بہ مہبہستی پروو خاندنی کہعبہ، کاتیئک نزیک کی مہککہ دہبن، ئہوکاتہ (عبدال مطلب) ی باپیری پیغہ مہبر ریش سپی خہلکی مہککہ دہبی، تہ ماشا دہکات سوپایہ کی زۆرہو لہو باوہرہدا دہبی، کہ بہو لہشکرہ ناویژن و شہریان بۆ لہ گہل ناکری، بۆیہ دہچنہ شاخہکانی دہوروبہری مہککہ، لہ نزیک کی مہککہ تہبرہہ بانگی ریش سپیانی خہلکی مہککہ دہکات و (عبدال مطلب) دہچی بۆ لای و زۆر ریژی لیئ دہگری، تہبرہہ پیئ دہلی: تہ گہر خزمہ تیئکت ہہبی؟ تہویش دہلی ئیشی من تہوہیہ کہ (۲۰۰) حوشترتان بہ تالان بردووم داوا دہکہم کہ بۆم بگہرینیہوہ، تہبرہہش پیئ دہلی: کہ بینیمی لہ چاومدا زۆر بہریژو حورمہت بوری و سامم لی کردی، بہلام کہ باسی حوشتہرہکانت کردو باسی (کعبہ) ناکہی، کہ ہاتووم بیرووخیئم، لہ بہرچاوم کہوتی!! (عبدال مطلب) یش وہلامی دہداتہوہو دہلی: (أنا رب الأبل وللبيت ربٌ يحميہ)، واتہ: من خاوەنی حوشتہرہکائو داوا ی حوشتہرہکائو دہکہمہوہ، وہ ئہو (بیت) ہش خاوەنیکی ہہیہ دہپاریژی!

دیارہ ئہوان بہ تہجرہبہ بۆیان دہرکہوتوہ، کہ ہہرکہسیئک بیہوئی خراپہ بہرامبہر یہکہم مائی خوا بکات، ناتوانی و زہرہرمہند دہبی، بۆیہ بہ قیاس لہسہر رابردو، زانیویانہ کہ تہبرہہ سہری سہلامہت نابی، تہوہبو کہ دوا ی تہوہی تہوانہی خہلکی مہککہ بوون و لہ دہوری کہعبہ بوون دہگہرینیہوہ بۆ شاخہکانی دہوری کہعبہ، خوا ی پہرہردگار سوپایہک لہ بالئدہ پۆل پۆل دہنیئرئ بۆ سہر لہشکری تہبرہہ، کہ میژوونوسان زۆر بہوردی باسیان کردوہو دہلین: تہو بالئدہ وا پیئ دہچی تہو بالئدہیہ بووبی کہ ئیمہ پیئ دہلین (پہرہسیئلکہ) کہ ہہر یہکیئ لہو بالئدانہ سی بہردی پیبوہ، یہکیئ بہ دہنوکی دووہکہی دی بہ پیہکانی، وہ بہ ہہرکہسیئک کہوتبایہ

وهك ټهوه بووه كه تيزابى پيدا بكه‌ى و نه‌گهر به‌سه‌رى كه‌وتبايه هه‌تا به‌رى پيى گير نه‌ده‌بوو به‌ده‌نى داده‌پزا، ټهو بالنده‌ى به‌و ورده به‌ردانه به‌ردبارانيان كردن.

خوای په‌روه‌دگار هه‌ر به‌و بڼه‌يه‌وه سووړه‌تيكى ناردوته خوار كه ده‌فرم‌وو:

﴿سَمِعْنَا مِنْكَ الْكَلِمَةَ أَلَمْ تُرَكِّبْ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَبِ الْفِيلِ ۝١ أَلَمْ

يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ۝٢ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۝٣ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارٍ

مِّنْ سِجِّيلٍ ۝٤ فَجَعَلَهُمْ كَعَصِفٍ مَّا كُوِلَ ۝٥﴾ الفيل، واته: به‌ناوى خوای به

به‌زه‌يى به‌خشنده، نابینى په‌روه‌دگارت چى كرد به‌خاوه‌ن فيله‌كان، ټيا ټهو پيلانو

فيله‌ى كه به‌ده‌ستيان‌وه بوو پووجى نه‌كرده‌وه، پوړ پوړ بالنده‌ى ناره‌ده سه‌ريان و به

به‌رديك به‌ردبارانيان ده‌كردن كه له قوړ دروست كرابوو {چونكه وشه‌ى (سجیل) له

ټه‌سلدا وشه‌يه‌كى فارسى، يان كوردیيه‌و (طبري) ده‌يباته‌وه سه‌ر ټه‌صلی (سه‌نگى

گل)، (سه‌نگ)، واته: به‌ردو (گل‌يش، واته: قوړ، واته: به‌رديك كه له قوړ

دروستكراوه، له‌به‌ر ټه‌وه‌ى كه پيټى (گ) له زمانى عاره‌بیدا نيه‌ گوتراوه: (سَنَجِ جَل)

ننجا كه دوو جيمه‌كه‌يان به‌يه‌كه‌وه ده‌غم كرده، گوتوويانه: (سَجِيل) { ﴿فَجَعَلَهُمْ

كَعَصِفٍ مَّا كُوِلَ﴾، واته: وه‌كو (كا)ى خوراى ليكردن، (عصف) يانى (كا) جا

هه‌نديك له زانايان ده‌ليښ: مه‌به‌ستى ټه‌وه‌يه‌ وه‌ك ته‌رسو ريڅى ليكردن،

هه‌نديكيشيان ده‌ليښ: وه‌ك چه‌ه‌ليك كه نا‌ژه‌ل ده‌خوا.

به‌لئ ټه‌و مانگه‌دا پيغه‌مبه‌رمان (محمد ﷺ) به‌هه‌تيوى له‌دايك ده‌بي، ټه‌و جوړه

له‌دايك‌بوونه‌ش هيكمه‌تى زوړى تي‌دان، كه سه‌ره‌رشتى بابى و سوړو په‌روه‌رده‌ى دايكى

نابینى و، دواتریش ده‌بيته‌ پيغه‌مبه‌رى هه‌موو مروقياه‌تى.

ټه‌و پيغه‌مبه‌ره‌ى كه بابى خو‌ى نه‌بينيوه له‌زگى دايكيدا بووه كه مردوه‌و، له

ته‌مه‌نى (٦) ساليشدا بووه كه دايكيشى مردوه‌و، دواتر كه باپيرى به‌خيوى كرده‌و،

نښوېش پاش دوو سال له مردنى دايكى مردوه دواتر چوټه لای (أبو طالب) ى مامى، كه نښوېش هه تا مردوه پر وای به پیغه مبه رایه تی (محمد) نه هی ناوه، جا نه مانه هه موویان نه وه ده گه یه نن كه نه و دین و بهر نامه یه ی پیغه مبه ر ﷺ هی نای له لایه ن خوا وه یه و، خزم و كه س و نزیك انی هیچ کاری گه رییه کیان نه بو وه له سه ر سه ره لډانى نه و بانگه وازه ی كردو و یه تی و پشتیوانی نه بو ون بو نه و مبه سته، به لكو به ویستی په روه ردگار به و شیوه یه په روه رده و گه و ره بو وه بو ته پیغه مبه ری هه مو و مرو قایه تی.

قسه یه كى بى بنه ما:

لیره دا ده مه وى ئاماژه یه ك به وه بكه م كه له كوردستانى خو ماندا كابرایه ك به نا وى (جمال رشید) ما وه یه ك له مه و به ر كټی بی كى نووسی وه، كه ده زگای (ئاراس) له هه لیر بوى چاپ كرد وه، له سه ره تا وه نوو سه ری نه و كټی به بانگه شه ده كات و ده لى من ریبازی كى عیلمیانه م به كار هی نا وه له م كټی به م دا، بویه هه ر شتیك كه به لگه و ئی سپاتى عیلمى له سه ر نه بى نه منووسی وه، به لام كه باسى پیغه مبه ری كرد وه ﷺ ده لى: (محمد) نا وى (قثم) بو وه، بابیشى نا وى (عبدالله) نه بو وه نا وى (عبد اللات) بو وه، ئنجا ده لى (قثم) واته (محمد) به چوار سال له دواى مردنى بابى له دایك بو و، وه ده لى: پیم عه جایه چو ن (عبدالمطلب) نه وه یه ك، كه چوار سال پاش مردنى بابى له دایك بو وه، به نه وه ی خو ى له قه لله مى دا وه!، جا بیگومان نه و قسه یه كو فرو له دین ده رچو ونه، به لام من ته ماشام كرد بو نه وه ی بزائم دا خو پشتى به چ سه رچا وه یه ك به سته و، كه چى بو م ده رك ه و ت كه پشتى به هیچ سه رچا وه یه ك نه به سته و ئاماژه ی به هیچ سه رچا وه یه ك نه كرد وه، له حال كدا كه هه رچى سه رچا وه ی میژو وى نه سابه هه مو وى له سه ر (۲۲) پشتى (محمد) یه ك ده نكن، وه هیچ كام له میژو و نوو سان و لیكوله ره وان شتى وایان نه گوت وه، بویه مرو ق سه ری سو و رده می نی، كه نه و كابرایه نه و

قسهو درؤو دهلهسانه ی لهکوی هیڼاوه، له کاتیکدا که ئیددیعای عیلمی بوونی شیوازه کهشی دهکات!!^(۱)

شایانی باسیشه، که له نیو عاره باندا نه سبب گرنگییه کی زوری هه بووه، پایو یکی وهک (أبوبکر) - په زای خوی لی بی- به دوو شت مه شهوور بووه: به وه که بازرگانیکي گهوره بووه، به وهش که په چله کناس (نسب) بووه، واته زور نه سبب ناس بووه، به لی عاره ب زور گرنگیان داوه به نه سبب و په چله کی خویان، نهو (جه مال) ه په نگه سی پشت بابو که س وکاری خوی نه ناسی، به لام (محمد المصطفی) نهک بوخوی وایلی، به لکو هه موو میژوونوسان تا (۲۲) پشتی ده لی: به بی ئیختیلاف، دواپی نزیکه ی (۲۰) پشتی دیکه شی باس ده کهن، تا ده گاته وه سهر (اسماعیل)، دیاره نهو قسه یه سهره پای کوفره که ی، نهو کتیه نه گهر خه لکی دی بیخوینیته وه ده لی: نهو حکومتی که نهو کتیه چاپ ده کات دیاره لایه نگر ی نهو فیکریه و ته ئیدی ده کات!

نجا سهره پای نه وهش شتی زور خراپو بی مانای دیکه ی، تیدایه بو نمونه: له باره ی نیکاحه وه ده یه ویت شته که به ره و نهو به ریته وه، گوايه له نیو عه ره باندا نیکاح به شیوه ی هاوسه رگیری حه لال، بوونی نه بووه، که باسی (أبوبکر) و (عمر) یش ده کات، ده یه وئ لی نه وانه په نگه هیچ کامیان کوری بابی خویان نه بن!!

جا من په روشی سومعه ی میلله ته که مانمه، چونکه هه رکه سی که نه وه بخوینیته وه ده لی: وای دیاره نهو میلله ته زور جاهیله، چونکه عاره ب بوخویان زیاتر نه سبب خویان ده زانن، وهک له که سیکی غهیره، وه بوخویشان هه موو له سهر نه وه یه که دهنگن وهک ئاماژه مان پی کرد که په چله کی (محمد) ﷺ هه تا (۲۲) پشتی

(۱) پروانه: (ظهور الکورد فی التأریخ) لجمال رشید احمد، ج ۳، ص ۳۹۹-۴۰۱، ط ۱، مطبعة وزارة التربية.

یہ کدہنگی لہسہرہ، جا کہ سیئک لہولاولہ شتیک بیئی کہ هیچ کہس نہیگوتبی، تہوہ
یہ کہم: میللہ تہ کہمان بہ میللہ تیکی جاہیل و نہ فام لہ قہ لہم دہدہن، دووہم: بہ
کافریشی لہ قہ لہم دہدہن، وہ لہ راستیدا من سہرم لہوہ سوور دہمیئی، کہ کتیبہ کہشی
ہہ دیہ کردوہ بو پروحی (مہلا مصطفیٰ)، تہو (مہلا مصطفیٰ) یہی کہ کاتی خوئی،
خوئی بہ مسولمان ناساندوہو ہہ موو ریژیکی بو ئیسلاام ہہ بووہو دژی تہو جوورہ قسہ
نارہواو درؤو دہلہسانہ بووہو، ہہر تہوہو چہند شتیک دیکہش بووہ وایکردوہ، کہ
خەلک لہ دەوری کۆیبتەوہ!

کورته یه ک له ژيانی پیغه مبهړ ﷺ له کاتی له دایک بوونی یه وه هه تا کو سی سان پيش ودهی بوی هاتی

نهم کورته یه له ژيانی پیغه مبهړ ﷺ له یازده برکده ده خمه روو:

یه که م:

(عبدال مطلب) (۱۰) کورې هه بوون که کورې گچکه یان (عبداللہ) بووه، پیغه مبهړ ﷺ له فرمایشتی کدا فرمویه تی: (أنا ابن الذبیحین)، واته: من کورې دوو قوربانیه کانم، له بهرئ وهی که کاتی خوی خوی گه وره فرمائی به ئیبراهیم کرد که ئیسماعیل سهر بپرئ و بیگاته قوربانی، نه وه بوو دواپی خوی پهره ردگار به رائی کی گه وره ی نارد ه خوار که ئیبراهیم له بری ئیسماعیل نه به رانه سهر برئ، نه وه (ذبیح) ی یه که م، (ذبیح) ی دوو همیشه نه وه بوو که (عبدال مطلب) له که عبده له خوا پارایه وه داوای ئیکرد که (۱۰) کورې بداتی، چونکه نه و ریش سپی قورده شیه کان بوو، نه وه ده ترسا که کورې نه بی و دواپی زولئی لی بکن، بویه داوای له خوا کردو گوتی: خوی به گهر (۱۰) کورم بدهیتی نه و یه کیان له پیئاوی تودا سهر دهرم، جا که خوی پهره ردگار (۱۰) کورې دایه، قورعه ی کرد بو سهر برینی یه کیکیان، سهره نجام سی جار که وته سهر (عبداللہ) که له هه مووشیانی خوشتر ده ویست، چونکه له هه موویان گچکه تر بوو، ئنجا نه یزانی چ بکا، پرسى کرد به ریش سپیان، نه و انیش گوتیان: نه گهر خوئی کی زور گه وره بدهی له جیاتی سهر برینی (عبداللہ)، نه وه گونا حبار نابی،

که ئه‌ویش بریتیه له سهرپرینی (۱۰۰) حوشتەر، جا بۆیه ههم (اسماعیل) و ههم (عبدالله) هاتوونه سهر ئه‌وه‌ی که سهر بپردرین، به‌لام خوای په‌روه‌ردگار شتیکی دیکه‌ی بۆ کردوون به‌به‌دیل^(۱).

دایکیشی (آمنة بنت وهب بن عبد المناف بن زهرة بن کلاب)ه، (آمنة)ش له‌گه‌ڵ (عبدالله)دا له پشیتیدا ده‌گه‌نه‌وه یه‌ک، جا (عبدالمطلب) (آمنة)ی کچی (وهب)ی خواستوه بۆ (عبدالله)، که مائه بابی ئامینه زۆر خانه‌دان بوون و کچه‌که‌شیان ئامینه زۆر هه‌لکه‌وتوو بووه، چهند مانگیك دواى ئه‌وه‌ی، که ئامینه (محمد) ﷺ ی وه‌سك ده‌که‌وئ و پێی حاميله ده‌بی، (عبدالله) سه‌فه‌ری بازارگانی ده‌کات بۆ شام و له‌سه‌ری گه‌رانه‌وه‌دا له‌لای مائی خاله‌کانی، که له (بنی عدي بن النجار) بووه، له‌وئ وه‌فات ده‌کات^(۲).

دووه‌م:

که ئامینه (محمد)ی ده‌بی، یه‌کسه‌ر نه‌فه‌ریك ده‌نیرئ مزگینى ده‌ده‌ن به‌ باپیری (عبدالمطلب) که ئه‌وکات (عبدالله)ی می‌ردی که بابی پیغه‌مبه‌ره، وه‌فاتی کردوه، عاده‌تی عاره‌ب وا بووه که زۆر پێیان خۆش بووه کورپان بی، چونکه پێیان پشت و قوه‌ت بووه و پێیان وا بووه که به‌هۆی کورپه‌کانه‌وه نه‌سل و هه‌چه‌یان به‌رده‌وام ده‌بی، مزگینیان برد بۆ (عبدالمطلب) که‌وا خیزانی (عبدالله) کورپ بووه، ئه‌ویش یه‌کسه‌ر دیتته‌وه (محمد) ﷺ هه‌لده‌گرئ و ده‌بیاته نیو که‌عبه‌و له‌ خوا ده‌پارێتته‌وه و سوپاسی ده‌کات^(۳)، چونکه ئه‌وان خویان ناسیوه، به‌لام شه‌ریک و هاوبه‌شیان بۆ خوا په‌یدا کردوه، وه‌ ناویشی لی‌ده‌نرئ (محمد) وه‌ک پێشتر باسم کرد، وه‌ ناوی (محمد)

(۱) بڕوانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص ۸۰-۸۲، ط ۱ دار ابن الهيثم.

(۲) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، هه‌مان به‌رگ، ص ۸۳.

(۳) هه‌مان سه‌رچاوه، ص ۸۴.

له نیو عاره باندا ناویکی نامو بووه، هندیك دهلین: له پیش (محمد) ی کوری (عبدالله) دا کهس ناوی (محمد) نه بووه، وه له رږژی هوته میدا خه تنه کراوه، له لایه (عبدالمطلب) ی بایر یوه دهو ته ټیکشی بو کرده، که لای عاره بان وا باو بووه، هندیكش گوتو یانه به خه تنه کراوی له دایک بووه، به لام (ابن کثیر) ټیپنی له سهر شو رایه هیه^(۱).

سی یه م:

عاره ب عاده تیان و ابووه مندالیان به دایه ن داوه و خویان مندالیان به خیو نه کرده له نیو مه که دا، به تاییه ت نهوانه ی، که دهو له مه ندو خوا پید او بوون، نه گهر منداله کانیان کور بووبن نار دوویانن بو لادی، چونکه پیان و ابووه شو هه وای لادی ساز گار تره و له پرووی (فطرة) یشه وه له (فطرة) ی نینسان نریکتره و، له وئ مندا ل باشر په و ره رده ده بی و، له ش ساغو زمانی راسترو پاراوتر ده بی ت و عاده تی باشر و ره دره گری، بویه (عبدالمطلب) له هه وئی په ید اکر دنی دایه نیکدا ده بی بو (محمد) و ﷺ سهره نجام شو قسمت و نسیبه بو (حلیمة بنت ابي ذؤیب عبدالله بن الحارث) ده بی، که به (حلیمة السعدیة) مه شهو و ره، وه میړده که شی ناوی (الحارث بن عبد العزی) بووه، که به (أبي كبشة) ناسراو بووه، وه هه ردو و کیشیان له تیره ی (بنی سعد بنی بکر) ن، دوا ی نه وه ی (حلیمة) له گه ل هاوسه ره که ی دا (محمد) ی کوړ په له گه ل خویان ده بن بو نه وه ی به خیوی بکه ن، هه رچه نده (حلیمة) زوړیش هزی نه ده کرد، که (محمد) له گه ل خویدا به ری، چونکه بابی نه ما بوو، به لام دوا یی چونکه که سی دیکه ی ده ست نه که وت به نا چاری له گه ل خوی برد، چونکه له وه ده تر سا له به ره وه ی، که بابی نیه نه فقه که ی به ته وای نه ده نن، حلیمة ده گیر ټته وه و ده لی: که چو وین له ریگه دا

ئیمہ سواری ولاخیك بووین، که له دواي ههموانه وه ده رۆیشت، ولاخیکی لاوازو له پ بوو، خو شمان کهم ده رامتو نه دار بووین، به لām جی سهرسورمان نه وه بوو، ههر که نه و کورپه مان وهر گرت به ره کهت پرووی تیگر دین، ته نانهت له سه ری گه پانه وه ولاخه که مان پیش ههموو ولاخه کان که وتبووه، هاوه له کانم پیان ده گوتم نه ی کچی فلانکهس نه و ولاخه ی تو چی لیها توه...!! تو له سه ری هاتن نه ده گیشتی نه ی، که چی ئیستا له پیش ههموومانه وه ده رۆی!! خیرو به ره که تیکی زورمان به سه ردا پرژا، وه دواي نه وه نه و شوینه ی، که ئیمه ی لی بووین له وه ری زور بوو، شیر هاته گوانی ولاخه کانمانه وه، ههروه ها حه لیمه ده لئ: چهند جاریك ئامینه ی دایکی (محمد) هاتوه که (محمد) بباته وه، به لām من ده مگوت نا با جاری ههر لی ره بی^(۱).

چوارهم:

له ته مه نی چوار سالی دا پرووداویك له پیغه مبه ر ﷺ روویدا، که له (صحیح مسلم) دا هاتوه وه نه وه ده قه که یه تی:

((عن أنس أن رسول الله ﷺ أتاه جبریل وهو يلعب مع الغلمان فأخذه فصرعه فشق عن قلبه فاستخرج القلب فاستخرج منه علقة، فقال هذا حظ الشيطان منك ثم غسله في طست من ذهب بماء زمزم، ثم لأمه ثم أعاده في مكانه، وجاء الغلمان يسعون إلى أمه (يعني ظنوه) فقالوا إن محمداً قد قتل، فاستقبلوه وهو منتقع اللون، قال أنس وقد كنت أرى أثر ذلك المحييط في صدره))^(۲).

نه نه س ده گیریتسه وه، که دیاره یان له پیغه مبه ری بیستوه ﷺ یان له یه کیك له هاوه لان (أصحاب) ده لئ: پیغه مبه ر ﷺ نه و کاته ی که مندا ل بووه ته مه نی چوار

(۱) بروانه: (سیره ابن هشام)، ج ۱، ص (۸۵-۸۶)، وه: (البداية والنهاية)، ج ۲، ص (۳۵۴-۳۵۵).

(۲) (صحیح مسلم): ۴۱۱، وه: (البداية والنهاية)، ج ۲، ص ۳۵۷.

سالمه بووه، له باديهي بهني سمد له گهل مندان ياري كړوه، جبريل هاتوه بولاي گرتويه تي و له عه زوي داوه، پاشان سينه ي (موباره كي) شق كړوهو دلي ده رهي ناوه وه شتي كي له دلي هي ناوه ته دهر و فرموويه تي نه وه به شي شه يتانه له تودا، دوايي دله كي له ته شتي كي زيړيندا به لاي زمزمه شور دوتوهو، نجا خستويه تيه وه شوي خوي و سينه ي (موباره كي) به كه وه نووساندوتوهو، وه نه و مندان نه ش كه له گهل (محمد) بوون رايان كړوه بولاي هليمه و گوتويانه (محمد) كورزا، دوايي كه بهره و پوي چون ه لستاه ته وه و پهنكي بز كاوه، نه نه س دلي: من شوي نه واري خه تي شه قكراني سينه ي موباره كي پيغه مبه رم ﷺ ده بيني.

دياره نه نه سي كوري ماليك (۱۰) سالم خزمه تي پيغه مبه رم ﷺ كړوه، له ته مه ني (۱۰) سالي تا (۲۰) سالي، له بهر نه وه له كاتي كا پيغه مبه رم ﷺ سينه ي موباره كي پوت بووه، يان كه خوي شور دوه، خولي ويداوه خزمه تي كړوه، نه و شوي شق كران و خه تي سينكي موباره كي بينوه.

وه مه سه له ي سينه له تكران (شق الصدر) زانايان زوريان دهر باره گوتوهو، سووړه تي (الانشراح) يش هيچ پهيوه ندي به و مه سه له وه نيه، كه خوي په روه ردگار

ده فرموي: ﴿الَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ۝ ۱ وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ ۝ ۲﴾ الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ ۝ ۳ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ۝ ۴ ﴿﴾

چونكه نه وه مه به ست پي سينه گوشاد بووني مه عنه وييه به هو يمان هيدايه ته وهو، نه وه مه سه له يه كي ديكيه.

پيښهم:

(حليمه) ش، كه نه و سينگ شق كړنه ده بيني، ده ترسي و به په له (محمد) ﷺ ده گيرپته وه بولاي (آمنه) ي داكي، چونكه ترساوه له وه ي كه شتي كي به سه رب،

بویه نه دوو ساله له (۴ سالی تا ۶ سالی) لای دایکی ده میټته وه، که ته مه نی ده بیته شهش سال دایکی ده چیت بو (یشرب) بوته وهی سهر دانی خاله کانی (محمد) بکات، به لام له گهړانه ویدا له (أبواء)، که شویټیکه ده که ویتنه نیوان شاری (مکه) و (مدینه) وه، (آمنة) کوچی دوايي ده کات، وه (عبدال مطلب) ی باپیری، که له سهره له گهړی دابووه (محمد) ی بی بابو دایک له گهړ خوی ده هیټته وه بو مه که و بوخوی سهره رشتی ده کات^(۱).

شه شه م:

دواي نه وهی که ته مه نی (محمد) ﷺ ده گاته (۸ سال و ۲ مانگو و ۱۰ پوژ) (عبدال مطلب) یش وه فات ده کات و وه سیهت ده کات بو (أبو طالب) ی مامی، که دواي مردنی خوی (محمد) ﷺ بگریته لای خوی، (أبو طالب) یش هه لده ستی به وه نه ستو گرتی و سهره رشتی کردنی (محمد) ﷺ^(۲).

حه وته م:

له ته مه نی (۱۵) سالی دا هندیك له میژوونو وسانیش ده لټن له ته مه نی (۲۰) سالی دا، له بازاری (عکاظ) شهړیک له نیوان (قریش) و (کنانه) له لایه ک، وه (قیس بن عیلان) له لایه کی دیکه وه پروو ده دات، که به (حرب الفجار) ناسراوه، چونکه له مانگه کانی ههړامدا نهو شهړه کراوه، وه عاره به کان عاده تیان و ابووه له م چوار مانگه دا شهړیان نه ده کرد که بریتی بوون له (ذوالقعدة و ذوالحجة و محرم و رجب) له بهر نه وهش ناوی لیټنراوه (حرب الفجار)، واته: شهړیکی تاوانبارانه، چونکه

(۱) پروانه (سیره ابن هشام)، ج ۱، ص ۸۸.

(۲) پروانه: (السیره النبویه لابن هشام)، ج ۱، ص ۹۳، ط ۱ دار ابن الهیثم.

حورمه تي مانگه حه پامه کاني تيدا شکينراوه، پيغه مېهر ﷺ لهو جهنگدا به شداری کردوه، وهک بوخوی فهرموويه تي: **{ کنت اُنْبُلُ عَلَى اَعْمَامِي }**^(۱)، واته: تيرم بو مامه کاتم ناماده ده کرد، بويه لهو رپوايه ته نزيکتره، که ته مه ني (۱۵) سال بووبی، چونکه نه گهر ته مه ني (۲۰) سال بووبايه شهویش به کرده وه به شداری شه پره که ده کرد، به لام له به رته وه که (۱۵) سال بووه ههر شه ونده ی پيکراوه، که تير بداته ده ست مامه کاني و به وه هاو کار بيان بکات.

له دواي لهو جهنگه ش له نيو تيره کاني قورده يشدا په يمانیک ده به سترې به ناوی (حلف الفضول)، واته: (په يمانی جواميران) که له نيوان شه تيرانه دا به ستراوه: (بنوهاشم، بنو عبدالمطلب، أسد بن عبد العزی، زهرة بن کلاب، تيم بن مرة) له مائی (عبدالله بن جدعان) شهویش له سهر شه وه بوو که کابرايه کی غه يری مه کی له مه که شت ده فروشي يه کیک له شه شرافی مه که پاره که ی ناداتي، شهویش هاوار ده کات و ده لي: شه ی خه لکی مه که به رگريم لي بکه ن، فلان که س زولم لي ده کات، پيغه مېهر يش ﷺ زور به ريزه وه باسی شه په يمانه ی کرده، که له مائی (عبدالله بن جدعان) دا به ستراوه، که ده فهرموي: **{ لقد شهدت في دار عبدالله بن جدعان حلفاً ما أحب ان لي به حمر النعم ولو أدعى به في الإسلام لأجبت }**^(۲) واته: له مائی (عبدالله) ی کورې (جدعان) له به ستنی په يمانیکدا ناماده بووم، هه زنا که که له جياتی شه په يمانه چه ند حوشتري سوورم ببوايه - که مالیکي به نرخ بووه له نيو عاره به کاند - وه نه گهر له ئيسلاميشدا بو په يمانیکي وا بانگ بکريم تيدا به شدار ده بم.

(۱) (سيرة ابن هشام)، ج ۱، ص (۹۵-۹۶).

(۲) (سيرة ابن هشام)، ج ۱، ص ۷۲.

زور له زانايان شو ففرموده ده كه نه بهلگه له سهر شو، كه مسولمان بوى هيه له گهل هدر لايه نيكدا پهيماڼ بهستى با مسولمانيش نه بى، به لام له سهر كارى چاكه و شتى باش، وه له وهش به هيتر شو ثايه تيه، كه خواى په روه دگار تييدا ده فرموى: ﴿...وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْرِ وَالنَّقْوَىٰ...﴾ المائدة، واته: وه هاو كاريى بكن له گهل خه لك له سهر هه رچى چاكه كاريى و پاريز كارييه، چونكه شو ده سته واژه هيه ده كه ويته كوټايى ثايه تى دووه مى سووړه تى (المائدة) كه ده ربارى هه لسوكه وتى مسولمانان له گهل غه يري خوياندا ده دويت، كه واته مسولمان بوى هيه هه شتيك كه سوودو قازانجى تييدا بيت هاو كاري غه يري خوى بكات، مادام شته كه خوى له خويدا چاك بيت، چونكه پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم پيش هه وى كرده و له گهل (خزاعة) په يمانى به ستوه كه قه بيله هيه كى موشريك بوون له سهر شو كه به رگرى له هيه ك بكن^(١)، وه له گهل (جووله كه كان) په يمانى به ستوه كه پاريز كاريى له شارى (مدينه) بكن^(٢).

هه شته م:

پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم هه له سهره تاوه چاوى له كارو كه سابهت بووه و هه زى نه كرده بار بيت به سهر شانى كه سوه، بويه له ته مهنى دواى بالغ بوونيدا شوانى كرده، وهك بوخوى ده فرموى: {ما بعث الله نبياً الا رعى الغنم، فقال أصحابه: وأنت؟ فقال: نعم، كنت أراعها على قراريط لأهل مكة}^(٣) رواه البخاري، واته: خوا هيچ پيغه مبه ريكي په وانه نه كرده مه گهر شوانى كرده و مه پرى له وهه راندوه،

(١) بروانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ٤، ص ٢١٩، ط ١ دار ابن الهيثم.

(٢) هه مان سهر چاوه، ج ٢، ص ٢٦٢.

(٣) (صحيح البخاري)، رقم الحديث ٢٢٦٢.

هاوهله کاني پيښان گوت: نه توش نهی پيغه مبهري خوا؟ فهرمووی: به لي من شوانيم ده کرد بو خه لکي مه ککه له سهر چهند (قيراط) يک.

هه نديک ده ليښ: (قيراط) جوړيک بووه له دراوی نهو سهرده مه، هه نديکيش ده ليښ که (قيراط) ده شتيک يان بيابانيک بووه له دهوړي مه ککه، به لي پيغه مبهري پيش هاتنی وه چی و پيغه مبهريه تيش چوڼ بلينی چاک ناوا بووه، وه يه کيک لهو سيفه ته چاکانه ی نهووه بووه که چاوی له دهستی خه لکي نه بووه.

نویسهم:

له تهمه نی (٢٥) سالیډا به مالو سامانی (خدیجه) ی کچی (خویلد) ده چی بو شام له گه ل غولامیکی (خدیجه) دا، که ناوی (میسره) بووه، که ده گه ریته وه قازانجیکی زور چاک ده کات، چونکه زور ده سټاک و لیزان بووه، (میسره) ش باسی نه خلاق و پوه شتی به رزی پيغه مبهري ﷺ بو (خدیجه) ده کات، که نهوکات (محمد) پيغه مبهري نه بووه، (خدیجه) ش -خوا لی پازی بیت- که نافرته تیکی تهمه ن (٤٠) سالیی بووه له پيش (محمد) یشدا ﷺ دوو شوی دیکه ی کردوون، که هاوسه ره کانی زوو مردوون و نافرته تیکی خاوه ن ته جرو به ش بووه، دلی به (محمد) دا ده چی و بو ی پيشنيار ده کات که بيخوای دواي راويژ کردنی به مامه کانی پازی ده بی، وه نهوکاته (خدیجه) هه لکه وتو ترين و خانه دار ترين و ژنی نیو قورېش ده بی، له دوايشدا له ژيانی پيغه مبهري دا ﷺ درده که وي ت که (خدیجه) چهند نافرته تیکی هه لکه وتوو بووه، وه که ده ليښ: له پشت هر پياوړیکی گه وره نافرته تیکی گه وره هه بووه، به ته نکيد (خدیجه) نهو نافرته گه وره یه بووه، وه له نه نجامدا پيغه مبهري ﷺ له تهمه نی (٢٥) سالیډا (خدیجه) ی تهمه ن (٤٠) سالان ده خوای که نهو يه که مپن ژنی پيغه مبهري بووه و تا

خدیجہ وفاتی کرد پیغمبر ﷺ هیچ ژنی دیکہی نہ هیئاوہ^(۱)، شایانی باسیشه کہ پیغمبر ﷺ سرجم مندالہ کانی کہ سی کوری بوون، لہ گہل چوار کچان، ہمموویان لہ (خدیجہ) بوون جگہ لہ (ابراہیم) کہ لہ (ماریۃ القبطیۃ) بووہ، کہ ئہویش کہ نیزہ کیک بوو پادشای (مصر) بو پیغمبر ﷺ ی نارد، ئہو شہش مندالہش کہ لہ خدیجہ بوون بہ پی ی ریزکردنی زہ منیہوہ بہم شیوہین: (قاسم، زینب، رقیۃ، أم کلثوم، فاطمۃ، عبداللہ)، وہ لہ بہرئہوہی (قاسم) یہ کہمین مندالی بووہ، بہوہوہ (کنیۃ) کراوہو پییان گوتوہ (یا أبا القاسم) ئہوہ لہ پیش پیغمبرایہ تیدا، (عبداللہ) ش دوو لہ قہبی ہہ بوون (طیب و طاهر) وہ سی کورہ کانی ہہ سیکیان پیش بالغ بوون وفاتیان کردوہ.

کچہ کانیش ہہر چواریان گہورہ بوون، وہ ئیمانیاں بہ پیغمبر ﷺ ہیئاوہو شوویان کردوہ، کہ (زینب، رقیۃ، أم کلثوم) پیش وفاتی خو ی وفاتیان کردوہ (فاطمۃ) ش (۶) مانگ دوا ی وفاتی باوکی وفاتی کردوہ - خوا لہ ہمموویان رازی بیت -^(۲).

دہیہم:

پیغمبر ﷺ لہ تہ منی (۳۵) سالیڈا دہبی، کہ لافاویک دئو (کہعبہ) دہرووخینئ، قورہیش ہہ لڈہستن بہ تازہ کردنہوہی (کہعبہ) و دروستی دہکہنہوہ تا دیوار دہگاتہ ئہو ئاستہی (الحجر الأسود) بہردہ رہشہ کہ دابنئہوہ، ئیدی دہبیتہ کیشہیان کہ کی بہردہ رہشہ کہ دابنئہوہ، چونکہ ئہوہ شہرہ فیک ی گہورہ بووہ بو ہرکہ سیکی پی ی ہہستی، دواپی لہ سہر ئہوہ ریک دہکہون، کہ ئہمرو ہہرکہ سیکی

(۱) پروانہ: (سیرۃ ابن ہشام)، ج ۱، ص (۹۶-۹۷)، وہ: (البداية والنهاية)، ج ۲، ص ۳۷۷.

(۲) پروانہ: (سیرۃ ابن ہشام)، ج ۱، ص ۹۸، وہ: (البداية والنهاية)، ج ۲، ص (۳۷۷-۳۷۸).

یه کهم کهس له دەرگاوه پیته ژورور با دادوهریمان بکات بهو شیوهیه چاوهړی ده کهن و (محمد) ﷺ یه کهم کهس دیته ژورور، هه موویان هاوار ده کهن و ده لین: (هذا الأمين رضینا هذا محمد)، واته: ئه مه ئه مینه رازین، ئه مه موحه ممه ده! ئه ویش که پیش پیغه مبه رایه تیشی به (امین) و راستگوو چاکه کار ناوی دهرکردبوو، دادوهرییان ده کات و عه باکه ی راده خات و دهرموی: بهرده ره شه که ی له سر دابنن و پیان دهرموی: هه سرۆک هۆزه با به شیک ی عه باکه بگرن، ئیدی بهرده که بهرز ده که نه وه تا ده گاته ئاستی جیگه که ی خوی، پاشان به دهستی موباره کی بهرده که ده خاته جیگا که ی خوی، بهو شیوهیه به لیزانی و به حیکمه تی خوی ئه و کی شه یه کو تای پی دینی^(۱).

یازدهیه م:

پیغه مبه ری خوا ﷺ پیش پیغه مبه رایه تی چ سیفه تیکی بهرزو جوان هیه، که په کی له سر وه چی نه که وتوه و عه قلی سه لیم و فطره ت و سروشتی ساغ داخوازی ده کات، تییدا بووه، له راستگووی و پاکیی (أمانة) و به خشه ری (سخاوة) و نازیه تی و دادگه ری و بهزیی و... هتد، هه بویه ش به (الأمین) ناویانگی دهرکردوه، وهک بوخوی دهرموی: {ما هممت بقبیح مما کان اهل الجاهلیة یهمون به إلا مرتین من الدهر کلتیهما یعصمنی الله منهما... فوالله ما هممت بعدھا بسوء مما یعمل اهل الجاهلیة حتی اکرمنی الله بنبوته} ^(۲)، واته: له ژیاندا به دلشما نه هاتوه، که شتی خراب بکه م، که خه لکی سهرده می نه فامی ده یانکرد، دوو جارن نه بی ئه ویش هه ر کام له و جارانه خوی په روه ردار ده ییاراستم، له دریژهی

(۱) بروانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص ۱۰۱، ط ۱ دار ابن الهيثم.

(۲) رواه ابن ماجه والحاكم وأبو نعيم في (دلائل النبوة)، وقال الحاكم: صحيح على شرط مسلم.

فهرمووده کهیدا دهفهرموئ: شهويک مهرم دهله وهراند له پشتمی مه که به شوانیکی
هاو له گوت ناگات له مهره کانم بی دهچم با بزائم گه نجان چ ده کهن، چونکه دهنگی
دهفو ته پل و شمشال دهات، که چووم دوورو نزيك بوومه وه گوتم نه وه چیه؟
گوتیان: نه وه فلان نافرته یه شووی کرده به فلان پیتاو.

دهفهرموئ: گویم هه لڅست بو نه وه ددهفو شمشاله تا خه وم لی کهوت، که به
گهرمای پوژ به خه بهر هاتمه وه، دهفهرموئ: شهويکی دیکه ش دیسان چوومه وه
هه وده ک جاری پيشوو بوو تا خوی په ورو دگار وای لی کدرم جاریکی دی به فیکرو
خه یالیشمدا نه یهت، پیغه مبه ری نیمه ناوا خاوه نی بهر زترین ره وشتو پاکترین
فیطرهت بووه، وه خاوه نی گه وروترین و سه لیم ترین عدقل بووه، بویه بهر له وهش، که
وه چی بو بی له هه موو شتیکی خرابو ناشیرین به دوور بووه.

ډاګه پانډنی مه کله یی هلوښته عالی بابیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

QR Code

له نوره کومه نه به مخکن له مخکینین
پوهنځی ژباړنمهی پښتو څارځ
نن مه کم پر مواقع التواصل الجیمعني

www.alibapir.net

پښتو - فارسي - کوراني

علي بابیر/ AliBapir

علي بابیر/ AliBapir

که تاسی
ډاګه پانډنی مه کله یی هلوښته عالی بابیر

QR Code

ډاګه پانډنی مه کله یی هلوښته عالی بابیر

زهمينه سازييه کاني پيش دابه زيني

وه حى بو پيغه مبهري خوا (محمد) ﷺ

خوای پهرودردگار سوننه تی وایه، نه گهر بیهوئ ههر کاریک بکات کومه لیک
پیشه کی بو ریز دهکات دوايي نهو کاره وهک نه نجامیک به دواي نهو پيشه کی و زهمينه
سازيانه دا دئ، وهک گوتراوه: (اذا اراد الله أمراً هياً له أسبابه)، جا نیمه ده توانين
نهو زهمينه سازيانه له سئ خالاندا کؤ بکهمينه وه:

یه که م: سهر گهر دانی و گومراییه کی گشتی و هه مه لایه نه
له نیو مرو قایه تیدا:

هه موو میژوونوسان له سهر نهو یهک دهنگن مسولمانو نامسولمانیش، که پيش
هاتنی پیغه مبهريمان (محمد) ﷺ له هه موو رووه کانه وه به شه ریعت له قوناغی کی
یه کجار تاریک و ته له مدا ژيانی به سهر دهر د، له رووی فیکری و نه خلاق و
کومه لایه تی و سیاسی و فرههنگی و... هتده وه، له تاریکترین قوناغی ژيانی خویدا
بووه، وهک خوای پهرودردگار له و باره وه ده فره موی: ﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ
رُسُلًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ
قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢﴾﴾ الجمعة، نهو (إن) ه بو ته ئکید، به به لگهی نهو، که
دوايي (لام) هه یه له سهر (في) یه که: ﴿وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾، واته:
خوا نهو که سیه که له نیو نه اشاره زایان دا پیغه مبهريکی له خویان بو ناردن،

ثیہ تہ کانیاں بہ سہ ردا دہ خوینیتہ وہو تہ زکہ یہ یان دہ کات و کتیب و حکمہ تیان فی ر دہ کات، و ہ بہ تہ کید ٹوانہ پیش ٹوہی پیغہ مبر وَعَلَيْهِ بئ بو نیویان، لہ گومپایہ کی زور ٹاشکرا دا بوون۔

ٹنجا و ہ پیشتریش باسماں کرد وشہی ﴿الْأَمِیْن﴾ کہ کوٰ وشہی ﴿اُمِّی﴾ یہ مانای ٹوہ نیہ کہ ناتوانی بنووسی و بخوینیتہ وہ، و ہ ہندی لہ زانیاں گوتوویانہ، بہ لکو ﴿اُمِّیْن﴾ ٹوانہن کہ شارہ زای و ہ حی خوا نہ بوون، چونکہ ہموو ٹو گہل نہ تہوانہ دہ گرتہ وہ کہ ٹہلی کیتاب نہ بوونہ، کہ واتہ مانای ﴿هُوَ الَّذِی بَعَثَ فِي الْاَمِیْنِ رَسُوْلًا مِنْهُمْ﴾ ٹاویہ: (خوا پیغہ مبریکی نارد لہ نیو ٹوانہ دا کہ شارہ زای کتیبہ کانی خوا نہ بوون)، واتہ (محمد) لہ نیو ٹہلی کیتابدا نہات، کہ ٹہوکاتہ ٹہلی کیتاب تہنہا جوولہ کہو نہ صرانیہ کانی دہ گرتہ وہ، بہ لگہ شمان لہ سہر ٹوہ، ٹوہیہ کہ خوی پەرور دگار لہ ثیہ تی دوی ٹوہ دا دہ فرموی: ﴿وَاٰخِرِیْنَ مِنْهُمْ لَمَّا یَلْحَقُوْا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِیْزُ الْحَکِیْمُ﴾ کہ سانیکی دیکہش ٹو ﴿اُمِّیْن﴾ نانہ کہ جاری پیان نہ گیشتون، جا پرسیار لہ پیغہ مبر وَعَلَيْهِ کراوہ کہ ٹوانہ کی؟!

ٹویش لہوکاتہ دا سہلانی فارسیی لہ تہ نیشٹ بوو، دہستی لہ سہر سہلماں دانا^(۱)، واتہ: ٹہو گہ لہ کہی، یانی گہ لی عارہ ب ٹیمانیاں پی ہیٹاوه، دوایش میللہ تہ کانی دیکہی غہیری عارہ ب۔

یہ کیکی دیکہ ٹو فرمایشتانہی کہ دہ ریدہ خات بہ شہریہ ت ٹہوکاتہ زور لہ سہر گہردانیی و گومپایی دابوہ، ٹہم فرمودہ یہیہ:

(۱) و ہ لہ (صحیح البخاری) دا ہاتوہ، پروانہ: سورة الجمعة: باب قوله: ﴿وَاٰخِرِیْنَ مِنْهُمْ لَمَّا یَلْحَقُوْا بِهِمْ﴾

{عن عياض بن حمار المجاشعي أن رسول الله ﷺ قال ذات يوم في خطبته: ألا إن ربي أمرني أن أعلمكم ما جهلتم مما علمني يومي هذا: كُلُّ مالٍ تَحْلُثُهُ عبداً حلالاً واني خلقت عبادي حنفاء كلهم، وإنهم اتهم الشياطين فاجتالهم عن دينهم، وحرمت عليهم ما أحللت لهم، أمرتهم أن يشركوا بي ما لم أنزل به سلطاناً، وإن الله نظر إلى أهل الأرض فمقتهم عربهم وعجمهم إلا بقايا من أهل الكتاب}{^(١) رواه مسلم.

ئهو هاوۀ له بؤمان ده گيړي ته وه كه رږڅيكيان پيغهمبهر ﷺ وتاري داوه و فرموويه تي: ناگدار بن پهروه ردگارم فرماني پي كړدوم، كه فيرتان بكهم ئه وه كه نايانن له وه كه ئه مړو مني پي شاره زار كړدو: هر مال و سامانيك، كه به بنده يه كي خوم به خشيوه بوي په وايه، وه من بنده كاني خوم پاك خولقانديبون (هموويانم وا خولقانديبون، كه بنده ي راسو چاك بن بو من)، به لام دوايي شهيتانه كان هاتنه لايان لهو دينه راسته ي، كه له گهل سروشتياندا ده گونجي لاياندا، وه ئه وه ي، كه من بوم حلال كړدبون ئهو شتانه يان لي قه دهغه كړد، وه شهيتانه كان فرمانيان پي كړد، كه شتيك بكه بن په هاوبه شي من، كه هيچ به لگه يه كم له سهر نه ناردو ته خوار، جا خوا ته ماشاي ئه هلي سهر زه وي كړدو رقي له هموويان هه لسا به عاره بو عه جه مه وه، جگه له كه سانيكي كه له ئه هلي كيتاب، كه له سهر ربي راست مابونوه.

ئهم فرموده يه قسه له و كاته ده كات، كه پيش ئه وه ي (محمد المصطفى) بيت، به شهريه يه له حاله تيكددا بون كه خوي پهروه ردگار همووياني بوغزانده جگه له كه ميك له ئه هلي كيتاب كه له سهر بهرنامه ي پيغهمبهران -عليهم الصلاة والسلام- مابونوه. (أبو الحسن الندوي) به دريژي باسي ده كات، كه هر كام له ئيمپراتوريه تي (رؤماني و فارسي و هينده كان) چون بون و له چ وه زعيكي

بې سهره بهر دابوون له پروی کومه لایه تی و نه خلاقی و سیاسی و... هتده وه، پاشان باسی گوران و ته حریف کرانی هره یکه له دینه کانی (یه هودییه ت و نه صرانییه ت و بوو ذییه ت و بهر هه می...) ده کات که وا پې ده چي (زهرده شتی و بوو ذییه ت و بهر هه مایه تی) نه سلېکی ناسمانیان هه بوو بې، به لامل له دوا ییدا له گه یه هودییه ت و نه صرانییه تیشدا سهریان له بتپه رستی و شه خص په رستی هه ده رچووه، نه وه ده رباره ی مرؤ قایه تی به گشتی، وه ده رباره ی عاره بیش نه وانیش له گومراییه کی سهر سورپه ښه ری گه ورده دا بوون، نامازه به هندیک لایه نی نه و گومراییه ده که یین:

۱/ له پروی بیرو باور وه:

(عن أبي رجاء العطاردي ~~رحمه الله~~ قال: كنا نعبد الحجر فإذا وجدنا حجراً هو آخر منه ألقيناه وأخذنا الآخر، فإذا لم نجد حجراً جمعنا جثوةً من تراب ثم جئنا بالشاة فحلبناه عليه ثم طفنا به...!!^(۱) رواه البخاري، واته: (نه بوو ره جاء) ده لئ: ئیم به ردمان ده په رست، نه گهر به ردی کی جواترمان له وهی که هه لمان گرتبوو ده ست که وتبایه نه ومان فری ده داو نه وی دیکه مان هه لده گرت، -هه به ردی که مه رج نیه، که نه سهر شیوه ی گیاندار بوو بې، به ردی کی ناسایان له گه ل خو یان گیراوه و په رستوویانه - نه گهر به ردی شمان ده ست نه که وتبایه هندیک گل مان کو ده کرده وه و مه ری کمان له سهر ده دوشی و شیرمان له گه ل تی که ل ده کرد و تپه له قوریکمان لئ دروست ده کرد، دوا یی به ده وریدا ده سووراینه وه و ده مانپه رست.

یه کی کی دیکه له هاوه لان ده لئ: ئیم له سه فهری بتمان له خورما دروست ده کرد نه گهر هیچمان ده ست نه که وتبایه و برسی شمان بوایه ده مان خوار د!!

۲/ له پروی سیاسیه وه:

عمره ب زور په رته وازه تيره تيره بوون وه له نيټو خډا زور ناکوک بوون، وه خواي
په روه دگار ده فهرموي: ﴿... وَأَذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءَ فَأَلْفَ
بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ
مِنْهَا...﴾ ۱۰۳ آل عمران، واته: وه يادي نيعمه تي خوا بکه ن به سهرتانه وه کاتيک که
پيکه وه دوژمن بوون، خوا دلې پيکه وه گريدان، وه به هوې نيعمه تي خوا وه به يه که وه
بوونه برا، وه له سهر قه راغي چاله ناگر بوون خوا نيوه ي رزگار کرد.

له سهر چاوه کاني سپره و ميژودا هاتوه که يه کيک له وه جهنگانه ي که له نيوان
خياله عاره به کاند ا به رپا بووه به جهنگي (بسوس) ناوي دهر کردوه (بسوس) کچي
يه کيک له ده سه لاتدارو سهرؤک هوزه کان بووه و خوشتر ي دراوسيپيه کي (بسوس) ده چي ته
نيو قه ده غه ي کابرايه کي دیکه وه کابراش تير يک له خوشتره که ده گري و چاويکي کوي
ده کات، کچه سهرؤک خيل هاوار ده کات و عه شيره ته که ي دي نو کابراي تيره هاويژ
ده کوژن، له سهر نه وه جهنگيک به رپا ده بي (۴۰) سال دريژه ده کيشي که له وه ماويه دا
کوشتاريکي زور له هه ردوولا ده کري هه تا پيغه مبه ر ﷺ دي و کوتايي به و شه رانه
ديني، که له سهر شتي گچکه و بي مانا دروست بوون.

۳/ له رو ي نابوريه وه:

نه گهر ته ماشا بکه ين قري و پرييه کي زور له نيوياندا هه بووه، بو نمونه! له شاري
مه که که که ساني وه (أبو جهل) و (وليد بن المغيرة) و (عتبة و شيبة بني ربيعة) و
چه ند که سيکي دیکه ي هاووينه يان که مينه يه کي يه کجار ساماندارو ده ولته مندو
خوشگوزهران بوون و، زور به ي هه ر زوري خه لک و جه ماوه ره که ي دیکه ي شاره که هه ژارو
که مده ست و بي دهرامه ت بوون .

۴/ له پړوی کومه لایه تیښه:

ده مارگیری و تیره گه ریه کی بی سنوور هه بووه، نافه تیان زور به سووکی ته ماشا کردوه هیڼدیک تیره یان هه بووه کچیان زینده به چال کردوه، وه خوی پره وردگار ده فرموی: ﴿وَإِذَا الْمَوْءِدَةُ سُئِلَتْ ﴿۸﴾ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ﴿۹﴾﴾ التکویر، واته: کاتیک کچی زینده به چال کراو لی پسر، به چ تاوانیکه وه کوژراوه؟! وه له پړوی نه خلاقیه وه به گشتی دارووخانیکی زور هه بووه.

که واته به شهریه ت له حاله تنکدا بووه که گه شتوت ته گیانه لاو سه ره مرگو پیوستی به فریاد ره سیک بووه که بوی بی و زرگاری بکات، بویه خوی به به زهی به (محمد) ﷺ دا به نامه یه کی بو ناردوه وه هه مو پیغه مبه ران - علیهم الصلاة والسلام - که مایه ره همت و به خته وه ری بووه، لاین و به نامه یه کی گشتیرو هه مه لایه نه ی وا که له هه مو روویکه وه: فیکری، عه قیده ی، سیاسی، کومه لایه تی، فره هنگی، نه خلاقیه و خیزانی... پاکسازی و چاکسازی بکات.

دووه م: چاوه پروانیی خه لکی به گشتی که پیغه مبه ری کو تای بی:

۱) چاوه پروانیکردنی هاتنی موحه مه د ﷺ:

پیش نه وه ی (محمد) ﷺ بیت مرو قایه تی به گشتی چاوه ری بوون، که پیغه مبه ری کو تای بی، نه چاوه پروانییه ش له کومه له شتیکه وه دروست بووه، که بو زانیان پیوسته میژووی نه وکاته بیننه پیش چاوی خومان، له سه ره تاوه خوی پره وردگار به هه مو پیغه مبه رانی فرمووه، که ده بی به قهومی خویان بلین، که پیغه مبه ری کو تای دی، خو خوی پره وردگار زانیویه تی کاتیک (محمد) دی ت که نه پیغه مبه رانه هیچیان نامینن - علیهم الصلاة والسلام - به لام بو نه وه ی بووه که نه پیغه مبه رانه به قهومه کانی خویان بلین، وه بیته شتیکی باو، که پیغه مبه ری دی خاته م کو تای پیغه مبه رانه و له سه ره هه مو به شهریه ت پیوسته که شوین نه

پيغهمبره بکهوئو ټيماني پي بيڼي، چونکه پيغهمبراني دیکه -عليهم الصلاة والسلام- يو ميلله ټيکي دياریکراو يو قوناغيکي دياریکراو هاتون، که له سهر هه موو ميلله تاني دیکه پيويسست نه بووه به دواي نهو پيغهمبره بکهون، بويه که سهرنج ده دهين (موساو عيسا) (عليهما السلام) به تنها هر باسي (بني اسرائيل) ده کهن،

که عيسى عليه السلام ده فهرموئ: ﴿... يَنْبَغِي إِسْرَءِيلَ إِنْ رَسُوْلُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ...﴾ (۶) ﴿الصف، واته: نهی وچهی ئيسرائيل من رهوانه کراوی خوام يو لاتان، به لام (محمد) ﷺ باسي هه موو خه لک ده کات، وه ک خواي پهروه دگار پي ده فهرموئ: ﴿قُلْ يَأَيُّهَا

النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا...﴾ (۱۵۸) ﴿الأعراف، واته: بلای نهی خه لکينه! من رهوانه کراوی خوام يو ټيکراتان، دياره نهو ههش نهو راستيه درده خات، که له نايه تي (۸۱) ی سوورهي (آل عمران) دايه، که خواي پهروه دگار

ده فهرموئ: ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ

الشَّاهِدِينَ﴾، واته: وه يادی نهو کاته بکه نه وه که خوا پهيماني له پيغهمبران -عليهم الصلاة والسلام- وهرگرت پي فهرموون: چونکه من کتيبو و حکمه تم به ئيوه داوه، هرکاتیک پيغهمبريک هات که بهرنامه کاني ئيوه بهراست ده زاني، ده بي ټيماني پي بيڼو پشته بگرن، فهرموي: نيا داتان بهو ده دا هيڼاو پهيماتان له سهری ئيم وهرگرت؟ گوتيان: به ئي دانمان پيداهيڼا، فهرموي شاهيد بن منيش له گه ل ئيوه له شاهيدانم، (مه به ست نهو هيه شاهيد بن به سهر ميلله ته کاني خواتانه وه هه موو ميلله ته کاني ئيوه له سهريان پيويسسته، که ټيماني پي بيڼن، چونکه دوايين پيغهمبري خوايه دوا په يامي خوا يو به شهييه ت ديڼي).

شتیکی ناشکرایه، که ئیبراهیم (علیه السلام) پیغه مبه ری که هه موو میلله تان مسوئلمان و جووله که و نه صرانی و... هتد ریزیان بوی هه یه و به پیغه مبه ری خوی ده زانن، جا ئیبراهیم کاتی خوی ئه م دووعایه ی کردوه، که ده فهرموی: ﴿رَبَّنَا وَأَبْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ ﴿١٢٩﴾ البقرة، واته: پهروه ردگار مان! وه پیغه مبه ری کیان له خویان له نیودا ره وانه بکه، نایه ته کانی تویان به سه ردا بخوینیته وه و کتیب و حکمه تیان فی ربکا و ته زکیه یان بکات، بیگومان تو بالاده ست و کار به جی ی.

ئهم دووعایه ی ئیبراهیم (علیه السلام) له نیو عاره باندا به تایه ت وه له نیو میلله تانی دیکه دا به گشتی باو بو وه هه موو زانیویانه، که ئیبراهیم دووعای کردوه له وه چه ی ئه و پیغه مبه ری ک دی ت، بویه چاره و رانی ئه و پیغه مبه ره بوون، که (محمد) ﷺ بوو.

۳) موژده دانی کتیبه کانی پيشو به هاتنی (عهد) ﷺ :

خوی پهروه ردگار ده فهرموی: ﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْنُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ...﴾ ﴿١٥٧﴾ الاعراف، واته: ئه وانه ی شوینی ئه و ره وانه کراوه پیغه مبه ره ده که ون، که نه شاره زایه (له کتیبه کانی خواو له خاوه ن کتیبان نیه) غه یری ئه هلی کتبه که ناوه که ی و نیشانه کانی به نوو سراو لای خویان ده بینن له ته ورات و ئینجیل دا...).

من که ته ماشای په یانی کو ن (العهد القديم) م کردوه، که ته ورات به شیکه تی ئیستاش له چه ند شوینی کیدا ئه و پیناسه و باسانه ی تیدان، که جگه له (محمد) ﷺ به سه ر هیه چ پیغه مبه ری کی دیکه دا ناچه سپن، وه (عبدالله بن عمرو بن العاص) له وباره وه ده لی: (والله إنه لموصوف في التوراة ببعض صفته في القرآن) ﴿يَا أَيُّهَا

أَلَنِّي إِنْ أَرْسَلْنَاكَ شَهِيدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٥٥﴾ الأحزاب، وحرزاً للأُميين أنت عبدی ورسولي سميتك المتوكل ليس بفظ ولا غليظ ولا سخاب في الأسواق ولا يدفع بالسيئة الحسنه، ولكن يعفو ويغفر ولن يقبضه الله حتى يقيم به الملة العوجاء بأن يقولوا: لا إله إلا الله ويفتح بها أعينا عمياً وآذان صماً وقلوباً غلفاً)، رواه البخاري^(١).

(عبدالله) ی کورې عه‌مری کورې عاس -خوا لیان‌پازی یی- ثم ده‌قه له ته‌ورات درده‌هیڼی، که دیاره‌ئو ته‌وراتی له سه‌رده‌می پیغه‌مبه‌ردا هه‌بووه‌ئمه‌ی تیډا بووه، به‌لام دوايي گورپويانه، ده‌قه‌که مانای‌ثاويه، ده‌ئې: ((ئهی پیغه‌مبه‌ر ئی‌مه‌ تو‌مان ناردوه‌ که چاودیر بی، وه‌ موژده‌درو ترسیڼه‌ر بی، وه‌ په‌نا بی بو‌ئو‌ میلیله‌تانه‌ی که‌ئهلې کیتاب‌نېن، تو‌به‌نده‌ی منو‌ په‌وانه‌کراوی منی‌ ناوم‌له‌تو‌ ناوه‌ پشت‌به‌ خوا‌به‌ستوو، ئه‌تو‌قسه‌ په‌قو‌ دل‌ په‌ق‌نی، له‌ بازار‌ده‌نگ‌ه‌ه‌لناهیڼی، وه‌ خراپه‌ به‌ خراپه‌ پال‌ پی‌وه‌ نائیو‌ چاوپو‌شیو‌ لی‌بور‌دنت‌ ده‌بی، وه‌ خوا‌ رو‌وحی‌ ناکیشی‌ هه‌تاکو‌ خه‌لکی‌ خوارو‌ لاری‌ پی‌ راست‌نه‌کاته‌وه‌ که‌ بلین: (لا‌ إله‌ إلا‌ الله) وه‌ ئو‌ چاوانه‌ی که‌ کویرنو‌ ئو‌ گوئیانه‌ی که‌ ئاختراونو‌ ئو‌ دلانه‌ی که‌ به‌سترون، هه‌موویانی‌ پی‌ ده‌کاته‌وه‌)).

هه‌روه‌ها‌ له‌ (زه‌بوور)یشدا‌ باسی‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ کراوه‌ (ابن‌ تیمیه) -په‌حمه‌تی‌ خوا‌ی‌ لی‌بی- له‌ کتیبی‌ (الجواب‌ الص‌حیح‌ لمن‌ بدل‌ دین‌ الم‌سیح‌)دا‌ ده‌ئې: من‌ له‌ هه‌ندی‌ک‌ له‌ نوس‌خه‌کانی‌ زه‌بووردا‌ خویندو‌ومه‌ته‌وه‌، که‌ به‌ راشکاوی‌ گوتراوه‌: (م‌حمد) پیغه‌مبه‌ری‌ خوا‌یه‌، دوايي‌ هه‌ندی‌ک‌ نوس‌خه‌ی‌ زه‌بوورم‌ بینون‌ که‌ ئه‌وه‌یان‌ تیډا‌ نه‌بووه‌، بویه‌ ده‌ئې‌ دوور‌ نیه‌، که‌ هه‌موو‌ کتیبه‌ ئاسمانیه‌کان‌ ناوی‌ پیغه‌مبه‌ریان‌ تیډا‌ بو‌وبی، به‌لام‌ له‌دوايیدا‌ گورپو‌ر‌این‌.

هه روه ها له (ټينجيل) يشدا هاتوه، وه تاكه (ټينجيل) يك، كه بگونجی زیاتر به راستی دابنيین (ټينجيل) ی (به پرنابا) یه، لهو ټينجيله دا له { (اصحاح) ی (٤١) دا، كه (اصحاح) وهك سوورپهت وایه { نه م دهقه هاتوه: (خوای په روه ردگار خوای له ناده م و حهوا په نهان كرد، وه فريشته ميكائيل له به هه شت دهري كردن، نادم ناوړي دايه وه ته ماشای كرد له سهر دهرگای به هه شت نوسرابوو: ((لا اله الا الله (محمد) رسول الله))^(۱).

ټينجيلی به پرنابا له کوتايی سده ی پينجا نه صرانيه كان شاردianeوه، به لام زانايانی شوينه وارناس، ده لئین: لهو حه فرياتو شوينه وارانه ی (البحر الميت) دا نوسخه ی راستی ټينجيلی به پرنابا دوزراوه ته وه، دوايي هه نديك له زانايانی مسولمان لهو ټينجيله يان چاپ كرده، به لام نه صرانيه كان زور دژايه تی ده كهن چونكه به راشكاويی ناوی پیغه مبر صلی الله علیه و آله ټيدايه، وه ټيدا حه زره تی (عیسی) فرمويه تی: له دواي من پیغه مبريک دی ناوی (أحمد) هو له فلان شوین ديټو ده بی هه موتان پروای پی بین.

نجا جگه له وهش زانايانی خاوه ن کتيب هه موياي چاوه پړی هاتنی (محمد) صلی الله علیه و آله بوون هه بویه پياوړکی وهك (عبدالله بن سلام) وهك له (صحيح البخاري) دا هاتوه^(۲)، دواي نه وهی ته ماشای پیغه مبر ده كاو لی ی ورد ده بیته وه ئيمانی پی ده هیئی، دوايي ده چيته خرمهت پیغه مبر صلی الله علیه و آله پیی ده لئ: نه تو پیغه مبري خوای وه من گوره ترين زانای يه هوو دم له مه دينه دا، به لام جووله كه قهوميکی بوختانكه رن، كه بزنان من ئيمانم به تو هیناوه بوختانم پی ده كهن، بویه بانگیان بكهو له باره ی من لیان پپرسه، بزانه چو نم باس ده كهن! ئیدی عه بدوللا ده چيته ژووریکه وهو پیغه مبر

(۱) پروانه: (إنجيل برنابا) الإصحاح: ٤١، الآية: ٢٩، ص (٦٣).

(۲) صحيح البخاري: ٣٩٣٨.

ﷺ له دواړو زانايانو نه هلي کيتاب دهنري، وه ليان دهپرسې: (عبدالله بن سلام) چ پياويکه لهنيو ئيوه دا؟!

له وهلامدا دهلي: گهورهترين عالمانه و کوري گهورهترين عالميشمانه، چاکترين پياومانه و کوري چاکترين پياويشمانه.

پيغمبر ﷺ ددهرموي: نه گهر ئيمان بيئي ئيوه هلوستان چي دهبي؟ دهلي: خوا لهوه بپاريئي، که ئيمان بيئي قهت شتي وا ناکات.

دهرموي: (عبدالله) وهره دهري (عبدالله) دپته دهري و دهلي (أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أنك رسول الله)، ددهرموي: دهی نهوه (عبدالله) ئيماني هيتا، که زانترين و چاکترين پياوتانه دهی ئيوه ش ئيمان بيئن.

له وهلامدا دهلي: وهلاهي لهوه نه زانترمان تيډا نه بووه و باوکيشي له هه موو کهس نه زانتر بوو!!

وه سهلماني فارسي وهك له گپړانه وهی به سه رها تيكي دريژي خويدا باس دهكات كه چوه بو لای نه وانهی كه خوايان ناسيوه و دهلي: راهيبي (عمودية) پي گوتم: زه مانى هاتنى پيغمبري کوتايى نزيكبوته وه، كه به ديني ئيبراهيم دهنردري و له نهري عاره به وه دي، وه نهو شوينه ش، كه کوچي بو دهكات، دهكويته نيوان دوو شاخوه، كه دارخورماي لين، وه نهو پيغمبره كومه ليك نيشانهی هه، كه له كهس شاردراوه نين، نهو راهيبي له سه ره مه رگدا وهسيه تي بو دهكات، دهلي: من دهمرم، به لام تو ده تواني برؤي بو لای نهو پياوه و نيشانه كانيشي نه مانه: موري پيغمبره رايه تي له نيوان هه ردو و شانيه تي و دياربي (هديت) ده خوات، به لام خير (صدقة) ناخوات، سه لمان دهلي: كه چووم بو خزمه ت پيغمبري خوا خوار دنيكم بو برد.

دهرموي: نهوه چيه؟

گوتم: ئهوه (صدقة)یه.

فهرمووی: ناخۆم.

وه جاریکی دیکه شتیکی دیکه بۆ برد، فهرمووی: ئهدی ئهوه چیه؟

گوتم: دیاریی (هدیه)یه.

وه ریگرت و دهستی کرد به خواردنی، دیاره خوای پهروهردگار ویستی وا بووه، که هیدایهتی سهلمان بدات، سهلمان دهلێ ئنجا داوام لی کرد که تهماشای شانی موباره کی بکه که سهرنجهم دا مؤرده کم بینی، وه ئه خلاق و ئهوصافی دیکه شم تهماش کرد، زانیم که پیغه مبهری خوایه^(۱).

یان (هرقل)، که دهربارهی پیغه مبهر ﷺ چهند شتیك له (أبو سفیان) دهپرسی، ئه ویش وهلامی پرسیاره کانی ده داتهوه، دواپی (هرقل) دهلێ: ئه گهر راست بکهی، ئه وه که سه پیغه مبهری کۆتایی یه، که هه موو به شه رییه ت چاوه پێی دهکات، ههروه ها کاتیك نامه ی پیغه مبهری پێ دهگات دهلێ: من ده مزانی پیغه مبهریك دیت که ناوی (محمد) ه، بهس نه مزانی له ئیو عاره باندا دیت^(۲).

ئنجا جووله که کانی مه دینه زۆر چاوه پێ بوون که پیغه مبهری کۆتایی بی، به به لگهی ئه وه که هه ره شه یان ده کرد له (أوس) و (خزرج) و ده یانگوت: زه مان ی هاتنی پیغه مبهری کۆتایی نزیک بۆ ته وه وه ئه گهر هات ئیمه ئیمانی پیده هیئین و له گه ئتاندا شه ره ده که یین، وه ک چۆن قه ومی (عاد) و (إرم) له نیوچوون، ئاوا له نیوتان ده به یین، دیاره له کاتیكدا ئه وه یان ده گوت که زو لمیان لی ده کرا له لایه ن (أوس) و (خزرج) وه، چونکه جووله که کان بی ده سه ته لات بوون.

(۱) بروانه: (السيرة النبوية لأبْنِ هشام)، ج ۱، ص (۱۰۹-۱۱۴)، ط ۱، دار ابن الهيثم، که به سه ره هاتی سه لمانی به درێژیی هێناوه.

(۲) (صحيح البخاري): ۴۵۸۳.

یه کَیک لَهو هَوَیانه‌ی که پالئی به خه‌لکی مه‌دینه‌وه‌نا ئیمان به پیغمبهر صلی الله علیه و آله بیئن نه‌وه‌بوو، ههر بۆیه‌ش له یه‌که‌م دیداریان له‌گه‌ل پیغمبهر دا صلی الله علیه و آله یه‌کیان گوتی: ئاگادار بن خه‌لکینه! سویند به‌خوا نه‌وه نه‌وه پیغمبهره کۆتایی یه‌یه که جووله‌که هه‌موو جارئ هه‌ره‌شه‌ی پئی له ئیمه ده‌که‌ن، با زوو ئیمانی پئی بهینین، چونکه هه‌موو نیشانه‌کانی دیارن ^(۱).

به‌لئی ئاوا به‌م شیویه مروّقایه‌تی هه‌مووی چاره‌پئی هاتنی پیغمبهری کۆتاییان صلی الله علیه و آله کردو پیغمبهران -علیهم الصلاة والسلام- و زانیانی شاره‌زا له کتیبه ئاسمانیه‌کاندا، زانیویانه‌وه هه‌والیان پێداوه.

سئیه‌م: ئاماده‌کردنی پیغمبهر صلی الله علیه و آله بۆ وه‌رگرتنی وه‌حی:

نه‌وه ئاماده‌کردنه‌ی پیغمبهریش صلی الله علیه و آله له چه‌ند شتی‌کدا ده‌دره‌وشیته‌وه، که بریتین له:

۱/ کاتیک پرسیری لی‌کراوه (ما کان اول بدء أمرک)؟ واته: نه‌وه پیغمبهری خوا صلی الله علیه و آله سه‌ره‌تای ده‌ستپێکردنی پیغمبهرایه‌تی تو چۆن بووه؟ پیغمبهر صلی الله علیه و آله به‌م شیویه وه‌لام داوه‌ته‌وه: {دعوة أبي إبراهيم، وبشرى عيسى، ورأت أمي أنه يخرج منها نور أضاءت قصور الشام} ^(۲) رواه أحمد، واته: سه‌ره‌تای پیغمبهرایه‌تی من سئ شت بووه: (دوعای ئیبراهیمی بایم، وه موژده پێدانی عیسا، وه دایکم کاتیک، که منی بووه رۆشنایی یه‌کی لئی ده‌رچووه کۆشکه‌کانی شامی رۆشن کردۆته‌وه.

(۱) بروانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص ۲۲۱، ط ۱ دار ابن الهيثم.

(۲) مسند إمام أحمد: ۲۲۲۶۱، وصححه الحاكم ووافقه الذهبي.

۲/ پیغمبر ﷺ له پهرستنی غهیری خواو له ههر کردهوو رهوشتیکی نارپک و نارپوا خوی پاراستوه، سهبارت بهوه که پیغمبر ﷺ (بت) و هیچ شتیکی دیکه ی نه پهرستوه، نهو فهرمودهیه که (امام احمد) به سه نه دیکی (صحیح) هیناویه تی، به لگهیه لهوبارهوه: **{عن عروة بن الزهر عن أبيه، قال: حدثني جازاً لعديجة أنه سمع النبي وهو يقول لعديجة: أي عديجة! والله لا أعهد اللات ولا أعهد العزی أبداً^(۱)}**، واته: (عروة) ی کوری زوبیر له بابی ده گپیتسهوه، که زوبیر گوتویه تی: دروسییه کی خه دیجه بوی گیرامهوه، که له پیغمبر ﷺ بیستوه، که به خه دیجه ی فهرمووه: نهی خه دیجه سویند به خوا، (لات) ناپهرستم، سویند به خوا، (عوزا) ناپهرستم.

لهوباره شهوه، که نه خلاق و رهوشتی پیغمبر ﷺ پیش پیغمبره رایه تی زور به رزبوهوه ههرچی له سه رده می نه فامییدا باو بووه خه لک کردویه تی له خراپه و شتی ناپه سند، نهو پییه وه گرفتار نه بووه، به لگه مان نهو فهرمودهیه که عه لی گیراویه ته وه: **{عن علي عليه السلام: سمعت رسول الله ﷺ يقول ما هممت بقبيح مما كان أهل الجاهلية يهيمون به إلا مرتين من الدهر كليهما يعصمني الله منهما... فوالله ما هممت بعدلها بسوء مما يعمل أهل الجاهلية حتى أكرمني الله بنبوته}}**، اخرجه (محمد) بن اسحق في السيرة، والبخاري في التاريخ الكبير، والبخاري في مسنده، وابن ماجه في صحيحه، والحاكم وابو نعيم في (دلائل النبوة)، وقال الحاكم حديث صحيح على شرط مسلم، واته: عه لی ده لی: گویم له پیغمبره ی خوا ﷺ بوو ده ی فهرموو: نهو شته خراپانه، که خه لکی رۆژگاری جاهیلی ده یانکرد، نهک ههر نه مکروه، به لکو ههر به دلشما نه هاتوه که بیکه م، دوو جار نه بی، وهک ههر گه نجیک، نهو دوو جارهش خوی پهره وردگار پاراستمی و دوی نه وهش قهت بیرم لی نه کردۆته وه.

چونکه پیغمبر ﷺ ښان بووه، به لام ښانیکي فطره ت چاک و پاک بووه، وهک یه کیك له شاعیره کان دهلي:

(محمد) بشر و ليس كالبشر بل هو ياقوتة والناس كالخجر

بيگومان پاريزرانی (محمد) له لايه ن خواوه بهو شيويه زه مينه سازيهك بووه بوی له لايه ن خواوه بو پي سپاردنی ئهركی پیغمبرایه تی، هه ر ئه وهش له حیکمه ت و رحه مه تی خوا چاوه ری ده کری، چونکه پیغمبرایك که خوا بیه وئ بیكات به کوتایي هه موو پیغمبران و بیکاته هه لگري په یامی خوی بو هه موو مرو قایه تی، ده بی پيش پیغمبرایه تیشی هه ر پاک و چاک بووی، به لي پيش پیغمبرایه تی له جوړه بی ناگایي و سه رلي شيواويه کی فیکري و عه قیده یی دابووه، چونکه وه حی و دینی خوی له به رده ستدا نه بووه، که خه لکی پی هیدایه ت بدات، وهک خوی په روه ر دگار ده فه رموی: ﴿وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ﴾

﴿٧﴾ الضحی، جا دیاره نهو (ضلال)ه (ضلال)ی فیکري بووه، نه گه رنا له رووی پاکي و چاکيیه وه، به پی ئی نهو فطره ته پاک و چاکه ی که خوا پی ئی به خشیوه ره فتاری کرده، بویه توخنی هچ شتیکی خراپ و ناشیرین نه که وتوه غه یری خوی نه په رسته وه.

۳/ وه بو ئه وه ی پیغمبر ﷺ جوړیک له زه مينه سازيی نه فسی بو بکری سلاولي کرانی بوو له لايه ن به رديکه وه، وهک بوخوی ده فه رموی: ﴿عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنِّي لَأَعْرِفُ حَجْرًا بِمَكَّةَ كَانَ يُسَلِّمُ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ أُبْعَثَ إِنِّي لَأَعْرِفُهُ الْآنَ﴾^(۱) رواه مسلم، واته: (جابر) -خوا ليی رازی بی- ده گپ رته وه، که پیغمبر ﷺ فه رمويه تی به رديك هه یه له مه که که، که هه موو جارئ سه لامی لي ده کردم، ئیستاش ده یناسم.

ږهنگه حېكمه تې شمېش تهوه بووبې، كه جوړيځ له زه مينه سازيى د هروونى بو دروست بېې بڼه وهى كاتېځ، كه (جبريل) هات و پېى گوت: تو پيغه مېهرى خواى! زورى پې تېځ نه چيټ، جا له گهل تهوه شدا، كه تهو زه مينه سازيانه شى بو كراوه، به لام يه كه مجار، كه وهى بو هات به هوى (جبريل) هوه، لاي شتيكى نائاسايى بووه، كه دياره ته گهر تهو زه مينه سازيانه ي بو نه كرابايه، زياتر پېي تيكدېچوو.

۴/ يه كېځكى ديكه ش لهو زه مينه سازيانه تهوه بوو، كه پيغه مېهر ﷺ شه ش مانگ پيش تهوهى (جبريل) بيت بو لاي خه ونى زور راستى بينيون، وهك له م فهرموده يه دا دهرده كه وېت: **{عن عائشة رضي الله عنها، قالت: أول ما بُدِيَءَ به رسول الله ﷺ من الوحي الرؤيا الصالحة في النوم، فكان لا يرى رؤيا إلا جاءت مثل فلق الصبح}**^(۱)، واته: عائشه -خوا ليى پازى بى- ده لى: يه كه مېن شت، كه به هلايه وه وهى بو پيغه مېهر ﷺ ده ستى پيكرد، خه ونى راست بوو، كه له كاتى نوو ستندا ده يي نى وهى هره خه ونيكى، كه ده يي نى وهى سپيډه ي به يان رېځكو راست دهرده چوو.

۵/ يه كېځكى ديكه له زه مينه سازييه كاني پيش هاتنى وهى، تهوه بووه، كه به (۳) سا پيش هاتنى وهى پيغه مېهر ﷺ خه زى كرده، كه بچي ته خه لوه وه، ته مه ش ديسان (عائشة) -خوا ليى پازى بيت- له فهرموده كه ي پيشوودا ده ي گيړي ته وه ده لى: **{(وكان يخلو بغار حراء فَبَحِثَ فيه (وهو العبد) اللّٰهالي ذوات العدد قبل أن ينزع إلى أهله ويتزوّد لذلك ثم يرجع إلى خديجة فيتزوّد لمثلها...}**^(۲)، واته: پيغه مېهر ﷺ پيش تهوهى وهى بو بى، ده چوو له ته شكه وتى (حراء) دا بېرى ده كرده وه خواپه رستى

(۱) صحيح البخاري: (۳)، كتاب بدء الوحي.

(۲) صحيح البخاري رقم: (۳).

ده کړد، (چونکه زانیویه تی که خوا هیه له بهرته وهی که (معرفه الله) له فیطره تی هه موو به شه ری کدا هیه) وه چندان شهو له ویدا ده مایه وه، پیش ته وهی بگه ری ته وه بو لای خه دیجه، دوو باره تویشوو هه لگ ری ته وه بو شه وانی دواتر.. دیاره تهو جوړه مانه وهش له شوینی کی تاییه تی و به ته نیاو، بیر کړنه وه له دروست کهری بوونه وهرو ناو سیفه ته بهرزو بی وینه کانی خوی په روه ردگارو په رستن و یاد کړنی، ده ورو کاریگه رییه کی گه وروو گرنگی له مشو مال کړدنې دل و ده ورونی مروځو له خوا نیزیک خسته وهیدا هیه.

پښتانه ی پښت مېرۍ خوا

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

Google Play

App Store

QR Code

پښتانه ی پښت مېرۍ خوا

پښتانه ی پښت مېرۍ خوا

پښتانه ی پښت مېرۍ خوا

پښتانه ی پښت مېرۍ خوا

Alibapir

YouTube

Alibapir

پښتانه ی پښت مېرۍ خوا

پښتانه ی پښت مېرۍ خوا

پښتانه ی پښت مېرۍ خوا

سہرہ تائی ہاتنی وەحی بو (محمد) و ہہ لبریزرانی بہ کوٹا پیغہ مہری خوا ﷺ

پیغہ مہر ﷺ پیش تہ مہنی (۴۰) سائی و ہاتنی وەحی بوئی، چہندان جار بو
ماوہی چہند شہوو رۆژیک بو عیبادەت و بیرکردنەوہ و پەرستنی خوا، لہ (مہ ککە) وە
دەچوو بو ئەشکەوتی (حراء) لہ (جبل النور) و بہ تہنیا دەمایە وەو بیرری دە کردە وەو
یادی خوا ی دە کرد.

خوا ی پەر وەردگار و یستوو یەتی ئەو ئینسانە ئامادە بکات بو ہەلگرتنی ئەمانەت و
پە یامیکی بەرزو گەورە، بو ئەوہی گۆرانکاری لہ ژیا نی مرۆقا یە تیدا دروست بکات و
خەلکی بەر وە پەرستنی خوا و سەرفرازی دنیا و قیامەت بانگ بکات، تا سەرەنجام لہ
تہ مہنی (۴۰) سائی (مانگی) دا (ہیندیک لہ زانیانیش دەلین: لہ تہ مہنی (۴۱)
سائی) دا خوا ی بەخشنە بہ (جبریل) دا وەحی بو نارد.

عائیشە ی دایکی مسوئمانان (رضی اللہ عنہا) دە گپیتە وە، کە سہرہ تائی ہاتنی
وەحی بو پیغہ مہرمان ﷺ بہم شیوہ یە بووہ:

(أول ما بدیء به رسول الله ﷺ من الوحي الرؤيا الصالحة في النوم، فكان لا
یری رؤیاً إلا جاءت مثل فلق الصبح ثم حجب إليه الخلاء، وكان يخلو بغار حراء
فیتحنت فيه - وهو التبعذ - الليالي ذوات العدد قبل أن ينزع إلى أهله ويتزود
لذلك ثم يرجع إلى خديجة فيتزود لمثلها، حتى جاءه الحق وهو في غار حراء
فجاءه الملك فقال: اقرأ! قال: ما أنا بقارئ، فأخذني فغطني حتى بلغ مني
الجهد ثم أرسلني، فقال: اقرأ! قلت ما أنا بقارئ، فأخذني فغطني الثانية
حتى بلغ مني الجهد، ثم أرسلني، فقال: اقرأ! فقلت ما أنا بقارئ، فأخذني

فَعَطْنِي الثَّالِثَةَ، ثُمَّ أَرْسَلَنِي، فَقَالَ: ﴿أَقْرَأْ بِأَسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝١ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝٢ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝٣ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝٤ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝٥﴾ العلق، رواه البخاري. (۱)

عائشه ده‌لئ: سه‌ره‌تای ده‌ستی‌کردنی وه‌حی بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئه‌وه بوو، که له کاتی نووستندا خه‌ونی باشی ده‌بینی، هه‌ر خه‌ونیکی ده‌بینی وه‌ک سپی‌ده‌ی به‌ره‌به‌یان راست ده‌هاته‌دی، دوا‌یی هه‌زی ده‌کرد، که گو‌شه‌گی‌رو ته‌نها بی، بۆیه له ئه‌شکه‌وتی (حراء) دا ده‌چوو هه‌لوه‌وه‌و چه‌ندان شه‌و ده‌مایه‌وه‌و په‌رستشی بۆ خوا‌ی په‌روه‌ردگار ده‌کرد، پێش ئه‌وه‌ی بگه‌ڕیته‌وه‌ بۆ مائ‌ی لای خه‌دیجه، تو‌یش‌وو هه‌ل‌ب‌گ‌ریته‌وه‌و دووباره‌ بچ‌یت‌ه‌وه‌ بۆ ئه‌شکه‌وته‌که، هه‌تا وه‌حی بۆ هات له کاتی‌کدا، که له ئه‌شکه‌وتی (حراء) دابوو، فریشته‌ هات بۆ لای و پێی گوت: بخو‌ینه! فه‌رموی: من خو‌ینده‌وار نیم، پێغه‌مبه‌ر ده‌فه‌رموی (جبریل) منی گرت و توند به‌خو‌یه‌وه‌ گوشیمی هه‌تا ئازارم پێ‌گه‌شت دوا‌یه به‌ریدام، دووباره‌ گوتی: بخو‌ینه! منیش دووباره‌م کرده‌وه‌ گوتم: خو‌ینده‌وار نیم، بۆ جاری دووهم به‌خو‌یه‌وه‌ گوشیمی، تا ئازارم پێ‌گه‌شت، ئنجا به‌ریدام، دیسان پێی گوتم: بخو‌ینه! منیش گوتم خو‌ینده‌وار نیم، بۆ جاری سی‌یه‌م به‌خو‌یه‌وه‌ گوشیمی، ئنجا گوتی: بخو‌ینه به‌ناوی ئه‌و په‌روه‌ردگاره‌ت، که هه‌موو شتیکی دروست کرده‌، ئینسانی له‌ خو‌ین پاره‌ دروست کرده‌، بخو‌ینه، که په‌روه‌ردگارت زۆر به‌خشنده‌یه، ئه‌و که‌سه‌ی به‌قه‌له‌م خه‌لکی فی‌ر کرده‌، ئینسانی فی‌ری شتی‌ک کرده‌، که نه‌یده‌زانی.

ئنجا له‌ در‌یژه‌ی قسه‌که‌یدا ده‌لئ:

(فرجع بها رسول الله ﷺ يرجف فؤاده)، واته: پيغمبر ﷺ نهو چەند ئايەتانه ی له گەڵ خۆی بردنەوه و دليشی زۆر بە خيڤايی لیبی دەدا، **((فذخل على خديجة بنت خويلد (رضي الله عنها) فقال: زملوني زملوني، فزملوه حتى ذهب عنه الروع، فقال لخديجة وأخبرها الخبر، لقد خشيت على نفسي))**، واته: پيغمبر ﷺ دەچيتهوه بۆ لای خەديجە، وە دەفەرموي داميۆشن دامپۆشن، وە دايدەپۆشن تا نهو ترسه ی لیبی دەپويتهوه دوايی هەواله کە بۆ خەديجە باس دەکات و دەفەرموي: له خۆم ترسام **((لقد خشيت على نفسي))** کە ئەمە زاراوه یە کە عارەب لەبارە ی شەياطين و جندەوه بە کاريان دەهيّن، (فقلت خديجة: كلا والله ما يخزيك الله أبداً إنك لتصل الرحم، وتحمل الكل، وتكسب المعدوم، وتقري الضيف، وتعين على نوائب الحق).

جا با ليڤه دا سەرنج بەدين و تەماشابکەين داخۆ خەديجە ئافره تيکی چەند عاقل و زيڤه و تينگەيشتو بووه! نهو تا ليڤه دا رينمايی پيغمبر ﷺ دەکات و دلي خوش دەکات و بەلگەشی بۆ دەهيڤيتهوه، کە نه خيڤ شەيتانه کان دەستيان له تۆ نهو شاندوه! تەماشاکەن خەديجە ئافره تيکی چەند شارەزاو فيطرهت پاک بووه، بيگومان پيغمبريشی زۆر باش ناسيوه، بۆيە نهو شايبەدييه گەوره يه ی بۆ داوه، کە دهلي: نه خيڤ، وه لاھي خوا قەت تۆ شەرمەزار ناکات!

ئەجا خەديجە پيڤنج سيفهت له پيغمبر ﷺ هەلەدەدات و دەيانکاته بەلگە لەسەر نهو، کە شەياتينه کان توانای نهو ديان نيه دەستی لیبی بوەشيڤن، دياره نهو بەلگە هيڤانه ويه ی خەديجە نهو هشی لیبی دەفامريتهوه، کە جنۆکهو شەيتان زەفەر بە ئينساني ئيماندارو چاکە کار نابەن، پيڤنج سيفهتە کەش بريتين له وانه، کە دهلي: (إنك لتصل الرحم)، واته: تۆ په يوه ندي خزمایه تی دهگه يه نی، (وتحمل الكل) تۆ يارمه تی کەسانی ليڤه و ماو دەده ی، (وتكسب المعدوم) نهو ه ی، کە خەلک له هيچ شوييڤک دەستی ناکه وي، تۆ ده يکه ی بە موڤکيان، (وتقري الضيف) ميوانداري ميوانان

دهكې، (وتعين على نواب الحق) كه سيك، كه به لاي به سر دې، تو پشگيري و هاوكاري دهكې.

عائشه - خوا ليلى رازى بى - له سر گپړانه وهى فهرموده كه به رده وام ده بى و ده لى: (فانطلقت به خديجة حتى أتت به ورقة بن نوفل بن أسد بن عبد العزى ابن عم خديجة، وكان امرأ تنصر في الجاهلية، وكان يكتب الكتاب العبراني فيكتب من الانجيل بالعبرانية ما شاء الله ان يكتب وكان شيخاً كبيراً قد عمي).

دياره له وهشدا عاقلې و دانايي خه ديجه مان بو دهرده كه وي، به وه واز ناهيئى، كه خوى دلى داو ته وه، به لكو پيغه مبه ر ﷺ له گهل خوى د بات بو لاي وهره وهى كوري نه وفهل، كه كوره مامى خوي ته و له سرده مى نه فامييدا بو وه به نه صراني و كابرايه كي خوينده وار بو وه به عيبري نووسيويه تى، له سر ئينجيل نووسيويه تى و به ته مه ن و كوپر ش بو وه.

(فقلت له خديجة يا ابن عم اسمع من ابن أخيك) ته وهش ديسان عاقلې و دانايي يه له جياتي ته وهى بو خوى به سره رها ته كه ي بو باس بكات، ده لى: تهى ناموزام گوى بگره، بزانه برازيه كه ت (محمد) چى ده لى؟! چونكه تهو مه سه له يه شتيكى گهوره يه و باشت وايه، كه له ده مى خودى (محمد) بيستى:

(فقال له ورقة يا ابن أخي ماذا ترى؟!)، واته: وهره وه لى پرسی تهى برازام چ ده بينى؟!

(فأخبره رسول الله ﷺ خبر ما رأى)، واته: پيغه مبه ر ﷺ چى بنيبوو، چى بيستبوو بو ي گپړايه وه.

(فقال له ورقة) ئنجا وهره وه پي گوت: (هذا الناموس^(۱) الذي نزل الله على موسى يا ليتني فيها جذعاً، ليتني أكون حياً اذ يخرجك قومك)، واته: تهو تهو

(۱) (الناموس)، واته: فرشته ي پيك.

فریشتہ ییہ کہ خوا ناردوویہ تہ خوار بو سہر موسا علیہ السلام، خوزگہ لہم رۆژگارہ دا گہنج بام! خوزگہ زیندوو بام ئہوکاتہ ی کہ گہلہ کہت دہرت دہکەن!

(فقال رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم (أر مخرجي هم؟) پیغەمبەر صلی اللہ علیہ وسلم زۆری پی سہیر دہبی و دہفەرموی: یانی دہریشم دہکەن؟!

(قال: نعم لم يأت رجل قط بمثل ما جنت به إلا عودي، وإن يدركني يومك أنصرك نصرًا مؤزراً) وەرەقە دەلی: بەلی دہرت دہکەن، چونکہ هیچ پیاوێک لہ پیش تۆدا ئہو پەيامە ی، کہ تۆ ھیناوتە ھی وەك تۆی نەھیناوە، مەگەر دژایەتی کراوە، ئەگەر مەن بگەمە ئہو رۆژہ ی، کہ تۆ بانگەواژەکە ی خۆتی تیدا ئیعلان دہکە ی و قەومە کہت دژایەتیت دہکەن، زۆر چاک پشتگیریت لی دہکەم.

(وەرەقە) چونکہ شارەزای کتیبە ئاسمانییە کان بوو، مێژووی پیغەمبەرائی زانیو، زانیویشیەتی، کہ پیغەمبەران لەلایەن زلە زلەکان و دەسەلاتدارانەو دژایەتی یان دہکری، چونکہ پەيامی پیغەمبەران دژی بەرژووەندی ناپەرەوای دەسەلاتدارانە، ھەر لەبەر ئەوہشە، کہ دژایەتی دہکری.

دوایی عائیشە دەلی: **(ثم لم ينشب ورقة ان توفي وفتى الوحي)** ^(۱)، واتە: دوایی زۆری پی نەچوو، وەرەقە وەفاتی کرد (کہ دیارە ئیمانی بە پیغەمبەر صلی اللہ علیہ وسلم ھیناوە) وە سروش (وحی) یش بو ماوہکی کورت برا.

جا ئیڕەدا بە پیویتی دہزائم، کہ ھەلۆستەییەکی کورت لہسەر ئەم فەرموودەییە بکەم:

یەگەم: ئەم فەرموودەییە ئەوہ ی لی وەر دہگیری، کہ ئیعتیکاف و گوشتەگیری، جارجار پیوێستە بو ئینسان بو ئەوہ ی لہ خۆی وردیستەوہ و بەخۆیدا بجیتەوہ، پیغەمبەر صلی اللہ علیہ وسلم لہ پیش پیغەمبەرایەتیدا ئیعتیکافی کردوہ، لہپاش

پێغه مبه رایە تیشدا بە هەمان شیۆ، بۆ نمونە: هەموو دە شەویکی کۆتایی ڕەمە زانان دە چۆو ئیعتیکافەو.

دووەم: ئەوێشی لێ وەر دە گیرێ، کە خەونی راست و چاک، جۆریکە لە وەحی، وەك پێغه مبه ر ﷺ دە فرموی: **{لم يبق من النبوة إلا المبشرات، قالوا: وما المبشرات؟ قال الرؤيا الصالحة}** رواه البخاري^(۱)، واتە: لە پێغه مبه رایە تی ئە ماو، مە گەر دلخۆشکەرە کان، گوتیان دلخۆشکەرە کان چین؟ فرموی: خەونی چاک و راست... کە واتە: ئیمە جگە لە خەون، دە لاقە یە کمان نیە بەرەو مە لە کووت و (ملاً الأعلى)، بە لām بیگومان، تەنھا خەونی پێغه مبه ران (معصوم)ەو بە وەحی دادە نرێو، خەونی غەیری پێغه مبه ران، زیاتر هەر بە دلخۆشکەر دادە نرێو، حوکمی شەرعیشی لێ وەر نا گیرێ^(۲).

سێ یەم: حیکمە تی ئەو بە خۆوە گوشینە ی (جبریل) بۆ پێغه مبه ر ﷺ ئەو بوو، کە پێغه مبه ر دُنیا بیّت ئەو ی، کە ئەو مەخلووقیکی دیکە یە بە خۆ یەو دە گوشیت، بۆ یە سێ جار ان بە خۆ یەو گوش یو یە تی، تا تەواو دُنیا بیّت، کە ئەو حالە تیکی واهیمە یی نیە، کە لە دەروونی خۆیدا بۆی دروست بووبیو، حەقیقەت و راستییە.

چوارەم: ترس ڕێ نیشتنی پێغه مبه ر ﷺ لە بەر ئەو بوو، کە ئە یزانیو دُنیا نە بوو، کە دە بی بە پێغه مبه ر.

پێنجەم: وەك باس مان کرد، وە لām ی خە دیجەش ئەو ی لێ وەر دە گیریت، کە ئەو (محمّد) ﷺ خۆی پەر وەر دگار بە تاییە تی بۆ ئەو ئامادە ی کردو، کە بی کاتە پێغه مبه ر، وەك لە سوورە تی (الأنعام) دا دە فرموی: ﴿... اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ

(۱) صحیح البخاری: (۶۹۹۰).

(۲) لە هەروکام لە کتییی (رینگای صالّح بوون...)و، بەرگی دوو می (نیسان و عەقیدە ی ئیسلامی) دا، بە درێژی باسی خەون و خورپە (الرؤیا والإلهام) مان کردو.

يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ... ﴿١٢٤﴾ الأنعام، واتہ: خوا بوخوی دہزانی پھیامی خوی لہ کوئی دادہ نی، ہر بڑیہش کہ سیکی بو ہہ لگرتنی پھیامہ کہی ہہ لباردوہ، کہ مہ عدہ نیکی ٹوہ ندہ چاک و رہوشتیکی ٹوہ ندہ بہرزی ہہی بہ جوریک پیش پیغہ مہراییہ تیشی، کہ س نہ توانی رہ خنہی لی بگریت، ہہ روہ لہ پیش پیغہ مہراییہ تیشدا بہ (الصادق الأمين) ناوی دہر کردبوو، دوژمنہ کانیشی راستگوئی پیش پیغہ مہراییہ تیان کردبوو بہ بہ لگہی پیغہ مہراییہ بوئی.

شہ شہم: بڑیہ خہ دیجہش (محمد) دہبات بو لای وەرہ قہ لہ بہر ٹوہی، کہ دہزانی وەرہ قہ پیایکی ٹوہلی کیتابہو پسپورو شارہزایہ.

بڑیہ پیویستہ ٹیمہش شتہ کانی خومان بگریپنہوہ بو لای خہ لکی پسپورو شارہزا، وہک خوی پەرورہ دگار لہ وبارہوہ دہفرموی: ﴿...فَسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ ﴿٤٣﴾ النحل، الأنبياء ۷۰.

حہوتہم: وہک باسمان کرد یہ کہم وشہی پھیامی کوتایی خوا، کہ لہ لایہن خوی پەرورہ دگارہوہ بو پیغہ مہرمان (محمد) ﷺ ہاتوہ، بریتی بو لہ وشہی (اقرأ) بخوینہ! ٹمہش ٹوہ دہ گہیہ نی، کہ ٹیسلام دینی زانستو فیروبوونہو، دہری دہخات، کہ ٹیسلام چہ ندہ گرنگی بہ خویندہوہ زانستو زانین دہدات، وہ دہری دہخات، کہ ٹینسان بہوئی خویندن و شارہزایی یہوہ، زور لہ نہینہ کانی دروستکراوہ کانی خوا ناشکرا دہکاتو، خویندن و زانستو بیر کردنہوہ، زہینی مرؤف فراوانتر دہکاتو، بہو ہویہوہ، ٹہ گہر بیہوئی عہ قیدہو ٹیمان دہچہ سپیو، بہ پیی شہرعی خوا سہرزمین لہ تیگرای ہوارہ کاندان اوہدان دہکاتہوہ.

مانای وہ حی:

وشہی (وحی) لہ بہ کارہیتانی قورئاندا سی مانای ہن:

۱- واتایه کی گشتی: که بریتیه له ناراسته‌کردنو مشوور لیځواردنو ناماژه‌کردنو

قسه‌ی پنهان، نه‌گهر ته‌ماشای هم‌ثایه‌تانه‌ی خواره‌و بکه‌ین، نه‌و مانا گشتییه‌ی

(وحي) زور چاك ددرو هوشیتته‌وه: خوی پ‌روهردگار د‌فهرموی: ﴿وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَىٰ

النَّحْلِ أَنْ أَخْذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ

الْثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا ﴿٦٩﴾﴾ النحل، واته: وه پ‌روهردگارت (وحي)

بؤ هه‌نگ نارد، که له شاخ مال دروست بکه‌و، له دارو دره‌ختو، له‌و که‌پرو

ساباته‌ی خه‌لک دروستی ده‌کن، پاشان له هه‌موو به‌رو میوه‌کان بخوړو پ‌ځایه‌کانی

پ‌روهردگاردت بگره، زور به‌ه‌گه‌ردن که‌چی. ده‌بینین خوی پ‌روهردگار وشه‌ی

(وحي) بؤ هه‌نگ به‌کاره‌یناوه، که به‌ته‌ئکید لیږده‌ا مه‌به‌ست پی‌ی ر‌ینمایي کردنی

(غ‌ریزی) هه‌نگه له‌لایه‌ن خوی پ‌روهردگار‌ه‌وه.

هه‌روه‌ا له سوږه‌تی (مریم) دا د‌رباره‌ی پی‌غه‌مبه‌ر (زه‌که‌رییا) له کاتیدا، که

خوی پ‌روهردگار موژده‌ی (یحی) ی کورې پی‌ی ده‌دات -سه‌لامی خویان لی‌بی-، که

هم زه‌که‌رییا بو‌خوی که‌وتبو ته‌مه‌نه‌وه‌و، هم خیرانه‌که‌شی به‌ته‌مه‌نو نه‌زوک بوو،

ناوا د‌فهرموی: ﴿فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً

وَعَشِيًّا ﴿١١﴾﴾ مریم، واته: زه‌که‌رییا له (محراب^(۱)) ه‌که‌ی چو درئ بؤ لای

عه‌شپ‌ره‌ت و هوژه‌که‌ی وه ناماژه‌ی بو‌کردن که خوا به‌پاک بگرن به‌یانیان و ئیواران،

لیږده‌ا هه‌موو زانایان له‌سه‌ر نه‌وه یه‌ک ده‌نگن که: ﴿فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ﴾، واته: (فا‌شار

إلَیْهِمْ)، که‌واته: لیږده‌ا (وحي) به‌مانای ئیشاره‌ته، جا له کاتیدکا خوی پ‌روهردگار

له‌و ته‌مه‌نه‌ی زه‌که‌رییادا مندا‌لیکی پی‌ی‌ه‌خشی زوری پی‌ی سه‌یر بوو، بؤیه داوای

(۱) المحراب: واته په‌رستگا‌و نه‌و شو‌ینه‌ی، که خوابه‌رستی تیدا ده‌کریت.

بہ لنگو نیشانہ کی لہ خوی پەرہردگار کرد، خوی پەرہردگاریش پی فہرمو:
﴿قَالَ ءَايَتُكَ اَلَا تُكَلِّمُ النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا﴾ ﴿۱۰﴾ مريم، واتہ:
نیشانہ تئوہیہ کہ سئ شہو رۆژان قسہت بۆ ناکرئ، بۆیش بہ نیشانہت پیان
دہلئ: پەرہردگارتان بہ پاک بگرن بہ یانیان و ئیواران، چونکہ پەرہردگار
موعجزہ کی ناوا گہورہ دہخولقینئ، کہ لہ پیایکی پیرہمیدو پیریتئیکی
نہزۆک کوریک پھیدا دہبئ!!

ہرہہا لہ سووہتی (الانعام) ثاہتی (۱۱۲) دا خوی پەرہردگار دہبارہی
(شیاطین^(۱)) دہفہرموئ: ﴿...شَيْطَانٍ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ اِلَى
بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا﴾ واتہ: شہیتانہکانی ئادہمیزادو جنۆکہ
ہندیکیان (وحی) بۆ ہندیکیان دہکەن، بہ قسہی زیرقو بریقو فریودہرانہ،
لیرہدا (یوحی) یانی: (یوسوس) بہو مانایہ کہ وەسوسہ دہکەن بۆ یہکترو دنہی
یہکتر دہدەن، وەسوسہش لہ ئەسلدا بہ دہنگی خشل دہگوترئ (صوت الحلی)،
چونکہ خشل، کہ دہنگی لیدئ دہنگہکەہی کپہ، وەسوسہش دہنگیکی کپی
شہیتانہ دہیخاتہ دہلئ ئەو کہسوسہ، کہ بیہوئت فریوی بدات، ئەوہ مانای
یہکەمی وشہی (وحی) بوو.

۲- واتاہ کی تاییہتی: کہ بریتیہ لہ ئاراستہکردنی خواو رینماییکردنی بۆ
فریشتہکانی و بہندہ چاکہکانی غہیری پیغہمبہران -علیہم الصلاۃ والسلام-، وەک
خوی پەرہردگار دہفہرموئ: ﴿اِذْ يُوحِي رَبُّكَ اِلَى الْمَلٰٓئِكَةِ اَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا

(۱) شیاطین: کۆی (شیطان)ہ، وە لہ بہکارہیتانی قورئاندا بۆ ہرکہسیک بہکاردئ، کہ لہ خوا دوور بئ،
جا چ ئادہمیزاد بئ، چ جنۆکہ.

الَّذِينَ آمَنُوا... ﴿۱۲﴾ الأنفال، واته: کاتیک پهروهردگار (وحی) ده کرد بو فریشته کانی که من له گه لثام ئیوهش دلی ئیمانداران ده مه زراو بکن.

هروه ها خوی پهروهردگار ده فرموی: ﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ ۖ فَإِذَا خَفَتْ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي ۚ إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ وَجَاعَلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ القصص، واته، ئیمه وه حییمان کرد بو دایکی موسا که شیر بده به کورپه کهت، وه کاتیک که لئی ترسای بیکوژن بیخه تابووتیکه وه بیخه نیو پروبار، وه هیچ مه ترسیو دل ته نگ مبه، ئیمه بولای توی ده گیرینه وه دهیکهین به یه کیک له ره وانه کراوانمان.

لیردها مبه ست له (وحی) خوی پهروهردگار بو دایکی موسا -علیها السلام- خورپه (الهام)یه، که رینمایی کردنیکې په نهانو له زاراو هی شه رعدا پیی ده گوتی: (الهام) که مبه ست خستنه نیو دل.

۳- واتیه کی تایبه تی تایبه ت: مانای سییه می وه حی بریتیه له فره مایشت کردنو ریروونی کردنو ناراسته کردنی خوی پهروهردگار بو پیغه مبه رانی -علیهم الصلاة والسلام- چ به شیوه ی راسته وخو له پستی په رده وه، چ به شیوه ی ناراسته وخو له ریگه ی فریشته وه، ئهم ئایه تانه ش مانای سییه می وه حییمان بو پروون ده که نه وه، خوی پهروهردگار ده فرموی: ﴿كَذَٰلِكَ يُوحِي إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ الشوری، واته: ناوا بهو شیوه یه (نهی محمد ﷺ) خوی بالادهستی کار به جی وه حی بو تو دهنی، وه بو ئه وانه ی پیش تو ش وه حی ناروده (که پیغه مبه ران -علیهم الصلاة والسلام-) که واته: لیردها مانای سییه می وه حییمان بو پروون ده بیته وه، ئه ویش بریتیه له قسه کردنو فره مایشت کردنی خوی پهروهردگار له گه ل پیغه مبه رانیدا -علیهم الصلاة والسلام- چ له پستی په رده وه،

وهك له گهڵ مووسادا كردی، وه له گهڵ پیغه مبهری خویشان له شهوی ئیسراو میعراجدا، وه چ له رپی فریشته وه، كه ئه وه رپیگه ی گشتی وه حییه بو پیغه مبهران -علیهم الصلاة والسلام-، ههروه ها خوی پهروه درگار هه ره له وه باره وه

ده فهرموئ: ﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالذِّينَ مِنْ بَعْدِهِ...﴾ (۱۱۳)

النساء، واته: (ئه ی محمد ﷺ) ئیمه وه حییمان بۆلای تو کردوه، ههروه ك وه حییمان بۆلای نوح وه پیغه مبهرانی دوا ی تهویش ناردوه -علیهم الصلاة والسلام-، ههروه ها

فه رموویه تی: ﴿يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ...﴾ (۲)

النحل، واته: فریشته كان بهروو حیک له ئایینی خوی له لایهن خویه وه ده ئیریه خواره وه بو سه ره هه ركام له بهنده کانی كه بیهوئ، ئیره دا وشه ی (الروح) به مانای (وحي)یه، چونكه وهك چۆن ئینسان به رووح ده ژییو زیندوو، ژیان ی به شه رییه تیش ئاوا به هوئ (وحي)یه وه ژیان ی له به ره ده بیو زیندوو ده بی.

دیاره له کاتی کدا، كه خه لك وشه ی (وحي) به کار ده هیئێ زیاتر مه به ستیان پی مانای سییه مه ته، وه هیئدیکیان واده زانن، كه (وحي) ته نیا ئه و مانای سییه مه ی ههیه، كه تهویش بریتیه له فه رمایشت کردنی خوا له گهڵ پیغه مبه راندا -علیهم الصلاة والسلام-، وه پاسپاردنی به رنامه وه په یامی خوی بو لایان به هوئ فریشته کانه وه، له کاتی کدا كه ئه وه یه کیكه له ماناکانی (وحي) وه ئه و دوو مانایه ی دیکه شی هه ن، كه واته: ده توانین بلیین (وحي) سی مانای ههیه: گشتی و تایبه تی و تایبه تی تایبه ت.

دابه زینی (وحي) له چ پوژو مانگیك دا بووه ؟

ئیره دا مه به ستیمان له یه كه م جاری هاتنی (وحي)یه كه بو پیغه مبه ری خوا ﷺ دابه زیوه، ئایا بو یه كه م جار له چ ساڻو مانگو شهوئیک دابوو؟

يو ددهستكهوتنى وهلامى هم پرسياره با سهرنجى هم خالانه بدهين:

يهك: سهره‌تای هاتنى وه‌حی و دابه‌زینی قورئان له مانگی رهمه‌زان و شهوی قه‌دردا بووه، وه‌ک خوی زانا هم نایه‌تانه‌دا به‌پاشکاوپی ناماژهی پی‌ده‌کات، که ده‌فهرموی: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ...﴾ (۱۸۵) البقرة، واته: مانگی رهمه‌زانیک که قورئانی تیدا هاتوته‌ خوار، که‌واته: به‌ته‌ئکید سهره‌تای هاتن و دابه‌زینی قورئان له‌مانگی رهمه‌زاندا بووه، هه‌روه‌ها ده‌فهرموی: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَرَّكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنْذِرِينَ﴾ (۲) الدخان، واته: (ئیمه‌ قورئانمان يو یه‌که‌جار ناردوته‌ خوار له‌ شه‌ویکی پر‌پیت و پی‌زدا، ئیمه‌ وریاکه‌روه‌و ترسینه‌رین)، که‌مه‌به‌ست له‌و شه‌وه‌ شه‌وی (قدر)ه، وه‌ک ده‌فهرموی: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ (۱) القدر، واته: (ئیمه‌ له‌ شه‌وی (قدر)^(۱) دا قورئانمان ناردوته‌ خوار.

دوو: شه‌وی (قدر) یه‌کیکه‌ له‌ ده‌ (۱۰) شه‌وه‌کانی کوتایی مانگی رهمه‌زان، که‌ فهرمایشتی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له‌وباره‌وه‌ زورن و یه‌کیکیان هم فهرمووده‌یه‌یه: {عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: تَحْرُورًا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي الْوَتْرِ مِنَ الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ} رواه البخاري^(۲)، واته: له‌ شه‌وه‌ تاکه‌کانی ده‌ شه‌وی کوتایی رهمه‌زاندا له‌ شه‌وی (لیله‌ القدر) بگه‌رپن، که‌واته: به‌ته‌ئکید (شه‌وی قه‌در) له‌ شه‌وه‌ تاکه‌کانی ده‌ شه‌وی کوتایی مانگی رهمه‌زاندا یه‌.

(۱) القدر: دوو مانای هه‌ن، یان به‌ مانای پیت و فهر دیت، یان به‌ مانای نه‌ندازه‌گیری دیت، که‌ دیاره‌ نه‌و شه‌وه‌ همم شه‌ویکی پر‌پیت و فهره‌و همم شه‌ویکیشه‌ که‌ نه‌ندازه‌گیری هه‌موو کاره‌کانی نه‌و ساله‌ی تیدا ده‌کړیت.

(۲) صحیح البخاری: (۲۰۱۷).

سی: پیغمبر ﷺ فرمودیہ تی، کہ لہ پوژی دوشہ مہدا لہ دایک بووہ و ہر لہ پوژی دوشہ مہشدا بو یہ کہم جار وہی بو ہاتوہ، وک لہم فرمودہ یہدا ہاتوہ: **عن ابي قتادة** **ع**: **ان رسول الله ﷺ سئل عن صوم يوم الاثنين، فقال: ذاك يوم ولد فيه ويوم بعث فيه، او أنزل علي فيه** ^(۱) رواہ مسلم، واتہ: پرسیار لہ پیغمبر ﷺ کرا دہبارہی بہ پوژو و بوونی پوژی دوشہ مہ، ئویش فرمودی: ئوہ پوژی کہ تییدا لہ دایک بووم و تییدا پھوانہ کرام یان وہ حیم بو ہاتوہ خوار، (بو یہ کہم جار، ئہ گہرنا وہی لہ ہہموو پوژہکانی دیکہی سالیشدا ہاتوہ خوار).

چار: بہ پیی حساباتی فہلہ کی، دوشہ مہکانی مانگی پھمہ زانی (۴۱) ہمین سائلہی تہ مہنی پیغمبر ﷺ، بریتین لہ پوژانی: (۷، ۱۴، ۲۱، ۲۸) ^(۲).

جا بہ لہ بہر چا و گرتنی ئو چوار خالہی، کہ رابردن، ناچارین بلیین:

شہوی (۲۱) ی مانگی پھمہ زانی (۴۱) مین سائلہی تہ مہنی پیغمبر ﷺ، کہ شہوی دوشہ مہ بووہ، یہ کہ مین شہوی دابہ زینی سہرہ تای وہی خوا عزوجل - بووہ بو سہر (محمد) ﷺ، چونکہ:

۱ - وک گوتمان مسوگر سہرہ تای دابہ زینی وہی لہ یہ کی لہ شہوہ بہ پیژہکانی مانگی پھمہ زانی سالی یہ کہ می پیغمبرایہ تی (محمد) دا بووہ، وک ہر کام لہ نایہ تی (۱۸۵) ی (البقرہ) و نایہ تی (۳) ی (الدخان) و سورہ تی (القدر) بہ راشکاوی رایگہ یاندوہ.

(۱) صحیح مسلم: (۲۷۳۹).

(۲) پروانہ: (الرحیق المختوم)، لاپرہ: (۱۵)، صفی الرحمن مبارکفوری.

۲- وه نهو شهو هس به ته نكيد يه كيكه له شهو ه تاكه كانى ده (۱۰) شهوى كوتايى مانگى په مه زان، وهك فهرمود دهى پيغه مبه ر ﷺ: {تَحْرُوا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي الْوَتْرِ مِنَ الْعَشْرِ الْأَوَّلِ مِنْ رَمَضَانَ} ده يگه يه نهى.

۳- وه نهو شهو ه تاكه ش بريته له شهوى دوو شه مبهى (۲۱) ي مانگى په مه زان، چونكه به پيى نهو فهرمود دهى (أبو قتادة) گيړاويه ته وه پيغه مبه ر ﷺ له شهوى دوو شه مبه دا وه حى بو دابه زيتر او وه دوو شه مبه كانى (۷، ۱۴) ي نهو په مه زانه ش، چونكه ناكه ونه ده شهوى كوتايى و دوو شه مبهى (۲۸) يش، چونكه له شهو ه تاكه كان نيه، هيچ كاميان ناگو نجى نهو شهو ه ديارى كراوه بن، كه واته: نهو شهو ه موباره كه به ته نكيد شهوى دوو شه مبهى (۲۱) ي مانگى په مه زانه.

دابړانى وه حى و چوښه تى و حيكمه ت و ماوه كهى :-

۱- چوښه تى پچړانى وه حى :

بوخارى د هرباره ي پچړانى وه حى، گو تويه تى: (و فتر الوحي فترة حتى حزن النبي ﷺ فيما بلغنا حزناً غداً منه مراراً كي يتردى من رؤوس شواهد الجبال فكلما أوفى بذرة جبل لكي يلقي منه نفسه تبدى له جبريل فقال: يا (محمد) إنك رسول الله حقاً، فيسكن لذلك جأشه وتقر نفسه فيرجع، فإذا طالت عليه فترة الوحي غداً لمثل ذلك فإذا أوفى بذرة الجبل تبدى له جبريل فقال له مثل ذلك)^(۱)، بوخارى ده لى: پيم گه يشته، كه (وحى) بو ماوه يه ك پچرا پيغه مبه ر ﷺ زور د لته ننگ بوو، د لته ننگ بوونه كهى به راد ده يه ك بوو، كه چه ند جاريك ده چوو بو سهر لووتكهى چيا به رزه كان بوته وهى خوى هه لاته خوارى، وه هه ر جاريك، كه ده چوو بو سهر لووتكهى شاخه كان (جبريل) خوى پيشان ده داو ده يگوت: نهى

موحه مده بېگومان تو پيغه مبهري خوي، پيغه مبهريش دلي ناسووده دهبوو، دهر وني نارامي ده گرتو ده گه پايه وه، وه كه وه حي پچرانه كه ي دريژهي دهبوو ديسان ده چوو بو سهر لووتكه ي چيا بهرزه كان بوئوه وي خوي هه لبداته خوي، به لام ديسان (جبريل) لي ي دهرده كه وتو پي ي ده گوت، كه به ته ئكيد تو پيغه مبهري خوي، ئه ويش ده گه پايه وه، (مه به ست له پچراني وه حي دواكه وتني وه حي بووه، بو ماوه يه كي كه م)^(۱).

ب- حيكمه تي پچراني وه حي:

(ابن حجر العسقلاني) گوتويه تي: (وفتور الوحي عبارة عن تأخره مدة من الزمان وكان ذلك ليذهب ما كان ﷺ وجده من الروع وليحصل له التشوق إلى العود)^(۲)، (ابن حجر العسقلاني) ي كه زانايه كي گه وره يه له زانا فهرمووده ناسه كان ده لي: (پچراني وه حي بريتيه له دواكه وتني بو ماوه يه ك، ئه وه ش بو ئه وه بو، كه ئه و ترسه ي بو پيغه مبهري ﷺ دروست بووه لي ي لايچي، وه له لايه كي ديكه شه وه بو ئه وي تامه زرؤيي زياتري هه ي بو وهرگرتني وه حي)، چونكه له كاتيكا كه وه حي بو پيغه مبهري ﷺ ده هاته خوي زور قورس بو له سهر ي، له و باره وه دايكمان (عائشة) -خو لي ي رازي بي- وه ك بوخاري ي بومان ده گي پي ته وه گوتويه تي: (له پوژي زور ساردي زستاندا كه پيغه مبهري وه حي بو هاتبا دلو ي ئاره قي دهرده كردو به دم وچاوي موباره كيده هاته خوي)^(۳)، هه روه ها (زيد بن ثابت) له و باره وه گوتويه تي:

(۱) به لام هه نديك له زاناياني سيره و فهرمووده تي بني يان له سهر ئه م رووداوه هه يه بو وينه: خاوه ني كتي بي (السيرة النبوية عرض وقائع وتحليل أحداث) د. علي محمد الصلابي كه له لاپه ره (۸۴) دا گوتويه تي: (وأما ما جاء بلاغاً أنه ﷺ حزن حزناً جعله يغدو ليتردى من شواهد الجبال، وأن جبريل -عليه السلام- كان يظهر له في كل مرة، ويبشره بأنه رسول الله، فمرسل ضعيف، كما أنه يتنافى مع عصمة النبي ﷺ).

(۲) كتاب فتح الباري، ج ۱، ص ۳۶.

(۳) صحيح البخاري: (۲)

(جاریکیان رانی موباره‌کی پیغمه‌مبهر ﷺ له‌سەر رانم بوو که وه‌حی بۆ هات ئه‌وه‌نده قورسایی خسته سەر رانم خه‌ریک بوو رانم ورد بئ) ^(۱)، هه‌روه‌ها ده‌گیرنه‌وه جاری وا هه‌بووه پیغمه‌مبهر ﷺ له‌سەر حوشتەر بووه که وه‌حی بۆ هاتوه حوشتەر که‌ی پیی به‌عه‌رزیدا چۆته خواری، چونکه پیغمه‌مبهر ﷺ که‌وتۆته حاله‌تیکی سه‌خته‌وه تاکو وه‌حی یه‌که‌ی وه‌رگرتوه.

ج- ماوه‌ی پچرانی وه‌حی :

پیغمه‌مبهر ﷺ ده‌فه‌رموی: {جاورت بحراء فلما قضيت جوارى هبطت فنوديت فنظرت عن يميني فلم أر شيئا، ونظرت عن شمالي فلم أر شيئا، ونظرت أمامي فلم أر شيئا، ونظرت خلفي فلم أر شيئا، فرفعت رأسي فرأيت شيئا، فأتيت خديجة فقلت دثروني صبوا علي ماء باردا، قال فدثروني صبوا علي ماء باردا، قال فنزلت: ﴿يَا أَيُّهَا الْمَدَّثِرُ ۝١ قُرْ فَأَنْذِرْ ۝٢﴾

وَرَبِّكَ فَكَبِّرْ ۝٣ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ۝٤ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ۝٥ وَلَا تَمْنُنْ تَسْكَرُ ۝٦

وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ۝٧﴾ المدثر، ثم تتابع الوحي { رواه البخاري ^(۲)، واته: ماوه‌یه‌ک له خه‌لوه دا بووم - که مه‌به‌ستی له مانگی ره‌مه‌زانه - کاتیکی خه‌لوه‌که‌م ته‌واو کرد له شاخ چومه‌ خوار، بانگ کرام، ته‌ماشای لای راستم کرد هیچم نه‌بینی ته‌ماشای لای چه‌پم کرد هیچم نه‌بینی، ته‌ماشای پیش خۆم کرد هیچم نه‌بینی، ته‌ماشای پشت خۆم کرد هیچم نه‌بینی، سه‌رم به‌رزکرده‌وه شتی‌کم بینی، {له‌ ریوایه‌تیکی

(۱) بروانه: (فتح الباری)، ج ۸، ص ۷۱۰.

(۲) (صحيح البخاري)، برقم: ۴۹۲۲.

دیکه ی بوخاریدا هاتوه به ژماره (۴۹۲۴)، نهو فریشته یه م بینې، که له غاری (حراء) بویه که م جار هاتبوو بویه لام (فإذا الملك الذي جاءني بحراء)، که له سهر کورسییه ک دانیشتبوو له نیوان ناسمانو زهوی، زور لیی ترسام تا کو که وتم { دوايي چوومه وه بویه مائیو به خه دیچم گوت: دامپوشنو ئاوی ساردم پیډاکه نو، ئاوی ساردیان پیدا کردم و پاشان دایان پوشیم، پاشان نه م ئایه تانه هاتنه خوار: (نه ی نهو که سه ی خوت له نوینی وهر پیچاوه، هه لسهو خه لکی ئاگادار بکه وه، وه په روه ردگارت به گه وره بگروه، بهرگو پوشاکت پاک بکه وه، واز له گونا ه بینه وه، که هر وازت لی هیښاوه-، وه شت مبه خشه و به زوری بزانی، وه بویه په روه ردگاری خوت ئارام بگروه) پاشان وه چی بهرده وام بوو.

چونیه تی ده لاله تی نه م فهرمایشته ش له سهر دیاریکردنی ماوه ی نهو پچرانیه ی وه چی به م جوړه یه:

(۱) .. پرسته ی (جاورت بحراء) ماوه یه ک له نه شکوه تی حیرادا له خه لوه دا بووم، نه وه مان بویه ئاشکرا ده کات، که نهو ماوه یه ی پیغه مبه ر تییدا چوته خه لوه وه له کاتی هاتنی وه چی دا ماوه ی مانگی ک بووه مانگی ره مه زانیش بووه، چونکه بویه به که مجار له شهوی قه دردا وه چی بویه هات وه ک پیشتیش روونمان کرده وه.

(۲) .. پرسته ی (فلما قضیت جوارې)، واته: کاتیک، که خه لوه که م ته واکړد، ده ریده خات که پیغه مبه ر ﷺ نهو مانگه که مانگی ره مه زانه هه مووی له خه لوه دا بووه، وه دوا ی نهو وه ی، که ته وای کرده له شاخ هاتوته خوار.

(۳) .. پرسته ی (فإذا الملك الذي جاءني بحراء)، واته: نهو فریشته یه م بینې، که یه که م جار له نه شکوه تی (حراء) هات بویه لام، که واته نهو پرسته یه به لگه یه له سهر نهو که نهو جار ه جاری دووه می بووه (جبریل) ببینی.

۴) ټنجا وهك سہ ماہی نامان كه پيغہ مبري خوا ﷺ له شہوي (۲۱) ى رډہ مہ زاندا بؤ يہ كه م جار و حى بؤ هاتوہ، وه لہم فہرموودہ يہ شدا دہريخستوہ جاري دووہم، كه (جبريل) ى بينيوہ كاتيڪ بووہ كه خہ لؤ يہك مانگيہ كه ى تہواو كردوہ، كهواتہ: ټہم جاري دووہمہ كه (جبريل) ى بينيوہ سہرہ تاي سووړہ تي (المدر) ى بؤ دابہ زيوہ، پاش كوټايي مانگي رډہ مہ زان بووہ، واتہ (۱) ى شوال ټنجا ديارہ كه ماوہى نيوان (۲۱) ى (رمضان) هہ تا (۱) ى (شوال) يش (۹) يان (۱۰) رږؤزہ.

كهواتہ: پچراڼي وه حى بؤ ماوہى نيوان دابہ زيني سووړہ تي (العلق) و سہرہ تاي سووړہ تي (المدر)، ياني: (۹) يان (۱۰) رږؤز بووہ، نەك وهك هہنديك له زانايان گوتوويانہ: سى مانگ يا سى سال!! به لكو چہ ند رږؤزيك بووہو هيچى ديكہ.

بؤيہ دہتوانين زؤر به دلنيايي يہوہ بليين:

(محمد) ى كورى (عبداللہ) ى كورى (عبدال مطلب) ﷺ به دابہ زيني (اقرأ) پلہى پيغہ مبرايہ تي (النبؤ) ى پي به خشراوہو به هاتنى (المدر) يش پلہى رډہ وانہ كراوټي (الرساله) ى پي دراوہو ماوہى نيوانى ټہو دوو ټہر كەش (۹) يان (۱۰) رږؤز بووہ.

به لام ټہوہى هہنديك له ميژوونوسانو زانايان گوتوويانہ كه پيغہ مبري خوا ﷺ سى مانگ، يان سى سالان وه حى لى پچراوہ، وه هہنديكيان دہ لى سووړہ تي (الضحى) كه خواى بهرز تييدا دہفہ رموى: ﴿ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى ﴾ ﴿ الضحى ﴾، واتہ: پەرور دگارت وازى لىنہ هيټاوى لىت تووړہ نہ بووہ، هہر بهو بؤنہ يہوہو بؤ دلدانہوہى پيغہ مبر ﷺ هاتؤتہ خوار، ټہوانہ هيچيان وانين، به لكو پيغہ مبر ﷺ له (۹) يان (۱۰) رږؤز زياتر وه حى لى نہ بپراوہ.

پیش کۆتایی هیښان بهم باسهش به کورتی ئاماژه به جوړه کانی هاتنی وه چی بؤ پیغه مبهړ ﷺ ده کهین، که وهک (ابن القیم)^(۱) ده لئ: ئهم شه شه ن:

۱/ خه ونی راست (الرؤیا الصادقة).

۲/ (جبریل) شتیک بخاته دلی پیغه مبهړ وه بی ئه وهی بیښری، وهک فهرموویه تی:

((ان روح القدس نفث في روعي: أن نفسا لن تموت حتى تستكمل رزقها وأجلها، فاتقوا الله وأجملوا في الطلب))، رواه ابن حبان في صحيحه.

۳/ (جبریل) له شیوهی پیاویک دیته لای و شتی پی راده گیه نی، ئهم شیویه هیښدیک جار هاوه لانی به پرتیشی بینویانه.

۴/ هیښدیک جار وه چی بؤ هاتوه له شیوهی دهنگی جهړه سدا، کاتی وابووه که بهم شیویه وه چی بؤ هاتوه له کاتیکی زور سه رمادا ئاره قهی پيدا هاتوته خواری.

۵/ (جبریل) له شیوهی راسته قینه ی خویدا هاتوه پیغه مبهړ ﷺ بینوییه تی و وه چی لی وهرگرتوه، که ئهمه دوو جار پروی داوه، وهک له سوورپه تی (النجم) دا هاتوه.

۶/ ئهو شیوازه ی که خوی مه زن له شه وی (معراج) دا وه چی بؤ پیغه مبهړ ﷺ کرده له کاتیکیدا که له سهرووی ئاسمانه کان بووه نویژی له سهړ واجب کرده، که ئهمیان وهک قسه کردنی راسته وخوی خوا بووه له گهل موسادا: ﴿...وَكَلَّمَ اللَّهُ

مُوسَى تَكَلِيمًا ۱۶۶﴾ النساء.

شایانی باسیشه، که ئیمه لی کولینه وهیه کی خه ست وخولمان له باره ی وه حییه وه له کتیبی (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) دا کرده^(۲).

(۱) (ابن القیم) گوتویه تی: خه وتن، به لام من پیم وایه شه ش و خه وت هریه کن و خه وت دوو باره ی شه شه.

(۲) له (الفصل الخامس) ی (الباب الثاني) دا.

حیکمه‌تی هه لبرئیرانی پیغه مبه‌ری کوټایی محمد ﷺ له نیوگه‌لی عاره‌بدا

سه‌ره‌تا ده‌لیم:

نیمه وه‌کو مسولمان نه‌ک هه‌ر بۆمان هه‌یه‌و دروسته، به‌لکو شتیکی په‌سندو جاری وا هه‌یه پیوستیشه که له حیکمه‌ته‌کانی خوی په‌روه‌ردگار بکوئینه‌وه، چ له عاله‌می خه‌لقی، چ له عاله‌می نه‌مری دا، وه‌ک خوی په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿... اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ ﴿٥٤﴾ الاعراف، واته: هه‌رچی دروست کراوه مولکی خواجه، وه‌ شریعت و فرمانیش هه‌ر له لایه‌نی نه‌وه‌وه هاتوه‌وه هه‌ر بۆ نه‌وه، به‌لئ ئیسلام ئینسان هه‌لده‌نی تا‌کو له حیکمه‌تی شته‌کان بکوئیتته‌وه‌وه کویرانه به‌دوای شت نه‌که‌وئ و نه‌و شتانه‌ی ده‌گونجی بجیتته بنج و بناوانیانه‌وه به‌سه‌ر کیلی لیان نه‌روانی، وه‌ له‌ پرووی زانین و لیکوئینه‌وه‌وه بریار بدات و هه‌ول‌بدا حیکمه‌تی بوونی شته‌کان به‌و شیوه‌یه‌ی که هه‌ن بزانی، بۆ روونکردنه‌وه‌ی نه‌م مه‌به‌سته چه‌ند نمونه‌یه‌ک له‌ قورئان دینینه‌وه:

۱- فریشته‌کان -سه‌لامی خویان لی‌بی- پاکترین و چاکترین دروستکراوی خوان به‌گشتی، به‌لام له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا داوای حیکمه‌تی دروستکرانی (آدم) له‌ خوی په‌روه‌ردگار ده‌که‌ن، وه‌ک خوی په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً قَالُوْۤا اَتَجْعَلُ فِیْهَا مَنْ یُّفْسِدُ فِیْهَا وَیَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَکَ...﴾ ﴿٢٠﴾ البقرة، واته: وه‌ کاتیک په‌روه‌ردگار به‌ فریشته‌کانی فه‌رموو: من ده‌مه‌وئ جینشینیک له‌سه‌ر

زه وی بؤ خوځم دابنیم، فریشته کان گوتیان ئایا که سیکی تیدا ده گیرې به جینشین که خوین ده پښتو و خرابه ی تیدا ده کات له کاتیکدا، که نیمه تو به پاک ده گرین له هه موو که و کوریه ک؟!

لیږدها نهو پرسیاره ی فریشته کان پرسیار ی ږه خنه گرتن نه بووه، چونکه بیگومان نهووه له مسولمانی عاده تیش ناو ه شته وه چ جای فریشته ی بی هه له، به لکو ته نها له حکمه ته که ی ده پرسن، که داخو حکمه ت چیه خوی په روه ردگار (آدم) و نهو ه کانی له زه ویدا ده کات به جینشین؟ به به لگه ی نهووه که دواتر خوی په روه ردگار ده فهرموئ: ﴿إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ واته: نهووی که من ده یزانم نیوه نایزان، دوا یی ناو ه کان هه موو فیری ئاده م ده کات، پاشان له فریشته کان ده پرسئ: نهو شتانه ناویان چیه؟؟ نهو انیش نایزان، وه ئاده م ناوی هه موو شته کان هه لده دات، پاشان خوی په روه ردگار به فریشته کان ده فهرموئ: نه دی پیم نه گوتن نهووی که من ده یزانم نیوه نایزان، وه من نهووی که نیوه ناشکراو په نه انیشی ده که ن ده یزانم! که واته: لیږدها فریشته کان داوی حکمه تی دروستکران و به جینشین دانرانی ئاده م ده که ن له خوی په روه ردگار.

۲- هه روه ها ئیبراهیم عليه السلام له په روه ردگاری ده پرسئ: ﴿... رَبِّ ارْنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ قَالَ أُولَٰئِكَ ثُمَّنٌ ۖ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّیَطْمِئِنَّ قُلُوبُ ۖ﴾ البقرة، واته: په روه ردگارم پیشانم بده چون مردووان زیندو ده که یه وه؟ (خوی په روه ردگار فهرمووی: ئایا ئیمان ت نیه که من ده توانم مردووان زیندو بکه مه وه؟! (ئیبراهیم) فهرمووی: با ئیمانم هیه، به لام ده مه وی دلم ئارام بگری، که واته: نه گهر ئینسانی مسولمان داوی حکمه تی شتی که بکات له خوی په روه ردگار بؤ نهووی که ئیمانی پی به هیژ بی، نهووه شتیکی زور چاکی کرده، چونکه نهووه ریازی فریشتان و پیغه مبرانه، وه نه گهر سهرنجی قورئان بده یین که حوکی

شهریعت ته هیڅه که خوی په روه ردگار بڅووی حکمته و عیله ته که ی باس نه کړدی، به لام لیژانی و ورد بینیی دهوی تا دهیدزیته وه، بڅو وینه: خوی په روه ردگار باسی نیردرانی پیغه مبه ران - علیهم الصلاة والسلام - ده کات، دوایش حکمته که ی باس ده کات که بڅوچی پیغه مبه رانی ناردوون، که ده فرموی: ﴿رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾ (النساء، ۱۶۵) واته: پیغه مبه ران که سانیکی مژده دوه رو ترسینه رن بڅو شهوی خه لک به لگه یان نه بی له سر خوی په روه ردگار پاش هاتنی پیغه مبه ران، وه خوا زالی کار به جیه.

وهک لیږده دا دهر ده که وی حکمته نیردرانی پیغه مبه ران - علیهم الصلاة والسلام - شهو بووه که خه لکی بیانویان نه بی، وه خوی په روه ردگار به روه وانه کړدن پیغه مبه ران - علیهم الصلاة والسلام - خه لکی بیانویې کړده.

۳- هره ها خوی به خشنده له باسی به شایه دگرتنی دوو (شاهید) دا له کاتی کدا که

مسو لمان قهرز به یه که ده دن ده فرموی: ﴿...وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رَجَالِكُمْ ۖ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ رَضَوْنَ مِنَ الشَّهَادَةِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى...﴾ (البقرة، ۲۸۲)

و اته: {شه گهر قهرزتان به یه کتردا} دوو کهس له پیوانتان به شاهید بگرن، شه گهر دوو پیان نه بوون با پیانیکو دوو ئافرهت بن، لهو شاهیدانه ی که خوتان به

چاکیان ده زانن، دواپی حکمته ته شهو روون ده کاته وه که بڅوچی دوو ئافرهت له جیاتی پیانیکه، وهک ده فرموی: ﴿أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى﴾ (البقرة، ۲۸۲)

و اته: حکمته که ی شهویه که شه گهر یه کیکیان له بیږی چوره شهوی

دیکه بیږی ده خاته وه، که واته ئافرهت له بهر شهوی، که سرگرمی

دیکه بیږی ده خاته وه، که واته ئافرهت له بهر شهوی، که سرگرمی

دیکه بیږی ده خاته وه، که واته ئافرهت له بهر شهوی، که سرگرمی

دیکه بیږی ده خاته وه، که واته ئافرهت له بهر شهوی، که سرگرمی

دیکه بیږی ده خاته وه، که واته ئافرهت له بهر شهوی، که سرگرمی

پهرورده کردنی مندالو کۆمه لێک شتی ئافره تانه یه، که په یوه ستی به سروشتی ئافره تانه وه، رهنگه وای لێ بکه ن، که ته رکیزی زۆر نه بی ئه سه ر کرپن و فروشتن، یاخود عاتیفه ی به سه ردا زال بی، یان له بی ری بچیت ه وه، جا ئه گه ر دوو ئافره ت بن بیر په کتری ده خه نه وه، که واته: حیکمه ته که ی ئه وه یه نه ک ئه وه ی که ناحه زانی ئیسلام ده لێن که زو لَم له ئافره ت کرابی!

۴- وه له مه سه له ی سزای ده ست بریندا خوا ده فه رموی: ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (۳۸) المائدة، واته: وه پیاوی دزو ئافره تی دز ده ستیان بپرن ئه وه سزای ئه وه یه که کردوویانه، دوایی حیکمه ته که ی به یان ده کات و ده فه رموی: ﴿نَكَالًا مِّنَ اللَّهِ﴾، واته: ئه وه ترساندنیکه له لایه ن خوا وه، چونکه (نکال) به سزایه ک ده گو تری، که خه لکی پی بترسی ن، که واته ئه وه سزایه ی، که ده چه سپیندری به سه ر دزدا بو ئه وه یه، که خه لکی پی چاوترسا و بی و له دزی و ریگری دوور بکه ونه وه.

ئهم چه ند نمونه یه م بۆیه باس کردن بو ئه وه ی بزانی، که ئیمه له حیکمه تی نێردانی پیغه مبه ری کو تایی ﷺ له نیو عاره بدا ده کو ئینه وه و باسی لیوه ده که ی ن، شتیکی زۆر ئاساییه، به لکو بو به ره ره چدانه وه ی ناحه زانی دین و که سانیک که به نه زانیی یان به زۆر زانیی دژایه تی دین ده که ن و له و پوه وه ره خه نه ده گرن، زۆر له جی ی خۆیه تی و بگه ره پیو یستیشه، جا ئیستا با چه ند حیکمه تیکی ئه وه مه سه له یه بخه ی نه روو:

یه که م: که سایه تی ناوازه و هه لکه وتوو ی پیغه مبه ر ﷺ:

یه کێک له حیکمه ته کانی هه لبژیرانی موحه مده ﷺ به پیغه مبه ری کو تایی ئه وه یه که خاوه نی که سایه تییه کی ناوازه و هه لکه وتوو بووه، وه ک خوا ی په روهر دگار له چه ند

ثابته تېکدا ثابته‌ی پې ده‌کات، بؤ وینه: ﴿وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ...﴾ (۱۲۴) الأنعام، واته: وه کافرو بې‌پرواگان کاتيک، که موعجيزه‌یه کيان بؤ دئ، ده‌لین: بپروا ناهي‌نين تاکو نه‌وه‌ی، که دراوه به پيغه‌مبه‌رانی خوا به ئيمه‌ش نه‌درئ واته: په‌يامو وه‌ی - جا خواي کاربه‌جئ له وه‌لامياندا ده‌فرموي: ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ﴾ واته: خوا بؤ‌خوي زانتره به‌وه که په‌يامي خوي لای کي داده‌نئ، که ليرهدا مه‌به‌ست پيغه‌مبه‌ري (خاته‌م) ه وَسَلَّمَ ويگومان ه‌موو پيغه‌مبه‌رانی ديش له سه‌رده‌مو رږږگاري خوياندا باشتري خه‌لکي سه‌رده‌مي خويان بوون، وه (محمد) يَسَّيْطَرُ باشتري که‌سي سه‌رده‌مي خويه‌تي و باشتري که‌سيشه له‌سهر ئاستي ه‌موو به‌شه‌رييه‌ت، چونکه نه‌و تاکه پيغه‌مبه‌ريکه که بؤ ه‌موو مروقياه‌تي نيردراوه.

هه‌روه‌ها هه‌رله‌وباره‌وه خوا ده‌فرموي: ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرِيبَيْنِ عَظِيمٍ﴾ (۲۱) أَمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا...﴾ (۲۲) الزخرف، واته: کافره‌کان گوتيان ده‌بووايه نه‌م قورنانه له‌سهر يه‌کيک له پياوه‌کانی نيو دووشاره گه‌وره‌کان هاتبايه خوار، ﴿که مه‌به‌ستيان (مه‌ککه) و (طائف) بووه﴾ نایا نه‌وانن که په‌همه‌تي په‌روه‌دگار دابه‌ش ده‌کهن، ئيمه ژيان و گوزه‌رانيشمان به‌سه‌رياندا دابه‌ش کردوه، که‌واته نه‌و په‌همه‌ته بؤيه دراوه به (محمد) وَسَلَّمَ، چونکه شايسته‌ی نه‌و په‌همه‌ته‌يه وه‌ک خواي به‌خشهر پيی فهرمووه: ﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ﴾ (۱) الکوثر، واته: ئيمه خيریکي زور گه‌وره‌مان به‌تو به‌خشيوه، که نه‌و خير هه‌ريه‌ک له پيغه‌مبه‌رايه‌تي و (نبوة) و هه‌وزي که‌وسه‌رو تکاگردنی مه‌زن (الشفاعة العظمی) ده‌گريته‌وه.

ههروه ها دهفه رموی: ﴿ت وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ﴿۱﴾ مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ ﴿۲﴾ وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ﴿۳﴾ وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿۴﴾﴾ القلم، واته: سویند به قهلهم و به وهی که پیی ده نووسن، تو به هوئی نیعمه تی پهروه ردگار ته وه (که پیغه مبه رایه تی یه) شی ت نی، به لکو تو پاداشتی کی نه براوت هیه، وه بیگومان تو له سه ر هوشتی کی مه زنی، که واته: حیکمه تی یه که م په یوه ندی به پیغه مبه ره وه هیه، چونکه نهو تایبه تمه ندیی و هه لکه وتوویه تیانه ی له پیغه مبه ردا هه بوون صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ له خه لکی دیکه دا نه بوون.

دووهم: هوکاری شارستانی تی :

که لانی روم و فارس و هیند، هه ریه که ی شتیکیان هه بووه و له پرووی ژیا نی دنیاه وه به ره و پیش چوون دابوون، به لام گه لی عاره ب نهوکات بی بهش بووه له هه موو شیوه کانی ژیارو شارستانی تی و هه تا خویندن و نووسینی شیان نه زانیوه، وه خوی تاک و پاک دهفه رموی: ﴿وَمَا كُنْتَ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِمِيمِنِكَ إِذَا لَا زَتَابَ الْمُبْطُلُونَ ﴿۴۸﴾﴾ العنکبوت، واته: تو (نه ی حمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) له پیش قورئاندا هیچ کتبی تی که نه خویند و ته وه و هیچ شتی که به دهستی راست نه نووسیوه، چونکه نه کهر خویندن و نووسین ته هه بوویه، بی پروایان ده که وتنه گومانه وه، واته: تو نه خویندنه وت هه بووه و نه نووسین شت هه بووه، نه که هه ر پیغه مبه ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به لکو قه ومه که شی هه ر نه خویندنه وار بوون و خویندن و نووسینیان نه بووه، وه له هه موو لایه نه کانی ژیان و شارستانی تی دا له پاش بوون، به لئی بویه خوی پهروه ردگار له نیو دواکه وتووترین میلله تدا پیغه مبه ری خوی نارد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، که دوی هاتی نهو پیغه مبه ره له هه موو پرووی که وه به هوئی ئیسلامه وه و په پیش هه موو شارستانی ته ته کان که وتنه وه،

بۇ ښه وهى خه ټك بزانن، كه هوكاريكي غه يري به شهري هاتوتته نيو هاوكيشه كه وه،
ښه ویش بریتیه له وه حی و په یوه ست بوون به په یامی خوی په روه دگار وه.

سپیه م: هوکاري سیاسي :

ښه وکاته نیوه دورگه ی عاره بی له ژیر کونترولې که سدا نه بووه، چونکه هیچی وای
لی نه بووه، که رډم و فارس ته معای تی بکه ن بین داگیری بکه ن، به لکو بیابانیکی
کاکي به کاکي و وشک و دیمه کار بووه، که جی ته معای هیچ که س نه بووه، ښه و ش
وای لی کړدوه که که ش و هه وایه ک بۇ پیغه مبه ر ﷺ و ښه و کومه له هاوه له ی له که لیدا
بوون پر خسی، که کیانیکی و ا دروست بکه ن هیچ فشار و هه یه نه و ترسی رډم و
فارسیان به سه ره وه نه بی و شوینیکی گوشه گرو لاپه ر بی، بۇ ښه وهی نه مامی په یامی
خوی تیدا برویت و سه روه ر بگری.

چواره م: هوکاري جوگرافي :

نیوه دورگه ی عاره بی ښاسیا و ښه یقا به یه که وه ده به ستی و له ښه وروپاش دور نیه،
واته: شوینیکی نیوه ند (وسط) ه، وه کاتیک ښه و دیمه نه مان به چاکي ده که ویت به رچاو،
که ته ماشای نه خشی سیاسی بلا بوونه وهی ښسلام بکه ین، که چن له نیوه دورگه ی
عاره بییه وه به هه مو لایه کدا بلا بوته وه، که به ته نکید نه گه ر له شوینیکی دیکه
بووایه ښاسان نه بوو به و شیوه یه به هه مو لایه کدا بلا بوته وه.

پینجه م: هوکاري پرووحی :

(که عبه) که په رستگایه کی به ریزی سه رجه م خاوه ن شه ریه ته ښاسمانیه کانه، له
نیوه دورگه ی عاره بییدا بووه له لایه ن که سیکشوه دروست کراوه که خالی هاوبه شی
نیوان هه مو خاوه ن شه ریه ته ښاسمانیه کان بووه، چونکه (مسولمان و نه صرانی و

جۈلەكەو صائىبە) ھەمويان پېژيان ھەيە بۆ ئىبراھىم -عليه الصلاة والسلام-، بۆيە كەعبە ۋەك جەمسەرىكى رووحى بوو ۋە خەللى بۆ لاي خۆي پەللىكىش كىردە، كە بېگومان ھېچ شوئىنىكى دىكە ئەو ھۆكارە كاريگەرە رووحىيەى لىنىە.

شەشەم: ھۆكارى كۆمەلەيتى :

گەلى عارەب ئەو كاتە ۋەكو كەرەسەيەكى خاۋاۋو، كە ئە ھېچ قالىب بۆتەيە كدا شكلى نەگرتبوو، ۋە كۆمەللىك خەسلەت ۋە تايىبەتمەندىشيان ھەبوون كە بۆ ھەلگرتىۋ گەياندىنى دوا پەيامى خوا پېيىست بوون، بۆ نىمۇنە: گەللىكى ئازا بوون ۋە ژيانىكى سادەيان ھەبوو ۋە راستگۇ بوون ۋە خاۋەن بەللىن بوون، ۋە رازاۋە بوون بە سىفەتەكانى ۋەك: فېداكارىي ۋە سەخاۋەت ۋە تەخەمۇل كىردى ژيانى ناپەخەت، كە بېگومان ئەو سىفەتەش زۆر پېيىست بۆ مىللەتلىك كە بۆ يەكەم جار پەيامى خاۋان دەخىتە سەرشان، بۆئەۋى بە زەۋىدا بلاۋى بىكەنەۋە، بۆ ۋىنە: ئەگەر ئەو دىنە ئەنئەۋى گەللىكى ۋەك فارس ۋە رۆم... ھتەدا ھاتبايە خوار، كە ئەو كات بەھۋى زىادەۋىي ۋە خۆشگۈزەرانىيەۋە تا راددەيەكى زۆر كەۋتەۋنە جىلتاۋى رەۋش نىزمىيەۋە، ئايا دەيانتوانى بىنە ھەلگرو گەيەنەرى ئەو پەيامە ھەموو شىتىكى خۆيانى ئەپپىناۋا بەخت بىكەن؟! بېگومان نەخىر، چۈنكە پېغەمبەر ﷺ كە جەجى مائىتاۋايى (حجە الوداع) كى كىردە ۋە زۆرەي مېژوۋنوسان ژمارەى ھاۋەلە بەرپىزەكانى بە سەد (۱۰۰) ھەزار مەزەندە دەكەن، ژمارەيەكى زۆر لەۋانە ئەپپىناۋ دىنى خاۋا شەھىد بوون، كە ئەو بەلگەيە لەسەر فېداكارىي ئەو گەلە.

لېرەدا دەمەۋى سەرنجىتان بۆ لاي ئەۋە رابىكىشم، كە ھەموو گەل ۋە مىللەتلىك ئە مېژوۋى خۆيدا بە بەرزىي ۋە نىزمىدا تېپەر دەبن، ھەموو مىللەتان كاتىك دەبى، كە ئە لوتكەدا دەبن، جارى ۋاش ھەيە سەرەۋ لىژ دەبنەۋە، جا ئەو كاتە گەلى عەرەب خاۋەنى كۆمەللى سىفەتى زۆر باش بوون، كە ئەو سىفەتەكانى يارمەتى داۋن ۋە كىردوۋىيە كەرەستەيەكى زۆر باش كە پېغەمبەر ﷺ كاكلى ئەو دەۋلەتە ئىسلامىيەيان

لږ دروست بکاو بیانکاته میلله‌تیک که بتوانن په‌یامو به‌رنامه‌ی خوا که مایه‌ی به‌خته‌وهری دنیاو دواړوژو، بگه‌ینه‌ن به‌ه‌موو میلله‌تانی دیکه‌و ئاماده‌ش بن، که سه‌رو مائی خو‌یانی له‌ پیناودا به‌خت بکه‌ن، که به‌داخه‌وه هه‌ندی‌ک که‌سی نه‌زان له‌به‌رئوه‌ی که‌ته‌ن‌ها عاره‌بی به‌عسی شو‌قینتی بینیه‌وه، هه‌لده‌ستی راس‌تو چه‌پیک به‌سه‌ر هه‌موو میلله‌تی عاره‌بدا دینئ، که ئه‌مه هه‌له‌یه‌کی که‌وره‌و بی‌ویژدانییه‌و له‌هه‌موو میلله‌تیکدا چاک و خراپ هه‌یه‌و، ئیسلامیش مایه‌ی چاکی ئینسانه‌کانه.

حه‌وته‌م: هو‌کارو حیکمه‌تی زمانه‌وانی :

ئهمه‌ش ده‌که‌ریت‌ه‌وه بو‌هه‌ندی‌ک تایبه‌تمندی، که له‌ زمانی عاره‌بیدا هه‌ن، به‌لام له‌ زمانه‌کانی دیکه‌دا نین، که بی‌گومان ه‌وه پ‌سپورانی زمان ده‌یزانن، بو‌ وینه: مه‌سه‌له‌ی نی‌زینه‌و میینه (التذکیر والتأنیث) دا، ه‌که‌ر به‌ه‌وئ بلئی (پیاوی‌ک هات) له‌گه‌ل ه‌وه‌دا که بلئی (نافره‌تیک هات) جیاوازه، که له‌ که‌م زماندا شتی وا هه‌یه، یان مه‌سه‌له‌ی دووانه (المثنی) که‌ته‌ن‌ها له‌ زمانی عاره‌بیدا هه‌یه، وه زور شتی دیکه‌ی ورد له‌ بوا‌ری راناوه‌کان (الضمائر) له‌ بوا‌ری سه‌رو بو‌رو ژپرو...هت‌ددا، وه مه‌سه‌له‌یه‌کی دیکه‌ی گرن‌گ ه‌وه‌یه که‌ زمانی عاره‌بی رپ‌گه‌ ده‌دات قورئان به‌ (۷) و بگره (۱۰) جو‌ر بخویندريته‌وه هه‌ر شی‌وه‌یه‌ش مانای تایبه‌تی خو‌ی هه‌بی، بی‌نه‌وه‌ی که‌ له‌ چوارچی‌وه‌ی زمان ده‌رچئ، بو‌ وینه: ه‌و نایه‌ته‌ی که‌ (نوح) عليه السلام داوا له‌ خوا‌ی په‌روه‌ر‌دگار ده‌کات، که‌ کوره‌که‌ی بو‌ نه‌جات بدات، که‌ ده‌فه‌رموی: ﴿... فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ﴾ ۱۵ هود، واته: گو‌تی: په‌روه‌ر‌دگارم کوره‌که‌م له‌ ه‌ه‌لی منه‌و به‌لیننی تو‌ش راسته‌و نه‌تو‌ش له‌ هه‌موو فه‌رمان‌په‌وایان داد‌گه‌رت‌ری، خوا‌ی په‌روه‌ر‌دگاریش ده‌فه‌رموی: ﴿قَالَ يَنْفُخُ فِيهِ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ﴾ ۱۶ هود، هه‌روه‌ها ئاواش خویندراوه‌ته‌وه:

﴿اِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ﴾ واته: نهى نوح تۆ چۆن ديفاع له و كورپه ده كهى كه كرده و هى باشى نه كرده؟ كه من نه م خويندنه و هيهى دوه ميانم هه لېژاردوه، بۆ خو دوورگرتن له نيشكاليكى وهمى، كه له باباى وردبين په نهان نيه.

پښتانه ى فرهنگى ى موزى ى ناست
f
AliBapir

archive.org/details/@alibapir

دانلود

www.alibapir.org

پښتانه ى فرهنگى ى موزى ى ناست

علي باباير AliBapir

کتابى

پښتانه ى فرهنگى ى موزى ى ناست

پښتانه ى فرهنگى ى موزى ى ناست
f
علي باباير AliBapir

AliBapir

Google Play App Store

پښتانه ى فرهنگى ى موزى ى ناست
f
علي باباير AliBapir

بانگه‌وازی پیغمبه‌ری خوا ﷺ به شیوه‌ی تاکیی و په‌نهانی

وهك پیشتر باسمان کرد خوا -عزوجل- (محمد بن عبدالله) ﷺ ی کرد به کوتابی پیغمبه‌ران -عليهم الصلاة والسلام- وه یه‌که‌مین شت که بوی هاتوته خوارئ بریتی بوو لهو پینج نایه‌ته‌ی سه‌ره‌تای سووره‌تی (العلق) که به بناغهی تیروانینی نیسلامی داده‌نرین و نه‌مانه‌ن: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝۱ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝۲ أَقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝۳ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝۴ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝۵﴾ العلق.

ئهم پینج نایه‌ته به‌سه‌ر یه‌که‌وه هاتوون و نایه‌ته‌کانی دیکه‌ی ئهم سووره‌ته له دوا‌ی ناشکراکردنی بانگه‌واز بو پیغمبه‌ر ﷺ هاتوونه خوار، چونکه باسی هه‌لویستی (أبو جهل) ده‌که‌ن له به‌رامبه‌ر پیغمبه‌ردا ﷺ، که بیگومان (أبوجهل) و باقی سه‌رانی دیکه‌ی کوفر کاتی‌ک نه‌زیه‌ت و ئازاری پیغمبه‌ریان ده‌ست پی‌کرده، که پیغمبه‌ر ﷺ بانگه‌وازی خوی ناشکرا کرده، که‌واته پینج نایه‌تی یه‌که‌م له‌گه‌ل نایه‌ته‌کانی دواتریان له سووره‌تی (العلق) قوناغی هاتنه خواره‌ویان جیایه، مانای ئهو پینج نایه‌ته‌ش به‌م شیوه‌یه: بخوینه به‌ناوی ئهو په‌روه‌ردگاره‌ته‌وه که دروستی کرده، ئینسانی له خوین پاره دروست‌کرده، بخوینه په‌روه‌ردگاریشت زور به‌خشنده‌یه، ئهو زاته‌یه، که به‌هوی قه‌له‌مه‌وه -ئینسانی- فی‌ر کرده، ئینسانی فی‌ری هه‌رشتیک کرده که نه‌یده‌زانی.

نوم پېنځ نايه ته نهو حوت حقيقته يان لئ ودرده گيرين، که حقيقت و راستي زور گوره، و بناغو و بنه ماي تپروانين و بونناسي نيسلامي د باره ي ژيان و بوون پيکده هين:

په کمه: له وشه‌ي (اقرأ) ودرده گيرئ، نهو يش نهو هيه، که پيغه مبهرو ﷺ شوي نکو و تواني ده بئ و ه حى خوا بخوينه وه، دياره ده قيكيش، که ده بخوينه وه، بو نهو هيه، که لئ تي بگه ي و شاره زاي بين، و دوايش کارى پي بگه ي، که واته بهرنامه‌ي ژين ده بئ له خواهه بئ (جل شأنه)، که پيوسته نينسان بيخوينه وه و لئ تي بگاو کارى پي بکات، و به پي نهو ژيانى تاكي و کومه لئ حوى ريك بخت، و زور جي سهرنجه يه که مين وشه، که خواي په روه دگار ناراسته ي پيغه مبهري ده کا ﷺ ده رموي: (بخوينه) واته: نهو بهرنامه و ه حيه بخوينه وه، که خوا بو ت دنيړئ.

دوهم: حقيقتي دوهم ﴿بِاسْمِ رَبِّكَ﴾ به ناوي په روه دگارت، چونکه بهرنامه‌ي (ژين) ده بئ له په روه دگاره وه بي ت و به ناوي نهو يشه وه بئ، که دروستکهرى هه موو شتي که و ده زاني چ شتي که ده گونجئ له گه ل سروشتي نينساندا و زانياريه که ي بئ سنوره.

سليم: ليړه دا وشه‌ي (رب) به کارهاتوه که يه کي که له سيفه ته کاني خواو به ماناي په روه درده که رو به خپو که رو مشور و خور و گه روه و سهرور ديت، و بهرماناي بهرنامه پيژو په رستراو يش ديت، چونکه نهو که سه شايسته ي نهو هيه، که بهرنامه‌ي ژيان بو نينسان دابني، که په روه درده که رو مشور و خور و سه ييدو بهرديهنه رى نينسانه، نهو يش خواي په روه دگاره -جل شأنه- بويه خواي په روه دگار وشه‌ي ﴿رَبِّكَ﴾ به: ﴿الَّذِي خَلَقَ﴾ پيناسه ده کات، واته نهو په روه دگاره ي که دروستي کرده، که ليړه دا (مفعول ي) (خَلَقَ) (محذوف) ه، واته: نهو يوتوه چي دروست کرده، بو نهو ه ي زه يني نينسان بهر و هه موو شتي که بچئ، چونکه هه رچي بهر زه يني تو دا دئ خوا خولغاند وويه تي، که واته ته نيا بهرديهنه رو دروستکهرى

هه موو دروستراوه کان، شایسته ی ئه وه یه، که په روه ردگاری ئینسان بیتو بهرنامه ی بو دابنې.

چواره م: خوی په وهر دگار له نیو هه موو دروستکراوه کانیدا باسی (ئینسان) ده کا،

چونکه ئینسان دروستکراویکی زور ناوازه ی خوی په وهر دگاره، ﴿خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ

عَلَقٍ﴾، واته: ئینسانی له خوینپاره دروستکړدوه، ئینسان له ماوه ی دروستبوونیدا

به چه ند قوناغیکدا دهرات، که خوی په وهر دگار له چه ند شوینیکدا باسی

کردوون، وه ﴿نُطْفَةٍ﴾، ﴿عَلَقَةٍ﴾، ﴿مُضْغَةٍ﴾، دواپی ئیسقان، دواپی

ئیسقانه که به گوشت داده پوشری، دواپی پروچی به بهر دا ده کړی، وه ﴿عَلَقَةٍ﴾

بریتیه لهو ﴿نُطْفَةٍ﴾ یه ی که گه شه ده کات دواپی خو ی به مندالدانی نافرته وه

هه لده واسی، وه ک ژيانداریکي زور بچووک که به چاویش نابینری، لیره دا خوی زانا

سهرنجمان راده کیشتی بو هه و سهره تای سهره تایه که ئیمه زینده وهریک بووین و

نه بینراوین و په وهر دگار ئیمه ی له وپوه هیئاوه و کردوون ی به ئینسانیکي ته و او،

که واته: هه و خوی به ی ئاوا ئیمه ی په وهر دده کړدوه، هه و هه ویش ده توانی له

قوناغه کانی دیکه ی ژيانمندا ژيانی سیاسی و کومه لایه تی و خیزانی و... هتد، به

بهرنامه ی خو ی په وهر دده مان بکات، وه ده فهرمو ی: ﴿مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا

﴿۱۳﴾ وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿۱۴﴾ نوح، واته: هه و چیتانه ریزی خوا ناگرن،

له حالیکدا که به چه ند قوناغیک دروستی کردوون؟! وه فهرمو یه تی: ﴿... خَلَقًا

مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ... ﴿۱۶﴾ الزمر، واته: دروستکران دوا ی

دروستکران، یان قوناغ دوا ی قوناغ له نیو سی تاریکیاندا، که واته: هه و

په وهر دگاره هه کیم و زانیه ی، که ئیمه ی له نیو سی تاریکیداو له نیو مندالدانی

دایکماندا ریتمایمی کرده، همر ئه‌ویش ده‌توانی له هه‌موو قوناغه‌کانی دیکه‌ی ژیا‌ماندا ریتمایمیان بکات و به‌نامه‌ی ژیا‌مان بۆ دابنی و هیدایه‌تمان بدات.

پیتجهم: که خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ﴾ واته: بخوینه‌و په‌روه‌ردگاری تۆش زۆر به‌خشه‌ره، (کریم) واته: به‌خشه‌ر، (الاکرم) یش پله‌ی هه‌ره‌به‌رزو بالایی (کریم)ه، ئه‌وه‌ش بۆ ئه‌وه‌یه، که ئینسان هه‌میشه ئومید‌ه‌وار بی‌و، به‌هیوای به‌خشش و چاکه‌ی خوای په‌روه‌ردگار بی‌.

شه‌شم: که خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ﴾، واته: خوا ئینسانی فی‌ر کرده به‌هۆی قه‌له‌مه‌وه، که لی‌رده‌دا خوای په‌روه‌ردگار ئاماژه به‌رۆلی قه‌له‌م و پینووس ده‌کات له‌فی‌رکردنی ئینساندا، ئاماژه‌یه به‌گرنگی دان به‌هۆکاره‌کانی فی‌رکردن.

هه‌هه‌م: که خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾، واته: فی‌ری ئینسانی کرد ئه‌وه‌ی، که نه‌یده‌زانی فی‌ری بی‌ی، لی‌رده‌دا ئاماژه به‌وه‌ده‌کات، که ئه‌وه‌ی خوای په‌روه‌ردگار له‌رپی په‌یام‌یکدا، که به‌پی‌غه‌مبه‌راندا -عليهم الصلاة والسلام- ناردوویه‌تی بۆ به‌شه‌رییه‌ت، ئینسانی فی‌ری شت کرده‌و، که ئینسان به‌بی‌ئ ئه‌وه نه‌یده‌توانی بۆ‌خۆی فی‌ری بی‌ی، واته: وه‌حی ئه‌و حه‌قیقه‌ت و راستیانه فی‌ری ئینسان ده‌کات، که ئینسان ناتوانی بۆ‌خۆی په‌ییا‌ن پی‌ به‌ری، خه‌لکی و هه‌یه‌ده‌لی: باشه بۆ خوای په‌روه‌ردگار باسی چۆنیه‌تی دروست‌بوونی ته‌له‌فزیۆن و به‌ره‌مه‌کانی دیکه‌ی ته‌کنه‌لۆژیای نه‌کرده‌...؟

وه‌لامه‌که‌ی ئه‌وه‌یه، که ئه‌وشتانه‌له‌ژێر توانا و قه‌له‌مه‌رپه‌ی ئینسان دان، ئینسان بۆ‌خۆی ده‌توانی ئه‌و شتانه‌ دروست بکات، بی‌ئ‌ه‌وه‌ی بگه‌رپه‌ته‌وه‌ بۆ وه‌حی، به‌لام خوای کاربه‌جی ئه‌وشتانه‌ی خستۆته‌نی و وه‌حی خۆیه‌وه، که ئینسان له‌رپی عه‌قه‌وه‌ په‌ییا‌ن

پي نابات. نهك شتانه كه ئينسان بههوي عهقلى خوځيه وه په بيان پي ده باو له ژير قه له مړه وي عه قليدان، كه خواي زانا به پيوستى نه زانيوه له ريښي پيغه مبه رانه وه -عليهم الصلاة والسلام- ئينسانيان لي ناگادار بكاته وه.

ليړه دا بومان ههيه شو پرسياړه له خومان بكهين: بوجي يه كه مين وشه، كه خوا ناراسته ي پيغه مبه رى ﷺ ده كا (اقرأ) ه بخوځينه يه؟

بوجي پي نه فهرمووه، كه خوا بناسه و، باسي ئيسپاتي بوونى خواي نه كرده؟! بوجي باسي به ديپنه رايه تى خواي نه كرده؟!

به بوجوونى بنده هويه كه ي شو هيه، كه قه ناعه ت هه بوون به په روه ردگاريتي و به ديپنه رايه تى خوا، شتيكي خواړسكه له سروشت (فطرة) ئينسانه كاندا، وه پيوستى به فيركردن ناكات، وه خواي په روه ردگار دهر باره ي موشريكه كان ده فهرموئ: ﴿وَلَيْن سَالْتَهُمْ مِّنْ خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَيَقُولُنَّ خَلَقْنَاهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ۝١﴾ الزخرف، يان ده فهرموئ: ﴿وَلَيْن سَالْتَهُمْ مِّنْ خَلْقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ

فَأَنِّي يُؤْفِكُونَ ۝٨٧﴾ الزخرف، واته: نه گهر ليان پيرسي: كي ناسمانه كانو زه وي و خوشيانى دروست كړو؟ ده لين: (خوا)، كه واته: خواي په روه ردگار نه ليړه وه نه له هيج شوي نيكى ديكه شدا به پيوستى نه زانيوه، كه بؤ پيغه مبه رى خوي ﷺ شو نوخته وه ده ست پي بكات، كه له سروشت (فطرة) ئينسانه كاندا ههيه، كه بري تيه له خواناسين، به لكو هه ميشه خواي په روه ردگار له گه ل پيغه مبه راندا -عليهم الصلاة والسلام- لهو خاله وه ده ستى پي كرده، كه به ئومه ت و ميلله ته كانيان رابگه يه نن: چوڼ خوا بپه رستو به ندايه تى بؤ بكه و چوڼ خواي به رزو مه زن له خويان رازي بكه ن؟! چونه كه خه لك زانيويانه، كه خوا ههيه، به لام نه يان زانيوه چوڼ ره فتارى له گه لدا بكه و، چوڼي بپه رستن، وه ثايا شو خوايه چي پي چاكو چي پي خراپه؟ يان چي حه لال كرده و چي حه رام كرده؟، به لام كه خواي په روه ردگار له قورئاندا له زور

شوینان باسی به دیهینه رایسته و ناوو سیفته به رزه کانی خوئی ده کات، نهوه بو نهوه یه، که خه لکی زیاتر خوا بناسن و به سیفته کانی باشترا ناشنا بن.

نجا دواى نهو (۵) نایه ته ی سهره تاي سووړه تی (العلق) خواى په روه ردگار (۷) نایه تی سهره تاي سووړه تی (المدری) بو پیغه مبه ر ناردن، که پیى فهرمووه:

﴿يَا أَيُّهَا الْمَدْرِثُ ۱﴾ قُرْ فَأَنْذِرْ ۲﴾ وَرَبِّكَ فَكَبِّرْ ۳﴾ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ۴﴾ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ

۵﴾ وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْبِرُ ۶﴾ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ۷﴾، واته: نه ی نهو که سه ی، که خوت

له نوینى وه ریچاوه! هه لسه پی و ناگادار بکه وه، وه په روه ردگار ت به گه وه بگره، وه به رگو پو شاکت - یا خود په ریژت - پاک بکه وه، وه واز له گوناح بیننه، وه ببه خشه و به خشینه که شت به زیاد مه زانه، وه بو په روه ردگاری خوت نارامگر به.

نهم حهوت نایه ته ش کومه لیک به هاو حه قیقه تی زور گه وه ده گر نه نیو خو یان، که پیغه مبه ری خوا ﷺ فرمانی پیکراوه له بهر رو شنایی نهو حه قیقه تانه ی نهم حهوت نایه تانه دا هه ن ده ست به کار بی و، بی گومان بو نیمه و بو هر که سی کش که بیه وی له ری پی پیغه مبه روه - علیه الصلاة والسلام - بروات و به شوین پیى نهودا هه نگو و هه لینی، جی خویه تی زور باش سهرنجی نهم (۷) نایه تانه بدا، جا من (۹) حه قیقه تم لی هه لهنجان، که بریتین له مانه ی خواره وه:

په کم/ له نایه تی یه که مدا که ده فهرموئ: ﴿يَا أَيُّهَا الْمَدْرِثُ﴾ نه ی نهو که سه ی، که خوت له نوینى وه ریچاوه!، وشه ی (مدر) له نه سلدا (مدر) ه، وه (دثار) یش بریتیه لهو شته ی که نینسان له کاتی نووستندا خوئی پی داده پو شى، وه (شعار) یش نهوه یه که له سه ر پیسته وه یه، واته به رگو پو شاک، دیاره نهم ته عبیره لی رده دا جوړیکه له قسه ی خو ش له گه لکردن (ملاطفه) ی پیغه مبه ر، وه ک جاری کیان پیغه مبه ر ﷺ به (هلی) ناموزای ده فهرموئ: **((قم یا ابا تراب))**، له کاتی کدا، که (هلی) - خوا لی رازی بی - له مزگوتیدا نووستبو ووزو خولی به جهسته وه

نووسابوو، وه نهم نايه‌ته شه‌وی لږ ودرده‌گیریټ، که نه‌گهر که‌سیک بیه‌وی په‌یامی خوا هه‌لېگری و خه‌می دینی خوی له‌به‌ری، چونکه ټینسانټیکی ناسایی نیه، نابې وه که‌لکی ناسایی بژی و، وه چوڼ خه‌لکی ناسایی ده‌خون و ده‌خون و.. هتد، وه وان بې، جا شه‌و چ پیغه‌مبه‌ری خوابی ﷺ که له‌پیش هه‌موو که‌س دایه، چ هه‌ر که‌سیکی دیکه بې، که به رپی شه‌ودا بروا، وه به شه‌ندازه‌ی شه‌و، که ده‌یه‌وی په‌یره‌وی له پیغه‌مبه‌ر ﷺ بکات، به‌و شه‌ندازه‌یه‌ش ده‌بی به سیفه‌ت و ټاکاره‌کانی شه‌و خوی برازینټه‌وه.

دووه‌م/ حه‌قیقه‌تی دووه‌میش له وشه‌ی ﴿قُرْ﴾ دایه، که به واتای (هه‌لسته‌پې) دی، چونکه که‌سیک ده‌توانی کاریگه‌ری هه‌بی له‌سه‌ر خه‌لکی و بیاخاته کارو هه‌لېانبستېنی، که بوخوی وریاو ناماده‌و هه‌لستاوی، هه‌ر بویه خوی په‌روه‌ردگار کاتیک باسی (أصحاب الکهف) ده‌کات، ده‌فه‌رموی: ﴿... إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ...﴾ ﴿١٤﴾ الکهف، اته: کاتیک هه‌لستانه پې و گوتیان په‌روه‌ردگاری ټیمه په‌روه‌ردگاری ناسمانه‌کانو زه‌ویه.

بویه ټینسانی ټیماندار، گهر بیه‌وی گوراندکاری بکات، پیش شه‌وی قسه‌یه‌ک بکات، پیویسته به کرده‌وه له‌خویدا هی‌نابیتیه دی و له مه‌یدانی کارو کرده‌وه‌دا قسه بکات.

سی‌یه‌م/ حه‌قیقه‌تی سی‌یه‌م له وشه‌ی ﴿فَأَنْذِرْ﴾ ودرده‌گیری، وشه‌ی (انذار) یش به: (اعلام مع تخويف)، اته: ناگادار کردن‌وه له‌گه‌ل ترساندا ماناکراوه، وه شه‌وی جی سهرنجه لی‌رده شه‌ویه که له قورنندا مه‌گهر چوڼ نه‌گهرنا هه‌میشه (انذار) و (تبشیر) به‌یه‌که‌وه هاتون، وه که ده‌فه‌رموی: ﴿...بَشِيرًا وَنَذِيرًا...﴾، یان ﴿رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ﴾، به‌لام لی‌رده به ته‌نیا (انذار)، چونکه له

قۇناغى يەكەمدا پىۋىستە خەلگ بىدارو ھۇشيار بىرىتەو ھەلىسىنرىتە پى،
 نىۋەرۈكى ئەو (ئىنذار) ھەش ئەم ئايەتەنەو ئايەتەكانى دىكەي قورئان دىگىرنە نىۋ
 خۇيان، كە برىتەپە ئەو ھى: خوا بىناسى و بزانى، كە ئەو بوونەو ھەرە بى خاۋەن نى، و
 بزانى كە تۆ بەپى ھوودە نەخولقاۋى، ئامانچىك بۆ ژيانى تۆ دىيارى كراۋە
 ھىكمەتەك ئە پىشت دروستكرانى تۆۋە ھەپە، ھەرۋە ھارگەيەكت ھەپە، كە
 دىيارىكراۋە دەپى بەو رىپەدا بۆرۈ، و مەنزلگەيەك ھەرۋارگەيەكت ھەپە، كە
 بەرەو ئەو دەپى، ئەو (ئىنذار) دەپى نىۋەرۈكەكەي ئەو بى، كە ئەو راستىيانە
 بە خەلگى ئاشنا بىكات.

چۈرەم/ ھەقىقەتى چۈرەمىش ئەو ھەپە، كە دەفەرمۇي: ﴿وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ﴾ واتە: و
 پەرۋەردگارت بە گەرە بگرە، دىيارە لىرەدا مەبەست تەنھا ئە بەگەرەگرتى
 زارەكەي (لفظى) نى، كە بەس بلىي (اللہ أكبر)، بەلگە مەبەست ئەو ھەپە كە بە قسە
 بلىي (اللہ أكبر) و بە كىرەدەش بىسەلمىنى كە خوا ئە ھەموو شتىك گەرەترە، و
 قەناعەت و فېكرو دۆ دەروونت وى لىبى كە ئەخوا گەرەترى تىدا نەپى، ئەو ھىش
 بەو كە ھەرچى خوا دەفەرمۇي ھەولى جىبەجىكردى بىدەي بەپى فەرمانى ئەو
 بەرپە بچى، و ھىچ شتىك ئە دلى تۆدا گەرەتر نەپى ئە ئىھتىمام و گىنگى دان
 بەو ھى كە چۆن خوا ئەخۆت پازى بىكەي؟ و چۆن شەرىعەت و بەرنامە ھى خوا ئە
 ژيانى خۆت و خەلگدا پىادە بىكەي؟، ئىجا بە ھەلۋىستىش خوا بەگەرە بگرى بە
 جۆرىك، كە ھەرگەسەك تەماشاي ژيانى تۆي كىر ئەو ھى تىدا بىنى، كە بەرپەستى
 خوا ئەلەي تۆ ئە ھەموو شتىك گەرەترە، كەواتە: پىۋىستە ئەو بە كىرەدە ئىسپات
 بىكەي، ئەگەرنا ئەگەر ئىنسان ھەزار جار بلى: خوا گەرەترە (اللہ أكبر)، بەلام بە
 رەفتارو كىرەدە شتى دىكە پىش فەرمانى خوا بىجات، ئەو ماناى واپە ئەو ھى، كە
 بە زار گوتوۋىتەي بە كىرەدە ھەلۋەشاندۆتەو!!، جا با سەرنج بىدەين داخۇ بۆچى
 خۋاى پەرۋەردگار فەرمان بە پىغەمبەر ﷺ دىكات و پى دەفەرمۇي: پەرۋەردگارت

به گه‌وره بگره!! چونكه ئينسان له‌ړېي دينداري كړدو، حق‌گوټنو خه‌لك بانك كړدن بؤ لای خوادا تووشی دهیان یاخود سه‌دان كؤسپو له‌مپهر دئ، جا ته‌گهر خوات لا زؤر گه‌وره نه‌بې، نه‌وا هه‌ره‌شه‌و گورپه‌شهی خه‌لكت لا گه‌وره ده‌بې، و ترسو ته‌ماعت لا گه‌وره ده‌بې و دنیاو نه‌وهی كه تییدایه لات گه‌وره ده‌بې و نه‌وانه‌ش هه‌موو ده‌بنه كؤسپو له‌مپهر له نزيكبوونه‌وهت له خواو ده‌تگيرنه‌وه به‌ره‌و دوا، به‌لام كه خواي په‌روه‌دگار له دئی تودا له هه‌موو شت گه‌وره‌ترو به‌رپرتر و خوشه‌ويست تر بوو، نه‌و شتانه‌ی ديكه‌ت هه‌موو له‌لا بچووك ده‌بنه‌وه و ناتوان باشه‌كش‌هت پې بكنو كاريگه‌ري خراپان هه‌بې له‌سهرت و رپگه‌ت لئ بگرن.

پينځم/ پينځم حه‌قيقه‌ت، كه له‌م نايه‌تانه ودرده‌گيرئ نه‌ويه، كه ده‌فهرموئ:

﴿وَيَا بَكَ فَطَهِّرْ﴾ وشه‌ی (ثياب) كؤی وشه‌ی (ثوب) ه واته به‌رگو و پؤشاك (طه‌ر) پش يانی: پاكي بكنه‌وه، وه وشه‌ی (طه‌ر) زياتر بؤ باری مه‌عنه‌ويي به‌كاردئ و وشه‌ی (نظافه) زياتر بؤ باری مادديي به‌كاردئ، كه ليرهدا واپيدده‌چئ هه‌ردوو ديوه‌كه‌ی پئ مه‌به‌ست بئ، واته: هه‌م مانا روا‌له‌تبيه‌كه‌ی و هه‌م مانا مه‌جازيه‌كه‌ی وه‌ك عاره‌ب ده‌لئن (فلان طاهر الذيل)، واته: (فلان كه‌س داویننی پاكه، يان په‌ريزي پاكه)، كه‌واته ليرهدا ده‌توانين بلين: ﴿وَيَا بَكَ فَطَهِّرْ﴾ يانی هه‌رچی پيسو و پؤخه‌لئ مادديي و مه‌عنه‌ويي هه‌يه له خؤتی دوورخه‌ره‌وه، چونكه به‌ره‌و خوايه‌كي هه‌ره پاك و چاك بانگه‌واز ده‌كه‌ی، بؤيه بوخؤشت پيويسته هه‌ول بده‌ی هه‌رچی زياتر خؤت پاك و چاك بكه‌ی، چونكه كه‌سيك خه‌لكی پئ چاك و پاك ده‌كرئ، كه خؤی وابه‌.

شه‌شم/ حه‌قيقه‌تی شه‌شم له‌و نايه‌ته دايه كه ده‌فهرموئ: ﴿وَالزَّجَرَ فَاهْجُرْ﴾ واته: وه

واز له هه‌رچی خراپه‌و پيسی و گوناخ هه‌يه بي‌نمو ته‌ركی بكه وه‌ك ته‌ركت كرده‌و، چونكه تؤ پيويسته خه‌لكی دوور بخه‌يته‌وه له هه‌رچی خراپه‌و گوناخو پيسی‌يه، جا بؤ نه‌و مه‌به‌سته نه‌گه‌ر ده‌ته‌وئ خه‌لكی پاكسازي بكه‌ی ده‌بې، بؤ خؤت پاك بی، وه نه‌گه‌ر به‌ته‌وئ خه‌لكی چاكسازي بكه‌ی، ده‌بې بوخؤت چاك بی.

حوتهم و هشتهم/ حه قیقه تی حوتهم و هه شته میښ لهو نایه ته ودرده گیرین، که

ده فهرموئ: ﴿وَلَا تَمَنَّيَنَّ تَسْكِينُ﴾، واته: وه کاتیک چاکه له گهل خه لک ده که ی چاکه که ت له بهرچاو زور نه بی، وه کورده واری خو مان ده لین: (چاکه بکه و به ناوی داده) یان (چاکه بکه و له بیبری بکه)، جا لهو چاکه یه ش بریتیه له وه ی که دینی خویان پی رابگه یه نی و تی بگه یه نی و شاره زایان بکه ی، جا لهو به زور مه گره، چونکه له پیناو خوادا هه موو کرده وه و چاکه و ماندو و بوونیک هه ر که مه.

نویسم/ حه قیقه تی کوتاییش لهو نایه ته دایه، که ده فهرموئ: ﴿وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ﴾ واته

وه بو په روه ردگارت خو راکرو پشو و دريژ به، وشه ی (صبر) یانی: خو حه بس کردن و خو راکرتن، جا نه گهر سه رنجی نایه ته کانی قورئان بده یان چه مک (مفهوم) ی وشه ی (صبر) مان باشت بو درده که وئ، بو وینه خوی مه زن له سوورپه تی (البقرة) دا ده فهرموئ: ﴿... وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ ۗ...﴾ (البقرة، ۱۷۷) واته: وه خو راکران له کاتی نه داری و نه خو شی و له کاتی جهنگ و رو به رو و بوونه و دای،

هه روه ها له سوورپه تی (البقرة) نایه تی (۱۵۵، ۱۵۶) دا ده فهرموئ: ﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ

بَشِيٍّ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ

﴿۱۵۵﴾ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿۱۵۶﴾﴾ (البقرة، ۱۵۶)

که واته: هه م پیغه مبه ر ﷻ، که نه رکیکی گه وره ی خوی له سه ر شانه و گورانکاری له ژبانی مرو قایه تیدا ده کات به ره و ری خوا و سه رفرازی، وه هه رکه سیکیش ری لهو بگری و کاری ئیسلامی نه نجام بدات، بیگومان تووشی چندین گرفت و نازارو ناره حه تی ده بی، بویه پیویسته نارامگر بی و له بهرانبه ر گرفته کاندایه سپیو بی.

له‌وه‌ی رابرد نه‌وه‌مان بؤ ده‌رکوت، که خ‌وای به‌خشنده چ‌وڼ پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ
 ئاراسته‌ کرده، که به چ شی‌وه‌یه‌ک خه‌ل‌کی بانگ بکات بؤ ئی‌سلام و مه‌به‌ست له
 بانگه‌وازه‌که‌ی چی بی‌ت؟ وه هه‌ل‌سوکه‌وتی به‌گشتی چ‌وڼ بی‌ت؟ که پی‌گومان
 پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ به‌وپه‌ری دل‌سوزی‌ی و لی‌زانانه هه‌ول‌ی جی‌به‌جی‌کردنی فه‌رمانه‌کانی
 په‌روه‌ردگاری دا‌وه و به‌و شی‌وه‌یه‌ی پی‌ویسته جی‌به‌جی‌ی کردون.

به‌ل‌کو ژبانی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ هه‌مو‌ی بریتی بو‌وه له جی‌به‌جی‌کردنی قورئان و له‌خ‌ودا
 به‌رجه‌سته‌کردنی نه‌و نایه‌تانه‌ی ب‌وی هات‌ونه خ‌وار، نه‌وه‌ش که ئی‌مه ئی‌ستا ده‌ل‌پین:
 شه‌ریعت دوو سه‌رچا‌وه‌ی روونی هه‌یه: (قورئان و سوننه‌ت) له‌پاستیدا سوننه‌تیش
 هه‌رچ‌ونه‌تی جی‌به‌جی‌کردنی قورئانه، وشه‌ی (سنة) یش له قورئاندا به‌مانای یاساو
 قانونی خوا دئ، وه‌ک خ‌وای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رم‌وئ: ﴿سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ

خَلَوْا مِنْ قَبْلُ...﴾ ﴿٦٢﴾ الأحزاب، وه پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ وشه‌ی (سنة)‌ی وه‌ک
 زا‌را‌وه‌یه‌کی عورفی به‌مانای (رېښاز) به‌کاره‌ی‌نا‌وه، که‌واته: سوننه‌تی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ
 وانا شی‌وازو رېښازی پی‌غه‌مبه‌ر له جی‌به‌جی‌کردنی فه‌رمانه‌کانی خ‌وادا، وه جاری و
 هه‌بو‌وه بؤ جی‌به‌جی‌کردنی هی‌ندیک له نایه‌ته‌کانی خوا، خ‌وای زاناو توانا (جبریل)‌ی
 نار‌دوه تا فی‌ری بکات و، هی‌ندیک جاریش خوا به‌ئیل‌هام خست‌وویه‌ته دل‌ی
 پی‌غه‌مبه‌ره‌وه، که نه‌و نایه‌تانه چ‌وڼ جی‌به‌جی بکات! هی‌ندیک جاریش پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ
 ئیجتیهادی کرده، که نه‌و فه‌رمانه ئا‌وا جی‌به‌جی ده‌کرئ، جا نه‌گر له
 ئیجتیهاده‌که‌یدا پیکابیتتی نه‌وا خ‌وای کاربه‌جی لی‌ی گه‌را‌وه‌و، نه‌گر به‌هه‌ل‌شه‌دا
 چ‌و‌وب‌ی، خ‌وای مه‌زن ب‌وی راست کرد‌وته‌وه، جا نه‌گر له (اجتهاد) ه‌که‌یدا پیکابیتتی
 نه‌وا دوو پا‌داشتی بو‌وه، خ‌وای په‌روه‌ردگاریش (اقرار)‌ی له‌سه‌ر کرده، وه نه‌گر له
 (اجتهاد) ه‌که‌یدا نه‌پیکاب‌ی، خ‌وای په‌روه‌ردگار ب‌وی راست کرد‌وته‌وه، به‌لام نه‌ج‌رو

پاداشتیکی هه ره هه بووه ^(۱)، که واته: شه وهی که له قورناندا وهک گوناھ (ذنوب) پال ده درپته ی لای پیغه مبهه ﷺ وهک سه ره تای سوو په تی (الفتح) دا ده فره موی: ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ۝۱ لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ ۝۲﴾ واته: ئیمه سه ره که وتنیکی ئاشکرامان بو تو ره خساند بو شه وهی، که خوا له گوناھی پیشی و دوایت خوش بی، لی ره دا مه به ست له (گوناح) بو پیغه مبهه ﷺ، واته: نه پیکانی له (اجتهاد) دا، نه گه رنا هیچ پیغه مبهه ریک هیچ گوناهیکی نه کردوه، که زانیبی شه وه گوناھه، به لکو شه وهی، که بو پیغه مبهه ران-عليهم الصلاة والسلام- باسکراوه، وهک هه شه که م و کورپی و گوناھه، هه موی بریتی بووه له هه شه ی (اجتهاد) بی، واته: شتیك وایانزانیوه، که ئاوا چاکه، به لام خوی په روهر دگار جوړیکی دیکه ی پی چاک بووه.

(۱) وهک پیغه مبهه ی خوا ﷺ فره موی په تی: ((اذ حکم الحاکم فاجتهد ثم اصاب فَلَهُ اجران، وَاِذَا فاجتهد ثم اخطأ، فَلَهُ اجرٌ)) رواه البخاري: ۷۳۵۲.

په كېمېن كې سانيك كې ئيمانپان به پيغهمبره رايه تي (محمد ﷺ) هينا

په كېمې: خديجة بنت خويلد:

وه كو گوتمان پيغهمبر ﷺ زور به دانايي و وه ستايي، ده ستي كړدوه به بانگه وازو، كي زوري لي نزيك بووه، په كېم جار قسه ي له گهل نه ودا كړدوه، بويه پيش هم موو كېس، له هاوسه رې دلسوزو وه فادارو عاقلو تيگه شتووي (خديجة بنت خويلد)، دايكي مسولمانانه وه - خوا لي پازي بي - ده ستي پي كړدوه، هر چه ند له كتبه كاني (سيرة) دا گوتراوه، كه (خديجة) په كېم كېس بووه له نافرته تان، به لام به ته نكيده په كېم كېس بووه به موله قې له پياو نافرته و وردو درشت، كه مسولمان بووه و ئيماني هيناوه، بيگومان نه وه شايه د بيه كي زور گه وريه بو پيغهمبر ﷺ، چونكه هاوسه رې ئينسان له هم موو كېس ناشناتره به هاوسه رې كې، واته: پياو له هم موو كېس زياتر زني خوي ده ناسي، زنيش له هم موو كېس زياتر مي ردي خوي ده ناسي.

(خديجة) - خوا لي پازي بيت - كاتيك، كه پيغهمبر ﷺ له نه شكه وتي (حيراء) گه رايه وه، دلي دايه وه و پي گوت: نه خير موژده ت ليبي، به خوا، خوا قه ت ناهي لي تو توشي زه بووني و عه بيداري بي، دوايي كومه ليك سيفه تي لي هه لده دا، كه واته خه ديجه له رووي شاره زايي و ناشنابي هه بووني به و مي رده ي خويه وه زانيويه تي، كه (محمد ﷺ) جگه له شتي چاك و باش، هيچ شتي كي ديكي شايسته نيه، هر بويه ش په كېمېن كېس، كه ئيماني به پيغهمبر ﷺ هيناوه،

(خدیجة) بووه -خوا لیی رازی بیّت- که پیغمبهر ﷺ له وه صفیدا فهرموویه تی: {خمر نساتها مریم وخمر نساتها خدیجة} رواه البخاری^(۱)، واته: چاکترین ئافره تی ئۆمه تی عیسا مه پیه مه و چاکترین ئافره تی ئۆمه تی موحه ممه د خه دیجه یه.

دووه م: علي بن ابي طالب :

دووه مین کهس، که ئیمانی به پیغمبهر ﷺ هیئاوه (علي بن ابي طالب) بووه -خوا لیی رازی بیّت-، که ئه وکات ته مه نی (۱۰) سال بووه^(۲)، بۆیه ش له مائی پیغمبهر ﷺ بووه، چونکه کاتی خۆی (أبو طالب) ی مامی پیغمبهر ﷺ نه داربووه و هیندیک له خزمه کانی، کوره کانی (أبو طالب) یان گرتونه لای خۆیان، بۆئوه ی به خۆیان بکه نو باری شانی سووک بکه ن، پیغمبهریش ﷺ عه لی هیئایه لای خۆی، جا عه لی -ره زای خوای لیی- هه ر له مائی پیغمبهر دا بووه ﷺ، یه که مین که سیش له مندا لان، ئه و ئیمانی به پیغمبهر ﷺ هیئاوه، له کتیه کانی سیره دا هاتوه، که عه لی له گه ل پیغمبهر دا ﷺ، به رۆژی نه یانویستوه له مه که که دا له پیش چاوی موشریکه کان نوێژ بکه ن، بۆیه ده چوونه شیوو دۆله کانی مه که که و، به یه که وه نوێژیان ده کردو ئیواره ده گه رانه وه مال^(۳).

(۱) صحيح البخاري: (۳۸۱۵).

(۲) بروانه: (السيرة النبوية لأبن شهبه)، ج: ۱، ص (۲۸۴)، ههروه ها: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج: ۱، ص (۱۲۶).

(۳) سه رچاوه ی پێشوو، هه مان به رگه و لاپه ره.

سئیه‌م : زید بن حارثة :

سئیه‌مین کەس، کە ئیمانی بە پیغمبەر ﷺ هیناوه، زهیدی کوری (حارثة) بوو، کە یه‌کیک بوو له‌و کۆیلانه‌ی، کە پیغمبەر ﷺ نازادی کردوهو، پیشتەر دراوه به (خدیجه) ماوه‌یه‌کی کهم کۆیلای ئهو بووه، دوا‌یی پیغمبەر ﷺ داوای لی‌کردوه کە بیداتی ئه‌ویش زهیدی داوه به پیغمبهر ﷺ دواتر کردوو‌یه‌تی به کوری خۆی - پیش ئه‌وه‌ی وه‌حی یۆ بێ - ئنجا بابو خزمو کەسی زهید هاتوون بۆ‌لای و یستویان‌ه داوا له پیغمبەر ﷺ بکەن له‌گه‌ڵ خۆیانی به‌نه‌وه، پیغمبهریش ﷺ پێی گوتوه: ئه‌گەر پیت خو‌شه‌ لای من بم‌ینه‌وه، ئه‌گەر پیشت خو‌شه‌ بچیت‌وه ئه‌وه برۆوه، به‌لام زهید مانه‌وه‌ی لای پیغمبهری ﷺ هه‌لبژاردو له‌گه‌ڵ بابو کەسه‌کانی نه‌ر‌زیشه‌وه‌و له وه‌لامدا، کە بابو خزمه‌کانی گله‌بیان لی‌کردوه گوتوو‌یه‌تی: ئی‌وه نازانن ئه‌وه چ پیاوی‌که چهنده جوامیرۆ به‌شه‌هامه‌تو به‌ره‌حمو چاکه‌کاره! ده‌مه‌وی ههر له خزمه‌تی ئه‌ودا بم، دواتر پاش ماوه‌یه‌ک پیغمبەر ﷺ نازادی کردوه، ئه‌وه‌ش دیسان شایه‌دییه‌کی دیکه‌یه، کە (محمد) ﷺ پیش پیغمبهرایه‌تیش ره‌وشتو ئه‌خلاقو ئه‌ده‌بیکی یه‌که‌جار به‌رزو جوانی هه‌بووه، وه پیغمبهریش ﷺ له پاداشتی ئه‌وه‌دا کە زهید له‌گه‌ڵ خزمه‌کانی خۆیدا نه‌چۆوه کردوو‌یه‌تی به کوری خۆی، کە له‌نیو عاره‌ب‌اندا ئه‌و‌شته با‌بو‌وه‌و هه‌رکەسی‌ک کەسی‌کی زۆر خو‌ش و یستبایه‌ ده‌یکرد به کوری خۆی، کە پێی ده‌گوترا (المُتَبَنِّي)، واته: زهید بۆ‌ته (مُتَبَنِّي) ی پیغمبهر ﷺ، کە دوا‌ی هاتنی ئیسلام ئه‌وه‌ی هه‌له‌وه‌شاندۆته‌وه، ههر بۆ‌یه‌ش خوا‌ی په‌روه‌ردگار له سووره‌تی (الأحزاب) دا ده‌فرموی: ﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ...﴾ ﴿٤٠﴾، واته: (محمد) بابی هیچ کام له پیاوانتان نیه، چونکه هه‌تا‌کو خوا‌ی په‌روه‌ردگار ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارد‌ه خوار‌ی زهید هه‌ر‌پێ‌ی ده‌گوترا: (زید بن محمد) دوا‌یی ناوی گۆر‌پا به: (زید بن حارثة) له‌به‌رئ‌ه‌وه‌ی، کە خوا‌ی کاربه‌جێ فەر‌مو‌ی: مو‌حه‌مه‌د

بابی هیچ کام له پیاوانتان نیه، واته بابی زهید نیهو هه رکه سه به ناوی بابی خوښه وه بانگ بکه^(۱).

چوارهم: کچه کانی پیغه مبه^ﷺ :

کچه کانی پیغه مبه ریش^ﷺ یه که مین که سانی که بوون له نیو مائی پیغه مبه ردا^ﷺ، که ئیمانیان به پیغه مبه^ﷺ هیناوه، که بریتی بوون له: (زینب، أم کلثوم، رقیه، فاطمه) - خوا لیان رازی بی-^(۲)، که واته: مائی پیغه مبه^ﷺ خه دیجه و کچه کانی و، زهیدی کوری (حارثه)، که به کورکراو (مُتَبَنّی) ی بووه و، عه لی کوری (أبو طالب)، که ناموزای بووه، هه موویان یه که خیزان و یه که مین خیزانی مسوئلان که دروست بووه ئهو خیزانه ی پیغه مبه ریوو^ﷺ، بۆیه ده توانین بلین: له کۆمه لگای ئیسلامیدا ئهو خیزانه ی پیغه مبه^ﷺ یه که مین خشت بووه، وه له ریک خستنی کۆمه لی ئیسلامی یه که م (الجماعة الإسلامية الأولى) دا، ئهو خیزانه ی پیغه مبه^ﷺ یه که مین شانه بووه، ئاشکراشه که خیزانی مسوئلان (الأُسرة المسلمة) یه که مین خشتی بنیاتنانی کۆمه لگای ئیسلامیه و، شانه (خلیه) ش یه که مین هه نگاوی سه ره لدان و پیکه یانی کۆمه لیکی ئیسلامیه.

پینجه م: (أبو بکر الصديق) له ده ره وه ی مائی پیغه مبه^ﷺ :

یه که م کهس له ده ره وه ی مائی پیغه مبه^ﷺ، که ناودارو که سایه تی مه که بووه ئیمانی به پیغه مبه^ﷺ هیناوه^ﷺ دوا ی ئه وه ی، که پیغه مبه^ﷺ قسه ی بۆ کردوه (أبو بکر الصديق) بووه، - خوا لی رازی بی-، وه پیغه مبه^ﷺ ده رباره ی ئیمان هینانی (أبو بکر) ئاوی فره مووه: {ما دعوت أحداً إلى الإسلام إلا كانت

(۱) سه رچاوه ی پتیشوو، ج ۱، ص ۱۲۷.

(۲) سه رچاوه ی پتیشوو، ج ۱، ص ۹۷-۹۸.

عنده كبرۍ وتردد ونظر إلا أبابكر ما عكم حين دعوته ولا تردد فيه^(۱) واته: هيچ كه سيكم بانگ نه كړدوه بؤ نيؤ ئيسلام، مه گهر كاتې، كه بانگم كړدوه هه لويسته و تيفكرينيكې هه بووه جگه له (أوبكر)، كه بانگم كړد بؤ ئيسلام هيچ بيانوو و دواخستو و تيفكرينيكې نه بوو لهو باره وه و يه كسهر ئيمانې هينا، بيگومان نه وه ش له بهر دوو هوكار بوو: يه كه م: له بهر نه وه، كه مه عده نې نه بوو به كر زور سافو فيطره تيشي زور پاك بووه، دوو م: له بهر نه وه، كه زور نزيك بووه له پيغه مېر عليه السلام وه ته مه نيشي له ته مه نې پيغه مېر وه عليه السلام نزيك بووه، كه (۳۸) سال بووه، ههر بؤ يه ش پيغه مېر عليه السلام ده باره ي نه بوو به كر فرمويه تي: ((لو كنت متخذاً من أمتي خليلاً لاتخذت أبا بكر ولكن أخي وصاحبي)) رواه البخاري^(۲)، واته: نه گهر له نيؤ ئومه تمدا هيچ كه سم به خو شه ويسترين كه س هه لېږارد بابه نه بوو به كر ده بوو، به لام ههر براو هاوه لمه.

وه (ابن هشام) ثاوا باسي (أوبكر) مان بؤ ده كات، ((وكان رجلاً مألُفاً لقومه محباً سهلاً وكان أنسب قريش لقريش وأعلم قريش بها، وبما كان فيها من خير وشر، وكان رجلاً تاجراً ذا خلقٍ ومعروف، وكان رجال قومهُ يأتونه ويألفونه، لغير واحدٍ من الأمر لعلمه وتجارته وحسن مجالسته))^(۳)، ليړده (ابن هشام) پينج سيفه تي له (أوبكر) هه لداون:-

(۱) پياويك بوو، كه خه لكې زور هوگري ده بوو، وه گونجاوو خو شه ويست بووه هه لسو كه وتيشي له گه ل خه لكدا سه هل بووه.

(۲) له هه موويان زياتر به ږه چه له كه كاني قورپه يش ناشنا بوو، وه زور زانا بوو به ميژووي قورپه يشو به وه ي كه له قورپه يشدا ږووي داوه له چا كهو له خراپه، دياره

(۲) بروانه (السيرة النبوية)، لأبي شهبة، ج ۱، ص ۲۸۴.

(۲) صحيح البخاري: (۳۶۵۶).

(۳) بروانه (السيرة النبوية)، لابن هشام، ج ۱، ص ۳۷۱.

كەسپكېش تا به قەومىك شارەزاتر بىت چاكتەر دەرئانئى ھەلسوكەوتيان لىگەلدا بىكات، چونكە بناغەى ھەلسوكەوتى راست و دروست برىتيە ئاشنابوون بە خەلگ، بۆيە ھىچ كەسپك تاخەلگ نەناسى و شارەزايان نەبى ناتوانى ھەلسوكەوتىكى عاقلانەو لىزانانەيان لىگەلدا بىكات.

۳) وە (أوبىكر) پىاوپكى بازىرگانىش بوو و بەھوى بازىرگانىە كەشىيە وە دەستپوشتو بوو، وە لىگەل خەلگىكى زۆر تىكەل و شارەزاي و لاتان بوو، چەند جار چوو و بۆ شام و يەمەن وە شارەزاي و دونيا دىدەيەكى باشى ھەبوو.

۴) زۆر پەوشت جوان و زۆر چاكە كارىش بوو.

۵) وە پىاوانى قەومەكەى (قورەيش) سەردانىان كىردو و لى مەجلىسىدا دانىشتوون، وە ھۆگرى بوون و خۆشيانوئىستو، نەك ھەر لىبەر شتىك و دوو شتان لىبەر زۆر شتان لىوانە: (لعلمە و تجارتە و حسن مجالستە)، واتە: ھەم شارەزاو پىاوپكى زانا بوو، ھەم بازىرگان و دەرلەمەندو سەخىش بوو، ھەم خۆش مەجلىس بوو.

بىگومان لىرەدا ئو و دەفامرىتەو، كە پىغەمبەرى خوا ﷺ چ جۆرە كەسانىكى مەبەست بوون و وىستوويەتى بىيانكاتە بناغە بۆ ئو كۆمەلگە ئىسلامىيەى كە بنىاتى دەنئ، پىاوى وەك ئەبووبەكر، ئافرەتى وەك خەدىجە، وە باقى ئىوانەى كە پىغەمبەر ﷺ بە مەبەستىكى تايبەت دىارى كىردوون، بىگومان پىغەمبەر ﷺ جوان دىراسەى دەر وون و كەسايەتى و رابىردوى ئو كەسانەى كىردو، ئىجا قسەى لىگەلدا كىردوون و وىستوويەتى كەسانى دامەزراو پاك و لىھاتو بىكاتە بەردى بناغەى كارەكەى.

ئىجا (أوبىكر) ىش كە ئىمانى ھىناو دانەنىشتو، بەلكو يەكسەر دەستى كىردو بە بانگەواز بۆ ئىسلام، چونكە ئەگەر بەراستى ئىمان كەوتە ئىو دل و دەر وونى ئىنسان، يەكسەر ئو كەسە دەجوئىنى، وەك كوردەوارى خۆمان دەئىن: (تىغى پەسەن خوى لى كالانىدا راناگرئ)، بەلام ئو كەسەى، كە ئىدىدەى ئىمان و ئىسلام و مسوئمانەتى دەكا، بەلام لى شوئىنى خوى دەبى و ناجوئى و بە ھىچ شتىك ئىوچاوانى گرژ نابى و، ھىچ ناكات بۆ دىنى خوى پەر وەردگار، بەراستى ئو كەسە دەبى چا و بە ئىمان و

مسلۇلمانە تىيە كەيدا بگىرپتەو، ئەگەرنا ئىمان لە شوئىئىكداو لەكاتىكدا، كە پىيويست بكا خاوەنە كەى دەجووئىنى، وەك ئەبووبەكر -خوالى پازى بى- كە دەجووئىو لە پىنج كەس لە برادەرە نزيكە كانىسەو دەست پى دەكات و وادەكات ھەموويان ئىمان بىنن، كە ھەر پىنجيان ھەتا دوا تەمەنيان وەك پاىيەك و ابوون بو بانگەوازی ئىسلام و بەردى گەورە گەورە بوون لە بناغەى كۆمەلگای ئىسلامیدا، كە برىتى بوون لەمانە^(۱): (عثمان بن عفان)، كە ئەوكات تەمەنى (۳۴) سال بوو و (عبد الرحمن بن عوف)، كە (۳۰) سال بوو و (سعد بن أبي وقاص)، كە (۱۷) سال بوو و (زبیر بن العوام)، كە (۱۲) سال بوو و (طلحە بن عبیداللہ)، كە (۱۳) سال بوو، دواى ئەو پىنج كەسە لەگەل (عەلى) دا -خوالە ھەموويان پازى بىت-، ئەو شەش كەسە بوون، كە (عمر بن الخطاب) -خوالى پازى بى- دایان، كە ئەدواى مردنى خۆى ئەنئو خۆياندا خەلىفە دەستىشان بکەن، كەواتە ئەو پىنج كەسە لەگەل (عەلى) دا شایستەى ئەو بوون، كە دواى عومەر ببنە خەلىفە.

لێرەدا بۆمان دەردەكەوئ، كە (أبو بكر) -خوالى پازى بى- پیاویكى زۆر سەرناس بوو و خەلكى باش ناسیو و زانیویەتى قسە لەگەل چ جۆرە كەسانىكدا دەكات، جا چ تەمەنيان كەم بى چ زۆر، بۆیە ئىمەش دەبى تەماشای بکەین داخو لە كۆمەلگای خۆماندا كاتى خۆمان لەگەل كى سەرف دەكەین، چ پیاوان ئەنئو خۆدا چ خوشكان، چونكە پىويستە ئەو كات و ماندوو بوونەت لە شوئىئىكدا سەرف بکەى، كە بەرھەمىكى ھەبىو، ئەو كەسەش، كە بانگى دەكەى كەلئىك بگرى بۆ ئىسلام، لێرەو ئەو ھەمان بۆ دەردەكەوئ، كە بىگومان كارى ئىسلامى نابی تەنھا پەزمەندە كردن و خر كەردنەو ھى خەلك بىت، بەلكو دەبى دیاری كردنى خەلك و كەسەكان بىو بزانی كى چى لە توانادا ھەيە، وە كانزاكانیان باش بناسى بۆ ئەو ھى لە شوئىنى

خۆیاندا سوودیان لى ببینی، هەرچەندە چەندىەتیش هەر پىۆیستە، بەلام چۆنەتى گرتگترو پىۆیستترە.

دیاره ئەو سیفەتانهی (أوبکر) زۆر زەمىنهیان بۆ خوش کردو، که هەم خەلکە که باشتەر بناسی و هەم خەلکە کهش باشتەر بەدەنگیەو و بىن و، هەم بازنەیه کی فراوانی هەبى بۆ پەيوەندى کۆمەلایەتى، که هەندىکی بەهۆی بازرگانىیەو و ناسیون و هەندىک بەهۆی شارەزایی لە نەسەبو، هەندىکیش بەهۆی ئەو وە که قسە شیرین و خوش مەجلیس بوو، هەندىکی دى بەهۆی ئەو وە، که خوش خولق و پەفتار جوان بوو و سەخى و خێرخواز بوو و هاوکارى خەلکی کردو.

کەواتە ئىنسان هەتا پەفتارى جوانى زیاتر بن، باشتەر دەتوانى بازنە کۆمەلایەتییەکانى فراوانتر بکات، وە ئەو وەش دەبێتە هۆکار، که تواناو بواری زیاترى هەبى لە دیاریکردن و هەلبژاردنى خەلک بۆکارى ئىسلامى.

له لۆره کۆمەلانی عێراقى لى لى لى لى

www.alibapir.com

بە ئێمە بۆ هەموو شێوازی ئاسان

علي بابير / AliBapir

archive.org/details/@alibapir

علي بابير / AliBapir

علي بابير

علي بابير

www.alibapir.com

بە ئێمە بۆ هەموو شێوازی ئاسان

چه‌ند پروونکردنه‌وه‌یه‌ک له‌باره‌ی قو‌ناغی یه‌که‌می بانگه‌وازه‌وه؛ قو‌ناغی بانگه‌وازی تاکیی و په‌نهانیی یه‌که‌م: ماوه‌که‌ی:

بانگه‌وازی پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌شیوه‌ی تاکیی و په‌نهان له‌کتیبه‌کانی (سیره) دا به‌ناو و نیشانی (الدعوة السریة) هاته، به‌لام وا باشتره بگوتری: بانگه‌وازی تاکیی په‌نهان (الدعوة الفردیة السریة)، چونکه پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌وانه‌ی که له‌م قو‌ناغه‌دا بانگی کردون، تاک وک و جیا‌جیاو به‌په‌نهانیی دواندوونی و بانگی کردون، که ماوه‌که‌ی سێ ساڵ بووه، واته بانگه‌وازی نه‌ینی و تاکیی، هی‌ندی‌کیش ده‌لێن سێ ساڵ و چهند مانگی‌ک بووه، به‌هه‌ر حال چوار ساڵی ته‌واو نه‌کردوه له‌سێ سالی‌ش که‌متر نه‌بووه، لی‌ره‌دا ده‌پرسین ئایا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بانگه‌وازی به‌شیوه‌ی تاکیی و په‌نهانیی به‌کو‌شش (اجتهاد) ی‌خو‌ی بووه، یان به‌فرمانی خوا بووه؟!

وا‌پێ‌ده‌چیت خو‌ای په‌روه‌ردگار فرمانی پێ‌کردبێ، چونکه خو‌ای به‌خشنده ده‌فرموی: ﴿فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ﴾ ﴿٩٤﴾ الحجر، واته: نه‌وه‌ی فرمانت پێ‌ده‌کړی به‌ده‌نگی به‌رز راب‌ب‌گه‌یه‌نه‌و پشت ب‌که‌هاوبه‌شدانه‌ره‌کان، که‌واته لی‌ره‌دا په‌روه‌ردگار به‌پیغه‌مبه‌ر راده‌گه‌یه‌نی: به‌ناشکراو به‌ده‌نگی به‌رز به‌رنامه‌که‌ت راب‌ب‌گه‌یه‌نه! له‌وه‌وه‌ ده‌رده‌که‌وی، که تا ئه‌وکاته به‌فرمانی خواو له‌به‌ر سه‌رکه‌وتن و به‌رژه‌وه‌ندیی بانگه‌وازه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌نه‌ینی کردوویه‌تی، چونکه کاریکی زۆر گ‌رنگ بووه له‌سه‌ره‌تای کاردا بووه، بۆیه‌وا پێ‌ده‌چێ بانگه‌وازدنی تاکیی و نه‌ینی‌ش هه‌ر به‌فرمانی خوا بووبێ و به‌شیوه‌یه‌ک له‌شیوه‌کان نه‌و شیوازه‌ی تی‌گه‌یاندبێ، وه‌ک چۆن بۆ ناشرکراکردن به‌فرمانی خوا بووه و به‌کو‌ششی پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌بووه، به‌هه‌مان شیوه بانگه‌وازی نه‌ینی‌ش هه‌ر به‌فرمانی خوا بووه.

دووهم: ناوو ژمارە ی ئەوانە ی کە لەم ماوە یەدا ئیمانیان هیناوه:

وهك پێشتر باسمان كرد كه له نیۆ مائی پیغه مبهردا ﷺ له سه ره تاوه (خدیجه ی) خیزانی و هه ر کام له چوار کچه کانی (زینب، رقیه، أم کلثوم، فاطمه) وه (علي) ئامۆزای و (زید بن حارثه) -خوا له هه موویان رازی بێ-، ئیمانیان پێ هیناوه، وه له ده ره وه ی مائیشی (أبوبکر) هاوه ل و ره فیکی هه ره نزیك و دلسۆزی وه یه کێك له ئه شراف و پیاوه ناوداره کانی قوره یش ئیمانی پیهینا، که ئه ویش یه کسه ر قسه ی کرد له گه ل ئەوانه ی که زۆر لێ نزیك بوون، وه دوا یی له گه ل خۆیدا بوون به شه ش که سی به رجه سه له ئیسلامدا که بریتی بوون له: (عثمان بن عفان، عبدالرحمن بن عوف، زبیر بن عوام، طلحه بن عبیدالله، سعد بن أبی وقاص) -خوا له هه موویان رازی بیت-، جگه له مانه ی که ناومان هینان، ئه مانه ش که (٤٨) که سن له م قۆناغه دا ئیمانیان به پیغه مبه ر ﷺ هینا، که سه رجه م له گه ل ئەوانه ی نیۆ مائی پیغه مبه رو ئه بووبه کړو هاوه له کانی ژماره یان ده بی به (٦١) که س، که له ماوه ی ئه و سێ ساله دا ئیمانیان هیناوه و ئەوانه ی که له م قۆناغه دا ئیمانیان هیناوه جگه له مائی پیغه مبه ر ﷺ و ئه بووبه کړو پینچ هاوه له که ی، ئه مانه بوون:

- ١- أبو عبیده عامر بن الجراح.
- ٢- أبو سلمة ابن عمه رسول الله.
- ٣- الأرقم بن أبی الأرقم.
- ٤- عثمان بن مظعون.
- ٥- عبیده بن الحارث بن عبدالمطلب.
- ٦- سعید بن زید، وامرأته (فاطمة بنت الخطاب أخت عمر بن الخطاب).
- ٨- قدامة بن مظعون.
- ٩- عبدالله بن مظعون.
- ١٠- أسماء بنت أبی بکر.

- ۱۱- خباب بن الارت.
- ۱۲- سليط بن عمرو.
- ۱۳- حاطب بن عمرو.
- ۱۴- عياش بن أبي ربيعة.
- ۱۵- أسماء بنت سلامة (زوجة عياش).
- ۱۶- خنيس بن حذافة السهمي.
- ۱۷- عامر بن ربيعة.
- ۱۸- عبدالله بن جحش.
- ۱۸- أبو أحمد (أخ عبدالله بن جحش).
- ۲۰- و ۲۱- جعفر بن أبي طالب، وامراته أسماء بنت عُميس.
- ۲۲- و ۲۳- حاطب بن الحارث، وامراته فاطمة بنت المجلل.
- ۲۴- خطاب بن الحارث.
- ۲۵- فكيهة بنت يسار.
- ۲۶- معمر بن الحارث.
- ۲۷- السائب بن عثمان بن مظعون.
- ۲۸- و ۲۹- المطلب بن أزهري، وامراته رملة بنت أبي عوف.
- ۳۰- نُعَيْم بن عبدالله بن أسيد.
- ۳۱- عامر بن فهيرة مولى أبي بكر.
- ۳۲- و ۳۳- خالد بن سعيد بن العاص، وامراته أُمَيْنَةُ بنت خلف.
- ۳۴- و ۳۵- أبو حذيفة بن عتبة بن ربيعة، وواقد بن عبدالله بن عبد مناف.
- ۳۶- و ۳۷ و ۳۸ و ۳۹- خالد وعامر وعافل وإياس بنو البُكَيْر بن عبد ياليل.
- ۴۰- عمار بن ياسر.
- ۴۱- صهيب بن سنان الرومي.
- ۴۲- و ۴۳ و ۴۴- أبوذر الغفاري وأخوه أنيس وأمه.

۴۵- بلال بن رباح الحبشي.

۴۶- عمير بن أبي وقاص.

۴۷- عبدالله بن مسعود.

۴۸- مسعود بن القاري^(۱).

ئەوانە ژمارەیان (۴۸) کەس بوو لە گەڵ (أبوبکر) و پینج کەسە کە ی هاو ئەلی
ئەوانە ی نیو مائی پیغمبەر ﷺ، کە سەر جەم ژمارەیان دە کاتە (۶۱) کەس،
بەر هەمی کارو بانگەوازی پیغمبەر ﷺ بوو لە ماوە ی ئەو سی سائە دا.

سی یەم: جوړو چوڼیه تی ئەوانه ی لەم قوئاغەدا ئیمانیا ن هیناوه:

یەك: زانایانی میژووناس دەلین: زۆربەیان گەنج بوون و تەمەنیان لە نیوان (۱۵ تا ۳۰)
سائیدا بوو.

دوو: پێك هاتوون ئە هەردوو ك رەگەزی نیرو می، کە سەر جەم (۱۵) ئافرەتیان تیدا
بوو.

سی: زۆربە ی هەرە زۆری تیرە کانیشیان تیدا بوون، بۆ وینە:

- ۱) (أبوبکر الصديق)، ئە تیرە ی (تیم) بوو.
- ۲) (عثمان بن عفان)، ئە تیرە ی (بنی أمية).
- ۳) (زبیر)، ئە تیرە ی (بنی أسد).
- ۴) (علي بن أبي طالب)، ئە تیرە ی (بنی هاشم).
- ۵) (عبد الرحمن بن عوف)، ئە تیرە ی (بنی زهرة).
- ۶) (سعيد بن زيد)، ئە تیرە ی (بنی عدي).
- ۷) (عثمان بن مظعون)، ئە تیرە ی (بنی جمح).

۸) (عمار بن ياسر)، له هؤزی (عنس)، قورېشې نه بوو.

۹) (عبدالله بن مسعود)، له هؤزی (هذيل)، قورېشې نه بوو.

۱۰) (أبوزر)، له هؤزی (غفار) بوو.

۱۱) (مصعب بن عمير)، له تېره ی (بنی عبدالدار).

چوار: هه موو چينو توږه کانی نیو کومه لگاشيان تیدا بووه، له دهوله مهندو هه ژار، نازادو کویله و... هتد.

پنج: عه ربو غهیره عه ربیشیان تیدا بووه، بؤ وینه بیلال حبه شیی بووه و صوهیب پومی بووه، جا که تماشای نهو پیکهاته تیکه لو جوراو جوروی نهو هاو له بهر پزانه ده کین، له پیاو ئافرت و وردو درشت و عارب و غهیره عارب و سهروک عه شیرت و خه لکی ساده و هه موو تیره کان، نهو همان بؤ ده ده که ویت که خوی پهره ردگار دینی خوی ناردوه بؤ هه موو ئینسانه کان، بویه له هه موو فیکریه کدا ده گونجی چینیک یان میلله تیگ جیا بکریته و نهو ئیمتیازی زیاتری پی بدری، به لام له ئیسلامدا شتی و انیه، ئینسانه کان هه موو بهیه که شیوه سیر ده کری و چاکترینیان لای خوا نهو که سیه که ته قوای زیاتری هه بی، بویه کاتیگ که ئیسلام و هه خوی پیاده بکری، بهیه که چاو تماشای هه موو چينو توږه کان و هه موو نه ته ووه و ده گه زه کان ده کات، نهو هی له کوتایی نهو خاله دا ده مه وئ هه لوسته یه کی کورتی له بهر انبهردا بکه م نهو یه که:

پیغه مبه ر ﷺ زیاتر هه ولیداو له گه ل گه نجه کاند قسه بکاو بیان هیئت نهو ئیسلام، چونکه چینی گه نج چ پیاو بن چ ئافرت، ناماده یی وهر گرتنی شتی تازه ی زیاتره و فیکری نازاد ترو دلئ سافتره، و په یوه نندیه کومه لایه تییه کان ده ست و پی نه به ستوه و بیرو پروای کوفرو نه فامیی له دل و می شکیدا ره گی دانه کوتاوه، ناماده یی خو گوړین و چاک کردن وهر گرتنی شتی نوی زیاتره، بویه به زوری شوکت و توانی پیغه مبه ر ﷺ گه نج بوون، نه گه رنا دین بؤ هه مووانه و خه لکی پیریش له نیو یارانیدا هه بوون و ده وریان بینوه.

چوارهم: هه لېږاردنی خه لکی دانسته:

خالې چوارهم که سیمو نیشانه کانی بانگه وازی پیغه مېهر **ﷺ** د درده خات، نه ویه که له سهره تاوه خه لکی دانسته و تاییه تی بانگ کرده، وه پیغه مېهر **ﷺ** له و قوناغه دا به نه یی بانگه وازی کرده نه ک به ناشکرا، وه له شوینه گشتیه کانداهه بووه، به لکو له مالان و له شوینی په نهاندا بووه، وه پیغه مېهر **ﷺ** یه که به یه که نه و نه فهرانه ی ده ستنیشان کرده، جا یان بوخوی چووه قسه یان له گهلدا بکات، یان یه کی که له هاوه لانی ناردوده، وه (أبوبکر) که له کتیه کانی (سیره) دا جگه له نه بووه که کسی دیکه باس نه کراوه که له و سهره تاییه دا بانگه وازی کردی، شان به شانی پیغه مېهری خوا **ﷺ**، که نه مهش ئیمتیا زیکی گه وریه بو (أبوبکر)، چونکه پیچ کهس له که له پیاهه کانی نیسلام له سهره دستی نه و مسولمان بوون که پیشتر باسمان کرد، یه کیکی دیکهش له و به لگانه ی که ده یسه لمین پیغه مېهری خوا **ﷺ** نه وانه ی که له قوناغه دا هه لېږاردوون گولېږی کردوون، نه ویه که:

له وانه دا که ئیمانیا پی هیناهه سی کهس له چوار خه لیه کانی نیسلامیا تیدان، واته: (نه بووه کړو عوسمان و عله)، هه وروها (۹) له و (۱۰) نه فهره ی که پیغه مېهری خوا **ﷺ** له کاتی ژیا نیندا موژده ی چونه به هه شتی پیدان، له نیویاندا بوون، که بریتین له: (أبوبکر عثمان و علی و طلحه و زبیر و عبدالرحمن بن عوف و سعد بن أبي وقاص و سعید بن زید و أبو عبیدة بن الجراح)، هه وروها (عمر) یش هر له موژده پیدراوان بووه، به لام دواتر مسولمان بووه، خوا له هه موویان پازی بی.

که واته لېره دا بومان درده که و، که پیغه مېهر **ﷺ** له سهره تای بانگه وازه که یدا نه و خه لکه ی بانگی کرده، خه لکیکی دانسته و تاییه ت بووه، له مه شدا مه بهستی نه و بووه، که دروستکردنی بینای ده و له تی نیسلامی پیویستی به بناغه یه کی پته وی قایم هیه، که له کهسانی هه لکه و توتو شایسته و دانسته دروست بکری، تا کو بتوانی سهرمه شقی مرقایه تی بکات، هه رچه نده نه وانی دیکهش ژیا نامه ی هه رکامیکیان ته ماشا بکه یین کومه لیک شتی باش و تاییه تی ده بینین.

پېنجه م: په نهانکاری:

سیمو نیشانه ی پېنجه م، که نهو قوناغهی پېغه مبهړ ﷺ دیاری ده کات بریتیه له (په نهانکاری)، چونکه پېغه مبهړ ﷺ نهو قوناغهدا زور به په نهانی کاری کردوه، نه مهش وه لامیکي به هیزی نه وانه یه، که ده لئن: ده بی کاری نیسلامی دور بی له کاری ریخراوه یی و کومل بوون، وه نهو که برا گه ورو ریخستو ریځو پیکي تیدا ه بیټ، چونکه پېغه مبهړ ﷺ واینه کردوه! به لام بیگومان نهو به پیچه وانه وه یه، به لکو نه بوونی ریځو پیکي له کارکردندا، یا نه بوونی په نهانکاری له کاتیکدا، که پیوست بیټ، یا نه بوونی کومل بوون و ریخستنیکی توکمه لهوکاته ی که مسولمانان کیانان نه بی، نا نه وانه داهینراو (بدعة) و پیچه وانه ی ریوشویټی پېغه مبهړن ﷺ، چونکه جیدار (بدیل) ریځو پیکی هر فه وزاو بیسه ره و به ره ییه.

به لگهش له و باره وه زورن، که پېغه مبهړی خوا ﷺ له م قوناغهدا به و په ری په نهانی به کاری خوی کردوه و گرنگی پیداه، بو نمونه:-

۱/ کاتیک که پېغه مبهړی خوا ﷺ عه لی بانگ کرد بو نیو نیسلام عه لی - خوا لیی رازی بی - گوتی: (هذا أمر لم أسمع به قبل اليوم فلست بقاضٍ أمراً حتى أحدث أبا طالب، فقال النبي - يا علي إذا لم تسلم فاکتم هذا -، فمكث ليلة ثم إن الله تبارك وتعالى هداه للإسلام فأصبح غادياً إلى رسول الله فأسلم)^(۱)، واته: نهو شتیکه، که پیش نیستا نه مبیستوه، له به ره نهو هیچی له باره وه نالیم تا کو مه شوهره ت به (أبو طالب) ی بابم نه که م، پېغه مبهړ ﷺ پیی فهرمووه: نهی عه لی! نه گهر مسولمان نابی نه م قسه یه بهاره وه له گه ل بابت باسی مه که، نهو شه وه مایه وه پاشان خوی په روه ردگار هیدایه تیدا، بو بهانیه که ی چوو بولای پېغه مبهړ ﷺ و مسولمانه تی خوی راگه یاند.

کھواته: پیغهمبهر لهم قوناغدها زور ههولیداوه لهپیناو سه رکهوتنی مه بهسته کهیدا که کاره که ی پنهان بیت، هه چهنده خه لکیک ههستی بهوه کردوه که (محمد) هوجوئیکی ههیه، بهلام هه زهریشی کردوه له پیناوی پاراستنی گیانی نهوانه ی که له گه لیدان، تائیمان له دئیاندا به چاکی داده مه زری.

۲/ به سه رهاتی مسوئمانبوونی (أبو ذر الغفاري)^(۱) که (عبدالله بن عباس) له (أبو ذر) ی گیراوه ته وه و پوخته که ی بهم شیوه یه:

سه رهتا (أبو ذر) بانگی (أنیس) ی برای ده کات و پیی ده لئ: بیستومه پیغهمبهریک پهیدا بووه له مه ککه بچو هه والو دهنگو باسم لهوباره وه بو بینه، (أنیس) ده چی و پاش پرسیارو وه رگرتنی زانیاری لهوباره وه ده گه رپتسه وه بولای (أبو ذر) و پیی ده لئ: له خه لکم بیست هیندیکیان ده یانگوت یان شاعیره یان شیته، هیندیکیشیان ده یانگوت: پیای چاکه، (أبو ذر) نهو زانیارییه ی به دل نه بوو، بویه بریاریدا خو ی بچی بو نه وه ی له نزیکه وه دهراره ی (محمد) ی کوری (عبدالله) زانیاری زیاتر بزانی.

(أبو ذر) ده لئ: مه شکیه ک ناوم له گه ل خوم هه لگرتو چوم بو مه ککه، لهوئ مامه وه هه تا ئیواری، تووشی عه لی کوری نه بوو طالیب بووم پیی گوتم: ها کاکه وا دیاره غه ریه ی؟

منیش پیم گوت: به لئ.

گوتی: مه نزلگه ت لیزه هه یه؟

گوتم نه خیر.

گوتی: باشه له گه ل من وه ره وه مائی، منیش له گه لیدا رۆیشتمه وه من هیچ باسی نهو مه سه له یه مه نه کرد، نهویش به هه مان شیوه.

(أبو ذر) دهلي: ديسان بو بهياني هه تا ئيوارى رۇژى دواتر مامه وهو چاوه رى
بووم پيغه مبهړ ﷺ بيښم، به لام نه مويست له كهس پرسم بو شه وهى ناشكرا نه بم،
به لام ديسان تا ئيوارى دهر باره پيغه مبهړ ﷺ هيچم دهست نه كهوت، دوو باره
عهلى منى له گهل خويدا برده وه، بو ئيواره سى يه م عهلى لى پرسم: شه رى
دياره تو ئيشيكت هيه؟

منيش گوتم: بهلى.

گوتى: چيه؟!

پم گوت: پت ده ليم به لام ناشكراى مه كه.

گوتى: باشه، خه مت نه بى.

گوتم: ئيشه كه م شه وهيه: بيستوومه ده لى پيغه مبهړيك پيدا بووه پيغه مبهړى
كو تاى، كه هه موومان چاوه ريمان ده كرد ئيستاش هاتوم بيښم: وه شه گهر راست
بى ئيمانى بى ديم.

(عهلى) ش گوتى: شه گهر من پت بللم ده يشاريه وهو نايدركينى؟

گوتم: بهلى.

گوتى: باشه تو له گه لم وهره من پيشت ده كه ومو ماله كهت پيشان ده دهم، شه گهر
له وكاته دا كه سيكيشمان بينى من خوم خوار ده كه مبه وهو وا پيشان ده دهم، كه
خه ريكم ميز ده كه م، تاكو فيكرى هيچى ديكه مان لى نه كات و ناشكرا نه بين،
سهره نجام منى برده خه مت پيغه مبهړ ﷺ پيغه مبه ريش ﷺ باسى ئيسلامى بو
كردم، منيش يه كسهر مسولمان بووم.

دواى پيغه مبهړ ﷺ پى فهرمووم: (أبو ذر) بچووه بو نيو قه ومه كهت و

هه والى ئيسلاميان پيړا بگه يه نه هه تا فرماني منت پيډه گات، واته: هه ر کاتيک بيستت ئيمه بانگه وازه که مان ناشکرا کردوه وهره وه لاما^(۱).

دياره ئه وهش به لگه يه کي دیکه يه له سهر ئه وه، که پيغه مبه ر به په نهاني کاري کردوه له سهره تاوه نه يويستوه جوجو له کي ديارو ناشکرا بى، بو ئه وه ي کاره کي به ره همدارتر بى.

۳/ نو يژ کردن به په نهاني: وهك (ابن هشام) ده لى: (وذكر بعض اهل العلم أن رسول الله إذا حضرت الصلاة خرج إلى شعاب مكة وخرج معه علي بن أبي طالب مستخفياً من أبيه أبي طالب ومن جميع أعمامه وسائر قومه فيصلان الصلاة فيها فإذا أمسيا رجعا..)^(۲)، واته: ئه هلى عيلم باسيان کردوه، که پيغه مبه ر عه لى کورى ئه بوو طالبيى ناموزاي له گه ل بوو ده چونه شيو دؤ له کاني مه که، که عه لى خو ي په نهان ده کرد له بابى و سه رجه م مامه کاني و هه موو عه شيره ته که شى، له وى نو يژيان ده کردو ئيواره ده گه رانه وه.

هه روه ها گوتويه تي: (وكان أصحاب رسول الله إذا صلوا ذهبوا في الشعاب فاستخفوا بصلاتهم من قومهم، فبينما سعد بن أبي وقاص في نفر من أصحاب رسول الله في شعاب مكة إذ ظهر عليه نفر من المشركين وهم يصلون فناكرهم وعابوا عليهم ما يصنعون حتى قاتلوهم، ف ضرب سعد بن أبي وقاص يومئذ رجلاً من المشركين بلحى بعير فشجّه، فكان أول دم هريق في الإسلام)^(۳)، واته: هه روه ها ها وه لاني پيغه مبه ر -خوا لييان رازى بيت- له دؤل و شيوه کاني مه که دا به په نهاني نو يژيان ده کرد بو ئه وه ي قه ومه که يان پييان نه زانن، رؤ ژيکيان (سعد بن أبى وقاص) له گه ل کؤمه ليک له ها وه لاني پيغه مبه ر له يه کيک له

(۱) بروانه: (صحيح مسلم): ۶۳۱۲.

(۲) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص (۳۱۳-۳۱۴).

(۳) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص (۴۵۶-۴۵۷).

شىۋەكانى مەككەدا نوپۇشكان دەكرد، كۆمەللىك لى موشرىكەكان پىيان زانىن رەخنىيان لىنگرتن و لىگەللىان بەشەر هاتن، (سعد) یش ئىسكى شەۋىلاگى حوشترىكى لىسەرى يەككىيانداۋ برىندارى كرى، كە ئەۋە يەكەم خويىنى كافران بوۋە بە دەستى مسولمانان برىزى } لى كاتى بەرگىيىكرن لى خۇدا نەك بە دەستىشخەرىيى }.

۴/ پىغەمبەرى خوا ﷺ دۋاى ئەۋ روۋداۋە ئاشكرابونىيانو گرفت هاتنە پىشيان، كۆبۈنەۋەۋە عىبادەت و نوپۇش لىگەل ھاۋەلانى بەرپىزى لى دۆل شىۋەكانەۋە گۋاستەۋە بۇ مالى (ئەرقەمى كورى ئەبى ئەرقەم)، كە لى (السيرة الحلبية) دا بەم شىۋەهەتەۋە: (ثم دخل رسول الله ﷺ دار الأرقم - بن أبي الأرقم - أي بعد هذه الواقعة فان جماعة أسلموا قبل دخوله دار الأرقم، فكان ﷺ وأصحابه يقيمون الصلاة في دار الأرقم ويعبدون الله تعالى فيها إلى أن أمره الله بإظهار الدين)^(۱)، واتە: دۋاى ئەۋ بەسەرھاتەۋە مسولمانبونى چەند كەسىكى دىكە پىغەمبەر ﷺ و يارانى بۇ كۆبۈنەۋەۋە عىبادەت و نوپۇشكرن دەچۈنە مالى ئەرقەم و لەۋى كارەكانىيان بە نەپتى ئەنجام دەدا تا خۋاى توانا فەرمانى پىكرد بە ئاشكراكردنى دىن.

لىرەدا بۇمان دەرەكەۋى كە بانگەۋازو كارى ئىسلامىي ھەر لى سەرەتاۋە بە چەند قۇناغىكدا تىپەرپىۋە لى ھەر قۇناغىكدا شىۋازىكى تايىبەتى بەخۇۋە بىنىۋە، بۇيە ئىستاش بەھەمان شىۋە ھەركاتى و پىۋىست بكات كە كارو ھوجۇلى ئىسلامىي بە نەپتى بىكرى و دەرس و ئاراستەكرن و كۆبۈنەۋەكان تايىبەتى بن دەبى و بىكرى، ئەگەر واش باش و پىۋىست بو بە جۇرىكى دىكەۋ بە ئاشكران، دەبى و بىكەين، وە ئەمە جىبەجىكرن سىرەۋ سۈننەت و رىئائىيەت پىغەمبەر ﷺ.

جیهانی بوونی ئیسلام و بانگه وازی پیغه مبهـر ﷺ

خوای په روه ردگار هر له سهره تاي راگه ياندى دوا په يامو بهرنامه ي خويدا جيهاني بوونی ئیسلامی راگه ياندوه، به وې ئه م دينه بو هه موو نه ته وه و گهل و هوزو تيره كانه و بو تيكرای مړوقايه تي و جنده، بي هه لاواردنو تادنيا كوتايي دي، نه ك وه ك خه لكيكې ناحه ز به ئیسلامو هينديك له ميژوونوسه نامسو لمانه كان دهيلين، كه گوايه (محمد) ﷺ له سهره تاوه نه يگوتوه من پيغه مبهري خوام بو هه موو مړوقايه تي، به لكو گوتويه تي من بهس بو عه شيره تي خوم ره وانه كراوم و دواتر، كه بانگه وازه كه ي سهركه وتوو بووه، گوتويه تي بو هه موو عاره بم، دواتر گوتويه تي من پيغه مبهري هه موو مړوقايه تيم، كه بيگومان نه وه وانيه و نه مهش دروو هه لبه ستر او يكي ديكه ي ناحه زانه ي دوژمنانه بهرانبهر به پيغه مبهري ﷺ.

چونكه خوای په روه ردگار له سوورپه ته مه ككيه كاندا كه له سهره تاي پيغه مبهرايه تيدا هاتوونه خوار، له چه ندين شويندا جيهاني بوونی بهرنامه ي ئیسلامی راگه ياندوه، بو وينه: ﴿إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ﴾ (۲۷) لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ ﴿۲۸﴾ التكویر، واته: نه م قورئانه بيرخه روه يه بو هه موو جيهانيان، بو هر يه كيك له ئيوه كه بيه وي راس ت بيت، هه روه ها ده فهرموي: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا...﴾ (۲۸) سبأ، واته: وه تو مان نه ناردوه نه ي (محمد) ﷺ، مه گهر بو تيكرای خه لكې مژده دهر و تر سينه ر بي، وه ده فهرموي: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ (۱۰۷) الانبياء، واته: وه تو مان نه ناردوه — نه ي موحه ممه د - مه گهر به زه يي خوا بي بو تيكرای جيهانيان.

په روه رده و پيگه ياندني کومه ليکي هه لېزارده

پيغه مېهري خوا ﷺ نامانچو مېه بېستي له م قوناغه دا نه وه بوو، که کومه ليکي په روه رده بکات و پي بگه يه ني، که له داهاتودا بتوانن بېنه سه ر قافله و بناغه و پايه بو نه و کومه لگا ئيسلامييه، که ده يه وي له هه موو لايه نه کاندا جيهان بگوړي و، وه رچه ر خانک له ژيانې ناده ميزادا دروست بکات، بو نه و مېه بېسته ش پيغه مېه ر ﷺ ويستوييه ته له چنده بواړيکي سه ره کيدا، نه و کومه له هه لېزارده و پيښه نگو سه ر قافله، بو کاري ئيسلامي له و قوناغه دا پي بگه يه ني، وه له م پينج خالانه دا ده يغه يه نه روو:

يه که م: تيروانين و بووناسييه کي راست و دروست :

يه که م بواړ، که پيغه مېه ر ﷺ نه و کومه له پيښه نگو سه ر قافله يه ي پي په روه رده کرده، بريتي بووه له تيروانين و بووناسييه کي راست و دروست، جا ئيمه هه ولده دين، که له شه ش خالي کورتدا بووناسييه و تيروانينيکي راست و دروست، بهرامېه به بوون (وجود) و خوي په روه رده گارو، ژيان و ئينسان و دواړو ژو کيشه و ملمانن ي نيوان هه ق و ناهه ق، له روانگه ي ئيسلامه وه بڅه يه نه روو:

۱- تيروانين بهرانبه ر به (بوون) وجود: نه گه ر ته ماشاي قورئان بکمين له سوورپه ته مه ککيه کاندا ژماره يه کي زور له نايه ته کان باسي (بوون) ده که نه و ده يغه نه روو که ناسمانه کان و زه وي و تيکړاي بوونه و به رپک و پيکي دروست کراوه و، خوي په روه رده گار سه رپه رشتي ده کات و هيچ شتيک له بوونه و به ردا بي هووده به دي نه هيتر اووه و، بوونه و به ر له وپه ري ورده کاري دايه، بو وي نه خوي په روه رده گار ده فهرموئ: ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ﴾ (۲) الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَّا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِن

تَقَوْتُ فَأَرْجِعَ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ ﴿٢﴾ ثُمَّ أَرْجِعْ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ ﴿٤﴾ ﴿الملك﴾ لیژده او له زۆر شوینی دیکه دا خوای زانا باس له وه ده کات که هیچ نارپکییه ک له دروستکراوه کانیدا نیه، نه وهش بو نه وهیه، که ئینسانی مسولمان تیروانی نی بو (بوون) به شیویه ک بی، که بزانی دنیا شاری بی خاوه نیهو، خوای بهرزو مهزن له نه بوونه وه به رپکوپیکترین شیوه هیناویه ته بوون.

زۆر کهس وا ده زانی بیروبروای ئیسلامی له ئیمان هینان به خواوه دهست پی ده کات، به ئی ئیمان به خوا کاکله و جهوه هری بناغه ی عه قیده ی ئیسلامی یه، به لام پیش ئیمان به خوا بوون، پیویسته خوا بناسری، وه نهو بوونه وه ره بناسری، که دهست کردی خوای بهروه ردگاره، پیویسته ئینسان خوای بناسری و شوینه وارو په ریژی خوای کار به جی بناسری، ئنجا نهو ناسینه پال به ئینسان وه بنی که ئیمان بهو پهروه ردگاره بیستی، ههروه ک ته ماشا ده که هین له قورئانی مه ککیدا زۆر گرنگی

دراوه به باسی بوونه وه ره، بو وینه خوا فهرموویه تی: ﴿أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَكُوتِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ...﴾ ﴿١٨٥﴾ ﴿الأعراف﴾، واته: ئایا سه رهغیان نه دا وه ته مو لکی فراوانی ئاسمانه کان و زهوی و هه ر شتی ک که خوا دروستی

کردوه، وه له سووره تی (الغاشیه) دا ده فهرمو ی: ﴿أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾ وَإِلَى

الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾﴾، واته: ئایا سه رهنج ناده نه (حوشتر)، که چۆن دروست کراوه، وه ئاسمان، که چۆن بهرزکراوه ته وه و راگیراوه، وه چیاکان، که چۆن داکوتراون به زهویدا، وه زهویش، که چۆن راخراوه! وه له سووره تی (عبس) دا خوای بهروه ردگار ده فهرمو ی: ﴿فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ﴾ ﴿٢٤﴾، واته: ئینسان با

ته‌ماشای خوارنده‌ک‌هی خوی بکات، له سوورپه‌تی (الطارق) دا ده‌فهرموئ: ﴿فَلْيَنْظُرِ
 الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ﴾، واته: با ئینسان ته‌ماشای بکا داخو له چی دروست
 کراوه! شه‌هش بو شه‌ویه که ئینسان چاک خوی بناسی و له دروستکرانی خوی و
 دروستکراوه‌کانی دیکه له ئاسمانه‌کان و زه‌ویدا وردبیتشه‌وه، له دیارده سروشتیه‌کان
 رامینی، که هه‌موو به‌لگه‌و نیشانه‌ی هه‌بوونی په‌روه‌ردگارن و توانا و ده‌سه‌لات و
 مشوورگیریی شه‌و زاته ده‌سه‌لمینن، بو هه‌موو بوونه‌وه‌ر.

۲- تیروانین به‌رانبه‌ر به‌خوا سبحانه‌و تعالی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ ویستویه‌تی
 هه‌ولیداوه تیروانینی هاوه‌لانی و شوینکه‌وتوانی به‌رانبه‌ر خوی په‌روه‌ردگار به‌و
 شیویه بی که خوا له قورئاندا باسی خوی ده‌کات و، توانا و ده‌سه‌لات و سیفه‌ته
 به‌رزه‌کانی بزائن و، له ناسینیدا به‌هه‌له‌دا نه‌چن، خوی په‌روه‌ردگار ده‌بارهی خوی
 ده‌فهرموئ: ﴿اللَّهُ خَلَقُ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ﴾ ﴿۱۶۲﴾ الزمر،
 واته: خوا به‌دییه‌ینه‌رو سه‌ره‌رشتیاری هه‌موو شتیکه، وه له سوورپه‌تی
 (الفتاحه) دا ده‌فهرموئ: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾، واته: ستایش
 بو په‌روه‌ردگاری جیهانیان، وه خوی بی وینه‌خواه‌نی هه‌موو ناو و سیفه‌تیکی
 به‌رزو په‌سندده، وه که ده‌فهرموئ: ﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا...﴾ ﴿۱۸۰﴾
 الأعراف، وه ده‌فهرموئ: ﴿...وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ
 الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ ﴿۲۷﴾ الروم، واته: وه بو خوا هه‌یه سیفه‌تی هه‌ره‌به‌رز له
 ئاسمانه‌کان و زه‌ویدا، که واته: چ سیفه‌ت و ناویک زور چاک و په‌سندده هی خوی
 په‌روه‌ردگاره، بویه سه‌ره‌تا خه‌لک ده‌بی به‌و شیویه خوا بناسی، که تاکه
 به‌دییه‌ینه‌وه هه‌ر شه‌و شایانی په‌رسترانه‌و خواه‌نی هه‌موو سیفه‌تیکی به‌رزه،
 تنجا ده‌زانی ئیمانی به‌چی هی‌ناوه.

۳- تېروانين بهرانبهر به نينسان: خوی په روهردگار له قورثاندا زور باسی ئينسانى

کړدوه که سهرگوزشته ی چيپه و چوڼ دروست کراوه؟ وه بوچی دروست کراوه؟ وه

دهبى چی بکا؟... بؤ وينه دهفرموى: ﴿هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ

يَكُنْ شَيْئًا مَّذْكُورًا ۝ إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ

سَمِيعًا بَصِيرًا ۝ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ۝﴾ انسان،

واته: به ته ئکید کاتيک به سهر ئينساندا هاتوه که شتيکی باسکراو نه بووه، ئيمه

ئينسانمان له توويلکيه کی تيکه له به ديهي ناوه، تاقي ده کهينه وه، (وه بوئيه وه)،

که بتوانى تاقي بکړي ته وه) گيړاومانه به بيسه رو بينه (واته: هيژى بيستو

بينيمان داوه تي)، وه دواى ئه وه، که ئه توانايه مان پيداوه که له تاقي کړنه وه

پيى ده رچى ريگه شمان پيشان داوه، جا سوپاسگوزاره يان سپله و ناسوپاس.

۴- تېروانين دهرابه ی ژيانى دونيا: خوی په روهردگار له زور شوينى قورثاندا باسی

ژيانى دونياى کړدوه ته شپيى کړدوه به گژو گيايه که دواى بارانان ده پرويت و

له دوايشدا له نيو ده چيت، وه باسی حیکمه ت ژيانى دونياى بؤ کړدووين و

ده فرموى: ژيانى دونيام دروست کړدوه به مه به ستى تاقي کړدنه وه ئينسانه کان،

وه که ده فرموى: ﴿إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّهَا لِنَبْلُوهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ

عَمَلًا ۝﴾ الكهف، واته: ئيمه ئه وه له سهر زه ويدا دامن ناوه زه ويمان پي

پازاندو ته وه بؤ ئه وه يه ئه وانی تي دا تاقي بکهينه وه ده رک هوى که کاميان

کړدوه ی باشتره، وه ده فرموى: ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ

عَمَلًا... ۝﴾ الملك، واته: خوا ئه زاته يه، که مردن و ژيانى دروست

کړدوون تاكو تاقيتان بکاته وه، که کامه تان کړدوه ی چاکتره.

۵- تېروانين دهرباره پوځي دوايي: خوي پوره درگار له باسي پوځي دوايدا كه

چيه و چونه؟ د هـ رموي: ﴿وَمَا هَذِهِ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوٌّ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾ العنكبوت، واته: هم ژياني دونيابه ته نيا كات به سهر بردن و يارييه، وه مه نزلگاي دواپوځ - بو ئيمانداران كه به هـ شته - ژياني راسته قينهيه ته گهر بزائن.

كه واته: پوځي دوايي دوا مه نزلگاي ئينسانه و دواي مردن ئينسانه كان بو ليپيچينه وه و حساب له گهلكراني دادگهرانه خوا، زيندو و ده كړينه وه و چاكه كاران به چاكه و نيعمه ت و به خششي خواو، خرابه كارانش به سزاو تولي پوره درگار، پاداشت و سزا د درينه وه، بويه پيوسته ئينسان هـ موو كات دواپوځي له بيرو بهرچاو بي و به مـ به ستي ره زامه نديي خوي بي هاوتا له دنيا د شتيك بكات كه له قيامه تدا روو سووو سهر فزاو بي.

۶- تېروانين دهرباره كيښي نيوان حق و ناحق: حق هـ مـ شته له پيغه مـ به راندا

به رجه سته بووه له ناده مـ وه تا خاتم، ناحه قيش له طاغوت و خو به نلگرانو خوشگوزهراناندا به رجه سته بووه، كه دوژمن و ناحه زي پيغه مـ به ران و ريبازه كه يانن.

ته گهر ته ماشا بكهين دهبينين پانتاييه كي زور له قورئاندا بريته له گيړانه وه ي سهرگوزشته ي پيغه مـ به ران، دياره نه وه بو حيكايه تي به رئاگردان نيه، به لكو بو نه وه يه، كه بزائين پيغه مـ به ران - عليهم الصلاة والسلام- له پيناو چه سپاندي ديني هـ قې پوره درگاردا چند تووشي نارېحه تي و دهرده سهر يي و نازاردان بوون له لايه ن ناحه زان و زالماني سهرده مي خويانه وه و نه وانيش چند نارامگرو دلسوزي ديني خوا بوون و زور خوراگرانه له مهيداني كارو خه مـ خواردندا ژيانيان به سهر برده، وه بو نه وه ي مسولمانان په ندو ناموژگاري وه رېگرن له مسولماناني پيش خويانو

به‌سه‌رهاتی پیغه‌مبه‌ران -عليهم الصلاة والسلام-، وه دئیش بن که ئه‌وانیش وهک شوینکه‌وتووانی پیغه‌مبه‌رانی پیشوو سه‌ره‌نجامی دونیاو دواړوژیان خیر ده‌ییت، وهک خوای به‌رزو مه‌زن فه‌رموویه‌تی: ﴿لَقَدْ كَانَتْ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ...﴾ ﴿۱۱۱﴾ یوسف، واته: بیگومان له گیرانه‌وه‌ی به‌سه‌رهاته‌کانی‌اندا ده‌رسو په‌ند هه‌یه بو عاقله‌ندان...

بوخته‌ی مېست:

هه‌رکه‌سینک بیه‌وی میله‌تیکی مسولمان په‌روه‌رده بکات پیویسته له خواناسینه‌وه، که کاکل و نامانجی تیروانینو بووناسیه‌کی راست و دروسته ده‌ست پی بکات، ئنجا ئیمانه‌که‌ی ئیمانیکي دامه‌زراو ده‌بی، دیاره ئه‌مه‌ش له میانه‌ی ناسینی و په‌ییردنی ئایه‌ته بینراوه‌کانیه‌وه، وهک خوای به‌خشنده ده‌فه‌رموی: ﴿سَرِّیْهِمْ ءَايَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ...﴾ ﴿۵۳﴾ فصلت، وه خویندنه‌وه‌و تیگه‌یشتنی ئایه‌ته بیستراوه‌کانی، وهک ده‌فه‌رموی: ﴿...وَإِذَا تُلِيتَ عَلَيْهِمْ ءَايَاتُنَا زَادَتْهُمْ إِيمَانًا...﴾ ﴿۲﴾ الأنفال، وه به ئه‌ندازه‌ی ئه‌وه، که له ئایه‌ته‌کانی خوا (بیستراو و بینراوی) شاره‌زا ده‌بین، خوای په‌روه‌ردگار باشتر ده‌ناسین، وه خوای په‌روه‌ردگار بویه ناوی له دیارده سروشتیه‌کان ناوه ئایه‌ت، له هه‌مانکاتیشدا ناوی له رسته قورئانییه‌کان ناوه ئایه‌ت، چونکه وهک چوون به‌هوی ئایه‌ته‌کانی خواوه، خوا ده‌ناسی و له هه‌ل‌ل‌و هه‌رامی خوا ئاگادار ده‌بی، به‌هه‌مان شیوه‌ش له دیارده سروشتیه‌کانیشه‌وه گه‌وره‌یی و به‌رزیی خوای په‌روه‌ردگار ده‌بینی و، هه‌رکام له‌و دوو‌جوړه ئایه‌ته‌مایه‌ی چه‌سپین و دامه‌زراویی ئیمانن.

دووهم: ئيمانى پته وو دامه زراو :

پيغمبر ﷺ گرنگى داوه و كارى كړدو له سهر نه وه، كه نه و كومه له مسولمانه هه لېږاډه يه، كه نومېدى نه وه ي پيان هديه، بڼه پيشه نگو سهر قافله، ئيمانيان تې بگه يه نه و له سهر ئيمانيش په روه رد هيان بكتا و پيان بگه يه نه، جا ئيمه باسى ئيمان له م چنه دا خاله دا كورت ده كه ينه وه:

يهك: ئيمان به خوا:

واته: ئيمان به وه كه خوا تاكه به ديهي نه وه په روه ردگار و خاوه و مشورگيږي هه مه كار هې ئم كه و نه و كائينات هيه، بويه پيوسته تاكه په رستراوېش هه رنه و بيت، وه نه گهر ته ماشاى نايه ته كان بكه يڼ بومان دهر ده كه ويټ كه خواى زانا و توانا زور باسى به ديهي نه رايه تى خوى و په روه ردگار يتي و خاوه ندر يتي خوى بو هه موو شتيك ده كات، وه پاشان ته نها په رستراوېتي خوى له سهر بڼا ده كات، واته: ده فهر موئ: له به رنه وه ي كه هر من په روه ردگار و به ديهي نه وه خاوه و مشور و خورم، كه واته پيوسته هر منيش بپه رستن، نجا بيگومان به دريژايي ميژوو كيښه ي پيغه مبه ران - عليهم الصلاة والسلام - له گهل خه لكى له سهر نه وه نه بووه كه ئيمانيان نه هيڼابې به په روه ردگار يتي و به ديهي نه رايي خوا (جل شانه) به لكو كيښه له سهر نه وه بووه كه ئيمانيان نه هيڼاوه به (ته نها په رستراوېتي خوا)، وهك خواى په روه ردگار ده فهر موئ:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَلْقٍ غَيْرِ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ

وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَانْفُتُوا فَاكُونُوا﴾ فاطر، واته: نهى خه لكينه!

چا كه و نيعمه ته كانى خوا ياد بكه نه وه به سهر خوتانه وه، ئايا بيځگه له خوا خاليقيكي ديكه هديه له ناسمانه كان و زه ويدا رسقتان بدات؟! بيځگه نه و هيچ په رستراوى ديكه نه يڼ، به ره و كوئ ريتان پي لاده دري!، هه روه ها له سووړه تى (الغافر) دا

ده فەر موی: ﴿اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا
إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦١﴾
ذَٰلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ إِلَّا إِلَهًا ۚ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۚ فَآَنَ تُوَفَّوْنَ ﴿٦٢﴾﴾
غافر، واته: خوا ئه و زاته یه، که شهوگاری بو گپړاون به مایه ی ئیسراحت تیدا کردن،
وه رږژگاریش تییدا ده بینن، بیگومان خوا خاوه نی به خشش و چاکه یه به سهر
خه لکه وه، به لام زوربه ی خه لکی شوکرانه بژیر نین، ئا ئه و خوا یه تان په روه ردگارتانه،
که به دیه ی نه ری هه موو شتیکه، جگه له و په رستراوی دیکه تان نیه، پروتان بو کوی
پی وهرده گیردریت؟!

لیړه دا ده بینن خوی بی وینه له سهر ئه وه ی، که ته نها بوخوی به دیه ی نه رو رږزیده رو
په روه ردگاره، پیوستی ده کات، که به ته نیا هه ر ئه ویش بیه رستری.

دو: ئیمان به دواړږژ:

واته: ئیمان بوون به رږژیک که ئه م دنیا یه ی تییدا کوتایی دیت، وه ک خوی
په روه ردگارد فەر موی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ
عَظِيمٌ ﴿١﴾﴾ الحج، واته: خه لکینه! پاریز له په روه ردگارتان بکه ن، بیگومان
له رزینه وه ی رږژی قیامت شتیکی زور گه وره یه، وه هه موو ئینسانه کان حیسابیان
له گه ل ده کری و ئیماندارو چاکه کاران به چاکه پاداشتیان دهریته وه و دهنه به هه شت و
خرابه کارانیش سزا دهرین و ده چنه جهه نه مه وه.

سۍ: نيمان به فريشته کان:

که جوړه دروستکړاويځي خزان و همدې له خوا په رستي دانو بې فسرمانۍ خوا ناکه نو نه رځي تايه تيان له لايه خاوه پي سپړدراوه.

چوار: نيمان به کتيبه کان:

که فرمايشتي خزان و بې پيغه مبه ران نيړاون و بهرنامه و که ته لکي ژيانن.

پينځ: نيمان به پيغه مبه ران:

که هله ژارده ي مرؤفايه تين و خوي به به زه يي بې رينمايي ئاده ميزاد ناردووني و نه انيش پله پله و جگه له موحه ممد ﷺ، که بې تيکړاي به شه رييه ت نيړدراوه، تا دنيا به کوټا ده گات، نهواني دیکه همرکاميان بې کات و شوين و قوم و که سانيکي تايه تي نيړدراون.

سۍ يه م: به ندياه تي بې خوا به ساغي و پاکي :

نهم خالي سييه مهش بهرهمي نه و دوو خالهي پيشيه، چونکه همرکه سيک بووناسي و جيهان بينيه کي راست و دروست و نيمانکي ته وای هه بو، به ندياه تيه کي پاک و بې خلته شي ده بې بې خواي په روه ردگار، وهک خواي تاک و پاک

ده فرموي: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ﴾ (۲)

أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ... ﴿۲﴾ الزمر، واته: ئيمه کتييمان بې تو ناردو ته خوار به حق، ده جا به ندياه تي بې خوا بکه به ساغي و گهردن که چي، بزنان که به ندياه تي

ساغ، ته نيا شايسته ي خوايه، هه روه ها ده فرموي: ﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ

مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُفَاءً وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقِيَمَةِ﴾ (۵)

البينه، واته: فرمانيان پي نه کراوه - نه و خه لکه - به و نه بې، که به ندياه تي بې خوا

بکهنو له ههمو وچه وټييه ک لا بدېن بهره وراسته شه قامی حق، وهنوېږ بهرپا بکهنو زه کات بدېن، نا نه وه دیني میلله ټيکي راسته.

وشه (عبادة) له نه سلدا به مانای ملکه چي دیت، عه رب ده لئین: (طریق مُعَبَّد إِذَا وَطَّئَتْهُ الْأَقْدَامُ)، واته: رېگه یه کی بی گری و گول وختیک خه لک زور به و رېگه یه دا پروا و ته ختی بکات، وه ده لئین: (بعیر مُعَبَّد)، واته: حوشتړیک که قه ترانی تیدرابی و له جوجول و بزوزی کوه وټی، نجا عیاده تیش بو خوا ده بی سی شتی تیدا کوبینه وه، که نه مانهن:

- (۱) نه وپه ری گهر دنکه چي (أقصى الطاعة).
- (۲) نه وپه ری خوښیستن (غاية المحبة).
- (۳) نه وپه ری به گوره گرتن (منتهى التعظيم).

هر کاتیک نه وانه هر سیکیان له (عبادة) دا هه بوون، نه و به نډایه تی راسته قینه یه، وه هر کاتیکیش ئینسان یه کیک نه وانه ی بو غه یری خوا بوو، نه وه غه یری خوا ی په رسته و، بویه ش خوا ی په رستراو دهر باره ی فیرعه ونو گه لی موساو هاروون له سه ر

زمانی فیرعه ون د فهرموئ: ﴿...وَقَوْمُهُمَا لَنَا عِدُونَ﴾ ﴿٤٧﴾ المؤمنون، فیرعه ون ده لئ: قه ومی موساو هاروون بو ئیمه (عابدن)، یانی: گهر دن که چن، نه گهر نا نوټو روټو روټو یان بو فیرعه ون نه کردوه، که واته: هر که سیک به مانای وشه گهر دنکه چي که سیکی دیکه بوو، نه و (عبدی وییه، پیغه مبه ر ﷺ) له

فهرمووده یه کدا، د فهرموئ: (عَبَسَ عَبْدُ الْدَّيْنَارِ وَالْدَّرْهَمِ وَالْقُطَيْفَةِ وَالْخَمِصَةِ اَنْ اَعْطِيَ رَضِي وَاَنْ لَمْ يَعْطَ لَمْ يَرْضَ) رواه البخاري^(۱)، واته: به دبه خته نه و که سه ی ده بیته به نده ی زی، به دبه خته نه و که سه ی ده بیته به نده ی زیو، به دبه خته نه و

کەسە ی دەبیته بەندە ی جل و بەرگ، ئەگەر بیدریتیی، رازی دەبی و ئەگەر نەیدریتیی ناپازی دەبی.

ئینسان کاتیك دەبیته بەندە ی زیو و جل و بەرگ، کە هیچ شتیك ئە دل و دەروونیدا گەرەترو خۆشەویستر نەبوو لەوشتانە، وە ئە هەموو شتیك زیاتر عەودالی ئەو شتانه بی، چونکە ئەوکاتەدا کردوونی بە پەرستراوی خۆی.

دەربارە ی ئەوپەری خۆشویستنی خوای پەرورەدگاریش، خوا فەرموویەتی: ﴿...وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ...﴾ البقرة، واتە: وە ئەوانە ی ئیماندارن خۆشەویستییان بۆ خوا زیاتر ئە خۆشەویستی خەلکی دیکە بۆ پەرستراوەکانی خۆیان. هەریۆیش ئیمە ئە نوێژدا دروشمی (الله أكبر) مان هەیه، چونکە نابێ هیچ شتیك ئە ژیا نی ئیمەدا ئە خوا گەرەتر بیت، وە نابێ هیچ شتیك ئە دەروونی ئیمەدا ئە خوا حورمەت لیگیراوترو گەردن بۆکەچکراوتر هەبی.

بەلێ پیغەمبەری خوا ﷺ ئاوا هاوەلانی تێدەگەیاندن، بۆیە کاتیك پیغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (لا إله إلا الله) زانیویانە، کە نابێ هیچ پەرستراویك هەبی جگە ئە خوا، وە دەبی خویان ئە هەموو کەس زیاتر خۆش بوو، ئە هەموو کەس زیاتر ملی بۆ کەچ بکەن، چونکە ئە مانای وشە ی (إله) گەشتوون، کە بەداخەو هیندیك ئە خۆیندەوارو تەنانەت مەلایەکانیشمان مانای ئەو وشەیه وەک پیویست نازانن وە رستە ی (لا إله إلا الله) ئاوا مانا دەکەن و دەلێن: (ببجگە ئە خوا هیچ خوا نیین)، کە ئە راستیدا ئەو لیکدانەو هیهکی هەلەیه، چونکە (الله) یانی (خوا)، بەلام (إله) یانی (پەرستراو)، کەواتە: ماناکە ی ئاوا یە: (ببجگە ئە خوا -الله- هیچ پەرستراو نیین)، چونکە کیشە ئەسەر ئەو نەبوو، کە کەسیك بلێ دوو خوا هەن، یان سێ، بەلکو گوتوو یانە دەبی دوو پەرستراو، یان سێ پەرستراو هەن، بۆیە خوای پەرورەدگار نەفی ئەو شتە ی کردووە، کە خەلک پییەو هگیرۆدە بوو، کە (پەرستراویتی) پریاردانە بۆ غەیری خوا!

چوارہم: رھوشتی بہرزو جوان :

خوای پھروہردگار لہ کوٹایی سوورہتی (الفرقان) دا چہند سیفہتیک باس دہکات کہ بہندہ ہلہبژاردہکانی خوئیان پی مہدح دہکات، کہ ہندیکیان بریتین لہ سیفہتی بہرزو جوان کہ دہبی خوئیان پی برازیننہوہو ہندیکیشیان بریتین لہ سیفہتی دزیو ناشیرین کہ دہبی خوئیان لی بژار بکہین، ہروہا لہ سہرہتای سوورہتی (المؤمنون) یشدا کہ ئاوا دہست پی دہکات: ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿۱﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي

صَلَائِهِمْ خَشِعُونَ ﴿۲﴾﴾ المؤمنون، خوای پھروہردگار حہوت سیفہت باس دہکات کہ ئوانیش بہہمان شیوہ کوہلیک سیفہتی باشن کہ خوئیان پی برازیننہوہو، کوہلیک سیفہتی خراپیشن کہ دہبی خوئیان لی بہدور بگرین۔

ہروہا لہ سوورہتی (الشوری) دا لہ ئایہتی (۳۶ تا ۳۹) دا، کہ ئاوا دہست پی دہکن: ﴿فَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمِنَّعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا... ﴿۳۶﴾﴾ الشوری، (۹) سیفہت باس دہکات، ہروہا لہ سوورہتی (الرعد) لہ ئایہتی (۱۹ تا ۲۲) یازدہ سیفہت باس دہکات، کہ دہفہرموی: ﴿أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ

أَعْمَى... ﴿۱۹﴾﴾ الرعد، ئہ گہر سہرنج بدہین بومان دہردہکہویتی، کہ ئہو سیفہتانہ ئہوہ نیہ، کہ ہموویان سیفہتی باش بنو فرمان بکا کہ خوئیان پی برازیننہوہو، یان ہموویان خراپ بنو فرمان بکا کہ خوئیان لی دور بگرین، بہلکو خوای کاربہ جی پیکہوہ تیگہلی کردون، لہبہرئہوہی کہ ئنسان ہمیشہ پیویستی بہ روخواندن و درستکردن ہہیہ لہخویدا، یانی: سیفہتی خراپ لہخویدا نہہیلو و وہ سیفہتی چاکیش لہخویدا زیاد بکاو خو پی برازینیتہوہو، ہروہک فہرمویہتی:

﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى ﴿۱۴﴾﴾ الأعلى، یانی بہراستی سہرفرازہ کہسیک، کہ خو پاک کردوہو چاک کردوہو، چونکہ وشہی (زکاة) ہم بہ مانای پاکیی دی، ہم بہ مانای

گەشەکردن دى، كەواتە: (تزكية) واتە خۆ پاىكکردن و خۆ لە بېيىنگدان لە سيفەتى پىسو خراپ، وە خۆ رازاندنەو وە خۆ جوانکردن بە سيفەتى پەسند و چاك.

پېنجەم: گيانى گۆرانكارىي و شوۆرش و بەرەنگاربوونەو :

بوارى پېنجەم و كۆتايىش ئەو يە كە پېغەمبەر ﷺ ئەو مسوئلمانانەى پەرەردە دەكرد لەسەر رووحى بەرەنگارىي و شوۆرشگىرپى لەپېناو گۆرپنى واقىعدا ئەك تەسلىم بە واقىعى خراپ بوون و ئەگەلدا رۆيشتنى، وەك رېبازى پېغەمبەرانى پېشو، كە چۆن لەپېناو چەسپاندنى هەق و راستيدا بەرەنگارى طاغوت و زالمەكانى سەرەدەمى خۆيان بوونەو و لىيان نەترسان و بى باك بوون، هاوئلانى بە شىوئەك پەرەردە دەكردن، كە لە پېناو دىنى خوادا نەفس و مال بەخشن و رەزامەندىي خوا لە سەرورى هەموو شتەكەو دابىن.

بەئى بەم شىوئە پېغەمبەر ﷺ لەم پېنج بواردە، ئەو كۆمەلە مسوئلمانە هەلبژاردەيەى پەرەردە كرد، كە ئومىدى ئەو يە پىيان هەبوو بىنە پېشەنگو سەرقافلە بۆ كۆمەلگا و دەولەتى ئىسلامىي، سەرەنجام هەموو دونيا لەگەل خۆياندا بگۆرن، كە بىگومان هەرواشيان كرد، كەواتە: هەركاتىك بوىسترى كۆمەلگا ياخود مىللەتىك بەرەو چاكە گۆرانىي بەسەردا بى، دەبى بەم شىوئە هەول بەرى و خەلكەكەى پەرەدە بكرى، جارىكى دىكە لە راستىيەكان تىبگەيەنریتەو، وەك پىويست لە قورئان حالى بكرى.

سەرەتاي دەستپىكردنى بانگەوازي ئاشكرا و گشتى :

وەك پېشتەر باسمان كرد، سەرەتاي بانگەوازي پېغەمبەر ﷺ، برىتى بوو لە شىوازي تاكىي و پەنھانىي، ئەوانەى لە سەرەتاو قەسەى لەگەل كردن و بانگى كردن بۆ ئىسلام، كەسانى هەلبژاردەو دانستە بوون، ئەو قۇناغەش ماوەكەى (۳) سى سال، يا سى سال و چەند مانگىك بوو، بەرھەمى ئەو چەند سالەش (۶۱) شەست و يەك كەس

بوون ئە پیاوان و ئافەرەتان، کە هاتبوونە نیو ئیسلامەو و پیغەمبەر ﷺ ئەسەر ئەو
پینج بنەمایە ی باسماں کردن، بەیە کەوە ی هۆنینهو و گریی دان کە ئەمانە بوون:

- ا- بووناسیی و تیروانی نی راست و دروست.
- ب- ئیمانی پتەو و دامە زراو.
- ج- عیبادەتی پاک و بی خلتە.
- د- ڕەوشتی بەرزو جوان.
- ه- گیانی گۆرانکاری و شوێرش و بەرەنگار بوونەو.

دوای ئەو قۆناغە نهێنییە تاکییە پیغەمبەر ﷺ پێی هەستاو، پاش زیادبوونی
ژمارە ی مسولمانان و دەنگدانەو ی ئیسلام ئە مە ککەدا، خوای مەزن فەرمانی بە
پیغەمبەر ﷺ کرد، کە بگوازی تەو بۆ قۆناغی دیکە ی بانگەوازی ئاشکرای
گشتی، یە کەم ئایە تیش کە خوای گەورە تییدا فەرمانی بە پیغەمبەر ﷺ کرد
بانگەوازی کە ی ئاشکرا بکات بریتی بوو ئە ئایە تی: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾

﴿الشعراء، واتە: وه خزمه نزيكه كانت ناگادار بکهو و بیاترسیینه، وه ئایە تی:
﴿فَأَصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ﴾ ﴿الحجر، واتە: به دەنگی بەرز
راییگە یەنە ئەو ی فەرمانت پێ دە کری، وه گوی مەدە هاوبەش بۆ خوا پەیدا کەران،
واتە لییان بی پاک بەو مە ترسەو هەق و نا هەق ئە یە کدی جیا بکەو.

وشە ی (صدع) بە شتێک دە گو ترێ کە بشکێ ندرێ و دەنگی لێ بیّت، وهك (شووشە)،
لیرەدا خوای کاربە جێ ئەم وشە یە بە کارهێناو بۆ ئەو ی ئاشکرا کردنی بانگەوازی
پیغەمبەر ﷺ مانای زۆر هەل بگری ﴿فَأَصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ﴾ ئەو ی کە فەرمانت پێ کراو
راییگە یەنە بە دەنگی کێ بەرزو ئاشکراو زولال و گویش مەدە بە موشریکە کان، لیرەدا
مە بەست ئە (اعراض) گوی پینەدان و بی پاک بوونە ئە تانەو تە شەر و ئە زیەت و ئازاریان.

جا ئیستا با سەرنج بە دین!

کاتیک خوا به پیغمبر ﷺ ده فرموی: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾، واته: وه خزمه نریکه کانت بترسیښه و ناگادار بکه وه، (عشیره) واته: خزمی نریکی ټینسان، وه زورجاری دیکهش باس م کرده، پیغمبره ی خوا ﷺ مو به مو له بهر روښنایی وه حییدا بهر پوه چوه، هر بویه ش کاتیک، که هم فرمانانه ی پیکراون، وه هر فرمانیکی دیکه ی خوی تاک و پاک یه کسهر بیړی کردو ته وه، له چونی تی جبه چیکردنیان، خو نه گهر چونی ته یی که ی پی رانه گیه نه رای، شهوه ئیجته یادی کرده وه له ژیر روښنایی فرمانه کانی دیکه ی خوی په ورو دگارو زانین و تیگه یشتنی خویدا کاره که ی جبه جی کرده وه، وه له کتبه کانی ټینانمه ی پیغمبره دا ﷺ چنه د ده قیک هاتون، که تیشکمان بو ده خنه سهر چونی ته ی هه لسانی پیغمبر ﷺ به جبه چیکردنی شه فرمانانه ی خوا (جل شانه)، یه کی له ده قانه شه وه، که (ابن سعد) له کتبی (طبقات) ی خویدا هی ناویه تی، ده لی: (عن عبدالرحمن بن القاسم عن ابيه قال: أمر رسول الله أن يصدع بما جاء به من عند الله وأن يبادي الناس بأمره وأن يدعو إلى الله تعالى فدعا في أول ما نزلت عليه النبوة ثلاث سنين مستخفيا إلى أن أمر بظهور الدعاء)^(۱)، واته: پیغمبره ی خوا ﷺ فرمانی پیکراوه له خوا وه شه ی بوی نیروا وه خوار به دهنگی بهر ز رایگه ی نه، وه شه ی پی ته ی بو خه لکی ناشکرای بکات وه بانگی خه لک بکات بو په یام و بهر نامه ی خوا، وه یه که م جار که بو به پیغمبره سی سال به په نهانی بانگه وازی کرد بو لای خوا، هه تا فرمانی پیکرا که شه بانگه وازه ناشکرا بکات، که واته: به په نهانی بانگه واز کردنه که ی و ناشکرا کردنه که ی هر به فرمانی خوی بهر زو مه زن بو وه.

نجا با بزاین پیغمبر ﷺ بو دوزینه وه ی میکانیزم و شیوازی گونجاو بو ناشکرا کردنی شه بانگه وازه که خوی په ورو دگار کردو یه تی به هر کی سهرشانی چی کرده؟!

جہ عفری کورپی عہ بدوللای کورپی تہ لہ کہم دہ گیریتہ وہو دہ لئی: { (لما نزلت علی النبی: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ اشتد ذلك علی النبی وضاق به ذرعاً فمکث شهراً أو نحوه جالساً فی بیتہ حتی ظن عماتہ أنه شاک فذحلن علیہ عائدات، فقال: (ما اشتکیت شیئاً لکن اللہ أمرنی ان أنذر عشیرتی الأقربین فأردت جمع بنی عبدالمطلب لأدعوهم إلی اللہ تعالیٰ) {، واتہ: کاتیئک کہ تہو ثایہ تہ بؤ سہر پیغہ مہر **ﷺ** ہاتہ خوار، کہ دہ فرموی: خزموہ نزیکہ کانت ناگادار بکہ وہو وریایان بکہ وہو بیانترسیئہ! تہوہ لہ سہر پیغہ مہر خوا **ﷺ** زور سہخت بوو، وہ پیئی نارہ حہت بووہ بؤیہ ماوہی مانگیئک لہ مائی خویدا مایہ وہ تا خوشکہ کانی بابی پورہ کانی۔ وایانزانی نہ ساغہ بؤیہ سہردانیان کرد تہویش پیئی فہرموون: ہیچ نہ خوشیہ کم نیہ، بہ لام خوا فہرمانی پیئ کردووم کہ خزموہ نزیکہ کانم ناگادار بکہ مہوہو پھیامی خویان پیئ رابگیہ نم، منیش دہ مہوئی نہوہی (عبدالمطلب) کوئیکہ مہوہو بانگیان بکہم بؤ لای خوا، واتہ: لہ بیرئ تہوہ دام، کہ چونیان بانگ بکہم، وا پیئ دہ چئی تہو پورانہی تہو کات مسوئمان نہ بووین، بہ لام خہ میان لئی خواردوہ بؤیہ سہردانیان کردوہ، جا بؤیہ تہوانیش لہ وہ لامی تہو قسہیہی پیغہ مہر دا رای خویان پیئ گوت: (قلن فادعهم ولا تجعل عبد العزی فیہم - یعنی أبا لہب - فإنه غیر مجیبک إلی ما تدعوه إلیہ وخرجن من عنده)، واتہ: پورہ کانی پییان گوت: بانگیان بکہ بہ لام با - عبد العزی - یان تیڈا نہ بیئ، کہ کونیہ کہی (أبو لہب) بووہ، چونکہ بؤ تہو شتہی، کہ بؤی بانگ دہ کہی وہ لامت ناداتہوہ، وہ دواپی پورہ کانی رژیشتن، (فلما أصبح رسول اللہ **ﷺ** أرسل إلی بنی عبدالمطلب فحضروه ومعهم عدة من بنی عبد مناف وجميعهم خمسة وأربعون رجلاً، وسارع أبو لہب)، واتہ: پیغہ مہر **ﷺ**، کہ رژی کردوہ یہ کسہر لہ دوا تہو خزمانہی نارد، کہ لہ نہوہی (عبدالمطلب) ن - لیژہ دا وا دیارہ، کہ پیغہ مہر **ﷺ** سوودی وہرگرتوہ لہ پیشنیاری پورہ کانی تہوہش تہوہی لئی وہر دہ گیرئ، کہ دہ گونجئ ئینسانی مسوئمان سوود لہ عہ قل و تہ دبیری خہ لکی نامسوئمانیش وہر بگریئ، لہ کاتیئکدا، کہ لہ پرووی

دَلَسُوْزِیْبِه‌وَه پِشَنیار ده‌کهن- وه خزمه نَزیکه‌کانی پیغهمبهر ﷺ هه‌موویان هاتن، که ژماره‌یان (۴۵) پیاو بوو به‌لّام (أبو لهب) یشیان له‌گه‌لّ بوو له‌وئی (أبو لهب) یه‌کسهر ده‌ستی به قسان کرد، (که پوخته‌ی قسه‌کانی ئه‌وه‌بوو: گوتی: ئه‌تۆ ئه‌ی (محمد) شتِیکت هیناو، که شه‌رو کیشه‌مان بۆ دروست ده‌کا له‌گه‌لّ هه‌موو عاره‌بدا، ئیمه‌ش له تواناماندا نیه، که دژایه‌تی هه‌موو گه‌لی عاره‌ب بکه‌ی—ن-ه‌یزانیوه هی عه‌جه‌میشی دیته‌ سهر- له‌به‌رئه‌وه ده‌بج واز لهو شته بیئی، ئه‌گه‌رنا ناچارین سجنّت بکه‌ین، ئه‌وه هه‌لّوئِست و قسه‌ی (أبو لهب) بوو به‌رانبهر به پیغهمبهر ﷺ ههر له‌سه‌ره‌تاوه، (فسکت رسول الله ﷺ وکَم یتکلم فی ذلک المجلس)، (له‌به‌ر ئه‌وه‌ی قسه‌کانی ئه‌و کابرایه -أبو لهب- زۆر خراپ و نه‌گونجاو بوون و ئه‌وانه‌ی له‌گه‌لّیشی بوون رایان له‌گه‌لّ -أبو لهب- بووه) (بۆیه پیغهمبهر ﷺ وای به‌باش زانیوه، که بیده‌نگ بئ هیچی نه‌گوتوه لهو مه‌جلسه‌دا، (ومکث آیاماً وکثر علیه کلام أبي لهب فنزل علیه جبریل فأمره بامضاء ما أمره الله به وشجعه علیه فجمعهم ثانیة فقال) واته: چهند رُوْزِیک دواى ئه‌وه مایه‌وه وه قسه‌که‌ی (أبو لهب) یش زۆر له‌سه‌ر دئی قورس بوو هه‌تا (جبریل) هات بۆ لای وه فه‌رمانی پیکرد به جیبه‌جی کردنی ئه‌وه‌ی خوا فه‌رمانی پئی کردوه هانیدا له‌وباره‌وه، دواى جارێکی دیکه کۆی کردنه‌وه قسه‌ی بۆکردن.

لێره‌دا بۆمان ده‌رده‌که‌وئی که پیغهمبهر ﷺ چهنده ئازار و ده‌رده‌سه‌ری له‌پیناو سه‌رکه‌وتنی بانگه‌وازه‌که‌ی و گه‌یاندنی په‌یامی خوادا به‌خه‌لکی، بینیه‌وه، لهو پیناو‌ده‌دا ئاره‌قه‌و خویئنی رشتوه و ناخۆشی زۆری چه‌شتوه، هه‌رچه‌نده خواى کاربه‌جی یارمه‌تی داوه و فریشته‌کان له‌گه‌لّی بوونه و ئیلهامیان بۆی کردوه، به‌لّام لهو پیناو‌ده‌دا مه‌ینه‌تی و نارَه‌مه‌تی زۆری بینیه‌وه هه‌ره‌شه‌ی لیکراوه و دژایه‌تی کراوه، وه پیغهمبهری خوا ﷺ وه‌کو خه‌لکی دیکه بۆ به‌رپۆه‌بردنی کاره‌کانی بیرى کردۆتسه‌وه مه‌شوه‌رته‌ی کردوه و هۆکار و نامراره‌کانی سه‌رکه‌وتنی بانگه‌وازی ره‌چاو کردوون، به‌لّام وره‌ی به‌رزبووه‌و

ئیمانی قایم و عهزمی گهوره بووه، ئارامگرو پشوو درێژو له مهیدانی کاردا کۆلنه‌ده‌ر بووه و پشتی به خوای زال به‌ستوه.

ئنجا پیغه‌مبه‌ر، که بۆ جاری دووهم کۆی کردنه‌وه و چهند قسه‌یه‌کی کورتی پر مانای بۆکردن، که کاکله‌ی بانگه‌وازو په‌یامی پیغه‌مبه‌ری ﷺ تێدایه، که ئاوا ده‌ستی پی کرد: **{ الحمد لله، احمده واسمعه واؤمن به واتوکل علیه واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له }** سه‌ره‌تا مه‌دحو ستایش و سه‌نای خوای کرد (جل شانه) فه‌رمووی: ستایشی خوا ده‌که‌م وه داوای یارمه‌تی هه‌ر ئه‌و ده‌که‌م، ئیمانی پی‌ده‌هینم و پشتی پی‌ده‌به‌ستم، وه شایه‌دی ده‌ده‌م، که جگه له خوا هیچ په‌رستراوی دیکه نین، وه تاکه‌و هیچ هاویه‌شی نین، دواي ئه‌وه فه‌رمووی: **{ ان الرائد لا یُکذِبُ اَهْلَهُ.... والله الذي لا اله الا هو اني رسول الله اليكم خاصه والى الناس كافة، والله لعمولن كما تاملون ولتبعن كما تستحقظون، ولعاسن بما تعملون، ولعجزون بالاحسان إحساناً وبالسوء سوءاً، وانما للجنة اهداً او للنار اهداً، وانكم لأول من أئذير ومكلي ومظلم كمثل رجل رأى العدو فانطلق يربأ بأهله فخشى أن يُسبقون فجعل يهحف، يا صباحاه }**^(۱)، واته: پی‌شپه‌وی دڵسۆز درۆ له‌گه‌ڵ خه‌لکی خۆی ناکات، **{ (رائد) به که‌سی‌ک ده‌گوتری، که پی‌ش کۆمه‌لێک که‌وتبی له ئاوێ بگه‌رێ و رییان پی‌شان بدا لی‌رده‌ا، واته: من دڵسۆزی ئیوه‌م به‌په‌روشم بۆ ئیوه‌ درۆتان له‌گه‌ڵدا ناکه‌م، }** سویند به‌خوایه‌ی، که جگه له‌و هیچ په‌رستراو نین، من په‌وانه‌کراوی خوام بۆ لای ئیوه به‌تایبه‌ت وه بۆ خه‌لکی به‌گشتی، وه سویند به‌خوا وه‌ک چۆن ده‌خه‌ون ئاواش ده‌مرن، وه وه‌کو چۆن بی‌دار ده‌بنه‌وه له‌ خه‌وی، ئاواش زیندوو ده‌کرینه‌وه، وه به‌وه‌ی، که ده‌یکه‌ن لی‌پرسینه‌وه‌تان له‌گه‌ڵدا ده‌کرێ به‌چاکه‌ چاکه‌تان ده‌دریته‌وه به‌ خراپه‌ش سزا ده‌درین، وه مه‌نزله‌گای دوا رۆژ یان به‌هه‌شته به‌ هه‌میشه‌یی، یان جه‌هه‌نمه به‌ هه‌میشه‌یی، وه ئیوه‌ش یه‌که‌مین که‌سن، که ئاگادار

ده‌کړینه‌وهو ده‌ترسینن، وه ویننه‌ی منو نیو‌هش وه‌کو نه‌وه وایه پیاوړیک دوژمنیک ببینیت که هیږش و شهبه‌یخون ده‌کاته سهر قه‌ومه‌که‌ی، نه‌ویش له‌به‌ر زی‌ده په‌روشیی له‌به‌ر خزم و عه‌شیره‌ته‌که‌ی به‌په‌له راده‌کا، ده‌ترسی، که هه‌تا نه‌و ده‌یانگاتج دوژمن پی‌ش بکه‌وئ، له‌به‌ر نه‌وه هه‌ر له دوورپا هوار ده‌کاتو ده‌لئ: ټاگادارینه‌وه! (یا صباحه)، (عاربه‌کان عاده‌تیا و ابو‌وه وه‌ک ټاگادار کړنه‌وه ده‌سته‌واژه‌ی (یا صباحه) یان به‌کاره‌ی‌ناوه، که به‌مانای ټاگادار بن- دیت).

(ابن عباس) یش - په‌زای خوی لئ بی- له‌وباره‌وه بومان ده‌گیریتنه‌وه ده‌لئ:

{لما نزلت ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾: صعد النبي ﷺ على الصفا فجعل ينادي: (يا بني فهر، يا بني عدي) البطلون قريش، حتى اجتمعوا، فجعل الرجل إذا لم يستطع أن يخرج أرسل رسولاً لينظر ما هو، فجاء أبو لهب وقريش فقال: (أرأيتم لو أخبرتكم أن خيلاً بالوادي تريد أن تُغيّرَ عليكم أكنتم مُصَدِّقِي؟) قالوا: نعم، ما جَرَّبْنَا عليك إلا صدقاً، قال: فإني نذير لكم بين يدي عذاب شديد، فقال أبو لهب: تباً لك سائر اليوم، ألهذا جمعنا؟ فنزلت: ﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ۝١ مَّا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ

٢﴾ المسد {رواه البخاري^(١)، واته: کاتیک نایه‌تی: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ هاته خوار پیغه‌مبه‌ر ﷺ چو سهر (صفا) بانگی کړد نه‌ی کورانی فیه‌را! نه‌ی کورانی عه‌دی، تیره‌کانی قور‌ه‌یش، نه‌وانیش کو‌بوونه‌وه، نه‌گه‌ر یه‌کی‌کش له‌به‌ر ه‌ویه‌که نه‌یتوانیبی ناماده ببی یه‌کی‌کی نارد، بو نه‌وه‌ی بزانی نه‌و بانگه‌ چیه؟ نه‌بوو له‌هه‌ب و قور‌ه‌یش هاتن.

پیغمبر ﷺ فرمودی: نه گهر ههوا لئان پئی بدهم، که چهند سواریک لهو شیوه دانو دهیان نهوی به سهرتاندا بدهن، باوه پرم پئی ده کهن؟
وتیان: به لئی چونکه جگه له راستی شتی دیکه مان لئی نه بینوی.
گوتی: من وریاکه ره وهم بو ئیوه له پیش دهستی سزایه کی زور به ئیشدا.
(أبو هُب) پئی گوت: به دریژایی نه مپو له نیو بجی، ههر بو ئه وه ئیمهت کوکرده وه؟!

پیغمبر ﷺ بوخوی وه لامی نه دایه وه، به لام خوی پهروه ردگار وهك دیفاعیک له پیغمبره وه درخستنی نه و راستیه که (أبو هُب) چ ئینسانیکی خراب بووه، وه لامی دایه وه فرمودی: ﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ۝١ مَّا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ۝٢ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۝٣ وَأَمْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ۝٤ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ۝٥﴾ المسد، واته: ههردوک دهستی نه بوو له ههه به بهین بجی و له نیویش چوو، مال و سامانه که ی و که سابهت و بهرزه و نه نیسه کانی سوودیان پئی نه گه یاند، وه له مهولا ده خریته نیو ئاگریکی بلیسه داره وه، وه ژنه که شی کو له دار هه لده گری، وه له ملیشیدا په تیکی هو تراوه ههیه.

(أبو هريرة) ش لایه نیکی دیکه ی نه و به سهراته ده گیریته وه: {عن أبي هريرة} قال: لما نزلت هذه الآية: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ دعا رسول الله ﷺ قريشاً فاجتمعوا فعمّ وخصّ، فقال: يا بني كعب بن لؤي! أنقلوا أنفسكم من النار... يا بني عبد مناف! أنقلوا أنفسكم من النار، يا بني هاشم أنقلوا أنفسكم من النار... يا فاطمة أنقذي نفسك من النار! فاني لا أملك لكم من

الله شيئاً غير ان لكم رَحِمًا سَابِلُهَا بِلَالِهَا} رواه مسلم^(۱)، واتنه: (أبو هريرة) -رَه زای خَوای لَبِی- ده لئ: کاتیک نایه تی: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ هاته خوار پیغه مبه ر ﷺ قوره یشی کۆکرده وه قسه ی به گشتی و تایبه تی کردو فهرمووی: ئه ی به نی که عب! خۆتان له ئاگر رزگار بکه ن، ئه ی به نی عه بدومه ناف! خۆتان له ئاگر رزگار بکه ن...، ئه ی (فاطمه)! خۆت له دۆزه خ رزگار بکه، من لای خوا هیچم بۆ ئیوه پئناکرئ ته نیا ئه وه یه ئیوه خزم، منیش هه ول دده م ئه و خزمایه تی به بگه یه نم، زیندوو بکه مه وه.

به و شیوه یه پیغه مبه ر ﷺ له سه ره تاوه به فهرمانی خوا بانگه وازی خزمه نزیکه کانی کرد، ئه مه ش شتیکی ناسایی و سروشتی یه به تایبه ت له شوینیکی وه کو (مه که که) دا، که خه لکه که ی له چهند تیره یه که پیک هاتبوو، وه مافی خزم له سه ر خزم زیاتره و ئه وان له پیشتر بوون بۆ هه ر بانگ کردیک له لایه ن پیغه مبه ره وه ﷺ، که هه ر له سه ره تاوه له نیواندا گه وره بووه و سۆزو به زه ییان بۆ یه کتری هه بووه و، وه کو هیزو پشتیوانیک بوون بۆ پیغه مبه ر ﷺ، نایه تی ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ یش، که له سووره تی (الشعراء) ه دوا به دوا ی چهند نایه تی که دی، که باسی به سه ره هاتی (موسی) ﷺ له کاتی بوونی به پیغه مبه ره وه تا کۆچ کردنی له گه ل (بنی اسرائیل) و رزگار بوونیان له فیرعه ون و خنکانی فیرعه ون و دارو ده سه که ی ده کات، پاشان باسی هه ر کام له ئیبراهیم و نوح و هوود و صالح و لوط و شووعه یب و گه له کانیان ده کات، بۆئه وه ی وه که چهند نمونه یه که نیشانی پیغه مبه رو ﷺ یارانی بدات، که بانگه وازی پیغه مبه ران باجی نارچه تی و ئازارو دهر به دهری ده وئو، له پیناو ئه و بانگه وازه و ئه و ریگایه دا تووشی گرفت و کیشه و ململانی ده بن له گه ل کهسانی کافرو بی بروداو، پیویسته چه سپاوو ئارامگر بن، وه ئه وه شیان بۆ دهر ده خات، که سه رکه وتنی کۆتایی و

سهره نجام له دنيو دواړوژدا بو ئيماندارانه، وهك چوڼ موساو ئهوانه ئيمان پي
هينا له گه ليدا تووشى ناخوشى بوون، ههروه ها سهرجه م پيغه مبه راني ديكه و
شوئيكه وتوانيان، به لام سهره نجام سهركه وتنو دوژمنه كانيان له بهين چوون، به هه مان
شيوه پيغه مبه رو هاوه لانيشى له كاره كه ياندا ناخوشى و دهر به دهرى دهينن، به لام
سهره نجام سهرده كه ونو ناحه زانيان شكست ديئن.

هه لويسى فيكري بى پروايان له به رانبهر بانگه وازو په يامى پيغه مبه ردا ﷺ

دواى ئه وهى، كه پيغه مبه رى خوا ﷺ كاروچالاكى ئيسلاميانه خوى برده
قوناغى ئاشكراوه، نه يارانو ناحه زانى پيغه مبه ر ﷺ، كه بريتي بوون له هاوبه ش بو
خوا دانهران به گشتى له كومه لگاي مه ككه دا، دوايش نه هلى كيتابو مونافيقه كان
له كومه لگاي مه دينه دا، ئهوانه هه ر هه موويان هه لويسى خراپان هه بوو به رانبهر به
پيغه مبه ر ﷺ، پيوسته ئه و راستيه ش بزانبينو لامان پروون بيت، كه كيشه ي
بنه رته ي پيغه مبه ر ﷺ، هه موو پيغه مبه راني ديكه ي راشى -عليهم الصلاة
والسلام- له گه ل ميلله تانياندا له سهر سى ته وهر بووه، كه ئه مانه ن:

(۱) خوا به يه كگرتن (التوحيد).

(۲) پيغه مبه رايه تى (النبوة).

(۳) روژى دوايى (اليوم الآخر).

بو يه نه گه ر سهرنجى قورئان بدهين، دهينين، كه هه لويسى نه ياراني پيغه مبه ر
ﷺ زياتر له و سى بواره دا به رجه سته بوون، واته: كافرو بى پرواكان دژايه تيان بو خوا
به يه كگرتن دهر پريوه، وه بو پيغه مبه رايه تى وه حى، وه بو روژى ليپرسينه وه و سزاو
پاداشت، كه ليړه دا يه كه له دواي يه ك باسيان ده كه ين:

یه‌که‌م: خوا به‌یه‌ک‌گرتن (التوحید):

خوای بڼ‌وینه ناوا باسی خوا به‌یه‌ک‌گرتن (التوحید) مان بڼ ده‌کات: ﴿اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمُ فَأَحْسَنَ صُورَكُمْ وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ ﴿٦٤﴾ هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٥﴾ قُلْ إِنِّي نُهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِي الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٦﴾ غافر، واته: خوا ټه‌و که‌سه‌یه، که زه‌وی بڼ گيړاون به مایه‌ی له‌سهر نیشته‌جی بوون، وه ئاسمانیشی بڼ گيړاون به سه‌قفو سه‌ریان، وه ئیوه‌ی وینه کی‌شاوه له چاک‌ترین وینه‌دا، وه له رزقه پاک و چاکه‌کان رڼ‌زی ئیوه‌ی داوه، ئا ټه‌و خوایه‌تان په‌روه‌ردگار‌تانه، به‌رزیی و به‌رقه‌رایی و شکو بڼ خوای په‌روه‌ردگاری جیهانه‌کان، خوا زیندوویه -خاوه‌نی ژيانی راسته‌قینه‌یه-، جگه له‌و په‌رستراوی دیکه نڼ، ئیی بیارپښه‌وه و بیپه‌رستن و گه‌ردنکه‌چی خوتانی بڼ ساغ بکه‌نه‌وه، ستایش بڼ خوای په‌روه‌ردگاری جیهانه‌کان، -ټه‌ی (محمد) ﷺ بلی: من لیم قه‌ده‌غه کراوه ټه‌وانه‌ی ئیوه له جیاتی خوا ئییان ده‌پارپښه‌وه، که بیانپه‌رستم، دوی ټه‌وه‌ی، که له‌لایهن خاوه به‌لگه‌ی روون و ئاشکرام بڼ هاتوون (که هر خوا جل شأنه په‌روه‌ردگار و به‌دیپښه‌رو رڼ‌زیده‌رو ژییپښه‌رو مرپښه‌رو هر ټه‌و به‌رز ده‌کاو نرم ده‌کاو هه‌موو شتیکی به‌ده‌سته) وه فه‌رمانم پی‌کراوه که گه‌ردنکه‌چ بم بڼ په‌روه‌ردگاری جیهانه‌کان.

وه‌ک ده‌بینڼ، له نایه‌تی یه‌که‌مدا خوای کاربه‌جی باسی به‌دیپښه‌رایه‌تی په‌روه‌ردگاری‌تی خو‌ی ده‌کات و ټه‌وه‌ش ده‌کاته بناغه‌و به‌لگه له‌سهر ته‌نیا په‌رستراوی‌تی خو‌ی، بڼ‌یه له نایه‌تی دواتردا باسی په‌رستراوی‌تی خو‌ی ده‌کات، ئنجا باسی

گهردنکه چیی ده کات، که له به نډایه تی کردندا بو خوا بهرجه سته ده بی، وه به نډایه تی کردنه که ش له پایه نډیی به شه ریه تی خوا له ژبیانی تاکی و کومه لایه تی و خیزانییدا، که واته: که باسی خواو بهیه کگرتن ده کهن، زیاتر مه به ستمان له بهیه کگرتن، په رستن و په رستراویتی (الوهیه) ی خوایه، نه گهرنا له به دیهینه رایه تی و (خالقیه) په روه ردگاریتی (ربوبیه) ی خوادا مشتومر نه بووه.

دووهم: پیغه مبه رایه تی (النبوة):

خوا ی په روه ردگار ده فهرموی: ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَىٰ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌُ وَاحِدٌ ۖ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ ۚ وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ ۖ﴾ ﴿٦﴾ فصلت، واته: تو بلای (نهی محمد ﷺ) بیگومان من نینسانیکم وه کو ئیوه، که له لایه ن خواوه وه چی و په یامم بو دی - له ریگای فریشته کانه وه - که په رستراوی ئیوه یه ک په رستراوه - نه ویش خوا یه - جا خوټان بهر وه خوا راست بکه ن و راسته شه قامی نه و بگرن، وه داوای لیبور دنیشی لی بکه ن - که له رابردوودا لارو خوار بوون - سزای سه ختیش بو هاوبه ش بو خوا دانه رانه.

سییه م: روژی دوا یی (الیوم الآخر):

خوا ی په روه ردگار ده فهرموی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ وَأَخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنِ وَالِدِهِ شَيْئًا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغُرُورُ﴾ ﴿٣٣﴾ لقمان، واته: نهی خه لکینه! پاریز له په روه ردگارتان بکه ن، وه له روژیک بترسی، که هیچ بابو دایکیک له فریای روژه که ی نایه، هه روه ها هیچ روژه یه کیش دادی بابو دایکی نادات، بیگومان به ئینی خوا راسته، با ژبیانی دنیا فریوتان نه دات، وه با فریوده ر فریوتان نه دات.

زۆر لى زانايان (فريودەر) بە شەيتان لىكەدەدەنسەو، يان ھەر شتېك كە ئىنسان ھەلەدە خەلە تېنى، لى پارەو سامان و دەسەلات و نەسەبو... ھتە.

بەللى پېغەمبەرەن - عليهم الصلاة والسلام - لى سەر ئەم سى بنچىنەيە لى گەل دوزمەن و ناھەزانياندا تىكگىراون.

ئىستاش دواى باسکردنى ھەرسىك بنچىنەي: (خوا بەيە كگرتن و پېغەمبەرەيەتى و دواپۆژ)، دىيەنە سەر باسى ھەلۆيىستى خراپى كافران بەرانبەر ئەو سى بنچىنەيە بەم شىوہيە:

يەك: ھەلۆيىستى خراپى كافران لەبوارى خوا بەيە كگرتندا:

كافرەكانى مەككەو شارەكانى دىكەي نىوہ دورگەي عەرەبىش، ەك تىكپراي خەللى سەرزەوى لى ەوكاتەداو لى ەھركات و سەردەمىكى دىكەشدا، كىشەو مەشت و مېران لى گەل پېغەمبەر ﷺ دا لى سەر بەدەيھىنەريەتى و پەرۋەردگارىتى خوا نەبوو، بەلكو لى سەر پەرستراويتى خوا بوو، بۆيە گىرۆدەي ھاوبەش بو خوا دانان بوون، واتە: وپراي دانھىنانيان بە بەدەيھىنەريەتى خوادا، شەرىكيان بو خوا داناوہ لى پەرستراويتىداو، بىت و شتى دىكەي ەك: پۆژو ئەستىرەو مانگ و شەيتان و جندو فريشتەيان، پەرستوہ.

ئەمەش چەند ئايەتلىك، كە رەخنەي بىپروايان لى خوا بەيە كگرتن و داكۆكى كردنيان لى سەر ھاوبەش دانان بو خواو، ەلەمى خواي پەرۋەردگار بۆيان، دەرەخەن:

خوای زانا دەفەر موى: ﴿وَلَيْنَ سَأَلْتَهُمْ مِّنْ خَلْقِهِمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ﴾ (۸۷)
الزخرف، واتە: ە ئەگەر لىيان پىرسى: كى دروستى كردوون؟ دەللىن: خوا، كە واتە بو لادەدرىن؟ واتە: مادام خوا دروستى كردوون، بو شتىكى دىكە دەپەرستو ئىختيارى راستو عاقلانەي خويان لى دەست دەدەن؟!

ہر وہا دہ فہرموی: ﴿وَلَيْنَ سَأَلْتَهُمْ مَن خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولَنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ ﴿۲۵﴾ لقمان، واتہ: وہ نہ گہر لییان پرسی: کی تاسمانہ کانو زہوی دروست کردوون؟! دہ لیّن خوا، بلّی: ستایش بو خوا بہ لکو زور بہ لیان نازانن، واتہ: زور بہ لیان نازانن، کہ مادام خوی پەر وہر دگار (جل شأنہ) تاکہ بہ دیہینہرو پەر وہر دگارہ، دہ بیّ ہر ئویش تاکہ پەرستراو بیّ، چونکہ عہ قلّ وا دہ خوازی، وہ ہاویہش پیداکہران بو بہر دہوام بوونیان لہ سہر کوفرو پەرستنی غہیری خوا، چہند پاساویکیان ہیٹا ونہوہ کہ زور بیہیزو نامہ نتیقین، وہک لہ وباروہ خوی تاک دہ فہرموی: ﴿أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أُولِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ...﴾ ﴿۲﴾ الزمر، واتہ: ناگادار بن ملکہ چپی ساغ - لیہرہدا (دین) بہ مانای (طاعت) و ملکہ چپی دیت - تہنیا شایستہی خویہ، یاخود خوی بہرز مہزن تہنیا ملکہ چپی ساغو بیّ خلّہی شایستہیہ، {واتہ: بہ ندایہتی، کہ بو خوا دہ کرئ نابیّ خلّہی پیوہ بیّ وہ (طاعت) یک کہ دہ کرئ نابیّ بہشی غہیری خوی پیوہ بیّ}، وہ ئووانہی کہ لہ جیاتی خوا دوست و پشتیوانان دہ گرن و دہیانپہرستن، (جا چ بت و صہنہم بن، چ ئہستیہرو مانگو خور بن، چ طاغوت و فیرعہون بن، چ ہہواو ئارہزوو بن، چ پارہو سامان، ئووانہ پاساویان چیہ؟!، دہ لیّن: ئیمہ ئووانہ ناپہرستین، مہ گہر بو ئوہ نہ بیّ، کہ لہ خوامان نزیک بخہنہوہ!!

ہہ لویستیکی دیکہی کافرہ کان لہ بہرانبہر خوا بہیہ کگرتندا لہ (سہر سورمان) دا بہرجہستہ بووہ، وہک خوی پەر وہر دگار دہ فہرموی: ﴿وَعَجَبُوا أَن جَاءَهُمْ مُّنْذِرٌ مِّنْهُمْ﴾ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سِحْرٌ كَذَابٌ ﴿۴﴾ أَجْعَلِ الْآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجَابٌ ﴿۵﴾ وَأَنْطَلِقَ الْأُمَلَأُ مِنْهُمْ أَنْ آمْسُوا وَاصْبِرُوا عَلَىٰ آلِهَتِكُمْ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ﴿۶﴾

مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ ﴿٧﴾ ص، واته: وه سهريان سورما کاتيک، که له خوځيان ناگدار که ره وه يه کيان بو هات، وه کافره کان گوتيان: نه وه جادوو گه ريکي زور دروژنه، نايا هه موو په رستراوه کاني کردنه وه به يه ک!! (چونکه ده يانگوت نيمه (۳۶۰) بتمان له (کعبه) دا داناوه فريامان ناکه ون وه لامی هه موو پرسيا ره کامان بده نه وه، په رستراوړيک چو ن فريای هه موان ده که ویت)؟!

ده يانگوت به راستی نه وه شتيکي زور سهيره، به لام هی خوځيانيان پي سهير نه بوو دارو به رد يک بپه رستن که له خوار خوځيانه وه بوو يا خود نينسان يک بپه رستن، که هه ر وه کو خوځيانه، به لام هی (محمد المصطفی) يان پي سهير بوو ﷺ، که ده يفه رموو: په روه ردگار يک بپه رستن که بو خو تان ده لښ: په روه ردگارو به ده يه ينه رمانه، ﴿وَأَنْطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنْ آمْسُوا وَاصْبِرُوا عَلَىٰ آلِهَتِكُمْ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ﴾. مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ ﴿٨﴾ (الملا)، واته: زله زله کان، نه شرافه کان نه وانه ی، که هه ميشه به رژه وه ندييان له وه دايه، که خه لک بپه رست بي، چونکه نه گه ر خه لک خوا په رست بي، نه وان ناتوانن خوځيان له خه لکي بکه نه په رستراوو په روه ردگار، بويه (ملا) هه ميشه پشتگيري بپه رستيين و دژي خوا به يه کگرتن و خوا په رستيين.

واته: خو به زلگره کانيان ده سته کار بوون و گوتيان: به رده وام بن و خوړاگر بن له سهه په رستراوه کانتان، نه وه ی که ده يلئ نه وه به س پيلانيکه — که ده يه وي زيان له نيمه بدا — نيمه له مه وپيش شتي وامان نه بيستوه، بيگومان نه وه شتيکه که بوخوي هه لي به سته وه دروستی کردوه.

شايانی باسیشه نه وانه ی، که له جياتی خوا ده يان په رستن، دارو به رده و شه يتانه کان و جندو فريشته کان بوون، وه که له م نايه ته دا دهر ده که وي، که ده فه رموي: ﴿وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَنَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُصِفُونَ﴾ ﴿١٠٠﴾ الأنعام، واته: وه چه ند هاوبه شي کيان له (جن) بو خوا داناوه،

هه‌رچه‌نده خواش خولقاندوونی، وه چهند کورپو کچیکیان به نه‌زانیی بو داناو، (ده‌یانگوت: شه‌یتانه‌کان کورپو خوان) وه فریشته‌ش کچی خوان، پاکیی و بیگه‌ردیی بو خوا له‌وه‌ی، که له‌وان خوای پی وه‌سف ده‌که‌ن.

هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموی: ﴿وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ نِجًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ﴾ ﴿۱۵۸﴾ الصافات، واته: نه‌سه‌بو ره‌چه‌له‌کیان قه‌راردا له‌نیوان خواو (جن‌دا، به‌لام (جن) زور چاک ده‌زانن، که رۆژی قیامت ئاماده ده‌کرین - بو لیپرسینه‌وه -.

هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموی: ﴿وَجَعَلُوا أَلَمَلَيْكَةَ الَّذِينَ هُمْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ إِنشَاءً أَشْهَدُوا خَلَقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ﴾ ﴿۱۹﴾ الزخرف، واته: نه‌و فریشتانه‌ی، که به‌نده‌ی هه‌لبژی‌ردراوی خوان به میینه‌یان له‌قه‌له‌م دان (خوا ده‌فه‌رموی) ئایا دیتوویانن کاتی‌ک که من دروستم کردوون (تا بزائن داخوا نی‌رن یان می؟)، نه‌و شایه‌تییه‌ی، که داویانه ده‌نوسری و پاشان لی‌شیان ده‌پرسی‌تییه‌وه.

ته‌ماشای بکه‌ن له دینه شی‌وی‌نراوه‌کانی رابردودا هی بابل و کلدان و ناشوورو میسرو یۆنان و... زۆربه‌ی په‌رستراوه‌کانیان له شی‌وه‌ی میینه‌دا بوون، که زۆربه‌ی می‌ژوونوسان ده‌لی‌ن: نه‌وه له‌و نه‌فسانه‌یه‌وه هاتوه، که پی‌یان وابووه فریشته کچی خوان (سبحانه و تعالی).

ئیستاش به‌ربه‌رچه‌نده‌وه‌ی هه‌موو نه‌و قسه‌و بیرۆکانه له‌لایه‌ن خوای په‌روه‌ردگار وه ده‌خه‌ینه پرو:

۱- یه‌کی‌ک له به‌ربه‌رچه‌نده‌وه‌کان نه‌وه‌یه که خوای زانا ده‌فه‌رموی: خوا -عزوجل- خاوه‌ن و سه‌رچاوه‌ی ره‌های هه‌رکام له به‌ده‌یه‌یان و فه‌رمان (خلق و امر) یشه، وه‌ک ده‌فه‌رموی: ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَ كُمُ الَّذِينَ نَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا

مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ أَمْ آتَيْنَهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلَى بَيِّنَةٍ مِّنْهُ بَلْ إِن يَعِدُ
الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾ فاطر، واته: ئایا ئهو هاوبه‌شانه‌تان،
که له جیاتی خوا لیان ده‌پارینه‌وه پېشانم بدهن چیان له زهوی دروست کردوه،
یان له دروستکرانی ناسمانه‌کاندا به‌شدارییان هه‌یه؟ که‌واته: مادام نه له
دروستکرانی زه‌ویدا نه له هی ناسماندا شوین ده‌ستیان نیه، که‌واته به‌شیان
به‌دروستکردن و به‌دیه‌نانی هیچ شتی‌که‌وه نیه، ئه‌ی بزاین ئه‌مریان هه‌یه! ﴿٤١﴾
آتینهم کتباً فهم علی بینه مینه ﴿٤٢﴾، واته: ئایا کتیبمان پی داوون و به‌لگه‌یان له
کتیبه‌دا هه‌یه - که بت پیه‌رستن -؟ ده‌ی مادام خه‌لق و ئه‌مریان نه‌بی، که‌واته: ئه‌وانه
شایسته‌ی په‌رسترا نین، بویه ده‌فه‌رموی: ﴿بَلْ إِن يَعِدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا
إِلَّا غُرُورًا﴾، واته: به‌لکو سته‌مکاران ته‌نیا به‌لینی فریودهر به‌یه‌کدی ده‌دهن.

۲- ئنجا ده‌رباره‌ی ئه‌وه که (به‌دیه‌نن) وه (سه‌رخستن) یش ته‌نیا تاییه‌تن به‌خواوه،
خوای پاک ده‌فه‌رموی: ﴿...فَعَلَى اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ ﴿١١٠﴾ ایشِرکون ما لا
یخلق شیئا وهم یخلقون ﴿١١١﴾ ولا یستطیعون لهم نصراً ولا أنفسهم یضررون
﴿١١٢﴾ الأعراف، واته: به‌رزیی بو خوا له‌وه‌ی، که ده‌یکه‌ن به‌هاوبه‌شی خوا، ئایا
شتیک ده‌که‌ن به‌هاوبه‌شی خوا که به‌دیه‌نانی به‌ده‌ست نیه؟! به‌لکو خوشیان
دروست کراون! وه ناتوانن یارمه‌تیشیان بدهن و سه‌ریشیان بخه‌ن، به‌لکو ناتوانن
خوشیان سه‌ر بخه‌ن؟! که‌واته: چونیان ده‌په‌رستن، که‌سیک ژیانن خوی به‌ده‌ست نه‌بی،
چون هی توی به‌ده‌سته، وه که‌سیک خوی سه‌ر نه‌خات چون تو سه‌ر ده‌خا؟.

۳- ئنجا ده‌رباره‌ی ئه‌وه که (کوړو کچ) یان پالداوه‌ته لای خوا، خوای په‌روه‌ردگار
وه‌لامیکه‌ی زور ددانشکی‌نیا دده‌اته‌وه، وه‌ک ده‌فه‌رموی: ﴿بَدِيعُ السَّمَوَاتِ

وَالْأَرْضُ أَنِّي يَكُونُ لَهُ، وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَحْبَةً ۖ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ

شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾ الانعام، واته: پهيداكړی ناسمانه كانو زهوی، به شیوه یهك، كه شیوه یان نه بووه، {چونكه (بديع) واته: به دپهینانی شتيك كه شیوه ی نه بووبی} چوڼ رڼلوی ده بی، كه هاسوهری نه بی، وه هه موو شتيكي دروست كړدوه و به هه موو شتيكش زانايه؟.

كه واته له بهرته وده ی، كه خوا به دپهینهری هه موو شتيكه نابي هيچ شتيك نه لق (فرع) ی خوا بيت نه بنه چه (أصل) ی بی، وهك له نايه تی (۳) ی سوورده تی (الإخلاص) دا ده فهرموئ: ﴿لَمْ يَكِدْ وَلَمْ يُؤَلِّدْ﴾ واته: كه سی لی نه بووه، وه له كه سیش نه بووه، دیسان له سوورده تی (الفرقان) له نايه تی (۳) دا ده فهرموئ:

﴿وَاتَّخِذُوا مِنْ دُونِهِ ءَالِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ

لِأَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَوةً وَلَا قِسْرًا﴾، واته: وه له جياتی خوا (جل شانه) چهند په رستراویکیان په رستوون كه هيچ شتيکیان دروست نه كړدوه، بهلكو خوشيان دروستكراون، ته نانه ت زهره رو قازانجی خوشيان به ده ست نيه، چ جای نه وانه ی، كه ده يانپه رستن، هه روه ها نه ژيانيان به ده سته، نه مردن، نه زیندو و كړدنه و ه شيان به ده سته، (كه واته: نه وانه شايسته ی په رستن نين).

۴- موشريكه كانی مه ككه زور جار په نايان بردو ته بهر چه واشه كاريی و گالته كړدن به وشه، بو پاساودانه وده ی بيرو بروای پوچی خويان، بو وينه: ^(۱) رڼوژيكيان پيغه مبه ر باسی نه وده ده كات، كه نابي جگه له خوا كه س پپه رستري، په كيكيان ده لي: نيغه فريشتان ده په رستين و، نه صرانيه كان عيسا ده په رستنو، په هودديه كان عوزير ده په رستن، توښ ده ليی نه وانه ی كه له جياتی خواش ده په رستري نه چنه دوزه خ،

یانی فریشتہ و عیسا و عوزہ یروش دہ چنہ دوزہ خ؟! خوی زانا و توانا لہ و بارہ و

دہ فہ رموی: ﴿وَلَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿٥٧﴾﴾

وَقَالُوا ءَالِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾﴾

إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿٥٩﴾﴾ الزخرف،

واتہ: کاتی (عیسی) ی کوری مہریم بہ وینہ ہیترایہ وہ، گہلہ کہت کردیان بہ
ہہ لالو گوتیان: ثایا پہرستراوہ کانی ئیمہ چاکترن، یاخود عیسا؟! واتہ: مادام تہو

بسووتینری، با تہوانی ئیمہش بسووتینرین، تہوہش لہ کاتی کدا تہوہیان گوت، کہ

پیغمبر ﷺ فہرموی: ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ

جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ ﴿٦٠﴾﴾ الأنبياء، واتہ: ئیوہ خوتان و تہوانہ ی، کہ

دہ یانپہرستن دہ بنہ سووتہ مہنی دوزہ خ، خوی کاربہ جیش لہ وہ لامی تہو قسہ

چہواشہ کاریہ یاندا فہرموی: ﴿... مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا... ﴿٥٨﴾﴾ الزخرف،

واتہ: تہنیا وہ شہرہ قسہ تہو نمونہ یان ہیئاوہ تہوہ، ﴿... بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ

﴿٥٨﴾﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ... ﴿٥٩﴾﴾ الزخرف، واتہ: بہ لکو تہوانہ

کہ سانیکن، کہ حہ زیان لہ شہرہ قسہ یہ، تہو (عیسی) یہ کیکہ لہو بہندانہ مان، کہ

چاکہ مان لہ گہ لدا کردوہ، دیارہ چاکہ لہ گہ ل کرانی عیسا ش لہ لایہن خواوہ، تہوہ

بووہ، کہ خوی پہرستوہ و خوی دادگہریش بہہ شتی پی بہ خشوہ، ہہروہا

خوی زانا دہ فہ رموی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا

مُبْعَدُونَ ﴿٦١﴾﴾ الأنبياء، واتہ: تہوانہ ی لہ لایہن ئیمہوہ چاکہ یان بو پیشکہ و تہوہ

-واتہ خوی بہ بہ زہی ہیدایہ تی داوون بو بہندیہ تی کردنی خوی- تہوانہ لہ دوزہ خ

دوور خراونہ وہ.

۵- شتیکی دیکه، که موشریکه‌کان دهیان کرد به پاساو بو شیرک و بتپه‌رستی خو‌یان نه‌وه بوو که دهیانگوت: هەر شتیك، که خوا بیه‌وئ دیتته‌دی، ئیمه‌ش ئیستا، که بت ده‌په‌رستین، دیاره خوا ویستویه‌تی ئیمه بت په‌رست بین، مادام خوا ویستبیتی، که‌واته به‌ده‌ست خۆمان نیه، وه‌ک خ‌وای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموئ:

﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا

مِنْ شَيْءٍ...﴾ (۱۴۸) الانعام، واته: ئه‌وانه‌ی هاوبه‌شیان بو خوا بریار داوه ده‌لین:

ئه‌گه‌ر خوا ویستبای نه‌ئیمه‌و نه‌بابو باپیرانمان هاوبه‌شمان بو خوا بریار نه‌ده‌دا، وه‌هیچ شتیکی‌شمان له‌خۆمان قه‌ده‌غه نه‌ده‌کرد، (که‌واته: له‌به‌ره‌وه‌ی ئیستا هه‌ندیك شتمان بو خۆمان هه‌لال و هیندیکی دیکه‌مان له‌خۆمان هه‌رام کردوه، تووشی شیرک بووین، ئه‌وه ویستی خ‌وایه، بۆیه نابێ که‌س گله‌ییمان لی بکا)، خ‌وای په‌روه‌ردگار ئاوا وه‌لامیان ده‌دات هه‌وه‌و ده‌فه‌رموئ:

﴿...كَذَلِكَ كَذَبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا بَأْسَنَا...﴾ (۱۴۸)

انعام، واته: ئه‌وانه‌ی پیش ئه‌وانیش ئاوا پیغه‌مبه‌رائی ئیمه‌یان به‌درۆ ده‌زانین، هه‌تا نازاری ئیمه‌یان چیشت، ﴿قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا﴾، واته: پێیان بلێ: ئایا هیچ زانیاریه‌کتان له‌لایه‌ بۆمان ده‌رخه‌ن؟ (که‌خوا ویستویه‌تی و پێی خۆشه، که‌ئیه‌و هاوبه‌ش په‌یدا که‌ر بن)، به‌لێ هه‌موو شتیك به‌ویست و ئیراده‌ی خ‌وایه، به‌لام مه‌رج نیه هه‌ر شتیك، که‌به‌ ویست و ئیراده‌ی خوا بێ ره‌زامه‌ندی خ‌وای له‌سه‌ر بێ، چونکه‌ ره‌زامه‌ندی خوا له‌گه‌ل جیبه‌جێ کردنی شه‌ریعه‌ته‌که‌یدایه، به‌لام ئیراده‌و ویستی خوا له‌گه‌ل هه‌موو شتیکی‌دایه‌و، کابرا کافر ده‌بێ به‌ ئیراده‌ی خوا کافر ده‌بێ، که‌ ئیمان دینێ، به‌ ئیراده‌ی خوا ئیمان دینێ، به‌لام به‌پێی شه‌ریعه‌تی خوا بۆمان ده‌رده‌که‌ویت، که‌ ئایا خوا له‌و شته‌ رازییه، یان رازی نیه، بۆیه ده‌فه‌رموئ: ﴿إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ

إِلَّا تَحْرُصُونَ ﴿١﴾، واته: ئیوه تهنیا به دواى گومان ده که ونو تهنیا درو ده که نه لوه ودا، که ده یلین.

﴿قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَلِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ﴾ ﴿١٤٩﴾ الانعام، واته: خوا به لگه ی هره ته وای له سهر ئیوه هیه، نه گهر ویستبای هیدایه تی هه مووتانی ده دا، (واته: خوا نه ویستوه زورتان لیبکاو ویستویه تی نازاد بنو سهر پشکتان بکاو، ویستویه تی به هه لباردنی خوتان ئیمان بینن، یان کافر بن، که واته مادام وای ویستوه، به ویستی خوتان کافر بوون، به ویستی خوتان و به یی شه ریه تی خوا شتان بو خوتان هه لالو حرام کردوه، بویه له سه ریشی سزا ده درین).

هه روه ها خوا ی کار به جی له سووړه تی (النحل) دا ده فرموی: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ﴾ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ﴾ ﴿٣٦﴾، واته: وه نه وانه ی هاو به شیان بریار داوه بو خوا گوتیان: نه گهر خوا ویستبای نه ئیمه و نه بابو باپرانمان غه یری خوا شتیکی دیکه مان نه ده په رست، وه هیچ شتیکی شمان قه ده غه نه ده کرد، تاوا بهو شیویه نه وانه ی پیش نه وانش هه وایان کرد، نایا له سهر پیغه مبه ران - علیهم الصلاة والسلام - بیجگه له راگه یاندنی ناشکرا چی دیکه هیه؟! بیگومان ئیمه له هه ر ئومه تی کدا پیغه مبه ری کمان په وانه کردوه، وه پیمان گوتوه، که به خه لکه که بلای: خوا بیه رست و خوتان له (طاغوت) به دوور بگرن، جا هه یان بووه خوا رینمایي کردوه، هه شیان بووه گومرایي له سهر چه سپیوه، به زه ویدا

پروڻ و سهرنج بدن داخو سهره نجامی نهوانه ی، که پیغه مبه رانی خویان به درو زانیوه چوڻ بووه.

نهوه ی که لیره دا پیویسته هه لوهسته ی له بهران به ردا بکهین نهوه یه، که خوی کار به جی دوو جوړه عبادته تی دیاری کردوه، عبادت بو خوا (جل شأنه) وه عبادت بو (طاغوت) وه ده فرموی: هیچ کومه لگایه که نه بووه مه گهر پیغه مبه ری کمان تیدا رهوانه کردوه که به خه لکه که ی راگه یاندوه: ﴿اَنْ اَعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ﴾ به ندایه تی بو خوا بکهن و خو له (طاغوت) به دوور بگرن وه دوا یی ده فرموی: ﴿فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَىٰ اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ﴾ هه یان بووه خوا هیدایه تی داوه و هه ر خوی په رسته، هه شیان بووه گومرایی له سهر چه سپیوه و (طاغوت) ی په رسته.

وشه ی (طاغوت) له قورئاندا له (۸) شویندا هاته:

(۱) ﴿لَا اِكْرَاهُ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ ﴿٢٥٦﴾ البقرة.

(۲) ﴿اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ ءَامَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا اُولِيَآؤُهُمُ الطَّاغُوتُ ...﴾ ﴿٢٥٧﴾ البقرة.

(۳) ﴿... اُوْتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ ...﴾ ﴿٥١﴾ النساء.

﴿۴﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَرْعُمُونَ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ ... ﴿۶۰﴾ النساء.

﴿۵﴾ الَّذِينَ ءَامَنُوا يَقْتُلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَقْتُلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ ... ﴿۷۶﴾ النساء.

﴿۶﴾ قُلْ هَلْ أَنْبِئُكُمْ بِشَرٍّ مِّنْ ذَلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ مَن لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمْ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ أُولَئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضَلُّ عَن سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿۶۰﴾ المائدة.

﴿۷﴾ وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ ... ﴿۳۶﴾ النحل.

﴿۸﴾ وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَى ... ﴿۱۷﴾ الزمر.

له سه رجهم نههم نايه تانه دا بومان دهرده كهوي، كه (طاغوت) شتيكه له بهرامبه ر خوي په روه ردگاردا، كهواته وه كو ثيمان به خوا ههيه، ثيمان به (طاغوت) يش ههيه، وه كو چون عبادت بو خوا ههيه، عبادت بو (طاغوت) يش ههيه، ههروه ها وهك چون گه رانه وه بولاى خوا (التوبة) ههيه به هه مان شيوه گه رانه وه بولاى (طاغوت) يش ههيه، وه كو چون (تحاكم) بولاى خوا ههيه (تحاكم) بولاى (طاغوت) و به رنامه ي (طاغوت) يش ههيه، وه (طاغوت) له نه سلدا له وشه ي (طغى) وه هاتوه، يانى له

سنور دهرچو، وه (طاغوت) یش که سیکه که له سنور دهرچ، توښه دهرانی قورن
 بې پېناسه ی وشه ی (طاغوت) گوتوانه به تايبه ت (أبو جعفر الطبري) که به (امام
 المفسرين) مه شهوړه - ده لئ: {الطاغوت کل معبود سوى الله}، واته: طاغوت
 بریتیه له هه مو په رستراویک جگه له خوا.

به لام من له سهرنجانی ثایه ته کان و به راورد پی کردنیان بوم دهرکه وتوه که
 (طاغوت) وشه یه که به کارده هیترئ بې نه وانه ی که به نامه بې خه لک داده نی، وه
 حوکمپانیان به سهردا ده که، به پی رې بازو به نامه یه که به هه او نارده زوی خو یان
 دایده نی، که واته (طاغوت) به سهرکرده کانی کوفر ده گوترئ که به غه یری
 شه ریه تی خوا حوکمپانی به سهر خه لکدا ده که، وه به (شیطان) یش ده گوتریت چونکه
 ئیراده هه ستو شعوری هیه، وه ک چو سهرکرده کانی کوفر ئیراده هه ستو
 شعوریان هیه، به کورتی: وشه ی (طاغوت) ته نیا بې نه وانه به کارده هیتریت که
 له جیاتی خوا - جل شانه - ده په رستریزو په یه ویی له به نامه یاسایان ده کری، که
 نه وانه ش یان ده بی (ننسان) بن، یان ده بی (جند) بن، به لگه ش له وبارده نه و
 ثایه ته یه که خوی به رزومه زن ده فهرموی: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ
 ءَامَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ

...﴾ النساء، واته: سهرنجی نه وانه ناده ی که پیان وایه ئیمانیان به وه هیناوه،
 که بو تو ئیردراوه ته وه خوار وه به وه ش که له پی ش تو دا ئیردراوه ته خوار (ئیددیعی
 نه وه ده که، که ئیمانیان به کتیبه کانی خوا هیه) که چی ﴿يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا
 إِلَى الطَّاغُوتِ﴾ ده یانه وی دادوهری خو یان بگیړنه وه بولای (طاغوت)، له
 هویه کانی هاتنه خواره وی ثایه ته کاند به تايبه تی له (أسباب النزول) ی (سیوطی) دا
 نه و ریوایه ته دینئ که (ابن أبي حاتم والطبراني) له (عبدالله بن عباس) وه ریوایه تیان
 کردوه: {كان أبو هريرة الأسلمي كاهنا يقضي بين اليهود فيما يتنافرون فيه...}، واته:
 (أبو هريرة الأسلمي) که دواپی مسولمان بووه بو ته هاوه لئکی به ریژ، له سهرده می

نه فاميدا كاهين بووه و دادوهرېي و قه زاوه تي ده كرد له نيوان جووله كه كاندا لهو شتانه دا كه تيايندا ده كهوتنه كيښه وه، ئيدي هم نايه ته لهوباره وه هاتوته خوار.

ههروها ههر له باره ي هو ي هاتنه خواره وه ي هم نايه ته و چنه نايه تيكي دوايشدا هاتوه، كه مسولمانيكي مونا فيق له گه ل جووله كه يه ك بوو به كيښه يان؛ جووله كه كه گوتي بابچين بو لاي (عبدالرحمن)، به لام مسولمانه كه گوتي: نا با بچين بو لاي (كعب بن الاشرف) بو نه وه ي نه و دادوهرېيمان له به يندا بكات، جا به و بونه يه وه خوا هم نايه ته ي نارد خوار^(۱)، كه واته: ليړه دا (طاغوت) كه سيكه كه حوكم ده كات له نيوان خه لكيدا به بي گه رانه وه بو شهريعه تي خوا، وه له نايه ته كاني ديكه شدا نه گهر سه رنج له سياقه كان بدرې ههر نه وه يان لي ودرده گيريت، كه نه وه ماناي راسته قينه ي وشه ي (طاغوت) ه، هه رچنده تويزه ره واني قورسان گوتو يانه: هه موو په رستراويك غه يري خوا به (طاغوت) له قه هم ده دري، له و پوه وه، كه له سنووري خو ي براوه ته در، به لام نه گهر به ورد يي سه رنجي نايه ته كان بده ين، خوا ي كار به جي (طاغوت) زياتر به وه پيناسه ده كات كه خاوه ني ئيراده و عه قل و شعوره، بو وينه: له سوورپه تي (البقرة) دا ده فرموي: ﴿اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ ءَامَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَائُهُمُ الظُّلُمَاتُ يُخْرِجُهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ...﴾ (۲۵۷) ليړه دا خوا ي بي وينه وه چو ن ده رباز كړني نه هلي ئيمان ي له تاريخيه وه به ره روښنايي كړدوه به وه سف ي خو ي به هه مان شي وه؛ هينا نه ده ري شو يكه وتو واني (طاغوت) يشي له روښنايي وه به ره و تاريخيه كان كړدوه به پيناسه و وه سف ي (طاغوت)، كه دياره نه وه ش وه سف يكه بو كه سيك به كار دي ت، كه عه قل و ئيراده و هه ستي هه بي.

دو: د ژايه ټيکړدنې کافران له بږو بږوون به پوژي دواييدا:

سهره تا پيوسته شهو بزانېن که بږو بږوون به خوا، راسته وخو داخوازي شهو دهکا، که بږواشت به پوژي دوايي بي، چونکه پوژي دوايي شهو پوژهيه، که تو به ديداري خوا -جل شانه- دهگيهوهو دهچيه بهر دادگاي خوا، بو شهو ليټ پيرسيتهوه، که چيت کردوهو چوڼ ژياوي؟ بويه بږو نه بږوون به پوژي دوايي له بږو نه بږوون به خوا -جل شانه- وه سهره لده داو هره که سيک نيماني به خوا نه بي راسته وخو نيمانيشي به پوژي دوايي وليپرسينهوهو بههشتو جدهه ننه م نابي.

جا خوي تاكو پاك له زور شويټي قورئاندا باسي هلوټيستي فيكريي کافره کان دهکات له باره ي بږو نه بږوونيان به پوژي دوايي و زيندو بوونهوهو! بو ويته: دهفرموي:

﴿وَقَالُوا إِن هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ﴾ (۲۹) ﴿الْأَنعَام﴾، واته: وه کافره کان گوتيان شهو هره ژياني دونيايه، وه زيندوواکريينهوه، هرهوها دهفرموي: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنْبِئُكُمْ إِذَا مُرِّقُمْ كُلَّ

مُمرِّقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ﴾ (۷) ﴿أَفَتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا

يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ﴾ (۸) ﴿سَبَّ﴾، واته: وه شهوانه ي بي بږوان

گوتيان: ثايا پياويکتان پيشان بدهين که هه واليکي سهيرتان پي دهدا! دهلي هرهکاتيک مردنو پارچه پارچه بوون دووباره زيندو دهکريينهوه به دروست بوونهوهيهکي تازه، ثايا بهناوي خواوه بوختان دهکا يان شيته؟! بهلکو شهوانه ي بږو ناهين به پوژي

دوايي له سزاو سهرگره درانيهکي دووردان، هرهوها دهفرموي: ﴿وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا

حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نُهْلِكُهَا إِلَّا الدَّهْرُ...﴾ (۲۴) ﴿الْجاثية﴾، واته: وه بي

بږوايه کان گوتيان: هره شه ژيانه دنيايه مان هيه، دهمرينو دهژينو تهنيا پوژگاريش له نيومان دهبات، دياره شهوانه بږوايان به خواش نه بږوه -جل شانه- که وهک هاوبهش

په‌یداکه‌ره‌کان، که بروایان به بوون به‌دیه‌ینه‌رایه‌تی خوا هه‌بی و ویرای شه‌و شتیکی دیکه‌ش بیه‌رستن، به‌لکو بی بروابوون، له زاراو‌ی زانایانی پیشینماندا به (ملاحده) بیان گوتوه (الدهریون) شه‌وانه‌ی که ته‌نیا بروایان به‌وه بووه، که رۆژگار خه‌لکی ده‌مری‌ی و ده‌ژینی، یانی: خواجه‌ک سه‌ره‌رشتی بوونه‌وه‌ر ناکات، که شه‌و بیرکی زور ریزه‌پرو ده‌گمن بووه.

خوای په‌روه‌ر دگاریش وه‌لامی قسه‌کانیان ده‌داته‌وه‌و ده‌فه‌رموی:

﴿وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَن يَمُوتُ...﴾ النحل ﴿٣٨﴾
 واته: کافره‌کان به جه‌خت له‌سه‌ر کردنه‌وه‌و سویندیان خواردوه شه‌وی، که ده‌مری خوا زیندووی ناکاته‌وه، جا خوای په‌روه‌ر دگار وه‌لامیان ده‌داته‌وه‌و چه‌ند به‌لگه‌یه‌کیش دینیت‌مه‌وه‌و ده‌فه‌رموی: ﴿بَلَىٰ وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا﴾، واته: با خوا به‌لینی داوه‌و به‌لینی خواش هه‌قه‌وه‌و ده‌بی بیته‌دی، (مادام خوا -جل شانه- له‌پیی وه‌حی و پیغه‌مبه‌رانییه‌وه‌و فه‌رموویه‌تی که من زیندووتان ده‌که‌مه‌وه‌و لیټان ده‌پرسمه‌وه‌و فه‌رمان و به‌لینی خوا دیته‌دی)، ﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾، واته: به‌لام زوره‌ی خه‌لکی نازانن، (واته: ههر خوا نانس و به‌وه‌حی و په‌یامی خوا ناگادار نین، بویه نکوولی ده‌که‌ن له زیندووبونه‌وه‌و!) شه‌وه به‌لگه‌ی یه‌که‌م، پاشان به‌لگه‌ی دووه‌م ده‌خاته‌وه‌و ده‌فه‌رموی: ﴿لُبَّيْنِ لَهُمُ الَّذِي يُخْتَلِفُونَ فِيهِ...﴾ النحل ﴿٣٩﴾
 واته: بۆ شه‌وی شه‌وه که تییدا که‌وتونه‌و مشت‌ومرو راجیایی یه‌وه بۆیان پروون بکاته‌وه، (که ده‌بی رۆژنیک بیت بی بروایان لیټان مه‌علوم بیت به‌هه‌له‌دا چووون)، دواپی به‌لگه‌ی سییه‌م ده‌خاته‌وه‌و ده‌فه‌رموی: ﴿وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَذِبِينَ﴾، واته: وه بۆ شه‌وی که بی‌بروایان بۆیان ده‌رکه‌وی که درۆیان ده‌کرد -که دیانگوت زیندوو نابینه‌وه-، نجا به‌لگه‌ی چواره‌م دینیت‌مه‌وه‌و ده‌فه‌رموی: ﴿إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَن نَّقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ النحل ﴿٤٠﴾
 واته: ئیمه شه‌گره‌ر بمانه‌وی شتیکی بی، که

پئی بلیین ببه دهبی، (تویژرهوانی قورئان دهلین: لیژدها مه بهست لهوه نیه، که خوای بالادهست به شته که بفهرموئ: ببه، واته: کاتیك ئیراده و یستی خوا -جل شأنه- پروو بکاته ههر شتیك پهیدا دهبی).

خوای بالادهست له سوورپهتی (یس) دا کۆمه لیک به لگهی دیکه باس دهکات و دهفه رموی: ﴿أَوَلَمْ يَرِ الْإِنْسَنُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ۝۷۷﴾
 وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ، قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ۝۷۸﴾ قُلْ يُحْيِيهَا
 الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ۝۷۹﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ
 الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِّنْهُ تُوقَدُونَ ۝۸۰﴾ أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
 بِقَدِيرٍ عَلَىٰ أَن يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ۝۸۱﴾ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ
 شَيْئًا أَن يَقُولَ لَهُ، كُنْ فَيَكُونُ ۝۸۲﴾ فَسُبْحَنَ الَّذِي يَبْدِئُ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ
 تُرْجَعُونَ ۝۸۳﴾ يس، واته: ئایا نینسان نابینئ -نازانئ- که ئیمه له تۆویلکه
 (نطفه) یهک دروستمان کردوه، کهچی ئیستا بۆته مشت و مپکه ریکی ناشکرا،
 نمونه یه کی بۆ ئیمه هینایه وه و دروستکرانی خوئی له بیر چۆوه، دهلی: کی ئیسقان
 زیندوو دهکاته وه دواي ئه وهی، که پرواوه، تۆ (ئهی محمد ﷺ) بلئ: ئهو که سه
 زیندووی دهکاته وه که یه که بچار دروستی کردوه، ئهو خوایهی له دره ختی سهوز ئاگری
 بۆ دروست کردوون (لیژدها ئیعجازیکی زانستی ههیه، چونکه دره ختی سهوز کاتیك
 به هوئی کرداری پۆشنه پیکهاته وه له ریگهی گه لا سهوزه کانییه وه پرووناکی و وزه له
 خۆر وهرده گری، ههر هه مان وزه یه که له کاتی سووتانیدا دهیداته وه و ئاگری لی دروست
 دهبی، واته ئهو پهروه ردگاره ی ئاگرو ئاوی به یه که وه کۆکردۆته وه) ئایا ئهو زاته ی
 ئاسمانه کان و زهوی هیناونه دی ناتوانئ هی وه کو ئه وان دروست بکات؟ با خوای توانا
 زۆر به دیهینه رو زۆریش زانایه، {وه خوای پهروه ردگار له سوورپهتی (غافر) یش دا

دەفەر مۆی: ﴿لَخَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ ۵۷، واتە: دروستکردنی ئاسمانەکان و زەوی زۆر گەورەترە لە دروستکردنی خەڵکی بەلام زۆربەی خەڵکی نازانن، پاشان لە کوتاییدا دەفەر مۆی: فەرمانی خوا کاتیەک بیهۆی شتیەک دروست بکات، ئەگەر پێی بێ ببە، دەبێ، پاکیی بۆ ئەو کەسە، کە مۆلکی هەموو شتیکی بە دەستە، وە هەر بۆلای ویش دەگیردرێنەوه.

لەم چەند ئایەتەشدا ھەلۆیستی خراپ و نەفامانەى ئەھلى کوفەر سەبارەت بە رۆژى دوايى و زیندوو بوونەو دەركەوت، كە چۆن برۆيان پىى نىھو گالئە بە ئایەتەکانى خواو قسەکانى پىغەمبەر ﷺ دەكەن و خواى پەرورەدگار پىش بەوجۆرەى، كە دىتمان وەلامى گومان و قسەکانیان دەداتەو.

له هۆیه کانی هاتنه خواره وهی قورناندا هاتوه^(۱)، که یه کێک له کافره کان ده چیت بۆ خزمهت پیغه مبه‌ر ﷺ و ئیسقانیك ده‌پروینێ و خۆله‌که‌ی له‌سه‌ر له‌پی ده‌ستی داده‌نێ و ڕوه‌و پیغه مبه‌ر ﷺ فووی ئی ده‌کات و تۆزو خۆله‌که‌ به‌ ده‌م و چاوی پیغه مبه‌ر ﷺ ده‌که‌وێ، وه‌ پێی ده‌لێ: دواى ئه‌وه‌ی ئاوام لی‌هات -واته‌ بوم به‌ تۆزو خۆل- خوا ده‌توانێ جارێکی دی زیندوم بکاته‌وه‌؟! خواى په‌روه‌ردگاریش به‌و شیوه‌یه‌ی باسکرا وه‌لامی ده‌داته‌وه‌.

ههروه‌ها خوای بالاده‌ست ده‌فرموی: ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَطْلًا ۚ ذَٰلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ قَوْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ﴾ ﴿٢٧﴾ اَمَ نَجْعَلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ اَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ ﴿٢٨﴾ ﴿ص، واته: وه ئيمه ئاسمانه‌كانو زه‌وي و ئه‌وه‌ي له نواناندايه به‌بێ هوو بێ هووده

دروستمان نه کردوه، ئه وه گومانی بی پروایانه (که ئیمه ئه وانه مان به بی هوو به هه وه نته خولقانیدی، وه مادام بوونه وه به گالته نه خولقایی که واته زیندوو کرانه وه راسته، چونکه دنیا شانوی تیدا تاقیکرانه وه یه، وه که تیشیدا تاقی کرایه وه ده بی قو ناغیکی دیکه ش بی که نه نجامی تاقیکرانه وه ی تیدا وه ربگیریته وه)، وه سزای به ئیش و توندی ناگر بو ئه وانه ی کافرن.

چون ده بی ئیمه ئه وانه ی که ئیمانیا ن هینا وه وه کرده وه ی باشیا ن کرده وه، وه خراپه کاران له زه ویدا مامه له یان له گه لدا بکه ین، یا خود پاریزکاران وه کو تاوانباران، (واته: چون ده بی سه ره نجامی که سیك که هه موو ژیا نی به پاکیی و چاکیی و به پی ی به رنامه ی خوا به پی کرد بی، وه سه ره نجامی که سیك بیت که هه موو ژیا نی له پی سی و تاواندا بردوته سه ر، نه گه ر زیندوو بوونه وه و لیپر سینه وه نه بی وه ک یه ک ده رده چن، نه وه ش زولمه، خوی پهروه ردگاریش دادگه ره زولم له که س ناکات).

ههروه ها له سوو ره تی (المؤمنون) دا به هه مان شیوه ده فره مو ی: ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ﴾ ﴿۱۱۵﴾ فَتَعَلَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ﴿۱۱۶﴾، واته: نایا پی تان وایه به گالته ئیوه مان خو لقانده و نا گیرینه وه بو لامان؟! که واته: نه گه ر ئیسانه کان نه گیرینه وه بو لای خوی کار به جی، وه به چاکه کان نه لی چاکتان کردو به خراپه کانیش نه لی خرابتان کرد، مانای وایه گالته ی پی کردن، خوی پهروه ردگاریش کار به جیه وه شتی بیجی ناکات، وه ده فره مو ی: ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لِعَيْنٍ﴾ ﴿۱۱۶﴾ الْإِنْيَاء، واته: ئیمه ئاسمان و زه و ی نه وه ی نیوانیا نمان به گالته نه خو لقانده، بویه ده فره مو ی: ﴿فَتَعَلَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ﴾ ﴿۱۱۷﴾ المؤمنون، واته: به رزه خوی پادشای هق، جگه له و هیچ په رسترا و ی دیکه نین، وه پهروه ردگاری باره گای ریزو حورمه ته.

وہ بہ لگہ کی دیکھش کہ خوی بی ہاوتا لہ چند جیہ کی قورناندا ہیناویہ تہوہ،
بریتہ لہ بہراورد کردنی ژیانہ نینسان لہ گہل پروانی گژوگیاو دارو درہخت، وہک
دہ فہرموی: ﴿وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَهُ لِبَلَدٍ مَّيْمَنٍ فَاَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ ۚ كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ ﴿۵۷﴾ الاعراف، واتہ: خوا - جل شأنہ -
ئہو زاتہ یہ، کہ بایہ کان دہنیرئ موژدہ دہرن لہ پیش رہمہتی خویہوہ، (لیرہدا
مہبہست لہ رہمہت بارانہ، چونکہ باران بہرجہستہ کہری رہمہت و بہزہیی خویہ بو
ژیاندارو زیندہوہرو پروہک)، ﴿حَتَّىٰ إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا﴾، واتہ: ہتا کاتیک،
کہ ئہو بایانہ ہوریک قورسیان ہلگرت، (واتہ: ہہوری موتوربہ کراو ئہوانہی کہ
بارانیان ہلگرتوہ)، ﴿فَاَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ﴾، واتہ: نجا
ئاوی پیدا دہنیرنہ خواری، وہ ہہموو جوڑہ بہروبوومیک لہو زہویہ وشکو قاقرو
دیہہ کارہی پی دہردہ ہینین ﴿كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾، واتہ: ہہر
بہو شیوہیہش مردووان جاریکی دی دہردینہوہ، لہ فہرموودہی پیغہمبہردا ﷺ
ہاتوہ، کہ (ابو ہریرہ) گژپاویہ تیہوہ، کاتئ خوی پہرہردگار لہ پوژئی دوا پیدا
دہیہوئ مردووان زیندوو بکاتہوہ بارانیک دہبارینئ ہہرکہسہو لہ ئیسکی
(کلینجہ) ^(۱)ی دروست دہبیتہوہ، دوا ئہوہی کہ لاشہ کہ دروست بووہ پروحہ کہشی
بہبہردا دہکریتہوہ لہ لایہن خوی زیندووکہرہوہوہ، پیغہمبہر ﷺ دہ فہرموی: { ...
ثم يُنْزِلُ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيَنْبُتُونَ كَمَا نَبَتِ الْبَقُلُ، لَيْسَ مِنَ الْإِنْسَانِ شَيْءٌ

(۱) ئیسکی کلینجہ ئیسکیکہ زور بجوکہ دہکہوئتہ بہشی خواریہوہی پریہی پشت.

إِلَّا يُنَالِي إِلَّا عَظْمًا وَاحِدًا وَهُوَ عَجْبُ الذَّكْبِ وَمَنْهُ يَرْكَبُ الْخَلْقُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
رواه البخاري^(۱).

به پیرزان!

ئه گهر سه رنج بدهین زۆریه ی قورنان له مه که هاتۆته خوار، وه پیغه مبه ر ﷺ له ماوه ی ئه و (۱۳) ساله ی که له مه که دا بووه به پی و ه حی و فره مایشتی خوای زانا و توانا زۆر جه ختی کردوه له سه ر ئه و سى بابه ته: خوا به یه کگرتن، رۆژی زیندوو بوونه وه و لیپرسینه وه، پیغه مبه رایه تی و (وه حی).

چونکه ئه و سى شته سى کۆله که و سى کوچکه ی هه موو ئیسلامه تین، جا بۆیه پیویسته ئیمه په ند وهر بگرین و بزاین که هه رکاتیک ئینسائیک یان کۆمه لیک بیهوی دینداریه کی راسته قینه بکات، ده بی به و سى ئه سل و بنه مایانه وه ده ست پی بکات، ههروه ها ئه گهر بویستری گۆرانکاری له ژیا نی میلله تیکدا بکری، ده بی ئه و سى بنه مایانه وه ده ست پی بکری، ئه و سى بنه مایه ش دووه میان له یه که میان وه په یدا ده بی و سییه میشیان له دووه میان، چونکه کاتیک که خوات ناسی و بروات پی هه بو، برواشت به وه ده بی که خوا زیندووت بکاته وه، وه هه رکاتیکش بروات به په روه ردگار یی خوا و رۆژی دوا یی هه بو، برواشت ده بی به و هیدا یه ت و به رنامه یه ی که پیغه مبه ر ﷺ هی ناویه تی و دواشی ده که و ی.

سى: دژاید تی کردنی کافران له به رانبهر پیغه مبه رایه تی و ه حیدا :

سییه مین کۆله که ی ئیمان و عه قیده ی ئیسلامی بریتیه له ئیمان هی نا به پیغه مبه رایه تی و وه حی به گشتی و به تایبه ت پیغه مبه رایه تی موحه ممه د ﷺ، وه ئه و وه حی و په یامه ی، که خوای کار به جی بۆی ناردوه، چونکه بروا هی نا به

(۱) صحیح البخاری: ۴۹۳۵، له (صحیح مسلم) یشدا هاتوه به ژماره: (۷۳۴۱).

پێغه مبه رایه تی موحه مەد ﷺ داخوایی ئەوه دە کات که ئینسان ئیمان بیئیت به هه موو پێغه مبه رانی دیکه ش، وه له راستیدا ئیمه له پێی پێغه مبه ری خۆمانه وه ﷺ ده زانی، که پێغه مبه رانی دیکه ش هه بوون، جا ئەوانه ی که له قورئاندا ناویان هاتوه، پیویسته ئیمانمان به خۆیان و کتێبه کانیان هه بێ، وه ئەوانه شی که ناویان نه هاتوه، به شیوه یه کی گشتی بلێن: ئیمانمان به پێغه مبه رانی خوا هه یه -علیهم الصلاة والسلام-.

کافره کان وه ک چۆن سه باره ت به خوا به یه کگرتن به تایبه ت له بواری په رسترا نیدا شه ریکیان بۆ پر یار داوه، یان هه ر پر وایان پێ نه بووه!! هه روه ها له بواری پر وابه وون به دوا رۆژیشدا با سمان کرد، که پر وایان به ویش نه بووه و پێیان شتیکی قورس بووه گو تو ویا نه: که ئینسان چۆن زیندوو ده یته وه!!

به هه مان شیوه له بواری پێغه مبه رایه تیشدا تیئینی و گومان یان هه بووه هه م له باره ی شه خصی پێغه مبه ره وه ﷺ وه هه م ده رباره ی ئەو وه حی و په یامه ش که بۆی هاتوه، به تایبه ت قورئان، ئیستاش با سه رنجیکی ره خنه کانیان بده یین داخو سه باره ت به پێغه مبه ر ﷺ چیان گوته:

خوای په نهانزان ده فره موێ: ﴿وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبْعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا﴾ ﴿٩٤﴾ الإسراء، واته: وه هه یچ شتیکی پێی له خه لک نه گرت که ئیمان بیئن، دوا ی ئەوه ی که پێنمای ی خوا یان بۆ هات ئەوه نه بێ که گو تیان: ئایا خوا ئینسان یکی کردو ته ره وانه کرا ی خۆی؟!

که واته: که وه ره تر یین کۆسپ و په رچ له پێی کافره کاندای که ئیمان به پێغه مبه ری خوا بیئن ئەوه بووه که پێیان وا بووه ئینسان شایسته ی ئەوه نیه و لێی ناوه شیته وه که بیته پێغه مبه رو په یوه ندی هه بێ به خوا وه -جل شأنه- وه گو تو ویا نه چۆن خوا ئینسان یکی ده کاته نیراوی خۆی؟

(۱) خوی زاناو توانا له سهر زاری کافره کان ده فهرموی: ﴿وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ

يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونُ مَعَهُ نَذِيرًا ﴿٧﴾ أَوْ يُنْفَخِ إِلَيْهِ كَنزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا

وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٨﴾﴾ الفرقان، واته:

بېرواکان گوتیان: ښهوه چیهه؟ ښهوه پیغه مېره! خواردن ده خواو له بازاري دئو ده چی! ده بوایه فریشته یه ک دابه زیتته سهری له گه لیدا خه لک بترسیڼی و ناگادار بکاته وه، یاخود خه زنهی له ئاسمانه وه بو دابه زئی، یاخود به هه شتیکی هه بی لی ی بخواو پیویستی به کارو که سابه ت نه بی، ښهوه سته مکارانه گوتیان ئیوه ته نیا به دواي پیاوئیک ده که ون که جادووی لی کراوه.

لهو دوو ئایه ته ی رابردودا ښهوه ده رکهوت که کافره کان تیبینیان هه بووه له سهر پیغه مېره رایه ته ی پیغه مېره و بروایان پیی نه بووه و گوتوویانه: چوڼ ده بی پیغه مېره ﷺ ئینسان بی؟ هه روه ها ده ربارهی شه خصی موحه مده ش ﷺ گومان و تیبینیان هه بووه.

(۲) وه ک ده فهرموی: ﴿أَمْ نَزَّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا...﴾ ﴿٨﴾ ص، واته: ئایا له نیو

ئیمه دا قورئان بو وی هاتوته خوار؟!، واته: ئیمه هه موو ښهوه گه وره پیاوانه هه ین چوڼ خوا په یامی خوی بو موحه مده ﷺ ده نیږی؟!، دیاره کافره کان خوایان پی زل بووه و پیوانه ی ښهوان بو چاکیی و خرابیی و شایسته یی ئینسانه کان بو هه شتیک، جیاواز بووه له پیوانه ی خوی په روه ردگار بو ښهوشانه، ښهوان وایان زانیوه هه رکه سیک خزم و عه شیرت و پاره و سه روه ت و سامانی زیاتر بووی و ده سه لاتدارتر بووی، ښهوه زیاتر شایسته ی ښهوه بووه، که خوا ریږزی لی بنی و پله ی پیغه مېره رایه ته ی بداتی!.

(۳) همدروها خواي بې‌هاوتا دده‌رموي: ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرَبَيْنِ عَظِيمٍ﴾ ﴿٢١﴾ الزخرف، واته: وه گوتيان دهبووايه نهو قورثانه دابه‌زيبايه سهر يه‌كيك له پياوه گه‌وره‌كاني دوو شاره‌كان -واته (وليد بن المغيرة) له مه‌ككه يان (عروة بن مسعود الثقفي) له طائييف^(۱) - دياره نه‌وكاته نهو دوو كه‌سه دوو پياوي زور ناودار بوون له طائييفو له مه‌ككه به هؤي ده‌وله‌مه‌نديان‌ه‌وه، بؤيه پييان وابووه كه هيچ‌كس جگه لهو دوو كه‌سه شايسته‌ي پيغه‌مبه‌رايه‌تي نيهو (محمد بن عبدالله) -عليه الصلاة والسلام-، كه به هه‌تيوي گه‌وره بووه وه‌ژارو نه‌داره، شايسته‌ي نه‌وه نيه!

(۴) همدروها خواي به‌خشنده كؤمه‌ليك گرتي ديكه‌ي كافره‌كان له‌وباره‌وه باس ده‌كات، وهك دده‌رموي: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي الْمَيِّتِينَ وَيُمْرِئُهُمْ وَأَسْرُوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ السَّحَرَ وَأَنْتُمْ تَبْصُرُونَ﴾ ﴿٣﴾ بَلْ قَالُوا أَضْغَثُ أَحْلَمٍ بَلِ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْنِ بِأَيِّهِ كَمَا أُرْسِلَ الْأَوَّلُونَ ﴿٥﴾ الانبياء، واته: نه‌وانه‌ي كه سته‌ميان كرد -كافرو موشريكه‌كان- به‌په‌ننه‌ايي له‌نيو‌خوياندا قسه‌يان كردو گوتيان: نايا نه‌م (موحه‌مه‌د) ه جگه له‌وه‌ي، كه نينسانيكه وه‌كو خوتان هيچي ديكه هه‌يه؟ نايا ده‌چن بؤلاي نينساني جادو‌و‌گه‌رو گوي له جادوه‌كه‌ي ده‌گرن، له حاليكدا كه ئيوه خاوه‌ن عه‌قلنو ده‌بينن؟!... به‌لكو شتيكي ديكه‌شيان گوت: گوتيان نهو قسانه‌ي كه نهو (ﷺ) ده‌يانكات، (واته: قورنن) خه‌وني تيكه‌لو پيكه‌لنو قسه‌ي زينده خه‌ونانه (واته: كه‌سيك كه به‌ده‌م خه‌وه‌وه بيدار ده‌بيته‌وه) ياخود قسه‌يه‌ك كه خؤي هه‌لي ده‌به‌ستې، ياخود قسه‌كه‌ي شيعره‌و خؤشي شاعيره، با موعجيزه‌و به‌لگه‌يه‌كي ناشكرامان بؤ بيټي، وهك چؤن پيغه‌مبه‌راني پيشوو به‌لگه‌و موعجيزه‌ي به‌ره‌ستو ناشكرايان

هه‌بووه، (که دیاره مه‌به‌ستیان موعجیزه‌کانی مووسایه که گۆچانه‌که‌ی و ده‌ستی موباره‌کییه‌تی که دره‌وشاوه‌ته‌وه، وه موعجیزه‌کانی عیسایه که به ئیزنی خوا مردووی زیندوو کردوونه‌وه و کویر و لالی زگماکی چاک‌کردوونه‌وه...هتد).

هه‌روه‌ها خوی تاک و پاک باسی دوو تۆمه‌تی دیکه ده‌کات که له لایه‌ن کافره‌کانه‌وه پال درابوونه لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ و ده‌فرموی: ﴿أَنَّى لَهُمُ الذِّكْرَى وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿١٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَّجْنُونٌ ﴿١٤﴾﴾ الدخان، واته: که‌ی وه‌خه‌به‌ر دین و بیدار ده‌بنه‌وه، پیغه‌مبه‌ریکی زۆر پروو و ناشکریان بۆ لا هاتوه (که هیچ که‌س له‌و پاکترو چاکترو ره‌وشت به‌رزتر نیه، وه له‌و خاوه‌ن عه‌قل‌تر نه‌بووه) دوا‌یی پشتیان تی‌کردو گوتیان: ئه‌وه فی‌رکراوه و شیته، (دیاره ئه‌م دوو قسه‌یه‌ش پی‌چه‌وانه‌ی یه‌کترن، چونکه که‌سیک که شیته بی نا‌گوحی فی‌ر بکری).

۵) هه‌روه‌ها له سووره‌تی (الفرقان) دا دوو تۆمه‌تی دیکه باس ده‌کات و ده‌فرموی: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا إِفْكُ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾﴾ وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٥﴾﴾ اکتتبها فی‌هی ثَمَلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٥﴾﴾، واته: وه کافره‌کان گوتیان: ئه‌م قورپانه ته‌نیا قسه‌یه‌کی هه‌لبه‌ستراوه و هه‌لی به‌ستوه و که‌سانیکی دیکه‌ش هاوکاریان کرده، وه گوتیان: ئه‌وه ئه‌فسانه‌ی پیشینه‌ی داوای کرده بۆ بنووسریته‌وه، دوا‌یی به‌سه‌ریدا خویندراوه‌ته‌وه به‌یانیان و ئیواران تا له‌به‌ری کرده.

جا به‌ری‌زان!

ئه‌گه‌ر سه‌رنج بده‌ین ده‌بینین هه‌موو ئه‌و ئیشکالانه‌ی که کافره‌کانی سه‌رده‌می پیغه‌مبه‌ر ﷺ باسیان کردوون، هه‌ر ئه‌و ئیشکالانه‌ن که ئیستا باس ده‌کری‌ن، وه

ئهوه‌ی که ئیستا ده‌لیک هه‌چی قسه‌ی تازه نیه، به‌لکو هه‌مووی قسه‌ی دووباره کراوه‌ی ئهو سه‌رده‌مه‌یه.

وه‌لامی خوا عز وجل بۆ ره‌خنه‌و تۆمه‌تی کافره‌کان

ئیس‌تاش چهند ئایه‌تیک ده‌خه‌ینه روو، که خوای په‌روه‌ردگار به‌ره‌ه‌چی ئهو تۆمه‌ت و درۆ گومانه‌یان ده‌داته‌وه، وه‌ پیغه‌مبه‌ری خۆی ﷺ فی‌رده‌کات، وه‌لامی ئهو تۆمه‌تانه‌ بداته‌وه:

۱- خوای زاناو شاره‌زا ده‌فه‌رموی: ﴿قُلْ لَّوْكَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ

يَمْسُوكَ مُّظْمِئِينَ لَّزَلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ مَلَكَاً رَّسُولاً﴾ (۱۵)

الإسراء، واته: (ئه‌ی موحه‌مه‌د) ﷺ پێیان بلێ: نه‌گه‌ر له‌سه‌ر زه‌وی فریشه‌ هه‌بو‌نایه‌و به‌ئارامی به‌سه‌ر زه‌ویدا پ‌ویشته‌بان، له‌ ئاسمانه‌وه‌ په‌وانه‌کراویکی فریشه‌مان ده‌نارد‌ه‌ لایان، (به‌لام له‌به‌ره‌ئه‌وه‌ی ئه‌ه‌لی سه‌ر زه‌وی ئینسان و فریشه‌ش پیکه‌اته‌ی جسمیان به‌و شیوه‌یه‌ نیه‌ که له‌سه‌ر زه‌وی بژین، بۆیه‌ فریشه‌ی نه‌نارد‌وه‌، خه‌لکی سه‌ر زه‌وی که ئینسان ده‌بی پیغه‌مبه‌ریکیان بۆ بنی‌رئ له‌ شیوه‌ی خۆیان بی، نه‌ک په‌وانه‌کراویکی فریشه‌، تا دوا‌ی نه‌لین: جا خۆ ئه‌وه‌ فریشه‌یه‌، ئیمه‌ چۆن وه‌کو ئه‌ومان بۆ ده‌کریت؟!

جا له‌به‌ره‌ئه‌وه‌ ده‌بی په‌وانه‌کراویک بیت، که وه‌کو خۆیان ئینسان بیت و هه‌ست و نه‌ستیکی به‌شه‌ریی هه‌بیت، تا لێیان تی‌بگات، هه‌روه‌ها وه‌کو ئه‌وانیش له‌سه‌ر زه‌وی بژیت، بۆ ئه‌وه‌ی بتوانن شوین پی‌ی هه‌لگرن و بیکه‌نه‌ به‌سه‌ر مه‌شقی خۆیان له‌هه‌موو لایه‌نه‌کانی ژیاناندا).

۲- وه‌ خوای کاربه‌جی ده‌فه‌رموی: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا

إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ...﴾ (۲۰) الفرقان، واته:

(ئهی موحه مده) له پيش تودا هيچ پيغمبره يکمان نه ناروده، مه گهر نه وانش وه کو تو خوار دنيان خوار دوه به بازاريشدا روښتون (وکړين و فروشتنيان کردوه، واته: تو شتيکي تازه داهينراو (بدعة) يک ني له نيو پيغمبره يکمان، به لکو پيغمبره يکمان پيش توش هه موويان وه کو تو بوون، وه که ده فهرموئ: ﴿قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ...﴾ (۹) الاحقاف، واته: من داهينراو نيم له نيو پيغمبره يکمان -عليهم الصلاة والسلام-

۳- وه خوي به خشر ده فهرموئ: ﴿انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَل فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا﴾ (۹) تبارك الذي ان شاء جعل لك خيرا من ذلك جئت بحري من تحتها الأنهر ويجعل لك قصورا ﴿۱۰﴾ الفرقان، واته: (ئهی موحه مده) سهرنج بده! چون وينت بو ده هيننه وه به جوړه ها شيوه باست ده کهن- پريان لي تیکچووه ناتوانن بينه وه سهر راسته شه قام، به رزي و شکومه نديي بو خويه که نه گهر ويستباي له وه چاکتری پي ددای، که نه وان وه سفی ده کهن، چندان باغي پي ددای که رووباريان به پندا پروات، وه چندان کوشک وه لاری پي ددبه خشي - (واته: له دنيادا، به لام نه وانه ي بو دواړو بو هه لگرتوه).

۴- دهرباره ي خودي پيغمبره يکمان که موشريکه کان پريان وابو شايسته ي نه وه نيه بيته پيغمبره ي خوا، خوي کاربه جي تاوا وه لام دداته وه ده فهرموئ: ﴿...اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ...﴾ (۱۲۴) الأنعام، واته: خوا بو خوي زانتره، که په يامي خوي له کوئ داده ني، واته: کي بو هه لده پيږي؟!

که سيکي بو هه لبراردوه، که دوايي هه مو به شه رييه ت شايه ديي چاکيتي بو ددوا له هه مو روويه که وه ته واوه، کابريه که به ناوي (مايکل هارس)، که بابايه کي دپانه، چنده ساليک له موه به کتيبيکي داناوه به ناوي (المائة الأوائل)

(سده ده‌ی کهمه‌کان)، که نهو کتیبه تهرجه‌مه کراوه به عه‌ره‌بی و باسی سده
 ئینسانی هه‌لکه‌وتووی کاریگر ده‌کا له میژووداو موحه‌ممه‌دی ﷺ به یه‌که‌م
 کهس داناوه ده‌لئ: نهو سده نه‌فهرشم بهو پییه ریز کردوون، که کیان زیاتر
 کاریگره‌یی باشتی هه‌بووه له‌سهر مرو‌قایه‌تی، نهوم له‌پیشتر داناوه ده‌لئ:
 (محمدی کوری (عبدالله) له میژووی مرو‌قایه‌تیدا تاکه ئینسانیکه، که
 گه‌وره‌ترین کاریگره‌یی چاکی هه‌بووی و به‌رنامه‌یه‌کی هینابی بو تی‌کرای
 مرو‌قایه‌تی بووی و، باس له هه‌موو بواری لایه‌نه‌کانی ژیان بکات و ئینسانه‌کان بو
 به‌خته‌وه‌یی بانگ بکات.

۵- وه له نایه‌تی (۳۲)ی سوږه‌تی (الزخرف) یش خوی په‌روه‌ر دگار هه‌ر وه‌لامی نهو
 ئیشکاله‌یان ده‌داته‌وه‌و ده‌فه‌رموی: ﴿أَهْمُ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا
 بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾، واته: نایا نهوان ره‌مه‌ت و به‌زه‌یی خوا
 دابه‌ش ده‌که‌ن؟! (که پیغه‌مبه‌رایه‌تی بدن به‌هه‌ر که‌سیک، که ئاره‌زوویان لی‌بی،
 نهوان نه‌ک هه‌ر نه‌وه ناتوانن) به‌لکو ژیانی دونیاشیان ئیمه‌ بویان دیاری ده‌که‌ین.

۶- وه له وه‌لامی نه‌وه‌شدا که کافره‌کان ده‌یانگوت (موحه‌ممه‌د) شاعیره‌یان
 که‌هینه، خوی په‌روه‌ر دگار ده‌فه‌رموی: ﴿فَلَا أَقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ ۝ ۳۸ وَمَا لَا
 تُبْصِرُونَ ۝ ۳۹﴾ الحاقه، واته: نه‌خیر وانیه! سویند ده‌خوم به‌وه‌ی، که ده‌یینن وه
 به‌وه‌شی که نایینن ﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ﴾، واته: نهو قورئانه‌ قسه‌ی
 نیردراویکی زور به‌ریزه، (که (جبریل) ه‌الیکه و خوا ناردوویه‌تی، که نهو
 فه‌رمایشته بگه‌یه‌نیته لای باشت‌ترین به‌نده‌ی خوی له‌سهر زه‌وی، که
 (موحه‌ممه‌د) ه‌الیکه ﴿وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَّا تُؤْمِنُونَ﴾، واته: وه قسه‌ی
 شاعیر نیه که‌می‌کتان ئیمان دینن، یاخود مه‌به‌ست نه‌وه‌یه که که‌می‌کیش ئیمان
 ناهینن، چونکه بو‌خو‌شیان دانیان پیداناوه‌و گوتوویانه: نه‌وه شاعر نیه، شاعر

وهزنو قافیه ی هه یه، به لّام نه وه هیچی وهك شیعر ناچي ﴿وَلَا يَقُولُ كَاهِنٌ قَلِيلًا مَّا نَذْكُرُونَ﴾، واته: وه قسه ی (کاهن^(۱)) یش نیه زور به که می بیرده که نه وه، ﴿نَزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ﴾ الحاقه (۳۸-۴۳) واته: له لایه ن په روه ردگاری جیهانیانه وه نیژدراو ته خوار.

۷- ننجا له وه لّامی نه وانه شدا، که ده یانگوت موحه ممد ﴿بُخْوَى قورشان ده لّی و هه لّیده به ستی! خوی گه وړه ده فره موی: ﴿وَلَوْ نَقُولُ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقَاوِيلِ﴾ (۴۴) لآخِذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿۴۵﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿۴۶﴾ فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ﴿۴۷﴾ الحاقه، واته: وه نه گهر موحه ممد ﴿هه ندیک قسه ی به دهم ئیمه وه هه لّبه ستبایه، قولی راستیمان ده گرتو، ره گی ملیمان ده پچراند، هیچ که سیش نه یده توانی ریگه مان لی بگری، (جا نه گهر خوی زال له پیغه مبه ر ﴿قبول نه کات قسه یه که به ناوی خواوه هه لّبه ستی و هه ره شه ی توندی لی بکات، چو ن ده توانی هه موو قورشان له خو یه وه بلّی و هه لّبه ستی! واته خوی په روه ردگار قبول ناکات یه که قسه ش به ناوی نه وه وه بکریّت، چ جای نه وه هه موو قورثانه).

۸- هه روه ها خوی په روه ردگار وه لّامیک دیکه ی زور ددانشکینی نه تومه ته یان دده اته وه، ده فره موی: ﴿أَمْ يَقُولُونَ نَقُولُهُ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ ﴿۳۳﴾ الطور، واته: یان ده لّین: موحه ممد هه لّبه ستوه، به لکو ئیمان ناهینن ﴿فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ﴾ ﴿۳۴﴾ الطور، واته: (که ده لّین موحه ممد هه لّبه ستوه) با نه وانش نه گهر راست ده که ن قسه یه کی وه کو نه وه بینن!

(۱) کاهن: واته فالچی، یان کتیب گره وه، نه وه ی که قسه له شتی داهاتوو ده کات.

۹- هه‌روه‌ها خ‌وای گه‌وره ده‌فه‌رموئ: ﴿أَمْ يَقُولُونَ أَفْتَرَنَاهُ قُلْ فَاتُوا
عِشْرَ سُوْرٍ مِّثْلَهُ مُفْتَرِيَتْ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ
صَادِقِينَ ﴿١٣﴾ فَإِلَّا يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنْزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَن لَا إِلَهَ إِلَّا
هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُّسْلِمُونَ ﴿١٤﴾ هود، واته: ئايا ده‌لین: موچه‌مه‌د بو‌خ‌وئ
قورئانی هه‌لبه‌ستوه، بلئ: ئیوه‌ش ده سوورپه‌تی وه‌ك قورئان بی‌نن -ئه‌گه‌ر
ده‌توانن-، وه‌هه‌رچی له‌تواناتاندا هه‌یه‌و ده‌ستتان ده‌یگاتئ غه‌یری خوا هه‌مووان
بانگ بکه‌ن با هاریکاریستان بکه‌ن، به‌لام ئه‌گه‌ر وه‌لامیان نه‌دانه‌وه (واته):
ئهوانه‌ی، که‌ داوایان لئ ده‌که‌ن نموونه‌یه‌کی وه‌كو قورئان بی‌نن و نه‌یانتوانی
به‌ده‌نگتانه‌وه بی‌ن- ئه‌وه‌ بزنان، که‌ ئه‌و قورئانه به‌ زانیاری خوا دابه‌زیوه، (خ‌واش
عزوجل خ‌اوه‌نی زانیارییه‌کی بی‌سنووره، له‌به‌رئه‌وه که‌سیك ده‌توانئ شتیکی وه‌كو
قورئان بلئ که‌ عیلمیکی بی‌سنووری هه‌بی وه‌ك خ‌وای بی‌وینه) ﴿وَأَن لَا إِلَهَ إِلَّا
هُوَ﴾، واته: وه‌جگه‌ له‌ خوا هیچ په‌ستراوی دیکه‌ نین ﴿فَهَلْ أَنْتُمْ
مُّسْلِمُونَ﴾، واته: ئايا ئیوه‌ مسولمانن؟

۱۰- د‌وای ئه‌وه‌ی خ‌وای به‌رزو مه‌زن له‌ سوورپه‌تی (الفرقان) دا قسه‌ی کافره‌کان باس
ده‌کات که‌ قورئان به‌قسه‌ی هه‌لبه‌ستراوی موچه‌مه‌د ﷺ ده‌زانن و ده‌لین: خه‌لک‌یک
یارمه‌تی داوه‌ بو‌هه‌لبه‌ستنی ئه‌و قورئانه‌و وشه‌ی ئه‌فسانه‌ی پ‌یشینان ده‌ده‌نه‌ پال
قورئان، له‌ ئایه‌تی (۶) ی هه‌مان سوورپه‌تدا وه‌لامیان ده‌داته‌وه‌و ده‌فه‌رموئ: ﴿قُلْ
أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٦﴾﴾
الفرقان، واته: بلئ که‌سیك قورئانی نارد‌ۆته‌ خ‌وار، که‌ نه‌یینه‌کانی ئاسمانه‌کان و
زه‌وی ده‌زانئ، بی‌گومان خوا زۆر تاوان پ‌ۆشه‌و زۆر به‌به‌زه‌یه‌یه، (واته: ئه‌گه‌رنا

هەرکەسێک تۆمەتى وا بۆ قورئان هەلبەستى ئەگەر خوای پەروردگار زۆر بەبەزەيى و لىبوردە نەبووايه، يەكسەر لەنيۆى دەبرد).

کەواتە: قورئان نهيى ناسمانەکان و زەوى تىدايه، چونکە باسى دروستبوونى ئادەمیزاد دەکات، وە باسى دروستبوونى بوونەوەر بەگشتى دەکات، کە سەرەتا دووکەل (دخان) بوو وە باسى ناسمانەکان و زەوى دەکات، کە يەك پارچە بوون و باسى نهيىەکانى ژيڕ دەرياو ژيڕ زەوى دەکات، کە هەموو ئەوانە تازە زانيارى هەندىکيانى کەشف کردو، باشە پيغەمبەر ﷺ ئەو شتانەى چۆن زانى ئەگەر فەرموودەى پەروردگار نەبوایە؟ هەر بۆيە زۆر ئە زانا ئەورووپى و ئەمريکەکان، کە ئەو ئايەتانەى ئيعجازى عيلميان تىدايه بينويانن و تىيانگەيشتون، ئيمانيان بەخوا و بە قورئان هيئانە، بۆ وىنە: يەكێک ئەوانە ئەو زانايەى، کە ئە بوارى دەريادا زۆر شارەزا بوو کە ناوى (کۆستۆ) يە، بەهۆى ئەو ئايەتەى سوورەتى

(النور) وە ئيمانى هيئە، کە خوای زانا تىيدا دەفەرموى: ﴿أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لِّجِّي يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ...﴾ (النور، ئەوکاتەى کە (ژيڕ دەريايى - غواصە) دۆزرايەو چوئە ژيڕ دەريا ئنجا بۆيان دەرکەوت، کە دەريا وەك چۆن شەپۆلێ پرووکەشێ و دەرەكى هەيە، بەهەمان شێوەش شەپۆلێ ژيړيشى هەيە، ئەو زانايە گوتى: موخەمەد ئە سەحراى ژياو، ئەوکاتەش (ژيړ دەريايى) نەبوو، چۆن ئەمەى زانى؟ کەواتە: ئەو قورئانە لەلایەن خوايەكەو نىراو، کە ئەوکاتەى ناردوويەتى، زانيويەتى ئەژيړ دەريادا چ باسە!

۱۱- ئنجا ئەو تۆمەتەى، کە گوتويانە: ^(۱) کابرايەكى دیکە قورئانى فيرى موخەمەد کردو، وەك ئە (أسباب النزول) دا هاتو دەلێ: کابرايەكى (عەجەمى) هەبوو،

(۱) وەك (ابن جرير) ئە (ابن عباس) وە هيتاويەتى، پروانە: (المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير)، ص ۷۴۵.

که ناسنگهر بووه و ناوی (بلعام) بووه، گوتوویانه شه کابرایه قورئان فیری پیغمبر ﷺ ده کات!! خوی پهروه دگار له وهلامی شه تومه ته دا ده فره موی:

﴿وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ...﴾ (۱۰۳) النحل، واته: نیمه

ده زانین که توان ده لین: نه فره ریک قورئانی فیر ده کات! ﴿... لَسَاتُ الَّذِي

يُحَدِّثُونَ إِلَيْهِ أُعْجِبْتُ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مِثْلُ﴾ (۱۰۳) النحل،

واته: زمانی شه که سه ی، که ناماژه ی پی ده که ن (قورئانی فیری موحه مه د

کردوه) شه عجه مییه، به لام شه قورئانه زمانیکی عه ره بی زور ناشکراو پروونه، (که

شه گهر هه موو عاره بی زانه کان کوینه وه ناتوان شیوه ی سووره تیکی بچووی وه ک

سووره تی (الکوش) بینن، شه دی عه جه میی چو ن توانی شه قورئانه پاراوو ریک و

پیکه بینئ و فیری موحه مه دی بکا ﷺ!!).

۱۲- ههروه ها وهلامیکی دیکه شیان ده داته وه له سووره تی (یونس) نایه تی (۱۵ و

۱۶) داو ده فره موی: ﴿وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا

يَرْجُونَ لِقَاءَنَا أَنتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَذَا أَوْ بَدَّلَهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ

أَبْدَلَهُ مِنْ تِلْقَائِ نَفْسِي إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ

رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ (۱۵) قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا

أَدْرَاكُمْ بِهِ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِّن قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

﴿﴾ (۱۶)، واته: کاتیک که نایه ته روشنه کانی نیمه یان به سه ردا ده خویندرینه وه،

توانه ی که به ئومیدی دیداری نیمه نین ده لین: قورئانیکی دیکه بینه یاخود

بیگوره! تو بلئ (ته ی موحه مه د ﷺ) بوم نیه بیگورم له لایه نی خومه وه، من ته نیا

شوینی شه ده کهوم که بوم ده نیریت، من شه گهر سه ریچی پهروه دگارم بکه م،

مه ترسی ئازاری پوژيکی گه وره ههیه، پييان بلای: نه گهر خوا ويستبای به سه رتاند نه خوینمه وه، نه به سه رمدا ده خویندنه وه نه ئیوم فیڕ ده کرد، ته مه نیک له نیو ئیوه دا ژیاوم پیش نه وه ی باسی پیغه مبه رایه تی بکه م، بوچی عه قلتن نیه؟! (چونکه هه رکه سیك که پرۆزه یه کی هه بی له کاتی هیژو تواناو گه نجیه تی و پیش ته مه نی (۴۰) سالی مشووری خستنه رووی پرۆزه کی ده خوات، موحه مده ﷺ تا ته مه نی له (۴۰) سالی تینه په ریوه باسی قورئان و وه حی بو هاتنی نه کردوه، که واته هی خو ی نیه).

۱۳- دیسان هه ر له باره وه خوی په روه ردگار له وه لامی بی پروایاندا ده فه رموی:

﴿وَمَا كُنْتَ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذَا لَأَزْتَابَ

الْمُبْطَلُونَ﴾ (۴۸) العنکبوت، واته: تو (نه ی موحه مده ﷺ) پیش قورئان

هیچ کتیبیکت نه خویندوته وه، وه هیچ شتیکیشته به دهستی راستت نه نووسیوه — واته: نه خویندنه وه ت هه بووه نه نووسین- نه گه رنا نه هلی باطیل ده که وتنه گومانه وه (به لام نه هلی کوفر نیستا هیچ قسه یه کی به لگه دارو راستیان پی نیه، چونکه پیغه مبه ر ﷺ، که نه خوینده وار بووه، به هو ی (وحی) یه وه بوته پیغه مبه ر نه که به هو ی خوینده وارییه وه)، وه که مه وله یی شاعیر ده لای:

هه تیو وه ده نوومی عه للامه

له مه موعجیز تر موعجیزه کامه

که‌واته پیغ مبر ﷺ هر چه‌نده بی بابو دایکیش بووه، به‌لام نه‌و ته‌ده‌بو

ره‌وشتیکي زور به‌رزی هه‌بووه که دوژمنانیشیان شایه‌دییان بو داوه نه‌خوینده‌واریش بووه، که‌چی دوايي بووه به‌علا‌مه‌یه‌ک که هه‌رچی زانایانو پی‌شه‌وایان هه‌ن شانازی به‌وه‌وه ده‌کهن، که بلین شاگردو قوتابی پیغ مبرین - علیه الصلاة والسلام - نایا موعجیزه نه‌وه گه‌وره‌تر ده‌بی چی بی؟!

۱۴ - هه‌روه‌ها له وه‌لامی نه‌و تۆمه‌ته‌دا که پییان گوتوه شاعیره، خواي په‌روه‌ردگار

ده‌فه‌رموی: ﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ^۱ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ

﴾ ۶۹ پ‌س، واته: ئیمه شیع‌رمان فی‌ر نه‌کردوه بو‌شی نه‌بووه فی‌ری بی‌ت، به‌لکو

ته‌نیا نه‌وه وه‌بیر هینانه‌وه‌یه‌که‌و قورئانیکی ئاشکرایه، به‌لای پیغ مبر ﷺ

نه‌یتوانیوه شیع‌ر بلای، چ پیش پیغ مبرایه‌تی و چ له‌کاتی پیغ مبرایه‌تییدا، بویه

له‌ دريژایی ته‌مه‌نیدا دیره شیع‌ریکی لای ریوايه‌ت نه‌کراوه^(۱)، هه‌ری‌یه‌ش له‌کاتی

تیکشکانی مسو‌لمانان له‌ جه‌نگی (حنین) دا ده‌فه‌رموی: {أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبَ

أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ} به‌شی‌وه‌یه‌ک فه‌رمو‌یه‌تی، که نه‌بوته (سج) به‌مه‌رجیک

عاره‌ب به‌وه به‌ناوبانگ بوون، که شاعیریان زور له‌نی‌ودا بوون وه‌ره‌که‌سیک دوو

قسه‌ی زانییان شیع‌ری ده‌گوت، به‌لام له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا، که پیغ مبر ﷺ زمان

پاراوترین که‌س بووه له‌نی‌و هه‌موو عاره‌بدا، که‌چی نه‌یتوانیوه ته‌نانه‌ت دیره

شیع‌ریکیش بلای، نه‌وه‌ش له‌به‌ره‌نه‌وه بووه تا مه‌جالی تۆمه‌ت و بیانوو بو هیچ

که‌سیک نه‌مینیتیه‌وه.

(۱) بروانه: (المصباح المنیر...)، ص(۱۱۴۷)، که ده‌لای: (ولهذا ورد أنه ﷺ كان لا يحفظ بيتاً على

وزن منتظم...).

۱۵- هه روه ها خواى بهرز كۆمه ئېك تۆمەت رەت دە كاتەوه و دە فەر موى: ﴿ت

وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ﴿١﴾ مَا أَنْتَ بِمَجْنُونٍ ﴿٢﴾ وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ

مَمْنُونٍ ﴿٣﴾ وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾ فَسَتَبْصُرُ وَيُبْصِرُونَ ﴿٥﴾﴾ الْقَلَمُ،

واته: سويند به قه لىم و به و ديړه ي، كه به قه لىم ده نو سړى، تۆ به هو ي چا كه و
نيغه تى په روه ردگار ته وه (كه پيغه مبهرايه تيبه) شيت نى، وه تۆ پاداشتيكى
نه پراوته هيه، وه تۆ له سهر روه وشتيكى بهرزو گه وړه ي، (په وشته مهنه كه ت
به لگه يه له سهر نه وه، كه تۆ پيغه مبهري خواى، وه تۆ شيت و كاهين و
جادوگر نى) له موه وداش توش ده بينى و نه وانيش ده بينن.

۱۶- وه له كۆتاييدا خواى په روه ردگار ته حه دداى هه موو به شهربيه ت ده كا و

د فـه رموى: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ

مِثْلِهِ ۚ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِنْ لَّمْ

تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ

لِلْكَافِرِينَ ﴿٢٤﴾﴾ البقرة، واته: (نه ي خه لى كينه!) نه گهر گومانان هيه له وه ي،

كه نارد ومانه ته خوار بۆ سهر به نده ي خو مان، ئيوهش سووړه تيكي وه كو نه و
بينن، وه ههركه سيكيش كه شايه ديستان بۆ ده دا و هاو كاريستان ده كات، هه موويان
بانگ بكهن (با هه موو هاو كاريستان بكهن) جا نه گهر نه تان توانى و نه تان كرد، وه
د ئياش بن كه ناتوانن، خو تان له ئاگريك پياريزن كه سوو ته مهنه يه كه ي به روه
خه لكه، بۆ كافران ئاماده كراوه (كه واته: كافر مبه بن بۆ نه وه ي تووشى نه و سزايه
نه بن، وه ئيمان بينن به قورئان له بهر نه وه ي كه قورئان ئاوا ته حه دداتان ده كات، وه
ئيوهش ناتوانن وه لامى ته حه ددايه كه ي بده نه وه).

ئاوا خواى تاك و پاك و په روه ردگار له قورئانى خويدا پيغه مبهري خو ي و

شوينكه و توانيشى فير كړوه كه بهرگريى بكهن له پيغه مبهرايه تيبه كه ي و له و په يام

(وحي) يه ي كه بۆى ناردوه.

چه ند شيوازيكي ديكه ي بي پروايان له دژايه تيكردني په يامو بانگه وازي پيغه مبهري خوا ﷺ و په يره واني دا

هه ټويستي كافره كانو دژايه تي كرديان لهو سې بواره دا، كه باسان كردن به شيوازيكي فيكريي بو، وه لهوباره وه باسي بهر په رچدانده وي قورئان شمان كرد، كه چوڼ وه لامي لهو تومته و گومانانه ي دايه وه، خوا پشتيوان بي ليړه شدا باسي چه ند شيوازيكي ديكه ي نه هلي كوفر ده كه ين، كه گرتوياننه بهر له دژي پيغه مبهري خوا ﷺ و لهو په يامو بانگه وازه ي له لايه ن خواوه پي راسپيږدرا بو:

يه كه م: شيوازي ديبلو ماسي و گفتوگو به شيويه يه كي ناراسته وخو:

يه كيك لهو شيوازي نه ي بي پرواياني مه ككهو ده ورو بهري په نايان برده بهر بو دژايه تي و پيشگيري كردن له په يامو بانگه وازي پيغه مبهري خوا ﷺ و، وه بهر هنگار بوونه وي، شيوازي ديبلو ماسي و پي گفتوگو و توويژ بو له گه ل (ابو طالب) ي مامي پيغه مبهري خوا ﷺ و گه وري (بني هاشم) دا، كافره كان هولياندا (ابو طالب) رازي بكه ن، كه واز له پشتگيري كړدني (محمد) ﷺ بيت و پستي بهر يدات، بو له وي بانگه وازه كي سهر نه كه وي و نه تواني په يامه كي بلا و بكاته وه، له وي له كتيبه كاني ژيان نامه ي پيغه مبهري دا هاتوه، به تاييه ت له (سيرة ابن هشام) دا، بي پروايان چوار جار گفتوگو و توويژيان بووه له گه ل (ابو طالب) دا بو له وي رازي بكه ن و قه ناعه تي پي بينن كه پستي (محمد) ﷺ بهر يدات، جا خوا پشتيوان بيت ني مه ليړه دا ههر چوار هه و له كي بي پروايان باس ده كه ين و هه ټويستي ههر يه كه له پيغه مبهري خوا ﷺ و (ابو طالب) ي مامي شي لهوباره وه ده خه ينه روو:

جاری په کمه:

ابن هشام له وباره وه ده لئې: { فلما بادی رسولُ الله قومَهُ بالإسلام وصَدَعَ به كما أمره الله، لم يبعد منه قومه ولم يردّوا عليه - فيما بلغني - حتى ذكر آلَهم وعابها، فلما فعل ذلك أعظموه وناكروه وأجمعوا خلافَهُ وعداوتَهُ إلا من عصم الله تعالى منهم بالإسلام وهم قليل مستخفون، وحَدَّب على رسول الله عُمهُ أبو طالب ومنعه وقام دونه، ومضى رسول الله ﷺ على أمر الله مُظْهِراً لأمره لا يرده عنه شيء، فلما رأت قريش أن رسول الله لا يعتبهم عن شيء أنكروه عليه من فراقهم وعيب آلهم، ورأوا أن عمه أبا طالب قد حذب عليه وقام دونه فلم يُسَلِّمْهُ لَهُمْ، مشى رجالٌ من أشراف قريش إلى أبي طالب: عتبة وشيبة ابنا ربيعة ابن عبد شمس بن عبد مناف، وأبو سفيان وأبو البختري، والأسود بن المطلب وأبو جهل (عمرو بن هشام) والوليد بن المغيرة ونبیه ومُنَّبّه ابنا الحجاج بن عامر، والعاص بن وائل أو من مشى منهم فقالوا: يا أبا طالب ان ابن أخيك قد سب آلهمنا وعاب ديننا وسَفَّه أَعْلَامَنَا وضَلَّ آبائنا، فأما ان تَكْفَهُ عَنَا وأما أن تُحَلِّيَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ فَإِنَّكَ عَلَى مِثْلِ مَا نَحْنُ عَلَيْهِ مِنْ خِلَافِهِ، فنكفیکه! فقال لَهُمْ أَبُو طَالِبٍ: قُولاً رَقِيقاً وَرَدَّهُمْ رِداً جَمِیلاً فانصرفوا عنه^(۱) }، واته: کاتیک که پیغمبر ﷺ ئیسلامی بۆ قه ومه که ی ئاشکرا کرد، وه به دهنگیکې زولال رایگه یاند وهک خوا پیی فہرموو بوو - وه کو پیم گه یشتوه - له سہرہ تا وه قه ومه که ی زور دووریان ئی نه کردو بهر په رچیان نه دایه وه، هه تا گه یشتوه ئه وه ی که په رسترا وه کانی ئه وانی باسکرو د رځه خنہ ی ئی گرتن (په رسترا وه کانی ئه هلی مه ککه و غه ییری ئه هلی مه ککه ش هه رچه نده به رواله ت صه نه م و بت بوون که به دهستی خو یان دایان ده تاشین، به لام له راستیدا ئه و که سانه ی که سہر په رشتیاری بته کانیش بوون، ئه وانیش هه ر له ئاستی په رستراویتی دابوون، چونکه ئه گه ر که سیک

كېشەيەكى ھەبۋايە چۈۋە بۇ لاي بىتەكانو ئەگەل يەكك ئە بىتەكاندا باسى كىردە (سادن)^(۱) ئە پىشتى بىتەكەۋە جۋابى داۋەتەۋە، جا يان گوتۈۋىەتى ئاۋات بۇ دەكەين، يان ئاۋا بىكە يان ئاۋا بىرۇ!!

كەۋاتە لىرەدا ئە باسى پەرستراۋەكاندا ھەم بىتۈ سەنەمەكان ۋە ھەم ئەۋ (سادن)نەش دەگىتەۋە، (ابن هشام) دەلى: كاتىك كە پىغەمبەر ﷺ باسى پەرستراۋەكانى ئەۋانى كىردە بە ئاشكرا، پىيان شىكى زۆر گەۋرە بوو، ۋە دەستيان كىرد بە رەخنە لىگرتنى، ۋە ھەموۋيان كۆك بوون لەسەر دژايەتىكىردن بەرەنگاربوونەۋەى پىغەمبەر ﷺ جگە لەۋە كە خوا پاراستنى بەھۋى مسولمانەتىي ئىمانيانەۋە، كە ئەۋانىش رىۋەيان كەم بوو ۋە خۇشيان دەشاردەۋە.

(أبو طالب)ى مامى پىغەمبەریش ﷺ خۇى بۇ پىغەمبەر كىردبوو بە چەپەرۋ بەرگى لىكىردو پىشتىگىرى لىكىرد، ۋە پىغەمبەریش ﷺ ئەۋەى، كە خوا (جل شأنه) فەرمانى پىكىردبوو رايگەيانند، ۋە ھىچ شىكىش رىي پى نەگرتو بەرپەرچى نەدايەۋە. كاتىك كە قورەيشىيەكان تەماشايان كىرد - مەبەست زلە زلەكانى قورەيشىيە - پىغەمبەر ﷺ شىكى ھىناۋە جىايە لەۋەى كە ئەۋان لەسەرەينى، ۋە قسەى دەگوت بە پەرستراۋەكانيان، ۋە پىغەمبەر ﷺ قسەى ئەۋانى قىۋول نەبوو ۋە گوۋى نەدەدا بەۋەى كە ئەۋان دەيانگوتو لۆمەۋ سەرکۆنەيان دەكىرد، (ۋاتە: دەستبەردارى پەيامەكەى نەبوو) ۋە (أبو طالب)ى مامىشى پىشتىگىرى لى دەكاتو تەسلىمى ئەۋانى ناكاتو بەرگىرى لى دەكات، كۆمەلئىك ئە زلەزلەكانى قورەيش چوون بۇ لاي (أبو طالب) كە ئەمانە بوون: (عتبة وشيبة)ى كورانى (ربيعه) و (ابو سفيان) و (أبو البخري) و (اسود بن المطلب) و (أبو جهل) كە ناۋى (عمرو بن هشام) ۋە (وليد بن

(۱) سادن: بە كەسىك گوتراۋە، كە خۇمەتكار يىاخود سەرپەرشتى بىتەكانى كىردەۋە، ۋە كۆيەكەشى (سَدَنَة)ەيە.

المغيرة) (نبیه و منبه) ی کورانی (حجاج) وه (العاص بن وائل) و کومه لیکي دیکه ش، پیاښان گوت: ئه ی (أبو طالب) وهك خوت ټاگاداری برازیه کهت (محمد ﷺ) جنيو به په رستراوه کانمان ده دا، وه په خنه له دينی ئيمه ده گري وه ئيمه به نه زان ده زانی، وه بابو باپیرانمان به گومړا له قه لثم ده دا، جا یان ده بی و ابکه ی، که ده ست هه لبرگري لهو شتانه، یان ده بی لیمانگه رپی ئيمه وه له یه کی ده رکه یین -واته حقه ی خومانی لی بستین- چونکه توش له سهر وه دینه ی، که ئيمه له سهرینی، وه توش وه کو ئيمه له گه ل نه ودا راجیاییت هیه، لیمانگه ری ئيمه هه قو حیسابی خومانی له گه لدا ده که یین.

(أبو طالب) یش نه مجاره یان قسه یه کی نه رمی له گه ل کردن، وه به شیوه یه کی جوان وه لامی دانه وه به رپی کردن نه وانیش رویشتن.

جاری دوهم:

بو جاری دوهم کافره کان هه و لیا ندا بو ته وه ی به ههر شیوه یه کی بی کاربکه نه سهر پیغه مبه ر ﷺ بانگه وازه که ی و به ر له و چالاکی و کاره خیره ی بگرن، که (ابن هشام) ټاوامان بو باس ده کات و ده لی: (ومضى رسول الله ﷺ على ما هو عليه، يظهر دين الله ويدعو اليه ثم شرى الأمر بينه وبينهم حتى تباعد الرجال وتضاغنوا وأكثر قريش ذكر رسول الله ﷺ بينها فتدامروا فيه وحض بعضهم بعضاً عليه، ثم انهم مشوا إلى أبي طالب مرة أخرى فقالوا له)، واته: پیغه مبه ر ﷺ له سهر کاره که ی به رده وام بوو و په یامی خوی راگه یان دو، خه لکی بو بانگ ده کرد، وه ته و بارودوخه ی نیوان پیغه مبه ر ﷺ و کافره کانی قورده یش په رده ی سه ندو ورده ودرده خه لکه که له یه ک وه دوور که و تن و که و تنه دژایه تی کردنی یه کدی، وه له نیو قورده یشدا زور باسی پیغه مبه ر ﷺ ده کراو دژایه تیان ده کردو، هه ندیکیان هه ندیکیان هانده دا له دژایه تی پیغه مبه ر ﷺ، دواپی بو جاری کی دیکه چوون بو لای (أبو طالب) و پیاښان گوت: (يا أبا طالب! ان لك سناً ومنزلةً وشرفاً فينا، وإنا قد استهيناك من ابن أخيك فلم

تنهه عنا، وانا والله لا نصبر علی هذا من شتم آباءنا وتسفیه أعلامنا وعیب آلهتنا حتی تکفه عنا أو ننازله وإیاک فی ذلک حتی یهلك أحد الفریقین، أو کما قالوا له ثم انصرفوا عنه)، واته: ئەی (أبو طالب)! تۆ لەنیۆ ئیّمەدا تەمەنیکت هەیهو پلەو پایەو پێژو کەسایەتییه‌کی تایبەتیت هەیه، وه ئیّمەش داوامان لی‌کردی، کە برازاکەت قەدەغە بکە‌ی لەوه‌ی، کە دەیلێ و ئیّمە لی‌ی بەرەخە دە‌گرین، بە‌لام تۆ هی‌چت لە‌وبارە‌وه نه‌کرد، سویند بە‌خوا ئیّمە چی دیکە ئارام نا‌گرین لە‌سه‌ر ئەو قسەو جنیوانە‌ی وا بە بابو و باپیرانمان دە‌یلێ و، بە نه‌زانمان لە‌قه‌لەم بداو، رەخە له پەرستراوه‌کانمان ب‌گرێ، یان دەستی پێ هە‌لب‌گره، یان ئیّمە هە‌موومان دە‌چینه سه‌نگه‌ریکه‌وهو ئە‌تۆو ئە‌ویش له سه‌نگه‌ریک دا بن، هە‌تا یه‌کیکمان یه‌کیکمان ده‌فه‌وتین، دوا‌یی رۆ‌یشتن).

{عظم علی (أبي طالب) فراق قومہ وعداوتهم ولم یطب نفساً بإسلام رسول الله ﷺ لهم ولا خذلانه}، واته: (أبو طالب) زۆر لە‌سه‌ر دلی قورس بوو، لە‌لایه‌که‌وه قەومە‌که‌ی ئاوا لی‌ی دوور بکە‌ونه‌وه و دۆ‌ژمنایه‌تیان بکات، بە‌لام دلێشی ئاسووده نه‌دە‌بوو بە‌وه‌ی، کە پی‌غه‌مبەر ﷺ ته‌سلیمی ئە‌وان بکات و پش‌تی به‌رب‌دات.

{ابن إسحاق} ده‌لی: کاتی‌ک، کە وایان به (أبو طالب) گوت: (أبو طالب) له دوا‌ی پی‌غه‌مبەر ﷺ ناردو پی‌ی گوت: {یا ابن أخي! إن قومک قد جاءوني فقالوا کذا وكذا - لئذی كانوا قالوا له- فأبق عليّ وعلى نفسك ولا تحمّلني من الأمر مالا أطاق}، واته: ئە‌ی برا‌زام! قەومە‌که‌ت نوینە‌ریان بۆ لا ناردووم و ئاوا ئاویان گوتوه، ئیستاش رە‌چا‌وی توانا و تاقه‌تی من بکە، وه خۆشت و منیش مه‌خه ژێر بارێ‌که‌وه، کە له تواناماندا نه‌بێ، {فظن رسول الله ﷺ أنه قد بدا لعمه فيه بداء، وأنه خاذله ومُسْلِمُهُ وأنه قد ضَعَفَ عن نُصْرته والقیام معه، قال: فقال رسول الله ﷺ}، واته: پی‌غه‌مبەر‌ی خوا ﷺ پی‌ی وابوو مامی بۆ‌چوونی‌کی نو‌یی بۆ پەیدا بووه، وه پش‌تی به‌رده‌داو ته‌سلیمی ده‌کات، وه ده‌سه‌لاتی نه‌یه چی دیکه به‌ر‌گریی لی‌ بکات و پش‌ت‌گیریی بکات، بۆ‌یه پی‌غه‌مبەر ﷺ فه‌رمو‌ی: {یا عم والله لو وضعوا الشمس

فی یمیني والقمر فی یساری علی أن أتوك هذا الأمر حتی یظهره الله أو أهلك فيه، ما تركته^(۱)، واته: ده نهی مامه گویت لیبئی! سویند به خوا نه گهر خور له لای راستم دابنن، وه مانگیش له لای چهیم دابنن، به وهی واز لهم کارهه یم، وازی لی ناهینم دهستی لی هه لناگرم، تا کو یان ده بی نهو دینه ده رکه وی و ناشکرا بی و سه رکه وی و به خه لک رابگا، یان من له رییدا بفهوتیم.

{ثم استعمر رسول الله ﷺ فبکی ثم قام}، واته: دواى نه وهی پیغه مبهه صلی الله علیه و آله نه وهی فهرموو گریاو رویشته، (فلما ولی ناداه أبو طالب فقال: أقبِل یا ابن أخي، قال: فأقبِل علیه رسول الله ﷺ، فقال: اذهب یا ابن أخي، فقل ما أحببت فوالله لا أسلمك لشيء أبدا^(۱))، واته: کاتیك که پیغه مبهه صلی الله علیه و آله ئاواى کردو رویشته (أبو طالب) بانگی کردو پی گوت: وه ره برازای خوم چیت پی خوشه وا بلئی، سویند به خوا ته سلیمی که ست ناکه و پشتت به رنادهه.

دیاره که (أبو طالب) فشاری خراوده ته سه ره نهویش فشاری خستوته سه ره پیغه مبهه صلی الله علیه و آله به لام پیغه مبهه ری خوا صلی الله علیه و آله له به ره نه وهی، که له لایه ن خواوه ره وانه کراوه وه له سه ره یه قینه، بویه به نه ندازه ی تاله موویه کیش له و باره وه نه رمکیشیی نه نواندوه وه له پیناو سه لامه تی و ئیسراحه تی خویدا ته نازولی نه کردوه وه، ره زامه ندیی و به جیهیتانی فهرمانی پهروه دگاری له سه رووی هه موو شتی که وه داناه^(۲).

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص (۱۳۳).

(۲) شایانی باسه، که (شیخ ناصر الدین الألبانی) له جیاتى نهو دهقه ی سه ری، ثم دهقه ی هیناوه، که دهئ: (روى البخاري في (التاريخ) والبيهقي عن الحاكم من حديث عقيل بن أبي طالب قال: جاءت قريش الى أبي طالب فقالوا: إن ابن أخيك هذا قد آذانا في نادينا و مسجدنا، فانه عنا. فقال: يا عقيل! انطلق فأتني بمحمد. فانطلقت فاستخرجته من كنس، أو خنس - بيت صغير- فجاء به في الظهيرة في شدة الحر، فلما أتاهم قال: إن بني عمك هؤلاء زعموا أنك تؤذيهم في ناديتهم ومسجدهم، فانت عنه آذاهم. فخلق رسول الله ﷺ ببصره الى السماء، فقال: {ترون هذه الشمس؟}، قالوا: نعم.

قال: {فما أنا بأقدر أن أدع ذلك منكم على أن تسعلوا منها بشعلة}.

جاری سیپه:

بۇ جاری سیپه دیسان کافره کان ههولیان دایهوه وه (ابن هشام) دهلی: کاتیک قورپهیش بینیان (أبو طالب) پشتی برازاکی بهرناداتو تهسلیمی شهوانی ناکاتو دهستبهرداری نابی، کوریکیان له نیو قورپهیشدا هیئا به ناوی (عمارة بن الولید)، که گهغیکی زور بهرجاوو جوان بوو، شه گهغیهیان له گهل خویمان بردو چوون بۆ لای (أبو طالب) و پیان گوت: {یا أبا طالب هذا عمارة بن الولید أَنهَدُ فتی قریش وأجمله، فخذهُ فَلْكَ عقله ونصره واتخذهُ ولداً فهو لك، وأسلمَ إلینا ابن أخیک هذا الَّذي قد خالفَ دينك ودينَ آبائكَ وفرَّقَ جماعة قومك وسَفَّ أحلامهم فنقتله فإنما هو رجل برجل!}، واته: گوتیان: شهی (أبو طالب)! شهوه (عمارة بن الولید) مان بۆ هیئاوی بۆتو بی، جوانترین و بهشانو شهوکهتترین گهغه له نیو قورپهیشدا، توش شه برازایهی خۆتمان تهسلیم بکه، شهو کهسهی، که پیچهوانهی دینی توو بابو باپیرانت جوو لاوهتهوه، وه کومه لگای نیمهی کردوته دوو بهشهوه وه به بیعه قللمان دهزانی، نیمه دهیکوژین شهوهش پیاویک به پیاویکه! {فقال والله لبئس ما تسومونني أتعطونني ابنکم أُعْذُوهُ لکم وأعطیکم ابني فتقتلونه، هذا والله ما لا یكون أبداً، أفلا تعلمون ان الناقة إذا فقدت ولدها لم تحن إلى غیره^(۱)}، (أبو طالب) وه لامیکی زور جوامیرانهی دانهوهو گوتی: وه لالهی شهوه خراپترین سهودایه له گهل مندا دهیکهن، ثایا نیوه کوری خۆتان ددهنه من بۆتان بهخیوکهمو پهروهردهی بکهمو خزمهتی بکهمو، منیش کوری خۆمتان بدهمی بیکوژن؟! سویند به خوا قهت شتی

فقال أبو طالب: والله، ما كذب ابن أخي قط، فارجعوا).

پاشان گوتویهتی (وأما حديث {يا عم! لو وضعوا الشمس في يميني..} فلم أوردته هنا، لضعفه، على شهرته وقد بينت ذلك في (الضعيفة) رقم: ۹۱۳.

بروانه (صحيح السيرة النبوية) بقلم محمد ناصرالدين الألباني، ط۱، ص(۱۴۳، ۱۴۲۸، ۲۰۰۷) مكتبة: المعارف للنشر والتوزيع.

(۱) (السيرة النبوية لأبن هشام)، ج ۱، ص(۳۳۳).

وا نابی و هه رگیز مل بو شتی وا ناده م - دوايي ویننه یه کی بو هیڼانه وه - و گوتی: ئه ی ئیوه نازانن کاتیك حوشت ر به چکه که ی لی دغه وتی، دلی به هیچ به چکه یه کی دیکه دا ناچی!، که واته: (أبو طالب) نه مجاره ش به م شیوه یه به رپه رچی دانده وه.

جاری چواره م:

(ابن هشام) ده لی: قوره یش له به ینی خویاندا که وتنه مشت ومړه وه و هه رکه سیك له هه ر تیره یه ک مسولمان بو بویه تیره که یان لی هانده دا، که نازارو نه شکه نجه ی بدنه، وه ده لی: {فوثبت كل قبيلة على من فيهم من المسلمين يعذبونهم ويفتنونهم عن دينهم}، واته: هه ر تیره یه ک نه وه ی له نیو خویدا مسولمان بو بوو، ده یگرت و نه شکه نجه ی ده دا، وه پیان ده گوت ده بی له دین هه لگه رپنه وه، به نسبت پیغه مبه ره وه ﷺ، ده لی: {ومنع الله الرسول بعمة أبي طالب} وه خوا پیغه مبه ری ﷺ سه لامه ت کرد، نه ویش به هو ی مامیه وه، (که خوا بو ی کرد بوو به به لا گپه وه، هه رچه نده نه ویش هه ر نه زیه تدراوه، وه ک له دوا ییدا باسی ده که ین)، پاشان (ابن هشام) ده لی: {وقد قام أبو طالب حين رأى قريشاً يصنعون ما يصنعون في بني هاشم وبني المطلب، فدعاهم إلى ما هم عليه من منع رسول الله ﷺ والقيام دونه، فاجتمعوا إليه وقاموا معه وأجابوه إلى ما دعاهم إليه، إلا ما كان من أبي لهب عدو الله الملعون...} (١)، واته: (أبو طالب) کاتیك که، ته ماشا ده کا هه موو سه رانی قوره یش نه وه ده که ن که ده یکه ن، خزمانی خوی کو کرد نه وه له (بني هاشم و بني المطلب) وه گوتی: من برپارم داوه، که به رگری له پیغه مبه ری خوا ﷺ بکه م، وه قبول ناکه م هیچ که س خراپه ی له گه ل بکا، وه من پشتگیری لی ده که م، ئیوه ش هه مووتان ده بی نه وه نه لویسته تان هه بی، نه وایش هه موویان یه ک ده نگ بوون له سه ر جیبه جی کردنی نه وه ی، که داوی لی کرد بوون، (به لام وه کو

عەشیرەت، چونکە ئەوانەى بەلێنیاڤا بە (أبو طالب) مسوڵمان نەبوون، بەلکۆ هەر
لەسەر کوفرو شیرک بوون.

ئاۋا بىھو شىۋىھ كافرەكان بە شىۋازى جۇراۋ جۇرى دىبىلۇماسىي، واتە: گفتوگو،
لەگەل (أبو طالب) رۈبەرۈوبونۇھ، بۇ ئەۋەى بشتى پىغەمبەر ﷺ چۆل بىكات و
كارىك بىكەن (أبو طالب) يارمەتى پىغەمبەر ﷺ ئەداۋ لىيى دۈۈر بىكەۋىتتەۋە.

پيغمبهرى خوا ﷺ كاتيك كه بو خوا دهستي كرده به راگهياندى دىنو
جيبه جيكردى نهو نهركه گه وره گرنگه، نهيزانيوه كه مامى چ هه لويستىكى دهبي،
ئايا پشتى دهگرئ يان نا؟ به لكو به نهركيكي خويي زانيوه بو رهزامه ندى خوا
دهستبه كار بووه، وهك له هه لويسته كاني پيغمبهر ﷺ وادياره، كه نه گهر (أبو
طالب) يش نه بووايه و پشتى نه گرتبايه، پيغمبهر ﷺ ههر كوئي نه ده دا، به لام
خوای په روه دگار هوكارى سهركه وتنى بو ساز كرده و پشتگيري به كى باشى بو
ره خساندوه، نهك كارى پيغمبهر له سه ر نهو وهستا بيّت! به لكو سوودى لى بينيوه،
ههر بويه وهك ده بينين دواى مردنى (أبو طالب) يش پيغمبهر ﷺ ههر به رده وام
بووه و دريژهى به كاره كهى داوه و، مردنى نهو نه بوته هوئى سار دبوونه و هوى
پيغمبهر ﷺ وازه ينانى.

خوای کار به جی له سه ره تاوه، که کۆمه له کهیان ساوا بووه (أبو طالب) ی مامی بو پیغه مبه ر عليه السلام ره خساندوه، که شهوش معنوهویه تیڤ و هیزیک کی دیکه ی داوه به مسوئمانان، وه که بینویانه که سیکی ناسراوی وهك (أبو طالب) به رگری لی ده کات، زیاتر وره یان به یدا بووه.

دوایی به یارمه‌تی خواو به‌رده‌وامیی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و یارانی له‌سه‌ر بانگ‌کردن بۆ دینی خوا، هیژو پیژیان زیاتر بو، وه روژ بۆ روژێ له به‌ره‌و پیش‌چوون دابوون.

هه چنه د هه يه ك له (أبو طالب) ي مامی و (خديجة) ي خيژانی به شيوه يه ك له ناستي ك و سهنه گري كوه هاو كارو پشتگيري پيغه مبه ر ﷺ بوون، (أبو طالب) له دهره وه ي مال و له نيو مه ككهو خه لكی مه ككه داو، (خديجة) ش له نيو مال و له نزيكه وه، له يه ك سالي شدا وه فاتي ان كردو دهری پيغه مبه ريان چول كردو پيغه مبه ر ﷺ زور نيگه ران بوو، وه ميژوونووسان له كتيبه كانی (سيرة) دا به سالي ماته ميني (عام الحزن) بو پيغه مبه ريان ﷺ ناو بر دوه، به لام به وه فاتي نه وانو هيچ كه سيكي ديكه ش، پيغه مبه ر ﷺ له كاره كهي سارد نه بوتوه وه پاشه كشي نه كرده، چونكه نهو په يامو بانگه وازه په يوه ندي به خواوه بووه پيغه مبه ريش ﷺ نهو به سه ره اتهو نه وانه ي ديكه ش، كه به سه ري هاتون به تاقيكردنه وه يه كي داناوون له لايه ن خواوه سه برو نارامي گرتوه، چه سپيو به رده وام بووه له گه ل هه موو به سه ره اته كاند به پي فەرمان و رهامه نديي خوا هه لس وكه وتي له گه لدا كردوون، وه هك پيغه مبه ر ﷺ ده فهرموئ: **{يُتْلَى الرَّجُلُ عَلَى حَسْبِ دِينِهِ فَإِنْ كَانَ فِي دِينِهِ صَلَاحٌ زِيدَ لَهُ فِي الْبَلَاءِ}** رواه الترمذي واحمد وصححه ابن كثير، واته: ئينسان له قه دهر دين و ئيماني تاقی ده كړي ته وه، تا ئيماني باشترو به هيژتر بي، تاقيكردنه وه كه شي قورسترو سه ختتر ده بي، ئيمه ش پيويسته نهو رووه وه په ندو عيبره ت له به لاو موسي به ت و نهو نارچه تيانه ي به سه ر پيغه مبه رماندا هاتون، وهر بگري ن.

خوای به به زه يي، كه خواهنی نهو په ري سوزو به زه يي و ميهره بانيسه، جاري وايه چ هك تاك چ هك كومه ل، به لاو نارچه تيه كيان به سه ر ديني و تاقيان ده كاته وه، تاكو ئيمانه كهيان به هيژتر بكات، چونكه ئينسان هه تا به نارچه تي زياتردا تيپه ري ت، به پله كاني ئيماندا زياتر سه رده كه وي، به پراستي نهو گيروگرفتو نارچه تيانه ي دينه سه ر ري ئينسان، هك مه شقو ته دريبن و ئينسان پيان به هيژ ده بي.

من له کاتيکدا که له زينداني (کرږهر) ۱ نه مريکه کان دابووم و ماوه ۱ (۲۲) مانگ به زولم گرتيانم، که نامهم بؤ مالهوه دهناردوه، ده مگوت: ئيستا ههست ده کم، که له مه شق دام وه خواي کاربه جي دهيه وي ئيمانهم به هيتر بکاو زياتر شاره زام بکات له دينه کهي خوي.

مه به ستم ليړه دا نه وه يه، که ئيمه ده بي بزايين خواي به خشهر له گه لماندا به به زه يي و ميه ره بانه، له کاتيکدا که ئيمانهم که مان زور به هيتر نيه، ناهي لي فشارمان زور بکه ويته سهر، وه هه رکاتيک که ئيمانهم که مان به هيتر بوو فشاري زياترمان ده که ويته سهر، بؤ نه وه ي نه و فشارو تاقيرکړنه وانه بينه هوکاري زياتر به هيتر بوني ئيمانمان.

دياره که سيکيش بيه وي چيشتيک بکولي ئي ناگري بؤ زياد ده کات، ئيمانيش له راستيدا له بوته ي تاقيرکړنه وه و نارچه تيکاندا قال ده بيته وه و ساغ ده بيته وه، وه ئينسان له کل دهر دي، وه که فهرمووده ي پيغه مبه ر ﷺ هه يه، که ده فهرموي: ^(۱) ئينسان به تاقيرکړنه وه و نارچه تييه کاندا ده روا ت تا واي لي دي ئيمانهم کهي وه کو تاشه به ردي سپي لي دي، که هيچ شتيک کاريگه ري له سهر ي نابيت.

دووه م: شيوازي ديبلو ماسي و گفتوگو ي راسته وخو له گه ل
پيغه مبه ردا ﷺ

ليړه دا سي هه لويستي بي پروا کان باس ده که ين، که راسته وخو له گه ل پيغه مبه ري خوا دا ﷺ که وتونه و توويژو گفتوگو وه و بيگومان نه و و توويژو گفتوگويانه ي، که له لايين نه هلي کوفروه له گه ل پيغه مبه ردا ﷺ کراون، ئي ستاش هه ر نه و شيوه گفتوگو و توويژانه ده کرين له گه ل نه هلي ئيمان و که سانيکدا، که ده يانه وي به ري

پیغمبرمبهردا ﷺ ههنگاو بنینو، کۆمه‌لگاکانی خویان بگۆړنو بهوشیویه‌ی لی بکه‌ن، که خوی پهره‌ردگار پی پی رازییه:

په‌ک:

هه‌ولّدانی په‌که‌م بۆ دانوستان (مفاوضات) و وتووێژی کافره‌کان له‌گه‌ڵ پیغمبرمبه‌ری خوادا ﷺ (ابن هشام) له (السيرة النبوية) دا^(۱) به‌م شیویه به‌مانی ده‌گیریته‌وه: (قال ابن اسحاق: وحدثني يزيد بن زياد عن محمد بن كعب القرظي، قال: حدثت أن عتبة بن ربيعة وكان سيدا، قال يوماً وهو جالس في نادي قريش، ورسول الله ﷺ جالس في المسجد وحده: يا معشر قريش! ألا أقوم إلى محمد فأكلمه وأعرض عليه أمورا لعله يقبل بعضها فنعطيه أيها شاء ويكف عنا؟ وذلك حين أسلم حمزة ورأوا أصحاب رسول الله ﷺ يزيدون ويكثرون، فقالوا: بلى يا أبا الوليد قم إليه فأكلمه، فقام إليه عتبة حتى جلس إلى رسول الله ﷺ فقال: يا ابن أخي! إنك منا حيث قد علمت من السطة في العشيرة والمكان في النسب وإنك قد أتيت قومك بأمر عظيم، فرقت به جماعتهم وسفّهت به أحلامهم وعبت به ألفتهم ودينهم وكفرت به من قضى من آبائهم، فاسمع مني أعرض عليك أمورا تنظر فيها لعلك تقبل منها بعضها.

قال: فقال له رسول الله ﷺ: (قل يا أبا الوليد أسمع)

قال: يا ابن أخي! إن كنت تريد بما جئت به من هذا الأمر مالا جمعنا لك من أموالنا حتى تكون أكثرنا مالا، وإن كنت تريد به شرفا سوّدناك عليها، حتى لا نقطع أمرا دونك، وإن كنت تريد ملكا ملّكناك علينا، وإن كان هذا الذي يأتيك رثيا تراه لا تستطيع رده عن نفسك طلبنا لك الطب وبذلنا فيه أموالنا حتى نبرئك منه، فإنه ربما غلب التابع على الرجل حتى يداوى منه، أو كما قال له، حتى إذا فرغ عتبة، ورسول الله ﷺ يستمع منه.

(۱) بروانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص (۱۴۶-۱۴۷)، ط ۱ دار ابن الهيثم.

قال: أَقَدْ فَرَعْتَ يَا أَبَا الْوَلِيدِ؟

قال نعم.

قال: فَاسْمَعْ مِنِّي.

قال: أَفْعَل.

فقال: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝۱﴾ تَنْزِيلُ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿۲﴾ كَتَبْتُ فَصَّلْتُ عَائِدَتَهُ، قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿۳﴾ بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿۴﴾ وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَأَعْمَلْنَا إِنَّنَا عَمِلُونَ ﴿۵﴾﴾ فصلت، ثم مضى رسول الله ﷺ يقرأها عليه: فلما سمعها منه عتبة أنصت لها وألقى يديه خلف ظهره معتمداً عليها يستمع منه، ثم انتهى رسول الله ﷺ إلى السجدة منها، فسجد، ثم قال: (قد سمعت يا أبا الوليد ما سمعت فانت وذلك).

فقام عتبة إلى أصحابه، فقال بعضهم لبعض: نَحْلِفُ بِاللَّهِ لَقَدْ جَاءَكُمْ أَبُو الْوَلِيدِ بِغَيْرِ الْوَجْهِ الَّذِي ذَهَبَ بِهِ، فَلَمَّا جَلَسَ إِلَيْهِمْ قَالُوا: مَا وَرَاءَكَ يَا أَبَا الْوَلِيدِ؟

قال: ورائي أَنِّي قَدْ سَمَعْتُ قَوْلَكَ وَاللَّهِ مَا سَمِعْتُ مِثْلَهُ قَطُّ، وَاللَّهِ مَا هُوَ بِالشَّعْرِ، وَلَا بِالسَّحَرِ وَلَا بِالْكَهَانَةِ، يَامَعْشَرَ قُرَيْشٍ أَطِيعُونِي وَاجْعَلُوهَا بَيٍّ، خُلُّوا بَيْنَ هَذَا الرَّجُلِ وَبَيْنَ هُوَ فِيهِ فَاعْتَزَلُوهُ، فَوَاللَّهِ لِيَكُونَنَّ لِقَوْلِهِ الَّذِي سَمِعْتُ مِنْهُ نَبَأٌ عَظِيمٌ، فَإِنْ تُصِيبَهُ الْعَرَبُ فَقَدْ كُفِّتُمُوهُ بِغَيْرِكُمْ، وَإِنْ يَظْهَرِ عَلَى الْعَرَبِ فَمُلْكُهُ مَلِكُكُمْ وَعِزُّهُ عِزُّكُمْ، وَكُنْتُمْ أَسْعَدَ النَّاسِ بِهِ، قَالُوا: سَحَرَكُمُ وَاللَّهِ يَا أَبَا الْوَلِيدِ بِلِسَانِهِ، قَالَ: هَذَا رَأْيِي فِيهِ، فَاصْنَعُوا مَا بَدَأَ لَكُمْ).

واته: (ابن اسحاق) گوتوویده‌تی: (یزید بن زیاد) له (محمد بن کعب القرظی) یه‌وه هی‌ناویه‌تی، که گوتوویده‌تی: (عوتبه‌ی کوری ربه‌یعه)، که سه‌روک تیره‌یه‌ک بووه،

رۆژنیکیان له دیوه خانی قورەیش دانیشتووه، له و کاتەش پیغەمبەری خوا ﷺ بەتەنیا له مزگەوت بووه، گوتوویەتی: ئەهێ کۆمەڵی قورەیش، ئەهێ نەچم قسە له گەڵ موحمەد بکەم و هەندیک شتی بۆ پیشنیار بکەم، بەئکو هەندیکێ قبوول بکات و ئیمەش چی ویست بۆی بکەین، ئەویش وازمان لێ بهێنێ؟

دیاره ئەوێش لەو کاتەدا بوو، کە حەمزە مسوڵمان بووبوو، هاوێلانی پیغەمبەری خوا ﷺ یان دەبینی، کە گەشە دەکەن و زۆردەبن، گوتیان: با، ئەهێ بابی وهلید! بچۆ لای و قسە ی له گەڵ بکە.

ئیدی عوتبە هەلسا و چوو له لای پیغەمبەری خوا ﷺ دانیشت و گوتی: ئەهێ برازام! خۆت دەزانی، کە تۆ له تیرە و رەچەڵە کدا چ پله و پایە یەکت هەیه، تۆ له نیو گەڵە کەتدا شتیکی نوێت پەیدا کردووه: کۆمەڵیانێ پێی پەرتەوازه کردووه و عەقڵیانێ پێی به سووک داناوه، رەخنەت پێی له پەرستراوه کانیان و له ئاینیه کەیان گرتووه، به هۆیه وه بابو باپیرانی پیشوویان به کافر داناوه! جا گویم بۆیگره چەند شتیکت بۆ پیشنیار دهکەم به ئکو هەندیکێ قبوول بکە ی!

دهلێ: پیغەمبەری خواش ﷺ فرمووی: ئەهێ بابی وهلید، بلی گۆی دهگرم! گوتی: ئەهێ برازام! ئەگەر مەبهستت ئەوهی کە هی ناوتە مال و سامانه، ئەوه هی نەدەت له سامانی خۆمان بۆ خرپە کەینه وه، کە سامانی تۆ له هی هەموومان زیاتری، ئەگەر گەورەییته دهوێ، ئەوه دهتکەینه گەورە ی خۆمان، ئەگەر پادشایه تیت دهوێ، دهتکەینه پادشای خۆمان، ئەگەر ئەوهی دیتە لات جنیدی کە و ناتوانی له خۆتی دوور بخەیتە وه، پزیشکت بۆ دینین سامانی خۆمانی تیدا خەرج دهکەین، هەتا چاکت دهکەینه وه، چونکە جاری وایه جند به سەر پیاودا زال دهبی، هەتا پیوستی به چاره سەر دهبی! یان شیوه ی ئەوهی گوت.

جا کاتی ک عوتبە لیبوو، پیغەمبەری خواش ﷺ هەر گویی گرتوو، فرمووی: ئەهێ بابی وهلید! تهواو بووی؟

گوتی: به لږ، فهرمووی: ده جا گویم بؤ بگره!

گوتی وا ده کم، فهرمووی: به ناوی خوی به به زه یی و به خشنده، حا، میم، نیردراو ته خوار له (خوايه کی) به به زه یی به خشنده وه کتیبیکه نایه ته کانی روشن کراونه وه، قورثانیکی عه ره یی به بؤ که سانی که بزائن، موژده ده رو ترسینه ره، جا زوربه یان پشتیان هه لکردو نایستن، گوتیان: دلّمان به رانه به به وهی بؤمانی بانگ ده که ی له کیف وهر یی چراهو له نیوان نیموه و تودا په رده یه که هیه، جا تو چیت له ده ست دی بیکه و، نیموه ش چی پیمان بکری ده یکه ی!

ننجا پیغه مبه ری خوا ﷺ به رده وام بوو له سه به سه ردا خویندنه وهی، عوتبه ش پاش بیستنی گوئی بؤ هه لخت و، هه ردوک ده ستیشی له دواي پشتییه وه دانابوونو سه نگی خوی دابوه سه ریان، گوئی بؤ ده گرت، دواي پیغه مبه ری خوا ﷺ که یشته شوینی سه جده بردن له و سووړه ته داو، سه جده ی برد، پاشان فهرمووی: نه ی بابی وه لید! نه ی بیست بیست، نیدی خوت سه ریشک به!

عوتبه ش هه لسا به ره و لای هاوه له کانی، هیندیکیان به هیندیکیان گوت، سویند به خوا ده خوین بابی وه لید به روویکی جياواز له وهی پی چوه لای، که رایه وه لاتان! جا کاتیک لایان دانیش، گوتیان، نه ی بابی وه لید! چیت پییه؟

گوتی: نه وهی پییه: به خوا قسه یه کم بیست هه رگیز شتی وام نه بیستوه، به خوا نه شیعره، نه جادوویه، نه فالچی پییه، نه کومه لای قوړه ییش به قسه م بکه نه و بیخه نه نه ستوم، له و پیاوه له کاره که ی بکه رین و هه قتان به سه ریه وه نه یی، به خوا نه و قسه یه ی لیم بیست هه و الیکي مه زنی ده یی، جا نه که ره عه رب (واته: غه یری نیوه ی قوړه ییش) فه وتان دیان، نه وه به هو ی غه یری خوتانه وه له کوژتان بؤته وه، به لام نه که به سه ر عه ربدا سه رکه ووی، نه وه مو لکی نه و هی نیوه یه وه ده سته لاتی وی هی نیوه یه، وه نیوه به هو یه وه به خته وهرترین که س ده بن.

گوتیان: نه ی بابی وه لید! به خوا به زمانی جادووی لیکردووی!

گوتی: نه وه رای منه له باره یه وه و خوتان چی پیتان باشه واکه ن!

دو:

هاوبه شدانه رانی مه ککه جاریکی دیکه ههولیککی دیکه یاندا بو دانوستان و گفتوگو له گهل پیغه مبهردا صلی الله علیه و آله بو ئه و مبهسته رۆژیکیان دواي خۆر ئاوابوون: {عتبة بن ربیعة و شیبة بن ربیعة و أبو سفیان والنضر بن الحارث و أبو البختري، والأسود بن المطلب وزمعة بن الأسود والولید بن المغيرة و أبو جهل بن هشام والعاص بن وائل ونبیه و منبه ابنا الحجاج و أمیة بن خلف}، که نوینه ری قوردهش بوون له نزیک که عبه کۆبوونه وه، یه کیکیان نارد بو لای پیغه مبهرو پیی گوت: که ئه و چه ند که سه کۆبوونه وه و ده یانه وئ سبارت به و کاره ی تو قسه ت له گهل بکه ن، پیغه مبه ریش صلی الله علیه و آله به په له چوو بو لایان که ئه ویش زۆر مبه ستی بوو ئه و زله زلانه بیئیی بو ئه وه ی قسه یان بو بکات، که پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله هاته لایان پییان گوت: {یا محمد أنا قد بعثنا إلیک لنکلمک وانا والله ما نعلم رجلاً من العرب أدخل علی قومه مثل ما أدخلت علی قومک، لقد شتمت الآباء وعبت الدین وشتمت الآلهة وسفّحت الأحلام وفرقت الجماعة... فإن كنت انما جئت بهذا الحديث تطلب به مالاً جمعنا لك من أموالنا حتى تكون أكثرنا مالاً، وان كنت إنما تطلب به الشرف فینا فنحن نسودک علینا، وان كنت تريد به ملكاً ملکناک علینا، وان كان هذا الذي یأتیک رییاً تراه قد غلب علیک -وكانوا یسمون التابع من الجن رییاً- فربما كان ذلك، بذلنا لك أموالنا فی طلب الطب لك حتی نبرئک منه أو نُعذَرَ فیک^(۱)}، واته: ئه ی موحه ممه د! ئیمه نوینه رین نیرواین بو لای تو بو ئه وه ی قسه ت له گهلدا بکهین، وه ئیمه به خوا هیچ که سیك شك نابهین له نیو عاره باندا شتیکی پهیدا کردبێ وه ک ئه وه ی تو پهیدات کردوه، تو عهیب له دینمان دهگریو، رێو شوینی پیشینانمان بههله دهزانیو، جنیو به په رستراوه کانمان دهلییو، ئیمه ت پی پی عه قل و نه فامه و، کۆمه لگای

ئیمهت په‌رتەوازه کردوه... جا ئه‌و قسانه‌ی، که تو ده‌یانکه‌ی ئه‌گه‌ر مه‌به‌ست پئی مال و سامانه ئه‌وه مال و سامانت بو کۆده‌که‌ینه‌وه تا له هه‌موومان ده‌وله‌مه‌ندتر ده‌بی، وه ئه‌گه‌ر ده‌ته‌وئ بته‌که‌ین به‌سه‌روکی خۆمان ئه‌وا ده‌تکه‌ینه‌ برا گه‌وره، وه ئه‌گه‌ر ده‌ته‌وئ ببی به‌ پادشا ده‌تکه‌ین به‌ پادشا، یان ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌ش نیه‌و (جند) یك به‌سه‌رتدا زال بووه، ئه‌وه پاره‌و سامانی خۆمان خه‌رج ده‌که‌ین و دکتۆرت بو په‌یدا ده‌که‌ین تاکو چاکت ده‌که‌ینه‌وه، جا یان چاک ده‌بی یا ئه‌وکات ئیمه‌ش خاوه‌ن عوزرین، چونکه هه‌رچی پیمان کراوه کردوومانه.

پیغمه‌به‌ر ﷺ وەلامیان دەداتە‌وه‌و ده‌فه‌رموئ: {مايې ما تقولون، ما جئت بما جئكم به اطلب اموالكم، ولا الشرف فيكم، ولا الملك عليكم، ولكن الله بعثني اليكم رسولا، وانزل علي كتابا وامرني ان اكون لكم بشيرا ونذيرا، فبلغتكم رسالات ربي ونصحت لكم، فان تقبلوا مني ما جئتكم به فهو حظكم في الدنيا والاخرة، وان تردوه علي اصبر لامر الله حتى يحكم الله بيني وبينكم او كما قال (۱)}، واته: ئه‌وه‌ی ئیوه ده‌یلین ئه‌وه‌م نیه (سه‌ره‌تا نه‌فی ئه‌وه ده‌کا که شی‌ت بێ)، وه‌ئه‌وه‌ی که من بو ئیوه‌م هی‌ناوه مه‌به‌ستم پئی مال کۆکردنه‌وه نیه، وه مه‌به‌ستم پئی سه‌روک خیا‌یه‌تی و گه‌ورایه‌تی نیه، هه‌روه‌ها مه‌به‌ستم پئی پادشایه‌تی‌ش نیه من پیغمه‌به‌ری خوا، بو لای ئیوه‌ی ره‌وانه کردووم، وه کتیب‌یکیشی بو لا ناردووم، وه فه‌رمانی پئی کردووم، که موژده‌تان پئی بده‌م (به به‌ه‌شت ئه‌گه‌ر به‌ندایه‌تی بو خوا بکه‌ن)، وه بتاترسینم (به دۆزه‌خ ئه‌گه‌ر به‌ندایه‌تی بو خوا نه‌که‌ن) ئه‌وه من په‌یامی خوا پئی راگه‌یاندن، وه دلسۆزیم بو نواندن، ئه‌گه‌ر ئیم وه‌ریگرن، ئه‌وه به‌شو پشکیکی باشتان له دنیاو دوا‌روژدا هه‌یه، ئه‌گه‌ر به‌سه‌ریشم دا‌بده‌نه‌وه، ئه‌وه سه‌به‌ر ده‌گرم بو فه‌رمانی خوا، تا خوا حوکم له به‌ینی من و ئیوه‌دا ده‌کات.

ئاوا بهم شیوهیه پیغمه مبهري خوا ﷺ وهلامی دووهم ههولئ کافرهکانی دایهوه، که هاتبوون دانوستان (مفاوضه)ی له گه لډا بکه ن.

س:

جاریکی دیکهش وهك دوايین ههول، قوره ی شیهه کان بو گتوگوو ریکهه وتو دانوستان (مفاوضات): {الأسود بن عبدالمطلب والولید بن المغیره وأمیه بن خلف والعاص بن الوائل} یان نارده لای پیغمه مبهري ﷺ پیان گوت: {یا (محمد)! هلم فلنعبد ما تعبد وتعبد ما نعبد، فنشترك نحن وأنت في الأمر، فإن كان الذي تعبد خيراً مما نعبد، كنا قد أخذنا بحظنا منه، وإن كان ما نعبد خيراً مما تعبد، كنت قد أخذت بحظك منه!} (۱)، واته: ئه ی موحه ممه د! وهره ئه وه ی تو دهبیه رستی ئیمه ش له گه ل تو دهبیه رستی، ئه وه ی که ئیمه ش دهبیه رستی تو ش بیه رسته، جا ئه گهر ئه وه ی تو دهبیه رستی باشتربو له وه ی ئیمه، ئه وه له و خیره ی که تو له سه ری ئیمه ش تییدا به شدار ده بین، وه ئه گهر په رستراوه کانی ئیمه ش باشتربوون، ئه وه تو ش له خیره ی ئه وه ی ئیمه دا به شدار، (چ سه و دایه کی عه جایبو سهیره!).

ئیره دا خوی په روه ردگار له جیاتی پیغمه مبهري ﷺ وهلام ده داته وه ده فهرموئ:

﴿إِسْمَ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قُلْ يَأَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٣﴾ وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ ﴿٤﴾ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴿٦﴾ الْكَافِرُونَ﴾.

ټه‌وه‌ی لیږده‌دا زور جی‌ی سهرنجو رښانه ټه‌وه‌یه که خوا‌ی په‌روه‌ر دگار هه‌نگاو به
 هه‌نگاو له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوا‌ی بووه‌و ریښمونی کرده، وه‌ک لیږده‌دا خوا‌ی به‌به‌زه‌یی
 ده‌فرموی: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ به‌ناوی خوا‌ی به‌به‌زه‌یی به‌خشنده،
 ﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكَافِرُوْنَ﴾ وه‌لامیان بده‌وه‌و بلای: ټه‌ی بی‌پرواینه! ﴿لَا اَعْبُدُ مَا
 نَعْبُدُوْنَ﴾ ټه‌وه‌ی ئیوه‌ ده‌ییه‌رستن من‌ ناییه‌رستم، (چونکه ټه‌وان به‌ پروالته‌ بت‌و
 صه‌نهم‌و له‌راستیدا ټه‌وانه‌یان ده‌ییه‌رست که له‌پشت بت‌و صه‌نهمه‌کان بوون، وه‌ک (أبو
 جهل‌و) (ولید بن‌ المغیره) باقی زله‌زله‌کانی قورپه‌یش، که حه‌لال‌و حه‌رامیان دیاری ده‌کرد
 بو‌خه‌لک، وه‌خو‌یان لی‌کردبوون به‌ په‌رستراو په‌روه‌ر دگار، ههر بویه‌ش ټه‌وانه‌ قه‌لس
 ده‌بوون به‌و په‌یامه‌ی، که پیغه‌مبه‌ر ﷺ هی‌ناویه‌تی، چونکه کاتیک (خوا
 به‌یه‌ک‌گرتن‌و خوا په‌رستی) هه‌بی، خه‌لک هیچ که‌س و هیچ شتیکی دیکه‌ ناپه‌رستی‌و
 عه‌بدایه‌تی بو‌ ناکات‌و جگه‌ له‌ خوا ناپه‌رستی) دوا‌یی ده‌فرموی: ﴿وَلَا اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ
 مَاۤ اَعْبُدُوْا﴾ وه‌ ټه‌وه‌ی که من‌ ده‌ییه‌رستم، (که خوا‌یه) ئیوه‌ ناییه‌رستن (یانی: من‌ تا
 خوا په‌رست بسم‌ خوا په‌رستییه‌که‌م ریگه‌م نادات که بت‌و صه‌نهم‌ یان طاغوت‌و
 فیرعه‌ونیک په‌رستم، وه‌ ئیوه‌ش تا بت‌ په‌رست‌و طاغوت‌ په‌رست بن، به‌که‌لکی
 خواپه‌رستی نایه‌ن، ټه‌گه‌رچی به‌ پروالته‌ نویژیکیش بکه‌ن، به‌لام مادام پی‌تان وایه
 خوا هاوبه‌شی هه‌ن‌و وه‌ک چو‌ن به‌قسه‌ی خوا ده‌که‌ن به‌قسه‌ی غه‌یری خواش ده‌که‌ن، وه
 وه‌ک چو‌ن له‌ خوا ده‌ترسی‌ن له‌ غه‌یری خواش ده‌ترسی‌ن، یان وه‌ک چو‌ن خوا‌ی
 په‌روه‌ر دگارتان خو‌ش ده‌وی ټه‌وه‌نده‌ یان زیاتریش شتیکی دیکه‌تان خو‌ش ده‌وی، یان
 وه‌ک چو‌ن خواتان له‌ لا گه‌وره‌یه ټه‌وه‌نده‌ یان زیاتریش شتیکی دیکه‌تان پی‌ گه‌وره‌یه،
 ټه‌مه‌ ټه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نی، که ناتوانی بلای: خوام په‌رستوه، چونکه خواپه‌رستی کاتیک
 راسته‌ که غه‌یری خوا نه‌په‌رستی) پاشان ده‌فرموی: ﴿وَلَا اَنَا عٰبِدُ مَاۤ اَعْبُدُكُمْ﴾، واته:
 وه‌ ټه‌و شیوه‌ په‌رستنه‌ی، که ئیوه‌ ده‌ییه‌رستن من‌ ناییه‌رستم، ﴿وَلَا اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَا

أَعْبُدْ ﴿١﴾، واته: وه ئېوهش ئهو شپوه په رستنې من ده پېه رستم ئېوه ناپېه رستن، وه له كوتاييدا ده فېرموئ: ﴿لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ﴾، واته: دينى خوتان بو خوتانو دينى خوشم بوخوم.

ليږده دا دوو حقيقه ت و راستى گوره مان ده ست ده كه ون:

أ- (الكافرون) (ال) ى (جنس) ى له سېره، كه واته هيچ كافر يك نيه ئه م ده سته واژه يه نه پيگريته وه، وه ئهو ناپه ته ى كه ده فېرموئ: ﴿قُلْ يَأَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾﴾، كه واته هيچ كافر يك نيه كه شتيك نه پېه رستى، كافر خوا ناپه رستى، به لام شتيكى ديكه ده پېه رستى، جا هر شتيك بى: دار، به رد، حيزب، ده ولت كه سيك، به رنامه يه ك... يان وه ك هيندوسييه كان مارو دوشك، يان وه ك هندنئ خه لكى شه فريقى درخت، يان وه كو خه لكى دى هه واو ئاره زوى خوى، يان پاره و پول، بويه ئينسان يان ده بى خوا پهرست بى، يان ده بى شتيكى ديكه هر پېه رستى.

ب- له كوتاييشدا كه ده فېرموئ: ﴿لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ﴾ كه واته: ئه وه كه كافر ده كان غه يري خوا شتيكى ديكه ده پېه رستن، ئه وهش هر دينه، طاغوت پېه رستى و فېرعه ون پېه رستيش هر دينه و هر فيكره و پېرېه و به رنامه يه كيش غه يري ئيسلام، كه خه لكى له سېرى برؤن، ئه وهش دينه، به لام دينى دانراو باطل.

كه واته: وه ك چؤن خوا پېه رستى دينه، به لام دينى كه هقه، به هه مان شپوه غه يري خوا پېه رستيش هر دينه، بويه ده بى ئه وه له مېشكماندا زور روشن بى كه ئيمه له گه ل كافر ده كان هه ردو و كمان هر ده پېه رستين، به لام جياوازيه كه ى ئه وه يه كه ئيمه

خوا ده پهرستين و نه وائيش غه يري خوا ده پهرستن، هه روه ها هه ردو و کمان دينمان هه يه، به لام ني مه ديني کي هه قمان هه يه که ئيسلامه، نه وائيش ديني کي باطل، که غه يري ئيسلامه و نه و حال ته شدا نه و که سه ي غه يري ئيسلامي کرد بي ته ديني خوي، ناتواني بلې مسو لمانم، وه ک خوي پهره ردگار ده فرموي: ﴿ مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهِۦ... ﴾ (٤) الاحزاب، واته: خوا دوو دلي له ني و هه ناوي هيچ پياوي کدا نه خو لقا ندوه.

نه و دل هه ش يان ده بي خوي پي بپهرستي و به دواي به رنامه ي خوا بکه وي، يان ده بي غه يري خوي پي بپهرستي و به دواي به رنامه ي غه يري خوا بکه وي، که واته: هه رکه سي ک به دواي به رنامه ي غه يري ئيسلام بکه وي، جا له هه ر شوي ني که وه هاتبي، مادام نه و به رنامه يه حه لال و حه رام و نه مرو نه هي و، ري ک خستني ژياني خه لکي تي دابي، نه و دينه، جا ناوي سو سياليزم بي، يان کو موني زم، يان کاپي تاليزم، يان ليبراليزم، يان ناسي و ناليزم يان عه و له مه... هتد، گرن گ نه و هه يه غه يري ئيسلام، هه مو وي به دين له قه ل هه ده دري، به لام ديني کي باطل و پو وچ، بزيه هه رکه سي ک که بيه وي خوا پهرست بي، ده بي به دين و به رنامه ي خوا وه پابه ند بي، وه هه ر کاتي ک، که ئينسان له دين و شه ري عه تي خوا لايدا، به ته ئکيد نه و کاته ي که لايدا وه، له خوا پهرستي شي لادا وه.

سي يه م: - شي وازي پرو پا گه ند وه هي رشي را گه يان دن

کافرو بي پروايه کان له نه نجامي نه و هدا که له مه ي داني رو و به رو و بو نه وه ي في کري و به لگه هي نا نه و هدا شکستي ان خوا رد وه، خويان نا چار بينيو ه، که په نا به رنه بهر شي وازي

پروپاگنده و هیرشی راگه یانندن، ناشکراشه که سیګ که بهرنامه یه کی پروو و نامانجیکې راست و رهوانی هه بیت، په نا ناباته بهر پروپاگنده و شیواندنې په یام و فیکری بهرام بهر، به لکو به شیوه ی مه تتیقو و به به لکه له گه لیدا پروو به پروو ده بیت هوه، نیستاش هیندیک له و هه ولانه ی بی پروایه کان ده خهینه روو، که له بازنه ی پروپاگنده و هیرشی راگه یانندن کؤد به نه ووه:

په که:

(ولید بن المغيره) - که پیشتریش چهند جار یګ ناوی هاتوه یه کیګ بووه له وانه ی، که له نیو قوره یشدا قسه زان کابرایه کی به ته مه ن بووه، پوژیک له نیو کومه لیک له سهرانی قوره یش ده لیت^(۱): {یا معشر قریش قد حضر هذا الموسم وان وفود العرب ستقدم علیکم فيه، وقد سمعوا بأمر صاحبکم هذا فأجمعوا فيه رأياً واحداً ولا تختلفوا فیکذب بعضکم بعضاً ویرد قولکم بعضه بعضاً، قالوا: فانت یا أبا عبد شمس فقل وأقم لنا رأياً نقول به: قال: بل أنتم قولوا اسمع، واته: نه ی کومه لی قوره یش نه وه نه مسالیش کاتی حه ج هات و وه فده کانی عه رب دین بو زیاره تی (کابه) (به حیسابی خو یان چونکه عاره به کان خو یان له سهر دینی (ابراهیم) - علیه الصلاة والسلام - له قه لهم داوه) دین وه هه وائی نه و براده ری نیو هشیان بیستوه، جا هه مووتان له سهر یه ک بوچوون کؤبینه ووه رای جیا جیاتان نه بی، هه ندیکتان هه ندیکتان به درو یینه ووه، وه قسه کانیشان با هه ندیک هه ندیک هه لنه وه شینیت هوه (یه کیګ بل ی شیت ه، نه وی دی بل ی نه خیر شاعیره -!!) نه وانش پیان گوت: نه ی (أبا عبد الشمس) تو رایه کمان پی بل ی نیمه ش نه و قسه یه ی تو ده که یین، له وه لامدا گوتی: نا نیو بل یین گویم نییه بزائم نیو ه چیتان پی چاکه؟!}

{قالوا: نقول کاهن!}، گوتیان ده لیکن کاهینه، (واته: فالچی).

{قال: لا والله ما هو بكاهنٍ لقد رأينا الكهانَ فما هو بزمزمة الكاهن ولا سبعة} گوتی: نە خێر سوێند بە خوا ئەو کاهین نیە، ئێمە کاهینەکانمان بینووە قسەکانیشی نە سرکە سركو نە سەرۆادارە، وەك هێ کاهینەکان.

{قالوا: فنقول: مجنون!}، گوتیان: دەلێن شیته!

{قال: ما هو بمجنونٍ لقد رأينا الجنون وعرفناه، فما هو بخنقه ولا تخالجه ولا وسوسته} گوتی: نە خێر شیتیش نیە، چونکە شیتیشمان بینووە، وە دەزانین شیت چۆنە، ئەو نە وەك شیتان تووشی تەنگە نەفەسیی و پشوو سوار بوون دیت، وە نە دەست دەووشیت و نە وەسووسەشی هەیه.

{قالوا: فنقول: شاعر!}، گوتیان: دەلێن شاعیرە!

{قال: ما هو بشاعر، لقد عرفنا الشعر كله رجزه وهزجه وقريضه ومقبوضه ومبسوطه، فما هو بالشعر}، گوتی: شاعیریش نیە! چونکە هەموومان شیعر دەناسین، هیچ کام لە جۆرەکانی شیعر نیە.

{قالوا: فنقول: ساحر!}، گوتیان: باشە دەلێن جادووگەرە!

{قال: ما هو بساحرٍ لقد رأينا السَّحَارَ وسحروهم فما هو بنفشهم ولا عقدهم}، گوتی: نە خێر جادووگەریش نیە، چونکە جادووگەرانیان بینوون، نە فوو لێکردنی جادووگەرانی، وە نە گری لێ بەستنی جادووگەرانی (چونکە جادووگەر کاتێک، کە جادوو دەکات، گری ئە شتێک دەدات و پاشان فووی پێدا دەکات).

{قالوا: فما نقول يا أبا عبد الشمس!}، گوتیان: ئەدی چ بلێین ئەی (أبا عبد الشمس؟).

{وقال: والله أن لقوله لحلاوة وإن أصله لَعَذَقَ وإن فرعه لجناة، وما أنتم بقائلين من هذا شيئاً إلا عُرِفَ أنه باطل، وإن أقرب القول فيه لأن تقولوا ساحر، جاء بقول هو سحر يفرّق به بين المرء وأبيه وبين المرء وأخيه، وبين المرء وزوجته وبين

المرء وعشیرتہ، فترقوا عنه بذلك فجعلوا یجلسون بسُّبُلِ الناس، حین قدم الموسم لا یمرّ بهم أحدٌ إلاَّ حدّروه إیاءه وذكروا لهم أمره!، واته: -وہلیدی کوری موغہیرہ- گوتی: لہ راستیدا قسہ کہی شیرنایہ تیہ کی زور تایبہ تی ہہیہ، وہ بناغہی قسہ کہشی وہ کو بنکی دار خورما وایہ، وہ لقو پوہ کانی قسہ کہشی وہ کو درہ ختی میوہ دار وایہ، وہ ئیوہ ہیچ کام لہو قسانہ نالین، کہ باستان کردن، ہہموو کہس دہ زانی، کہ ئو قسانہ پووچن، بہ لام بہ ناچاریی نزیکتیرین قسہ، کہ خہ لک لیمان بسہ لمین، ئوہیہ کہ بلیین: موحمہ مہد جادوو گہرہ! چونکہ قسہ کہی (واتہ: قورٹان) جادوویہو بابو کوری پی لہیہ کتر جیا دہ کاتہوہ، براو برای پی لیك جیا دہ کاتہوہ، ہہروہا ژنو میرد لیك جیا دہ کاتہوہو، ئینسان لہ گہل عہ شیرہ تہ کہی لیك دہ ترازین، بہو جوڑہ کاتیك کہ مہوسیمی حہج ہات لہ سہر ری ی خہ لکی دادہ نیشتن، وہ ہہرکہ سیکیان دہ بینی ناگاداریان دہ کردہوہ کہ ئو کابرایہ جادوو گہرہ!!

ئنجا خوائ کاربہ جی لہو بارہوہ ئہم ئایہ تانہی ناردنہ خوار: ﴿ ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ۝۱۱ وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا ۝۱۲ وَبَنِينَ شُهُودًا ۝۱۳ وَمَهْدَتْ لَهُ تَهْنِيدًا ۝۱۴ ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ۝۱۵ كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ۝۱۶ سَأَرْهُقَهُ صَعُودًا ۝۱۷ إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ۝۱۸ فَقِيلَ كَيْفَ قَدَّرَ ۝۱۹ ثُمَّ قِيلَ كَيْفَ قَدَّرَ ۝۲۰ ثُمَّ نَظَرَ ۝۲۱ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ۝۲۲ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ۝۲۳ فَقَالَ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْتَرُ ۝۲۴ إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ۝۲۵ سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ۝۲۶ وَمَا أَدْرَاكَ مَا سَقَرُ ۝۲۷ لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ ۝۲۸ لَوَاحَةٌ لِلْبَشَرِ ۝۲۹ عَلَيْهَا تِسْعَةُ عَشْرَ ۝۳۰ وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً ۝۳۱ ﴾ المدثر.

ئەم ئایەتەنە ھەموویان دەربارە‌ی وەلیدی کۆری موغەیرە ھاتوونە خوار کە دلتیابوو موحمەد ﷺ پیغەمبەری خواپە، بەلام بۆ تیکنەچوونی بەرژەوەندی خۆی و زەلزەکانی دیکە‌ی قورەیش، ئاوا پیغەمبەری ﷺ تۆمەتبار کردووە بەو کە جادووگەرە، بۆیە خۆی پەرەردگار ئە وەلامیدا دەفرموی:

﴿ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا﴾، واتە: (ئە‌ی موحمەد) لێم گەرئ بۆ تۆلەستاندنەو ئە کەسێک کە بەشیوەیەکی تایبەت دروستم کردووە (یاخود کە دروستم کردووە بیکەس و بێدەر بوو، بەلام دوایی چەندان نێعمەتم بەسەردا رشتوون)، ﴿وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا﴾، واتە: وە مال و سامانیکی دورو درێژم پێداوە، ﴿وَبَنِينَ شُهُودًا﴾، واتە: وە کورانیکی کە ئە کۆر و مەجلیسدا ئە گەلیدا ئامادە دەبن، ﴿وَمَهْدَتُ لَهُ نَهْجًا﴾، واتە: وە ئە ھەموو کاریکی دونیاییدا زەمینەسازیم بۆ کردووە، ﴿ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ﴾، واتە: ئیستاش بەتەمایە بۆی زیادکەم، ﴿كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا﴾، واتە: نەخیر ئەو نەسەلمێنە بۆ ئایەتەکانمان، ﴿سَأَرْهُقُهُ صُعُودًا﴾، واتە: ئەمەودوا تووشی حالیکی ناخۆش و زەحمەتی دەکەم، ﴿إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقِيلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قِيلَ كَيْفَ قَدَّرَ﴾، واتە: ئەو بیرێ کردووە، زۆریش شتەکە‌ی بەراورد کردو لێی ورد بوو، نەفرینی لێ بێ و بەکوشت چی، چ جۆرە بەراوردییەکی کرد، دوایی بەکوشت چی چ جۆرە لێکدانەووە بەراوردییەکی کرد، ﴿ثُمَّ نَظَرَ﴾، واتە: دوایی سەرنجیدا، ﴿ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَ﴾، واتە: دوایی ڕووی خۆی گرژو تال کرد، (چونکە ھەرچەندە سەرئنجی قورئانیدا عەیبی بۆ لێ نەدۆزرایەووە ڕەخنە‌ی راستەقینە‌ی پێ لێ نەگیرا)، ﴿ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ﴾، واتە: دوایی پشتی تێکردو خۆی بە زل گرت (دوای ئەوێ، کە زانی قورئان ھەقە)، ﴿فَقَالَ إِنَّ هَذَا إِلَٰهٌ سِحْرٌ بَوُّنُ﴾، واتە: وە گوتی: ئەو جادوویەکە، کە

خەلك له يەكدى دەگىرپتەو دە فېرى يەكتى دەكەن، ﴿إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ﴾، واتە: گوتى: ئەو جگە لە قسەى بەشەر هېچى دىكە نىە!

ئىجا خواى زال ھەر ھەشەى لىدەكات و دەفەرموى: ﴿سَأُصْلِيهِ سَقَرَ﴾ (۲۶) وَمَا أَذْرَكَ مَا سَقَرٌ ﴿۲۷﴾ لَا بُقَى وَلَا نَذْرٌ ﴿۲۸﴾ لَوَاحَةٌ لِلْبَشَرِ ﴿۲۹﴾ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿۳۰﴾، واتە: ئەمەودوا دەيخەينە نىو سەقەر ھە، دەزانى سەقەر چىيە؟ ھەرچى بخرىتە نىوى ھىچى لى ناھىلى، نەيسووتىنى، ئەگەل يەكەمىن بلىسەى بە دەم وچاوى ئىنسان دەكەوى، ھەمووى دادەمالى، نۆزدە فرىشتەى لەسەرن.

لەكاتىدكا كە ئەم ئايەتەنە ھاتنە خوار، (أبو الأشدين)، كە گوايە پياويكى يەكجار پالەوان و بەھىز بوو، دەلى: ئەى كۆمەلى قورەيش دووان لەو نۆزدە فرىشتەىە عايىدى ئىو ھەقەدەشيان بۆمىن لىگەرپن^(۱)!!

بۆيە دوايى خواى بالادەست فەرموى: ﴿وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً...﴾، واتە: دۆزەخووانەكانمان ھەر فرىشتەن، بەلام فرىشتەىەك كە خواى گەورە تواناى تايبەتى و زۆرى پىداو.

دوو :

دىسان (ابن هشام) لە كىتەبەكەى خۇيدا^(۲) ھەلوىستى دووھەمان بۆ باس دەكات، كە ھەلوىستى (نضر بن الحارث) ھەلوىش يەكەل ئەپاوە بلىمەتەكانى قورەيش بوو ھە زانىوشىيەتى، كە موھەممەد ﷺ پىغەمبەرى خوايە، كە دەلى:

(۱) برۋانە: (المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير)، ص (۱۴۶۱).

(۲) برۋانە: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص ۱۵۰، ط ۱، دار ابن الھيثم.

((یا معشر قریش! انه والله قد نزل بكم امرٌ ما أتیتم له بحيلة بعد، قد كان (محمد) فيكم غلاماً حَدَثاً أرضاكم فيكم وأصدقكم حديثاً وأعظمكم أمانة، حتى إذا رأيتم في صدغيه الشَّيْبَ وجاءكم بما جاءكم به قلتم ساحر، لا والله ما هو بساحر، لقد رأينا السحرة ونفثهم وعقدهم، وقلتم: كاهن لا والله ما هو بكاهن... وقلتم: شاعر، لا والله ما هو بشاعر... وقلتم: مجنون، لا والله يا معشر قریش! فانظروا في شأنكم فإنه والله لقد نزل بكم أمر عظیم))، واته: ئەي کۆمه‌ئی قورده‌یش! به‌لایه‌کتان به‌سه‌ر هاتوه، که تا ئیستا هیچ چاره‌سه‌ریکتان بۆ نه‌دۆزیوه‌ته‌وه، موحه‌مه‌د له‌نیۆ ئیوه‌دا گه‌نجیک بوو، که له‌هه‌مووتان په‌سندتر بوو، وه له‌هه‌مووتان راستگوتر بوو، وه له‌هه‌مووشتان ئەمیندارترو ده‌ست پاکتر بوو، هه‌تاکو کاتی که له‌لایه‌کانه‌کانی مووی سپی ده‌رکه‌وتن -واته‌ که‌وته‌ سه‌رووی ته‌مه‌نی چل سالییه‌وه- وه ئەو هاته‌ لاتان و په‌یامی بۆ هی‌نان گوتان جادووگه‌ره، نه‌خیر به‌خوا جادووگه‌ر نیه، جادووگه‌رمان بینیه، که چۆن فوو له‌شت ده‌که‌ن و گرێ له‌شت ده‌ده‌ن، دوايي گوتان کاهینه! نه‌خیر به‌خوا کاهین نیه، دوايي گوتان شاعیره، نه‌خیر به‌خوا شاعیر نیه، دوايي گوتان شیته، نه‌خیر به‌خوا شیتیش نیه! (دوايي پیان ده‌لێ) ئەي کۆمه‌ئی قورده‌یش! باش سه‌رنجی کاری خۆتان بده‌ن به‌پراستی به‌لایه‌کی گه‌وره‌تان به‌سه‌ر هاتوه، چاره‌سه‌ریکی بۆ بکه‌ن!.

دياره (نضر بن الحارث) که دوژمنیکی سه‌سه‌ختی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بووه به‌دواي چاره‌سه‌رو دانانی به‌ربه‌ستدا ده‌گه‌رئ، وه‌ك (ابن هشام) ئاوامان بۆ ده‌گيریته‌وه^(۱): {وكان النضر بن الحارث من شياطين قريش وممن كان يؤذي رسول الله ﷺ وينصب له العداوة، وكان قد قدم الحيرة وتعلم بها أحاديث ملوك الفرس وأحاديث رستم واسبنديار، فكان إذا جلس رسول الله ﷺ مجلساً فذكر فيه بالله وحذر قومه ما

(۱) سه‌رچاوه‌ی پيشوو، هه‌مان به‌رگه‌و لاپه‌ره.

أصاب من قبلهم من الأمم من نقمة الله، حَلَفَهُ فِي مَجْلِسِهِ إِذَا قَامَ، ثُمَّ قَالَ: أَنَا وَاللَّهِ يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ أَحْسَنُ حَدِيثًا مِنْهُ، فَهَلُمَّ إِلَيَّ فَأَنَا أُحَدِّثُكُمْ أَحْسَنَ مِنْ حَدِيثِهِ، ثُمَّ يَحَدِّثُهُمْ عَنْ مَلُوكِ فَارِسٍ وَرُسْتَمٍ وَاسْبَنْدِيَارٍ، ثُمَّ يَقُولُ بِمَاذَا (مُحَمَّدٌ) أَحْسَنُ حَدِيثًا مِنْهُ؟، وَاتِهِ: (نُضْرُ بْنُ الْحَارِثِ)، كَهَ يَهْكِيكَ بُوو لَهْوَانَهْى زُورُ نَازَارِى پيغَمبَرِى دَهْدَاو دُورُ مَنَيايَه تِييَه كَهْى لَهْ گَه لَدَا خَه سَت كِرْد بُوو، وَهَ چُوو بُوو بُو (حِيرَة) - پَايَتَه خَتِى دَه لَه تِى غَه سَاسِيَنَه كَانِى رُورُ لَه نَزِيكَ شَام - جَا لَه وِى هِيَنْدِيكَ شَت لَه بَه سَه رَهَاتِى پادشَاكَا نِى فَارِس وَه كُو رُورُ سَتَه م وَه سَبَه نَدِيَار... هَتْد فيرَبُوو، كَاتِيكَ كَه پيغَمبَرِى ﷺ دَا دَه نِي شَت بَاسِى خَوَاى بُو خَه لُكِى دَه كِرْد وَه بَاسِى بَه سَه رَهَاتِى مِيلَلَه تَانِى پيَشُووى بُو دَه كِرْدن، كَه خَوَا چِى بَه سَه رَهَاتِى هِيَنَّاو وَه گَه رُ تِيْمَان نَه هِيَنن هَه مَان چَا رَه نُووس چَا وِه پِيَتَان دَه كَات، (نُضْرُ بْنُ الْحَارِثِ) لَه دَوَاى پيغَمبَرِى ﷺ دَه چُوو بُو هَه مَان كُورُو مَه جَلِيَس دَا دَه نِي شَت وَ لَه دُزِى پيغَمبَرِى ﷺ قَسَهْى دَه كِرْد وَ بَه رَه رَه چِى قَسَه كَانِى دَه دَا يَه وَه دَه يَگُوت: وَه رَن نَهْى كُومَه لُى قُورَه يَش، مَن قَسَهْى بَاشَتَرَم لَا يَه وَ بَه سَه رَهَاتِى بَاشَتَرَتَان بُو دَه خُوِيَن مَه وَه، بَه سَه رَهَاتِى پادشَاكَا نِى فَارِس وَ حِيكَايَه تِى رُورُ سَتَه م وَه سَبَه نَدِيَارِى بُو دَه خُوِيَن دَنَه وَه، دَوَايِى دَه يَگُوت: بَه چِى حِيكَايَه تِى بَه سَه رَهَاتِى مَوْحَه مَه د لَه هِى مَن خُوشَتَرَن؟!.

جا (ابن هشام) ^(۱) ده لئى: نَهَم نَا يَه تَهْى سُوورَه تِى (الْأَنْعَام) لَه بَا رَهْى نَه وَه وَه هَا تَه خَوَار، كَه دَه فَه رَمُوى: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَأُنْزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَوْ تَرَى إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوا أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنْفُسَكُمْ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ﴾ (۹۳) ﴿الْأَنْعَام﴾.

خوا - جل شانه - باسی سی جوړه کس ده کاو ده فهرموئ: کي سته مکار تره لهو کهسه ی که درو به ناوی خواوه هه لبه ستی، یان بلای: وه حییم بو هاتوه وه حیشی بو نه هاتبی، یان که سیک بلای: من شتیك ریک ده خه م و دنیمرمه خواری وه کو شه وهی، که خوا نار دوویه ته خوار؟! وه نه گهر تو سته مکاران بیینی له کاتی سهره مه رگدا، که فریشته کان دهستیان راکیشاون، وه پیان ده لئین: پرووحتان دهریپنن (لهو پرووچه پیسه تان) نه مړو ده بی نازاری ریسواکهر بچیزن، به وهی له سهر خوا شتی ناحه قتان ده گوت، وه له بهرانبهر ثایه ته کانی خوا دا خو تان به گه وره ده گرت.

سی:

(ابن إسحاق)، که (ابن هشام) له کتبی (السيرة النبوية) دا^(۱) لئی ده گپړتیه وه، ده لئ: {ثم إن قريشاً اشتد أمرهم للشقاء الذي أصابهم في عداوة رسول الله ومن أسلم معه منهم، فأغروا به سفهائهم فكذبوه وآذوه ورموه بالشعر والسحر والكهانة والجنون ورسول الله ﷺ مظهر لأمر الله لا يستخفي به مباديهم بما يكرهون عن عيب دينهم، واعتزال أوثانهم، وفراقه إياهم على كفرهم}.

دیاره (ابن هشام) هه میسه له (ابن إسحاق) وه نه قل ده کات، به لام جار جار هه ندیک ریوایه تی خویشی ده خاته نیو سیره، نه گهرنا (السيرة النبوية) له نه سلدا هی (ابن إسحاق) ه، که یه که مین کتبی زیاننامی پیغه مبه ره ﷺ نوو سرا بیته وه، جا ده لئ: دواپی قورپه یش زیاتر به د به ختی و مال ویرانی می گرتن، به هو ی دژایه تی کردنی پیغه مبه ره ﷺ و نه وانه ی له گه لئ مسولمان بوو بوون، نه فامو بی عه قله کانی خوینیان له پیغه مبه ره ﷺ به رده داو، قسه ی ناخویشیان پی ده گوت و درویان ده دایه پالو نه زیه تیان ده داو، تومه تباریان ده کردو پیان ده گوت: شاعیره و قسه که شیان به شیعر ده دایه قه لهم، پیان ده گوت: جادو گهرو فالچی (کاهن) و

پیشیان دہ گوت شیت، (جا بؤ ئینسانیک ی پاک و بہر پیزی و ہک پیغہ مہر ﷺ، کہ ہمہ میسہ خو ی پاراستوہ لہ شتی نرم و پست و خراب، ئازاری دہروونی و قسہ پی گوتران، زور ناخوشوہ ناخوشترہ لہ لیدان و ئہ شکہ نجہ ی جہستہ یی، ہرچہ ندہ خوا ی پەرودگار بؤ ئازاردانی جہستہ یی سنووری بؤ دانابوونو، ئہ گہر ویستبایان زیادہ رۆی بکھن، پیغہ مہری دہ پاراست، بہ لّام بیگومان جاری وا ہمیہ، کہ قسہ یہک دہ کرئ لہ خہ نجہ ریئ، یان لہ تیریکی ژہراوی زیاتر، لہ دہروونی ئینسانی خاوەن ریزو کەرامت و حورمەتدا کار دہ کات، ئہ گہرنا و ہکو گوتراوہ: ئینسانی سووک بیر پیزی، بہ ئاسان لہ سہری دہ گوزہرئ، چونکہ برینی مردوو ئازاری نیہ:

ومن یمن یسہل اھوان علیہ وما لیجرح بیئتہ ایلّٰہ

دیارہ کەسێک، کہ پروحیکی شہرہ فمہ ندانہ ی نہ بی ئازاری پی ناگات، بہ لّام پیغہ مہری ئیمہ ﷺ سروشتہ کە ی ئہ و ندہ پاک و چاک بووہ، رپوشتی ئہ و ندہ بہرزو جوان بووہ، کہ تہانانہت لہ سہردہ می نہ فامییشدا، کافرہ کان دانیان بہرپوشتی بہرزو ئہ و دا ہیئاوہ، ئینسانیک، کہ ئہ و ندہ ی خو پاراستوہ لہ شتی نرم و پست، کاتیئ کہ تۆمہ تبار دہ کرئ بہ شتی ناخوش و پی دہ گوترئ: تۆ شیتی! بیگومان زور لہ سہر دلی قورس بووہ، و ہک دوایش باس دہ کەین، کہ پیغہ مہر ﷺ چون باسی لہ و ئیش و ئازارہ ی کردوہ، بہ لّام ئایا ئہ و تۆمہ تانہ ی کہ لہ لایہن کافرہ کانہوہ دہ درانہ پال پیغہ مہر ﷺ ہیچ کاریان تی دہ کرد لہ سستی نواندن لہ گہ یانندی بانگہ وازہ کەیدا؟ بیگومان نہ خیر، و ہک (ابن ہشام) دہ ئی: {و رسول اللہ ﷺ مظهرٌ لأمر اللہ لا یستخفی بہ مبادؤہم بما یکرہون}، واتہ: بہ لّام پیغہ مہری خوا ﷺ ہر دینی خوا ی بلاوہ کردوہ، ئاشکرای دہ کردو پەنہانی نہ دہ کرد، چی ئہ وان پییان ناخوش بوو، ئہ و ی باس دہ کرد، (نہک لہ بہر رق ہہستانندی ئہ وان، بہ لّکو ئہ و لہ کاتیئکدا، کہ باسی پەرستراوہ کانی بی پروایانی دہ کرد، لہ ہہموو شت زیاتر رقیان پی ہلڈہستا،

له کاتیکدا که پیغمبر ﷺ دهیفرموو: بتهپرستی شتیکی پووجه، چونکه غهیری خوا، یان له خوار خوتهویه، یان وهك خوته، که چی بهرنامهی ژیانته بؤ دادهنئ، بویه ههرچون بیت پرستی غهیری خوا شتیکی پووجه، جا، که پیغمبر ﷺ وای دهفرموو، بیبروایهکان نهوهایان بهجنیو دهزانی، بویه پیویسته ناگادار بینو بههله تینهگهین، که له ریوایهتکاندا گوتراوه: {یشتم آباءنا، یشتم آلهتنا} مهبهست نهووه بووه، که رهخنهی مهنتیقی لییان گرتوه، نهگه رنا وهنه بی پیغمبر ﷺ جنیوی دابی، بهلکو پیغمبر ﷺ رووحم بهقوربانی بی، نهوهنده بهریزو زمان پاک بووه، که ههرگیز وشه ناشیرینی نهزانیوه، بهلام کافرهکان نهوهایان پی سهر بووه، که پیغمبر ﷺ فرموویته: نهو دارو بهردهی، که نیوه دهیانپرست هیچ نین، چونکه خوتان نهو پرستراوانهتان گهورهترن، نیوه ئینسانن، که خوا ریژی لینان، بهلام نهوانه دارو بهردیکن، که خوا بؤ خزمهتی نیوهی دروست کردوون، وهك خوی کاربهجی دهفرموو: ﴿وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ

لَاَيِّنٍ لَّكُم بَلْ كُنتُمْ قَوْمًا مُّفْكَرًا﴾ ﴿۱۳﴾ الجاثیه، واته: وهنهوی له ئاسمانهکانو زهویدا ههیه، خوا لهلایهن خویهوه ههمووی بؤ نیوه مهیسهر کردوه..

بهئی، بیبروایهکان له بهرانبه رهخنهی پیغمبر ﷺ له تیروانینو پرستراوهکانیادا، نازارو نهشکهنجهی پیغمبر ﷺ یان ددها، لهپووی نهفسی وراگه یاندنهوه، بهو شیویهی باسمان کرد، که بیگومان نهوهی باسکرا مشتیکه له خهرواریک و لویجیکه له جهوالیک، نهگه رنا له کتیبهکانی (سیره) دا زور لهباروهه باسکراوه، تهنانهت نهوانیش نهیانتوانیوه نهوهی، که بووهو پرویداوه، ههمووی بنووسن.

چونکه پیغمبر ﷺ لهماوهی نهو (۱۳) سألهی، که له مهککهدا بانگهوازی کردوه، لهلایهن کافرهکانهوه تووشی چهندين گرفت و نهزیهت و نازارو نارچهتی کراوه،

به خراپترین شیوه و چه دین شیواز، ویستوویانه پهرچو له مپهر له پړی بانگه وازه کهیدا دروست بکه نو، هه وئی ته و هیان داوه شکست به کاره کی بینن، به لآم خوی و ته وانه ی پهر و رده ی کردبون، له پیناو ره زامه ندیی خواو جیبه جی کردنی فرمانی پهر و ردگارو سه رکه وتنی بانگه وازی ئیسلامیدا، نارامیان گرتو به حیکمه ت و لیزانینه وه دریژه یان به کارو خه باتداو، به ئیمانیکي به هیژو چه سپاوه وه، له به رانبه ری هه موو جوړه هه وئیکی ناحه زانه ی نه یارانیاندا وه ستان.

پیغه مبر صلى الله عليه وسلم له ژیر روشنایی ته و جیهات و وه چی خوا ی پهر و ردگاریدا، دریژه ی به کاره کانیداو ده ورو کاریگه ری، رۆژ بۆ رۆژی زیاتر دهره وشایه وه، هه و ل و کاری کافره کانیش هه مووی بی به ره هم و نه زوک دهرچوو.

له وه ی رابرد دهرکه وت، که ته گهر بانگه وازی موحه مه د خوا یی نه بویه و، بۆ دنیاو ده سه لات و سامان بویه، ته وه هه ر له سه ره تاوه کافره کان ته و شتانه یان بۆ پیشنیار کردبوو، به لآم راستیی په یامی خواو پیغه مبرایه تی موحه مه د، هه موو ته و شتانه ی کافره کانی به درۆ خسته وه.

له پوره څومره ښه پوهان نه گله لښلین
 مؤسسه علمیه د پوهنې د پوهنځي د پوهنځي
 د پوهنې د پوهنځي د پوهنځي د پوهنځي

ډاگه یاندي مکتبه یی علمونه عالی بابیر

Facebook

archive.org/details/@alibapir

Google Play

App Store

هال بابیر AliBapir

YouTube

WhatsApp

Telegram

Phone

www.alibapir.net

پښتو ښځه

ډاگه یاندي مکتبه یی علمونه عالی بابیر

چوارهم: - نازاردانی د پروونی و جهسته یی پیغمبر ﷺ له لایه
بی پروا کانه وه:

به پړان!

لیږه دا شهش نمونه دیننه وه بڼه چوڼیه ته نازاردانی د پروونی و جهسته یی
پیغمبر ﷺ له لایه کافره کانه وه، بڼه وهی په رچ و له مپه ر بڼه به رده م
بانگه وازه که ی و دهستی پی ه لبرگن له و په یام و به رنامه و بانگه وازه ی که خوی
په و رده رگار پییدا نارده وه، فره مانی پی کرده که رایبگه یه نی:

یه ک:

{عن أبي هريرة، قال: قال أبو جهل: هل يعفّر (محمد) وجهه بين
أظهركم؟ قال فقيّل: نعم، فقال: واللّات والعزى لئن رأيته يفعل ذلك لأطأن
على رقبته، أو لأعفرن وجهه في التراب، قال: فأتى رسول الله ﷺ وهو
يصلّي، زعم ليطأ على رقبته، قال: فما فجئهم منه إلا وهو ينكص على عقبيه
ويتقي يديه، قال: فقيّل له: ما لك؟ فقال: إن بيني وبينه لخنقاً من نار
وهولاً وأجنحة، فقال رسول الله ﷺ: (لو دنا مني لاختطفته الملائكة
عُضْواً عُضْواً) رواه مسلم^(۱)، واته: نه بوو هو په رپه - خوا لی رازی بی - ده لیت:
رڼرڼیک نه بوو جه هل له کږو مه جلیسی خویاندا دانیشتوه گوتوویه تی: نه وه موحه مه د
له پیس نیو ده موچای خوی به خول ده کات؟! (ته عبیریکی ناریکی به کارهی ناوه
مه بهستی نه وه بوو، که سه جده ده بات له نیو مزگه وتی حرام له لای که عبه)،
گوتیان: به لی، (دیت لیږه نویژی ده کات) نه ویش سویند ده خوات و ده لی: سویند به
(لات) و سویند به (عوززا) نه گهر بیینم سه جده به ری و نویژ بکات، پی له سر ملی

داده نيم و ده موچاوی له نيو خولې ودرده دم، ئیدی نه بوو جه هل هاته لای پیغه مبهري خوا ﷺ له کاتيکدا که نوږي ده کرد، بو نه وهی له کاتي سه جده برنيدا پي بخاته سهر ملي موباره کی، به لام کافره کان ههر نه ونده يان زانی نه بوو جه هل پاشهو پاش له سهر پاژنه پيان ده کشيته وه به ده سته کانی بهرگری له خوې ده کات و خوې له شتيک ده پاريزيت، چونه لای و، گوتيان: نه وه بو واده که ی؟! نه ویش گوتی: له نيوان منو موحه ممه ددا يه که چالي ناگرين هه بوو، وه مه خلوقیکی زور سامناک هه بوو، که بالي گهوره ی هه بوون و زور ترساندمی، پیغه مبهري ﷺ دواي نه وهی، که نوږه که ی ته و او کرد، فهرمووی: نه گهر نه بوو جه هل ليم نزيك بوو بایه وه و پي خستبایه سهر نه ستوم، فريشته کان دای ده هاتنی و پارچه پارچه يان ده کرد.

له وکاته دا هم نايه تانه ی ته و او که ری سوورپه تی (العلق) هاتنه خوارې، که له نايه تی (۶ تا ۱۹) یه، وه سهرجه م نايه ته کانی هم سوورپه ته (۱۹) نايه تن به ژماره ی پي ته کانی ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ وه سهرته ی هم سوورپه ته يه که مين نايه تيک بوون که به وه حی بو پیغه مبهري ﷺ هاتن، وه ک پيشتر باس مان کرده، باقيه که ی ديشی هم قوناغه دا هاتنه خوارې، که قورئان هه مووی بهو شيويه، که م سوورپه ته هيه هه مووی بهيه که وه هاتيته خوار، به لکو ههر کومه له نايه ته و به بونه که وه هاتونه خوار، وه هم کومه له نايه ته ش هه مووی دهر باره ی نه بوو جه هل هاتون،^(۱) ده فهرموي: ﴿كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِكُفَّارٍ﴾، اته: نه خير ئينسان ياخی ده بی، (ئينسانیک که په يامی خوی پي نه گه شتوه يان پي گه شتوه پشتی تي کرده) يانی: ئينسانی کافر ياخی ده بی، ﴿أَنْ رَّاهُ أَصْفَى﴾، اته: کاتيک که بينی بی نيازو ده وله مهنده و ده سه لاتی هيه، (ئينسانی کافر ياخی ده بی، به لام ئينسانی ئيماندار هه رچه نده

(۱) پروانه: (المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير)، ص (۱۵۲۰)، که گوتويه تی: رواه أحمد ومسلم والنسائي وابن أبي حاتم، وه (صحيح مسلم): ۶۹۹۶.

دهسه لات و سامانی هه بڼ، به هی خوا ی ده زانی، ﴿إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ﴾، واته: بیگومان گیر درانه وه بولای په روه ردگارت، ﴿أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ ① عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ﴾، واته: ئایا نهو که سته بینی که قه دهغه دهکات له بهنده یهک، که نویژ بکات (نه ویش موحه ممه ده ﷺ) ﴿أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَىٰ الْهُدَىٰ ② أَوْ أَمَرَ بِالْقَوَىٰ﴾، واته: ئایا ده بینی نه گهر نهو که سه له سهر ریگه یه کی راست بووایه و فره مانی به پاریزکاری بکردبایه باشر نه بوو، ﴿أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ﴾، واته: ئایا ده بینی نهو ئینسانه (که - أبو جهل -) دینی خوا به درو ده زانی و پستی تیده کا، ﴿أَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَبْصُرُ﴾، واته: ئایا نازانی، که خوا ده بینی؟، ﴿كَلَّا لَئِنْ لَّمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ﴾ با وازیئ! نه گهر واز نه هیئ به قژی پیشه وهی سهری راپیده کیشین، { (ناصیه) بهو تووکه سهری پیشه وهی نیوچاوانی ئینسان ده گوتری } ﴿نَاصِيَةٍ كَذِبَةٍ خَاطِئَةٍ﴾، واته: تووکه سهری نیوچاوانیکی درو زنی گونا هبار، ﴿فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ﴾، واته: با نهو هاوار له دارو دهسته که ی خوی ببهستی، ﴿سَدِّعُ الزَّبَانِيَةَ﴾، واته: نهوکات ئیمهش نهوانه ی بو بانگ ده که یین، که به سهر دوزه خ راده گهن، { (الزبانیة) واته: دوزه خهوان، } ﴿كَلَّا لَا تُطْعَمُهُ وَاَسْجُدْ وَاَقْرَبْ﴾، واته: نه خیر (نه ی موحه ممه ده ﷺ) به قسه ی مه کهو زیاتر بو خوا کړنووش ببهو له خوا نزیک بهو، چونکه ئینسان له کاتی سه جده دا له هه موو کاتی له خوا نزیکتره، وهک پیغه مبهری خوا ﷺ فره موو یه تی: { اقرب ما يكون العبد من ربه وهو ساجد فاکثروا الدعاء }، رواه مسلم^(۱).

به لای بیگو مان تا ئینسان زیاتر کړنووش بو خوا بهرئ، زیاتر له خوا نژیک ده بیته وه، و هتا له خواش نژیکتر بی، خوی په روه ردگار زیاتر پستی ده گری.

دوو:

{(عن ابن مسعود) : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَصْلِي عِنْدَ الْبَيْتِ وَأَبُو جَهْلٍ وَأَصْحَابُ لَهُ جُلُوسٌ، إِذَا قَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ أَيْكُمُ يَجِيءُ بِسَلَا جُزُورِ بَنِي فَلَانَ فَيُضْعُهُ عَلَى ظَهْرٍ (مُحَمَّدٌ) إِذَا سَجَدَ، فَانْبَعَثَ أَشَقَى الْقَوْمِ (وَهُوَ عَقْبَةُ بْنُ أَبِي مَعِيْطٍ) فَجَاءَ بِهِ فَنَظَرَ حَتَّى إِذَا سَجَدَ النَّبِيُّ ﷺ وَضَعَهُ عَلَى ظَهْرِهِ بَيْنَ كَتِفَيْهِ وَأَنَا أَنْظُرُ لَا أُغَيِّرُ شَيْئاً، لَوْ كَانَ لِي مَنَعَةٌ، قَالَ: فَجَعَلُوا يَضْحَكُونَ وَيَحِيلُ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَاجِدٌ لَا يَرْفَعُ رَأْسَهُ، حَتَّى جَاءَتْهُ فَاطِمَةُ فَطَرَحَتْ عَنْ ظَهْرِهِ، فَرَفَعَ رَأْسَهُ ثُمَّ قَالَ: **اللَّهُمَّ عَلَيْكَ بِقَرِيْشٍ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَيْهِمْ إِذْ دَعَا عَلَيْهِمْ، قَالَ: وَكَانُوا يَرَوْنَ أَنَّ الدَّعْوَةَ فِي ذَلِكَ الْبَلَدِ مُسْتَعْجَابَةٌ، ثُمَّ سَمَى اللَّهُمَّ عَلَيْكَ بِأَبِي جَهْلٍ وَعَلَيْكَ بِعَتْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ، وَشَيْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ، وَالْوَلِيدَ بْنَ عَتْبَةَ، وَأُمِّةَ بْنَ خُلْفٍ، وَعَقْبَةَ بْنَ أَبِي مَعِيْطٍ...**، قَالَ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ رَأَيْتُ الَّذِينَ عَدَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ **صُرْعَى فِي الْقَلْبِ، قَلْبِ بَدْرٍ** ^(۱) } رواه البخاري، واته: عبدوللای کوری مه سعوود - خوا لای رازی بی- ده گپړتیه وه، ده لای: رږږیکان پیغه مبهړ لای که عبه نویژی ده کرد، نه بوجهل و هیندیک له براده ره کانیشی لهوی دانیشتبون، هیندیکیان بهوانی دیکه یان گوت: کی ده چی ورگو ریځولهی ولا خیکسی سهرپراو بینئ و که موحه ممه د چو سه جده وه بیخاته سهر ملی؟، (عقبه بن ابي معيط)، که له هه موویان خراپترو به دبه ختتر بوو چوو هیئای و چاوه پروانی کرد تا پیغه مبهړ چو سه جده وه و شته که ی خسته سهرشان و ملی پیغه مبهړ ، عه بدوللا ده لای: منیش ته ماشام ده کردو توانام نه بوو نه هیلم وای لای بکری، نه وانیش سهری یه کتريیان ده کردو

دلخوش بوونو پي ده که نينو به لای يه کديدا خوار ده بوونه وه (له بهر زور پيکه نينو)، پيغه مبهريش ﷺ له سه جده دا بوو سهري بهر ز نه ده کرده وه، تا (فاطمة) ي کچی هات شته که ي له سه شان و ملي لابر دو، پيغه مبهريش ﷺ سهري بهر ز کرده وه و فرموي: خوايه تو له له قور هيش بستيني، سي جار ان شه وي دو باره کرده وه، که شه وه له سهريان ناخوش بوو، وه ده يانزاني شه دو وعايه ي پيغه مبهري له م شوي نه دا گيرا ده بي، دوايي پيغه مبهري ﷺ ناوي هينديکيان ي هيناو گوتي: (خوايه تو له بستيني له شه بوو جهل، خوايه تو له له (عتبة و شيبة و وليد و أمية و عقبه) بستيني، (ابن مسعود) ده لي: سويند به و که سه ي نه فسي مني به ده سته، شه وانه ي پيغه مبهري ﷺ دو وعاي ليکردن له غه زاي به دردا هه مويان له نيو چوون و فريدrane نيو چاليکه وه له به در، که پيان ده گوت (قليد بدر).

پيغه مبهري ﷺ نا به و شيوه يه شو و زياتريش نازاري دهروني و جهسته يي بينيو وه، له پيناو ديني خواو بانگه وازي هه قدا ناخوشي چي شته و.

س:

وه که پي شتر باس مان کرد (أبو لهب) ناوي (عبد العزّي) بووه، وه هه تا بلبي پياويکي به دفره و خراپ بووه، خيرانه که ي ناوي (أم جميل) بوو، که شه ویش نافرده تيکي زور به دره فتارو دو ژمني پيغه مبهري ﷺ بووه، زور جار درک و دالي هيناو وه له سهري پي و له بهر دم مالي پيغه مبهري داناه به مبه ستي نازارداني، وه ژنيکي زمان دريژ بووه و درو ده له سه ي زوري بو پيغه مبهري هه له به سته و ناگري فیتنه ي هه لکرده و، (بخاري) له (صحيح) ي خويدا له و باره وه ده لي: کاتيک سو پرده تي (المسد) هاته خوار، که باسي ژنه که ي (أبو لهب) (أم جميل) ده کا، (أم جميل) هات بو لای پيغه مبهري ﷺ که شه وکات له گه ل (أبو بکر) -خوا لي ي رازي بي- له نزيک (که عبه) وه دانيشتيوون، بهرديکي پيوو پان و تيژ بوو شه وکاته بو شت برين به کاريان ده يينا، به (أبو بکر) ي گوت: شه ي (أبو بکر) کوا هاوري يه که ت (که مبه ستي پيغه مبهري ﷺ بووه)

بیست و هفتم که قسه ی پیگوتوم، به خوا نه گهر ببینم بهم به رده له دهم و ددانی ده دهم و ددانی ده شکینم، بونه و هی جاری کی دی نه توانی قسم پی بلای، دواپی رویشیت.
(أبو بکر) یش که له ته نیشیت پیغه مبه ره وه صلی الله علیه و آله دانیشتبوو لی پی پرسی: نه ی پیغه مبه ری خوا پی توایه تو ی نه بینی؟!

پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله فهرمو ی: **{لقد أخذ الله بصرها عني}**، واته: خوا چاوی نه ی گرت له به ران به ر مندا، جا ده لی: نه و نافرته له کاتی رویشتیدا نه و سرو و ده ی ده گوت: **{مُذَمَّمًا عَصِينَا، وَأَمْرُهُ أَبِينَا، وَدِينُهُ قَلِينَا}**، واته: ئیمه به قسه ی پیای زه مکر او ناکهین، وه به کارو قسه کانی نارازین و، رقمان له دینه که شیه تی.

ئنجا پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله دلی خوش ده بو کاتیک، که قورپه شیه کان قسه و جنیویان به (مُذَمَّم) ^(۱) ده گوت، وه ده یفه رموو: **{ألا تعجبون یصرف الله عني شعم قریش ولعهم! یشعمون مذمماً ولععون مذموماً وأنا (محمد)}** رواه البخاری ^(۲)، واته: ئایا سهرتان سوپ نامینتی که چۆن خوا جنیو و نه فره تی قورپه شیه کان له من دوور ده خاته وه! نه وان جنیو به (مذمم) ده لین و نه فره ت له (مذمم) ده که ن و من ناوم (محمد) ه، واته: من ستایش کراوم، به لأم نه وان قسه به که سیکی زه مکر او ده لین، که من نه و نیم.

هه ره وه ها (ابن ابی شیه) له کتیبی (السیرة النبویه) دا گوتوو یه تی ^(۳): **{وقد بلغ من أمر أبي لهب أنه كان يتبع رسول الله ﷺ في الأسواق والمجامع ومواسم الحج ويكذبُهُ}**، واته: (أبو لهب) عاده تی وابوو، که هه می شه به دوا ی پیغه مبه ره وه بوو صلی الله علیه و آله له شوینه گشتیه کان و بازارو کاته کانی جه و... هتدا، ده یگوت: هه رچییه ک، که نه و پیاه ده یلیت وانیه راست ناکات، بو وینه کاتیک، که پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله له گهل خه لکی کدا قسه ی ده کردو بانگی ده کردن بو ئیسلام، نه و

(۱) مُذَمَّم: واته: که سیکی زه مکر او، پیچه وانه ی مانای (محمد) ه، که مانای (ستایش کراو) ه.

(۲) صحيح البخاري: ۳۵۳۳.

(۳) رواه أحمد، بروانه: (المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير)، ص (۱۵۳۹).

ده‌هات و ده‌یگوت: نه‌وه برازای منه‌و، شیتته‌و له قسه‌کانیدا راست ناکات و من پش سپیم وه فلانی کورێ فلانم به‌قسه‌ی مه‌که‌ن، جا بۆیه‌ خوا‌ی داد‌گهر له‌نیۆ هه‌موو دوژمنه‌کانی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ هه‌ره‌شه‌ی له (أبو لهب) کردوه له سووره‌تی (مسد) دا به‌و (کنیه‌ی)ی، که پێی مه‌شه‌هور بووه، نه‌گهر نا خو‌ی ناو (عبد‌العزی) بووه، نه‌گهر سه‌رنج بده‌ین لی‌رده‌ا زۆر شت ده‌فامریته‌وه:

(أ) بۆ نه‌وه‌ی که بزانی ئه‌بو له‌هه‌ب له هه‌موو که‌س زیاتر ئازارو نه‌شکه‌نجهی پیغه‌مبه‌ری داوه ﷺ.

(ب) بۆ نه‌وه‌ی بزانی له ئیسلامدا ره‌چه‌له‌ک و تیره‌گه‌ریتی و خاترو خوا‌یش نیه‌و، مامی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌به‌ر نه‌وه‌ی، که زۆر ئازارو نه‌شکه‌نجهی پیغه‌مبه‌ری ﷺ داوه خوا‌ی کاربه‌جێ رقی لی‌یه‌تی و ده‌ییو غزینی و خیزانه‌که‌شی به‌هه‌مان شیوه‌.

جا لی‌رده‌ا ئیعبازیکی می‌ژوویی هه‌یه ئه‌ویش نه‌وه‌یه، که خوا‌ی زاناو شاره‌زا نه‌فرینی کردوه له (أبو لهب) و زانیویه‌تی، که ئیمان نا‌هینیی، و بی‌گومان له‌سه‌ر بی‌پرواییش مردوه، شیوازی مردنه‌که‌شی وه‌ک له کتیبه‌کانی (سیره‌) دا باس‌کراوه، ده‌لیت: پش مردنی ده‌ردیکی تووش بوو عاره‌ب پیا‌ن ده‌گوت (عَدَسَة)، که ده‌ردیکی درم بوو، به‌هۆی ئه‌و ده‌رده‌وه سێ رۆژان مایه‌وه‌و، له‌نیۆ به‌رگه‌که‌ی خویدا بۆگه‌نی کردو نه‌ستوو بوو، خزم و کوره‌کانی له‌به‌ر عه‌یبه‌، چالیکیان بۆ هه‌له‌که‌ندو خستیانه نیوی، نه‌وی‌ران بیشیشۆن، ده‌یانگوت نه‌وه‌ک ئیمه‌ش ئه‌و نه‌خۆشییه‌ بگرنه‌وه‌.

(ج) ئه‌و هه‌ره‌شه‌یه‌ی خوا‌ی به‌رزو مه‌زن له (أبو لهب) و خیزانه‌که‌ی، نه‌وه ده‌گه‌یه‌نێ، که خوا‌ی په‌روه‌ردگار پشت و په‌نای به‌نده‌ راسته‌قینه‌کانی خو‌یه‌تی و به‌رگریان لی‌ده‌کات و، ئه‌و شته له ئیمانداران حا‌لی ده‌کات، هه‌روه‌ها بۆ نه‌وه‌ی ناحه‌زانی پیغه‌مبه‌رو ﷺ ئیسلام نه‌وه بزانی، که خوا‌ی توانا دژیان ده‌وه‌ستی و پشتیان ده‌شکینێ.

چوار:

(ابن هشام) گوتوويه تی: {اجتمع أشراف قريش يوماً في الحجر فذكروا رسول الله ﷺ فقالوا: ما رأينا مثل ما صبرنا عليه من أمر هذا الرجل قط: سفه أحلامنا وسب آلهمنا لقد صبرنا منه على أمرٍ عظيم... فبينما هم في ذلك اذ طلع عليهم رسول الله ﷺ... فوثبوا وثبة رجل واحد وأحاطوا به يقولون: أنت الذي تقول كذا وكذا لما كان يقول من عيب آلهمنا ودينهم، فيقول: نعم أنا الذي أقول ذلك فلقد رأيتُ رجلاً منهم أخذ بمجمع رداءه، قال: فقام أبو بكر دونه فهو يبكي ويقول: أتقتلون رجلاً أن يقول ربي الله؟!} (١)، واته: رږژيک زله زله کانی قوردهيش کوده بنه وه له (حجر) (٢) دا، باسی پیغه مبهه ده کهن، وه ده لئین: به راستی ئیمه سه بریکي زور گه وره مان گرتوه له سهه له کابراه، که هه رگيز هيئده خور اگرو به سهه بر نه بووین، ئیمه به بی عه قل ده زانی و قسه به په رستراوه کانمان ده لئ، وه ئیمه ش سه برمان لئ گرتوه له سهه شتیکی زور گه وره... له دریژه ی به سهه ره اته که دا ده لئ: کاتی: که نه وان له مشت و مړو قساندا بوون (که ده یان گوت نابی چی دی سهه بری لئ بگرین و لئ قبول ناکه یین ده بی زه بریکي لئ بده یین) له و کاته دا پیغه مبهه ﷺ هات بولای (که عبه) (دیاره پیغه مبهه ﷺ له گهل نه وه شدا، که زور ئازارو نه شه که نجه دراوه، به لام طاعه ت و عیباد ته کانی خوی هه بر دوونه لای که عبه و ده سته بر داری مالی خوا نه بووه، بویه ده بی ئیمه ش له وه شدا شوین پی پیغه مبهه ﷺ هه لبرگین و هه ره شه و ئازار سار دمان نه کاته وه له خوا به رستی) له دریژه ی به سهه ره اته که دا، ده لئ: کاتی که پیغه مبهه ﷺ ده رکه وت هه موویان بو ی هه ستان وه که هه ستانی یه ک ئینسان، وه ده وریان لید او یه خه یان گرت و کراسه که یان راده کیشاو پیان ده گوت: تو ی ئاوا به په رستراوه کانی ئیمه ده لئ؟

(١) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ١، ص (١٤٤-١٤٥)، ١، دار ابن الهيثم.

(٢) (حجر) به و پار د و که یه ده لئین: که له لای کابه وه کراوه — حجر إسماعيل—.

فەرەموى: بەللى منم! (بىگومان پېغەمبەر ﷺ لىە حەقىك، كە گوتويەتى پاشكەز نەبوتەو ھەر لىەبەرئەو، كە يەخەى كراسەكەيان راكيشاوە).

دوايى ئەبوو بەكر، كە پېغەمبەر ﷺ لىەو حالەدا بينى چۆ نىوان بىپرواكانو پېغەمبەرەو ۋە ﷺ گوتى: ئايا ئىو پياويك دەكوژن ھەر لىەبەرئەو، كە دەللى: پەرەردگارم بەس خوايە؟ لىە ھەندىك رىوايەتى دىكەدا ھاتە، كە لىەكاتىكدا (أبو بكر) ئەو قسەيەى كرد، كافەرەكان وازيان لىە پېغەمبەر ﷺ ھىناو كەوتنە گيانى (أبو بكر) زۆريان لىدا^(۱).

پىنج:

لىرەدا پېغەمبەر ﷺ باسى ئازاردانى خۆى دەكات لىەلايەن بىپرواكانەو، كە دەفەرەموى: {لَقَدْ أَخَفْتُ فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَمَا يُخَافُ أَحَدٌ، وَلَقَدْ أُودِيتَ فِي اللَّهِ وَمَا يُؤْذِي أَحَدًا، وَلَقَدْ أَتَيْتَ عَلَيَّ ثَلَاثُونَ مِنْ بَيْنِ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ وَمَالِي وَبَلَالُ طَعَامٍ يَأْكُلُهُ ذُو كَبَدٍ إِلَّا شَيْءَ يَوَارِيهِ أَبْطُ بَلَالُ}، رواه الترمذي^(۲)، واتە: لىەپىناوى خواو لىەپىي خوادا ترسىنراوم بەشىوئەك، كە ھىچ كەسىك ئەوئەندە نەترسىنراو، ۋە لىەپىناوى خوادا بەشىوئەك ئازاردراوم، كە ھىچ كەس ئەوئەندە ئازار نەدراو، (ياخود كاتىك، كە لىەسەر خوا ترسىنراوم ئازار دراوم ھىچ كەس نەترسىنراو ئازار نەدراو) جارى وا ھەبوو سى (۳۰) پۆژو شەو منو بىلال شتىكمان پى نەبوو، كە ئىنسان بىخوا مەگەر ئەو، كە بىلال لىەن ھەنگلى ناو، (واتە: ئەوئەندە كەم بوو، كە لىەن ھەنگلى بىلالدا جىيى بۆتەو، ئايا پۆژى چەند پاروويەكى كەميان خواردبى يا نا).

(۱) رىزەى ئازاردانى (أبو بكر) ﷺ لىە بەشى نەشكەنجەدانى ھاوئە بەرپزەكانى پېغەمبەر ﷺ دا باس دەكەين.

(۲) رواه الترمذي: ۲۴۷۲، وصححه الألباني.

شەش:

هەركام لە (السيوطي) ئە (لُبَابُ النُّقُولِ فِي أَسْبَابِ النُّزُولِ)، وه (النيسابوري) ئە (أَسْبَابُ النُّزُولِ) داو، باقی زانایانی دی، كه لەبارەى ھۆى ھاتنەخوارەوى ئایەتەكان قسەیان كردو، ^(١) بۆمان دەگێرێنەو، كه قورەیش عادەتیان وابوو نازناویكى ناخۆشیان بەسەر پیغەمبەردا ﷺ برپوو، وەك جەنگیكى دەروونی و پیاوان دەگوت: (أَبْتَر)، ئە زمانى عارەبیدا (أَبْتَر) بەكەسیك دەگوتی، كه كورێ نینو مندالی نیری لەدوا بەجی نەمینى، چونكه پیغەمبەر ﷺ كورەكانى ھەمووی بە نەبالغی مردوون -ئەو ھەش لەبەر چەند حیکمەتیک، كه خۆای پەرورەدگار بۆخۆی دەیزانی- بێگومان پیغەمبەر ﷺ پێی دلتەنگ بوو كه كورەكانى بە نەبالغی مردوون، قورەیشیش پیاوان دەگوت (-أَبْتَر- دواپراو)، بەلام خۆای کاربەجی ئە پشت پیغەمبەر ﷺ ھەر

ئیمانداریکى دیکەشەو دیفاعى لێدەكات، وەك دەفەرموی: ﴿اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ

ءَامَنُوا...﴾ ﴿البقرة، واتە: خوا دۆست و پشتیوانى پرۆادارانە، بۆیە خۆای کاربەجی ئە وەلامى ئەو قسەى كافرەكانى قورەیشدا سوورەتى (الكوثر) ی

ناردە خوار، كه دەفەرموی: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ إِنَّا أَعْطَيْنَكَ

الْكُوثَرَ ۝١ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ ۝٢ إِنَّا شَأْنُكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ۝٣﴾، واتە:

بەناوى خۆای بەبەزەى بەخشندە، ئیمە (كوثر) ^(٢) مان بەتۆ بەخشیو، بۆ پەرورەدگار ت ئویژ بکەو قوربانیش ھەر بۆ ئەو سەرپرە، بێگومان ئەو كەسەى، كه ناحەزى تۆیەو توانجو پلارت تى دەگرێ، ھەر ئەو دواپراو و بى پاشەوا.

(١) بروانە: (المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير) ص (١٥٣٦).

(٢) كوثر: خۆدى وشەكە یانى خێریكى ژۆر، جا ھێندىك دەلێن: مەبەست قورئانەو ھەندىك دەلێن: مەبەست پەلەى پیغەمبەرایەتییە، یان پرووباریكە، یان ھەوزیکە لە بەھەشت.

به لئې پیغمبر ﷺ کورې نین، به لّام ئوممته هه مووی خوئی نهک هه به کور به لکو به خزمه تکارو قوتابی نهو ده زانی، به لکو ئوممته هه مووی شانازی به وه ده کا، دیاره که سایه تیه کی تاواش بی پاشه وار نیو ئوممته تی ئیسلامی هه مووی له خزمه تی دایه، به لّام دوژمنه کانی پیغمبر ﷺ چیان لئ هات؟ (ولید بن المغیره)، که یازده کورې هه بوونو (أبو جهل) و... هتد، کوان؟ له کوین؟ چیان لئ هات؟!

بیگومان نهوانه کهوتنه زبلدانی میژووه وه، چونکه ئینسانانی خراب، یان هه باسیان ناکرئ، یان نه گهر باسیشیان بکرئ به خرابه باس ده کرین و نه فرینان لئ ده کرئ.

ناحه زانی پیغمبر ﷺ ئیسلام له رابردودا هه رچه نده هیژو تواناو فرتو فیلیان زور بوو، به لّام به هوئی یارمه تی و هیدایه تی خواوه بو پیغمبر ﷺ نه یان توانی به تاوات بگهن و سه ره نجامیان شوم و دوړاندن بوو.

ئیستاش که سانیک که پیغمبر ﷺ خوا ده بوغزین و قسه ی ناشیرینی به رانه ر ده که ن، خوئیان پی سووک و ریسوا ده بن و نهو هه لویتیه یان که م کووړپی نه زانی و داخ له دلئی خوئیان ده گه یه نی و، سه ره نجامی نه مانه ش هه روه که نهوانی پی شوو ده بی و ئیسلام چرایه که به هه ول و فووی ده می که س ناکوژیته وه و ریپازی پیغمبر ﷺ هه ر ناوه دان و قه له بالغ ده بی.

خوای په روه ردگار بمانگړئ لهوانه ی خوئیان به شاگردو قوتابی و شوینکه وتووی راسته قینه ی پیغمبر ﷺ ده زانو، هه موو شتیک له ریی خوادا له خوئیان ده گرنو په زامه ندی خواو سه رکهوتنی ئیسلام تاکه مه به ستی سه ره کیانه.

ٴازارو نه شکه نجه درانی هاوه لانی پیغه مبهړ ﷺ

ٴه گهر بمانه وی به تیرو ته سه لی باسی ٴهو ٴازارو ٴه شکه نجان به کین، که کافره کان دژی هاوه لانی پیغه مبهړ ﷺ پیی هه ستاون، چ پیاویان چ ٴافره تیان، پیگومان پیویستی به پانتاییه کی زور ده کات، به لام ئیمه لیږده گولټیژیکیان لی ده کین، بوٴه وهی بزاین و هک چون پیغه مبهړ ﷺ بو راگه یانندی ٴهم بانگه وازو په یامه، زور ٴازار دراوه و نارپه حه تی و ٴه شکه نجه ی بینوه، به هه مان شیوه هاوه لانی به پریزیشی زور ٴازاریان بینوه، پیویسته بزانی/

ن، که ٴهم ئیسلامه به ٴاسانی بلاونه بوته وه و رانه گه یه ندر اوه و، به ٴاسانیش نه گه یشته دهستی ئیمه.

١- أبو بکر الصديق:

که یه که م کهس بووه ٴه ده ره وهی مائی پیغه مبهړ ﷺ ئیمانی هیناوه، (ابن کثیر)^(١) ٴه کتیبی (السيرة النبوية) دا هیناویه تی، که (عائشه) -خوا لیی رازی بی- ٴاوا بو مان ده گپریته وه و ده لی: رژیک پیغه مبهړ ﷺ و هاوه لانی -خوا لیان رازی بی-، که سه رجه م ژماره یان (٣٨) کهس بوو، کو بوونه وه، ٴه بو به کر -خوا لیی رازی بی- زور داوا ٴه پیغه مبهړ ﷺ، که بچن مسوئمانیتی خویان ٴاشکرا بکه و به ٴاشکرا ٴه مزگه وتی حه رام دا نویژ بکه، پیغه مبهړ ﷺ ده فهرموئ: ٴه ی ٴه بو به کر! ئیمه ژماره مان که مه با وانه کین، به لام ٴه بو به کر -خوا لیی رازی بی- زور جه ختی لی ده کا، نجا ده چن بو مزگه وت و نویژ ده کهن و دووعا ده کهن، ٴه بو به کر -خوا لیی رازی بی- هه لدهستی و تار ده دا، که پیغه مبهړ ﷺ ٴه وکاته دا دانیشتبوو، (کهواته: ٴه بو به کر یه که مین و تار بیژ (خطیب) بووه ٴه دوا ی پیغه مبهړ ﷺ

(١) (السيرة النبوية لابن کثیر)، ج ١، ص (٤٣٩-٤٤٤).

که خه لکي بولای خوا پیغه مبري خوا ﷺ بانگ کرده)، که بی پروا کانی مه که که
 نه وه ده بینن لیان راده پهن، زوریان لی دده دن و نازاریان دده دن، به تایبه تی نه بو به کر
 -خوا لی پازی بی- زور نازار ددری، به شیوه یه که (عتبة بن ربیعة) ده چینه سهر
 سینگی و به هردو نه عله کانی له ده موچای دده دن، تاوای لی دی چاوو برزو لوتی
 بریندار دهن، نه بو به کر له تیره ی (بنو تیم) ه، موشریکه کانی (بنو تیم) به په له
 دین و نه بو به کر له ژیردهستی (عتبة) و کافره کانی دی دهر دینن، به لام نه بو به کر
 توانای رویشتنی نه بو، بویه له پیخه فیکدا بر دیانه وه بو مالی خوی و به شیوه یه که لی
 درابو گومانیان و ابو که دهری.

بابی نه بو به کر (که ناوی -أبو قحافة- یه دایکی (که ناوی -أم خیر- ه) زور
 له گه لی خه ریک دهن تا به هوش خوی بیته وه و قسه بکا، به لام به هوش خوی نایه ته وه
 تا نریک نیواری، دواتر که به هوش خوی دیته وه، لی دهر سن: وه زعت چونه؟ نه ویش
 یه که مین قسه، که دهیکا نه ویه که ده لی: دهن گوباسی پیغه مبري خوا ﷺ چیه؟!
 خزمه کانیشی که هه موویان موشریک دهن، کاتیک نه وه لی دهر بیستن، لی تووره
 دهن و زور قسه ی پی ده لی و به تووره یی به جی ده لی، وه به دایکی ده لی
 خواردن و خواردنه وه مه ده یه با بری، دایکی زوری له گه ل خه ریک دهری، به لام
 نه بو به کر ده لی: وه لاهی دایه نه خواردن ده خوم نه ناوی ده خومه وه، تا هه والیکي
 پیغه مبري ﷺ نه زانم، دایکی ده لی روله من نازانم موحه ممد دهن گوباسی چیه،
 دیاره دایکیشی تا نه وکاته هه کافر بووه، نه بو به کر ده لی: دهی باشه بچو بولای
 (أم جمیل) خوشکی (عمر بن خطاب)، که مسولمان بووه نه دهر زانیت، نه ویش
 ده چی بولای (أم جمیل) ده لی: دهن گوباسی موحه ممد چیه!؟

(أم جمیل) له وه لامدا ده لی: بچی؟

(أم خیر) ده لی: من نه بو به کر نار دوومی.

(أم جمیل) ده لی: نه نه بو به کر دهناسم، نه موحه ممد دیش دهناسم!!

(أم خیر) ده‌لې: ئه‌بووبه‌کر منی ناردو ته لای تو تا هه‌والی موحه‌مه‌د له تو وەرگرم؟!

(أم جمیل) ده‌لې: ئه‌گەر راست ده‌که‌ی بابچین کورپه‌که‌ت بیینم بزانم کێ‌یه‌و چۆنه؟ (دیاره هه‌ر له‌به‌ر لایه‌نی ئه‌منی (أم جمیل) وای گوتوه، ئه‌گه‌رنا زۆر چاک ئه‌بووبه‌کر (ناسیوه)، که ده‌چې بۆ لای ئه‌بووبه‌کر له (أم جمیل) ده‌پرسی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ چۆنه؟

ئهویش ده‌لې: سوپاس بۆ خوا، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سه‌لامه‌ته.

ئه‌بووبه‌کر ده‌پرسی: ئیستا له‌ کوییه؟

ئهویش ده‌لې: له‌ مالی (ئه‌رقه‌م).

ئه‌بووبه‌کر ده‌لې: من سویندم خواردوه، که نان و ئاو نه‌خۆم تا نه‌بیینم و بزانم سه‌لامه‌ته یان نا؟! بۆیه که شه‌و دادی، هه‌ریه‌ک له‌ (أم جمیل) و (أم خیر) ده‌چنه بن قۆله‌کانی (ئه‌بووبه‌کر) و ده‌چن بۆ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ مالی (ئه‌رقه‌م)، که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئه‌بووبه‌کر به‌و شیوه‌یه‌ ده‌بینی، زۆر په‌رۆشی ده‌بی و ماچی ده‌کات، ئه‌و مسوڵمانانه‌شی، که له‌وئ ده‌بن زۆر به‌زه‌ییان به‌ ئه‌بووبه‌کر دادی - خوا لێی پازی بێ -.

ئه‌بووبه‌کر ده‌لې: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ئه‌وه‌ دایکه‌، که له‌گه‌لم هاتوه‌و زۆریش له‌گه‌لم چاکه، تۆش پیغه‌مبه‌ری خوای و موباره‌کی داوای بۆ له‌ خوای په‌روه‌ردگار بکه، که هیدایه‌تی بداو له‌ ئاگر رزگاری بێت، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ بانگی دایکی ئه‌بووبه‌کر ده‌کات و دووعای بۆ ده‌کات و هه‌ر له‌وئ مسوڵمان ده‌بی.

۲- بیلالی حه‌به‌شی:

(عبدالله بن مسعود) -خو لیئی رازی بی-، وهك (إمام أحمد) لیئی ده‌گیړته‌وه به سنده‌دیكی راست له موسنده‌ی خویدا^(۱) ده‌لئ:

{أول من أظهر الإسلام سبعة: رسول الله ﷺ وأبو بكر وعمر وأمه سمية وصهيب وبلال والمقداد}، فأما رسول الله ﷺ فممنعه الله بعمه أبي طالب، وأما أبو بكر فممنعه الله بقومه، وأما سائرهم فأخذهم المشركون فألبسوهم أدرع الحديد، وصهروهم في الشمس فما منهم من إنسان إلا وقد واتاهم على ما أرادوا، إلا بلال فإنه هانت عليه نفسه في الله وهان على قومه فأعطوه الولدان وأخذوا يطوفون به شعاب مكة وهو يقول: أحدٌ أحدٌ، واته: يه‌كه‌مین كه‌س، كه‌ مسوئمانیئی خو‌یان ناشكرا كرد، حه‌وت كه‌س بوون :

(۱) پیغه‌مبه‌ر ﷺ.

(۲) نه‌بووبه‌كر.

(۳) عه‌مار.

(۴) سومه‌ییه.

(۵) صوه‌ییب.

(۶) بیلال.

(۷) میقدادی كوری نه‌سوه‌د.

خوا (أبو طالب)ی بو پیغه‌مبه‌ر ﷺ كړدبوو به به‌لاگیړه‌وه، نه‌بووبه‌كړیش عه‌شیره‌ته‌كه‌ی ببوونه به‌لاگیړه‌وه بو، به‌لام نه‌وانی دی، هاوبه‌ش بو خوا دانره‌كان گرتیانو زړی ئاسیان له‌به‌ركردن، وه له‌به‌ر خوړ رایانده‌گرتن (عبدالله) ده‌لئ: هیچ کامیان نه‌بوو، كه‌ شتیك نه‌لئ بو نه‌وه‌ی موشریكه‌كان نه‌شكه‌نجه‌ی له‌سه‌ر سووك

بکهنو له کۆلی ببنهوه، جگه له بیلال که له پیناوی خوادا خۆی له لا کهم بوو، بۆیه ئهوانیش ئهویان له لا کهم بوو و دابوو یانه دهست منداڵ و ههزره کاره کانی مه کهکه، که به نیو شیوو دۆله کانی مه کهکه دا دهیانگیرا و ئهزیه تیان ده دا، ئه ویش دهیگوت: خوا تاکه، خوا تاکه.

بیلال کۆیله ی (ئومه ییه ی کور ی خه لئه ف) بووه و رۆژیکیان، که ئومه ییه خه ریکی ئه شه که نه دانی بیلال بوو، له سه ر ئه وه ی ئیمانی هی نا بوو، ئه بووبه کر - خوا لی یی رازی بی - به لایدا تی ده په ری و ئه م وتووێژه له نیوانیاندا روودهات:

{ألا تتقي الله في هذا المسكين حتى متى ؟!}

قال: أنت الذي أفسدته فأنقذه فيما ترى !

فقال أبوبكر: أفعل، عندي غلام أسود أجلد منه وأقوى على دينك أعطيكه به!

قال: قد قبلت، فقال: هو لك، فأعطاه أبو بكر الصديق غلامه ذلك وأخذه فأعتقه^(١)، واته: ئه بووبه کر ده لئ: باشه له خوا ناترس ی تاکه ی وا له و کا برا فه قیره ده که ی؟ ئه ویش ده لئ: تو تیکت داوه، ده ربازی بکه له و حاله ی که تییدا یه، ئه بووبه کریش ده لئ: باشه، من غولام یکی ره شم هیه، که له بیلالیش به هیتره و له سه ر دینی خو شته، ئه وت ده ده م ی و تو ش بیلالم بده یه، ئومه ییه ده لئ: باشه قبو لئم کرد، به و شیوه یه ئه بووبه کر - خوا لی یی رازی بی - بیلال ده هی تته لای خۆی وه پاشان ئازادی ده کات، هه ربۆیه ش (عمر) - خوا لی یی رازی بی - ده یگوت: (أبو بكر سيدنا، وأعتق سيدنا)، واته: ئه بووبه کر گه و ره ی ئیمه یه و گه و ره ی ئیمه ی ئازاد کردوه، ئه بووبه کر - خوا لی یی رازی بی - جگه له بیلال چه ند کۆیله یه کی دیکه شی ئازاد کردوون، (ابن هشام) له و باره یه وه گوتوو یه تی:

{ثم أعتق أبو بكر ﷺ ست رقاب بلال سابعهم، عامر بن فهيرة، وأم عبيس، و زينة، وأعتق النهدية وبناتها، ومر بجارية بني مؤمل حي من بني كعب وكانت مسلمة وعمر بن الخطاب يعذبها لتترك الإسلام، فابتاعها أبو بكر فأعتقها^(۱)}، واته: نه‌بووبه‌کر -خوا لی‌ی رازی بی- شه‌ش کویله‌ی دیکه‌ی نازاد کردن، که بیلال حه‌وته‌میان بوو، که نه‌مانه‌ بوون: عامر بن فهیره و أم عبيس و زينة و نه‌دیه و کچه‌که‌ی و که‌نیزه‌کی (بني مؤمل)، که نه (عمر بن الخطاب)ی کرپه‌وه‌و نازادی کرد، چونکه نه‌شکه‌نجه‌ی ده‌دا تا‌کو واز نه‌ی‌سلام بی‌ئی.

جا که نه‌بووبه‌کر - خوا لی‌ی رازی بی- نه‌و خه‌لکه‌ ره‌ش‌وړوته‌ی رزگار کرد، (أبو قحافة)ه‌ی بابی ناموژگاری کردو پی‌ی گوت^(۲): {يا بني: اني أراك تعتق رقباً ضعافاً فلو انك إذا ما فعلت اعتقت رجالاً جلدًا يمعنك ويقومون دونك! فقال أبو بكر: يا أبت انما أريدهما أريد لله -عز وجل- فأنزل الله: ﴿فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى﴾

﴿٥﴾ وَصَدَقَ بِالْحَسَنَى ﴿٦﴾ فَسَيِّسَهُ لِلْإِسْرَى ﴿٧﴾ الليل، واته: نه‌ی روژلهم! من ده‌بینم خه‌لکی کویله‌ی بی‌خیر نازاد ده‌که‌ی، باشتر وایه‌ پیاوی به‌هیز نازاد بکه‌ی، بو‌نه‌وه‌ی دوايي به‌رگرییت لی‌ی بکه‌ن، له‌وه‌لامدا نه‌بووبه‌کر -خوا لی‌ی رازی بی- گوتی: بابه‌ گیان! نه‌وه‌ی که‌ من ده‌مه‌وئ نه‌وه‌ نیه‌، که نه‌و خه‌لکه‌ بکه‌م به‌ده‌سته‌و جه‌ماعه‌تی خوّم، به‌لکو ده‌مه‌وئ خوای په‌روه‌ردگار رازی بکه‌م، که له‌وه‌دوا خوای په‌روه‌ردگار نه‌م نایه‌تانه‌ی سووړه‌تی (اللیل)ی ناردنه‌ خوار نایه‌تی (۵ تا ۲۱)، که به‌م شی‌ویه‌ ده‌ست پی‌ی ده‌که‌ن: ﴿فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى﴾ ﴿٥﴾ وَصَدَقَ بِالْحَسَنَى ﴿٦﴾ فَسَيِّسَهُ

لِلْإِسْرَى﴾، واته: که‌سیک، که مائی خو‌ی به‌ه‌خشیّت و پاریزکار بیټ، برواشی به‌ وشه‌ی

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگو لاپه‌ره .

(۲) سه‌رچاوه‌ی پی‌شوو.

هه ره چاك بئ { كه وشه ی خوا بهیه كگرتن (كلمة التوحيد) ه } ئه وه ئاسانی ده كهین بؤ گرتنی رپی ئاسان - كه رپی خوا به رستییه - له كو تاییدا ده فه رموی: ﴿... وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى﴾ ۲۰ ﴿وَلَسَوْفَ يَرْضَى﴾، واته: وه چاكه ی هیچ كه سیکی به سه ره وه نیه تاكو پا داشتی بدریته وه، به لكو ته نیا مه به ستی رووی (ره زامه ندیی) په ره ردگاری به رزیه تی، وه له مه وودوا پازی ده بی، كه ئه وه مه دحییکی زۆر گه وه یه بؤ (أبو بكر الصديق) - خوا لیی پازی بی-، وه زانایانی تو یژه ره وه ی قورئان له سه ر ئه وه یه كده نگن، كه ئه م ئایه تانه له به ره ی ئه بووبه كه وه هاتوونه خواری - خوا لیی پازی بی-.

۳- بنه ماله ی یاسر :

(یاسر) كه هاوسه ره كه ی ناوی (سومه ییه) بووه، كور یكیان هه بوو ناوی (عه ممار) بوو، كه له ئه سلدا قوره یشی نه بوون، به لكو له یه مه نه وه هاتبوون، وه هاو په یان بوون له گه ل (بنو مخزوم) دا، به لام دوا ی ئه وه ی كه هه رسیكیان مسو لمان بوون (بنو مخزوم)، زۆر ئه شكه نه وه ئازاریان دان، كه (ابن هشام) ئاوامان بؤ باس ده كات:

{وكانت بنو مخزوم يخرجون بعمار بن ياسر وبأبيه وأمه وكانوا أهل بيت إسلام، إذا حميت الظهيرة يعذبونهم برمضاء مكة، فيمر بهم رسول الله ﷺ فيقول فيما بلغني: {صبراً آل ياسر فإن موعدكم الجنة}، أما أمه فقتلوها وهي تأبى إلا الإسلام^(١)}، واته: (بنو مخزوم) عه ممارو بابو دایكیان ده برد بؤ بیابانی مه كه كه، له سه ر لمو چه وی گهرم رایان ده خستن به ردیشیان ده خسته سه ر سنگیان، جا پیغه مه به ری خوا ﷺ كه به لایاندا تیپه ره ده بوو ده یفه رموو: ئه ی بنه ماله ی یاسر!

خوږا بگرن له بهه‌شت پټك ده‌گه‌ينه‌وه، جا هه‌رچی سومه‌ییه بوو له‌ژیر نه‌شكه‌نجه‌دا كوشتیان، دواى نه‌وه‌ی جگه له ئیسلام هیچ شتیكى قبول نه‌كرد.

دیاره دوايی (یاسر) یش هه‌ر له‌ژیر نازارو نه‌شكه‌نجه‌دا گیانی سپاردو شه‌هید بوو، عه‌مماریش - خوا لیى پازى یی - زور نازارو نه‌شكه‌نجه ده‌دریټ، هه‌تا دیته‌ حالتی سه‌ره‌مه‌رگ، پوژټیكیان دواى نه‌وه‌ی، كه زور نازارو نه‌شكه‌نجه ده‌دریټ، ده‌چیت بو خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌ویش لیى ده‌پرسى ده‌نگوباس چیه؟! عه‌ممار له وه‌لامدا ده‌لی:

{شر والله، ما تركني المشركون حتى نلتُ منك وذكرتُ آلهم بخير، قال: كيف تجد قلبك؟ قال: مطمئناً بالإيمان، قال النبي ﷺ: إن عادوا فعدا! وفي ذلك أنزل الله: ﴿مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ (١٠٦) ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ (١٠٧) النحل (١)، واته: به خوا ده‌نگوباسم زور خرابه، موشريكه‌كان وازيان لی‌نه‌هینام، هه‌ر نازارو شه‌كه‌نجه‌ياندام، هه‌تا ناچاریان كردم، كه قسه به‌تو بلیم، هه‌تاكو په‌رستراوه‌كانی نه‌وانیشم به چاكه باسكردن، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: دلټ چونه؟! نه‌ویش گوتی: دلټ به ئیمان نارام گرتوویه، نجا پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: نه‌گه‌ر نه‌وان دووباره نه‌شكه‌نجه‌یان دایه‌وه، تو‌ش دووباره نه‌وقسانه بكه‌وه (بو‌نه‌وه‌ی له‌كول خوتیان بكه‌یه‌وه)، دوايی خواى كاربه‌جی هم نایه‌تانه‌ی ناردنه‌ خوار، كه ده‌فه‌رموی: ﴿مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ

إِيْمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْثَرَهُ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيْمَانِ ﴿١٠﴾، واتە: ھەركەسىك كوفر بكا بەخوا دواى ئەوھى ئىمانى ھىناوھ مەگەر زۆرى لى بكرى و دلئشى بەئىمان ئارامگرتوبى، ﴿وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكَفْرِ صَدْرًا﴾، واتە: بەلام كەسىك كە دلئى گوشادبى بە كوفرو بە دلخوشىيەوھ كوفر بكا، ﴿فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾، واتە: ئەوھ ئەوانە تورەبوونى خويان لەسەرە وەعەزاب و ئەشكەنجەيەكى مەزنىشيان بۆ ھەيە، ﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ﴾، واتە: ئەوھش چونكە ژيانى دونيايان ھەلبژاردوھ بەسەر دوارۆژدا بەدل، ﴿وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾، واتە: وە چونكە خوا رېئىمايى كافران ناكات.

كەواتە: پىويستە بزانيں كە لە ئىسلامدا وەك چۆن ئىشكردن بە عەزىمەت ھەيە، كە ئامادە بى، ھەر ھەق بلىي و دان بە ناحەقييدا نەھيتى ھەتا لەژىر ئازارو ئەشكەنجەدا گيان دەسپىرى، وەك ئەوھى كە ياسرو سومەيە كرديان، ئىشكردن بە مۆلەت (رخصە) یش ھەيە، وەك عەمار كردي، وە پىئەمبەریش ﷺ نەك لۆمەى نەكرد، بەلكو فرمانىشى پى كردوھ لەكاتى پىويستدا، كەواتە: رۇخسەت ھەيە، بەلام لەشوينى خۆيداو بەمەرچى خۆى، نەك ھەر خۆت لى توورە بكەن، يەكسەر شتىك بلىي كە ئەھلى كوفر پىيان خۆش بىت، بەلكو دەبى وەكو عەمار بى -خوا لىي رازى بىت-، وە بەرپرسو برا گەورەش پىويستە زياتر بە (عزىمە) ئىش بكات.

٤- سەعدى كورى ئەبى وەققاص:

يەككى دىكە ئەوانەى تووشى جۆرىكى دىكەى سەختى و نارەحەتى بوون، (سعد بن أبى وقاص) بوو -خوا لىي رازى بى-، وەك (مسلم) لە (صحيح)ى خۆيدا ئاوامان بۆ دەگىرپتەوھ:

بۆلای من گهړاونهوه، بۆ لای من دهگهړینهوهو دواييش ههوالتان پي دهدهم بهوهی، که دهیکه ن.

کهواته ئیمان له سهرووی هه موو شتیکهوهیهو له بهر خاتری هیچ کهس نابي دهستبهرداری بین، بهلام دايك و باب نه گهر کافريش بن، پيويسته له دنيا د رهنارمان له گهړياندا ههر باش بي وک له هه نديک سه رچاواندا هاتوه، که سه عد به دايکی گوت: دايه هيچ خوت ماندوو مه که، به خوا نه گهر سه د پروحت هه بن هه موويان يه که له دواي يه که ده رچن بۆ نهوهی کافر بيمهوه، نهوه کافر نابمهوه، جا گهر هه ز ده که ی نان بخوي، بخو، گهر هه زيش ناکه ی، مه یخو، دوايی، که دايکی ليی ناو مي د بوو، دهستی کردهوه به خواردن و خوار دنهوه^(۱)!

۵- موضعه بی کوری عومه ير:

یه کیکی دیکه لهوانه ی، که نه شکه نجه دراو ن (مصعب بن عمير) بوو - خوا ليی رازی بي- که ناز په روه رده ترين گه نجي مه که که بووه، وک پيغه مبه ر ﷺ له وباروه فهرموويه تی: {ما رأيت بمكة أحداً أحسن لمة ولا أدق حلة ولا أنعم نعمة من مصعب بن عمر^(۲)}، واته: له مه که که هيچ که سم له موضعه بی کوری عومه ير قژ جواتترو، پۆشاک ناسکترو ناز په روه تر نه بينيوه، به لام دوايی له سه ر ئيسلام دايك و بابی له مال ده ريانکرد، جا (سعد بن أبي وقاص) ده لي: {لقد رأيت في الإسلام جهداً شديداً حتى لقد رأيت جلده يتحشف تحشف جلد الحية عنها...^(۳)}، واته: دوايی نهو گه نجه قوزو ناز په روه رده م ديت له ئيسلامدا، له بهر نه وهی که بي ناز که وتبوو، وه نه وه نده تووشی نار هه تيی ده بوو، پيستی لي هه لده بوو، وک چو ن مار کيف له به دهنی فری ده دا.

(۱) تفسير ابن كثير (۴/۴۴۶) له نايه تی (۱۵) ی سوړه تی لوقمان.

(۲) الطبقات الكبرى، لابن سعد، ج ۳، ص (۱۱۶).

(۳) السير والمغازي لابن إسحاق، ص (۱۹۳).

۶- خه‌بابی کوری ئه‌ره‌ت:

یه‌کی دی له‌وانه‌ی که له‌پێناو خوادا ئه‌شکه‌نجه‌و نازاریان چێشته‌و (خه‌باب بن آرت)ه، که ده‌لێ: رۆژێک چووم بۆ خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ر ﷺ، که له‌ سیبهری که‌عبه‌ پالێ دابۆوه‌و پیم‌گوت: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا! بۆچی بۆمان له‌ خوا ناپارییه‌وه‌و داوای یارمه‌تیمان بۆ له‌ خوا ناکه‌ی؟ که قسه‌که‌م ته‌واو کرد، پێغه‌مبه‌ر ﷺ دانێشته‌و ده‌موچاوی موباره‌کی سوور بۆوه‌و ته‌ووره‌ بوو، داوایی فه‌رمووی: ئه‌پیش ئیوه‌دا پیاویان هی‌ناوه‌و چالێان بۆ هه‌لکه‌نده‌وه‌و خسته‌ویانه‌ نیوی، پاشان مشاریان هی‌ناوه‌ له‌سه‌ر سه‌ریان داناه‌وه‌و کردوویانه‌ به‌ دوو له‌ته‌وه‌و له‌ دینه‌که‌ی خۆی هه‌لنه‌گه‌راوه‌ته‌وه‌، وه‌ ئینسانیان هی‌ناوه‌ به‌ مشاری ئاسن، ده‌مارو ئیسک‌و گوشتیان لێک جیاکردۆته‌وه‌و له‌ دینه‌که‌ی خۆی هه‌لنه‌گه‌راوه‌ته‌وه‌، داوایی فه‌رمووی: به‌خوا خوا ئه‌م دینه‌ ده‌چه‌سپینێ هه‌تا وای لێدێ له‌ (صنعا)وه‌ هه‌لک ده‌چێ بۆ (حضرمت) جگه‌ له‌ خوا له‌ که‌س ناترسی، مه‌گه‌ر مه‌ترسی گورگی هه‌بێ له‌ مه‌ره‌که‌ی، به‌لام ئیوه‌ په‌له‌ ده‌که‌ن، ئه‌گه‌ر نا خوا ئه‌م دینه‌ ته‌واو ده‌کاو ده‌یچه‌سپینێ. رواه‌ البخاری^(۱).

ئێستاش با بزانی‌ن ئه‌شکه‌نجه‌ درانی (خه‌باب) چۆن بووه‌؟

(عومه‌ر) -خوا لێی‌ رازی بێ- له‌ سه‌رده‌می حوکه‌مرانیی خۆیدا له‌ خه‌باب ده‌پرسی، که چۆن ئه‌شکه‌نجه‌یان داوه‌؟ ئه‌ویش ده‌لێ: کافره‌کان له‌سه‌ر ئاگریان داده‌نام‌و به‌ گه‌رمی ئاگره‌که‌ ده‌یانبرژاندم، جاری واش هه‌بوو ده‌یان خسته‌مه‌ سه‌ر ئاگرو پێیان ده‌خسته‌ سه‌ر سینگه‌م، تا ئاگره‌که‌ به‌ به‌زی پشتم ده‌کوژایه‌وه‌!

۷- عه‌بدوللای کوری مه‌سه‌ود:

یه‌که‌مین که‌س، که له‌ مه‌که‌که‌دا داوای پێغه‌مبه‌ر ﷺ قورسانی خۆیندوه‌ (عبدالله بن مسعود) بووه‌، که رۆژێکیان هاوه‌لانی پێغه‌مبه‌ر ﷺ کۆده‌بنه‌وه‌و ده‌لێ: تا

ئیسٔا قورپیش قورئانیان به دهنگی بهرز به گویدا نه دراوه، خۆزگه که سیك هه بوایه و سوورپه تیکی قورئانیان به دهنگی بهرز بۆ بخوینیت.

عه بدوللای کوری مه سعود، که له نیویاندا بوو گوتی: من دهچم!

ئهوانیش پێی دهلێن: تۆ که ست نیه، ئیمه به که سیك دهلێن که خزم و عه شیرته تی هه بیته، ئه گهر تۆ بچی شه رمته لێ ناکهن و، ئه وه ی پێیان بکری له دژت ده یکه نه و زۆرت لێ ده ده نه، ئه ویش ده لێ: من دهچم وه خوای بالا ده ستیش ده مپاریزی، ئیدی له کاتی چیشته نگاویدا ده چیه لای مه قامی (ابراهیم) ئه و کاتانه ی که قورپه شیه کان تییدا له مه جلیسی خویان (دار الندوة) دا داده نیشن، ئه وێ ده وه ستی و ده ست ده کات به قورئان خویندن به دهنگی بهرز و سوورپه تی (الرحمن) به دهنگی بهرز ده خوینیت:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝۱ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ۝۲﴾

موشریکه کانی مه که که ده لێن: ئه وه (ابن أم عبد) (که کونیه ی عه بدوللا بووه) ده لێ چی؟ که لێ ورد ده بنه وه و سه رنج ده ده نه، ده لێن ئه وه هه ندیک له و قسانه ده کات، که موحه ممه د ده یانکات و ده لێ له لایه نه خوا وه بۆم هاته و، ئیدی بۆی ده چن و زۆری لێ ده ده نه، به لām ئه و قورئانه که ی نابریته و هه ر به رده وام ده بیته له خویندن، هه تا ئه و شوینه ی، که خوا ویستویه تی، به لām کافره کان زۆریان له ده موچاوی دا بوو، پاشان گه راپه وه نیو هاوه لانی -خوا لێیان رازی- بیته، هاوه لآن گوتیان: ئه وه بوو که ئیمه لێی ده ترساین، ئه ویش گوتی: به خوا ئیسٔا دوژمنانی خوام زۆر له لا سووکتره له کاتی پیش لێدانه که م، ئه گهر ده لێن سه به یینیش دهچم بۆیان ده خوینم! گوتیان: نا به سه تۆ به تاشکرا بانگی خوات به گوێ دادان^(۱).

تاقیکردنه وه ی خوا بۆ به نده کانی و چه ند راستیه ک

یهک: تاقیکردنه‌وه (ابتلاء) یه‌کیکه له سوننه‌تو یاسا‌کانی خوا بڼه‌نده‌کانی:

خوای پ‌روه‌ردگار رای‌گه‌یاندوه، که ئینسان له‌ژیانی دنیا‌دا تاقی ده‌کاته‌وه، وه‌ک ده‌فه‌رموی: ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ...﴾ (۲) الملك، واته: ئه‌و خوا‌یه‌ی که مردن و ژیا‌نی دروست کردن تا‌کو تاقیتان ب‌کاته‌وه، (تا‌کو ده‌ر‌که‌وی کام له ئینسانه‌کان کرده‌وی باش‌تره) دیا‌ره خودی ژیا‌نی ئینسانیش ده‌رفته‌وه بڼه‌ی تاقی کرانه‌وه، وه‌ک خوا‌ی بی وینه ده‌فه‌رموی: ﴿إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّهَا لِنَبْلُوهُمْ أَهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ (۷) الک‌هف، واته: ئیمه دنیا‌مان پا‌زانده‌وه تا‌کو ئینسانه‌کان تاقی ب‌که‌ینه‌وه کامه‌یان کرده‌وی باش‌تره! (یا‌نی: کامه‌یان به‌ئ‌نداز‌ه‌ی پی‌ویستی ژیا‌نی دنیا سوود له خو‌شیه‌کانی دنیا ده‌بینی‌و باوه‌شی پی‌دا نا‌کات و ناپیه‌رستی‌و خوا‌په‌رستی‌ی له‌بیر نا‌چیته‌وه، وه کامه‌شیان بڼه‌ی ژیا‌نی دنیا خو‌ی ده‌دو‌رینی‌و خوا‌و قیا‌مه‌تی له‌بیر ده‌چنه‌وه)، هه‌روه‌ها ده‌رباره‌ی ئه‌هلی ئیمان ده‌فه‌رموی: ﴿أَحْسِبَ النَّاسَ أَنْ يَمُرُّوا أَنْ يَقُولُوا أَمْثَلًا وَأَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ﴾ (۲) العن‌ک‌ب‌وت، واته: ئایا خه‌لک پی‌یان وایه هه‌ر به‌وه‌نده‌ی، که ده‌لین ئیمان‌مان هی‌نا، وا‌زیان لی ده‌هی‌تری‌و تاقی نا‌کړینه‌وه!

﴿وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَذِبِينَ﴾ (۳) العن‌ک‌ب‌وت، واته: ئیمه به‌ته‌ئ‌کید ئه‌وانه‌ی پی‌ش ئه‌وانمان تاقی کرد‌وته‌وه، که بی‌گومان خوا ده‌زانی ک‌ی‌ی راست ده‌کا‌و در‌و‌زنانش ده‌ناسی، واته: وه‌نه‌بی خوا نه‌یا‌نناسی، به‌لام بڼه‌ی خو‌یان خو‌یان بناسن، وه دوا‌یی که‌س بی‌انوی نه‌بی له‌سه‌ر خوا‌و بل‌ی: خوا‌یه نه‌گه‌ر تاقیت کرد‌بامه‌وه چاکم ده‌کردو له ئیمتی‌حان ده‌رده‌چوم، نه‌گه‌ر تاقیت کرد‌بامه‌وه دا‌خو چ مسو‌لما‌نی‌ک ده‌بووم؟

به لّام دواى تاقي کرانه وه هه رکه سه له خو ى حال ى ده بى و کهس قسه ى نامى نى،
 ديسان خواى کار به جى ده فهرموى: ﴿ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ
 مَثَلُ الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَّسْتَهْمُ الْاَسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَزُلْزَلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُوْلُ وَالَّذِيْنَ
 ءَامَنُوْا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللّٰهِ اَلَا اِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيْبٌ ﴾ البقرة، واته: نايان پيتان
 وايه شايسته ى چوونه به هه شت ده بن پيش نه وه ى نهو شتانه تان به سه ربى، که
 به سه نهوانه ى پيش نيوه هاتون؟ نه داريان تووش بو، وه نه خو شى و نار هه تيان
 تووش هات پيکه وه هه ژيتران، تا نهو پيغه مبه ره ى، که پيشه وايان بو وه نهو
 ئيماندارانه ى، که له خزمه تيدا بوون گوتيان: ده بى يارمه تى خوا که نگى بى؟
 ناگدار بن يارمه تى خوا نزيکه.

که واته: سونه تى خوا وايه، که ئينسان به گشتى و ئيمانداران به تاييه تى، ده بى
 به چه ندين شيوه تاقي بکړنه وه له ژياناندا.

دوو: تاقيکردنه وه ى خوا جوړاو جوړه:

تاقيکردنه وه ى خوا بو بنده کاني جوړاو جوړه به زور شيوه يه، وه له سووړه تى
 (الانبياء) دا ده فهرموى: ﴿... وَنَبْلُوْكُمْ بِالْشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً... ﴾ البقرة، واته:
 به خو شيان و به ناخو شيان تاقيتان ده کهينه وه، وه ده فهرموى: ﴿... وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ
 الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْاَمْوَالِ وَالْاَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ ﴾ البقرة، واته:
 بيگومان تاقيتان ده کهينه وه - نه ى مسولمانان - به شتيک له ترس، (ترس له پرگه ى
 خوا دا؛ که دوژمناني دين له سهر ئيسلام هه ر هه شت لى بکن، بيگومان کاتيکيش
 له و باره وه هه ر هه شت لى ده کړى، که تو جى هه ر هه شت بيت بو به رژه وه ندييه
 ناشه رعيه کاني نهوان) وه به برسيه تى و، به له ده ستداني مال و سامان و خو شه ويستان و
 به له ده ستداني به رو بووم، به هه مو نهوانه تاقيتان ده کهينه وه، هه رو ها له

سووره‌تی (آل عمران) نایسه‌تی (۱۸۶) دا ده‌فرموی: ﴿لَتُبْلَوُنَّ فِيْ
أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ
وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيْرًا...﴾ (۱۸۶)، واته: تا قی ده‌کرینه‌وه له
مال و سامان و نه‌فسی خو‌تاندا، وه له‌وانه‌ی که کتیبیان پی‌دراوه له‌پیش ئیوه‌دا، وه له
کافره‌کانیش ئازاری زور ده‌بیست، (پروپاگه‌نده‌تان بو ده‌که‌ن، قسه‌تان پی ده‌لین ناوو
نا‌توره‌تان به‌دوا ده‌خه‌ن)، که‌واته: تا قی‌کردنه‌وه‌ی خوا جو‌راو جو‌ره، بویه له‌هه‌موو
حاله‌ته‌کاندا ده‌بی ئیماندار سه‌برو ئارامی هه‌ب و به‌پی فه‌رمانی خوا به‌ره‌و پروی
بیته‌وه‌وه هه‌ر حاله‌ته به‌شیوه‌ی پی‌ویست و گونجای خوی مامه‌له‌ی له‌گه‌ل بکات.

سی: به‌بی تا قی‌کرانه‌وه‌وه ده‌رچوون لی، ده‌سه‌لات په‌یدا نابی:

خوای کارزان و شاره‌زا به‌بی تا قی‌کردنه‌وه‌وه لی ده‌رچوونی، جله‌وی حوکمرانی و
پیاده‌کردنی شه‌ریعه‌ت و به‌رنامه‌ی خوی ناداته ده‌ست خه‌لک، به‌لگه‌شمان ئه‌وه‌یه که خوای
زاناو توانا ده‌فرموی: ﴿وَإِذْ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيْمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ
لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِيْنَ﴾ (۱۲۴) البقرة، واته:
وه کاتیک په‌روه‌دگاری ئیبراهیم، ئیبراهیمی تا قی کرده‌وه به‌چهند فه‌رمانیک، که
هه‌مووی جیبه‌جی کردن (له هه‌موو تا قی کردنه‌وه‌کانی خوا ده‌رچوو، وه له کل
هاته‌ده‌ر) ئه‌وکاته پی فه‌رموو: ده‌تگی‌رم به‌پیشه‌وا بو خه‌لکی، (واته: ئیستا
شایسته‌ی ئه‌وه‌ی، که پیشه‌واو چاوساگی خه‌لک بی بو دینداری، چونکه له تا قی
کردنه‌وه‌کانی خوا ده‌رچووی و سه‌لماندووته، که تو ئیماندارو خواناسی ته‌واوی، وه
خوات له هه‌موو شتیک له‌لا گه‌وره‌ترو به‌ریزترو خوشه‌ویستته‌وه، وه‌گه‌ردن که‌چی بو
خوا، بویه ئیستا شایسته‌ی ئه‌وه‌ی که دینداری و خواناسی فی‌ری خه‌لک بکه‌ی)،

گوتی: نه‌دی له وه‌چه‌کم (پېشه‌وایان په‌یدا ده‌ک‌ه‌ی؟) فهرمووی: سته‌مکاران په‌یمانی من نایان‌گرېته‌وه.

چوار: تاقیکردنه‌وه‌ی خوای -عزوجل- بو ته‌هلی ئیمان به نه‌ندازه‌ی ئیمان و دینیانه:

پېغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له فهرمووده‌یه‌کی راست (صحیح)^(۱) دا ده‌فهرموئ:

{...يُتْلَى الرَّجُلُ عَلَى حَسَبِ دِينِهِ، فَإِنْ كَانَ فِي دِينِهِ صَلَاحٌ زِيدَ لَهُ فِي الْبَلَاءِ} رواه الترمذي وأحمد وصححه ابن كثير، واته: ئینسان به نه‌ندازه‌ی دینه‌ک‌ه‌ی تاقی ده‌کرېته‌وه، تا ئیمان و دینی به‌هیژتر بئ تاقیکردنه‌وه‌ک‌ه‌شی قورستره، هم فهرمووده‌یه نه‌وه‌ی لئ وهرده‌گیری کاتیک، که ئیمه توشی نار‌ه‌ه‌تی زور ده‌بین له‌سر خوا، ده‌بی دلمان پی‌ی خوش بی‌و بلیین (إِنْ شَاءَ اللَّهُ) ئیمانیکی به‌هیژو باشمان ه‌ه‌یه، ه‌هر‌بویه ده‌بینین هاوه‌لانی پېغه‌مبه‌ر -ره‌زای خویان لئ بی- به‌چندین شیوه‌ی ناخوش و سخت له‌لایه‌ن کافره‌کانه‌وه ئازار دراوونو له‌سر ئیسلام به‌ناخوشییه‌کان تاقی کراونه‌وه، جا نه‌گه‌ر ئیمانیکی به‌هیژو پته‌ویان نه‌بوایه، خویان له‌ به‌رانبه‌ر نه‌وه‌وه‌موو ئازاردراونده‌ا رانه‌ده‌گرت، به‌لام دیاره ئیمانه‌ک‌ه‌یان زور به‌هیژ بووه، بویه تاقی کردنه‌وه‌کانیش زور و سخت بوون، وه‌ سه‌ره‌نجام لیثی ده‌رچوون.

حیکمه‌ت و سووده‌کانی تاقیکردنه‌وه

هم‌باسه‌ باب‌ه‌تیک‌ی زور گرنگه، چونکه ئینسان نه‌گه‌ر له‌ حیکمه‌ت و نه‌ینیه‌کانی تاقی کرانه‌وه‌ی خوا بو به‌نده‌کانی تینه‌گات، له‌وانه‌یه زور جار له‌ژیر فشاری سه‌ختی و نار‌ه‌ه‌تی تاقی کرانه‌وه‌دا، جوړیک له‌گومان و دوو دل‌ی بو په‌یدا بی‌ت، به‌تایبه‌ت

(۱) واته: راست (صحیح) به‌پتی پتوهری زانایانی فهرمووده‌ناس، نه‌گه‌رنا بی‌گومان ه‌رچی پېغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرموویتی ه‌ر راست و (صحیح)!

کاتیک که تووشی زیندان و ټپه‌انو سووکایه‌تی پیکران ده‌بیټ، بویه پیویسته زور باش سهرنجی هم بابته بدهین، که نایا حکمه‌ت و سودی تاقی کرانه‌وی خوا بو بنده‌کانی چیه؟ وه بوجی خوی به‌به‌زه‌یی بنده‌کانی خوی تووشی سه‌ختی و ناره‌ختی و دژواری ده‌کات.

جا بو چاکتر پروونکرده‌وی هم بابته له چهند خالی‌کدا باسی ده‌کین:

۱- له‌خو حالی بوون له‌سهر ئاستی تاک و کومه‌ل:

له‌خو حالی بوون و خو ناسین زور گرنه‌گه، نه‌وکه‌سه‌ی که له‌خوی حالی نه‌بووه وه که‌سیک وایه، که ده‌چپته بازارو نازانی پاره‌ی چهند له گیرفانی دایه، شتی زور گه‌وره سه‌ودا ده‌کات، دوايي که ته‌ماشا ده‌کا پاره‌که‌ی دهرینه‌یی و تییدا تووشی عه‌بیداری ده‌بی، بویه ئینسان ده‌بی له‌خوی حالی بی، نجا له‌قه‌ده‌ر خوی هه‌نگاو هه‌لیتی و قسه‌ بکات، بو وینه خوی په‌روه‌ر دگار ده‌فه‌رموی: ﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ الْمُجْتَهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّادِقِينَ وَنَبْلُوا أَعْبَارَكُمْ﴾ ﴿۳۱﴾ محمد، واته: وه تاقیتان ده‌که‌ینه‌وه هه‌تا نه‌وانه‌تان ده‌ناسین، که مواهیدو تی‌کوشه‌رن، وه خوراکرن له‌پیناوی خوادا، وه هه‌والو ده‌نگوباسه‌کانتان تاقی ده‌که‌ینه‌وه، ئینسان که ده‌لی ئیمانم هیناوه یان مسولمانم، نه‌وه هه‌والیکه له‌باره‌ی خویه‌وه داویه‌تی، یان که ده‌لی: خوام له‌هه‌موو که‌س خوشتر ده‌وی، نه‌وه خه‌به‌ریکه داویه‌تی، ده‌بی نه‌و خه‌به‌ره له مه‌حه‌ک بدری و، بزانی نایا راسته یان نا؟ وه له مه‌یدانی کرده‌ودا ده‌رکه‌وی.

۲- له‌بیژینگ درانی ئیمانداران:

یه‌کیکی دی له حکمه‌ته‌کانی تاقیکرانه‌وه، نه‌وه‌یه که ئینسان به‌هوی تاقیکرانه‌وه وه له‌بیژینگ ده‌دری و پوخته ده‌بی و ژه‌نگی پیوه نامینی، نه‌گه‌ر خوی تی‌دا رابگری، له‌وباره‌وه خوی پاک و تاک و ده‌فه‌رموی: ﴿وَلِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا...﴾ ﴿۱۶۱﴾ آل عمران، واته: وه بو نه‌وه‌ی خوا ئیمانداران بی‌الیوی، (تمحیص) واته پال‌اوتن و

لہ بیژینگ دانو پاکو پیس لیک جیا کرندہو، چونکہ جاری وا ہئیہ ئینسان خالیکی
 لاوازی ہئیہ، بۆ وینہ: (ترسنوکی) بہ لām، کہ کہوتہ نیو نارہ حہ تیاب، ترسی
 دہشکی و بے غیرت دہبی، یان ئینسانی وا ہئیہ چرووکی ہئیہ ناتوانی مائی خوئی
 بہ خشئی، بہ لām کہ پیوستی کردو مائی خوئی لہ پیناوی خواوا بہ خشئی، دواپی رادیٹ
 وہ سیفہ تی سہ خواہ تی بۆ پھیدا دہبی، ہر وہک پیغہ مہر ﷺ لہ فرمودہ ہئیہ کی
 (صحیح) یدا دہ فرموی: **{الما العلم بالتعلم والما الحلم بالتحلم}** رواہ أحمد
 والطبرانی، واتہ: زانیاری بہ فیروونہو ئارامیش بہ خوراہینانہ لہ سہر ئارامی،
 ہر وہہا لہ فرمودہ ہئیہ کی دیکہ دا دہ فرموی: **{ومن یصبر یصبرہ اللہ، ومن**
یستغفر لہ اللہ، ومن یتوب اللہ} متفق علیہ، واتہ: ہر کہ سئی خوئی
 لہ سہر سہر رابہینیت خوا سہبری پیڈہدا، وہ ہر کہ سیک خوئی لہ سہر بیتیزی
 رابہینئی، خوا بیتیزی دہکات، وہ ہر کہ سیکش خوئی لہ سہر پاکیی رابہینیت، خوا
 جل - شآنہ - پاکیی دہکات، یہ کی دی لہو بہ لگانہی کہ مسولمانان دہ پالیورین ٹہوہیہ
 کہ خوا ی پہر وہ ردگار دہ فرموی: ﴿مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ
 حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ ۚ﴾... ﴿۱۷۹﴾ آل عمران، واتہ: خوا - جل شآنہ - لہ
 ئیمانداران ناگہری بہو شیوہیہ کی کہ ئیوہ لہ سہرینی، ہہ تاکو پاکو پیستان لیک جیا
 نہ کاتہوہ، جا بہ لیک جیا کرانہوہی کہسانی پاکو پیس، ئینسان لہ خوئی حالی دہبی،
 کہ چہندہی بہ کہ لکی خوا دئی و چہندہی پیچہوانہی دینی خواہی، وہ ہہم مسولمانان
 لہ کۆمہ لیشیاندا لہ خویان حالی دہبن، کہ کیان لاوازو کیان بہ ہیژہ؟ وہک
 رووداوہ کہی جہنگی (ٹوحد) لہ کاتیکدا، کہ پیغہ مہر ﷺ بہرہو مہیدانی شہر
 چوو، سییہ کی جہیشہ کیان بہ سہر کردایہ تی (عبداللہ بن ابی) - سہر زکی
 مونافیقہ کان - گہرایہوہ، کہ مہرج نیہ ہہموویان ہہر مونافیق بووبن بہ لکو
 لہوانیہ ہہندیکیان ئیمانان لاواز بووبی، دیسان لہ گہرمہی جہنگہ کہ شدا،
 ہہندیکیان کہ دہستکہوتہ کانیان خوشدہویست، فرمانی پیغہ مہر ﷺ یان شکاند،

۳- دین زیاتر لہلا خوشہ ویست بوون:

۴- تیگه‌یشتنی زیاتر له نیوه‌پوکی په‌یامی خوا:

۵- ناسىنى دۇست و دوڭمەن:

حیکمه‌تیکی دی له حیکمه‌ته‌کانی تاقیکرانمه‌وه، ئەوه‌یه که ئینسان له ناخۆشی‌و
گیروگرفته‌کاندا دۆست و دۆژمنی خۆی ده‌ناسێ‌و، خه‌لکی بو‌ دهرده‌که‌وێ‌، که‌ تا
چه‌نده ئێمانی به‌هه‌ژوه ئاماده‌یه، چونکه ئینسان تا ئێی نه‌قه‌ومێ‌ نازانێ‌ کێی

دۆستو کیی دوژمنه، وه هه‌لویستی کاتی لیقه‌ومانو تاقی کرانه‌وه‌کان گرنه‌وه
حیسابی ته‌واوی له‌سه‌ر ده‌کری.

۶- هه‌لبژاردنی هیندیك له ئیمانداران بو پله‌ی شه‌هیدی:

یه‌کیکی دی له حیکمه‌ته‌کانی تاقیکرانه‌وه ئه‌وه‌یه، که خوای په‌روه‌ر دگار له
ئه‌نجامی ئه‌و نا‌په‌چه‌تیانه‌دا پله‌ی شه‌هیدی به هه‌ندیك له ئه‌هلی ئیمان
ده‌به‌خشێ، وه‌ک ده‌فه‌رموی: ﴿...وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ...﴾ ﴿١٤٠﴾ آل عمران،
واته: بو ئه‌وه‌ی شه‌هیدانتان له‌نی‌ودا هه‌لبژیرین، وه جگه له شه‌هیدیش به‌هۆی
تاقی کرانه‌وه‌وه ئینسانی ئیماندار پله‌ی به‌رز ده‌کریته‌وه‌و گونا‌هی لی‌ده‌س‌پ‌رینه‌وه،
وه له خوای به به‌زه‌یی نزیک ده‌که‌ویته‌وه‌و پاداشتی خۆی به‌ته‌واوی ده‌دریته‌وه، وه‌ک
خوای زاناو شاره‌زا ده‌فه‌رموی: ﴿...وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ﴾ ﴿١٥٥﴾ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ
مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ
وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْتَخُونَ ﴿١٥٧﴾ البقرة، واته: وه مژده بده به خۆپا‌گران، ئه‌وانه‌ی
که له‌کاتی‌که‌دا به‌لاو نا‌په‌چه‌تییه‌کیان تووش دی، ده‌لین: ئیمه هی خواین، وه ئیمه
بو‌لای ویش ده‌که‌پ‌رینه‌وه، ئه‌وانه‌ی که هه‌لویستیان ئاوايه (به‌ران‌به‌ر تاقیکردنه‌وه‌ی
خوا) له‌لایه‌ن په‌روه‌ر دگاریانه‌وه سه‌له‌واتیان لی‌ده‌دری (-صلاة- لی‌رده‌دا، واته: پله
به‌رز کردنه‌وه)، وه به‌زه‌بییه‌کی تایبه‌تی په‌روه‌ر دگاریشیان بو هیه، وه ئا ئه‌وانه‌ن پ‌ری
پیشاندراوانی راسته‌قینه.

به‌پراستی خۆپا‌گرتن له تاقیکردنه‌وه‌کانی خوای په‌روه‌ر دگارو له سه‌ختی و
نا‌په‌چه‌تییه‌کاندا، له‌سه‌ر خواو ئیسلام، شتیکی زۆر گه‌وره‌یه، وه خوای به‌رزو مه‌زن
به‌و هۆیه‌وه م‌رؤف ده‌باته‌ ریزی ئه‌وانه‌وه که بو‌خۆی سه‌له‌واتیان لی‌ده‌دات.

دايکمان عائشه ده گيړېته وه که پيغه مېر ﷺ ده فرموي: {ما يصيب المؤمن من شوكة فما فوقها إلا رفعه الله بها درجة و حط عنه بها خطيئة} رواه مسلم^(۱)، واته: هيچ شتيک تووشی ئيماندار نايهت له پيداچوونی درکيک ههتا زياتر، مه گهر خوا بهو نازاره پله يک بهرزی ده کاته وه گوناهيکی لي ده کاته وه.

ده گونجی زور شتی دیکه ش بگوتري دهر باره ی سوودو حکمه ته کانی تاقیکردنه وه کانی خوی پوره دگار بو بنده کانی، به لام نه وانه ی که باس مان کردن ته نیا گولېژيک بوون.

له کوتايدا ده ليم: زيرنگر که بيهوئ لهو زيړه ی، که له بهر ده ستي دايه خشليک دروست بکات، ده يقالينېته وه، يا خود ناسنگر که بيهوئ شتيک له ناسنه که ی دروست بکات، له کوره دا گهرمی ده کات، پاشان به چه کوش ليی ددا تا نهو شته ی که ده يهوئ ليی دروست ده کات، به هه مان شيوه هه رکه سيک، که خوی کار به جي بيهوئ خزمه تی دینی خوی پی بکات، چ وه کو تا ک چ وه کو کومه ل، تووشی گرفت و ناره حه تياني ده کات و تاقی ده کاته وه، وه ئيماندار تا له کوره ی تاقی کردنه وه کاند ا قال نه بيتته وه، به که لکی نهو نايهت که خوی به به زه یی ئيمانداريکی باشی لي دروست بکاو خزمه تی دینی خوی پی بکات، به تايه تی نه وانه ی، که ده يانه وئ خزمه تی دینی خوا بکه نو، خه لک به ره ئيسلام ئيمان بينو، واقيعی خوارو خيچ و دوور له ئيسلام بگورن به کومه لگايه کی ئيسلامي ملکه چ بو بهرنامه خوا.

که واته: کاتيک که له سهر خواو له سهر ئيسلام تووشی ناره حه تياني ديین، با دل مان به خومان خوش بيت، که ئيمه ش ريی پيغه مېر و هاوه لانيمان گرتوه، ده مانه وئ بهرنامه ی خوا به خه لکی ناشناو، خه لکی به بهرنامه ی خوا شا ره زا بکه ينو، لهو ريپه دا تووشی ناره حه تيی و نازار ده بين.

من له زیندانی ئەمریکیه کاندا، که بیستو دوو مانگ به ناههق گیرام، زۆر جار سهجده ی شوکرم دهبردو ده مگوت: خواجه سوپاس بۆ تۆ، دیاره دتهوئ لیم خوش بی و شتیکم لئ دروست بکه ی، که بگونجیم خزمه تی دینی تۆ بکه م، بۆیه ئەگەر تووشی گیرانو دهرکران، یان قه رزداریی وهه ره شه لیکردن و نه داریی بووین، ئەگەر پروپاگه نده مان بۆکراو زولتمان لیکراو مه چرووم کراین، ئەوه با به دنیاییه وه بزاین، که خوی پهروه ردگار خوشی دهوین، وهکو پیغه مبه ر ﷺ دهفرموئ: **{إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ قَوْمًا ابْتَلاَهُمْ...}** رواه أحمد وابن ماجه والطبرانی، واته: هه رکاتی که خوا کهسانیکی خوشیست تاقیان دهکاته وه.

خوا یاربئ ئیمه له وانه ده بین، که له کاتی تاقیکردنه وه دا له خوا رازی ده بینو، خواش له ئیمه رازی ده بی.

راکەبەندنی مەکتەبی مەسۆنە عەلی شەیر

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

Google Play

App Store

QR Codes

له نۆزه كومه (ئەنێمەكەن لەكەنەن)

www.alibapir.com

English - عربي - گۆدۆ

عەلی بابیر/Alibapir

عەلی بابیر/Alibapir

کەتایی

راکەبەندنی مەکتەبی مەسۆنە عەلی بابیر

QR Codes

راکەبەندنی مەکتەبی مەسۆنە عەلی بابیر

که وتنه گومانی سهرانی کوفرو گوږگرتنیان بو قورئان خویندنی پیغه مبهړ ﷺ و پرس و راوړژگردنیان به جووله که کانی مه دینه

دوای نه وهی که پیغه مبهړی خوا ﷺ و هاوه لانی به پریزی - خوا لیان پازی بی - له پیناوی خوا دا تووشی ئازارو نه شکه نجهی دهر وونی و جهستی یی زور بوون به ده ست نه هلی کوفره وه، به تاییه ت به دهستی سهرانی کوفر له شاری مه ککه و دهر ویه ری و نه وانی ش خوراگرو پاوه ستاو بوون، نه وه وای له دهر و من و ناحه زانیان کرد که بکه ونه گومانه وه به رانه به به ییری بته رستی خویان، وه بکه ونه جوری که له چاو به خورا گیرانه وه، من لیړه دا سی نمونه دینه وه که سهرانی کوفر له مه ککه و شوینی دیکه ش که وتونه گومانه وه له به ییری بته رستی یانه خویان، وه له راستی به ییری به کتاپه رستی پیغه مبهړ ﷺ، نه نمونانه ی که باسیشیان ده که یی ده که ونه سالانی (۶۵) ی پیغه مبهړ ایه تییه وه:

یه ک: به په نهانی گوږاگرتنی سهرانی کوفر بو قورئان خویندنی
پیغه مبهړ ﷺ:

(ابن هشام) له (ابن إسحاق) وه ده گیریت ته وه، ده لی: {أنا أبا سفیان بن حرب وأبا جهل بن هشام والأخنس بن شريق الثقفي خرجوا ليلة ليستمعوا من رسول الله وهو يصلي من الليل في بيته فأخذ كل رجل منهم مجلساً يستمع فيه وكل لا يعلم بمكان صاحبه، فباتوا يستمعون له حتى إذا طلع الفجر تفرقوا فجمعهم الطريق فتلاوموا، وقال بعضهم لبعض ولا تعودوا فلو رأيكم بعض سفهاءكم لأوقعتم

في نفسه شيئاً ثم انصرفوا^(۱)، واته: (ئېوو سوفيان و ئېوووجهلو و ئهڅنهسى كورې شەريق) سې كس بوون له قسه به ده ستانى مه ككه، شهويك ده چن بو ئه وهى گوى بگرن له قورئان خوښدنې پيغه مېهر ﷺ تاكو بزائن ئه وهى، كه دهيلې و خه لك ورده ورده ئيماني پي دين چيه؟! له كاتيكد، كه پيغه مېهر ﷺ له مالى خوږدا سهرگه رمى شهونويزه^(۲)، جا ههركاميكيان له شوينيك دانشتوون و گويان هه لڅستوه، كه بزائن دهلي چي؟ هيچيان به شويى ئه وهى ديكه نه زانيوه، تا سپېدهى به ياني گويان هه لڅستوه، دوايي بو ئه وهى ئاشكرا نه بن رويشتوونه وه، به لام كه له ريگادا يه كتريان بينيوه، ههركاميكيان لومه سهركونهى ئه وهى ديكه كردوه، وه به يه كتريان گوتوه: با جاريكي ديكه شتي وا دووباره نه كړي ته وه، چونكه نه گهر بيت و بي عقله كانمان بهو شته بزائن، گومان ده كه ويته دليانه وه و ده زائن، كه ئيمهش له ژير كاريگه ربي موحه ممد دايين، دوايي ده رڼ، ديسان بو شهوي دووه م و سپه مېش ئه وه دووباره ده كه نه وه، له كوټاييدا له بهر به ياني شهوي سپه مدا پهيان له گهله يه كتر ده به ستن، كه جاريكي دي ئه وه دووباره نه كه نه وه^(۳).

كه واته له م رڼ و دواده ئه وه و ده ده گيرئ، كه سهراني كوفر هينديكيان له گومان دابوون له راستي و گوره يي قورئان و، ويستويانه بگه نه يه قين.

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص (۱۵۹)، ۱، دار ابن الهيثم.

(۲) سوننه ته كه ئينسان له كاتي شهونويزدا بابي ئه ونده، كه خوي و نهو كه سهى، كه له ته نيشتي شهيه وه ده وه ستي، دهنگي بهر بكا ته وه به پيچه وانهى نويزي رڼي وه.

(۳) سهرچا وهى پيشو.

دوو: مشت و مری نیوان سهرانی کوفر:

نمونه‌ی دووه‌میان بریتیه له مشت و مری (الأخنس بن شریق)، له گه‌ل هه‌ریه‌ك له (أبو جهل) و (أبو سفیان)، كه (ابن هشام) ئاوا بۆمان ده‌گێڕێته‌وه:

{ فلما أصبح الأخنس بن شريق أخذ عصاه ثم خرج حتى أتى أبا سفیان في بيته، فقال: أخبرني يا أبا حنظلة عن رأيك فيما سمعت من (محمد ﷺ)؟ فقال: يا أبا ثعلبة! والله لقد سمعتُ أشياء أعرفها وأعرف ما يراد بها، وسمعتُ أشياء ما عرفت معناها ولا ما يراد بها، قال الأخنس: وأنا والذي حلقت به^(۱)، واته: (الأخنس بن شريق) گۆچانه‌كه‌ی ده‌ست ده‌داتێ و ده‌چی بۆلای (أبو سفیان) له مالى خوی پێی ده‌لێ: هه‌والم پێ بده‌ ئه‌ی (أبو حنظلة) رات چیه‌ ده‌رباره‌ی ئه‌وه‌ی كه له (محمد) ت بیست؟! ئه‌ویش ده‌لێ: (أبو ثعلبة) سویند به‌خوا هه‌ندێ شتم بیست تێی گه‌یشتم و مه‌عناشم زانی، وه ده‌زانم مه‌به‌ستی پێ چیه‌، وه هه‌ندیك شتیشم بیست كه تێی نه‌گه‌یشتم و نه‌شمزانی مه‌به‌ستی پێ چیه‌؟! (أخنس) ده‌لێ: سویند به‌وه‌ی كه تۆ سویندت پێ خوارد منیش به‌هه‌مان شیوه‌.

{ قال ثم خرج من عنده حتى أتى أبا جهل، فدخل عليه في بيته فقال: يا أبا الحكم! ما رأيك فيما سمعت من (محمد)؟ فقال: ماذا سمعت؟ تنازعنا نحن وبنو عبد مناف الشرف، أطعموا فأطعمنا، وحملوا فحملنا، وأعطوا فأعطينا، حتى إذا تَحَادَيْنَا عَلَى الرُّكْبِ وَكُنَّا كَفَرَسِي رَهَانَ، قالوا: منا نَبِيٌّ يَأْتِيهِ الْوَحْيُ مِنَ السَّمَاءِ، فَمَتَى نَدْرِكُ مِثْلَ هَذِهِ! وَاللَّهِ لَا نَوْمَنُ بِهِ أَبَدًا وَلَا نَصْدَقُهُ، فقام عنه الأخنس وتركه^(۲)، واته: دوايی (أخنس) له‌لای (أبو سفیان) هه‌لده‌ستی و ده‌چی بۆلای (أبو جهل) له مالى خۆیدا، وه پێی ده‌لێ: (أبو الحكم) تۆ رات چیه‌ ده‌رباره‌ی ئه‌وه‌ی كه له (محمد) ت بیست؟! (أبو جهل) ده‌لێ: جا رام چی بێت؟

(۱) سهرچاوه‌ی پێشوو، هه‌مان به‌رگه‌و لاپه‌ره‌.

(۲) سهرچاوه‌ی پێشوو، هه‌مان به‌رگه‌و لاپه‌ره‌.

ئیمه (بنو عبد مناف) له سهر برا گه ورايه تی و قسه روښتوویه تی پیشبرکه مان بووه، ئهوان خوار دنیان به خشویه ئیمه ش خورادنمان به خشویه، وه ئهوان یارمه تی لیکه و ماوانیان داوه ئیمه ش یارمه تیمان داون، وه ئهوان مالیان به خشویه به هه مان شیوه ئیمه ش و امان کردوه، هه تا کاتیک و امان لیتهات، که ئیمه و ئهوان هاوسه نگ بین، وه ک دوو ئه سپ که پیشبرکه یان پی ده کړی، له یه ک ناست دانو هیچ کامیان پیش نه وی دی ناداته وه، (بنو عبد مناف) گوتیان: ئیمه پیغه مبه ریگمان هه یه وه حی له ئاسمانه وه بو دیته خوار، جا ئیمه پیغه مبه ریگی و له کوئی بیین؟ سویند به خوا هه رگیز باوه ری پی ناهیین و به راستی نازانین، (واته: له بهر نه وهی که نه گهر ئیمه ئیمانی پی بیین، ده پی بکه وینه دوا ی عه شیره تی (عبد مناف)، وه له پیشبرکی که دا دوا ده که وین، که واته له بهر نه وه باوه ری پی ناهیین، بو نه وهی دوا نه که وین، نه که له بهر نه وهی که به راستی نازانین،) دوا یی (أخنس) هه لده ستی و (أبو جهل) به جی ده هیلت.

سئ: پرسیار کردن و پراویژ کردنی سهرانی کوفر به جووله که کانی شاری
(یثرب) ده رباره ی (محمد) ﷺ:

وه ک پیشتر باس مان کرد (نضر) ی کوری (حارث)، که یه کیک له قسه به دهسته کانی قورپه شو پیاوکی بلیمه تیش بووه، وه واش پیده چی که قه ناعه تی هاتبی به وه، که (محمد) ﷺ پیغه مبه ری خوایه، وه ک (ابن هشام) ده لی: روژیک به قورپه ش ده لی:

{یا معشر قریش! فانظروا فی شأنکم فإنه والله لقد نزل بکم أمر عظیم!} (۱)،
واته: ئه ی خه لکی قورپه ش! سهرنجی کاری خوتان بده و ته گیری که له حالی خوتان بکه ن، چونکه کاریکی گه وره رووی تی کردوون! دوا ی نه وه، که (نضر) نه وهی به قورپه شیه کان گوت، قورپه شیه کان بیان گوت: ئه ی (نضر) توو (عقبه بن ابي

معيط) دهنيرين بولای زاناکانی جووله که له (يشرې) بولکولینهوه له باره ی موحه مدهوه، ئنجا به مجوره ناراسته یان کردن^(۱):

{سلاهم عن (محمد) وصفا لهم صفته وأخبراهم بقوله فأنهم أهل الكتاب الأول وعندهم علم ليس عندنا من علم الأنبياء...}، واته: بچن پرسیار بکهن له زاناکانی جووله که و دهر باره ی موحه مده وده شیوه و ده لکسوک و تییان بول باس بکهن، وده باسی نهو قسانه بکهن، که ده یانلې (مبهست له قورئانه) واته: هه ندیک له قورئانیان بول بخویننهوه، چونکه نهوان خاوه نی کتیبی یه که من، وده نهو زانیاریه ی که نهوان لایانه دهر باره ی پیغه مبه ران لای نیمه نیه.

جا (نضر) و (عقبه) ده چن بول (يشرې) و کوبوونهوه ده کهن له گهل زاناکانی جووله که، وده باسی پیغه مبه ریان بول ده کهن، وده هه ندیک قورئانیان بول ده خوینن و ده لکین نهوه ی، که ده لکین له لایه ن خاوه بولم هاتوه، نهوه نمونه یه کیه تی، زاناکانی جووله که ش پیان ده لکین:

{سلوه عن ثلاث نأمرکم بهن، فأن أخبرکم بهن فهو نبي مرسل، وإن لم يفعل فالرجل متقول فروا فيه رأيکم:

(۱) سلوه عن فتية ذهبوا في الدهر الأول ماكان أمرهم؟ فأنه قد كان لهم حديث عجب!.

(۲) وسلوه عن رجل طواف قد بلغ مشارق الأرض ومغاربها، ماكان نبأه؟.

(۳) وسلوه عن الروح ما هي؟.

فاذا أخبرکم بذلك فاتبعوه فانه نبي، وإن لم يفعل فهو رجل متقول فاصنعوا في أمره ما بدالکم}، واته: پرسیار ی لک بکهن له باره ی نهو سئ شته وده که پیتان ده لکین، جا نه گهر وده لکمی دانه وده نهوه دیاره پیغه مبه ره، وده نه گهر وده لکمی

نه دانه وه، نه وه دياره كابرليه كه هه ر له خووه قسه يه كي هه لبه ستوه و نه و كاته بوختان چيتان پي چاكه ناوا بكهن:

۱- پرسيارى لى بكهن دهرباره ي كومه له گنجيك، كه له رږڅگارى زوودا رويشتوون سهرى خويان هه لگرتوه و چوونه شوينيك، به سهرهاتيكي سهرسور هيڼه ريان هه يه.

۲- پرسيارى لى بكهن دهرباره ي كابرليه ك، كه زور گه رپاوه و، به ده سولات بووه و گه يشتوته رږڅه لات و رږڅ ناواى دنيا، نايا چون بووه؟

۳- پرسيارى لى بكهن دهرباره ي رروح داخو چيه؟

جا نه گه ر وه لامي نه و پرسيارانه ي دايه وه، نه واپيغه مبه ره و شويني بكه ون، به لام نه گه ر وه لامي نه دانه وه، نه و هه ر قسه يه كه و كر دوويه تي، بوختان چي له باره وه ده كهن بيكه ن.

(نضر بن الحارث) و (عقبة بن معيط) ده چنه وه بو مه كه و به قورپه يشيه كان ده لين: نه ي كومه لي قوره يش! به راستي هه وائيكان دهرباره ي موحه ممد ﷺ بو هيڼاون، كه به ته و اوپي به رچاومان روون ده بيته وه، زاناياني جو له كه پييان گوتووين سي شتي لى بيرسين، نه گه ر وه لامي نه و سي پرسياره ي دايه وه، نه وه دياره پيغه مبه ري خوايه، نه گه ر وه لاميشي نه دايه وه نه وه پيغه مبه ر نيه.

نجا ده چن بو لاي پيغه مبه ر ﷺ و پرسيارى لى ده كهن و، ده لين: كومه له گه نجيك بوون له زه مانى زوودا رويشتوون، سهرى خويان هه لگرتوه، به سهرهاتيكي سه ريان هه يه بومان باس بكه؟.

هه روا كابرليه ك زور گه رپاوه و چوته رږڅه لات و رږڅ ناواى دنيا، نه و يش هه وائي چونه و كي بووه؟.

سييه م پرسياريشمان نه وه يه پيمان بللى رروح چيه؟!

(ابن هشام) ناوا باسي هه لويسي پيغه مبه ر ﷺ ده كات:

{فقال لهم رسول الله ﷺ أخبركم بما سألتكم عنه غداً؟ ولم يستثن فأنصرفوا عنه، فمكث رسول الله فيما يذكرون خمس عشرة ليلة لا يُخْذِثُ الله إليه في ذلك وحياً ولا يأتيه جبريل حتى أرجف أهل مكة، وقالوا: وعدنا (محمد) غداً واليوم خمس عشرة ليلة قد أصبحنا منها لا نخبرنا بشيء مما سألناه عنه، حتى أحزن رسول الله مكث الوحي عنه وشق عليه ما يتكلم به أهل مكة، ثم جاءه جبريل من الله عزّ وجلّ بسورة أصحاب الكهف فيها معابته إياه على حزنه عليهم وخبر ما سألوه عنه من أمر: الفتية والرجل الطواف والروح^(۱)، واته: پيغهمبهري خوا ﷺ پيى فهرمون سبهى وهلامى شو پرسيارانه تان ددهمهوه، بهبى نهوهى (ان شاء الله) بكات، بهلام پيغهمبهري ﷺ پازده شهوان مايهوه، خوا وهى بو نه ناردو (جبريل) يشى بو لا نه نارد، هه تا كافره كانى مه ككه له نيؤ خوياندا كرديان به پروپاگهندهو بلاويان كردهوهو گوتيان: موحه ممد ﷺ هه والى پيدايين بو به يانى، بهلام نه مړو پازده شهوه! هيچ وهلامى نه داينهوه (واته: دهر كهوت كه - محمد - پيغهمبهري خوا نيه!) دواى نهوه پيغهمبهري ﷺ زور دلتنگ بوو، وه زور له سهر دلى قورس بوو، چونكه نهوهى، كه نه هلى مه ككه ده يانگوت، هو كاريكى پروپاگهنده يى گه وره بوو.

جا (جبريل) سهلامى خواى لى بى له لاي خواى بهرزو مه زنهوه هات بو لاي پيغهمبهري ﷺ، سوږه تى (الكهف) ي بو هينا، كه نهو سوږه ته دا خوا سهركونه ي پيغهمبهري ﷺ ده كا، كه نهوه نده به خه م كافره كانه وه يه بو چى ثيمان ناهيننو، وهلامى هه ر سى پرسياره كانيشى تيډايه.

جا (ابن إسحاق)^(۲) ده لى: بؤم باسكراوه، كه كاتيک (جبريل) هاته لاي پيغهمبهري ﷺ، پيغهمبهري پيى فهرموو: نهى (جبريل)! نهوه نده دواكه وتى و نه هاتى بو لام، هه تا گومانى خراپم به دډا هات، (وهك نهوه كه ثايا ده بى خوا ليم توږه بووبى؟).

(۱) هه مان سه رچاوهو بهرگو لاپهړه، وه پروانه: (المصباح المنير...)، ص ۷۹۱.

(۲) هه مان سه رچاوهو بهرگو، ص ۱۵۱-۱۵۲.

(جبریل) یش ئاوا وه لّامی پیغمه مبر ﷺ ده داته وه، که خوا پیی ده فه رموی: ﴿وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا﴾ (۶۴) مریم، واته: نیمه به فه رمانی پهروه ردگارت نه بی دانابه زین، وه داهاتووو رابردووشمان وه شه وهی، که ده که ویته نیوانیشیان وه هه مووی به ده ست پهروه ردگارت ه، وه پهروه ردگارت شتی له بیر ناچی، (واته: توی له بیر ناچی، وه ده شیرانی تو هه ر چاوه ری وه حکمه تیشی تی دایه، که بوچی شه وه لامه دواکه وت).

دیاره سووره تی (الکھف) وه لّامی دوو له سی پرسیاره کانی تی دایه، له نایه تی (۹ تا ۲۶) وه لّامی پرسیاری یه که می تی دایه، که باسی (أصحاب الکھف) ده کات، وه له نایه تی (۸۳ تا ۹۸) وه لّامی پرسیاری دوو می تی دایه، که باسی (ذوالقرنین) ده کات، به لام پرسیاری سیهم وه لامه که ی له سووره تی (الإسراء) دا دراوه ته وه له نایه تی (۸۵) دا.

نه مهش سه ره تای سووره تی (الکھف) ه: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا﴾ (۱) ﴿فَيَمَّا يَنْذِرُ بَأْسًا شَدِيدًا مِّنْ لَّدُنْهُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا﴾ (۲) ﴿مَّكِثِينَ فِيهِ أَبَدًا﴾ (۳) ﴿وَيُنذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا﴾ (۴) ﴿مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنَّ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا﴾ (۵) ﴿فَلَمَّا كَبُرَتْ نَفْسُكَ عَلَىٰ أَثَرِهِمْ إِنْ لَّمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا﴾ (۶) ﴿إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّهَا لِنَبْلُوهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ (۷) ﴿وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرًّا﴾ (۸)

نهم نايه تانه پيشه كي سوړه تي (الكهف) ن وه له دواييدا ديتنه سهر وه لامدانده وي
پرسياړه كان، كه مانا كانيان بهم شيوه يهيه:

به ناوي خواي به به زه يي به خشنده، ستايش بو شو خوايه ي كه له سهر به ننده ي خوي
كتيبيكي دابه زانده، كه هيچ نارپكي تيډا نيه، ريك وراسته بو شه وي خه لك
بترسيني له كارساتيكي زور سخت كه له لايه ن خويه وه دي، وه موژده بدات به
ئيمانداران، شهوانه ي كه كرده وي باش ده كن كه پاداشتيكي چاكيان هيه، وه
به هه ميشه يي تيډا ده ميننه وه، وه شهوانه بترسيني كه ده لين خوا روله ي هيه، به بي
شه وي كه خويانو بابو باپيريان زانيريان به وه هه بي، كه شه مه قسه يه كي زله
به زارياندا دي و له خووه ده يكن، وه جگه له درو شتيكي ديكه نالين، (دواي به
پيغه مبر ﷺ ده فرموي) رهنكه خوټ بفرهوتي ني شه ونده خه فتيان لي ده خوي
(ليړه دا جوړيك له سهر كونه كړن هيه له لايه ن خواوه بو پيغه مبر ﷺ كه شه ونده يان
خه م لي مه خو كه ئيمان ناهينن) ئيمه زه وييمان رازانده وه و امان هه لځسته وه كه
هه موو جوړه خوشيه كي تيډا يه بو شه وي كه خه لك ي تيډا تاقي بكه ينه وه كاميان
كرداري باشته! وه ئيمه دواي هه چي له سهر يه تي وه كه پريزيكي پروتي ليده كين.

ننجا به نسبت وه لامي پرسياړي يه كه له بهاره ي (اصحاب الكهف) ه شاوا ده ست
پي ده كاو ده فرموي:

﴿أَمْرٌ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا ۝١﴾ اذ اوي
﴿الْفَتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ۝١٠﴾
... ﴿الكهف- ۹- ۱۰ تاكو ۲۶-، واته: نايان و اتزاني كه هاوه لاني شه كهوت و شه
به رده ي ناوياني تيډا نوو سرا بو له نيشانه كاني ئيمه دا سهر سورهيته بوون، كاتيک
كو مه له گه نجيك په نايان برده به رته شه كهوت، وتيان شه په روه ردگارمان له لايه ن
خوته وه په هه تيكمان پي بيه خشه و سهر راستيمان له كار كه ماندا بو فراهه م يته ..

وه سبه رته به وه لامي پرسياړي دوو هميش ده فرموي:

﴿وَسْأَلُونَكَ عَنِ ذِي الْقَرْنَيْنِ ۖ قُلْ سَأَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا...﴾ الكهف
 ۸۳ تا ۹۸، واته: كه پرسيارت لى ده كهن دهر باره ی (ذي القرنين) بللى:
 به سه رهاتى شهوتان بو ده خوښمه وه...

وه لامى پرسيارى سيپه ميش له سوږه تى (الإسراء) دا ده داته وه، كه ده فهرموى:
 ﴿وَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ ۖ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا
 قَلِيلًا﴾ ۸۵، واته: وه پرسيارت لى ده كهن دهر باره ی (روح) بللى: روح شتيكه
 په يوه ندى به كارى په روه ردگار وه هه يه، كه ميكيش نه بى زانياريستان پى نه دراوه.

وه ده توانين بلين: حيكه تى دواكه وتنى وه لامدانه وه ی پرسياره كان وهاتنى
 وه حى بو پيغه مېهر ﷺ برىتى بو له:

په ك: بو شه وه ی بو هه موو خه لكى دنيا به گشتى و به تاييه ت كافر ه كانى مه ككه و
 غه يرى مه ككه ش ده ركه وى، كه قورئان قسه ی موحه ممد ﷺ نيه و شه تو زقائيك
 ده ستى له دانانى قورئاندا نيه، شه و تا پازده رږډ چاوه رپى وه حى ده كات بو شه وه ی
 وه لامى كافر ه كانى پى بداته وه، به لكو ئيمان بينن، كه زور زور پويستى به وه حى
 بو وه، تاكو وه لامى شه وانى پى بداته وه په كى له سه رى كه وتوه، به لام خواى
 په روه ردگار وه حى بو نا نيرى بو شه وه ی ده ركه وى كه موحه ممد ﷺ كه م و زور
 ده ستى له دانانى قورئاندا نيه و، هه مووى فهرمايشتى خوايه و به فهرمانى خوا له
 چ كاتيكدا بيه وى بوى ديت، جا چو ن ديت و چى تيدايه شه و شتيكه به بريارى
 خوايه، خو شه گهر هى خوى بووايه زو وه لامى ده دانه وه، وه له قورئاندا خواى
 په روه ردگار له چهن د شوين ره خنه له پيغه مېهر ﷺ ده گريت، وه ك: ﴿عَفَا
 اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ...﴾ التوبة، ۴۲، ﴿عَبَسَ وَتَوَلَّى﴾ ۱، عبس،
 ۱۰۰، ﴿مَا كَانَتْ لِنَبِيِّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أُسْرَى...﴾ الأنفال، ۶۷، كه شه وه ش
 حيكه تيكى زور گهره ي تيدايه، بو شه وه ی خه لكى بزائن، كه شه قورئانه هى خوى

نیو که لامی خواجه، هر کاتیک، که خوا ویستی بوی دهنی، هر کاتیکش ویستی له سفر نه بوو، لیی ده گریته وه.

دوو: حیکمه تی دووه میښ ته وږیه، که خوی کار به جی دده رموی: ﴿وَلَا تَقُولَنَّ لِشَئٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا﴾ (۲۳) إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَذَكَرَ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَى أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَٰذَا رَشْدًا﴾ (۲۴) الکھف، واته: بو هیچ شتی که مه لی سبه نی ته وه ده که م، مه گهر بلئی: ته گهر خوا بیه وی، ته گهر له بیرشت چوو، هه رکا ت بیرت هاته وه، ناوی په روه رد گارت بینو بلئی: به لکو په روه رد گارم له مه ی نیستا باشتر سه رراستم بکا ت.

که واته: چونکه پیڼغه مبهري خوا ﷺ له بیری نه بوو بلای: ته گهر خوا بیه وی
(ان شاء الله) و هلامه که دواکه وتو ته وراستییه جوان بو هه موو لایه که دره وشایه وه،
که ههرشتیک خوی کار به جی ویستی له سهر نه بی نایه ته دی، ته مهش دهرسو په نندیکی
زور گهره دی تیدایه، هه م بو پیڼغه مبهري خوا، هه م بو ئوممه ته که یشی.

چہ ند پروداویک کہ زیاتر بوونہ مایہ ی خوگرتن و گہ شہ کردنی بانگہ وازی نیسلام

ئہو پروداوانہ ی کہ لیرہ دا باسیان دہ کھین شہش پروداون، کہ لہ نیوان سالانی (۶) تا کوٹایی (۱۰) ی پیغہ مہبرایہ تی (بعثۃ) پرویان داوہ، کہ ہیئندیکیان پروداوی خوش بوون بۆ مسولمانان، وہ ہیئندیکیشیان بہ پیچہ وانہوہ، بہ لام ہہموو پروداوہ خوش و ناخوشہ کان، بوونہ مایہ ی زیاتر پنج گرتن و قولبوونہوہ ی رہ گ و ریشہ ی نیسلام و بانگہ وازی نیسلامی بہ دل و دہروون و عقل و ہوشی خہ لکدا، وہ زیاتر فراوانبوونی نیسلام و گہ شہ کردنی، وہ پیویستہ ئہو راستییہ بزانی کہ ئینسانی ئیماندار ہہرچی بیتہ رپی دہ بیتہ مایہ ی زیاتر بہ ہیژبوونی ئیمانہ کہ ی، خوشی بی یان ناخوشی، وہ کہ لہ فہرموودہ ی پیغہ مہبردا ﷺ ہاتوہ، کہ دہ فہرموی: {عَجَباً لِّأَمْرِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ خَيْرٌ لَهُ، وَلَيْسَ ذَلِكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ، إِنْ أَصَابَهُ سَرَاءٌ شَكَرَ فَكَانَ خَيْراً لَهُ وَإِنْ أَصَابَهُ ضَرَاءٌ صَبَرَ فَكَانَ خَيْراً لَهُ} رواہ مسلم^(۱)، واتہ: ئیشی ئینسانی ئیماندار سہیرہ! ئیشہ کہ ی ہہمووی پروی لہ خیرہ و لہ قازانجی دایہ، وہ ئہوہش بیجگہ لہ پروادار بۆ کہ سی دیکہ نیہ، ئہ گہر خوشی توش بوو سوپاسی خوی لہ سہر دہ کات، ئہوہش بۆ وی بہ خیر دہ گہری، وہ ئہ گہر نارہ حہ تی و ناخوشیشی توش بوو سہبرو ئارامی لہ سہر دہ گری، و، ئہوہش ہہربوی بہ خیر دہ گہری.

کواتہ: ئیماندار لہ ہہردوو حالہ تدا ہہر بہ ہرہ مہندو براوہیہ، وہ بہ پیچہ وانہ شہوہ ئینسانی کافر لہ خوشیاندا ہہر دۆراوہ لہ ناخوشیانیشتا ہہر دۆراوہ، بہ بہ لگہ ی ئہو ئایہ تانہ ی کہ خوی زانا تیاندا دہ فہرموی: ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ۚ إِذَا

مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٤٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٤١﴾ المَعَارِجُ، وَاثَهُ: نِيسَان خُورَانَه گړ خولقيڼراوه، (نيساني کافر که بهرهمه ند نه بووه له ئيمان و هيدايت) نه گهر نارېحه تېي تووش هات زور پي نارېحه ت دهبي، وه نه گهر چاکه شي تووش بوو، له خویدا کورتي هه لدیني و به شي که سي لي نادات.

جا خوا پشتيوان بي ليړه دا باسي شېش رووداو ده کهين، که جوړاو جوړنو به خوښ و ناخوښيانه وه، بوونه هوی زياتر بهره و پيش چووني کاری ئيسلامي له سهر دهستی موباره کی پيغه مېهر (عليه الصلاة والسلام) و هاوېلانی به پريزي به پياوو ثافره ته وه، که نه مانه ن:

يه که م: مسولمان بووني (حمزة) ي کورې (عبدالمطلب) مامي پيغه مېهر ي خوا ﷺ:

چونيه تي مسولمان بووني همزه وهك (ابن هشام) گيړاويه ته وه^(۱)، به م شيويه يه: رَوَيتُكَ كه (أبو جهل) پيغه مېهر ﷺ ده بيني له لای كمعبه نويژ دهكات، قسه ي ناخوش و جنيوي پي ده لي و، چهند جاريك دووباره يان دهكات وه، به لام پيغه مېهر ﷺ بيدهنگ دهبي، دوايي نه بووجه هل ده چي ته وه نيو مه جليسه كه ي خوي و داده نيشي، پيغه مېهر ريش ﷺ به دل شكايي و مه جزوني ده چي ته وه مالي، كه نيزه كيكي نازاد كراوي (عبدالله بن جدعان) ناگادار دهبي و گويشي لهو قسانه دهبي، كه (أبو جهل) به پيغه مېهر ي ﷺ گوتوون، لهو كاته دا همزه ي مامي پيغه مېهر له راو ده گه پي ته وه، كه پياويكي زور پالنه وان و به شان و شهو كه ت و نازا بووه و عاده تي و ابووه كه ههر كاتيک له راو ده گه رايه وه، پيش نه وه ي بچي ته وه مالي حوت جار ته وافي كمعبه ي ده كرد، كه هه ندي شوته واري ديني ئي بپراهميان بو مابووه، كه نه وه ش يه كيک بوو له وانه، به لام نه مجاره يان نه و ثافره ته كه نيزه كه ده چي ته سهر ريگه ي

حه مزه به سهرهات و پروداوه که ی بو ده گپیته وه، دوا ی نه وه ی که بو ی باس ده کات (أبو جهل) چون قسه ی به پیغه مبه ر ﷺ گوتوه و پیغه مبه ریش چون به دلشکاوی پی چوته وه مالئ، (ابن هشام) ده لئ^(۱):

{ فلما دخل المسجد نظر إليه في القوم فأقبل نحوه حتى إذا قام على رأسه دفع قوسه فضربه بها فشجّه شجّة منكرة، ثم قال: أتشتمه وأنا على دينه أقول ما يقول: فردّ عليّ ذلك ان استطعت! فقامت رجال من بني مخزوم إلى حمزة لينصروا أبا جهل، فقال: دعوا أبا عماره فإني والله قد سببت ابن أخيه سبا قبيحا، وتم حمزة على إسلامه، فلما أسلم حمزة عرفت قريش أن رسول الله ﷺ قد عز وامتنع وان حمزة سيمنعه فكفوا عن بعض ما كانوا ينالون منه }، واته: هه مزه ده چیته مزگه وت^(۲) ته ماشا ده کات (أبو جهل) دانیشتوه له گهل نه هلی نادیه که ی خوی، یه کسه ر ده چیته سه ری را ده وه ستی و به که وانه که ی له سه ری را ده کیشتی و زور خراب سه ری ده شکینتی و خوینی پیدا دیت، وه پیشتی ده لئ: ئایا تو جنیو به موحه ممه د ده لئی له کاتیکدا، که ده زانی من له سه ر دینی نهوم، وه نهو چ ده لئ منیش وا ده لیم! (دیاره تا نهوکاته ی، که نهو قسه یه شی کردوه مسولمان نه بوو، له زور له کتیبه کانی سیره دا هاتوه، که هه مزه له رقان مسولمان بووه و خزمایه تی هوکار بووه بو مسولمان بوونی، به لام خوی پهروه ر دگار گهر ویستی هیدایه تی که سینک بدات هوکاریشی بو ساز ده کات، لیره دا گرنگ هوکاره که نیه، به لکو گرنگ سه ره نجام و نه نجامه که یه تی)، ئنجا هه مزه ده لئ: نه گهر ده توانی به ریه رچم بده وه، کو مه لیک له پیوانی به نی مه خرووم هه لده ستن، که یارمه تی (أبو جهل) بده نو شهر بکه ن له گهل هه مزه دا، به لام نه بووجه هل ته ماشا ده کات عاقیبه تی کاره که

(۱) سه رچاوه ی پښتو، ص ۱۴۶.

(۲) دیاره مبه ست لیره دا مزگه وتی هه رامه.

خراپ دەبى، بۆيە دەلى: لى (أبو عمارة^(۱)) بگەرېن، چونكى من جىئويكى خراپم بە برازايە كەى داو، دوايى حەمزە مەسۇلمانىيە كەى تەواو دەبىو دەچىتە خەمەت پېغەمبەر ﷺ ئەویش ئىسلام و ئيمان و (عقيدة) ى لى حالى دەكات، دواى مەسۇلمانىيەنى حەمزە قورەيشىيە كان دەزانن، كە ئەمەودوا حەمزە زياتر دىفاع ئە پېغەمبەرى خوا دەكات، بۆيە ئەو قسەو كىدارە ناشىرىننەى كە پېشتەر دژى پېغەمبەر ﷺ دەيانكرد كەم دەكەنەو.

دووهم: كۆچكردنى يەكەم و دووهمى مەسۇلمانان بۆ حەبەشە:

(ابن هشام) ئە (ابن إسحاق) دەگىرېتەو دەلى^(۲):

{ فلما رأى رسول الله ﷺ ما يصيبُ أصحابه من البلاء وما هو فيه من العافية بمكانه من الله ومن عمه أبي طالب وأنه لا يقدرُ أن يمنعهم مما هم فيه من البلاء قال لهم: لو خرجتم إلى أرض الحبشة فإن بها ملكاً لا يُظلمُ عنده أحدٌ وهي أرضٌ صدق، حتى يجعل الله لكم فرجاً مما أنتم فيه }، واتە: كاتىك، كە پېغەمبەر ﷺ بىنى ھاوەلانى بەرېزى بە چەندان شىو نەرەحەت دەكرېن و خوشى ئە جورىك ئە سەلامەتى دايە، بەھوى ئەو وە كە خوا دەپيارىزى ئە ھەندىك شت كە لايەقى پېغەمبەر نىە كە بەسەرى بىت، وە بەھوى (أبو طالب) ى مامىيەو كە بەرگرىي لى كردو، وە ناتوانى بەرگرىي بكات ئە ھاوەلانى بەرېزى ئەو بەلاو نەرەحەتتىانەى، كە بەسەريان دىت، ئەلايەن كافرو بى پرواكانەو، ئەبەرئەو پېشنيارىكى بۆ كردن و فەرموى: ئەگەر بچن بۆ سەرزەمىنى حەبەشە، چونكى پادشايە كى لىيە ھىچ كەس ئەلاى وى سەمى لى ناكرى، وە پياويكى دادگەر و باشە وە شوپىيىكى باشىشە، ھەتا خواى بە بەزەبى دەروويكتان لى دەكاتەو ئەو ھالە ناخوشەى كە تىيدان.

(۱) ئەنئەنە غارەباند و بابوئە، كە ئەگەر رېزىيان ئە ھەركەسىك گرتبايە بە (كنية) بانگيان دەكرد وەك لىرەدا (أبو جهل) وایكردو.

(۲) سەرچاوەى پېشوو، ج ۱، ص ۱۶۲.

چونکه مسولمانان له ئازارو ئەشکەنجەیه‌کی زۆر دابوون له‌لایەن کافرو بی‌برواکانه‌وه له هه‌موو پڕویکه‌وه، بۆ وێنه^(۱): له‌پرووی داراییه‌وه یه‌کیك له‌وانه (خه‌بایی کورپی ئەپەت)، ده‌لێ: من ئاسنگەر بووم که‌لوپه‌لم بۆ (عاص بن وائل السهمي) دروست کردبوو، ئەویش مه‌بله‌غیک پاره‌ قه‌رزدارم بوو، چه‌ند جارێک چووم داوای قه‌رز هه‌م لێکرد، به‌لام ئەو ده‌یگوت ده‌بی کوفر بکه‌ی به‌ موحه‌مه‌د، ئنجا پاره‌که‌ت ده‌ده‌مه‌وه، منیش پیم گوت: وه‌للاهی هه‌تا ده‌ژی و ده‌میری زیندووش ده‌کرێه‌وه، کوفر به‌ موحه‌مه‌د ﷺ ناکه‌م، ئەویش گوتی: باشه له‌به‌رئه‌وه‌ی، که‌ تۆ ده‌لێی دواي مردن زیندو ده‌کرێنه‌وه، هه‌رکات، که‌ زیندووکرینه‌وه وه‌ر به‌لام، چونکه‌ بی‌گومان ئەوکات من سه‌روه‌ت و سامانم ده‌بی‌ت، که‌ هاتی پاره‌که‌ت ده‌ده‌مه‌وه!! به‌و شیوه‌یه‌ قه‌رز هه‌م نه‌دایه‌وه‌و، خوای په‌روه‌ردگار له وه‌لامی (عاص بن وائل) دا ئەم ئایه‌تانه‌ی ناردنه‌ خوار:

﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِيَنَّكَ مَالًا وَّوَلَدًا ۖ أَطَّلَعَ الْغَيْبَ ۚ أَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا ۖ﴾ (۷۸) ﴿كَلَّا سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ۖ﴾ (۷۹) ﴿وَنُرْسِلُهُ مَاقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا ۖ﴾ (۸۰) ﴿مَرْيَمَ، واته: ئایا سه‌ره‌نجی ئەو که‌سه‌ت داوه، که‌ بروای به‌ ئایه‌ته‌کانمان نه‌کرد، وه‌ گوتی: (له‌ پۆژی دوااییدا) سامان و منداڵم ده‌درێنێ! ئایا په‌نه‌ان ده‌زانێ، یان لای خوای به‌ به‌زه‌یی به‌لێنی هه‌یه؟! نه‌خێر، ئەوه‌ی ده‌یڵێ تۆماری ده‌که‌ین، وه‌ ئازاری بۆ درێژ ده‌که‌ینه‌وه، وه‌ ئەوه‌ی ده‌یڵێ به‌میراتی ده‌گرین و به‌ته‌نیاش دێته‌ لامان.

بۆیه له‌ ئەنجامی ئەو زوڵم و زۆرو سه‌ته‌مه‌دا پیغه‌مبه‌ر فه‌رمان به‌ هاوه‌لانی ده‌کات که‌ کۆچ بکه‌ن بۆ حه‌به‌شه، وه‌ک (ابن إسحاق) ده‌لێ:

(۱) بره‌وه: سه‌رچاوه‌ی پیتشو، ج ۱، ص (۱۸۴).

{فكان جميع من لحق بأرض الحبشة وهاجر إليها من المسلمين سوى أبناءهم الذين خرجوا بهم معهم صغاراً وولدوا بها، ثلاثة وثمانين رجلاً، إن كان عمار بن ياسر فيهم وهو يُشكُّ فيه^(۱)}، واته: هه موو ئه وانه ي که کړچيان کرد بؤ سهر زه ميني حبه به شه (۸۳) پياو بوون، نه گهر (عمار بن ياسر) يان تيډا بڼ، که گوماني تيډايه ئه بووې، دپاره ئه و ژماره يه هې هه ردو و کچه که يه و ليږده ا ته نيا ژماره ي پياو انيان حيساب کردوه، نه گهرنا کچه کران به گشتي به لاي که مه وه نزیکه ي چواريه کيان ثافوت بوونه، به لام ليږده (ابن اسحاق) هه ردو و کچه که ي تيکه ل کردوون نه گهرنا دوو جار کړچيان کردوه، چونکه (ابن اسحاق) هه بؤخو ي له شوينکي دیکه ي کتيبه که يدا گوتويه تي:

{وبلغ أصحاب رسول الله ﷺ الذين خرجوا إلى أرض الحبشة، إسلام أهل مكة فأقبلوا لما بلغهم ذلك، حتى إذا دنوا من مكة بلغهم أن ما كانوا تحدثوا به من إسلام أهل مكة كان باطلاً، فلم يدخل منهم أحد إلا بجوار أو مستخفياً... فجميع من قدم عليه مكة من أصحابه من أرض حبشة، ثلاثة وثلاثون رجلاً^(۲)}، واته: هاوه لاني پيغه مبه ر ﷺ خوا لييان رازي بيټ، نه وانه ي که چووبوون بؤ حبه به شه، هه وائي کيان پي گه يشت، که نه هلي مه که که مسوئمان بوون، که نه وديان بيست به ره و مه که که به رپي که وتن، که نزیکي مه که که بوون بويان ده رک هوت هه واله که درويه، بويه هيچ کاميان نه يانتواني بينه وه نيوشاري مه که که مه گهر نه وانه نه بڼ که که سيک يان سه روک عه شيره تيک په ناي دابوون، {نهم ياسايه هه بووه نه نيو عاره به کاندا، وه پييان گوتوه: (جوار)} ياخود نه وه ي که به په نهاني هاتيته وه مالي و، هه نديکيشيان هه

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص (۱۶۷)، ط ۱ دار ابن الهيثم.

(۲) هه مان سهرچاوه، ج ۲، ص (۱۸۸-۱۹۰).

له و پوه گه رانه وه، پاشان (ابن اسحاق) ده لئ: جا سه رجهم ئه و هاوه لانه ی له حه به شه وه هاتنه وه بولای له مه ککه (۳۳) پیاو بوون.

به لام وادیاره کاتیك بو جاری دووهم کافره کان ئازارو شه شکه نجه ی مسو لمانانیا ن زیاتر کردوه، ژماره یه کی زیاتر کوچیان کردوه، بویه وایی ده چی ئه وه ی که (ابن اسحاق) ده لئ: ژماره ی پیاوانیا ن (۸۳) کهس بوون، هی هه ردوو کوچه که یاخود هی کوچی دووهم بووی.

ئه وه ی که به پیویستی ده زانم له باره ی ئه م دوو کوچه وه قسه ی لی بکه م، چهند شتی که:

یه: پیغه مبه ر ﷺ زور دووربین بووه، پاراستنی گیانی هاوه لانی به پیزی زور له لا مه به ست بووه هه ولئ بو داوه، وه زور له خه میاندا بووه به ئازاری ئه وان زیاتر له هی خوی ناره حه ت بووه، چونکه ئینسان که شتیکی به سه ر دئ، ده لئ ئه وه له بهر خوا به سه رم هاتوه سه بری له سه ر ده گری و که م پی ناره حه ت ده بی، به لام که شتی که به سه ر که سیك دیت، که له په نای ئه ودایه زوری پی ناره حه ت ده بی و ده لئ ئه وه له سه ر من وایله هاتوه، ئیره دا ئه وه ده رده که وئ، که پیغه مبه ر ﷺ زور به ته نگ هاوه له به ریزه کانیه وه بووه، خوا له هه مویا ن رازی بیت.

دوو: پیغه مبه ر ﷺ زور به ته نگ چاره نووسی ئیسلامه وه بووه که بینویه تی هاوه لانی شه شکه نجه و ئازار ده درین، له پیئا و پاراستنی گیانیا ن و مانه ویا ن بو داهاتووی ئیسلام، فه رمانی کردوه که هی ندیکیا ن کوچ بکه ن بو حه به شه، ویستوویه تی هیژیکی ئیحتیا ت و بنکه یه کی دیکه ی مسو لمانان دروست بکات و بوکاتی پیویست له وئ به سه لامه تی بمین و بژین، هه رکا تی کیش فه رمانیا ن پی بکری به گه رانه وه، بگه رینه وه.

سۍ: دياره پيغهمبر ﷺ زور شاره‌زو ناگاداري بارودوخي سياسي دونياش بووه، چونكه كه ده‌فهرموئ: بړښ بؤ حبه‌شه له‌وي پادشايه‌كي لييه زولم له‌كس ناكات، دياره شاره‌زاي له‌وي شاره‌زاي رډم و فارسو ميصريش بووه، به‌لام حبه‌شه‌ي هه‌لېژاردوه و ديارى كړدوه، بؤ هاوه‌لاني به‌ريزي، چونكه زانيويه‌تي كه ته‌نيا له‌وي ده‌حه‌وينه‌وه و له‌وي گونجاوه كه كوچى بؤ بكن.

چوار: پيغهمبر ﷺ هر كاريكي كړدبې به پي‌ي به‌رنامه پلانيكي توكمه و داريژراو بووه و ناردني هاوه‌لانيشي بؤ حبه‌شه حيكه‌تي زوري تيډا بووه، كه له‌پيناو به‌ره‌ويش چووني كاره‌كه‌ي و سه‌ركه‌وتني بانگه‌وازو سه‌لامه‌تي مسولمانانو و روشن‌ترو مسوگه‌رتري بووني ناينده‌ي ئيسلامو، وه‌ك سوننه‌تيگيش بؤ نوممه‌ت و مسولماناني دواى خوئ كه بؤ هر كاريك پيويسته هوكاره‌كه‌ي له سنووري شه‌رعدا ره‌چاو بكرئ، به‌و كاره هه‌ستاوه.

سييه‌م: هه‌ولداني كافره‌كان بؤ گيړانه‌وه‌ي كوچكه‌راني حبه‌شه بؤ مه‌كه:

ئهمه‌ش پروداويكي زور گرنه‌گ بووه له ميژووي ئيسلامدا، كه (ابن اسحاق) ئاوا بومان ده‌گيړيټه‌وه ده‌لي^(۱):

﴿فلما رأت قريش ان أصحاب رسول الله ﷺ قد آمنوا واطمأنوا بأرض الحبشة وأنهم قد أصابوا بها داراً وقراراً، ائتمروا بينهم ان يبعثوا منهم رجلين من قريش إلى النجاشي فيردهم عليهم ليفتنوهم في دينهم ويخرجوهم من دارهم التي اطمئنوا بها وأمّنوا فيها، فبعثوا (عبدالله بن أبي ربيعة وعمرو بن العاص بن وائل) وجمعوا لهما هدايا للنجاشي ولبطارقتة ثم بعثوهما إليه فيهم﴾، واته: كافره‌كاني

قورپه یش (که زړو سهرسخت و عینادو دوژمنی پیغمبر ﷺ بوون)، که ته ماشایان کرد هندیك له هاوه لانی^(۱) پیغمبر ﷺ له حبه شه قهراریان گرتوه و نیشه جی بوون و وه زیان باشه، له نیو خویاندا راویژو ته گیر ده کهن، که دوو پیای قسه زانو زیره که له قورپه یشدا بنیرن بولای (نه جاشی) بو ئه وهی ئه و مسولمانانه ی (که به قسه ی ئه وان) رایان کردوه له چنگیان، بیانگیر نه وه بو مه که که، تا کو ئه شکه نجه یان بده و هه لیا نگیر نه وه له دینه که یان، ئه و دوو پیاهه که ده یان نیرن: (عبدالله بن ابي ربیعه) و (عمرو بن العاص) دهن، (که دوو پیای قسه زانو و بلیمه ت و دیلو ماسی و جهر به زه بوون، وه که له به سهر هاته که شیان دهرده که وئ)، وه کو مه لیک دیاری و خه لاتیش به واندا بو نه جاشی و (بطریق^(۲)) هکانی ده نیرن، (أم سلمه)^(۳) ده گیر پته وه ده لی: کاتیک که ئیمه چوین بو حبه شه گوزه رانمان زور چاک بوو، نه جاشی زور ریژی لی گرتین و زور هاوکاری کردین، وه ری دینداریان لی نه گرتین، دوی ئه وهی ئیمه له وئ نیشه جی بووین، قورپه یشیه کان ئه و وه فده یان ناردو دیار یشیان هی نابوو، پیش ئه وهی له گه ل نه جاشیدا دابنیشن و قسه بکه ن، دیار یشه کانیان به سهر هه موو (بطریق) هکاندا دابه شکرد، چونکه دوی نه جاشی پرس و راویژیان پی ده کات، (بویه له سهره تاوه (بطریق) هکانیان به رتیل خوارد کردوون، چونکه ئه وه به رتیل بوو، به لام ئه وان ناویان لی نابوو دیاری و (هدیه)، که

(۱) له هندیك شیکردنه وهی میژویانه ی سیاسیه اتدا هاته، که ئه وانیه ی نیردراون بو حبه شه خه لکی که م ده ست بوون، به لام وانیه، چونکه (عثمان بن عفان) یان له نیتودا بووه له گه ل (رقیه) ی کچی پیغمبر که خیزانی بووه، وه (عبد الرحمن بن عوف و جعفر بن ابي طالب) یان له نیتودا بوون، وه مهرج نیه ته نیا ئه وهی تیدا په چاو کراب، که سه لامه ت بن، به لکو ئه وهشی تیدا په چاو کراوه، که بنکه یه کی دیکه ی مسولمانان له وئ دروست بکه ن، وه هه موو هیلکه کان له سه به ته یه کدا نه بن، نه گهر که وته خوار هیلکه کان هه موو بشکین و نه میتن.

(۲) بطریق: ناوی پله یه که، که دهری به زانو و شاره زایانی نه صرانی.

(۳) (أم سلمه) - خوا لینی رازی بی- دواتر که هاوسره که ی دهری، ده بیته دایکی پرواداران.

شتي زور چاكو نايابو گران قيمه تيان بو بردبون، وه دابه شيان كردن به سهر نه وانه دا كه دوايي له مه جليسي نه ججاشيدا داده نيشن و نه ججاشيي راويژيان پي ده كات، جا كه وه فدي قورپه ش چوه لاي نه ججاشيي پيان گوت: ئيمه كومه ليك گه نج و خه لكي بي عه قلمان هه ن كه له دينه كه مان هه لگه راونه وه نه چونه نيو هيچ دينيكي ديكه ش، ته نانه نه هاتونه نيو دينه كه ي توشه وه، به لكو له خو وه دينيكي تازه يان داهيخواه، ئيستاش نه وانه هينديكيان هاتون بو لاي تو، بويه ئيمه داوات لي ده كه ين كه نه وانه مان ته سليم بكيه وه، بو شه وه ييان گيرينه وه لاي خو مان و ناقلين بكيه ين، نه ججاشيش (كه پياويكي زور ناقلو ژير ده بي) پيان ده لي: با من بيانينم و قسه يان له گه لدا بكه م و بزانم ده لين چي؟ وه دينه كه يان چونه؟ نه وانش ده لين پيوست ناكات بيانيني، چونكه نه وانه پياوي مه جليس نين و خه لكي نه زانو نه فامن، به لام نه ججاشيي داكوكيي له سهر بينينيان ده كاو ده لي هه ده بي بيانينم، (بطريق) هكاني نه ججاشيي ده لين: جه نابي پادشا پيوست ناكات بيانيني و نه وه فده راست ده كه ن، به لام نه وه به پيوستي ده زاني كه بيانيني و نه دوايان ده نيري.

(أم سلمة) - خوا لي رازي بي - ده ليت: كه نه ججاشيي له دواي ناردن مسولمانه كان راويژيان كرد كه له لاي نه ججاشيي چ بلين؟ سهره نجام هاتنه سهر نه وه كه خوا چي فهرمو وه پيغه مبه ر عليه السلام چي فير كردون و فهرماني پي كردون نه وه له گه ل نه ججاشيي بلين و به راستيي و ساغي و لام ي بده نه وه، كه ده چن نه ججاشيي پرسريان لي ده كات، ده لي: نه دينه كه په يداتان كردوه چيه؟! (جعفر بن ابي طالب) (وه لام يكي زور ناقلانه ي ده داته وه به كورتي باسي ئيسلامي بو ده كات و له چنه خاليكي كه م داو) ده لي: نه ي پادشا ئيمه كومه ليك بووين كه له نه فاميدا روچو بووين، بتمان ده په رستو مرداره وه بوومان ده خواردو هه رچي كاري خراب و ناقلويه ده مان كرد، په يوه ندي خزميه تييمان ده چراند، له دراوسييه تييدا خراب بووين، كي مان به هير بووايه به هيري هه لده لووشي، ئيمه له سهر نه وه حاله خراپه بووين،

تا خوا له نیو نیمه دا پیغه مبه ریکی بو ناردین که په چه له کی و راستگویی، نه مینی و پاکیی دهناسین، که بو لای خوا بانگی کردین، که خوا به تګ بگرین و ته نیا نه و بپه رستین، وه نه و بتانه ی بابو و بایرانمان دهیانپه رست فریږان بدهین، وه فه رمانی پیکردین که قسه مان راست بیو نه مانته پارېز بین، وه په یوه ندی خزمایه تی نه چرېنن و له گه ل دراوسیماندا باش بین، واز له گونا هو تاوان بینن، وه خوینی به کتر نه رېژین، هه روه ها کاری دزیو ناو لای لی قه دهغه کردین، (ام سلمه) ده لی: ئاوا هه رچی (که تا نه وکاته هاتبوونه خوار) بو ی باس کرد، له کوتاییدا جه عفر ده لی: نیمه ش وه لامی بانگه وازه کی ئه ومان دایه وه و به راستمان زانی و ئیمانمان پیی هینا، خوی په روه ردگارمان به ته نیا په رست و هاوبه شمان بو پهیدا نه کرد، وه نه وه ی که خوا قه دهغه ی کرد، له خومان قه دهغه کردو، نه وه شی که خوا حه لالی کردبو و حه لالمان کرد، به لام قه ومه که مان نه شکه نجه و نازاریان داین، وه زولمیان لی کردین، بو نه وه ی له دینه که مان هه لمانگیر نه وه و بمانگیر نه وه بو بت په رستی و سه ر نه و شته پیسانه ی، که نه و پیغه مبه ره ﷺ نیمه ی لی دهر باز کردبو و، دوی نه وه ی که زولمیان لی کردین و چه وساندیانینه وه و ه زعیان لی و ته ننگ خستین و ریگه ی دینداریان لی گرتین، نیمه هاتین بو ولاتی تو، و ه تومان به سه ر هه مو و پادشاکاندا هه لبارد، چونکه بیستو ومانه که زولم قبول ناکه ی و پیاوړی کی باش و دادپه روه ری.

نه ججاشیی گوتی: له و قسانه ی، که تو ده لی نه و پیغه مبه رته تان له خوا وه بو ی هاتو ته خوار، هیچت پییه؟!

جه عفر ده لی: به لی.

نه ججاشیی گوتی: بوم بخوینه!

(جه عفر زور ژيرو لیژان بو وه) چنده نایه تی کی له سه رته ی سوړه تی (مریم) ی بو خویند، که باسو مه دحی (عیسی) و (زکریا) و (مریم) ی تیدایه.

ئومو سه‌لهمه ده‌لی: کاتیک، که نه‌جاشیی ئهو نایه‌تانه‌ی بیستن، خۆیشی و نه‌سقه‌فه‌کانیشی هی‌نده‌ گریان، هه‌تا ریشیان ته‌رپوو، کتیبه‌کانی به‌رده‌ستیشیان ته‌رپوون، ئنجا نه‌جاشیی گوتی: ئه‌وه‌ی ئیوه ده‌یلین و ئه‌وه‌ی (عیسی) پیی هاتوه ئه‌یه‌ک سه‌رچاوه هاتوون، سویند به‌خوا ئیوه ته‌سلیمی قوره‌یشیه‌کان ناکه‌مه‌وه، من نامه‌وی چیایه‌ک له‌ زیرم هه‌بی و ئازاری ئیوه بده‌م، به‌ئکو ئیوه تا لی‌ره بمیننه‌وه، ئازادن و له‌خوتان ئه‌مین بن، دوا‌یی به‌ ده‌روبه‌ره‌که‌ی گوت: که ئه‌وشت‌ه‌ی وه‌فدی قوره‌یش هی‌نابوویان وه‌کو دیاری (هدیه) بیانده‌نه‌وه، سه‌ره‌نجام به‌ رسوایی و دژپا‌ویی، وه‌فدی قوره‌یش گه‌راپه‌وه بۆ مه‌که‌وه، مسو‌لمانه‌کانیش به‌ سه‌ربه‌زیی و براوه‌یی و ریزه‌وه له‌وی مانه‌وه^(۱).

ئه‌مه‌ش هه‌وئیکێ دیکه‌ی نه‌زۆکی کافرانی مه‌که‌که‌ بوو دژی مسو‌لمانان و بانگه‌وازی ئیسلامیی، که په‌نایان برد بۆ ریشوه‌ت و درۆ قسه‌ی هه‌لبه‌سترا، به‌لام سه‌ره‌نجام هه‌ق و راستی سه‌رکه‌وت و، ئه‌وانیش شه‌رمه‌زار بوون.

ئه‌و رووداوه‌ چ‌ه‌ند په‌ندی‌ک

به‌پۆیستی ده‌زنام ده‌رباره‌ی رووداوی وتووێژی نیوان (جعفر بن ابي طالب) به‌نۆینه‌ریی ئهو مسو‌لمانانه‌ی که له‌ حه‌به‌شه‌ بوون، له‌گه‌ڵ نه‌جاشیی پادشای حه‌به‌شه، هه‌له‌سته‌یه‌ک بکه‌م:

(۱) راویژ‌کردن:

یه‌که‌م ده‌رس و په‌ند، که ئه‌م رووداوه‌ وه‌رده‌گیریت ئه‌وه‌یه، که ئهو مسو‌لمانانه -خوا لیان رازی بیت-، له‌نیوان خۆیاندا راویژیان کردوه، چ جاری یه‌که‌م که نه‌جاشیی له‌دوای ناردن، وه‌ چ جاری دووه‌میش که نه‌جاشیی پرسیاری ده‌رباره‌ی (عیسی)ی

(۱) بروانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص (۱۶۹-۱۷۱)، ط ۱ دار ابن الهيثم.

کورې (مریم) لیکردن، وهک (ابن هشام) هیڼاویه تی: ﴿فلما جاءهم رسوله اجتمعوا ثم قال بعضهم لبعض، ما نقول للرجل﴾^(۱) دواى ئه وه نوینه رى نه ججاشى هات بؤ لایان، هه نډیکیان به هه نډیکیان گوت چی به و پیاوه بلین و چی وه لام بدهینه وه؟، هه روه ها بؤ جاری دووهم که دهر باره ی (عیسی) لیان دهر سى؟ ده لئى: ﴿فاجتمع القوم ثم قال بعضهم لبعض ماذا تقولون؟!...﴾^(۲) که واته: پیغه مبه رمان صلی الله علیه و آله هه ر له سه رته تاوه ها وه له به رپړه کانی خوی له سه ر نیش وکار به راویژ کردن، په روه رده کردوه و راهینا وه.

۲) مه بده نیی بوون:

له و گفتوگویه ئه وه وهرده گیریت، که ئه و ها وه له به رپړانه، چه نده مه بده نیی بوون، واته: پابه نډی به و پړانسیپ و بنچینانه ی، که له سه ریان بوون و پابه نډی به شه ریه ته وه، ئه وه ش له و هه لویستانه دا دهرده که ویت، که دواى راویژ کردیان له جاری یه که مدا، که نه ججاشی له دوايان دهر ی، ده لئى: ﴿نقول والله ما علمنا وما أمرنا به نبينا كائناً في ذلك ما هو كائن﴾^(۳)، واته: وه لاهى هه ر ئه وه ده لئى، که ده یزاین، وه پیغه مبه رمان صلی الله علیه و آله فرمانی پیکردوین، جا چی له سه ر ئه وه ده وه ومی بابقه ومی، بؤ جاری دووهمیش که (عمرو بن العاص) ده لئى: ته له یه کم بؤ داناون، که سه ریان به هه تارته دها: به نه ججاشیم گوتوه: که ئه وان -مسولمانه کان- ده لئى (عیسی) به نده ی خواجه، وه نه صرانییه کانیش (عیسی) به په رسترا و (اله) ده زانن! مسولمانه کان له جاری دووهمیشدا گوتیان: ﴿نقول والله ما قال الله وما جاءنا به نبينا كائناً في ذلك ما هو كائن﴾^(۴)، واته: سویند به خوا هه ر ئه وه ده لئى، که خوا فرموویه تی و پیغه مبه رمان صلی الله علیه و آله بؤ هیڼا وین و فیرى کردوین، جا هه رچی

۱) هه مان سه رچاوه و به رگ، ص (۱۷۰).

۲) هه مان سه رچاوه و به رگ، ص (۱۷۱).

۳) هه مان سه رچاوه و به رگ، ص (۱۷۰).

۴) هه مان سه رچاوه و به رگ، ص (۱۷۱).

دەقەومى با بقەومى! كەواتە: ئىنسانى مەسئۇلمانو كۆمەللى مەسئۇلمانان دەبى پابەند بن بە شەرىعەتو بەرنامەى خواوە لىيى لانه دەنو حق بلىن، با لەسەر ئەو حق گوتنە ھەرچى بەسەريان دى بەسەريان بى، چونكە لەوكاتو شوینەدا كە پىوپیستە ئایینو مەبدەئى خۆت دەریخەى، ئەگەر شارەتەو پەنھانت كرد، خەلك سەرى لى دەشیوئو نازانى تۆچى و چیت پىیەو چیت دەوى؟!

(۳) قسەى پوختو روونو گشتگیر:

دەرسو پەندى سىيەم ئەوھىە كاتىك، كە ئىنسان قسە بو خەلك دەكات، بەتایبەتى لە شوینى گرنگدا، لای پادشاو خەلكى دەسلەتدار، كە کاریان زۆرەو كاتیان كەمە، پىوپیستە بە كورتىو پوختىو بە روونى قسە بكات.

با تەماشایەكەین (جعفر بن أبی طالب) - خوا لىيى رازى بىت-، چەند بە پوختىو بە روونى قسەى كردو، كە سەرچەم قسەكانى لە سى تەوەراندە بوون، بەشیوھىەك كە لە تەوەرەى یەكەمدا باسى وەزەى پىشوویمانى كردو لە سایەى جاھیلیيەتدا، وە لە تەوەرەى دووھەمدا باسى پىغەمبەرى كردو ﷺ، كە (مەھمەد) كىيە؟ وە بوچى ئیمانیان پى ھىناو؟! وە لە تەوەرەى سىيەم و كۆتاییدا پىناسەى ئىسلامى كردو ھەر سى تەوەرەكەى زۆر بە پوختىو بە روونى باس كردوونو نەچووە بە شتى لاوھكىو لقو پۆياندا بچىتە خواو درىژەى پى بدات، وە واز لە ئەسل و بنچىنەو شتە گرنگەكان بىن.

تەوەرەى یەكەم: دەربارەى وەزەى پىشوویمان ئاواى گوتو^(۱):

{كنا قوماً أهل جاهليّةٍ نعبد الأصنام، نأكل الميتة، نأتي الفواحش، نقطع الأرحام، نُسيء الجوار، يأكل القوي منّا الضعيف}، واتە: ئىمە خەلكى سەردەمى نەفامى بووین:

(۱) سەرچاوەى پىشوو، ھەمان بەرگ، ص ۱۷۰.

۱/ بت و سه‌نه‌مان ده‌په‌رست.

۲/ مرداره‌وه‌بوومان ده‌خوارد.

۳/ کاری ناقولامان ده‌کرد.

۴/ په‌یوه‌ندی خزمایه‌تیمان ده‌پچراند.

۵/ له‌ دراوسیه‌تیدا خراب بووین.

۶/ نه‌وه‌مان که به‌هیڅ بوو نه‌وه‌ی ده‌خوارد که بی‌هیڅ بوو.

لیږدها به‌شیوه‌یه‌کی زور پوخت چهند دیمه‌نیکي زیندووی سهرده‌می نه‌فامیی
خستوته به‌رچاوی نه‌جاشیی.

تله‌وره‌ی دوهم: له‌ باسی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ زور به‌روونی و به‌کورتیی و پوختیی ده‌لئ:

{حتى بعث الله إلینا رسولا مینا: نعرف نسه، وصدق، وأمانته وعفافه، فدعانا
إلی الله} ^(۱)، واته: هه‌تا خوا (جل شانه) پیغه‌مبه‌ریکی بو ره‌وانه‌کردین له‌خومان:

(۱) ره‌چه‌له‌کی ده‌ناسین.

(۲) راستگوئی ده‌ناسین.

(۳) داوین پاکیی و چاکیی ده‌ناسین.

(۴) ده‌ست پاکیی ده‌ناسین.

(۵) وه بانگی کردین بولای خوا.

ثاوا زور به‌ پوختیش پیناسه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌کا.

تله‌وره‌ی سولیم: نجا دیته سهر پیناسه‌ی ئیسلام، که ئیسلام له‌ چهند خالیکي

کورت و پوخت و جه‌وه‌رییدا پیناسه‌ ده‌کات و ده‌لیت:

{فدعانا إلى الله لنوحده ونعبده، ونخلع ما كنا نعبد نحن وآباؤنا من الحجارة والأوثان، وأمرنا بصدق الحديث، وأداء الأمانة، وصلة الرحم، وحق الجوار، والكف عن المحارم والدماء، ونهانا عن الفواحش وقول الزور، وأكل مال اليتيم، وقذف المحصنات} (١).

لہ سہرہ تاوہ لہ سہ خالی سہرہ کیدا باسی ٹہ سلو بناغہی ٹیسلامہ تی دہ کات و دہ لی:

۱- ٹیمہی بانگ کرد بو ٹہ وہی خوا بہیہک بزانیں و ہاوبہشو ہاوہ لی بو دانہ نیین.

۲- وہ بیہرستین و تہنیا بہ ندایہ تی بو ٹہو بکہین.

۳- وہ ٹہ وہی کہ بابو باپیرانمان و خومان لہ رابردودا لہ بت و صہنہم پہرستوومان، وازیان لی بینین.
وہ فہرمانی پی کردوین بہ:

۴- راست گوئی.

۵- ٹہمانہت پاریزی.

۶- گہاندنی پہیوہندی خزمایہ تی.

۷- جیبہ جی کردنی حہقی دراوسی.

۸- دہست ہہ لگرتن لہ گوناح و تاوان.

۹- دہست ہہ لگرتن لہ خوین پیژی و زولم.

۱۰- شتی ناقولای لی قہدہغہ کردین.

۱۱- قسہی دروی لی قہدہغہ کردین.

۱۲- خواردنی مالۍ هه تیوی لی څه دهغه کردین.

۱۳- بوختان کردن به نافرتهانی پاکی لی څه دهغه کردین.

وه دواتریش مه به سستی وه فدی قورپه شیی بو نه ججاشیی به کورتیی پروونکردو ته وه، که نه وانه دهیانه وی بمانگړپنه وه سهر دینی خویان و نایانه وی کومه لگاکه یان نازادو خاویښ بی.

که واته: نیمه ش ده بی فیږین و دهرسو پهنده وریگرین کاتیک، که قسه ده کهین بو خه لک، پیویسته نه و حال و مه قامه ره چاو بکهین، که قسه ی تیدا ده کهین، که چ قسه یه ده خوازی! وه به پروونی و کورتیی و پوختیی قسه بکهین.

۴) حکمهت و دانایی (جعفر) - خوا لی پازی بی:-

با ته ماشا بکهین!

له سی شتاندو بومان دهرده که ویته که (جعفر) - خوا لی پازی بی- زور شاره زاو دانا بووه، له کاتیکدا که نه ججاشیی داوی لی ده کات و ده لی: هه ندیک له و قورئانه م بو بخوینه که پیغه مبه ره که تان ده لی له لایهن خواوه بوم هاتوه؟! (جعفر) له وه لامدا سهره تای سوورپه تی (مریم) ی بو ده خوینیت، که له سهره تای سوورپه تی (مریم) دا داوی

نه وه ی باسی به سهره تای (زکریا) و (یحیا) ده کات، نجا ده فهرموی: ﴿وَأَذْكُرُ فِي

الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ۝۱۶﴾ فَأَتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ۝۱۷﴾ قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ۝۱۸﴾ قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكَ غُلَامًا زَكِيًّا ۝۱۹﴾

ئاوا باسی (مریم) ده کات، که به رده یه کی گرته وه له روزه لاتی نه و شوینه ی، که قه ومه که ی لی نیشته چی بوون (بو نه وه ی که خوی بشوا) نجا ده فهرموی: نیمه پرووخی خومان (که - جبریل-ه) ناردمان بو لای و بوی چو سهر شکلی پیاوړکی

ته و او، مه پړه مېش گوتی: نه گهر تۆ پاریزکاری من په نات لئ به خوی به به زه یی ده گرم، نه ویش گوتی: من نیردر او ی پهره ردگار تم بولای تۆ، بو نه وهی مندالیکي چاکت پی ببه خشم... تا دوا یی (عیسی) ده که ویته سک به فهرمانی خوی پهره ردگار، وه پاشان (عیسی) ده بیت، دیاره خویندنی هم نایه تانه زور سهرنجی نه ججاشی و نهو زانا نایینه ی که له ده وری نه ججاشی بوون، راکیشاوه.

سهرنج بدن!

یه که مجاره و نایه تیکي وای بو نه خویندنه وه که سوودی لئ نه بینن و پی تووړه بن، وهک نایه تی: ﴿لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ...﴾

﴿المائدة، واته: بیگومان کفرن نه وانه ی که ده لئین: خوا بریتیه له مه سیحی ﴿۷۲﴾﴾

کور ی مه ریه، یان: ﴿لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ...﴾ ﴿۷۳﴾ ﴿المائدة، واته: وه بیگومان کفرن نه وکه سانه ی ده لئین: خوا یه کی که له سییه کان،

یا خود نه چوه نهو نایه تیه یان بو بخوینئ، که ده فهرموئ: ﴿وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصْرِي أَخَذْنَا مِيثَقَهُمْ فَسَوْأَ حَظًا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ﴾ ﴿۱۴﴾

﴿المائدة، واته: نه وانه ی که گوتیان: ئیمه نه صرانیین په یمانمان لئ وه رگرتن، به لام به شیک نه وهی که ناموزگاری پیکرا بوون فهراموشیان کرد، ئیمه ش دوژمنایه تی و کینه مان له نیودا په یداکردن تا روژنی قیامت، وه خوا له روژنی دوایدا هوالیان پی ده دات به و کرده وه خرابانه ی که ده یانکرد.

چونکه نه گهر هر کامیک لهو سئ نایه ته ی بو خویندنه وه به ته نکید سهر و دلی ده گرتن، به لام شوینیکي بو خویندنه وه که هم هه قیش بو، وه نه وانش پیان خوش

بوو ئە گەر نا هەقی دیکەش هەیه، بەلام ئەوان پێیان ناخۆش دەبوو، هەروەها ئە
و ئەلامدانەوێ ئەو پرسیارەشدا، کە نەجاشیی دەلی: ئەبارە ی (عیسی) وە چ دەلین؟
دانایی و لیژانی (جعفر) مان بۆ دەردەکەوێ، کە دەلی^(۱): {نقول: الذي جاءنا
به نبينا هو عبدالله ورسوله وروحه وکلمته ألقاها إلى مريم العذراء البتول}، واتە:
ئیمە دەربارە ی عیسا ئەو دەلین، کە پیغەمبەرمان ﷺ بۆی هیناوین، کە بەندە ی
خوایەو پەوانە کراوی خوایەو وروحو خوایەو وشە ی خوا ی پەروەردگارە خستووێتە نیو
مندالدان (مریم) وە، کە ئەویش کچیکی پاک داوین بوو.

دیارە جوولە کە کان بوختان بە مەریەم دەکەن و دەلین: عیسا زۆلە، بەلام خوا ی
پەروەردگار لیژەدا ئەو بوختانە ی جوولە کە کان بە درۆ دەخاتەو و پاکیی و پلەوپایە ی
مەریەمیش باس دەکات، ئەوێ لیژەدا گرنگە ئەوێ، کە جەعفەر چەند وشە یەکی وا
دەلی کە هەق بن، وە ئەوانیش دلیان پێ خۆش بێت.

دیسان حیکمەت و دانایی جەعفەر ئە شوینیکی دی دەردەکەوێ، ئەویش ئە وەلامی
ئەو پرسیارەدا کە نەجاشیی لیی دەکات، کە بەو شیوە یە وەلامی دەداتەو:
{خرجنا إلى بلادك واخترنك على من سواك ورغبنا في جوارك ورجونا ان لا
نُظْلَمَ عندك أيها الملك}^(۲)، واتە: ئە ی پادشا! ئیمە هاتین بۆ، ولاتی تۆ، وە
تۆمان هەلبژارد بەسەر هەموو پادشاکانی دیکەدا وە پیمان خۆش بوو ئەتۆ نزیک
بین وە ئومیدمان وابوو، کە ئەلای تۆ زولمان لی نەکری، وە ک دەبینن چەند
قسە یەکی جوان و ریک و پیک و سەرنج راکیش و هەست بزوین دەکات، بۆیە
نەجاشیش کەوتۆتە ژیر کاریگەری قسەکانیەو.

(۱) بروانە: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص (۱۷۱)، ط ۱، دار ابن الهيثم.

(۲) سەرچاوە ی پێشو، ج ۱، ص (۱۷۰).

چوارهم: مسولمانبوونی (عمر بن الخطاب) -خوایی پازی بی:-

(السیوطی) له کتیبی (تاریخ الخلفاء) دا هیڼاویه تی که، ده لئ: عومهر له مانگی (ذی الحجة) سالی شه شه می پیغه مبه رایه تی مسولمان بوو، که نه وکاته ته مه نی (۲۷) سال بوو^(۱)، چونی ته تی مسولمانبوونه که شی ئاوا بوو^(۲):

ثافره تیک به ناوی (أم عبدالله) کچی (أبی حشمة) بومان ده گیریتته وه، ده لئ: ئیمه کاتیک به ته مای کوچو بار بووین به رهو حبه شه، (عامر)ی هاوسهرم چوو بوو بؤ هندیک نیشو کار، عومهر هات، له سه رمان راوه ستا -که نه وکات ههر کافر بوو- گوتی: ئهی (أم عبدالله) شهو دیاره سه فهر ده که نو ده پوښ؟

منیش گوتم: به لئ سه فهره وه ده پوښو شه ولاته تان بؤ به جی دیلین، زورتان زولم لئ کردینو زور شه زیه تان داین، به سه ر زه مینی خوادا ده پوښ، به لکو خوای په ره ردگار ده روویکمان لئ بکاته وه.

(أم عبدالله) ده لئ: عومهر گوتی: (صَحِبْکُمُ اللّٰهُ) خوا له که لئان بی.

(أم عبدالله) ده لئ: نه رمیه کم به عومهره وه بینی، که قهت شه نه رمیه هم پیوه نه بینیبوو، وه هه ستم کرد زور خه فته تی خواردو پیی نارپه حهت بوو، که ئیمه ی ئاوا بینی.

(أم عبدالله) ده لئ: دواپی که هاوسهره که م (أبو عبدالله) هاته وه پیم گوت: شه گهر عومهرت ده بینی، که چهنده نهرم و به رهم بوو و چهنده بومان به په رۆش بوو!

شه ویش گوتی: بؤ به ته مای مسولمان بی؟

منیش گوتم: به لئ نومیدم وایه مسولمان بی.

(۱) پروانه: لاپه ره (۱۳۷).

(۲) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۱، ص (۱۷۴-۱۷۸).

ئەویش گوتی: بەخوا موسولمان نابێ تاكو گوی درێژەكە ی مائی (خطاب) موسولمان نەبێ، دیارە (أبو عبدالله) زۆر لێی ناو مید دەبێ، چونكە عومەر -خوا لێی رازی بێ- لە سەردەمی جاهیلییدا زۆر توند بوو، وەك چۆن لە سەردەمی ئیسلامیشدا زۆر بە جیددی موسولمانی تی گرتو.

چۆنیەتی موسولمانبوونەكەشی، وەك (ابن هشام) بۆمان دەگێرێتەو، بەم شیوەیە بوو، كە من لێرەدا بە كورتی تەنها پوخته كەیتان بۆ باس دەكەم:

عومەر -خوا لێی رازی بێ- خوشکیکی هەبوو بەناوی (فاطمة) و هاوسەرەكەشی بەناوی (سعید بن زید) لە عەشیرەتی (بنی عدي) بوو و هەردووکیان موسولمان بوون، وە (فاطمة) ی خوشکی عومەر كەسایەتیەكی زۆر بەهێزی هەبوو، دوای موسولمانبوونی کاریگەریی لەسەر هاوسەرەكە ی دانابوو ئەویش دوایی موسولمان بوو، بەلام هەردووکیان (فاطمة و سعید) موسولمانی تی خۆیان لە عومەر شار دۆتەو، چونكە لێی ترساون (خبا ب بن الأرت) یش چۆتە مالیان و قورئانی بە (فاطمة) و هاوسەرەكە ی گوتو، كەابرایەكی دیکەش، كە لە (بنی عدي) بوو بە ناوی (نُعیم بن عبدالله) موسولمان بوو بوو، بەلام موسولمانەتیەكە ی خۆی پەنھان كرد بوو، قەومەكەشی پێیان نەزانی بوو، رۆژێك كە دەبینی عومەر شمشیرەكە ی لە كالانی دەرھیناوە و بە پەلە دەرپرا، (نُعیم بن عبدالله) كە خزمی عومەرە، دەلێ: عومەر ئەو بۆ كوی؟

عومەر یش دەلێ: دەچم ئەو كەابرایە بكوژم، كە لە دینی بابو باپیران هەلگەپراوەتەو، وە جیاوازیی خستۆتە نیو كاروباری قورەیشەو و قسە بە بەرستراوەكانیان دەلێ و بە نەفام لە قەلەمیان دەداو سووكیی پال دەداتە لای دینەكەیان! (نُعیم) دەلێ: تۆ ئەگەر ئەو بەكە ی پیت وایە دوایی بەنی هاشم وازت لێبینن ئاوا بە سەلامەتی بژی؟! دیارە ویستوویەتی لە سەرەتاوە عومەر لەكۆل پێغەمبەر ﷺ بکاتەو، ئەمەش نیشانی ئەو یە، كە پایویکی ژێرو حەكیم بوو، ئیدی پێی دەلێ: تۆ پڕۆ چارەسەری مائی خۆت بكە !

عومەر ده‌لئ: بؤچی؟ مائی خؤم چیه‌تی؟!

ئه‌ویش ده‌لئ: (فاطمه) ی خوشکتو سه‌عیدی زاوات مسوئلمان بوونو هه‌ر ناگاشت لئ نیه‌؟!

عومەر که ئه‌وه ده‌بیستی، یه‌کسه‌ر ده‌چټه‌ مائیانو، که نزیك مائی ده‌که‌وټته‌وه‌ ده‌نگیک دټته‌ به‌ر گوټی، ده‌زانئ شتیک ده‌خوټنه‌وه‌، ئه‌وانیش که ده‌زانن عومه‌ره‌ خه‌باب خؤی ده‌شارټته‌وه‌، عومه‌ر که ده‌چټه‌ ژووری ده‌لئ: ئه‌وه‌ چی بوو ئه‌و ده‌نگه‌ ده‌نگه‌ تان ده‌هات؟!

ئه‌وانیش ده‌لئ: هیچ نه‌بوو.

ده‌لئ: نا پټم بلټن چی بوو؟!

دیاره‌ (فاطمه) ئه‌و په‌ره‌ی قورئانه‌که‌ی تټدا نووسرابوو، ده‌یخاته‌ بن بائی خؤی و ده‌یشاریته‌وه‌.

عومه‌ر ده‌لئ: بیستوومه‌ ئټوه‌ش مسوئلمان بوون، ئیدی له‌ سه‌عیدی زاوای ده‌دا، (فاطمه) ش ده‌چی له‌سه‌ر میژده‌که‌ی بکاته‌وه‌، به‌لام عومه‌ر له‌ویش ده‌دات.

دوایی خوشکه‌که‌ی ده‌لټت: به‌لئ ئټمه‌ مسوئلمان بووین و چټشت له‌ ده‌ست دئ بیکه‌!! که عومه‌ر ته‌ماشا ده‌کا خوشکه‌که‌ی خوټنی پټدا دټت و زاواکه‌شی به‌هه‌مان شیوه‌، سه‌ری سوږده‌میټئ که ئه‌و ئیسلامه‌ی (فاطمه) باوه‌ری پی‌هټناوه‌، هټنده‌ به‌هټزبټ و وا له‌گه‌ل ده‌روونی تټکه‌ل بووبئ، خؤی به‌ قوربان بکات و عه‌قیده‌یه‌کی ئه‌وه‌نده‌ به‌هټزی بؤ دروست بکات!.

دواتر ده‌لئ: باشه‌ ئه‌و شته‌ی که ده‌تانخوټند با ته‌ماشای بکه‌م؟

(فاطمه) ده‌لئ: ئاخر تۆ پیسی و قورئانیش نابئ ئینسانی پیس بیخوټټته‌وه‌، بچؤ خؤت بشؤ.

عومه‌ر ده‌چی خؤی ده‌شواو دټته‌وه‌ ده‌لئ: ده‌ وټم بده‌ن با بزائم موحه‌مه‌د چی هټناوه‌؟

دیاره ئه شویننه ی، که ئه وکاته خه بیاب پیان ده لئی: سه ره تای سووره تی (طه)
 ده بی، که ده فه رموی: ﴿طه﴾ ﴿۱﴾ مَا أُنزِلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى ﴿۲﴾ إِلَّا نَذْكِرَ
 لِمَن يَخْشَى ﴿۳﴾ تَزِيلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَوَاتِ الْعُلَى ﴿۴﴾ الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى ﴿۵﴾
 لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرَى ﴿۶﴾ وَإِنْ يُجْهَرُ
 بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى ﴿۷﴾ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى ﴿۸﴾ ﴿طه﴾
 (عومهر) ده لئی: (انه لقول مبارك) ئه و قسه یه قسه یه کی زور به رزو پیروزه، پیم بلین
 موحه مه د له کوی یه؟! ده لئین: بوجی؟

ده لئی: ده مه وی مسولمان بم!!

خه بیابی کوری ئه ره تیش، که ئه وه ده بیستی ت ئه و شویننه ی، که خوی لئی په نهان
 کردبوو دیته ده ری و (الله اکبر) ده کات و، ده لئی: ئه ی عومهر! ئومید ده کم تو
 موژده ی پیغه مبه رت ﷺ به سه ردا بچه سپی، که دوینئی دووعای کردو فه رموی:
{اَللّٰهُمَّ اَيُّدِ الْاِسْلَامِ بِاَبِي الْحَكَمِ بْنِ هِشَامٍ، اَوْ بِعَمْرِ بْنِ الْخَطَّابِ}، واته:
 پیغه مبه ر ﷺ فه رموویه تی خواجه ئیسلام به هیژ بکه ی به (أبي الحکم) یان (عمر بن
 الخطاب) (۱)، دیاره (أبو الحکم) کونی ی (أبو جهل) ه.

عومهر ده لئی: ده ی کوا موحه مه د له کوی یه؟!

ئه ویش پی ده لئی: پیغه مبه ر ﷺ له خانوی: (ئهرقه می کوری ئه بی ئه رقه مه)
 لای (صفا).

(۱) {عن ابن عمر قال: قال رسول الله ﷺ اللهم أعز الاسلام بأحب الرجلين إليك: عمر بن الخطاب أو بأبي جهل بن هشام} رواه الترمذي، واته: ئه ی خواجه! کام له و دوو پیاوه ت له لا
 خۆشه و یستتره ئیسلامی پی به هیژ بکه: به عومهری کوری خه تتاب، یان ئه بو جهلی کوری هیشام.

عومهر ده چېت نزيك ده بښته وه، مسولمانان ښه ښه کيښي دهرگاوه ته ماشا ده که نه ده لښ: نه وه عومهر هاتو شمشير که شي به ده سته وه يه.

همه زهش له وي ده بڼ، ده لښ: لښي گه پښن با بښت نه گهر خيړيکي پيوه بڼي زور چاکه، نه گهر خيړيشي پيوه نه بڼ، به شمشير که شي خوي ده يکوژين، که ديت دهرگاي لښ ده که نه وه، پيغه مبر صلى الله عليه وسلم يه خه ي ده گريټ و پي ده لښ: ها کوري خه تتاب بوچي هاتوي؟ کاتي نه وه نه هاتوه مسولمان بي؟ نه وه ناترسي، که خوا هه وره تريشقه يه کت بو بنيريته خوار، يا خود نايه تيکت له سهر بنيريته خوار، وه که نه بو جه هل و نه و زله زلانه ي دي؟!

عومهر ده لښ: با نه ي پيغه مبري خوا، من هاتووم مسولمان بم، ئيدي يه کسهر شا به تمانی هق ديني و پيغه مبر صلى الله عليه وسلم (الله اکبر) ده کاو، مسولمانان کانش (الله اکبر) يکي به رز ده که نه، کافره کان له و سهر ي مه که گويان لښ ده بڼ و ده لښ: دياره شتيک قه و ماوه؟!

به م شيوه يه عومهر -خوا لښي رازي بڼ- مسولمان ده بڼ، (عبدالله بن عمر) له بابيه وه ده گيړي ته وه ده لښ: که عومهر مسولمان بوو، گوتي: کي له نيو قوره ي شي به کاند قسان به خيړاي بلا و ده کاته وه؟!

گوتيان: (جميل بن معمر الجمحي) هه رچيه کي بکه ويته به رزاري بلاوي ده کاته وه، ئينجا عومهر -خوا لښي رازي بڼ- چو بولاوي گوتي: فلان که س ده زاني مسولمان بووم، يه کسهر (جميل) عه با که شي خوي راکيښاو هاواري کردو گوتي: عومهر له دين هه لکه پراوه ته وه، عومهر يش گوتي: نه خير درو ده که ي به لکو مسولمان بووم و چوومه نيو ديني حقه وه، ئنجا هينده ي پي نه چو کافره کان و زله زله کاني قوره يش بو ي هاتو، نه وانو عومهر ليکي اندا تا ده ورو به ري نيوه پړويه، ئنجا عومهر ماندو بوو، دانښت و گوتي: هه رچي ده که نه بي که نه، به لام وه لا ه ي نه گهر (۳۰۰) که س ده بووين يان دهرمان ده کردن، يان دهرتان ده کردن.

ئنجایه کیڅک له سهړوک عه شیرته کان هاتو گوتی: ئه وه به ته مان بیکوژن؟ ئیشی
وا نه کهن، چونکه دواپی (بنی عدي) لیتان خوښ نابن!
گوتیان: ئاخر هه لگه پراوه ته وه.

گوتی: دیاره بوخوی دینیکی دیکه ی به دلّه لیی گه پړن، شهوانیش وازیان لی هیئا،
ئو پیاو هس (العاص بن وائل السهمي) بووه.

یه کی دیکه له هه لویسته کانی عومر -خوا لیی رازی بیت- که له هه ر کام له
(حلیه الاولیاء)^(۱) وه (صفة الصفوة)^(۲) دا هاتوه، ئه وه یه که ده لّین: دوا ی ئه وه ی
عومر مسولمان بوو، گوتی: ئه ی پیغه مبهړ ﷺ ئایا نه گهر ئیستا بژین یان بمرین
له سهړ حه ق نین؟

پیغه مبهړ ﷺ فهرمووی: **{بلی والذي نفسي بيده انكم على الحق ان معكم
وان حبيكم}**، واته: با سویند بهو زاته ی، که نه فسی منی به ده سته، ئیوه له سهړ
حه قن نه گهر بمرن یان بژین.

عومر گوتی: ئه دی بوچی خو ده شارینه وه؟! سویند به وه ی، که تو ی به حه ق ره وانه
کردوه ده بی برۆینه ده ری، ئنجا عومر له ریزی که وه وه حمزه ش له ریزی کی دیکه وه وه
مسولمانان به دوو ریز له خانوی ئه رقه مه وه به ریکه وتن، که ئه وه یه که م
خویشاندانی مسولمانان بووه، ده رۆیشتو زور به توندی پیان له زهوی دده تا خو لی
بن پیان وه ک ئارد ورد ده بوو، رۆیشتن تا گه یشتنه (کابه)، که موشریکه کان
مسولمانان یان بینی و زانیان عومر و حمزه یان له پیشه وهن، زور نار ه حه ت بوون به
ئندازه یه که که قه ت نار ه حه تی وایان نه بینی بوو، له و رۆژه وه ش پیغه مبهړ ﷺ ناوی
له عومر نا (الفاروق) یانی: له یه که جیا که ره وه ی هه ق و ناهه ق.

(۱) حلیه الاولیاء، ل(ابراهیم اصفهانی).

(۲) صفة الصفوة ل(ابن الجوزي).

پینځهم : دهنګ لیوهرگرتن و دابړینی سیاسیی و کومه لایه‌تیی و
ئابووری و نووسینی په‌یماننامه‌یه‌کی زالمانه :-

یه‌کی دیکه لهو پرووداوانه نه‌وه‌یه، که له کتیبه‌کانی (سیره) دا به (المقاطعة) هاتوه، واته: (دهنګ لیوهرگرتن) جا له هه‌ندیځ له کتیبه هاوچه‌رخه‌کاندا به (المقاطعة الإقتصادية) هاتوه، به‌لام له راستیدا هه‌ر ئابووری نه‌بوه، به‌لکو هه‌موو لایه‌نه‌کانی گرتونه‌وه: سیاسي، ئابووری کومه‌لایه‌تیی، وه موشریکه‌کانی مه‌ککه به هه‌موو شیوه‌یه‌ک په‌یوه‌ندیان له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌رو ﷺ هاوه‌له به‌ریزه‌کانی و هه‌رکه‌سیکی دیکه‌ش که له‌گه‌لیان بووه له (بني هاشم)، پچړاندوه، دیاره نه‌وه‌ش پرووداویکی گرنګ بووه له میژووی مسولماناندا، هه‌رچه‌نده مسولمانان زور تییدا نارحمت بوون، به‌لام هوکاریکی گه‌وره‌ش بوو بو گه‌شه‌کردنی ئیسلام و دهرخستنی راستیتی ئیسلام بو خه‌لکی دیکه، چونکه لهو پرووداوه نه‌وه دهرده‌که‌وئ که مسولمانه‌کان خه‌لکیکی مه‌بدنه‌یی و چه‌سپاون و هه‌موو شتیځ له‌پیناو دینه‌که‌یاندا له خو‌یان ده‌گرنو ئازارو هیجره‌ت و مه‌ینه‌تیی و برسیه‌تیی و دهنګ لی‌دابران له لایه‌ن موشریکه‌کان و هه‌موو شتیکی دیکه‌ش له‌پیناو سه‌رخستنی دینه‌که‌یاندا له‌به‌رچاو ده‌گرنو په‌زامه‌ندیی خویان له سه‌رووی هه‌موو شتیکه‌وه داناهه.

(ابن هشام) دهرباره‌ی نه‌و دهنګ لیوهرگرتنه گشتگیره‌ی قوره‌یش ده‌لئ: (فلما رأت قریش أن أصحاب رسول الله ﷺ قد نزلوا بلداً أصابوا أماناً وقراراً وأن النجاشي قد منع من لجأ اليه منهم، وإن عمر قد أسلم فكان هو وحمزة بن عبدالمطلب مع رسول الله ﷺ وأصحابه وجعل الاسلام يفشو في القبائل: اجتمعوا وأتمروا ان يكتبوا كتاباً يتعاقدون فيه على بني هاشم وبني المطلب، على ان لا ينكحوا اليهم ولا ينكحوهم ولا يبيعوهم شيئاً ولا يبتاعوا منهم، فلما اجتمعوا لذلك كتبوه في صحيفة ثم تعاهدوا وتواثقوا على ذلك، ثم علقوا الصحيفة في جوف الكعبة توكيدا على أنفسهم... فلما فعلت ذلك قریش انحازت بنو هاشم وبنو المطلب الى أبي

طالب بن عبدالمطلب فدخلوا معه في شعبه واجتمعوا اليه، وخرج من بني هاشم ابولهب عبد العزى بن عبدالمطلب الى قریش فظاھرهم^(۱)، واته: کاتیک که قورېشیه‌کان بینیان له لایه‌که‌وه پیغه‌مبه‌رو ﷺ هاوه‌لانی به‌ریزی به‌رده‌وام و نه‌له‌خشاو دامه‌زاون له‌سهر کاری خویمان، وه له لایه‌کی دیکه‌وه هه‌ندیک له مسولمانان کوچیان کرده بو حه‌به‌شه‌و نیسته‌جی بوون، وه نه‌جاشیی پیشوازییه‌کی باشی لی‌کردوون، وه نه‌و پیلانه‌ی که قورېشیه‌کان دایانابوو پوچهل بووه (نه‌وه که به دیاریی و خه‌لات نه‌جاشیی رازی بکن، به‌وه‌ی که مسولمانه‌کان ته‌سلیم بکاته‌وه) وه له لایه‌کی دیکه‌وه دوو پالنه‌وانی وه‌کو عومه‌رو حه‌مزه مسولمان بوون، وه نی‌سلام روژ به روژ زیاتر ده‌چیته نیو دل و ده‌روونی خه‌لکه‌وه.

قورېشیه‌کان بیریان کرده‌وه له چاره‌سهریک و بو نه‌م مه‌به‌سته‌ش له‌نیو خویندا ری‌ککه‌وتن و په‌یمان‌نامه‌یه‌کیان نووسی دژی تیره‌ی (بنو هاشم) و (بنو عبدالمطلب)، وه په‌یمان‌نامه‌که بریتی له‌وه که:

ده‌بی ثافره‌تیا نه‌ده‌نی وه ثافره‌تیا لی نه‌هینن، وه شتیا لی نه‌کړن و شتیشیان پی نه‌فرۆشن، ﴿جا هه‌رچه‌نده (ابن هشام) لی‌ره ته‌نیا ثامازهی به‌و دوو لایه‌نه کرده‌و، به‌لام له راستیدا وه‌ک دهرده‌که‌وی، ده‌نگ لی‌وه‌رگرتنه‌که گشتگیر بووه‌و هه‌موو لایه‌نه‌کانی ژیا‌نی گرتو‌ته‌وه، که به‌م شیوه‌یه‌ش ویستوویانه زیاتر کاری‌گه‌ریی خراپ له‌سهر پیغه‌مبه‌رو ﷺ مسولمانانی دیکه دابینن﴾.

دوایی له‌سهر نه‌و په‌یمان‌نامه‌یه ری‌ککه‌وتن و له لاپه‌ره‌یه‌کدا نووسییا که پیی ده‌گوترا (صحیفة) په‌یمانیا نه‌سهر‌داو سویندیان له‌سهر خواردو دوایی له‌نیو کابه‌دا هه‌لئانواسی، بو زیاده جه‌خت له‌سهر گردنه‌وه، جا کاتیک که قورېش وایانکرد (بنو هاشم) و (بنو عبدالمطلب) (واته: هه‌موو خزمه‌کانی پیغه‌مبه‌رو ﷺ به‌کافرو

مسوډمانه‌وه) له‌وان جیابوونه‌وه‌و چوونه شیوه‌کانی (أبو طالب) جگه له (أبو لهب) (عبدالعزی بن عبدالمطلب) که له‌گه‌ل قوره‌یش مایه‌وه‌و پشتگیریی ئه‌وانی کرد.

شایانی باسیشه‌وه‌و دهنګ لیوه‌رگرتن‌و داپړانه، که (۳) سی سالانی خیاندوه، کاریکی به‌زهمه‌ت‌و پروداویکی قورس بووه‌و بۆ پیغه‌مبه‌رو ﷺ مسوډمانه‌کان ئه‌وانه‌ش، که به‌هوی خزمایه‌تی‌و عه‌شیره‌ته‌وه‌و له‌گه‌لیان بوون.

هه‌لبه‌ته‌وه‌و هه‌وئیکي دیکه‌ی کافره‌کانی مه‌ککه‌ بوو، بۆ دروستکردنی به‌ریه‌ست‌و په‌رچ له‌ پپی بلا‌وبوونه‌وه‌ی ئیسلامدا، که رۆژانه مسوډمانان به‌و هویه‌وه‌و تووشی نه‌خووشی‌و مردن ده‌بوون له‌ برسان، به‌تایبه‌ت منداله‌کانیان، دیاره‌هه‌ول‌و کاری دوژمنانی ئیسلام له‌پیناو مه‌به‌ستی خویندا سنووری نیه‌و، په‌نایان بۆ هه‌رشتیک بردوه‌و که زانییان زیانی هه‌یه‌ بۆ سه‌ر پیغه‌مبه‌رو ﷺ مسوډمانان.

ئنجاه وه‌ک ده‌رده‌که‌وی هه‌بوونی خزم‌و عه‌شیره‌تی پیغه‌مبه‌رو ﷺ باقی مسوډمانانی دیکه، که مسوډمانیش نه‌بوون له‌و به‌ریه‌دا، مایه‌ی به‌هیزیی ئه‌و به‌ریه‌ بووه‌و پالنه‌ری خزمایه‌تی زور ده‌وری بینیه‌و له‌و مه‌سه‌له‌یه‌داو سوودی به‌ مسوډمانان گه‌یاندوه، وه‌ سه‌ره‌نجام کافرانی مه‌ککه‌ له‌و هه‌وله‌شیاندا شکستیان هی‌ناو نه‌یانتوانی به‌ مه‌رامه‌که‌یان بگهن‌و پیغه‌مبه‌رو ﷺ مسوډمانان له‌ بانگه‌وازو کاری خوینان سارد بکه‌نه‌وه‌و، به‌لکو رۆژ بۆ رۆژی له‌ به‌ره‌و پیشدابوون، هه‌لبه‌ته‌وه‌و له‌ویستی ناحه‌زانی دیکه‌ی ئیسلامیش له‌ هه‌موو چاخ‌و سه‌رده‌می‌کدا ئاوا بووه‌و هه‌موو شیوازیکیان دژی مسوډمانان به‌کاره‌یناوه‌و، به‌لام پیویسته‌و مسوډمانانیش وی‌پرای شته‌کانی دیکه، له‌مه‌شدا شوین پیی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بگرن‌و هیچ نه‌زیه‌ت‌و نازاریک کار له‌ مسوډمانه‌تییه‌که‌یان نه‌کات‌و پاشه‌که‌شه‌یان پی نه‌کات‌و سه‌ه‌برو ئارام له‌سه‌ر ناخو‌شییه‌کان بگرن.

شه‌شهم: دراندنی په‌یماننامه (صحيفة) كه :-

ئو په‌یماننامه‌یه‌ی كه تا كوټایی سالی (۱۰) ده‌یه‌می پیغه‌مبه‌رایه‌تی خایاندو هه‌ندیك له قوره‌یشیه‌كان پیی رازی و هیندیکیشیان پیی نارازیی بوون، (ابن هشام)^(۱) باس ده‌كات، كه چون ئو په‌یماننامه سته‌مكارانه‌یه درپنراوه، ده‌لئ: پینج پیاوی خاوه‌ن ویزدان له‌سه‌رانی قوره‌یش، كه هه‌مووشیان هاویه‌ش بو خوا دانهر بوون، به‌لام دیاره جوریک له شه‌هامه‌ت و جوامیریان هه‌بووه، چونكه مه‌رج نیه هه‌ركه‌سیك كه كافر بوو له هه‌موو سیفه‌تیکي باش دارنرابی، ئو پینج كه‌سه‌ش كه ئو هه‌لو‌یسته‌یان هه‌بوو ئه‌مانه بوون:

۱- هشام بن عمرو بن ربیعة .

۲- زهیر بن أبي أمية .

۳- مطعم بن عدي .

۴- أبو البختري بن هشام .

۵- زمعة بن الأسود .

ئه‌وانه له‌سه‌ر نه‌هیشتن و دراندنی په‌یماننامه‌كه رپككه‌وتن و سه‌ره‌تا (هشام) ده‌چی بۆلای (زهیر)، وه له‌گه‌ل ئه‌ودا ده‌چن بۆلای (مطعم) و ئنجا هه‌رسیکیان ده‌چن بۆلای (ابو البختري) و دوا‌ییش ده‌چن بۆلای (زمعة) و به‌یه‌كه‌وه كۆده‌بنه‌وه و ده‌لین: ئه‌وه چ ویزدانیکه ئه‌وانه هه‌موو مردن له‌ دۆل و شیوانه، با بچین ئه‌وه (صحيفة) یه بدرپینین، وه (بني هاشم) به‌ كافرو مسو‌لمان‌ه‌وه بینه‌وه بو نپو شاری مه‌كه‌كه.

ئنجا دوا‌ی ئه‌وه‌ی و‌توو‌ی‌تیان كردو شته‌كه‌یان رپك خست، چوون بو (كابه)، یه‌كه‌م كه‌س كه قسه‌ی كرد (زهیر) بوو، كه پیشت‌ر به‌رنامه‌یان وا دانابوو، گوتی: چون ده‌بی ئه‌وه خه‌لكه له برسان بمرن، له كاتی‌كدا خزمی خۆمان؟! نابی به‌وه رازی بینو

(۱) بروانه: سه‌رچاوه‌ی پیتشو، ج ۲، ص (۱۹۳-۱۹۴).

پیویسته نهو (صحیفه) یه بدرېښن، (أبو جهل) که له سووچیکي مزگهوت دانیشتبوو ده‌لئ: نه‌خیر دروت کرد، کهس ناتوانئ نهو (صحیفه) یه بدرېښ.

(زمعة بن الأسود) ده‌لئ: نه‌خیر تو دروت کرد، ده‌بی بدرېښن، چونکه نیمه رازی نه‌بووین کاتیک نهو نووسرا.

(أبو البختری) یش ده‌لئ: راست ده‌کا، رازی نابین به‌وه‌ی تییدا نووسراوه‌و ده‌بی بدرېښ.

(مطعم) یش ده‌لئ: قسه‌ی ئیوه پاسته‌و، نه‌وی دیکه درو‌یه‌و ده‌بی بدرېښ، (هشام) یش به‌ه‌مان شیوه قسه‌ی کرد.

ننجا (أبو جهل) ده‌لئ: (هذا أمر قضي ليل تشور فيه غير هذا المكان) واته: نه‌و شتیکه به‌ شه‌وئ ته‌گبیری بوکراوه‌و له جییه‌کی دیکه ری‌کخراوه.

ننجا (مطعم بن عدي) چوو په‌یماننامه‌که‌ی دهره‌ینا بو نه‌وه‌ی بدرېښ، که ته‌ماشای کرد مؤرانه هه‌مووی خواردبوو، جگه له وته‌ی (باسمك اللهم) واته: به‌ ناوی تو نه‌ی خواجه!

(ابن هشام) ده‌لئ^(۱): پیغه‌مبه‌ر ﷺ به (أبو طالب) ی مامی گوت: مامه په‌روهردگارم هه‌والئ پی‌داوم، که مؤرانه‌ی به‌رداوه‌ته نه‌و په‌یماننامه‌یه زائمانه‌یه هه‌مووی خواردوه، بی‌جگه له‌و وشانه‌ی که ناوی خوان.

(أبو طالب) یش گوتی: نایا خواجه‌که‌ت نه‌و هه‌واله‌ی پی‌داوی؟

گوتی: به‌لئ.

دوایی (ابو طالب) گوتی: قورده‌شیه‌کان وهرن! موحه‌مه‌دی برازام شتیکی وا ده‌لی، ئە‌گەر قسه‌که‌ی راست بوو با په‌یماننامه‌و ده‌نگ داپرانه، که کۆتایی پی‌بینن و، بیدرپین و ئە‌گەر راستیش نه‌بوو با هەر له شوینی خۆی بی، که ته‌ماشایان کرد مۆرانه هه‌موو په‌یماننامه‌که‌ی خواردبوو، جگه له وشه‌ی (باسمک اللهم)، جا ئە‌م دوو ریوایه‌ته هه‌ردووکیان هه‌ن و ده‌گونجی سهره‌تا خوی په‌روه‌ردگار وه‌کو موعیزه‌یه‌ک ئە‌وه‌ی پیشانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ دابی، دوایی (ابو طالب) چووبی و ئە‌و پینج که‌سه‌ش پشتیان گرتبی.

به‌هه‌رحال به‌و شیوه‌یه په‌یماننامه‌که هه‌له‌و‌ه‌شینرایه‌وه‌و پیغه‌مبه‌رو ﷺ ئە‌وانه‌ی له‌گه‌لی بوون له شیوی (ابو طالب) هاتنه‌ده‌ری و ده‌ربازیان بوو.

The image shows a collage of promotional banners for AliBapir. The banners are designed with a light blue and white color scheme. At the top, there is a header with the text "AliBapir" and "www.alibapir.net". Below this, there is a central portrait of a man wearing a turban. To the left of the portrait, there is a Facebook icon and the text "AliBapir". To the right, there is a YouTube icon and the text "AliBapir". Below the portrait, there is a QR code and the text "AliBapir". The banners also feature social media icons for Facebook, YouTube, and Telegram, and QR codes linking to the website and mobile apps. The text on the banners is in Persian and English, promoting the website and mobile applications.

سالى ماته ميني و په ژاردى

یهک له دواى یهک بو پیغه مبهه

به پیران!

له کۆتایی سالی دهیهم و سه ره تاي سالی یازدهیه مدا، که له کتبه کانی ژیان نامه ی پیغه مبهه را صلى الله عليه وسلم به سالی ماته مینی (عام الحزن) به ناوبانگه، چهند رووداویک روویان داوه، که زور سهخت و گران بوون بو سهر دل و دهروونی پیغه مبهه صلى الله عليه وسلم، وه تاقیه کردنه وهی گه وه گه وه بوون بو، دیاره ئینسانی گه وه شه به شتی گه وه تاقی ده کریته وه، بیگومان که سیش له پیغه مبهه صلى الله عليه وسلم گه وه تر نه بووه، که سه ره وهی پیغه مبهه رانه و گه وهی هه موو به شه ره، رووداوه کانیش بریتین له:-

۱- کۆچی دوايي (ابو طالب) :-

وهک پشتر باسکرا (ابو طالب) پشتیوان و پالشتیکی زور باش و پته و بووه بو پیغه مبهه صلى الله عليه وسلم، وهک (بخاري) له عه بباس رپوايهت دهکات که به پیغه مبهه ری صلى الله عليه وسلم گوته: (كان يحوطك ويغضب لك)^(۱)، واته: (أبو طالب) له سهر توو ره ده بوو، وه پارێزگاریی لی ده کردی!

به لی (أبو طالب) وهکو په رژی نیك و ابو بو، به رگریی لی ده کردو سه ری ده خست و خه لک له به ره ئه و نهیده توانی هه موو شتیك له گه ل پیغه مبهه را صلى الله عليه وسلم بکا، جا (أبو طالب) له کۆتایی سالی دهیهم و پاش ده رچوون له شیوه کانی (أبو طالب) کۆچی دوايي کردوه، وهکو میژوونووسان ده لێن: (أبو طالب) و (خديجة) هه ردو وکیان زیاتر له نه جمای کارتی کرانیان به و برسیه تی و نارچه تییه ی که له ماوه ی ئه و سی ساله دا که له شیوی (أبي طالب) بوون، نه خو ش که و توون و وه فاتیان کردوه.

(مسلم) له (أبو هريرة) ده گېرېته وه: {قال رسول الله ﷺ لعمه (قل: لا إله إلا الله أشهد لك بها يوم القيامة)، قال: لولا أن تعبرني قبري، يقولون ألما حملة على ذلك الجزع لأقررت بها عينك، فأنزل الله: ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَئِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾ ﴿٥٦﴾ القصص (۱)}.

له کاتی سهره مهرگی (ابو طالب) دا، پیغه مېهر ﷺ پیی فهرموو: بلې: جگه له خوا هيچ په رستراو نين، (لا اله الا الله) بؤ شهوي، که به لگه يه کم به دهسته وه بي و شاهيديت بؤ بدهم و ديفاعت لي بکه م له رۆزی قيامه تدا (دياره پیغه مېهر ﷺ پیی خوش بووه نه گهر له کوتايی ژيانيشی دايی - أبو طالب - ئيمان بيئ).

(أبو طالب) گوتی: نه گهر له بهر نه وه نه بووايه، که قورېش بلین: ترسی مردن وای ليکړدوه، که شهو وشه يه بلې، دلی توم بهو وشه يه خوش ده کرد (به لام با ره خنم لي نه گرنو بلین شهو له مردنې ترساوه).

ننجا خوای په روه ردگار شه نايه ته ی نارد خواره وه، که ده فهرموي: ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَئِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾، واته: بيگومان شه موحه ممه د! تو شهو که شه ی که حز ده که ی هيدايت وهر بگری و ئيمان بيئ ناتواني هيدايتی بده ی، به لام خوا هر که سيک بيه وي هيدايتی ده دا، وه خواش بهوانه که هيدايت وهرده گرن شاره زاتره و زاناره، (واته: شهو ده زانی کی شايسته يه که هيدايتی بدات) (بخاري)، هيناويه تی که (عباس بن عبدالمطلب) پرسياړی له پیغه مېهر ﷺ کردوه گوتويه تی: شه ی پیغه مېهری خوا ﷺ نایا مامت، که هينده بؤ تو باش بوو وه سهنه دو پشتيوانت بوو، هيچ سوودی پی ده گه يه نی بؤ قيامه ت؟

پیغه مبهريش ﷺ ده فرموي: {هو في ضحاح من نار، ولولا أنا لكان في الدرك الأسفل من النار} (۱)، واته: بهلئ له ټاگريکي ته نک دايه (له جهه ننه) داو نه گهر شه فاعه تي من نه بو وايه له بنه وهی ټاگر دا ده بو.

(ابو سعيد الخدري) يش ده لئ: گويم له پیغه مبهريش ﷺ بوو کاتيک، که باسی مامی ده کرد، ده يفرموو: {لعله تنفعه شفاعتي يوم القيامة، فيجعل في ضحاح من النار يبلغ كعبه يغلي منها دماغه} رواه البخاري (۲)، واته: بهلکو تکی من بو نه وه پوژي دواييدا سوودی پی بگه يه نه و بخريته نیو ټاگريکي ته نکوهه، که هه تا گويزينگانی بي و ميشکی له گه ل بکولئ.

۲- کوچی دوايي (خديجة): -

(ابن اسحاق) ده لئ: (ثم ان خديجة بنت خويلد و ابا طالب هلكا في عام واحد فتتبع علي رسول الله ﷺ المصائب بهلك خديجة وكانت له وزير صدق علي الاسلام يشكو اليها... وذلك قبل مهاجرة بثلاث سنين....) (۳)، واته: دوايي (خديجة بنت خويلد) و (أبو طالب) له ساليکدا کوچی دوايان کرد، بهو شيويه به لا له سهر به لا بو پیغه مبهري خوا ﷺ بهرده وام بو، که خه ديجه وه زيړيکي (۴) زور چاک بوو بوي، زور جار پیغه مبهري ﷺ دهرده دلي خوي لای خه ديجه ي خي زانی ده کرد، وه پیغه مبهري خوا ﷺ له باره ي خديجه وه ده فرموي: {خير نسائها

(۱) صحيح البخاري: ۳۸۸۳.

(۲) صحيح البخاري: ۳۸۸۴.

(۳) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۲، ص (۲۱۴).

(۴) وزير، واته: پالېشت و سه نه د.

مریم وغیر نساتھا خدیجہ { رواہ البخاری ^(۱) }، واتہ: چاکترین ثافرہ تانی روژگاری خوی مہ پیم بوو، وہ خہدیجہ چاکترینی ثافرہ تانی روژگاری خویہ تی.

زانایانی دہروونناسیش دہلین: ئینسان کاتیئک دلی زور توند دہبی و تووشی خفہت و نارہ حہتیی دی، ئەگەر دۆست و دلسۆزیک، یان کەسیکی زور نزیکی هەبی، دلی خوی بو بکاتەوہ ژان و ئازارە کە ی خوی بو باس بکا، کەمیئک ئوخزنی بو دی و، ئەوہ جوړیکە لہ هەناسە دانی دہروونی و خەم و پەژارە کانی لادەچن، پاشان (ابن إسحاق) دہلئ: وہ کوچی دواپی (أبو طالب) و وەفاتی (خدیجہ) بە سئ سال پيش کوچ کردن بو مەدینە بو.

۳- زیادکردنی ئازاردانی پیغەمبەر ﷺ :-

دوا ی کوچی دواپی (أبو طالب) مامی و (خدیجہ) ی هاوسەری، ئازاردانی پیغەمبەر ﷺ لہ لایەن کافرەکانەوہ زور زیادی کردو زور شتی لہ گەلدا دہکرا، کە پیشتر لہ گەلدا نە کرابوو، یەکیئک لہوانە: وەك (ابن هشام) هیناویەتی دہلئ ^(۲): ورگو ریخوئلەو پسدانی حەیان و مەرپو بزنیان فری دہدایە سەر شان و ملی موبارەکی پیغەمبەر ﷺ لہ کاتی سەجدەو رکوع بردندا، دواپی کە نوێژە کە ی تەواو دہکرد، بە دارێک لای دہبردو دہیگوت: **{ یا بنی عبد مناف! أي جوار هذا ؟ }**، واتە: ئەی (بنی عبدالمناف) ئاوا دہبی پەنادان و دیفاع لیکردن؟! (دیارە دلی بەخوی سووتاوہ رووح بەقوربانی بی)، شتیکی دیکە، کە دہیانکرد ئەوہبوو: لہ کاتیئکدا کە خەدیجہ یان کچە کانی -خواییان رازی بیئت- چیشت و خواردنیان بو پیغەمبەر ﷺ لیئدەنا، کافرەکان دہچون ورگو ریخوئلە ی حەیان و شتی پیسان لہ نیو مەنجەلە کە ی دہکردو خواردنە کە یان لیئ تیئکدەدا.

(۱) صحيح البخاري: ۳۸۱۵.

(۲) (السيرة النبوية...)، ج ۲، ص (۲۱۴)، ط ۱، دار ابن الهيثم.

جاريكيان يەككە لە قورەيش، چەنگە خۆلىكى لەسەر سەرى پېغەمبەر ﷺ رۆكرد، پېغەمبەرىش ﷺ چۆۋە مائى و خۆلەكەشى ھەر لەسەر سەرى بوو، يەككە لە كچەكانى بە گریانمۇ خۆلەكەى لەسەرى دەكردەو سەرى دەشۆردەو، پېغەمبەرىش ﷺ فەرموۋى: كچم مەگرىبە خوا بابت دەپارىزى، ئىجا لەبەر خۆشپەو دەيفەرمو: {ما نالت مني قريش شيئاً أكرهه حتى مات أبو طالب}، واتە: قورەيش بەو شىۋەيە لەگەل مندا رەفتاريان نەدەكرد، تا (أبو طالب) مابو (۱).

۴- چوون بۆ شارى (طائف) و گەراندەو بە دلشكاويى:-

كاتىك پېغەمبەر ﷺ فشارى زۆرى لەسەر دائىرا بوو، قورەيشىيەكان زۆر لەگەللى خراپ بوون، بېرى كردهو كە ئەو بانگەوازو پەيامە بەرىتە دەرەوئى مەككە، بۆيە لەگەل (زيد بن حارثە) كە كوردبوى بە كورى خۆى بەرەو طائف بەرئى دەكەوئى بە پى، ھەلبەتە بەدلشكاويى و بە دللىكى پرخەمەو، بەلام بە دللىكى خەفەتبارترەو دەگەرپتەو بەرەو مەككە دواى ئەوئى كە لە طائف (۱۰) رۆژى پى دەچى، وەك (ابن هشام) (۲) ئاوا باس دەكات و دەللى: دواى ئەوئى (أبو طالب) وەفاتى كرد، قورەيشىيەكان ئازارو ئەزىتە پېغەمبەريان ﷺ زيادكرد لە ئىجامدا پېغەمبەر ﷺ لەگەل (زيد بن حارثە) دا رۆشت بۆ طائف بۆ ئەوئى داواى يارمەتى لە ھۆزى (ثقيف) بكا، كە چىدى قورەيش زولمى لى نەكەن، ئەوئەبو پېغەمبەر ﷺ چوو بۆ لای سى برايان كە ئەو كات پىش سىپانى طائف بوون (عبد يا لىل بن عمرو بن عمير، مسعود بن عمرو بن عمير، حبيب بن عمرو بن عمير) پېغەمبەر ﷺ لەلايان دادەنىشى، وە قسەيان لەگەلدا دەكات و بانگيان دەكات بۆ ئىسلام، وە داوايان

(۱) سەرچاۋەى پېشوو، ھەمان بەرگ، ص (۲۱۵).

(۲) (السيرة النبوية...)، ج ۲، ص (۲۱۶-۲۱۷)، ط دار ابن الھيتم.

لئى ده كات، كه يارمه تى بدهن و پشتى بگرن، به لّام وه لّامىكى زور نه فامانه ی ده ده نه وه، يه كه ميان (عبد يا ليل)، كه برا گه وره يانه ده لّى: (هو يمرط ثياب الكعبة، ان كان الله أرسلك!)، واته: (من پهرده ی كابۀى بدرينم، نه گهر خوا تو ی ناردبى!) دياره پهرده ی (كابه) دراندن لايان شتيكى زور گه وره بووه، واته: تو راست ناكه ی و خوا تو ی نه ناردوه!

ه ی دووه ميان ده لّى: (أما وجدَ اللهَ احداً يُرسلُهُ غيرَكَ؟!)، واته: (نه وه خوا كه سى ديكه ی ده ست نه كهوت بينيرى تو نه بى؟!، كه نه مهش قسه يه كى زور ناخوش بوو، يانى: (تو له هه موو كه س خراپترى)، ه ی سى يه ميشيان ده لّى: (والله لا أكلمك أبداً، لئن كنت رسولاً من الله كما تقول، لأنت أعظم خطراً من ان أردّ عليك الكلام، ولئن كنت تكذب على الله ما ينبغي لي ان اكلمك)، واته: (سویند به خوا يه كه كه ليمهش قسه ت له گه ل ناكهم، چونكه له دوو حالان به دهر نيه، يان وهك بو خو ت ده لّى ره وانه كراوى خواى، نه گهر ره وانه كراوى خواش بى تو له وه ی گه وره ترى، كه من قسه ی تو به رپه رچ بده مه وه، نه گهر به ناوى خواوه درو بكه ی، نه وه بو من شايسته نيه، كه قسه له گه ل كه سيك بكهم به ناوى خواوه درو بكات)!

پيغهمبه ريش ﷺ ده فهرموى: مادام واتان كردو وه لّامه كه تان ئاوا بوو (كه نه وه ههر وه لّام نيه)، با نه وه ههر له لای خو تان بيت و باسى مه كه ن، چونكه پيغهمبه ر ﷺ، كه له مه كه كه وه هاتوه، دواى له ده ستدانی هه ردوو پشتيوانى دهره كى و نيوه كى (أبو طالب و خديجة)، وه له ده ست زولم و سته مى قورپه شيه كان هاتوه بو (طائف)، نه گهر نه وه هه وائه بگاته وه قورپه ش، زياتر درايه تى ده كه ن و پيى ده لّين تو له هيج شويينك قبول ناكړي و.... هتد، كه چى نه وانه له جياتى نه وه ی وه لّامه كه يان بشارنه وه، هه موو خه لّكيان له وه تيگه ياندو مندالو پالو خه لّكى نه فاميان تي به ردا، كه به دواى بكه ون و جنيوى پي بلين.

له رپوايه ټيكي ديدا (زيد) دهلي: بهرديان پيدادايڼ، تا من خوينم بيني لهنيو نهعله كاني پيغه مبهردا عليه السلام راوه ستابوو، هه چهنده زوريشم خو وه بهر بهرده كان ددها بهلام پيغه مبهرد عليه السلام بهردی هه پي ده كهوت، دوايي پيغه مبهرد عليه السلام دهروات تا دهچيته نيو باغيكهوه، كه هي (عتبة و شيبه) ي كوراني (ربيعة) بوو كه لهوي دهبن، كاتيک كه پيغه مبهرد عليه السلام دهچيته نيو شو باغهوه، له بن سيبهري دارميويك زور به دل شكايي داده نيشي و شو دووعايه دهكا (منيش له زينداني شهريكادا زور جار شو دووعايه دووباره دهكردهوه)، دهفهرموي: ^(۱) {اللهم اشكر اليك ضعف قوتي و قلة حيلتي وهواني على الناس، يا ارحم الراحمين! انت رب المستضعفين وانت ربي! الى من تكلمي! الى بعيد يتجهمني أم الى عدو ملكته أمري؟ ان لم يكن بك علي غضب فلا ابالي، ولكن عافيتك هي اوسع لي، اعوذ بنور وجهك الذي اشرقت له الظلمات وصلح عليه امر الدنيا والآخرة من أن تنزل بي غضبك أو يحل علي سخطك! لك العبي حتى ترضى ولا حول ولا قوة الا بك} ^(۲)، واته: شوي خوايه! سكالاي كه مهيزي خوم لاي تو دهكه م، وه سكالاي بي چاره يي خوم، له لاي تو دهكه م، وه سكالاي بي ريزيم له لاي خه لكي كافر (كه ريم لي ناگرن) دينمه لاي تو، شوي شو كه سهي له هه موو كهس به بهزه يي تري! تو پهروهر دگاري چه وسيندراواني، وه پهروهر دگاري منيشي به

(۱) سهرچاوه ي پيشوو، ج ۲، ص (۲۱۷) .

(۲) شيخ ناصر الدين الالباني له كتيبي (تمام المنة) دا، سه بارهت بهم فهرموده يه، دهلي: شه م فهرموده يه هه چهنده له كتيبه كاني (سيرة) دا، نهوانه ي زياننامه ي پيغه مبهريان عليه السلام نوسيوه باوه، بهلام فهرموده يه كي (ضعيف) ه. ههروا دكتور (العمرى) له كتيبه كه ي (السيرة النبوية الصحيحة) دا (۱۸۶/۱) شه م فهرموده يه ي به (ضعيف) داناه، بهلام (ابراهيم العلي) له كتيبه كه ي خوي (صحيح السيرة النبوية)، ص (۱۳۶) دا به (صحيح) داناه، وه دكتور عبدالرحمن عبدالمجيد البر، كه ماموستاي فهرموده و زانسته كاني فهرموده يه له زانكوي شه زهر يوچووني وايه، كه فهرموده كه به ههروو ريگه كه يوه بههزو مهقبوله، پروانه كتيبه كه ي (الهجرة النبوية المباركة) لاپه ره (۳۸).

کیم دهسپیری؟ به کهسیکی دور (خزم نیهو دورهو بیگانهیه) که له پرومدا ئاوا ترش و تالهو به شیویهیه کی ناخوش پیشوازییم دهکات، یاخود به دوژمنیکم دهسپیری که ئیشی منت خستوته دهستی وی، (واته: دهسهلاتی بهسهر مندا ههیه) ئه گهر تو لیم تووره نهبی، من گوئ نادهمی، بهلام سهلامهتیتیم فراوانتره، پهنا ده بهمه بهر پروناکی پرووی تو که تاریکاییه کان رادهمالئ، وه کاروباری دونیاو دواوژی پی چاک دهبی، پهنا دینمه بهر تو، که لیم تووره بی، یان لیم برهنجیی، وه داوی لیپوردن له تو دهکم ههتا تو رازی دهبی، وه لادان نیسه له گوناحو هیژیش نیسه بو طاعهت مه گهر به تو نهبی.

کاتیك که (عتبة و شعبة) ئاوا دهیبینن، بهزهیی یان بو دهجوولئ به غولامه کهیان دهلین که ناوی (عداس) دهبی و خه لکی نهینهوا بووه، ئهو هیشووه تریه بهره با لیی بخوا، (عه دداس) دهچی بولای و دهلئ بخو، پیغه مبه ریش ﷺ دهلئ: (بسم الله) و تریه که دهخوات.

(عه دداس) دهلئ: تو قسهیه کت گوت، که خه لکی ئهم ولاته نایلین.

پیغه مبه ر ﷺ فهرمووی: بوچی تو خه لکی کوئی؟

عه دداس دهلئ: من نه صرانییم و خه لکی نهینهوام.

پیغه مبه ر ﷺ ده فهرموئ: خه لکی ئهو شارهی، که (یونس) ی کوری (متی) ی لیپوو.

عه دداس دهلئ: بو تو یونس ی کوری مهتا ده ناسی؟!

پیغه مبه ر ﷺ ده فهرموئ: بهلئ، ئهو برامهو پیغه مبه ری خوایه و منیش

پیغه مبه ری خوام.

عه دداس به سه رسورمانه وه ده پرسئ: یانی تو پیغه مبه ری خوای؟!

ئهویش ده فهرموئ: بهلئ، یه کسه ر عه دداس سه ری موباره کی و هه ردوو ده ست و

هه ردوو پیی ماچ ده کات.

له دووره وه، که (عتبة و شعبة) دهيينن، دهليڼ: به خوا شو غولامهش هيچ!
 نهویشی هه لځه له تاند!!

که عه دداس ده چيته وه ليی دپرسن: عه دداس شوو بو وات کرد؟!

نهویش دهلي: شوو ئينسانه تان نه ناسيوه، شوو پيغه مبهري خوايه ﷺ! نهينييه کی
 پيښو، که پيم و ابوو هيچ کهس نايزانئ (يونوسي کورې مه تتا) د ناسئ، که
 پيغه مبهري خوايه، چونکه ته نيا پيغه مبهران (عليهم الصلاة والسلام) شو
 راستيانه ده زانن.

شوانيش پي دهليڼ: به قسه ي شوو کابرايه نه که ي دينه که ي خوټ چاکتره،
 هه لټنه خه له تيڼئ و نه چيته سهر ديني شوو.

ئنجبا پيغه مبهري ﷺ له گهل (زيد بن حارثة) به دلشکاويي ده گه پيته وه بو
 مه که، به لام خه لکی مه که خبهري بو دينن که نابي بيته وه بو مه که و قبولي
 ناکهينه وه، بويه پيغه مبهري ﷺ ده چيته نه شکوتی (حيراء)، ئنجبا خبهري ده نيړئ
 بو لای (الأخنس بن شريق) ده فهرموئ: په نام بده با بيته وه، نهویش دهلي: من
 هاوپه يمانم له گهل قورپه شيبه کان بويه تواناي شوو م نيه، خبهري ده نيړئ بو
 (سهيل بن عمرو) نهویش دهلي: من له (بني عامر)م، که ناتوانن خه لک په نا بدهن
 له سهر قورپه شيو وه لامه که ي نهویش سه لبيي ده بئ، ئنجبا ده نيړئ بو لای (مطعم
 بن عدي) و شو دهلي: باشه من په ناي دده دم، ئنجبا (مطعم) به خر مه کانی خو ي
 دهلي: خو تان پيچنه وه و چه ه لگرن، وه يه کيک ده نيړئ، که پيغه مبهري ﷺ
 بيڼئ و، جار دده دات به نيو قورپه شداو، دهلي: من موحه مدم په نا داوه، هيچ کهس

تازاری نهدات! وہ سہرہ نجم پیغمہ مبر ﷺ لہ گہل (زید بن حارثہ) دا دیتہ وہ نیو شاری مہ ککہ^(۱).

لیرہ دا کہ پیغمہ مبری خوا ﷺ ناچار بوہ بچیتہ ژیر بالی کابرایہ کی کافر، کہ دہشزانی لہ سہر باطل و کوفریشہ، تہویش لہ بہر خواو لہ بہر کاری ئیسلامی، تہ گہرنا خزمہ کانی پیغمہ مبر ﷺ نامادہ بوون ہموو شتیکی بو بکہن، بہ لام بہ مہرجیک دہست لہ دین و بانگہ وازہ کہی ہہ لبگری، بہ لام تہو نامادہ نہ بوہ بہ تہندازہی تالہ موویہ کیش نہرمیی بنوینی لہ وبارہ وہ.

کہواتہ: دہی بزاین، کہ ئیمہ ش زور جار کاری ئیسلامی و خرمہت بہ دینی خوی پەرور دگار، ناچارمان دہکا ہہندئ شت بکہین، کہ تہ گہر ہہر خومان بین وہ کو تاک (شخص) قبولی ناکہین، بہ لام ہہر شتی بہر ژوہندی دینی خواو کاری ئیسلامی تیدا بی لہو پیناودہ قبولی دہکہین، مادام بہر ژوہندی (مصلحہ) یکی گہورہی کاری ئیسلامی بہوہ تہ حقیق بی، یان زیان (مفسدہ) یکی گہورہتری پی لا بیری.

بہ پیوستی دہزائم تہو فہرمودہ دہی دایکی مسولمانان (عائشہ) - خوا لی رازی بیت-، بکہمہ کوتابی بو تہم قوناغہی ژیانی پیغمہ مبر ﷺ، وہ تہو سالتہی، کہ ناوی لیتراوہ سالتی ماتہ مینی و غہم و پہزارہ: {عن عائشة رضي الله عنها، زوج النبي ﷺ، أنها قالت للنبي ﷺ: هل أتى عليك يوم كان أشد من يوم أحد؟

قال: (لقد لقيت من قومك ما لقيت، وكان أشد ما لقيت منهم يوم العقبة، إذ عرضت نفسي على ابن عبد ياليل بن عبد كلال، فلم يجني إلى ما أردت، فانطلقت وأنا مهموم على وجهي، فلم أستفق إلا وأنا بقرن الثعالب فرفعت

(۱) پروانہ: (تاریخ الأمم والملوک) للطبري، ج ۲، ص (۲۳۱)، وہ: (البدایة والنہایة) لابن کثیر، ج ۳ ص (۱۵۹).

راسي، فاذا انا بسحابة قد اظلمتني، فنظرت فاذا فيها جبريل، فناداني فقال: إن الله قد سمع قول قومك لك، وما ردوا عليك، وقد بعث الله إليك ملك الجبال لتأمره بما شئت فيهم، فناداني ملك الجبال فسلم علي، ثم قال: يا (محمد)، فقال، ذلك فيما شئت، إن شئت أن أطبق عليهم الأخشبين؟ فقال النبي ﷺ: بل أرجو أن يخرج الله من أصلابهم من يعبد الله وحده، لا يشرك به شيئاً { رواه البخاري ^(۱) }، واته: عائشه‌ي هوسه‌ري پيغه‌مبه‌ر - خوا لي‌ي رازي بي - گيراپوه‌تفه، که به پيغه‌مبه‌ري ﷺ گوتوه: نايه هيچ رږځان له رږځي ئوحد سه‌خترت لي گوزه‌راوه؟

فهرمووي: نه‌وه‌ي له گه‌له‌که‌تفه‌وه تووشم بوو تووشم بوو، وه سه‌خترين شت، که له‌وانه به‌سهرم هات، رږځي عه‌قه‌به بوو، که داواي په‌نام له (ابن عبد ياليل بن عبد کلال) کرد، به‌لام وه‌لامي داوايه‌که‌ي نه‌دامه‌وه، منيش به خه‌مباريي رږځستم و مله‌م نا له (قرن الشعالب) هاتمه‌وه سه‌رحال، که سه‌رم به‌رزکرده‌وه، هه‌وريکم له‌سه‌ر بوو سيبه‌ري لي‌کرد بووم، سه‌رنج‌مدا جيبريلي تي‌دابوو، بانگي کردم، گوتي: خوا قسه‌وه وه‌لام و به‌رپه‌رچدانه‌وه‌ي گه‌له‌که‌تي بيست، جا نه‌وه فريشته‌ي شاخه‌کاني ناردوته لات تاکو چيت پي باشه فهرماني پي‌بکه‌ي، نجا فريشته‌ي چيايه‌کان بانگي کردم و سه‌لامي لي‌کردم، گوتي: نه‌ي موحه‌مه‌د! نه‌گه‌ر هه‌زده‌که‌ي، که دوو چيايه‌کانيان به‌سه‌ردا برووخيتم (واته: به‌سه‌ر خه‌لکي طائفدا)؟ پيغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمووي: به‌لکو هيوام وايه، که خوا وه‌چه‌يه‌کيان لي بخاته‌وه، که ته‌نياه خوا بپه‌رستي و هيچ شتيک نه‌کاته هابيه‌شي.

۵- گه‌رانه‌وه له (طائف) و دیدار له‌گه‌ل وه‌فدی جنددا:-

دوای ئه‌وه‌ی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ به دلشکاوایی له (طائف) گه‌رایه‌وه، له شوینیك که پیی ده‌گوتری (نخلة) له نیوه‌ی شه‌ودا نویژی ده‌کرد، که کۆمه‌لیك له (جن) به‌لایدا تیپه‌رین وه‌ گوییان راگرت بۆ قورئان خویندنی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ، که (ابن هشام)^(۱) ده‌لی حه‌وت که‌س بوون، به‌لام سه‌رچاوه‌کانی دی گوتوویانه (۹) که‌س بوون، وه‌ ئه‌و جندانه خه‌لکی (نصبین) بوون، دوای ئه‌وه‌ی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ نویژه‌که‌ی ته‌واوکرد، ئه‌وان گه‌رانه‌وه بۆلای خه‌لکه‌که‌ی خۆیان، وه‌ ئه‌و په‌یام و بانگه‌وازه‌ی ئیسلامیان پیی راگه‌یاندن، خوای په‌روه‌ردگار له سووره‌تی (الأحقاف) له چوار ئایه‌تاندا ئایه‌تی (۲۹ تا ۳۲) ئه‌و پروداوه‌مان بۆ ده‌گی‌رته‌وه، که ده‌فه‌رموی: ﴿وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِم مُّذِرِينَ ۖ﴾^(۲۹) قَالُوا يَنْقُومَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَىٰ الْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ^(۳۰) يَنْقُومَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ ۖ يَغْفِرَ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِزَّكُمْ مِّنْ عَذَابِ أَلِيمٍ^(۳۱) وَمَنْ لَا يُحِبِّ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءُ ۗ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ^(۳۲) ﴿﴾، واته: یادی ئه‌و کاته بکه‌وه کاتیك کۆمه‌لیك له (جن) مان ناردنه لات، جا کاتیك هاتنه‌لای (هاتنه خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ) به‌یه‌کتریان گوت: بی ده‌نگ بن! (دیاره پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ که شه‌ونویژی کردوه به ده‌نگی به‌رز قورئانی خویندوه)، دوای ئه‌وه‌ی که قورئان خویندنه‌که ته‌واو بوو، گه‌رانه‌وه بۆلای گه‌لو کۆمه‌له‌که‌ی خۆیان و ئاگاداریان کردنه‌وه و گوتیان: ئه‌ی گه‌له‌که‌مان ئیمه‌ گوییستی کتییك بووین له دوای موسا نیراوه‌ته

خوار (که مېبه‌ست قورڼانه) هه‌موو کتیبه‌کانی پیش خوی به راست ده‌زانی، خه‌لک ریږوونییی ده‌کات به‌رهو حه‌ق وه به‌رهو ریږبازیکی راست، نه‌ی گه‌له‌که‌مان به‌دهم بانگه‌وازه‌ر بولای خواوه بچن و ټیمانی پی بیښن، له گوناخه‌کانتان ده‌تانبورئ و له نازاریکی به‌ئیشیش ده‌تانپاریزی، وه هه‌ره‌که‌سینک به‌دهم بانگه‌وازی خواوه نه‌چیت ناتوانی خوا ده‌سته‌وه‌ستان بکات (ناتوانی ده‌ربازی بی له‌ژیر قه‌لمپوه و ړکیفی خوا) وه جگه له خواش هیچ که‌س نیه دؤست و پشتیوانی بیت و هاوکاری بکات، وه ئه‌وانه له گومراییه‌کی ناشکرا‌دان.

ئوه‌وی که جیی سه‌رنجه ئه‌وه‌یه، که :

ئهو کومه‌له جنده -خوا لیان رازی بیت- (که دیاره ئه‌وانیش مسولمان بوون و بوونه هاوه‌لی پیغه‌مبه‌ر ﷺ)، چونکه له ده‌می موباره‌کی ئه‌وه‌وه ئیمان و قورڼان و ئیسلامیان وه‌رگرتوه) دواي ئه‌وه‌ی شتیک له پیغه‌مبه‌ر ﷺ ودرده‌گرن، وه ئه‌وه‌ی که توانیویانه لیی گوی بیست ده‌بن، یه‌کسه‌ر گه‌راونه‌وه بولای گه‌له‌که‌یان بو ئه‌وه‌ی ناگاداریان بکه‌نه‌وه بیانترسیښن، وه هؤشیاریان بکه‌نه‌وه، به‌بی دواکه‌وتن، ئنجا ئاوا ده‌ستیان پی‌کرده‌وه:

سه‌رته‌تا باسی ئه‌وه‌یان کرده‌وه، که چیان بیستوه، گوتویانه: ئیمه کتیبیکمان بیستوه که له‌لایهن خواوه هاتوته خوار له دواي موسا -عليه الصلاة والسلام- ئهو کتیبه هه‌موو کتیبه‌کانی پیش خوی به راست ده‌زانی.

ئنجا نیوه‌روکی ئهو کتیبه‌یان پی ده‌لین: ﴿يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ﴾، واته: ئهو کتیبه خه‌لک ریښتمایی ده‌کات به‌رهو حه‌ق، له هه‌موو بواره‌کاندا عه‌قیده‌یی و عیبادت و نه‌خلاق و هه‌ل‌س و که‌وت و بواړی حه‌لال و حه‌رام و حوکم و سیاست و له هه‌موو بواره‌کاندا خه‌لک ریښتمایی ده‌کات بو حه‌ق، ﴿وَالْإِلَٰهَ طَرِيقَ مُسْتَقِيمٍ﴾، واته: وه بو ریږبازیکی راست، ئنجا دواي ئه‌وه‌ی به‌رنامه‌که‌یان بو ږوون ده‌که‌نه‌وه، سه‌رته‌تا سه‌رچاوه‌که‌ی، پاشان نیوه‌روکه‌که‌ی، ئه‌وجاره داوا له گه‌له‌که‌یان ده‌که‌ن، وه‌لامی

بانگه‌وازی خوا بده‌نه‌وه و ئیمانی پئی بیئن، بۆ ئەوه‌ی له گوناچه‌کانیان ببووری، وه له عه‌زابی خۆی چه‌پاڵه‌یان بدات.

دوایی ده‌یانترسیئن، که ته‌گهر که‌سیک به‌ده‌م بانگه‌وازی خواوه نه‌چی، ناتوانی له‌ دنیادا له‌ ژێر ده‌سته‌لاتی خوا ده‌رچی و خوا ده‌سته‌وه‌ستان بکات، وه هیچ که‌سیک نیه‌ هاوکاریی بکا، وه به‌ ته‌ئکید له‌ دوا‌پۆژیشدا له‌ سزای خوا قوتاری نابێ، وه بی‌گومان ئەوانه له‌ گومراییه‌کی ناشکرادان.

(احمد و مسلم و الترمذی) له (علقمة)^(۱) ده‌گیرنه‌وه، که ده‌ئێ: به (عبدالله بن مسعود) م گوت: (هل صحب النبي ﷺ ليلة الجن منكم أحد؟! قال: ما صحبه منا احد، ولكنا فقدناه ذات ليلة فقلنا: استطير او اغتيل..)، واته: ئەو جاره‌ی، که پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ چوو قسه‌ی بۆ (جن) کرد، ئیوه هیچ کامتان له‌ خزمه‌تی دابوون؟! (عبدالله) ده‌ئێ: نه‌خێر ئەوشه‌وه هیچ کاممان له‌ گه‌ڵی نه‌بووین، به‌ لکو ئەو شه‌وه لی‌مان بزر بوو، وه گوتمان: یان ر‌فینراوه، یان به‌ په‌نهانیی کوژراوه، ئیدی ئەو شه‌وه‌مان به‌ خراپترین شه‌و لی‌ گوزه‌را، کاتی‌ک پ‌ۆژمان کرده‌وه، بینیمان پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له‌ لای ئەشکه‌وتی (حیراء) وه‌ دیته‌وه، چووینه خزمه‌تی و پی‌مان گوت: ئەو پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئیمه‌ تۆمان لی‌ بزر بوو، زۆریش به‌ دواتدا گه‌ڕاین نه‌ماندۆزیته‌وه و به‌و هۆیه‌وه خراپترین شه‌ومان لی‌ گوزه‌را!

پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ بۆی باس کردین و فه‌رمووی: یه‌کی‌ک له‌ لایه‌ن (جن) ه‌کانه‌وه هات و بانگی منی کردو، گوتی: ئیمه‌ هه‌موو کۆبووینه‌وه له‌ فلان شوین، وه‌ره قسه‌مان بۆ بکه، منیش چووم و قورئانم بۆ خویندن، وه دوایی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له‌ گه‌ڵمان هات و شوینه‌واره‌کانی پئی‌نیشانداینو، فه‌رمووی ئیره شویتی کۆبوونه‌وه که بوو.

ننجا (ابن أبي حاتم) له (عكرمة) هوه له باره ی ژماره یان هوه ده گيړي ته وه، ده لئ: (هم اثنا عشر ألفاً جاؤا من جزيرة الموصل)، واته: تهو جندان ه (۱۲۰۰۰) دوا زده ه هزار كه س بوون، كه له جه زيړه ی (موصل) هوه هات بوون (واته: - ناوچه ی موصل -) تهو روودا ودهش تهو ده گه يه نئ، كه بانگه وازی پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم گشت گير بووه بؤ جنو كه و مرو ق تاي به ت نه بووه به مرو ق هوه، چونكه (جن) يش وه كو ئيمه موكه لله فن به وده ی، كه ئيمان به پيغه مبه ر ی ئيمه صلى الله عليه وسلم بينن، وه مسو لمان بن، وه ته وانش كافرو مسو لمانيان هه يه، وهك خوا ی په روه ردگار به دري ژي له سو وړه تي (الجن) باسيان ده كات.

له نوره كومال، پيغمبال، ليكنلاني
پښتانه يي مېرۍ خوا

پښتانه يي مېرۍ خوا

پښتانه يي مېرۍ خوا

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

پښتانه يي مېرۍ خوا

AliBapir

پښتانه يي مېرۍ خوا

www.alibapir.com

پښتانه يي مېرۍ خوا

پښتانه يي مېرۍ خوا

www.alibapir.com

پښتانه يي مېرۍ خوا

پښتانه يي مېرۍ خوا

www.alibapir.com

پښتانه يي مېرۍ خوا

شەوروو بهرزبوونه وه (الإسراء والمعراج):

(الإسراء) واته: شەوروېى، (المعراج) يان (العروج) يانې: بهرزبوونه وه، دياره شەوروېيه كه له (مكهكه) وه بۇ (بيت المقدس) بووه، وه بهرزبوونه وه كهش له (بيت المقدس) وه بۇ ناسمانه كانو پشت ناسمانه كان بووه، جا ئو پرووداوه گوره و گرنه زوربهى ليكولره وان له سهر ئوه يهك دهنكن، كه له سالى (۱۱) يه م ياخود (۱۲) يه مې پيغه مبهريه تيدا بووه، واته ساليك پيش ئوهى پيغه مبهريه ﷺ كوچ بكا بۇ مه دينه، وه ئو پرووداوه سهر سورهيڼه و گرنه گه ورتين ريز ليكرتنى خواى په ورو دگارى تيديا بۇ پيغه مبهريه ﷺ له گه ل ئو هه لومهرجه سهخت و ئو ئيش وژانهى، كه پيغه مبهريه ﷺ له و ماوهى پيشووه دا چيستبووى بۇ ئوهى خواى به به زه بى دلى بداته وه دلى خوش بكات، وه خواى بهرزو مه زنيش زور كاربه جى يه و هه ر كاتيک بينى يه كيک له بهنده كانى خوى تووشى نارچه تى و ئيش و ژان دى، به شتيك دلى خوش دهكات، جا بيگومان ئو سه فهره گوره و سهر سورهيڼه له لايه كه وه دلخوشكهرىكى گوره بووه بۇ پيغه مبهريه ﷺ، وه له لايه كى ديكه شه وه وزه وه بهر خستن و توانا تيدا په يدا كودنى زياتر بووه بوى تاكو بتوانى له قوناغه كانى دواييدا دهورى زياترو كاريگه رتر بينى، چونكه قوناغه كانى كوچ كردن بۇ مه دينه و پاشان دامه زراندى ده ولته تى ئيسلامى و ئو هه موو جهنگ و جيهاده، كه دوايى كردوويه تى، قوناغى زور سهخت بوون، بويه خواى كاربه جى، كه ئو سه فهره گوره يه به پيغه مبهريه ﷺ كردوه (كه يه كيكه له -معجزة- گوره كان) بۇ ئوهى زياتر دلخوشى به وهى، كه خواى په ورو دگار ريزى لى ده گرى و، بى ريزى كافرو بى پروايه كان زور كار نه كاته سهر دل و دهروونى موباره كى.

ننجا نيمه سهره تا به کورتی له بهر تیشکی چه ند نایه تیکی قورنندا باسی نهو
سه فهره ده کهین، به هه ردووک قوناغه که یه وه و دواتریش له بهر تیشکی چه ند
فهرمووده یه کدا زیاتر ده یتوئینه وه: خوا - عزوجل - له باره ی شه ورؤی پیغه مبه ره وه وَعَلَى اللَّهِ
فهرموویته تی: ﴿سُبْحَنَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى

الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَرَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنَ الْأَيْنِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١﴾﴾
الإسرائ، واته: پاکیی بو نهو که سه ی، که شه ورؤیی کرد به بهنده ی خو ی به شه و ی له
مزگه وتی (حرام) وه بو مزگه وتی (أقصى) ی، که بیت و پیژمان خستوته ده ور و به ره که ی
بو نهو وه ی له نیشانه گه وره کانی خو مان ی نیشان بده یین بیگومان خوا بیسه ره و
بینه ریشه، نه وه به نسبته قوناغو به شی یه که می نهو سه فهره به فهره گرنگه، به شی
دوه می سه فهره که ش بریتی بوو له بهر زبوونه وه (معراج) ی پیغه مبه ره وَعَلَى اللَّهِ له (بیت
المقدس) وه به ره و ناسمانه کان و پشت ناسمانه کان، خوی بی وینه له بهر وه

ده فهرمو ی: ﴿إِنَّا أَنزَلْنَاهُ الرِّجْمَ وَالنَّجْمَ إِذَا هَوَىٰ ﴿١﴾ مَا ضَلَّ
صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ﴿٢﴾ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٣﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴿٤﴾ عَلَّمَهُ
شَدِيدُ الْقُوَىٰ ﴿٥﴾ ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَىٰ ﴿٦﴾ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ ﴿٧﴾ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى ﴿٨﴾
فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ﴿٩﴾ فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ ﴿١٠﴾ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا
رَأَىٰ ﴿١١﴾ أَفَتَمْنُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ﴿١٣﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ
﴿١٤﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ ﴿١٥﴾ إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ

﴿١٧﴾ لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ ﴿١٨﴾﴾ النجم، واته: به ناوی خوی به به زه بی
به خشنده، سویند به نه ستیره کاتیک ناوا ده بیته (یان کاتیک، که ده که ویته خوار له
روژی دوا پیدا، یا خود کاتیک که نه ستیره کان هه ندیکیان له بهین ده چن و هه ندیک دی

دروست ده‌بن) ه‌او‌ه‌له‌که‌تان نه رپي لى ون بووه، نه سه‌رگه‌ردانیش بووه، نه‌وه‌یش که ده‌يلی (قورټان که بوټان ده‌خوینټه‌وه وه نه‌وه‌و فرمایشته‌وشی، که وه‌ک راگه‌یاندنې دین ده‌یانفهرموئ) له ټاره‌زووه‌و نه‌ه، به‌لکو په‌یامیکه‌ بوئ په‌وانه‌ ده‌کړئ (له‌لایه‌ن خ‌وای په‌روه‌ردگاروه‌و) که‌سینک (فریشته‌یه‌ک) فی‌ری ده‌کات، که‌ زور به‌هیزه، شکل‌و دیمه‌نیکی زور جوانو پیکه‌اتنیکی زور تیرو ته‌واویی ه‌یه (یاخود - فاستوی - یانی: خ‌وی پیشانی م‌وحه‌مه‌ددا ﷺ) له‌کاتیکدا که‌ له‌ ناسوی ه‌هره‌به‌رزی ناسمان بوو، د‌وایی شو‌رپو‌وه‌و لی‌ی ن‌زیک که‌وته‌وه، نه‌وه‌نده‌ لی‌ی ن‌زیک که‌وته‌وه وه‌کو دوو که‌وانی به‌رامبه‌ر یه‌ک به‌لکو که‌م‌تریش، ن‌جا وه‌حی کرد بو‌ به‌نده‌ی خ‌وی نه‌وه‌ی که‌ خوا فرم‌انی پئ کردبوو پئی را‌بگه‌یه‌نئ، عه‌قلی (پ‌غه‌مبه‌ر ﷺ) به‌ه‌له‌دا نه‌چوو بوو له‌وه‌دا که‌ بیني، (که‌ - جبریل - ی بینوه‌ له‌سه‌ر شیوه‌ی خ‌وی) ئایا ئیوه‌ له‌ گ‌ومان‌دان (یان شه‌ره‌قه‌سه‌ی له‌گه‌ل‌دا ده‌که‌ن) له‌باره‌ی نه‌وه‌وه‌ که‌ ده‌بیني، وه‌ جاریکي دی (جبریل) ی بیني له‌سه‌ر شکل‌و شیوه‌ی خ‌وی^(۱)، له‌لای دره‌خته‌ی کو‌تایی (کو‌تایی ه‌ه‌مو م‌ه‌خلوقات) له‌لای نه‌وه‌و دره‌خته‌ به‌ه‌شته‌ی جیگه‌ی تی‌دا حه‌وانه‌وه‌ی (سه‌ه‌لی ئیم‌انی) لی‌ه، که‌ نه‌وه‌و دره‌خته‌ داد‌ه‌پ‌وشئ نه‌وه‌ی که‌ دا‌یده‌پ‌وشئ (که‌ به‌س خوا ده‌زانئ نه‌و شته‌ چیه‌ که‌ نه‌وه‌و دره‌خته‌ دا‌یده‌پ‌وشئ) چ‌اوی (پ‌غه‌مبه‌ر ﷺ) لای نه‌دا، وه‌ له‌ ر‌یش درنه‌چوو (واته: نه‌وه‌ی که‌ بوئ دی‌اری ک‌راب‌وو بی‌بینئ ه‌هر نه‌وه‌ی بیني) وه‌ سه‌رک‌یشیشی نه‌کرد، بی‌گ‌ومان نه‌وه‌و (حم‌د ﷺ) له‌ نیشانه‌ گ‌ه‌وره‌کانی خ‌وای په‌روه‌ردگاری بیني.

(۱) په‌که‌م جار، که‌ وه‌حی بو‌ پ‌غه‌مبه‌ر ﷺ ه‌اته‌ خ‌وار (جبریل) له‌سه‌ر شیوه‌ی ئینسانیک خ‌وی پیشان‌دا، به‌لام د‌وای نه‌وه‌، که‌ (۱۰) روژ وه‌حی پ‌چرا، د‌وای نه‌وه‌ ده‌روژه‌ کاتیک، که‌ پ‌غه‌مبه‌ر ﷺ له‌ (حیراء) وه‌و ده‌چ‌وه‌ بو‌ م‌الئ، جاریکي دی (جبریل) ی بیني، به‌لام نه‌مجاره‌یان په‌که‌م ج‌اری بوو، که‌ له‌سه‌ر شیوه‌ی خ‌وی بی‌بیني، له‌م نایه‌ته‌دا خ‌وای ک‌اربه‌ج‌ نام‌اژه‌ به‌و ج‌اره‌ی دوو‌م‌ ده‌کات، که‌ پ‌غه‌مبه‌ر ﷺ جی‌بریلی له‌سه‌ر شیوه‌ی خ‌وی بینوه‌.

ليږه‌دا خواي پېروهر دگار باسي نه‌وه ده‌کات، که پېغه‌مېهر ﷺ دوو جار (جبريل) ي بينو له‌سهر شيوې خوې، نه‌گه‌رنا، ده‌يان جاري ديکه بينيوپه‌تي، وهك (عائشة) -خوا ليې پازي بيت- پرسیاري ليکرا دهر باره‌ی نه‌وه دوو ثابته‌تي که ده‌فه‌رموي:

﴿وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ﴾ ﴿وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأَفْقِ الْمُبِينِ﴾ ده‌لي^(۱): (انا أول هذه الأمة سأل عن ذلك رسول الله ﷺ)، واته: عائشه -خوا ليې پازي بي- گوتي: من يه‌که‌مینی که‌سی نه‌م تومته‌ه بووم، که دهر باره‌ی نه‌وه ثابته‌تانه پرسیارم له پېغه‌مېهر ﷺ کرد، نه‌ويش له وه‌لامدا فه‌رموي: {الما هو جبريل لم أره على صورته التي خلق عليها غير هاتين المرتين: رأيته منهبطاً من السماء ساداً عظيم خلقه ما بين السماء الى الأرض}^(۲)، واته: نه‌وه (جبريل) ه، که به‌و شيوې حه‌قيقيه‌ي خوا خولقاندوويه‌تي له‌سهری، نه‌وه دوو جار نه‌بي نه‌مبينيوه، بينيم له ناسمان هاته‌خوار شيوې حه‌قيقيه‌که‌ي نه‌وه‌نده گه‌وره بوو، نيواني ناسمان و زه‌وي پر کردبوو، دوايي عائشه - خوا ليې پازي بي- گوتي: (أو لم تسمع أن الله يقول: ﴿لَا تَدْرِكُهُ الْبَصَرُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْبَصَرَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ ۱۰۳) الانعام.

له فه‌رمووده‌يه‌کي ديکه‌دا هاتوه، که (عبدالله بن مسعود) ده‌لي: پېغه‌مېهر ﷺ (جبريل) ي بينيوه، که (۶۰۰) بالي هه‌بووه: {أن رسول الله ﷺ رأى جبريل له ستمئة جناح} رواه البخاري ومسلم^(۳).

(۱) وهك (أحمدو بخاري ومسلم) گيږاويانه‌ته‌وه‌وه نه‌وه‌ي پرسیاريشی کردوه (مسروق) بووه، پروانه: (المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير)، ص(۱۳۲۹).
 (۲) پروانه: (صحيح البخاري): ۴۸۵۵، وه (صحيح مسلم): ۴۳۸.
 (۳) البخاري: ۳۲۳۲، ومسلم: ۴۳۱.

بہ لّام بہ داخلہ وہ ہندیک لہ تویتہ رەوانی قورئان لہ تەفسیرو لیکنانہ وہی ئەو
ئایەتانہی سوورەتی (النجم) دا بەھەلە داچوون و وایانزانیوہ ئەوہ، کە دەفەر موی:
﴿ثُمَّ دَنَا فَدَدَلَى ﴿۸﴾ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى﴾ مەبەست پی خوی بی وینە یە! کە
لەر استیدا ئەوہ ئەگەل گەرەبی و پاکیی و بی ھاوتایی خوادا ناگوئیی، وە مەبەستیش
پی ئەوہ نیە، وە ک پیغەمبەر ﷺ بوخوی پرونی کردۆتەوہ، ئەکاتیئکدا کە (عائشە)
لیی دەپرسی!

کەواتە: جارێک پیغەمبەر لەسەر زەوی جیبریلی دیوہ لەسەر شیوہی خوی، وە
جارێکی دیکەش لە ئاسمان بینویەتی، کە بەرزبۆتەوہ بۆ ئاسمان.

ئنجای ئەوہی کە پیویستە لەو بارەوہ بزانری، ئەوہ یە کە شەوڕۆ بەرزبونەوہی
پیغەمبەر ﷺ بە جەستەو روح بوو، ئەک تەنھا بە روح، وە ئەگەر تەنیا بە خەون
بووایە، کافرەکان ئەوہ ندە رەخنەیان نەدەگرت (وەک دواپی باسی دەکەین) کە زۆر
رەخنەیان گرتوہ، گوتویانە: چۆن بەیەک شەو موخەمەد لہ مەککەوہ چووہ بۆ
فەلەستین دواپی لەویشەوہ بەرزبۆتەوہ بۆ ئاسمانەکان؟! ئەگەر فەرمووبای خەونم
بینوہ، رەخنەیان لێ نەدەگرت، چونکە ھەموو کەس دەتوانی بە خەون بچیتە
ئەو پەری دنیا یە، ھەر وەھا ئایەتەکانیش زۆر پروون، کە دەفەر موی: ﴿سُبْحَنَ الَّذِي
أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا﴾، چونکە (عبد) ئەوہ یە، کە لہ جەستەو روح پیک دیت و،
بەندایەتی کردنیش بە روح و جەستە ھەردووکیان ئەنجام دەدری، یان لہ سوورەتی
(النجم) دا، کە خوی پەرەردگار دەفەر موی: ﴿مَا رَأَى الْبَصَرُ وَمَا طَعَى﴾، واتە: چاوی
پیغەمبەر ﷺ لای نەدا لەو سنوورە ی، کە بۆ دیاری کرابوو، ئەواتە ھەموو بەلگەن
لەسەر ئەوہی کە پیغەمبەر ﷺ بە جەستەو بە روح ئەو سەفەرە موبارەکە ی کردوہ،
ھەر وەھا (مسروق) دەلی: پرسیارم لە (عائشە) کرد -خوای لێی رازی بی- دەربارە ی
ئەوہ کە پیغەمبەر ﷺ خوای بینوہ لە میانێ شەوڕۆ بەرزبونەوہیدا یان نا؟

(عائشة) له وه لامدا گوتی: پاکیی بو خوا، مووه کانم وهستان (گرژ بوون) له نه نجامی نهو قسه‌یه‌دا که تو کردت! ^(۱)

له حه‌دیس‌یکی دیکه‌دا (مه‌سروق) ده‌لئ: له (عائشة)م پرسى نهی بو خوی عزّ وجلّ - ده‌فه‌رموی: ﴿ثُمَّ دَنَا فَدَلَّكَ ۝۸ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ۝۹ فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ ۝۱۰﴾ النجم، (عائشة) له وه لامدا گوتی: (إنما ذاك جبريل كان يأتيه في صورة الرجل، وإنه أتاه هذه المرة في صورته، التي هي صورته فسدّ الأفق) رواه البخاري ومسلم ^(۲)، واته: نهو (جبریل)ه، پیشتەر له‌سه‌ر شیوه‌ی پیاو ده‌هاته لای، به‌لام نه‌م جاره‌یان له‌سه‌ر شیوه‌ حه‌قیقیه‌که‌ی، که خوا له‌سه‌ری خوئقاندوه، هاتوته لای، که هه‌موو ناسوی پر کردوه.

چۆنیه‌تی شه‌وپۆو به‌رزبوونه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ :-

پیشتەر شتی‌کمان باسکرد ده‌رباره‌ی شه‌وپۆو به‌رزبوونه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ که له نایه‌تی یه‌که‌می سووره‌تی (الإسراء)دا باسی شه‌وپۆی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌کاتو، هه‌ژده‌ نایه‌تی سووره‌تی (النجم)یش باسی به‌رزبوونه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌که‌ن، له‌م فه‌رمایشانه‌شدا، که له هه‌ردوو (صحیح‌ی) (بخاری ومسلم)دا هاتوون، باسی چۆنیه‌تی نه‌و سه‌فه‌ره‌ موباره‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ کراوه، به‌ شه‌و له‌ مه‌که‌وه‌ بو قودسو پاشان به‌رزبوونه‌وه‌ له‌پۆه‌ به‌ره‌و ناسمانه‌کان: {قال أنس بن مالك كان أبو ذر رضي الله عنه يحدث أن رسول الله ﷺ قال: (فَرَجَ سَقْفُ بَيْتِي وَأَنَا بِمَكَّةَ، فَنَزَلَ جَبْرِيلُ فَفَرَجَ صَدْرِي، ثُمَّ غَسَلَهُ بِمَاءِ زَمْزَمَ، ثُمَّ جَاءَ بِطُسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ، مَمْتَلِيءٍ حِكْمَةٍ وَإِيمَانًا، فَافْرَغَهَا فِي صَدْرِي، ثُمَّ أَطْبَقَهُ، ثُمَّ أَخَذَ بِيَدِي

(۱) صحیح مسلم: ۴۴۰، و (صحیح البخاری): ۴۸۵۵.

(۲) صحیح البخاری: ۳۲۳۵، و (صحیح مسلم): ۴۴۱.

فَعْرَجَ بِي إِلَى السَّمَاءِ....^(۱)، واتہ: (أنس بن مالك) دہلّی: (أبو ذر) باسی دہ کرد، کہ پیغمبر مہری خوا صلی اللہ علیہ وسلم فرمویہ تی: لہ مہ ککہ بووم سہ ققی خانوہ کہ مان لیک بوؤوہ (جبریل) ی لیہاتہ خوار، سینہ ی لہ ت کردم، وہ دلو ہہ ناو و سینہ می بہ ٹاوی زہ مزہ شور دہوہ، دواپی تہ شتیکی زپری ہیئا، کہ پریو لہ حیکمہ ت و ٹیمان، ہہ مووی لہ نیو سینہ ی من کرد، دواپی سینہ می بہیہ کہوہ نووساندہوہ، پاشان دہستی گرم بہرہو ٹاسمانہ کان بہرزی کرد مہوہو سہری خستم۔

وہ لہ فرمویہ کی دیکہ دا ٹہنہ س چوئیہ تی ٹہو بہر زبونہ وہیہ دہ گیریتہوہ: (عن أنس بن مالك، أن رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم قال: {أُنْتِ بِالْهَرَقِ، وَهُوَ دَابَّةٌ أَبْيَضُ طَوِيلٌ فَوْقَ الْحِمَارِ، وَدُونَ الْبُغْلِ، يَضَعُ حَافِرُهُ عِنْدَ مَتْنِى طَرْفِهِ، قَالَ: (فَوَكَعَهُ حَتَّى أَتَيْتُ بَيْتَ الْمَقْدِسِ)، قَالَ: (فَرُبَطَهُ بِالْخَلْقَةِ الَّتِي يَرْبُطُ بِهَا الْأَنْبِيَاءُ)، قَالَ: (ثُمَّ دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ، فَصَلَّيْتُ فِيهِ رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ خَرَجْتُ فَبَإْنِي جِبْرِيلُ عليه السلام بِإِنَاءٍ مِنْ خَمْرٍ، وَإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ، فَاخْتَرْتُ اللَّبَنَ، فَقَالَ جِبْرِيلُ عليه السلام: اخْتَرْتُ الْفُطْرَةَ، ثُمَّ عُرِجَ بِنَا إِلَى السَّمَاءِ، فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيلُ فَقِيلَ مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: جِبْرِيلُ، قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ، فَقِيلَ: وَقَدْ بَعَثَ إِلَهُ؟ قَالَ: قَدْ بَعَثَ إِلَهُ، فَفُتِّحَ لَنَا فَإِذَا أَنَا بِآدَمَ فَوَحَّبَ بِي وَدَعَا لِي بِخَمْرٍ، ثُمَّ عُرِجَ بِنَا إِلَى السَّمَاءِ الثَّانِيَةِ فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيلُ عليه السلام، فَقِيلَ: مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: جِبْرِيلُ، قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ، فَقِيلَ: وَقَدْ بَعَثَ إِلَهُ؟ قَالَ: قَدْ بَعَثَ إِلَهُ، فَفُتِّحَ لَنَا، فَإِذَا أَنَا بِابْنِي الْخَالَةِ: عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ، وَيَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا - صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا - فَوَحَّبَا بِي وَدَعَوَا لِي بِخَمْرٍ، ثُمَّ عُرِجَ بِنَا إِلَى السَّمَاءِ الثَّالِثَةِ، فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيلُ عليه السلام، فَقِيلَ: مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: جِبْرِيلُ، قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ، فَقِيلَ: وَقَدْ بَعَثَ إِلَهُ؟ قَالَ: قَدْ بَعَثَ إِلَهُ، فَفُتِّحَ لَنَا فَإِذَا أَنَا بِيُوسُفَ وَقَدْ أُعْطِيَ شَطْرَ الْحَسَنِ، فَوَحَّبَ وَدَعَا لِي بِخَمْرٍ، ثُمَّ عُرِجَ

بنا الى السماء الرابعة، فاستفتح جبريل عليه السلام، فقيل: من أنت؟ قال: جبريل، قيل: ومن معك؟ قال: محمد، فقيل: وقد بعث اليه؟ قيل: قد بعث اليه؟ ففتح لنا فإذا أنا بأدریس، فرحّب ودعا لي بخير: قال تعالى عزّ وجلّ - ﴿وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ٥٧﴾ ﴿٥٧﴾ مريم، ثم عُرجَ بنا الى السماء الخامسة، فاستفتح جبريل عليه السلام، فقيل: من أنت؟ قال: جبريل، قيل: ومن معك؟ قال: محمد، فقيل: وقد بعث اليه؟ قيل: قد بعث اليه، ففتح لنا فإذا أنا بهارون، فرحّب ودعا لي بخير، ثم عُرجَ بنا الى السماء السادسة، فاستفتح جبريل عليه السلام، فقيل: من أنت؟ قال: جبريل، قيل: ومن معك؟ قال: محمد، فقيل: وقد بعث اليه؟ قال: قد بعث اليه، ففتح لنا فإذا أنا بموسى، فرحّب ودعا لي بخير، ثم عُرجَ بنا الى السماء السابعة، فاستفتح جبريل عليه السلام، فقيل: من انت؟ قال: جبريل، قيل: ومن معك؟ قال: محمد، فقيل: وقد بعث اليه؟ قال: قد بعث اليه، ففتح لنا فإذا أنا بإبراهيم مُسْنِدًا ظهره الى البيت المعمور واذا هو يدخله كل يوم سبعون الف ملك لا يعودون اليه، ثم ذهب بي الى سدرۃ المنتهى، واذا ورقها كآذان الفيلة واذا ثمرها كالقلال، قال: فلما غشيها من امر الله ماغشى، تغيرت فما أحدٌ من خلق الله يستطيع ان ينعتها من حسنها فأوحى الله اليّ ما أوحى، ففرض عليّ خمسين صلاة في كل يوم وليلة، فنزلت الى موسى فقال: ما فرض ربك على أمتك؟ قلت: خمسين صلاة، قال: ارجع الى ربك فاسأله التخفيف، فإن أمتك لا يطيقون ذلك، فاني قد بلوت بني اسرائيل وخبرتهم، فرجعت الى ربّي، فقلت يا ربّ خفف عن أمتي! فحط عني خمسا، فرجعت الى موسى فقلت، حط عني خمسا، قال: إن أمتك لا يطيقون ذلك فارجع الى ربك فاسأله التخفيف، قال: فلم أزل أراجع بين ربّي (تبارك وتعالى) وبين موسى عليه السلام حتى قال: يا (محمد)! انهن خمس صلوات كل

یوم وليلة، بِكُلِّ صَلَاةٍ عَشْرَ فَذَلِكَ خَمْسُونَ صَلَاةً، وَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَتْ لَهُ حَسَنَةً، فَإِنْ عَمَلَهَا كَتَبَتْ لَهُ عَشْرًا، وَمَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا لَمْ تَكُوبْ لَهُ شَيْئًا، فَإِنْ عَمَلَهَا كَتَبَتْ سَيِّئَةً وَاحِدَةً، قَالَ: فَفُزْتُ حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَى مُوسَى، فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ: ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخَفُّفَ، فَقَالَ: رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقُلْتُ: قَدْ رَجَعْتُ إِلَى رَبِّي حَتَّى اسْتَعْفَيْتُ مِنْهُ^(۱) .

لەم فەرموودە یەدا پیغەمبەر ﷺ چۆنیەتی سەفەرە کە یمان بۆ باس دەکات و دەفەرموی: (بۆراقیان بۆ هیڤام، کە ئازەڵیکێ سپی درێژە، ئە گویدرێژ گەورەترە، وە ئە ئیستر بچووکتەرە، سمی ئە کۆتایی شویێک دادەنێ، کە حوکمی چاودەگاتی، واتە: هەر بازیکی بە ئەندازە ی بینینی چاوه، کە تەنھا خوا دەزانێ چاوی چەندە حوکم دەکا)، سواری بووم هەتا هاتمە (بیت المقدس)، دواپی (بوراق)ە کەم بەستەوه بە ئەلغەیهک، کە هەموو پیغەمبەران -علیهم السلام- پێیان بەستۆتەوه (دیاره هەموو پیغەمبەرائی دیکەش -علیهم السلام- ئەو سەفەرە ئاسمانییەیان هەبووه، بەلام مەرج نیە هەموویان گەشتبە ئەو شویێ، کە پیغەمبەر ﷺ پێی گەشتەوه) ئنجا چوومه مزگەوتی (الأقصى)، دوو رکات نوێژم تیدا کردو دواپی چوومه دەر، دواپی (جبریل) هات، قاپیک شەراب و قاپیک شیری بۆ هیڤام، قاپە شیرەکەم هەلبژارد، (جبریل) گوتی: ئەوهی، کە ئەگەڵ سروشتی ساغدا دەگونجێ ئەوهت هەلبژارد، دواپی بەرزکراینەوه بۆ ئاسمان، (پیغەمبەر ﷺ سواری بوراق بوو، بەلام -جبریل- پیویستی بە سواریی بوراق نەبووه).

ئنجا جبریل داوای کرد، کە دەرگای بۆ بکەنەوه، گوتیان تۆ کێی؟

گوتی: (جبریل)م.

گوترا: کێت ئەگەڵ دایە؟!

گوتی: موچه ممه د.

گوترا: ئایا کراو ته پیغه مبه ر؟

گوتی: به لئې کراو ته پیغه مبه ر، ده رگامان بو کرایه وه، ته ماشام کرد له ئاسمانی یه که م ئاده مه -سه لامی خوی لیږی- به خیری هیڼام، وه دووعای خیری بو کردم.

دوایی به ره و ئاسمانی دوو هم به رز کراینه وه.

(جبریل) داوای کرد ده رگای بو بکریته وه.

گوترا: تو کی؟

گوتی: (جبریل) م.

گوترا: کیته له گه ل دایه؟!

گوتی: موچه ممه د.

گوترا: ئایا کراو ته پیغه مبه ر؟

گوتی: به لئې کراو ته پیغه مبه ر.

ده رگا که مان بو کرایه وه دوو کوږه پووره کانم بینین (ئوانه ی، که دایکیان خوشکن) (عیسی) ی کوږی (مریم) و (یحیی) کوږی (زکریا) ئوانیش به خیریان هیڼام و دووعای خیریان بو کردم.

دوایی به رز کراینه وه بو ئاسمانی سی یه م.

(جبریل) داوای کرد ده رگای بو بکریته وه.

گوترا: تو کی؟

گوتی: (جبریل) م.

گوترا: کیته له گه ل دایه؟!

گوتی: موچه ممه د.

گوترا: ئایا کراو ته پیغه مبه ر؟

گوتی: کراوه ته پیغه مبه ر.

ئنجا ده رگامان بۆ کرایه وه و (یوسف) م بینى، كه نیوه ی جوانی پی درابوو، ئه ویش
پیشوازی لی کردم و دووعای خیری بۆ کردم.
دوایی به رزکراینه وه بۆ ئاسمانی چواره م.
(جبریل) داوای کرد ده رگای بۆ بکریته وه.

گوترا: تۆ کیی؟

گوتی: (جبریل) م.

گوترا: کی ت له گه ل دایه؟

گوتی: موحه ممه د.

گوترا: ئایا کراوه ته پیغه مبه ر؟

گوتی: کراوه ته پیغه مبه ر.

ده رگامان بۆ کرایه وه و له وى (ادریس) م بینى، ئه ویش پیشوازی کردم و دووعای
خیری بۆ کردم، كه خوای زال و شکۆدار له باره یه وه ده فره موئ: (وه پله و پایه مان
به رز کرده وه).

دوایی به رزکراینه وه بۆ ئاسمانی پی بجه م.

(جبریل) داوای کرد ده رگای بۆ بکریته وه.

گوترا: تۆ کیی؟

گوتی: (جبریل) م.

گوترا: کی ت له گه ل دایه؟!

گوتی: موحه ممه د.

گوترا: ئایا کراوه ته پیغه مبه ر؟

گوتی: کراوه‌ته پیغه‌مبهر.

ئنجا دەرگامان بۆ کرایه‌وه (هارون) م له‌وی بینی، پیشوازیی لی کردم و دووعای خیری بۆ کردم.

دوایی به‌رزکراینه‌وه بۆ ئاسمانی شه‌شه‌م.

(جبریل) داوای کرد دەرگای بۆ بکریته‌وه.

گوترا: تۆ کیی؟

گوتی: (جبریل) م.

گوترا: کیّت له‌گه‌ل دایه؟

گوتی: موحه‌مه‌د.

گوترا: ئایا کراوه‌ته پیغه‌مبهر؟

گوتی: کراوه‌ته پیغه‌مبهر.

ئنجا دەرگامان بۆ کرایه‌وه (موسی) م بینی و پیشوازی کردم و، دووعای خیری بۆ کردم.

دوایی به‌رزکراینه‌وه بۆ ئاسمانی چه‌وته‌م.

(جبریل) داوای کرد دەرگای بۆ بکریته‌وه.

گوترا: تۆ کیی؟

گوتی: (جبریل) م.

گوترا: کیّت له‌گه‌ل دایه؟

گوتی: موحه‌مه‌د.

گوترا: ئایا کراوه‌ته پیغه‌مبهر؟

گوتی: کراوه‌ته پیغه‌مبهر.

دهرگامان بؤ کرایه ووه، (ابراهيم) م بينی پشתי به (بيت المعمور)^(۱) وه دابوو، که هه موو پوژئی هفتا هزار فریشته ده چونه نیوی و نه ده گه پانه وه بوی، دوايي بهر وه (دره ختی کوټایی) بردرام، گه لاکانی وه کو گویی فیلان بوون، بهر ده کشی وه کو گوزه کووپه و ابوون، کاتی که دایووشی نه وهی، که دایووشی به فرمانی خوا، نه و دره خته به شیوه یه جوان بوو، که هیچ کهس نه دروستکراوه کانی خوا ناتوانی وه سفی جوانیه که ی بکات، دوايي خوا نه وهی به پیوستی زانی قسه ی له گهل^(۲) کردم، وه وه حی بوناردم، وه په نجا نویژی له شه وو پوژیکدا له سهر فهرز کردم، نجا دابه زیمه ئاسمانی شه شه م، گه شتمه (موسی) ﷺ، گوتی: پهروه ردگارت چی له سهر ئوممه ته که ت فهرز کرد؟ گوتم: شه وو پوژئی په نجا نویژ، گوتی: بگه ریوه بؤ لای پهروه ردگارت، وه داوای لیکه بؤت سووک بکات، ئوممه ته که ت نه وه نده یان بؤ جیبه جی ناکری، چونکه من له گهل (بني اسرائيل) دا نیشو ژانی زورم بینیه وه شاره زیان بووم.

دوايي گه پرامه وه لای پهروه ردگارم (نه و شوینه ی که جاری یه که م قسه ی له گهل کردم)، وه گوتم: نه ی پهروه ردگارم! له سهر ئوممه ته که م سووک بکه، پینج نویژی لابردن، دوايي گه پرامه وه بؤ لای (موسی) گوتم: پینج نویژی لابردن، نه ویش گوتی: ئوممه ته که ت نه وه نده ناتوان داوا له پهروه ردگارت بکه له سهرت سووک بکا، به و شیوه یه نه نیوان خوا تبارک و تعالی - (موسی) دا ﷺ هاتم و چوم تا خوا فهرمووی: نه ی موحه ممه د! نه وانه پینج نویژن له ههر شه وو پوژیکدا، ههر نویژیکش به ده نویژه، نه وه په نجا نویژ، وه ههر که سیلک بیه وی چاکه یه بکات و دلئ له سهر بچه سپی، نه گهر چاکه کesh نه کات، چاکه یه کی بؤ ده نووسری، نه گهر کردی به ده چاکه بوی ده نووسری، وه ههر که سیلکیش ویستی خراپه یه بکات، به لام نه یکرد

(۱) (بيت المعمور) واته: مالی ناوهدان، په رستگایه که پوژانه هفتا هزار فریشته زیاره تی ده که ن.

(۲) خوی پهروه ردگار لیړه دا راسته وخو قسه ی له گهل پیغمبردا کردوه، وه چن راسته وخو قسه ی له گهل (موسی) دا کردوه.

ئەو هیچی بۆ نانووسری، وە ئەگەر کردیشی یەك خراپە‌ی بۆ دەنووسری، فەرمووی: ئنجا دابەزیم هەتا هاتمە لای (موسی) و هەواڵم پێدا، گوتی: بگەرێتوێه بۆ لای پەروردگارت وە داوای لێ بکە بۆت سووک بکا، {دیارە (موسی) ﷺ لە گەڵ ئیمە زۆر دڵسۆز بوو، کە بێگومان هەموو پیغمەمبەرانی دیش هەروان {منیش گوتم: ئەوەندە گەرمەوێه بۆ لای پەروردگارم وە داوام لێکردوێه هەتا شەرمم لێکرد}.

دیارە ئەو هاتن و چوونە‌ی پیغمەمبەر و ﷺ کە مەکردنەوێه نوێژەکان لە لایەن خوای بە بەزەییەو، رێژلینانی خوا بۆ پیغمەمبەر و بەزەیی خوای پەروردگار دەر دەکەوێ، وە دڵسۆزی (موسی)ش بۆ پیغمەمبەر و ﷺ ئۆمەتە کە‌ی دەر دەکەوێ، چونکە پیغمەمبەران برای یەکتەر بوون و وەك چۆن بۆ یەکتەر دڵسۆز بوون، ئاواش بۆ ئۆمەتەکانی یەکتەریش دڵسۆز.

لێردا دەمەوێ ئاماژە بەو بکەم، کە بۆچی (موسی) -سەلامی خوای لێبی- ئەو مەسەلە‌یەدا دەبیته مامۆستا و چاوساگی (محمد) ﷺ لە گەڵ ئەوێشدا، کە ئەو گەورە‌ی پیغمەمبەران و هەموو بەشەرییەتە؟!

حیکمەتە کە‌ی ئەوێه کە (موسی) وەك بۆخۆی گوتوویەتی: (لقد بلوت بني اسرائيل) ئە ریاویەتیکی دیدا دەلی: (لقد عالجت بني اسرائيل اشد المعالجة)، واتە: (موسی) قۆناغی دروستکردنی کۆمەلگا و کیانی ئیسلامیی بینوێه، بەلام موحەممەد ﷺ جارێ لە سەرەتای ئەم قۆناغە دابوو، واتە: (موسی) شارەزایی و ئەزمونیکی هەبوو، کە موحەممەد ﷺ نەیبوو، ئنجا جێی سەر سۆرمانیش نیە پیاویك گەورەتر بێ ئە یەکیکی دیکە، بەلام ئەو زانیارییە‌ی لە لای ئەوێ دیکە دەست دەکەوێ، لە لای گەورە کە نەبی.

ﷺ

کاردانەوێه کافرەکان بۆ ئەم سەفەرە‌ی پیغمەمبەر

پیغمەمبەر ﷺ ئە فەرموودە‌یە کدا بۆمان باس دەکات، کە تووشی چی بوو ئە کاتی کدا کە ئەو بە سەر هاتە بۆ قورەیشییەکان دەگیرێتەوێه: {عن ابي هريرة رضي الله عنه}

قال: قال رسول الله ﷺ لقد رأيته في الحجر وقريش تسألني عن مسراي، فسألني عن أشياء من بيت المقدس لم ألقها، فكرت كربة ما كُوتت مثله قط، قال: فرفعه الله لي أنظر إليه ما يسألوني عن شيء إلا أنباهم به وقد رأيته في جماعة من الأنبياء... فحانت الصلاة فأممتهم فلما فرغت الصلاة قال قاتل، يا (محمد)! هذا مالك صاحب القار فسلم عليه، فالتفت إليه فلداني بالسلام} رواه مسلم^(۱)، واته: (أبو هريرة) ده گيريتسه وه -خوا ليی رازی بی- ده لی پیغه مبه ر ﷺ فه رموی: روتیک له (حجر)^(۲) بوم، قوره یش پرساریان لی کردم و (گوتیان: ده لی من چوم بو- بیت المقدس- و به رزبوموه بو ناسمانه کان، و هره بومان باسی شاری- قدوس- و مزگه وتی -الاقصى- بکه) هندیك شتیان لی پرسم، که نه متوانی بوو له میشکی خومدا بیچه سپینم، بویه به شیوهیه که خه فتم خوارد، که قهده خه فته تی وام نه خوارد بوو، به لام خوا (بیت المقدس) ی هینایه پیش چاوم، ته ماشام ده کرد، هوانیش پرساریان لی ده کردم که فلان شته ی چونه، فلان چونه...؟! هتد، منیش بوم وه سف کردن، وه ههر پرساریکیان ده کرد جوابم ده دانه وه، وه خوم بینی، له (بیت المقدس) له گهل کومه لیك له پیغه مبه ران (عليهم الصلاة والسلام) کاتیک وه ختی نویژ هات پیش نویژیم بو کردن (تا کو ده رکه وی که موحه مهد سه روه ری هه موو پیغه مبه رانه، وه نهو په یامه ش که بهودا نیرواوه به راست دانه رو تهواو که ری په یامو به رنامه ی هه موو پیغه مبه رانی پیش خویه تی... وه کاتیک نویژه که تهواو بوو، یه کیک بانگی کردم، وتی: نهی موحه مهد! نهوه (مالک)^(۳) سه رپه رشتیاری دوزه خه سه لامی لی بکه، منیش ناوړم لی دایه وه، پیش نهوه ی من سه لامی لی بکه نهو سه لامی له من کرد نجا دواي نهوه ی پیغه مبه ر ﷺ باسی سه فه ری شه ورؤو به رزبومونه وه (إسراء

(۱) صحیح مسلم، برقم: ۱۷۲.

(۲) (حجر) بریتیه لهو پار دؤکه یه ی، که له تزیک کابه یه.

(۳) (مالک) نهو فریشته یه که به سه ر دوزه خ واده گات.

ومعراج) ی گټرايه وه موشریکه کان بیستیان، باوه پیان پی نه کړدو به دروځیان زانی، وه نه به سه رها ته مایه ی تاقیکردنه وه بوو بو خه لکی، وه هه ندیک له وانه ی مسولمانیش بوون که وتنه گومانه وه، بویه موشریکه کان هاتنه لای (أبویکر) - خوا لپی رازی بی - پیان گوت: ده لپی چی سه باره ت بهو قسه یه ی براده ره که ت که ده لپی: نه مشه و شه وره ویم پی کراوه بو (بیت المقدس)؟!

نه ویش گوتی: ناوا ده لپی؟

گوتیان: به لپی.

گوتی: نه گهر وا بلپی راست ده کات.

گوتیان: باشه تو باوه ری پی ده که ی که نه مشه و براوه ته (بیت المقدس) و پیش نه وه ی رورژ بیته وه گه راوه ته وه؟

وتی: به لپی من باوه ری پی ده که م، که نه وه ش زیاتر بلپی، دیاره له بهر نه وه ش ناوی لیئرا: (الصديق)^(۱).

نجا نایا پیغه مبه ر ﷺ له شه وی (الإسراء والمعراج) دا خوی په روه ردگاری بینوه یان نا؟!

زانایان له وباروه مشت ومړی زوریان کړدوه، بو وینه: یه کیک له وانه ی، که ده لپی بینویه تی (عبدالله بن عباس) ه، به لگه که شی نه وه یه ده لپی: وه ک چون (ابراهیم خلیل الله) یه وه (موسی کلیم الله) یه پیغه مبه ریش ﷺ خوی به رزو بی وینه ی بینوه، به لام (عائشة) وه زوریه ی زانایان پروایان وایه، که نه خیر موحه مه د ﷺ خوی په روه ردگاری نه بینوه، (مسروق) که یه کیکه له زانایانی (تابعین) ده لپی: لای (عائشة) بووم، پیی گوتم فلان که س: (ثلاث من تکلم بواحدة منهن فقد أعظم علی الله الفریة، قلت ماهن؟ قالت من زعم ان محمدا رأى ربّه فقد أعظم علی الله

(۱) المستدرک (۶/۳) قال الحاكم هذا الحديث صحيح الاسناد، وأقره الذهبي.

الفریة، قال و كنت متكاً فجلست فقلت: يا أم المؤمنين أنظريني ولا تعجليني، ألم يقل الله - عز وجل -: ﴿وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأَفْئِ الْمُبِينِ﴾ (۲۳) التكویر، ﴿وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى﴾ (۱۳) النجم؟! فقالت: أنا أول هذه الأمة سأل عن ذلك رسول الله، فقال: (أما هو جبريل لم أره على صورته التي خلق عليها غير هاتين المرتين...) فقالت أو لم تسمع ان الله يقول: ﴿لَا تَدْرِكُهُ الْبَصَرُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْبَصَرَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ (۱۳) الأنعام، أو لم تسمع أن الله يقول: ﴿وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ مُّسْتَعِينٍ﴾ (۵۱) الشورى (۱)...)، واته: سئ شت ههه ههه كههس يه كيان بلئ، ئهوه بوختانی

به ناوی خواوه کردوه، گوتم: ئه ی دایکی ئیمانداران ئهوه سئ شتانه چین؟

گوئی: ههه كهه سئك پئ ی وابئ موحه مههه ﷺ په ره ره دگاری خوئ بینیه، ئهوه بوختانی کردوه، منیش كه لهو كاته دا پالمدا بووه هه لئسامه وهه دانیشتم، گوتم: ئه ی دایکی پرواداران! په له مه كه، چاوه پئم بكه پرسیارم ههیه! مه گهر خوا ی زالو شكودار نه یفه رموه: ﴿وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأَفْئِ الْمُبِينِ﴾ (۲۳) التكویر، ﴿وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى﴾ (۱۳) النجم له وه لأمدا گوئی: من یه كهه مینی ئوممهت بووم، كه لهو باره وه پرسیارم له پیغه مهه ﷺ کردوه، پیغه مهه بهر فهرمووی: ئهوه (جبریل) ه... (وه كو پیشتیش باسما ن کرد).

دوایی (عائشة) -خوا لئ ی رازی بئ- به لگه ی بو هئنامه وهه گوئی: مه گهر خوا نافهرموئ: چاوه كان ناییسن به لام خوا چاوه كان ده بینئ، وه خوا په نهه انكاره و زور شاره زایه، یاخود ئهوه، كه ده فهرموئ: هیچ به شهریک بوئ نیه، كه خوا بدوئئ و

قسه‌ی له‌گه‌لدا بکات مه‌گهر له‌ ریڼی وه‌حی‌یه‌وه یاخود له‌ پشتی په‌رده‌وه، یاخود په‌وانه‌کراوړک بنیړیت به‌ فهرمانی خوا ته‌وه‌ی که‌ خوا ده‌یه‌وئ پیڼی رابگه‌یه‌نئ وه‌کو په‌یامیک، بیگومان خوا به‌رزوه‌ کاربه‌جئ‌یه)، (واته: مادام‌ خوای په‌روه‌ردگار وا ده‌فهرموئ که‌واته: هیچ‌ که‌سیک‌ بؤی نیه‌ خوای بئ‌هاوتا بیڼی له‌ دونیادا).

شتی دووهم له‌وانه‌ی که‌ (عائشه) -خوا لیڼی رازی بئ- ده‌لئ ههرکه‌سیک‌ بیانلیت بوختانی کردوه‌ ته‌وه‌یه‌ که‌: ههر که‌سیک‌ بلیت پیغه‌مبه‌ر ﷺ شتیکی شاردوته‌وه‌ ته‌وه‌ درؤی کردوه‌، چونکه‌ خوای به‌رزو مه‌زن ده‌فهرموئ: ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصُمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾ المائدة، واته: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ر! ته‌وه‌ی بؤت نی‌ردراوته‌ خوار له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگارته‌وه‌ رای بگه‌یه‌نه، ته‌گهر وانه‌که‌ی په‌یامی خوات نه‌گه‌یاندوه‌.

شتی سی‌یه‌میش ته‌وه‌یه‌ که‌: ههر که‌سیک‌ بلئ پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌زانئ سبه‌یڼی چ ده‌قه‌ومئ، ته‌وه‌ ته‌وه‌که‌سه‌ درؤی کردوه‌ به‌ناوی خواوه‌و بوختانی کردوه‌، چونکه‌ خوا -جل شانه‌- ده‌فهرموئ: ﴿قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ﴾ النمل، واته: بلئ نه‌یڼی ئاسمانه‌کانو زه‌وی جگه‌ له‌ خوا هیچ‌ که‌س نی‌زانئ، وه‌ ته‌وان هه‌ست ناکه‌ن چ کاتی زیندوو ده‌کریت‌ه‌وه‌.

هه‌روه‌ها ئهم فهرمایشته‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر ته‌وه‌ی، که‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ خوای نه‌بینیوه‌ (جل شانه‌): {عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ هَلْ رَأَيْتَ رَبَّكَ؟ قَالَ: نَوْرٌ أَلْمِی أَرَاهُ} رواه مسلم^(۱)، واته: (أبوذر) ده‌لئ: له‌ پیغه‌مبه‌ری خوام‌ پرسئ: ئایا په‌روه‌ردگاری خوت بیڼی (شه‌وی

معراج) فەرموئى: (پروناکييه چوڼى بېښم!!)، ههروهه ئهه فەرمووديههش بهلگهيه لهسهه نهوهى، که پيغهمبهه ﷺ خواى تاكو پاكي نه بېښيوه، که دهه فەرموئى: {ان الله عز وجل - لا ينام ولا ينبغي له أن ينام، يخفض القسط ويرفعه يرفع اليه عمل الليل قبل عمل النهار، وعمل النهار قبل عمل الليل، حجابه النور (وفي رواية أبي بكر: التار، لو كشفه لأحرقت سبحات وجهه ما انتهى اليه بصره من خلقه} رواه مسلم^(۱)، واته: خواى زالو شوځدار ناخه وئو ناشگوځي بخه وئو، دادگه ربي نزم ده کاو بهرز ده کات، کرده وهى شه وئى بو بهرز ده کرټه وه پيش روژئى، وه کرده وهى روژئشى بو لا بهرز ده کرټه وه پيش شه وئى، وه نه وه په رده يه ى که خواى په نهان کرده له دروستکراوه کاني پروناکييه، {له رپوايه تيکدا، که رپويه کهى ناوى (أبو بكر) ده ئى: نه وه په رده يه ناگره} نه گهر نه وه په رده يه لابتات، پرشنگى رووى هه رچى ده که وټه بهر مه وداى ديتنى خوا، له دروستکراوه کاني ده سووتئو له بهين ده چئ، که واته: راي به هيتر (راجع) نه وه يه که نه بېښيوه.

به لام له بهه شتدا ئيمانداران خوا-جل شانه- ده بينن و پيکها ته ى جهسته يى و روو حى نه هلى بهه شت جيايه له وهى دونيايان، بهه مان شيوه پيکها ته ى نه هلى جهه نهه ميش جيايه له هى دنيايان، وه په روه رډگار له وئ به جوړيکى دى ئيمه دروست ده کاته وه، به شيويه که که بتوانين خواى بى هاوتا بېښين بى نه وهى که بفه وټين و له بهين بچين، هه ر بويه ش کاتيک که (موسى) -سه لامى خواى ليبي- داوا له خواى کاربه جئ ده کات که بېښئ، دهه فەرموئ: ﴿... قَالَ لَنْ تُرَنِّي وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنَّ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَنِّي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَنَكَ بُتْ إِلَيْكَ...﴾ (۱۴۳) الاعراف، واته:

هرگیز ناتوانی یم بینی (له دنیا دا) تهماشا نهو شاخه بکه نه‌گهر خوی راگرت، نه‌وا
توښ ده‌توانی من بیینی، کاتیځ په‌روه‌ردگاری خوی پی‌شانی نهو شاخه‌دا له نه‌نجام‌دا
شاخه‌که وردو خاش بوو وه مووساش له‌هوش خوی چوو، دواپی که به هوش خوی
هاته‌وه فهرمووی: پاکیی بو تو گهرامه‌وه بولات...

که‌واته: له دنیا دا ناگوځی کهس خوی په‌روه‌ردگار بیینی، به‌لام له به‌هشت‌دا هر
که‌سه به نه‌ندازه‌ی ئیمانی خوی خوی په‌روه‌ردگار ده‌بیینی، وه که له به‌رگی دوهم و
پی‌نجه‌می ئیمان و عه‌قیده‌ی ئیسلامی‌دا باس‌مان کردوه.

خوی به‌خشنده نهو که‌سانه‌مان بگیږی، که له دیداری خوی به‌هره‌مه‌ندیان
ده‌کات.

له کۆتایی نه‌م کورته باسو لی‌کۆلینه‌وه‌یه‌مان‌دا ده‌ریاره‌ی شه‌ورپووه به‌رزبوونه‌وه،
ده‌لیین:

۱- شه‌ورپویی و به‌رزبوونه‌وی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ به‌روح و لاشه بووه، چونکه:

أ/ به‌ندایه‌تی به ه‌ردوو کیانه‌وه ده‌کړی: ﴿سُبْحَنَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ ۚ لَيْلًا
مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَنَيْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنَ الْإِسْرَاءِ
إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾

که‌واته: شه‌ورپوکردنی خوا به (عبد) که‌ی ناگوځی مه‌به‌ست پیی خه‌ون و
روح بی!!

ب/ نه‌گهر به روح و لاشه نه‌بوایه کافر‌ه‌کانی قورپه‌یش ئینکاریان نه‌ده‌کرد،
چونکه هه‌موو کهس ده‌توانی به روح و خه‌ون بو زور شوینی دور بپوات له
ماوه‌یه‌کی که‌مدا.

۲- دواى تھو ھەموو ئىش و ئازارەى پىغەمبەر ﷺ لەسەر ئىسلام چىشتى، خواى بەبەزەيى وىستوويەتى رېزىكى تايىبەتى لىبنى و شەورۆيى پى بكاو بەرزى بکاتەو ە بۆ ئاسمانەکان.

۳- گرنگی و گه‌وره‌یی مزگه‌وتی (أقصى) دهرده‌که‌وئ، که پیغه‌مبه‌ری خوا شه‌ورژیی بۆ کرده‌و له‌ویوه به‌رزبۆته‌وه.

٤- بينينى پيغمبره ران (عليهم السلام)، يهك بوون له عه قيدهو پريرهوى گشتى ئسلامه تسيدا دهگه به نى، له نىوان هه مووياندا.

۵- پيش نوڙي ڪرڻي پيغهمبر ﷺ بويان گهروڙي و سهروڙي پيغهمبر مان ده گهڙي.

۶- پیوستبونی نویژ له ئاسمانه کان له سەر پیغه مبهرو ﷺ ئۆمه ته که ی، نیشانه ی گه وره یی و کاربگه ریی، نویژه.

۷- هه‌لێژاردنی (شیر) به‌سه‌ر (شه‌راب) دا له‌لایه‌ن پێغه‌مبه‌ره‌وه ^ﷺ راستیی و پێغه‌مبه‌رو سرووشتیی بوونی به‌رنامه‌ی خوا، که له‌ قورئان و سوننه‌دا به‌رجه‌سته‌یه، ده‌گه‌یه‌نی.

[illegible]

ګهړان و هه وځوانی پیغه مېر ﷺ بو دوزینه وهی پیګه یه ک :-

دواى نه وهى كه پیغه مېر ﷺ له شیوه کانی (أبي طالب) هاته دهر و نهو دهنګ داپړینه، كه (قریش) له ګهړ (بني هاشم) دا ګر دبوویان کۆتایی پی هات، پاش ماوهیه کی کم هه ګرام له پشتیوانه دهره کی و ناوه کییه که پیغه مېر ﷺ واته: (أبو طالب) ی مامی و (خدیجه) ی خیزانی - خوا لی پازی بی - وه فاتیان ګر د.

دواى نه مانى (أبو طالب)، كه پش سپی و كه سایه تییه کی ګه وړه ی (بني هاشم) بو، ئازارو نه شكه نه ی پیغه مېر ﷺ هاوه له کانی به ګشتی له لایه نه قوربه شیه ګانه وه زیادی ګر د.

بویه پیغه مېر ﷺ له وکاته وه ګه وته خولیاو بیرى نه وهى، كه پیګه یه کی دیکه بو بانګه وازه که ی بدوزینه وه، وه نهو بارودوخ و ګه ش و هه وایه ی مه ګه که ګه زور خنکینه بو، بګور پی، وه پیغه مېر ﷺ ویستی نهو بانګه وازو په یامه ی که له مه ګه که ته نگی پی هه لچنراوه ئیچکی لی ویک هینراوه ته وه، بګوازینه وه بو شونیکى ئازاد، بو ئم مه به سته ش دهستی ګر د به ګهړان، كه نه مهش له سالی (۱۱) یه می پیغه مېر ایه تی دابووه، وه (ابن اسحاق) ده لی: ^(۱) پیغه مېر ﷺ دهستی ګر د به خورانوندن له سهر تیره کانی عاره بو خوی پی ده ناساندن و مه به ست و بانګه وازه که ی خوی تیده ګه یانن، به تاییه تی نهو کاتانه دا که خه لکه که ده هات و نهو عیبادت و خواپه رستیانه ی خویان له مه ګه که و دهر و به ری مه ګه که نه نجام ده دا، پیغه مېر ﷺ بانگی ده ګر د بو لای خواو تی ده ګه یانن، كه پیغه مېر ی کی په وانه ګراوه له لایه نه خواوه، وه داواى لیده ګر د كه به راستی بزائن وه به ګری لی بګه، وه (ابن اسحاق) ده لی: (حسین بن عبدالله بن عبدالله بن عباس) پی ګوتم: ګویم له

(ربیعۃ بن عباد) بوو، که بابی بؤی گیرابووه، گوتوویه تی: (انی لغلام شاب مع أبی
 بِمَنِی ورسول الله ﷺ یقف علی منازل القبائل من العرب، فیقول: {یا بنی فلان
 انی رسول الله الیکم، یا مرمکم ان تعبدوا الله ولا تشرکوا به شیئاً وان
 تخلصوا ما تعبدون من دونه من هذه الأنداد وان تؤمنوا بی ولصنّوا بی
 وتمنعونی حتی أبین عن الله ما یخصی به})، واته: بابی (ربیعۃ) ده لئ: من
 گه نجیک بووم، که تازه ده گه یشتمی له گه ل بابم بووم له (مینا) پیغه مبه ر ﷺ
 له سهر مه نزلگای تیره کانی عاره ب ده وه ستاو ده یگوت: ئه ی (بنی فلان)، واته: ئه ی
 (فلان عه شیرت) من پیغه مبه ری خوام بؤ ئیوه، خوا -جل شأنه- فره ماتان
 پی ده کا بیپه رستن، وه هیج شتیک نه کهن به هاویه شی، وه ئه وانه ی که ده یانکهن به
 هاویه ش بؤ خوا فری یان بدن، وه ئیمانم پی بیئنو به راستم بزائن، وه پشتگیریم
 بکه نو به رگرییم لی بکه ن، تا کو ئه وه ی که خوا منی پی ره وانه کردوه رای بگه یه نم.

ده لئ: وه هه میشه پیاوئیک له دوایه وه ده رۆیشت، که ئینسانئیک ده و چاو
 دره وشاوه جوان بوو، دوو که زبی هه بون، به رگیکی عه ده نیی له به ر دابوو، دوا ی
 ئه وه ی، که پیغه مبه ر ﷺ له قسه کانی خوی ده بؤوه ئه و کابرایه ده یگوت: (یا بنی
 فلان: ان هذا انما یدعوکم ان تسلخوا اللات والعزّی من أعناقکم وحلفائکم من
 الجن من بنی مالک بن أقیش الی ما جاء به من البدعة والضلالة، فلا تطیعوه ولا
 تسمعوا منه)، واته: ئه ی هؤزی فلان، ئه م کابرایه (محمد) بانگتان ده کا، که
 (لات و عوززا) له گه ردنی خۆتان دابرئن، ههروه ها په یوه ندی بیچرپئن له گه ل
 هاویه یمانه کاتتان له (جن) له (بنی مالک بن أقیش) (ئه وه تیره یه کی ناسراوی
 (جن) بووه) وه بانگتان ده کا بؤ ئه وه ی، که خوی هیئاویه تی له شتی داهینراوو
 گومرایی، به قسه ی مه کهن، وه گوئی بؤ مه گرن، ده لئ: منیش به بابم گوت: ئه و
 کابرایه کی یه، که به دوا ی پیغه مبه ر ﷺ ده که ویئتو به رپه رچی ده داته وه؟

گوتى: ئەو مامىيەتى (عبدالغزى بن عبدال مطلب) كە (أبو لهب) ^(۱).

ھەرۋەھا (ابن ھشام) دەلى: پېغمبەر ﷺ قسەى لەگەل چەند تىرەيەك كىردو، كە باسى چوار لەو تىرانەمان بۇ دەگىرپتەو ھە دەلى: سەرەتا پېغمبەر ﷺ چۆتە لای عەشیرەتى (كندە) لە مەنزىلگاۋ ھەوارگەى خۇيان، كە گەورە سەرۋك ھۆزەكەيان ناۋى (ملىح) بوو، پېغمبەر ﷺ بانگى كىردوون بۇلاى خۇاى زالو شكۇدار، ۋە خۇى پى ناساندوون ئىسلامى بۇ باس كىردوون، بەلام لىيان ۋەرنەگرتو.

دوايى پېغمبەر ﷺ چۆتە لای تىرەى (بنى عبدالله) لە ھۆزى (كلب) لە مەنزىلگاى خۇيان ۋە خۇى پى ناساندوون باسى ئىسلامى بۇ كىردوون ۋە پى گوتون: **(يا بني عبدالله ان الله عز وجل - قد احسن اسم ابيكم)**، واتە: ئەى ۋەجەى (عبدالله) خۇاى بەرزو مەزن ناۋى بابتانى كىردو بە ناۋىكى چاك! دوايى بانگى كىردوون بۇ خۇاپەرستىي ۋە بەراستدانانى پېغمبەرەيەتى خۇى ئىسلامى بۇ باس كىردوون، بەلام ئەۋانىش ئەۋ بانگەۋازەيان لى ۋەرنەگرتو ۋە بەرپەرچيان داۋەتەو.

ھەرۋەھا چوۋە بۇلاى (بنى حنيفة) ئەۋانىش ھەر لە مەنزىلگاى خۇيان، بانگى كىردوون بۇ تەنبا پەرستىنى خۇا خۇى پىناساندوون، بەلام لە عارەباندە ھىچ كەس ۋەكو ئەۋان ۋەلامى توندو خراپ ۋە ناقولاي نەبوۋە زۆر بەشىۋەيەكى ناشىرىن ۋەلامى پېغمبەريان ﷺ داۋەتەو.

ئىجا چوۋە بۇلاى (بنو عامر بن صعصعة) ئەۋانىشى بانگ كىردو بۇ لای خۇا خۇى پىناساندوون، ۋە پىاۋىك لە ھۆزە بەناۋى (بيحرة بن فراس) گوتى: بە خۇا ئەگەر ئەۋ گەنجەى قورەيش بىگرم عەرەبى پى دەگرم! (ھەلبەتە ئەۋ كابرايە بۇيە ۋاىگوتو، چۈنكە پېغمبەر ﷺ پىاۋىكى بە شان ۋە شەۋكەت بوۋە لە رۋوى قەدو قىافەۋە لە رۋوى عەقل ۋە تىگەيشتىن ۋە قسەزانىي ۋە زىمانپاراۋىي ۋە رەۋشت بەرزىي ۋە ھتدەۋە، كامىل بوۋە) دوايى (بيحرة) بە پېغمبەرى گوت: (أرايت ان نحن بايعناك

على أمرک ثم أظهرک الله على مَنْ خالفک، أیکون لنا الأمر من بعدک؟، واته: ئایا نه گهر ئیمه په یمانمان به تودا پاشان خوا توی سرخست به سهر نه وانه دا که نه یارتن، ئایا له دواى نه وهى که تو دهمرى، سهر وکایه تى نه و دینه بو ئیمه ده بی؟!

پيغهمبر ﷺ فہرموى: {الأمر الى الله يضعه حيث يشاء}، واته: نه وه په یوه ندى به خواوه هه یه به قسمه کيى کرد، بو وى ده بی.

نه ویش گوتی: (أنهذف نحورنا للعرب دونک فإذا أظهرک الله کان الأمر لغيرنا؟! لاجاة لنا بأمرک)، واته: ئیمه سینگی خومان بکینه قه لغان له به رانېهر عه ره بد او دواى نه وهى، که خوا توی سرخست، نه و زه عامه ت و گه وره یی به بو غه یری ئیمه بیت؟! پر و ئیتمان به کارى تو نيه، واته: نه وانیش وه لامیان نه دایه وه (۱).

به لى پيغهمبر ﷺ که هه رکه س و تیره و هوژيکى بانگ کرد بى بو خوا په رستى و ئیمان هیان به پيغهمبر و ئیسلام، به مه رجى پیدانى به پر سیار یتى و پاره و پولو ته ماع بانگی نه کرد و ون و یستوویه تى خه لک به قه ناعه ت و له بهر خوا، دواى ئیسلام بکه ون و فہرموویه تى: به ندایه تى بهس بو خوا بکه ون، نه گهر به نده ی چاک بن، خوا -جل شأنه- ده تاغاته به هه شت و له دوزه خ ده تا پار یزی، بیگومان کارى ئیسلامی ته نیا به که سانیك دیت به ره هم و بهر گری و پش تگی رى و پش تیوانی لى ده کړى، که قه ناعه تیان پیى بى، نه ک به هو ی ته ماعى د نیا وه دواى که وت بن، چونکه هه رکاتیك نه و ته ماعه نه ما، پش تی دین به رده ده ن.

ننجا (ابن إسحاق) ئاو کؤتایى به باسه که ی خو ی دیتى: (فکان رسول الله على ذلك من أمره، کلما اجتمع له الناس بالموسم أتاهم یدعو القبائل الى الله والى الإسلام و یعرضُ علیهم نفسه وما جاء به من الله من الهدى والرحمة، وهو لا یسمع بقادم یقدم مكة من العرب له اسم و شرف، الا تصدى له فدعاه الى الله و عرض علیه

ما عنده^(۱)، واته: ننجای پیغه‌مبهر ﷺ له‌سهر کاری خوئی به‌رده‌وام بوو ههر کاتی که خه‌لک له کاتی جه‌جا کۆده‌بوونه‌وه، ده‌چوو بۆلایان و هۆزه‌کانی بانگ ده‌کرد بۆلای خواو خوئی پی‌ده‌ناساندن، وه‌ئو هیدایه‌ته‌و ره‌جمه‌ته‌ی که پیی نی‌ررابوو ده‌یخسته‌روو، وه‌هیچ که‌سیک نه‌بوو له‌وانه‌ی، که پله‌و پایه‌و شه‌ره‌فیکیان هه‌بوو له‌نیو عاره‌بدا، که ده‌هاتن بۆ مه‌ککه، نه‌چچ بۆ لایان و بانگیان نه‌کات بۆلای خوا، وه‌ئوه‌ی که پیی بوو بۆی باس ده‌کردن.

به‌لام له‌هه‌موو ئه‌و هه‌ولانه‌دا پیغه‌مبهر ﷺ به‌ناو‌می‌دی گه‌راوه‌ته‌وه‌و باوه‌ریان پی‌نه‌هیناوه.

وه‌له‌وباره‌وه (ابن کثیر) له‌می‌ژوو‌ه‌که‌ی (البدایة والنهایة)^(۲) دا، به‌سهرهاتی‌کمان له‌(علي بن ابي طالب) وه‌و بۆ ده‌گیرێته‌وه، عه‌لی -خوا لیی رازی بی- ده‌لێ: دواي ئه‌وه‌ی خواي به‌رزو بلند فهرمانی به‌ پیغه‌مبهری خوئی کرد، که خوئی رانویستی له‌سهر تیره‌کانی عه‌ره‌ب، جارێک من و (أبو بکر) ی له‌گه‌لدا بووین چووینه‌یه‌کیک له‌مه‌جلسه‌کان، که ئارامی و یقارو ریزو حورمه‌تی تیدا دیار بوو (أبو بکر) پیش که‌وت و سه‌لامی کردو لیی پرسین ئیوه‌ کی‌ن؟

گو‌تیان: ئیمه (شیبان بن ثعلبة) ین، (وه‌ک پیشتر با‌سمان کرد -أبو بکر- پیاویکی ره‌چه‌له‌ک ناس بووه) ئه‌ویش ناو‌ری له‌ پیغه‌مبهر ﷺ دایه‌وه‌و، گو‌تی: بابو دایکم به‌لا‌گیرت بن، ئه‌وانه‌ خه‌لکی زۆر به‌ری‌زو ناسراون.

عه‌لی ده‌لێ: یه‌کیک له‌نی‌ویاندا هه‌بوو به‌ناوی (مفروق) هه‌م قسه‌ زان بوو، هه‌م جوان و به‌شان و شه‌وکه‌ت بوو دوو (پرچ) ی^(۳) به‌سهر سنگیدا هات‌بوونه‌ خوار، وه‌ شوینه‌که‌شی له‌و شوینه‌وه‌ نزیک بوو، که (أبو بکر) لیی دانیش‌ت‌بوو.

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص(۲۱۹).

(۲) (البدایة والنهایة)، ج ۳، ص(۱۶۶-۱۶۷).

(۳) ئه‌و کاته‌ دیاره‌ له‌لامی پیاوانیش وا با‌بووه‌، که پرچیان هۆنیوه‌ته‌وه‌، پرچ (که‌زی) یه‌.

(أبوبكر) لئی پرسى: ژماره تان چه نده؟

(مفروق) گوتى: شه پرکه رمان له (هه زار) كهس زیاتره وه هه زاریش له بهر كه میان قهت تیكناشكین.

(أبوبكر) لئی پرسى نایا خۆراگریی و ئامرازو هۆیه كانی جهنگتان چۆنه؟

(مفروق) گوتى: ئیمه، كه به دوژمن دهگهین له هه موو كاتان توو پرته ترین، وه كاتیكیش، كه توو پر ده بین له هه موو كاتان توندترین، وه ئیمه (ئه سپ) مان پى له كوران چاكتره، وه (سیلاح) یشمان له لا له حوشتر و مه پر مالات چاكتره، وه یارمه تی هه له لایهن خواوهیه، جارى وایه سه رمان ده خات، وه جارى واش هه یه تیده شكیین، ئنجا (مفروق) لئی پرسى رهنگه تو ئه و براهیه ی قوره یشیان بى^(۱)!

(أبوبكر) گوتى: ئه گه ره هه وائتان پى گه یشتوه، كه پیغه مبه رى خوا په یدابووه، ئه مه هه وه، ئیشاره ی به پیغه مبه ر ﷺ کرد.

ئنجا (مفروق) پروو له پیغه مبه ر ﷺ کردو گوتى: ئه ی براهی قوره یشیان بو چ شتیكمان بانگ ده كه ی؟!

پیغه مبه ر ﷺ فه رموی: {ادعوكم الى شهادة ان لا اله الا الله وحده لا شريك له، واني عبدالله ورسوله، والى ان تؤزوني وتضروني فان قريشاً قد تظاهرت على الله وكذبت رسوله واستغنت بالباطل عن الحق، والله هو الغني الحميد}، واته: بانگتان ده كه م، كه شایه تمان بیئن بیجگه له خوا په رستراوی دیکه نین، تاكه و هیچ هاوبه شی نین، وه كه منیش به نده ی خوام و ره وانه كراوی خوام، وه داواتان لی ده كه م، كه په نام بده و پشتم بگرن، چونكه قوریش (واته: زۆربه یان

(۱) لێره دا ئه و كارییه وایزانیه كه (أبو بكر) -خوا لئی راژی بى- پیغه مبه رى خوایه، چونكه (أبو بكر) زووتر مووی له سه رى سپی بووه، وه به ته مه تتریش دیار بووه له پیغه مبه ر ﷺ بۆیه زۆر جار وایانزانیه، كه (أبو بكر) پیغه مبه ره، هه تا هه ستاوه خزمه تی پیغه مبه رى کردوه، ئنجا بۆیان ده ركه وتوه، كه ئه و نیه.

د ژایه‌تی خوا ده‌کهن، وه پیغه‌مبه‌ری خوا به‌دور ده‌زانن، وه (باطل)یان پی له‌حق چاکتره، وه خواش بی‌نیازو شایسته‌ی هه‌موو ستایشیکه.

(مفروق) گوتی: نه‌ی برای قور‌ه‌یشی بوجی دیکه‌مان بانگ ده‌کهی؟ به‌خوا تا ئیستا قسه‌ی باشر له‌وه‌ی توّم نه‌بیستوه!!

نجا پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌م نایه‌ته‌ی بو خوینده‌وه: ﴿قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِمَّنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنٌ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَٰلِكُمْ وَصْنَكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ

نَعْلَمُونَ﴾ (۱۵۱) الأنعام، واته: نه‌ی موحه‌ممه‌د! تو بلای: وهرن نه‌وه‌تان به‌سه‌ردا بخوینمه‌وه، که په‌روه‌ردگارتان لی قه‌ده‌غه‌ کردوون: هیچ شتی‌ک مه‌که‌نه‌ هاوبه‌ش بو خودا، وه له‌گه‌ل بابو دایک‌یشان چاک بن^(۱)، وه مندا له‌کانتان له‌به‌ر نه‌داریی مه‌کوژن و ئیمه‌ پژی ئیوه‌ش و نه‌وانیش ده‌ده‌ین، وه توخنی کرده‌وه دزیو ناشیرینه‌کان مه‌که‌ون، چ نه‌وه‌ی ناشکرایو چ نه‌وه‌ی په‌نه‌انه، وه نه‌و نه‌فسه‌ی که خوا قه‌ده‌غه‌ی کرده‌وه به‌حق نه‌بی مه‌یکوژن، نا نه‌وه‌تان خوا ئیوه‌ی پی ناموژگاری کرده‌وه، به‌شکم عه‌قلتان هه‌بی (یان: نه‌گه‌ر بفامن ده‌زانن، که ناموژگاریی خوا چاکترین ناموژگاریه).

(مفروق) گوتی: به‌خوا به‌ره‌وشتی زور به‌رزو کرده‌وه‌ی زور چاک بانگی خه‌لکی ده‌کهی، وه که‌سانیک، که تو‌یان به‌دروژن له‌قه‌لهم داوه‌ درو‌یان کرده‌وه که‌سانیک، که دژایه‌تیان کردووی خراپه‌یان کرده‌وه.

(۱) بویه‌ نه‌یفه‌رموه له‌گه‌لیان خراپ مه‌بن، چونکه خراپ نه‌بوون به‌س نیه، به‌لکو ده‌بی له‌گه‌لیان چاک بین.

دوایی (مفروق) بوخوی قسه ی کوتایی نه کرد، به لکو شته که ی گه رانده وه بو (هانیء بن قبیصة)، وه گوتی: ئه وه (هانیء) ه شیخمانه و پسپوری دینداریمانه با ئه وه قسه ی لی بکا.

(هانیء) یش گوتی: ئه ی برای قورده یشی قسه که تم بیست، به لام من پیّم وایه، ئه گهر دینی خویمان واز لی بینین و به دوای دینی تو بکهوین، به یه که دانیشن، که له گه ل تودا کردوومانه و نه پیشتر کۆبونده ی دیکه مان کردوه و، نه له دوای وی کۆبونده ی دیکه بکهین، ئه وه کهم عه قلی ئیمه ده گیه نی، وه مانای وایه ئیمه کورت بین بووین، که به ته نکید هه لّش له په له په لی دایه، بویه ئیمه پیّم باش نیه لیّره کوتایی به شته که بینین و په یمانت له گه ل به ستین، به لکو تو بگه ریوه بو شوینی خوت و ئیمه ش ده گه ریینه وه بولای تیره و هۆزی خویمان و مه شوره تیان پیّ ده کهین، ئینجا (هانیء) پیّ خوش بوو (مثنی) ش به شداریی له قسه کاندای بکات، بویه گوتی: ئه وه ش (مثنی) یه پیاوی جهنگاوه رمانه (واته: به پرسی سه ربازی).

(مثنی) ش گوتی: گویم له قسه که ت بوو ئه ی برای قورده یشی و هه مان وه لامی (هانیء) ی دایه وه، به لام شتیکی دیکه ی بو زیاد کرد (چونکه عه سکه رییانه بیری لی کردۆته وه) گوتی: ئیمه له نیوان دوو ئاوه دانیان داین، یه کیان (الیمامة) یه ئه وه ی دی (السماء) یه، پیغه مبه ر ﷺ فهرمووی: ئه و دووانه چین؟!

(مثنی) گوتی: یه کیان سه رزه مینی عه ره به و ئه ی دیکه شیان ولاتی فارس و رووباره کانی (کیسرا)^(۱) ن، جا به نسبته سه رزه مینی لای کیسراوه، ئیمه ناتوانین یارمه تیتان بدهین! چونکه په یمانمان هیه له گه ل کیسرا دا هیچ که سیّک په نا نه دهین که دۆست نه بی، به لام به نسبته سه رزه مینی لای عاره بانده وه، بی منه تین، ئنجا گوتی: ئه ی برای قوریشی ئه و دینه ی، که تو ئیمه ی بو بانگ ده که ی من پیّم وایه

(۱) ئه و کاته به (دیجله و فورات) یان گوتوه رووباره کانی (کیسرا)، چونکه عیراق له و سه رده مه دا به دهستی (فارس) وه بووه.

پادشاه و ده‌سۀ لاتنداره‌کان رقیان لی‌ی هه‌لده‌ستی^(۱)، جا نه‌گەر حەز ده‌کە‌ی ئەو هه‌ن‌سبەت لای عاره‌به‌وه پشت‌گیریت ده‌کە‌ین!

پیغمبەر ﷺ فەرمووی: {ما أسأتم في الرد اذ أفصحتم بالصدق، وإن دین الله عزّ وجلّ لن ينصره الاّ من حاطة من جميع جوانبه، أرايتم أن لم تلبثوا الاّ قليلا حتى يورثكم الله تعالى أرضهم و ديارهم ويقرشكم نساءهم، أتسبحون الله وتقدسونه؟!}، واتە: وه‌لام‌یی خراپتان نه‌دایه‌وه چونکه راست‌گۆیانە دوان، به‌لام به‌رنامه‌ی خۆای زالۆ شکۆدار به‌س که‌سیک ده‌توانی سه‌ری به‌خوا پشت‌گیریی لی بکات، که له هه‌موو لایه‌کانه‌وه بۆی ئاماده بێ (نه‌ک لایه‌کی بگرێ و لایه‌کە‌ی دی چۆل بکات)، ئنجا فەرمووی: ئایا نه‌گەر پاش ماوه‌یه‌کی که‌می دیکه بینیتان، که خۆای به‌رز سه‌رزەمین و خانوبه‌ره‌و ئافره‌ته‌کانیانێ کرده میراتی ئیوه، ئایا له‌وکاته‌دا خوا به‌پاک ده‌گرن و به‌ندایه‌تی بۆ خوا ده‌کە‌ن.؟!

له کۆتاییدا (نعمان بن شریک) گوتی: به‌لێ سویند به‌خوا نه‌گەر وابوو ئەوکاته ته‌نیا خوا ده‌په‌رستین و بۆمان ده‌رده‌که‌وێ، که تۆ پیغمبەر مری‌خوا^(۲).

وه له (إمتاع الأسماع) ی (المقریزی) دا هاتوه: له‌و چهند مانگه‌ی سالی (۱۱) یه‌می پیغمبەر‌ایه‌تیدا، پیغمبەر ﷺ له‌گه‌ل (۱۵) تیره‌و هۆزدا قسه‌ی کردوه و باسی ئیسلامی بۆ کردوون، بۆیه پێویسته ئیمه‌ش له‌پێناو دینی خۆدا خۆمان ماندوو بکه‌ین و بچینه نیو خه‌لک و به‌زۆر شی‌واز راستیه‌کانیان بۆ ڕوون بکه‌ینه‌وه و پێیان ڕابگه‌یه‌نین و تانه‌و ته‌شه‌رو ناخۆشیه‌کانیش له‌و پێناوه‌دا له‌خۆمان بگرین.

(۱) لێره‌دا (مثنی) زۆر چاک لێی حالی بووه، چونکه بنه‌مای ئەو دینه (لا اله الا الله) یه‌و جگه له‌ خرا نایه‌ کەس په‌رستراو بێ، جا نه‌گەر جگه له‌ خوا که‌س په‌رستراو نه‌بێ، ئەوه هه‌رچی طاغوت و فیرعه‌ون و نه‌وانه‌ن، که خۆ له‌ خه‌لکی ده‌کە‌نه په‌روه‌ر دگاری په‌رستراو، بازاریان ده‌شکێ.

(۲) دیاره ئەوه‌ی (ابن کثیر) هێناویه‌تی دوورو درێژه‌و ئیمه‌ کورتمان کردۆته‌وه.

(المقریزی) دهلی: ثم عرض عَلَيْهِ نَفْسَهُ عَلَى الْقَبَائِلِ أَيَّامَ الْمَوْسَمِ وَ دَعَاهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ، وَهُمْ:

- ۱- بنو عامر.
- ۲- غسان .
- ۳- بنو خراة .
- ۴- بنو حرة .
- ۵- بنو سليم .
- ۶- بنو نضر .
- ۷- بنو عبس .
- ۸- ثعلبة بن عكابة .
- ۹- كندة .
- ۱۰- كلب .
- ۱۱- بنو الحارث بن كعب .
- ۱۲- بنو حنيفة .
- ۱۳- بنو عذرة .
- ۱۴- قيس بن خطم .
- ۱۵- أبو أنس بن أبي .

پیغمبر ﷺ له گه‌ل هه‌ر کامیکیان که قسه‌ی ده‌کرد، ده‌یفه‌رموو: {مَنْ رَجَلَ يَحْمِلُنِي إِلَى قَوْمِهِ، فَإِنْ قَرِيشًا قَدْ مَعُونِي أَنْ أُبْلَغَ كَلَامَ رَبِّي؟}، واته: چ پیاویک هه‌یه ریگه‌م پی بداو له گه‌ل خۆیم به‌ری بۆ نیو تیره‌و هۆزه‌که‌ی خۆی و پشتگیریم لی بکات، بۆئه‌وه‌ی په‌یامی په‌روه‌ردگارم رابگه‌یه‌نم، چونکه‌ قوره‌یشیه‌کان ریگه‌م لی ده‌گرن، که په‌یامی په‌روه‌ردگارم رابگه‌یه‌نم؟!

(أبو لهب) یش، که له دوا‌ی ده‌رۆ‌یشت ده‌یگوت: (لا تسمعوا منه فإنه كذاب) واته: گو‌یی لی رامه‌گرن نه‌وه درۆ‌زنه {^(۱)}.

ننجا (أحمد) له (مسند) هه‌که‌یدا، وه (الطبراني) له (المعجم الكبير) ی خۆ‌یداو (البيهقي) له (الدلائل) دا، له (مدرك بن منيب) هوه ده‌گیرنه‌وه، که ئه‌و‌یش له بابیه‌وه و ئه‌و‌یش له باپیرییه‌وه گیراویه‌ته‌وه، که گو‌توویه‌تی: پیغمه‌مبه‌ری خوام ﷺ بینى له سه‌رده‌می نه‌فامییدا ده‌یفه‌رموو: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ قُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تَفْلَحُوا}، واته: ئه‌ی خه‌لکینه! بلین جگه‌ له خوا هیچ په‌رستراو نین سه‌رفراز ده‌بن، جا که پیغمه‌مبه‌ر ﷺ ئاوا بانگی ده‌کردن، خه‌لک تفی له ده‌موچاوی پیغمه‌مبه‌ر ﷺ ده‌کرد، هیندی‌کیش خۆ‌لیان پێ‌داده‌کرد، هیندی‌کیش قسه‌ی ناشیرینیان پی ده‌گوت، تا نیوه‌رۆ پیغمه‌مبه‌ر ﷺ به‌رده‌وام ده‌بوو، به‌لام ئه‌وان هه‌ر به‌ره‌رچیان ده‌دایه‌وه، تا کچی‌ک هات قاپه ئاویکی پی‌بوو، پیغمه‌مبه‌ر ﷺ به‌ کچه‌که‌ی فه‌رموو: {يَا بُنَيَّةُ لَا تَخْشَى عَلَى أَيْكَ غَلْبَةً وَلَا ذُلًّا}، واته: ئه‌ی کچم! له بابت مه‌ترسی، که ژیری‌که‌وئ یاخود زه‌بوون بی، منیش گوتم: ئه‌وه کی‌یه؟!

گو‌تیان: ئه‌وه زه‌ینه‌بی کچی پیغمه‌مبه‌ره ﷺ.

(۱) إمتاع الأسماع لـ (المقريزي)، ج ۱، ص (۳۰-۳۱)، مسند الإمام أحمد بن حنبل وسنن الدارمي.

لہ کو تایی ئہم باسہ شدا ئاماژہیہ کی خیرا بہ چہ ند مہ سہ لہیہ ک و
گہ ورہ ترین دہرس و پہندی گہرانی پیغہ مہر ﷺ بہ دوا ی پیگہ ی
جہ ماوہر پیدا دہکہین:

۱/ پیغہ مہر ﷺ بہ زوری بہ شو لہ گہ ل ئہو تیرانہ دا دادہ نیشٹ، بو ئہوہ ی
قوریشیہ کان پی نہ زانو لی تیئ نہ دہن.

۲/ خو ی دہچو بو ہوارگہو مہنزلگایان و قسہ ی بو دہکردن، نہک چاوہری بی ئہوان
بیئ بو لای! چونکہ ئہوہ و ہک فریادہرہ سیئ خہ لکی رزگار دہکرد لہ شوہ زہنگی
گومرایی.

۳/ بہ تہ نہا نہ دہچو، بہ لکو کہ سیئ، یان دوو لہ ہاوہ لانی لہ گہ ل خزیدا دہبرد،
بہ تابیہ تی (أبوبکر)، کہ زور رچہ لہک ناس بوو.

۴/ ہہمیشہ داکوکی لہ سہر تواناو ہیژی تیرہ کان دہکرد، کہ لہ سہرہ تاوہ پیویستی
بہ ہیژی زیاتر بوو، تاکو بتوانن بہرگریی لی بکہن.

ئہو دہرس و پہندہ گہورہیہش، کہ لہم مہ سہ لہیہ و ہردہ گیری ئہوہیہ، کہ بہ بی
دروستکردنی بنکہ ی جہ ماوہریی و ہیژو توانای پیویست، قہوارہو کیانی ئیسلامی
دروست نابی، پیویستہ دروستکردنی بنکہ ی جہ ماوہریی، گرنگی تہواوی
پی بدری، زور بہ جیددی کاری بو بکری، دیارہ ہر واقعہ و ہل و مہرجہش شیوازی
خو ی دہوی.

قسه کردن له گهل نوینه رانی شاری (یثرب) و

نیمان هیان و به یعت کردنیان

قسه کردنی پیغه مبهړ ﷺ له گهل نوینه رانی شاری (یثرب) - ئوسو خه زره ج - دا به سی قوناغدا تیپه ریوه:

قوناغی یه گهم: سه رتهای دیدار:-

سه رتهای دیداره که له کوتایی سالی (۱۱) یه می پیغه مبهرایه تیدا بووه، وه (ابن هشام) بومان ده گپړتیه وه ده لئ: ^(۱) (فلما أراد الله - عز وجل - إظهار دينه وإعزاز نبيه ﷺ وإنجاز موعدة له، خرج رسول الله في الموسم الذي لقيه فيه النفر من الأنصار، فعرض نفسه على قبائل العرب، كما كان يصنع من كل موسم، فبينما هو عند العقبة لقي رهطاً من الخزرج أراد الله بهم خيراً...

لما لقيهم رسول الله ﷺ قال لهم: من أتم؟! قالوا: نفر من الخزرج، قال: أمِنَ موالي يهود؟ قالوا: نعم، قال: أفلا تجلسون أكلمكم؟! قالوا بلى، فجلسوا معه فدعاهم الى الله - عز وجل - وعرض عليهم الإسلام وتلا عليهم القرآن، واته: كاتيك، كه خوی زال و شکودار ویستی دینه که ی خوی ناشکرا بکاو پیغه مبهړی خوی ﷺ به عیززهت بکات، وه ئو به لئنه ی که پی داوه بوی بینیته دی، پیغه مبهړ ﷺ له کاتی (موسم) ی حه جدا، وه کو جاران دهستی کردوه به خورانواندن له سه ره هوزو تیره کانی عاره ب، له لای (عقبه) گه شتوته کومه لیک له تیره ی (خزرج) که خوا ویستی خیریان بینیته ری (هه رکه سیك له خزمه تی دینی خوا دابی، بی گومان خوا خیری هیناوه ته ری و ده بی مه منوونی خوابی).

کاتیک که پیغه مبهړ ﷺ پیاښه گه یشته فهرمووی: ئیوه کین؟! گوتیان: ئیمه کومه لیکین له (خزرج)، فهرمووی: له هاو په یمانه کانی جووله کهن؟! گوتیان: به لئ، فهرمووی: دانانیشن هندیك قسه تان بو بکه م؟ گوتیان: با، ئنجا له گه لئ دانیشن و، بانگی کردن بولای خواو ئیسلامی له سهر رانواندن و قورئانی بو خویندنه وه.

(ابن هشام)^(۱) ده لئ: شتیک، که خوا بو پیغه مبهړی ﷺ کردبوو ئه وه بوو، که جووله که کان له گه ل (ئوس و خه زره ج) بوون له ولاتی خویان (یثرب)، جووله که کان خاوه نی کتیب و زانیاری (وحی) بوون، به لام (ئوس و خه زره ج) هاو به ش بو خوا دانهر و بته رست بوون، (ئوس و خه زره ج) به سهر جووله که کاندا زال بوو بوون و ده سه لاتیان به سه ریاندا هه بوو، جا کاتیک، که ده مه قالی و نا کوکیه کیان ده بوو، له به رئه وه ی جووله که کان به (ئوس و خه زره ج) نه ده ویران، هه ره شیان ده کرد به پیغه مبهړی کو تایی و ﷺ ده یانگوت: (ان نبیا مبعوث الان قد اظلل زمانه تبعه فنقتلکم معه قتل عاد و ارم)، واته: پیغه مبهړیک دئ، که رورگاری هاتنی نزیك بوتوه، شوینی ده که وینو له گه ل ئه ودا له دژی ئیوه ده جه نگی، وه کو چون (عاد و ارم) له به ین چون، ئاوا له به یتان ده به ین، ئنجا کاتیک که پیغه مبهړ ﷺ قسه ی له گه ل ئه و کومه له پیاو هدا کرد، که شه ش که س بوون له خه زره جیه کان، له نیو خویاندا هه ندیکیان گوتیان: (یا قوم! تعلموا والله انه للنبی الذي توعدکم به یهود فلا تسبقنکم الیه)، واته: ئه ی خه لکینه! بزنان سویند به خوا ئه وه ئه و پیغه مبهړیه، که جووله که کان هه ره شه ی پی ده که ن له ئیوه، که واته ئازابن با ئه وان پیشتان نه که ون!

ئنجا دوا ی ئه وه ی، که پیغه مبهړ ﷺ به دریژیی باسی ئیسلامی بو کردن، ئه و شه ش که سه ئیمانیا ن پی هیئا و به راستیا ن زانی، ئه و په یام و بانگه وازه ی، که بو ی

خستبوونه‌پرو، لییان وه‌رگرت و مسولمان بوون، وه پییان گوت^(۱): {ئیمه که هاتووین بۆ حه‌ج ئه‌و خزم و تیرانه‌ی خۆمانمان به‌جی‌هیشتوون، شه‌رو دوژمنایه‌تییه‌کیان له‌نیواندا هه‌یه هه‌ر خوا ده‌زانج چۆنه! جا به‌لکو خوای به‌رزو مه‌زن به‌هۆی تۆوه کۆیان بکاته‌وه، ئیمه ده‌جینه‌وه بانگیان ده‌که‌ین بۆ ئه‌و دینه‌ی تۆ، وه باسی ئیسلامیان بۆ ده‌که‌ین، ئه‌گه‌ر خوا ئه‌وان له‌سه‌ر ده‌ستی تۆ کۆبکاته‌وه، هه‌یج که‌س له‌تۆ به‌عیزه‌تر نابێ، ئنجا دوایی ئه‌و شه‌ش که‌سه گه‌ڕانه‌وه بۆ ولاتی خۆیان دوای ئه‌وه‌ی که ئیمانیان هه‌یناو پیغه‌مبه‌ری خویان به‌ راست دانا، ئه‌و شه‌ش که‌سه‌ش بریتی بوون له:

۱- أسعد بن زرارۃ، له (بنی النجار).

۲- عوف بن الحارث، له (بنی النجار).

۳- رافع بن مالك بن العجلان، له (بنی زریق).

۴- قطبة بن عامر بن حديدة، له (بنی سلمة).

۵- عقبه بن عامر بن نابي، له (بنی حرام بن کعبه).

۶- جابر بن عبدالله، له (بنی عبید بن غنم).

-خوا له هه‌موویان رازی بێ-، وه دوای ئه‌وه‌ی که چوونه‌وه بۆ (یشرب) باسی پیغه‌مبه‌ری خویان ﷺ بۆ خه‌لکه‌که‌ کردو، خه‌لکه‌که‌ی خۆیان بانگ کرد بۆ ئیسلام به‌شیویه‌ک ئیسلامیان له‌نیودا بلابوووه، که هه‌یج مائیک له‌ ماله‌کانی (یشرب) نه‌ما که باسی پیغه‌مبه‌ری ﷺ تیدا نه‌کړو و باسی ئیسلامه‌تی نه‌چوویتته نیو^(۲).

شایانی باسیشه نوینه‌رانی (یشرب) له قۆناغی یه‌که‌می دیداری پیغه‌مبه‌ردا ﷺ هه‌موویان گه‌نج بوون و ته‌نیا (خه‌زرج) یه‌کان بوون.

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه به‌رگ و لاپه‌ره.

(۲) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ج ۲، ص (۲۲۲).

قۇناغى دووهم: پهيمانى پهكهمى (عقبه) :

(ابن اسحاق) وهك (ابن هشام) لىي ده گيرپتتهوه ده لىي: ^(۱) (سالى ئاينده - واته: سالى دوانزه يه ميني پيغه مبرايه تي - له كاتي - موسم - ي - حه جدا (دوازده) پياو هاتن، وه له لاي (عقبه) به پيغه مبر ﷺ گه يشتن و له وي ئيمان يان پيى هيناو پهيمان يان پيدا، وه بهو پهيمانده ده گوتري: (بيعة النساء)، واته: (پهيمان داني ئافره تان)، بزيهش ئه و ناوه ي لىنرا، چونكه پيش ئه وه ي جهنگيان له سهر پيويست بي، ئه و پهيمانده يان له گه ل پيغه مبرى خوادا ﷺ به ست.

ئه و دوازده كه سه ش ده يان له (خه زره ج) بوون و دووشيان له (ئه وس) بوون، كه (خه زره ج) يه كان (پنج) يان پيشتريش له گه ل پيغه مبر ﷺ كو بوو بونه وه و، كه هه موويان بريتي بوون له مانه:

- ۱- أسعد بن زرارۃ .
 - ۲- عوف بن الحارث .
 - ۳- رافع بن مالك .
 - ۴- عقبۃ بن عامر .
 - ۵- قطبۃ بن عامر .
 - ۶- معاذ بن الحارث .
 - ۷- ذكوان بن عبد القيس .
 - ۸- عبادة بن الصامت .
 - ۹- يزيد بن ثعلبة .
 - ۱۰- العباس بن عبادة بن نضلة .
 - ۱۱- أبو الهيثم بن التيهان .
 - ۱۲- عويم بن ساعدة .
- تهنيا ئه و دووه ي كو تا يي له (ئه وس) بوون.

(۱) هه مان سه رچاوه و بهرگ، ص (۲۲۲-۲۲۳).

ئەو دوازده کەسە بە نوێنەرایەتی مسوڵمانانی مەدینە یە کەم پەیمانیان بە پیغمبەر دا (ﷺ) له (عقبە)، دەقی پەیماننامە یە کەمی عەقەبە، کە (عبادە بن الصامت) یە کێک بوو ئەوانە ی ئەو پەیمانە ی بە پیغمبەر (ﷺ) داو بە ئۆمان دەگیریتەوه، کە پیغمبەر (ﷺ) فرمویەتی: {تعالوا بايعوني على أن لا تشركوا بالله شيئاً ولا تسرقوا ولا تزنوا ولا تقتلوا أولادكم ولا تأتوا ببهتان تفترونه بين أيديكم وأرجلكم ولا تعصوني في معروف، فمن وقى منكم فأجره على الله، ومن أصاب من ذلك شيئاً فعوقب به في الدنيا فهو له كفارة، ومن أصاب من ذلك شيئاً فستره الله، فأمره إلى الله إن شاء عاقبه وإن شاء عفا عنه، قال: فبايعناه على ذلك} رواه البخاري^(۱)، واتە: وەرێن پەیمانم پێبدەن، کە خوا بپەرستێ و هیچ هاوێشێکی بۆ بریار نەدەن و دزیی نەکەن و زینا نەکەن و مندالەکانی خۆتان نەکوژن و هیچ بوختانیکی نەکەن لە نیوانی دەست و پێتاندا (واتە: کوڕ یان کچی خەلکی دیکە نەکەن بە هی خۆیان) وە لە هیچ شتیکی چاکدا سەری پێچی لە فرمانی پیغمبەر (ﷺ) نەکەن، جا ئەگەر یەکیکتان وەفای بەو پەیمانە کرد، ئەو پاداشتی لەسەر خواپە، وە ئەو دنیا دا لەسەری سزادرا، ئەو بۆی دەبێتە سەرپانەوه، وە هەرکەسیک گوناھێکی ئەوانە کردو، خوا پۆشی، وە ئەگەر یەکیک ئەو گوناھانەتان کرد، کە پەیمانتان داو نەیانکەن، ئەو کارتان دەگیریتەوه بۆ لای خوا ئەگەر ویستی سزاتان دەدا، یاخود لێتان دەبووری^(۲).

(ابن اسحاق) دەڵێ: (دوای ئەو ی، کە ئەو دوازده کەسە گەڕانەوه بۆ (یشرب) پیغمبەر (ﷺ) (مصعب بن عمیر)^(۴) ی لەگەڵ ناردن، وە فرمانی پێکرد، کە

(۱) صحیح البخاری: ۳۸۹۲.

(۲) چونکە ئەو کات سزا شەڕعییەکان نەهاتوونە خوار.

(۳) سەرچاوه و بفرگی پێشوو، ص(۲۲۳).

(۴) یەکیک ئەوانە ی، کە لەسەر ئەوانە نیمانیا ن هێناوه، وە یەکەمین بانگەوازا کار بوو بۆ لای خوا، (مصعب

بن عمیر) بوو.

قورثانيان به سهردا بخوښي و ئيسلاميانتى بگه يه نى و له دين شاره زيان بکات، بويه له (يثر) دا پيان ده گوت (المقريء) يانى: (قورثان پي خوښ)، واته نهو که سهى که قورثان به خه لکى ده خوښي و فيريان ده کات، مه نزلگا که شى له لاي (أسعد بن زرارۃ بن عدس) بوو، که (کنية) ي (أبي أمامة) بووه، (ابن اسحاق) ده لى: (مصعب بن عمير) پيش نويژيشى بو ده کردن، چونکه (نهوسو خه زره ج) هيچ کاميان ناماده نه بوون، که نويژ له دواى يه کتره وه بکه ن^(۱).

قوناضى سريهم : په يمانى دووهمى (عقبة) :

قوناضى سريهمى ديدارى پيغه مبهري عليه السلام له گهل نوينه رانى شارى (يثر) له سالى (۱۳) يه مى پيغه مبهرايه تى دابوو، (ابن هشام) له وباره وه ده لى: ^(۲) دواى نه وهى که (مصعب بن عمير) بو ماوهى يه ك سال له (يثر) ده مينيتيه وه، له سالى داهاتووداو له کاتى (موسم) ي هه جدا ده گه رپيته وه بو مه که له گهل نهو مسولمانان هى که له سهر ده ستى نهو مسولمان بوو بوون، به لام که له (يثر) وه به رپي ده که ون خوښان له کافره کانى نهوئ جيانا که نه وهو به يه که وه دين، بو نه وهى ناشکرا نه بنو زيانيان پي نه گه يه نن، که ده گه نه مه که کات و شوينيك له گهل پيغه مبهري عليه السلام داده نين بو يه کتر بينين له لاي (عقبة) له نيوه راستى روژه کانى ته شريق (أيام التشرىق) دا، ^(۱) واته: ۱۱-۱۲-۱۳/ (ذى الحجة) }، (كعب بن مالك)، که يه کيکه له وانهى نامادهى نهو په يمانه بووه، ده لى: ^(۳) دواى نه وهى که له (حج) بووينه وه نهو شه وهى، که قه رار بوو پيغه مبهري عليه السلام تيدا بينين سهره تاي شهوئ له گهل موشريکه کان له لاي مه نزلگا و باره کانى خو مان خه وتين هه تا سريهمى که شهو روښشت، دوايى ئيمه به په نه نانى هه ستاين و له مه نزلگا که هى خو مان هاتينه دهر و به په نه نانى

(۱) هه مان سهرچاوه و بهرگ، ص(۲۲۴).

(۲) هه مان سهرچاوه و بهرگ، ص(۲۲۶).

(۳) هه مان سهرچاوه و بهرگ، ص(۲۲۷-۲۲۸).

روښتښتښت تا شپوه کاني (عقبه) لهوئ هه موومان کډووينه وه که (هفتاو سئ) پياوو (دوو) نافرته بووين، دوو نافرته که شپه کيکيان (نسبته بنت کعب) که (کنيه) کهي (أم عمارة) بوو، شهوئ دیکه يان (أسماء بنت عمرو) که (کنيه) کهي (أم منيع) بوو، (کعب بن مالك) دهلي: ^(۱) لهوئ پيغه مبهري صلى الله عليه وسلم قسهي يو کردين و قورئاني يو خويندينه وه بانگي کردين يو ئيسلام، پاشان فهرموئ: {أبايعكم على أن تمنعوني مما تمنعون منه نساكم وأبائكم}، واته: په يمانتان له گهل ببهسته، که بهرگريم لي بکه و پشتگيرم بن وه کو چوڼ پشتگيري و بهرگري ده کهن له هوسهرو منداله کاني خوتان، (کعب) دهلي: (براء بن مالك) له پيش هه موواندا دهستي پيغه مبهري گرت صلى الله عليه وسلم، وه گوئ: به لي سويند بهو زاتهي، که توئ به حق ناردوه، تو دپاريژين له هه موو شتيک، که ناموس و مال و مندالي خوماني لي دپاريژين.

(کعب) دهلي: گومان شه پيغه مبهري صلى الله عليه وسلم په يمانان له گهل ببهسته سويند به خوا ئيمه کورې شهرو نامرازي جهنگين، له بابو باپيرانه وه به ميراتمان گرتوه (وه نه بي تازه فيري شهري بووين).

(کعب) دهلي: کاتيک که (براء بن مالك) قسهي له گهل پيغه مبهري صلى الله عليه وسلم ده کرد (أبو الهيثم بن التيهان) قسه کهي پي بري و، وتي: شه پيغه مبهري خوا صلى الله عليه وسلم له نيواني ئيمه جووله که کاندا په يمان و به لي هه يه، ئيمه که دواي تو بکهوين ده بي شه په يمانه هه لوه شينينه وه، جا ئايا کاتيک ئيمه و امان کردو خواش توئ سه رخست، دواي تو ده گه رييته وه بوني قه ومه که ت (قوريش) و ئيمه به جي ديلي و (پشتمان بهرده دهي له بهرانبه ر ناحه زانماندا).

(کعب) دهلي: پيغه مبهري خوا صلى الله عليه وسلم زهرده خه نه يه کي هاتي و فهرموئ: {بل الدم الدم والهدم الهدم، أنا منكم وأنتم مني، أحارب من حاربتم وأسألم من

سألعم}^(۱)، واته: به لکو خویئم له گهل خوینتانه و مال لئ تیكچوونیشم له گهل مال لئ تیكچوونتانه، من له ئیوه م و ئیوه ش له من له گهل كئ شهر بکه ن شهر ی له گهل ده كه م، وه ناشتیش له گهل كئ بکه ن ناشتی له گهل دا ده كه م^(۲).

(كعب) ده لئ: ئنجا پیغه مبه ری خوا ﷺ پیی فەرموین: **{أخرجوا الي منكم اني عشر نقیبا لکونوا علی قومهم بما فیهم}**^(۳)، واته: دواژه مشوورخوړ (نقیب) م له نیو خو تاندا بو هه لپژیرن، بو ئه وه ی هه ر کامیکیان به سه ر تیره که ی خۆیه وه برا گه وه بی.

چونکه نا کرئ پیغه مبه ر ﷺ له و کاته دا له گهل یه کی مسو لماناندا قسه بکات، بۆیه پیویست بووه یه کیك بیته نوینه ری کۆمه لیک، (کعب) ده لئ: ئنجا ئیمه ش دواژه (نه قیب) مان له نیو خو ماندا هه لپژاردن، وه به پیغه مبه ر مان ناساندن، که (۹) که سیان له (خه زره ج) بوون و (۳) شیان له (ئه وس) بوون، به م شیویه:

- ۱- أسعد بن زرارۃ .
- ۲- سعد بن الربیع .
- ۳- عبدالله بن رواحۃ .
- ۴- رافع بن مالك بن العجلان .
- ۵- البراء بن معرور بن صخر .
- ۶- عبدالله بن عمرو بن حرام .
- ۷- عبادة بن الصامت .
- ۸- سعد بن عبادة .
- ۹- المنذر بن عمرو بن خنیس .

(۱) هه مان سه رچاوه و به رگ، ص (۲۲۸).

(۲) هه مان سه رچاوه و به رگ، ص (۲۲۹).

(۳) ابن هشام، ج ۲، ص (۶۳).

۱۰- أُسید بن حضیر .

۱۱- سعد بن حیثمة بن الحارث .

۱۲- رُفاعة بن عبدالمندر بن زبیر^(۱).

(ابن اسحاق) دهلي: نجا پیغمبر ﷺ به (نهقیب) هکانی فہرمو: {انتم علی قومکم بما فیہم کفلاء ککفالة الحواریین لعیسی بن مریم علیہ السلام} وأنا کفیل علی قومی، یعنی المسلمین؟ قالوا نعم^(۲)، واتہ: ئیوہ ہر کامیکتان لہسہر قہوم و خزمانی خوئی سہر پهرشتیار دہبی، وہ کو چوڼ حہوارییہ کان کہ فیل و وہ کیلی عیسای کوری مہریمہ بوون (علیہ الصلاة والسلام)، وہ منیش مشورخوږم بہسہر ہہمو قہومہ کہ مہوہ، یانی: مسولمانان، ئہوانیش گوتیان: بہ لئی.

(کعب) دهلي: ^(۳) پیغمبر ﷺ فہرمو: {ارفضوا الی حالکم}، واتہ: ئیستا بلاوین و بچنہوہ بو لای بنہو بارگہ کانتان (بوئہوہی موشریکہ کان ہہستیان پی نہ کهن)، (کعب) دهلي: (عباس بن عبادہ) بہ پیغمبر ﷺ گوت: سویند بہو خوانیہی بہ حہق رہوانیہی کردووی، ئہ گہر حہز دہکہی و پیٹ چاکہ بہیانی بہ شمشیرہ کانمان لہ موشریکہ کان دہدہین!

پیغمبر ﷺ لہ وہ لامدا فہرمو: {کم تؤمر بذلك ولكن ارجعوا الی حالکم}^(۴)، واتہ: جاری فہرمانمان بہوہ پی نہ کراوہ، بہ لکو بگہرینسہوہ بو نیو بارگہ کانی خوٹان، ئیمہش گہر اینسہوہ بو لای بنکہو بارہ گاکانی خوٹان و خہوتین ہہتا بہیانی.

(۱) سہرچاوہی پیشوو، ص(۲۲۹، ۲۳۰).

(۲) ہہمان سہرچاوہ، ص(۲۳۰).

(۳) ہہمان سہرچاوہ، ص(۲۳۱).

(۴) ہہمان سہرچاوہو بہرگو لاپہرہ.

بهنده کانی پهیمانی دووه می (عقبه) :-

(جابر بن عبدالله)، که یه کیکه لهوانه ی که لهو پهیمانه دا بهشدار بووه، دهلی: (۱)
گومان ئیمه ههتا که ی بهیلین پیغه مبهری خوا صلی الله علیه و آله له شاخه کانی مه که
دهربکری، وه بترسیتریت، دهبی بچین بهیتین و له شاری خومان له خزمهتی
دایین.

(جابر) دهلی: بویه له مهوسیمی حه جدا حه فتا کهس رویشین بو مه که
بهلینمان پیداو شوینمان دیاریکرد، له شیوه کانی (عقبه)، یه که یه که دوو دوو
چوین بو ئهوی ههتا هه موومان کو بوینه وه، وه به پیغه مبهرمان صلی الله علیه و آله گوت: ئه ی
پیغه مبهری خوا صلی الله علیه و آله له سه ر چی پهیمانت پی بدهین؟!

ئه ویش فهرمووی: {تأیونی علی: السمع والطاعة فی النشاط والکسل،
والنفقة فی العسر واليسر، وعلى الأمر بالمعروف والنهي عن المنکر، وأن
تقولوا فی الله لا تخافون فی الله لومة لائم، وعلى أن تنصرونی فتنصرونی
اذا قلیت علیکم مما تمنعون منه أنفسکم وأزواجکم وأبنائکم، ولکم
الجنة} (۲)، که واته: بهنده کانی پهیمانامه ی دووه می (عقبه)، بهم شیوهیه بوون:
پیغه مبهر صلی الله علیه و آله پی فهرموون:

(۱) گویم بو بگرنو فهرمان بهریم بو بکه، له کاتی پی خوش بوون و پی ناخوش
بووندا، یان له کاتی که له قهلبتان خوشه و له کاتی که له سه ر
شاتان قورسه.

(۲) مائی خوتان بهه خشن له کاتی سه غله تی و ئاساییدا (له کاتی گرانی و
هه زانی) دا.

(۱) پروانه: (البداية والنهاية) لابن کثیر، ج ۳، ص (۱۸۴).

(۲) رواه أحمد یاسناد حسن وصححه الحاکم وابن حبان، وه پروانه: (البداية والنهاية)، ج ۳.

۳) فرمان به چا که بکه‌نو ری له خراپه بگرن.

۴) قسمی حق بکه‌ن له‌بهر خاتری خوا، وه له حق گوتن نه‌سله‌مین‌ه‌وه و گوی نه‌دنه لومه‌ی لومه‌کاران.

۵) پشتم بگرنو به‌رگرییم لی بکه‌نو سهرم بخه‌ن، دواي نه‌وه‌ی که دیمه لاتان بو شاری (یثرب) وه بمپاریزن له شتیك، که خوتانو مالو خیزانو مندا له کاتتانی لی ده‌پاریزن، له به‌رامبه‌ریشدا به‌هه‌شتان هیه.

(جابر) ده‌لی: دواي ته‌واو بوونی فهرمایشته‌کانی نیمه‌ش هه‌لساینو په‌یمانمان پیدا، وه په‌یمانی له نافرته‌کانیش وه‌رگرت، به‌لام پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌ستی نه‌خسته نیو ده‌ستی نافرته‌کانه‌وه، به‌لکو پاش نه‌وه‌ی په‌یمانمان پیدا فهرموی: **{ اذْهَبْنَ فَقَدْ بَايَعْتُكُنَّ }** رواه أحمد وصححه (شعیب الأرنؤوط)، واته: برؤن نه‌وه په‌یمانمان لی‌تان وه‌رگرت.

به‌لی به‌ریزان!

به‌م شیوه‌یه پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌وه‌ی، که له توانایدا هه‌بووه، به‌نه‌رکی خوی هه‌لساوه، وه خوی په‌روه‌ر دگاریش به‌لینی خوی بو هی‌ناو ته‌دی، که ده‌فهرموی: **{ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ }** ﴿۶۹﴾ العنکبوت، واته: وه نه‌وانه‌ی له‌ریی نیمه‌دا خویان ماندوو ده‌که‌نو تی‌ده‌کوشن، نیمه‌رییه‌کانی خومانیان پیشان ده‌ده‌ین، وه بیگومان خوا له‌گه‌ل چا که کاراندایه، لی‌ره‌دا نه‌گه‌ر سه‌رنج بده‌ین خوی به‌به‌زه‌یی نه‌یفه‌رمووه: (سبیلنا) به‌لکو به‌کو هی‌ناو ته‌دی: (سُبُلنا) ری‌گه‌کانمان، چونکه نینسان کاتیک کار بو ئیسلام ده‌کات، بو هه‌ر جوړه ئیشیک پیویستی به‌جوړه رییه‌کی راست هیه‌وه ده‌بی خوی کاربه‌جی هه‌مو رییه‌کانی پیشان بدات، چونکه هه‌ر قسمو ره‌فتارو هه‌لویستی‌ک پیویستی به‌ری‌گیاهه‌ک هیه‌وه بو نه‌وه‌ی نیشانه‌ی تی‌دا بی‌کی و نامانجی تی‌دا وه‌ده‌ست بی‌تی، ناشکراشه

مه به سستی پیغه مېر ﷺ له بینینې نوینه رانی شاری (یشرب) و قسه بؤ کردنیان و ناردنه وه یان بؤ شه وی، دواي مسولمان بوونیان، شهوه بووه که ویستوویه تی پیگه و جیگه یه که فراهه م بینې، که بگوئیت و بیته بناغه بؤ دروست بوونی کیان و قهواره ی ئیسلامی و (یشرب) ی به شوینکی گونجاو زانیوه، به لام دواي شهوه ی که نوینه رانی شه وی ئیمانان پی هیناوه و په یمانان پی داوه.

که واته: لیره وه بومان د درده که وی، که بناغه ی دروست بوونی ده ولته و کیان و قهواره ی ئیسلامی بریتیه له تیگه یان دنی خه لک و پیگه یان دنیان و دروست بوونی ئیمانان راسته قینه له دل و دروونی خه لک داو قه ناعه ت هینانان و په یمان لی و هرگرتیان، نه که به هیژو زه برو زور و توندوتیژی بویستری ئیسلام بیه پیتری به سهر خه لکید، و ه شه وانه ی وای بیرده که نه وه که ده گونجی ده ولته تی ئیسلامی به فهرکردن و به زه برو زور بنیات بنری، شهوه له ئیسلام حالې نه بوون، و ه پیغه مېر ﷺ ده ولته تی ئیسلامی دامه زانده بی شه وه ی یه که دل و په خوین پرژینې، به لکو خه لکی تیگه یان دوه و پیگه یان دوه و ئیسلامی بؤ روون کردنه وه و ئیمانان پی هیناوه و، دواي شهوه ی له سهر شانی شه و خه لک و بنکه جه ماوه رییه، کیان و ده ولته تی ئیسلامی بنیات ناوه.

مۆلەتدانى پېغەمبەر ﷺ و فەرمانکردنى بە كۆچكردنى ھاۋەلان بەرەو (يىئرب) :-

فەرمانکردنى پېغەمبەر ﷺ، مۆلەتدانى بە ھاۋەلانى، كە لە مەككەۋە كۆچ بىكەن بۇ (يىئرب)، يان لە دوا دواى سالى سىز دەھەمىنى پېغەمبەرايەتيدا بوۋە، ياخود لە سەرەتاي سالى چواردەھەمىنى پېغەمبەرايەتییەۋە بوۋە، كە دوايى بەپىي فەرمانى (عمر) - خوا لىي رازى بىي -، لە سەردەمى خىلافەتى خۇيدا، دواى راپوئىژكردنى بە مسوئلمانان، سالى كۆچ كوردنى پېغەمبەر ﷺ ھاۋەلانى بەرپىزى بۇ (يىئرب)، كراۋە بە سەرەتاي مېژۋوى ئىسلام، ۋە (۱)ى (محرم) یش بەسەرى سالى كۆچى ديارى كراۋە. جا ئىمە لە سىي خالاندا باسى چۆنىەتى كۆچكردنى ھاۋەلان لە مەككەۋە بۇ (يىئرب) دەكەين:

يەكەم: زەمىنە سازكردن بۇ كۆچ كوردن :-

دوو جۆرە زەمىنە سازىي كراۋن بۇ كۆچى مسوئلمانان، ۋە پاشان پېغەمبەرى خوا ﷺ لە شارى مەككەۋە بۇ شارى (يىئرب)، كە دوايى ناۋى لىئراۋە (مدینە).

۱- پەيماننامى يەكەم دوۋەمى عەقەبە :

ديارە لە سەرەتاۋە پېغەمبەر ﷺ رېگەى بەھاۋەلانى بەرپىزى نەدا كە كۆچ بىكەن بۇ (يىئرب)، بەلام دواى ئەۋەى نوينەرانى شارى (يىئرب) لە ھەردوو ھۆزى (ئەسوس و خەزرج) ھاتن و لە پەيمانى يەكەم دوۋەمى عەقەبەدا پەيمانان بە پېغەمبەر ﷺ داۋ، گەرەنەۋە بۇ (يىئرب) و خەلكىكى مسوئلمانى ئامادە دانستە ئەۋى پەيدا بوون، ئىجا فەرمانى كرد بە كۆچ كوردن بەرەو (يىئرب)، كە مېژۋونوسان ناويان لە پەيمانى (عقبة) يەكەم ناۋە (بيعة النساء)، ئەمەش ماناى ئەۋە نىيە بە كەم سەير كرابى، بەلكو زانايان ۋەكو زاراۋەيەك بەكاريان ھىناۋە ئەۋەشيان لە ئايەتى پيش

کۆتایی سوورتهی (الممتحنة) وەرگرتوه، که دهفرموی: ﴿يَأْتِيهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنُتُ يُبَايِعُكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقَ وَلَا يَزْنِيَ وَلَا يَقْتُلَنَّ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِيَنَّكَ فِي مَعْرُوفٍ وَلَا يَبَايِعَهُنَّ وَأَسْتَغْفِرُ لهنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (الممتحنة، جا له بهرئوهی بر گه کانی په یمان نامه ی یه که می (عقبه) هه مان ئه م فره مانان، که له م ئایه تانه دا هاتون، بویه زانایان ناویان لئ ناوه (بیعة النساء)، خوای زال و کار به جی له م ئایه تانه دا بۆ پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله دیاری کردوه که کاتی که په یمان له ئا فره تان وهرده گری، پیاان رابگه ی نه، که به و شیوه یه ره فتار بکه و خو له و شتانه بیاریزن، که واته: زانایان له بهرئوه یه، که ناویان له په یمانی یه که می (عقبه) ناوه، په یمانی ئا فره تان (بیعة النساء)، په یمانی دوومی (عقبه) شیان بویه ناو ناوه په یمانی جهنگ (بیعة الحرب) له بهرئوه ی که له یه کی که له بر گه کانی دا پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله دهفرموی: (که هاتم بۆ نیوتان من بیاریزن و هکو چۆن نه فسو و ناموس و مال و خیرانی خۆتان ده پاریزن).

به ئی وەرگرتنی ئه م دوو په یمانه بریتی بوون له زه مینه سازیی یه که م، پیشت ریش باس مان کرد که بناغه ی پیکه ی نانی کۆمه لگای ئیسلامیی و بنیات نانی کیان و ده و له تی ئیسلامیش بریتیه له دروست کردنی بنکه ی جه ماوه ری و په یدا بوونی خه لکی کی مسو لمان که باوه ش بۆ شه بانگه وازه بگر نه وه و پیشوازیی لیبکه و ناماده بن به سه رو مال بیپاریزن و پشتگیری لئ بکه ن، جا داوی شه وه که پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله شه و بنکه جه ماوه رییه ی له (یشرب) دروست کردوه و زانیویه تی به و نه ندازه یه گه شه ی کردوه، که به که لکی شه و بی ت بیکاته بناغه ی ده و له ت و کیانی ئیسلامیی، شه و کاته مۆله تی داوه به هاوه لانی به ریزی، که کۆچ بکه ن بۆ شه و.

۲- چەند ئايەتتىكى قورئان لىبارەى كۆچكەردىنە:

زەمىنە سازىى دوۋەم ئەۋەيە، كە خۋاى پەرۋەردگار چەند ئايەتتىكى ئاردنە خوار، كە باسى كۆچ كەردن پاداشتى گەۋرەى ئەۋانە دەكەن كە ئە پېناۋى خۋادا مالۋ ھالۋ نىشتىمانى خۇيان بەجى دىلن، ۋە دلى خۇش كەردۋون بەۋە، كە خۋاى بەخشەر دەرۋوى خېرىان لى دەكاتەۋە، ۋە پاداشتىكى گەۋرەيان دەبى، كە بىگومان ئەۋەش زەمىنە سازىيەكى قورئانىى بوو بۆ كۆچ كەردن، دۋاى ئەۋەى كە پېغەمبەر ﷺ زەمىنە سازىيەكى سىياسى كۆمەلەيەتتى بۆ كەردە، كە دىارە ئەۋەش ھەر بە ۋەحى ئاراستە كەردنى خۋاى زاناۋ شارەزا بوۋە، ئەمەش چەند ئايەتتىك ئەۋبارەۋە:

أ/ خۋاى بەبەزەيى دەفەرمۈى: ﴿قُلْ يٰعِبَادِ اللّٰهِ اٰمِنُوْا اَنْتُمْ رَّبُّكُمْ لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا فِىْ هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّاَرْضُ اللّٰهِ وَّاسِعَةٌ اِنَّمَا يُوَفّٰى الصّٰبِرُوْنَ اَجْرُهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ ﴿۱۰﴾ الزمر، واتە: (ئەى مۈھەممەد! تۆ بەناۋى مەنەۋە بانگى بەندە كام بەكە) بلى: ئەى ئەۋ بەندانەم كە ئىمانتان ھىناۋە! پارىز ئە پەرۋەردگارتان بەكەن، بۆ كەسانىك ئە ئېۋە، كە چاكە دەكەن ئە دۇنيادا، چاكە ھەيە ئە دۋارۋۇزدا، ۋە سەرزەمىنى خواش فراۋانە (ۋاتە: ئەگەر ئە شۈبھىك دىياتان لى ۋەتەنگ ھات، ۋە رېنگاى دىندارىى ۋە خواپەرستىيان لى گرتن، ئەۋ شۈبھىنە بەجى بىلن ۋەچن بۆ شۈبھىكى دى، كە خۋاى پەرۋەردگارى تېدا ئە خۇتان رازىى بەكەن، ۋە شەرىعەتى خوا ئە ژيانى خۇتاندا جىبەجى بەكەن)، بىگومان خۇراگران بى حىساب پاداشتىان دەدرىتەۋە.

ب/ ۋە خۋاى بى ھاۋتا دەفەرمۈى: ﴿وَالَّذِيْنَ هٰجَرُوا فِى اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوْا لَنُؤْتِيَنَّهُمْ فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّلَا جُرْ اٰلَاخِرَةَ اَكْبَرُ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ﴾ ﴿۴۱﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ﴿۴۲﴾ النحل، واتە: ئەۋانەى كە ئە پېناۋ خۋادا

کوچیان کرده دواى شهوى زولمیان لیکراوه و چه وسیعتراونهوه، نیمه هر له دنیا له جیگایه کی باشد نیشته جی یان ده کهین، وه پاداشتی دواړوژیش گه وره تره (له دهر وولیکرانه وهی دنیا) نه گهر بزنان، نه وانه ی که خوړاگرن، وه پشت به پهره ورد گاریان ده بهستن.

نهم نایه ته شهوى لی ده فامریتته وه، که بیگومان ئینسان به بی سه برو خوړاگریی، وه به بی پشت بهستن به خوا، ناتوانی مال و حال و نیشتمانی خو ی به جی بیلی و پرو له غه ری بیان بکات و بهرگه ی نه بوونی و نه داریی و خه و په ژاره و نازار و نار هه تی و دووری له نیشتمان و کهسو کاری بگری.

ج/ خوی تاك و پاك ده فهرموی: ﴿يَعْبَادِيَ الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّ اَرْضِي وَسِعَةً لِأَيْتِي فَاَعْبُدُونِ﴾ ٥٦ ﴿كُلْ نَفْسٍ ذَاقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ اِلَيْنَا تُرْجَعُونَ﴾ ٥٧ ﴿وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نِعَمَ اَجْرُ الْعَمِلِينَ﴾ ٥٨ ﴿الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ ٥٩ ﴿وَكَاٰنَ مِنْ دَاۤئِمَةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللّٰهُ يَرْزُقُهَا وَاِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ ٦٠ ﴿العنكبوت، واته: نهی شه به ندانم، که ئیمانان هیناوه! بیگومان سه رزه مینی من فراوانه، هر من بیه رستن (واته: له هر شویئیک ریگای به ندایه تی کردنتان بو من لی گیرا، شه شوینه به جی بیلن، چونکه ئینسان ده بی به ندی خوا بی، نه به ندی خاکه و نه به ندی خه لکه)، هه مو نه فسیک ده بی مردنی بیچیژی (جا شه مردنه له ژبانی ژیرده سته پیدا بیچیژی یان له ژبانی مه ردا یه تی و بهر ننگار بوونه وهی زورداران و سته مکاراندا، بویه له مردنیش مه ترسن)، ئنجا ده فهرموی: دواپی بو لای نیمه ده گه پرنینه وه، (که واته: وریابن بزنان چون ده گه پرنینه وه بو لامان، به دهستی پری به ندایه تی یان به دهستی خالی! بویه ده بی ئینسان هه ول بدات به تویشووی به ندایه تی یه وه بگه پرنینه وه)، ئنجا ده فهرموی: وه نه وانه ی ئیمانان هیناوه کرده وه

باشەكان دەكەن لە بەهەشتیدا لە كۆشكە بەرزەكاندا نىشتەجىيان دەكەين، كە رووباريان بە ژێردا دەپۆن، وە باشترین پاداشت پاداشتى ئەوانەيه، كە بۆ خوا كاردەكەن، ئەوانەى كە خۆپاگرن وە پشت بە پەرەردگاريان دەبەستن، ئنجا باسى رۆزيان بۆ دەكاو دەفەرموى: زۆر زىندەوەر هەيه رۆزييهكەى خۆى هەلئەگري، بەلام خوا رۆزى هەمويان دەدا، وە هى ئۆهوش دەدا، وە خوا بيسەرەو زانايە.

دووهم: فەرماندان بە كۆچ كردن:

پېغەمبەر ﷺ فەرمانى كرد بەهاوێ بەرپزەكانى - خوا لىيان رازى بى-، كە كۆچ بكەن بۆ (يەرب)، لەوبارەو دايكمان (عائشە) -خوا لىيان رازى بى- دەلى^(۱): (كاتىك ئەو حەفتا كەسەى، كە پەيماننامەى دوومى - عقبە-يان لەگەڵ پېغەمبەر بەست) گەرانەو بۆ شارى - يەرب-، پېغەمبەر ﷺ بەو دەلى زۆر خوش بوو، چونكە خواى بەرزو شكۆدار قەلایەكى بۆ دروستكرد، وە كەسانىك بوونە پشتيوان و پشتگيرى كە جەنگاوەرو پياوى جوامير بوون، ئنجا دواى ئەو هى موشريكەكان زانيان، كە مسوڵمانەكان دەيانەوى كۆچ بكەن و برۆن، وە كەميكيشيان بيستبويان، كە نوينهەرانى شارى (يەرب) لە (ئەوس و خەزرج) پەيمانيان بە پېغەمبەر ﷺ داو و مسوڵمان بوون، ئازار و ئەشكەنجەيان لەسەر بروداران زياتر كرد و بەشيوەيهك كەوتنە ئازاردانيان كە پيشتر ئازارى وايان نەدابوون، ئىدى لە ئەنجامدا هاوێلانەى بەرپزى پېغەمبەر ﷺ داواى مۆلتەيان لە پېغەمبەر ﷺ كرد، كە كۆچ بكەن، (چونكە هاوێلانەى بەرپزى پېغەمبەر ﷺ بەبى مۆلتە نامادە نەبوون كارىكى وا گرنگ بكەن و نۆو شارەكە بەجى بۆلن، ئەگەر زياتریش لەو ئازار درابان)، ئنجا پېغەمبەر ﷺ لە وەلامى ئەو دەفا فەرموى: **إني أريت دار هجرتكم ذات**

نخل بين لابئين، وهما الحرثان... { رواه البخاري ^(۱) }، واته: ټولو شويښه، که کوچی ټوله کهن پيشانم دراوه، شويښکه دارخورمای لښ و له نيوان دوو بهرزيديده، که بهرده کانی رهشن...).

(عائشة) ده لى: روژنيکیان پيغه مېهر ﷺ به روويکی گه شهوه به هاوې لاني به ريزی فرموو: **{ قد اُخبرتُ بدار هجرتکم وهي مغرب، فمن أراد الخروج فليخرج اليها }** ^(۲)، واته: هه والم پي درا دهر باره ی ټولو شويښه، که کوچی ټوله کهن، ټوليش (يشرې)، کي ديه وي دهر چي ټولی بچي.

نجا مسولمانه کان ده ستیان کرد به کوچ کردن و هاوکاری یه کديان ده کرد، دوو دوو سى سى، ټولانه ی که خرمی یه کدی بوون به پنهانی ده چوون ټولو (يشرې)، وه له وي پشتيوانه کان (الانصار) هاوکاریان بوون و له مال و حالي خویندا همواندياننه وه، تا وای ليهات مسولمانان هه موویان له شاری مه که ده چوون و دواى دوو مانگو چهند روژنيک له (بيعة العقبة الكبرى) کهس نه مایه وه له مه که ده جگه له پيغه مېهر ﷺ (أبوبکر و علي) - خوا لښان پازى بى-، وه چهند که سيک، که مشريکه کان به زور هڅتیبیاننه وه، یان یه کيک که نه خوش و پيرو په که وته بوو نهیده توانی بهر پيدا بړوا، واته: بهس ټولانه ی، که له بهر هر هويک بيت نه یان توانی کوچ بکهن، ټولانه له مه که ده مانه وه.

وه یه کهم کهس له هاوې لاني پيغه مېهر ﷺ که ساليک پيش (په یمانی عهقه به ی گوره) کوچی کردبوو ټوله مدينه، (أبو سلمة بن عبد الأسد) بوو، وه دواى ټولو (عامر

(۱) صحيح البخاري: ۳۹۰۵، دياره له سهره تادا به خهون پيشانی دراوه، دواى چهند روژنيک خواى کار به چي له ريگای وه حيه وه ناوی شويښه که ی پي گوتوه وه والي پيداوه.

(۲) طبقات ابن سعد، ج ۱، ص (۳۲۵).

بن ربيعة) و خيزانه كهي (ليلی بنت أبي حثمة)^(۱)، دووهم سئيه‌م كه‌س بوون كۆچيان كرد.

سئيه‌م: هه‌لويستی كافران و ريگرييان له كوچ :-

له‌به‌رته‌وه‌ي كه‌ساني دهم راست و زله‌زله‌كاني مه‌كه‌كه زانيويانه نه‌و كوچ‌كردنه‌ي مسولمانان بو شاري (يثر) به به‌رنامه‌يه‌كي توكمه‌و داريژراوه بووه تهنيا بريتي نه‌بووه له پاكردن و خۆده‌ريازكردن، وه زانيويانه كه نه‌وكاره نه‌خشه‌يه‌كي سياسي له‌پشته‌وه‌يه‌و شتي له‌سهر بينا ده‌كري، سهره‌نجام نه‌وه‌ي له مه‌كه‌كه بزيان نه‌كراوه، له (يثر) ده‌يكه‌نو هيژو پيژ بنيات ده‌ني، بويه به هه‌موو شيوه‌يه‌ك هه‌وليانداده كه ري له‌و كوچ كردنه بكرن و نه‌هيلن خه‌لكه مسولمانه‌كه مه‌كه‌كه به‌جي بيلن، بو نه‌و مه‌به‌سته‌ش چه‌ند شيوازيكيان به‌كاره‌يتاوه، له‌وانه:

أ- ري لينگرتن:

وه‌كو له به‌سه‌رهاتي (أم سلمة) و (أبي سلمة) دا ده‌بينري، كه ژنو مي‌رديك بوون - خوا لييان پازي بي‌ت-، وه‌ك (أم سلمة)^(۲) بومان ده‌گي‌پي‌ته‌وه ده‌لي^(۳): كاتي‌ك سلمة) ويستي كوچ بكا، خوشتره‌كه‌ي هيناو مني خسته سهری و دوايي ري‌شمه‌ي خوشتره‌كه‌ي گرت و ويستي بكه‌ويته ري به‌ره‌و (يثر)، كاتي‌ك كه خزمه‌كانم (بني مخزوم) هه‌ستيان پي‌كرد، هاتنه سهر ريگاي و پييان گوت: نه‌گه‌ر خوت ده‌رؤي نه‌وه ده‌سه‌لاتي تۆمان نيه، به‌لام نه‌و ئافره‌ته هئ ئيمه‌يه‌و قبول ناكه‌ين له‌گه‌لت بي‌ت، منيان برده‌وه لاي خويان، (بنو عبدالأسد) يش، كه خزمانی (أبو سلمة) بوون، گوتيان: مادام ئيوه ئافره‌ته‌كه‌ي له‌گه‌ل ئيزن ناده‌ن و ليی ده‌ستيننه‌وه، ئيمه‌ش

(۱) طبقات ابن سعد، ج ۱، ص (۳۲۵).

(۲) (أم سلمة) - خوا ليی پازي بي- دواي مردنی هاوسره‌كه‌ي، شوي به پيغه‌مبه‌ر ﷺ كردوته‌وه.

(۳) بروانه: (السيرة النبوية...)، ج ۲، ص (۲۴۲-۲۴۳).

ناهیالین کوربه که مان له لای نه و نافرته بهی و نهوانیش کوربه که یان راکیشا، به جوړیک خزمه کانی من و خزمه کانی (أبو سلمة) هه ریه که له لایه که وه (سلمة) یان راده کیشا تا کو قوئی (سلمة) له جی چو، وه له کوتاییدا من له لای خزمه کانم چه پس کرام، (سلمة) ی کورپشم له لای خزمه کانی (أبو سلمة) مایه وه، وه (أبو سلمة) ش کوچی کرد بو (یشرب)، وه نزیکه ی سالی که من بهو شیوهیه مامه وه و زور ده گریام، (که ئاوا بی کورو میرد ماوه ته وه و هه ریه که یان له شوینیکه و ناگای لیان نیه و خویشی وه که دیل هیلراوه ته وه و ناهیالین کوچ بکا) تا کو خزمه کانی خو م به زه ییان پیدا هاتمه وه و گوتیان: با واز له و نافرته بینین، که له کورو میردمان کردوه، ئنجا وازیان لی هینام و رینگایاندا، که برؤم و له نه نجامی نه وه دا خزمه کانی (أبو سلمة) ش کوربه که یان دامه وه، دوا یی خزمه کانم و لاخیکیان دامی و منیش له گهل کوربه که م ملی ریم گرت به وه (یشرب) تا کو (تنعیم) چووم، له وئ (عثمان بن طلحة) م بینی، که تا نه و کاته ش مسولمان نه بوو بو.

گوتی: نه وه بو کوئ ده چی؟

گوتم: ده چم بو (یشرب).

گوتی: که ست له گهل؟!

گوتم: نه خیر که سم له گهل نیه.

گوتی: نه وه نا جوامیرییه، که تو به ته نیا بچی، بویه له گهل هات هه تا گه یاندمیه نه وئ (یشرب)، وه له نیو عاره باندا پیاوی هیته به شهرم و به نه ده ب و جوامیرم نه دیبو^(۱)، له پیشمه وه ده ریشیت، دوا ی نه وه ی، که ده یزانی ماندو بووم یان پیویستم به دابه زین هه یه، و لاخه که ی بو یه خ ده دام و داده به زیم بو خویشی ده چو و

(۱) له نیو عاره باندا هندی که عاده ت و ره وشتی جوامیرانه هه بوون، که شهرع زور ته نکیدیان له سه ر ده کات، بو نمونه: نه م هه لویسته ی (عثمان بن طلحة).

بۇ شوئىنىكى دورۇ، وە دەيگوت ئەگەر ئىشت تەواو بوو يان ئىسپراحتەت كردو
 حەسايەو بە بانگم بگە، دوايى دەھاتەو سوارى ولاخەكە دەبوومەو دەكەوتەو
 پېشم، بەو شوئەيە تا گەيشتىنە نزيك شارى (يشرې) گوتى: ئەو (يشرې) و ئەو
 ئەويەو گەرايەو بۇ مەككەو منىش چوومە نپو شار.

ب- رڤاندن :-

يەككى دىكە ئە شوئەزەكانى موشرىكەكان بۇ رېگرتن ئە كۆچكردنى
 مسوئمانەكان، برىتى بوو ئە (رڤاندن)، واتە: دواى ئەو، كە كابرأ كۆچى كردو بۇ
 (يشرې) و گەيشتوتە ئەوئ ئە وېرا بېھننەو، بۇ وئە: بەسەرھاتى (عياش بن أبى
 ربيعة)، كە كورە مامى (أبو جهل) و (الحارث بن هشام) بوو براى دايكىشان بوو،
 (ابن هشام)^(۱) دەگېرپتەو، كە (عمر بن الخطاب) -خوا ئىي رازى بئ- گوتويەتى:
 من و (عياش بن أبى ربيعة) ئەگەل (هشام بن العاص) هەرسىكمان برپارماندا، كە
 بەيەكەو كۆچ بگەين، شوئىكمان ديارى كرد، كە ئەوئ يەكدى بېينىنەو، من و
 (عياش) گەيشتىنە ئەوئ زۆر چاوەرپى هيشاممان كرد بەلام نەھات، زانيمان كە
 گىراو، بۆيە ئىمە رۆيشتىن، دواى ئەو چووينە (يشرې) چەند رۆژىكى پىچوو،
 (أبو جهل) و (الحارث بن هشام) هاتن و بە (عياش) يان گوت ئەبەرئەو، كە تۆ
 دايكت بەجېھىشتو سوئندى خواردو، كە ئە سەرى دابىنى و ئە خوى بشواو، ئە
 بچىتە بەر سىبەرىش، تا ئەتبىنىتەو، (عياش) یش بەزەيى پىدا هاتەو.

(عمر) دەلئ: منىش گوتم: (عياش) ئاگات ئە خۆت بئ! ئەو قەومەكەت
 دەيانەوئ ئە دىن هەلت بگېرئەو، بەخوا ئەگەر دايكت سەرى بخورئ و ئەسپى
 تى بگەوئ، گوئ ناداتى، سەرىشى دەشواو شانەشى دەكات و ئەگەر گەرمای مەككەش
 تىنى بۇ بىنى، دەچىتە بەر سىبەرىش.

(۱) سەرچاوەى پېشوو، ج ۲، ص (۲۴۵-۲۴۷).

ئەویش گوتى: ئاخر هەردەبىي بچم، چونکە هەندىک مال و سامانم لەو يیه نەم هیناوه....

منیش پيم گوت: (عیاش)! من یه کیکم له دهوله مەندەکانى قورەیش، نیوهى ماله کەم بو تو! به لام له گەلیان مەچۆوه.
گوتى هەر دەبىي بچم.

گوتم: مادام هەر دەچی، با ئەو حوشرەت وى بدەم، حوشرەیکە زۆر به غارو چاکە، ئەگەر زانیت فیلەو لییان کەوتیه گومان، سواری بهو خۆت دەرباز بکە.
ئیدی (عیاش) له گەلیان دەچی و بهرله وهى بگەنە مەککە، (أبو جهل) پيى دەلئى:
ئەى برازا! ئەو حوشرەى من سواربوونى زۆر ناخۆشە تۆزیک لهو حوشرەى تو
له دواى خۆتەوه سوارم ناکەى؟

(عیاش) دەلئى: بەلئى و (أبو جهل) له پشتیەوه سوار دەبى، دوايى به هەردووکیان
(عیاش) دەگرنو، دەیهیننە خواری و دەست و پيى دەبەستن و دەیبەن له مەککە
حەپسى دەکەن.

عومەریش - خوا لیى رازی بى - حوشرەکەشى لەقیس چوو، به لام دوايى
(الولید بن الولید بن المغیرة) به فەرمانى پیغەمبەر ﷺ دواى ئەوهى دەفەرموی:
{من لی عیاش بن أبی ربيعة، وهشام بن العاص}؟! و (ولید) یش دەلئى: من،
له (یشرب) وه دەچیت بو مەککە، بو ئەوهى (عیاش) و (هشام بن العاص) دەرباز
بکاو به نهینى دەچی شوینە کەلیان دەبینیتەوه، کە تەماشاکات به زنجیر
بەستوویاننەوه، به لام به شمشیرەکەى زنجیرەکە دەپسینى و دەربازیان دەکات.

کەواتە یه کى دى له شیوازەکانى موشریکەکان بو ږیگرتن له کۆچى هاوه لانی
پیغەمبەر ﷺ، بریتى بوو له ږفاندن (إختطاف).

ج- بهند کردن:-

یه کیکی دیکه له شیوازه کانی ریگریی کردن له کوچی مسولمانه کان بو (یشرب) بریتی بووه له (حه پس) کردن، واته هر له مه ککه زیندانییان ده کردن و نه یانده هیشت کوچ بکهن، بو وینه، به سه رهاتی (هشام بن العاص بن وائل السهمی) - خوا لیی رازی بی- که یه کیک بووه لهو سیانه ی بریاریندا که به یه که وه کوچ بکهن.

(هشام) هر له مه ککه دا حه پس ده کری و ناتوانی کوچ بکات، هه وال به (عمر) - خوا لیی رازی بی- ده گات، که (هشام) زور نازارو نه شه که نهجه ده دری و گوايه هه لکه راپیشه وه، بویه چند نایه تیکی له سوو رتی (الزمر) بو ده نیری، دیاره نهو نایه تانه ش زور ئومید به خشن و له ئومید به خشن ترین نایه ته کانی خوی پهروه ردگارن بو تاوانباران، وه که فهرمو یه تی: ﴿قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا

مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿٥٣﴾ وَأَنِيبُوْا اِلٰى رَبِّكُمْ وَاَسْلُمُوْا لَهُ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاتِيَكُمْ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُوْنَ ﴿٥٤﴾ وَأَتَّبِعُوْا اَحْسَنَ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاتِيَكُمْ الْعَذَابُ بِعَتَّةٍ وَّاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُوْنَ ﴿٥٥﴾﴾ الزمر، واته: (نه ی موحه مه د بانگی بهنده کانم بکه) بلی:

نه ی بهنده کانم، که ده رحه ق به خوتان زیاده ره ویتان کردوه، له ره حمت و به زه یی خوا نا ئومید مه بن، خوا له هه موو گونا هه کان ده بووری، وه بکه رپیشه وه لای پهروه ردگارتان و بو ی ملکه چ بن بهرله وه ی سزاتان بو بی و پشتتان نه گیری، وه بکه ونه شوین چاکترین شتیک، که له پهروه ردگارتانه وه بوتان نیروا وه ته خوار، بهرله وه ی کتوپرو بی نه وه ی هه ست بکهن سزا (نازار) تان بو بی.

عومه ر ده لی: نهو سی نایه ته م به دهستی خوم له سه ر چه رمیک نووسی و ناردم بو (هشام بن العاص)، (هشام) یش ده لی: که نهو نامه یه م به ده ست گه یشت، هه چه نده ده خوینده وه تییان نه ده گه یشت، دوا یی چوومه شوینی ک و گوتم خوا یه نهو نایه تانه م

لږ حالۍ بکه، دوايي خواي به بهزهيي دلۍ روشن کردم‌وهو حالۍ بووم، که نهوه ريځاگردنهوهيه بو من، که نه‌گهر تووشي هه‌ل‌وه کهم وکوپيه‌کيش بووم، خوا ده‌رگاي توبه‌ي کراوهيه، بويه سواري ولاخه‌که‌م بووم و به‌ريکه‌وتم بو (يشرب).

د - مال لږ زه‌وتکردن:-

يه‌کي دیکه له شيوازه‌کاني بي‌پروايان بو ريځاگرتن له کوچي هاوه‌لاني به‌ريز له (مه‌ککه) وه بو (يشرب)، بريتي بو له مال لږ زه‌وتکردن.

بو وينه: (ابن هشام) ده‌لۍ له (أبي عثمان النهدي) يه‌وه بووم گيردراوه‌ته‌وه که گوتوويه‌تي له (صهيب بن سنان) وه پيم گه‌يشته‌وه که کاتيک ويستويه‌تي هيجه‌رت بکا بو (يشرب) کافره‌کاني (مه‌ککه) پييان گوتوه تو که هاتيه نيومان کابريه‌کي نه‌دارو هه‌زار بووي و هيچت نه‌بوو، ئيستاش ده‌ته‌وي خوت و مالو سامانه‌که‌ت ده‌رباز بکه‌ي؟ سويند به‌خوا قبول ناکه‌ين برؤي، (صهيب) يش پي گوتوون: ئايا که ماله‌که‌متان بده‌مي ريم پي ده‌دن برؤم؟ گوتويانه: به‌لږ، نه‌ويش ماله‌که‌يان ده‌داتي و کوچ ده‌کات بو (يشرب).

پيغه‌مبه‌ر ﷺ له مه‌دينه‌وه ده‌فرموي: {ريح صهيب، ريح صهيب}، واته: صوه‌يب قازانجي کرد، صوه‌يب قازانجي کرد^(۱).

وه (عکرمة) ده‌گيرپته‌وه، که کاتيک (صهيب) ويستويه‌تي کوچ بکات، خه‌لکي مه‌ککه دواي که‌وتوون و گرفتيان بو دروست کرده، نه‌ويش بويان دامه‌زراوه چل تيري له تيردان ده‌ره‌يناوه پي گوتوون: نه‌گهر بتانه‌وي زيانم پي بگه‌ينه‌ن ناتوانو به هه‌ر تيره‌ي يه‌کيکتان ده‌کوژم، دوايي هه‌تا ده‌ستم شمشير بگري شه‌رتان له‌گه‌ل دا ده‌که‌م، خوتان ده‌زانن من مه‌ردم و ليتان قبول ناکه‌م، ريم به‌ريدن، نه‌و ماله‌ي له مه‌ککه به‌جي‌م هيشته‌وه با بو ئيوه‌بي.

(عکرمه) دهلي: ئەم نايه ته بهم بۆنه يوه هات بۆ پيغه مېهر ﷺ ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ﴾ ﴿٢٠٧﴾ البقرة، دراوي که پيغه مېهر ﷺ بيني پي فەرموو: {يا ابا يحيى ربح البيع}، واتە: ئەي ئەبوو يەحيا بازرگانيه که قازانجي کرد^(۱)، نايه ته که شي بۆ خوينده وه، ماناي نايه ته که ش ئاوايه: له خه لکي هيه، که خوي ده کړي ته وه له پيناوي ره زامه نديي خوادا (پاره که ي ده دات و خوي ده کړي)، بي گومان خوا بهرام مېهر به به نده کاني زور به به زه يي و ميه ره بانه.

بهو شيوه يه کافره کان هه رچي هوکاره به کاريانهي ناوه، بۆ ريگاگرتن له کوچ و کوچباري هاوه لآن -خوا ليسان رازي بيت-، به لام ئەوان ئاماده بوون ده ستبه رداري هه موو شتيك بن، له پيناو به جيهي ناني فەرمانی خواو پيغه مېهر ﷺ دا. ليره دا بۆمان ده رده که وي که ئيماني هاوه لانی پيغه مېهر ﷺ چه نده دامه زراوو نه له خشاو بووه، چه نده ژياني خويان به قورياني دینی خوا کردوه و ره زامه نديي په روه ردگاريان مه به ست بووه، که مال و سامان و خوشي ماددي و معنه ويان له و پيناوه دا وه لاناوه، ژياني دنيا چه نده لای کافره کان شيرين و مه به ست بووه، ئەوه نده و زياتر له پيناو خوادا لای هاوه لآن کهم نرخ و بي بایه خ بووه.

له هه موو کات و شوي نيکيشدا هه ره به و جوړه نه ياراني ئيسلام به چه ندين شيواو هه ره شه ده که ن و چاو له ئيمانداران سوورده که نه وه له پيناو هه لگه پانه وه و سارد کردنه ويان و شيوازي جوړاو جوړ بۆ ئەو مه به ست به کار دين، به لام به ئاواتيان ناگه ن، چونکه مسولماناني راسته قينه هه موو شتيك و ته نانه ت گيانيشيان ده که نه قورياني ئايينه که يان و مه به ستی هه ره به رزيان ره زامه نديي خوايه.

(۱) رواه الحاكم، وقال: صحيح على شرط مسلم.

کوچکردنی پیغمبر ﷺ له گهل (ابوبکر) دا ﷺ به رهو (یشرب):

چونیه تی کوچکردنی پیغمبر ﷺ له گهل (ابو بکر) - خوا لی پیازی بی - به رهو (یشرب) له ده خالاندا ده خهینه روو، بهم شیویه:

یه کم: (ابن اسحاق) ده لی^(۱): پیغمبره ری خوا ﷺ دوا ی شهوی، که هاوه لانی به ریزی کوچیان کرد له مه ککه وه بو (یشرب)، چاوه ری ده کرد مؤلته بدری و شهوی کوچ بکا، وه هیچ کهس له مسولمانان له مه ککه نه مابوو مه گهر شهوی که هپس کرابی، یان له ژیر نازارو شهکه نجه دامابی، یان نه خوش و په ککه وته بی، جگه له پیغمبر ﷺ (ابو بکر) و (علی) - خوا لی پیازی بی - وه شه بویه کر چند جاریک دوا ی مؤلته تی له پیغمبر ﷺ ده کرد، که ریگای بدا کوچ بکا، پیغمبر ﷺ ناوا وه لامی ده دایه وه {لا تعجل لعل الله یجعل لك صاحباً}، واته: په له مه که به لکو، خوا هاوه لیکت بو بره خسیتی، وه دهیفرموو: {علی رسلک، فإني أرجو أن يؤذن لي} رواه البخاري^(۲)، واته: راهسته! ئومیدم وایه مؤلته بدریم، دیاره شه بویه کریش ئومیدی وابوو بیته هاوه لی پیغمبره ری خوا ﷺ له هیج رته دا.

دوهم: (ابن هشام) ده لی^(۳): کاتی که قوریش زانیان، که پیغمبر ﷺ بنکویه کی جه ماوه ری و قه لایه کی مه حکمه می بو دروست بووه هاوه لانی به ریزی کوچیان کردوه بو (یشرب) و شهوی هه رکاتی که بیه وی ده چیته نیویان و کاری گه وره له ده دست دی، وه دوا ی شهوی هه والیان پی گیشته، کهوا مسولمانه کان له (یشرب) له لایه ن (شهسو و خه زره ج) وه پیشوازیان لی کراوه و هوی تراونه وه و پشتیوانی

(۱) سه رچاوه ی پیشوو، ج ۲، ص (۲۴۸-۲۴۹).

(۲) صحیح البخاری: ۳۹۰۵.

(۳) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۲، ص (۲۴۹-۲۵۰).

کراون، قورېشیه کان ترسان، که پیغمبره ریش ﷺ کۆچ بکا بۆ (یثرب)، وه لهوئ برپاری پروبه پروبوونه و بیان له گهډ بدات و ئه و قوناغهی لاوازی مسوئلمانان به سهر بچی و، مسوئلمانان بچنه قوناغیکی دیکه ی ناماده یی جهنگ و قبول نه کردنی ته شکه نه جوه، بویه سهرانی قورېش له (دار الندوة)^(۱)، که خانووی (قصی بن کلاب) بوو کۆبوونه و و راویژیان کرد، که دهر باره ی پیغمبره ﷺ چ برپاریک بدن! له و کاته دا ئیبلیس له شیوه ی پیاویکی ریش سپی به ته مه ندا^(۲) دیته بهر دهر گای (دار الندوة) و پرسپاری لی ده که ن تو کیی؟ ده لی: من پیاویکی به ته مه نم و خه لکی (نجد)م، بیستوومه بۆ مه سه له یه ک کۆده بنه و وه منیش راو پیشنیارم هیه له و باره و به لکو سوودی لی بینن، شایانی باسیشه ئه وانه ی له و کۆبوونه و هیه دا به شداربوون له زله زله کانی قورېش بریتی بوون له: (عتبه بن ربیع، شیه بن ربیع، ابو سفیان بن حرب، طعیمه بن عدی، جبیر بن مطعم، الحارث بن عامر، النضر بن الحارث، أبو البختري بن هشام، زمعة بن الاسود، حکیم بن حزام، ابو جهل بن هشام، نیه و منبه ابنا الحجاج، أمیه بن خلف)، ئنجا (أبو البختري بن هشام) رای خوی دهر دهری و ده لی: من ره ئیم وایه، که موحه مه د زیندانی بکه ین، وه به که له پچه ی ئاسن ده ست و پیی به ستین و چاوه ری بکه ین، تا له ژووریکدا دهری، وه چۆن شاعیرانی پیشوو وه (زهیر بن أبي سلمی) و (نابغة الذبیاني) که تووشی لادان بوون، به و شیوه یه زیندانی کراون تا مردوون، پیره میرده (نجد)یه که ده لی: ئه و پیشنیاره باش نیه، چونکه ئه وانه ی، که شوینی که توون، دین و هیشتان ده که نه سه ری و له زیندان دهریدیئن.

(۱) دار الندوة: خانووی (قصی بن کلاب) بووه، که قورېشیه کان بۆ ههر کاریکی گرنگ له ویدا راویژیان ده کردو برپاریان ده دا.

(۲) ئه و پیاوه به ته مه نه - ابلیس - شه یثانه، که خوی بردوته سهر شیوه ی پیاویکی - نه جد-یی.

ننجا یه کی دیکه یان ده لئ: با دووری بخهینه وهو له نیوماندا نه مینئ و بو خوئی ده چیته کوئی با بچی، دووباره کابرای نه جدیی ده لئ: نهو پیشنیاره ش به که لک نایه ت، چونکه بوخوتان ده زانن، که نهو پیاوه ئینسانیکي چه نده قسه زان و سه رنج راکیشه و کاریگه ریی هیه بو سه ر نهوانه ی، که قسه یان له که لدا ده کات، بویه بچیته هر شوینیک شوینکه وتوانی زور بوخوئی په یدا ده کاو دوايي دیت و ئیستان له ده ست ده ردیتئ و هه رچی بیه وئ پیتان ده کات.

(أبو جهل) ده لئ: من رایه کم هیه لهوانه یه تا ئیستا که ستان فکر تان پی نه شکابئ، گوتیان نهو رایه چیه؟ گوتی: له هر تیره و هوژیک که غچکی به هیزو خاوه ن نه سه ب و ماقوول و دیار بینین و، یه کی شمشیریکي برهنده و تیژیان بده ی نه ده ست و شه و بچه سه ر موحه مده و هه موویان پیکه وه و به یه کجار شه به یخوون بکه نه سه ری و به شمشیر لیی بده ن و بیکوژن و رزگارمان ده بی، نه گه ر وایان کرد، خوینه که ی به نیو هه موو تیره کانی عاره بدا بلاو ده بی و نهو کاتیش (بني هاشم) به ته نیا هیچیان پی ناکریت.

پیره میړدی نه جدیی ده لئ: قسه ی چاک نه وه یه، که نهو پیاوه کردی، وه من جگه نهو پیشنیاره هیچ بوچوونیکي دیکه په سه ند ناکه م، ئیدی سه ره نجام هه موویان له سه ر نهو ره پیکه وتن و بلاوه یان کرد.

خوای بالا ده ست باسی نهو سی پیشنیاره ی کافره کان ده کات و ده فهرموئ:

﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكْرِينَ﴾ (الأنفال، واته: وه (نهی موحه مده!) یادی نهو کاته بکه وه، که نهوانه ی بی پروان پیلانیان ده گیرا، که زیندانییت بکه ن، یان بتکوژن، یاخود ده ربکه ن، نهوان پیلانیان ده گیرا و خواش وه لامی پیلانه که ی دانه وه و نه خشه ی بو ده کیشای، خوا باشرین نه خشه دانه ره.

سەئىيەم:- (بخاري)^(۱) و (ابن هشام)^(۲) لى (عائشە) داىكى بىرودارانەو - خوا لىي رازى بى- هىناويانە، كە گوتوويەتى: پېغەمبەر ﷺ عادەتى وابو، كە ئەگەر ھاتبا پېش نيوەرۆ، يان دواي نيوەرۆ دەھات بۆ مالى بابم، بەلام ئەو رۆژەي، كە پېغەمبەر ﷺ تىيدا مۆلەت درا، كە كۆچ بكا لى (مەككە) وە بۆ (يىرب) كاتى نيوەرۆ، كە قەت عادەتى وا نەبوو ئەو وەختانەدا بى بۆ لامان^(۳)، ھات، كە (أبو بكر) پېغەمبەر ﷺ بىنى، گوتى: ديارە شتىك ھەيە بۆيە پېغەمبەر ﷺ ئەم كاتەدا دىت بۆ لامان، ئنجا كە ھات (أبو بكر) جىگاگەي خۇي بۆ چۆل كىردو فەرمووي لىكردو پېغەمبەر ﷺ دانىشتو فەرمووي: (أبو بكر) كىي لىيە با بچىتە دەرەو ھەند قەسەيەكم ھەن، (أبو بكر) گوتى: بە داىك و بابەو بەقورىانت ھەن، تەنيا دوو كچەكەم (عائشە و أسماء) لى لىن، ئىنجا پېغەمبەر ﷺ فەرمووي: خوا مۆلەتى پىدام، كە كۆچ بكەم، (أبو بكر) گوتى: ئەي پېغەمبەر خا ﷺ ئايا منىش لى خزمەتدا دەم ئەو كۆچەدا؟! پېغەمبەر ﷺ فەرمووي: بەلى، (عائشە) دەلى: سۆيىد بەخوا تا ئەوكاتەش نەمدەزانى، كە جارى واھەيە دەگۇنجى ئىنسان لى خوشيان بگىرى، تا (أبو بكر)م بىنى، كە لى خوشيان فرمىسكى بەچاواندا ھاتنە خوار، ئنجا (أبو بكر) گوتى: ئەي پېغەمبەر خا! دوو حوشتىرى سوارىيىم ھەن، كە بۆ ئەو مەبەستەم ئامادە كىردوون، پاشان (أبو بكر) (عبدالله بن أرقط) ي بەكرى گرت، كە پىاويكى زۆر شارەزا بوو، بۆ ئەو ەي رېگايان پىشان بدا، وە ھەردوو ولاخەكەي ئەلا دانا، تاكو ئەو رۆژەي، كە ئاگادارى دەكەنەو.

(۱) صحيح البخاري: ۳۹۰۵ و ۴۰۹۳.

(۲) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۲، ص (۲۵۱-۲۵۲).

(۳) چونكە پېغەمبەر ﷺ زۆر موراعاتى خەلكى كىردو ە ئە كاتىكدا سەردانى نەكردوون، كە كاتى ئىسراھەتيا بى.

چوارهم:- (ابن اسحاق)^(۱) دهلئ: نه مزانيوه، كه هيچ كهس بهو كړچكردنې

پيغه مبهري زانبيې جگه له (أبو بكر) و (علي) و دوو كچه كهې (أبو بكر) - خوا له هه موويان رازی بې-، وه پيغه مبهري صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عهلي به جپهشت له شويڼي خوي بو شهوي شهو ته مانه و راسپاردانه خه لك كه له لايان دانا بوو، دواي شهوي كه بهرو (يشرې) كوچ دهكات، شهو راسپاردانه بداته وه دهست خاوه نه كانيان، چونكه ههركه سيك له (مهككه) شتيكي گرانبه هاي هه بوو بايهو له فهوتاني ترسابايه، له لاي پيغه مبهري دادنه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، دياره پيغه مبهري صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شهونده شه ميندارو جيي متمانه خه لك بووه، كه هه نديك له وانه ي باوه ريشيان پي نه بووه، شتي خويان له لا داناوه به ئينسانيكې راست و ساغو شه مينداريان زانيوه، بويه پيوسته مسولمان له گهل كافرانيشدا لهو ئاسته بهرزه ي، كه رهوشي ئيسلامي ده بخوازي، نه يه ته خوار، وه له گهل هه موو كه سدا به باشه و بهو شيويه ي كه شهرع دهلئ مامه له بكات.

پينجهم:- (ابن هشام)^(۲) دهلئ: شهو شهوي كه بريار بوو پيغه مبهري صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مهككه

به جي بهيلئ (جبريل) هاته لاي و پي گوت: (لا تبق هذه الليلة على فراشك الذي كنت تبيت فيه)، واته: شه مشه و له سهر شهو جيگايه ي كه جاران تييدا ده خهوتي مه مينه وه، دواي شهوي كه شهو تاريك دادئ، كافره كان كو دهنه وه و چاوه ريي دهركاي مالي پيغه مبهري صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دهكهن، كه داخو كه ي ده خهوي بو شهوي شهبه بخووني بكه نه سهر و په لاماري بدن، پيغه مبهري صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كه ناوايان ده بينئ به (عهلي) ده فرموي: {كُنْ عَلَى فَرَاشِي وَتَسْجُدْ لِرَبِّكَ فِي هَذَا الْحَضَرِيِّ الْأَخْضَرِ فَمِنْ فِيهِ، فَإِنَّ لَنْ يَخْلُصَ إِلَيْكَ شَيْءٌ تَكْرَهُهُ مِنْهُمْ}، واته: له سهر جي من بخه وه و، بهو پوښاكه خه ضره ميه سهرزه ي من خوت داپوشه، وه هيچ شتيك، كه پيت ناخوش بي له وانه وه به تو ناگات.

(۱) سهرچاوه ي پيشوو، ج ۲، ص (۲۵۲).

(۲) هه مان سهرچاوه، ج ۲، ص (۲۵۰).

شەشەم:- ئەو ^(۱) شەھەر پېغەمبەر ﷺ، كە لە ماڤ چۆ دەر، چنگە خۆلىكى هەلگرت و بەسەر سەرى كافرەكانى دا كرد، خواى زالو شكۆدار چاوى كافرەكانى لە ئاست ئەودا كویر كرد، وە سەرەتای سوورەتى (يس)ى خویند تاكو: ﴿وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ﴾ ﴿۱﴾ بس، وە پېغەمبەر ﷺ كە ئەم ئايەتەى خویند، هېچ كام ئەوانە نامىيت كە خويان بو مەلاس دابوو، كە هەندىك خۆلى نەكەوتتە سەرى، دواى ئەوەى كە پېغەمبەر ﷺ دەر باز دەبى، يەككە لە كافرەكان پىيان دەلى: ها، ئەو چاوەرپى چى دەكەن؟ ئەوانىش دەلىن چاوەرپى موحەمد دەكەين، كابرا دەلى: بەدبەختىنە موحەمد رۆيى و دەر بازى بوو، يەككە لە كۆمەلەكە دەچىت لە درزى دەرگاگەى مالى پېغەمبەرەو تەماشا دەكات، دەلى نەخىر وانيە ئەو هەر لەسەر جىگەى خۆيەتى و نەهاتۆتە دەر، وە ئەوان تا بەيانى چاوەرپى دەكەن، دوايى بۆيان دەر دەكەوى كە ئەوەى لە جىگاگە دىتە دەرپى (عەلى) يە -خو لى پازى بى-.

هەوتەم:- (ابن هشام) ^(۲) دەلى: دواى ئەوەى، كە پېغەمبەر ﷺ ئەو شەھەر دەچى بۆ مالى (أبو بكر) لە دەرگاى دواوەى مالى ئەبووبەكرەو دەچنە دەر نەك لە دەرگاى ئاسايىيەو، وە لەوێو پىكەو لەگەل پېغەمبەر ﷺ دەچن بۆ ئەشكەوتىك لە شاخى (ثور)، كە چىايەكە لە خوار مەككەو پىچەوانەى ئاراستەى شارى (يثر)ە، بۆ سەرلىشىواندننى كافرەكان، وە لە كاتى دەرچوونىدا پېغەمبەر ﷺ لە شوپىنىك بەناوى (حزرة) وەستاو فەرموى: ((والله انك لخير ارض الله واحب ارض الله الى الله، ولولا اني أخرجت منك ما خرجت)) ^(۳)، واتە: سویند

(۱) هەمان سەرچاوە، ج ۲، ص (۲۵۱).

(۲) سەرچاوەى پىشوو، ج ۲، ص (۲۵۲-۲۵۳).

(۳) رواه الترمذي: ۳۹۲۵.

به خوا تۆ باشتريڼ سهرزه ميني خواى و خوشه ويستريڼ سهرزه ميني خواى لاي خوا، وه نه گهر ليټ دهرنه كرابام، بوخوم به جيم نه ده هيشتي.

پاشان (أبوبكر) دواى راويژكردنى به پيغه مېهر ﷺ بهم شيوه يه نه خشه ي كار داده نئ:

(۱) فرمان دهكات به (عبدالله)ى كورې، كه رۆژي له نيو شاربي و ههست رابگري داخو دهنكو باس چييهو كافره كان چي ده ليين دهر باره ي پيغه مېهر ﷺ؟! وه دوايي نهو هه والانه يان بو به ري.

(۲) فرمان دهكات به (عامر بن فهيرة)، كه شوانى مهره كانى (أبوبكر) بووه، كه نيواران مهره كان به لاي نه واندا به ري بو نه وه ي سوود له شيره كه يان بيينو نه گهر پيوستيشي كرد، ليين سهر بېرن، شويڼ پي نه وانيش، يان هي (عبدالله)ش بسرنه وه.

(۳) وه فرمانيش دهكا به (أسماء)ى كچي، كه شه وانه خواردنيان بو بينيت^(۱)، وه هه نديك جار به پشتينه كه ي خوي خواردنه كه ي به ستوه و، جاريكيان بو نهو مه به سته كه رتي كرده و، بويه پييانگوتوه خاوه ن دوو پشتين (ذات النطاقين)، وه كه له (صحيح البخاري) دا هاتوه^(۲).

هشتم:- (ابن هشام)^(۳) ده لي: شه وي، كه ده چنه نيو نه شكه و ته كه وه، له پيشدا (أبو بكر) ده چي ته نيوي ده گه روي و ده ست به نيو هه موو كونه كاندا ده گيري، نه وه كه درنده يه كه، ماريك، شتيكي زيان به خشي ليبيت، نازار به پيغه مېهر ﷺ بگه يه نئ و (أبو بكر) خوي كرده ته به لاگيره وه بو پيغه مېهر ﷺ، چونكه هه موو جاري، كه گوتويه تي: (دايك و بام فيدات بن!) (فداك أُمي وأبي) نه وه هه ر به قسه

(۱) هه مان سهرچاوه ي پيشوو، ج ۲، ص (۲۵۳).

(۲) (صحيح البخاري): ۳۹۰۷.

(۳) السيرة النبوية لابن هشام، ج ۲، ص (۲۵۲).

نه‌بوه، به‌لکو به کرده‌وه ناماده بووه خوی به‌فیدا بکات، تنجا دواى شه‌وهی، که دلتیا ده‌بی شه‌شکه‌وته‌که هیچی لینیه، داوا له پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌کا که بجیتته ژوروی، بهو جوړه پیغه‌مبه‌ر ﷺ (أبو بکر) سی رۆژان لهو شه‌شکه‌وته‌دا ده‌میننه‌وه، قورپیشیه‌کانیش که ده‌زانن هه‌ردوکیان له مه‌ککه ده‌رچوون (۱۰۰) حوشت‌ر ده‌که‌نه خه‌لات بو هه‌رکه‌سیک، که پیغه‌مبه‌ر ﷺ (أبو بکر) به زیندوویی یان مردوویی بی‌نیت‌هوه به‌رده‌ستیان.

دیاره موشریکه‌کانی مه‌ککه زور به بایه‌خ پیدانه‌وه به‌دواياندا ده‌گه‌رپینو ده‌که‌ونه پشکنینو گه‌رانو پرسیار، وه هه‌ندیکیان ده‌گه‌نه شه‌شکه‌وتی (ثور) و ده‌ورپشتی، له‌وباره‌وه (أبو بکر) -خو لی‌ی رازی بی- ده‌گه‌رپیت‌هوه: ((قُلْتُ لِلنَّبِيِّ ﷺ وَأَنَا فِي الْغَارِ لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ نَظَرَ تَحْتَ قَدَمَيْهِ لَأَبْصَرْنَا، فَقَالَ: مَا ظَنُّكَ يَا أَبَا بَكْرٍ بِإِثْنَيْنِ اللَّهُ تَالِثُهُمَا))؟ رواه البخاري^(۱)، واته: ته‌ماشام کرد پییه‌کانیانم بینى له کاتیکدا ئیمه له‌نیو شه‌شکه‌وته‌که‌دا بووینو شه‌وانیش به‌سه‌ر سه‌رمانه‌وه بوون، گوتم: شه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا! شه‌گه‌ر یه‌کیکیان ته‌ماشای بن پیی خوی بکا ئیمه ده‌بینی! شه‌ویش فه‌رموی: شه‌ی (أبو بکر)! گومان‌ت چۆته به‌رانبه‌ر دوو که‌س، که سییه‌مینان خوا بیت؟! خوی په‌روه‌ردگاریش له‌وباره‌وه شه‌و نایه‌ته‌ی نارد‌ه‌خوار، که ده‌فه‌رموی:

﴿إِلَّا نَصْرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَاقِبَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (التوبة، واته: (شه‌ی مسولمانینه!) شه‌گه‌ر ئیمه پیغه‌مبه‌ری خوا

سهرنه خه نو پشتي نه گرن، نهوه بېگومان خوا سهرى ده خاتو په كى ناكه وي، كاتيك كه نهوانه ي بې پروان دهر يانكرد له شاره كه ي، دووه مى دووه كان بوو له نه شكه وته كه دا، كاتيك كه به هاوه له كه ي ده گوت: خه مت نه يې خوا له گه لمانه، خواش نارامىي خو ي نارد سهرى، وه به كو مه لنيك سهر باز پشستگيريى كردو يارمه تيدا كه نيوه نه تانده بينين، وه خوا وشه ي نهوانه ي بې پروان سهره وژير كردو فيل و پيلاني نهواني وه بن خست، وه بېگومان ههر وشه ي خواو نه خشه ي خوا له سهره ويه وه به ته نكيد خوا بالا ده ستى كار به جى يه.

تړيم:- (ابن هشام)^(۱) ده لي: دواى نهوه ي، كه سي شه وه كان تي په رين، خه لك ورده ورده نارام بووه، نهو كابرايه ي كه به كرييان گرتبو (عبدالله بن اريقط) كه تا نهو كاتيش ههر موشريك بوو، خوشتره كانى بو هي نان، وه خوشتر يكي شى بو خو ي هي نابوو، نجا (اسماء) ي كچى (أبو بكر) - خوا له هه ردووكيان پازى بى -، خواردنى بو ده هي نان له تيله كه ي ناندا (شتيك، كه نان و پيخوري تيده كه ن)، به لام په تي له بير چووبوو پي به ستى، له به رنه وه پشستنه كه ي خو ي كرده دوو به ش، به شتيكيان ده مى سفره كه ي پي به ست، به شه كه ي ديكه شى كرده پشستين، وهك پيشتريش باسما ن كرد.

بهو شيوه يه پيغه مبه ر ﷺ له گه ل (أبو بكر) به ري كه وتن بو (يشرب) و دواى به ري كه وتنيان چهن د شتيك رووياندا:

(۱) (أسماء) ده‌لې^(۱): (أبو جهل) هات بؤ مالمانو لېي پرسيم بابت له كوي‌يه؟
گوتم: نازانم، هەر كه وامگوت يه‌ك زلله‌ی لېدام گواره‌كه‌م له گوي پهرې،
دياره كابرايه‌كي زور ناجوامير بووه زوربه‌ی كافرانيش هه‌روان.

(۲) (أبو قحافة)^(۲) بابي (أبو بكر)، كه كويړ بووه، به كچه‌كاني (أبو بكر) ده‌لې:
باشه ئه‌ريړ پږله (أبو بكر) رويشتوه، هيچي بؤ به‌جي هيشتون؟! (أسماء)
ده‌لې گوتم: به‌لې باپيره خه‌مت نه‌بي، له‌كاتيدا، كه هيچيشي بؤ
به‌جي نه‌هيشتبووين و هه‌موو ماله‌كه‌ی له‌گه‌ل خويدا برذبوو، كه پينج هه‌زار
يان شه‌ش هه‌زار درهم بوو، به‌لام بؤئوه‌ی دلي باپيرم (أبو قحافة) نارح‌ه‌ت
نه‌بي، كومه‌ليك به‌ردم هي‌ناو له‌و شوينم كرد، كه پاره‌ی تيدا داده‌نراو
په‌شته‌ماليك به‌سهرداداو ده‌ستم گرتو، پيم گوت: ئه‌و‌تا ده‌ستي لي بكوته!
ئو‌يش ده‌ستي ليداو، گوتي: نه‌گهر ئه‌و‌هنده‌ی بؤ به‌جي هيشتبن زور باشه.

(۳) يه‌كي‌كي دي له‌و پرووداوانه ئه‌ويه، كه (سراقة بن مالك) به‌دواي پيغه‌مبه‌ر
ﷺ (أبو بكر) ده‌كه‌وي، بؤئوه‌ی بيانگرې، كه له صحيحې بوخاريشدا
هاتوه^(۳)، جا هه‌رچه‌نده به‌سهره‌اته‌كه‌ی دريژه به‌لام به‌كورتی سوراقه ده‌لې:
كه بيستم پيغه‌مبه‌ر ﷺ (أبو بكر) رويشتون، وه قورپه‌يش (۱۰۰)
خوشتريان كرده به‌خه‌لات بؤ هه‌ركه‌سيك كه بيانگرې، منيش زانياريه‌كم
پي‌گه‌يشتبوو، كه به‌لاي ده‌رياي سووردا رويشتبوون، بؤيه به‌دزي
قورپه‌يشيه‌كان رويشتم، كاتيك ليان نزيك بوومه‌وه بينيم (أبو بكر) -خوا لي
رازي بي- (عامر بن فهيرة) هشي له پشت خوي سوار كرده بؤ ئه‌وه‌ی
خزمه‌تيان بكا، سوراقه ده‌لې: ته‌ماشام كرد دوو ولاخ دياربوون كه سي
نه‌فهریان به‌سهره‌وه بوون، نزيكيان بووم ولاخه‌كه‌م سهر چنگي‌كي بردو كه‌وت،

(۱) هه‌مان سهرچاوه‌ی پيشوو، ج ۲، ص (۲۵۳).

(۲) هه‌مان سهرچاوه‌و به‌رگ، ص (۲۵۴).

(۳) السيرة النبوية لابن هشام، ج ۲، ص (۹۶-۹۷)، صحيح البخاري: ۳۹۰۶ و ۳۹۰۸.

دوایی هه‌ئسایه‌وه و دیسان که نزیکتر که‌وتمه‌وه بۆ جاری دووهم و لاخه‌که‌م که‌وت، سه‌رم سوپما!! دوایی هه‌ستایه‌وه که نزیکتر که‌وتمه‌وه بۆ جاری سی‌یه‌م و لاخه‌که‌م که‌وت و پی‌یه‌کانی رۆچوون، وه دووکه‌ئیکیش که‌وته نیوان من و نه‌وانه‌وه، زانیم نه‌وه شتیکی خواپیه، بۆیه نه‌مانم خواست و گوتم: من (سراقة) و نه‌گهر بگه‌مه لاتان هیچ زیانیکم بۆتان نابێ، پیغه‌مبه‌ر ﷺ به (أبو بکر)ی فهرموو: پیی بلێ: چیت لیمان ده‌وی؟! (أبو بکر)یش وایگوت، منیش گوتم: ده‌مه‌وی نامه‌یه‌کم بۆ بنووسن، که نیشانه بی نه‌نیوانماندا ئیدی نامه‌که‌یان له ئیسقانیك یان له چه‌رمیک، یان له قوماشی‌کدا بۆ نووسیم و بۆی هه‌لدام... پاشان سوراقه باس ده‌کات، که چۆن پاش نازادکردنی مه‌که‌که چۆته خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر ﷺ له (الجعرانة) و نامه‌که‌ی پیشانداده و مسوڵمان بووه.

ده‌یه‌م:- (ابن هشام)^(۱) ده‌لێ: خه‌لکی مه‌دینه گوتویانه: ئیمه که بیستمان پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌رچوو به‌ره‌و مه‌دینه، هه‌موو رۆژیک له‌دوای نوێژی به‌یانیه‌وه، تا نیوه‌رۆ چاوه‌ریمان ده‌کرد، وه که دنیا گه‌رم ده‌بوو ده‌چوینه‌وه مائێ، یان له‌ژێر سیبه‌ری دارخورمایاندا چاوه‌ریمان ده‌کرد، تا رۆژیکیان کابرایه‌کی جووله‌که هاواری کرد: نه‌ی نه‌وه‌ی قیلله (بنی قیلله): نه‌و که‌سه‌ی که چاوه‌رپی ده‌که‌ن هات، وه ئیمه‌ش هه‌موو چوینه‌وه ده‌ری و پیشوازییمان له پیغه‌مبه‌ر ﷺ کرد.

که چووین پیغه‌مبه‌ر ﷺ له سیبه‌ری دارخورمایه‌که‌دا دانیشتبوو، وه (أبو بکر)یشی له خزمه‌تدا بوو، که ته‌مه‌نی له ته‌مه‌نی نه‌و نزیک بوو، زۆربه‌شمان پیغه‌مبه‌ری خوامان نه‌بینیبوو ﷺ بۆیه نه‌مانده‌زانی، که کامه‌یان پیغه‌مبه‌ره! خه‌لک زۆر کۆبوونه‌وه تا وای لیها‌ت نه‌و شوینه‌ی، که پیغه‌مبه‌ری لیبوو ﷺ هه‌تاوی هاتی، (أبو بکر)یش هه‌ستاو به کراسه‌که‌ی خۆی سیبه‌ری بۆ کرد، نه‌و جار

ناسيمان، ئەگەر نا پېشتەر واماندهزانی (أبو بكر) پېغەمبەرە (لەبەر ئەوہى سەر و رېشى لە ھى وى سېى تر بوو، -خوا لىي رازى بىت-) (۱).

لە كۆتايى باسو لىكۆلئىنەو ماندا دەربارەى كۆچكردنى پېغەمبەر ﷺ لە مەككەوہ بۆ (يشر)، ئامازەيەكى كورت بە چەند مەسەلەيەك دەكەين:

(۱) تىكگيرانى ھەق و ناھەق شتىكى ھەتمىيەو، نەيارانى بەرنامەى خوا ھىچ كاتىك بانگەوازو پەيامى پېغەمبەرانيان قبول نەبوو، لە بەرانبەريان وەستانو دژايەتيان كردوونو توندوتىژيىو، ھەرەشەيان لە بەرانبەردا بەكارھىنان.

(۲) پېغەمبەر ﷺ بەرنامەيەكى تۆكمەى بۆ كۆچكردن لە مەككەوہ بۆ (يشر) داناوو و ردەكارىي زۆرىي كردو:

أ - ئامادەكردنى ولاخى سوارىي.

ب - ديارىكردنى (أبو بكر) وەك ھاوړىي سەفەر، كە ئەمەش ئەوپەرى متمانەو باوہرى پېغەمبەرى خوا ﷺ دەگەيەنى بە (أبو بكر) و ھەلبەتە ژيانى ئەبوبەكرىش -خوا لىي رازى بى- دەريخست، كە بەراستى شايستەى ئەو متمانەو باوہرپېنەنى خۆشەويستەكەى بوو!

ج - دەرچوون بە شەو.

د - دانانى (علي) لە جيگاي خۆى و پېسپاردنى چەند ئەركىك، وەك دانەوہى ئەو سپاردانەى، كە موشرىكەكانى مەككە لەلای پېغەمبەرى خوا موخەمەدى ئەمىنو راستگۆ دايانابوون، بە خاوەنەكانيان، ديارە ديارىكردنى (عەلى) یش رەزاي خواى لىي بۆ ئەو ئەركە گرنگو مەترسیدارە، كە ئەو كاتە تەمەنیشى كەمبوو رېزو خۆشەويستى پىگەى ناوازەى (عەلى) - رەزاي خواى لىي- لای پېغەمبەر ﷺ پيشان دەدات.

هـ- دانانی (عبدالله) کورې (أبو بکر)، که دهنګو باسی شاری مهککریان بؤ بهرې، تاګو ناګاداری جموجوڼی نه یاران بن.

و- دیاریګردنی که سیګی شارهزا به ریګای سه فەر، به ناوی (عبدالله بن أریقط)، هه چهنده کافیش بووه، به لام دیاره جیې متمانه بووه، نه مهش نه وه ده گه یه نی، که له ئیسلامدا دهستی مسولمانان کراویه بؤ سوودوه رګرتن له تواناو وزه به هره ی هه که سیګ با مسولمانیش نه بی، به مه رجیګ جیې متمانه و باوه پ بی

ز- رږڅانه نژیک کړدنه وه ی رانه مه رې (أبو بکر) بؤ خواردنی شیرو به مه به سستی سرپنه وه ی شوین پیه کانیان.

ح- هیترانی خواردن بؤ نه شکو تهی (ثور) له لایهن (أسماء) وه.

وهک ده بینین پیغه مبه رې خوا ﷺ په چاوی سه رجهم هوکارو پیداو یستییه کانی نه و کارو سه فهره ی کړدوه.

۳) کوچ کړدنو به جیهیشتنی نیشتمانو که سو خرمو به رږه وهندییه دنیا ییه کان، گه وره یی نامانج دیاری ده کاو به لګه ی قوربانیدانه له پیناو په زامه ندی خوادا.

۴) پروودانی چهنده موعجیزه یه ک بؤ پیغه مبه ر ﷺ له و سه فهره کوچه دا، وهک:

أ- ته ونکړدی جالجالوکه له ده رګای نه شکو ته که دا وهک له (مسند الأمام احمد) دا هاتوه، بؤ نه وه ی کافره کان گومانیان نه بی له نیو نه و نه شکو ته دان.

ب- که وتنو رږوچوونی ولاخی (سراقة) له زه ی دا کاتیګ به دوا ی پیغه مبه ر ﷺ که وت بؤ نازاردانی.

ج- نه بینرانی پیغه مبه ر ﷺ له لایهن کافره کانی مهککوه، له کاتی هاتنه ده وه ی له مالو کوچ کړدیدا.

بنياتنانى كۆمەلگاۋ دولەتى ئىسلامىي

پاش ئەۋەدى پىغەمبەر ﷺ پەيماننامەى دوۋەمى (عقبە)ى لەگەل (ئەۋس و خەزەرە) دوو تېرەى ھەرە بەھىزى شارى (يىشرب)دا بەست، ۋە بىكەى جەماۋەرىي پەيدا كرد، مۇئەتى بە ھاۋەلانى بەرپىزىدا كە كۆچ بىكەن، بۆ ئەۋەدى لەگەل مسوئلمانانى شارى (يىشرب)دا پىكەۋە ئەۋى كۆمەلگاى ئىسلامىي پىكەپىنن، دوايى خۇشى لەگەل (أبو بكر)دا -خوالىيى رازى بى-، كۆچيان كىردو لە پۇژى دوۋشەممەى مانگى (ربيع الأول) سالى (۱۴)ى پىغەمبەرايەتى، بەرامبەر بە (۲۳)ى مانگى (ئەيلول)ى سالى (۶۲۲)ى زاينى، گەيشتە نىۋ ھۆزى (بنى عمرو بن عوف)و لە ناۋچەيەك كە پىي دەگوتى: (قبا) لە مالى (كلثوم بن الهمد) دامەزرا، (ابن هشام)^(۱) دەلى: پىغەمبەر ﷺ لە مالى (كلثوم بن هدم) بوۋە، بەلام كاتىك مىۋانى ھاتو، يان كۆبونەۋەدى لەگەل مسوئلماناندا كىردو، چۆتە مالى (سعد بن خيثمة) لەبەرئەۋەدى مالىكەى لە مالى (كلثوم بن الهمد) فراۋانتر بوۋە، چەند پۇژىك لەۋ دوو مالىكەدا ماۋەتەۋە، (علي)يش -خوالىيى رازى بى-، دواى ئەۋان سى پۇژ لە (مەككە) ماۋەتەۋە، دوايى لە (قبا) گەيۋەتە پىغەمبەر ﷺ، ئىجا پىغەمبەر ﷺ لەۋ شۆينەى، كە لىي دامەزراۋە (قبا)، فەرمان دەكا مزگەۋتىك دروست بىرى، ۋەك خوا لەۋبارەۋە دەفەرمۇي: ﴿...لَمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ...﴾ (۱۰۸) التوبة، ديارە ئەۋ كاتە (قبا) نەكەۋتبۇ نىۋ شارى (يىشرب)،

به لكو له لاپهړي شار بو، هه ربړيوش دوايي ته نيا به مزگهوتي پيغه مبهه ﷺ گوتراوه: مزگهوتي (مه دينه)، به لام له نه نجامي فراوانبوني شاري (مه دينه) دا، هه موو نهو مزگهوتانه ي که له سهرده مي پيغه مبهه دا ﷺ له دهو ربړي شار بوون، ئيستا که تونه ته نيو شاري مه دينه وه.

کهاته: مزگهوتي (قبا) پيش مزگهوتي پيغه مبهه ﷺ بيناکراوه.

پيغه مبهه ري خوا ﷺ روژاني دوو شه موه سي شه موه چوار شه موه پينج شه موه له ناوچه ي (قبا) بو، لهو دوو ماله ي ناماژهمان پي کردن، دوايي روژي جومعه به رهو نيو شاري (يشرې) بهر پيکهوت، که گه شته نهوي خه لکي هه موو چوون بو پيشوازي و هه موو تيرهو هوژه کان ناماده يي خويان ده ربړي هه ريه که داوي له پيغه مبهه ﷺ کرد بجي ته لاي نهو، بويه پيغه مبهه ﷺ فهرمووي: له ولاخ (حوشتر) هکم گه رين، فهرماني پي کراوه له کوي بوه ستی و لا بدا، ئيدي حوشتره که ي ده روا تا ده گاته شوينيک پي گوتراوه: (دار بني مالك النجار) نهوي حوشتره که ي دهو ه ستی و پال ده که وي، نهو شوينه ي که حوشتره که شي تي دا يه خ ده بي جي خون (مريد) يك (نهو شوينه ي که خورمائي له سهر کو ده کرينه وه و پاك ده کرينه وه) ده بي و هي دوو مندالي هه تيو ده بي و به ناوي: (سهل و سهيل) کوراني (رافع بن عمر)، دواي نهوي که حوشتره که له جي خه رمانه که يه خ ده بي، پيغه مبهه ﷺ ليي دي ته خواري و فهرمان به هاوه لاني ده کات مزگهوتي خوي له شويني نهو جي خه رمانه بنيات بنين^(۱)، لهو روژه شه وه، که پيغه مبهه ﷺ ده گاته (يشرې) نهو شاره ناوي دهنري: شاري پيغه مبهه (مدينه الرسول) و دواتر هه ر به (مه دينه) ناوده بري.

(۱) دواي نهوي، که پيغه مبهه ﷺ نهو جيخوونه لهو دوو مناله هه تيو ده کرې، که يه کيک له هاوه لان پاره که ي ددها.

بڼه ماکانی کومه لگاو دهوله تی نیسلامی

یه که م: کوچکه ران و پشتیوانانی، تیگه یه نراو و پیگه یه نراو :-

یه که مین بڼه مای سهره کی، که پیغه مبه ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کومه لگای نیسلامی لی پیکه ی ناوه، نهو نیماندارانه بوون که له مه که موه کوچیان کرد بو مه دینه و نهوانه ش که له مه دینه بوون و هاوکاری کوچکه رانیان کردو پالپشتی نیسلام بوون، واته: (مهاجرون و انصار)، که نهو کات مسولمانان یان کوچکه ران یان پشتیوانان بوون، تیگه یشتوو و پیگه یشتوو بوون، وه خوی پهره وردگار زه قترین و دیارترین سیفته و پیکه اته کانی کوچکه رو پشتیوانانمان بو باس ده کات و سهره تا ده باره ی کوچکه ران

ده فهرموی: ﴿لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ (۸) الحشر، له پیش نهو ثابته دا باسی دابه شکردنی (فیء) ^(۱) ده کاو ده فهرموی: بو نهو کوچکه رانه یه که له مال و سامانی خویان دهرکرون، نهو که ده یخوازن له پهره وردگاری خویان بریتیه له ره زامه ندیی و به خششی نهو (یانی: نهوه ی پالی پیوه ناو مال و حال و به رژه ونندی و خاکی خویان به جی بهیلن، نهوه یه که خوا پاداشتیان بداته وه که به هه شته، وه لیشتیان رازی بی، که بیگومان ره زامه ندیی خوا گوره تره له به هه شته که ی، وه که ده فهرموی:

﴿...وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ (۷۲) التوبة، نجا ده فهرموی: ﴿...وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ...﴾ (۸) الحشر، واته: خوا پیغه مبه ری خوا سهرده خن (یانی: نهو دینه ی که پیغه مبه ری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ له لایه ن خواوه هی ناویه تی و

(۱) (فیء) نهو ده سکه وته یه، که به یی جهنګ له نه هلی کوفر ده گیرئ.

رايگه يانده، سهرى ده خه نو پشتي ده گرن) ﴿...أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ (۸) الحشر، واته: نهوانه ن راستان، (ياني: نهوانه كه له گهل خوادا راست ده كه ن، چونكه (صدق) بريتيه له وهى، كه نينسان راست بى واته: عه قيده و نيمان و دل و زمان و كرده وه... هتدى راست بى، له گهل خوا و خوى و دهر و به ريدا).

ننجا دهر باره ي پشتيوانانيش ده فرموى: ﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

الحشر، واته: وه نهوانه ي، كه له پيش نهواندا (له پيش كوچكه راندا) نيسته جى بوون له مه دينه داو كړديان به باره گاي نيمان (بيگومان كوچكه ران پيش پشتيوانان نيمانان هينا بوو، به لام پشتيوانان له پيش كوچكه راندا مه نزلگا و ههوارگه يان بو نيمان بنياتنا) نه وهى كوچى كرده بو لايان خو شيان د هوين، (واته: نه كه ههر پي قه لس نين كه ده چنه سهر مال و حاليان، به لكو زوريشيان پي خو شه) وه له دهر وونى خو ياندا هه ست به هيج پيوستيه كه ناكه ن له وهى كه به كوچكه ران دهر ويت، وه به سهر خو ياندا هه ليانده بژيرن نه گهر بو خو شيان پيوستيان پي بى، { (ايشار) نه وه يه كه خه لك به سهر خو تدا هه لبريرى له چاكه و به خشيندا، پيچه وانه كه شى (اثره) ياني: خو ت به سهر خه لكيدا هه لبريرى }، وه ههركه سيك خو له رژديى نه فسى بپاريزي، نانه وانه سهر فرازن، (ياني: نهوانه هيج جوړه رژديى و چرووكيه كيان له دهر ووندا نيه به لكو سه خاوه ت و به خشنده يي و دلقرا وانيه كي زوريان هه يه و پيان خو شه هه موو خير و خو شيه كه بو نه و خوشك و برا موحتاج و كوچكه رانه يان بى)، ناوا خواى په روه ردار به زه قترين وه به ديارترين و سفه كانيان، باسى نه و دوو كومه له مسولمانه ده كات، كه نهوكات كومه لگاي نيسلاميان پيكه يتا بوو.

ئىنجا ئەوەى، كە لىرەدا پىيويستە ھەلۆيستەى لەبەر دەمدا بکەين، ئەوەىە كە بزانیڭ چۆن ئەو دوو کۆمەلە مسوولمانە بەو شىوہیە تیگەیشتنو پىگەیشتن، كە خوای پەرورەدگار ئاوا (مەدحیان بکات، كە بە: ﴿أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ كۆتایی بە وەسفکردنى كۆچكەران دىنئى، وە بە: ﴿فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ كۆتایی بە وەسفى پشتیوانان دىنئى، كە ئەو گەرەتەى مەدح كەرنە؟!

بىگومان ھاوەلانى پىغەمبەر ﷺ بى ھۆ نەبوونە شایستەى ئەو وەسفو پى ھەلاگوتنەى خوای کاربەجى، بەلكو قورئانىكى زۆر ھاتۆتە خوار تا ئەوەندە مسوولمانە بەرھەم ھاتوونو تیگەیشتنوونو پىگەیشتنوونو پەرورەدە بوونو پىغەمبەرىش ﷺ مامۆستاو چاوساغى جىبەجى کردنى ئەو قورئانەو ئاراستەكەریان بوو.

دیارە پىغەمبەر ﷺ تەنیا قورئانى کردۆتە بناغە بو پىگەیانندنو تیگەیاندىانو پەرورەدکردنو راھینانى ھاوەلانى، وە ھاوەلانى بەرپىزى بەشىوہیەك پىگەیانند كە دوایى بتوانن، نەك تەنیا ببنە بناغەى ئەو دەولەتە ئىسلامیەى سەردەمى پىغەمبەر ﷺ، بەلكو ببنە بناغە بو ئەو دەولەتە ئىسلامیەى سەردەمى چوار خەلیفە راشیدەكانو دوای ئەوانیش تاكو ئىستا، وە ھەرچى بیناکراو ئەسەر شانى ئەوان ھەلچنراو ئە راستیدا ئەوان پىیان شکاندو، بۆیە دوایى خەلك توانیوہەتى پىیدا بڕوا.

ئەوبارەو پىغەمبەر ﷺ ئە فەرمایشتیكىدا دەفەرموئ: {مَنْ دَلَّ عَلَى عَمَلٍ فَعَلَهُ} رواه مسلم^(١)، واتە: كەسێك بىتە ھۆ بو چاكەىەك، ئەو ھەركەسێك ئەدوای ئەو ئەو چاكەىە بکات، ئە پاداشتى ھەموو ئەو چاكەكارانەدا بەشدارە، چونكە ئەو رىگاگەى شكاندو سەرتا چاكەكەى كردو، بو وینە: پىغەمبەر ﷺ ئە ھەموو چاكەو خىرى ئۆمەتیدا بەشدارە، چونكە ھەموومان

بەھۆى پېغەمبەرەو ﷺ ھىدايەتمان وەرگرتو، وە بەھەمان شىوەش ھاوەلانى بەرپزىشى لە چاکەو خىرى ئۆمەتەكەيدا بەشدارن.

جا بۆئەوئى بزانيں داخۆ پېغەمبەر ﷺ چۆن ھاوەلانى بەرپزى پەرەردە کردو، دەبى تەماشای قورئانى (مەككى) بکەين، کە بەزۆرى باسى ئەم سى بنەرەتە سەرەکیەى کردو:

پەگەم: - باسى خوا (جل شأنه) و ناوە چاکەکانى و سېفەتە بەرزەکانى و باسى بەدیھيەنەرايەتى و پەرورەدگاريتى خوا، وە باسى پەرستراويتى و خاوەنداريتى خوا بۆ ھەموو شتەك، ھەرەھا باسى دروستکراوەکانى خوا ئاسمانەکان و زەوى و ئەوئى کە لە نيوانياندايەو... ھتە.

دووەم: باسى پېغەمبەرەيەتى و وەحى و کتیبەکانى خواو پېغەمبەرەئى خوا (عليهم الصلاة والسلام) و بەسەرھاتەکانيان لە گەل گەلەکانياندا، کە نزیکەى سىيەكى قورئانى لەخۆگرتو، چونکە ھەرچى بەسەرھاتەکانى پېغەمبەرەئە (عليهم الصلاة والسلام) تیکرا لە (مەكکە) ھاتوونە خوار، وە ھاوەلانى بەرپزىش بەو بەسەرھات و سەرگوزشتانە پەرورەردە کراون و تىگەيەنراون کە ئەو پەيامە خوايە يانى چى؟! وە لىيان ھالى کراو، کە پەيام و بەرنامەى ئىسلام و پەيام و بەرنامەى تیکراى پېغەمبەرەئى خوايەو رەگ و ريشەکەى بە قوولايى ميژوودا دەچیتە خوار، ھەر لە ئادەمەو ھەتا خاتەم، ھەرەھا تىگەيشتوون، کە دوزمنانى ئىسلاميش ھەموو ئەو خوانەناس و ستەمکارو زەلزەلەن کە لە دريژايى ميژوو دژلا پېغەمبەرەئە (عليهم السلام) و پەيامى خوا بوون ھەر لە (قابيل) ھو، کە (ھابيل)ى براى کوشتو، تا زەلزەلەکانى سەرەمى: نووح و ھوود و صالح و شوەعیب و موسا (عليهم الصلاة والسلام) و دواتريش وەك (أبو جهل) و (أمية) و... ھتە.

سوره ییم:- مه سه له ی دواړوژو پاداشتی خواو گه یشتن به دیداری خوا ی په روه ردگارو گه یشتن به وړوژه ی لیپرسینه وه ی خوا ی دادگه ری تیدا نه نجام ده درئ و چاکان بو به هه شت ده بردرین و خراپه کانیش بو جه هه ننم په پیچه ک ده درین.

به و شیویه له سه ر نه و سئ به رته سه ره کییه، پیغه مبه ر ﷺ نه و هاوه له مسولمانانه ی خو ی تیگه یانده و پیگه یانده و.

دوهم: دروستکردنی مزگهوت :-

وه کو باسما ن کرد، پیغه مبه ر ﷺ سه رته مزگهوتی (قبا) ی دروست کرد، دواپی مزگهوتی خو ی له نیو شاری مه دینه دا دروست کرد، له و باره وه (ابن هشام) (۱) ده لی: دواپی پیغه مبه ر ﷺ له مالی (أبو ایوب) مایه وه، تا مزگهوته که ی بینا کرا، وه جیگه و ریگاش بو ی ساز کرا، ننجا پیغه مبه ر ﷺ که له و په له کانی خو ی گواسته وه بو نه وئ، شایانی باسکردنه پیغه مبه ر ﷺ خو ی وه ک مسولمانانی دیکه ئیشی له دروستکردنی مزگهوتدا ده کرد (۲)، نه ک وه کو به رپرسو ده سه لاتدارانی ئیستا، که ده یانینین توژیک چمه تنویان بو له کاسه یه ک ده کهن و، نه وانیش که میکی لی رو ده کهن، دواپیش له کاتی ته و او بوونیدا و بو جار دانی ته و او بوونی کاره که به مه قه ستيك شریتی کردنه وه که ی بینا و پرژه که ده برن و بی ماندو و بوون، خو یان ده کهن به دروستکه ری شته که، به لکو پیغه مبه ر ﷺ وه کو کریکاریک ئیشی کردوه بگره جاری واش بووه له هاوه لانی زیاتر خو ی ماندو و کردوه، چونکه نه و وه کو عیبادت نه و کاره ی کردوه، نه ک وه کو سه رنج راکیشان و پیش خه لک و دنیا، خواو قیامه تی بینوه.

(۱) له و سه رده مه دا (قبا) ناوچه یه ک بوو له دهره وه ی مه دینه.

(۲) (السيرة النبوية)، ج ۲، ص ۳۵۹.

(۳) صحيح البخاري: ۳۹۳۲.

(ابن هشام) ده لې (۱): مسولمانان له کاتي ئيشکړدنياندا له (بيناکردني مزگهوت) جار جار هه نديک شيعريان پيکهو ده گوتوه، بؤ وينه يه کيک لهو شيعرانه نهو بهو، که دهيانگوت:

لا عيش الا عيش الآخرة اللهم ارحم الأنصار والمهاجرة

واته: ژيان نيه جگه له ژيانې دواړوژ (يانې ژيانې دواړوژ راسته قينه يه، نه گهرنا ژيانې دنيا که ميکهو دئو ده روا) خوايه به زهيت بيته به پشتيوانانو کوچکه راندا. ههروه ها (علي بن ابي طالب) يش خوا ليې پازي بي ده يگوت (۲):

لا يستوي من يعمر المساجد يدأب فيه قائما وقاعداً
ومن يرى عن الغبار حائداً

واته: وهکو يهک نين نه وانه ي، که ئيش له دروستکردني مائي خوادا ده کهن به پيوه به دانيشتنه وه، له گهل که سائيک، که ئيشي تيډا ناکه نو خويان له توژو خولا ده پاريزن.

جا نه وه ي، که ده مه وي ليږدها هه لوه سته يه کی کورتي له بهر ده مدا بکه م نه وه يه، که نه مزگه و ته زور به ساده يي بينا کراوه، به لام بابزانين نهو کاته مزگه و ت چ ده ورپکی بينوه؟

مزگه وتي پيغه مبه ر ﷺ پيش هه موو شتيک شويني نو يوژو قورئان خویندن بهو، قورئان خویندن بهو مانايه، که ليې فير بينو ليې تيښگن، ههروه ها پيغه مبه ر ﷺ وتاره کاني زوريان بریتی بوون له قورئان، بؤ وينه يه کيک له هاوه لاني پيغه مبه ر ﷺ

(۱) هه مان سه رچاوه بهرگ، ص (۲۵۹).

(۲) هه مان سه رچاوه بهرگ و لاپه ره.

دهلې: من سوږه تي (ق)م له ده مي پيغه مېر ﷺ وه رگرتوه له کاتي وتاره کانيده،
وه ک له (صحيح البخاري) دا هاتوه.

هروه ها مزگهوت شوي کي کيونه وه و يه کتر بينيني مسولمانان و ناراسته کړني
مسولمانان بووه، هروه ها له مزگهوتدا زانستي شهرعي و چندان جوړه زانباري دي
وهر گيرون، نه ک هر له سهرده مي پيغه مېر دا ﷺ به لکو له دواي نه ویش هر
وابوه، وه مزگهوت جيگاي حهوانه وه ليقه و ماوان بوو، شوي نيک هه بوو له نيو
مزگهوتي پيغه مېر ﷺ (صفة) يان پي گوتوه، که سه قفي هه بووه و نه و هاوه له
بهريزه ي پيغه مېر ﷺ، که بالغ و زگورتی بوون به تاييهت له کوچکهران، هه موويان
له وي بوون، نه وانه بو کاتي جهنگ و جهاد نامه بوون به لام دوايي بو حهوانه وه و
نيسراحت چونه نه وي، چونکه مالو حاليان نه بووه، وه له مزگهوتدا کاروباري
جهنگي و نامه کړني سوپا نه نجام دراوه، هروه ها مزگهوت مه لېه نديکي رووحي و
فکري و عليمي و عبادي و سياسي و کومه لايه تي و... هه مه لايه نه بووه، وه
مزگهوت شوي قه زاهوت و دادگايي بووه.

مزگهوتي پيغه مېر ﷺ به و شيوه بووه، وه بيگومان نه وه مزگهوتي
راسته قينه يه، بويه نيستا که ده گوتري مزگهوت ته نيا جي عبادته ته و نابي سياسته تي
تيده نه نجام بدری، نه وانه له ماناي عبادته و سياست حالي نه بوون، نه گه رنا
سياسته تي نيسلاميش و نه و شتانه ي دیکه ش که باسم کړن، هه موويان عبادته تن و
نيسلام دينيکي گشت گيره و هه موو لايه نه کاني ژيان ده گريته وه، که واته ليړه دا گرنگي
مزگهوت له ده و له تي نيسلامي و کومه لگاي نيسلامي دا ده رده که وي که پيغه مېر
ﷺ ناوا بابه خي پيداوه.

سسۍ يه م : براهه‌تی بهرپاکردن له نيوان کوچکهران و پشتيواناندا: -

(ابن هشام)^(١) بومان باسی نهو براهه‌تیه ده‌کات و ده‌لئ: (واخی رسول الله ﷺ بین أصحابه من المهاجرین والأنصار، فقال فیما بلغنا ونعوذ بالله ان نقول علیه ما لم یقل: تأخوا فی الله أخوین أخوین)، واته: پیغه‌مبه‌ر ﷺ براهه‌تی برپاردا له نيوان هاوه‌لانیدا له کوچکهران و پشتيوانان، بهو پییه‌ی که پیمان گه‌یشتوه، وه په‌نا ده‌گرین به خوا شتیك بلین پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌یفه‌رمووی، فهرمووی: (براهه‌تی بکه‌ن له‌پیناو خوادا دوو دوو ببنه برای یه‌کدی).

لیره‌دا له‌وانه‌یه پرسیار بکړئ: مه‌گهر خواي زانا نافه‌رموی: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ...﴾ (١٠) الحجرات، بیگومان ته‌نیا بروداران برای یه‌کدین، پیاوینیان برای یه‌کدین، وه پیاوان و نافرته‌تان خوشک و برای یه‌کدین، وه نافرته‌تانیان خوشکی یه‌کدین، چونکه وشه‌ی (إخوة) ههرسئ چه‌مک و ماناکه له خوی ده‌گرئ، به به‌لگه‌ی نهو نایه‌ته‌ی سووره‌تی (النساء)، که ده‌فهرموئ: ﴿...وَأِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذَكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ...﴾ (١٧٦)، واته: نه‌گهر (إخوة) بوون پیاوان و نافرته‌تان نهو بؤ پیاوان هه‌یه، دوو نه‌وه‌نده‌ی که بؤ نافرته‌تان هه‌یه (له میرات).

به‌لئ ههرچه‌نده مسولمانان به‌هوی ئیمان‌ه‌وه هه‌موویان برای یه‌کترن، به‌لام نهو براهه‌تیه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌نيوان (کوچکهران و پشتيوانان) دا دروستی کرد براهه‌تیه‌کی تایبه‌تی بوو، که میراتیان له یه‌کدی گرتوه و له‌به‌رئوه‌ش نهو کاته پیغه‌مبه‌ر ﷺ نهو براهه‌تیه‌ی برپاردا، چونکه کوچکهران هیچیان نه‌بووه، هه‌ندیك له کوچکهران ته‌نیا خیران و مندا له‌کانیان له‌گه‌ل خویاندا بردبوو، به‌لگو هی وا هه‌بوو

ته نانهت خیزانه کەشی له گەلیدا نه چوو بوو، بۆ وینه: عومەر -خوای لیی رازی بیت-
دوو خیزانی هه بوون، هه ردوکیان کافر بوون، هیجیان له گەلی نه هاتوون بۆ مه دینه،
ههروه ها (عبدالرحمن بن عوف) که خیزانه کە ی له گەلی نه هاتوه...هتد.

بۆیه پیوستییان زۆر به هاوکاری و چاکه له گەل داگردن هه بووه، وه بۆ ماوه یه کی
دیاریکراو کورت ئەو تاییه تمه ندیه لهو براهیه تییه دا هه بووه، دوایی خوای کاربه جی
ئەو براهیه تییه ی که بۆ ئەو ماوه دیاریکراوه بریار درابوو، هه لده وه شینیه وه، وه ک
ده فرموی: ﴿الَّتِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَرْوَجُهُمْ أَمْهَنُهُمْ وَأُولُوا
الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا
أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٦﴾﴾
الأحزاب، واتە: پیغه مبه ر ﷺ له نه فسیان له پیشتره بۆ ئیمانداران (یانی با له
خوینیان خوشتر بوو)، وه هاوسه رانی پیغه مبه ریش ﷺ دایکیان (دایکی
ئیمانداران)، وه خزمان هه ندیکیان به هه ندیکیان خاوهن هه قترن، له ئیمانداران و له
کوچکه ران له کتیبی خوادا مه گه ر که سیك بیهوی له گەل دۆسته کانی خۆیدا چاکه
بکا، ئا ئەو حوکم و بریاره پیشتر له کتیبدا تۆمار کرابوو.

کهواته: ئەو جوړه براهیه تییه ی پیش بۆ قوناغیکی کتوپر بووه، که هاتوته پیش
مسوڵمانان، بۆیه پیوستی به چاره سه ریکی کتوپریش کردوه.

چوارهم : دروشمي مسولمانان (بانگ):-

پيغمبر ﷺ برياريدا مسولمانان دروشميكيان هه بيت بډ بانگ كړديان بډ نوږډو كډبوننه وي هه فتانه يان، كه نه ویش بریتی بوو له بانگ (أذان)، (ابن هشام)^(۱) له وياړه وه ده لئ: مسولمانان پيش نه وه ي بانگ بكریته دروشميان، كه ده چوون بډ نوږډو يه كتریان بانگ ده كړد، دوايي بډيان ده ركعوت، كه نه وه ريگايه كي گونجاو نيه، بډيه بيريان كړده وه كه وه سيله يه كي گونجاو به كاريښن، هينديكيان پيشنياريان كړد، كه (بوق)^(۲) ي جووله كه كان به كاريښن، هندیكي ديكه يان گوتيان باشتر وايه (ناقوس)^(۳) ي نه صرانيه كان به كار بيښن، پيغمبر ﷺ (بوق) ي جووله كه كاني پي ناخوش بوو، خهريك بوو (ناقوس) ي نه صرانيه كان هه لږيږي، به وه سيله يه ك بډ كوكړدنه وه بانگ كړدني مسولمانان، له و كاته دا (عبدالله بن زيد) كه يه كيك بوو له خه زره چييه كان، هاته لاي پيغمبر ﷺ وگوتی: نه ي پيغمبري خوا ﷺ من نه مشه و خهونيكم بينيوه، له و خه ونه مډا پياويك هات بډ لام به ريگيكي سه وزي له به ردابوو (ناقوس) يكي پي بوو، منيش گوتم: نه ي بهنده ي خوا نه و (ناقوس) ي نافروشي؟ نه ویش گوتی: چي لي ده كه ي؟ گوتم: مسولماناني پي بانگ ده كه ين بډ نوږډو، نه ویش گوتی: شتيك پي بليم له وه چاكر بډ؟ گوتم: به لئ، چييه؟ گوتی: ئاوا بلي: (الله اكبر، الله اكبر، الله اكبر، الله اكبر، أشهد أن لا اله إلا الله، أشهد أن لا اله إلا الله، أشهد أن محمداً رسول الله، أشهد أن محمداً رسول الله، حي على الصلاة، حي على الفلاح، الله اكبر الله اكبر،

(۱) (السيرة النبوية)، ج ۲، ص (۲۶۶-۲۶۷).

(۲) دوو ناسن له يه كه ده درين دنگ دروست ده كن.

(۳) وهك زورپنا فووي پيدا ده كړي، به لام دنگي چياوازه.

لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) پیغمبر ﷺ فرموی: ^(۱) {إِنهَا لَرُؤْيَا حَقٍّ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَقُمْ مَعَ بِلَالٍ فَأَلْقِهَا عَلَيْهِ فَلْيُؤْذِنْ بِهَا فَإِنَّهُ أَلَدَى صَوْتَاكَ}، واتہ: ئەوہ خەونیکی راست و حەقە ئەگەر خوا بیەوی، ھەڵسەو ئەو وشانە فیری بیلال بکە با پێیان بانگ بدا، چونکە ئەو دەنگی ئەتۆ خۆشتەرە تیژترە، جا کاتیئ بیلال بەو وشە گەورەو موبارەکانە بانگیدا (عمر بن الخطاب) ئەوکاتەدا، کە ئە مائەوہ بوو گوئی لیبوو، ئەوئندە بەپەلە ھات بۆ خزمەت پیغمبر ﷺ عەباکە ی بەدوای خۆیدا رادەکیشاو گوتی: سویند بەو کەسە ی، کە تۆی بە حەق رەوانە کردوہ، منیش ئاویان پێ گۆتم، کە دەبی ئاوا بانگ بدری، پیغمبر ﷺ فرموی: {فَلِلَّهِ الْحَمْدُ عَلَى ذَلِكَ}، واتە: ستایش بۆ خوا ئەسەر ئەوہ، مانای وایە ئەوہ فەرمانی خوا یە، چونکە پیغمبر ﷺ ئە فەرماشتی کدا، کە (بخاري) گپراویە تەوہ دەفرموی: {الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ مِنَ اللَّهِ وَالْحَلُمُّ مِنَ الشَّيْطَانِ...} رواه البخاري ^(۲)، واتە: خەونی چاک ئە خواوہ یەو خەونی خرابیش ئە شەیتانەوہ یە.

ئنجما ئەگەر تەماشای وشەکانی بانگ بکەین، دەبینین کورت و ھەوینی ئیسلامەتییان تێدایە، سەرەتا چوار جار ئەسەریەك (اللہ اکبر) دەگوتری، واتە: (خوا گەورەترە) گەورەترە ئە ھەموو شتیئ، گەورەترە بەو واتایە ی، کە بۆخۆی شایستە یە، کەواتە: دەبی گەورەیی خۆی پەرورەدگار (جل شأنه) ئە میشک و دئی مسوڵماناندا ئە سەرۆی ھەموو شتیئکەوہ بی، جا ھەر کاتیئ، کە خوا ئاوا بە گەورە زائرا، وە کە مسوڵمانان بە کردوہ دەریانخست، کە خویان پێ ئە ھەموو شت گەورەترە، ئەو کاتە بی فەرمانی خوا ناکەن، وە جگە ئە بەرنامە ی خوا روو ئە ھیچ بەرنامە یە کی دیکە ناکەن، وە ھیچ کاتیئ فەرمانی ھیچ کەسیکی دیکە بەسەر فەرمانی خوادا زالا ناکەن و ھەڵناپژیرن، وە ھیچ بەرژوہ ندییە کی خۆیان بەسەر

(۱) رواه أبو اود والترمذي وأحمد وابن خزيمة.

(۲) صحيح البخاري، برقم: ۶۹۸۶.

فهرمانی خوادا هه ئابژیرن، ئنجا دووجار (أشهد أن لا إله إلا الله) واته: شایه تی ده ده ده، که هیچ په رستراویک نیه جگه له خوا، که نه وه ش بناغهو کاکلهو جه وه هری مسوئمانه تی و دینداریه، پاشان دووجار (أشهد أن محمداً رسول الله) واته: شایه تی ده ده ده، که موحه مه د ره وانه کراوی خوایه، که واته: ده بی هه رچی نهو فهرمویه تی گوپرایه ئی بکهین، وه ک په روه دگار ده فهرموئ: ﴿... وَمَا أُنْكُمُ

الرَّسُولُ فَحُذُّوهُ وَمَا نَهَكُمُ عَنْهُ فَأَنْهَوْهُ وَأَتَقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٧﴾

الحشر، واته: وه هه شتیک پیغه مبه ر پیتان ده دا لی و ه ر بگرن، وه نه وه شی که نهو لیتان قه ده غه ده کا، ده ستی لی هه ل بگرن و پاریز له خوا بکهین، بیگومان خوا تو له تی تونده.

که واته: شایه تمان هیان به په رستراویتی خوا، که ته نیا نهو ده بی په رستراو بی، یانی ده بی خوا (جل شأنه) له دلی تو دا چ وه ک تا ک چ وه ک کو مه ل، له هه موو شتیک به رزترو به ریزترو خو شه ویستترو گه وره تر بی، وه به سه ر هه موو شتیک دا هه لیبژیری، وه هه موو شتیک فیدا بکهی، هه روه ها شایه تمان هیانیش به نیراویتی موحه مه د (عليه الصلاة والسلام) یانی ده بی پیغه مبه ر ﷺ له گه ل هیچ سه ر کرده یه کی دی به راورد نه کری، چونکه هه موو که سی ک قسه ی لی و ه رده گیرئ و به سه ری دا ده دریت ه وه، به لām پیغه مبه ر ﷺ هه رچی ده یفه رموئ ده بی لی و ه ر بگيرئ به بی چه ندو چوون، چونکه به ناوی خوا وه قسه ده کات، وه ک خوا ی تا ک و پا ک له و باره وه ده فهرموئ:

﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ﴾ ﴿٤﴾ النجم

که واته: نه گه ر که سی ک شایه تمانی به په رستراویتی خوا و ره وانه کراویتی موحه مه د (عليه الصلاة والسلام)، هینا، به لām دواپی له ژیانی رۆژانه یدا ده رکه وئ، که شتی دیکه ی له خوا پی گه وره تره، وه فهرمانی که سی کی دیکه به سه ر فهرمایشتی پیغه مبه ردا ﷺ هه لده بژیری، نهوا بیگومان شایه تمانه که ی هه ر قسه یه که کردوویه تی و هیچی دیکه نیه.

ئنجار دوو جار ده گوتری: (حیی علی الصلاة)، واته: وهرن بۆ نویژ، (حیی) یانی (أقبل) وهره، دوایی دوو جاریش ده گوتری: (حیی علی الفلاح)، واته: وهرن بۆ سهر فزایی، سهر فزایی مسوئلمانانیش له وه دایه، که به ندایه تی بۆ خوا بکهن، که نویژه که یان کۆله که ی به ندایه تی کردنیانه بۆ خوا - جل شأنه -، وه ک پیغه مبه ر ﷺ له فهرماشیتیکدا فهرموویه تی: { الصلاة عمود الدين } رواه الترمذي، واته: نویژ کۆله که ی دیندارییه، واته: دینداریی تاکیی، ئنجار له کۆتایشدا ده گوتری: (الله أكبر الله أكبر، لا اله الا الله)، واته: خوا گه وره تره، خوا گه وره تره، جگه له خوا هیچ په رستراو نین.

پینجه م : وتاری جومعه و کۆبوونه وه ی هه فتانه :-

پیغه مبه ر ﷺ به فهرمانی خوا هه فتانه وتاری جومعه ی دانا، وه فهرمانی به مسوئلمانان کرد، که پیویسته ههر جهوت رۆژ جارێک له مزگهوت کۆبینه وه، له وه باره وه (ابن اسحاق)^(۱) ده ئی: یه که مهین وتاریک، که پیغه مبه ر ﷺ دای، ئه وه بوو که دا کۆکی کرد له سه ر مال به خشین، چونکه ئه وکاته مسوئلمانان له هه موو شتی ک زیاتر پیویستیان به هاوکاریی و ده ستگرویی یه که تر بووه، دیاره وتاری جومعه ش هه م عیباده تیکی رووحیی و هه م عیباده تیکی سیاسیی و کۆمه لایه تییه، وه وتارخوین ده بی له وتاره که یدا بابه تی ک باس بکا، که مسوئلمانان پیویستیان پییه تی، وه ده بی بابه تی وتاره که بابه تیکی سه رده می بی، واته: له وکاته و سه رده مه دا چ شتی ک باوه و پیویسته مسوئلمانانی لی ئاگا دار بکریته وه، ئه وه باس بکری.

وه بیگومان وتاره کانی پیغه مبه ر ﷺ چ ئه وانه ی، که له رۆژانی جومعه دا داوئی، چ ئه وانه ی له کاته خۆرگی ران و جه ژنه کاند داوئی و... هتد، ده وری زۆریان پینی وه، که مسوئلمانان له دینه که یان تی بگه ن و له قورئان و سونه تدا شاره زابن، وه پاشانیش

ښاگان له یه کتر بی، بو وینه جاری وا هه بووه پیغه مبر ﷺ له کاتی جومعه دا یان دواي نویژه فهرزه کان فهرمو یه تی: فلان کهس بو دیار نیه؟ هاوه لانی گوتو ویانه نه خو شه یان گرفتیکي هه یو، دواي به ده میه وه چوون، بویه نه گهر مسولمانانی ههر گهره کیکو کولانیك یان ههر گوندیک، شه وو رږژ پینج جار کوبینه وه بو نویژي جه ماعت و هه فته ی جاریک کوبینه وه بو نویژو وتاری جومعه، وه پاشان له سهه راستی هه موو عاله می ئیسلامی سالی جاریک کوبینه وه له کاتی جیبه جی کردنی حه جدا، نه وه مسولمانان هه میشه ښاگان له یه کدی ده بی، وه به کرده وه ده بینه نه وئومه ته یه کرپزه ی، که خوا ده یه وئ.

شه شه م: نویسینی ده ستور (الصحيفة، الوثيقة) :-

نه وه ده ستور ده ش له هه ندیک سهه رچاوه کانی میژوودا به ناوی (الوثيقة) هاتوه، به لام له خودی نه نوسخه یه دا، که به سهه زاری موباره کی پیغه مبردا ﷺ دا هاتوه (الصحيفة) یه.

لهوباره وه (ابن اسحاق)^(۱) ده لی: (وکتب رسول الله ﷺ کتاباً بین المهاجرین والأنصار، وادع فيه اليهود وعاهدهم وأقرهم على دينهم وأموالهم، وشرط لهم واشترط عليهم)، واته: پیغه مبر ﷺ نووسراویکی نووسی، له نیوان پشتیوانان و کوچکه راندا له لایه که وه چوون به یه که وه مامه له بکه ن، (له لایه کی دیکه وه چوون نه و کومه لگا ئیسلامی یه له گه ل پیکه اته کانی دیکه ی خو ی، که جووله که کانن مامه له بکات)، وه باسی جووله که کانیشی کرد، که په یمانی له گه لدا به ستن، وه دانی بو پیده یان، که له سهه دینی خو یان بمیننه وه، وه مالی خو یان هی خو یان بی، وه هه ندیک مه رجی پیدان، وه هه ندیک شتیشی لی به مه رج گرتن، که واته: به کورتی

پیغمبر ﷺ دہستوریکی دانا، ئوہی کہ ئیستا پیی دہگوتری: یاسای بنہرہتی (القانون الأساسي) یان دہستور.

وہ پیغمبر ﷺ ئو دہستورہدا هیلہ گشتیہکانی چوئیہتی مامہلہکردنی کومہلگاو دہولہتی ئیسلامی لہئیو خویداو لہگل غہیری خوشیدا ہموو باس کردوہ.

ئو دہستورہش ئاوا دہست پیی دہکات:

(بسم الله الرحمن الرحيم، هذا كتاب من محمد النبي ﷺ بين المؤمنين والمسلمين من قريش ويثرب ومن تبعهم فلحق بهم وجاهد معهم، انهم امة واحدة دون الناس...) (۱)، واتہ: بہناوی خوای بہ بہزہیی بہخشنده، ئہمہ نووسراویکہ لہ موحمہد پیغمبرہوہ لہ نیو ئیمانداران و مسولماناندا لہ قورہیش و لہ (یشرب)، وہ ئوانہی کہ پییان دہگہنو جیہادیان لہگلڈا دہکەن، کہ ئوان ئومہتیکن جیا لہ خەلک...)، واتہ: کۆچکەران و پشتیوانان، وہ ئوانہش کہ لہ دوایدا پییانہوہ بہیوہست دہبن، ئومہتیکی سہربہخۆن، وەك خوای پەرورەدگار فەرموویہتی: ﴿إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ﴾ ﴿١٢﴾ الأنبياء.

چەند سەرنجیك دەربارە ی (الصحيفة) :-

یہك :- لہ پرووی (سند)وہ (د.أكرم ضياء العمري) لہ کتییی (السيرة النبوية الصحيحة)دا گوتوویہتی: ئو سەنەدە ی، کہ ئو (صحيفه)یہی پی گێردراوہتەوہ،

له ریزی (سندی) فرمایشته راسته کانی پیغمبره ردايه ﷺ: (ترقی بمجموعها الی مرتبة الأحادیث الصحیحة)^(۱).

دو :- له پرووی پانتایی و دابه شکردنی ماده ده کانییه وه (۴۶) ماده دهیه.

سی :- له پرووی نیوه پروکیسه وه ده گونجی زور شت باس بکری، به لام من پیم وایه له پینج تهره ده دا بهرجه سته ده بی:

۱- پیناسهی مسوئلمانان: پیغمبر ﷺ دیاری کردوه، که مسوئلمانان (تؤممهت) یکن، وه که له ماده دهی (۲) دا هاتوه، که ده فرموی: **{إلهم أمة واحدة من دون الناس}**، واته: مسوئلمانان (کوچکهران و پشتیوانان و نهوانه)، که پیانیه وه په یوه ست ده بن) تؤممه تیکن جیا له خه لک.

۲- دیاریکردنی سهراوهی بریار (مرجعیة) بو مسوئلمانان: واته: لایه نیک، که له کاتی گرفت و کیسه کانیاندا، بولای بگرینه وه بو یان چاره سر بکات، وه که له ماده دهی (۲۳) دا هاتوه، که ده فرموی: **{وانه مهما اختلفتھم فیہ شیء فان مرده الی الله والی محمد}**، واته: نیوه له هر شتیکدا که کیسه و مشت و مریکتان بو پهیدا بو، ده بی بگریدریتیه وه بو لای خوا (جل شأنه) وه بو لای موحه مدد - علیه الصلاة والسلام -، که واته: سهراوهی بریار (مرجعیة) بالا بو مسوئلمانان: (قورپان و سوننه ته).

۳- پاراستنی ئاسایش و هیمنی ده و لته: وه که له ماده دهی (۳۹) دا هاتوه، که ده فرموی: **{وان یشر ب حرام جوفها لأهل هذه الصیفة}**، واته: وه خه لکی ئه م نووسراوه (که ئیمزای ده که ن) نابی هیچ شتیک بکه ن، که پیچه وانیه بهرزه و هندی ئاسایشی شاری (یشر) بی.

(۱) پروانه: بهرگی یه که م: لاپه ره: ۲۷۵، بو ده قی (الصیفة) ش پروانه: (السیرة النبویة لابن هشام)، ج ۲، ص (۲۶۲-۲۶۴)، ههروه ها پروانه: (مجموعه الوثائق السیاسیة للمعهد النبوی والخلافة الراشدة)، محمد حمید الله، ص (۵۷-۶۲)، الطبعة الثامنة: ۱۴۳۰.

دیاره شهواته تهنیا (یثرب) یان به دهسته وه بووه، شه گهرنا دوايي که فراوانتر بووه، شه دهقه هه موو ده ولته تی ئیسلامی گرتوته وه.

٤- مافه کان و نازادییه کان: پیغه مېهر ﷺ له چندان (مادده) دا بهیانی کردوه که خه لک چوڼ ماف و نازادییه کان یان بو دابین ده کریت، بو وینه له مادده (٢٥) دا ده فهرموئ: **{وان یهود بنی الموف امة مع المؤمنین}**، واته: وه جووله که کانی (بنی عوف) نومه تیکی سهریه خوڼ له گهل ئیمانداران.

وه له مادده ی (٢٥) ده فهرموئ: **{للّیهود دینهم وللمسلمین دینهم موالیهم وانفسهم}**، واته: جووله که کان دینی خوڼان هه ییه و مسولمانانیش دینی خوڼان هه ییه، هه خوڼان و هه شه وانه ی، که له گهل یاندا هاوپه یمانن.

وه له مادده ی (٤٥) دا ده فهرموئ: **{لا یکسب کاسب الا علی نفسه}**، واته: هه که سیک شتیک بکات، تهنیا زیانی بو خو ی هه ییه، یانی کهس به تاوانی که سه وه سزا ندری.

وه له مادده ی (٣٨) یشدا ده فهرموئ: **{انه لا یأثم امرؤ بحلیفه}**، واته: شه گهر که سیک هاوپه یمانه که ی شتیک کرد، شه به هو ی شه وه وه گونا هبار نابی، وه ههر له و مادده یه دا له باره ی پشتگیری کردنی بابای زولم لیکرا وه ده فهرموئ: **{وان النصر للمظلوم}**، واته: وه بابای زولم لیکرا و پیویسته یارمه تی بدری، (دیاره ههر جوړه زولمیک بی ثابوری، سیاسی، کومه لایه تی و... هتد).

وه له مادده ی (١٢) دا ده فهرموئ: **{وان المؤمنین لا یفرکون مفرحاً بینهم ان یعطوه بالمعروف}**، واته: مسولمانان نابی لیبگه رپن که سیک له نیو شه واندان په کی بکه وئ له رووی ثابوری هه وه، به لکو ده بی هاوکاری و ده ستگرویی بکه ن.

ههروه ها له مادده ی (١٣) دا ده فهرموئ: **{ان المؤمنین المتقین ائدیهم علی کل من بغی منهم او ابغی دسعة ظلم...}**، واته: ئیماندارانی

پارىژكار يەككەستىن ئە بەرانبەر كەسىڭدا سىتەمى كىرىپ يان بىلەن سىتەم بىكەت، ھەروەھا چەندەن بىرگە دى ئەو شىۋەيە تىدەن.

۵ - بەرگىيەردى ھاۋەش: - ۋە ئەو (صحيفة) يەدا ھاۋەش، كە دەپى بە ھەموو لايەك بەرگىيە بىكەن ئە مەدەنە، ۋە ئە ماددە (۳۷) دا دەفەرمۇ: {وان على اليهود نفقتهم وعلى المسلمين نفقتهم وان بينهم النصر على من حارب أهل هذه الصحيفة وان بينهم النصح والنصيحة والبر دون الإثم}، واتە: جوۋلەكە ئەفەقەي خۇيان دەكىشەن، ۋە مەسۇلماننىش ئەفەقەي خۇيان دەكىشەن، ۋە دەپى ھاۋەش يەكەن ئە دۇرى ھەركەسىك، كە دۇزىيە ئەھلى ئەم (صحيفة) يە دەكەت، ۋە پىۋىستە پىكەۋە دۇسۇزۇ ساغ بىنۇ چاكەكار بىن ئەك خراپەكار.

ھەروەھا ئە ماددە (۴۳) دا دەفەرمۇ: {وان بينهم النصر على من دهم يثرب}، واتە: ۋە دەپى ھەمويان پىشتىگىرىيە يەكەن ئە بەرانبەر ھەركەسىڭدا، كە ھىرەش دەكەتە سەر (يثرب)، دىارە ھەر ئەبەر ئەمەش بو، كە پىغەمبەر ﷺ ئە دوايىدا سزى جوۋلەكە كانىدا، چۈنكە پىچەۋانەي ئەو پەيمانەي خۇيان جوۋلانەۋە، كە ئىمزاين كىرەبو ۋە بەلىنىيان دابو، كە بەرگىيە ئە (مەدەنە) بىكەن، بەلام بە پىچەۋانەۋە كاتىك دۇزەن ھىرەش دەكەدە سەر مەدەنە، ئەۋان دەستىيان ئەگەلدە تىكەل دەكەدە پىشتەۋە خەنجەريان دەۋەشاند!

ھەۋتەم: ئەمادەسازىي بۇ جەنگ و جىھادو بەرگىيەردى ئە دەۋلەت: -

پىغەمبەر ﷺ ھەر ئە سەرەتاي قۇناغى مەككەۋە مەسۇلماننى ئەسەر گىيانى فەداكارىيە بەرەنگارىۋەنەۋە زۇلم قىل ئەكەن بار ھىناۋە، ئەك ئەسەر گىيانى مەل ئەۋى كەندە قىل كەندە ئىيانى زەلىلى.

به لّام بویه پیغمبر ﷺ همیشه پیی ده فهرمبون: (صبراً) و هیچ مه کن،
 وه دهستی ده گرتن، چونکه فهرمانی خوا و ابووه، وهك خوی زالّ ده فهرموی: ﴿الَّذِينَ
 إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ...﴾ النساء، واته: ته ماشای
 ئه وانه ناکه ی، که پیان ده گوترا: دهست بگرنه وه نویتز بهریا بکه ن! دیاره ئه وکاته
 هاوه لان پیوستان به وه بووه پیان بگوتری دهست بگرنه وه، ههر بویه ش کاتیك که
 خوی دادگهر مؤلّه تی دان که جهنگ بکه ن ههریه که یان شیریک بوون له بیشه یه ک
 هاتبوونه دهر.

(أحمد و حاکم و الترمذی) له (ابن عباس) ده گیرنه وه، که گوتویه تی: (خرج
 النبي من مكة، فقال أبو بكر: أخرجوا نبيهم، لِيَهْلِكُنَّ، فأنزل الله: ﴿أَذِنَ لِلَّذِينَ
 يَقْتُلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾ الحج، واته:
 پیغمبر له مه که که چووه دهر، ئه بووبه کریش گوتی: کافره کانی قورپه ش
 پیغمبریان ﷺ له مه که که دهر کرد، له بهین ده چن، یه کسه ر خوا ئه م ئایه ته ی نارد
 خوار له گهل کوچکردنی پیغمبر دا ﷺ، واته: بهرپوه بووه، که ئه م ئایه ته ی بو
 هاته خوار، واته: مؤلّه ت درا به وانه ی، که جهنگیان له گهلدا ده کری و زولمیشیان
 لی ده کری، وه بیگومان خوا له سه ر سه رخستنی ئه وان به توانایه، ههروه ها (ابن
 هشام)^(١) یش ئه وه ی هیناوه، که ئه م ئایه ته، وه سی ئایه ته که ی دواشی هه موویان
 بهر بونه یه وه هاتنه خوار، که پیغمبر ﷺ له مه که که دهر کرا، که واته: له
 سه ره تاوه ته نیا مؤلّه تیان پی درا، که جهنگ بکه ن، به لّام دواپی له سه ریان فهرز
 کرا.

(١) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ٢، ص (٢٤١-٢٤٢)، وه پروانه: (البداية والنهاية)، ج ٣، ص (٢٧٦).

ده‌ستپ‌کردنی جه‌نگو جیهاد

وهك له راپردوودا باسماں كړد، پيغه‌مبهر ﷺ كومه‌لگاو ده‌ولته‌ی ئيسلامی له شاری مه‌دینه‌دا له‌سهر چهند بنه‌مایه‌ك بنیاتنا، كه یه‌کیان بریتیه له ئاماده‌سازیی بؤ جه‌نگو فیداکاریی چونكه شتیکی به‌لگه نه‌ویسته كه ههر كومه‌لگاو کیانو ده‌ولته‌تیک توانای به‌رگریی له‌خو‌کردنی نه‌بی، بی‌گومان ناتوانی دریژ به‌ بوونی خو‌ی بدات و نه‌و ئامانجانه‌ش كه ده‌یه‌وی بیان‌هیئتیه دی، بوی نایه‌نه دی، جا لی‌ره‌دا من باس له چوار خالی سهره‌کی ده‌كم، كه چوڼ پيغه‌مبهری خوا ﷺ پله به‌ پله و ورده ورده ده‌ستی كړدوه به جه‌نگو جیهاد.

یه‌ك: به‌بی هی‌زو توانا به‌رگریی له خو‌ناکری و به‌ بی به‌رگریی له‌خو‌کردنیش هیچ ئامانجیک وه‌دی ناهینری: -

خوای په‌روه‌ردگار له‌وباره‌وه له‌چهند نایه‌تی‌کدا باسی نه‌و راستییه‌ی كړدوه، كه مسول‌مانان پی‌ویسته به‌رگریی له‌خو‌یان بکه‌ن و ده‌بی هی‌زو پی‌زیکی وادروست بکه‌ن، كه بیته په‌ره‌ژین و قه‌لایه‌ك و بوونی خو‌یانی پی‌ی پپاریزن و دوژمن و ناحه‌زانی خو‌یانی پی‌ی بترسین، تاكو ته‌ماعیان تی‌نه‌که‌ن، بؤ وینه‌ خوای بالاده‌ست ده‌فه‌رموی: ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَءَاخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ ۚ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ﴾ ﴿٦٠﴾ الأنفال، واته: وه نه‌وه‌ی له تواناتاندا هیه له هی‌ز بویان ئاماده بکه‌ن (بؤ دوژمنانتان) وه له نه‌سپی به‌ستراوه و لا‌خی ئاماده

(که له م سهرده مهی ئيمه دا تانکو زړيږوش شوي ئه سپي به ستراره ده گړنه وه) بو
ئوهی دوزمنی خواو دوزمنی خوتانی پی بترسین، که سانیکی دیکه ش ئوه
نایانزان، به لام خوا ده یانزانی واته: (جگه له دوزمنه بهرچاوانه، که بهرنگارتان
ده بنه وه دوزمنانیکی دیکه ش هن له پشت نه وانه وه) هر شتیکش له پی خوا دا
بیه خشنو خه رچی بکن، پاداشته که یتان به ته واهتی ده دریتوه و سته متان لی
ناکړی و، کردارو پاداشته که یتان به زایه ناچی.

که واته: له ئسلامدا هیز ناماده کردن له لایهن ئیماندارانه وه بو ترساندن
دوزمنانی خواو دوزمنانی خویان پیویسته، چونکه (اعدا) (فعل الامر) ه فرمان
(امر) یش بو پیویست بوون (وجوب) ه، مه گهر به لگه یه که ه بی، که هو (امر) ه له
مانای پیویست بوون (وجوب) لا بدا بو په سندی و ره وایی، (نذب و اباحه) لیره شدا
هیچ نشانه (قرینه) یه کی بهو شیوه نیه.

هروه ها له کوتایی به سهرهاتی (طالوت و جالوت) دا خوی زانو توانا ده فرموی:

﴿...وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضُهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ

ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾ البقرة، واته: نه گهر خوا هندی که له
خه لکی به هندیکی دیکه، (ئیمانداران) پال پیوه نه ناباو، زوی لی پاک
نه کردبانه وه وای نه کردبا، که نه هلی کوفر بهر بهرچ بدرینه وه، سهر زوی تی کده چوو،
(دیاره سهر زویش همیشه بهو تی کده چی، که که سانی بی پروای سته مکار
ده سلات بگړنه ده ست، که هه رچی نعمة ته کانی خوی په روه ردگار هن، بو تیرکردنی
ناره زووه کانی خویان به کاری دین و، خه لکی لی بی به ش ده کهن و خراپه کاری له
زه ویدا بلا وده که نه وه) ﴿وَلَٰكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾، واته:

به لام خوا خاوه ن چاکه یه به سهر جیهانیانه وه، که نه هلی ئیمان دهره خسینی بو ئوهی
خه لکی سته مکاری کافریان پی پال پیوه نی و نه هیلی به هو دی ده سلاتی نه وانه وه

جيهان پرېې له فسادو خراپه، کهواته: ليرهدا خواي بهرزو مهزن هيږو دهسه لات و توانايهك، كه به دهست نه هلي ئيمانده يوه نه هلي سته م و كوفري پي پالپيوه ده نين، به نيعمه تيكي داناوه يو سهر هه موو مرؤفايه تي.

هه روه ها خواي كاريه جي فهرموويه تي: ﴿أُوذِنَ لِلَّذِينَ يُقَتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾ (٣٩) الَّذِينَ أَخْرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ... ﴿٤٠﴾ الحج، واته: مؤلّهت درا يو كه سانيك، كه جهنكيان له گه ل ده كړي و سته ميان ليكراوه، وه بيگومان خوا له سهر يارمه تي دانيان به توانايه، كه سانيك كه له مال و حالي خويان وه در نراون به ناحق، مه گهر نه وه كه گوتو ويانه په روه ردگار مان خوايه....

له م چنه ند ثايه ته دا بومان درده كه وي، كه به بهي هيږ بهرگري له خو ناكړي، به بهي بهرگري له خو كردنيش، بوون (وجود) ناپاريزي و، هيچ نامانجيكش نايه ته دي.

دوو: له فهرزكراني جهنگ و جهاد دا وه كو نه ركه شه رعييه كاني ديكه، پله پله يي ره چاو كراوه :-

نه مهش راستيه كي ديكه يه، كه له ژياني پيغه مبه رمان موحه مه د ﷺ دا رهنكي داوه ته وه و، نه گهر ته ماشاي قوناغه كاني به رهنكاري و جهنگ و جهاد بكه ين كه له لايه ن پيغه مبه روه ﷺ نه نجام دراوه، پله پله يي (تدرج) ده بينين و ده توانين بليين: جهنگ و جهاد به رهنكاري له لايه ن پيغه مبه روه ﷺ به چوار قوناغي گشتيدا تيپه پيوه :-

١- فهرمان کردن به دهست گرتنه وهو خوږاگریی :-

خوای بالادهست ده فهرموئ: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا

الصَّلَاةَ وَءَاتُوا الزَّكَاةَ...﴾ (النساء، واته: ئایا سه رنجی ئهوانه ناده ی که پیا ن گوترا: دهستی خو تان بگر نه وهو نو یژ به ریا بکه ن وه زه کات بد ه ن.... دوایی خوای په ره و ردگار باسی ئه وه ده کات که دوای ئه وه ی جه نگیان له سه ر پیویست کرا وه، هه ندیکیان پاشه کشه یان کرد وه، یاخود داوایان کرد وه، که ده بوایه جه نگو جهاد دوا خرابایه!

که واته: له قوناغیکدا پیغه مبه ر ﷺ به فهرمانی خوا ها وه لانی به ریزی ئاگادار کرد و ته وه که دهست بگر نه وه له جه نگو له به رانبه ر ئه هلی کوفردا هیژو چه ک به کار نه هی ن، به ئکو ئارام (صبر) بگر نو خوږاگری ن، وه ک له (طبرانی و حاکم و بیهقی) هی ناویانه، که پیغه مبه ر ﷺ به لای خانه واده ی (یاسر) دا تیپه ری که ئازارو ئه شکه نجه ده دران، فهرموئ: {صبرا یا آل یاسر موعده کم الجنة}، واته: ئه ی بنه ماله ی یاسر خوږاگری ن له به هه شت پیک ده گه ی نه وه، واته: خوږاگری بن له سه ر ئه و ئه شکه نجه درانو نا ره چه تکرانو و شتیکی دیکه مه که ن.

وه له سیره ی (ابن هشام)^(١) دا هاتوه که دوای ئه وه ی پیغه مبه ر ﷺ په یمانی دووه می (عقبه ی له گه ل نو ی نه رانی (ئه وس و خه زره ج) دا به ست، (العباس بن عبادة بن نضله) گوتی: (والله الذي بعثك بالحق ان شئت لَنَمِلَنَّ على أهل منى غداً بأسيا فنا)، واته: (سو ی ند به و خوایه ی که توی به حقه نارد وه، ئه گه ر به و ی به یانی به شمشیره کانمان په لاماری ئه و کافرا نه ده دین، که له مینا کۆبوونه ته وه)، پیغه مبه ر ﷺ یش فهرموئ: {لم تؤمر بذلك ولكن ارجعوا الى رجالكم}،

واته: ئیمه فه‌رمانمان به‌وه پتخ‌نه‌کراوه، به‌لکو بگه‌رینه‌وه بو بارگه‌وه هه‌وارگه‌کانی خۆتان، واته: جارێ فه‌رمانمان پتخ‌نه‌کراوه به‌ جه‌نگ، دیاره پیغه‌مبه‌ر ﷺ هیچ کاریکی به‌بی فه‌رمانی خوای کاربه‌جی نه‌کردوه.

۲- مۆلّه‌ت درانی جه‌نگ له‌به‌رئه‌وه‌ی زوڵمه‌لیکراون :-

قۆناغی دووهم له‌ فه‌رزکردنی جه‌نگ و جیهاد بریتی بوو له‌ مۆلّه‌تدران به‌ جه‌نگ کردن بێ ئه‌وه‌ی، که له‌سه‌ریان فه‌رز بکری، وه‌کو خوای زاناو شاره‌زا ده‌فه‌رموی: ﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَتِّلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا...﴾ (حج، واته: مۆلّه‌ت درا به‌که‌سانیک، که جه‌نگیان له‌گه‌ڵ ده‌کری و سته‌میان لێکراوه... واته: بۆیان هه‌یه جه‌نگ بکه‌ن به‌هۆی ئه‌وه‌ هه‌موو زوڵمه‌وه که لێیان ده‌کری، که جه‌نگیان له‌گه‌ڵ ده‌کری و ده‌رده‌کری، واته: لهم قۆناغه‌دا واجب نه‌کراوه، به‌لکم بۆیان هه‌بووه جه‌نگ بکه‌ن له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌ی، که سته‌میان لێ ده‌کهن.

۳- فه‌رزکرانی جه‌نگ له‌کاتی هیژشکرانه سه‌رو شه‌ر پێ فرۆشتندا :-

خوای تۆلّه‌ستین ده‌فه‌رموی: ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَتِّلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ (البقرة، واته: (وه له‌ پێی خوادا بجه‌نگن له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌دا، که له‌دژتان ده‌جه‌نگن، به‌لام ده‌ستدریژی مه‌که‌ن، بێگومان خوا ده‌ستدریژکرانی خۆش ناوی)، هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموی: ﴿...فَمَنْ أَعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَأَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا أَعْتَدَى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾ (البقرة، واته: وه هه‌رکه‌سیک ده‌ستدریژی کردنه‌ سه‌ر، ئیوه‌ش ده‌ستدریژی بکه‌نه‌وه سه‌ر وه‌کو خۆی و به‌ره‌چێ بده‌نه‌وه، وه پارێز له‌ خوا بکه‌ن، وه بزانی بێگومان خوا له‌گه‌ڵ پارێزکاراندايه، واته: سنوور مه‌به‌زین و به‌شه‌ندازه‌ی

دهستدریژي ئهوان وه لا میان بده نه وه دهست پیښخه ری مه کهن و تا ئهوان شه رتان له گه لدا نه کهن ئیوه مه یکه ن.

۴- فہر زکرائی جہنگ بو نہ ہیشتنی چہ وسینرانہ و دی مسولمانان و ری دینداری لی گرتنیان :-

خوای توانا دہ فرموی: ﴿وَقَنِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنْ أَنَّهُمْ فَلَاعُدُونَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ﴾ (البقرة، واتہ: له گه لیاندا بجهنگن تا کو (فتنه) ^(۱) نامی، جا نه گهر دهستیان هه لگرت، نابی دهستدریژی بکریته سهر هیچ کس جگه له ستمکاران، لیړه دا خوای تا کو پاک نه یفه رموه: (الا علی الکافین) به لکو فہرموی ته: (الا علی الظالمین)، واتہ: کافریک که زولم نه کاو بی زیان داده نیستی، شہری له گه لدا نا کړی له سهر کافرایه تیبه که ی، به لام کافریک که دیه وی کوفری خو ی به سهر خه لکدا بسه پی نی، ئه وه ئه هلی ئیمان ده بی دهستی بگرنو ئه و زولم ی لی قبول نه کهن، هدر بیهش (ئه هلی کیتاب) شہریعت سهرانه یان لی ودرده گیرئ و بویان هه یه، که له ده ولته نیسلامییدا بن و سهر و مالیان پاریز راوه و له سهر پروا نه بوون جہنگیان له گه لدا نا کړی، وه پای به هیژ ئه وه یه، که له غهیری (ئه هلی کیتاب) یش سهرانه ودرده گیرئ و لیان قبول ده کړی، که له سهر دینه که ی

(۱) فتنه: واتہ نازاردان و نه شکه فجدانی مسولمانان، هه ندیک له تویر هره وانی قورٹان گوتوویانہ: (فتنه) لیړه دا به مانای (شرک) دی، به لام له راستیدا ئه وه هه لیه، چونکه خوا -جل شأنه- جیهادی له سهر مسولمانان فہر نه کردوه تا کو کوفر نه می نی، چونکه خوا ریگای نه گرتوه له خه لک که (کافر) یاخود (مشرک) بن، وه خوای بهر زو بی وینه له سوور ته (التغابن) دا دہ فرموی: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَنُكِّمُ كُمْ كَافِرًا وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ...﴾ (۲)، واتہ: خوا ئیوه ی خولقاندوه، جا هه تانه کافرو هه شتانه مسولمانه، که واتہ: له نیسلامدا ریگای کافربون له خه لک نه گیراوه، به لام ریگای زولم کردنیان لیگیراوه.

خۇيان بىمىننەۋە، كە بەلەي ئىسلامەۋە دىنىكى بەتالە، بەمەرچىك ھەۋلەنەدەن، كە كوفرى خۇيان بەسەر مەسۇلماناندا بەسەپىنن، ۋەك چۆن خۇاي پەرۋەردگار رىگەي بە ئەھلى ئىسلامىش نەداۋە كە ئىسلامى خۇيان بەسەر كەسدا بەسەپىنن، ۋەك دەرەمۇي: ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ...﴾ (البقرة، ۲۵۶) كەۋاتە: خەلىكى دەپى ئە دىيادا ئازاد بن، ئەۋەدا كە مەسۇلمان دەپن يان كافر ۋە دوايى ئە دواپۇژدا ھەركەسەۋ پاداشت يان سزاي خۇي ۋەردەگرى، ئەسەر مەسۇلمان بوون يان كافر بوونەكەي^(۱).

ۋە ئەم جۆرەي چوارەم، كە باسما كەرد ئە زاراۋى شەرەزناندا پىي دەگوترى: جىھادى بەدۋادا گەرەن (جهاد الطلب)، ۋەك خۇاي پەرۋەردگار دەرەمۇي: ﴿وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ...﴾ (النساء، ۷۵) ۋاتە: ئەۋە بۆچى ئە رىي خۇاۋ چەۋسىنراۋاندا جەنگ ناكەن؟! كەۋاتە: ئەھەرچىك كۆمەلىك خەلىك بچەۋسىنرىتەۋە ئەگەر مەسۇلمانىش نەپن، ئەسەر ئىمانداران ۋە ئىسلام پىۋىستە، مادام بتوانن، دىفاع ۋە بەرگىيان لى بكەن ئەھەر شۈينىك بن.

سىيەم: كاتى دەستپىكران ۋە سەرەتاي جىھاد :-

ئەۋ مەۋۋونوۋسانەي، كە مەۋۋى ژىيانى پىغەمبەريان ﷺ تۆمار كەردە، دوو رايان ھەن :-

ھەندىكىان دەلىن سەرەتاي سالى دوۋەمى كۆچى، پىغەمبەر ﷺ بە كەردەۋە دەستى بە جەنگ ۋە جىھاد كەردە.

(۱) ئە كىتەبى (چەند مەسەلەھەكى باۋى سەردەم) ۋە (تەۋمى ئىسلامىي ۋە غەلىمانىي...) دا بەدەرتىپى باسى ئەم مەسەلەھەمان كەردە.

هغه دیکش ده لښ کړتایی سالی یه که می کړچی، واته کړتایی ټو سالی، که پیغه مېر ﷺ تیدا کړچی کردو له مه که وه بو مه دینه، ئنجا وه (ابن هشام) ده لښ: بومان دهرده که وئ، که هردو بوچوونه کان راستن، ټو ده لښ: (قدم رسول الله ﷺ المدينة يوم الاثنين حين اشتد الضحاء و كادت الشمس تعطل لثنتي عشرة ليلة مضت من شهر ربيع الأول، قال (ابن سحاق) و رسول الله ﷺ يومئذ ابن ثلاث و خمسين سنة، و ذلك بعد أن بعثه الله بثلاث عشرة سنة فأقام بها بقية شهر ربيع الاول و ربيع الآخر و جمادين و رجباً و شعبان و شهر رمضان و شوالاً و ذا القعدة و ذا الحجة و المحرم، ثم خرج غازياً في صفر على رأس اثني عشر شهراً من مقدمه المدينة) ^(۱)، واته: پیغه مېر ﷺ پوژي دوو شه مه کاتيک که پوژ گهرم بوو هه تاو گه یشتو ته نیو ه راستی ناسمان، (۱۲) شه پوت بوو بوون له مانگی (ربیع الاول) چووه بو مه دینه، که ټو واته پیغه مېر ﷺ ته مه نی (۵۳) سال بووه (۱۳) سال دوی ټو ه بووه، که خوا ره وانه ی کردو وه له مه دینه ماوه ته وه، ماوه ی ټو نه ندازه یی که ماوه ته وه له مانگی (ربیع الأول و ربيع الثاني و جمادي الأولى و جمادي الثانية و رجب و شعبان و رمضان و شوال و ذوالقعدة و ذوالحجة و محرم) ی سالی دوو همیشو له مانگی (صفر) ی سالی دوو هم، پیغه مېر ﷺ بو یه که مین جار بو غه زا کردن له شار دهرچووه، پاشان (۱۲) مانگ دوی ټو ه ی که چو ته (مه دینه).

که واته: پیغه مېر ﷺ مانگی کړتایی سالی یه که می چوونی بو مه دینه دهستی به یه که مین جهنگ و غه زا کردو، که ده که ویتته مانگی دوو هم ی سالی دوی کړچی ټو گهر وه کو ژماره ی مانگه کان لیکیبده ی نه وه له وه دا هردووک رایه که راست دهرده چن. (محمد حميد الله) له (الوثائق السياسية) ^(۲) دا هیناو یه تی، که: پیغه مېر ﷺ پیس ټو ه ی دهست به یه که مین چالاکی سه ربازیی خوی بکات، فه رموی: **{اكتبوا}**

(۱) السيرة النبوية لابن هشام، ج ۲، ص (۲۱۸).

(۲) ص ۶۵.

لِي مَنْ تَلَفَّظَ بِالْإِسْلَامِ مِنَ النَّاسِ}، واته: هم‌موو نه‌وانم بو بنووسن، که دانیان به ئیسلامدا هیئاوه له خه‌لکی، دواتر سه‌رژمیریان کردن به پشتیوان و کوچکه‌رانه‌وه (۱۵۰۰) جه‌نگاوه‌ر بوون، بی‌گومان پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ هیچ شتیکی بی‌حساب و کتاب نه‌کرده نه‌وه‌تا دوا‌ی سه‌رژمیرکردن، فه‌رمانی کردنی یه‌که‌مین غه‌زای داوه، به‌لام جه‌نگ و کوشتاری تیدا روو نه‌داوه.

حیکمه‌ت و ئامانجه‌کانی جه‌نگ له پی‌ی خوا‌دا:

۱- پاراستنی نازادی بی‌روپروا: وه‌ک خ‌وای بی‌هاوه‌ل ده‌فه‌رموی: ﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ...﴾ (۲۹) ﴿الأنفال.

۲- پاراستنی په‌رستگا‌کان: وه‌ک خ‌وای به‌توانا ده‌فه‌رموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَذْفَعُ عَنِ الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ﴾ (۲۸) ﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَتْلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾ (۲۹) ﴿الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الصَّوْمِعُ وَبِيعَ وَصَلَاتٌ وَمَسْجِدٌ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ (۴۰) ﴿الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَاللَّهُ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ (۴۱) ﴿الحج﴾.

۳- نه‌هیشتنی فه‌ساد و ناشووب له زه‌ویدا: وه‌ک خ‌وای داد‌گه‌ر فه‌رموویه‌تی:

﴿..... وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَىٰ الْعَالَمِينَ﴾ (۲۵۱) ﴿البقرة.

۴- تاقیکردنہوہی بروداداران: وہك خواى كاربه جئ فہرموویہ تی: ﴿فَإِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَتَخْتَمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوُثَاقَ فَمَا مَتَّأً بَعْدَ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ۚ ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَآنصَرَكُمْ مِنْهُمْ وَلَكِنَّ لِكُلِّ بَعْضِكُمْ بِبَعْضٍ ۖ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَن يُضِلَّ أَعْمَالُهُمْ ﴿١٤١﴾ سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ﴿١٤٢﴾﴾ محمد.

۵- لہ بیژینگدان و پالوتنی بروداداران: وہك خوا - عزّ وجلّ- فہرموویہ تی: ﴿وَلِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا... ﴿١٤١﴾﴾ آل عمران.

۶- ترساندن و زہبونکردنی کافران و پووجہل کردنہوہی فیّل و پیلانہ کانیان: وہك خوا فہرموویہ تی: ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَءَاخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ ۚ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾﴾ الأنفال. وہ فہرموویہ تی: ﴿قَتَلُوهُمْ يَعَذِّبَهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِيهِمْ وَيَصْرِكُمْ عَلَيْهِمْ وَيُشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ﴿١٤٤﴾﴾ التوبة.

۷- دہرکہوتنی مونافیقہ کان و لیک ہہ لاواردنی پاک و پیسان: وہك خوا - عزّ وجلّ- فہرموویہ تی: ﴿مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ ۚ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ۚ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧١﴾﴾ آل عمران.

۸- پیاده کردنى بهرنامه و حوکمى خوا له زه ویدا: وهك خواى کاربه جی دهفه رموی:

﴿...وَلْيَنْصُرِكُ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ (۴۰) الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ۗ وَاللَّهُ عَنِقَبَةُ الْأُمُورِ ﴿۴۱﴾ الحج.

۹- بهرگریى کردن له دینی خواو مافی چهوساوانو نه هیشتنی دهستدریژیی کافران:

وهك خواى بالادهست فهرموویه تی: ﴿وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَل لَّنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَل لَّنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا﴾ (۷۵) النساء.

چالاکییه سهر بازییه کانی پښ جهنگی بهدری گه وره :-

له کتبه کانی سیره دا بو جهنگه کانی نیوان مسولمانو کافران دوو زارواه به کارهاتوون: (غزوة) و (سریة):

(غزوة): - بهو جهنگانه دهگوتری، که پیغه مبهړ ﷺ به شداریی تییدا کردوونو سهرپه رشتی کردوون، وهك: (بدر و أحد و حنین و تبوك).

(سریة): - بهو چالاکییه سهر بازیانه دهگوتری، که پیغه مبهړ ﷺ به شداریی تییدا نه کردوون، نه گهر چی گه ورهش بووبن و جهنگیان تییدا روودایت، جگه له جهنگی (مؤتة)، که میژوو نووسان ناویان لیناوه (غزوة مؤتة)، چونکه هیژیکی زور له مسولمانان به شداریی تییدا کردوه، که ژماره ی (۳۰۰۰) سی ههزار جهنگاوهر بووهو، سی له سهر کرده کانی جهنگی مسولمانانیشی تییدا شه هید

کراون: (زید بن حارثە و جعفر بن أبی طالب و عبدالله بن رواحە) خوا لە هەموویان پازێ بێت.

پێغەمبەر ﷺ لە ماوەی سائیک مانەووەو نیشتەجێ بوونی ئە (مەدینە) دا ئیش و کاروبارە ئیداری و سیاسی و کۆمەڵایەتیەکانی رێکخستن و تەواو کردن، بەتایبەت دروستکردنی مزگەهوت و، بڕایەتی نیوان کۆچکەرەکان و پشتیوانان و، نووسینی دەستوور (الصحيفة) بۆ رێکخستنی پەيوەندی و هەڵسوکەوتی مسوڵمانان و جوولەکەکان و، شاری (مەدینە) ی خستە قۆناغ و بارودۆخیکی تایبەتیەو، بۆیە دواي ئەوانە پێغەمبەر ﷺ دەستی کرد بە چالاکیی سەربازیی ئە دژی نەیارەکانی، کە هەر لە پێش کۆچکردنیشیەو بۆ مەدینە گرت و کێشەو سەرئێشە ی زۆریان بۆ دروست کردبوو.

چالاکییە سەربازییەکانی پێغەمبەر ﷺ ییش پێش جەنگی (بەدری گەورە) بریتی بوون لە هەشت چالاکیی، کە ئەمانەن:

١- غەزای (وهددان) یان (ئەبواء)^(١):-

کە ئەمە یەكەمین غەزا بوو پێغەمبەر ﷺ پێی هەڵساووەو ئە سائی دووهمی نیشتەجێ بوونی پێغەمبەر ﷺ لە مەدینە دا روویداو، کاتەکەیشی کۆتایی مانگی (صفر) و بەشیکیش لە مانگی (ربیع الاول) ی گرتۆتەو، کە دەکاتە کۆتایی سائی یەكەم و سەرەتای سائی دووهم، وە ژمارە ی ئەو جەنگاوەرانیە کە لە خزمەت پێغەمبەر ﷺ دا بوون (٢٠٠) دووسەد کەس بوون، ئە سوارو پیاده، وە ئەو چالاکییە کوشتاری تێدا نەبوووەو پێغەمبەر ﷺ (موادعة) ی لە گەڵ (بنی ضمرة) دا

(١) بڕوانە: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ٢، ص (٣١٨).

کړدوه، (موادعة)ش واته: واز له یه کدیهيان و بڼی لایه نبوون، وه پیغه مېهر ﷺ په یماننامېه کی له گهل (بني ضمرة) دا به ست، که نه مه ده قه که یه تی^(۱):

(بسم الله الرحمن الرحيم، هذا كتاب من محمد رسول الله لبني ضمرة بن بكر بن عبد المناة بن كنانة، بأنهم آمنون على أموالهم وأنفسهم وأن لهم النصر على من داهمهم الا ان يحاربوا في دين الله، مابل بحر صوفة، وان النبي اذا دعاهم لنصرة أجاوبه، عليهم بذلك ذمة الله وذمة رسوله...)، واته: به ناوی خواي به به زه یی به خشنده، نه وه نو س راوی که موحه مه د پیغه مېهری خوا وه بڼی ضمرة)، که د دنیا ده کړینه وه له سهر مالو سامان و نه فسیان، وه هر که سیك ده ستر پښتیا ن بکاته سهر، پیو یسته پیغه مېهر ﷺ و مسولمانان پشتیوانیان بکه ن، مه گهر د ژایه تی نیسلام بکه ن، وه نه وانیش پشتیوانی مسولمانان بکه ن هرکات، نه گهر پیغه مېهر داوی لی کړدن، هه تا کو به حر خوری ته پ بکات (واته: هه تا هه تایه)، له و باره وه به لی نی خوا و پیغه مېهر که بیان له گهر دن دایه.

له و غه زوه یه دا پیغه مېهر ﷺ (سعد بن عباد) ی له مه دینه له جی خوی جیهی شتو وه ماوه ی (۱۵) پوژیان پی چو وه (حمزة بن عبدالمطلب) ئالا که ی هه لگرتو ه.

۲- سهرییه ی (عبیده بن الحارث)^(۲):

دو وه م چالا کی سهریازی (سهرییه) یه که بو وه، که پیغه مېهر ﷺ به شداری تی دا نه کړدوه، به لآم (عبیده بن الحارث) ی کړدوه به فهرمانده ی نه و (سهرییه)، که ژماره یان (۶۰ تا ۸۰) سوار بو و، هه مووشیان له (کوچکه ران) بو و، د وژمنیش له هوژی قورپیش بو و، که ژماره یان (۲۰۰) سوارو پیاده زیاتر بو و، به سهرپه رشتی (آبو سفیان)، به لآم له و چالا کیه شدا کوشتار رووی نه دا وه.

(۱) پروانه: (مجموعة الوثائق السياسية للعهد النبوي والخلافة الراشدة)، محمد حميد الله، ص (۲۲۰).

(۲) پروانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۲، ص (۳۱۹).

یه که مین تیریش، که هاویشتراره له لایهن (سعد بن ابی وقاص) هوه بووه، وهك له ژباننامه‌ی خۆیدا گوتوو یه تی: (أنا أول مَنْ رمى سهمًا في سبيل الله) کاتی ئەم جەنگەش دواى گەڕانەوه بووه له (هەددان)، وه شوینی ئەو ڕوبەر ڕووبوونەوه یەش پیی ده‌گوتری (ماء رابغ)، وه لهو (سریه) دا دوو پیاو له له‌شکری ئەوان هاتنه نیو له‌شکری ئیسلامه‌وه، که پیشتر له مه‌ککه ئیمانیان هی‌نابوو، به‌لام له‌گه‌ل له‌شکری ئەوان هاتبوون، بۆ ئەوه‌ی په‌یوه‌ندیی بکه‌ن به هی‌زی مسوڵمانانه‌وه که بریتی بوون له: (المقداد بن عمرو البهراني) و (عتبة بن غزوان المازني).

۳- سه‌رییه‌ی (حمزة)^(۱) :-

پیغه‌مبه‌ر ﷺ (۳۰) سوار له مسوڵمانانی کۆچکه‌ری ناردوه بۆ که‌ناری ده‌ریای سوور، به‌سه‌رکه‌ردایه‌تی (حمزة)، -خوا لیی پازی بی- دوژمن ژماره‌ی (۳۰۰) سوار بووه، له ئەه‌لی مه‌ککه به‌سه‌رکه‌ردایه‌تی (أبو جهل) به‌لام (مجدی بن عمرو الجهنی) که‌وتۆته نیوان و کوشتار ڕووی نه‌داوه، کاته‌که‌شی دواى غه‌زای وه‌ددان بووه.

۴- غه‌زای (بواط)^(۲) :-

له مانگی (ربیع الأول) ی سالی دووهم، پیغه‌مبه‌ر ﷺ به سوپایه‌کی (۲۰۰) دووسه‌د که‌سی، به‌مه‌به‌ستی گرتنی کاروانی‌کی قورەیشیه‌کان ڕۆیشتوه که (أمیه بن خلف) سه‌رقافله‌یان بووه، ژماره‌یان (۱۰۰) سه‌د که‌س بووه، وه هه‌زارو پی‌نج سه‌د خوشتریان پی‌بووه له (بواط) له‌لای (رضوی)، به‌لام ڕوبەر ڕووبوونەوه و کوشتار ڕووی نه‌داوه.

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه به‌رگ، ص (۳۲۱).

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه، (۳۲۲).

٥- غەزاي (العشيرة) ^(١) :-

بە سەرکردايەتى پيغەمبەر ﷺ بوو، ئامانچ لەم غەزايەش رینگاگرتن بوو، ئە کاروانىكى قورەيشيان، بەلام فرىيان نەكەوتن، ھەر ئەم کاروانەش بوو كاتىك ئە شام گەرايەو پيغەمبەر ﷺ بپريادا بىگرئو سەرەنجام جەنگى بەدرى گەورە بەوھۆيەو روويدا.

٦- سەرييەى (سعد بن أبى وقاص) ^(٢) :-

شەشەم چالاكىي سەريازيش سەريەى (سعد بن أبى وقاص) بوو، كە ژمارەى جەنگاوەرانى مسوئلمان (٨) كەس بوو، وەك (ابن هشام) دەئى ئە كۆچكەرەن، شوينەكەشى (الخرار) بوو، ئەسەر زەمىنى (حيجاز) بەمەبەستى رۆبەررۆبوونەو ئەگەل كاروانىكى قورەيشىيەكاندا، بەلام كە گەيشتنە شوينەكە، كاروانەكە دەرچوو بوو، بۆيە ھىچ كوشتار رۆوى نەداو گەرانەو.

٧- غەزاي بەدرى يەكەم ^(٣) :-

ئەم غەزايە (١٠) شەو پاش غەزاي (العشيرة) بوو، بە سەرکردايەتى پيغەمبەر ﷺ ھۆكارى ئەم غەزايەش، ئەو بوو كە (كرز بن جابر الفهري) بە ھىزىكەو ھەندىك مەرر مالااتى مەدينەى بردبوو، پيغەمبەر ﷺ بە ھەفتا كەسەو شوينى كەوتو ھەريشتو تا شىوى (سَفوان) بەلام فرىاي نەكەوتو، ئە ئەنجامدا پيغەمبەر ﷺ گەراوئەتەو بۆ (مەدينە) و شەر رۆوى نەداو، ئەو شەو ناوئراو (غەزاي بەدر) چونكە تا سەر ئاوى بەدر رۆيشتون.

(١) ھەمان سەرچاو، ص ٣٢٢-٣٢٣.

(٢) سەرچاوئى پيشوو، ص ٣٢٣.

(٣) ھەمان سەرچاو، ص ٣٢٤.

٨- سه رييه ی (عبدالله بن جحش)^(١):-

چالاکی هه شتم و کوتایی پيش روودانی جهنگی به دري گه وره، سه رييه ی (عبدالله بن جحش) بووه، که پيغه مبه ر ﷺ ناردوويه تی به سه رکرده یی (٨) که س له کوچکه ران و شوينه که شی پي دگوتري: (نخلة) له نيوانی (مکه و طائف) دايه و کاته که شی کوتا پوژي مانگی (رجب) بووه، وه نه نجامه که ی گرتنی کاروانیک بوو به سه روکايه تی (عمرو بن الحضرمي) وه به ديل گرتنی (عثمان بن عبدالله و الحکم بن کيسان)، به سه رهاتی نه م چالاکیه ش به م شيويه يه :-

پيغه مبه ر ﷺ نامه يه ک بو (عبدالله بن جحش) دهنووسئ که فه رمانده ی نه و (سريه) يه، وه پي دهنه رموي: دوو پوژان به و ناراسته يه دا برؤن، دوايي نامه که م بکه وه و بيخوينده وه، چی تيدا بوو جيبه جي بکه، نه ویش به و شيويه يه فه رمانه که ی جيبه جي کردو، که ته ماشای نامه که ی کرد نوو سربوو: (اذا نظرت في کتابي هذا فامض حتى تنزل نخلة بين مكة والطائف فترصد بها عير قريش وتعلم لنا من أخبارهم)، واته: نه گه ر ته ماشای نامه که مت کرد، برؤ تا ده گيه (نخلة) له نيوان (مکه و طائف) و بوسه بو کاروانی قوره شيه کان دابني و بزانه هه واليان چيه و ناگادارمان بکه وه له دهنگ و باسيان، جا کاتيک (عبدالله) نامه که ی خوينده وه گوتي: گوئ رايه لي و فه رمانه يي ده که م، وه به هاوه له کانی خوئ گوت: پيغه مبه ر ﷺ شتيکی ناوای بو نووسيوم، کي له گه لم دي به مه به ستي شه هيدي با بيت و هه رکه سيکيش ناتواني با بگه رپته وه، نجا هه موويان له گه لي دا ده چن و، له نه نجامدا نه و کاروانه ده گرن و يه کي کيان لي ده کوژن و دوواني شيان لي به ديل ده گرن، به لام نه و مسولمانانه نه يانزانيبوو، که که وتونه ته مانگی (حه رام) وه، بويه نه و جهنگه يان کرد، دوايي که گه رانه وه پيغه مبه ر ﷺ سه رزه نشتي کردن و کافره کانيش زور ره خنه يان له پيغه مبه ر ﷺ گرت، که چون له مانگی (حه رام) دا جهنگ ده کات؟!.

بویه خوی په‌روهر دگار ئه‌م ئایه‌ته‌ی ناره‌ده خواری که ده‌فه‌رموی: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدُّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكَفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ

... ﴿۲۱۷﴾ البقرة، واته: پرسپارت لی ده‌که‌ن ده‌رباره‌ی جه‌نگ له‌ مانگی (حه‌رام) دا؟ بلای: جه‌نگ کردن له‌ مانگی حه‌رامدا زور گه‌وره‌یه، به‌لام ریگاگرتن له‌ دینی خواو کوفر پی‌کردنی و ریگرتن له‌ مزگه‌وتی حه‌رام لای خوا زور گه‌وره‌تره، وه خه‌لک هه‌لگی‌رانه‌وه له‌ دینی خوا گه‌وره‌تره له‌ کوشتارکردن له‌ مانگی حه‌رامدا...

له‌ به‌سه‌ره‌اتی نی‌رانی سه‌ریه‌ی (عبدالله بن جحش) دا، چه‌ند په‌ندیك وهرده‌گرین، له‌وانه:-

۱- فه‌رمانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ (عبدالله) به‌وه، که نامه‌که‌ی نه‌کاته‌وه تادوای دوو پ‌ژۆ، (عبدالله)ش له‌هوی نه‌کردنه‌وه‌ی نامه‌که‌ی نه‌پرسیوه و فه‌رمانه‌که‌شی جیبه‌جی کردوه، که‌واته: پیویسته سه‌رکرده هه‌ندیك جار ئه‌وپه‌ری په‌نه‌انکاری به‌کاریتی.

۲- گوپ‌رایه‌لی و فه‌رمانه‌ری ته‌واوی (عبدالله) بو پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌و شیوه‌یه‌ی پیویسته و جیبه‌جی کردنی فه‌رمانه‌که‌ی به‌وشیوه‌یه‌ی، که فه‌رموویه‌تی، که دیاره ئه‌مه‌ش به‌ره‌می باوه‌رو متمانه‌ی پته‌وی سه‌ربازو سه‌رکرده‌یه.

۳- تۆبزی نه‌کردن و سه‌رپش‌ک‌کردنی (عبدالله) بو هاوه‌لانی له‌کاتی‌کدا، که بو رۆبه‌روبوونه‌وه‌ی کافره‌کان ده‌چوون، که‌واته: به‌تۆبزی جه‌نگ و جه‌هاد ناکری.

۴- له‌و رۆبه‌روبوونه‌وه‌یه‌دا سه‌رکرده‌ی به‌ره‌ی کافره‌کان به‌ ناوی: (عمرو بن الحضرمی) کوژراوه ئه‌وه یه‌که‌م که‌سی کافره‌کان بووه، که له‌ سه‌رده‌می پیغه‌مبه‌ردا ﷺ به‌ده‌ستی مسو‌لمانان کوژراوه دوو که‌شیشیان به‌دیل گیراون، به‌ناوی: (عثمان بن عبدالله والحکم بن کیسان) که ئه‌مانه‌ش یه‌که‌مین دیل بوون

کہوتوونہ تہ دەستی مسوڵمانان، کہواتہ: لہ یہ کہ مین بہرہ نگار بوونہ وەدا کافرانی ستەمکار زہبری مسوڵمانانیان پیکہ وتوہ.

هیندیک لہ ئامانجہ کانی ئەو (غزوہ) و (سریہ) یانہ :-

- (١) ئەوانہ ی بہ شداری ئەو غەزوہ و سەریانہ بوون، ھەموویان لہ کۆچکەرانی بوون، ئەمەش بۆ زیاتر تۆلە سەندنوہ لہ کافرەکانی قورەیش، کہ کۆچکەرانیان لہ مالو نیشتمانی خۆیانیان دەرکردبوون.
- (٢) لاوازکردنی باری ئابووری قورەیشیہ کان.
- (٣) مەشق پێکردنی ھاوہ لانی لەسەر ھونەرەکانی جەنگ و بہرہ نگار بوونہ وە.
- (٤) چاودێری کردنی جەوجۆلی سوپای قورەیش.
- (٥) ئاگادارکردنەوہی نہیاری ئیسلام لہ مەدینہ و دەورووبەری و ترساندنیان بەھۆی ئەو ڕووبەروو بوونہ وانہ وەو دەرخستنی توانای مسوڵمانان.
- (٦) دیاریکردنی ئەندازہی ھێزی دوژمن و دەمارگرتن، (جَسُّ النَبَضِ) یان. وە سەرەنجام ئەو چالاکیانہ ی پێغەمبەر ﷺ و ھاوہ لانی کاریگەریی زۆریان ھەبوو لەسەر رانواندنی ھەبیہ تی مسوڵمانان لەسەر دەورووبەرو راکیشانی سەرئجی ھیندیک لہ ھۆزەکانو، بەرتەسک کردنەوہی دەوری ناحەزانی ئیسلام.

دوژمنایه‌تی جووله‌که بو پیغمبهر ﷺ و هاوه‌لانی

هەر له سه‌ره‌تای چوونی پیغمبهره‌وه ﷺ بو (مه‌دینه)، جووله‌که‌کان ده‌ستیان کردوه به دوژمنایه‌تی و ناحه‌زایه‌تی خۆی و هاوه‌لانی، وه بیگومان دژایه‌تی جووله‌که بو پیغمبهر ﷺ و ئیسلام و مسوڵمانان، وه نه‌بێ هەر له‌کاتیکی دیاریکراودا بووبی، به‌لکو هه‌تا دوا‌دای ته‌مه‌نی پیغمبهر ﷺ هەر به‌رده‌وام بوون له‌سه‌ر ئه‌و پیلان و فیلانیه‌یان، (ابن اسحاق)^(۱) له‌وباره‌وه ده‌لێت: (دای ئه‌وه‌ی که پیغمبهر ﷺ چو بو (مه‌دینه) و له‌وێ نیشه‌جی بوو، وه ده‌وله‌ت و کۆمه‌لگای ئیسلامی بنیاتنا، زانایانی جووله‌که ده‌ستیان کرد به دژایه‌تی‌کردنی پیغمبهر ﷺ، ئه‌ویش به‌پالنه‌رو هانده‌ری ر‌ق و قین و حه‌سه‌ده‌وه، به‌تایبه‌تی به‌هۆی ئه‌وه‌وه، که پیغمبهر ﷺ له‌نیو عاره‌بدا هاتوه و له‌نیو جووله‌که‌کاندا نه‌هاتوه -چونکه ئه‌وان چاره‌پێ بوون پیغمبهر له‌نیو ئه‌واندا بی- وه هه‌ندی که له‌ خه‌لکی (ئه‌وس و خه‌زعه‌ج) که له‌ کوفرو شرکدا به‌سال‌دا چووبوون، پالیا‌ن دایه‌ لای جووله‌که‌کان، که هه‌رچه‌نده به‌رواله‌ت خۆیان به‌ مسوڵمان نیشان ده‌دا، به‌لام له‌ راستیدا بی‌پروابوون، وه له‌دواییدا پیرێ دوورپوه‌کانیان پیکه‌ینا، به‌وپی‌یه مونا‌فیکه‌کان له‌گه‌ڵ جووله‌که‌کاندا ده‌ستیان کرد به دژایه‌تی‌کردنی پیغمبهر و مسوڵمانان، هەر له سه‌ره‌تای نیشه‌جی‌بوونیانه‌وه له مه‌دینه‌دا).

ننجا (ابن هشام) باسی کۆمه‌لێک له سه‌هرانی جووله‌که ده‌کات له مه‌دینه‌دا له تیره‌کانی: (بني النضير وبني قينقاع وبني قريظة وبني زريق وبني حارثة وبني عمرو بن عوف وبني النجار)، وه ده‌لێ: ئا ئه‌وانه به‌زۆری دژایه‌تی پیغمبهر ﷺ و مسوڵمانانیان له مه‌دینه‌دا کردوه، وه ده‌لێ: (فهؤلاء أجاز اليهود أهل الشرور والعداوة لرسول الله ﷺ وأصحابه وأصحاب المسألة والنصب لأمر الإسلام ليطفؤه،

الا ماكان من عبدالله بن سلام و خیریق)، واته: ئا ئهوانه بوون له سهرانی جووله که کان که خراپه کار بوون و دژایه تی پیغه مبهړ ﷺ ځان ده کرد، وه دهیانویست چرای ئیسلام خهفه بکه نو بیکوژیننه وه، جگه له دوو کس له سهرانی جووله که (عبدالله بن سلام) و (مخیرق)، که ههردو کیان دوو زاناو پیشه وای جووله که کان بوون، به لکو (عبدالله بن سلام) له هه موویان شاره زاترو زانتر بووه.

چونیه تی مسوُلمان بوونی (عبدالله بن سلام) یش وه (ابن هشام)^(۱) هیناویه تی، کورته ی به سهراته که ی بهم شیویه: (عبدالله بن سلام) ده لئ: دوی ئه وه ی که من له کتیبه کانی خو ماندا خویندبو ومه وه ده مزانی که پیغه مبهړی کو تایی دیت، وه دوی ئه وه ی که موحه مهد ﷺ هات بو مه دینه و نیشه جی بوو، ته ماشای هه لویست و نیشانه کانیم کرد، هه مووی ده قاده ق و ه کو ئه وه بوو که له کتیبه کانی ئیمه دا باسکرا بوون، بویه روژیکیان چووم بو خزمه ت پیغه مبهړ ﷺ گوتم: ئه ی موحه مهد من ده زانم که تو پیغه مبهړی خوی وه ئیمان ت پی دینم، به لام جووله که کان قه ومی کی بووختانکه رن، ئه گهر بزائن من مسوُلمان بووم، ناوو ناتوره م به دوا ده خه ن، بویه پیش ئه وه ی که بزائن مسوُلمان بووم، بانگیان بکه و ده رباره ی من پرسیاریان لی بکه، ئنجا من چوومه ژووریکی دیکه و پیغه مبهړ ﷺ له دوی سهرانی جووله که ی ناردو ده رباره ی من پرسیار ی لی کردنو فهرمووی: (عبدالله بن سلام) چ پیاوی که له نیو ئیوه دا؟

ئهو انیش گوتیان: ئه و (عبدالله) زانای هه ره گه وره مانه و کوری زانای هه ره گه وره مانه، وه باشت رین پیاوه له نیو ماندا و کوری باشت رین پیاویشمانه.

پیغه مبهړ ﷺ فهرمووی: ئه گهر ئه و مسوُلمان بوو چی ده که ن؟

گوتیان: خوا په نای بدات ئه وه که مسوُلمان بی، هه رگیز شتی وانا کات!.

(۱) (السيرة النبوية) ج ۲، ص (۲۷۰-۲۷۱)، ههروه ها (بخاری) یش له (صحيح) ده کی خویدا به ژماره: ۳۹۳۸، هیناویه تی.

منیش له ژورره که هاتمه دهړی و گوتم: نهی کومه لای جوړه که! پاریز له خوا بکه نه و نه وهی که له خواوه پوتان هاتوه قبولی بکه نه، به خوا نیوه ده زانن، که موحه مده پیغه مبهری خوایه و له تهراتی به رده ستاندا ناو و سیفه ته کانی نو سرون، بویه من شایه دیی ده دم، که پیغه مبهری خوایه و پروای پی دینم و به راستی ده زانم و دیناسم!

گوتیان: درو ده که ی! وه ده ستیان کرد به قسه پیگوتنم!

هروه ها به سه رهاتی (مخیرق) یش وهک (ابن هشام)^(۱) هیناویه تی بهم جوړه یه، ده لای: له کاتی جهنگی (نوحود) دا موخه یریق ده چپته لای زاناکانی جوړه که و پیان ده لای: کورپنه و موحه مده پیغه مبهری خوایه و نیشانه کانی هه موو دیارن، با پشتگیری بکه ین، که نیستا له گه ل موشریکه کاند پرو به پرو و پوت و نه! جوړه که کانی زور قسه ی پی ده لاین، نهویش پیان ده لای: نیوه درو زرن و ته نانه ت له گه ل کتبه کانی خوشاندان راست ناکن، وه وه سیه ت ده کات، نه گهر و نه جهنگه دا کوژرا مال و سامانه که ی هه موو بو مسولمانان بی.

هروه ها به سه رهاتی (صفیه بنت حیی بن أخطب)^(۲) وه کو (ابن هشام)^(۳) هیناویه تی: نه مه کورته که یه تی: (صفیه) ده لای: بام زوری خوشده ویستم، هروه ها مامیشم (أبو یاسر بن أخطب) زوری خوشده ویستم، روثیک به ره به یانیکی زو، بام و مام گوتیان: با برؤین بزاین داخو و نه کابرایه (موحه مده) و نه پیغه مبهریه، که نیمه له کتبه کانی خوماندا نیشانه کانیان خویند و ته و؟! رویشتن و نیواره گه رانه وه، که هاتنه وه، مای مام به بامی گوت: ثایا و نه کابرایه و نه پیغه مبهریه؟ بابیشم گوتی: سویند به خوا و نه پیغه مبهریه، که

(۱) هه مان سفرچاوه، ج ۲، ص (۲۷۱).

(۲) له دوایدا بو به هاسره ی پیغه مبهرو دایکی مسولمانان، خوا لای پازی بی.

(۳) السیره النبویه لابن هشام، ج ۲، ص (۲۷۲).

پيغهمبهري کڅتاييه، مامم گوتی: ئايا هه لويستت چييه؟ بابم گوتی: به خوا هه تا مام دوژمنايه تي ده کهم! منيش چوومه لای وامزانی وه کو جاران باوه شم بو ده گرنه وه، به لام هيچ گوښيان پي نه دام و ژور نار ه حهت بوون به وهی، که پيغهمبهري کڅتايي له نيو نه واندا نه هاته وه.

ليړه دا مه به ستم نه وه بوو، که جوړه که کان چاک زانوياننه، که موحه ممد (عليه الصلاة والسلام) پيغهمبهري خوايه، چونکه ئيستاش نيشانه کاني پيغهمبهري ﷺ له (په يمانی کون) دا هر مامون، له گه ل ده ستکاري و شيويترانيشيان، به لام وه کو ئاماره م پيکرد، زاناياني جوړه که ش هه موويان به ران بهر به ئيسلام يه که هه لويستيان نه بووه.

خوای په روه ردگارش باسي هه لويستى نه وانه مان بو ده کات له خاوه ن کتي به کان، که نه هلی ئيمان و خاوه ن ويژدانن، ده فهرموي: ﴿لَيْسُوا سَوَاءً مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ

أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ عَنَاءً لِّئَلَّيْهِمْ يَسْجُدُونَ ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسْرِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٤﴾ وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾﴾ آل عمران، واته: (وه کو يه که نين،^(١) له نه هلی کيتاب کومه ئي که هه ن، شه وانه شه ونويژ ده که ن و نايه ته کاني خوا ده خويننه وه و سه جده ی بو ده به ن و، ئيمان به خوا و رڅڅي دوايي دين و فرمان به چاکه ده که ن و ريگري له خراپه ده که ن، پيشبر که ده که ن له چاکه کارييد او نه وانه له صالحان و، وه هر چاکه يه که بکه ن به زايه نادرې، بيگومان خوا به پاريزکاران زانايه.

(١) هم نايه تانه ژور شتيان ليوه ده گيرئ، بو نمونه: نابي هه موو شرينکه و تواني حيزب و لايه نتي که بديه که چاو ته ماشا بکه ن، بو وينه: خه لکی رڅڅناوا (نه وروپا) هه موو يه که حساب نين، يان نه مريکا هه موو يه که حساب نيه، به لکو رڅڅيمه که ی جيايه له خه لکو ميلله ته که ی و خه لکه که شيان خراپ و چاکيان تيدايه.

چه ند شيوازيكي دژايه تيكر دني جووله كه كان

بو پيغه مبر ﷺ و مسولمانان

يه كه م: فيتنه نانه وه له نيوان مسولمانان :-

خوای پوره دگار له چه ند شوينيك له قورئاندا باسی هه لويستی جووله كه كان دهكات كه هه ميشه ده يانه وي هه راو فیتنه بنينه وه و ناشوبو ناژاوه له نيوان مسولماناندا سازيكن، له باره وه به سهرهاتيک هه يه كه چه ند نايه تيک له سوورته ي (آل عمران) له باره ي نهو به سهرهاته وه هاتوونه خوار، به سهرهاته كه ش به كورتي^(۱) نهو هه كه كابريه كي به ته مه ني جووله كه به ناوي (شأس بن قيس) روژنيك به لای كو مه ليك له (پشتيوانان) له (نهوس و خه زره ج) دا تيده په ري، كه ده بيني زور به بريانه پيكه وه دانيشتوون و نايه ت بو يه كتر ده خويننه وه باسی نيسلام بو يه كتری ده كن، زور ناره حه ت ده بي، بويه گه نجیكي جووله كه بانگ دهكات و ده لي: بچو جهنگي (بعث) يان بخه وه ياد، وه نهو شيعرانه يان بو بخويننه وه كه (نهوس و خه زره ج) له دژي يه كدي گوتوويانن له سهرده مي نه فامييدا، گه نجه كه ده چي ت و شيعره كان ده خوينيته وه، هه نديك شتي نه فاميي پيش نيسلاميان دينيته وه ياد، نهواني ش دليان گهرم ده بي و هه ر نهوي يه خه ي يه كتر ده گرنو له يه كتر ده دن، وه وه عد ده دن كه دوايي له شوينيكدا به چه ك له گه ل يه كدا جهنگ بكن، كه پيغه مبر ﷺ نهو ده بيستيت، يه كسهر ده چي ت و پييان ده فهرموي: {يا معشر المسلمين! الله الله! ابدعوى الجاهلية وانا بين اظهركم بعد ان هداكم الله للاسلام واکرمكم به وقطع به عنكم أمر الجاهلية واستقلدكم به من الكفر وألف به بين قلوبكم؟}، واته: نه ي كو مه لي مسولمانان! بو خاتري خوا! بو خاتري خوا! نيا بانگه شه ي

(۱) السيرة النبوية لابن هشام، ج ۲، ص (۲۹۵-۲۹۷).

نه فامیتې له نیو خوتاندا زیندو ده که نه وه، له کاتیکدا، که من له نیوتاندام و دوی نه وه، که خوا هیدایه تی داوڼ بو ئیسلام، وه به هوی ئیسلامه وه پښی لئ گرتوون، وه پښه ی نه فامی له نیو نیو ده بریوه به هوی ئیسلامه وه له کوفر پزگاری کردوون، وه دلې به یه که وه گریداون - له سهر بنچینه ی ئیمان (نیستا چون ده که پښه وه بو نه فامیتې)؟! ئنجا خوی به به زه یی هم چند نایه ته ی نارنده خوارې له باره ی (شأس بن قیس) وه، که ده فرموی: ﴿قُلْ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ لِمَ تَكْفُرُوْنَ بِآٰیٰتِ اللّٰهِ وَاللّٰهِ

شَهِدٌ عَلٰی مَا تَعْمَلُوْنَ ﴿۹۸﴾ قُلْ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ لِمَ تَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ مَنْ ءَمٰنَ تَبْعُوْهَا عَوْجًا وَاَنْتُمْ شُهَدَآءٌ وَّمَا اللّٰهُ بِغَفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿۹۹﴾ آل عمران، واته: بلې نه ی خاوهن کتبه کان! بچی کوفر به نایه ته کانی خوا ده که نه له کاتیکدا، که خوا چاودیږه له سهر نه وه ده یکه نه، نه ی خاوهن کتبه کان! بچی خه لک له پښی خوا لاده دن، که ئیمان بینن، وه ده تانه وئ دینی خوا خوارو خپچ بکه نه له بهرچاوی، خه لک له حالیکدا، که شاهیدن و ده زانن (نه وه دینی حه قی خویه) وه خوا بی ناگانیه له وه ی، که ده یکه نه!.

وه سه باره ت به (اوس بن قیظی)، که له (اوس) بوو وه (جبار بن صخر)، که له (خزرج) بووه و خه ریک بوو شه ریکی گه وړه له نیوانیان و نیوان عه شیرته کانیاندا پرو بدات و پیغه مبه ر ﷺ ناگری فیتنه که ی کوژارنده وه ده دستی پښی له ملی یه کدی کردن، خوی په وړه دگار له باره ی هه ریه که له دوو که سه وه هم نایه تانه ی نارده خوارې،

که ده فرموی: ﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا اِنْ تُطِيعُوْا فَرِيقًا مِّنَ الَّذِيْنَ اٰوْتُوْا الْكِتٰبَ يَرُدُّوْكُمْ بَعْدَ اِيْمَانِكُمْ كُفْرِيْنَ ﴿۱۰۰﴾ وَكَيْفَ تَكْفُرُوْنَ وَاَنْتُمْ تُتْلٰی عَلَيْنَكُم مَّا اٰتٰتُ اللّٰهُ وَفِيْكُمْ رَسُوْلُهُ وَمَنْ يَعْصِمْ بِاللّٰهِ فَقَدْ هُدِيَ اِلٰی صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۱۰۱﴾ آل عمران، واته: نه ی نه وانه ی ئیمانان هیناوه نه گه ر فرمانبه ری که سانیک بکه نه له جووله که کان، نه وه پاش نه وه ی، که ئیمانان هیناوه هه لتان ده گیرنه وه و کافرتان ده که نه، وه چون کافر

دهن له کاتیکدا نایه ته کانی خواتان به سهردا ده خوینتیه وه، وه پیغه مبهری خواتان له نیودایه؟ وه هرکه سیك دست به (به رنامه ی) خواوه بگری، نه وه بیگومان رینمایي کراوه بو رپیه کی راست.

لیردها نه وه مان بو دهرده که ویت، که نایه ته کانی قورشان به پی رووداوو هلو مهرجه کانو بو چاره سهرکردنی کیشه کان هاتونه خوار، وه زانایانش ده لین (ان خصوص السبب لایمنع شمول المعنی)، واته: (تایه تی بوونی هو ی هاتنه خواره وه ی نایه ته کان، رپگا ناگری له گشتگیری مانای حوکی نایه ته کان)، واته: کاتی خوی، که دوو کهس بوته ناخویشی و شهریان به هو ی کابرایه کی جووله که وه، مهرج نیه ئیستاش هه مان شت رووداته وه کابرایه کی جووله که بیت ناژوا ه مان بو ساز بکات، به لام هه رشتیک سهر بکیشی بو ناکوکی بهینی مسولمانان، نه وه نه نایه تانه دهیگر نه وه، وه به ته نکید هه رکه سیك بیهو ی ناشوب له نیو مسولماناندا په یدا بکا، نه وه ره فتاری جووله کانی نه نجام داوه.

له ته فسیره کاند هاتوه: له کاتیکدا، که پیغه مبهر ﷺ نه نایه تانه بو هاوه له کانی ده خوینتیه وه هه موویان دست ده کهن به گریانو په شیمان ده بنه وه په ندیکی گه وه ی لی وهرده گرن، که جاریکی دیکه گو ی به قسه ی هیچ جووله کهو کافرو ده غه لین نه کهن، چونکه هاوه لانی پیغه مبهر ﷺ به روژیک و دوو روژان نه بوونه نه که له پیاوه، به لکو تووشی هه له وه کهم وکوپیش بوون، به لام دوا یی په ندیان لی وهرگرتوه چونکه له بهر روژنایی قورشاندا به رپوه چون هه له کانی خو یان راست کردوونه وه.

که واته: ئیمه ش وه کو فریشته ی بی هه له وه به فری بی په له نینو مهرج نیه تووشی هه له وه کهم وکوپیی نه بین، به لام نه گهر تووش بووین، گرنه نه وه یه دهرسو په ند له هه له کانمان وهر بگرینو، په شیمان ببینه وه نه چینه وه سهریان، وه تووشی هه ر کیشه یه که بووین بیگری نه وه بو ته رازوی قورشانو سوننه ت و شه ریه ت بکهینه دادوه ر.

دووه‌م: بی‌ریزیان به‌رانبهر به‌خوا:-

شیوازی دووه‌م له دژایه‌تیکردنی جووله‌که‌کان بو ئیسلام و پیغه‌مبهر ﷺ، له بیته‌ده‌یی به‌رانبهر به‌خوادا (جل شانه) خۆی نواندوه، له‌وباره‌شه‌وه ئهم به‌سه‌ره‌اته به‌نموونه ده‌یتمه‌وه:

رَوَّيْتُكَ^(۱) (ابو بکر الصدیق) -خوا لی‌ی رازی بی-، ده‌چی بو (مدراس)^(۲) زانایه‌کیان له‌وی ده‌بی به‌ناوی (فحاص)و، یه‌کی دیکه‌ش به‌ناوی (أشيع)، (أبو بکر) پیان ده‌لی ئیمان بیتن، بو‌خۆتان ده‌زانن، که موحه‌مه‌د پیغه‌مبهری خوایه، بو‌چی ئیمانی پی‌ناهیئن؟! له‌کاتی‌کدا که له کتیبه‌کاتناندا ناوونیشانه‌کانی هه‌ن، ئه‌وانیش ده‌لین: نه‌خیر وانیه!! جگه‌ له‌وه‌ی، که ئینکاری پیغه‌مبهرایه‌تی موحه‌مه‌د ﷺ ده‌که‌ن، (فحاص) بی‌شه‌ده‌بیش ده‌کا به‌رامبهر به‌خواو ده‌لی: ئه‌و خوایه‌ی که موحه‌مه‌د باسی ده‌کا فه‌قیره، ئیمه به‌ ده‌وله‌مه‌ند ده‌زانن و داوای قه‌رزمان لی‌ده‌کا، بو‌خۆی نه‌هی له‌ سوود (ربا) ده‌کات و که‌چی سوود (ربا) ده‌دا به‌ ئیمه، که (فحاص) ئه‌وه ده‌لی، (أبو بکر) زۆر تووره‌ ده‌بی و مستیکی له‌ لووتی ده‌داو ده‌لی: چون‌بی‌ئه‌ده‌یی به‌رامبهر خوا ده‌که‌ی؟! (فحاص) یش به‌ده‌م و لووتی خویناویسه‌وه ده‌چیته‌ لای پیغه‌مبهر ﷺ ده‌لی: ئه‌وه هاوه‌له‌که‌ت (أبو بکر) ئاوا لی‌کردووم، پیغه‌مبهر ﷺ بانگی (أبو بکر) ده‌کاو لی‌ی ده‌پرسی: بو‌ وات کردوه؟ (أبو بکر) ده‌لی: ئه‌ی پیغه‌مبهری خوا قسه‌ی به‌ خوا گوتوه، ده‌لی: خوا فه‌قیره! منیش له‌سه‌ر خوا تووره‌ بووم، (فحاص) یش نکوولی ده‌کاو ده‌لی: وامنه‌گوتوه، دوا‌یی خوا‌ی به‌رزو بی‌وینه ئهم ئایه‌ته‌ی ناردە خواری، که (فحاص) به‌درۆ ده‌خاته‌وه‌و، قسه‌ی (أبو بکر) به‌ راست داده‌نی: ﴿لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۲، ص (۲۹۸).

(۲) ناوی قوتابخانه‌ی جووله‌که‌کان بو، که (توراة)یان تیدا ده‌خویند.

سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْأُنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾
 آل عمران، واته: خوا قسه‌ی ئهوانه‌ی بیست که گوتیان: خوا هه‌زاره‌و ئیمه
 ده‌وله‌مه‌ندین، ئه‌وه‌ی که گوتیان ده‌ینوسین وه ئه‌و پیغه‌مبه‌رانه‌ی، که کاتی خو‌ی
 به‌ناحق کوشتوویانن ئه‌وانیشمان نووسیه، وه پیمان ده‌ئیین بیچیژن سزای سووتینه‌ر.

واته: هه‌لویسته ناشیرین و خراپه‌کانیان به‌رانبه‌ر به‌ خوا تازه‌نین، به‌لکو
 پیغه‌مبه‌رانی خواشیان کوشتوه، وه‌ک له (په‌یمانی کۆن) دا هاتوه، یه‌کیک له
 زانا‌کانیان سه‌رزه‌نشتی جووله‌که‌کان ده‌کات و ده‌ئیت: فلان پیغه‌مبه‌ره‌تان نه‌کوشت؟
 فلان پیغه‌مبه‌ره‌ی دیکه‌شتان نه‌کوشت؟... هتد، ناری کۆمه‌ئیک له پیغه‌مبه‌ران دینی!!
 که‌واته: جووله‌که‌کان خو‌شیان دان به‌وه‌دا ده‌نین که پیغه‌مبه‌رانیان کوشتون:

هه‌روه‌ها ده‌رباره‌ی هه‌لویستی (أبوبکر) خوی زال و شکۆدار ئه‌م ئایه‌ته‌ش ده‌نیریته
 خوار، که ده‌فه‌رموی: ﴿لَتُبْلَوُنَّ فِي أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ
 مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيرًا

وَإِنْ تَصْصِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٨٢﴾ آل عمران، واته: ئیه
 له مال و سامان و نه‌فسی خو‌شتاندا تاقی ده‌کریته‌وه، وه له ئه‌هلی کیتاب و
 موشریکه‌کانیش نازاری زۆر ده‌بیستن، به‌لام ئه‌گه‌ر سه‌بر بگرن و پاریز له خوا بکه‌ن
 (ئه‌وه سه‌رفراز ده‌بن) به‌راستی ئه‌وه له‌و شتانه‌یه، که پیویستی به‌عه‌زیمه‌تی
 به‌هیز ده‌کات.

سیّیه م: ئینکاری کردنیان که خوا هیچ کتیبی ناردبن:-

ئهم هه‌لوێسته‌شیان شیوازیکی دیکه‌ی دژایه‌تیکردنیانه بو ئیسلام، وه‌ خوای زاناو توانا ئهم ئایه‌ته‌ی سه‌باره‌ت به‌و هه‌لوێسته‌یان ناردۆته‌ خوارێ که ده‌فه‌رموئ: ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِّن شَيْءٍ...﴾ ﴿١١﴾ ﴿الْأَنْعَامِ، واته: وه‌ک پێویست پێزی خویان نه‌گرت، که‌ گوتیان: خوا هیچ کتیبیکی نه‌ناردۆته‌ سه‌ر هیچ به‌شه‌ریک.

(ابن اسحاق)^(۱) ده‌لێ: جووله‌که‌کان گوتیان ئه‌ی موحه‌مه‌د! خوا هیچ کتیبیکی نه‌ناردۆته‌ خوار له‌دوای مووسا.

خوای په‌روه‌ردگاریش له‌ وه‌لامی ئهم هه‌لوێسته‌یاندا ئهم ئایه‌تانه‌ی سووره‌تی (النساء)ی ناردنه‌ خوارێ که‌ ده‌فه‌رموئ: ﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَىٰ نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا﴾ ﴿١٣﴾ ﴿النساء.

چواره‌م: ئینکاری کردنیان له‌ پیغه‌مبه‌رایه‌تی (محمد) ﷺ:-

خوای په‌روه‌ردگار له‌وباره‌وه‌ ده‌فه‌رموئ: ﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ ﴿١٦﴾ ﴿البقرة، واته: ئه‌وانه‌ی کتیبمان پێداون موحه‌مه‌د ﷺ ده‌ناسن وه‌کو چۆن کوره‌کانیان ده‌ناسن، به‌لام هه‌ندیکیان حه‌قی ده‌شارنه‌وه‌، له‌ حالیکدا که‌ ده‌زانن موحه‌مه‌د پیغه‌مبه‌ری خوایه‌.

له (أسباب النزول)ی (السیوطي) دا هاتوه، که: (عمر بن الخطاب) له (عبدالله بن سلام)ی پرسى: خوا دهغه رموى ئیوه موحه ممد ﷺ دهناسن وهك چوڼ كوره كانی خوټان دهناسن، نهوه چونه؟!

(عبدالله بن سلام) گوتى: سويڼد به خوا له پيغه مبهرايه تى (محمد) ﷺ زیاتر دښام لوهوى، كه كوره كه م منداللى خوځم بيت، چونكه خواى بهرزو شكودار له قورئاندا باسى كړدوه به (جبريل)ی ته ميندا ناردوويه تى، كه موحه ممد پيغه مبهره، وه له كتيبې كهى خو ماندا ههيه، ههروه ها موسا و پيغه مبهراى ديكهى (بنی اسرائيل) له باره وه هه واليان پيداوين، به لام نازام نایا دايكى مندال كه م خيانه تيكى كړدوه، يان نا، بهس دښام، كه موحه ممد ﷺ پيغه مبهري خوايه!!

پينجهم: بېړيزى جووله كه كان به رامبه به پيغه مبه به -

له (صحيح مسلم) (١) دا هاتوه، كه: رُوَيتُكَ كَوْمَهُ لَيْكُ له جووله كه كان هاتنه لای پيغه مبه به ﷺ گوتيان: (السام عليكم) (سام)يش يانى مردن، (عائشة)ش گوتى: (بل عليكم السام واللعنة)، واته: بهلكو ئیوه مردن و له عنه تان ليبي، پيغه مبه به ﷺ ايش فهرموى: {يا عائشة ان الله يحب الرفق في الأمر كله} رواه مسلم، واته: نهى عائشه! خوا له هه موو كاريكدا به زه يى و نه رم و نيانى خوځ دوهوى، (عائشة) ده لئى: گوتم: نهى پيغه مبه به خوا نایا نايينى چى ده لئى؟ پيغه مبه به ﷺ فهرموى: با، به لام نایا توش نايينى چوڼ وه لاميان ده ده مه وه، ده لئى: (وعليكم)، دياره ليړه دا سهنگ وړيزو نه ده بى پيغه مبه به ﷺ درده كه وى، چونكه نه وه فهرموويه تى به هه مان شت بوخوټان، جا نه گهر چاك بى بوخوټان چاكه، وه نه گهر خراپيش بى بوخوټان خراپه.

وہ لہو بارہوہ خواہی کاربہ جی تہم تہی تہی سووڑہ تی (المجادلۃ) ی نارده خوار ی کہ
 دہ فہ رموی: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ...﴾ ﴿٨﴾
 المجادلۃ، واتہ: نایا تہ ماشای تہوانہ ناکہ ی، کہ فسکہ فسکیان لی قہ دہ غہ کراوہ،
 پاشان تہوہ ی لییان قہ دہ غہ کراوہ دہ گہ پینہوہ سہری؟!

شہ شہم: پہ یوہندی نارہوای جوولہ کہ کان لہ گہل مونافیقہ کاندہ:-

شیوازو تاکتیک کی دیکہ ی جوولہ کہ کان بو ڈڑاہی تی ئیسلام بریتی بو لہ
 پہ یوہندی بہ ستو کہین و بہ نییان لہ گہل مونافیقہ کاندہ بو تہو مہ بہ ستہ پہ یوہندی
 نہینی و کہین و بہ نییان لہ گہل مونافیقہ کاندہ دہ بہ ستو دہ یانویست لہو پڑیہ شہوہ
 زیان بہ پیغہ مہر ﷺ کیان و دہ سہلاتی ئیسلامی بگہ یہن، خواہی کاربہ جی لہم
 دوو تہی تہدا ئاماژہ بہو پہ یوہندیہ دہ کات، کہ مونافیقہ کان ہ یانبوہ لہ گہل
 جوولہ کہ کاندہ دہ فہ رموی: ﴿بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا﴾ ﴿١٣٨﴾ الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ
 الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَيْبَنُغُوتَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةُ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا
 ﴿١٣٩﴾ النساء، واتہ: مزگینی بدہ بہ دہ غہ لہ کان، کہ سزای بہ ئیشیان بو ہ یہ،
 تہوانہ ی کافرہ کان دہ گرن بہ دؤست و پشتیوانی خو یان جیا لہ ئیمانداران و نایا
 دہ سہلات و زالبو نیان لی دہ خوازن؟، بیگومان دہ سہلات و زالبوون ہ مووی ہی خواہی.

حه‌وته‌م: شایه‌تییدانی به‌درویان، که موشریکه‌کان له مسولمانه‌کان

چاکترن :-

یه‌کیکی دیکه له کاره نار‌ه‌وایه‌کانی جووله‌که‌کان له مه‌دینه‌دا، شه‌وه‌بوو که شایه‌دی به‌درویان د‌دا بو ه‌اوبه‌ش په‌یدا‌که‌ره‌کان، که دینو په‌یره‌وی شه‌وان چاک‌ترو راستره له دینی مسولمانان، وه‌ک خ‌وای تاکو پاک له‌وباره‌وه ده‌فه‌رم‌وی: ﴿اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ اٰوْتُوْا نَصِيْبًا مِّنَ الْكِتٰبِ يُؤْمِنُوْنَ بِالْحِجْبَةِ وَالطَّلَعُوْتَ وَيَقُوْلُوْنَ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا هٰٓؤُلَآءِ اَهْدٰى مِنْ الَّذِيْنَ ءٰمَنُوْا سَبِيْلًا﴾ النساء، واته: ثایا سه‌رنجی شه‌وانه ناده‌ی که شه‌ندازه‌یه‌ک کتیبیان پیدراوه، ثیمان به (جبت)^(۱) و (طاغوت)^(۲) دینن، وه به‌کافره‌کان ده‌لین که شه‌وان ریگه‌یان راست تره له ثیمانداران.

لیرده مه‌به‌ست له ﴿الَّذِيْنَ اٰوْتُوْا نَصِيْبًا مِّنَ الْكِتٰبِ﴾ کومه‌لنک له سه‌رانی جووله‌که‌یه وه‌ک (کعب بن الأشرف) و (حیی بن الأخطب) که له کاتیک‌دا (مشرک) ه‌کانی مه‌که‌که پرسیاریان لیکردن و گوتیان: ثایا دینی ثیمه راستره یاخود دینی موحه‌مده؟! له وه‌لام‌دا گوتیان: دینی ثیوه راستره له دینی (محمد)، بویه خ‌وای زالو زانا شه‌م ثایه‌تانه‌ی له‌سه‌ر نارنده خ‌وار^(۳).

The image is a composite graphic. In the center is a book cover for 'AliBapir' by 'Rashid Ali Bapir'. The cover has a portrait of a man in a turban and a green shirt. Text on the cover includes 'له نوره کوماله‌تییدان لیکلایښ' (Written by Rashid Ali Bapir) and 'دین ته‌که‌که پرسیاریان لیکردن و گوتیان' (Disbelief and saying by disbelievers). Below the book cover is a social media banner. The banner has a blue header with 'AliBapir/ع‌ال بابیر' and a Facebook icon. Below this is a red header with 'archive.org/details/@alibapir' and a download icon. The banner also features a YouTube icon with 'AliBapir/ع‌ال بابیر' and a Twitter icon. At the bottom, there are QR codes for downloading the app from Google Play and the App Store, and a WhatsApp icon.

(۱) جبت: واته: پتو صه‌نم.

(۲) طاغوت: واته: هه‌رکه‌سیک له غه‌یری خوا فه‌رمانبه‌ریی بو بکری به موتله‌قی.

(۳) پروانه: (المصباح المنیر فی تهذیب تفسیر ابن کثیر)، ص (۳۰۰).

به ردهوام بوون له سهر بنیاتانی کۆمه لگاو دهوله تی نیسلامیی و گه شه پیدانی له رووی فیکری و رووحیی و نابوویری و کۆمه لایه تی و ... هته دهوه

له سالی دووه می کۆچیدا، واته: دووه مین سالی نیشته جی بوونی پیغه مبه ر ﷺ له مه دینه دا، چهند شتی ک پروویان داوه، که به پروودای گه وره داده نرین له میژووی نیسلامدا، که بریتین له :-

یه کهم: گۆردرانی قیبله له (بیت المقدس) هوه بو (کعبه): -

دهرباره ی روو پیوه رسوورانی پیغه مبه ر ﷺ و مسولمانان له روو گه ی (بیت المقدس) هوه بو روو گه ی (کعبه)، و پرای چهند ئایه تی کی سووره تی (البقرة) چهند فهرمووده یه کیش ههن، له وانه:

(مسلم)^(۱) له (البراء بن عازب) - خوا لی پازی بی - ده گیریت هوه ده لی: مسولمانان له گه ل پیغه مبه ر ﷺ بو ماوه ی (۱۶ یان ۱۷) مانگ پرووه (بیت المقدس) نویتیان ده کرد، دوا یی پروویان پیوه رسووریترا به رهو (کعبه).

ههروه ها (ابن عمر) - خوا لی پازی بی - ده گیریت هوه ده لی: (بینا الناس بقاء فی صلاة الصبح اذ جاءهم آت فقال ان رسول الله ﷺ قد أنزل علیه اللیلة قرآن، وقد أمر أن یستقبل الکعبه فاستقبلوها وکانت وجوههم الی الشام فاستداروا الی

الكعبة) رواه البخاري ومسلم^(١)، واته: مسولمانان له مزگهوتي قوبا له نوږتي بهياني دا بوون يه كيځ هاتو گوتي: شه مشهو پيغه مبهري خوا وَعَلَى اللَّهِ قَوْلَانِي بؤ دابه زيوهو فهرماني پي كراوه، كه روو بكاته (كهعبه) ئيوهش روو لهوي بكن، شهوكات روويان له (شام) بوو، شهوانيش روويان له كهعبه كرد.

دياره جووله كهكاني مهدينه تا شهوكاتهش پييان خوش بوو كه مسولمانان روو به (بيت المقدس) نوږتيان ده كرد، به لام دواي شهوي روويان پيوه رسوورپنرا بهرهو (كهعبه) پييان ناخوش بوو، بويه دهستيان كرد بهر خنه گرتن و يه كيځ له قسه كانيان شهوه بوو كه دهيانگوت: موحه مه د ورده ورده ده گهريتهوه سهر ديني بابو باپيراني (كه هابهش بؤ خوا بهيداكر دنه) شه مرز قيبلهو سبه ي شتيكي ديكه، وهك خواي بهروه دگار لههواره ده فهرموئ: ﴿سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّاهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ البقرة، واته: نه فامه كان له خه لكي (مه بهست جووله كه كانه) ده لين: چ شتيك رووي پيوه رسوورانن لهو قبله يهي، كه له سهر ي بوون، پييان بلي: روژه لآتو روژاوا ههر هي خوان، (واته: خوا خاوهني ههردووك قيبلانه) وه خوا ههركه سيك، كه بيهوي بؤ ريگاي راست ريمنوبي دهكات.

لهم رووداوه چهند شتيكي گرنه دهخويندريتهوه :-

١) مسولمانان دهبي (رووگه) قيبله يه كيان ههبي، كه رووي تي بكن، وهك خواي پاك و تاك ده فهرموئ: ﴿وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوِّبُهَا...﴾ البقرة، واته: وه ههركه سه روويهك (رووگه يهك) ي ههيه، كه رووي تيده كا، كهواته: بؤ شهلي شيمانيش دهبي رووگه وهه مسه ريكيان ههبي كه هه موويان رووي تي بكن.

۲) پیغمبر ﷺ ئەو (۱۶ یان ۱۷) مانگه، که پرووی له (بیت المقدس) کردوه
حیکمه تیکی سه رنج پاکیشانی خاوهن کتیبه کان بووه دواي ئەوهی، که ئەوان هه
له سهه که لله ره قی خویان بهرده وام بوون، به فرمانی خوا ئەو قیبله یه گۆردراو
هیچی دیکه له نوێژدا پرووهو (بیت المقدس) نوێژ نه کرا.

۳) ئەو پروو وه رسووپێترانه تاقیکردنه وه یه که بووه بۆ مسوڵمانان وه که خوی شارهزا
ده فه رموی: ﴿...وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ...﴾ ﴿١٤٣﴾ البقرة،
واته: ئەوهیش قورس بوو، مه گهر له سهه ئەوانه ی، که خوا هیدایه تی دابوون،
واته: ئەهلی ئیمان بوون.

ئنجا ئەو پروو که گۆرانه شدا گومان بۆ هه ندیک له هاوه لانی پیغمبر ﷺ دروست
بوو، گوتیان: ئەی پیغمبر ﷺ خوا ئەوانه مان که نوێژو طاعه تیان کردوهو
مردوون، له کاتی که هه ر پرویان له (بیت المقدس) کردوه، ئیستا حیسایان چۆن
ده بی؟! خوی به به زه یی هه ر له هه مان ئایه تدا ئەو ئیشکاله حه ل ده کات و ده فه رموی:
﴿...وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرُءُوفٌ رَحِيمٌ﴾ ﴿١٤٣﴾ البقرة،
که زۆربه ی زانایان و توێژه ره وانی قورئان ده ئین: لێره دا مه به سه ت له (ایمانکم)
(صلاتکم) ه، واته: وه ناگوئجی خوا نوێژه کانتان به زایه بدات، بیگومان خوا به رانه ر
خه لکی به به زه یی و میهره بانه.

چونکه پێشتر، که خوی په ره ردگار فه رمو یه تی: پرو له (بیت المقدس) بکه ن،
دیاره ئەو نوێژانه ی وه به ر ئەوی که وتوون دروست بوون، به لām له مه ودوا دروست نیه،
چونکه ئەو فرمانه ی که ئیستا هاتوه ئەوه ی پێشیی هه لوه شان دۆته وه.

دووه‌م: فه‌پزكرانې پوڅووي مانگې په‌مه‌زان:-

فه‌پزكرانې پوڅووي مانگې په‌مه‌زان له سالي دووه‌مې^(۱) كوچيدا بووه بهر له جهنگي به‌در، وه‌خواي به‌خشنده له‌بارهي مانگې په‌مه‌زانو پوڅووي مانگې په‌مه‌زانو چهند حوكميكي كه بهو مانگه‌وه په‌يوه‌ستن، ده‌فه‌رموي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَكُمْ مَلَكُمُ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ... ﴿١٨٤﴾ البقرة، واته: نه‌ي نه‌وانه‌ي ئيمان‌تان هي‌ناوه! پوڅوو گرتنتان له‌سهر پيويست كراوه، وه‌كو چوڼ له‌سهر نه‌وانه‌ي پيش ئيوه‌ش پيويست كرا بوو، بو نه‌وه‌ي پاريزكار بن، چهند پوڅيكن...

كه‌واته: له نه‌نجامي پوڅوو گرتنه‌وه ئينسان پاريزكردن (تقوي) پيدا ده‌بي، هه‌روه‌ها پوڅوو په‌كيكه له پيښج پايه‌كاني مسول‌ماني‌تي تاكيي، چونكه ئيمه به‌هوي نه‌و پيښج پايانه‌وه، كه بريتين له: (شايه‌تمان و نوپو پوڅوو زه‌كات و حه‌ج) ده‌توانين بزائين كه نه‌و ئينسانه مسول‌مانه يان نا، چونكه ئيمان و عه‌قيده له (شايه‌تمان) دا ده‌رده‌كه‌وي، وه په‌يوه‌ندي خوي و خوا له (نوپو) كردندا ده‌رده‌كه‌وي، وه په‌يوه‌ندي خوي و خلك له زه‌كات دانددا ده‌رده‌كه‌وي، وه لايه‌ني روحيي له پوڅوو گرتن و حه‌ج كردندا ده‌رده‌كه‌وي.

بويه پيويسته بزائوي كه زانايان ده‌لئين ئيسلام پيښج پايه‌ي هه‌ن: (شايه‌تمان و نوپو پوڅوو زه‌كات و حه‌ج)، واته: نه‌ركه تاكيي (شخصي) په‌كان له ئيسلامدا نه‌و پيښجن، نه‌گه‌ر نا نه‌و پيښج نه‌ركه ئيسلامييه پيښج پايه‌و بنه‌ره‌تي هه‌موو ئيسلامه‌تي نين، به‌لكو پيښج پايه‌ي بنه‌ره‌تي مسول‌ماني‌تي تاكيي (شخصي) ين.

(۱) بروانه: (البدایة والنهایة)، ج ۳، ص (۲۹۰).

سئیه م: فه پزکړانی زه کاتی سه رفته ره (فطر) و زه کاتی روکن:-

له ماوه ی ئه م ساله دا (سائی دووه می کوچی) زه کاتی (فطر) و زه کاتی (رکن) فه پزکړان، جا ئه گهر سه رنجی قورئان بده یین ده یینن له زور شویندا نویژو زه کات پیکه وه باسکړاون، هه روه ها له چه ند فه رمایشتیک ی پیغه مبه رد ا ﷺ هاتوه که نویژو زه کاتی به دوو پایه ی بنه رته ی مسولمانه تی (شخصی) ی داناون.

چونکه ئینسان وهك چوئن له رووح و جهسته پیکدی، به هه مان شیوه ش دینداریه که ی دوو پروی هه ن، پرویکی رووحی و پرویکی ماددی، هه روه ها ئینسان په یوه ندی هه یه به خوا وه په یوه ندیشی هه یه به خه لکه وه، په یوه ندی ئینسان به خوا له نویژدا دهرده که وئو، په یوه ندی له گه ل خه لکدا له زه کات و به خشیني به شیک له مالی خویدا دهرده که وئو.

(عبدالله بن عمر) لهوباره وه ئه م فه رمایشته ی پیغه مبه ر ﷺ ده گیریتسه وه ده ئی: (ان النبي ﷺ أمر بركة الفطر قبل خروج الناس الى الصلاة) رواه البخاري^(١)، واته: پیغه مبه ر ﷺ فه رمانی کرد به زه کاتی (فطر) پیش چوونی مسولمانان بو نویژي جه ژن، هه روه ها (قیس بن سعد بن عباده) ش -خوا لی رازی بی- لهوباره وه ده ئی: (أمرنا رسول الله ﷺ بصدقة الفطر قبل ان تنزل الزكاة ثم نزلت الزكاة فلم يأمرنا ولم ينهنا ونحن نفعله)^(٢)، واته: پیغه مبه ر ﷺ فه رمانی پی کردین به زه کاتی (فطر) پیش ئه وه ی زه کاتی روکن پیویست بی، به لام دوا ی ئه وه ی زه کات پیویست کرا، پیغه مبه ر ﷺ نه فه رمانی پی کردین به زه کاتی (فطر) و نه ریگریشی لی کردین، وه ئیمه زه کاتی (فطر) یشمان هه رده دا.

(١) صحيح البخاري: ١٥٠٩.

(٢) رواه ابو داود: ٢٥٠٦، وصححه الألباني.

هه‌روه‌ها زوږبه‌ی زانایان رایان وایه، که سالی دووه‌می کلاچی له مه‌دینه زه‌کات
 فهرزکراوه^(۱)، که‌واته تا سالی دووه‌می کلاچی هه‌ریه‌ک له: (شایه‌تمان و نویژو و ژوژوو
 زه‌کات) پیویست کراون و ته‌نیا (حه‌ج) ماوه‌ته‌وه، له‌سه‌ر پای زوږبه‌ی زانایان هه‌جیش
 له سالی ده‌یه‌می کلاچیدا پیویست کراوه، چونکه پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌وکاته بوی لواوه،
 که هه‌ج بکات، وه خوی په‌روه‌ردگار، که زوږ هه‌کیم و کاربه‌جی‌یه له‌رکیک ناخاته
 سه‌ر مسولمانان و له‌سه‌ریان پیویست ناکا، که توانای جیبه‌جی‌کردنیان نه‌بی و
 هه‌ل و مه‌رجی جیبه‌جی‌کردنی نه‌په‌خسابی، هه‌ر بویه‌ش هه‌جی له‌سه‌ر پیویست
 نه‌کردون له کاتیکدا، که شاری (مه‌ککه) له‌به‌رده‌ستی کافرو موشریکه‌کاندا بووه و
 نه‌گونجاوه پیی بگهن.

چواره‌م: نویژی جه‌ژنه‌کان:-

هه‌ر له سالی دووه‌می^(۲) کلاچیدا نویژی جه‌ژنه‌کان بو مسولمانان دانراون و زوږ له
 زانایان نویژی جه‌ژنه‌کانی قوربان و په‌مه‌زان به پیویست ده‌زان، جا هه‌ندیکیان به
 پیویستی خودیی (فرض العین) وه زوږیشیان به پیویستی بریکاریی (فرض
 الکفایه) یان ده‌زان، وه به‌شیکیش به سوننه‌تیاں داده‌نین، بویه که ده‌گوتری: نویژي
 جه‌ژنه‌کان سوننه‌تن، وه نه‌بی قسه‌ی هه‌موو زانایان بی، به‌لکو زوږبه‌یان به پیویست
 (فرض) یان ده‌زان، به‌لای که‌مه‌وه (فرض الکفایه)^(۳).

(۱) پروانه: (البداية والنهاية)، ج ۳، ص (۲۹۱).

(۲) سه‌رچاوه‌ی پېشوو، هه‌مان به‌رگو و لا‌په‌ره.

(۳) فرض الکفایه: نه‌و نه‌رکه‌یه، که نه‌گهر هه‌ندیک له مسولمانان پتی هه‌لشن له‌سه‌ر هه‌موویان لا‌ده‌چی،
 به‌لام، نه‌گهر که‌س پتی هه‌لشنه‌ستا هه‌موویان تا‌وابارن.

فرض العین: نه‌و نه‌رکه‌یه، که له‌سه‌ر هه‌موو مسولمانانیک پیویسته به‌و نه‌رکه هه‌لشن و هی
 که‌س بری که‌س ناکه‌وئ.

(جابر بن عبدالله) له مباره وه ده لئې: (شهدتُ مع رسول الله ﷺ الصلاة يوم العيد فبدأ بالصلاة قبل الخطبة، بغير أذان ولا إقامة، ثم قام متوكفاً على بلال، فأمر بتقوى الله وحثَّ على طاعته، ووعظ الناس وذكرهم ثم مضى، حتى أتى النساء فوعظهن وذكرهن...) رواه مسلم^(۱)، واته: من له خزمهت پیغه مبهري خوادا ﷺ نویژی جه ژنم کرد، سهره تا نویژی کرد پیش شه وهی که وتار بدا، به بی بانگو قامهت خویندن، دوايي هه ستاو شانی خسته سهر بیلال و وتاریدا، فرمانی کرد به پاریز کردن له خواو هانی مسولمانانیدا، که فرمانبه ری خوا بکه ن، وه ناموژگاری خه لکی کردو راستیه کانی بیرخستنه وه، نجا دوايي چو و بؤ لای نافرته کانو ناموژگاری کردو راستیه کانی ئیسلامی بیر نهوانیش هی نایه وه....

شایانی باسیشه پیغه مبهري ﷺ نویزه کانی جه ژنی له مزگه وتدا نه کردوون، به لکو له نویژگه (مصلی) و دهشتو بیابانو دهره وهی مه دینه کردوونی، وه فرمانی کردو که نافرته تانیش بین و ته نانهت نافرته تانی بی نویژیش، به لام نهوان نویژنه کهن و که نار بگرن و ته نها گوی له قسه ی خپرو ناموژگاری به کان بگرن^(۲)، چونکه بی نویژی ریگا له نویژ کردن ده گری، جا بابای بی نویژ چ پیاو بی، چ نافرته.

پینجه م: بوونی عائیشه به هاوسه ری پیغه مبهري ﷺ :-

له مانگی شه والی سالی به که می کوچیدا (عائشه ی کچی) (أبو بکر) خوا لیان رازی بی، بوو به هاوسه ری پیغه مبهري ﷺ، که نهوکات (عائشه) کچی کی تازه پیگه یشتوو بوو و پیغه مبهريش ته مه نی (۵۴) سال بوو^(۳).

(۱) صحیح مسلم: ۲۰۴۵.

(۲) صحیح البخاری: ۹۷۱، و صحیح مسلم: ۲۰۲۵۰.

(۳) پروانه: (البدایة والنهاية)، ج ۳، ص (۲۶۳).

شیوازی پیغه مېهر ﷺ له فیږکردن و

په وروږده گردنې مسولماناندا

وهك له باسه كانی پېشووتریشدا ئاماژه مان پېكرد، پیغه مېهر ﷺ به هوې قورښانه وه مسولمانانې تی ده گه یاندن و پېی ده گه یاندن، جا ئیمه له چهند بر گه یه كداو له بهر تیشكي چهند فهرموده یه كدا باسی چوښه تی و شیوازی نه و فیږکردن و په وروږده گردنه له لایه ن پیغه مېهر وه ﷺ بو مسولمانان ده كین.

دیاره نه و فهرمايشتانه ش كه لیږدها به نمونه ده یانه یمنه وه چهند وینه یه كه له شیوازی پیغه مېهر ﷺ درده خن، له تیگه یاندن و پیگه یاندن، كه ئیمه ش نه گهر بمانه وئ خه لك له دین تی بگه یه نین و پېیان بگه یه نین ده بئ به و شیوازه ی پیغه مېهر كار بكهین:

یهك :- پیغه مېهر ﷺ زور به وون و رهوانی قسه ی بو هاوه لانی كرده، وه جاری واش هه بوه قسه یه كي سی جار دووباره كرده وه، بوئه وه ی چا كتر لیی وهریگری و فام بكری، (أنس بن مالك) -خوای لیی رازی بی-، له وباروه ده لئ: (انه كان ﷺ اذا تكلم بكلمة أعادها ثلاثاً حتى تفهم عنه...) رواه البخاري^(۱)، واته: پیغه مېهر ﷺ، كه قسه یه كي ده فهرمو، سی جار دووباره ی ده كرده وه (نه گهر پیویستی كرده یه) بوئه وه ی باشر لیی فام بكری، هه وروها (عائشة) ش - خوا لیی رازی بی- له وباروه ده لئ: (...ان رسول الله ﷺ لم يكن يسرد الحديث كسردكم) رواه البخاري^(۲)، واته: پیغه مېهر ﷺ وه كو ئیوه خیرا خیرا به په له

(۱) صحيح البخاري: ۹۵.

(۲) صحيح البخاري: ۳۵۶۸.

قسہ ی نہدہ کرد)، شایانی باسیشہ (بخاری) ثم فہرمایشستہ ی (عائشہ) ی لہوہ وہ ہینا وہ، کہ دہ لئی: (عائشہ) - خوا لئی رازی بی- لہ ژوورہ کہ ی خویدا نویژی دہ کرد، یہ کیک لہ (تابعین) ہات و ہہندیک فہرمایشستی زور بہ خیرایی لہ پیغہ مہر ﷺ گیرانہ وہ، دوا یی کہ (عائشہ) نویژہ کہ ی تہوا و کردو سہلامی دایہ وہ، بانگی یہ کیک لہ خوشکہ زایہ کانی خو ی کرد، کہ (عروہ بن زیبر) بوو، گوتی: نہری رولہ تو فلان کہ ست نہ یینی چون قسہ کانی ریزکردن و بہ خیرایی کردنی! نجا گوتی: پیغہ مہر ﷺ کہ فہرمایشستی دہ فہرموو، وکو ئیوہ قسہ ی ریز نہدہ کردن بہ خیرایی، بہ لکو دانہ دانہ فہرمایشستی دہ فہرموو، لہ ریوایہ تیکی دیکہ دا ہاتوہ: **نہ گہر کہ سیک ویستبای دہیتوانی قسہ کانی بژمیژی، نہوہندہ بہ پروونی و رہوانی فہرمایشستہ کانی دہ فہرموو.**

دو :- پیغہ مہر ﷺ عادہ تی وابوہ لہ کاتی قسہ کردندا وینہ ی ہینا وہ تہوہ و مہبہستیکی مہعنہوی لہ دیمہ تیکی بہرجہستہ دا وینہ کیشاوہ، بوئوہ ی خہ لک لئی تی بگا و لہو مہبہستہ مہعنہویہ حالی بی، بو وینہ: با سہرنج بدہینہ ثم فہرمایشستہ ی پیغہ مہر ﷺ، کہ (أبو هريرة) لئی دہ گیریتہ وہ: **{أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهْرًا بِبَابِ أَحَدِكُمْ يَغْسِلُ مِنْهُ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ، هَلْ يَتَّقِي مِنْ ذُرِّهِ شَيْءٌ؟ قَالُوا: لَا يَتَّقِي مِنْ ذُرِّهِ شَيْءٌ، قَالَ: فَذَلِكَ مِثْلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ يَمْحُو اللَّهُ بِهِنَّ الْخَطَايَا}** رواہ البخاری و مسلم^(۱)، واتہ: پیغہ مہر ﷺ فہرموی: ئایا دہینن، نہ گہر یہ کیک لہ ئیوہ پروباریک بہبہر دہرگای مائیڈا برپا و ہہموو پروژیک پینج جاران خو ی لئی بشوا، ئایا ہیچ چلکی پیوہ دہمین؟ گوتیان: ہیچ چلکی پیوہ نامینن، فہرموی: نہوہ وینہ ی پینج نویژہ فہرہکانہ، کہ بہوئیانہ وہ خوا گوناح و تاوانہ کان دہسریتہ وہ.

سۍ :- پیغمبر ﷺ کاتو شویڼی گونجاوی هه لېژاردوه بؤ قسه کردنو واینه کړدوه، که خه لک بې تاقه‌ت و ماندوو بۍ، له وباروهه (عبدالله بن مسعود) ده لۍ: (كان النبي يتخولنا بالموعظة في الأيام كراهة السّامة علينا) رواه البخاري^(١)، واته: پیغمبر ﷺ بهین بهین ناموژگاریی ده کړدین، بؤ شه‌وه‌ی ماندوومان نه کاو وده‌زو بې تاقه‌ت نه‌بین.

چوار :- هیڼدیک جار پرسیاری له هاو ده لانی به‌پړی کړدوه، بؤ شه‌وه‌ی شه‌وان وه لام بده‌نه‌وه شته‌که باشر له میښکیاندا بچه‌سپی.

له وباروهه (ابو هريرة) شه‌م فەرمووده‌یه ده‌گپړت‌شه‌وه، که پیغمبر ﷺ فەرموویه‌تی: { (أندرون ما المفلس؟) قالوا: المفلس فينا من لا درهم له ولا متاع، فقال: إن المفلس من أمتي يأتي يوم القيامة بصلاة، وصيام، وزكاة، ويأتي وقد شتم هذا، وقذف هذا، وأكل مال هذا، وسفك دم هذا، وضرب هذا، فيعطى هذا من حسناته، وهذا من حسناته، فإن فُتيت حسناته قبل أن يقضى ما عليه، أُخِذَ من خطاياهم فطُرحت عليه، ثم طُرِحَ في النار } رواه مسلم^(٢)، شه‌م فەرمووده‌یه دا پیغمبر ﷺ پرسیاریک ناراسته‌ی هاو ده لانی به‌پړی ده‌کات وه ده‌فهرموۍ: ثایا ده‌زانن بابای مایه پوچ و ده‌ست به‌تال کی‌یه؟ شه‌وانیش ده‌لۍن: بابای ده‌ست به‌تال و مایه پوچ لای ئیمه که‌سیکه، که پاره و که‌ل و په‌لی نه‌بۍ، شه‌ویش ده‌فهرموۍ: مایه پوچ له ئوممه‌تی من که‌سیکه له قیامه‌تی به‌نویژو و ژوروو زه‌کاته‌وه دیت، به‌لام جنیوی به‌م داوه، بوختانی (داوین پیسی) به‌م کړدوه، پاره‌ی شه‌وی خواردوه، خوینتی شه‌وی پشته‌وه شه‌وی داوه، ئیدی چاکه‌کانی به‌ملاو شه‌ولادا ده‌دری به‌و خاوه‌ن حه‌قانه تا کاتیک که چاکه‌کانی ته‌واو ده‌بن و پیش شه‌وه‌ی حه‌قی خاوه‌ن حه‌قه‌کان ته‌واو بۍ، ننجا له

(١) صحیح البخاری: ٦٨.

(٢) صحیح مسلم: ٦٥٢٢.

گوناحی خاوهن حقه کان وەرده گیرئ و ده خریته سه ری و دواپی به گوناحی نه وانسه و ده خریته نیو ناگر.

دیاره هه رکه سیك سه رنجی نه م فرموده یه بدات، زۆر خوی ده پاریزی له وهی، که حقه خه لکی بکه ویته سه ر، چونکه به هوی قه زرداری و گونا هباریه وه نه نویتو طاعه ته ی، که ئومیدی پی هیه نه وه شی له ده ست ده چی.

پیتج :- پیغه مبه ر ﷺ وه سیله ی پرونکه ره وه ی بۆ مه به سته کانی به کار ده یینا، له و باره وه (جابر بن عبدالله) ده گیریته وه، ده ئی: رۆژیک پیغه مبه ر ﷺ هه ندیک له هاوه لانی له گه لدا بوون به بازار پیکدا ره ت بو، که کاریه یه کی مرداره وه بووی گوئ برای لی که وه تبه و، پیغه مبه ر ﷺ چو بۆلای کاریه که وه ده ستی دایه گوئ براره که ی و به هاوه لانی فرموو، کامتان نه م کاریه ی به دره مه یك ده وی؟!

نه وانیش گو تیان: نه ی پیغه مبه ری خوا ﷺ که سمان به به لاشیش نامانه وی جا چی لی بکه یین!

پیغه مبه ر ﷺ فرمووی: ناتانه وی؟!

نه وانیش گو تیان: نه ی پیغه مبه ری خوا ﷺ نه ک هه ر به مردووی، به لکو نه گه ر زیندووش بایه له به ره وه ی، که گوئییه کانی براون نه مانده ویست.

پیغه مبه ریش ﷺ فرمووی: {... فوالله للدنیا اهن علی الله علیکم} رواه مسلم ^(۱) سویند به خوا دنیا لای خوا له م کاریه یه مرداره وه بووه ش که مته ره!، لی ره دا پیغه مبه ر ﷺ نرخ و به های ژیا نی ماددی دویای زۆر چاک روونکردۆته وه له به ره چاوی هاوه لانی خسته و.

هه ره ها (أبو موسى الأشعري) ده ئی: رۆژیک پیغه مبه ر ﷺ باسی برایه تی مسو لمانانی کرد، دواپی فرمووی: {المؤمن للمؤمن کالبه ان یشد بعضه

بعضاً، وَشَبْكُ بَيْنِ أَصَابِعِهِ»^(۱)، واته: ئیماندار بۆ ئیماندار وه‌کو دیوار وایه هه‌ندیکی هه‌ندیکی مه‌حکمه‌ ده‌کات، وه‌ په‌نجه‌ی هه‌ردوو ده‌سته‌کانیشی خسته‌ ناویه‌ک.

لێره‌شدا پیغه‌مبه‌ر ﷺ وه‌سیله‌یه‌کی به‌کاره‌یناوه‌، که ئه‌و مانایه‌یان باشت‌ر ب‌خاته می‌شکه‌وه‌.

هه‌روه‌ها (عبدالله بن مسعود) ده‌لی: ^(۲) رَوَّيْتُكَ پیغه‌مبه‌ر ﷺ هیلیکی پاستی کیشاو فه‌رمووی: ئه‌وه‌ ریازی خوایه‌، ئنجا چه‌ند هیلیکی پچ‌ر پچ‌رو خواروخپچی له‌ملاو ئه‌ولای ئه‌و هیله‌راسته‌وه‌ کیشانو فه‌رمووی: ئه‌وانه‌ش ریچکه‌کان (سبل‌ن)، وه‌ له‌سه‌ر هه‌ر ریچکه‌یه‌ک له‌و ریچکه‌نه‌ش شه‌یتانیکی له‌سه‌ره‌و خه‌لکی بۆ بانگ ده‌کات، دوا‌یی ئه‌م نایه‌ته‌ی خوینده‌وه‌: ﴿وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَّيْتُكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ ^(۱۵۳) الانعام، واته: وه‌ ئه‌مه‌ راسته‌ شه‌قامی منه‌و شوینی بکه‌ون، وه‌ به‌دوای ریچکه‌کان مه‌که‌ون، ئه‌گه‌رنا په‌رته‌وازه‌ ده‌بنو سه‌رتان لێده‌شیوی.

شه‌ش:- یه‌کیکی دیکه‌ له‌ شیوازه‌کانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ئه‌وه‌بووه‌، که هانی ئینسانی چاکه‌کاریی داوه‌و مه‌دحی کردوه‌، وه‌کو (أبو موسى الأشعري) ده‌گێڕێته‌وه‌، که پیغه‌مبه‌ر ﷺ رَوَّيْتُكَ پیتی فه‌رمووه‌: {لَوْ رَأَيْتَنِي وَأَنَا أَسْتَمِعُ لِقِرَاءَتِكَ الْبَارِحَةَ! لَقَدْ أُوتِيتُ مِزْمَارًا مِنْ مِزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ} رواه مسلم^(۳)، واته: ئه‌گه‌ر ده‌تبینیم، که دوینی شه‌وی گویم هه‌ل‌خستبوو بۆ قورئان خویندنه‌که‌ت! تو ئاوازیکی له‌ ئاوازه‌کانی بنه‌ماله‌ی داوودت پی‌دراوه‌، لێره‌دا پیغه‌مبه‌ر ﷺ (أبو موسى) هانداده‌و بۆ زیاترو چاکتر قورئان خویندن.

(۱) صحيح البخاري: ۲۴۴۶.

(۲) رواه أحمد و صححه الحاكم، برواه (المصباح المنير في تهذيب ابن كثير)، ص(۴۵۹).

(۳) صحيح مسلم: ۱۸۴۹.

حکوت:- یه کیکی دی له شیوازه کانی په روږده و فیږکړدنی پیغمبر ﷺ نه و بووه، که نه گهر پیویست بووې، تووړه بووه و سرزه نشتی نه و که سه شۍ کړدوه که هله که ی کړدوه، بو وینه (جابر بن عبدالله) ده گپړسته ووه ده لۍ: رُوْزِیکَ (عمر) - خوی لۍ رازی بۍ - هات بو خزمهت پیغمبر ﷺ، که نوسخه یه که له ته وړاتی پی بوو، گوتۍ: نه ی پیغمبره ی خوا! نه ووه نوسخه یه که له ته وړات، پیغمبره ی یش ﷺ بۍ ده نگ بوو، (عمر) یش ورده ورده بوۍ خوینده ووه، پیغمبره ی یش رهنګی ده وچاوی گوړاو سوور بووه له تووړه ییان، (أبو بکر) یش که له خزمهت پیغمبره ی را بوو به (عمر) ی گوت: سینګ کوته ر سینګت بو بکو تن (واته: بمری و بغه ویتۍ)، مه گهر نابینی پیغمبر ﷺ تووړه بووه! (عمر) ته ماشای ده وچاوی موباره کی پیغمبره ی کړد ﷺ گوتۍ: ((أعوذ بالله من غضب الله وغضب رسوله))، واته: په نا ده گرم به خوا له تووړه یی خواو تووړه یی پیغمبره کی ﷺ، نجا گوتۍ: ((رضينا بالله رباً، وبالإسلام ديناً، وبمحمد ﷺ رسولاً))، واته: رازین به په روږد گاریتی خوا، وه به بهر نامیتۍ نیسلام و، به ره وانکراویتی موحه مه د ﷺ، دوای پیغمبر ﷺ فرمووۍ: {والَّذِي نَفْسِي (محمد) بِيَدِهِ لَوْ بَدَأَ لَكُمْ مُوسَى فَاتَّبَعْتُمُوهُ وَتَرَكْتُمُونِي لَضَلَلْتُمْ عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ وَلَوْ كَانَ حِمياً وَأَدْرَكَ نَبُوْتِي لَا لَبَعْنِي} (١)، واته: سویند به وه ی، که گیانی موحه مه دی به ده سته، نه گهر مووساتان بو ده رکه وۍ و شوینی بکه ون واز له من بی نن، له راس ته شه قام ده ترازی ن و گومړا ده بن، نه گهر مووسا زیند ووبوایه و فریای من که وتبایه، به دوا ی من ده که وت و نیمانی به پیغمبره یه تی من دینا.

هډشت:- یه کیکی دیکه له شیوازه کانی پیغه مبهړ ﷺ له پهره وده و فیژکردندا، نهوه یه که زور هیډی و مهندو له سهره خو بووه، وه که له (صحیح مسلم) ^(۱) دا هاتوه: رُوژِیک کابرایه کی دهشته کی دیته مزگوتی پیغه مبهړ ﷺ، له نیو مزگوتدا میز دهکا، هاوه لآن دهیانه وی دهنگی بدن، پیغه مبهړ ﷺ دهفرموی: ((**لَا تُزِمُوهُ، دَعْوَةٌ...**))، واته: (میزه که ی لی مه پچرن، لی گهرین...) دوی نهوه ی کابرای دهشته کی میزه که ی تهواوکرد، پیغه مبهړ ﷺ بانگی کردو ناموژگاریی کردو پیی فرممو: ئیره شوینی میز لیکردنی نیه، دویی فرمان به هاوه لآن دهکات، که دؤلچیه که ناو به شوینی میزه که یدا بکهن، (چونکه نهرزی مزگوته که چه وو لم بووه، ناوه که پییدا چوته خواری و، بهوه پاک بوتهوه).

نو:- پیغه مبهړ ﷺ هاوه لانی به پریزی فیژده کرد، که دیندارییه کی هاوسهنگ بکهن، وه به هاوسهنگی به ندایه تی بو خوا بکهن و دیندارییه که یان به ملاولادا لاسهنگ نه کهن.

وه (عبدالله بن عمرو بن العاص) ده لی: پیغه مبهړ ﷺ له دوی ناردم و فرموی: من بیستوومه، که تو رُوژانه بی پسانه وه به رُوژوو ده بیت و شهوانیش هه موو شه وی قورنن ده خوینی و ناخه وی؟

گوتم: به لی وایه! به لام هه مه به ستم پی خیرو چاکه بووه، پیغه مبهړ ﷺ پیی فرموم: نهوه ندهت به سه، که مانگی سی رُوژ به رُوژوو بیت، دویی من داوام لی کرد، که بوم زیاد بکات، تا فرموی: هه موو رُوژیک ناپروژیک به رُوژوو به، وه نهوه نده شه ونویژ بکه دویی پیغه مبهړ ﷺ پیی فرموم: {**فَإِنْ لَزَوْجَكَ عَلَيْكَ**}

حقاً، وَلِزَوْرِكَ عَلَيْكَ حَقّاً، وَجَسَدُكَ عَلَيْكَ حَقّاً...)) رواہ مسلم^(۱)، واتہ: ہاوسہرہ کہت مافی لہ سہرتہ، میوانت مافی لہ سہرتہو، بہدہ نیشٹ مافی لہ سہرتہ، واتہ: ہر خاودن مافہ مافی خوی پی دہو دینداریہ کی ہاوسہنگانہ بکہ.

بہ پڑان!

تہوانہی رابردن چہند نمونہ یہک بوون لہ شیوازو چونیہ تی تیگہ یاندنو پەرورہدہ کردنو پینگہ یاندنی پیغہ مہر ﷺ بۆ ہاودہ لانی بہ پڑی و بیگومان تہو بہ پڑانہش بہ مجۆرہ پەرورہدہ کرابوون بۆیہ بہ پڑو بہرہ میکیان ہئیہ کہ ہہموو مروّقایہ تی پیی بہ ختہ وەرہو شانازیی پیوہدہ کات.

The banner is a horizontal strip with a light blue background. In the center is a portrait of a man in a military-style uniform. Above the portrait, there is text in Urdu. Below the portrait, the website address 'www.alibapir.com' is written. To the left of the portrait, there is a Facebook icon and the text 'AliBapir' and 'archive.org/details/@alibapir'. To the right, there is a YouTube icon and the text 'AliBapir' and 'www.alibapir.com'. Below the portrait, there are two QR codes and the text 'AliBapir' and 'www.alibapir.com'. At the bottom, there are three QR codes and the text 'AliBapir' and 'www.alibapir.com'.

جه‌نگی به‌دری گه‌وره

وهك له سه‌ره‌تای ئەم كتیبه‌دا ئاماژەم پێ‌كردوه، ئەم ژياننامه‌یه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ، هه‌وڵم داوه به‌ گوشراوی و کورتیی و پوختیی شته‌کان باس بکه‌م، بۆیه له (٢١) خاڵی کورتدا باسی جه‌نگی به‌در ده‌که‌ین:-

یه‌که‌م:- وشه‌ی (بدر) ناوی بیریکه‌ پیاویك له‌ عه‌شیره‌تی (غفار) له‌ تیره‌ی (بني النار) هه‌ڵی که‌ندوه.

ئەم جه‌نگه‌ش له‌ نیوان سوپای ئیسلام به‌سه‌رکردایه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و کافره‌کانی قورەیش به‌سه‌رکردایه‌تی (أبو جهل) له‌ ده‌وروبه‌ری ئەو بیره‌دا روویداوه، بۆیه ئەو جه‌نگه‌ ناوناوه: (جه‌نگی به‌در).

دووه‌م:- (ابن هشام)^(١) له‌ (ابن اسحاق) ده‌گێڕیته‌وه، ده‌ڵێ: پیغه‌مبه‌ر ﷺ بیستی له‌ شامه‌وه کاروانیکی گه‌وره، که‌ سه‌روه‌ت و سامانیکی زۆری قورەیشیه‌کانی تێدایه‌ ده‌گه‌ڕێته‌وه بۆ مه‌که‌، سه‌رقافله‌ی کاروانه‌که‌ش (أبو سفیان بن حرب)ه‌و سی یاخود چل پیاو سه‌ره‌پرشتی ئەو کاروانه‌ ده‌که‌ن، بۆیه پیغه‌مبه‌ر ﷺ هانی مسوڵمانانیدا، وه‌ فه‌رموی: {هذه عير قريش فيها أموالهم فاخرجوا اليها لعل الله ينفلكموها}، واته‌: ئەوه کاروانی قورەیشیه‌که‌نه‌و مال و سامانی ئەوانی تێدايه‌، بۆی بچن به‌لكو خوا بیکاته‌ ده‌ستکه‌وت (غنیمه‌)ی ئیوه‌.

ئنجای بێگومان له‌ سه‌ره‌تاوه، که‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ سوپاکه‌ی له‌ مه‌دینه‌ وه‌ده‌رکه‌وتن مه‌به‌ستیان جه‌نگ نه‌بوو، به‌لكو مه‌به‌ستیان گرتنی کاروانی قورەیشیه‌کان بوو، ئەمه‌ش، چونکه‌ کافرانی قورەیش مال و سه‌روه‌ت و سامانی

(١) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ٢، ص (٣٢٧).

زۆرى مسولمانان لى مه ككه داگير كړدبوو، هه ربؤيه ش وهك تۆله يهك ره و ابو ده ست بگرن به سه ريدا.

پيش ده رچوونى سويى ئيسلام پيغه مبه ر ﷺ دوو كه سى له هاوه لاني نارد بو (بدر) تا هه والى دروستى كاروانه كه بزانون هه واله كه يان بو هي نايه وه^(١).

سړي لم: - (أبو سفيان)^(٢) كاتيك كه ده بيسى پيغه مبه ر ﷺ به خوى و كومه ليك له هاوه لاني به ريزى هاتون رى به كاروانه كه ي بگرن، به په له (عمرو بن مضم) ده نيړى كه هاوار به رى بو مه ككه، خويشى رپر هوى كاروانه كه ده گورپى، كه (عمرو بن مضم) نزيكى مه ككه ده بى، يه خه ي خوى داده رپى و شو حوشتره ش كه سوارى بووه لووتى ده برى، نجا به ده نكي بلند هاوار ده كاو ده لى: شى خه لكى قور هيش! بگه نه كاروانى سهروه ت و سامانتان كه له گه ل (أبو سفيان) هو موحه مه دو هاوه له كانى رپى پى ده گرن، نه گه ر زور به خيرايى نه رون پيم وانيه فرياي بكه ون.

چاره م: - پيغه مبه ر ﷺ رورثى دوو شه مه كه هشت رورث تپه رپى بوون له مانگى ره مه زان له سالى دوو ه مى كوجيدا له گه ل (٣١٩) له هاوه لاني به ريزى ده رون به ره و شوينه كه به بوچوونى شه وان كاروانه كه ي پيدا ديت، وه (عمر بن ام مكتوم) هي نديك ده لى (عبدالله بن ام مكتوم) ده كا به ئيمام كه پيشنو رثي بو مسولمانان بكا، دوايى (أبو لبابة) ش كه له شوينيك بوو به ناوى (الروحاء)، ده گير پته وه وه ده يكاته سه ره رشتياري مه دينه^(٣).

پينج لم: - پيغه مبه ر ﷺ ئالايه كى گه وره ي سپى، كه شه وان به ئالا گه وره كه يان گوتوه (لواء)، ده كاته درووشمى شو غه زاو جه نگوه ئالايه كه ده داته ده ست (مصعب بن عمير) - خوا لى رازى بى -، هه روه ها دوو ئالاي ره شيش له پيش

(١) بروانه: (البدایة والنهاية)، ج ٣، ص (٢٩٨)، كه ناويان (يسيس) و (عمرو) بوو.

(٢) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ٢، ص (٣٢٩).

(٣) هه مان سه رچاوه و به رگ، ص (٣٣١).

خۆيەو دادەنى، كە يەككىيان بە دەستى (علي بن أبي طالب) هە دەبى بەناوى (عقاب) وە ئەو دىكەش بە دەست كۆمەلێك لێ پشتيوانانەو دەبى^(١).

شەشەم :- پيغەمبەر ﷺ خۆى و هەموو هاوێلە بە پێژەكانى (٧٠) حوشتريان پى بوو كە سواريان بن، وە بەنۆرە سواريان دەبوون، بۆ وینە: پيغەمبەر ﷺ خۆى و (علي بن أبي طالب و مرثد بن أبي مرثد الغنوى) بە هەرسێكيان نۆرەيان لێ حوشتريكى كردووە بۆ سواربوونى، (علي و مرثد) گوتيان ئەى پيغەمبەر! خوا ئێمە بە پييان دەپۆین و هەر تۆ سوار بە، پيغەمبەر ﷺ پيش فەرمووى: نەخێر نە ئێو لێ من بەهێزترن، وە نە منیش كەمتر لێ ئێو پيويستيم بە پاداشت هەيە: {ما أنتما باقوى مني، ولا أنا باغنى عن الأجر منكما}^(٢).

هەروەها (أبو بكر وعمر و عبدالرحمن بن عوف) پيش بەنۆرە سوارى حوشتريك دەبوون، جارى واش بوو چواريان بەنۆرە سوارى حوشتريك بوون، ئەو تەكە وەسێلەى سواريان بوو^(٣).

هەوتەم :- كاتێك، كە (مشرک) هەكانى مەككە ئەو هەواڵەيان پێدەگا، زۆر توورەو ناپەحەت دەبن و لەشكرێك ساز دەكەن كە ژمارەيان دەورى (١٠٠٠) كەس دەبى، بە هەموو پيادايستییەكانى جەنگەو، هەرچەندە (أبو سفیان) نەجاتى دەبى و هەواڵ دەنێرى بۆ قورەيش لێ مەككە، كە نەيەن و بگەرێنەو، بەلام وەك وەلامدانەو هەيەكى توند بۆ سوپای ئیسلام خو رانواندن لێ بەرانبەر هۆزەكانى عەرەبدا، بەمەبەستى كۆنترپۆل كردنى رێگای بازرگانىيان، زۆرەى لێ شكرەكە سووربوو لەسەر بەرەنگاربوونەو سۆپای ئیسلام، بۆیە قورەيشییەكان بە سەركردایەتى (أبو جهل - عمرو بن هشام) - لێ مەككە بەرپى دەكەون بۆ ئەو

(١) سەرچاوەى پيشوو، ج ٢، ص (٣٣١).

(٢) رواه أحمد والنسائي، برواته: (البدایة والنهاية)، ج ٣، ص (٢٩٧).

(٣) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ٢، ص (٣٣٢).

شونډه ی که پښان وایه پیغه مېهر ﷺ لهوی ری له کاروانه که ده گری، وه کاتیک که پیغه مېهر ﷺ نهوه ده بیستی، راویژ ده کا به مسولمانان وه ده فهرموئ: نهوه قورېش به مېه بهستی شهر هاتون، هرچه نده نیمه مېه بهستان شهر نه بووه، بو گرتنی کاروانیک هاتبووین، جا راو پیشنیارتان چییه؟ سهره تا (أبوبکر) - خوا لیی رازی بی - کومه لیک قسه ی باش ده کات، پاشان (عمر) یش - خوا لیی رازی بی - کومه لیک قسه ی باش ده کات، نجا (المقداد بن عمرو) قسه ده کات و ده لی: نه ی پیغه مېهری خوا ﷺ برؤ بهر و نهوه ی که خوا فهرمانی پی کردووی، سویند به خوا نیمه نهوه قسه یه ی (بنی اسرائیل) به تو نالیین که به (موسی) یان گوت: ﴿... فَأَذْهَبَ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَتَلَا إِنَّا هَهُنَا قَاعِدُونَ﴾ ﴿٢٤﴾ المائدة، واته: برؤ خوت و پهروه ردگارت بجهنگن نیمه لیړه دانیشتووین، به لکو نیمه به تو ده لیین: (إذهب انت وربك فقاتلا انا معكما مقاتلون...) توو پهروه ردگارت برؤن بجهنگن نیمه ش له خزمه تاندا ده جهنگین...^(۱)، دواپی پیغه مېهر ﷺ دووباره ده فهرموئ: {اشيرو علي أيها الناس}، واته: خه لکینه پیشنیازی خوتانم پی بلین! که لیړه دا مېه بهستی پشتیوانه کان بووه، چونکه نه وانه ی له سهره تاوه قسه یان کرد، هه موویان کوچکه ران بوون، مېه بهستی بووه خه لکی مه دینه ش قسه بکه ن، چونکه: نهوان زوړبه ی سوپایه که یان پی کده هیناو مېه بهستی بووه له دهمی خویانه وه نهوان حالی بی، ههروه ها له بهر نه وه ی له په یمان نامه ی دووه می عهقه به دا په یمانیان دابو، که له نیو مه دینه دا پیغه مېهر ﷺ پیارین، وه باس له دهره وه ی مه دینه نه کرابو، بویه پیغه مېهر ﷺ راویژی پی کردن بو نهوه ی بزانی ثایا ناماده ن له دهره وه ی مه دینه شدا له گه لیدا بنو له دژي کافره کان بجهنگن یان نا؟! جا کاتیک، که پیغه مېهر ﷺ نهوه ی فهرموو (سعد بن معاذ) گوتی: نه ی پیغه مېهری خوا ﷺ ده لیی مېه بهستت نیمه یه؟! دیاره له سهره تاوه

(۱) السيرة النبوية لابن هشام، ج ۲، ص (۳۳۲)، (بخاري) یش به ژماره: (۳۹۵۲) و (۴۶۰۹) قسه ی (مقداد) ی هیناوه.

پشتیوانه‌کان رېزو نه‌ده‌بیان نواندوه‌و گوتوویانه، تا (ابوبکر) و (عمر)، که ریش سپی مسوگلمانان و له پېش نه‌واندا ده‌وریان بینیه، قسه نه‌که‌ن ئیمه قسه ناکه‌ین، به‌لام که پیغه‌مبه‌ر ﷺ فەرما‌یشته‌که‌ی دو‌وباره کردو‌ته‌وه، ئنجا قسه‌یان کردوه، پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فرموی: به‌لای مه‌به‌ستم پی ئیوه‌یه، ئنجا (سعد بن معاذ) به‌ناوی هه‌موو پشتیوانانه‌وه کۆمه‌لێک قسه‌ی زۆر جوان و مه‌ردانه‌ی به‌م شیوه‌یه کردوه^(١): (فقد آمنّا بك وصدقناك وشهدنا ان ما جئت به هو الحق وأعطيناك على ذلك عهدنا ومواثيقنا على السمع والطاعة، فامض يا رسول الله لما أردت فنحن معك فوالذي بعثك بالحق لو استعرضت بنا هذا البحر فخضته لخضناه معك ما تخلف منا رجل واحد، وما نكره ان تلقى بنا عدونا غداً، انا لصبر في الحرب صدق في اللقاء، لعل الله يريك منا ما تقر به عينك، فسر بنا على بركة الله، فسر رسول الله ﷺ بقول سعد ونشطه ذلك...)، واته: ئیمه ئیمانمان پی‌هیناوی و به‌راستمان زانیوی، شایه‌دییمان داوه نه‌و په‌یامه‌ی، که تو هیناوته‌ حقه، هه‌روه‌ها له‌سه‌ر نه‌وه‌ش په‌یمانی پته‌ومان پیدای، که گویت بۆ بگریو و به‌قسه‌ت بکه‌ین، نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ئیستاش برۆ بۆ هه‌رشتیك که ده‌ته‌وی، ئیمه‌ش له‌ خزمه‌ت داده‌بین، سویند به‌و که‌سه‌ی، که تۆی به‌ حقه ره‌وانه کردوه، نه‌گه‌ر بچی‌ه نیو ده‌ریا، ئیمه‌ش له‌گه‌ل تۆدا ده‌چینه نیوی و یه‌ک نه‌فرمان لێ دوانا‌که‌و‌یت، وه پېشمان ناخۆش نیه که سبه‌ینی له‌گه‌ل دو‌ژمندا رۆبه‌روومان بکه‌یه‌وه، چونکه له‌ شه‌ریدا خۆرا‌گریو که به‌ره‌نگاری دو‌ژمن ده‌بینه‌وه پیاوی راستین، به‌لکو خوا له‌ ئیمه شتی‌ک پېشان‌دا که تو پی دڵخۆش‌بی، پېشمان بکه‌وه له‌سه‌ر به‌ره‌که‌تی خوا، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ به‌و قسانه‌ی سه‌عد زۆر دڵخۆش‌بوو، وه وزه‌و تینیکی دیکه‌ی خسته‌به‌ر، ئنجا فەرمووی^(٢):

{سیروا وأبشروا فان الله تعالى قد وعدني احدى الطائفتين والله لكاظمي

(١) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص(٣٣٣).

(٢) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص(٣٣٣).

الآن انظر الى مصارع القوم، واته: (بروڼ و موږده تان ليږي خوا به ليږي يه كيڼك له دوو كومه له كهي پيدام، -يان كاروانيان لي ده گرین يان سويپاكيان ده شكينين- سويند به خوا وه كو نه وه وايه، كه ته ماشاي شويڼي كوژراني هه ريه ك له زله زله كانيان بكه).

هشتم :- هه نديك له هاوه لان يان زوربه يان حهزيان له به رهنگار بونه وهی (أبو جهل) و سويپا (٩٠٠ - ١٠٠٠) كه سه سه ربازيه كهي نه ده كړدو پييان خوښ بو له بري جهنگ، كاروانه كهي (أبو سفیان) بگرن، خوي كاربه جیش له وه باره وه نه ثايه تانه ی سووړه تي (الأنفال) ی نارده خوار، كه ده فرموي: ﴿كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَرِهُونَ ٥﴾ يَجِدُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا بَيَّنَّ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ٦﴾ وَلَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الْأَطْرَافَيْنِ أَنَّهُمَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللَّهُ أَن يُحَقِّقَ الْحَقَّ بِكَلِمَتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ ٧﴾ لِيُحَقِّقَ الْحَقَّ وَبُطِّلَ الْبَطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ٨﴾، واته: وهك چوڼ په روه ردگار ت له مالي خوت به هه ق برديه ده ري له حال كيدا، كه ده سته يه ك له بروداران حهزيان نه ده كړد. له وه باره وه موجوده له يان له گه ل ده كړد وهك نه وه ي له كاتيڼك له هو كاره كاني مهرگ ده بينن به روه مهرگ بريڼ.

كاتيڼك خوا به ليږي پيدان يه كيڼك له دوو كومه له كان بو ئيوه بيت (يان كاروانه كهيان ده گرن يان سويپاكيان ده شكينين) وه ئيوه حهز تان ده كړد نه وه ي، كه دركي پيوه نيه بو ئيوه بيت (كاروانه كه) به لام خوا ده يوئ به وشه كاني هه ق بچه سپيڼي و كافرين دواپراو بكات، تاكو حه ق بچه سپيڼي و (باطيل) يووچيڼي ته وه، هه رجه نده تاوانباران پييان ناخوښ بيت.

نۆیم :- (أبو سفیان)^(١)، که ده بیستی پیغمبر ﷺ به سوپایه کهوه هاتۆته سهر ری، کاروانه که ی به ره و که ناری ده ریای سوره تاو ده دات و له ویوه ده رباز ده بی، وه خه بهر بو (أبو جهل) ده نیژی، که ئه وه کاروانه که ده رباز بو وه بگه ری نه وه، (أبو جهل) یش ده لی: وادیاره (أبو سفیان) سیبه لاک ی ئاوساوه له ترسی موحه ممد که هه ندیک خه لکی ره شو رووتی کو کردۆته وه، چون ده بی موحه ممد هه ره شه له ئیمه بکا، ده بی بچین بو سهر ئای به در سی رۆژانی لی بمینینه وه و ئاهه نگ بگی پرین و هه یوان سه رب رین و ئافره تان گۆرانی مان بو بلین و شه راب بخۆینه وه، بو ئه وه ی هه موو عاره ب سوپا و هیژمان بیننی و سامو شه رمان لی بکه ن.

ده یه م :- پیغمبر ﷺ عه لی و سه عدو زوبیرو هه ندیک له هاوه لانی ناردن بو سهر ئای به در، بو ئه وه ی بزانه له وی چ باسه، له وی دوو غولامی موشریکه کانیان گرتن به ناوی (اسلم و عریض أبو یسار) و هی نایان، ئه و کاته پیغمبر ﷺ نوژی ده کرد، لیان پرسین ئیوه کی؟ گوتیان: ئیمه ئاوکی شی قوره یشیه کانی، ناردوویانین ئایان بو به رین، به لام هاوه لان پروایان پی نه کردن و لیان دان، تا ئازاریان پی گه یشته، پاشان گوتیان: ئیمه سهر به (أبو سفیان) ین، پاشان پیغمبر ﷺ له نوژی بو وه و فهرمووی: که له گه ئتان راستیان کرد، لی تاندان، کاتی که له گه ئتان درویان کرد و زتان لی هی نان! وه فهرمووی: ئه وانه سهر به قوره یش و سوپا که یان، نه که سهر به کاروانه که ی (أبو سفیان) ئنجا پیغمبر ﷺ له دوو غولامه که ی پرس ی سوپای قوره یشیه کان چه ندن؟! گوتیان: زۆرن، فهرمووی: ژماره یان چه ند ده بی؟ وتیان: نازانین، فهرمووی: رۆژی چه ند حوشران سه رده برن؟ گوتیان: رۆژیک (نۆ) و رۆژیک (ده)، فهرمووی: که واته ژماره یان (٩٠٠-١٠٠٠) که سه ^(٢).

(١) هه مان سه رچاوه و به رگ، ص (٣٣٥).

(٢) هه مان سه رچاوه، ص (٣٣٤).

یازدهیم :- تَنجَا پیغَمبَر ﷺ لَیْیِ پَرسین لَه یَو سَوپای قورِهیشدا کَی و کَی هَمَن لَه زَلَه زَلَه کَان؟ تَهوانیش گوتیان: (عَبَّة بن رِبِیعَة وَ شِیْبَة بن رِبِیعَة، وَأَبُو الْبَخْتَرِی وَ حَکِیم بن حَزَام وَ نُوْفَل بن خُوَیْلِد وَ الْحَارِث بن عَامِر بن نُوْفَل وَ طَعِیمَة بن عَدِی بن نُوْفَل وَ النُّضَر بن الْحَارِث وَ زَمْعَة بن الْأَسود وَ أَبُو جَهْل بن هِشَام وَ امِیَة بن خَلْف وَ نَبِیْه وَ مَنبِه ابْنَا الْحَجَّاج وَ سَهیل بن عَمْرُو وَ عَمْرُو بن عبد ود).

پاشان پیغَمبَر ﷺ فِه رَمُووی: {هَذِهِ مَكَّةُ قَدْ أَلَقْتَ إِلَيْكُمْ أَعْلَادَ كِبْلَاهَا} (١)، وَاتِه: (تَهوَه مَه کَکَیْه جَگَه رَگُوشَه کَانِی خَوِی هَه مَوو فَرِیدَاوَه تَه مَهیدَانِی بُو یَّوَه)، وَاتِه: هَانِی هَاوَه لَا نِیدَا، کَه کَا فَرَانِی قورِهیش لَه وَانَه گَهوَرَه تَرِیَان نِیَهو، تَه گَهَر بَه سَهَر تَه وَانَه دَا سَهَر کَه وَن، تَهوَه کُوفَر لُوتُوی دَه شَکِی.

دوازدهیم :- شَوِیْن وَ مَه نَزْلَگَی مَسْوَئِمَانَان وَ کَا فَرَه کَان بَهو شِیَوَیْه بَوو کَه خَوای

کَا رِبَه جِی وَ یَنَای کَر دَوَه: ﴿إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَى وَ الرِّكَبُ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَأَخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ...﴾ (٤٢) الْأَنْفَال، پیغَمبَر ﷺ سَوپای مَسْوَئِمَانَان لَهو قَه د پَالَه بَوون، کَه لَه مَه دِیْنَهوَه نَزِیک بَووه، وَه تَه بَوو جَهْل وَ سَوپَا کَه شِی لَهو قَه د پَالَه بَوون کَه لَه مَه دِیْنَهوَه دَوورو لَه مَه کَکَهوَه نَزِیک بَووه، کَا رَوَانَه کَه ش کَه وَتُوتَه دَامِیْنِیَانَهوَه.

سیزدهیم :- دَوای تَهوَه ی پیغَمبَر ﷺ مَه نَزْل دَه گَرِی، (الْحَبَاب بن الْمُنْذِر)

دَه چِی بُو خَزْمَه تِی وَ دَه لَی: تَه ی پیغَمبَرِی خَوَا! نَا یَا تَهو مَه نَزْلَگَیْه ی گَر تَووتَه، خَوَا فِه رَمَانِی پِی کَر دَووی، کَه لَیْرَه بَی وَ بَوَمَان نِیَه لَیْی لَابَدَه یَن، یَا خَوَد پِشَنِیَار وَ بُو چَوونی خَوْتَه وَ تَا کَتِیکِی جَه نَگِیْه؟!

پيغه مېر ﷺ ده فرموي: به لکو بار لئ دیتنه وهو تاکتيکی جهنگه، ننجا (حباب) ده لئ: نه ی پيغه مېرې خوا ئیره باش نه و وا باشتره ئیره به جی بهیلین و بچینه سهری و، گولویک دروست بکین و نه و گولوانه ی دیکه هه مو پرده کهینه وه، ئیدی ئیمه ئومان ده بی و نه و انیش ئایان نابی، پيغه مېر ﷺ فرموي: {لقد اشرت بالرأي}، واته: (به راستی شماژت به راو سهرنجیکی باش کرد)^(۱).

که واته: پيغه مېر ﷺ له گه ل نه و هه مو دانایی و زانایی و گه وره ییه ی خوشیدا گوئی گرتوه بؤ پیشنیازی هاوه لانی و، که بؤی ده رکه وتوه راو پیشنیازی چاک و باشیان هیه، لئ و هرگرتون و سوودی لئ بینون و به قسه ی کردون.

چواردیه م: - له وکاته دا (سعد بن معاذ) پیشنیازیک ده کا بؤ پيغه مېر ﷺ ده لئ: نه ی پيغه مېرې خوا ﷺ! با که پریکت بؤ دروست بکین و ولاخیکیشت به زینکرای بؤ بیه ستینه وه، ئیمه جهنگ ده کین، نه گهر سهرکه وتین، نه وه شتیکه که هه موومان پیمان خوشه، وه نه گهر شکستمان خوارد، تود ده توانی بگه رییه وه بؤ مه دینه، چونکه له ویش خه لکیکی زوری لییه، له بهر نه وه ی به په له هاتوین فریا نه که توون بین، وه وایان زانیوه، که ههر کاروانه و پیویست ناکات، پيغه مېر ﷺ پیشنیازه که ی په سه ند ده کات و دووعای خیری بؤ ده کات، وه نه و که پرده دا ته نیا (أبو بکر) له خزمه تیدا ده بی و فرمان به نه وانی دیکه ده کات، برؤن^(۲).

(۱) سهرچاوه ی پیشوو، ج ۲، ص (۳۳۶)، به لام (د. عائض القرني) له کتبی (قصة الرسالة: رواع من السيرة)، ص (۱۴۹) دا له باره ی نه و وتو ویر نه ی پيغه مېرې خوا ﷺ و (الحباب بن المنذر) وه گوتو ویه تی (أخرجه الحاكم في المستدر، ۳/ ۴۲۶-۴۲۷) و سکت عنه، وقال الذهبي: حديث منكر. وانظر سيرة ابن هشام (۲/ ۳۱۲-۳۱۳) وأشار محققا السيرة الى ضعف الحديث).

(۲) هه مان سهرچاوه و بهرگو و لاپره.

پازدہیم :- پیغمبر ﷺ ریزہ کانی سوپاکہی ریک دہ خاتو ہر کو مہ لہو کاری خویان پی دہ سپیری، دواپی دہ گہریتہوہ نیو کہ پرہ کہی، کہ وہ ک گوتمان (أبو بکر) یشی لہ خزمہت دادہ پی، نجا لہ خوا دہ پاریتہوہو دہ فہرموی: {اللهم ان تهلك هذه العصابة اليوم لاتعبد}، واتہ: (ئہی خویہ ئہ گہر ئہم کو مہ لہ بہ دہستی ئہو کافرانہ بفہوتین، تو جاریکی دیکہ ناپہ رستریی)، خوی پہرہ ردگار بہو بونہوہ دہ فہرموی: ﴿إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبِّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴿١٠﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١١﴾﴾ الأنفال، واتہ: وہ یادی ئہوکاتہ بکہنہوہ، کہ لہ پہرہ ردگارتان دہ پارانہوہو ہاوارتان تی دہ بہست، (لہ رپوایہ تی کدا ہاتوہ، کہ پیغمبر ﷺ ئہوہندہ دہستی بہرز کردو تہوہ لہ کاتی دوو عاکردن و پارانہوہ کیدا، ہتا عہ پاکہی لہ سہر شان کہوتو تہ خوارو (أبو بکر) عہ پاکہی بہ سہر شانی داداو تہوہو پیی گوتوہ: ئہی پیغمبر مہری خوا ئہوہندہ خو ت ئہزیہت مہدہ خوا بہ لینیکی بہتوی داوہ جی بہ جی دہکات) (۱) پہرہ ردگارتان و ہلامی دانہوہ کہ من بہ ہزار فریشتہی یہک لہ دوا ییہک یارمہ تیتان دہدہم، خوا ہر بو دلخوشی ئیوہ ناردنی، بو تہوہی دلشان نارام بگری، ئہ گہرنا سہرکہوتن ہر لہ لایہن خواوہیہ، بیگومان خوا بالادہستی کار بہ جی یہ.

شازدہیم :- کاتیک، کہ بہرہ نگاری یہک بوونہوہ (أبو جہل) دوو عای کرد، دیارہ (أبو جہل) ی سہر دہمی پیغمبر ﷺ خوی ناسیوہ، بہ لام بہقسہی نہ کردوہ، بہ لام ئہم سہر دہمی خو ماندا (أبو جہل) ی وا ہن خواش ناناسن! بہ لئ (أبو جہل) لہ خوا پارایہوہو، گوتی: (اللهم أقطعنا للرحم وآتانا بما لا يعرف،

فَاحِثُهُ الْغَدَاةُ^(۱)، واته: خوايه کامه‌مان زیاتر په‌یوه‌ندی خرمايه‌تی پچړاندوه، کامه‌مان زیاتر شتی خرابی په‌یدا کړدوه، نه‌مړو له بهینی به‌ره و بیفه‌وتینه، وه به و مونس‌به‌ته‌وه خوی کاربه‌جی هم نایه‌ته‌ی نارده خوار، که ده‌فه‌رموی:

﴿إِنْ تَسْتَفْنِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمْ الْفَتْحُ وَإِنْ تَنْهَوْا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ

تَعُدُّوا نَعْدُ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ﴾^(۱۱)

الأنفال، واته: نه‌گه‌ر داوای دادوه‌ری ده‌که‌ن (کامتان خراپه‌خوا بیفه‌وتینی) نه‌وه دادوه‌ریستان بو هات، نه‌گه‌ر ده‌ستیش هه‌ل‌بگرن باشته‌ر بو ئیوه، وه نه‌گه‌ر جاري‌کی دیکه‌ش بگه‌رپنه‌وه بو دژایه‌تیکردنی ئیسلام، ئیمه‌ش ده‌گه‌رپنه‌وه و کومه‌لی زور و زه‌وه‌ندی ئیوه‌ش سوودتان پی ناگه‌یه‌نی هه‌رچه‌نده زوری، وه بیگومان خوا له‌گه‌ل ئیمانداراندايه.

حه‌فده‌یم: - کافره‌کان له مه‌که‌وه به‌ته‌پلو ده‌ف کوتان و گورانی گوتنه‌وه

هاتنه‌ده‌ر، نافرته‌نیشیان له‌گه‌ل بوون، که گورانیان ده‌گوت، یه‌کیک له‌و گورانیانه‌یان نه‌وه‌بوو، که ده‌یانگوت: (انْ تَقْبَلُوا نَعَانِقَ وَنَفْرَشَ النَّمَارِقِ أَوْ تُدْبِرُوا نَفَارِقَ فِرَاقٍ غَيْرِ وَامِقٍ)، واته: نه‌گه‌ر به‌ره‌نگاری دوژمن به‌وه، نه‌وا ئیمه‌ش ده‌ستان له ملی ده‌که‌ین و، فهرش و رایه‌خ را‌ده‌خه‌ین (غهریزه‌ی جینسیان ده‌جوولاندن)، به‌لام نه‌گه‌ر پشت له دوژمن بکه‌ن وازتان لی ده‌هینین، وازه‌ینانیک، که قه‌ت گه‌رانه‌وه‌ی بو نه‌بی.

له‌وباره‌وه خوی په‌روه‌ر‌دگار هم نایه‌تانه له‌سووره‌تی (الأنفال) ده‌نیړته‌خواي، که ده‌فه‌رموی: ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ﴾^(۱۷)، واته: نه‌ی ئیماندارینه! ئیوه وه‌کو نه‌وانه مه‌بن (أبو جهل و سوبایه‌که‌ی)، که به‌فیزو

که شخه و ریابازییه هاتنه دهر له مال و حالیان، ئامانجیشیان ئه وه بوو، که خه ئک له رپی خوا لابه دن، وه خوا به و شتانه ی ئه وان ده ی که ن دهره دهره .

که واته: ههر کام له خو به زلگریی و فیزو که شخه و، ریابازیی و، هه وئی لادانی خه ئکی له رپی خوا، چهند سیفه تی خراپ و دزیوی (أبو جهل) و سوپای کافرانی قورپه ش بوون، که له مه ککه وه به رپی که و تن به مه بهستی شه پرکردن له گه ئ سوپای ئیسلامدا، به سه ره رشتی پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله .

هه ژده یه م: - پيش ئه وه ی پرو به پرو بوونه وه ی پرو بدات، پرو به پرو بوونه وه ی تاکه که سی له ئیوانیاندا به ریابوو، سی که س له کافره کان، که بریتی بوون له: (عتبة بن ربیعة) و (شیبة بن ربیعة) و (الولید بن شیبة)، پیغه مبه ریش صلی الله علیه و آله هه ره که له: (علي بن أبي طالب) و (حمزة بن عبدالمطلب) و (عبیده بن الحارث) ی بو دیاریکردن و سه ره نجام (علي بن أبي طالب) (ولید) ی کوشت و (حمزة) ش (شیبة) ی کوشت و دواپی (حمزة) و (علي) (عتبة) ش ده کوژن، به لām له و موباره زه یه دا (عبیده بن الحارث) به خهستی بریندار ده بی و به و برینانه ی شه هید ده بی^(١)، ئنجا شه ری دهسته ویه خه ی گشتی ده ست پی ده کاو سه ره نجام هه فتا له کافره کان ده کوژری، که زۆره یان زله زله کانیان ده بن، وهك (أبو جهل عتبة و شیبة و نضر بن الحارث و أمیة بن خلف و أبو البختري و... هتد).

وه هه فتاشیان لی به دیل ده گیری^(٢)، چواره ده که سیش له هاوه لانی پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله شه هید ده بن، هه شتیان له پشتیوانه کان و شه شیان له کوچکه ران^(٣) .

(١) سه رچاوه ی پیشوو، ص (٣١٧).

(٢) هه مان سه رچاوه و به رگ، ص (٣١٧).

(٣) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ٢، ص (٣٨٧).

خوای بالآده‌ست له‌وباره‌وه ئه‌م دوو ئایه‌ته‌ی ناردرنه‌ خوار، که ده‌فه‌رموئ:

﴿فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَئِنْ أَلَّهَ فَنَلَّهُمْ^١ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَئِنْ أَلَّهَ رَمَى^٢ وَلِئِنِّي الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءٌ حَسَنًا^٣ إِنَّ أَلَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ^٤﴾ (١٧) ذَلِكُمْ وَأَنَّ

أَلَّهَ مُوهِنٌ كِيدِ الْكَافِرِينَ^٥﴾ (الأنفال، واته: ئیوه نه‌تان کوشتن به‌لکو خوا کوشتنی (چونکه خوا دلئ ئیوه‌ی به‌هیژ کردو ئه‌وانی ترساند) وه تو نه‌ته‌واویشته به‌لکو خوا هاویشته (کاتی که تی‌کچرژان ده‌ستی پی‌کرد، پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ چه‌نگه خوئیکی هه‌لگرتو به‌ کافره‌کانی دا‌کردو فه‌رمووی: ((شاهت الوجوه)) که‌میان هه‌بوو، که له‌و خوئله‌یان به‌رنه‌که‌وئ و نه‌چیته‌ چاویانه‌وه^(١) وه بو ئه‌وه‌ی خوا نیعمه‌تیکی چاک بدات به‌ ئه‌هلی ئیمان و به‌هوییه‌وه‌ تاقییان بکاته‌وه، بی‌گومان خوا بیسه‌ره‌و زانایه، وه‌بی‌گومان خوا پیلانی کافره‌کان هه‌لده‌وه‌شیئیه‌وه.

له‌و جه‌نگه‌دا دروشی مسوئمانان (أَحَدٌ، أَحَدٌ) بوو، وه له‌و شتانه‌ی زیاتر بوو به‌هوی به‌رزبوونه‌وه‌ی وره‌ی مسوئمانان و دل‌خویشیان به‌ سه‌رکه‌وتن ئه‌وه‌ بوو که گوییان له‌ پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ بوو ده‌یفه‌رموو: ﴿سَيَرْزَمُ الْجَمْعُ وَيَرْزَمُونَ^٦ الدَّبَرُ^٧﴾ (القمر، واته: ئه‌و کوومه‌له‌ تی‌کده‌شکیئرئ و پشت هه‌لده‌که‌ن و هه‌لدین^(٢)).

نۆزده‌یه‌م: - که جه‌نگ ته‌واو بوو، مسوئمانان سه‌رکه‌وتن و کافره‌کان مه‌یدانی جه‌نگیان چۆل کردو به‌شپرزهی هه‌لاتن، کیشه‌ له‌سه‌ر دابه‌شکردنی ده‌ستکه‌وته‌کان له‌نیو مسوئمانان په‌یدا بوو، که گه‌نجه‌کان داوای پشک و به‌شی زیاتریان ده‌کرد، به‌وه‌ی له‌نیو جه‌رگه‌ی جه‌نگه‌که‌دا بوون.

ئه‌وانی دیکه‌ش، که له‌ دواوه‌ی جه‌نگه‌که‌ بوون، به‌هه‌مان شیوه‌ داوایان ده‌کردو کیشه‌یان له‌نیواندا دروست بوو.

(١) (البدایة والنهاية)، ج ٣، ص (٢٨٤)، وه (السيرة النبوية لابن هشام) ج ٢، ص (٣٤٠).

(٢) (البدایة والنهاية)، ج ٣، ص (٣١٥)، وه: (صحيح البخاري): ٣٩٥٣.

نیدی خوائ بہ بہ زہیی بہو بڑنہوہ ٹاہیہ تی سہرہ تائی سورہ تی (الأنفال) ی ناردہ
خوارہ وہ، کہ دہ فہ رموی: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا
اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ ۖ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۱﴾﴾،
واتہ: دہ بارہی دہستکھوتہ کان پرسیار دہ کھن؟ بلئ: دہستکھوتہ کان ہی خواو
پیغہ مہرن (واتہ: ٹہوان دہ بی دابہ شی بکھن) پاریز لہ خوا بکھن و پھیوہ ندیی
نیوانتان چاک بکھن، وہ فہرمانبہری خواو پیغہ مہری خوا بکھن، ٹہ گہر
ٹیماندارن^(۱).

بہم شیوہیہ خوائ پہرہ ردگار حوکی دابہ شکردنی دہستکھوتہ کان دہنیرتہ
خوارو فہرمانیان بہ سئ شت پی دہ کات:
ا- پاریز کردن لہ بی فہرمانیی خوا.
ب- چاککردنی پھیوہ ندیی نیوانیان.
ج- فہرمانبہری خواو پیغہ مہری خوا.

چونکہ جیہاد لہ ری خوادا پیویستی بہ پاریز لہ خوا ہییو، پھیوہ ندیی
باشو چاککردنی نیوان مسولمانانیش نشانہی توکمہیی و ہیڑہو، فہرمانبہری
خواو پیغہ مہریش چارہ سہرو یہ کلاکہرہوہی کیشہ کانہ.

دواتر خوائ زاناو شارہزا باسی چوئیہ تی دابہ شکردنی دہستکھوت دہ کاو
دہ فہ رموی: ﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِّن شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ، وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي
الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِن كُنْتُمْ ءَامَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلْنَا

عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾
الأنفال، واته: وه بزائن كه نهوهی له (جنگدا به دهستان ده كهوئ) به (غنیمه)
دهیگرن نهوه پینچ په کی بو خوایهو بو پیغه مبهرو خزمانو هه تیوانو هه ژارانو
پیوارانه، نه گهر نیماتان به خوا هه یهو بهوهی، كه دامانبه زاندوتسه سهر بهندهی
خومان له رژی لیك جیاكردنهوهی هقو باتیل دا، رژی بهیهك گهیشتنی
ههردو كومه له كه (مسولمانانو كافران) وه خوا لهسهر هه موو شتیك بهتوانایه.

بیستم: - كاتيك پیغه مبهرو ﷺ گهیشتهوه (مه دینه) ده باره ی دیله كان راویژی به
هاوه له بهرینه كانی كرد، (أبوبكر) پیشنیازی كرد كه دیله كان (فدیة) یان لی
وه ربگیری و نازاد بكرین، به لام (عمر) رای وابوو كه بكورین، به لگه شی نهوه بوو
گوتی: نهوانه گورهو زله زله كانی نههلی كوفرن، وه نیمهش كه م دهسته لاتین، با
بیانكوتین بو نهوهی جاریکی دی ته ماعمان تینه كن، پیغه مبهرو ﷺ
پیشنیازه كهی (أبوبكر) په سند كردو (فدیة) ی لی وه رگرتن^(۱).

خوای په روه دگاریش نه م نایه تانه ی ناره خوارو ته نكیدی نهو رایه ی كرد،
كه ده بوایه بكورین، وه كه ده فرموی: ﴿مَا كَان لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى
يُشْرَكَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ
﴿٦٧﴾ لَوْلَا كِتَابٌ مِّنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾ فَاكْلُوا مِمَّا

غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٩﴾ الأنفال، واته: بو
هیچ پیغه مبهریك نیه دیلی هه بن، هه تا كافره كان تهواو زه بوون نه كا لهسهر زهوی،
نیوه دهسكه ویتیكي دنیا ییتان دهوئ (له بهرامبه نازاد كردنیاندا وهك) (فدیة)
دهستان ده كهوئ) وه خوا دواړوژی دهوئ، وه خوا بالاده ستوه كار به جیه،

نه گهر له بهرته وهی نه با، که خوا پیشتیر برپاری داوه (که خوا بهنده کانی له سهر هه لاهي ئیجتهادی سزا نادات) نه وه به هوئی نه وه (فیدی به ودرگرتن) هوه سزایه کی گهره تان تووش ده بوو، وه نه وهی که به غه نیمه ت گرتو تان به له لاهو بیخون، وه پاریز له خوا بکه ن بیگومان خوا لیبوردهی میهره بانه.

به و پی یه هیندیك له دیله کان (فدیة) یان لی ودرگیرو نازاد کرانو، هیندیكیشیان، که خوینده وار بوون و پاره یان نه بوو، نه وه دانرا، که هر یه کیکیان له بری (فدیة) ده مندالی مسولمانان فیری خوینده واری بکه ن و نازاد بن^(۱).

بیستو به کم: - خوی پهره ودرگار نیعمه تی سهرکه وتنی مسولمانان له وه جه نکه ده (جه نگی به در) به سهر کافره کاند ده خاته وه بیری ئیمانداران، له گهل نه وه شدا که کم ده رامت و نه دارو هه ژار بوون، ده فهرموی: ﴿وَأَذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَنْ يَخَطَفَكُمْ النَّاسُ فَأَوْنَكُمْ وَيَأْتِكُمْ بِصَرْوِهِمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ الأنفال، واته: وه یادی نه وه کاته بکه نه وه، که ئیوه کم و چه وسینراوه بوون له زه میندا ده ترسان خه لك بتان رفینی، به لام خوا ئیوهی په نا داو پستی گرتن و سهری خستن و له رژی پاك و چاك پیی به خشین بو نه وهی شوکرانه بژی بن.

هه روه ها پیش نه وه نیعمه ته نه وه شیان بیر ده خاته وه، که له گهرمه ی جه نگو تیکرژاندا چون سووکه خه ویکي به ملدا هیناون و هیمنی کردوونه وه بارانی بو باراندون، وه به هوئی فریشته کانه وه سهری خستون: ﴿إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسُ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ﴾ ﴿١١﴾ إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَأِكَةِ أَنِّي

مَعَكُمْ فَتَبَتُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا سَأَلْتِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَأَصْرَبُوا
فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَأَصْرَبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾ الأنفال، واته: ياد بکه نه وه،
که (خوا) سوکه خه ويکی به سهردا هيټان تاكو دلتان به هيږو نارامبيټ، وه
بارانيکی بو ناردنه خوار، بوئسوهی پيتان باشتو جيگير بي (چونکه شويټي
مسولمانان لمو خيز بوو، به لام شويټي کافره کان چالايي بوو به هوی بارانه وه له
قورې ده چيښه) کاتيک، که په روه ردگارت وه حی کرد بو فريشته کان: من
له گه لټانم و ئيمانداران پي چسپيو بکه نو، منيش ترسو بيم ده خه مه دلي
نه وانهی کافرن، له سه رووی گه رديان بده نو په نجه کانيان بپه رپتن.

به رپزان!

بيگومان جهنگي به در وه چهره خانيکی گنگ بوو له ميټووی ئيسلامدا به هوی
نه و سه رکه وتنه سياسي و مه عنده وييهی رسولمانان تييدا و ده ستيان هيټا، که بوو
به هوی نه وهی نه يارانی ئيسلام حيساييکی تايبه تی بو هه يبه ت و هيږو ده ولته تی ئيسلام
بکه نو له نيوه وه و ده روهی مه دينه دا چاويک به هه لويسته کانياندا به رانه ر رسولمانان
بخشيښنه وه، نه و جهنگه که خوی زالو توانا به (يوم الفرقان) واته: روژي جيا کردنه وهی
هه ق و ناهه ق، ناوی برده و، به شيويه ک کافره کانی قورپيش تييدا دوران که زورهی زله
زله کانی قورپيش له و جهنگه دا کوژران و ژماره يه کی زورپيشان لي به دليل گيرا، وه
نه و جهنگه نه ک هه ر زيانتيکی گه وره بوو بو نه وان، به لکو کاريگه ري له سه ر
دورمنانی دیکه ی ئيسلامي ش دانا، وه بوو به هوی زياتر چه سپينو فراژووبوونی کيانو
ده سه لاتي ئيسلامي و عيززه ت و هه يبه تی رسولمانان.

وه بيگومان ده سته کوه ته کانی جهنگه که زور زياترو گه وره تر بوون له
ده سته کوه ته کانی کاروانه که، چونکه سه رکه وتنه که هه ر بريتي نه بوو له ده سته کوه تی
ماددي و به س.

کہواتہ: ھہرکاتی ئہہلی ئیمان تہنیا کار بو خوا بکہنو، دوی شہرعی خوا بکہونو، لہ گہل بہرژوہندی دینی خوادا بنو، بہ لیزانیی و بی ترس ھہنگاو ھہلینن، بنگومان خوا ی گہورہو زال پشتیوانیانہو سہریاندهخاو خیرو چاکہ ی دونیاو دواروژیان بہ نسیب دہبج.

چہند رووداویک پیش جہنگی ئوحد:

ئہو رووداوانہ ی کہ لیژہدا باسیان دہکہین لہ کوتایی سالی دووہو سہرہتای سالی سییہمی کوچیدا روویان داوہ:

یہکہم: ھہولیکی نہزورک بو پھنہانکوژ (اغتیال) کردنی پیغہمبہر ﷺ :-

یہکیک لہو رووداوہ گرنگانہ ئہوہ بوو، وەک لہ سیرہی (ابن ہشام) دا ہاتوہ، کہ (ابن اسحاق) دہلئ^(١): (محمد بن جعفر) بوی گیرامہوہ، کہ (عروہ بن زیبر) -خوا لہخوی و بابی رازی بی- دہگیریتہوہ دہلئ: روژیک (عمیر بن وھب الجمحی) لہ گہل (صفوان بن أمیة) دا لہنیو (حجر ی) (اسماعیل) دا دانیشتون و باسی کوژراوہکانی خویان لہ جہنگی (بہدر) دا دہکرد، دیارہ (عمیر بن وھب) یہکیک بوو لہوانہ ی کہ زور ئازاری پیغہمبہرو ھاوہلانی بہرپژی دابوو، بویہ پییان دہگوت: شہیتانیک لہ شہیتانہکانی قورہیش (شیطان من شیاطین قریش).

لہ دریژہ ی قسہکانیدا (صفوان) گوتی: ئہ گہر کہسیک ھہبوایہ، چووبا (محمد) ی کوشتبا، تۆلہ ی ئہو کوژراوانہ ی خویمان دہکردہوہ یہ کجاریی نہجاتمان دہبوو، (عمیر) یش، کہ کوپکی لہ گہل دیلہکانی قورہیش لہ بہدر بہدیل گیرابوو، گوتی: من بیانوم ھہیہ بجم، بہلام ئہ گہر بکوژریم مال و خیزانم لہدوا بہجی دہمیئیی

کي به خوييان ده کات؟! (صفوان) به ليني پيداو، گوتي: من مالو خيزانه کت له نهستو ده گرم، (عمير) گوتي: باشه، به لام با نهيني بي، نهویش وه عدي پيدا که ناشکرای نه کا.

(عمير) شمشيره که ي به ژهر ناو دايه وهو خوئی ناماده کردو چوو بو مه دينه، نهوئی عومهری کوری خه تباب -خوا ليی رازی بي- که (عمير) ي بينی، به پیغه مبهري گوت ﷺ: نه وه (عمير) ه پياويکی زور خراپه کاره و (شیطان) ه و بو هيچی چاک نه هاتوه.

پیغه مبهري خوا ﷺ فرماني کرد، که (عمير) بچيته ژوورئ بو لای، عومهریش نهو لاسکه ي که (عمير) شمشيره که ي پی له خو قايم کرد بوو له ملی کردو رای کيشاو هيڼای بو خزمه تي پیغه مبهري ﷺ، وه فرماني کرد به هه نديک له هاوه لان، که ناگاداري بن، پیغه مبهري ﷺ له (عمير) ي پرسى: بوچی هاتووی؟! گوتي: هاتووم بو نهو ی پيتان بلیم له گه ل نهو کورمه دا چاک بن، که له لای ئیوه ديله، پیغه مبهري ﷺ فرمووی: نه دی نهو شمشيره چيه پيته؟! گوتي: جا کوا نه شمشيره چ سوديکی پی گه ياندين له جهنگي به دردا، نجا پیغه مبهري ﷺ پیی فرموو: راستم پی بلئ بوچی هاتووی؟! وتی: هه ر بو نهو هاتووم که باسم کرد، پیغه مبهري ﷺ فرمووی: نه خير به لکو تو له گه ل (صفوان) لای (حجر) دانیشتبون، باسی کوژراوانی جهنگي به درتان ده کردو گوت: نه گه ر له بهر نه وه نه با قه رزم له سه ره و خيزانيکی زورم هه يه، ده چوم (محمد) م ده کوشت، (صفوان) یش قه رزو ژيانی خيزانه که تي گرته نه ستوی خوئی بو نهو ی من بکوژی، (عمير) که نهو ی بيست سه ري سوړما!! وه يه کسه ر گوتي: من شايه تي ده دم، که تو پیغه مبهري خواي، چونکه من پيم نه گوتووی و (صفوان) یش له مه که يه، که واته: خوا نهو ی به تو راگه يانده و تو ی ناگادار کردو ته وه، بويه (عمير) هه ر نهو ی مسولمان بوو، پیغه مبهري ﷺ فرماني به هاوه لانی کرد، که بي بهن و شاره زای ئيسلامی بکه ن، وه کورمه که شي بو به ربه دن و نه وانیش فرماني پیغه مبهريان ﷺ جيبه جي کرد.

لهم به سهرهاته دا ئەندازەى رِقو و قینو و یستی خرابى ناحەزانى ئىسلام دەدەكەوى كه بو خامۆشکردنى بانگەوازی ئىسلام، هەردەم ئە هەوڵى ئەو دان كه سەرکردەو بانگخوازن بكوژنو ئەنیویان بەرنو تەگبیرو را دەگۆرێهوه ئەو پێناوەدا، وە بەرزى خوورەوشتو هەلۆیستی جوانى پێغەمبەرىش ﷺ دەدەكەوى، ئە كاتێكدا زانیویەتى كه (عمیر) بە نیازیكى خرابو بو كۆشتنى ئەو هاتو، بەلام عەفووى دەكاو چاكەى ئەگەلدا دەكات.

دووهم: غەزای (ماء الكدر) لە ناوچەى (بنى سليم): -

رۆوداوى دووهمى پێش جەنگى ئوحد بریتى ئە غەزای (بنى سليم) لە شویینك بوو بەناوى (ماء الكدر) وەك ئە سیرهى (ابن هشام)^(١) دا هاتو، دەلى: پێغەمبەر ﷺ حەوت شەو دواى گەپانەوى ئە جەنگى بەدر، هەندىك زانیاریى و هەوالى پى دەگات كه (بنى سليم) دەیانەوى، چالاكى سەربازى ئە دژى مسوڵمانەكان بكەن، پێغەمبەرىش ﷺ دەستپێشخەرى دەكاو دەچى، ئە شویینك بەناوى (الكدر) كه سەرچاوەیەكى ئاوى لى دەبى، بۆماوەى سى شەو دەمینیتهوه، بەلام هیچ رۆوبەرۆوبوونەوهو كۆشتاریكى تیدا رۆوناداتو (بنى سليم) پەرتەى لى دەكەنو پێغەمبەرىش دەگەرێتهوه بو (مەدینه).

سێیەم : غەزای (السويق) :-

یەكێكى دیكه ئەو رۆوداوانە، غەزای (السويق)ە، كه ئە مانگى (ذی الحجة)دا بوو، هۆى رۆودانى ئەم غەزایەش ئەو بوو كه: دواى ئەوێ قورەیشییەكان ئە جەنگى بەدر تێك شكان، (أبو سفیان) سویند دەخوا كه ئاو بە ئەشى نەكەوىو بەدەنى پاك

نه کاته وه له لئه‌ش پیسی، هه‌تا کو شتیک نه‌کا له دژی پیغمه‌مبه‌ر ﷺ و مسولمانان، هه‌ر بویه شه‌ویک (أبو سفیان) به‌خوی و (٢٠٠) دووسه‌د سواره‌وه هه‌لده‌کویتیته سه‌ر مه‌دینه، به‌ سوود وه‌رگرتن له هه‌لویتستی جووله‌که‌کانی (بنی النضیر) و دووکه‌سی جوتیار ده‌کوژن و هه‌ندی‌ک ره‌زو باغیش ده‌سووتینن و هه‌ل‌دین به‌ره‌و مه‌که‌که، که پیغمه‌مبه‌ر ﷺ نه‌و هه‌واله‌ ده‌بیستی، به‌ سوپایه‌که‌وه دوایان ده‌که‌وی تا شوینی‌ک به‌ناوی (قرقرة الکدر) به‌لام نایانگاتی و ده‌ربازیان ده‌بی، وه هوی ناوانی نه‌و غه‌زایه‌ش به‌ (غزوة السویق) نه‌وه‌بووه که (أبو سفیان) و سوپاکه‌ی خواردنیکیان پی‌بووه به‌ناوی (السویق) که له (ناردو هه‌نگوین و رۆن دروست ده‌کرا)، به‌لام بو نه‌وه‌ی باریان سووک بی و چاکتر راکه‌ن، نه‌و خواردنه‌یان هه‌موو فری داوه‌و، مسولمانه‌کانیش کو‌یان کردۆته‌وه‌و سوودی‌کی باشیان لی بینوه^(١).

چواره‌م: غه‌زای (ذی امر):-

پیغمه‌مبه‌ر ﷺ له مانگی (محرم) دا پاش گه‌رانه‌وه‌ی له غه‌زای (السویق) ده‌چی به‌ره‌و (نجد) بو سه‌ر تیره‌ی (غطفان)، چونکه نیازیان وابووه هی‌رش بکه‌نه سه‌ر مه‌دینه، پیغمه‌مبه‌ر ﷺ مانگی (صفر) له‌وی ده‌می‌نیت‌ه‌وه، به‌لام نه‌وان هی‌چیان پی‌ناکری و بلا‌وه‌ی لی ده‌که‌ن، بویه هیچ جه‌نگ و کوشتار روونادات و پیغمه‌مبه‌ر ﷺ یش ده‌گه‌ریت‌ه‌وه بو مه‌دینه^(٢).

(١) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ص(٣-٤).

(٢) هه‌مان سه‌رچاوه‌ی، ص(٤).

پینجه م: غه زای (الفرع) له (به حران): -

پیغمبر ﷺ به سوپایه که وه ده چی بو ئه وه ی، که گورزیک ی سهر بازی له هیزه کانی قوره یش بدات له شوینیک به ناوی (الفرع)، به لام ئه وانی ده ست ناکه وی.
پیغمبر ﷺ مانگی (ربیع الثاني وجمادی الأولى)، واته: دوو مانگان له شوینه ده مینیت ه وه، دوا یش بی ئه وه ی تووشی پرو به پرو و بونه وه بب ن ده گه رینه وه بو مه دینه (۱).

شه شه م: سه رییه ی (زید بن حارثة) بو (القردة): -

پیغمبر ﷺ سه رییه ی که به فه رمانده یی (زید بن حارثة) به سه د سواره وه ده نیری بو شوینیک به ناوی (القردة) (۲)، به مه به ستی گرتنی کاروائیک ی قوره یشیه کان، که له ئه نجامدا کاروانه که و چاوسا غی کاروانه که ده گرن، به لام که سی قوره یشیه کانیا ن چنگ ناکه وی (۳).

حه وته م: په یما ن شکی نی جووله که کانی (بنی قینقاع) و ده رکردنیا ن: -

یه کیکی دیکه له وه به سه ره اتانه بریتیه له به سه ره اتی یه کی که له تیره جووله که کانی ده ور به ری (مه دینه) به ناوی (بنی قینقاع)، دیاره پیشت ر با سمان کرد، که: (بنی قینقاع) و (بنی النضیر) و (بنی قریظة) سی تیره ی سه ره کی جووله که بوون له مه دینه دا، که پیغمبر ﷺ کوچی کرد بو مه دینه په یما نی له گه ل مؤر کردن، که به

(۱) هه مان سه رچا وه به رگو و لاپه ره.

(۲) القردة: ناوی کانی و سه رچا وه یه که له (نجد).

(۳) السيرة النبوية، لابن هشام، ج ۳، ص (۷).

هەموويان بەرگىيى ئە مەدينە بىكەن، وە ھاوکارىيى يەك بىكەن ئە شتى باشدا، بەلام (بنى قينقاع) چەند شتىكىيان کرد، کە پىچەوانەى پەيمانە کە بوو، بۆيە ئەو پەيمانەيان هەلەشاندەو، يەكەك ئەو شتانه ئەو بوو وەك (ابن هشام) گىراو پەتەو^(١)، کە: پاش جەنگى بەدر رۆژىكىيان پىغەمبەر ﷺ ئە بازار خەلگىكى ئە تىرەى (بنى قينقاع)ى کۆکردەو پىي فەرموون: **{يا معشر يهودا! احذروا من الله مثل ما نزل بقریش من النعمة وأسلموا، فأنکم قد عرفتم أني نبيٌ مرسل، تجدون ذلك في کتابکم وعهد الله اليکم}**، واتە: ئەى کۆمەلى جوولە کە! ئە تۆلەى خوا بترسىن، وەکو ئەوێ کە بەسەر قورەيشى هەناو، مسولمان بن، ئیو دەزانن، کە من پىغەمبەرى خوام ئەو ش دەبين ئەو کتیبەدا، کە خوا بۆى ناردوون، ئەو پەيمانەى، کە ئىيى وەرگرتوون! ئەوانىش ئە وەلامدا دەلین: نەخىر تۆ پىغەمبەرى خوا نى و ئيمان پى ناهيىن، هەرەشەى لى دەکەن و پىي دەلین، ئەى موحەممەد تۆ بەو هەلەخەلەتى، کە ئەگەل کەسانىک جەنگىکت کردە ئەزموونى جەنگيان نەبوو، ئەگەر ئەگەل ئىمەدا شەر بکەى، ئنجا تىدەگەى، کە ئىمە پىاوى شەرىن، کەواتە: هەرچەندە بەلین و پەيمانىيان ئەگەل پىغەمبەردا هەبوو، کەچى هەرەشەيان لىکردە!

هۆکارى سەرەکى ڕووداوى دەرکرانى تىرەى (بنى قينقاع) ئەو بوو، کە ئافەرەتىكى مسولمان دەچى بۆ بازارى (بنى قينقاع) بۆ ئەوێ شت بفرۆشى، دواى ئەوێ، کە شتەکەى دەفرۆشى، دەچىتە لای زىپرنگرىک دادەنىشى، سەرەتا جوولە کەکان دەيانەو پى ئەو ژنە دەم و چاوى دەر بخت، ئەو پىش دەرى ناخات، دوايى زىپرنگرە کە دامىنى کراسى ئافەرەتە کە ئە پشەتەو، ئە پشەتى گرى دەداتەو، بەبى ئەوێ ئافەرەتە کە بزائى و هەست پى بکا، کە ئافەرەتە کە کارەکەى لای زىپرنگرە کە تەواو دەبى، هەلەدەستى و پانى بەدەردە کەوئى، ئافەرەتە کە زۆر ناپەرەخت دەبى و ھاوار دەکات و دەلئى: ئەى مسولمانىنە

(١) (السيرة النبوية، لابن هشام) ج ٣، ص (٤-٥).

فریام بکھون، ئەوانە سووکایەتیان پێکردم! پیاویکی مسوڵمان لەوێ دەبێ
جوولەکەکە ی دەکوژێ، جوولەکەکانیش مسوڵمانەکە ی دەکوژن و شەرەکە گەورە دەبێ،
کە هەوالەکە دەگاتە پیغەمبەر ﷺ، بۆ وەلامدانەوێ پر بەپیستیان پیغەمبەر ﷺ
سوپایەک نامادە دەکات و دەچیتە سەریان، جا هەرچەندە ژمارە ی شەرەکرانی
جوولەکەکانی (بنی قینقاع) (٧٠٠) کەس دەبێ، بەلام خوای توانا زال، ترس دەخاتە
دڵیانەو، دوا ی ئەو ی پیغەمبەر ﷺ بۆماوێ پازدە پوژ دەورەیان دەگری، خۆیان
تەسلیمی پیغەمبەر ﷺ دەکەن.

هەردوو نایەتی (١٢ و ١٣) ی سوورەتی (آل عمران) بەو بۆنەو هاتوونەخوار، وە
خوای کاربەجێ دەفەرموێ: ﴿قُلْ لِلَّهِ كَفْرُكُمْ سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَىٰ
جَهَنَّمَ ۚ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٢﴾ قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي
سَبِيلِ اللَّهِ وَأُخْرَىٰ كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِّثْلَهُمْ رَأَىٰ الْعَيْنُ ۚ وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصَرِهِ
مَنْ يَشَاءُ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿١٣﴾﴾، واتە: بەوانە ی کە
بێ پروان بلی: بەتەنکید ئەگەر جەنگ بکەن تێدەشکێن وە دواایش بەرەو دۆزەخ
کوڵدەکرێنەو، کە ئەویش خراپترین جیگای تێدا هەوانەوێ، بێگومان بۆئێو
نیشانەو بەلگەیکە هەبێ ئە دوو کۆمەلەکاندا کەبەیکە گەیشتن (کۆمەلە ی مسوڵمانان
بە سەرکردایەتی پیغەمبەر ﷺ وە کۆمەلە ی کافران بەسەرکردایەتی -أبو جهل-)
کۆمەلە یکیان لەپیناوی خوادا دەجەنگین، وە ئەو ی دیکە کافر بوون، کە
دوژمنەکانیان دووئەوئەندە ی خۆیان دەبینی (یاخود کافرەکان مسوڵمانانیان دوو
ئەوئەندە ی خۆیان دەبینی بۆئەو ی ترسیان بکەوێتە دل) ﴿وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصَرِهِ مَنْ
يَشَاءُ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ﴾ خواش پشستی هەرکەسیک

ده‌گری، که بی‌هوی، به‌یارمه‌تی خوی، بی‌گومان له‌وبه‌سه‌ره‌ات و پروداوه‌دا په‌ند هیه بوئه‌وانه‌ی که عه‌قلیان شت دهرک بکات.

دیاره (بني قينقاع) هاوپه‌ییمان بوون له‌گه‌ل (خه‌زره‌جیه‌کان) دا، که ئه‌وانیش دوو ریش سپیان هه‌بوون (عبادة بن الصامت) و (عبدالله بن أبي بن سلول)، که ئه‌مه‌یان سه‌روکی (منافق) ه‌کانی مه‌دینه بوو، (عبدالله) ده‌چی بۆلای پیغه‌مبه‌ر ﷺ داوای لئێ ده‌کات و ده‌لئێ: ئه‌وانه به‌من به‌خشه! له‌کاتی‌کدا پیغه‌مبه‌ر ﷺ بۆی هه‌بوو جه‌نگاوه‌ره‌کانیان بکاته‌دی‌ل یان بکوژئ، چونکه ته‌سلیم بووبوون، داوای ئه‌وه‌ی (عبدالله) بۆ جاری دووهم داوای له پیغه‌مبه‌ر ﷺ کردو ده‌ستی خسته به‌رپشتینییه‌وه، پیغه‌مبه‌ر ﷺ پێی فهرموو: به‌رمده، ئه‌ویش ده‌لئێ: ئاخ‌ر ئه‌وانه هاوپه‌یمانی من بوونو به‌رگرییان له‌من کردوه، چوارسه‌د که‌سی زری‌دارو سئسه‌د که‌سی بی‌زئ، داوات لئێ ده‌که‌م پێمان به‌خشی، داوایی پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌دل ناره‌حه‌تییه‌وه ده‌فهرموئ: ئه‌وه به‌تۆم به‌خشین، جا له‌کاتی‌کدا که (عبدالله بن أبي بن سلول) چووه‌دی‌فاع له‌و جووله‌کانه بکات، (عبادة بن الصامت) یش ده‌چی بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌لئێ: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا من له‌گه‌ل ئه‌وانه‌دا هاوپه‌ییمان بووم، به‌لام ئه‌وه من دۆستایه‌تی خواو پیغه‌مبه‌ری خواو ئه‌هلی ئیمان ده‌که‌م و هه‌ل‌ده‌بژیرم و له دۆستایه‌تی (بني قينقاع) به‌ریم، (چونکه خیانه‌تیان کرد له‌و په‌یمانه‌ی به پیغه‌مبه‌ریان ﷺ دا‌بوو) (۱).

جا به‌و بۆنه‌یه‌وه خوا -عزّ وجلّ- فهرموو: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ (المائدة، واته: ئه‌ی ئه‌وانه‌ی ئیمان‌تان هیناوه جووله‌که‌و نه‌صرانییه‌کان مه‌گرن به دۆست و پشتیوانی خۆتان، له‌ حالیک‌دا که ئه‌وان هه‌ندیکیان

دوست و پشتیبانی هندیکیانن وه ههرکهسیک له ئیوه وابکا ئهوه لهوانه (له بازنه ی ئیسلام دهچپته دهر) بیگومان خوا رینمایی ستهمکاران ناکات)، دوایی دهفرموی:

﴿ فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسْرِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ ۚ فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِّنْ عِنْدِهِ فَيُضْبِحُوا عَلَىٰ مَا أَسْرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ

نَلَّامِينَ ۝۵۳﴾ المائدة، واته: ئهوانه ی، که دلیان نهخویشی تیدایه، پهله دهکه نه دوستایه تی کردنی جووله که کانداو دهلین: دهرسین بهلامان بهسه ر بئ) {وهک (عبدالله بن ابي) به پیغه مبه ر ﷺ گوت: من پیاویکم له بهلایان دهرسیم، با ئهوانه بمینن چاکه بۆ ئهوه ی بهرگریمان لی بکه ن {، زۆر نزیکه خوا سه رکهوتنیکی بینن یان له لای خو یه وه شتیکی بره خسینن و ئهوانه ش، که له دلیاندا په نهانیان ده کرد په شیمان ببنه وه.

ههروه ها دهرباره ی هه ئویسته که ی (عبادة بن الصامت) یش دهفرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ۝۵۴﴾ إِنهَا وَلِيَكُمْ اللَّهُ وَرَسُولُهُ، وَالَّذِينَ ءَامَنُوا الَّذِينَ يَقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ۝۵۵ وَمَن يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ۝۵۶﴾ المائدة، واته: ئه ی ئیماندارینه! ههرکهسیک له ئیوه له دینه که ی پاشگه ز بیته وه، {وهکو (عبدالله بن ابي) ه، که نه گه ر ئیمان و دینیشی هه بوو بئ، به وه که دوستایه تی گرتوه له گه ل جووله که وه نه صرانییه کانداو که نه به ینی له گه لیاندا هه بووه و پشتگیری کردوون و به ته نگیانه وه بووه و خو شی ویستوون له بازنه ی ئیسلام چۆته دهر و ئیمان که ی هه ئه شاهه ته وه { ئه وه خوا که سانیکی

دیني خوشی دهوینو خوشیان دهوئ، له گهل نه هلی ئیمان نه رمونیان و له گهل کافراندا توندن، له ری خوادا جهاد ده کهنو، له لومه لومه کاران ناترسین، نه وهش به خششی خواجه، دهیدا به هرکه سی، که بیهوئ، بیگومان خوا خاوهنی به خششی فراوانه و زانایه، بیگومان دوست و پشتیوانی ئوه ته نیا خواجه، پاشان پیغمبره خواجه، دواپی نه هلی ئیمان، نه وانه ی نویژ به ریا ده کهن و زه کات ده دن و رکوع به رن، هرکه سی کش دستانه تی خواو پیغمبره خاوهنی هلی ئیمان بکات، نه وه حیزبی خواجه، بیگومان کومه لی خواش زالو سه رکه وتوون.

هه شتم: کوشتنی (کعب بن الأشرف): -

یه کیکی دیکه لهو رووداوانه، کوشتنی (کعب بن الأشرف) بوو، وه کو (ابن هشام و مسلم و بخاري^(۱)) هی ناویانه، (کعب بن الأشرف) یه کیکی بووه له سه رکرده کانی جووله کهو پی او یکی زور خراب بووه، هرچه نده دنیابووه که موحه مده دوسه پیغمبره خواجه، به لام له بهر ئیره یی وکینه ئیمانی پی نه هی ناوه.

وه نهو کابرایه چنده له لویستی کی خرابی هه بوون، نه وانه دواپی نه وهی قوره یشییه کان له جهنگی (به در) دا شکستیان خواردو تی کشکان، چو بو مه کهو له گهل قوره یشییه کان دانیشتو بزیان گریاو دلی دانوهو هاو خه میی له گهل دهر برین، پاشان هانیدان که توله ی خویان بکه نه وهو گوتی: ئیمهش هاو کاریتان ده کهن، به و نه دش نه و هستا، به لکو دهستی کرد به شیعر گوتن به سه ر ئافره تانی مسولماناندا، وه شیعریشی به سه ر هندی که له خیزانه کانی پیغمبره صلی الله علیه و آله دا گوت، هه موو نهو هه لویستانهش مایه ی په یمان شکاندنن له لایه (کعب) وه، بویه روژیک پیغمبره صلی الله علیه و آله فرمووی: {مَنْ لَکَعْبِ بْنِ الْأَشْرَفِ؟ فَإِنَّهُ قَدْ آذَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ}

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۷-۱۲)، وه (صحيح مسلم): ۴۶۴۰، و (صحيح البخاري): ۴۰۳۷.

رواه البخاري، واته: کي هه يه که عبي کورې ته شره فمان له کول بکاته وه، چونکه به پراستی خواو پیغه مبهري خواي نازار داوه؟! واته: شتيکی زور گوره ی کردوه، که خواو پیغه مبهري خواپييان ناخوشه، (محمد بن مسلمة)^(۱) ش گوتي: نه ی پیغه مبهري خوا ده ته وي بیکوژم؟ نه ویش فمرووی: به لي، نجا (محمد بن مسلمة) کاره که نه نجام ده داو، فمرانده ی نه مه فزه يه ده بي، که له چوار که سی دیکه ش پیکديتو، که بریتی بوون له:

(۱) أبو نائلة، (که برای شیری - کعب بن الأشرف- بووه ناوی (سلکان بن سلامة) بووه.

(۲) عباد بن بشر بن وقش.

(۳) الحارث بن أوس بن معاذ.

(۴) أبو عبس بن جبر.

نه پينج که سه، که له (نهوس) ده بن بوی ده چن و ده يکوژن، که کورته و پوخته ی چالاکیه که ش به و شیوه يه بووه:-

نه چهند که سه ده چن بؤ خزمه ت پیغه مبهري صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ده لين: نه ی پیغه مبهري خوا ده بي بوارمان پي بده ی بؤ سه رکه وتنی به رنامه که مان قسه يه کی وا بکه ين و صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

(۱) محمد بن سلمة: به پرسی يه که مين مه فزه بووه که پیغه مبهري صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نار دوويه تی بونه وه ی که يه کيک له دوژمنانی نيسلام له نيويه ري له جهنگي پنهاندا، چونکه دوژمنايه تی خوی راگه يانده، که واته: نه گهر کيان و ده وله تيکی نيسلامي هه بن و که سيک نيعلانی دژايه تی له گه لدا بکات و له شه ريکی ناشکراشدا زه فري پي نه ري، نه وه له شه ريکی پنهاندا ده کوژي، به مهر جيک، که کيان و ده وله تيکی نيسلامي وه قباديه کی سه راست و شه ريی هه بي، نه گهر نا هه رکه سه بوی نيه له خزيه وه نيجه يهاد بکاو بجي يه کيک بکوژي.

شتيک بللېن که بتوانين بيکوژين، شهویش فهرمووی بیللین، چونکه شه‌گهر شتيکي وا نه‌لین متمانه‌يان پي بکا زه‌فهری پي نابه‌ن.

شهوانیش ده‌چن بو لای (کعب) و ده‌لین: (کعب) ئیمه فه‌قیرو نه‌دار که‌وتوین، هاتوین، که هه‌ندیک زادو زه‌خیره‌مان بده‌یه!!

شهویش ده‌لې: باشه، به‌لام خیزانه‌کانتان بینن بارمته (ره‌ن) بن لای من!!

شهوانیش ده‌لین: ناخر چوڼ ده‌بي شه‌وه عه‌یبه!!

ده‌لې: کوره‌کانتان بینن.

ده‌لین: شه‌وه‌ش نابې، چونکه دوايی عه‌ره‌ب قسه‌مان پي ده‌لین و، ده‌لین کوره‌کانتان بارمته (ره‌ن) بوون له به‌رامبه‌ر مسته جو‌یه‌کدا!

(کعب) ده‌لې: شه‌دی چی دینن؟

ده‌لین: چه‌که کانمان دینن.

ده‌لې: باشه، ریکده‌که‌ون و کاتيک به‌یه‌که‌وه دیاری ده‌که‌ن و، به‌و شی‌ویه هه‌ل وهرده‌گرن و کاره‌که شه‌نجام ده‌ده‌ن و ده‌یکوژن.

نویسه‌م: بوونی (حفصة) ی کچی (عمر) به‌ هاوسه‌ری پیغه‌مبه‌ر ﷺ
به‌شودانی (فاطمة) به‌ (علي):-

له‌و پروداوانه، که له‌کوژايی سالي دووه‌می کوچی و سه‌ره‌تای سالي سه‌یه‌مدا بوون، شه‌وه‌یه که پیغه‌مبه‌ر ﷺ (حفصة) ی کچی (عومه‌ری کوری خه‌تتاب) -خوا لیان پازی بی-، ماره‌ده‌کات و ده‌یه‌ینن، هه‌روه‌ها (فاطمة) ی کچیشی به‌شوو ده‌داو ده‌یدا به‌ (علي بن أبي طالب) ی ئاموژای، -خوا له‌ هه‌موویان پازی بی-.

پیغمبر ﷺ له نیو هاوسره کانیډا که هیناونی تنها (عائشة) -خوا لیی رازی بی-، کچ بووه، نهوانی دی هه موو بیوژن بوون، یهک لهوان (حفصة) ی کچی عومه ره، خوا له هه ردوکیان رازی بی، که پیشتر هاوسه ری (خنس بن حذافه السهمی) بوو، عومه ر -خوا لیی رازی بی- سه رتا (حفصة) پیشنیار دهکات بو (عثمان)، که بیهینی، بهلام (عثمان) عوزر دینیتته وهو، دهلی: نهوه ی راستی بی نامه وی نیستا ژن بینم، دواپی پیشنیاری دهکا بو (أبو بکر) نهویش هیچ قسه ناکات، دواپی پیغمبر ﷺ لیی دهخوای و دهیهینی، له دواپیډا (أبو بکر) به (عمر) دهلی: پیدهچی نهو روزهی، که (حفصة) ی کچت بو پیشنیار کردم وهلام نه دایه وه پیت ناخوش بو بی؟! (عمر) دهلی: بهلی نهوه ی (عثمان) یشم پی ناخوش بوو، بهلام هی توم پی ناخوش تر بوو، چونکه وهلامت نه دامه وه، (أبو بکر) -خوا لیی رازی بی- دهلی: له بهر نه وه ی له پیغمبرم بیستبوو، که باسی کردبوو، دهیویست بیهینی و منیش نه مویست نهینی پیغمبر ﷺ بدرکینم، نه گه رنا، نه گه ر پیغمبر ﷺ نه یوستبا من سوپاسم ده کردی و ده مهینا^(۱)، ئیدی بهم جوړه پیغمبر ﷺ (حفصة) ی کچی عومه ر دهخوای.

هه روه ها پیغمبر ﷺ (فاطمة) ی کچی دا به (علي) ناموزای، -په زای خویان لی بی-، وه نهو که له وپه له ی که له گه ل بوک ده بری، نهوه ی (فاطمة) بریتی بووه له لیفه یهک، له گه ل مهشکه یهک، له گه ل سه رینیکی چهرم، که نیواخنه که ی جوړه گیایهک بووه به ناوی (اِذخر)، مارهی یه که ش زریه کی چوار دره م بایی بووه!^(۲)

(۱) صحيح البخاري: ۵۱۲۲.

(۲) بروانه: (البدایة والنهاية)، ج ۳، ص (۳۹۴-۳۹۷).

جه‌نگی ئوحوود

جه‌نگی ئوحوود، که له نیوان مسوولمانان به‌سه‌رکردایه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ کافره‌کانی قورپه‌یش به‌سه‌رکردایه‌تی (أبو سفیان) دا‌روویداوه، دووه‌مین جه‌نگی گه‌وره‌ی نیوان کافرو مسوولمانانه.

به‌پێزان!

خوا پشتیوان بێ له (حه‌فده) خالاندا به‌پوختیی و گوشراویی بۆتان باسی جه‌نگی ئوحوود ده‌که‌م:-

یه‌که‌م:- جه‌نگی ئوحوود له‌مانگی (شوال)ی سالی سیه‌می کۆچیدا‌روویداوه^(١)، بۆیه‌ش ئهو ناوه‌ی لێنراوه‌ چونکه‌ له‌ شه‌رگه‌یه‌کدا‌روویدا، که‌ ده‌که‌وێته‌ دامێن چیا‌ی (ئوحوود)وه، که‌ چیا‌یه‌کی به‌رزوه‌ ده‌که‌وێته‌ پشت شاری مه‌دینه‌وه.

دووه‌م:- هۆکارو سه‌ره‌تای ده‌ستپێکردنی جه‌نگی ئوحوود به‌م شیوه‌یه‌ بووه‌: پاش ئهو‌ی کافره‌کانی مه‌که‌که‌ له‌ جه‌نگی به‌در به‌ تیکشکاوی گه‌رانه‌وه‌و هه‌فتا که‌سیان لێ‌کوژراو هه‌فتایان لێ‌ به‌ دیل گیرا، وه‌ (أبوسفیان)یش کاروانه‌که‌ی بۆ ده‌رباز بوو گه‌راییه‌وه‌، کۆمه‌لێک له‌وانه‌ی که‌ بابیان یاخود خزمیان له‌ جه‌نگی (به‌در)دا کوژرابوو، له‌وانه‌: (عبدالله بن أبي ربيعة و عكرمة بن أبي جهل و صفوان بن أمية)و کۆمه‌لێک خه‌لکی دیکه‌، چون بۆ لای (أبوسفیان)و هه‌ندێ خه‌لکی دیکه‌، که‌ به‌شیان ئهو کاروانه‌دا هه‌بووه‌ گوتیان: (يا معشر قريش! إنَّ محمداً قد وتَّركم و قتل خياركم فأعينونا بهذا المال على حرب)، واته‌: ئه‌ی کۆمه‌لێ قورپه‌یش!

موحه ممد زه بریکی گورچک بری لیداون و پیاوه چاکه کاتتانی کوشتوون، بویه به مائی نهم کاروانه یارمه تیمان بدن با جهنگ بکهین له دژی^(۱).

به بونه ووه خوی زانو توانا ثایه تی (۳۶) ی سووړه تی (الأنفال) ی نارد خوار که ده فـه رموی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ﴾^(۳۶) واته: بیگومان نه وانه ی بی پروان مائی خویان خه رج ده که ن بویه نه وای خه لکی له ری خوا لایدهن، ماله که یان خه رج ده که ن، به لام دواپی بویان ده بیته مایه ی خه م و په ژاره و سه ره نجام تیک ده شکین، وه نه وانه ی بی پروان به ره و دوزه خ خرده کرینه وه.

سړی هم:- ژماره ی سوپای کافرانی قورپه یش سی هزار که س بووه و دووسه د سواریان له گه لدا بووه، نه وای که سه رکرده ی لای راستی (میمنه) ی سوپای سواره بووه (خالد بن الولید) و سه رکرده ی لای چه پ (میسره) یش (عکرمه بن أبي جهل) بووه^(۲).
وه کافره کانی قورپه یش ثافره تیشیان له گه ل خویاندا بردوون، که له دوا ی پیاوه کانه وه ده فیان لیداو وه هانی پیاوه کانیان داوه به ره و شهرو توله سه ندنه وه، په کی که نه وانه، که به شاعر هانی پیاوانی ده دا، (هندي کچی (عتبه) بوو، که خیزانی (أبو سفیان) بوو^(۳).

(۱) هه مان سه رچاوه و بهرگ، ص (۱۳).

(۲) هه مان سه رچاوه، ص (۱۷).

(۳) هه مان سه رچاوه، ص (۱۸).

چوارەم:- چەند ھۆكاریكى رۈودانى جەنگى ئوحد، كە قورەیشیەكان دەستپیشخەر بوون بۆی:-

۱/ **ھۆكاریى فیکریی:** قورەیشیەكان ھەردەم لە ھەولئى ئەودا بوون، كە كۆسپو تەگەرە لە رپىى بلاوبوونەوہى ئىسلامو گەشەکردنیدا دروست بکەن، وەك ئایەتى (۳۶) سوورەتى (الأنفال) باس دەكات.

۲/ **ھۆكاریى ئابووریى:** ئەو مەفرەزەو سەریانەى دەولەتى ئىسلامی (مەدینە) دەیناردنە دەرەوہو جەنگى بەدریش كە رۈویدا بوو، کاریگەرپى خراپیان خستبەو سەر ئابووریى قورەیشیەكانى مەككەو ھاتووچوونى کاروانى بازرگانیان بۆ شام، بۆیە قورەیشیەكان ویستیان بەو شەرە رینگای بازرگانیان بکەنەوہ، تاكو بتوانن بەبى باکیى کاروانى بازرگانیان بىتو بچى.

۳/ **ھۆكاریى كۆمەلایەتى:** تىكشكانى قورەیشیەكان لە بەدرو كوژرانى زلەزلەكانیان، کاریگەرپىەكى نەفسیى و كۆمەلایەتىى كوردبووہ سەر ئەوانو خۆیان بەبچ دەسەلاتو زەبوون دەھاتە بەرچاو، بۆیە لەپیناو ھەستانەوہو ھاتنەوہ مەیدانو لابردنى تىكشكانەكەیان، ویستیان جارپكى دىكە شەر بە مسولمانان بفروشنو تۆلەى خۆیان بکەنەوہو، بۆ نپو خۆیانو دەوروہەرىش دەسەلاتى خۆیان پىشان بەدنو رابنویین.

۴/ **ھۆكاریى سیاسىی:** یەككى دىكە لە ھۆكارەكان ئەوہ بوو كە قورەیش پایەو شوینى سیاسىیان بەھۆى دۆرانیان لە جەنگى بەدردا، لەدەستدابوو، بۆیە بۆ گېرپانەوہى ئەو پلەو پایە سیاسىیە، ھەولئى ھەلگىرسانى جەنگىكى دىكەیاندا.

پیتجهم :- (جبر بن مطعم) له جهنگی به دردا مامیکی به ناوی (طعیمه بن عدی) ده کوژری، بویه بو تۆله سه ندنه وهی مامی خۆی غولامیکی خۆی به کری گرت، که ناوی (وحشی) بو، وه پیی گوت: (حمزة ی مامی موحه مدم بو بکوژه له تۆله ی مامی خۆم، ته گهر کوشتت نازادت ده کهم له کۆیلایه تی رزگارت ده بی، (وحشی) نیزه هاویژیکی زۆر کارامه بووه، کهم وابووه نیزه بهائی و بهو نامانجه نه کهوئ که دهیهوئ، بهوجۆره لهو جهنگه دا (وحشی) (حمزة ی مامی پیغه مبه ر ﷺ شه هید کرد، که پیغه مبه ر ﷺ زۆر به روشی بوو ^(١).

شه شهم :- پیغه مبه ر ﷺ که ده بیستی سوپای قوره ی شیه کان به ری که وتوه به سی هه زار که سه وه وه ده یانه وئ به سه ر مه دینه دا بدن، وه کو عاده تی هه می شه یی خۆی هاوه لانی کۆده کاته وه و راویژیان پی ده کات بو هه لویست وهرگرتن، دیاره پیغه مبه ر ﷺ بوخۆی رای وابووه که له مه دینه نه چیته ده ری و لهوئ به رگری بکه ن، ههروه ها (عبدالله بن أبي بن سلول) یش هه مان رای پیغه مبه ری هه بووه لهو هه لویسته دا، به لام ئه وانیه ی که له جهنگی به دردا به شدارییان نه کردبو وه هه ندیکیش له گه نجه کان که خوین گهرم بوون، گوتیان: چۆن ده بی ئه وان بیّن بو سه ر شاره که مان و ئیمه بۆیان نه چینه ده ری، دوا یی ئه وان به ترسان و بیه یزی بۆمان لی کده ده نه وه، وه ئه وانیه ی که بریاریان وا بووه بچنه دهر ژماره یان زیاتر بووه له وانیه ی که ده یانگوت له نیو شار بمینینه وه، پیغه مبه ریش ﷺ له شتی کدا که وه حی له سه ر نه بووبی، ریژی رای زۆرینه ی گرتوه، بویه پیغه مبه ر ﷺ بریاریدا بو رووبه روو بوونه وه ی کافره کان بچنه دهر وه ی شار، وه کاتی ک که پیغه مبه ر ﷺ ده روا هی ندیک له هاوه لان، که رایه که یان پیغه وانیه ی رایه که ی پیغه مبه ر ﷺ بو، له نیو خو یاندا راویژ ده که نه و ده لین: پیغه مبه ر ﷺ رای جیاواز بو له وه ی ئیمه با

لە قىسەى خۇمان پاشگەز بىنەوۋە بېچىنە سەر قىسەى ئەو، بۆيىە دەچنە خىزمەتى و پېيى دەلېن: (يا رسول الله استكرهناك ولم يكن لنا ذلك فأن شئت فاقعد صلى الله عليك!)، واتە: ئەي پېغەمبەرى خوا ﷺ ئېمە فشارمان بۆ تۆ ھېناو ناچارمان كردى، ئەو شىمان بۆ نىيە، بۆيىە ئەگەر پېت خۆشە ھەر ئەنپو شاردا دەمىننەوۋە سەلات و سەلامى خوات لەسەربى (۱).

پېغەمبەر ﷺ فەرموۋى: {ما ينبغي لنبى اذا لبس لامته أن يضعها حتى يقال} (۲)، واتە: ھېچ پېغەمبەرىك بۆى نىيە، كە بەرگى جەنگى پۆشى دايىنى، ھەتاكو جەنگ نەكات، واتە: تازە خۆم پېچاۋەتەوۋە وە دەبى بۆيان بېچىنە دەرى، وەك چۆن ئە ھەلۋىستى يەكەمى (راۋىژ پى كوردىيان) دا دەرس و وانەيەكى فېركردن، بەھەمان شېۋەش بە ھەلۋىستى دوۋەمىشى ئەوۋى فېركردن، كە قىادە نابى ھەر پۇژە رايەك بلى، وەك خۋاى كارىبەجى دەفەرموۋى: ﴿...وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ...﴾ (۱۵۹) آل عمران، واتە: راۋىژيان پى بىكە (دۋاى ئەوۋى، كە ئەنجامى راۋىژەكەت وەرگرت) ھەركات برپارتدا پىشت بە خوا بېبەستەو جىبەجى بىكە.

ھەوتەم: - سوپاى ئىسلام ئەسەرەتادا كە بەرەو شەرگە كە ئە دامىنى چىاى ئوچودە، بەرپى كەوتوۋە ژمارەيان ھەزار جەنگاۋەر بوۋە، بەلام ئە نىۋەى رىگا (عبداللە بن أبى بن سلول) بەخۋى و سىيەكى سوپايەكەۋە پاشەكشە دەكاۋ پىشتى پېغەمبەر ﷺ بەردەداۋ دەگەرپىتەوۋە مەدېنە، بەبىانۋى ئەوۋە كە دەللى: پېغەمبەر ﷺ بەقىسەى ئەو خۋىن گەرمانە دەكات و قىسەى من دەشكىنى، نازانم لەسەر چى خۇمان

(۱) ھەمان سەرچاۋە، ص(۱۵).

(۲) رواه البخاري وأحمد وابن إسحاق، بروانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص(۱۵).

به کوشت ده دهین؟ دهی خه لکینه بابگر پښنه وه! وه ئه وانه ی که دل نه خوښ و ئیمان لاواز بوون له قه ومه که ی له گه لئ ده گه پښنه وه^(۱).

خوای په روه ردگار له باره ی ئه وه لویسته ی (عبدالله بن اُبی بن سلول) ئه م نایه تانه ی ناردنه خوار، که ده فهرموی: ﴿وَلْيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَكُمْ هُمْ لِلْكَفَرِ يَوْمَئِذٍ اقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَنِ يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿١١٧﴾ الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا قُلْ فَادْرَءُوا عَنْ أَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١١٨﴾﴾ آل عمران، باسی یه کیك له حیکمه ته کانی جهنگی ئو خود ده کات و ده فهرموی: (خوای زاناو شاره زا جهنگی ئو خودی بویه هیئایه پیښی) بو ئه وه ی ئه وانه ی، که ده غه لن بناسرین، کاتیك که پیان گوترا: وهرن له ریځی خوادا بجهنگن، یان بهرگریی له مه دینه بکه ن، گوتیان: نه گهر زانیبامان جهنگ ده که ن له گه لئان ده هاتین...

لیرده ا هه لویستی خراب و دزیوی سه روکی مونافقه کانی مه دینه (عبدالله بن اُبی بن سلول) دهرده که وئ که له وکاته ناسکه دا خو ی و خه لکیکی زور گه پښنه وه و پشته ی پیغه مبه ر ﷺ یان چول کردو پاشه کشه یان کرد.

به لام ئیمان و قه ناعه تی ته واوی پیغه مبه ر ﷺ هاوه لانی راسته قینه ی به ریځی به ئه ندازه یه که چه سپاوو نه گور بوو، که به پاشه کشه ی ئه وان وره یان دانه به زی و له هه موو حال ته کاند مه به ستیان ره زامه ندی خوا بووه و له و پښاوه شدا هه موو شتیکیان له خو یان گرتوه.

هه‌شتم: - (ابن هشام)^(۱) ده‌لې: پيغهمبر ﷺ هيژه‌كاني خوي له شيوه‌كاني چيای ئوحد دامه‌زاندو پشتي دايه چياكه وړوي له مه‌دينه كړدوه، واته: سويای دوژمني خسته نيوان خويان و مه‌دينه‌وه.

وه پيغهمبر ﷺ فهرمانی كړد به (عبدالله بن جبیر) له‌گه‌ل په‌نجا كه‌س له هاوه‌لانی به‌ريزي له‌پشت خويانه‌وه و له‌سهر چياكه دايان، وه به‌م شيويه ناموژگار يكردن و فهرموي: **{انضح الخيل عتاً بالثبل لا يأتونا من خلفنا إن كانت لنا أو علينا فائبت مكانك لانزئين من قبلك}**، واته: كه‌ر نه‌سپ سواره‌كان هاتن ئيوه به تير لييان بدن باپشتمان لي نه‌ستيننه‌وه، كه‌ر ئيمه له جه‌نگه‌كه‌دا سه‌ركه‌وتوو بووين، يان شكست خواردوو، تو شويني خوت چول مه‌كه، وه له شويني خوت بمينه‌وه با دوژمن له‌لای تووه زه‌فهرمان پي‌نه‌بات.

نويهم: - پيغهمبر ﷺ سويابه‌كه‌ي ريك ده‌خات و ئالای گه‌وره (لواء) ده‌داته ده‌ست (مصعب بن عمير)^(۲) - خوا ليی رازی بي - كه له هوږي (بني عبدالدار) بووه.

وه پيغهمبر ﷺ له‌م جه‌نگه‌دا وه‌ك ناماده‌ييه‌ك بو جه‌نگ و كوشتار دوو (زري) له‌سهر يه‌ك له‌به‌ر ده‌كات، چونكه پيشيبيني نه‌وه‌ي كړدوه، كه جه‌نگه‌كه سه‌خت ده‌بي و كوشتاری تيدا وړوده‌داو تووشي برينداري و ئازاري زور ده‌بي^(۳).

ده‌يه‌م: - يه‌كيك له‌و هه‌لوښتانه‌ي پيغهمبر ﷺ له جه‌نگي ئوحددا، كه شاياني باسه، نه‌وه‌يه شمشيريك دهرده‌هيني و ده‌فهرموي كي نه‌م شمشيرهم لي وهرده‌گري به‌لام حه‌قي خوي بداتي؟! كومه‌ئينك له هاوه‌لان ده‌چن ده‌لين: نه‌ي

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه، ج ۳، ص ۱۷.

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه و به‌رگو لاپه‌ره.

(۳) هه‌مان سه‌رچاوه و به‌رگو لاپه‌ره.

پیغہ مبهري خوا بيده به نيمه، نايانداتي، دوايي (أبو دجانه)، كه ناوي (سماك بن خرسه) يه، دهلي: نه ي پيغہ مبهري خوا نهو شمشيره حقه كه ي چيه؟! ده فرموي: حقه كه ي نهويه پي لي دوزمن بده ي تا ده چمه يته وه، نهويش دهلي: نه ي پيغہ مبهري خوا ﷺ من به حقه ي خوي وه ريده گرم، نه نه جامدا پيغہ مبهري ﷺ ده يداتي.

جا (أبو دجانه)، كه شمشيره كه ي وه رگرت به فيزو كه شخه وه رزيشتو نه شيعره ي خوينده وه:

ونحن بالسفح لدى النخيل
اضرب بسيف الله والرسول

انا الذي عاهدني خليلي
ان لا اقوم الدهر في الكيول

واته: من، كه خوشه ويسته كه م پهيما ني له گهل به ستم، كه نيمه له خواي بووين لاي دارخورمايه كان، كه قهت له ريزه كاني پشته وه ي جهنگ نه بم، وه به شمشيري خواو پيغہ مبهري خوا ﷺ له كافره كان بدهم.

(ابن هشام) دهلي: ^(۱) دوايي كه پيغہ مبهري خوا ﷺ بيني (أبو دجانه) به فيز ده روا، فرموي: **{إِلَها لَمْشِيه يَغْضِها الله الّا في مِثل هذا المِوطن}**، واته: نه مه جوړه رزيشتنيكه، كه خوا رقي لييه تي، مه گهر له حاله تيكي ناوادا نه بي، واته: له كاتيكا كه له بهرام بهر دوزمندا ده وه ستي، ناساييه نه گهر فيزو كه شخه بكه ي، وهك جهنگي دهرووني بهرام بهريان.

يازدهيەم: - كۆمەلىك گەنجى ھەرزەكار، كە بالىغ نەبوو بوون ھاتن بۆئەوھى بەشدارىيى بىكەن ئە جەنگدا، ئەوانە: (عبداللەھ بن عمر، زىد بن ثابت، أسامة بن زید، عمرو بن حزم، البراء بن عازب، وأسید بن ظهير)، بەلام پېغەمبەر ﷺ نەيىردوون بۆ جەنگ و گېرانيەوھ ئەبەرئەوھى كە بالىغ نەبوون جگە ئە (رافع بن خديج)، چونكە تىرھاوئىيىكى زۆر دەست پاست بوو، ئنجا گوتيان (سمرة بن جندب) یش بە زۆرانبازيى بە (رافع) دەوئىرى، دوايى پېغەمبەر ﷺ رىنگاي بەویشدا كە بەشدارىيى بكات ئە جەنگى ئوھوددا^(۱).

دوازدهيەم: - سەرەنجام جەنگ دەستىي دەكاو پېغەمبەر ﷺ تەوھىھات دەئىرى و ھەركەسەى ئە شوئىنى خۆى دادەنى، وە (حمزة) ى مامى پېغەمبەر ﷺ ھەر ئە سەرەتاي جەنگدا دەورىكى گرىگ دەبىنى و ژمارەيك ئە سەرانی كوفر بە دەستى ئەو دەكوژىن، (وەحشى) دەگىرپتەوھ دەئى: ^(۲) من تەنھا ئەبەر يەك شت بەشدارىيى ئەو جەنگەم كرد، ئەویش كوشتنى (حمزة) بوو، چونكە بەئىنم پى درابوو، ئەگەر ئەو بكوژم ئە كوئىلايەتى رزگارم بى و ئازادم بىكەن، كە جەنگ دەستى پىكرد، من تەنھا بەدواى ھەمزەدا دەگەپام، چونكە ھەر ئەووم مەبەست بوو، بەلام كە تەماشام كرد ئەو بە شمشىرەكەى بەراست و چەپدا خەلكى دەدپى و رووى ئە ھەركەسىك كەردبايە خۆى بۆ ئەدەگرت، منیش خۆم لى مەلاساو كەمىنم لى گرت، ھەتا خۆم ئەگەل پاست كرد، ئىدى ھەربەكەم بۆ ھاویشت، ئەپشتەم داو ئەلای زگىەوھ دەرچوو، ھەمزە ئاوپى لى دامەوھو منى بىنى بۆم ھات، بەلام دەرفەتى نەبوو، ئە ئەسپەكەى كەوتە خواری و تەواو بوو.

(۱) سەرچاھى پېشوو، ج ۳، ص (۱۷).

(۲) سەرچاھى پېشوو، ص (۲۰-۲۱).

سیزدهم :- (مصعب بن عمیر) یش، کہ نالای گہ ورہ (لواء) ی جہنگہ گہ ی
 ھہ لگرتبوو، کاتیك کہ شہ ھید بوو، پیغہ مبہر ﷺ نالاکہ ی دایہ دہستی (عہ لی
 کوری ئہ بوو طالیب) - رزہ زای خوی لیئی۔

دیاره سهرتا سوپای دوزمن تیکشکان و شپزیه بوون و خه‌ریکی هه‌لاتن بوون، به‌لام زۆربه‌ی ئهو تیره‌اوژانه‌ی پیغه‌مبەر ﷺ له‌سەر به‌رزاییه‌که داینا بوون، کاتی‌ک سهرکه‌وتنی مسوڵمانان بینی و چاویان به‌ غه‌نیمه‌ت و تیکشاکانی کافره‌کان که‌وت، سه‌رپیچیان له‌ فه‌رمانی پیغه‌مبەر ﷺ کرد، هه‌رچه‌نده‌ برا گه‌وره‌که‌یان (عبدالله بن جیبر) پیی گوتن، که نه‌چنه خوارئ، به‌لام رۆیشتن و ژماره‌یه‌کی که‌م له‌ گه‌ل (عبدالله) له‌سەر به‌رزاییه‌که مانه‌وه، که کافره‌کان به‌وه‌یانزانی، خالیدی کورێ وه‌لید، که ئه‌وکات مسوڵمان نه‌بوو بوو، به‌هیزه‌که‌یه‌وه به‌هه‌لی زانی و پشتی له‌و چهند که‌سه که‌مه‌ی، که به‌سەر به‌رزایه‌که‌وه مابوون گرت و هێرشی کرده سه‌ریان و به‌ شه‌ر کوشتنی، به‌و شیوه‌یه‌ کاتی‌ک کافره‌کان ئهو سه‌رکه‌وته‌ی خۆیان بینی، وه‌خۆهاتنه‌وه‌و خۆیان گورج کرده‌وه‌و به‌ره‌نگاری مسوڵمانان بوونه‌وه‌و له‌سەر به‌رزایه‌که‌شه‌وه هێرشی خه‌ستیان کرده سهر مسوڵمانان و زه‌ره‌ریکی زۆریان به‌ سوپای ئیسلام گه‌یانده‌، ^(۱) وه‌ک خوای گه‌وره له‌وباره‌وه ده‌فه‌رموی: ﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُونَهُمْ بِأَذْنِهِ ۚ

حَتَّىٰ إِذَا فُشِّتُمۡ وَتَنَزَّعْتُمۡ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُم مِّنۢ بَعْدِ مَا أَرْسَلَكُم مَّا تَحِبُّونَ ۖ مِّنكُم مَّن يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنكُم مَّن يُرِيدُ الْآخِرَةَ ۚ ثُمَّ صَرَّفَكُمۡ عَنْهُم لِيُبَيِّنَ لَكُمۡ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمۡ ۗ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٢﴾

يَدْعُوَكُمْ فِيْ اٰخِرَتِكُمْ فَاتَّبِعْكُمْ غَمًّا يَّعْمٍ لِّكَيْلَا تَحْزَنُوْا عَلٰى مَا فَاتَكُمُ وَلَا مَا اَصَابَكُمْ وَاللّٰهُ خَيْرٌ يِّمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿١٥٣﴾ آل عمران ، واته: خوا به ټيټى خوږى بو بردنه سهر، كه ده تانكوشت به فهرمانى وى هه تا كاتيك كه بيهيژ بوون چونكه ناكوكيتان كهوته نيوانو سهرپيچيتان (له فهرمانى پيغمبر ﷺ) كرد، (بيگومان نه گهر به قسه ي پيغمبرهريان كردهايه ناكوكيان نه ده كهوته نيوانو بيهيژ نه ده بوونو دوژمنيش زه فهرى پي نه ده بردن)، نجا نامازه به ريشه ي نهو سهرپيچى كردنه ده كاتو ده فهرموي: ﴿مَنْ بَعْدَ مَا اَرْسَلَكُمْ مَّا تُحِبُّوْنَ﴾ دواى نهو هى كه شتيكى پيشان دان كه هه زتان ليده كرد (كه مبههست ده ستكهوته) ﴿مِنْكُمْ مَنْ يُرِيْدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيْدُ الْآخِرَةَ﴾ هينديكتان هه زى له دونيايهو هه شتانه دواړوژى دهو، (يه كيك له هاوه لان ده لى: تا نهو كاته ش نه مزاني، كه له نيو هاوه لاني پيغمبرهردا كه سيك ههيه، كه دونياى خوښدهو) كه واته: كارى به كو مه ل تاكه كه سيكيش ده تواني زه رهرى لى بدا، مادام له شويكي گرنكو هه ستيار دانرابي) نجا خواى په روهردگار شكستى مسولمانان وهك ديمه نيك ده خاته بهرچاوو ده فهرموي: ﴿اِذْ تَصْعَدُوْنَ وَلَا تَكُوْبُ عَلٰى اَحَدٍ﴾ كاتيك ههر ده رويشتنو ناوړتان له كهس نه ده دايه وهو هه لدهاتن ﴿وَالرَّسُوْلُ يَدْعُوَكُمْ فِيْ اٰخِرَتِكُمْ﴾ پيغمبره ريش له دواوه بانگى ده كردن، كه بگه پيښه وه مهيدان....

لهوباره وه (عبدالله بن الزبير) له (زبير بن عوام) ي بابيه وه ده گيرپيتموه ده لى: من ته ماشام ده كرد خر خاله كاني پي (هندى خيژانى (ابو سفيان) و ثافره ته كاني ديكه ي قوره يشم ده بينى كه خويان هه لكردبوو، بو هه لاتن، زور به ناساني ده ماتتواني بيانگرين، به لام زوري نه خاياند تيره او يژه كاني نيمه هاتنه خوارو پشتيان چول كرينو كو مه نيك سوارى كافره كان پشتيان لى گرتينه وه، لهو كاته دا

یه کیک هاواری کردو^(۱) گوتی: ناگادار بن موحه ممد کوژرا! که مسولمانان نهو هیان گوی لیبو، زور دلگرانو ناره حهت بوون، وه هیندیک له ئیمان لاوازه کان گوتیان: مادام پیغه مبهه کوژراوه، نیمه چی بکهین لیره پاشه کشه یان کرد، به لام (انس بن النضر) گوتی: نه دی نیمه دوا پیغه مبهه صلى الله عليه وسلم ژیانمان بوجیهه؟ گوتی: خویه نهوهی نهو ئیمان لاوازه دهیلین من لی بهریم، ئنجا خوی پیچایه وه دهستی کرد به جهنگ تا شهید بوو.

(زوبهیر) دهلی: دوا نهوهی که کافره کان پشتیان لی گرتین شیرازه مان تیک چوو له نه نجامدا نهو شکسته مان به سهر هات، که هات^(۲).

چواردیم: - لهو جهنگه دا پیغه مبهه صلى الله عليه وسلم بریندار بووه ددانی موباره کی شکاوه خوده کهی له همدوو لاوه چوته وه نیو رومسه تی و لیوی موباره کی به خویندا هاتوه، وه له موباره وه فمرویه تی: **{ اشد غضب الله على قوم فعلوا هذا بنبه،}** **پشیر الی رباعیه}** رواه البخاری^(۳)، واته: خوا زور تووریه له کومه لیک ئاوا له پیغه مبهه ری خوا ده که نو ئامازه ی بو ددانی کرد.

خوای پهروه ردگاریش له موباره وه نهو نایه ته ی نارد خوار، که ده فمروئ: ﴿لَیسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ﴾ (۱۲۸) آل عمران واته: هیچ شتیک عایدی تو نیه (نه ی موحه ممد) - خوا لیان خوش بی- یان عه زابیان بدا، نه وانه سته مکارن، دیاره کاتیک سویای ئیسلام شپزه بوو،

(۱) هندیك دهلین نهوه شهیتان بووه هاواری کردوه، هیندیکیش دهلین (ابن قسمة اللیثی) بروه، که (مصعب بن عمیر) ی ئالا ه لگری مسولمانانی کوشته و وایزانیوه پیغه مبهه صلى الله عليه وسلم بویه گوتویه تی: (ألا قد قتلتم محمداً)، ناگادار بن موحه ممد کوشت!، پروانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۲۲).

(۲) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۲۴).

(۳) صحیح البخاری: ۴۰۷۳.

پيغهمبريښ ﷺ زور مه ترسي كهوته سهر، به لام خوۍ له مهيدان ورهۍ ددهايه هاوۀ لانيو چهند كه سيكي كه ميش له دهورۍ بوونو ديفاعيان ليده كړد، شهوهۍ به پلهۍ يه كه م له وړوه ووه دهورۍ هه بوو (طلحة بن عبيدالله) بوو.

(ابن هشام) هيناويه تي له (أبي سعيد الخدري) يه ووه كه (عتبة بن أبي وقاص) دداني خواره وهۍ لای راستي پيغهمبر ﷺ شكاندوه وړووه ت و ليوي موباره كي به خويندا هيناوه، شهويش به هوۍ بهرد پيدادانه (۱).

بازدهيم: - دواۍ شهوهۍ كه مسولمانان دهستيان كړده جهنازه كو كړدنه وه، پيغهمبر ﷺ له حمزهۍ مامي ده گهړا، كه ته ماشاي كړد جهنازه كهۍ كه وتبوو، ورگيان درۍ بوو، جه رگيان دهرهيناوو وه هردوو گوۍ و لووتيشيان برپيوو، كه (هندۍ خيزاني) (ابو سفيان) دواۍ شهوهۍ (حمزة) شهيد بوو بوو، بهو كاره خراپه هه ستاو بوو، پيغهمبر ﷺ له بهرانبهر شه ديمه نه دا زور نارچه ت بوو، بويه فهرموۍ: سويند به خوا شه گهر خوا به سهر قوره يشدا سهرم بخات، سي كه سيان لي وا ليده كه مه وه، واته: ورگيان دهرم و لووت و گوۍ يان دهرم! خواۍ به رزيش لهوباره وه شه نايه تهۍ ناره خوار، كه دهرموۍ: ﴿وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا

بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ ۖ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ﴿١٢٦﴾ وَأَصْرِي وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ ۖ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ

﴿١٢٧﴾ النحل، واته: وه شه گهر دوژمنانتان سزادان وه كو سزاۍان بوۍ شه سزاۍان بدهن، وه شه گهر نارام بگرن شه بيگومان بوۍ خوراگران باشتره، وه نارام بگړه و

ئارامگرتنیشت ته نیا به خوایه، وه خه فه تیان لی مه خو، وه به هوی پیلانگیرانیانه وه دلته نگ مه به^(۱).

(حنظلة بن أبي عامر) یش کاتیك له مهیدانی جهنگدا پرووبه پرووی (أبو سفیان) بۆوه له ئه رزیی داو خستی و چۆ سه ر سینگ، له و کاته دا (شداد بن الأسود) که بینی (حنظلة) (أبو سفیان) ی به زه ویدا خستوه، له پشته وه را لییداو (حنظلة) ی شهید کرد، دوا یی پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله فهرمووی: فریشته کان (حنظلة) ده شۆن، که له خیزانه که یان پرسى، گوتی: (حنظلة) خو شۆردنی جه نابه تی له سه ربوو له به ر په له کردنی بۆ به شداریی له و جهنگه دا نهیتوانی خو ی بشوات^(۲).

(ابن هشام) ده باره ی ناشتنی شه هیده کان ده لی^(۳) :-

دوا یی هیئدیك له خه لکه که ویستیان جه نازه ی کوژراوه کان به رنه وه بۆ (مه دینه) به لام پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله فهرمووی: {ادفونهم حيث أمرعوا}، واته: کوژراوه کان له و شوینه بنیژن، که لیی کوژراون، ئنجا دوو دوو سى سى له قه بریکدا ناشتیان و ئه وه ی زیاتر قورئانی له به ربوایه له پیش ئه وانی دیکه دا ده یان خستنه گۆرپه وه، وه له نیو کوژراوه کانى سوپای ئیسلامدا هه ریه ک له: (حمزة بن عبدالمطلب ومصعب بن عمير وحنظلة بن أبي عامر وسعد بن الربیع) هه بوون، که پیوانی به رجه سته بوون، وه پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله له باره ی شه هیدانی ئو حووده وه فهرموویه تی: {أنا شهيد على هؤلاء يوم القيامة} رواه البخاري^(۴)، واته: من له رۆژی دوا ییدا شایه دیی بۆ ئه وانه ده ده م! دوا یی فهرمانی کرد، که به خوینی خو یانه وه بنیژن و نو یژی مردووشی له سه ر نه کردن.

(۱) رواه الطبراني في الكبير، والبيهقي في الكبرى، هه مان سه رچاو وه به رگ، ص (۳۵).

(۲) هه مان سه رچاو وه به رگ، ص (۲۳).

(۳) هه مان سه رچاو وه به رگ، ص (۳۶).

(۴) صحيح البخاري: ۴۰۷۹.

شازده‌یه‌م :- که جه‌نگ ته‌واوبوو (أبوسفیان) بانگی کرد گوتی: (أنعمت فعال، ان الحرب سجال، يوم بیوم، أعل هبل) واته: کاری باشان کرد، شه‌پیش به‌نوره‌یه، رۆژێک به‌رۆژێک (به‌در به‌ ئوحد) هوبه‌ل به‌رز بکه‌نه‌وه، پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ عومه‌ری فه‌رموو: هه‌لسه‌ جوابی بده‌وهو بلی {الله اعلی و اجل، لاسواء قتلانا فی الجنة و قتلکم فی النار} ^(۱)، واته: خوا به‌رزتره‌و به‌شکو‌تره، وه‌کو یه‌ک نین، کوژراوه‌کانمان له‌ به‌هه‌شتو کوژراوه‌کاتان له‌ دۆزه‌خ دان، (أبو سفیان) ده‌ئی: (لنا العزى ولا عزى لکم)، واته: ئیمه‌ عوززامان هه‌یه‌و ئیوه‌ عوززاتان نیه، پیغه‌مبه‌ریش ده‌فه‌رموی بلی: {الله مولانا ولا مولا لکم} ^(۲) واته: خوا پشتیوانی ئیمه‌یه‌و ئیوه‌ پشتیوانتان نیه، ئنجا (أبو سفیان) له‌ عومه‌ر ده‌پرسی: راستم پی بلی موحه‌مه‌د کوژراوه‌ یان نا؟! نه‌ویش ده‌ئی: نه‌خیر نه‌کوژراوه‌و زیندووویه‌و گویشی له‌ قسه‌کانتته، دواپی (أبو سفیان) ده‌ئی: سالیکی دی له‌ به‌در به‌یه‌ک ده‌گه‌ینه‌وه، پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ یه‌کیک له‌ هاوه‌لانی ده‌فه‌رموی: (بلی: باشه له‌وی به‌یه‌ک ده‌گه‌ینه‌وه) ^(۳).

سه‌ره‌نجامی شه‌ره‌که‌ش (۲۲) کوژراو له‌ کافره‌کانو (۶۵) شه‌هید له‌ مسو‌لمانان ده‌بی، که‌ زۆربه‌یان مسو‌لمانانی پشتیوانان بوون، خوا له‌ هه‌موویان پازی بی ^(۴).

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۳۴).

(۲) (البدایة والنهاية)، ج ۳، ص (۳۲).

(۳) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۳۴).

(۴) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ج ۳، ص (۵۶-۵۷).

حکده یهیم :- بو دهرسو په ندوه رگرتن له جهنگی ئوحد - که دواتر به دریژی باسی ده کهین- خوا - عزوجل- له سووړه تی (آل عمران) له نایه تی (۲۱) هوه تاکو نایه تی (۸۰) له چه ند شوینیکدا باسی رووداوه کانی نهو جهنگه ده کات، بو وینه ده فهرموی: ﴿أَوَلَمَّا أَصَبْتُمْ مُمْصِبَةً قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَهَا قُلْتُمْ أَنَّى هَذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ ﴿۱۶۵﴾ آل عمران، واته: نایا کاتیک به لایه کتان تووش بوو له جهنگی ئوحد، که نیوه دووقاتی نهو هتان تووشی دوژمن کردبوو {له جهنگی (به در) دا (۷۰) کهستان لی کوشتن و (۷۰) شتان لی به دیل گرتن} گوتان نهو هی تووشان بوو له کوپوه هات؟، بلی: نهو خه تای خوژان بوو (واته: دوژمن به هو ی شکاندنی فهرمانی پیغه مبه ر ﷺ هوه پیتان ویرا)، بیگومان خوا به سهر هه موو شتیکدا بالادهسته.

هه روه ها خوی بالاده ست ده فهرموی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا مِنْكُمْ يَوْمَ التَّلَاقِ الْجَمْعَانِ إِنَّمَا أَسْزَلَهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا...﴾ ﴿۱۶۵﴾ آل عمران، واته: نهوانه تان، که پشتیان له دوژمن کرد له پوژی پیکه گیشتنی دوو کومه له که دا، نهوانه شهیتان هه لی خه له تاندن به هو ی هه ندیک له گوناچه کانیانه وه، که واته: نهو گوناچو کهم وکوریانه ی، که ئینسان ههیتی، له کاتی دژواردا ده بڼه هو ی شکستی، هه روه کو چو ن پاریزکاری و دینداری و خواپه رستیش ده بیته هو ی خوړاگری و سه رکه وتنی ئینسان.

جا هه رچه نده مسو لمانان له جهنگی ئوحد دا شکستیان خوارد، به لام نهو دهرسو په ندانه ی له جهنگی ئوحد وهرده گیرین، زور گه وهره ترن له ونده زیان و زهره رهی، که کردوویانه، هه رچه نده نهویش هه ر برنده وه و قازانجه!

شایانی باسه له جهنګی ئو خوددا ئافره تانی مسوئلمان به شدارییان کړدوه، به ئاو هیټان و ئاماده کړدنی خواردن و ته داوی کړدنی برینداره کان و گواستنه وهی جهنازه کان بو مه دینه، که (عائشة) -خوایی رازی بی- یه کیك بووه له وانه، وهك (رُبِيع بنت معوذ) ده لئ: (كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ نَسْقِي وَنُدَاوِي الْجَرْحَى وَنَرُدُّ الْقَتْلَى) له ریوایه تیکی دیکه دا: (كُنَّا نَغْزُو مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَنَسْقِي الْقَوْمَ وَنَخْدُمُهُمْ وَنَرُدُّ الْجَرْحَى وَالْقَتْلَى إِلَى الْمَدِينَةِ)، وه له ریوایه تیکی دیکه دا: (كُنَّا نَغْزُو مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ نَسْقِي الْقَوْمَ وَنَخْدُمُهُمْ وَنَرُدُّ الْقَتْلَى وَالْجَرْحَى إِلَى الْمَدِينَةِ) رواه البخاري^(۱).

حیکمه ت و درس و پهنده کانی جهنګی ئو خود:-

خوای زانا و توانا له سووړه تی (آل عمران) دا، (۶۰) ئایه تی بو باس کړدنی ئه و جهنګه تهرخان کړدوه، له ئایه تی (۱۲۱) تا ئایه تی (۱۸۰)، خو (جل شأنه) له ئایه تانه دا چونی ه تی روودانی ئه و جهنګه و رووداو و کاره ساته کانی باس ده کات، که چهن دین په ندو حیکمه تیان لئ وهرده گیرین و، ئیمه لیږده ا بیست و یه ک حیکمه ت و په ند باس ده کهن:-

۱- رووبه روو بوونه وهی حه ق و ناهه ق شتیکی مسوګه ره :-

خوای کار به جئ ده فه رموی: ﴿قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ﴾ (۱۳۷) هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿۱۳۸﴾ آل عمران، لیږده ا خوای په وهرده گاریه کیك له یاسا و سوننه ته کانی خوئ له

ژيانى به شەردا ده خاته ږوو، كه بريته له ږوبه ږووبونه وه بهرنگار بوونه وهى (حق) يك كه له پيام وړيازي پيغه مبه ران شوينكه وتوانى پيغه مبه راندا بهرجه سته ده بى، وه (باطل) يك كه له رچكه كاني نه وانه دا كه ناحهزو نه ياراني پيغه مبه رانن (عليه الصلاة والسلام) بهرجه سته ده بى، نهوه ياسايه كى خوايه، ثابته كه ده فرموى: له پيش ئيوه دا زور ياسا تپه رپون، ده جا به زه ويدا ږون (ته ماشاي ميژوو يان شوي نه واري پيشينان بكن)، سهرنج بدن سهره نجامى نه وانه، كه خواو پيغه مبه رانيان به درو زانيوه چوڼ بووه!! هم ياسا خوايه ږون كړنه وهيه كه بو خه لك و رپنمايي كرو ناموزگار ييشه بو پاريزكاران، كه هممه يه كه مين دهرسو په نده له جهنگى نوحود ودرده گيرى، وه نهوه شتيكى زور گرنگه كه ئيمه بزائين، بهرنگار بوونه وه بهرگذاچوونى (باطل) بو (حق) ياسايه كى خوايه له ژيانى به شەردا، هر له وروژوه، كه نادم (عليه الصلاة والسلام) پيام و بهرنامه ى خواي په ورو دگارى هيناوه تا پيغه مبه رى خاتمه (عليه الصلاة والسلام) وه تا دوا ئيماندارو كافر له سهر هم زهويه ده زين، نهوه هر بهر ده وامه، له هر كات و سهردهم و قوناغيكدا به شيويهك.

۲- سهركه وتن بو نههلى ئيمانه :-

سهركه وتن و زال بوون و بردنه وه بو نه وانه، كه خاوه نى ئيمانى راسته قينه، وه كو خواي په نهانزان ده فرموى: ﴿وَلَا تَهْنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ آل عمران، ليرده خواي زانو شاره زا به ئيمانداران ده فرموى، دياره سهره تا به هاوه لاني پيغه مبه ر ﷺ كه له جهنگه دا (۶۵) يانى لى شهيد بوون، وه كومه ليكيشيان لى بريندار بوون، پيغه مبه ر ﷺ يه كيكيان بو، پيان ده فرموى: ﴿وَلَا تَهْنُوا﴾، واته: مه ترسين، بيهيژ مه بن، چونكه (وهن) هم به ماناي ترسان

(جبن) وه ههم بهمانای بی‌هیژی (ضعف) دی ﴿وَلَا تَحْزَنُوا﴾ وه غهم و په‌زاره‌ش دامه‌گرن، ﴿وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ وه دُنیا بن ههر ئیوه له‌سه‌روه ده‌بن (براهه ده‌بن) نه‌گهر خاوه‌ن ئیمان بن، دیاره ئیمانی راسته‌قینه مه‌به‌سته، ده‌شگونجی مه‌به‌ست نه‌وه‌بی، که نه‌گهر له دنیا‌شدا به‌رواله‌ت ژیر بکه‌ون، له‌قیامه‌تدا ههر سه‌رکه‌وتوو و سه‌رفرازن.

هه‌روه‌ها له شوینیکی دیکه‌دا ده‌فه‌رموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنْ نَضُرُوا اللَّهَ يَضُرْكُمْ وَبَيَّنَّتْ أَقْدَامُكُمْ﴾ محمد، واته: ئه‌ی ئه‌وانه‌ی ئیمان‌تان هی‌ناوه نه‌گهر خوا سه‌ربخه‌ن (واته: پی‌غه‌مبه‌ری خوا، دین و په‌یام و به‌نامه‌ی خوا) به‌ته‌ئکید خوا سه‌رتان ده‌خات و پی‌ه‌کانیشتان له مه‌یداندا ده‌چه‌سپینی.

۳و۴- کافرانیش نازار ده‌بین و سه‌رکه‌وتنیش به‌نۆره‌یه :-

بی‌گومان ئه‌هلی کوفریش وه‌کو ئه‌هلی ئیمان نازاریان پی‌ده‌گات، وه سه‌رکه‌وتن و تیش‌کانیش به‌نۆره‌یه، که‌واته مه‌رج نیه نه‌گهر کۆمه‌لێک ئیماندار بوون، هه‌میشه له جه‌نگه‌کانیادا ههر سه‌رکه‌وتوو بن، به‌ئکو هی‌ندیک جار به‌هۆی که‌م و کوو‌ری خۆیا‌نه‌وه شکست دین و له جه‌نگدا ده‌دۆ‌پ‌ین، که پی‌ویسته په‌ندی لی‌وه‌ریگرن، به‌لام سه‌ره‌نجام ههر بۆ ئه‌هلی ئیمانه، وه‌ک خوای په‌وه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿...إِنَّ الْعُقَبَةَ

لِلْمُنَاقِبِ﴾ هود، واته: نارام بگره بی‌گومان سه‌ره‌نجام بۆ پارێزکارانه، جا خوا

— عزّ وجلّ— نه‌و دوو راستیه ده‌خاته‌روو ده‌فه‌رموی: ﴿إِنْ يَمَسُّكُمْ فَرْحٌ فَقَدْ

مَسَّ الْقَوْمَ فَرْحٌ مِّثْلُهُ وَتِلْكَ الْآيَاتُ نَذَاوِلَهَا بَيْنَ النَّاسِ...﴾ آل عمران،

واته: نه‌گهر ئیوه نازاریکتان پی‌گه‌یشته‌وه برینیکتان تی‌بووه، ئه‌وانیش وه‌کو ئیوه نازاریان پی‌گه‌یشته‌وه برینیان تی‌بووه‌و، نه‌و رۆژانه‌ش (که سه‌رکه‌وتنیان تی‌دا وه‌ده‌ست

دئی) دستاو دہستیان پی دہکھین لہ نیو خہ لکیدا، واتہ: جار جار ئہ ہلی ئیمان سہ رده کھونو، جار جاریش ئہ ہلی کوفر، بہ لام سہ رده نجام و بردنہ وہو سہ رکہ و تنی یہ کجارہ کی، ہہر بؤ ئہ ہلی ئیمانہ، ہہر وہا خوا ی پہر وہر دگار لہ و بارہوہ لہ جیہ کی دیکہ دا دہ فہرموی: ﴿... إِنْ تَكُونُوا تَأْلُمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلُمُونَ كَمَا تَأْلُمُونَ ۖ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝۱۰۴﴾ النساء، واتہ: ئہ گہر ئیوہ نازارتان پی دہ گات (لہ کاتی کدا، کہ لہ گہل ئہ ہلی کوفردا پرو بہ پرو دہ بنہ وہ) بیگومان ئہ وائیش وہ کو ئیوہ نازاریان پی دہ گات، بہ لام ئیوہ چاوہ پروانیہک لہ خوا دہ کھن کہ ئہوان ئہو چاوہ پروانیہ یان نیہ، بیگومان خوا زانای کار بہ جی یہ.

۶۵- کاتہ سہختہ کان ئہ ہلی ئیمان دہ رده خہن و خوا ی زاناو شارہزا شہیدان ہہ لہ دبژی ری:-

ئہ ہلی ئیمان لہ پرو بہ پرو و بونہ وہ دا دہ ناسرین، وہ لہ سہختیہ کاند ا لہ مہ حہک دہ درین، کہ سانی کیش کہ خوا ی پہر وہر دگار پیان رہوا بینی بہ شہید ہہ لیان دہبژی ری، وہک خوا عزّ وجلّ- دہ فہرموی: ﴿... وَلَيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ ۚ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ۝۱۴۰﴾ آل عمران، واتہ: ئہم جہنگہ ہاتہ پیش، تا کو ئہوانہ ی ئہ ہلی ئیمان خوا بیان زانی و بیان ناسی و، کو مہ لیک شہیدیشتان تیدا ہہ لہبژی ری، ﴿(اتخاذ) یانی: ہہ لہبژاردن و گولہبژی رکدن، چونکہ ہہموو کہس شایستہ ی ئہوہ نیہ، کہ خوا لہ پیناوی دینی خویدا پلہ ی شہیدی پی بہہ خشی﴾ ﴿وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ﴾، وہ بیگومان خوا ستہ مکارانی خوش ناوی.

لەم ئایەتەدا کاتیک که خوی بالادەست دەفەر موی: ﴿وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾
مەبەستی ئەوەیە خوا ئیمانداران بە کردەوێ خۆیان و ئە مەیدانی واقیعدا بناسی،
ئەگەر نا خوی پەنھانزان بە زانیاری بی سنووری خوی هەموو شتیک دەزانی، بەلام
بۆ ئەوەی مسوڵمانان ئە مەیدانی واقیعدا بەرجەستە ببن و بناسرین، پیوستییان بە
مەیدانی ئەوەیە که تییدا پروبەر و بێنەر، بۆ ئەوەی ئیمان و عەزم و ئازایەتی و
دڵسۆزییان لەو مەیدانی جەنگ و جیهاد و خۆین و فرمیسک و ترسەدا دەرکەوێ.

۸۷- مسوڵمانان دەپالێوین و کافران خەفە دەبن :-

خوی پەرەدگار ئەو دوو راستییە بەمجۆرە خستوونە پرو، وەك دەفەر موی:
﴿وَلِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ﴾ ﴿۱۶۱﴾ آل عمران، واتە: تاكو خوا
ئەوانە ئیمانان هیناوە بیانپالێوێ و لەبێژینگیان بدا، وە ئەوانەش که بی پروا و
کافرن بیهیز بکا، (محق) بریتیه ئە خەفەبوون و کزیوون و لاوازیوونی شتیک، یانی
خوی تاكو پاک نایەوێ کافران لەنیوبەرێ، چونکه ئەو دنیایە و ئە لەخستو، که
کافریش و مسوڵمانیشی تییدا هەبن، وە بوونی جەنگ و جیهادیش حیکمەتە کە
ئەوەیە، که مسوڵمانان بەهیز و کافرو بی پروایانیش بیهیز بن بۆ ئەوەی کافران نەتوانن
کوفری خۆیان بەسەر مسوڵماناندا بسەپین و ستەمیان لێ بکەن، چونکه مسوڵمانان
ئەگەر بەهیزیش بن دینە کەیان رێیان لێ دەگرێ، که خۆیان بەسەر خەلکیدا بسەپین و
دینی هەق بەزۆر بەسەر خەلکیدا بسەپین، وە رێگای دینداریی بەتال ئە ئەهلی کوفر
بگرن، بەلام ئەگەر ئەهلی کوفر دەسەلاتیان هەبێ، دینە بەتالە کە خۆیان بەسەر
ئەهلی هەقدا دەسەپین، وە رێگای دیندارییان لێ دەگرن.

بۆیہ یه کیڭ له حیکمه ته کانی جه نگو و جهاد شهویه که مسولمانان بتوانن ریگا له شهلی کوفر بگرن که دینی خویان به زور به سهر خه لکیدا بسه پینن، تا کو دنیا بیته شوینی تیدا تاقی کرانه وه و دواړژیش شوینی شه نجام وهر گرتنه وهیه.

ههروه ها له وه باره وه خوی به روه دگار ده فهرموئ: ﴿...وَلِيَبْتَليَ اللّٰهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحَّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ﴾ ﴿١٥٤﴾ آل عمران، واته: وه بۆ شهوه ی خوا شهوه ی له سینه کانتاندا ههیه ده ریخات، وه شهوه ی که له دلّه کانتاندا ههیه، بیالیئوئ. ناشکراشه ئینسان، که ده که ویتته نیو سه ختیو و نار هه تیانه وه له خوی تی ده گاو غیرهت و نازیه تی ده ده که وئو، خویشی و خه لکیش ده ناسی و هه لده سه نگیئو.

له وانهیه که سی وا هه بیت بلئ من شه هیدیم زور خو شه ده وئو و هه رکاتیڭ له گه لئ رووبه پروو بوومه وه زور به سینه فراوانیه وه باوه شی بۆ ده گرمه وه له مردنی ناترسیم، به لام که تووشی گرفت و شوینی ترسناک بوو، ئنجا له خوی حالئ ده بی، که ئایا شه بۆچوونه ی راسته یان نا؟!

بۆ وینه من جاریڭ له گه ل برایه ک که وتینه حاله تیڭی ناخو شه وه، گرتیانین و هه ره شه ی کوشتیان لی کردین، شه برایه حاله تی ده روونی تیڭچو بوو، دوا ی شهوه ی که نه جاتمان بوو پی گوتم: فلان که س، وه لاهی من وامزانی، شه گه ر له گه ل مردنی پرووبه پروو بوومه وه زورم پی خو شه شه هید بم!، به لام ئیستا ده ترسم ئیمان ه که م ته واو نه بی، چونکه شهوه ی راستی بی شه کاته ی هه ره شه یان لی کردین پی ناخو ش بوو شه هید بم، منیش گوتم: ئینسان به شیویه کی سروشتی مردنی پی خو ش نیه، به لام به ته نکید تا ئیمانیشی به هیژتری بی که متر له مردنی ده ترسی.

۹- بې جيهاد بههشت ودهست نايهت :-

به بې جيهادو خوراکريی له مهيدان و چه سپين له بهرانبهر ناخوشيه کاندا، نابې ټينسان بههيوای چوونه بههشت بې، چونکه هه رکه سيک خوراکريی و تیکوشانی نه بې له رپی خواداو له کاتيکدا، که ئيسلام پيوستی پيیه تی و واجبی کردوه، به ته مای بههشتيش بې، نه وه خيال پلاوی کردوه، خوا تبارک و تعالی ئاوا ئهم حه قيقه ته دهرده خات و ده فهرموی: ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخِلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهِدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّادِقِينَ﴾ آل عمران، واته: ئايا به ته مان بچنه بههشتی بهر له وهی خوا بزانی کامانه تانن نه وانه ی تیده کوشن و نه وانه تان، که خوراکرن له مهيدانی رووبه رووبونه وده؟! يانی: تا نه که ونه مهيدانی جهنگ و جيهادو خوراکرييه وه له بهرانبهر گرفتاری و نارچه تيبه کاندا، وه هه تا نه و پروانامه يه تان پی نه بې، به ته مای چوونه بههشتی مه بن، چونکه له م نايه ته دا خوی بهرزو مه زن شيوازی پرسيار کردنی نکو وليکردن (الاستفهام الانکاری) به کاره يناوه و ده فهرموی: من ئينکاری ده که م له وهی بچنه بههشتی، پيش نه وهی بينه موجه ايدو تیکوشه رو جهنگاوه له رپی خواداو خوراکرين له مهيدانی رووبه رووبونه وده.

۱۰- په يوهست بوون به خواوه، نه که به هيچ که سيک :-

حيکه مت و په نندی ده يه م بريته له په يوهست بوون به خواو دينی خواوه، نه که به (شخص) وه، وه که خوی په روه ردگار روو له هاوه لانی به رپی پيغه مبه ر و سَلَّمَ ده کات و له گه له هه موو مسولمانانيشيه تی و ده فهرموی: ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ﴾ آل عمران، واته: موجه مده و سَلَّمَ پيغه مبه ريکه، که له پيش نه ويشدا پيغه مبه رانی ديکه تپه ريون جا

تایا کاتیک، کہ تہو وہ فاتی کرد یان کوژرا دہ بی ہلگہ رینہ وہو پاشگہز بینہ وہو
لہ سہر پاژنہ پیٹان بہرہو دواوہ بچنہ وہو؟! ہرکہ سیٹک لہ سہر دوو پاژنہ پیٹانی
بگہ رینہ وہو پاشگہز بیٹہ وہو، ہیچ زیائیک بہ خوا ناگہ یہ نی، وہ خوا پاداشتی
شوکرانہ بژیران دہ داتہ وہو.

لیرہ دا خوا ی کاربہ جی تہو دہ رسو پہ ندہ دہ دا بہ تہ ہلی ٹیمان، کہ تہ گہر روژیک
پیغہ مہری خوا ﷺ وہ فاتی فہرموو، یان کوژرا، نابی ہلگہ رینہ وہو پہ یوہ ست بن
بہ خودی پیغہ مہرہ وہو ﷺ بہ ہیچ کہ سیکی دیکہ شہ وہ، بہو مانایہ کہ تہ گہر تہو
کہ سہ نہما، یان شتیکی بہ سہر ہات، تہوان سارد بینہ وہو، وہ تہو راستیہ ش
مسولمانان زور سوودیان لی بینی، چونکہ کاتی، کہ پیغہ مہر ﷺ کوچی دواپی
کرد، مسولمانان زور پہ شوکانو ہہ ژان بہ لام (أبو بکر) -خوا لی ی رازی بی-
ہہ لو یستہ کہ ی راست کردہ وہو گوتی: (من کان یعبد محمداً فان محمداً قد مات ومن کان
یعبد الله فان الله حي لا یموت) رواہ البخاری^(۱)، واتہ: ہرکہ سیٹک موحہ مہدی
دہ پہ رست، تہوہ موحہ مہد مردو وہ فاتی کرد، بہ لام ہرکہ سیٹک کہ خوا ی دہ پہ رست،
تہوہ خوا زیندو وہو نامری، وہ تہم تاییہ تہشی خویندہ وہ کہ دہ فہرموی: ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ
إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ
وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئاً وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ﴾ ﴿۱۴۴﴾.

کہواتہ: ٹیمہ ش دہ بی پہ یوہ ست بین بہ خوا ی پہرہ ردگارو پہ یامو بہرنامہ کہ یہ وہ،
چونکہ ٹیمہ بہ ندہ ی خوائن، وہ تہو کہ سہ ش کہ لہ نیوانماندایہو سہر پہ رشتیان دہ کاو
دینی خوامان لی حالی دہ کاو پیشمان دہ کہو ی، تہوہ بہرپی خوادا پیشمان دہ کہو ی و
تہ گہر تہویش نہما ریگا کہ ہر دہ مین ی، وہ خوا ی پہرہ ردگاریش ہر ہدیہ و نامری.

۱۱ - نه جېل ديارېکراوه و نازايه تېي و ترسټوگي پېش و پاشي ناخات :

پېوېسته هه موو که سيک ټه و راستيه بزاني، که نه مردن به هوې نازايه تيه وه دېته پېش و نه له نه نجامي ترسټوگيشدا ئينسان سه لامهت ده بې و ته مه ني دريژ ده بې، چونکه ئينساني وا هه يه، زور نازاو جهر به زه يه و ته مه نيکي زوريش به رې ده کا، ئينساني واش هه يه زور ترسټوکه، به لام به يه کيک له هو يه کان که دېته پېش ده مرې و دونيا به جيديلي، خوي تاک و پاک ټه م راستيه ئاوا پروونکر دټه وه که ده فهرموي: ﴿وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كَتَبْنَا مُوَجَلًّا...﴾ ۱۴۵ آل عمران، واته: هيچ نه فسيک بوي نيه بمرې (ټه گهر بشيه وي بمرې) مه گهر به فهرماني خوا، وه نوو سراويکي ديارېکراوېشي هه يه، (واته: مردن کاتيکي ديارېکراوه)، که واته: نه ترسټوگي ئينسان له مردنې دوور ده خاته وه، نه نازايه تيش مردنې وه پېش ده خات، به لام ئينسان له سهر نازايه تېي پاداشتي هه يه، وه له سهر ترسټوگيش سزاي هه يه، دياره نازايه تيه که له شوي ني خويدا بې و هه له شه يي (تهوړ) نه بې، چونکه خوي د ادانيک که پيوست نه بې، ناپه سه نده، که واته: نه ترسټوگي و نه هه له شه يي، وه ټه وه ي له نيوه راستي ټه و دووه دايه، بريته له نازايه تېي.

۱۲ - نه نجام به پي کارو تيکو شانه:-

بيگومان ټه هلي ئيمان و ټه هلي کوفر هه رکاتيک به ټه ندازه ي ټه وه که رهنج ده دن و تيکو شان ده کهن و بوم به ستيک هه ول ده دن، نه نجاميان ده ستيگر ده بې، ټه وه ش ياسايه کي خويو راستيه که و ټه و باره وه خوي په روه ردگار ده فهرموي: ﴿...وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ﴾ ۱۴۵ آل عمران، واته: وه هه رکه سيک پاداشتي دونيای بوي، لي ي ده يده يني، وه

هر که سیکش بهرهمی دواړوژي بوئ، لیی دایدینه یی، وه پاداشتی شوکرانه بژیران دده دینه وه.

که واته: ئیمه که نه هلی کوفر ده بینین دسه لات و توانایان هیهو بهر و پیش ده چن، نه وه سوننه ت و یاسای خوییه، چونکه خوا دده رموی: ﴿وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَنِ إِلَّا مَا سَعَى﴾ ﴿۲۹﴾ النجم، واته: وه بو ئینسان نیه مه گهر نه و نه دازیه ی، که هه ولده داو تیده کوشی، که واته: هر ئینسانیک تی بکوشی، به نه دازیه ی تی کوشانه که ی بهرهمی ده ستده که وی، چ کافر بی چ مسولمان.

۱۴۱۳- نه هلی ئیمان نازاو چه سپیون و سهرکه وتنیان مسوگهره :-

نه وانه ی که بو خوا یه کلابونه وه و مسولمانانی په بانیین:-

(۱) ترسو بهزین و ته سلیم بوون نازان و نازاو به وره و چه سپیون.

(۲) سهرکه وتنی دویاو دواړوژیان مسوگهره.

نهم دوو راستیه شمان نهم دوو نایه تاندا بو دهرده که وی، که خوی زانا تیاند ا فهرموویه تی: ﴿وَكَانَ مِنْ نَبِيِّ قَتَلَ مَعَهُ رِثْيُونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ﴾ ﴿۱۶﴾ آل عمران، واته: زور له پیغه مبهرا که سانی په بانی زور له گه لیاندا جهنگیان کرد، ﴿(ریون) واته: (ربانیون) که سانی که سهر به په روهردگار بن، وه خویان بو خوی په روهردگار ساغو یه کلا کردیته وه﴾ ﴿فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا﴾ واته: به هوی نه و شته ی که دهاته رییان له به لاو ناره حه تی له ری خوادا ترسیان تووش نه هاتو، وه به یز نه بوون و لا لانه وه و پارانه وه شیان نه بو له به رانه به نه هلی کوفردا، ﴿وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ﴾ وه خوا خوراگرانیی خوشده وی، نجا دده رموی:

﴿وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴾ ﴿۱۵۷﴾ آل عمران، واته: تهنه‌ها قسه‌شيان له‌كاتی روه‌په‌ر ووبونه‌وه‌دا ئه‌وه‌بوو، كه ده‌يانگوت په‌روه‌ردگارمان! له‌گوناهه‌كانمانو زیاده‌رږځی كردنمان بېوره، وه پښه‌كانمان بچسپینه‌و به‌سهر كافراندا سه‌رمانځه. له‌سه‌ره‌تاوه‌داوایان له‌خوا كرده‌و، كه له‌گوناهه‌كانیان بېوړی، چونكه به‌هوی گوناهه‌كانیانه‌وه شكست ده‌خون، عومه‌ری كوری خه‌تتاب -خوا لی‌پازی بی- له‌كاتی‌كدا، كه سوپایه‌کی ده‌نارد بو شوینیک پی‌ده‌گوتن: ناگاتان له‌گوناهه‌كانتان بی، سویند به‌خوا من له‌گوناهه‌كانتان زیاتر ده‌ترسیم، كه به‌هویانه‌وه‌تووشی زیان بن وه‌ك له‌دوژمن، چونكه دوژمنه‌كه‌شتان به‌هوی گوناهه‌كانی خوټانه‌وه‌پیتان ده‌وړی!

دیاره‌سوپای ئه‌هلی ئیمان هیچ كاتیک به‌ژماره‌و پېداوېستی جه‌نگی، له‌گه‌ل ئه‌هلی كوفردا هاوته‌رازوو نه‌بوونو، هه‌میشه‌ئه‌هلی كوفر ژماره‌یان زیاتر بووه‌و پېداوېستی جه‌نگیشان زوړترو چاكتر بووه، به‌لام ئه‌هلی ئیمان به‌هوی ئیمان و فهرمانبه‌ریان بو خواو به‌هوی پاریزكارییانه‌وه، تاته‌رازووی جه‌نگیان به‌لای خویندا شكاندوته‌وه، به‌سهر دوژمنانی ئیسلامدا زال بوون، بویه ئه‌و رهبانیانه‌سه‌ره‌تا داوا له‌خوای په‌روه‌ردگار ده‌كهن، كه له‌گوناهو زیاده‌رږځیان بېوړی، نجا ده‌لین: خوايه‌پښه‌كانمان بچه‌سپینه‌و سه‌رمانځه به‌سهر كافراندا، دوايی ده‌فرموی: ﴿فَكَانَهُمُ اللَّهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحَسَنَ ثَوَابِ الْآخِرَةِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ ﴿۱۵۸﴾ آل عمران، واته: خوا پاداشتی دنیای دانه‌وه‌و، پاداشتی باشی دواړوژیش، خوا چاكه‌كارانی خوځنده‌ویت.

۱۵ - تیشكانو دږان په‌یومندی به‌ناخو نیوه‌وه‌ی مروغه‌وه‌هه‌یه :-

هوکاره‌كانی شكست هینان زیاتر په‌یوه‌ندیان به‌خودی ئینسانو دل‌و ده‌روونی‌وه‌هه‌یه، نه‌ك به‌لایه‌نی ده‌ره‌کی، له‌باره‌ی ئه‌و حه‌قیقه‌ته‌شه‌وه‌خوا بی وینه‌ده‌فرموی:

﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُونَهُمْ بِإِذْنِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَزَّعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِمَّا بَعَدَ مَا أَرْسَلَكُمْ مَا تُحِبُّونَ ۚ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ۚ...﴾ ﴿۱۶۲﴾ آل عمران، واته: وه خوا به لینی خوۍ له گهل ئیوه دا راست برده سهر، که کافره کانتان ده کوشت به ئیزو فرمانی خوا، هه تا کاتی که تووشی فه شهل و تیشکان بوون، وه له نیو خوتاندا نا کوکیتان هه بوو و سه ریچیتان کرد، دواۍ ئه وهی شتیکی پیشاندان که خوشتان دهوۍ (واته: ده سته هوت) هه تانبوو دنیای دهویست، وه هه تانبوو دواړوژی دهویست، که واته: ئه وه هوکاره خودی (ذاتی) یانه بوونه هوۍ شکستی ئیوه، هه روه ها هه له و باره وه فه رمویه تی: ﴿أَوَلَمَّا أَصَبْتُمْ مَصِيبَةً قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَهَا قُلْتُمْ أَنَّىٰ هَذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ ۚ...﴾ ﴿۱۶۵﴾ آل عمران، واته: ئایا که به لایه کتان تووش بوو (له غه زای ئو خوددا) که پیشتر دووقاتی ئه وه تان تووشی دوژمن کرد بوو (له غه زای به دردا)، گو تتان ئه وه له کوئوه بوو؟! بلۍ: ئه وه له خوتانه وه بوو، به هوۍ خوتانه وه دوژمن زه فهری پی بردن، نه که به هوۍ نازایه تی خویه وه.

۱۶- سۆزو نه رم و نیانی پیغه مبه ر ﷺ له گهل ها وه لانی دا :-

وه که له وه جه نگه دا دهرده که وۍ پیویسته برا گه وره له گهل شوۍ نه که وتوانی خویدا نه رم و نیان و به سۆز بیټ و چاوپوۍ له که م و کوړیبه کانیان بکات و هه لویستیکی وایان له گهل به کار بیۍ، که بیټه مایه ی به خودا چونه وه په ند وهرگرتن له هه له کان، نه که به سه رزه نشت و تووړه بوون شوۍ نه که وتوانی یه که جاری بر وخینی، که واته: نه رم و نیانی و لیوړده ی پیغه مبه ر ﷺ له به رانه ر تیر ها و یژه کان و... هتدا، مایه ی په نلو دهرسن.

خوای به‌به‌زه‌یی ده‌فه‌رموی: ﴿فَمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ إِنَّ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ قَطًّا غَلِظَ الْقَلْبُ لَأَنْفَضُوا مِنْ حَوْلِكَ فَأَعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾ ﴿۱۵۹﴾ آل عمران، واته: تو (ئه‌ی موحه‌مه‌د) به‌هوی به‌زه‌یی خواوه له‌گه‌لیان نه‌رم بووی، وه‌ته‌گه‌ر قسه‌ ره‌قو دل‌ره‌ق بووبای (ئه‌و هاوه‌له‌ به‌پیزانه‌ت) له‌ده‌وره‌ت ده‌پرژان، چاو پویشیان لی بکه‌و داوی لی‌بوردنیان بو بکه‌ له‌خوا، وه‌راویژیشیان پی بکه‌ له‌کاروباردا، ته‌گه‌ر برپاریش‌تدا وه‌ دل‌ت چه‌سپی له‌سه‌ر شتی‌ک، پشت به‌خوا به‌سته‌و جی به‌جی بکه‌، بی‌گومان خوا ئه‌وانه‌ی خوش ده‌وی، که‌ پشتی پی ده‌به‌ستن.

۱۷ - سه‌رکه‌وتن و ژیرکه‌وتن هه‌ردووکیان به‌ده‌ست خوان :-

خوای زاناو توانا له‌وباره‌وه ده‌فه‌رموی: ﴿إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرْكُم مِّنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾ ﴿۱۶۰﴾ آل عمران، واته: ته‌گه‌ر خوا سه‌رتان بخت هیچ که‌س ناتوانی به‌سه‌رتاندا زال بی، وه‌ته‌گه‌ر ئه‌و پشتتان به‌ردا، کی ده‌توانی جگه‌ له‌و سه‌رتان بخا! ده‌با پرواداران پشت هه‌ر به‌خوا به‌به‌ستن، که‌واته: سه‌رکه‌وتن و ژیرکه‌وتن هه‌ر له‌خوا بزائن و خوای په‌روه‌ردگاریش به‌هوی ئه‌وه سه‌رتان ده‌خا که‌ پابه‌ند بن به‌به‌رنامه‌که‌یه‌وه و هۆکاره‌ ماددی و مه‌عنه‌ویییه‌کان که‌ خوا دیاری کردوون ره‌چاو بکه‌ن، وه‌به‌هوی ئه‌وه‌شه‌وه ژیر ده‌که‌ون، که‌ له‌به‌رنامه‌که‌ی لابده‌ن و نارپکیی له‌کاره‌کاتاندا هه‌بی.

۱۸ - کوژراوانی پی خوا نه‌مردوون و زیندوون :-

راستییه‌کی دیکه‌ ئه‌وه‌یه که‌ کوژراوانی پی خوا زیندوون، وه‌له‌لایه‌ن خواوه‌ ره‌ژیی تابه‌تیان ده‌دریتی، خوای په‌روه‌ردگار له‌وباره‌وه ده‌فه‌رموی: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ

الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٦﴾ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ، وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٦٧﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ

أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٦٨﴾ آل عمران، واته: پیتان وانه‌ی، که نه‌وانه‌ی له ریځی خواډا کوژران، مردوون، به‌لکو نه‌وانه زیندوون وه له‌لایه‌ن خواوه روژی تاییه‌تییان د‌د‌ریټی، دلخوښ به‌وه‌ی که خوا له به‌خشی خوی پی‌داون وه مژده‌ش د‌ده‌ن به‌وانه‌ی که له‌دوای نه‌وانه‌وه د‌ین و جاری پی‌ان نه‌گیشتون، که ترسو غم و په‌ژاره‌یان ناب‌و، دلخوښ به‌چاکه‌و به‌خشی خوا وه بی‌گومان خوا پاداشتی ئیمانداران زایه‌ ناکا.

له‌وباره‌وه (ابن هشام)^(۱) هی‌نایه‌تی که (ابن اسحاق) له (ابن عباس) وه گپ‌راویه‌ته‌وه، که پی‌غه‌م‌بر ﷺ فرمویه‌تی: {لَمَّا أَصِيبَ إِخْوَانُكُمْ بِأَحَدٍ جَعَلَ اللَّهُ أَرْوَاحَهُمْ فِي أَجْوَادِ طَيْرٍ فَخَضِرَ نَجْدُ أَنْهَارِ الْجَنَّةِ وَتَاكَلُ مِنْ ثَمَارِهَا وَتَأْوِي إِلَى قَنَادِيلٍ مِنْ ذَهَبٍ فِي ظِلِّ الْعَرْشِ، فَلَمَّا وَجَدُوا طَيْبَ مَشْرِبِهِمْ وَمَا كُلُّهُمْ وَحَسَنَ مَقِيلِهِمْ، قَالُوا: يَا لَيْتَ إِخْوَانُنَا يَعْلَمُونَ مَا صَنَعَ اللَّهُ بِمَا لَمَّا يَزْهَدُوا فِي الْجِهَادِ، وَلَا يَنْكَأُوا عَنِ الْحَرْبِ، فَقَالَ اللَّهُ فَإِنِّي أَبْلُغُهُمْ عَنْكُمْ،

فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ الْآيَاتِ - وَلَا تَحْسَبَنَّ...-، واته: د‌وای نه‌وه‌ی برایه‌کانتان له‌ جهنګی ئو‌خوددا کوژران، خوا رو‌وحه‌کانییانی خسته نی‌و له‌شی بالنده سه‌وزه‌کانه‌وه، که ده‌چنه سه‌ر رو‌وباره‌کائی به‌ه‌شت و له‌ میوه‌که‌ی ده‌خوڼ و ده‌چنه‌وه نی‌و چ‌ند تا‌قیکی زی‌رین له‌ سی‌به‌ری ع‌رشدا، جا کاتیک نه‌و خو‌اردن و خو‌ارده‌وه خو‌ش و جی‌گاو ری‌گا په‌سند‌ه‌یان بین‌ی، گو‌تیان: خو‌زگه برایه‌کانمان زانی‌بیان خوا چی بو‌ کردوون، تا‌کو جی‌هاد‌کردن و جهنګ به‌که‌م نه‌گرن و پشتیان لی‌ی سارده‌نی‌ته‌وه،

خواش فہرموی: من له جياتی ئیوہ پییان راډه‌گه‌یہم، ئیدی ئو نایه‌تانه‌ی ناردنه سہر پیغہ‌مبہرہ‌کھی ﷺ: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ...﴾.

لیږدها باس له شه‌هیدانی ئوحد ده‌کات، که له نازو نیعمه‌تی خوادان له به‌هه‌شتو، به‌ئاوات ده‌خوازن برایانیان ئو حاله‌ خوښه‌ی ئه‌وان بزنان، بوښه‌وه‌ی ته‌مبه‌لیی نه‌که‌ن له جیهاددا.

۱۹- له‌کاتی سه‌ختی دا پاک و پیس له‌یه‌ک جیاده‌بنه‌وه :-

بیگومان که له کاتی سه‌ختی و جه‌نگ و دژواریاندا، پاک و پیسی مسولمانان لیک جیا ده‌بنه‌وه‌و، نه‌گهر ئو جه‌نگه‌ی ئوحد نه‌هاتبایه‌ پیښ، (عبدالله بن اُبی) و ئو هه‌موو خه‌لکه‌ی، که له‌گه‌لیاندا بوون، چو‌ن له مسولمانان جیا ده‌کرانه‌وه‌و، چو‌ن ئو پاک و پیسه له‌یه‌ک هه‌لده‌ویردران، بو‌یه خوی کاربه‌جی ده‌فهرموی: ﴿مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِيٰ مِنْ رُسُلِهِ مَن يَشَاءُ فَتَأْمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ۚ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ ﴿۱۷۹﴾ آل عمران، واته: خوا له ئیمانداران ناگه‌رئ و ده‌کو ئو حاله‌ته‌ی ئیستایان (به‌لکو تاقییان ده‌کاته‌وه) هه‌تا پاک و پیسیان لیک جیا ده‌کاته‌وه (پاک و پیسی مسولمانانیش له‌کاتی ږوو به‌ږوو بوونه‌وه‌یان له‌گه‌ل کوفردا ده‌رده‌که‌وئ، که‌کئ ئیماندارو به‌راستی خو‌ی به‌ خوا فروښتو، وه کیښ به‌ پیچه‌وانه‌وه یهو ههر به‌ رواله‌ت مسولمانه‌)، وه خوا ئیوہ له په‌نهانی خو‌ی ناگادار ناکاته‌وه، به‌لکو هه‌رکه‌سینک که بیه‌وئ له پیغه‌مبه‌رانی خو‌ی هه‌لیده‌بژیږئ، ده‌جا بږوا به‌خواو پیغه‌مبه‌رہ‌کھی بښن، وه نه‌گهر بږوا بښن و پاریز بکه‌ن ئه‌وه پاداشتیکی مه‌زنتان هه‌یه.

كهواته: له كاتى سهختى و دژواريانداو له مهيدانى ئه زمون و تاقي كردنه ودا
لېك حالى دهبن و له خوتان تى ده گهن، كه كېتان پاكه و ئه هلى ئيمان و كېشتان پيسه و
ئه هلى نىفاقه؟! خواي پهروهردگار ئيمه لهو كه سانه بگيرى، كه ئيمان كه يان ئه و نه ده
به هيزه له كاتى تاقي كردنه ودا ده رده چن و نه فس و مالىان به خوا فرؤشته و بهس
ره زامه ندى خويان مه به سته.

۲۰، ۲۱- شكاندى فهرمى برا گه و ره و، هه لېژاردنى دنيا به سه ر دواړؤدا
مايه تيشكان و دؤران :

به لى شكاندى فهرمى برا گه و ره مايه تيشكان و دؤران و په شيمانى له دوايه،
وهك له هاتنه خوارى زؤربه تيره او يژه كانى سه ر^(۱) به زايى ئو خودا ده رده كه وى،
كه فهرمى پيغه مبهريان عليه السلام شكاندو سه ر نه جام ئه و هه لويسته يان بوو به مايه
تيشكان و زه ره رمه ندى مسولمانان، وه خو ش ويستنى د نياش به شيوه يهك، كه به سه ر
فهرمى خواو پيغه مبهردا عليه السلام هه لېژيردى، به هه مان شيوه مايه تيشكانه، كه
له و تيره او يژه دياريدا، كه بؤ كو كردنه وهى ده سته كه وتى جهنگ و شتى ماددى
شوينى خويان چؤل كرد، ئه و دووانه ش په ندو عيبره تن بؤ مسولمانان و جيبه جى كردنى
فهرمى برا گه و ره و هه لېژاردنى دواړؤ به سه ر د نيا دا، دوو هوى سه ره كيپ بؤ
سه ركه وتن و، به پيچه وانه شه وه سه ريپ چيى له فهرمى خواو پيغه مبه ر عليه السلام
هه لېژاردنى دنيا دوو هوى سه ره كيپ بؤ ژيركه وتن.

(۱) تيره او يژه كان له سه ر شاخؤلكه يهك بوون كه له دامپن چيى ئو خوده وه يه و به (جبل الرماة) ناسراوه،
نك خودى چيى ئو خود.

کورته باسیک د مېرې د یارده‌ی نیفاق و مونافیقان

وهك له باسه‌كانی پېشودا نامازهمان پېكرد، ژماره‌یهك له همدوو تیره‌ی (توسو خه‌زهره‌ج) وهندیک له جوړله‌كه‌كانیش - دواى شه‌وی پیغه‌مبهر ﷺ له مه‌دینه‌ نیشته‌جی بوو، وه ده‌ولته‌تو کومه‌لگای ئیسلامی خه‌ملا، به‌روالته‌ت خو‌یان به‌ مسولمان‌نیشاندا، به‌لام له دل‌و ده‌روونی خو‌یاندا کافر بوون، كه‌ شه‌وانه‌ پی‌یان ده‌گوتری (منافق) ه‌كان.

جا من له پی‌نج خالاندا به‌ کورتی بۆتان باسی دیارده‌ی (نفاق) و مونافیقان ده‌كه‌م:

یه‌كه‌م: (نفاق) یانی چی؟!

زانایان ده‌لین: وشه‌ی (نفاق) له‌ دوو‌ریشه‌وه‌ هاتوه‌، یان له‌ (نق) وه‌ هاتوه‌، یا له‌ (نافق‌اء) وه‌ هاتوه‌، جا شه‌گه‌ر له‌ (نق) وه‌ هاتبی، (نق) بریتیه‌ له‌ هه‌ر کونیک‌ دوو‌ سه‌ری هه‌بن، (نافق‌اء) یش بریتیه‌ له‌و کونه‌ی کژه‌ (جرج) له‌ بیاباندا لی‌ی ده‌دا، وه‌ شه‌و کونه‌ی، كه‌ لی‌یه‌وه‌ دیته‌ ده‌ر جیایه‌ له‌و کونه‌ی، كه‌ لی‌یه‌وه‌ ده‌چیته‌ ژور، به‌هه‌مان شیوه‌ش ئینسانی مونافیق شتیك‌ ده‌رده‌خا جیایه‌ له‌وه‌ی كه‌ په‌نهانی ده‌كا، ئیسلام ده‌رده‌خاو كو‌فر په‌نهان ده‌كا، هه‌ر بویه‌ هه‌ندی جار له‌ كورده‌واری خو‌ماندا به‌ مونافیقان گوتوه‌ (دوو‌رو)، كه‌ باشته‌ر وایه‌ پی‌ی بگوتری (ده‌غهل)، به‌هه‌ر حال وشه‌ی (نفاق) یا له‌ (نق) وه‌ یان له‌ (نافق‌اء) وه‌ هاتوه‌.

دووهم: نیفاق كه‌ی و بۆچی سه‌ری هه‌لدا؟!

له‌ راستیدا هه‌ر له‌سه‌ره‌تای نیشته‌جی بوونی پیغه‌مبهر ﷺ له‌ مه‌دینه‌داو په‌یدا بوونی هی‌زو ده‌سه‌لاتی ئیسلام له‌ مه‌دینه‌و ده‌ورو به‌ریدا، دیارده‌ی (نیفاق) دروست بووه‌ سه‌ری هه‌لداوه‌، كه‌ له‌ سه‌ره‌تاوه‌ به‌ شیوه‌یه‌کی ساده‌ بوو، به‌لام دواتر شه‌و

مەسەلەى گەشەى کردو ئالۆز بوو، وە ئە سەرەتاوہ کە ئیسلام بپهیز بوو، زۆر لہ کافرەکان خۆیان ناچار نەدەیینى بچنە حالەتى (نیفاق) وەو بپمنەت بوون لہ ئیسلام، بۆ وینە (عبدالله بن أبی)، کە جاريکیان پیغمبەر ﷺ بە گویدریژیک بەلای مەجلیسەکەى (عبدالله بن أبی) دا تپەر دەبى و تۆزو خۆلى بۆدەچى، ئەویش خۆى دەمامک دەکاو دەلى: ^(۱) ئەى کابرا ئەو دینەى، کە تۆ هیناوتە، ئەگەر حەقەو راستە لہ مەجلیسى خۆتدا دانیشەو خەلک دیت و گویت بۆ دەگرى، بەلام لہ مەجلیس و جیگەو ریگای خۆماندا ئەزیەتمان مەدە، (عبدالله بن أبی) ئەو قسەى بە مەبەستیکى خراپ کردو و ویستویەتى پیغمبەر ﷺ چالاکى و جم و جۆلى نەبى و وەک چۆن بۆ رینمایى خەلک و رزگار کردنیان بەدوایاندا گەراوہ، وا نەمىتى، وە ئەو قسەى شى، کە کردوہ بە ئاشکرا کردویەتى و کاتیک بووہ، کە کافرەکان شەرمیان لہ ئیسلام و دەولەتەکەى نەکردوہ و بەئاشکرا موشریک بوون.

بەلام لہ دواییدا خۆى و هەندیک لہ ھۆزو تیرەکەى، کە بینیان رۆژ بەرۆژ ئیسلام بەهیز دەبى، پەنایان بردە بەر دەغەلى و دوورووى، وە گوتیان: (هذا أمرٌ قد توجّه)، واتە: (ئەو شتیکەو ھاتوہ)، کەواتە: پىویستە بزائرى لہ سەرەتادا کە ئیسلام کیان و دەولەتى نەبووہ یان ھەیبووہ، بەلام دەلەمەو بپهیز بووہ، کافرەکان بە ئاشکرا دژایەتى ئیسلامیان کردوہ و مەبەست و ھەلوێستەکانیان دەرخستوہ، بەلام کە ئیسلام دەسەلاتى پەیدا کردوہ، نیفاق و دوورووى پەیدا بووہ و کافرەکان کوفرى خۆیان شاردۆتەو و لہو رپپەوہ زیانیان بە ئیسلام گەیاندوہ.

ئىستاش و لہ مەوداش نیفاق کاتیک پەیدا دەبى، کە مسولمانان ئەندازەىەک دەسەلاتیان ھەبى، ئەگەر نا لہ کاتیکدا مسولمانان چەوسینراوہ بپ دەسەلات بن،

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۳۱۶)، ھەر و ھا پروانە: (صحيح البخاري): ۶۲۵۴، وە (صحيح مسلم): ۴۶۳۵.

کهس ناچار نيه کوفره کېږي ځوی په نهان بکات، بهلکو به ناشکرا نعلانی کافریتی ځوی ده کات.

و ه ځوی په یدابوونی نیفاقیش نهو بهو که کافره کان ویستیان زیانیکي زیاتر به نیسلام بگه یه نن، چونکه بابای مونافیق زور له بابای کافر به زیانتره، چونکه مسولمان ده زانی چوون مامه له له گه له کسانیک بکات، که کوفره کې ناشکرایه و ده زانی چیه، به لام مونافیق کافرکی دروزن و په نهان شوای هلس و که ووت له گه لیدا به زه حمه تهو، زور جار خه لکی ساویلکه ی مسولمانیش به قسه و رفتهاری مونافیق کان هه لده خه له تین!.

مه سه له ی نیفاقیش له سه رده می پیغه مبه ر ﷺ له مه دینه په یدا بووه کاتیک که ده و له ت و کیانی نیسلامی دروست بووه و په رهی سه ندوه، نه گه رنا له مه که که کافره کان به هیرو بالاده ست بوون، دیارده ی نیفاق و مونافیقان نه بووه.

س: جوړه کانی نیفاق :-

له راستیدا (نیفاق) یه ک جوړی هیه، و ه و کو زارواهیه کی شه رعیی^(۱) به که سیک ده گو ترئ: مونافیق که کافرکی په نهانئ، به لام له نه نجامی هاتنی هندیک فرمایشتی پیغه مبه ر ﷺ له باره ی نیفاق و مونافیق ه و زانیان ناچار بوون بلین: دوو جوړ نیفاق هیه، نیفاقی گه وره نیفاقی گچکه، یان نیفاقی کرده یی و نیفاقی عه قیده یی، مه به ستیشمان له نیفاقی بچوک (نیفاقی کرده و) نه ویه، که کو مه لیک سیفه ت، که سیفه تی مونافیقان له که سیکا دینه دی، به لام کابرا له دهروونی خویدا مسولمانه و کافر نیه، و ه کو پیغه مبه ر ﷺ له چه ند فرمایشتی کیدا نه و راستیه ی باسکرده و، یه کیک له وانه ده فرموی: {اربع من کن فيه کان منافقا خالصاً و

(۱) مونافیق: زارواهیه کی شه رعیه، و ه له پش نیسلامدا نه و زارواهیه بو نه و مه به سته ی، که نیسلام به کاری هیناوه، به کار نه هاتوه.

إِنْ كَانَتْ فِيهِ خَلَّةٌ مِنْهُنَّ، كَانَتْ فِيهِ خَلَّةٌ مِنْ نِفَاقٍ حَتَّى يَدْعَهَا: إِذَا حَدَّثَ كَذِبًا، وَإِذَا عَاهَدَ غَدْرًا، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ رواه البخاري ومسلم^(۱)، واته: (چوار سيفه ته ههركه سيكدا هه بن شهوا موناقيكي شهواوه، وه ههركه سيكش يه كيك لهو سيفه تانه ي تيډا بي، شهوه يه كيك له سيفه ته كاني موناقيقاني تيډايه، تاكو دهستي لي هه لډه گري: (شهو چوار سيفه ته ش بريتين شهوه ي كه) شه گهر قسه يه كي كرد درو بكا، وه شه گهر پهيما نيدا پهيما ن بشكيني، وه شه گهر به لينيډا به لينه كهي نه باته سهر، وه له كاتي مشتمرو ناكوكيډا سنوور به زيني و تووشي گوناح بيت)، شهو چوار سيفه ته له ههركه سيكدا هه بن موناقيكي شهواوه، وه ههركه سيكش يه كيكياني تيډا بيت شهوه به شيك له نيفاق تيډايه، جا له باره ي شهوه وه، كه پيغه مبه ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شهو فرمايسته يدا فره موويه تي: موناقيكي شهواوه، زانايان گوتويانه: ياني شهو كه سه نيفاق ي گچكه ي به شهواوي تيډا هاتوته دي، نهك بوويته شهو موناقيقه ي، كه به شي به ئيسلا مهوه نه ما بيت، چونكه هيچ كام لهو سيفه تانه پهيوندي به عه قيده وه نيه، به لام هه نديكي ديكه له زانايان گوتويانه: ههركه سيك شهو چوار سيفه ته ي تيډا بيت ده ي له سهر يان به رده وام بيت، شهوه شهو كه سه ئيماني نه ماوه بوته موناقيقي شهواوه، منيش واي بو ده چم هه شهو راه راست بي، چونكه بيگومان ههركه سيك درو كردنو بي به ليني و پهيما ن شكاندنو خراپه كاري ي له لا بوويته عاده ت و نه ريتيكي چه سپاو، ناگونجي ئيماندار بي!

نيفاق ي گهوره ش، يان موناقيقي گهوره چ پياو بي چ ئافره ت، شهوه يه كه له دهروني خويډا كوفري هه لگرتبي، به لام به روا لته خو ي به مسولمان پيشان بدات، كه شهو جوړه شيان زانايان (نيفاق ي بيرو بروا (اعتقاد ي پي ده لني.

(۱) صحيح مسلم: ۲۰۷، وصحيح البخاري: ۲۴۵۹، واللفظ لمسلم، به لام له (صحيح ي (بخاري) دا له جياتي (خله)، (خصله) هاتوه.

نيفاقي گهوره گهوره ترين جوړی کوفرو، بابای مونافيقيش له هه موو جوړه کانی کافران خرابترو به زه پترو، له دواړو ژيښدا له هه موویان نه شک نه چې سه ختړه، وه ک خواي پهره ردگار دهه رموی: ﴿إِنَّ الْمُنْفِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ يَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا﴾ النساء، واته: بيگومان مونافيقه کان له پله ی خواره وی دوزه خدان، هيچ يارمه تی دهريکيشت بو ته وان چنگ ناکه وی، وه کو چوڼ بهه هشت (درجات) ی هه یه، دوزه خيش (درکات) ی هه یه، (درجات) بو سه رکه وتنه و (درکات) یش بو شوړبوونه وه یه، جا مونافيقه کان له (درک) ی خواری خواریی دوزه خدان.

چواره م: نيشانه کانی مونافيقه کانو هه لويسته کانيان:-

من که سه رنجی قورثام داوه، تهو ثايه تانه ی، که باسی مونافيقان ده کهن، زياتر له (۱۰۰) سيفه ت و هه لويستی خرابيان باس ده کهن - که ناگونجی ليړه دا هه موویان باس بکه ین-.

پيوسته تهو حه قيقه ته بزانيڼ، که کوفری ناشکرا ناسینی زور ناسانه، چونکه دياره و ناشکرايه، به لام کوفری په ننهان (نيفاق) ناسینی به زه هه ته، هه ربويه ش خواي پهره ردگار تهو هنده به وردی تيشکی خستوت ته سه ر مونافيقه کان، چونکه ته گه ر زور له سيفه ت و شيوه و هه لويسته کانيان باس نه کړی، زور که س له ناسينياندا بهه ته دا ده چی، هه ربويه ش خواي زاناو شاره زا له (۲۰) ثايه تی سه ره تای سووړه تی (البقرة)^(۱) دا، که باسی ئيماندارو کافرو مونافيقه کان ده کات، له (۵) ثايه تی يه که مدا پيناسه ی ئيماندارو پاريزکاران ده کات، وه له (۲) ثايه تی دواتر باسی کافران ده کا، به لام له (۱۳) ثايه تی دواي تهواندا باسی مونافيقان ده کات، واته: دوو تهو هنده ی ژماره ی تهو ثايه تانه ی، که تيياندا باسی تهه لی کوفرو تهه لی ئيسلام کراوه،

(۱) کاتيک پتغه مبر ﷺ گه يشته مه دينو نيشته چی بوو ته م سووړه تی بو دابه زی، که گه وړه ترين سووړه تی قورثانه و زوريک له ياسا شه رعيبه کانی له خوگرته و.

ته ره خان کراوه بو پیناسه کردنی مونا فیکان، ههروه ها سووره تی کش هیه به ناوی (المنافقون)، له قورئاندا خوی کار به جی له زور شویندا باسی کردوون، بو وینه: هه ندیک له زانایان به سووره تی (التوبة) ده لئین: سووره تی (الفاضحة) (ئابرو بهر)، چونکه خوی بالاده ست لهو سووره ته دا ئابرووی مونا فیکه کانی بر دوه، ئیستاش با سه رنجیکی خیرا له ژماره یه که لهو ئایه تانه دا بدهین: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ﴾ (۸) یخندعو ن الله والذین ءامنوا وما یخندعون اّلا انفسهم وما یشعرون (۹)... (۲۰) البقرة، خوی پهروه ردگار لیره دا ئاوا ده ست پی ده کات: ﴿وَمِنَ النَّاسِ﴾ تو یژه ره وانی قورئان ده لئین له پرووی ره وانی بیژیسه وه ئه وه ده سته واژه یه ئه وه ده گه یه نی، که له نیو خه لکیدا که سانی که هه ن نه ناسراون، نامۆن وه هه موو که س نایانناسی، ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ له نیو خه لکیدا که سانی که هه ن، که ده لئین ئیمانمان هیه به خواو به رۆژی دواپی ﴿وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ﴾ ئیمانداریش نین به خواو به رۆژی دواپی، که ئه وه ش ده لئین مه به ستیان ئه وه یه، که: ﴿يُخٰدِعُوْنَ اللّٰهَ وَالَّذِيْنَ ءَامَنُوْا﴾ ده یانه وی خواو ئه وانه ش که ئیماندارن هه لّخه له تینن، ﴿وَمَا يُخٰدِعُوْنَ اِلاّ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُوْنَ﴾، به لّام بیجگه له خۆیان هیج که س فربو ناده ن وه لّنا خه له تینن، به لّام هه ست ناکه ن، دواپی ده فه رموی: ﴿فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ﴾ له دلیاندا نه خۆشیی هیه، ئنجا باسی سیفه ته کانی دیکه یان ده کات، که چۆن بانگه شه ی چاکه کاریی (اصلاح) ده کهن، وه ئه گهر پییان بگوتری خرابه مه که ن! ده لئین: چاکه کار هه ر ئیمه ی، وه باسی ئه وه ده کات که چۆن ئه هلی ئیمان به بی عه قل له قه لّهم ده دن وه ده لئین: ﴿اَنْزَمْنُ کَمَا ءَمَنَ السُّفَهَاءُ﴾ تا کوتایی سیفه ته کانیان، که خوی زانا زور به پروونی تیشکی خستۆته سهریان.

وہ له شوینیکې دیکه‌دا خوای پ‌ه‌روه‌ردگار سیفه‌تیکې دیکه‌ی زور بڼه‌ره‌تی
 مونافیکه‌کان باس ده‌کات و ده‌فرموی: ﴿بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۝۱۳۸﴾
 الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَبِئِنَّهُمْ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ
 الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ۝۱۳۹﴾ النساء، واته: موژده بده به مونافیکه‌کان که ئازاریکی
 به‌ئیشیان هیه له دواړوژدا، ئه‌وانه‌ی که کافره‌کان به‌دوست ده‌گرن له‌جیاتې
 ئیمانداران، ئیا عیززه‌ت و ده‌سه‌لاتیان لئ داوا ده‌کن (به‌هوی ئه‌و په‌یوه‌ندییوه)
 بیگومان زالیی و پایه‌به‌رزیی هه‌ر هی‌خوایه.

ه‌ه‌روه‌ها له‌جیه‌کی دیکه‌دا خوای بی‌وینه‌ تیشک ده‌خاته سه‌ر هه‌ندیک له
 سیفه‌ته‌کانی دیکه‌ی مونافیکان و ده‌فرموی: ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ
 خَدِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالًا يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا
 قَلِيلًا ۝۱۴۰﴾ مَذَبِّينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَنْ يَجِدَ
 لَهُ سَبِيلًا ۝۱۴۱﴾ النساء، واته: بیگومان مونافیکه‌کان واپه‌فتار ده‌کن، که خوا فريو
 ده‌دن، به‌ته‌کید خوا ئه‌وان فريو ده‌دات (که لئ ده‌گه‌ړئ له‌دنیادا وه‌ک مسولمان
 مامه‌ل‌یان له‌گه‌لدا بکړئ و له‌راستیشدا پیستړین کافرن)، که‌واته:

سیفه‌تیکې زور زه‌قی مونافیکه‌کان ئه‌وه‌یه، که ده‌یان‌ه‌وئ خه‌لکی هه‌لخه‌له‌تین و
 چه‌اشه‌یان بکن، ﴿وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالًا﴾ وه‌که هه‌لده‌ستن بو‌نویژ به
 ته‌مبه‌ل‌ییه‌وه هه‌لده‌ستن، واته: نویژ ده‌کن، به‌لام به‌ته‌مبه‌ل‌یی، ﴿يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا
 يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا﴾ بو‌خه‌لک پازی کردن و به‌پوپاماییه‌وه نویژ ده‌کن، وه
 به‌ده‌گمه‌نیش نه‌بی‌باسی خوا ناکه‌ن.

دیاره ئو ده گمن باسکردنه شیان بو هه لئه تانندن خه لکه، ﴿مُذَبِّدِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَنْ يَجْدَ لَهُ سَبِيلًا﴾ واته: لهو نیوانسه دا دین و ده چن نه به لای ئهم لادا شکاونه وه (به لای مسوئلماناندا) نه به و لادا (به لای کافره کانداندا) که ئهمهش له پرووی رواله تییه وه یه ئه گهر نا له پرووی دهروونییه وه به لای کوفردا (شکاونه وه)، وه هه رکه سیکیش که خوا سه ری ئی تیگبدا (به هوی کرده وه کانی خوییه وه شایسته ی سه ر ئی تیگچوونه) تو هیچ ری بازیکی بو نادوژییه وه، که ده ربازی بکه ی و هیدایه تی بده ی.

ههروه ها خوی به رزو مه زن روو له ئیمانداران ده کاو ده فه رموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ (۵۱) فَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسْرِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَىٰ أَنْ تُصِيبَنَا دَآئِرَةٌ فَعَسَىٰ اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِّنْ عِنْدِهِ فَيُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا أَسْرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ نَدِمِينَ (۵۲) وَيَقُولُ الَّذِينَ ءَامَنُوا أَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ أَنَّهُمْ لَمَعَكُمْ حِطَّتْ أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا خَاسِرِينَ (۵۳) المائدة، ئهم سئ ئایه ته ده رباره ی (عبدالله بن ابی بن سلول) و هاوشیوه کانی ئو هاتوونه خوارو (۱) هه موو ئه وانه شی، که له گه ل جووله که وه نه صرانییه کان دۆستایه تی و کهین و به یینیان هه یه، به بیانووی ئه وه ی، که به رژه وه ندی دونیایان ده ست ده کهو ی، که واته: هه رکه سیکی دۆستایه تی ئه هلی کیتاب (جووله که وه نه صرانییه کان) بکاو له دله وه خو شی بو ی و هه ز به سه رکه وتنیان بکا، ئه وه به ته ئکید گیرۆده ی نیفاقه، هه رکه سیکی هه ز به قازانج و سه رکه وتنی کوفر بکا، جا ئه مریکا بی، یان هه ر که سو لایه نیکی دیکه،

ئوه له‌وانه‌و کافره، هه‌رکه‌سيکيش‌هز به شکستی مسولمانان بکا له‌به‌ر مسولمان‌ه‌تيه‌کيان، ئوه کافره! چونکه ئوه پيی ده‌گوتري دؤستايه‌تي رها (الموالاة المطلقه)، به‌لام نه‌گه‌ر ته‌نيا مودارا کردن بي، له ده‌روونه‌وه خوشي نه‌وين و به سه‌رکه‌وتنيان دلخوش و به ژيرکه‌وتنيان نارحمت نه‌بي، ئوه هه‌لوسته‌که‌ي به کوفر داننري و حوکه‌که‌ي جيايه.

له سووره‌تي (التوبة) شدا له نايه‌تي (۱۰۷ تا ۱۱۰) خوي په‌روه‌رگار باسي (مسجد الضرار) مان بو ده‌کات، که ده‌فه‌رموي: ﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفَرِّقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلِيَحْلِفْنَ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ ﴿۱۰۷﴾ التوبة، يه‌کيک له نه‌خشه‌و پيلانه‌کاني موناقيقه‌کان بو دژايه‌تي کردني ئيسلام، ئوه‌ويه، که له به‌رگي ديندا له دين ده‌دن! بو ويته: مزگه‌وتيک دروست ده‌کن، به‌لام مه‌به‌ستيان ئوه‌ويه، که تييدا پيلان بو ئه‌هلي ئيمان دابني، بوئه‌وه‌ي خو له‌ميش بکه‌نه چاوي مسولمانانه‌وه‌و، واياي لي حالي بکه‌ن، که ئه‌وانيش برواين به دين هه‌يه، به‌لام له راستيدا ته‌نيا مه‌به‌ستيان چاوبه‌ستکردن و چه‌واشه‌کردني مسولمانانه، (مسجد ضرار) يش ئه‌و مزگه‌وته بوو که کو مه‌ليک له موناقيقه‌کاني سه‌رده‌مي پيغه‌مبه‌ر ﷺ دروستيان کردو له‌وي‌دا که‌ين و به‌ينيان له‌گه‌ل رۆمه‌کان هه‌بوو، پيلانيان داده‌ناو رييان خوش ده‌کرد بو رۆم، که بين و به‌سه‌ر مه‌دينه‌دا بدن، به‌لام خوي شاره‌زا پيغه‌مبه‌ر ﷺ ئاگادار کرده‌وه، بويه ئه‌ويش که له جه‌نگي ته‌بووک گه‌رايه‌وه هه‌نديک له هاوه‌لاني نارد، ئه‌و مزگه‌وته‌يان رووخاند^(۱).

(۱) بروانه: (المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير)، ص (۵۹۰-۵۹۱).

له شويڼيكي ديكه دا هه روه ها خوا - عز وجل - باسى هيڼديكي ديكه له سيفه تي
 مونا فيقه كانمان بو ده كات و ده فهرموي: ﴿ الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنْفَقَاتُ بَعْضُهُمْ مِّنْ
 بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا
 اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنْفِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴾ (٦٧) التوبة، واته: پياواني
 مونا فيق و ثا فره تاني مونا فيق هيڼديكيان له هيڼديكيانن (پشتي يهك ده گرن) فهرمان
 به خراپه ده كنه و رڼ له چاكه ده گرن، {نه گهر ئيستا به تهنيا هم دوو سيفه ته بكه ى به
 ته رازو و زور كه س له كو مه لگاي خو ماندا سيفه ت مونا فيق دهرده كه ون، كه له كوړو
 سيمينارو رڅوژنامه و گوڅاره كاندا فهرمان به خراپه ده كنه و رڼ له چاكه ده گرن و
 ئي باحييه ت بلا و ده كه نه وه و دژي حه يا و حه شه ت و نه ده بو و رڼز قسه ده كنه) ننج
 ده فهرموي: ﴿ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ ﴾ ده ستى خو يان ده گرنه وه و ناماده نين يارمه تي
 ليقه و ماوان بده ن، ﴿ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنْفِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴾
 نه وان خويان له بير چو ته وه خواش ئيهمالي كروون، بيگومان مونا فيقه كان لا رڼ.

له سووړه تي (المنافقين) يشدا كه (١١) نايه ته، باسى مونا فيقه كان ده كات و ناوا
 ده ست پي ده كات: ﴿ إِذَا جَاءَكَ الْمُنْفِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ
 لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنْفِقِينَ لَكَاذِبُونَ ﴾ (١) ... المنافقون، واته: كاتي ك كه
 مونا فيقه كان هاتن بولات ده لڼن: شا به دى ده دهن تو پيغه مبه ري خواى، خوا ده زانن
 كه تو پيغه مبه ري نه وي، به لام خوا شا به دى ده دا كه مونا فيقه كان درو ده كنه...

پیناسه: پوخته‌ی پیناسه‌ی مونا فیه کان :-

پیناسه‌ی مونا فیه کان به پوخته‌ی و کورتی‌ی شه‌ویه، که مونا فیه کان حیزبی شه‌یطان، له‌وباره‌وه خوی به‌رز له سوورده‌تی (المجادلة) ئاوا باسی مونا فیه کان ده‌کات و ده‌فرموی: ﴿اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ وَيَحْلِفُوْنَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۴﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيْدًا اِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۵﴾ اتَّخَذُوْا اٰمِنَتَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِیْنٌ ﴿۱۶﴾ لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَا اَوْلَادُهُمْ مِّنْ اللّٰهِ شَيْئًا اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۱۷﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِیْعًا فَيَحْلِفُوْنَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُوْنَ لَكُمْ وَيَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ عَلٰی شَيْءٍ اِلَّا اِنَّهُمْ هُمْ اَلْكَٰذِبُوْنَ ﴿۱۸﴾ اَسْتَحٰوْذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطٰنُ فَاَنسٰهُمْ ذِكْرَ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ حِزْبُ الشَّيْطٰنِ اِلَّا اِنَّ حِزْبَ الشَّيْطٰنِ هُمْ اَلْخٰسِرُوْنَ ﴿۱۹﴾﴾ المجادلة، شایانی باسه خوی په‌روه‌ردگار له قورئاندا دوو جار وشه‌ی (حزب الشیطان) ی به‌کاره‌یناوه، هه‌ردوو جاریش بو پیناسه‌ی مونا فیه‌کانی به‌کاره‌یناوه، ده‌فرموی: (ته‌ماشای شه‌وانه ناکه‌ی، که دۆستایه‌تی له‌گه‌ل که‌سانیک ده‌گرن، که خوا لیان تووره‌ بووه (واته: جووله‌که‌کان) نه له ئیوه‌ن نه له‌وانیشن (نه جووله‌که‌ن نه مسولمان) سویندیش به‌ درۆ ده‌خۆن و ده‌شزان، که دۆر ده‌که‌ن، ئنجا دوا‌ی شه‌وه‌ی، که باسی سیفه‌ته‌کانیان ده‌کات...، ده‌فرموی: شه‌وانه که‌سانیک، که شه‌یطان سواری ملیان بووه به‌سه‌ریاندا زال بووه‌ کردوونی به‌ ولاخی سواریی بوخۆی، یادی خوی له‌بیر بردوونه‌وه، ئا شه‌وانه‌ن پی‌ری شه‌یطان، ئاگادار بن پی‌ری شه‌یطان زه‌ره‌مه‌نده‌کان، که‌واته: باشت‌ترین پیناسه بو مونا فیه‌کان، شه‌ویه، که بلین: ده‌سته و پی‌رو تا‌ق‌می شه‌یطان.

هه‌روه‌کو خوی کاربه‌جی دۆستایه‌تی‌کردنی خوا و دۆستایه‌تی‌کردنی پیغه‌مبه‌ر ﷺ شه‌هلی ئیمانی، کردوه به‌ دیارترین سیفه‌تی (حیزبی خوا) (حزب الله)، که شه‌

وشەيهش سى جار له قورئاندا هاتوه، دوو جار له نايهتى (۲۲)ى سوورپهتى (المجادلة)داو، جار يکيش له نايهتى (۵۶) سوورپهتى (المائدة)دا، هه مووشيان بو که سانیک به کارهاتوون، که دۆستايهتى خواو دۆستانى خوا ده کهن، کهواته: تاييه تمه ندمه ترين سيفهتى ئيمانداران بریتيه له دۆستايه تیکردن له گهڵ خواو پيغه مبهرى خوا ﷺ له هلى ئيماندا، ههروهها تاييه تمه نديترين سيفهتى مونا فقه کانيش، بریتيه له کهين و بهين هه بوون و دۆستايه تیکردنى کافران.

سى ئاگادارى ده ربارهى مونا فقه کان :-

۱- لهم رۆژگاره ماندا پيويسته مونا فقه کان چاک بناسين، دياره ئه ويش له پي سيفه ته کانيانه وه، که خواى زاناو شارهزا له قورئانداو پيغه مبه رمان ﷺ له سوننه تا بو ئيمه يان خستونه روو، بويه پيوسته زور لهو نايه تانه وردينه وه، که باسى مونا فقه کان ده کهن، چونکه له کۆمه لگاي ئيمه دا که سانیکى زور هه ن، که بانگه شهى مسو لمانه تى ده کهن، به لام به کرده وه شتي کى دیکه ن و سيفه ت و ئاکارو هه لويستيان، سيفه ت و هه لويستى مونا فقان.

۲- هه لئس و کهوت کردن له گه ل مونا فقه کاندا، واقع بينى و دوور بينى و ورياييه کى زورى ده وئ، پيغه مبه رمان ﷺ ئه وه ندهى به ده ست مونا فقه کانه وه تووشى گرفتاريى و نار هه تيبى بووه، هي نده به ده ست کافره کانه وه تووشى گرفتاريى و نار هه تيبى نه بووه، وه هه وئى داوه ئه وپه رى حیکمه ت و ئيزانيى به کار بينى بو هه لئس و کهوت کردن له گه ل مونا فقه کاندا، (بخاري و مسلم) هي ناويانه ^(۱)، که جار يک عومه ر - خوا ئيى رازى بئ - له باره ي (عبدالله بن ابي سلول)ى مونا فقه ته وه که هه ره شهى له مسو لمانان کردبوو، به پيغه مبه ر ﷺ ده فه رموئ: پيگام بده با له مى ئه و مونا فقه بده م!

پیغمبر ﷺ دهنده فرمود: {دعه، لا يتحدث الناس أن محمداً يقتل أصحابه}، واته: وازی لی بیته، چونکه دواپی خه لک ده لئین: موحه ممه د هاوه لانی خوئی ده کوژی، به لئی هه لئس و کهوت له گه ل مونافیه کانداه به زه حمه تهو لی زانی و وریایی زوری دهوئی، وه له قوناغیکه وه بو قوناغیکی دیکه جیاوازی ههیه، چونکه پیغمبر ﷺ له سه ره تایی دامه ز راندنی دهو له تی ئیسلامییدا سینگ فراوانی و لی بوردنی زیاتری له گه ل مونافیه کان ئه نجام داوه، به لام له دوا دوا تهمنه نی موباره کیدا زیاتر له گه لیان توندو سه ختگیر بووه، وه خوا ی پهروه ردگاریش له سووره تی (التوبة) و سووره تی (التحریم) یشدا ئم فرمانه ی به پیغمبر ﷺ کرده، که ده فرمود: ﴿يَأَيُّهَا النَّبِيُّ جَهْدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَا لَهُمْ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ۝۱﴾، واته: ئه ی پیغمبر! دژی کافرو مونافیه کان تی بکوشه و له سه ریان تونده

ههروه ها له (السيرة النبوية) دا^(۱) هاتوه، که پیغمبر ﷺ له دوا دوا ی تهمنه نی موباره کیدا، رژی لک فره مانی به مسولمانان داوه کومه لئیک له مونافیه کانی ناو هیان و کردوویه دهوئی، وه هه ندیکیش له مونافیه کان مابوون که ناوه کانی به (حذيفة بن اليمان) فره موون، -خوا لی پیازی بی-، وه بویه پیی گوتراوه: خاوه نی نهی نی پیغمبر ﷺ (صاحب سر الرسول).

۳- مونافیه کان ده گونجی (توبه) بکه ن، به لام مه رجه کانیان قورسترن له (توبه) کردنی خه لکی دیکه، وه ک خوا ی پهروه ردگار باسی مونافیه کان ده کات، له دوا ییدا باسی مه رجه کانی گه رانه و هیان ده کات و ده فرمود: ﴿إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ۝۱۰۰﴾

وَسَوْفَ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾ النساء، واته: جگه لهوانه ی که ده گهړپښه وه وه چاکه کاري ده کهن، وه ده ست به پړنمایي خوا ده گرن، وه دینداري به کی ساغیش بو خوا ده کهن، ئا لهوانه له گهڼ ټیمانداران دانو خواش له مه و دوا پادشتی گه وړه ده داته ټیمانداران، هه لږ به ته قورستربوونی مه رجه کانی گهړانه وه (توبه) ی مونافقان شتی کی مه نتیقی یه، چونکه ټینسان تا درده کوی سه ختتر بی، دره مانه که شی زیاترو ئالوژتر ده بی، نیفاقیش دردی کی زور کوشنده یه و جوړه کوفری کی زور سه خته، بویه چاره سه ری و په شیمان بوونه وش لی، ده بی چاره سه ری کی تی که لاو (مرگب) بی، که له چوار شت پیکدی:

- أ- به کرده وه بگهړپښه وه بو لای خوا.
- ب- دوی گهړانه وه چاکه کاري بکات.
- ج- ده ست به دین و پړسمانی خواهه بگری.
- د- که تا ئیستا ریای هه بووه، له مه و دوا بو خوا ساغو یه کلابیته وه.

له نوره کومنه/پښتو ته لیکل شوی

مکتبې مکتبې دې ښوونځی

نن مکتبې دې ښوونځی

عمل پاپیر/AlibiBapir

archive.org/details/@alibapir

www.alibapir.net

پښتو - عربي - کورني

عمل پاپیر/AlibiBapir

AlibiBapir

Google Play

App Store

کتابي

مکتبې مکتبې دې ښوونځی

مکتبې مکتبې دې ښوونځی

چه‌ند پرووداویکی گړنگی دواي جه‌نگی نوحود

هه‌رچه‌نده مسولمانان له جه‌نگی نوحوددا تیښکان به‌هوی چه‌ند کم‌وکورپیه‌کی خویانه‌وه، به‌لام نه‌و دهرس و پهنده‌ای، که له‌و جه‌نگه‌دا وهرده‌گیرین وه‌ک پیشتر گوتمان و ژوریکیشمان لی خستنه‌پروو، ژور گه‌وره‌ترن له‌و زهره‌رو زیانانه‌ی، که هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌و جه‌نگه‌دا کردیان، وه له‌دواي جه‌نگی نوحود کومه‌لیک پروودای گړنگ پرویانداوه له ژیانی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ، که هه‌شتیان لی ده‌خپه‌نه پروو:-

یه‌که‌م: غه‌زای (حمراء الأسد):-

(حمراء الأسد) شوینیکه هه‌شت میل له مه‌دینه‌وه دوروه، (طبرانی) به سه‌نه‌دیکی (صحيح) له (عبدالله بن عباس) وه ده‌گیریت‌هوه، ده‌لی: (لما رجع المشركون من أحد، قالوا لا محمداً قتلتم ولا کواعب أردفت، بئس ما صنعتم ارجعوا...) واته: کافره‌کان (به سهرکردایه‌تی - أبو سفیان-) دواي جه‌نگی نوحود، که گه‌رانه‌وه به‌ره‌و مه‌که‌ه، له به‌ینی خویاندا گوتیان: نه موچه‌مه‌دتان کوشت، وه نه کچانی تازه مه‌مک کردووتان به‌دیل گرتن، خراپترین شتتان کرد، با بگه‌رپینه‌وه سهریان...، له رپوايه‌تیکی دیکه‌دا هاتوه، که گوتوویانه: با بگه‌رپینه‌وه سهریان و به‌یه‌کجاری بنبریان بکه‌ین^(۱).

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۳۹).

جەنگی ئوحد لە ڕۆژی شەممە (١٥) ی شەوالی سالی سەیمە کۆچیدا ڕوویداوە، ئەو ڕۆژه، کە شەپەرکە کۆتایی پێهات قورەیشییەکان گەرانهو بەرهو مەککە، دواتر پیغەمبەر ﷺ بیستی (أبو سفیان) و سوپاکە ی بەتەمان بگەرێنەووە و هێرش بکەنەووە سەر مەدینە، بۆیە هەر ڕۆژی دواتر واتە ڕۆژی یەکشەممە (١٦) ی شەوال، پیغەمبەر ﷺ بریاریدا بەدوای دوژمن بکەوێ، بەلام رایگەیاند: با هیچ کەس بۆ ڕاوەدوونانی دوژمن ئەگەرمان نەیت، مەگەر کەسێک کە ئە جەنگی دوینیدا بەشداری کردووە، ئینجا پیغەمبەر ﷺ کە بۆخۆی بە چەند شوین بریندار بوو، وە هاوێلانێ بەرپێزیشی زۆربەیان بریندار بوون و هێ وایان هەبوو بەو ئەندازەیە برینەکە ی سەخت بوو کە دەبوایە یەکیکی دیکە هاوکاری بکات بۆ ئەو ی سواری و لاخ بێ یان بپروا، بەلام ویستیان فەرمانی پیغەمبەر ﷺ جێبەجێ بکەن، خۆیان ئامادە کرد بۆ ئەو شوینە ی کە پیغەمبەر ﷺ مەبەستییەتی، بۆیە دوایی خۆی پەرورەدگار چەند ئایەتیکی ناردە خوار ئە مەدحی ئەو کەسانەدا کە بە برینداریش ئامادەبوون فەرمانی پیغەمبەر ﷺ خوا ﷺ جێبەجێ بکەن، بەو شیوێە پیغەمبەر ﷺ و هاوێلانێ ڕۆیشتن تا گەیشتنە (حمراء الأسد)، و (عبدالله بن أم مکتوم) ی بەسەرپەرشتیاری مەدینە ی دانا، پیغەمبەر ﷺ ڕۆژانی دووشەممە و سێ شەممە و چوارشەممە لەو ی مایەو^(١).

لەوکاتەدا کە پیغەمبەر ﷺ لە ڕۆژی دابوو بەرهو (حمراء الأسد) گەیشتنە (معبد بن أبي معبد الخزاعي) کە ئەوکاتە کافر بوو، بەلام ئە دوایدا ئیمانی هێناوە، سەرەخۆشی ئە پیغەمبەر ﷺ کردو گوتی: بەراستی زۆرمان پێ ناخۆش بوو کە ئەو بەلایەتان بەسەر هات، دوایی (معبد) کە ئە پیغەمبەر ﷺ جیا بۆووە بەرهو لای مەککە ڕۆیشتن، گەیشتنە (أبو سفیان) و سوپاکە ی ئە شوینێک بەناوی (الروحاء) کە بەرهو مەدینە دەهاتن، (أبو سفیان) لێی پرسى ئە ی (معبد) دەنگو باس چییە؟!

(١) سەرچاوە ی پێشوو، ج ٣، ص (٣٩، ٤٠)، وە (البدایة والنهاية)، ج ٤، ص (٦٠).

نښه‌ویش گوتی: گه‌یشتمه موحه‌مده‌و هاوه‌لانی که به‌ره‌و ئیره‌ دین به سوپایه‌که‌وه، که له‌چه‌کدا خزیان بزرک‌دوه، وه‌کو شیري بریندار، زور به‌تووره‌یی به‌ره‌و پروتان دین! (أبو سفیان) گوتی: به‌راسته؟

(معبد) یش گوتی: به‌لئ به‌راستمه‌و نه‌گهر په‌له‌ نه‌که‌ی له‌ده‌ستیان ده‌ریازتان نابی، له‌وکاته‌دا کاروانیکي (عبد القیس) به‌لایاندا تیپه‌ری، (أبو سفیان) لیی پرسین: بو کوئ ده‌چن؟!

گوتیان: ده‌چین بو مه‌دینه، بو نه‌وه‌ی زه‌خیره‌ بئین.

(أبو سفیان) گوتی: من نامه‌یه‌کتان پیدا ده‌نیرم بو موحه‌مده‌و هه‌ندیك قسه‌یه بیگه‌یه‌نن، دوايي که هاتن بو مه‌که‌که‌ باری ولاخیک میوژتان ده‌ده‌می له‌بازاری (عکاظ)، له‌پاداشتی نه‌وه‌دا که نه‌و چهند قسه‌یه‌م بو بگه‌یه‌نن، نه‌وانیش گوتیان: باشه قسه‌کان چین؟!

(أبو سفیان) گوتی: به‌موحه‌مده‌و بلین: نه‌وه سوپای قوره‌یش به‌ره‌و پروتان دین بو نه‌وه‌ی به‌یه‌کجاری بنبرتان بکه‌ن، نجا کاتیک که نه‌و کاروانه‌ کاروانی (عبد القیس) گه‌یشته پیغه‌مبه‌ر ﷺ هاوه‌لانی به‌ریزی و نه‌و راسپارده‌یه‌ی (أبو سفیان) ی پی راگه‌یانندن، پیغه‌مبه‌ر ﷺ هاوه‌لانی نه‌وه‌لامدا نه‌م رسته‌یه‌یان فرموو: ﴿حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾، واته: (خوا به‌سمانه‌و چاکترین که‌سیش که خومانی پی بسپیرین خواجه) که نه‌مه پیش نه‌وه‌بووه بگاته (همراء الأسد)، دوايي ده‌گه‌نه نه‌وی و بو ماوه‌ی سی رۆژان نه‌وی ده‌می‌نیه‌وه، به‌لام (أبو سفیان) ترساو نه‌یتوانی بویان بیت، بویه پیغه‌مبه‌ر ﷺ هاوه‌لانی دواي نه‌و چهند رۆژه ده‌گه‌ری‌نه‌وه، له‌سه‌ری گه‌رانه‌وه‌یاندا بو مه‌دینه ده‌گه‌نه (أبو عزة الجمحي) که کارایه‌کی شاعیر و نه‌ جه‌نگی به‌دردا له‌لایه‌ن مسولمانانه‌وه به‌دیل گیرا بو، پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌بی به‌رامبه‌ر ئازادی کردبو، به‌لام دووباره‌ هاتبووه بو دژایه‌تی کردن و جه‌نگ کردن له‌گه‌ل مسولمانان، بویه هاوه‌لانی گرتیان و هی‌نایان بو خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌ویش پارایه‌وه‌و گوتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ی خوا نه‌م جاره‌ش ئازادم بکه‌ جاریکی دیکه‌ نایه‌مه‌وه بو دژایه‌تی تو، پیغه‌مبه‌ر ﷺ

تاوا وەلامی دایه‌وه، فەرمووی: **{وَاللّٰهُ لَا تُمْسَحُ عَارِضُكَ بِمَكَّةَ بَعْدَهَا وَتَقُولُ خَلَعْتُ مُحَمَّدًا مَرْتِنًا، اضْرِبْ عُنُقَهُ يَا زَيْرُ}**، واتە: سۆیند بە خوا بەرت نادەم، بچیە‌وه مە‌ککە‌و دەست بە سەمیلاندا بێنی و بلیی دوو جاران موخە‌مە‌دم هە‌لخە‌لە‌تاندو، زوبیر لە ملی بدە! دوا‌یی ئە‌م رە‌ستە‌یە‌ی فە‌رموو، کە ئیستا بۆ‌تە پە‌ند: ((لَا يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جَحْرِ مَرْتِنٍ))، واتە: (بە‌وادار نابێ دوو جاران لە کونی‌کە‌وه بگە‌زری)^(۱).

دوا ی ئە‌وه‌ی، کە پی‌غە‌مبەر ﷺ چۆ‌وه مە‌دینە ئە‌م نایە‌تانە‌ی بە بۆ‌نە‌ی (حمراء الاسد) هە‌و بۆ هاتنە خوار، کە مە‌دحییکی زۆری لە‌لایەن خوا ی پە‌روە‌ردگار هە‌و تێ‌دا‌یە بۆ ئە‌و ه‌اوە‌لە بە‌ریزانە‌ی کە لە‌وکاتە سە‌غە‌لە‌ت و نا‌رە‌حە‌تە‌دا بە برین‌دا‌رییە‌وه بە‌دە‌م بانگە‌وازی پی‌غە‌مبەر هە‌و ﷺ چوون، دە‌فە‌رموی: ﴿الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا اَجْرٌ عَظِيمٌ ۝۱۷۲﴾ **الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ اِيْمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ۝۱۷۳﴾** **فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةِ مِّنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمَسَّسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ۝۱۷۴﴾** **إِنَّمَا ذَلِكَ الشَّيْطَانُ يَخَوْفُ اَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُوا** **إِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ ۝۱۷۵﴾** آل عمران، واتە: ئە‌وانە‌ی کە بە‌دە‌م بانگی خوا و پی‌غە‌مبەر ی خوا‌وه چوون دوا ی ئە‌وه‌ی کە برینیان تێ‌بوو، بۆ ئە‌وانە‌یان کە چاکە‌کارن و ئە‌هلی پارێژن پاداشتی‌کی گە‌وره هە‌یە، ئە‌وانە‌ی کە خە‌لک پێ‌یان گو‌تن (کاروانە‌کە‌ی "عبد القیس") خە‌لکی بۆ‌تان کۆ‌بوونە‌وه ("ابوسفیان" و سوپاکە‌ی) لێ‌یان بترسین، بە‌لام ئە‌و هە‌رە‌شە‌یە ئی‌مانی زیاد کردن، (ئینسانی ئی‌مان‌دار لە سە‌ختی و نا‌رە‌حە‌تیاندا ئی‌مانە‌کە‌ی زیاتر ساغ دە‌بی‌تە‌وه، تی‌غی رە‌سە‌نیش هە‌تا زیاتر شتی پێ‌ی ببری تێ‌تر دە‌بی)، وە‌ گو‌یان: ﴿حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾ خوا بە‌سمانە‌و ئە‌و چاک‌ترین کارپێ‌ی سپێ‌ردرا‌وه، وە

سهره‌نجام به نیعمه‌ت و به خششیک‌ی زوری خواوه گه‌رانسه‌وه، (چونکه له‌وی بازار‌ی لی‌ بوو، کرپن و فروشتنیان کرد به قازانغیشه‌وه گه‌رانسه‌وه) هیچ نازاریکیان تووش نه‌بوو، به‌دوای په‌زامه‌ندیی خوا که‌وتن (که له‌وکاته‌دا په‌زامه‌ندیی خوا له‌ودا بووه، وه که به برینداریی برۆن به‌دهم بانگه‌وازی خواوه، چونکه ههمیشه په‌زامه‌ندیی خوا له جیبه‌جی‌کردنی فه‌رمانی خواو پیغه‌مبه‌ری خودایه) وه بیگومان خوا خواوه‌نی به‌خششی گه‌وره‌یه، دوا‌یی ده‌فه‌رموی: ﴿إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ. فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُوا إِن كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ﴾، واته: ئه‌وه شه‌یتانه که له دۆسته‌کانی خو‌ی ده‌تانترسی‌ن، له‌وان مه‌ترسی‌ن و له‌من بترسی‌ن نه‌گه‌ر ئیماندارن (واته: ئه‌وه‌ی ئیماندار بی‌ده‌بی‌ترسی هه‌ره زوری ته‌نیا له خوا بی‌نه‌که له غه‌یری خوا).

وه‌ک باس‌مان کرد هه‌رچه‌نده مسو‌لمانان له جه‌نگی ئو‌حوددا سه‌رکه‌وتنیان به‌ده‌ست نه‌هینا، به‌لام چه‌سپین و نازییه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ هاوه‌لانی له مه‌یداند‌او گو‌ی رایه‌لی و فه‌رمانبه‌ریی هاوه‌لانیشی، پاش روژیک له جه‌نگه‌که که پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمانی کرد به‌و هاوه‌لانه‌ی که له جه‌نگه‌که‌دا به‌شداربوو بوون، بۆ رویشتن به‌ره‌و (ج‌راء الأسد) و به مه‌به‌ستی رووبه‌روو بوونه‌وه‌ی سوپای کافره‌کان، ئه‌م هه‌لۆسته ئه‌وپه‌ری نازییه‌تی و ئیمانی پته‌وو دامه‌زراوی بۆ مسو‌لمانان ده‌گه‌یه‌نی، هه‌لاتن و پاشه‌کشه‌کردنی سوپای کافره‌کانیش به‌سه‌ره‌رشتی (أبو سفیان) بی‌هیزو پی‌زیی خو‌ی و سوپایه‌که‌ی ده‌سه‌لمینی.

دوه‌م: سه‌رییه‌ی (أبو سلمة المخزومي):-

یه‌کی دی له‌و روود‌اوانه‌ی، که له‌دوای جه‌نگی ئو‌حود روویان داوه له‌ مانگی (محرم)‌ی سائی چواره‌می کو‌چیدا، ئه‌وه بوو که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دوا‌ی ئه‌وه‌ی هه‌والی پیگه‌یشت، که (بنی‌أسد) به فه‌رمانده‌یی (طلحه و سلمة اب‌نی‌خو‌یلد) ده‌یان‌ه‌وی به‌سه‌ر مه‌دینه‌دا بده‌ن، هی‌زیک‌ی به فه‌رمانده‌یی (أبو سلمة المخزومي)

ناماده کړد، که (۱۵۰) جهنگاوهر بوو له کوچکهرانو پشتیوانان، وه پيى فهرموو: (سِرْ حَتَّى تَنْزِلَ أَرْضَ بَنِي سَعْدٍ، فَأَغْرِ عَلَيْهِمْ قَبْلَ أَنْ تَتَلَقَى عَلَيْكَ جَمْعُهُمْ) ^(۱)، واته: پر هه تا دهگهيه سهر زهميني (بني سعد) دوايي شه بهيغون بکه سهریان پيش نه وهى له سهرت کوينه وه، ئنجا (أبو سلمة) خوئى و جهنگاوهره کان رږيشتنو به سهرى دادانو مهرو مالاتيکى زوړى لئى به غه نيمه ت گرتن و به ده سته کوته وه گه پرايه وه بو مه دينه، دياره نه وه چالاکيهش دواى جهنگى ئوحد، نه به زين و نازايه تى هاوه لآن ده سلميني و په رږشيان بو دينى خوا دهرده خات.

سړيمه: کوشتنى (خالد بن سفيان الهذلي) له لايهن (عبدالله بن أنيس) وه:-

(عبدالله بن أنيس) که هاوه لئى زوړ نازاو چالاک بوو، پيغه مبهري ^{صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ} پيى فهرموو: بيستومه (خالد بن سفيان الهذلي) دهيه وئى سويا کوپکاته وه به سهر مه دينه دا بدا، ئيستا له (عرنة) يه بچو بيکوژه، واته: نه وه سهرى ماره که يه نه گهر نهوت کوشت، هه موو سوپاکه ي په رته وازه ده بئ و هيچيان بو ناکرئ.

(عبدالله) ده لئى: نه ي پيغه مبهري خوا ^{صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ} هه ندئ باسم بو بکه بو نه وهى بيناسم، چونکه تائيستا نه مبينيوه، پيغه مبهريش ^{صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ} چه ند نيشانه يه کى پي ده لئى و ده فهرموئ: نه گهر بينيشت موچرکيکت پيدائى و ده لرزى، (عبدالله) ده لئى: دواى نه وهى که پيغه مبهري ^{صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ} نيشانه کانى پي گوتم، چوم بو (عرنة) له وئى نه وه کابرايه م بينى به نيشانه کانى ناسيمه وه، به لام نه وه منى نه ناسى، لئى نزيك که و تمه وه، گوتى: تو کيى؟

منيش گوتم: بيستومه ده ته وئى سويا کوپکيه وه به سهر موچه مه دو هاوه لآنى دابده ي، منيش هاتووم بو لات نه گهر هاو کاريه کم پي بکري!!
نه وپش گوتى: به لئى، ده ي زوړ چاکه، به خير پيى!!

منیش تۆزىك له گەلیدا رۆیشتم و دوايى به شمشير ليمداو كوشتم، كۆمه له ئافره تىكى له ده ورپشت بوون به جيمه يشت، كه به سه ريدا بگريڻ، بۆخۆشم هاتمه وه^(۱).

بهو شيوه يه پيغه مبه ر ﷺ، كه بيس توويه تى دوژمن ده يه وئ هيزى بۆ كۆبكاته وه، پيش ئه وهى دوژمن به سه ريدا بدات لى نه گه راوه و خوى ده ستپيش خه رى كرد وه و به رنامه ي ئه وانى تىكدا وه و نيازى خراپه كارانه يانى پووجه ل كردۆته وه، هه ربۆيه ش گوتراوه: (هيزش بردن هۆكارى به رگريه).

چواره م: كاره ساتى (الرجيع) له سه ر ده ستى (عضل و القارة):-

يه كيك له رووداوه دئته زينه كان، كه له مانگى (صفر)ى سالى چواره مى كۆچيدا روويدا، كاره ساتى (الرجيع) بوو، له سه رده ستى دوو عه شيره ت به ناوى (عضل و القارة)، كه هاتن بۆ لای پيغه مبه ر ﷺ و گوتيان: ئه ي موحه ممه د هينديك له هاوه لانى به ريزت بنيره بۆ نيو ئيمه، چونكه خه لكه كه مان پييان خۆشه له ئيسلام شاره زا بن! پيغه مبه ريش ﷺ (۱۰) (۲) ده كهس له هاوه لانى به ريزى له گه لدا ناردن، فه رمانده يان (عاصم بن ثابت بن الأفلح) بوو، له گه ليان چوون تاگه يشتنه شوئييك به ناوى (عسفان) له وئ، عه شيره تيك به ناوى (بنو لحيان) له هۆزى (هذيل) به (۱۰۰) جهنگاوه ره وه هه ليان كوتايه سه ريان و له ئه نجامدا (۸) يان لى شه هيد كردن و دوو كه شيشيان لى به ديل گرتن و له گه ل خويان برديان بۆ مه ككه له وئ فروشتيان به قوره يشيه كان، بۆ ئه وهى ئه وانه ي كه جه رگ سووتاو بوون له تۆله ي كه سوكارى خوياندا بيانكوژنه وه، ئه و دوو هاوه له به ريزه ش (خبيص) و (زيد بن الدثنه) بوون،

(۱) التاريخ الإسلامى للحميدى، ج ۶، ص (۲۳).

(۲) بوخارىي ده لئ: ژماره يان (۱۰) كهس بووه له حه ديسى ژماره (۴۰۸۶) دا ئه و به سه رهاته ده گريته وه، به لام (ابن هشام) ده لئ ژماره يان (۶) كهس بووه، پروانه: ج ۳، ص (۷۸).

بہ سہرہاتی جہ نازہ کھی (عاصم) یش بہم شیوہیہ بووہ: دوا ی شہید بوونی،
قورہ یشیہ کان ویستیان پارچہ یہ ک لہ لاشہ ی (عاصم) بہرنہوہ، بوئوہ ی بیناسنہوہ و
لییان مہعلوم بی، کہ (عاصم) ہو کوژراوہ، بہلام بہ فہرمانی خوا کومہ لہ
زہردہ والہ یہ کی زور لہ لاشہ کھی ئالان و کہس نہ ی توانی نژیکی بیئتہوہ و نہ یانتوانی
پارچہ ی لی بکہنہوہ (۱).

(خبیب) یش ماوہ یہ ک لہ (سجن) دا ہیشتیانہوہ، دوا ی بریاریاندا بیکوژن، پیش
ئوہ ی بیکوژن داوا ی لی کردن مؤلہ تی بدن دوو رکات نویژ بکات، کہ نویژہ کھی کردو
سہلامی دایہوہ گوتی: بہ خوا ئہ گہر لہ بہر ئوہ نہ بوایہ بلین لہ مردنی دہترسی،
نویژہ کم زیاتر دریژ دہ کردہوہ، دوا ی گوتی (اللہم احصہم عدداً، واقتلہم بدداً، ولا
تبق منہم أحداً)، ئنجا کوشتیان (عقبہ بن الحارث) کوشتی، دوا ی (أبو سفیان) بہ
(زید) ی گوت: پیٹ خو ش نیہ مو حہ مہ دمان دہست بکہوئ و بیکوژین و تو ش لہ نیو
مال و خی زانت بی؟!

گوتی: نہ خی ر سویند بہ خوا نامہوئ من لہ نیو خی زانم دا بہ خو شی بژیم و
پیغہ مہ ریش در کینک بہ پییدا بچی.

(أبو سفیان) گوتی: (مارأیتُ فی الناس أحداً یحبُّ أحداً کحب أصحاب محمد
محمد) واتہ: ہیچکہ سم لہ نیو خہ لکدا نہ دیوہ کہ سیان ہیئندہ ی هاوہ لانی مو حہ مہ د
مو حہ مہ دیان خو شدہوئ، خو شبوی، (زید بن الثدنی) ش (صفوان بن أمیة) کروی لہ
تولہ ی بابیدا کوشتی (۲).

(۱) صحیح البخاری: ۴۰۸۶.

(۲) (السیرۃ النبویۃ لابن ہشام)، ج ۳، ص (۸۰).

پټنجه م: کاره ساتی (بئر المعونة):-

ئهم کاره ساته ش له مانگی (صفر) ی سالی چواره می کوچیدا بو^(۱)، وه کاره ساتی (الرجیع) دلته زین بو، که بیگومان نهو هاوه له به پرتانه ی لهو دوو کاره ساته دا شه هید بوون، له پری بانگه واز دا بو، چونکه نهوانه له شه ږدا نه کوژران، به لکو دوا ی نهو ی که پیغه مبه ر ﷺ ناردوونی بانگه واز بکنو خه لکک بؤ ئیسلام بانگ بکنو شه ریعته ی خویان لی حالی بکن، شه هیدیان کردوون.

کورتی پرو دا وه که به م شیوه یه یه: کابرایه ک به ناوی (أبو براء عامر بن مالک)، که به (ملاعب الأسنه) ناسرابوو، هاته خزمه ت پیغه مبه ر ﷺ پیغه مبه ریش ﷺ داوا ی لی کرد که مسولمان بی، به لام مسولمان نه بو، دواتر داوا ی له پیغه مبه ر ﷺ کردو گوتی: نه گهر هیندیک له هاوه لانی خو تم له گهل بنیری بؤ لای خه لکی (نجد) و بانگیان بکن بؤ ئیسلام، من پی م وایه به دهم بانگه وازه که ته وه دین، پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: مه ترسیم هیه خه لکی (نجد) غه دریان لی بکن، نهویش گوتی: من په نایان دده م، ثنجا پیغه مبه ر ﷺ (المنذر بن عمرو) و (۷۰)^(۲) له هاوه لانی له گهل نارد، لهو ی له (بئر المعونة) یه کی که له هاوه لان که ناوی (حرام بن ملحان) بو، نامه ی پیغه مبه ر ی ﷺ برد بؤ (عامر بن الطفیل)، که یه کی که بو له سه رانیان، به لام نهو کابرایه پیش نهو ی نامه که ی پیغه مبه ر ﷺ بخوینیتته وه، فهرمانی کردو (حرام بن ملحان) ی شه هید کرد، (حرام) که خوینی خوی بینی پیش مردنی گوتی^(۳): (الله اکبر فزت ورب الکعبه)، دوا یی (عامر) داوا ی له (بني عامر) کرد، که بچن و نهو خه فتا هاوه له ی پیغه مبه ر ﷺ بکوژن، به لام نهوان وه لامیان نه دایه وه و رازی نه بوون

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۸۶-۸۸).

(۲) صحيح البخاری: ۴۰۹۰، و: ۴۰۹۱، به لام (ابن هشام) ده لی: (۴۰) که س بوون.

(۳) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۸۸).

پہمانی (أبو براء) ^(۱) بشکینن، بہ لآم لہ (بنی سلیم) سی تیرہ بہ ناوی (عصیۃ، رعل، ذکوان) بہ دہنگیہ وہ ہاتن و لہو ہاوا لہ بہر پڑانہ یانداو شہریان لہ گہل کردن تا ہمہ مویان شہید کردن جگہ لہ (کعب بن زید)، کہ بہ برینداری دہربازی بوو و دواتر لہ جہنگی (خندق) دا شہید بوو، دواپی (عمرو بن أمیۃ الضمری) و (المنذر بن عقبۃ بن عامر)، کہ لہ دووری سہربازگہی ہاوا لانیان بوون، تہ ماشایان کرد بالندہ و قہلو دال لہو ناوچہ یہ بہ تاسمانیوہن کہ چوون بینیان ہاوا لہ کانیان ہمہ مو لہو شہید کراون، (المنذر) دہست دہکا بہ شہر لہ گہلیان تا شہید دہبی و (عمرو بن أمیۃ) ش بہ دیل دہگیری، تنجا کہ (عامر) زانی (عمرو) لہ (مضر) ہ، نازادی کرد، دواپی (عمرو) بہر پی دہکہوی بڑ مہ دینہ لہ ریگا دہگاتہ دوو نہ فہر لہ عہ شیرہ تی (بنی عامر) و ہر دوو کیان دہ کوژی، نازانی کہ ہوزی (بنی عامر) پہمانیان ہدیہ لہ گہل پیغمبر ﷺ، کہ دہگاتہ مہ دینہ و ہوا لہ کہ بہ پیغمبر ﷺ دہگہیہ نی، کہ ہاوا لان ہمہ مویان شہید کراون پیغمبر ﷺ زور دلتہ نگ دہبی، دواپی (عمرو بن أمیۃ) بہ پیغمبر ﷺ رادہ گہیہ نی، کہ لہ گہرانہ وہ لہ پیگادا دوو کہ سی کوشتوون، کہ ہر دوو کیان لہ (بنی عامر) بوون، پیغمبر ﷺ دہفہرموی: **{لقد قتلت قتیلین لأدینہما}**، واتہ: دوو کہست کوشتوون، کہ دہبی خوینہ کانیان بدہم! وہ خوینہ کانیان دہدات ^(۲).

(۱) عہ شیرہ تی (بنی عامر) ہاوپہیمان ہوون لہ گہل پیغمبر ﷺ لہ بہر تہ وہی و ہلامیان نہ داو تہ وہو بہ دہنگیہ وہ نہ چوون.

(۲) سہرچاوی پیشو، ج ۳، ص (۸۷).

شه شهم: (زينب) و (أم سلمة) بوون به هاوسهري پيغه مبهري ﷺ :-

يه كيكي ديكه لهو رووداوانه، كه له دواي جهنگي ثوحد روويانداوه، نهويه كه پيغه مبهري ﷺ دوو له هاوسه راني به پيږي هيناوه:

۱ - (زينب بنت خزيمة) :- كه به (أم المساكين) ناسراوه پيشتر خيږاني (عبدالله بن جحش) بوو كه له جهنگي ثوحدو دا شهيد كراوه، پيغه مبهري ﷺ له مانگي (رمضان) دا ماره ي كړو ته وه، (۸) مانگ له لاي بووه و پاشان كوچي دوايي كړدوه (۱).

۲ - (أم سلمة) :- كه پيشتر خيږاني (أبو سلمة) بووه له نه نجامي چوند برينيكدا كه له جهنگدا تي بوون، كوچي دوايي كړدوه، پاشان پيغه مبهري ﷺ (أم سلمة) ي ماره كړو ته وه.

كاتيك كه پيغه مبهري ﷺ نارديه لاي (أم سلمة) كه ماره ي بكا ته وه، گوتي: به پيغه مبهري خوا بلين ﷺ كه ته مه نم زوره و مندا لم هه، وه ثافره تيكم زور (غيره) م هه يه، ياني زور به هه ويدا ري نار هه ت دهم، هه روه ها هيچ كام له خزمه كانشم لي ره نين، پيغه مبهري ﷺ كه سيك (۲) راده سپري و ده لامي بو ده نيږي: كه له رووي ته مه نه وه لهو به ته مه ن تره، وه دهر باره ي مندا له كانشي با له گه ل خويدا بيانهي ني لهو ناگاي لييان ده بي، له باره ي هه ويدا ري شوه دووعا ده كا لهو نار هه تيه ي نه مي ني، وه خزمه كانشي هيچ كاميان پيان ناخوش نيه كه بي به هاوسهري لهو، به و جو ره ماره ي كړدوه، (۳) بيگومان پيغه مبهري ﷺ بي حيكمت نه بووه كه خيږاني هيندي له شهيداني هيناوه، بو ته وه ي مندا لي لهو شهيدانه و خيږانه كانيان بي سه رپه رشت

(۱) تفسير القرطبي ج ۴ ص (۱۶۶)، وه: (البداية والنهاية) ج ۴، ص (۱۱۰).

(۲) لهو كه سه عومره ي كوري خه تباب ده بي، خوا لي پي رازي بي، وهك له سه رچاوه ي پيشودا هاتوه.

(۳) بروانه: (البداية والنهاية)، ج ۴، ص (۱۱۰).

نه، و ه بؤ شهوې هاوه لانی به پړیزي چاو لهو بکن، نه وانش خیزانی شه هیدان ماره بکنه وه، و ه بؤ شهوې که هاوه لان له شه هیدبون نه تر سین و بیر له منداله کانیان نه که نه وه و بلین: دواي شه هیدبونمان خیزانو منداله کانمان بی سهرپه رشت ده میننه وه، و ه له ماره کرده وه و هینانی هه ر کام له خیزانه کانیدا گه لیک حیکمه تی سیاسیی و کومه لایه تی هه ن.

حوتهم: دهرکردنی تیره ی (بني النضير) له سالی چواره مدا:-

جوله که کان به رده وامو هه ر له سهره تاوه که وتبوننه دژایه تی ئیسلام و مسولمانانو وروفیل و نازاردانیان، دیاره به بی جهنگو کوشتارکردن، به لکو هه ر به پیلان نانه وه له دژیان، هه رچه نده به یمانیشیان له گه ل مسولماناندا هه بو!

هه لبه ته دواي روو به روو بوننه وه له گه ل (بني قینقاع) داو کوژرانی (کعب بن الأشرف) ترسان و تزیک له دژایه تی کردنیان گرتنه وه، به لام دواي جهنگی ئوحد که میك وره یان هاتو به روو ده ستیان کرده وه به غه درو فیل له دژی مسولمانانو په یوه نندی به ستن له گه ل مونافیه کانی (مه دینه) و موشریکه کانی (مه ککه) دا به نه یی.

و ه دواي روو دواي دلته زینی: (الرجیع و بئر المعونه) ش زیاتر ده ستیان به دژایه تی کرد، تا وای لیها ت ویستیان پیغه مبه ر ﷺ شه هید بکن.

(ابن هشام)^(۱) لهوباره وه ده لی: دواي شهوې (عمرو بن أمیة الضمري) دوو که سی (بني عامر) ی کوشت، که پیغه مبه ر ﷺ په یمانی له گه ل هه بوون و بریاریدا خوینی هه ر دوو کیانی بدات، بؤ شهو مه به سته پیغه مبه ر ﷺ چوو بؤ لای (بني النضير) که هاوکاری بکن بؤ دانی خوینی شهو دوو که سه، چونکه (بني النضير) له گه ل (بني عامر) دا هاوپه یمان بوون و به یی شهو په یمانه ش که له گه ل پیغه مبه ر ﷺ هه یانبوو پیویست بوو یارمه تی بدن، نه وانش گوتیان: باشه هاوکاریتان ده که ین شهی (أبا

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۸۹-۹۰).

القاسم)! دوايي كهوتنه ههولئ فيل و تهله نانهوه له دژي پيغه‌مبه‌ر ﷺ و له‌نيو خوياندا گوتيان: قهت موحه‌مه‌دما‌ن بهو شيويه ده‌ست نه‌كه‌وتوه، كي ده‌تواني سه‌ركه‌ويته سه‌ر ئه‌و بانه‌و تاشه به‌رديك به‌سه‌ر پيغه‌مبه‌ردا به‌رداته‌وه‌و بيكوژئ و نه‌جاتمان بي له‌ده‌ستي، (عمرو بن ج‌اش بن كعب) ناماده‌يي خوي بو ئه‌وكاره ده‌رده‌برئ، ئه‌و كاته‌دا پيغه‌مبه‌ر ﷺ چ‌ند هاوه‌ليكي به‌پيژي له‌گه‌لدا بوون له‌وانه: (أبو بكر و عمر و علي....) -ره‌زاي خويان ليبي-، خواي په‌روه‌ردگار پيغه‌مبه‌ري ﷺ له‌ فيل و داوي جووله‌كه‌كان ئاگادار ده‌كاته‌وه، بويه يه‌كسه‌ر هه‌لده‌ستي و ده‌گه‌پيته‌وه بو مه‌دينه.

هاوه‌لانيش ليي ده‌پرسن: ئه‌ي پيغه‌مبه‌ي خوا چي بوو؟ ئه‌ويش ده‌فه‌رموي: پيلانيكي ئاويان به‌ده‌سته‌وه بوو، دوايي پيغه‌مبه‌ر ﷺ (١٠) رۆژ مۆله‌تي دايه (بني النضير)، كه مه‌دينه چۆل بكهن، وه ئاگاداريشيان ده‌كاته‌وه كه دواي ئه‌و ماويه هه‌ر كاميكيان بميتته‌وه خويني حه‌لاله، چونكه په‌يمانيان شك‌اندوه، له سه‌ره‌تاوه (بني النضير) خويان كۆكرده‌وه كه برۆن، به‌لام (عبدالله بن أبي بن سلول) سه‌رژكي موناقيقه‌كاني مه‌دينه، وه‌لاميان بو ده‌نيړئ: ئيمه له‌سه‌رتان ده‌كه‌ينه‌وه‌و شه‌رتان له‌سه‌ر ده‌كه‌ين و شويني خۆتان به‌جي مه‌هيلن و په‌شيمانان ده‌كاته‌وه له‌ رۆيشتن، دواي ئه‌وه‌ي ئه‌و ماوه‌ي، كه پيغه‌مبه‌ر ﷺ بۆ دانا‌بوون ته‌واو بوو، وه چۆليان نه‌كرد له مانگي (ربيع الأول) سالي چواره‌مي كۆچيدا پيغه‌مبه‌ر ﷺ هيرش ده‌كاته سه‌ريان و بو ماوه‌ي (٦) رۆژ ئابلوقه‌يان ده‌دا بو ئه‌وه‌ي وره‌يان برپوخئ و شوينه‌كه‌يان به‌بي شه‌ر به‌جي به‌يلن.

وه پيغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمان به‌ هاوه‌لان ده‌كا كه هه‌نديك له‌و دارخورمايانه‌يان بېرن كه بو روه‌به‌روو بوونه‌وه دژايه‌تيكردني مسولمانان به‌كاريانده‌يتان، دواي ئه‌وه‌ي (بني النضير) ئاوميد بوون له‌وه‌ي ده‌ستيان پي بكريته‌وه، داوا له‌ پيغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌كهن، كه رييان پي بدات له مه‌دينه برۆن، ئنجا پيغه‌مبه‌ر ﷺ رييان پي ده‌دا، به‌مه‌رجي هه‌ر كاميكيان بۆي هه‌يه باري خوشتريك له‌گه‌ل خوي به‌ري و برپا جگه له‌ چه‌ك،

ئه‌وانیش بی‌ش رویشتیان به‌دهستی خو‌یان زور له خانووه‌کانیان پروو‌خاندن و رو‌یشتن بو (خبیر) و هیندی‌کیش بو (شام) وه که‌سیان مسولمان نه‌بوو، جگه له (یامین بن عمیر و أبو سعد بن وهب)، که مال و سامانی‌شیان وه‌کو خوی مایه‌وه.

جا ده‌باره‌ی ئه‌و پروو‌داوه‌ی ده‌کردنی (بنی‌النضیر) خوی په‌روه‌ر‌دگار چه‌ند نایه‌تیکی له سه‌ره‌تای سووره‌تی (الحشر)، ناردنه خواری وه‌که ده‌فه‌رموی: ﴿هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَتْهُمْ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِ الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ... ﴿٥﴾﴾ الحشر، هه‌روه‌ها ده‌باره‌ی مونا‌فقه‌کانیش (عبدالله بن اُبی بن سلول) و پی‌ه‌که‌ی، خوی کار‌به‌جی نایه‌ته‌کانی (۱۱ تا ۱۷) له سووره‌تی (الحشر) ناردنه‌خوار وه‌که ده‌فه‌رموی: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١١﴾ لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُولَيَنَّ الْأَدْبَارُ ثُمَّ لَا يَنْصُرُونَ ﴿١٢﴾﴾ الحشر، واته: ته‌ماشای ئه‌وانه‌ناکه‌ی، که مونا‌فیقن به‌برایه‌کانی خو‌یانیان له خاوه‌ن کتیبه‌کان (جووله‌که‌کان، چونکه له کوف‌دا برا بوون)، ده‌لین: ئه‌گه‌ر وه‌ده‌ری بن‌رین ئیمه‌ش له‌گه‌ل‌تان دینه‌ده‌ری، وه هه‌رگیز فه‌رمان‌به‌ریی که‌س ناکه‌ین له دژی ئیوه، وه ئه‌گه‌ر جه‌نگی‌ستان له‌گه‌ل‌دا بکری سه‌رتان ده‌خه‌ین، به‌لام خوا شایه‌دی ده‌دا، که ئه‌وان درۆ ده‌که‌ن...، وه له‌راستی‌دا درۆیان‌کردو ئه‌وه‌بوو، که جووله‌که‌کانی (بنی‌النضیر) به‌هوی خیانه‌تی خو‌یانه‌وه ده‌کران و مونا‌فقه‌کانیش شه‌ریان له‌سه‌ر نه‌کردن و یارمه‌تیان نه‌دان و له‌گه‌ل ئه‌وان مه‌دینه‌یان به‌جی نه‌هیشت و له مال و حالی خو‌شیان‌دا مانه‌وه و درۆیان له‌گه‌ل‌دا کردن!

هه‌شتم: قه‌ده‌غه‌کرانی شه‌ړاب (م‌ه‌ی):-

شه‌ړاب (م‌ه‌ی) به چوار قو‌ناغ قه‌ده‌غه‌کراوه:-

قو‌ناغی په‌که‌م: خ‌وای په‌روه‌ر دگار ته‌نیا ئاماژه به به‌روبوومی خورماو ترئ ده‌کات،

وَهٰکَ لَهٗ سُوْرَهٗ تِی (النحل) دا ده‌فه‌رموئ: ﴿وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخْلِ وَالْاَعْنَبِ

نَتَّخِذُوْنَ مِنْهُ سَکَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا...﴾ (النحل، ۶۷) واته: ئیوه له خورماو ترئ

مادده‌یه‌کی سه‌رخ‌وشکه‌رو پ‌وزییه‌کی باش دروست ده‌که‌ن، که‌واته: ئهو مادده

سه‌رخ‌وشکه‌ره ر‌زقیکی باش نیه، ئه‌وه‌ش ئاماژه‌یه‌که شه‌ړاب (مادده‌ی

سه‌رخ‌وشکه‌ره) و خ‌واردنه‌وه‌یه‌کی باش نیه.

قو‌ناغی دوو‌ه‌م: خ‌وای بی‌وینه ده‌فه‌رموئ: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ

فِيْهِمَا اِثْمٌ کَبِيْرٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ وَاِثْمُهُمَا اَکْبَرُ مِنْ نَّفْعِهِمَا...﴾ (البقرة، ۲۱۹) واته:

ئهی موحه‌مه‌د! ده‌رباره‌ی شه‌ړاب و قومار پرسیارت لی ده‌که‌ن، بلئ:

گوناحی‌کی گه‌وره‌یان تی‌دایه‌وه‌ه‌ندئ سو‌ودیشیان تی‌دایه‌ بو‌خه‌لکی، به‌لام

گوناحه‌که‌یان گه‌وره‌ترو زیاتره له قازانجیان، ئه‌وه‌ش ئاماژه‌یه‌کی دیکه‌یه بو‌خرابی

شه‌ړاب و لی دوور که‌وتنه‌وه‌ی.

قو‌ناغی سی‌یم: خ‌وای کاربه‌جئ له سو‌وره‌ت‌ی (النساء) دا ده‌فه‌رموئ: ﴿يَتَّيْمُوا الَّذِيْنَ

ءَامَنُوْا لَا تَقْرَبُوْا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُكَرٰى...﴾ (۴۳) واته: ئهی ئه‌وانه‌ی

ئیمانتان هی‌ناوه به‌سه‌رخ‌وشی ن‌زیک‌ی نویژ مه‌که‌ون، د‌وای هاتنه‌ خواره‌وه‌ی ئهم

ثایه‌ته ب‌ویان نه‌بوو له نی‌وان نویژه‌کانی نی‌وه‌پ‌وو عه‌سرو شی‌وان و خه‌وتناندا...

بخ‌ونه‌وه، ده‌بو‌ویه یان له‌د‌وای نویژی خه‌وتنان خ‌واردبایانه‌وه، یان له‌د‌وای نویژی

به‌یانی، ب‌و‌ئ‌ه‌وه‌ی بو‌نویژی به‌یانی، یان نی‌وه‌پ‌وو سه‌رخ‌وشی به‌ریاندا، که‌واته: له‌م

قو‌ناغه‌دا ماوه‌ی خ‌واردنه‌وه که‌مکرایه‌وه.

قرناغى چواره م: دواچار خواى زاناو شاره زاله نايه تى (۹۰ و ۹۱) سوورته تى

(المائدة) دا فهرموى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَمُ

رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ

يُوقِعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ

فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْهَوُونَ ﴿٩١﴾﴾، واته: ئه ى ئهوانه ى ئيمان تان هيناه! بېگومان شه پرابو

قومارو صه نه مه كانو زه له مه كان^(۱) ئه وانه هه موو له كرده وى شه يطانن خوتانى

لى دوور بگرن بو ئه وى سهر فراز بن، بېگومان شه يتان دهيه وى دوژمنايه تى وړقو

قينه تان له نيودا بلاوېكاته وه به وى شه پرابو قومار وه، وه له زيكرى خوا لاتان

بداو له نويژ دوورتا نبخاته وه، جا ئايا هه ر ده ست هه لئاگرن؟! ئه وړژه ى كه ئه م

نايه ته هاته خوار، مسولمانان ئه و دهر و كوپه و گوزانه ى كه تا ئه وكاته شه پرايان

تيډا ده خواره وه و تياندا هه لده گرت، هه موويان شكاندن^(۲).

دياره بويه ش ناوا به ئاسانى ده ستيان لى هه لگرت، چونكه پيشتريمان له دل و

درونياندا ره گ و ريشه ى داكوتا بو، وه هه ر كه سو كو مه ل و ميلله تيكيش ئيمان له

دل و دروونياندا بچه سپى و جيگيربى، ئه وه هه ر فه رمانيك له خوا وه ده رچى، يه كسه ر

جيبه جيبى ده كهن.

(۱) (أزلام) كوى (زلم ه)، كه (قدح) يشى پى ده گوتري و، بو جوړه قومار تيك به كاريان هيناون، پروانه: (المصباح المنير...)، ص (۳۹۸).

(۲) پروانه: سهر چاوه ى پيشوو، ص (۳۹۸-۳۹۹).

چه ند پرود او یکی گړنگ پیښ جهنگی نه حزاب

ئو پرود او انه یی ناما ژه یان پی ده کهن، ده که ونه پیښ جهنگی (نه حزاب)، که به جهنگی (خنده ک) یش به ناویانگه، که شهش پرود او ی گړنگن، جا هر چه نده (ابن هشام) غه زای (بنو المصطلق) ی خستو ته دوا ی جهنگی (نه حزاب)، به لام زور له میژوو نووسانی دیکه، بو وینه: (ابن سعد، البلاذري، ابن القیم، ابن حجر، ابن کثیر) غه زای (بنو المصطلق) یان خستو ته پیښ جهنگی نه حزاب وه.

یه که م: غه زای (ذات الرقاع) له سالی (۴) ی کوچیدا :-

هو ی ناو نرانی ئو غه زایه به (ذات الرقاع) ئو هیه که (أبو موسى الأشعري) باسی ده کات و (بخاري) لیی ده گړ پیته وه ده لی: ئیمه ئو غه زایه دا به پیښ شهش نه فهر له خوشتریک به نوره سوار ده بووین، بویه په رومان له پییه کانمان ده لاندو له جیاتی پیلاو پینه په رومان ده کرده پیمان، هر له بهر ئو شهش به (ذات الرقاع) ناو نراوه، چونکه (رقعة) یانی پینه، جا یان پیان پینه پینه بووه، یان په رومان له پیان لاندو له جیاتی پیلاوان، هندی کیش ده لین ئو شوینه ی ئو جهنگی لی بووه هندی کی رهش و سپی بووه، وه پینه پینه و ابووه، به لام ئو رایه ی (أبو موسى) زیاتر ریی تیده چی^(۱).

(ابن هشام)^(۲) ده لی: دوا ی ئو هیه که پیغه مبر صلی الله علیه و آله (بنی النضیر) ی له مه دینه ده ر کرد و هندی ک چوون بو خه یبه رو هندی کیش چوون بو شام، مانگی (ربیع الثاني) و هندی کیش له (جمادی الأولى) له مه دینه دا مایه وه، ئو ماوه یه دا هوالی پیگه یشته که (بنی محارب و بنی ثعلبة) له (غطفان) سوپایه کی زوریان کو کردو ته وه خو

(۱) صحيح البخاري: ۴۱۲۸.

(۲) (السيرة النبوية لابن هشام) ج ۳، ص (۹۷-۱۰۰).

ناماده ده کهن بۆ ئه وه ی شه به یخوون بکه نه سه ره مه دینه، پیغه مبه ریش ﷺ وه کو ئینسانیکی زۆر شاره زا، که ئه وه هه والانه ی ده بیست، ده ست پیشخه ریی ده کرد له بلاوه پیکردن و زه بر لی دانی دوژمنانیداو پیش ئه وه ی ئه وان خو یان کۆبکه نه وه به سه ریدا ده دان.

به و پییه پیغه مبه ر ﷺ به ره و (نجد) که وته ری و (أبو ذر الغفاري) یان (عثمان بن عفان) ی له مه دینه له شوی ئی خو ی دانا، ئنجا به ری که وتن و له شوی ئیک به ناوی (نخل) تووشی کۆمه لیککی زۆر له (بني غطفان) بوون، به لام که که وته نه به رانه ر یه ک، شه رو کوشتار له نیوانیاندا رووی نه داو له سوپای مسو لمانان ترسان و خو یان په نادا، هه ره له وه غه زایه شدا بوو که نویژی ترس دانراوه بۆ مسو لمانان، وه ک (جابر بن عبدالله) ده گپێتیه وه ده لی: ﴿فنودي بالصلاة، فصلی بطائفة ركعتين، ثم تأخروا، وصلى بالطائفة الأخرى ركعتين، قال: فكانت لرسول الله ﷺ أربع ركعات، وللقوم ركعتان﴾ رواه البخاري ومسلم^(۱)، واته: بانگدرا بۆ نویژ، پیغه مبه ر ﷺ هاوه لانی به ریژی کردۆته دوو به ش، به شیکیان به ره و رووی دوژمن وه ستان، دوو رکات نویژی بۆ به شیکیان کرد، ئنجا ئه وان کشانه وه دوایی دوو رکات نویژی به وانیه ی دی کرد، به و شیوه یه پیغه مبه ر ﷺ چوار رکاتی کردو هاوه لانی ش دوو رکات.

هه ره به و بۆنه یه وه خوی زاناو شاره زا ئه م ئایه ته ی سووره تی (النساء) ی ناردۆته خوار که ده فه رموی: ﴿وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَذَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ

عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ
وَتُخَذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٠٢﴾ النساء، که باسی یه کیك
له جوړو چوڼیه تییه کانی نویژی ترس (صلاة الخوف) ده کات، دیاره پیغه مبهړ ﷺ بو
جیبه جی کردنی نویژی ترس (صلاة الخوف) چند شیوه یه کی داناوه، بو وینه: نه گهر
دوژمن له روکاری قیبله بووې، نویژی به هه موویان دابه ستوه هه ندیکیان چوونه
ړکوع و سه جده نهوانی دیکه هر به پیوه بوون، تا نهوانه ی که چوونه ړکوع و
هه لده ستنه وه و بهو شیوه یه، یان پیغه مبهړ ﷺ نویژی به به شیک له هاوه لانی
دابه ستوه نهوانه ی دیکه له بهرو رووی دوژمن بوون، ئیدی پیغه مبهړ ﷺ ړکاتیکی
به وانه کردوه که له سه ره تاوه له گهل نهو نویزه که یان دابه ستوه، دواپی که بو ړکاتی
دووه م هه ستاوه ته وه، تا قمی یه کم نویزه که یان بوخویان ته واکر دوه و پیغه مبهړ
ش ﷺ هر بهو شیوه یه بووه و تا قمی دووه م هاتوون نویژیان له پشت پیغه مبهړ ﷺ
دابه ستوه ړکاتی دووه میان له گهلئ کردوه، که پیغه مبهړ ﷺ سه لامی داوه ته وه
نهوان ړکاتی دووه می خویان کردوه، که واته: هر کومه له ړکاتیکیان به جه ماعت
له گهل پیغه مبهړ ﷺ کردوه، وه هیندیک جار پیغه مبهړ ﷺ نویژی ترسی به چوار
ړکات و هیندیک جار یش به دوو ړکات کردوه، وه (مسلم) گپراویه ته وه ^(۱).

هر لهو غه زایه دا (ذات الرقاع) به سه ره تاتیکی دیکه روید او ده، که (مسلم) ^(۲)
دهی گپری ته وه و ده لئ: پیغه مبهړ ﷺ له سیبه ری دره ختیک ئی سر احه تی کردوه و
شمشیره که شی به داره که دا هه لواسیوه، کابرایه کی کافر ده چی و شمشیره که ی له کالان
ده ردینئ و ئی راس ته ده کاته وه و ده لئ: ئایا ئیم ناترسی؟! پیغه مبهړ ﷺ
ده فهرموئ: نه خیر، کابرا ده لئ: کی ده تپاریزئ له من؟ ده فهرموئ: خوا، نجا هاوه لانی
هه ره شیان لی کردو نهویش شمشیره که ی خسته وه کالان، وه نهو ئایه ته ی سووړه تی

(۱) صحیح مسلم: ۱۹۴۵.

(۲) صحیح مسلم: ۱۹۴۶، وه (صحیح البخاری): ۴۱۳۶.

(المائدة) بهو بؤنه یهوه هاته خوار، که دهفه رموی: ﴿يَكَايُهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اُذْ كُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ هُمْ قَوْمٌ اَنْ يَّبْسُطُوا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ ۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾﴾، واته: نهی نهوانه ی، که ئیمانان هیناوه یادی چاکه ی خوا بکن بهسه ر خوتانه وه، کاتیک که کهسانیک ویستیان دهست دریتی بکنه سه رتان، بهلام خوا دهستی نهوانی گیرایه وه، وه پاریز له خوا بکنو با ئیمانداران ته نیا پشت به خوا ببهست^(۱).

دووم: غهزای بهدري دووم له (شعبان) ی سالی (۴) ی کزچیدا:-

له کوتایی جهنگی (نوحود) دا (أبو سفیان) داوای له پیغه مبه ر ﷺ مسولمانان کرد که بؤ سالی ناینده له بهدر بهیهک بگه نه وه، پیغه مبه ریش ﷺ فه رموی باشه. هه ر بؤیه پیغه مبه ر ﷺ به هه زارو پینج سه د که سه وه به ره و بهدر چوو، بؤ نه و (موعد) ه ی که له گه ل (أبو سفیان) هه یان بوو، ئالای جهنگی دایه دهست (علي بن أبي طالب) و له جیی خوشی له (مه دینه) (عبدالله بن رواحه) ی دانا به براگه وه. له شکری مسولمانان ههشت رۆژ له (بهدر) له شوینه ی که له گه ل (أبو سفیان) دیاری یان کرد بوو مایه وه و چاوه رپی نهوانی کرد، بهلام (أبو سفیان) که دوو هه زار کهسی له گه ل بوو، هه رچه نده هه تا (عسفان) هات، بهلام له وئ به بیانوی جوراوجۆر گه رایه وه به قوره یشییه کانی گوت: نهی کۆمه لئ قوره یش ئه م سال سالیکی قاقرو بی به ره هه مه و پیمان وه نایه ت، با بگه ریینه وه بؤ مه که وه سالیکی دیکه ده چین بؤ نه و موعیده مان.

بهو شیوه یه به بیانوی نه هاتی ساله وه (أبو سفیان) گه رایه وه نه ویرا روه به روه ی مسولمانان بیته وه و، سوپای ئیسلامیش به سه ر کردایه تی پیغه مبه ر ﷺ به

سەربەرزىيە و ورەي دامەزراوۋە گەپانەوۋە بۆ (مەدىنە)، بىلەن پەيغەمبەر كە پەشتەر دۆڭمەننى ئىسلام دەھاتنە سەر مەسۇلمانان و زۆريان ئەخۇرادەبىنى، ئەم بەسەرھاتەدا دەردەكەوئى، كە ئە دەرهوۋە دور ئە مەدىنەش كافرەكان ترساون، كە پۈۋبەپۈۋى مەسۇلمانان بىنەوۋە^(۱).

سىيەم: غەزاي (دومە الجندل):

دوای ئەوۋەي پەيغەمبەر ﷺ ئە غەزاي بەدرى دوۋەم گەپانەوۋە، ماۋەي شەش مانگان ئە مەدىنە مایەوۋە، دوایی بىستى كە ھۆزەكانى دەۋرۋەرى (دومە الجندل) رېڭرىي دەكەن و ئەوۋەي بە ویدا پروات تالانى دەكەن و خەللىكىشىيان كۆكردۆتەوۋە دەيانەوئى بەسەر (مەدىنە) دا بدەن، بۆيە پەيغەمبەر ﷺ بەھەزار كەسەوۋە ئە كۆتايى مانگى (ربيع الأول) سالى پىنچەمى كۆچىدا بەرە (دومە الجندل) بەرئى كەوت، كە بەرە باكور (۱۵) رۆژ رېڭا، يان (۴۵۰) كەم ئە (مەدىنە) دەۋرە، پىنچ رۆژ رېڭاي مابوۋ بگاتە (دمشق)، كە ئەۋكاتە پايتەختى دوۋمى دەۋلەتى رۆمى رۆژھەلات بو، وە ئەو ماۋەيەدا (سباع بن عرفطه الغفاري) وەكو بەرپرس ئە مەدىنە بەجىھىشتىبو.

دوای ئەوۋەي كە پەيغەمبەر ﷺ كەيشتە (دومە الجندل) و ماۋەيە كىش ئەوئى مایەوۋە، ئەۋانەي كە دۆڭمەن و ناحەزبون دوركەوتبۇنەوۋە رايانكرد بو، بۆيە بەبى ئەوۋەي كۇشتار پۈۋىدا، پەيغەمبەر ﷺ گەپانەوۋە بۆ مەدىنە كۆمەللىك مەرو مالاتى ئەۋانى بە غەنىمەت ئەگەل خۇيدا ھىنايەوۋە^(۲).

(۱) بىروانە: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص ۱۰۰-۱۰۱، وە (البدایة والنہایة)، ج ۴، ص ۱۰۷-۱۰۹.

(۲) ھەردوۋك سەرچاۋەي پىشۋو، ج ۳، ص ۱۰۲، وە ج ۴، ص ۱۱۲.

چوارم: غزای (بنو المصطلق) له لای سهرچاوه ی (المریسیع) :-

(بنو المصطلق) لقیکن له (خزاعة)، هو ی روودانی نهو غزهویهش نهو هوبو که:

أ/ (بنو المصطلق) له جهنگی ئو خوددا هاوکاری قوره یشییه کانیان کردو یارمه تیایان دان، له دژی مسولمانه کانو به شدارییان کرد له جهنگه که دا.

ب/ نهوان کونترولی ری می که که یان کردبوو، وه بوو بونه به به ستيك له بهرام بهر مسولماناندا، که بتوان هاتو چوی (مه که که) بکه ن.

ج/ پیغه مبه ر ﷺ هه والی پی گه یشتبوو، که (بنو المصطلق) هی ز کوډه که نه وه بو نه وه ی به سهر (مه دینه) دا بده ن.

بویه پیغه مبه ر ﷺ له مانگی (شعبان) ی سالی پیج به می کوچیدا به (۷۰۰) مواهیدو (۳۰) سی نه سپ سواره وه - که نه وکات نه سپ که مبه وه ولاخیکی کاریگر بووه له جهنگدا - بویان چووه له سهرچاوه ی (المریسیع) له گه ل کافره کان به یه که گه یشتوو دوا ی کوشتاریکی که م (بنو المصطلق) تی کشکا ونو پیغه مبه ریش ﷺ مه رو مالآت و مالو منداله کانیشی به غنیمه ت گرتوون، له و باره وه (بخاری)^(۱) و نه م ده قه ی ناوا هی ناوه: (... إن النبي ﷺ أغار علی بني المصطلق وهم غارون، وأنعامهم تسقى علی الماء، فقتل مقاتلتهم، وسبى ذراریهم، وأصاب یومئذ جویریة)، واته: پیغه مبه ر ﷺ هی رشی کرده سهر (بنو المصطلق)، که نهوان بی ناگابوون، وه مه رو مالآتیان نه وکاته ناو ده درا له سهر ناو، جهنگا وه ره کانی کوشتن (هی نندیکش رایان کرد)، وه ژنو منداله کانیشیانی به غنیمه ت گرتن، وه له و روزه دا (جویریة بنت الحارث) کچی سه رۆک عه شیره تی (بنو المصطلق) به دیل گیرا وه، (مسلم) یش نه م به سه رهاته ی باس کرده ^(۲)، جا زانایان باسیان کرده، که چو ن

(۱) صحیح البخاری: ۲۵۴۱.

(۲) صحیح مسلم: ۴۴۹۴.

پيغهمبر ﷺ له بې‌ناگاييدا به‌سهريدا داون، رووني ده‌که‌نه‌وه‌و ده‌لښ: هه‌رچه‌نده نه‌وان بې‌ناگابوون که پيغهمبر ﷺ بويان ده‌چي، به‌لام پيشتري نه‌وان هي‌زيان کو‌کردوته‌وه که به‌سهر مه‌دينه دا‌بدنه‌و هي‌رش بکه‌نه‌و سهر پيغهمبر ﷺ، نه‌گه‌رنا پيغهمبر ﷺ شه‌ري له‌گه‌ل هي‌چ هو‌زو تيره‌يه‌کدا نه‌کردوه تا ناگاداري نه‌کردبڼه‌وه‌و بانگيان نه‌کا بو‌ ئيسلام، پاشان پيغهمبر ﷺ (جويريۀ بنت الحارث) دواي نازادکردني هي‌نای‌و کردی به‌ هاوسه‌ري خو‌ی.

دوايي هاوه‌لانی به‌ري‌زش نه‌و ئافره‌تو مندالانسي (بني المصطلق) که که‌تبونه لايان، هه‌مويان نازادکردنو گو‌تيان: مادام نه‌وانه‌ بوون به‌ خه‌زووري پيغهمبر ﷺ بو‌ ئيمه‌ جوان نيه‌ نه‌وانه‌ بکه‌ينه‌ ديلو کو‌يله‌.

(عائيشه) دا‌يکي مسولمانان له‌وباره‌وه، ده‌لښ: هي‌چ ئافره‌تي‌ک به‌قه‌ده‌ر (جويريۀ) -خوا لښي رازي بڼ- به‌ به‌ره‌که‌ت نه‌بووه، چونکه‌ به‌هو‌ی نه‌وه‌وه هه‌موو قه‌ومه‌که‌ی نازاد کراون، دواي‌ش خه‌لکي‌کی زور له‌ (بني المصطلق) مسولمان بوون، سه‌رو‌کی عه‌شيره‌ته‌که‌ش (الحارث) باو‌کی (جويريۀ) به‌هه‌مان شي‌وه مسولمان بوو، که نه‌مه يه‌کي‌ک بوو له‌و هي‌کمه‌تانه‌ی که پيغهمبر ﷺ (جويريۀ)ی کردوته‌و هاوسه‌ري خو‌ی، که کچی سه‌رو‌ک عه‌شيره‌تي (بني المصطلق) بوو^(۱).

پي‌نجه‌م: هه‌ول‌دانی مونافيقه‌کان بو‌ نازاوه‌نانه‌وه له‌ني‌وان کو‌چکه‌رانو

پشتيواناندا له‌ غه‌زای (بنو المصطلق) دا^(۲):-

هه‌رچه‌نده مونافيقه‌کان له‌ غه‌زاکانی پي‌شوو خو‌يان دوا ده‌خست، به‌لام نه‌مجاره‌يان که بيني‌يان مسولمانان له‌ سه‌رکه‌وتن دان، به‌مه‌به‌ستي ده‌ستگير بووني غه‌نيمه‌ت،

(۱) البداية والنهاية، ج ۴، ص (۱۸۶-۱۹۰).

(۲) پروانه: (صحيح البخاري): ۴۹۰۵، وه (صحيح مسلم): ۶۵۲۶، وه (المصباح المنير...)، ص (۱۴۰۷-۱۴۰۸).

خەلکیکی زۆریان لەو غەزایەدا بەشدارییان کرد، دوا ی ئەوێ مسوڵمانان سەگەوتیان بە دەستەینا لای ئاوی (مریسیع)، مونا فیکەکان ویستیان کێشە لەنیوان کۆچکەرانی و پشتیواناندا دروست بکەن، (زەیدی کورێ ئەرقەم) دەلێ لەو غەزایەدا گویم ئە (عبدالله بن أبي) بوو دەیگوت: ھاوکاری ھاو ئەلانی پیغەمبەر ﷺ مەکەن بۆ ئەوێ ئەگەلێ نەمێنن و دەوری چۆل بکەن و ئەگەر گەڕاینەوێش بۆ (مەدینە) دەبێ ئیمە ی بە دەسەلات پیغەمبەر ﷺ ھاو ئەلەکانی کە زەلیلن لەشارەکەمان دەربکەین، دوا ی پیغەمبەر ﷺ ئەو ناگادار کرایەو، ئەویش (عبدالله) و هیندیک ئە مونا فیکەکانی بانگ کرد لەسەر ئەو قسەییە، بەلام ئەوان سویندیان خوارد کە ئەو قسەییەیان نەکردو، ئیدی بەبوێنەییەو سووڕەتی (المنافقون) ھاتەخواری کە ئاوا دەست پێدەکات: ﴿إِذَا

جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ ﴿١﴾ (جابر بن عبدالله الانصاری) یش سەبارەت بەروداوێک لای ئاوی (مریسیع) دەلێ: یەکیک ئە کۆچ کەرانی ئە یەکیکی پشتیواناندا دوا یی ھەردوو لا بانگی خەلکی خۆی کرد بۆ ھاوکاری، واتە: کۆچکەرانی و پشتیوانان، کە پیغەمبەر ﷺ ئەوێ بیست فەرمووی: {مَا بَالُ دَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ... دَعْوَاهَا فَانْهَا مُنِئَةً؟} (بۆ بانگەشە ی نەفامیی دەکەن ئەوێ واز لێینن، چونکە بۆگەنە (واتە: ئەو جۆرە بیرو راو قسانە بۆگەنن؟)، کە (عبدالله بن أبي) ئەوێ بیست گوتی: چۆن کۆچکەرانی ئەوێ دەکەن؟ سویند بە خوا کە چووینەوێ مەدینە، دەبێ ئیمە ی بە دەسەلات ئەوانی زەلیل دەربکەین، (عوامەری کورێ خەتتاب) یش کە ئەو قسەییە ی سەرۆکی مونا فیکەکانی بیست گوتی: ئە ی پیغەمبەر ﷺ لێم گەڕێ با لەگەردنی ئەو مونا فیکە بدەم، پیغەمبەر ﷺ فەرمووی: {دَعَا لَا يَحْدُثُ النَّاسُ أَنَّ مُحَمَّدًا يَقْتُلُ أَصْحَابَهُ}، واتە: (لێی گەڕێ با خەلک نەلێ موحەمەد ھاو ئەلانی خۆی دەکوژی).

له ریوایه‌تی‌کدا هاتوه، که عومەر داوا له پیغمه‌مبەر ﷺ ده‌کات فه‌رمان بکات به (عبدالله بن بشر)، که له خه‌زهره‌جیه‌کانه، که (عبدالله بن ابی) بکوژی، به‌لام پیغمه‌مبەر ﷺ ده‌فه‌رموی: {فكيف يا عمر اذا تحدث الناس ان محمداً يقتل اصحابه، لا ولكن ناد يا عمر بالرحيل}، واته: ئه‌ی عومەر چۆن کاری واده‌که‌م! دوایی خه‌لک ده‌لئ: موحه‌مه‌د هاوه‌له‌کانی خو‌ی ده‌کوژی، به‌لکو ئه‌ی عومەر جار بده با برۆین، ئه‌وه‌ش حیکمه‌تی‌کی دیکه‌ی پیغمه‌مبەر ﷺ داوا له عومەر ده‌کا، که جار بدا بۆ رۆیشته‌ی بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌و قسه‌یه‌ی (عبدالله بن ابی) بلاونه‌بیته‌وه‌و ته‌شه‌نه نه‌کات، که ویستویه‌تی ئاژاوه‌و دووبه‌ره‌کێ بنیته‌وه‌ له نیوان کۆچکه‌رانو پشتیواناندا، هه‌رچه‌نده‌ ماوه‌یه‌کی زۆر ده‌رۆن، به‌لام دوایی قسه‌که‌ هه‌ر بلاوده‌بیته‌وه‌، ئنجا ئه‌م به‌سه‌ره‌هاته‌ش که (عبدالله بن ابی) ده‌ییستیتیه‌وه‌ که (زید بن أرقم) ئه‌و قسه‌یه‌ی بۆ پیغمه‌مبەر ﷺ گیراوه‌ته‌وه‌، عبدالله ده‌چیته‌ لای پیغمه‌مبەر ﷺ ده‌لئ: سویند به‌ خوا من شتی وامنه‌گوتوه‌و...، پیغمه‌مبیره‌یش ﷺ ده‌که‌وینته‌ گومان له قسه‌که‌ی (زید بن أرقم)، (زید) ده‌لئ قه‌ت به‌و ئه‌ندازه‌یه‌ تووشی ناره‌حه‌تی نه‌بووم، چونکه‌ پیغمه‌مبەر ﷺ لیم که‌وته‌ گوومانه‌وه‌و دلنیش بووم، که (عبدالله بن ابی) ئه‌و قسه‌یه‌ی کردوه‌، بۆیه‌ چوممه‌ ماله‌وه‌و زۆر خه‌فه‌تم پی‌ خوارد، تا خوای په‌روه‌ردگار سووره‌تی (المنافقون)ی نارد ه‌ خوارئ، دوایی پیغمه‌مبەر ﷺ بانگی کردم فه‌رموی خوای په‌روه‌ردگار ئه‌تۆی به‌راست دانا، ئنجا (عبدالله بن عبدالله بن ابی)، که ده‌ییستیتیه‌وه‌ بابی هه‌لو‌یستی‌کی وای بووه‌، بۆخو‌ی ده‌چیته‌ خزمه‌ت پیغمه‌مبەر ﷺ ده‌لئ: ئه‌ی پیغمه‌مبهری خوا ﷺ بیستومه‌ بابم شتی‌کی وایگوتوه‌و تۆش ده‌ته‌وی بابم بکوژی، ده‌ترسیم ئه‌گه‌ر تۆ مسو‌لمانیک راسپی‌ری بۆ ئه‌وه‌ی بابم بکوژی، دوایی من بکه‌ومه‌ هه‌له‌وه‌و ئه‌و مسو‌لمانه‌ بکوژمه‌وه‌ له جیاتیی کافریک، چونکه‌ ناتوانم بکوژی بابم ببینم!، جا بۆیه‌ هاتووم داوات لێده‌که‌م رینگام بده‌ی که خۆم بابم بکوژم، ئه‌ویش ده‌فه‌رموی: نه‌خیر به‌لکو چاکه‌ی له‌گه‌ڵ ده‌که‌ینو رێژی‌شی ده‌گرین، وه‌ له‌کاتی گه‌رانه‌وه‌یاندا بۆ مه‌دینه‌ (عبدالله)ی کورئ (عبدالله بن ابی) ده‌چیته‌ پی‌ش بابی و پی‌ی

دہلئ: سویند بہ خوا تو ریگات نیہ بچیہوہ مہ دینہ تا پیغہ مہر ﷺ ریگات پی نہ دا، وہ سویند بہ خوا دہ بی دہ رکہوئی، کہ پیغہ مہر ﷺ عہزہو تو ش زہ لیلی، دواپی کہ پیغہ مہر ﷺ پرسیار دہ کاو دہ فرموی: ئہوہ چییہ؟! (عبداللہ) دہلئ: ئہی پیغہ مہری خوا ﷺ ئہوہ ریگای باجم نادہم بچیئہوہ نیو شاری مہ دینہ، مہ گہر تو ریگای بدہی، ئہویش دہ فرموی: قہیناکا ریگای بدہ، (عبداللہ) ش دوا ی فہرمانی پیغہ مہر ﷺ ریگای دہ دات بچیئہوہ مہ دینہ!! ئیمان و ہہ لوئیستی ئیمانداران دہ بی ئاوا بی^(۱).

شہ شہم: کارہ ساتی بوختان (الافک) :-

کارہ ساتی بوختان کردن بہ (عائشہ) دایکی مسوئمانان -خوا لی ری رازی بی-، یہ کیکہ ئہو رووداوانہی کہ لہ کاتی غہ زای (بنی المصطلق) دا پرویداوہ، کہ ہہر کام لہ (ابن ہشام) و (بخاری) و (مسلم) لہ بارہ یہوہ دواون و باسیان کردوہ^(۲)، دیارہ بوختانہ کہ زیاتر لہ لایہن (عبداللہ بن اُبی بن سلول) ہوہ پیدابوو، بہ لام خہ لکیکی دیکہ شی تیوہ گلاندبوو.

(عائشہ) -خوا لی ری رازی بی- بہ دریژی ئہو بہ سہرہاتہی گپراوہ تہوہو ئہ مہ کورتہ یہ تی:

دہلئ: دوا ی ئہوہی پویشیتین بو غہ زای (بنو المصطلق) پاشان گہر اینہوہ بو مہ دینہ نزیکی مہ دینہ بووینہوہ، بارگہو بنہ مان خست بوئہوہی ئیسراحت بکہین، شہو من لہ گہل ئافرہ تاندا چووم بو سہرئاو، ملوانکہ یہ کم ہہ بوو لییم پچرا، نہ شمزانیبوو تا ہاتمہوہ شوینی بارگہو بنہ کہم، دواپی کہ دہستم بو بہرؤکم برد ملوانکہ کہم پی نہ مابوو، کہ خورہ لآت چووم لہ ملوانکہ کہم بگہریم، ہہ تامن

(۱) پروانہ: (المصباح المنیر فی تہذیب تفسیر ابن کثیر)، ص (۱۴۰۸-۱۴۰۹).

(۲) پروانہ: (السیرۃ النبویہ...)، ج ۳، ص (۱۵۵-۱۵۹)، وہ (صحیح البخاری): ۴۱۴۱ و ۴۷۵۷، وہ (صحیح مسلم): ۲۷۷۰.

هاتمه وه شويڼي څوم ټوان رويشتوبون و کهي لئ نه ما بوو، ټوکاته نافرته تان له که ژاوه دا هه لگيراون، که ژورويکي بچووکي له چه رم دروستکراوه و په رده شي هه بووه و له سهر حوشر دانراوه.

(عائشة) ده لئ: ټو کاته ش نافرته تان څواردنيان که م ده څوارد، که پياوه کان که ژاوه که بيان هه لگرتوه و خستويانه ته سهر حوشره که پيان سهير نه بووه که سووکه و به به تاللي خستويانه ته سهر ولاخه که و ايانزانپوه مني تيدام رويشتون، دوايي من له شويڼي څوم دانېشتم وامزاني به دوامدا دينه وه و له وي خه وم لئ که وت، ټوه نده ي پي نه چوو گويم له (استرجاع) ي (صفوان بن المعطل)^(۱) بوو، ده يگوت (انا لله وانا اليه راجعون) ټوه دايکي مسولمانانه لير به جېماوه، کاتي څوي پيش ټوه ي په رده (حجاب) بگيرتته وه يو خيزانه کاني پيغه مبر عليه السلام مني بيني بوو، بويه ده يناسيم، منيش که ټوم دي له چکه که م له څومه وه پيچا، سويند به خوا به بي ټوه ي يه ک وشه ي له گه ل بلېم يان يه ک وشه م له گه ل بلې، هات و حوشره که ي يو يه خ دام و دوورکه و ته وه تا سواي حوشره که بووم، دوايي جله وه که ي راکيشاو رويشتين تا گه يشتينه وه سوپا، من ټاگام له هيچ شتيک نه بوو، نه مزاني که (عبدالله بن ابي) ټو بوختانه ي بو من بلا وکر دوته وه، به لام پيغه مبر عليه السلام بيستبووي، بويه ټو لوتف و خولقه ي جاراني له گه لم نه ما بوو، هه تا شه ويک له گه ل نافرته تاندا چووم يو سهرناو، دايکي (مسطح بن اثاثة) له کراسه که ي څوي هه لته نگوت و قسه يه کي به (مسطح) گوت!

منيش گوتم يو واي پي ده لئ؟!

گوتي: يو نه تزانيوه بوختان به تو کراوه و ټو يش يه کيکه له وانه ي، که له بوختانه دا به شداره؟

(۱) پيغه مبر عليه السلام له غزا يه کاندا نه فريکي له پشته وه به جي ده يشت، وه فرماني پي ده کرد، که دوايي به شويتماندا وده، نه گهر که سي شتيکي له بير چووي، ولاخيک، که له وليک، ټو له گه ل څوي بيه ينيته وه.

که نه‌وهم له‌و نافرته بیست نه‌متوانی بچمه سهرناو (تاروت بگرم) و هاتمه‌وه زور خفه‌تم پی‌خواردو نه‌خوش که‌وتم، دوايي پیغه‌مبه‌ر ﷺ هات و فهرمووی: نه‌ی (عائشه) من شتیکی ناواو ناوام بیستوه، جا نه‌گهر له‌وباره‌وه بی‌تاوانی نه‌وه خوا بی‌تاوانییه‌که‌ت ده‌خاته پروو، وه نه‌گهر گوناهی‌کیشت کردبی داوی لی‌خوشبون له‌خوا بکه‌و بکه‌ړپوه بو لای، به‌نده که‌دان به‌هله‌ی خوی دابنی و تویه بکا، خوا تویه‌ی قبول ده‌کات، ده‌لی: منیش به‌بابم گوت وه‌لامی پیغه‌مبه‌ری خوام بو بده‌وه!

نه‌ویش گوتی: به‌خوا نازام له‌وباره‌وه چی بلیم!

دوايي به‌دایکم گوت: وه‌لامی پیغه‌مبه‌ری خوام ﷺ له‌جیاتی بده‌وه!

نه‌ویش گوتی: به‌خوا نازام چوون وه‌لامی پیغه‌مبه‌ری بده‌مه‌وه!

منیش که‌نه‌وکاته نافرته‌تیکی که‌م ته‌مه‌ن بووم و قورٹام زور نه‌خویندبوو، گوتم: به‌خوا من ده‌زام نه‌و قسه‌یه‌تان بیستوه له‌دل‌تاندايه‌وه نه‌گهر پیتان بلیم من بی‌تاوانم، خواش ده‌زانی که‌بی‌تاوانم، نه‌وه له‌وانه‌یه‌ باوه‌رم پی نه‌که‌ن، به‌لام نه‌گهر دان بنیم به‌شتی‌کدا که‌خواش ده‌زانی من لی‌ی به‌ریم نه‌وه له‌وانه‌یه‌ باوه‌رم پی بکه‌ن، به‌ههر حال ههر نه‌وه‌نده‌م پی‌ده‌گوتری، که‌بابی (یوسف) گوتی: (نه‌وکاته ناوی (یعقوب) یشم له‌بیر نه‌مابو): ﴿... فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ﴾ ﴿١٨﴾ یوسف، واته: نارام‌گرتنیکی جوان (ده‌که‌م به‌پیشه) وه یارمه‌تی لی‌وه‌گیراو له‌سهر نه‌وه، که‌ده‌یلین، ههر خوايه! نیدی پاکشامه‌وه ده‌ستم کرد به‌گریان، ههر له‌وکاته‌داو له‌وی پیغه‌مبه‌ر ﷺ که‌وته حاله‌تی (وحي) بو هاتنه‌وه یه‌کسهر پاکشاو تا (وحي) یه‌که‌ی ته‌واو بوو، نجا هه‌ستایه‌وه پروی موباره‌کی ده‌ده‌وشایه‌وه وه‌ک مانگی چوارده‌و فهرمووی: {أَبْشُرِي يَا عَائِشَةُ أَمَا اللَّهُ فَقَدْ بَرَأَكَ}، واته: نه‌ی عائشه موژده‌ت لی‌بی، خوا تو‌ی به‌پاک له‌قه‌له‌مدا، دایک و بایشم گوتیان: ده‌هسته‌سوپاسی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بکه، منیش گوتم: به‌خوا جگه له‌خوا سوپاسی که‌س ناکه‌م، چونکه‌خوا پاکیی منی ناردوته خوار، نه‌و نایه‌تانه‌ی که‌نه‌وکاته‌ش هاتنه‌و خوار نه‌مانه‌ بوون:

﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا أَكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ (١١) لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُبِينٌ (١٢) لَوْلَا جَاءَ عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ (١٣) وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ (١٤) إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ (١٥) وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهَذَا سُبْحَنَكَ هَذَا بَشَرٌ عَظِيمٌ (١٦) يَعِظُكُمُ اللَّهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (١٧) وَيَسِّنُّ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (١٨) إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ ءَامَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ (١٩) وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ رءُوفٌ رَحِيمٌ (٢٠) يَتَّبِعُهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوبَ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوبَ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (٢١) وَلَا يَأْتِلْ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولَى الْقُرْبَى وَالْمَسْكِينِ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٢٢) إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْفَافِطَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لَعُنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (٢٣) يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (٢٤) يَوْمَئِذٍ يُؤْفِقُهُمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ (٢٥) الْحَاشَا لِلْخَائِثِينَ

وَالْخَيْثُوتِ لِلْخَيْثَتِ وَالطَّيْبَتِ لِلطَّيْبِينَ وَالطَّيْبُونَ لِلطَّيْبَتِ أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ

مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٦٦﴾ النور، که ئیمه بهس ئایه تی کو تایان تهرجه مه ده کهین، واته: ئافره تانی پیس بو پیاوانی پیس و پیاوانی پیسیش بو ئافره تانی پیسن، وه ئافره تانی پاک بو پیاوانی پاک و پیاوانی پاک بو ئافره تانی پاکن، ئهوانه بهرین و دوورن له وهی که گوتراوه، وه لیبور دنیک کی گهوره و رژییه کی پر حورمه تیان هیه (له لایهن خواوه).

هر له سوورپه تی (النور) یشدا سزای بوختان کردن به ئافره تی داوین پاک هاته خواری، که ههر که سیك بوختانی داوین پیسی به ئافره تیك بکاو به لگه و شایه دی نه بن، (۸۰) قه مچی لی ده درئ: ﴿وَالَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤﴾﴾ النور.

سه ره نجام سی هاوه لی بهرین سزاداران و یه کی (۸۰) قه مچیان لی درا، ئه و سی که سه ش بریتی بوون له (حسان بن ثابت) که شاعیری پیغه مبه ر بوو ﷺ، به لام دیاره که وتوته نیو ئه و قسه و باسانه وه، وه (مسطح بن اثاثه) که خزمی (أبو بکر) بوو، هه روه ها (حمنة بنت جحش) که خوشکی (زینب بنت جحش) ی خیزانی پیغه مبه ر بوو ﷺ.

(عائشه) - خوا لی رازی بی-، ده لی: هه رچه نده (زینب) هه ویشم بوو، به لام دینداری و پاریزکارییه که ی ریکای ئه وه ی لیگرت که ناحق بلئ، له کاتی کدا که پیغه مبه ر ﷺ له باره ی ئه و مه سه له ی منه وه پرسیا ری لی کرد بوو، گوتبوو: به خوا من جگه له پاکیی و چاکیی هیچی دیکم له و ئافره ته نه بینوه، به لام خوشکه که ی، واته: (حمنة بنت جحش) له بهر ده مارگیری بو خوشکه که ی خو، خوئی تووشی ئه و گوناچه کرد، ناشکراشه که دوا ی ئه وه ی ئه و سی هاوه له داری حه ددیان لی درا، وه سزای خو یان وه رگرت ه وه، له و گوناچه پاکبو نه وه وه هه ر هاوه لی بهرین، چونکه

فهرمایشتی پیغمه‌مبهر ﷺ هه‌یه، که ده‌فهرموی: (هه‌رکه‌سیک که تاوانیکی کرد نه‌گهر سزای دونیایی له‌سهر بدری نه‌وه له‌گوناحه‌که پاک ده‌بیته‌وهو سزای دوا‌رژیشی له‌سهر نامینی^(۱)).

ئنجا (حسان بن ثابت) چهندان شیعی له وه‌سفو مه‌دحی (عائشة) دا - خوا لیی رازی بی - گوتوون، وه نه‌وه‌شی ده‌رخستوه که نه‌و خوی قسه‌که‌ی هه‌لنه‌ستوهو داری هه‌ددیشی به‌س له‌به‌رئه‌وه لی‌دراوه، که قسه‌که‌ی گپ‌راوه‌ته‌وه بو‌خه‌لکی، نه‌ک قسه‌که‌ی هه‌لنه‌ستبی و نه‌وه‌ش به‌شی‌مانه، ئنجا هه‌رچه‌نده دروستکردنی بوختانه‌که له‌لایهن (عبدالله بن اُبی) یه‌وه بووه، به‌لام نه‌و داری هه‌ددی لی‌نه‌دراوه، نه‌ویش یان له‌به‌رئه‌وه که خوا به‌لینی داوه تووشی سزایه‌کی گه‌وره‌ی بکات و هه‌ددیش مایه‌ی که‌مکردنه‌وه‌ی سزایه، یان له‌به‌ر هه‌مان نه‌و به‌رژه‌وه‌ندییه که له نه‌کوشتنه‌که‌یدا ره‌چاو کرا بوو! یان له‌به‌رئه‌وه‌ی به‌ شیوه‌یه‌کی وا قسه‌که‌ی نه‌کردوه که به به‌لگه له‌سهری ئیسپات بی. (مسطح) یش که خزمی نه‌بووبه‌کر - خوا لیی رازی بی - بووه و پیشتیش نه‌بووبه‌کر هاوکاری کردوه، دوا‌ی نه‌وه‌ی له بوختانه‌که‌ی عائیشه‌دا به‌شدار ده‌بی سویند ده‌خوا که ئیدی هاوکاری نه‌کات و ده‌لی: (والله لا أنفقُ علیه شیئاً أبداً)، به‌لام کاتیک خوا - عزّ وجلّ - نه‌م نایه‌ته ده‌نیریته‌ خوار: ﴿وَلَا يَأْتِلِ

أُولُوا الْفَضْلَ مِنْكُمْ وَالسَّعَةَ أَنْ يُؤْتُوا أُولَى الْقُرْبَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۲۲﴾﴾ النور، (أبوبکر) ده‌لی: (والله اني لأحبُّ أن يغفر الله لي) به‌خوا هه‌زده‌که‌م خوا لیم خوشبی، ئیدی له قسه‌که‌ی خوی ژیان ده‌بیته‌وهو ده‌ست ده‌کاته‌وه به‌هاوکاری کردنی (مسطح).

(۱) وه‌ک له (بیعة القبة الأولى) فهرموویه‌تی: بپروانه: (السيرة النبوية)، ج ۱، ص (۲۲۳)، پیشتیش هیناومانه.

ئیسټاش با سه رنجی هه لویستیکی دایکمان (عائشه) و هه لویستیکی (أبو بکر) ی بابی - خوا لیان رازی بی- بدهین تاكو زیاتر شاره زای پایه وپله ی به رزی ئیمانیا ن بین:

(۱) (عائشه) ده لای: به خوا من نه وکاته ده مزانی به ریم و خوا پاکیم ده رده خات، به لام به خوا پیم وانه بوو خوا وه حییه کم له باره وه بنیریه خوارو بخوینریته وه، وه خوم له لا له وه که متربوو، که خوی زالو شکودار به قورن قسه م له باره وه بکات، به لام تومیدم و ابو، که پیغه مبه ری خوا ﷺ له خه ودا خه ون بیینی و خوا پاکیمی پی ده ریخت.

هه لبه ته نه و خو له لا که مبوننه ی دایکمان عائشه ش بووه، که ناوا خوی کار به جی به رزی کردو ته وه!

(۲) (أبو بکر) یش - خوا لی رازی بی- که (مسطح) هه رچه نده بوختان بو کچه که ی ده کات و نه ره چای خرمایه تی و نه هاوکاری و چاکه ی نه بووبه کر ناکات، بو ی! به لام پاش فهرمایشتی خوا - عز وجل- له برپاره که ی په شیما ن ده بیته وه و چاوپویشی له هه مو شتی که ده کات بو رازی کردنی خوا!

نه وانه ی با سمان کردن کومه لیک روودای گرنګ بوون له پیش جهنګی (نه حزب) دا، که جهنګی (خنده ق) یشی پی ده لین.

چهند راستی یهك لهو نایه تانه ی له کاره ساتی (بوختان) دا هاتنه خوار
و مرده گیرین له وانه :-

۱ - تاقی کړنه وه ی هه ریه ك له پیغه مبه ر ﷺ (أبو بكر) و خیزانی و (عائشة) و
هه لویستی شهر عیانه یان به ران به ری و تیکنه چوونی هاوسه نگی (توازن) یان.

۲ - پاکي و بی توانی نیشان دانی (عائشة) و (صفوان بن معطل) لهو مه سه له یه دا،
چونكه هه ر ناو رانی به هه لبه ستراو (إفك) ته وه ده گه یه نی.

۳ - داكو کی کړدی مسو لمانان له سه ر پاراستنی شه ر په فو نامو سی یه کدی و گومانی
باش به یه ك بردنیان.

۴ - نازده دکرانی رپکخه رانی تهو بوختان و نازاوه یه به دروزن و درو هه لبه ست.

۵ - پیویسته درکاندنی هه ر قسه و هه والیک له پروی زانیاری و لیکو لینه وه بی.

۶ - حه د ده ر کړدن له هه رکه سیك شایسته ی بی، با هاوه لیش بیټ.

۷ - قه ده غه کرانی بلاو کړنه وه ی قسه ی فاحیشه و ناقولا له نیو مسو لماناندا.

۸ - نه هی کران له به دواکه وتنی هه نگاوه کانی شه یتان که نینسان به ره و هه لدر
ده بات.

۹ - لیبوردن و چاوپو شیی و دلگه وره یی له ناست خه تاباراندا

۱۰ - به رگری کړدی خوا ی په روه ردگار له به نده کانی خو ی و هه ر په شه کړدی له وانه ی
درو بوختانیان یو هه لده به ستن.

جەنگى ئە حزاب (خەندەق): -

خو پىشتىوان بى لى چەند خالىكى كورت و گوشراودا، باسى جەنگى ئە حزاب دەكەين: -

يەكەم: ناو و كاتى پرودانى جەنگى ئە حزاب: -

يەك / ئەم جەنگە دوو ناوى ەن: -

(۱) غزوة الأحزاب: چونكە كۆمەللىك حېزب و خەللى جىاجىاي مەككەو دەورو بەرى يەكەن گرت لى دژى پىغەمبەر ﷺ و مەسۇلمانان و ھېرشىيان كرده سەر (مەدېنە)، وەك خوای پەرەو ەردگار دەرەموى: ﴿وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا﴾ ﴿۲۲﴾
الأحزاب.

(۲) غزوة الخندق: چونكە مەسۇلمانان لىو جەنگەدا، بە فەرمانى پىغەمبەر ﷺ لىسەر پىشنىيارى (سلمان الفارسي) خەندەقىيان لى چەند شويىكى دەورى شارى مەدېنەدا لىدا، لىنىوان خويان و سوپاي دوژمندا بوئەوى دوژمن زەفەريان پى نەبا، كە ئەو كارە يەكەمىن جار بوو مەسۇلمانان بىكەن، بگرە لىنىو گەلى عارەبدا شتىكى تازەو داھىتراو بوو.

دوو: پرودانى جەنگى (ئە حزاب) لى مانكى شەووالى سالى پىنجەمى كۆچىدا بوو (۱).

دووه‌م: هو‌ی ړوودانی جه‌نگی ئه‌حزاب: -

(ابن هشام)^(۱) له‌باره‌ی هو‌ی ړوودانی جه‌نگی (ئه‌حزاب) وه‌ گو‌تو‌ویه‌تی: چه‌ند که‌سیک له‌ جو‌وله‌که‌کانی (بنی‌النضیر) که به‌هو‌ی په‌یمان شک‌اندنیانه‌وه پی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ له‌ مه‌دینه‌ ده‌ری‌کردن و به‌شی‌کیان چوونه‌ خه‌یبه‌رو له‌و‌ی نی‌شته‌ج‌ی بوون و چه‌ند که‌سی‌کی دی‌که له‌ سه‌رانی جو‌وله‌که‌ی تیره‌ی (بنی‌وا‌ئل) له‌وانه: (سلام بن‌أبی‌الحقیق‌النضری و‌ح‌یی بن‌أخطب‌النضری و‌کنانه بن‌أبی‌الحقیق‌النضری وه‌و‌ذة بن‌قیس‌الوا‌ئلي و‌أبو‌عمار‌الوا‌ئلي) خه‌ل‌کیان هاندا، وه‌ حزبه‌کانیان کو‌کرده‌وه له‌ د‌ژی پی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ و‌ مسو‌لمانان، نو‌ینه‌ریان نارد بو‌ لای قوره‌یشییه‌کان له‌ مه‌که‌هو زو‌ر هانیان‌دان بو‌ د‌زایه‌تی پی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ و‌ مسو‌لمانان، که به‌یه‌که‌وه به‌سه‌ر (مه‌دینه‌) دا بده‌ن و مو‌حه‌مه‌دو کو‌مه‌له‌که‌ی ریشه‌ک‌یش بکه‌ن و ته‌رو و‌ش‌کیان به‌یه‌که‌وه بسو‌وت‌ینن، وه‌ له‌و ړووداوه‌ دابو‌و که قوره‌یشییه‌کان له‌ جو‌وله‌که‌کانیان پرس‌ی^(۲): ئی‌وه ئه‌ه‌لی کیتاب‌ن و زانیاری و‌ه‌ج‌یی ئاسمان‌تان لایه‌ که ئی‌مه‌لامان‌نیه، ئایا دینی ئی‌مه‌چاک‌تره‌یان دینی مو‌حه‌مه‌د؟ ئه‌وانیش گو‌تیان: بی‌گومان دینی ئی‌وه باش‌تره‌!

ئ‌نجا خو‌ای په‌روه‌ر‌دگار له‌وباره‌وه ئه‌م ئایه‌تانه‌ی ناردنه‌خواری، که ده‌فه‌رمو‌ی:

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أَوْتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالْطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ ءَامَنُوا سَبِيلًا ۚ﴾^(۵۱) **أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ ۖ وَمَن يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا** ﴿۵۲﴾ النساء، واته: ئایا سه‌رنج‌ی ئه‌وانه‌ناده‌ی، که ش‌تیک له‌ ک‌تیب‌ی خو‌ایان پی‌دراوه، ئیمان‌د‌ینن به‌ج‌یبت (سه‌نه‌م) و‌طاغوت، وه‌ به‌ئه‌وانه‌ی، که کافرن ده‌ل‌ین: ئی‌وه دینه‌که‌تان چاک‌تره‌له‌ه‌ی ئیمان!...

(۱) (السيرة النبوية)، ج ۳، ص (۱۰۳-۱۰۴).

(۲) قوره‌یشییه‌کان جاری‌کی دی پی‌شت‌ریش هه‌مان پرس‌یاریان له‌ جو‌وله‌که‌کان کرد، کاتیک چوون بو‌ (یشرب) پ‌یش کو‌چ‌کردنی مسو‌لمانان بو‌ نه‌و‌ی.

که واته: هوږی پروودانی جهنگی (نه حزب) و هه لگړسیښه ری ناگره که ی جووله که کان بوون، که چوون موشریکه کانی مه که کیهان هانداو هه لیاننان و به لیښیښیان پیدان که پشترگیریان بکه ن دژی مسولمانان^(۱).

سی یه م: به شدار بووانی به ره ی دوژمن له جهنگی نه حزبدا: -

به شدار بووانی جهنگی نه حزب له نه هلی کوفر، نه وانه بوون^(۲):

(۱) له باشووره وه قورېش و کینانه و هاو په یمانانان له خه لکی تیهامه، به سه رکردایه تی (أبو سفیان) به چوار هه زار که سه وه.

(۲) هوږی (عطفان).

(۳) أ- تیره ی (فزاره) به سه رکردایه تی (عیینه بن حصن).

ب- تیره ی (مُرة) به سه رکردایه تی (الحارث بن عوف).

ج- تیره ی (أشجع) به سه رکردایه تی (مسعر بن رَحيلة).

که واته: وپړای قورېش و هاو په یمانه کانیان چوار هیږی دیکه ی موشریک له و جهنگه دا به شدار بوون، جگه له جووله که کانی خه یبه و (بني قریظة) که له نیو مه دینه دا بوون، به لیښیان دابو به هه موو شیوه یه ک هاوکاری موشریکه کان بکه ن، هه رچه نده له گه ل پیغه مبه ر ﷺ دا هاو په یمان بوون، نه وانه هه موویان کؤبوونه وه و یه کیان گرت له دژی مسولمانان و نه وانه ناویان لیتراره (الأحزاب) واته: حزبه کان ژماره یان وهک (ابن هشام) باس ده کات، (دهه زار) که س بووه و مسولمانانیش (سی هه زار) که س بوون^(۳).

(۱) بروانه: (المصباح المنیر فی تهذیب تفسیر ابن کثیر)، ص (۳۰۰).

(۲) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۱۰۳-۱۰۴).

(۳) (السيرة النبوية)، ج ۳، ص (۱۰۷).

چوارهم: خنده‌ق لی‌دان به پیشنیاری سه‌لمانی فارسیی: -

بویه‌که‌مین جار تاکتیکیک به‌کاره‌ینرا له جه‌نگی (ئه‌حزاب)دا، که له میژووی عاره‌باندا وینه‌ی نه‌بوو، ئه‌ویش بریتی بو له هه‌لکه‌نندی خنده‌ق له‌و شوینه‌ی که پی‌ده‌شته‌و دوژمن ده‌توانی لی‌یه‌وه بی‌ته نیو شار، وه ئه‌و خنده‌که‌ی که پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ لی‌داوه به‌ده‌وری هه‌موو شاری مه‌دینه‌دا نه‌بووه، به‌لکو ته‌نها له‌و شوینه‌انه بووه که ده‌شتایی بووه‌و دوژمن توانیویه‌تی به‌سوارو پیاده لی‌یه‌وه بی‌ته نیو شار، وه له شوینه‌کانی دیکه‌ی وه‌ک چیاو گرده‌کاندا، هاوه‌لانی به‌ریز (سه‌نگه‌ر)یان دروست کردوونو تیره‌هاو‌یژیان لی‌داناون، خنده‌ک لی‌دانی‌ش له جه‌نگی (خندق)دا به پیشنیاری سه‌لمان بووه -خوا لی‌ی پازی بی-، که هه‌ریه‌ک له (الواقدي)^(۱) و (ابن سعد)^(۲) و (ابن هشام)^(۳) هی‌ناویانه ده‌لین: سه‌لمان گوتی: (یا رسول الله انا اذا كنا بأرض فارس وتخوفنا السخيل، خندقنا علينا فهل لك يا رسول الله ان نخندق؟ فأعجب رأي سلمان المسلمین)، واته: ئه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ئیمه له ولاتی فارس کاتی‌ک، که له سواره‌ی دوژمن ده‌ترساین، له‌و شوینه‌وه که دوژمن ده‌توانی لی‌یه‌وه بی‌ خنده‌کمان لی‌ده‌دا، ئایا فه‌رمانمان پی‌ناکه‌ی خنده‌کیک لی‌به‌دین؟! مسؤلمانان ئه‌و پیشنیاره‌ی سه‌لمانیان پی‌ چاک بوو، وه پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ پیشنیاره‌که‌ی سه‌لمانی کرد به‌ کردارو هه‌لسان به لی‌دانی ئه‌و خنده‌که.

دوای ئه‌و پیشنیاره باشه‌ی (سه‌لمان) به لی‌دانی خنده‌ک وه‌ک (ابن هشام)^(۴) ده‌لی: کوچکه‌ران گوتیان: (سه‌لمان مئا)، واته سه‌لمان له ئیمه‌یه، پشتیوانانی‌ش گوتیان: (سه‌لمان مئا) سه‌لمان له ئیمه‌یه، دوا‌ی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: {سه‌لمان مئا اهل

(۱) معازي الواقدي، ج ۲، ص (۴۴۴).

(۲) طبقات ابن اسعد، ج ۲، ص (۶۶).

(۳) السيرة النبوية، ج ۳، ص (۱۰۹).

(۴) بروانه: ج ۳، ص (۱۰۹)، وه بروانه: (البدایة والنهاية)، ج ۴، ص (۱۲۱).

الہیت، واتہ: سلمان لہ بنہ مالئہ ی ئیمہیہ، جا وەك لہ سەرچاوە کانی (سیرە) دا ئاماژە ی پیکراوە، ئەو خەندە کە بە ئەندازە یەك قول بووە، کە نە گونجی پر بکریتەو، وە بە ئەندازە یە کیش بەرین بووە، کە نە گونجی لییەو بەزبدری، ھەر وەھا باسی قولیی و پانییە کە یان کردو، کە چەند گەزیک بوون، وە ئەو غەزایە دا پیغەمبەر ﷺ (عبداللہ ابن ام مکتوم) ی لہ شاری مەدینە بە جی هیشت بە برا گەر وەر و مشور خۆر^(۱).

پینجەم: ئەو ئایە تانە ی لەبارە ی خەندەك لیدانەو ھا تنە خواری: -

ئەو خەندە کانی کە ئەو شەرپە دا ھەلکە نراون، ھەمووی ھەر بە پاچ و بیل و بە ئارەقە ی نیوچاوان و قوہتی شان و ھیز و بازووی ھاوہ لآن بووە، کە بە تەئکید کاریکی زۆر بەزە ھەت و پرۆژە ی کی زۆر گەر وەر بووە، کە پیغەمبەر ﷺ خوشی لہ گەل ھاوہ لانی بە شداریی لہ ھەلکە ندنی ئەو خەندە کانی دا کردو، وە بە باسک (ذراع) پیواویانەو بەش بەشیان کردو و ھەر بە شەیان داوہ تە تیر و کۆمە ئیک کە ھەر کەسە بەشی خوی ھەلکە نی، ھەندیک لہ دل نە خوش و ئیمان لاوازە کان و مونا فیکە کانی لہ ھەلقە ندنی خەندە قە کە دا خویان دزیو تەو و لہ وکارە خویان بواردو، خوی پەر وەر دگاریش لەبارە ی ھەلو یستی مسولمانانی خاوەن ئیمانی راستە قینەو مسولمانە دل نە خوشە کان و ئەو مونا فیکانەو کە بەر وائەت خویان بە مسولمان پیشان دەدا،

دە فەر موی: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِذَا أَسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأَذَنَ لِمَن شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرَ لَهُمْ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٦﴾ لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَسْتَلْطُونَ مِنْكُمْ لَوْ آذَاءً فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ

أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ النور، واتە: بېگومان ئىمانداران (موسولمانانى راستەقىنە) ئەوانەن، كە ئىمانيان بە خواو پېغەمبەرى خوا ﷺ ھەيە وە ھەركاتىك لە خزمەت پېغەمبەردا بن بۆ ئىشىك كە موسولمانانى لەسەر كۆيبنەو ە نارۆن (وئەو ئىشە بەجى ناھيلىن) ھەتاكو مۆلەت لە پېغەمبەر ﷺ وەردە گرن، (ئنجى بە پېغەمبەر ﷺ دەفەرموى) ئەوانەى كە مۆلەت لى وەردە گرن ئنجى دەپۆن وە ئىش و كارىكيان ھەيە جىبەجى دەكەن، ئەوانە بپروايان بەخواو بە پېغەمبەى خوا ھەيە، وە ھەركامىكيان مۆلەتى لى وەرگرتى بۆ ھەندىك لە ئىش و كارەكانى مۆلەتى بدە، بانگکردنى پېغەمبەر ﷺ بۆ يەكيكتان وەك بانگکردنى ھىندىكتان بۆ ھىندىكتان تەماشامەكەن (-دعاء - لىرەدا بەماناى بانگ كردن دى نەك پارانەو) خوا ئەوانەتان دەزانى (دەناسى)، كە خو دەشارنەو ە خو لىەك دەگرن يان خويان لەشت دەگرن بۆ ئەو ەى ديار نەبن لە پېغەمبەر ﷺ موسولمانان.

پاشان دەفەرموى: با ئەوانەى، كە بىفەرمانىي پېغەمبەر ﷺ دەكەن، بترسن كە فیتنە بەلایەكيان لە دونيادا تووش بى، ياخود لە دواپۆژدا تووشى عەزابو ئەشكەنجە بن، (ديارە مەبەستى ئەوانە بوو، كە ئىمانىكيان ھەبوو، بەلام ئىمانەكيان لاواز بوو، ئەگەرنا مونافىقەكان پېش ئەو ەى لەسەر ئەو شتە گچكەو كەمانە عەزاب بدرين، لەسەر ئەسلى (نىفاق) كوفرەكەيان عەزابو سزا دەدرين).

شەشەم: چەند موعجىزەيەك لە كاتى خەندەك لىداندا: -

بېگومان خواى پەرورەدگار چاكەو بەزەيى بىسنوورى ھەيە كاتىك، كە موسولمانان دەكەونە نارەحەتتايانەو ە تووشى گرفتارىي دىن، ھىندىك كارئاسانيان بۆ دەكات، جا چ لەپى ھەندىك ھۆكارەو ە بى، كە دەيانسازينى، چ بەبى ھۆكارىكى زانراو بى، وەك دەستەوستانكەر (معجزة) بۆ پېغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام)و، كە ياسادپ (خارق العادة)يەو بە شىو ەى ئاسايى بۆ خەلكى دىكە نيە، وە بۆ ئەھلى ئىمانىش بە كەرامەت لەقەلەم دەدرى، موعجىزەش ئەو ەيە، كە خەلكى لە بەرامبەريدا

دسته وستانه و تاييه تيشه به پيغه مبه رانه وه و که رانه تيش تاييه ته به نه هلی ته قواو دوستاني خواوه.

(جابر بن عبدالله) يه کيک له و موعجزانه مان بو ده گيريتسه وه ده لئى^(۱): له و شوينه، که ئيمه هه لمانده قه ند گه يشينه شوينيکي رهق که زور سهخت و به زه همت بوو و بومان نه ده شکا، چوينه لای پيغه مبه ر ﷺ و گوتمان نه ي پيغه مبه ري خوا! نه وه شوينيکي زور رهق و سهخته، نازانين چون هه ليقه نين و ناشکري ليى بگوازينه وه!

پيغه مبه ر ﷺ فهرمووى: هه نديک ئاوم بو يين، ئاوه که مان بو هيئاو دووعاي به سه ردا خويندو به سه ر نه و شوينه رهقه ي داگرد، دوايي ده ستمان کرده وه به هه لکه ندن سويند به و که سه ي کردوويه تي به پيغه مبه ر نه و شوينه زور به ئاساني هه لکه تراو وه کو لميکي ليک هه لوه شاهي ليها.

موعجزه يه کي دى که (ابن هشام)^(۲) بومان ده گيريتسه وه نه ويه که کچى (بشير بن سعد)، که خوشکي (نعمان بن بشير) ده لئى: يه کيک له روزه کاني خه نده ک هه لکه ندن دايکم هه ندي خورماي له کوشى کردم و پيى گوتم: روله نه وانه به ره بو بابت و خالت (عبدالله بن رواحه) با ژهمى نيوه رويه ي پي بکه ن، منيش رويشتم و به لای پيغه مبه ردا ﷺ رته بووم، بانگي کردم و ليى پرسيم: روله نه وه چيه پيته؟!

گوتم: خورمايه، دايکم پيدا ناردووم بو بابم و خالم بو نه وه ي نيوه رويه ي پي بکه ن! فهرمووى: بوم بينه.

منيش خورمايه کانم بو بردو نه ده ستي موباره کيم کردن، دوايي نه و نه سه ر په رويه کي روکردن و دووعاي به سه ردا خويندو فهرمووى: مسولمانينه! هه مو وهرن ليى بخون، نه وه ي که نه سه ر خه نده ک بوون و خه نده کيان لينده دا هه مو و هاتن، هه رکه سه

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۱۰۵).

(۲) هه مان سه رچاوه و به رگو و لاپه ره.

به نه‌ندازه‌ی خۆی لێی خوارد، دوا‌یی خورمایه‌کان هه‌روه‌کو خۆیان مابوونه‌وه، هیچ که‌میان نه‌کردبوو.

هه‌روه‌ها (ابن هشام) باس ده‌کات، که (جابر بن عبدالله) موعجیزه‌یه‌کی دیکه‌مان بو ده‌گیریتوه‌وه ده‌لێ^(۱): ئیمه به‌رخۆله‌یه‌کی گچکه‌مان هه‌بوو که قه‌له‌ویش نه‌بوو، به هاسه‌ریشم گوت: هیندیک جۆی بو هارپین و کردی به‌نان و به‌رخه‌که‌شم سه‌هرپری و بو پیغه‌مبه‌رمان ﷺ برژاند، کاتی ئیواره که پیغه‌مبه‌ر ﷺ (خه‌ندقی به‌جیه‌شت تا‌کو ئیسرا‌حه‌ت بکات، پیم گوت که خواردنیکم بو ئاماده کردوه و داوام لیکرد که بیته‌وه مالم، به‌لام ده‌مویست به‌ته‌نیا بیته‌وه بو ئه‌وه‌ی خواردنه‌که به‌ش بکات، که پیم گوت، گوتی: باشه، یه‌کسه‌ر به‌یه‌کی گوت که بانگ بکا هاوه‌لان هه‌موویان بین بو مالم (جابر)، ئه‌و هات و خه‌لکه‌که‌شی له‌گه‌ڵ هات، دانیشت و ئیمه‌ش خواردنه‌که‌مان هی‌نا، پیغه‌مبه‌ر ﷺ (بسم الله) کرد و داوای به‌ره‌که‌ت و پی‌زی له‌ خوا کرد، ئنجا ده‌ستی کرد به‌ خواردن و ئه‌وه‌ی له‌گه‌ڵیشی بوون ده‌ستیان به‌ خواردن کرد، دوا‌ی ئه‌وانیش خه‌لکیکی دیکه که خه‌ریکی هه‌لکه‌ندنی خه‌نده‌قه‌که بوون هاتن و لێیان خوارد، به‌و شیویه ئه‌و خواردنه‌که مه‌ دوا‌ی دووعای پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌شی هه‌موو خه‌لکه‌که بوو، کۆمه‌ل کۆمه‌ل نانیان ده‌خوارد و ده‌رۆشتن.

(سه‌لمانی فارسی)یش شتیکی دیکه‌مان بو ده‌گیریتوه‌وه ده‌لێ: له‌کاتی‌کدا که خه‌نده‌کمان لێده‌دا، تووشی گاشه به‌ردیکی زۆر گه‌وره بووین، هه‌رچه‌نده پاچمان لێده‌دا لێی هه‌لده‌به‌زیه‌وه هه‌یچمان بو له‌گه‌ڵ نه‌ده‌کرا، بۆیه سکا‌لامان برده لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ ئه‌ویش ته‌شریفی هی‌نا و پاچ (کوپین) ه‌که‌ی لێ و ده‌رگتم و چۆ خوارێ، سێ جارمان دایه‌وه‌شاند و سێ بلیسه‌ی لێ به‌رزبووه، له‌گه‌ڵ هه‌ر بلیسه‌یه‌کدا ده‌یگوت (الله اکبر) دوا‌یی پرسیارم لیکرد، له‌باره‌ی ئه‌و بلیسانه‌وه، ئه‌ویش فهرمووی: بۆچی سه‌لمان تۆش

(۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، هه‌مان به‌رگ، ص(۱۰۵-۱۰۶).

بىنىنت؟ گوتىم بەللى، ئەويىش فەرموۋى: بلىيسەى يەكەم (يەمەن)م لى دەركەوت، ئۆمەتى من ئەو دەگرن، ئە بلىيسەى دوۋەمدا شامو لاي پوژئاوام لى دەركەوت (ناۋچەى پۆم)، كە ئەويىش دەگرن، ئە بلىيسەى سىيەمدا لاي پوژھەلاتو ناۋچەى فارسىم لى دەركەوت، كە ئۆمەتى من ئەو سى شويئە ئازاد دەكات، دوايى ھىندىك ئە دل نەخۆش و مونافىقەكان دەيانگوت: موخەمەد وەعدەو بەللىنى كۆشكەكانى پۆم و فارسىمان پىدەدا، كەچى ئىمە ناۋيرىن بچىن دەست بە ئاو بگەيەن!

بەلام بىگومان بەللىنەكانى پىغەمبەر ﷺ ھەمويان ھاتنە دى، بە پىچەوانەى ويست و بۆچوونى ناحەزانى ئىسلامەو^(۱).

ھەوتەم: سروود گوتنى ھاۋەلان لە كاتى خەندەق لىداندا:-

ھاۋەلانى پىغەمبەر ﷺ لە كاتى ھەلگەندنى خەندەكدا سرووديان دەگوت، ھەروەك چۆن لە كاتى دروستكردنى مزگەوتى پىغەمبەردا ﷺ شىعرو سرووديان گوتەو، يەككىك ئەو سروودانەى، كە لە كاتى خەندەك لىدان گوتوويانە، وەك (بخاري)^(۲) ھىناۋىيەتى ئەو بوو، كە دەيانگوت:

اللهم لولا أنت ما اهتدينا	ولا تصدقنا ولا صلينا
فأنزلن سكينه علينا	وثبت الأقدام ان لاقينا
ان الألى قد بغوا علينا	وان أرادوا فتنة ايينا

واتە: ئەى خوايە ئەگەر تۆ ئەبەى پىي راستمان نەدەگرت، وە خىرو چاكەو ئويژمان نەدەكرد، ئارامىي بېژىنە سەر دل و دەروونمان، وە پىيەكانمان بچەسپىنە ئەگەر بەرەنگارى دوژمن بووينەو، وە ئەوانە (ئەحزاب) دەيانەو دەستدرىژىيى بگەنە

(۱) ھەمان سەرچاۋەو بەرگ و لاپەرە.

(۲) صحيح البخاري: ۴۱۰۶.

سهرمان، نه گهر بيانوي له دينمان هه لگيړنه وه ئيمه رازي نايين و بهرگري له ديني خومان ده کيڼ.

جا له کاتيکدا که هاوۀ لآن به کورس ټو سروودۀ يان ده گوتۀ وه، پيغۀ مبهريش ﷺ کويي نيوه ديړه کاني له گۀ لدا ده گوتۀ وه (اهتدينا، صلينا...).

(انس بن مالک) - په زاي خوي ليبي - ده لي: پيغۀ مبهريش ﷺ له هه لکه ندي خۀ ده قدا، که بيني هاوۀ لاني ماندوو برسي بووبون، فهرموي: **{اللهم إن العيش عيش الآخرة، فاغفر للأصهار والمهاجرة}**، واتۀ: ئه خويۀ ژيان هه ژيان روي دواييۀ، ده جا له پشتيوانان و کچکهران بووره.

(انس) ده لي: که پيغۀ مبهريش ﷺ وايغۀ رموو، يارانيشي که خهريکي خۀ ده ق هه لکه ندي بوون، گوتيان:

نحن الذين بايعوا محمداً على الجهاد ما بقينا أبداً^(۱)

واتۀ: ئيمهين که پهيمانمان به موحه مده داوه له سهر جهنگ و جهاد هه تا کو مابين.

وه (بخاري ومسلم)^(۲) هيئاويانۀ له (براء بن عازب) وه، که پيغۀ مبهريش ﷺ خويي به شداريي له هه لکه ندي خۀ ده کدا کردوۀ: (کان رسول الله ﷺ يوم الأحزاب ينقل معنا التراب ولقد وارى التراب بياض بطنه)، واتۀ: پيغۀ مبهري خوا ﷺ له روي ئه حزبا کلي له گۀ ده گواستينۀ وه خو لي سپي سكي دا پو شيبوو.

(۱) صحيح البخاري باب غزوة الخندق: ۴۰۹۹

(۲) صحيح البخاري: ۴۱۰۶، ومسلم: ۴۶۴۶.

هه شته م: شکاندنی په یمان له لایه ن، (بني قريظة) هوه: -

(حیی بن أخطب)، که یه کیځ بووه له جوړله که کانی خه ییهر، ده چی بو مه دینه بو لای (کعب بن الأسد القرظي)، که سه روك تیره ی (بني قريظة) بو، داوای لی ده کات که په یمان له گهل پیغه مبه ر ﷺ بشکینئ، (کعب) یش ده لی: من تائستای بی په یمانیم له موحه ممد نه بینوه، (حیی بن أخطب) وازناهیئ و زور داکوکی لی ده کاو ده لی هیژیکي زورمان کوکړد و ته وه، نه گهر تو له گهل مان بی، بهیه کجاریی تهر و شکیان پیکه وه ده سووتینئ و، بنه بریان ده که ین، له کوتاییدا، قه ناعه ت به (کعب بن الأسد) دینئ، که په یماننه که ی بشکینئ و هه لی یوه شینیتته وه، دیاره دوا ی نه وه ی (کعب) په یماننه که ی له گهل پیغه مبه ردا ﷺ شکاند، مسولمانان زوریان پی ناخوش بو، چونکه تا نه وکاته ش (بني قريظة) ههر به ره و پروی دوژمن بوون، ئیدی نه وه له ئویسته ی (کعب) وایکړد، که مسولمانان دوا ی نه مه له پشته وه ی خوشیان نه مین نه بن، چونکه (بني قريظة) له پشته وه ی مه دینه بوون،^(۱) له وکاته دا بو، که خوی په روه ردگار نه م نایه تانه ی ناردنه خوارئ، که ده فهرموئ:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ۝٩ إِذْ جَاءُوكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَنَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونًا ۝١٠ هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ۝١١﴾ الأحزاب، به لام مسولمانان باوه ری ته وایان به خوی بالا ده ستیان هه بو، وه خوی به رزو مه زن ده فهرموئ: ﴿وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ

إِلَّا إِيْمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾ الأحزاب، واته: وه کاتیک برواداران حیزبه‌کانیان بینن گوتیان: ئه‌مه ئه‌وه‌یه، که خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی به‌ئینیان پیدابووین، وه خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی راستیان کرد، وه ئه‌م مه‌سه‌له‌یه به‌س ئیمان و گه‌ردنکه‌چیسی تیئاندا زیاد کرد.

نویسه‌م: قسه‌کردن له‌گه‌ل (بنی قریظه)دا: -

پیغه‌مبه‌ر^(١) ﷺ، که بیستویه‌تی (بنی قریظه) په‌یمانان شکاندوه، (سعد بن معاذ) سه‌رۆکی تیره‌ی ئه‌وسو (سعد بن عباد) که سه‌رۆکی تیره‌ی خه‌زرج بووه هه‌ردووکیانی ناردوه، بۆلای (بنی قریظه) سه‌باره‌ت به‌و په‌یماننه‌یان که له‌به‌نیاندا هه‌بووه، به‌لام که چوونه‌ لایان، بینیان هه‌لۆیستیان زۆر خراپه‌و (بنی قریظه) پێیان گوتن: پیغه‌مبه‌ری خوا (رسول الله) کئیه؟! ئیمه‌ هیچ په‌یمانیکمان له‌گه‌ل موحه‌مه‌ددا نیه‌و چیتان له‌ده‌ستدئ بیکه‌ن!! ئیمه‌ش چیمان له‌ده‌ستبئ ده‌یکه‌ین، ئه‌وانیش ده‌چنه‌وه‌و هه‌واله‌که‌ ده‌به‌نه‌وه‌ بۆ پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ ره‌مز پێی ده‌لێن: ده‌لێن (عضل والقارة)، چونکه‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ پێشتر پێیان ده‌لێ: ئه‌گه‌ر په‌یمانان نه‌شکاندبوو به‌ده‌نگی به‌رز پێم بلێن به‌ ناشکرا، به‌لام ئه‌گه‌ر په‌یمانان شکاند بوو به‌ هیما (رمز) پێم بلێن، ئه‌م قسه‌یه‌ش واته‌ وه‌کو چۆن تیره‌ی (عضل والقارة) په‌یمانان شکاندو هاوه‌لانیان شه‌هید کرد، ئه‌وانیش ئاوا په‌یمانان شکاندوه، ئنجا، که ئه‌وه‌یان به‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ گوت، فه‌رمووی: {الله أكبر أبشروا يا معشر المسلمين}، واته‌: خوا گه‌وره‌تره‌ له‌ هه‌موو شتیک موژده‌تان لیبئ ئه‌ی کۆمه‌لێ مسولمانان.

(١) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، هه‌مان به‌رگه‌و لاپه‌ره‌.

دهیم: هه‌ولی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بو پیکهاتن (صلح) له‌گه‌ل (غطفان) دا: -

پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌ولیدا که هوزی (غطفان) له شه‌ره‌که‌دا بی‌لایهن بکات، چونکه جگه له قوره‌یش، نه‌وان گه‌وره‌ترین به‌شی نه‌و سوپایه‌یان پیکده‌هینا که هاتبونه سهر مه‌دینه، بو نه‌م مه‌به‌سته‌ش له‌گه‌ل سه‌رکرده‌کانی (غطفان) دا که‌وته دانوستانو گفتوگو‌کردن، نه‌وان مه‌رجیان نه‌وه‌بوو، که له به‌رانبه‌ر جه‌نگ نه‌کردن له‌گه‌ل مسو‌لمانانداو جیا‌بونه‌وه‌یان له قوره‌یش، نیوه‌ی به‌روبوومی مه‌دینه‌یان بدریتی بو‌ماوه‌ی سالی‌ک، به‌لام پیغه‌مبه‌ر ﷺ ناماده بوو سی‌یه‌کی به‌روبوومی مه‌دینه‌یان بداتی نه‌ک نیوه، به‌م شی‌وه‌یه په‌یمان‌ه‌کیان نووسی‌بوو، به‌لام پیش نه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ تیمزای بکا، هه‌ردوو (سعدی) بانگ کردن، که گه‌وره‌ی نه‌وسو خه‌زهرج بوون، نه‌وانیش گوتیان: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا! ﷺ نایا نه‌وه خوا فه‌رمانی پی‌کردووی، که هه‌رده‌بی جی‌به‌جی بکه‌ی، یان مه‌به‌ستت به‌رژه‌وه‌ندی ئیمه‌یه؟! نه‌ویش فه‌رمووی: مه‌به‌ستم ته‌نیا به‌رژه‌وه‌ندی ئی‌وه‌یه، چونکه هه‌موو عاره‌ب لی‌تان کۆ‌بوونه‌وه‌و له‌یه‌ک که‌وانه‌وه تیرتان تی‌ده‌گرن، پی‌م باش بوو هه‌ندی‌کیانتان له‌کۆ‌ل بکه‌مه‌وه، نه‌وانیش گوتیان: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا! ﷺ ئیمه‌کاتی خو‌ی، که له‌سه‌ر کوفرو شیرک بووین، نه‌وان ته‌ماعیان له به‌روبووم خورمای ئیمه‌ نه‌کردوه، به‌پاره، یان به‌میوانداری نه‌بی، بۆیه سو‌یند به‌خوا جگه له شمشیر هی‌چیان ناده‌ینی، دوا‌ی نه‌وه‌ی، که خوا‌ی په‌روه‌ردگار ئیمه‌ی به‌هۆ‌ی تو‌و ئیسلامه‌وه عه‌زیز کردوه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: من له‌به‌ر به‌رژه‌وه‌ندی ئی‌وه‌م بوو، مادام له‌خۆ‌تان راده‌بینن لی‌ی گه‌رین^(۱).

به‌و شی‌وه‌یه نه‌و دانوستان (مفاوضه) سه‌ری نه‌گرت.

لهو ږووداوه شه‌وه شه‌وه دهرده‌که‌وې، که دروسته له‌گه‌ل دوزمن‌دا پیکه‌تان (صلح) بکه‌ی و، ږړیک مالیشی بده‌یتی له پی‌ناو به‌رژوه‌ندی‌ه‌کی گه‌وره‌تردا، که له دوورخستن‌ه‌و‌ی زیان‌یک‌ی گه‌وره‌تردا، یان هی‌نانه‌دی سوودی‌کی چاک‌تردا خو‌ی دهنوین‌ی، به‌پی‌ی بن‌چینه‌ی شه‌رع‌ی: (دفع‌ اعظم‌ المفسدین، وجلب‌ اعظم‌ المنفعین)، واته: دوورخستن‌ه‌و‌ی خراپه‌ی گه‌وره‌ترو، وده‌سته‌پن‌انی به‌رژوه‌ندی گه‌وره‌تر.

یازده‌یه‌م: کوشتنی (عمرو بن عبد ود) پاش په‌رینه‌وه‌ی له‌خنده‌ق:-

کومه‌لک له‌ سوپای کافران له‌ شوین‌یک‌ی ته‌سک له‌ خنده‌که‌که‌ په‌رینه‌وه‌، که (عمرو بن عبد ود) یشیان له‌نیو دابوو، (علي بن ابي طالب) -خوا لی‌ی رازی بی‌-، بو‌ی چوو بو‌ لی‌کدانی به‌ته‌نیا، که جو‌ره شی‌وازی‌کی شه‌رکردنی شه‌و سهرده‌مه‌ بو‌وه، نه‌فر به‌ نه‌فر^(۱)، پیکه‌وه شه‌ریان کردوه و ه‌تردو و کیشیان ه‌ر قور‌ه‌یشی بو‌ون، سهره‌نجام (علي) -خوا لی‌ی رازی بی‌-، (عمرو بن عبد ود) ی کوشت، ه‌ه‌رچه‌نده له‌نیو قور‌ه‌یشیه‌کاندا (عمرو) ئینسان‌یک‌ی نازاو لی‌ه‌اتوو ناسراو بو^(۲).

دوازده‌یه‌م: مسولمانبوونی (نعیم بن مسعود بن عامر الغطفانی):-

یه‌کین‌کی دیکه له‌و ږووداوانه‌ی، که کاریگه‌ری ه‌ه‌بو‌وه له‌وه‌دا، که خوا‌ی په‌ره‌ردگار دهروو‌یک بکا‌ته‌وه له‌ مسولمانان، له‌ جه‌نگی خنده‌قدا، بریتی بو‌وه له‌ مسولمانبوونی (نعیم بن مسعود بن عامر الغطفانی)، که یه‌کک بو‌وه له‌ قسه به‌ده‌ستانی تیره‌ی (غطفان)، که دیت‌ه لای پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ پی‌ی ده‌لی: شه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا! من مسولمان بو‌وم و قه‌ومه‌که‌شم به‌ مسولمانبوونی منیان نه‌زانیوه، فره‌مائم پی‌ بکه، چ فره‌مان‌یکم پی‌ده‌که‌ی ناوا ده‌که‌م.

(۱) ه‌ر له‌شکرو نه‌فر‌یک‌یان له‌نیو خویاندا ه‌ل‌ب‌زاردوه ه‌ردوو جه‌نگا‌وره ه‌ل‌ب‌ږیراوه چوونه مه‌یدانی جه‌نگه‌وه، تا یه‌کیان شه‌و‌ی دی کوشتوه و نه‌مه (مبارزه‌ی پی‌نگوتراوه.

(۲) ه‌ه‌مان سهرچاوه به‌رگ، ص(۱۰۹-۱۱۰).

پیغمبرمبارک و ﷺ دہنرموی: {اَلَمَّا اَنْتَ فِیْنَا رَجُلًا وَاحِدًا فَعَدَلْنَا عَنْ اَنْ اَسْتَطَعْتَ، فَاَنْ الْحَرْبَ خَدَعْتَ} (۱)، واتہ: بیگومان تو یہ کہ کسی، نگہر شہر بکہی و بیہ سہنگہری نیمہوہ، بہلام نگہر دہتوانی ریزی دوزمن و ناحہزہکانمان لیکن بترازیئہ، چونکہ (جہنگ بریتیہ لہ فیل)، نجا (نعیم بن مسعود) کاریکی نجامدا، کہ سوپای نیسلام سوودی لی بینی و دلہراوکی و دوہرہکی خستہ نیو لہشکری قورہیش و غہطہفان و جوولہکہکانہوہ.

سہرہتا دہچیئہ لای (بنی قریظہ) و پییان دہلی: نیوہ چاک دہزانن، کہ من دلسوزتامن، بویہ شتیکتان پی دہلیم بہلام بیشارنہوہ و مہیدرکیئن، دہلین: باشہ نایدرکیئن.

(نعیم) دہلی: قورہیشیہکان و غہطہفانیہکان و ہک نیوہ نین، نیوہ خہلکی ئیرہن و مال و مندالتان لیہرہیہ، نھوان بو جہنگ و دوزمنایہتی موحمہد ہاتوون و دواپی دہرزنہوہ، ہر نیوہ بہجی دہمینن و بہتہنہا دہمینہوہ، دواپی موحمہمہد و ہاوہلانی تولہتان لی دہستین، بویہ پیشنیار دہکہم، کہ داویان لیبکہن کومہلیک لہ سہرکر دہکانیان بہ بارمتہ (رہن) لای نیوہ بن، بوئہوی نہتوانن رابکہن و، نیوہ بہتہنیا بہیلنہوہ!

نھوانیش پیشنیارہکہی (نعیم) پہسہند دہکہن و دہلین: قسہکہت زور جوانہ! دواپی دہچی بو لای ہرکام لہ (قورہیش) و غہطہفانیہکان و پییان دہلی: وہکو بیستورمہ (بنی قریظہ) پہشیمانبونہوہ لہ دزایہتی موحمہمہد و ناردوویانہ بو لای و بہلینیان پیداوہ خہلکیک لہ نیوہ بگرن و تہسلیمی نھوی بکہن و بیانکوژن، جا نگہر داویان لیکردن، کہ ہیندیک لہ سہرانی نیوہ بارمتہ بن لای نھوان، مہیاندهنی، چونکہ تہسلیمی موحمہمدیان دہکہن و دہکوژین، بوئہوی لہ پاداشتی

ئو کاره دا موخه مه د لښان خوښ بڼې، نو قسه يه شم با نه يني بڼې و بيشار نه وه که سي دي نه يزانې، دياره هه رگام له (قورپه يش) و غه طه فان زور سوپاسي (نعيم) ده که نو ده لښ به راستي تو پياويکي دل سوزي!

نجا روژي هيرش کردنه که يان شه مه ده بڼې، بويه قورپه يشييه کان و غه طه فان يه کان هه وال بو (بني قريظه) د نه يرو ده لښ: ده بڼې روژي شه مه هيرش بکه يني!

نه وان يش ده لښ: ئيمه شه مه ناشک يني (چونکه جوړه که کان له روژاني شه مه دا هيچ ناکه ن) وه هه تا کو هه ندي که سي بارم ته مان نه ده نې، ئيمه شه ناکه يني، چونکه له وان يه ئيو به جي مان به يني و ئيمه به ته نيا بم يني نه وه.

قورپه يشييه کان و غه طه فان يه کان له نيو خوياندا ده لښ: دياره بوچوونه که ي (نعيم بن مسعود) راست ده رچوو، بهو شيو هيه له يه کدي ده که ونه بڼې متمان يي و دوو دلييه وه و، قورپه يشييه کان و غه طه فان يه کان بارم ته ناده نه (بني قريظه) و نه وان يش پشتيان به رده ده نو له جه نگه که ده کيشنه وه.

ئاوا (نعيم) تواني په يوه ندي نيوان جوړه که کان و قورپه يشييه کان تيکېدا و نه مه ش بوو به هو يه که سهره که تيکشانې سوپاي قورپه يشييه کان و غه طه فان يه کان^(۱).

(۱) هه مان سهرچاوو به رگ، ص (۱۱۱-۱۱۲).

سێزدهیهەم: هەڵکردنی بایهکی توندو دابه‌زینی فریشتەکان بو
یارمەتی مسوڵمانان :-

هۆیه‌کی دیکه‌ی تێکشکانی دوژمن ئەوه‌بوو که بایه‌کی توند به‌ فه‌رمانی خوا
هەڵیکرد، هەموو بارگه‌و بنه‌ی تێک‌وه‌ردان و چادرو خیه‌ته‌کانی تێکدان وه
فریشتەکانیش به‌ فه‌رمانی خوا (جل شانه) ترسیان خسته‌ نیو دلی دوژمن، وه‌ک خ‌وای
زالو توانا له‌وباره‌وه‌ ده‌فه‌رموی: ﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءٰمَنُوْا اذْكُرُوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَیْکُمْ اِذْ
جَآءَکُمْ جُنُوْدٌ فَاَرْسَلْنَا عَلَیْهِمْ رِيْحًا وَجُنُوْدًا لَّمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرًا

﴿١﴾ الأحزاب، واته: ئە‌ی پر‌و‌اد‌ارینه! چاکه‌ی خوا به‌سه‌ر خ‌ۆتانه‌وه‌ یادبکه‌نه‌وه، که
سو‌پایه‌ک هی‌رش‌ی کرده سه‌رتان، ئی‌مه‌ش بایه‌کی توندو سه‌ربازانی‌ک که نه‌تانه‌بینین
ناردمانه سه‌ریان، وه‌خوا به‌وه‌ی که ده‌یکه‌ن بینایه.

شایانی باسیشه، که وه‌ک کتێبه‌کانی سپه‌ر باس ده‌که‌ن ئە‌و (با)یه به‌ ئە‌ندازه‌یه‌ک
توند ده‌بی، که ناتوانن ئاگر بکه‌نه‌وه‌و چادر هەڵبده‌ن، سه‌ره‌پای هی‌زی فریشتەکان،
که ترسیکی زۆر ده‌خه‌نه دلی دوژمنانه‌وه‌و کاروباریان هەموو تێک ده‌چی و وره‌یان
ده‌پرووخی^(١).

چواردهیهەم: هەڵدانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بو زانینی بارو‌دوخی دوژمن:-

ورده‌ورده‌ پیزه‌کانی (أحزاب) لی‌ک هە‌له‌وشان و هی‌زوپیزیان نه‌ماو وره‌یان پرو‌خا،
ئە‌وه‌ش به‌ ه‌وی حیکمه‌ت و دانایی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ئارامیی و خ‌ۆراگریی مسوڵمانان و
هە‌لکه‌نرانی خه‌نده‌که‌وه‌ هە‌ول و تاکتیکی (نعیم) و هە‌ڵکردنی ئە‌و بایه‌ تونده‌و
دابه‌زینی فریشته‌و ترسو بیم خ‌رانه‌ نیو دلی سو‌پای دوژمنه‌وه، ئە‌وانه هە‌موویان

هوکار بوون بۆ شکاندنې نهو نابلووقه يه، دوايې هيژې دوژمن شپرازه ي ده پچرې و (أحزاب) ده که ونه بيرکړدنه وهو مشوورخواردن بۆ به جي هيشتن و هه لاتن، له وکاته دا پيغمبر ﷺ سې جار به هاوۀ لاني ده فرموي، که يه کيکيان بچي و هه والي دوژمنې بۆ بيښي، بۆ نه وه ي بزاني چي ده که ونه حاليان چونه؟ به لام له بهر نه وه ي بابه که زور ساردو به هيژ ده بي و شه وه که تاريک و سامناک بووه، که س ناماده يي چووني نابي و سره نجام پيغمبر ﷺ به (حذيفة بن اليمان) ده فرموي: (حذيفة) تو بچو، (حذيفة) ده لي: که چووم دوژمن وه زعيکي زور خراب و شپريان هه بوو و، به ده ست متمانه به يه کدي نه بوون و، باو سه رماو ترسه وه گيريان خوارد بوو، من له وي بووم که وتنه ته گيبرو گوتيان به ياني ده روين! دوايې (أبو سفيان) دا کوي کرد له سه ر روښتن^(۱).

بهو شيوه يه بارگو به بنه يان پيچايه وهو هه لاتن، خواي بالا ده ستيش لهو باره وه ده فرموي: ﴿وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا﴾ (الأحزاب، واته: خوا نه وانه ي که بي پروان به رغو قيني خويانه وه گيرانه وهو، هيچ شتيکي باشيان ده ست نه که وت و زهره يان بۆ له نه هلي ئيمان نه دراو خواش شه ري له کول مسولمانان کرده وه، وه خوا به هيژو زاله

دواي نهو جه نگه پيغمبر ﷺ فرموي: {الآن نغزوهم ولا يغزوننا ونحن نسير اليهم} رواه البخاري^(۲)، واته: له مهو دوا ئيمه هي رش ده که ينه سه ر نه وان و، جاريکي دي نه وان ناتوانن هي رش بکه نه سه ر ئيمه و، ئيمه بويان ده چين.

(۱) هه مان سه رچاوه، ص(۱۱۴-۱۱۵).

(۲) صحيح البخاري: ۴۱۱۰.

جه نگی (بني قريظة)

(ابن هشام)^(۱) ده لای: ټو شهووی، که کافره کان (أحزاب) ټابلووقه ی مه دینه یان بهرداو رویشتن، بو سبه ی نیوه پوکه ی جبریل عليه السلام هات بو لای پیغه مبه ر عليه السلام پیی گوت: نایا ئیوه چه کتان داناوه؟

پیغه مبه ریش عليه السلام پیی فهرمووی: به لای!

(جبریل) گوتی: فریشته کان تا ئیستاش چه کیان دانه ناوه، منیش له سهر داوای ټهوان هاتمه وه لات، خوا فهرمانت پی ده کات، که هر ئیستا بچی به ره و (بني قريظة) (که تیره یه که بوون له سی تیره جووله که که ی مه دینه، که له ده ور و بهری مه دینه دا مابوون) منیش ټهوه ده پوم و ترسیان ده خمه نیو دل و شوینه کانیان له بن پی ده لرزینم.

ننجا پیغه مبه ر عليه السلام بو یان چوو، وه به هاوه لانی فهرموو: **{ لا یصلین احد العصر الا فی بني قريظة... }** رواه البخاري^(۲)، هیچ کامیکتان با نویژی عه سر، نه کا مه گهر له لای (بني قريظة) بکریت، مه به سستی ټهوه بوه په له بکه ن بو ټهوه ی کاتی که بگه نه ټهوی که نویژی عه سر مایی له وی بیکه ن.

(ابن أم مکتوم) یشی وه ک برا گه وره له مه دینه به جی هیشت، دیاره هه ندیک له هاوه لان نیوه پوکي فهرمانه که ی پیغه مبه ر عليه السلام یان وه رگرت و نویژی عه سریان له ریگا کرد، هه ندیکي دیکه شیان روا له تی فهرمانه که یان وه رگرت و نویژی عه سریان نه کرد، تا گه یشتنه ټهوی، که هیندیکیان دوا ی نویژی عیسا گه یشتنه ټهوی و ټهوکات

(۱) السيرة النبوية لابن هشام، ج ۳، ص (۱۱۵-۱۱۶)، وه (البخاري) به ژماره (۴۱۱۷) هیناویه تی.

(۲) صحيح البخاري: ۴۱۱۹.

نوږه‌که‌یان کرد، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ ره‌خنه‌ی له هیچ کامیان نه‌گرت، چونکه هه‌ریه‌که‌یان دیویکی فرمانه‌که‌یان جیبه‌جی کرده به‌شی یه‌که‌میان دیوی نیوه‌وه‌ی فرمانه‌که‌و به‌شی دوه‌میش رواله‌تی فرمانه‌که‌ی، به‌و شیوه‌یه که‌لیی تیگه‌یشتون.

پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌گه‌ل کومه‌لیک له‌ کوچکه‌ران و پشتیوانان به‌رې‌که‌وت تا گه‌یشته بیریک له‌ بیره‌کانی (قریظه) به‌ناوی (بئر انا)، دواتر سوپای ئیسلام به‌رې‌که‌وت تا ژماره‌یان گه‌یشته (۳۰۰۰) سې هه‌زار که‌س، پیغه‌مبه‌ر ﷺ (۲۵) شه‌و نابلو‌وقه‌ی قه‌لایه‌کانیدا، که‌ (حُیّ بن أخطب) یش له‌وئ ده‌بی، بو‌خو‌ی مائی له‌ (خه‌یبه‌ر) بووه، به‌لام شه‌و وه‌کو وه‌فایه‌ک بو (کعب بن الأسد) به‌وه‌ی، که‌ په‌یمانی له‌گه‌ل هه‌بو له‌وئ ده‌مینیت‌ه‌وه، له‌ میانه‌ی شه‌و (۲۵) شه‌وه‌ی نابلو‌وقه‌درانی (بنی قریظه) دا (کعب بن الأسد) سې ری‌یان له‌پیش قه‌ومه‌که‌ی خو‌ی داده‌نی و پی‌یان ده‌لی: وه‌ک ناگادارن مسو‌لتمان دوه‌ریه‌یان گرتوین، من یه‌که‌ک له‌و سې ری‌یانه‌تان ده‌خه‌مه پیش چاو یه‌کیکی هه‌لبژین:

۱- با مسو‌لتمان بین، چونکه بۆمان ده‌رکه‌وتوه، که‌ موحه‌مه‌د پیغه‌مبه‌ری خوایه‌و راست ده‌کات و با ئیمانی پی‌ینین.

۲- نه‌گه‌ر مسو‌لمانیش نابین با مال و منداله‌کانمان هه‌موو بکوژین بۆشه‌وه‌ی ده‌ستمان به‌تال بی‌ت، شه‌وکاته شه‌به‌یخوون ده‌که‌ین و شه‌ر ده‌که‌ین، یان ئیمه موحه‌مه‌دو کومه‌له‌که‌ی له‌بن دینین، دوایش مال و مندالمان ده‌ست ده‌که‌ویت‌ه‌وه، یان هه‌موومان ده‌کوژری‌ین و هیچکه‌س پاش خو‌مان به‌جی‌ناهیالین مه‌راقی لی‌بخوین!

۳- نه‌گه‌ر هیچ کام له‌وانه په‌سه‌ند ناکه‌ن با شه‌مشه‌و شه‌به‌یخوون بکه‌ینه سه‌ر موحه‌مه‌دو هاوه‌لانی چونکه شه‌وی شه‌مه‌یه، شه‌وان واده‌زانن که‌ ئیمه شه‌مه ناشکینین و شه‌ر ناکه‌ین، با ئیستا هیرش بکه‌ینه سه‌ریان، جا یان هه‌موویان ده‌فه‌وتینین یان ده‌مانفه‌وتینن، به‌لام خه‌لکه‌که‌ی هیچ کام له‌و سې رایه په‌سه‌ند

ناکهن، شهویش لیسان تووره ده بئو ده لئی ئیوه قهومیکی بی عه قلنو مادام به قسم ناکهن که یفی خوتانه.

دوایی (بنی قریظة) یه کیك ده نیرن بو لای پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله و داوای لیده کهن، که (أبو لبابة) یان بو بنیری بو شهو ی سه بارت به وه زعی خو یان راویژی پی بکهن، (أبو لبابة) ش - خوا لئی رازی بی - یه کیك بووه له پشتیوانه کان له هوزی شهوس، که پیشتر هاویه یمان بوون له گهل (بنی قریظة) دا، وه ک چون خه زره ج هاویه یمان بوون له گهل (بنی النضیر) دا، پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله (أبو لبابة) ده نیرن بولایان، شهوانیش لئی ده پرسن: شهی (أبو لبابة) شهوه موحه ممد نابلووقه ی داوین و ده لئی له سه ر حوکی من دابه زن! جا ئایا ته سلیم بین یان نا؟!

شهویش ئاماژه بو گهردنی ده کاو، ده لئی: سه رتان ده بری، دوایی (أبو لبابة) بو خوی ده گیریتشه وه، ده لئی: هه ر له وی بووم زانیم خیانه تم کردوه، ئنجا دوایی ده چیتته مزگه وتی و خوی له کۆله که یه کی مزگه وت ده به ستیتشه وه، خوای په ره ردگاریش شه ئایه ته ی له وه باره وه ناردده خواری، که ده فه رموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَخُونُوا

اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمْنَتَكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (۴۷) الانفال، واته: شهی شهوانه ی ئیماندارن! خیانه ت به خواو پیغه مبه ری و به شهمانه ته کانتان مه کهن، له کاتی کدا که ده زانن شهوه خیانه ته، هیندیکیش ده لین: ئایه تی ژماره (۱۰۲) ی سوږه تی (التوبة) بهو بۆنه ی شهوه هاتوته خواری، که ده فه رموی: ﴿وَعَاخِرُونَ اَعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا

عَمَلًا صَالِحًا وَءَاخِرَ سَيِّئًا عَسَىٰ اَللّٰهُ اَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ اِنَّ اَللّٰهَ عَفُوٌّ رَحِيْمٌ﴾ دوای شهوه ی (أبو لبابة) ماویه ک خوی لهو کۆله که یه ده به ستیتشه وه، خوای لیبوردده تۆبه که ی ده نیریتته خوار، ئنجا پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله تۆبه وه رگیرانه که ی پیږاده گی نه ی و به ده ستی موباره کی (أبو لبابة) له کۆله که که ده کاته وه، شه گه رنا بو ماوه ی شهش رۆژان بو کاتی نویژه کان نه بووایه خوی له کۆله که که ی نه ده کرده وه، وه سه ره نجام که (بنی قریظة) نا ئومی دبوون له شه پرکردن و به رگریی کردن، رازی ده بن به وه ی که له سه ر

حوکمی پیغمبر ﷺ بڼه خوارې، جا هندیك له خهلكي نهوس دهچن بؤ خرمهت پیغمبر ﷺ و دهلین: نهی پیغمبره خوار کاتیک (بني النضیر) په یمانیان شکاند نهوانت به خهزرجیه کان به خشی، بویه داوات لی دهکین، که (بني قریظه) ش به نیمه ببه خشی و حوکمیکی وایان بؤ مهده له نیو بچن.

پیغمبره ریش ﷺ دهفرموی: نایا رازی دهبن برا گوره که تان (سعد بن معاذ) بکه م به وه کیلی خوم، نهو چ حوکمیکیدا پی رازی بم؟! نهوانیش دهلین: به لی.

دوایی ده نیرئ (سعد بن معاذ) بیتو به برینداریی دهیهنن، که له جهنگی خه نده قدا تیریکي به قوئی که وتوه دهماره که ی بریوه، که (سعد) دئ، پیغمبره ﷺ به نه نصاریه کان دهفرموی: هه لسن بؤ گوره که تان! {قوموا الی سیدکم} دوایی فرموی: نهی (سعد) نهوانه رازین، که تو حکه م بی و منیش رازیم.

(سعد) ده لی: واته هه ر حوکمیك بدهم هه لئاوه شیتوه؟

دهفرموی: نه خیر.

(سعد) ده لی: حوکمی من نهوه یه: جهنگاوه رو شه رکه ره کانیان بکوژن و مالو سامانه که شیان غه نیمه ت بی بؤ مسولمانان، وه ژنو منداله کانیان دلی مسولمانان بن، پیغمبره ریش ﷺ دهفرموی: {قضیت بحکم الله} (۱)، واته: (حوکم) له به یندا کردن به حوکمی خوا، دواي نهوه ی که قوئبه ستیان ده که نو ده یانه یننه خوارې، نهوه ی که لیان مسولمان ده بی نایکوژن، به لام نهوانی دیکه هه موویان ده کوژن، که (ابن هشام) ده لی: ژماره یان له نیوان (۶۰۰ تا ۷۰۰) یان (۸۰۰ تا ۹۰۰) که س بووه، تهنه نافرته ی کیشیان لی ده کوژرئ، نهویش چونکه له کاتی نابلو و قه دانه که دا گاشه به ردیک به سهر یه کیک له هاوه لانداه خاته خوارو شه هیدی

دهکات، بویّه به توّلّه شو ئافره ته ده کوژنه وه، شه گهرنا ئافره ته کانی دیکه یان هه موو به دیل ده گیرین، وهك خوای تواناو زانا له وباره وه ده فره موئ: ﴿وَأَنزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيّاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا﴾ (۳۱) ﴿وَأَوْثَقَكُمْ أَرْضَهُمْ وَيَدْبِرْهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَّمْ تَطَّوْهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا﴾ (۳۲) ﴿الأحزاب﴾، واته: وه شهوانه ی که پشتگیریان کردن {پشتگیری (أحزاب) یان کرد} له شهلی کیتاب (جووله که کان) خوا له قه لاکانیان هینانیه خواری وه ترسی خستنه نیو دلّو هه ندیکانتان کوشت و هه ندیکانتان لی به دیل گرتن، وه خوا سه رزه مین و مالّو سامانی شهوانی کرده میراتی ئیوه، وه سه رزه مینیکیش که ئیوه نه یگه یشتونئ (واته: شه سه رزه مینه ی که خوا له مهو دوا ده یکاته غه نیمه ت بو مسولمانان) وه بیگومان خوا له سه ره هه موو شتیک به توانایه.

به م شیوه یه (بنی قریظه) له مه دینه ریشه کیش کران^(۱)، شه کوّمه له خیانه تکاره ی که چه ندین جار به رنامه ی دوژمنایه تی و خراپه کارییان له دژی پیغه مبه ره صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مسولمانان دارشت، له جهنگی (أحزاب) یشدا له ناسکترین کاتداو، ویستیان له پشتوه خه نجه ری غه درو خیانه ت له ئیسلام و مسولمانان بوه شینن، جگه له (بنی قریظه)، که پیاوه کانیان هه موو کوژران، (حُیّی بن الأخطب) گه وره ی جووله که کانی (بنی النضیر) یش، که له وکاته دا له لای شهوان بوو، شهویش کوژرا، له ماوه ی ئابلوو قه دانئ (بنو قریظه) دا یه کیك له مسولمانان به ناوی (خلاد بن سوید) کوژراو، یه کیکیش به ناوی (أبو سنان بن محسن) برای (عکاشه) وه فاتئ کرد^(۲).

(۱) برّوانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص ۱۱۵-۱۲۲.

(۲) هه مان سه رچاوه و بهرگ، ص ۱۲۹.

چه‌ند دوداو‌یکي گړنگ پيش صولحي (حديبيه) :-

په‌کهم: بووني (زينب) ي کچي (جحش) به هاوسه‌ري پيغه‌مبه‌ر ﷺ :-

له سه‌ره‌تاوه پيغه‌مبه‌ر ﷺ (زينب) ي داوا کړدو خواستی يو (زيد بن حارثه) که (زيد) (مُتَبَنَّى) ي خوۍ بوو، واته: کړدېوې به کورې خوۍ و نهو شته‌ش پيش هه‌لوه‌شان‌دنه‌وې له‌نيو گه‌لي عه‌ره‌بدا هه‌بووه، وه (عبدالله) ي براى و (زينب) که زانيان نهو داخوازيه يو پيغه‌مبه‌ر ﷺ نيهو يو (زيد) ه، پيان ناخوش بوو، وه (زينب) گوتى: من نافرته‌تيكى قوره‌شيم و له (بني هاشم) م و کچه پوړي پيغه‌مبه‌رم ﷺ تا خواى په‌روهر دگار نه‌م نايه‌ته‌ي ناردۀ خوارى و فهرموۍ: ^(۱) ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَىٰ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا﴾ ^(۳۶) الاحزاب، واته: هيچ پياوړى ئيماندار (وهك: عبدالله بن جحش) وه هيچ نافرته‌تيكى ئيماندار (وهك: زينب بنت جحش) بډيان نيه سه‌رېشك بن له به‌رامبه‌ر فهرمانى خوادا...، بويه كه زانبيان خواى كار به‌جى نه‌وې فهرمووه، هه‌ردووكيان، (زينب) و (عبدالله) پازى بوون.

بهو شپوهيه (زينب) بوو به هاوسه‌ري (زيد)، به‌لام دوايى زهينه‌ب هه‌ميشه له‌گه‌ل زهيد په‌يوه‌نديان سارد بوو، چونكه زينه‌ب خوۍ پي نهو گه‌وره‌تر بوو خوۍ به‌سه‌ر زهيدا هه‌لده‌كيشاو، نه‌وېش سكالاي خوۍ له‌وباره‌وه ده‌برده لاي پيغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌يگوت: نهو نافرته‌ته خوم به‌سه‌ردا هه‌لده‌كيشى و خوۍ پي نه‌م گه‌وره‌تره بويه

(۱) رواه الطبراني عن قتادة، مسند صحيح، وأخرجه الطبري عن ابن عباس، برواه: (الباب النقول في أسباب النزول) للسيوطي، ص(۱۹۰).

به كه لکی یه ك نایهین و با ته لاقی بدهم و له یه ك جیابینه وه، پیغه مبه ریش صلی الله علیه و آله دهیغه رموو: ته لاقی مه ده^(۱)، لهوباره وه خوی زاناو شاره زه ده فهرموی: ﴿وَاِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ...﴾ ﴿۳۷﴾

الأحزاب، واته: کاتیک که تو به و که سست ده گوت، که خوا چاکه ی له گه لدا کرد وه تو ش چاکه ت به سه ری وه هه بو وه: هاوسه ره که ت لای خو ت بهیله وه و پاریز له خوا بکه! دیاره که پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله زینه بی له زهید ماره کرد، عاده تی کی عاره به کانی هه لوه شانده وه ئه ویش ئه و بو و ئه گهر ئافره تی که له تیره یه کی بهرز بایه، رازی نه ده بو و ماره بکری و شو بکا به پیایک که له خو ی به نرم تری ده زانی، به لام به وه که زینه ب له زهید ماره کرا، ئه و عاده ته لابر او به به لگه یه کی دیکه کرده یی ئیسیات کرا که له ئیسلامدا ئینسانه کان وه کو دانی شانه یه کسان و نه ته وه و ره چه لئه و رهنگ و زمان و... هیچ ئیعتبار یکیان ئیه و بهر یزترین کهس لای خوا پاریز کارترینیانه.

وه دواتر که خوی کار به جی زینه بی له پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله ماره کرد، عاده تی کی دیکه ی عاره به کانی هه لوه شانده وه، که بریتی بو وه ئه وه ی ئه گهر که سی که سی کی دیکه ی کرد با به کوری خو ی و (تَبَنِّي) کرد بایه، دوا یی بوی نه بو و هاوسه ری ئه و که سه ی که کردویه تی به کوری خو ی ماره بکاته وه، چونکه ئه و کاته ده یانگوت ئه و خیزانی کوری خو ی ماره کرد و ته وه، که دیاره ئه وه ش له شه رعدا هیچ بنچینه یه کی نیه، چونکه که سی کی بیگانه کرا وه به کوری خو به بی به لگه ی شه رعیی، جا خوی زانا بو ئه وه ی ئه و عاده ته هه لوه شه ییت ته وه، دوا ی ته لاقدرانی زینه ب له لایه ن زهیده وه و به سه ر چوونی عیده دی، زینه بی له پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله ماره کرد، وه ئه و ئایه ته ی نارد ه خواری که ده فهرموی: ﴿... فَلَمَّا قُضِيَ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا...﴾ ﴿۳۷﴾

(۱) أخرجه الحاكم عن أنس، برواه: سهراوه ی پیشوو، ص (۱۹۱)، وه (المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير)، ص (۱۰۹۱).

واته: کاتیک که زهید کاری پی‌نه‌ماو وازی لی‌هینا له‌تۆمان ماره کرده‌وه،
 حیکمه‌ته‌که‌شی ئه‌وه‌بووه، که ده‌فه‌رموی: ﴿... لَکِّیْ لَا یَكُوْنُ عَلَی الْمُؤْمِنِیْنَ حَرْجٌ
 فِیْ اَزْوَاجٍ اَدْعِیَیْهِمْ اِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا...﴾ (۳۷) الاحزاب، واته: بو ئه‌وه‌ی، که
 بروداران هیچ سه‌غله‌تییه‌کیان له‌سه‌ر نه‌بی، سه‌باره‌ت به‌ ماره‌کردنه‌وه‌ی هاوسه‌ری
 که‌سانیک که کردوویان به‌ کوری خویان دوی ئه‌وه‌ی که ئه‌وان ده‌ستیان لی
 هه‌لده‌گرن وازیان لی‌دینن.

وه ئه‌وه‌ی له‌ هه‌ندی‌که‌ ته‌فسیرو سه‌رچاوه‌ی می‌ژوویدا هاتوه، که گوایه‌ پیغه‌مبه‌ر
 ﷺ زهینه‌بی بینوه دلی پیداجووه، ئنجا فه‌رموویه‌تی: (سبحان مقلب القلوب)،
 ئه‌وه‌ راست نیه‌و هیچ ئه‌سل و ئه‌ساسی نیه، نه‌ له‌ رۆی سه‌نه‌ده‌وه‌ نه‌ ئه‌و سیفه‌ته‌ش
 له‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌ه‌شیتته‌وه، ئنجا خوی په‌روه‌ردگاریش حیکمه‌ت و هۆیه‌که‌ی زۆر
 به‌ رۆویی و به‌ ئاشکرای باسکرده‌وه‌ دیاره‌ خوا شه‌رمیش له‌که‌س ناکات و ئه‌گه‌ر
 وابوایه‌و پیغه‌مبه‌ر ﷺ دلی به‌ زهینه‌ب داچوبایه‌ خوی زانا ده‌یفه‌رموو له‌به‌ر ئه‌و
 هۆیه‌ بوو که لی‌مان ماره‌ برپوه.

به‌لام پیغه‌مبه‌ر ﷺ زۆر ئه‌وه‌ به‌رزتر بووه، که خیانه‌ت بکاو دلی به‌ ئافره‌تیکی
 دیکه‌ داچێ که له‌ ژیر نیکاحی پیاویکی دیکه‌دایه، وه‌ زهینه‌ب که‌ که‌چه‌ پووری
 پیغه‌مبه‌ر ﷺ بووه، ئه‌وکاته‌ی که‌ که‌چ بووه‌و پیشی خوش بووه‌و شانازی‌شی پیوه
 کردوه‌ که پیغه‌مبه‌ر ﷺ بیخوای و بیهینی، ئه‌ی بۆچی ئه‌و کاته‌ دلی پیدانه‌چووه؟!
 بیگومان ئه‌وه‌ راست نیه‌.

دیاره‌ دوی ئه‌وه‌ی (زینب بنت جحش) به‌ فه‌رمانی خوا بوو به‌ هاوسه‌ری
 پیغه‌مبه‌ر ﷺ، هه‌میشه‌ شانازی به‌سه‌ر باقی هاوسه‌ره‌کانی دیکه‌ی پیغه‌مبه‌ر

ﷺ دا دەکردو دەيگوت: {زَوْجُكَنْ أَمَّا لَيْكُنْ زَوْجُكِ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ فَوْقِ سَبْعِ سَمَوَاتٍ} (۱)، واتە: ئیوھ كەس و كارتان لھ پەنجەمبەرى مارە كردوون، بەلام من خوا لھ سەرروى حەوت ئاسمانەوھ لھ پەنجەمبەرى مارە بپرېوم، چونكە كە خواى زاناو توانا فەرموى: ﴿فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاهَا﴾ ۛ ئەوھ مارە كردن بووھو پيويستى بە مارە كردنى ديكە نە كردوھ.

دوھم: ھاتنە خوارەوھى ئايەتى (حجاب) :-

وشەى (حجاب)، كە ئیستا زۆر كەس بەماناى پۆشاكى ئافرەتان بەكارى دەھینى، ئەوھ بەكارھینانیکى ھەلەھ، چونكە (حجاب) يانى (پەردە) لھ قورئانىشدا يەك جار بەو شیوھى بەكارھاتوھو بەو پەردەھى دەگوترى، كە دەبوایە خیرانەكانى پەنجەمبەر ﷺ بیگرنەوھو لھ پشت ئەو پەردەھىوھ قسە لھ گەل پیاواندا بکەن، كە پيشتەر وانەبووھ.

لھ (صحيح البخاري) (۲) دا ھاتوھ، كە رُوْثِيْكَ (عمر بن الخطاب) -خوا لىى رازى بى-، گوتى: ئەى پەنجەمبەرى خوا چاك و خراپ دینە مائەكەتەوھ، ئەگەر فەرمان بکەى بە دايكانى بروداران (ھاوسەرە بەرپرەكانت) كە پەردە بگرنەوھ، وھ لھ پشت پەردەوھ نەبى با قسە لھ گەل پیاواندا نەكەن، (واتە: چونكە پيشتەر مسولمانان كەمبون و مسولمانى دانستە بوون، ئیستا خەلك پۆل پۆل دین مسولمان دەبن و چەندین جۆريان تیدایە، ئەزان، مونافىق... ھتد، با ئەوانە خیرانەكانى تۆ نەبینن).

خواى كاربەجى لھوبارەوھ ئەم ئايەتەى ئاردەخوار، كە دەفەرموى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُدْزَنَ لَكُمْ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيْرِ نَظْرٍ إِنَّهُ

(۱) صحيح البخاري: ۷۴۲۰.

(۲) صحيح البخاري: ۴۰۲.

وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَأَدْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْشَرُوا وَلَا مُسْتَعْسِنِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذَى الْبَنِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ... ﴿٥٢﴾ ﴿الاحزاب، نه وهی مه به ستمانه نه وهیه که ده فهرموئ: ﴿وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا...﴾ واته: (هه کاتیک که شتیکتان له هاوسه رانی پیغه مبهه داوا کرد له پشت په رده وه لییان داوا بکن، نه وه چاکتره بو دلی ئیوه دلی نه وان)، له دواي هاتنه خواره وهی نه ئایه ته، پیغه مبهه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ردهی له ماله کانی خویدا گرتوه وه کهس بوئ نه بوو یه کسهه بجیته ژووری و نیو ماله کانی پیغه مبهه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به لکو ده بووایه له پشت په رده وه قسه له گه له هاوسه به ریزه کانی پیغه مبهه ردا بکړی، نه ئایه ته ش له وکاته دا هاته خواری که زهینه ب بو پیغه مبهه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ گوازیایه وه.

سییه م: سه رییه ی (محمد بن مسلمة) :-

دواي نه وهی پیغه مبهه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ له جهنگی (نه حزب) و (بني قریظه) دا سه رکه وتنی به ده ست هینا، نه وه یه که مین (سریه) بوو که ناردی بو سه ر دوژمن، له (۱۰) ی مانگی (محرم) ی سالی (۶) ی کوچیدا به سه ریهرشتی (محمد بن مسلمة) به (۳۰) جهنگاوه رده، ناردی بو (قرطاء) له خاکی (نجد)، که گه شتنه شوینی مه به ست، به سه ر (بني قرطاء) یان دادا، که له هوژی (بني بکر بن کلاب) بوو و سه رده نجام (۱۰) که سیان لی کوشتن و مهرو مالاتیکی زوریشیان لی به غه نیمه ت گیراو نه وانی دیکه یان هه لاتن.

وه له کاتی گه رانه وه یاندا (ثمامة بن أثال الحنفی) یان، که گه وده ی (بني حنیفة) بوو به دیل گرت، له سه رده تاوه نه یانده ناسی، دواپی که بردیانه مه دینه وه یه کیک له پایه کانی مزگه وت به ستیانه وه، پیغه مبهه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به لایدا تیپه ری و پیی فهرموو: نه ی (ثمامة) چیت پییه؟

ئویش گوتی: چاکه م پیښه، نه گهر بمکوژی خاوهن خوینم هیه، نه گهر بهرهلداشم بکهی نهوه سوپاست ده کهم، نه گهر مال و سامانیش ددهوی بلای بتدهمی. دوو جاری دیکه پیغه مبهه هه مان پرسپاری لیده کاو ئویش به هه مان شیوه وه لایمی ده داته وه، دواپی پیغه مبهه ﷺ نازادی ده کات.

ئویش مسولمان ده بی و به پیغه مبهه ده لی: سویند به خوا له سه زدهوی له هه موو کهس زیاتر رقم له تو بوو، به لام نیستا له سه زدهوی که سم له تو خوشتر ناوی، له سه زدهوی له هه موو شتی که زیاتر رقم له دینه کهت بوو، به لام نیستا له هه موو دینی که خوشتر دهوی^(۱).

شایانی باسیشه بویه (ثمامة) بهر له نازاد کرانی ئیعلانی مسولمانبونی خوئی نه کرده، چونکه ویستویه تی وا نه یه ته بهرچاو، که له ژیر فشاردا مسولمان ده بی و نازادانه مسولمان بیی.

چواره م: سه رییه ی (أبو عبیده بن الجراح):

یه کیکی دیکه له و رووداوانه نهوه بوو، که پیغه مبهه ﷺ سه رییه کی (۳۰۰) سی سده کهسی به فرماندهی (أبو عبیده بن الجراح) نارد که ناری ده ریای سوور، بو چاودیری کردنی کاروانه کانی قورپیش، که ده چون بو شام، (بخاری) ده گیرپیته وه ده لی: که ده گنه شوینی مه به ست، له نه نجامی زور مانه وه یاندا له وی، خواردنیان لی ده بری و له برسان شپرز ده بن و هیچیان ده ست ناکه وی بیخون، بویه بریار ده دن که ولاخه کانیان سه ربیرن، به لام خوی به خشر له گه ل شه پوله کانی ده ریادا ژیانداریکی زور گه وره یان بو ده هیئتیه که نار ده ریای، که له زمانی عاره پیدا پیی ده گوتری (عنبر)، نه (۳۰۰) که سه بو ماوه یه که له گوشتی نه ژیانداره ده خون و، که ده گه ریته وه هه ندیکیش له گه ل خویاندا بو پیغه مبهه ﷺ ده به نه وه، ئویش له گوشته کهی ده خواو دواپی ده فهرموئی: نهوه رژییه که خوی په روه ردگار بو ئیوه ی

(۱) صحیح البخاری: ۴۳۷۲، وه: (تاریخ الاسلام للذهبی، المغازی)، ص (۳۵۱).

ناردوه، وه لهو چالاكويه دا هيچ كاروانيكې قورېشييه كانيان بهر ده ست ناكه وي او بهو شيويه ده گه پښتو بهو بډ مه دينه^(١).

وه پيغه مېر عليه السلام ده باره ي (أبو عبيدة) ده فرموي: **{لكل أمة أمين، وأمين هذه الأمة أبو عبيدة بن الجراح}** رواه البخاري، واته: هه موو كو مه ليك ته مينداريكي هه يو ته مينداري ته م ئوممه ته ش (أبو عبيدة بن الجراح) ه.

پيښه: سهريه ي (عبدالرحمن بن عوف) بډ (دومه الجندل):-

(الواقدي) ده گپي ته وه^(٢)، كه له مانگي شه عباني سالي شه شه مي كوچيدا پيغه مېر عليه السلام به (عبدالرحمن بن عوف) فرموي: **{تجهز فاني باعذك في سرية في يومك هذا أو من غد إن شاء الله}**، واته: خوټ سازيكه، چونكه من به سهريه يه كه وه ته مړو يان به ياني ده تيرم، بهو شيويه فرماني پيكره، كه به وي بكه وي بهر وه (دومه الجندل) به مه به ستي بانگ كرديان بډ ئي سلام و ته نجامداني كاري سه ربازيش.

نجا پيش ته وه ي (عبدالرحمن) بړوا، پيغه مېر عليه السلام دا نيشاندو مي زره كه ي سهري هه لوه شانده، خو عه مامه يه كي ره شي له سهري ناو، پي فرموي: **{أغزُ بسم الله وفي سبيل الله فقاتل من كفر بالله لا تغل ولا تغدر ولا تقتل وليدًا}**.

ئيدي (عبدالرحمن) روشت تا گه يشته (دومه الجندل) و سي رږژان له وي مايه وه وه خه لكه كه ي بانگ كرد بډ ئي سلام و كه ميكيان مسولمان بوون، دوايي گه پانه وه بډ مه دينه.

دياره (عبدالرحمن) يه كيكه لهو (١٠) كه سه مژده ي به هشت پي دراوه كه وه، له پياوڼي سه رته ي بانگه وازي ئي سلام وه، پا يه يه كي گرنگي سه رته ي كاري ئي سلام ي بوو، كه له سه ر ده ستي (أبو بكر) ي صديق مسولمان بوو بوو.

(١) صحيح البخاري: ٤٣٦٢.

(٢) صحيح البخاري: ٤٣٨٢.

(٣) بړوانه: (المغازي)، ج ٢، ص (٥٦٠-٥٦١).

شہ شہم: غہزای (بنی لحیان):-

دوای شکانی دوژمن لہ شہری نہ حزابدا، مسولمانان لہ قوناغی بہرگریسہوہ گواستیانہوہ بؤ قوناغی ہیّرش کردن، بؤیہ کاتی ئہوہ ہاتبوو تولّہ لہ (بنی لحیان) بکریّتہوہ، کہ کاتی خوی غہدریکی گہورہیان لہ مسولمانان کردبوو لہ (الرجیع) دہکہسیان لئ شہہید کردبوون، بؤیہ پیغہمبہر ﷺ بہخوی و (۲۰۰) کہسہوہ لہ مانگی (جمادی الاولی) ی سالی شہشہمی کوچیدا بہرہو ئہوی بہرئکہوت و (ابن أم مکتوم) ی لہ مہدینہ لہ شوینی خوی بہجیہیشت، لہ سہرہتاوہ وای نیشاندا، کہ بہرہو باکووری مہدینہ دہروا، بؤئہوہی دوژمن ہہوالئ چوونہ سہریانئ نہزانی، ماوہیہک بہرہو باکوور رؤیشت، ئنجا رپرہوی گوڑی و بہرہو باشور ریّی گرہبہر.

پیغہمبہر ﷺ و مسولمانان نزیکی شوینی (بنی لحیان) بوونہوہ، بہلام پیش ئہوی بگہنہ سہریان شوینی خویان چولّ کردو ہہلاتن و پرویان کردہ چیاکانئ دہروبہر، مسولمانان دوو رؤژان لہ شوینی ئہوان مانہوہوہ کہسیان دہست نہکہوت، دوایی پیغہمبہر ﷺ خوی و سوپاکہی بہ مہبہستی ترساندنئ موشریکہکان رؤیشتن بہرہو (واد عسفان)، ئہوی دوو ئہسپ سواری بہرہو لای مہککہ نارد، تہنیا بہ مہبہستی ترساندنئان دہرخستنی توانای مسولمانان، ئہوانیش رؤیشتن، تا گہیشتنہ (کراع الغمیم)، کہ شوینیکی نیزیک مہککہیہ، بہو پییہ مہبہستی پیغہمبہر ﷺ لہترساندنئان ہاتہ دیو، دوایی ہاوہلانئ گہرانہوہ بؤ لای پیغہمبہرو دواتریش سوپای ئیسلاام سہربہرزانہ بہرہو (مدینہ) گہرانہوہ^(۱).

حه‌وته‌م: غه‌زای (ذي‌قرد)، یان (الغابه):-

دوای گه‌رانه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له غه‌زای (بني‌لحيان) بو مه‌دینه، (عیینه بن حصن‌الفزاري)، که له هوژی (عطفان) بو، به‌خوی و (٤٠) که‌سه‌وه له (الغابه)، که شویښکه له نزيك مه‌دینه‌وه، به‌سه‌ر حوشتره‌کانی مسولمانان و نه‌وانه‌ی له‌ژیر چاودیری پیغه‌مبه‌ردا ده‌بن داده‌نو، (ذری‌کورې) (أبي‌ذر)، که لایان ده‌بی ده‌کوژنو خیزانه‌که‌شی، که له‌که‌لی ده‌بی به‌دیل ده‌گرنو، حوشتره‌کانیان به‌تالان ده‌بن، که (٢٠) حوشتر ده‌بن.

که پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌و هه‌واله ده‌بیستی به‌پنج سه‌د که‌سه‌وه بویان ده‌چی و، (سعد بن عباد) ش به‌سیسه‌د که‌سه‌وه له هوژه‌که‌ی، له جی خوی به‌جی ده‌هیلي له مه‌دینه، بو پاریزگاریی.

له شاخیک له (ذي‌قرد)، پیغه‌مبه‌رو سویاکه‌ی ده‌گه‌نه دوژمن و خه‌لک‌کیان لی ده‌کوژنو، حوشتره‌کانیش ده‌ستینه‌وه له‌که‌ل خیزانی (ذر)، که گرتبویان نه‌ویش نازاد ده‌کن.

وه (سلمة بن الاکوع) نه‌و جه‌نگه‌دا ده‌وریکی بالای یینی، نه‌وه‌بوو پیش نه‌وه‌ی سویای پیغه‌مبه‌ر ﷺ بگاته دوژمن، نه‌و به‌ته‌نیا دویان ده‌که‌وئ و قوناغ به‌قوناغ تیریان تی ده‌گرئ و هیندیک له حوشتره‌کانیان پی به‌جی ده‌هیلي.

خیزانی (ذر) ش، که نازاد کرا به‌سواری حوشتریک، که هی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌بی ده‌یه‌نه‌وه بو مه‌دینه، به‌لام له‌ریگا له‌سه‌ر خوی نه‌ز ده‌کا، که نه‌گه‌ر خوا رزگاری بکاتو به‌سه‌لامه‌تی بگاته‌وه، نه‌و حوشتره‌ی سواری بووه سه‌ری بری، نه‌و هه‌واله ده‌گاته‌وه پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌ویش ده‌فهرموئ: **{بَسْمَا جَزِيْطِهَا}**، واته: پاداشتیکی خرابت دایه‌وه، واته: نه‌و حوشتره‌ی سواری بووی و نه‌جاتی داوی له دوژمن، پاداشته‌که‌ی نه‌وه‌یه سه‌ر ببری؟ دویای فهرموئ: **{لَا نَذْرَ فِيْ مَعْصِيَةِ اللهِ وَلَا فِيْمَا لَا تَمْلِكُنْ}**، واته: نه‌ز نیه له بی‌فهرمانی خوا، وه له شتی‌کدا که‌خواه‌نی نه‌بی،

واته: بوی نیه نه زره که بکات، چونکه خوشتره که هی خوی نیه، پیغمبر ﷺ له غه زایه (۵) شهوی پیچون، وه شم غه زایه یه کیکه له گه وره ترین غه زایه کانی که پیغمبر ﷺ بوخوی سهر کردایه تی کردوه بو ته مبی کردنی نه یارانی له عه ربه ده شته کیه کانی نه جد دواي جهنگی (خندهک) و (بنی قریظه)^(۱).

هشتم: کوشتنی (سلام بن أبي الحقيق) :-

(سلام بن أبي الحقيق)، که (أبو رافع عبدالله بن أبي الحقيق) یشیان پیگوتوه، له جووله که کانی (بنی النضیر) بووه له خه یهر دانیشته وه، یه کیک بووه له وانه ی، که زور دژایه تی پیغمبره ی کردوه، له کوکړدنه وه ی سوپای ته حزابدا بوسر مه دینه ده وری بالای هه بووه، بویه پیغمبر ﷺ به سهر په رشتی (عبدالله بن عتيك) چهنده پیاوړکی له پشتیوانان ناردده سهری له (خه یهر)، که بریتی بوون له پیچ که سه: (عبدالله بن عتيك) ومسعود بن سنان وعبدالله بن أنیس وأبو قتادة الحارث بن ربعي وخزاعي بن أسود)، که هر پینجیان له تیره ی (خه زره ج) بوون.

پیغمبر ﷺ فهرمانی پیکردن به کوشتنی (سلام بن أبي الحقيق)، وه له وکاره دا ده ست بیاریزن له کوشتنی مندالو ثافره تان، سهره نجام شهو چهنده که سه توانیان خو بگه یه ننه شوینی (سلام بن أبي الحقيق) و بیکوژن و، کاره که یان نه نجامداو گه رانه وه مه دینه^(۲).

دیاره تیره ی شهوس پیشتتر توانیوویان (کعب بن الأشرف) بکوژن، بویه (خه زره جیه کان) گوتیان نابي (شهوسییه کان) پیشمان بکونه وه، بهو شیوه یه شهوانیش توانیان سهریکی دیکه ی خیانته کاری جووله که (سلام بن الحقيق) بکوژن.

(۱) هه مان سهرچاوه و بهرگ، ص (۱۴۴-۱۴۷)، وه پروانه: (عیون الاثر) ابن سید الناس، ج ۲، ص (۷۲-۷۳).

(۲) (السيرة النبوية لابن هشام) ج ۳، ص (۱۳۹-۱۴۱)، وصحيح البخاري: ۴۰۳۸-۴۰۳۹.

نۆبەم: سەرىيەى (كرز بن جابر الفهري):-

پېغمبەر ﷺ ئە مانگى (شوال)ى سالى شەشەمى كۆچىدا، سەرىيەىكى بە
فەرماندەى (كرز بن جابر الفهري) ناردە سەر ھۆزى (عكل) و (عرينة)، كە ئەوانە
ئە سەرەتاوہ لای پېغمبەر ﷺ خۆيان بە مسوئلمان نیشانداو گوتيان: ئەى
پېغمبەرى خوا! ئىمە دوو تىرەى دەشتەكىن، مسوئلمان بووين و ھاتووين بۆ لای تۆ
بەلام ئىمە بەژيانى نىو شارەوہ پانەھاتووين و ئەگەر بىيىن بۆ ئىرە (مەدىنە)
ھەموومان نەخۇش دەبين، بۆيە داوات لى دەكەين كە چەند حوشترىكىمان بەدەيتى
بۆئەوہى ئەگەل خۇماندا بيانبەين، ئەوئ ئەلای خۇمان بەخۆيان بکەين،
پېغمبەرىش ﷺ چەند حوشترىكىان تەسلىم دەكات و شوانىكىشيان ئەگەل دەنیرى،
وہ دەفەرموئ: شىرەكەشيان بخۆن و خۇشتان بە مىزەكەيان دەرمان بکەن (*)، بەلام
دوای ئەوہى كە پېغمبەر ﷺ حوشترەكانيان تەسلىم دەكات و ئە مەدىنە دوور
دەكەونەوہ، ئەوان شوانەكە دەكوژن و جەستەكەشى دەشيۆينن، بە شيۆەىكى زۆر
ناشیرين ھەردوو چاوى دەكوژن و ھەردوو دەست و پىئى دەبىرن و لەبەر تاوپی دادەنن،
پېغمبەر ﷺ كە ئەوہ دەبيستىتەوہ، ئەو سەرىيەى (كرز بن جابر)يان بۆ دەنیرى،
ئەوانىش بە داويان دەكەون و دەيانگرن، وە دىانەيتنەوہ لای پېغمبەر ﷺ
پېغمبەر ﷺ ئىسلاميان لەسەر رادەنوئىئى و داويان لى دەكات كە مسوئلمان
بن، بەلام داواكەى پېغمبەر ﷺ رەت دەكەنەوہ و مسوئلمان نابن، بۆيە پېغمبەر
ﷺ ئە تۆلەى ئەو كەردەوہ نابەجىيەدا كە كرديويانە، سزايەكيان دەدا كە ھىچ كەسى
بەو شيۆەى سزا نەداوہ: فەرمان دەكات كە چاوەكانيان بكوژن و ھەردوو دەستيان و
پىيان بىرن، وە لەبەر تاوييان دانن تا دەمرن^(۱)، ديارە وەكو تۆلە (قصاص) ئەمە

(* مىزى حوشتر وەكو دەرمان بەكار دەھيئى، بۆ چارەسەر كەردنى ھەندى نەخۇشى پىست.

(۱) رواه البخاري ومسلم، پروانه: (المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير)، ص(۳۷۳-۳۷۴)،

وہ پروانه: (سبيل الهدى والرشاد) للشامي، ج، ۶، ص(۱۸۱-۱۹۰).

ده کات، چونکه نه وان شوانه که یان به و شیوه یه کوشتوه، نه که و کو شیواندن، و خوی دادگر به و بونه یه و هه ردو ثایه تی: (۳۳ و ۳۴) ی له سووړه تی (المائدة) نارده خواری، که ده فهرموی: ﴿ إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خَلْفٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ حِزْبٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝۳۳﴾
 واته: بیگومان سزای نه و که سانه ی که د ژایه تی خواو پیغه مبهری خواجه که و ده دیانه وی ناشوب و ئالوژی له زه ویدا بلا و بکه نه و، نه و یه که یان بکوژرین یان بکوژرین و هه لبواسرین، یا خود دهستی راست و پی چپان بپرږی، یا خود له ولات دهر بکرین و دور بخړنه و نه و یه ریسواییه که بویان له دنیا داو له دواړو ژیش سزایه کی مه زنیان هه یه... بیجگه له وانه ی که بهر له و ی بهر دهستیان بکه په شیمان ده بنه و، نه و بزان که خوا بهر انبه ریان لیږوده ی به به زه یه.

دیاره زانایان ئیسلام باسیان کردوه، که چو چونی نه و چوار سزایه یان به سه ردا ده چه سپی: نه گهر ته نیا خه لکیان کوشتی ده بی بکوژرین، به لام نه گهر خه لکیان کوشتی و نه تکیشیان کردن و لاشه شیان شیواندن، ده بی بکوژرین و هه لبواسرین، و نه گهر خه لکیان کوشتی و مالیشیان برږی، ده بی ده ست و پی چپان بپرږی، و نه گهر خه لکیان ترساندې، ده بی له ولات دهر بکرین و دور بخړنه و، هه چه نده هه ندیک له زانایان له باره ی چو نیه تی جیبه جی کردنی نه و چوار سزایه و رای جیاوازیان هه یه، به لام گرنه نه و یه نه و چوار سزایه یان به سه ردا ده چه سپی، و به بویه پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله نه وانه ی و سزا داو له بهر چه ند هو کاریک:

- (۱) چونکه شوانه که یان کوشتبو به شیوه یه کی درندانه و لاشه که یان شیواندبو.
- (۲) له بهر نه و ی له دین هه لکه راونه و، چونکه نه وان خویان به مسولمان نیشاندا.

(٣) له‌سۆنگه‌ی ئه‌وه‌وه، که ویستبوویان فیلّ له پیغه‌مبه‌ر ﷺ بکه‌ن.

(٤) بۆ ئه‌وه‌ی خه‌لکی دیکه‌ش فیّر نه‌بێ، به‌ درۆ مسوڵمان ببـن، دوایی زه‌ره‌ر له ئیسلام و مسوڵمانان بده‌ن.

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سزایه‌کی وای داو، که خه‌لکیکی دیکه‌ی پیوه‌ ته‌مبێ بی، به‌و شیوه‌یه‌ ده‌بێ هه‌موو په‌هه‌نده‌کانی ئه‌و به‌سه‌رهات و سزادانه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌به‌رچاو بگرین و لیک‌بده‌ینه‌وه، ئه‌گه‌رنا شتیکی زۆر سه‌یرو قورسه‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمان بکا به‌و شیوه‌یه‌ سزا بدریّن! به‌لام کاتیك خراپه‌کاریی و زوڵم و سته‌می ئه‌وان ده‌بینرێ و حال و وه‌زعی مسوڵمانانیش ده‌خه‌ینه‌ پیشچاو، بۆمان ده‌رده‌که‌وێ که ئه‌وان ده‌ستپیشخه‌ر بوون و تاوانیان کردوه و هه‌لوێستی پیغه‌مبه‌ریش ﷺ وه‌ك تۆله‌و وه‌لامدانه‌وه‌ بووه و بۆ ئه‌وه‌ی که‌سانی دیکه‌ش پێی ته‌مبێ بن و که‌سی دیکه‌ جوړه‌ت نه‌کات له‌ به‌رانبه‌ر چاکه‌ی ئیسلام و مسوڵمانان دا خراپه‌ بکات و، چاکیی مسوڵمانان بۆ خراپه‌کردن ئیستغلال بکات!

صوّلحی حودہ یبیه

بہ پڑزان!

خو یاربئی لہ چہند خالیکی کورت و گوشاودا باسی سولّحی حودہ یبیه دہ کھین:

یہ کہم: صوّلحی حودہ یبیه ریکہ و تننامہ یہ ک بوو لہ نیوان پیغہ مہر ﷺ، کہ فہرماندہ ی مسولّمانان بوو، وہ نویتہری قورہ یشیہ کان (سہیل بن عمرو) دا، وہ لہ شوینیک نہو ریکہ و تننامہ یہ مؤر، کرا کہ پیی دہ گوترا (الحدیہ)، کہ دہ کھویتہ نیوان مہ ککھو مہ دینہو لہ وہ وہ ناوی لینرا (صلح الحدیہ)، ناشتہ وایی حودہ یبیه.

دو وہم: لہ مانگی (ذو القعدة) ی سائی (۶) ی کوچیدا پیغہ مہر ﷺ خوی و (۱۴۰۰) لہ هاوہ لانی بہرہو مہ ککھ بہرئی کہ و تن بہ نیازی (عومرہ) کردن، وہ نیحرامیان بو عومرہ بہست بوئوہی خہ لکی بزائن کہ مہ بہستیان شہر نیہ، وہ قوربانیشیان لہ گہل خویاندا برد^(۱).

سیئیہم: کاتیک، کہ پیغہ مہر ﷺ نہو هاوہ لہ بہر پڑانہ ی کہ لہ خزمہ تیدا بوون، دہ گہ نہ (عسفان) کہ ناوچہ یہ کہ لہ نزیکی مہ ککھ، قورہ یشیہ کان (بشر بن سفیان الکعبی) دہ نیرن، وہ بریار دہ دہن کہ بہ ہیچ شیویہ نہ ہیئلن مسولّمانان بچنہ نیو مہ ککھ وہو عومرہ بکھن، پیغہ مہریش ﷺ دہ فہرموی: **{یا وبع قریش! لقد اکلتهم الحرب ماذا علیهم لو دخلوا بینی وبين سائر العرب فان هم اصابوني كان الذي ارادوا، وان اظهرني الله علیهم دخلوا فی الاسلام}**

وافرين، وان لم يفعلوا، قاتلوا وبهم قوة...^(۱)، واته: قورپه‌ش بې‌قه‌زېن، جه‌نگ خواردنې (له‌نيوې بردن) چ ده‌بې، نه‌گه‌ر له‌من و له باقی عاره‌بان بگه‌رېن، نه‌گه‌ر به‌سهرمدا زال بوون ئاواتيان هاتوته دی، نه‌گه‌ر خوا سهرېخستم نه‌وه به‌هېزو پېزه‌وه دېنه نیو ئیسلا‌مه‌وه، نه‌گه‌ر ده‌شیانه‌وې مسولمان نه‌بن، با جه‌نگم له‌گه‌لدا بکه‌ن له کاتیکدا، که هېزو پېزیکیان به به‌ره‌وه ماوه.

دیاره پیغه‌مبه‌ر ﷺ لهو فەرمايشته‌یدا مه‌به‌ستی نه‌وه‌بووه، که ده‌بوايه قورپه‌ش چیدیکه شه‌ر به مسولمانان نه‌فروشن.

چوارهم: پیغه‌مبه‌ر ﷺ بوته‌وه‌ی تووشی جه‌نگ نه‌بې له‌گه‌ل سوپای قورپه‌شیه‌کاندا که به‌ره‌و پروی هاتوونو ده‌یان‌ه‌وې به‌ره‌نگاری بېنه‌وه، ده‌پرسې: کی هه‌یه به‌رپیه‌کی دیکه‌ی جیا لهو رپیه سهره‌کیه بزانی، که ده‌چې بو مه‌ککه، کابرایه‌ک له (بني أسلم) گوتی: من به‌رپیه‌ک ده‌زانم، رپیه‌کی سه‌خته‌و به شاخو گردو ته‌پولکه‌دا ده‌روا، داوی نه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌رو هاوه‌لانی، ماوه‌یه‌ک بهو رپیه‌دا ده‌روونو زور ده‌رووی سه‌خت ده‌برن و رپیه سه‌خته‌که ته‌واو ده‌که‌ن، پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌هاوه‌لانی ده‌فهرموئ: **{قولوا نستغفر الله ونوب اليه}**، واته: (بلین: داوی لی‌بوردن له خوا داوا ده‌که‌ینو بو لای وی ده‌گه‌رپینه‌وه) هاوه‌لان فەرمانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ جیبه‌جې ده‌که‌نو واده‌لین، پاشان پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فهرموئ: **{والله انها للحطة التي عرضت على بني اسرائيل فلم يقولوها}**^(۲)، واته: {سویند به خوا نه‌وه‌ی، که ئیستا جیبه‌جې‌تان کرد (نه‌وه که گوتم بلین، داوی لی‌بوردن له خوا ده‌که‌ینو بو لای نه‌ویش ده‌گه‌رپینه‌وه) و اتانگوت، نه‌وه هه‌مان (حطه‌یه)، واته: داوی لی‌بوردن له خواکردن، که به (بني اسرائيل) گوترا بیلین، به‌لام نه‌یانگوت}، وه‌ک خوی په‌روه‌ردگار ده‌فهرموئ: **{وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ**

(۱) هه‌مان سهرچاوه، ج ۳، ص (۱۶۳).

(۲) هه‌مان سهرچاوه و به‌رگو لاپه‌ره.

فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَاَدْخُلُوا الْاَبْوابَ سُبْحًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ البقرة، واته: وه كاتيك پيمان گوتن، به كړنوش بردوويي بچنه نيو ټهو شاره وهو بلين (حطة) واته خوايه گوناچه كانمان ليدابوه رينه... به لام (بني اسرائيل) ټهو وشه يان گوړي و به گالته پي كړدنه وه وشه يه كي ديكه يان به كار هينا.

پينځه م: ټنجا پيغه مبه ر ﷺ ويستی دووباره پي بگريته بهر بهر وه مه ككه بويه سواړي خوشتره كه ي بژه كه نازناوي (قصواء) بوو، به لام خوشتره كه ي به خ بوو رپي دانه گرت، هاوه لاني به ريز گوتيان: (خلات الناقة)، واته: (خوشتره كه جه نه ي گرت) پيغه مبه ريش ﷺ فهرمووي: {ما خلأت وما هو لها بخلي ولكن حبسها حابس الفيل عن مكة} ^(۱)، واته: ټهو خوشتره ي من جه نه ي نه گرتوه و فيري جه نه گرتيش نيه، به لام ټه وه ي كه كاتي خوي ريي له فيله كان گرت، بچنه مه ككه وه هه ر ټه وه ريي ټهو خوشتره ي من گرتوه ناهي لي بچي ته نيو مه ككه، واته: خوي په روه ردگار ناهي لي، ټنجا ټهو شوينه ماوه يه ك مانه وه، به لام ټهو شوينه ديمه كارو بي ټاو بوو، وه ټهو ټاوه ي كه پيشيان بوو ته واو بوو، بويه هاوه لاني به ريزي تينيان بو هات، ټه دواييدا چوون بو خزمه تي پيغه مبه ر ﷺ گوتيان: هيچ ټاومان پي نه ماوه، وه نازانين چي بكه ين؟ ټه ويش تيري كي له تيردانه كه ي دهر هيناو داي به يه كي ك له هاوه لاني و پي فهرموو: بچو ټه يه كي ك له چالانه دا بيچه قي نه، دواي ټه وه ي لي وه رگرت و تيره كه ي له وي چه قاند، سه رچاوه يه ك ټاوي لي پيدا بوو، هه موو سوپا كه ټاويان لي خواره وه و كونده كانيان لي پر كړد، كه ټه وه ش يه كي ك ټه موعجيزه كاني پيغه مبه ر ﷺ.

(۱) السيرة النبوية لابن هشام، ج ۳، ص (۱۹۸).

(۲) هه مان سه رچاوه و بهرگ، ص (۱۶۳-۱۶۴).

شه‌شه‌م: پاشان قورپه‌یش ده‌ستیان کرد به ناردنی چهند وه‌فدیک به مه‌به‌ستی تیگه‌یشت له نیازو مه‌به‌ستی پیغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله :-

أ- یه‌که‌م وه‌فد، که ناردیان له تیره‌ی (خزاعة) به سه‌روکایه‌تی (بدیل بن ورقاء) بوو، که ده‌چی بۆ لای پیغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله ده‌لی: ئه‌ی موحه‌مه‌د! بۆچی هاتووی؟! ئه‌ویش ده‌فه‌رموئ: وه‌ک چۆن بۆخۆتان ده‌بینن، ئیحرا‌ممان به‌ستوه‌و مه‌رو حوشرمان پییه‌و هاتووین (عومره) بکه‌ین، وه‌چه‌کی جه‌نگی‌شمان پی نیه، (بدیل) یش ده‌گه‌رپته‌وه‌و هه‌وال بۆ قورپه‌یشیه‌کان ده‌باته‌وه‌و پییان ده‌لی: موحه‌مه‌د بۆ جه‌نگ‌و شه‌ر نه‌هاتوه، به‌ئکو بۆ (عومره) هاتوه ^(۱).

ب- دوا‌یی (مک‌رز بن حفص) ده‌نیرن بۆ لای پیغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله، که پیغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله چاوی پی‌ده‌که‌وئ ده‌فه‌رموئ: {هَذَا رَجُلٌ غَادِرٌ}، واته: ئه‌مه‌ پیاویکی په‌یمان شکینه، دوا‌یی پیغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله وه‌ک چۆن قسه‌ی بۆ (بدیل) کرد ئاواش هه‌لو‌یستی خو‌ی به‌ ئه‌ویش گوت، که رۆیشته‌وه‌ لای قورپه‌یشیه‌کان قسه‌ی پیغه‌مبه‌ری بۆ گیرانه‌وه ^(۲).

ج- جاریکی دیکه (الحلیس بن علقمة) ده‌نیرن، که گه‌وره‌ی (أحابش) بووه، کاتی‌ک که پیغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله (حلیس) ده‌بینی ده‌فه‌رموئ: ئه‌وه له قه‌ومی‌که، که زۆر ئه‌هلی طاعه‌ت و عیباده‌تن، وه‌ مه‌ناسیکی حه‌ج به‌ گه‌وره‌ ده‌گرن، بۆیه قوربانیه‌کان (مه‌رو مالآت)ی بۆ به‌رده‌ن با بیانبینی، که چۆن گه‌ردنبه‌دیان له‌ممل دایه‌و نیشانه‌دار کراون، بۆ ئه‌وه‌ی که سه‌ر به‌بردپین، تا‌کو بزانی که ئیمه بۆ (عومره) هاتووین، (حلیس) که ئه‌و مه‌رو مالآت ده‌بینی، پیش ئه‌وه‌ی بگاته پیغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله هاوه‌لانی هه‌ر له‌وئ ده‌گه‌رپته‌وه‌و ده‌چیته‌وه‌و ئه‌وه‌ی بینویه‌تی بۆیان ده‌گیرپته‌وه‌و ده‌لی: موحه‌مه‌دو هاوه‌لانی هاتوون بۆ ئه‌وه‌ی (تعظیم)ی

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ‌و لاپه‌ره.

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ‌و لاپه‌ره.

کابە (کعبە) بکەن، چۆن شەری لە گەڵدا دەکەن؟! قورەیشییەکان پێی دەلێن: تو کابرایەکی خێڵەکیی و نەزانیی بۆیە هەر قسە ی تێدا مەکە!

(حلیس) ییش لێیان تووڕە دەبێ و دەلێ: ئە ی قورەیشییەکان! سوێند بەخوا لەسەر ئەو هارپەیمانیە تیمان پێکەو نەبەستو، ئایا پێ ئە یەکیک دەگرن کە دەیهوێ بیت عومرە بکات و مائی خوا بەگەورە بگرێ؟ سوێند بەخوا یان دەبێ وازی لێبێن یان (أحابش) دەنگ دەدەم لێتان هەلگەرپێنەو، ئەوانیش پەشیمان دەبنەو ئەو قسەییە کە پێیانگوتووە هەرچۆنێکی بێ رازی دەکەن^(١).

د- نَجْجَا (عروة بن مسعود الثقفي) دەنێرن بۆ لای پێغەمبەر ﷺ بەمەبەستی تێگەشتن لە هەلۆیست و مەبەستیان دەبارە ی هاتیان بۆ مەککە، بەهەمان شێوە ئەویش بۆی دەرکەوت، کە نیازی پێغەمبەر ﷺ و مسوڵمانان تەنیا (عومرە) کردنەو بۆ شەڕ نەهاتوون، داویی کە (عروة) گەراییەو بە قورەیشییەکانی گوت: (یا معشر قریش اني قد جئت كسرى في ملكه وقصر في ملكه والنجاشي في ملكه، واني والله مارأيت ملكا في قوم قط مثل (محمد) في أصحابه، ولقد رأيت قوماً لا يُسَلِّمونَه لشيء أبداً فرأوا رأيكم) واتە: ئە ی کۆمەلێ قورەیش! من چومە لای کیسرا لە بارەگای خۆی، وە چووم بۆلای قەیسەر لە بارەگای پادشایەتی خۆیدا، وە چووم بۆلای نەجاشی لە بارەگای پادشایەتی خۆیدا، سوێند بە خوا هیچ پادشاو دەسەلاتدارێکم نەبینیو ئەنیو قەومی خۆیدا وەکو موحمەد بێ لە نیو هاوێلانیدا، کە هیئەدە رێزو خۆشەویستی هەیە لەلایان، بە هیچ شێوەیەک پشتی بەرنادەن و تەسلیمی کەسی ناکەن، (واتە: نەچن و خۆتان تووشی شەڕ مەکەن) جا برپاری خۆتان لەبارەو بەدەن^(٢).

(١) هەمان سەرچاوە، ج ٣، ص (١٦٥).

(٢) هەمان سەرچاوە، ج ٣، ص (١٥٥، ١٦٦).

حهوتهم: ناردنی وهفد بو لای قورپه شيبه کان:-

ننجا پيغه مبهري ﷺ دوو وهفد دهنيرئ بو لای قورپه شيبه کان له مه ککه:

أ- جاري يه کم: (خراش بن أمية الخراعي) دهنيرئ بو مه ککه بو شهوې تيان بگه يه نئ، که له هاتنه کېدا پيغه مبهري ﷺ مهبه ستي (عومړه) يه و هيچي ديکه، به لام (خراش)، که ده گاته (مه ککه)، پيش شهوې قسه ي له گهل بکه ن، حوشره که ي له بندا ده کوژن، دوايي ده يانه وئ خوښي بکوژن، به لام تيره ي (أحابش) دهربازی ده که نو لينگاهه پښ بیکوژن.

ب- جاري دووهم: پيغه مبهري خوا ﷺ ديهوئ (عمر بن الخطاب) بنيرئ، به لام عومر -خوا ليئ رازی بي-، ده لي: شه ي پيغه مبهري خوا له تيره ي من (بني عدي) که سيکی وای له مه ککه نيه، نه گهر شهوان بيانه وئ ئيهانه م پي بکه ن، بتوانئ بهر گريم لي بکات، بوخوشت چاک ده زانی، که من له سر کافره کانی قورپه ش زور توندم، بويه پيشنيازم وايه، که (عثمان بن عفان) بنيرئ، چونکه عه شيره ته که ي شه (بني أمية) ريژه يان زوره له مه ککه و بهر گري لي ده که ن، پيغه مبهريش ﷺ پيشنيازه که ي عومر په سه ند ده کات و عوسمان دهنيرئ.

ننجا که (عثمان) -خوا ليئ رازی بي-، ده چي، (بني أمية) وه کو خزمه کانی خو ي پيشوازي لي ده که نو ريژي ده گرن و داوای لي ده که ن، که طمواف بکا، شهوېش ده لي: چو ن طمواف ده کم، تا پيغه مبهري خوا ﷺ طمواف نه کات؟! من ته نيا بو شه هاتووم، که پيتان بلیم پيغه مبهري ﷺ ديهوئ بي بو مه ککه بو به جي هيتانی (عومړه)، بويه داواتان لي ده کم ري لي مه گرن، دواتر دهنگوباس وا بلاو ده يته وه، که کافره کانی قورپه ش (عثمان) يان کوشتوه، پيغه مبهرو مسولمانانېش شه هواله يان بيست، بويه پيغه مبهري ﷺ هاوه لانی به ريژي کوډه کاته وهو، پيان ده فره موئ: په يمانم پي بده ن، نه گهر کافره کانی قورپه ش (عثمان) يان کوشتي، ئيمه جهنگيان له گهلدا ده که ين، ننجا په يمانيان لي ورده گري، ههروه ها له جياتي (عثمان) يش هه ردووک ده ستي له يه ک ده دات و

به‌يعه‌تې ليوه‌رده‌گرې، خواي پېروهر دگار له‌وباره‌وه شم دوو ثابته‌تې ناره‌ خوار،
 كه ده‌فهرموئ: ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ
 الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَبَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿١٨﴾
 وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٩﴾﴾ الفتح، واته:
 بېگومان خوا رازي بوو لهو نيماندارانه‌ي، كه په‌يمانيان له‌گه‌ل تو به‌ست له‌ژير
 دره‌خته‌كه‌دا، خوا زاني چي له‌دل و دېرونياندا هديه، بويه نارامي پړانده سهر
 دليان، وه له پاداشتي نه‌وه‌دا فه‌تحيكي نزيكي به‌ نسيب كردن^(١).

دوايي هه‌وال به‌ پيغه‌مبهر ﷺ هاوه‌لاني گه‌شت، كه (عثمان) زيندووه‌و
 نه‌كوژراوه، نه‌و به‌يعه‌ته (به‌يعه‌تي مهرگ)يشي پي‌ده‌گوته‌ي، واته: شه‌ركردن
 له‌گه‌ل دوژمندا تا مردن، وه (البخاري) له (سلمة بن الأكوع)
 ده‌گيرپته‌وه^(٢).

هه‌ندېكيشيان ناويان لي‌ناوه (به‌يعه‌تي رانه‌كردن) وه (مسلم) له (جابر)
 ده‌گيرپته‌وه، شاينې باسيشه‌ لهو (١٤٠٠) كه‌سه‌ته‌نهما يه‌ك كه‌س به‌يعه‌تي به
 پيغه‌مبهر ﷺ نه‌دا به‌ناوي (الجد بن قيس)، كه يه‌كيك له‌ هاوه‌لان ده‌لي: بينم
 خوي له‌ پشت حوشره‌كه‌ي گرتبوو، بو نه‌وه‌ي به‌يعه‌ت له‌گه‌ل پيغه‌مبهر ﷺ
 نه‌كا، وه (جابر بن عبدالله) ده‌لي: پيغه‌مبهر ﷺ پوژي حوده‌بييه‌ پي‌گوته‌ين:
 {أَنْتُمْ خَيْرُ أَهْلِ الْأَرْضِ}، رواه البخاري ومسلم^(٣).

(١) سهرچاوه‌ي پيشوو، ج ٣، ص ١٦٧-١٦٨، وه (صحيح البخاري): ٤١٥٣.

(٢) صحيح البخاري: ٤١٦٩.

(٣) صحيح البخاري: ٤١٥٤، (صحيح مسلم): ٤٧٨٨، واللفظ للبخاري.

هه‌شتمه: ناردنی (سهیل بن عمرو) له‌لایهن قورەیشییەکانه‌وه:-

دوای ئەوێ که قورەیشییەکان زانییان پیغەمبەر ﷺ سوورە لەسەر ئەوێ دەبێ رێگای بدەن عومرە بکا، یان جەنگیان لەگەڵدا دەکا، وە زانییان که پیغەمبەر ﷺ پەیمانی جەنگی لە هاوێلانی بەرپرسی وەرگرتووە ئەوانیش هەموو یەک دەنگ پەیمانیان پێداوە، (سهیل بن عمرو) که ئینسانێکی عاقل و تیگە‌یشتوو بوو و سیاسیی و ئیھاتوو بوو، دەنێرن بۆ دانوستان لەگەڵ پیغەمبەر دا ﷺ، وە (ابن هشام) گێڕاویەتەوہ که کاتیەک پیغەمبەر ﷺ (سهیل) دەبینی، که پیاویکی قسە بەدەستی قورەیشییەکانە، دەفەرموی: **{قَدْ أَرَادَ الْقَوْمُ الصَّلَاحَ حِينَ بَعَثُوا هَذَا الرَّجُلَ}**، واتە: قورەیشییەکان دەیانەوێ صولح بکەن بۆیە ئەم کابرایەیان ناردووە، پیغەمبەر ﷺ هەمیشە عادەتی وابوو، که قسە ی گەشبینانە ی کردووە، بۆیە که (سهیل) دەبینی دەفەرموی: **{قَدْ سَهِّلَ أَمْرُكُمْ}**، واتە: (ئێشە‌کەتان ئاسان بوو).

بەسەرھاتی رێککەوتنە‌کەش و پێرای (ابن هشام) ^(۲) (بخاری) و (مسلم) یش رپواوەتیان کردووە، که پیغەمبەر ﷺ بانگی (علي بن أبي طالب) ی کرد، که پەیماننامە‌کە بنووسی و پێی فەرموو بنووسە: (بسم الله الرحمن الرحيم)، بە‌لام (سهیل) رازی نە‌بوو، گوێی: من نازام (الرحمن) کی‌یە! بە‌لکو بنووسە: (باسمك اللهم) بۆیە پیغەمبەر ﷺ بە (علي) فەرموو: وەك ئەو دە‌لێ وای بنووسە، ئنجا عە‌لی نووسی (هذا ما كاتب عليه محمد رسول الله)، واتە: ئەو شتی‌کە موخە‌مەد پیغەمبەر ی خوا لەسەری رێککەوت، بە‌لام (سهیل) رازی نە‌بوو، گوێی: ئە‌گەر زانیامان توو پیغەمبەر ی خوا ی شە‌رمان لە‌گە‌ڵ

(۱) (السيرة النبوية)، ج ۳، ص (۱۶۸).

(۲) بر وانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳ ص (۱۶۸-۱۶۹)، و: (صحيح مسلم)، ۱۷۸۳، و (صحيح

نده کردی، بۆیه ده بی بنوسری: (محمد بن عبدالله)، پیغه مبه ریش فه رموی: من پیغه مبه ری خوام هه رچه نده به درۆشم بزائن، دهی (علی) بنوسه: (محمد بن عبدالله) و وشه ی (رسول الله) رهش بکه وه، (علی) ش نارازی بوو به وه و رهشی نه کرده وه، بۆیه پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله خۆی رهشی کرده وه.

نۆیه م: به نده کانی صولحی حوده یییه:-

دوای چوونی (سهیل) بۆ لای پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله و توویژ کردنیان به شیوه یه کی چوپرو دوورو دریژ، سه ره نجام گه یشتنه شه وه که:

۱/ پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله مسولمانان شه مسال بگه ری نه وه و نه چنه مه که، وه شه گه ر سالیکی دیکه مسولمانان ویستیان بین بۆ مه که، سی رۆژان لی ده مینه وه و شیره کانیشیان له کالاندا ده بی و نابی قوره یشییه کان به هیچ شیوه یه ک ریگیان لی بگرن و رووبه پرویان ببنه وه.

۲/ بۆ ماوه ی (۱۰) سالان شهر راده گرن و خه لکی تییدا شه مین ده بن و ده ست له یه کدی ده پارێژن.

۳/ هه رکه سو تا قمیك بیه وی هاویه یمان بی له گه ل موحه مه ددا، شه بۆی هیه، هه رکه سیکیش هاویه یمانی به ستی له گه ل قوره یشدا بۆی هیه، وه هه ر هۆزیك ده چیته نیو هاویه یمانی هه ر لایه کیانه وه، ده بیته به شیك له وان، بۆیه هه ر دوژمنکارییه ک بکریته سه ر شه وانیه ی دینه نیو هاویه یمانی هه ریه کیکیان شه دوژمنکارییه بۆ سه ر شه لایه نه.

۴/ هه رکه سیك به بی فه رمانی گه ره که ی له قوره یش بچیته لای موحه مه د ده بی بگیژدریته وه بۆ لای قوره یش، به لام هه رکه سیك له لای موحه مه د وه بچیته لای قوره یش ناگیژدریته وه.

ئجا دوای شه وه ی صولحه که ته واو بوو، (خزاعه) هاته نیو هاویه یمانیتی پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله، وه (بنی بکر) یش بوویه هاویه یمانی قوره یش.

دهيمه: دلته ننگي مسولمانان:-

دوايه دواي نيمزاکردنی صولحه که زوربهی مسولمانان، که له گه ل پیغه مبهړ
ﷺ دابوون به نیوه روکی ریککه وتن نامه که نیگه ران بوون نه مهش له بهر
دوو هو:

(۱) پیغه مبهړ ﷺ هوالی پیدابوون، که خهونی بینوه ده چنه مزگه وتی حرام و
طوافی کابهش ده کهن، نه دی بچی ده که پینه وه و ناچن؟!

(۲) موحه مده ﷺ پیغه مبهړی خویوه له سهر حقه و خوا به لینی سهر که وتنی دینی
نیسلا می داوه، نه دی بچی نه و شکستییه قبول بکهین؟!

دیاره نه و نیشکال و پرسیاره له دل و میشکی زوربهی هاوه لاند هه بوو، بویه
(عمر بن الخطاب) -خوا لی پی رازی بی- وه که نویه ریکی نه و پیره وه
به ره ه لستکاره چوه لای (أبو بکر) -خوا لی پی رازی بی- و پی گوت: نایا
نه بو به کر نه و پیغه مبهړی خوا نیه؟ گوتی: با، گوتی: نایا نیمه مسولمان نین،
گوتی: با، گوتی: نایا نه وان هاو به شدانه نین؟ گوتی: با، گوتی: نه دی بچی
له نایینه که ماندا ته نازول ده کهین؟! نه بو به کر گوتی: نه دی عومره! شوینپی ی
وی هه لگره، من شایه دیی ده ده م، که نه و پیغه مبهړی خویوه! عومره گوتی:
منیش شایه دیی ده ده م، که پیغه مبهړی خویوه.

نجا چوه لای پیغه مبهړی خوا ﷺ، گوتی: نه دی پیغه مبهړی خوا! نایا
تو پیغه مبهړی خوا نیت؟ فهرمووی: با، گوتی: نایا نیمه مسولمان نین؟
فهرمووی: با، گوتی: نایا نه وان هاو به شدانه نین؟ فهرمووی: با، گوتی: نه دی
بچی له دینداریماندا ته نازول ده کهین؟! فهرمووی: {أنا عبدالله ورسوله
لن اخالف أمره ولن یضیعني}، واته: من به نده و په وانه کراوی خوام و
سهر پیچی له فهرمانی ناکه م و زایه م ناکات!

دیاره دواتر عومهر زۆر لهو هه‌لویسته‌ی خۆی په‌شیمان بۆته‌وه‌و بۆی ده‌رکه‌وتوه‌، که نیگه‌رانییه‌که‌ی خۆی و هاوڕێکانیشی له‌جیگای خۆیدا نه‌بووه‌، وه‌ گوتویه‌تی: به‌رده‌وام نویژو پۆژووو خێرو سه‌ده‌قه‌م ده‌کرد بۆ که‌فاره‌تی نه‌و قسه‌و هه‌لویسته‌م که مه‌به‌ستم پێی چاکه‌و خێر بوو^(۱).

ئنجای له‌کاتی گه‌رانه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ به‌ره‌و مه‌دینه‌و له‌نیوان مه‌که‌و مه‌دینه‌دا سووپه‌تی (الفتح) ی بۆ هاته‌خوار، که پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌وباره‌وه‌ فهرموویه‌تی: **{أُنزِلَتْ عَلَيَّ اللَّيْلَةُ سُورَةٌ لَهَا أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ}** رواه البخاري ومسلم، واته‌: ئه‌م شه‌و سووپه‌تی‌کم بۆ نێراوه‌ته‌ خوار، که له‌لام خۆشه‌ویسته‌ره‌ له‌ هه‌رچی خۆری له‌سه‌ر هه‌له‌هاته‌وه‌، پاشان ئه‌مه‌ی خوینده‌وه‌: **{إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا}** ﴿١﴾ الفتح، واته‌: ئێمه‌ سه‌رکه‌وتنی‌کی ئاشکرمان بۆ هینایه‌ دی، هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر گوتیان: موباره‌که‌و به‌ سه‌رو دلی خۆش، ئه‌دی بۆ ئێمه‌ چی هه‌یه‌؟!

خوایش ئه‌مه‌ی نارده‌ خوار: **{لِيَدْخُلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ...}** ﴿٥﴾ الفتح، واته‌: تاكو برواداران ی پیاو برواداران ی ئافره‌ت بخاته‌ چهند باغی‌که‌وه‌ که رووباریان به‌ژێردا ده‌رۆن^(۲).

یازده‌یه‌م: ئیحم‌ام شکاندن و هه‌لویستی (أم سلمة):-

ئنجای پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمانی به‌ هاوه‌لانی کرد، که ئیحم‌ام بشکێنن و سه‌ه‌ری خۆیان بتاشن و حوشترو ماله‌ته‌که‌یان سه‌ربهرن، سی جارن ئه‌وه‌ی دووباره‌ کرده‌وه‌، به‌لام که‌س هه‌له‌نه‌ستاو جی‌به‌جی نه‌کرد، دوایی پیغه‌مبه‌ر ﷺ چوووه‌

(۱) بره‌وانه‌: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص ۱۶۹.
(۲) بره‌وانه‌: (صحيح البخاري): ۴۱۷۲-۴۱۷۷، و: (صحيح مسلم): ۴۶۱۳.

لای (أُم سلمة) ی خیزانی و شتە کە ی بۆ گێڕایەو، ئەویش گوتی: بێ ئەو ی قسە لە گەڵ کەس بکە ی تۆ حەیانە کە ی خۆت سەر بپرەو سەری خۆت بتاشە، ئەویش هەلساو بەو شیوەیە ی کرد، کە هاوێلان چاویان لێبوو ئەوانیش هەستان و حەیانە کانیا ن سەرپرین، پیغەمبەر ﷺ حوشتریکی بۆخۆی سەربری، کە پیشتەر هێ (أبو جهل) بوو، وە ئالغەیه کی زیوی لە لووتی کرابوو، ئەو هشی بۆیه کرد، تا رقی کافرانی پێی هەلسینی^(۱)، دواتر پیغەمبەر ﷺ سێ جار پارایەو بۆ ئەوانە ی سەریان تاشی و یە کجار بۆ ئەوانە ی کورتیان کردەو، وە ک (بخاري)^(۲) و (مسلم)^(۳) هیناویانە، وە لەو سەفەرە دا خۆی بە بەزەیی فیدیە ی دیاری کرد بۆ ئەو کە سە ی سەری دەتاشی، بەهۆی نەخۆشی یان بەمانەو ی مووی سەری ئازاری پێی دەگا.

لێردە ئەو دەردە کەوێ، کە پیغەمبەر ﷺ زۆر ریزی لە (أُم سلمة) ی خیزانی گرتو و راویژی پێی کردو و، کە زانیویە تی قسە کە ی راست و باشە، بە قسە یی کردو و چارە سەری کێشە یە کیشی پێی کراو.

دوازدە یه: مەسەلە ی (أبا جندل):-

دوا ی ئەو ی هەردوولا لە نووسینی ئاشتەوایی حودەیییە بوونەو، ئەو کاتە دا (أبا جندل) ی کور ی (سهیل)، کە لایە نیکی مۆرکردنی پەیمانامە کە بوو، بە دەستبە سترایی لە مە ککەو هە لاتبوو، گەیشتە لای مسولمانان، (سهیل) یش داوای کردەو و پیغەمبەر یش ﷺ وە ک جیبه جێ کردنی پەیمانە کە دوا ی ئەو ی داوای ئە (سهیل) کرد بەو ی بێخشی و ئەو ی نە کرد، بە ناچار یی تەسلیمی (سهیل) یان کردەو، (سهیل) یە خە ی کورە کە ی خۆی (أبا جندل) ی گرت و رای

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۳، ص (۱۷۱).

(۲) صحيح البخاري: ۱۷۲۷.

(۳) صحيح مسلم: ۳۱۳۳.

کیشاو مستیکیشی کیشا به ده‌م‌وچاویدا، له‌کاتی بردنه‌ویدا پیغه‌مبهر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فهرمووی: ئەی (أبا جندل)! سه‌بر بگره‌و خوا بۆ تۆو ئەوانی دیکه‌ی وه‌ک تۆ ده‌رووی خیر ده‌کاته‌وه، ئیمه‌ له‌گه‌ڵ ئەوان صولحمان کردوه‌و نابێ بیشکینین^(۱).

دواتر هه‌ندیك ئافره‌ت هاتنه‌ لای پیغه‌مبهر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، که له‌لای کافره‌کانه‌وه هاتبوونو مسولمان بووبوون، که‌س و کاریان داوایان کرد بیانبه‌نه‌وه، به‌لام پیغه‌مبهر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم رازی نه‌بوو، چونکه له‌ به‌نده‌کاندا وشه‌ی (پیاو) هاتبوو نه‌ک (ئافره‌ت).

خوا‌ی تا‌ک و پا‌ک له‌وباره‌وه له‌ سووره‌تی (الم‌ت‌ح‌ن‌ه) دا ده‌فه‌رم‌وی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مَهْجُرَاتٍ فَاِمْتَحِنُوهُنَّ ۚ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ... ﴿۱۰﴾﴾، واته: ئە‌ی ئە‌وانه‌ی ئیمانتان هیناوه! کاتی‌ک ئافره‌تانی ئیماندار کۆچیان کرد بۆ لاتان تاقیان‌بکه‌نه‌وه، جا ئە‌گه‌ر بۆتان ده‌رکه‌وتن، که ئیماندارن (واته: ئە‌گه‌ر له‌ رقی می‌رده‌کانیان نه‌هاتبوون، یان به‌دوا پیاوی‌ک نه‌که‌وتبوونو ته‌نیا له‌به‌ر په‌زامه‌ندیی خوا هاتبوون) مه‌یانگیرنه‌وه بۆلای کافره‌کان، چونکه نه‌ ئافره‌ته‌کان بۆ ئە‌وان حه‌ڵا‌لن، نه‌ ئە‌وانیش بۆ ئافره‌ته‌کان حه‌ڵا‌لن.

سی‌زده‌یه‌م: به‌سه‌ره‌اتی (أبو بصیر) :-

دوا‌ی ئە‌وه‌ی پیغه‌مبهر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم گه‌رایه‌وه مه‌دینه، (أبو بصیر) که مسولمان بوو، له‌ مه‌که‌که‌ ئازاریان ده‌دا، بۆیه‌ هاته مه‌دینه، قورپه‌شیه‌یه‌کان دوو که‌سیان به‌دوادا ناردن، پیغه‌مبهریش صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم پێی دانه‌وه، ئە‌و دوو که‌سه (أبو بصیر)یان له‌گه‌ڵ

(۱) رواه أحمد یسنده حسن والبیهقي في الكبرى، وه له (صحيح مسلم) دا ئە‌م پسته‌یه هاته‌وه، که پیغه‌مبهر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فهرموویه‌تی: {وَمِنْ جَاءَنَا مِنْهُمْ سَجْعَلُ اللَّهُ لَهُ فَرْجًا وَمَخْرَجًا} : ۴۶۰۸.

خوایاندا برده‌وه تا گه‌یشتنه (ذو الحلیفه) له‌وی (أبو بصیر) به فیلیک شیره‌که‌ی له یه‌کیکیان وهرده‌گرئو، ده‌یکوژئ له‌وی دیکه‌ش هه‌لډئ و خوئ ده‌گه‌یه‌نیته‌وه مه‌دینه‌وه، مه‌سه‌له‌که به پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌لئ، (أبو بصیر) یش دیته‌وه بو مه‌دینه، به‌لام که زانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌یداته‌وه قوره‌یشیه‌کان ئه‌ویش رویشته‌وه له نزیک ده‌ریای سوور مایه‌وه، دواتر (أبو جندل) یش په‌یوه‌ندی پیوه‌کرد، ئنجا خه‌لکانی دیکه‌ش، به‌و پییه‌ زوربوون و ئه‌و کومه‌له‌ له‌و ناوچه‌یه هه‌ر کاروانیکی قوره‌یش رته‌ بووبایه ده‌یانگرت و نه‌فه‌ره‌کانیان ده‌کوشته، بویه قوره‌یش داویان له پیغه‌مبه‌ر ﷺ کرد، که ئه‌وانه به‌یینه‌ته‌وه لای خوئو، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ به‌دوایاندا ده‌نیرئ و دینه‌وه مه‌دینه.

ناشکرایه، که صولحی حوده‌یبیه‌ رووداوئیکی زور گرنه‌گ بوو له میژووی ئیسلامداو ده‌رگای فروانبوون و سه‌ره‌تای گه‌شه‌کردنی ده‌ولته‌و کومه‌لگای ئیسلامی بوو، هه‌رچه‌نده به‌ روالته‌ مسولمانان ئه‌و سائه نه‌گه‌یشتنه مه‌به‌سته‌و له‌سه‌ر داوای (موشریکه‌کان) گه‌رانه‌وه بو مه‌دینه، به‌لام وه‌ک پیغه‌مبه‌ر ﷺ ئاماژه‌ی پئ کرد، خوای کاربه‌جئ پشتیوان و یارمه‌تیده‌ریه‌تی و خوای زاناش ئه‌و صولحه‌ی به‌ سه‌رکه‌وته‌ن (فتح) ناوبرده‌وه هه‌رواش بوو، چونکه: ئه‌و سائه که (١٤٠٠) که‌سی له‌گه‌لدا بوو، پاش دوو سالو له سائی هه‌شته‌می کۆچیدا، ژماره‌ی مسولمانان به‌شیویه‌که زیادی کردو گه‌شه‌یان، کرد که بو فه‌تحي مه‌که‌که، پیغه‌مبه‌ر ﷺ زیاتر له ده‌هه‌زار (١٠,٠٠٠) که‌سی له‌گه‌لدا بوو، وه ئه‌و صولحه‌ مایه‌ی هیورکردنه‌وه‌ی بارودوخی ناوچه‌که‌و ئاسایی بوونه‌وه‌ی باری سیاسی بوو، دیاره ئیسلامیش له که‌ش‌وه‌ه‌وای ئارام و هیمندا زیاتر ده‌ناسرئ و گه‌شه ده‌کاته و ده‌توانئ ده‌وری خوئ بیینئ، که‌واته: بیگومان صولحی حوده‌یبیه‌ سه‌رکه‌وته‌نیکی گه‌وره بوو بو ئیسلام و مسولمانان.

جەنگی خەیبەر^(١)

جەنگی خەیبەر لە مانگی (محرم) ی سالی (٧) ی کۆچیدا ڕوویداوە، دواى ئەوەی جوولەکەکانی (بنی النضیر) لە مەدینە دەرکران و چوون بۆ خەیبەر ئەوانیشیان زیاتر لە پیغمبەر ﷺ و مسوڵمانان هاندا، دواتر بەیەکەو بەتایبەت (بنی النضیر) لە شەری ئەحزابدا دەوری زۆریان هەبوو بۆ کۆبوونەوهی ئەحزاب لە دژی پیغمبەر و هاندانی (بنی قریظە) لە مەدینەو کەین و بەین دروستکردن لەگەڵ موناڤیقه کائدا، کە هەموویان لەو شەڕدا لە دژی مسوڵمانان بوەستەنەوه، بەو پیپە غەدر و خیائەت و دوژمنایەتییان بەرامبەر مسوڵمانان درێژەى خیانندو (خەیبەر) بوو بە شوینیکی خەتەر بۆ سەر کیان و ئاسایشی مسوڵمانان، هەر بۆیە دواى ئەوەی کە پیغمبەر ﷺ گەڕایەوه مەدینەو نزیکەى مانگیك مایەوه، سوپای کۆکردەوه بە ئیمان و ڕووحییەتیکی بەرزەوه، بە شەو بەرپێکەوت بەرەو خەیبەر، کە پیغمبەر ﷺ سوپاکەى گەشتە نزیك (خەیبەر) ئیسراحتیان کردو هیندیک نووستن، وە چادرو خێوەتیان لە شیوی (الرجیع) لە نیوان (خیبر) و (غطفان) هەلدا، تا (غطفان) نەتوان یارمەتی خەلکی خەیبەر بدەن، کە تاو هەلات و خەلکی بۆ سەر زەوی و مەزرای خۆیان ڕۆشتن، سوپای ئیسلامیان بینى و هاواریان کرد ئەوه موحەممەدو جەیشەکەیتى، پیغمبەریش فەرمووی: **{الله أكبر الله أكبر خیرت خیر، انا اذا نزلنا بساحة قوم: (فساء صباح المنذرین)}** رواه البخاري^(٢)، واتە: خواى

(١) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ٣، ص (١٧٦).

(٢) صحيح البخاري: ٦١٠.

گهوره تره، خوا گهوره تره، خه پهر رووځا، ئيمه ههركات دابه زينه مهيدان بو کومه لیک (له دوژمنان)، شهو ټاگادارکراوان خراپترين بهيانيان ده بڼ.

نجا شهو، که گه شتنه نزيك خه پهر، پيغه مبهه ﷺ فهرموي: {لَا عَظِيمَ هَذِهِ الرَّايَةُ غَدًا رَجُلًا يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَى يَدَيْهِ يَحِبُّ اللَّهُ وَرَسُولَهُ وَيَحِبُّهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ...} (١)، واته: سبهينئ شهو ټالايه ده ده مه دهستي پياويك خوا له سه دهستي شهو سه ركه وتن به ده ست دينئ و خواو پيغه مبهه كه ي خوش ده وين و خواو پيغه مبهه ريش شهويان خوش ده وي، خه لکه که چاوه روان بوون شهو بر او روژ دابي بو شهوي بزائن ټالاکه ده دري ته كي؟ که روژ داهات پيغه مبهه ﷺ فهرموي: کوا (عهلي کوري شهبي طالب)، گوتيان: نه ساغو چاوي ديشن، فهرموي به دوايدا بنيرن با بيت، هينايان و پيغه مبهه ريش ﷺ تفي له چاوه کاني داو دوو عاي بو کردو چاک بووه وه شهوي قهت چاوي نه هيشابن، وه ټالاکه ي دايه دهستي شهو... .

شهويش سه ربه شتي جهنگ ده کات و قه لاکان ده گرن، سه رتا قه لاي (ناعم) گيرا، که زور به زه همت بوو، که چهند روژان پي شهوه خه ريك بوون.

دوايي مسولمانان به فهرمانده يي (الحباب بن المنذر) پرويان کرده قه لاي (الصعب) و دواي سي روژان شهويش گيرا، دواتر قه لاي (الزبير)، دوايي قه لاکاني (ابي) و (النزار) هه موو گيران، دوايي هه ربه که له قه لاکاني (القموص) و (الوطيح) و (السلام) بو ماوه ي (١٤) چوارده روژان له لايه ن مسولمانان هه دهوره دران و دواتر جووله که کان داواي (صولح) يان کرد، بهو شيويه هه موو (خبير) که و ته ژير رکيفي مسولمانه کانه وه، نجا خه لکي (فدک) له باکوروي (خبير) شهواني داواي ناشتيان کرد، وه شهو جهنگه دا مسولمانان غه نيمه تيکي زوريان گرت و شهوانه شيان، که داواي مانه ويان کرد له سه ر زه وي و زاري خويان، پيغه مبهه ﷺ ريگاي پيدان، بهمه رچيک به رو بوومي زه ويه که يان نيوه بوخويان نيوه شهو بو بيت المال بي، وه

(بخاری) هیناویه تی: (إن رسول الله ﷺ أعطى خيبر اليهود على أن يعملوها ويزرعوها ولهم شطر ما خرج منها)^(١)، وه هرکاتیکیش بیهوی دهریان دهکات، وه به پیی ئه وه مرجهش (عمر بن الخطاب) له سهرده می خویدا دوی ئه وهی خیانه تی لئ بینهن، له (خیبر) ده ریکردن.

(ابن هشام)^(٢) ده لئ: له کاتی گرتنی (خیبر) دا (جعفر بن ابی طالب) و هاوه له کانی له (جهه بشه) وه گه یشتنه لای پیغه مبه ر ﷺ و ئه ویش جه عفه ری به خویه وه گوش و نیوچاوانی ماچ کردو، فه رموی: **{ ما أدري بأيهما أنا أسر: بفتح خيبر أم بقدم جعفر }**، واته: نازام به کامیان دلخوش بم: به فه تحی خیبر یان به هاتنی جه عفه ر!

(صفية) ده بیته هاوسه ری پیغه مبه ر ﷺ :-

دوی ئه وهی مسوئمانان قه لای (القموص) یان گرت (صفية بنت حيي بن أخطب) له ویدا ده بی و ده که ویته دهستی مسوئمانان، که کچی سه روکی به شیک له جووله که کان بوو، دوی هاوه لآن به پیغه مبه ر ﷺ ده لئین، که ئه وه کچی سه روک هۆزه که یه و بۆتۆ بی باشه، ئه ویش ئه و پئشنیاره قبول دهکات، ئنجا پیغه مبه ر ﷺ ئازادی ده کاو دوی ئه وهی، که مسوئمان ده بی ده یکاته هاوسه ری خوی، که ئه مه کاریگه ری زۆر باشی هه بوو له سه ر هه موو هۆزه که، (أنس) له باره ی چۆنیه تی به هاوسه رگرتنی پیغه مبه ر بو (صفية) ده لئ: (سَبَى النَّبِيُّ ﷺ صَفِيَةَ فَأَعْتَقَهَا وَتَزَوَّجَهَا) رواه البخاري^(٣)، واته: پیغه مبه ر ﷺ سه فییه ی به دیلگرت، پاشان ئازادی کردو کردیه هاوسه ری خوی.

(١) صحيح البخاري: ٢٤٩٩.

(٢) (السيرة النبوية...)، ج ٣، ص (١٩٨)، صحيح رواه الحاكم وأقره الذهبي والطبراني.

(٣) صحيح البخاري: ٤٢٠١.

مه‌وَلِ ژه‌هر خوار دکردنی پیغه‌مبه‌ر ﷺ :-

ژنیکِ جووله‌که به ناوی (زینب بنت الحارث) پرسیری کرد، ئایا پیغه‌مبه‌ر ﷺ له گوشتی مه‌ر کوئی زۆر هه‌ز لیه‌؟ وتیان دهستی پیشه‌وه‌ی، ئه‌ویش مه‌رێکی ژه‌هراوی کردو ژه‌هری زیاتری له‌و شوینه‌ کردو به‌ دیاریی و برژینراویی بو پیغه‌مبه‌ر ﷺ ناردو، هاوه‌لێکی به‌ ناوی (بشر بن البراء) له‌گه‌لێ خوارد، پیغه‌مبه‌ر ﷺ، که‌ پاروویه‌کی خسته‌ نیو زاری، له‌لایه‌ن خواوه‌ ئاگادار کرایه‌وه، که‌ ژه‌هراویییه‌ نه‌یخوارد، به‌لام (بشر) خواردبووی و به‌وه‌ وه‌فاتی کرد، دوایی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ خوینی (بشر) دا ئه‌و ژنه‌ی کوشته‌وه‌.

پیش ئه‌وه‌ی ژنه‌که‌ بکوژنه‌وه‌، پیغه‌مبه‌ر ﷺ لێی پرسى: بۆچی ئه‌وه‌ت کرد؟ گوتی: (أردنا ان كنت كاذباً نستريح، وان كنت نبياً لم يضرك) رواه البخاري^(١)، واته‌: ویستمان ئه‌گه‌ر تۆ درۆزن بێ رزگارمان ده‌بێ له‌ ده‌ستت، ئه‌گه‌ر پیغه‌مبه‌ریش بێ، ئه‌و شته‌ زه‌هره‌ت لێ نادات.

له‌ جهنگی خه‌یبه‌ردا ده‌وری (٢٠) که‌س له‌ مسوڵمانان شه‌هید بوون، که‌ زۆربه‌یان له‌ پشتیوانان بوون، وه‌ له‌ جووله‌که‌کانیش ده‌وری (٩٣) که‌س کوژران^(٢).

دیاره‌ هه‌رکه‌سیکیش به‌ وێژدانه‌وه‌ سه‌رنج بدات، دلتیا ده‌بێ، که‌ هیچ جهنگاوه‌رێک هێنده‌ی سوپای ئیسلام دادپه‌روه‌رو په‌وشت به‌رزو جوان په‌فتار نه‌بووه‌و، هیچکه‌سیش هێنده‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دادگه‌رو سینه‌فراوان و لی‌بوردو به‌به‌زه‌یی نه‌بووه‌.

(١) صحیح البخاری: ٣١٦٩.

(٢) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ٣، ص (١٨٧-١٨٨)، وه‌: (السيرة النبوية...)، د. علي محمد الصلابي، ص (٧٠١).

پووداوه گرنگه کانی پيش نازاد کردنى مه که

یه کهم: نامه نووسینی پیغمبهری خوا ﷺ بۆ پادشاو دسه لاتداره کان و بانگ کردنیان بۆ ئیسلام:

دوای صولح و ریککه وتن نامه ی حوده یبیه، خه لک بۆی دهرکهوت، که ئیسلام هیزیکی سیاسی گهره یه و پیشتر، که قوریش دژایه تی ده کردو بهرهمیی دانى پيدا نه ده هینا، ئیستا ناماده یه بیناسی و ریککه وتن نامه ی له گه لدا مۆر بکات، که ئه وه هۆکاریکی گهره بوو بۆ ئه وه ی خه لکی بینه نیو ئیسلامه وه، ههروه ها زه مینه شی ساز کرد بۆ ئه وه ی خه لک گوێ بگری و بزانی ئه وه ئیسلامه چییه و ئه وه موحه مه ده ﷺ کییه و چۆنه و، ئامانجی چییه و، شیوازی کارو مامه له ی چۆنه؟!

بۆیه پیغمبهر ﷺ له وه هه لومه رجهدا به چاکى زانى نامه بنیرى بۆ پادشاو دسه لاتدارانى فارس و رۆم و میصرو حه به شه و... هتد، وه مه به ست و نیوه رۆکی ئیسلامیان تیبه گیه نه ی، پيش ئه وه ی نامه کان بنووسی، هاوه لانی پیاان گوت^(١): ئه وان هیچ نامه یه ک ناخویننه وه، که مۆر (ختم) نه کرابی، پیغمبهریش ﷺ ئه نگوستیله یه کی زیوی له ده ست کردو ئه م نه خشه یه ی له سه ر هه لکه ند: (حمد رسول الله)، (حمد) له خواره وه (رسول) له نیوه ندی و (الله) له سه ره وه.

بۆ ئه وه مه به سته له چه ند کاتیکی جیاوازا نامه ی بۆ ژماره یه ک له پادشاو دسه لاتدارانی شوینه کان نارد، که ئه مه چه ند نموونه یه کن له و نامه نه:

(۱) نامہ بؤ (هرقل) پادشای روم :

پيغمبر ﷺ يہ کہم نامہ ی بؤ (هرقل) ی پادشای روم نارد، کہ هہ لگری نامہ کہش (دحية الكلبي) بوو، وه كه له (صحيح البخاري)^(۱) و (صحيح مسلم)^(۲) دا هاتوه، کہ ئەمەش نامە کە یەتی:

{بسم الله الرحمن الرحيم، من محمد عبدالله و رسوله إلى هرقل عظيم الروم: سلام على من اتبع الهدى، أما بعد، فإني أدعوك بدعاية الإسلام، أسلم تسلم، يؤتك الله أجرك مرتين، فإن توليت فإن عليك إثم الأريسيين و ﴿قُلْ يَتَاهَل الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا

أَشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾} آل عمران، واته: به ناوی خوای به به زه بی به خشنده، له (محمد) پيغمبري خواوه بؤ (هرقل) گهوه ی روم، سه لام لهو که سه بی که به دوا ی رينما یی خوا ده که وئ، (أما بعد) من بانگت ده کهم به بانگه وازی ئیسلام، مسولمان به سه لامهت ده بی، وه مسولمان به خوا دوو جار پاداشتت ده داته وه (جاریک له سه ر وازهینانی له نه صرانییهت و جاریکیش له سه ر نه وه که شوینی ئیسلام ده که وئ) نه گهر پشتیش هه لیکه ی گونا ه ی خوت و کریکار و جوتیاره کانت له نه ستو دایه، وه (نه ی خاوه ن کتیبه کان! وهرن بؤ پرواهینان به وشه یه که بؤ هه موو لایه کمان یه کسانه: که جگه له خوا نه په رستین، وه هیچ شتیکی نه کهینه هاوبه ش، وه هه نديکمان هه نديکمان له جیاتی خوا نه کهینه په روه ردگار، جا نه گهر پشتیان هه لکرد نه وه بلین: شایه دیی بدهن که نیمه ملکه چین (یان مسولمانین).

دیاره (هرقل) نامه که ی وهرده گری و ده یه وئ له پيغمبر ﷺ بکولیتتوه، وه که له چاوپیکه و تنیکی له گهل (أبو سفیان) دا ده رباره ی پيغمبر ﷺ چنه د شتیکی لی

(۱) صحيح البخاري: ۷.

(۲) صحيح مسلم: ۴۵۸۳.

ده پرسج دواپی به (أبو سفیان) ی ده لئ: **((فَإِنْ كَانَ مَا تَقُولُ حَقًّا فَسَيَمْلِكُ مَوْضِعَ قَدَمِي هَاتَيْنِ))** رواه البخاري^(۱)، واته: ئەگەر ئەوەی دەڵێی راست بێ ئەوە ژێر ئەم دوو پێیە من دەگرێ! وه (هرقل) هیندیک مالو پۆشاکیشی به دیاری دایه (دحیة)، به لام له گهڕانهوه دا له پریگا رووتیان کردو مالو بهرگه کهیان لئ ستاند، (دحیة)، که گهیشته وه لای پیغه مبهەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شته که ی بو گیرایه وه، پیغه مبهەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سه ریه یه کی نارد بو ئەو شوینهو، ئەوانه ی بهو کاره هه ستابوون ته مبیی کردن.

۲) نامه بو کيسرا گه وره ی فارس :

پیغه مبهەر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نامه یه کی بو کيسرا نووسی و به (عبدالله بن حذافة السهمي) دا بو مه لیکی به حرهینی نارد، که ئەویش بینیری بو کيسرا، دهقی نامه کهش ئەمه یه:

{ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مِنْ (مُحَمَّدٍ) رَسُولِ اللَّهِ إِلَى (كِنَرَى) عَظِيمِ
فَارِسَ، سَلامَ عَلَيَّ مِنْ اتِّبَاعِ الْهُدَى، وَأَمَّنَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَشَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
وَأَنَّي رَسُولَ اللَّهِ إِلَى النَّاسِ كَافَّةٍ لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا، أَسْلَمَ تَسْلَمَ فَإِنْ أَمِيتَ
عَلَيْكَ إِثْمُ الْمَجُوسِ^(۲) }، واته: {به ناوی خوای به به زهیی به خشنده، له موحه ممه د
پیغه مبهری خواوه بو کيسرا گه وره ی فارس، سه لام لهو که سه بی که شوین رینمایي
خوا ده که وئ، وه ئیمان به خواو پیغه مبهری خوا دینئ، وه شایه دیی ده دا که بیجگه
له خوا هیچ په رستراو نین، وه که من په وانه کراوی خواو بو تیکرای خه لکی، بو ئەوه ی
هه رکه سیك که زیندوویه بیترسینئ (ئاگاداری بکاته وه) مسولمان به سه لامه ت ده بی!
ئەگەر پازی نه بی گوناھی مه جووس له ئەستۆی تۆیه }.

(۱) صحيح البخاري، برقم: ۷.

(۲) تأريخ الطبري، ج ۲، ص ۶۵۴-۶۵۵.

دواى شه‌وه‌ي كيسړا نامه‌كه‌ي خوښنده‌وه، نامه‌كه‌ي دراند، بويه پيغه‌مبه‌ريش دووعاي ليكرد، كه خواى كاربه‌جئ له‌نيويان به‌ريو دسه‌لايتيان تيكبدا، وهك (بخاري) له ثين عه‌باس رپوايه‌ت ده‌كات^(۱).

۳) نامه بو (النجاشي) پادشاي حه‌به‌شه:

پيغه‌مبه‌ر ﷺ نامه‌يه‌كيشي بو نه‌ججاشي پادشاي حه‌به‌شه‌ نارد، كه هه‌لگري نامه كه (عمرو بن أمية الضمري) بو.

۴) نامه بو (المقوقس) پادشاي (مصر):

نامه‌يه‌كيشي بو (المقوقس) پادشاي (مصر) نوسي، كه به (حاطب بن أبي بلتعة) دا بوئ نارد.

۵) نامه بو پادشاي ديمه‌شق:

نامه‌يه‌كيشي بو (المنذر بن الحارث بن أبي شمر الغساني) پادشاي ديمه‌شق نوسي، به (شجاع بن وهب) دا بوئ نارد.

۶) نامه‌يه‌كيشي بو پادشاي به‌حره‌ين:

نامه‌يه‌كيشي بو (المنذر بن ساوى العبدى) پادشاي (بحرين) نوسي، كه به (أبو العلاء الحضرمي) دا بوئ نارد، وه له وه‌لامى نامه‌كه‌يدا مسولمان بو.

(۷) نامه بو (هوذة بن علي الحنفي):

نامه یه کیشی بو (هوذة بن علي الحنفي) نووسی، که به (سلیط بن عمرو العامري) دا بو ی نارد^(۱).

ئنجا هه ریه ک لهو پادشایانه به جوړیک وه لامی پیغه مبهریان ﷺ دایه وه، جگه له کیسرا که نامه که ی دراند، وه پیغه مبهر ﷺ دووعای لیگردن که (أَنْ يَمْزُقُوا كُلَّ مَمْزُقٍ) رواه البخاري^(۲)، واته: خواجه مولک و سه لته نه ته که یان له به ریه ک هه لوه شینه، دواپی زوری نه برد که کیسرا به دهستی کورده که ی خوی کوژرا.

دیاره به ناردنی لهو نامانه بو پادشاو مه لیکه کان، پیغه مبهر ﷺ توانی بانگه وازی خویان پی رابگه یه نی و تیان بگه یه نی، که لهو پیغه مبهری خواجه شوینکه وتنی پیویسته، که له نه نجامدا هیندیکیان بروایان پیی هینا و هیندیکیشان بروایان پیی نه هینا.

دووه م: (عمره القضاء) عومره ی گپرانده وه :

بویه پی گوتراوه: (عمره القضاء)، چونکه سالی پیشو و به هوی ریککه وتنی که له گه ل موشریکه کاندای پیغه مبهر عومره ی نه کردو گه پرایه وه مه دینه، جا مانگی (ذو القعدة) ی سالی حه وته می کوچی، لهو عومره یان گپرایه وه.

یان له به ره وه لهو ناوه ی لی تراوه، چونکه به هوی ریککه وتن و صولحیکه وه بووه که تاوا بریاری له سه ر درابوو که سالی ناینده بکری.

(۱) پروانه: (السيرة النبوية...)، للصلابي، ص(۷۱۵ - ۷۱۶)، که ناماژهی بهو سه رچاوانه کردوه، که باسی هه موو لهو نامانه یان کردوه.

(۲) صحيح البخاري: ۴۴۲۴.

بۆيە لە مانگی (ذي القعدة)ی سالی حەوتەمی کۆچی پېغەمبەر ﷺ خۆی و ئەو (١٤٠٠) کەسەي کە سالی پېشوو لە گەلێ بوون لە صولحي حوديبیە داو (٦٠٠) کەسی دیکەش، چون بۆ مەكکەو عومرەیان کرد، هەر وەها چەکی شەڕیشیان لە گەل خۆیاندا بردبوو، وێرای شمشیر، ئەوەك قورەیشییەکان غەدریان لێ بەکن و شەڕیان پێ بفرۆشن، وە (محمد بن مسلمة)یان بە (٢٠٠) سوارەو لەلای چەكەکانیان دانا، کە لە دەرەوێ حەرەم دایانابوون، وە وەکو پەیمانیان دابوو، خۆیان تەنیا بە شمشیری نیو کالانیۆە چون، وە سێ رۆژ لە مەكکە مانەووە دوای قورەیشییەکان پېغەمبەریان ناگادار کردەو کە ماوەکەي تەواو بووەو با مەكکە بەجێ بهێلێ، هەر لەو ماوەیەدا پېغەمبەر ﷺ (میسونە بنت الحارث)ی ماره کرد، کە بیوێژن بوو خوشکی (أم فضل)ی هاوسەری (عباس)ی مامی بوو، وە داوای لە قورەیشییەکان کرد کە مۆلەتی بدەن لە مەكکە بیگوازیتەو - مەبەستی بوو ماوەیەکی زیاتر لە مەكکە بمیێتەو - وە پێی گوتن، کە دەعوەتیشیان دەکا، بەلام ئەوان گوتیان دەعوەتی تۆمان ناوێ و لێرەش مەمیێنەو، بەلکو دەمانەوێ ئێرە بەجێ بهێلێ^(١).

ئەو بوو داوای سێ رۆژ، مانەوێ لە مەكکەو بەجێهێنانی عومرە پېغەمبەر ﷺ گەراپەووە بۆ مەدینە.

(١) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج٤، ص(٢٠٧-٢٠٨)، رواه الحاكم، وصححه ووافقه الذهبي.

سییه م: مسولمانبوونی (خالد بن الولید) و (عمرو بن العاص) و عثمان بن طلحة):

هرچه ند هه ریه ک له (خالد بن الولید) و (عمرو بن العاص) پیشت دوزمنی سهرسه ختی ئیسلام بوون و زیانی گهوره یان به ئیسلام گه یاندبوو، به لام دواى شه وه ی ئیسلام ورده ورده گه شه ی زیاتری کردو له زور پرووه وه پهره ی سه ندو واقعیکی به رجه سته ی هیئایه کایه وه، بویان دهرکه وت شه وه ی پیغمبره ی خوا ﷺ ده لئى راسته و هیچی دیکه له سهر هاوبه ش په رستی نه مانه وه و پرویان کرده مه دینه بو لای پیغمبره و مسولمان بوون، پیغمبره یش ﷺ زور پیى خوش بوو وه دلشی دانه وه، به وه ی که مسولمان بوون گونا هه کانی پیشوویان ده پوشی و دووعای خیری بوکردن.

به لئى زور له میژوونوسان باس ده که ن که سهره تای سالی هه شته می کوچی (خالد بن الولید) و (عمرو بن العاص) و (عثمان بن طلحة)، که هه رسیکیان پیایو به رجه سته بوون له سهرده می نه فافیدا شوین ده ستیان دیار بوو، مسولمان بوون، وه که مسولمانیش بوون، به هه مان شیوه شوین په نجه یان دیار بوو به میژوو ی ئیسلامه وه، (خالد بن الولید) ده لئى: که چوم مسولمان بم پیغمبره ﷺ شه رسته یه ی پی فرموم: **{الحمد لله الذي هداك، قد كنت ارى لك عقلاً رجوت الا يسلمك الا الى الخمر}**، واته: ستایش بو شه خوایه ی، که تو ی هیدایه تدا، عه قلیکم به توه ده بینى ئومیدم وابوو، که شه عه قله ت ته نیا به ره و شتی چاکت به ری، خالید ده لئى: گوتم: شه ی پیغمبره ی خوا! وه ک بوخوت ده زانی من زیانم بو ئیسلام زور بووه، (به تایبه تی له کاتی جهنگی ئو حوددا)، ده بی داواى لیبوردم بو له

خوابكەي، پيغەمبەر ﷺ ڦەرمۇي: {الإسلام يجب ما كان قبله}، واتە: ئىسلام پيش خۇي ھەموو دەسرىتەوہ^(۱).

(عمرو بن العاص) یش ده‌گیژ پتیه ده‌ئی: ده‌ستم برد به‌یعت به پیغه مبه‌ر صلی الله علیه و آله بکه‌م، پیغه مبه‌ریش صلی الله علیه و آله ده‌ستی هی‌نا، به‌لام ده‌ستم کیشایه‌وه. فه‌رمووی: یو ده‌ستت کیشایه‌وه؟!

گوتم: شہرتم ھہیہ، کہ خوا لیّم خوش بی، (چونکہ من زہرہم لہ ئیسلام داوہو زیانم پیگہ یاندوہ)!

پیغمبر ﷺ فرموی: {اما علمت ان الإسلام یهدم ماکان قبله؟ وان الهجرة تهدم ماکان قبلها؟ وان الحج یهدم ماکان قبله؟} رواه مسلم^(۷)، واته: نایا نه تزانیوه که ئیسلام پیښ ځوی ده پوځینئ (گوناح و تاوان دهر پیته وه لای دهبات) کوچ کردن له پیناوی خواډا پیښ ځوی ده پوځینئ، وه حه ج پیښ ځوی دهر پیته وه لای دهبأ.

(عثمان بن طلحة)ش، که کیلیل به ددهستی کعبه بوو، ئه ویش پیښ فتهخی مه ککه
مسوئمان بوو، وهک (ابن کثیر) پاس دهکات، هه رسیکیان بهیه که وه چون وه خزمهت
پیغه مه ر ^{صلى الله} ^{عليه وسلم} مسوئمان بوون ^(۴).

چوارهم: غهزای (مؤتة):

هەر چه نده جەنگی (مۆتە) پیغەمبەر ﷺ بە شدارێ تێدا نە کردووە، بەلام
لە بەر ئەوەی سێ هەزار جەنگاوەری مسوولمان بە شدار پێیان تێدا کردووە کارەساتێکی

(١) البداية والنهاية، ج ٤، ص (٢٧٨-٢٨٠).

(۲) صحیح مسلم: ۳۱۷.

(۳) یو چونییه تی مسولمان بوونی (خالد بن ولید) و (عمرو بن العاص) و (عثمان بن طلحه)، بروانه:

(البداية والنهاية)، ج ٤، ص (٢٧٦-٢٨٠).

گه ورهش بووه، زور له میژوونوسان به (غەزا) ناویان هیناوه، که له (جمادی الاولی) ی سالی هه شته می کۆچیدا پرویداوه، دوا ی ئه وه ی رۆمه کان به چه ند کرده ویه کی دوژمنکارانه هه ستان و له کاتی ناردنی چه ند (سریه) یه کدا بو ناوچه کانیا و بانگه یشتنیا و بو ئیسلام، چه ند که سیان له هاوه لآن کوشت و دوا جار، که پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله نامه ی بو پادشای (بُصری) ناردو (شرح بیل)، که سه ر کرده یه کی سه ر به ئه وان بوو، نیراوه که ی پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله می کوشت، ئه و هه لویسته دوژمنکاریانه پیوستیا و به وه لامدان هه ویه کی پر به پیست هه بوو، بویه پیغه مبه ریش صلی الله علیه و آله ویستی، که به دوژمن بلای: مسولمانان هه ر ئه وه نین، که له ولاتی خویاندا بتوانن جه نگ له گه ل دوژمندا بکه ن، به لکو که زولمیا و لی بکری ده توانن هیرش بکه نه سه ر دوژمن له قوولایی خاکی خویاندا، بو ئه و مه به سته ش سوپایه کی نارد، که ژماره یان سی هه زار که س بوو، وه پیغه مبه ری خوا صلی الله علیه و آله سی فرمانده ی بو دیاری کردن وه که له م فه رموده یه دا ده بینری: {عن عبدالله بن عمر رضي الله عنهما، قال: (أمر رسول الله صلی الله علیه و آله في غزوة مؤتة زيد بن حارثة، فقال رسول الله صلی الله علیه و آله: إن قتل زيد فجعفر، وإن قتل جعفر فعبدالله بن رواحة} رواه البخاري^(۱)، واته: پیغه مبه ری خوا له غه زای (مؤتة) دا (زيد بن الحارثة) هی کرده سه ر کرده یان، وه نامۆژگاری کردن، که نه گه ر (زيد) کوژرا (جعفر کوپی أبو طالب) بکه نه فرمانده ی خویان، وه نه گه ر ئه ویش کوژرا (عبدالله بن رواحة) بکه ن به فرمانده ی خویان.

رۆمه کان که ئه و هیا و بیست، سه ده هه زار که سیان به سه ر کرده یه تی (هرقل) کۆ کرده وه وه سه د هه زار که سیش له عاره بی کری گرته، که به کری گیراوی رۆم بوون، پیکه وه کۆبوونه وه ^(۲) له شوینیک به ناوی (البلقاء) پیکگه یشتن، وه مسولمانان چوونه

(۱) صحيح البخاري، باب غزوة مؤتة: ۴۲۶۱.

(۲) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۱۰).

ثاوه دانبيیه که‌وه به‌ناوی (المؤتة) که ئیستاش شاروچکه‌یه که له ئوردن، ننجا مسولمانان که بیستیان سوپای پښمه‌کان شه‌ونده زوره، گوتیان: با وه‌لام بنیرینه‌وه بو پیغه‌مبه‌ر ﷺ سوپامان بو بنیري، به‌لام (عبدالله بن رواحه) وره‌ی به‌رزکردنه‌وه و گوتی: شه‌وه‌ی ئیستا خو‌ی لی ده‌پاریزن هه‌ر بو شه‌وه وه‌ده‌رکه‌وتون، که شه‌هیدبوته، وه ئیمه‌ جه‌نگ له‌گه‌ل دوژمندا به‌زورو ژماره‌وه هی‌ز ناکه‌ین، به‌لکو به‌هو‌ی راستی دینه‌که‌مانه‌وه ده‌یکه‌ین و، سه‌ره‌نجامیش یان شه‌هیدیه‌ یان سه‌رکه‌وتن و پشتمان به‌خوا به‌هی‌زه^(۱).

ئیدی هه‌ردووک سوپا له (مؤتة) به‌یه‌ک‌گیشتنو جه‌نگ به‌گه‌رمی ده‌ستی پی‌کردو (زید) ئالاکه‌ی به‌ده‌سته‌وه بو، تا دوا‌ی شه‌رپکی قاره‌مانانه‌وه نازیه‌تیه‌کی بی‌وینه شه‌هید بو، دوا‌ی شه‌وه (جعفر بن أبي طالب) ئالاکه‌ی هه‌لگرت و به‌ره‌وه‌ی دوژمن چوو ده‌یگوت:

يا حبذا الجنّة واقترابها طيبة وبارداً شرابها
والروم روم قد دنا عذابها كافرة بعيدة أنسابها
عَلَيَّ إِذْ لَاقَيْتُهَا ضَرَابِهَا

واته: خو‌زگه‌م بو به‌هه‌شت و نزيكیم له به‌هه‌شت چه‌ند خو‌شه‌وه ئاوه‌که‌ی چه‌ند سازگاره‌وه شیرينه، پښمیش پښمه‌وه عه‌زابیان نزيك بوته‌وه، کافرنو نه‌سه‌بيان دووره (له‌به‌ره‌وه‌ی خیزانی شه‌رعیان پیکه‌وه نه‌ناوه) له‌سه‌رم پی‌ويسته کاتيک که له‌گه‌لیان رووبه‌پروو ده‌بمه‌وه لی‌یان بده‌م.

شه‌ویش نازیه‌تی خو‌ی نواند تا شمشیريکی دوژمن به‌ر شه‌وه ده‌سته‌ی که‌وت که ئالاکه‌ی بی هه‌لگرتبو، دوا‌ی ئالاکه‌ی دایه ده‌سته‌که‌ی دیکه‌ی به‌هه‌مان شیوه شه‌وه ده‌سته‌شیان په‌راند، دوا‌ی به‌هه‌ردوو قو‌له‌کانی ئالاکه‌ی هه‌لگرت تا شه‌هید بو^(۲).

(۱) هه‌مان سه‌رچاوو به‌رگو لاپه‌ره.

(۲) هه‌مان سه‌رچاوو به‌رگو، ص(۲۱۲).

(عبدالله کوری عمر) - په‌زای خوای لیبې- ده‌لې من لهو (غزوة) بووم دواى نه‌وه‌ی جمع‌فهر شه‌هید بوو سه‌یرمان کرد له نه‌وه‌د برین زیاتری پیوه بوو، وهک بوخاریی گیراویه‌تیه‌وه^(۱).

دواى نه‌وه‌ی (جعفر) شه‌هید کرا، (عبدالله بن رواحه) ئالا‌که‌ی هه‌ل‌گرت و بوو به فرمانده‌ی مسو‌لمانان که دیاره نه‌ویش به‌هه‌مان شیوه ده‌ستی شیعرى هه‌بووه له‌کاتى چوونه نیو دوژمنه‌وه، ئهم شیعره ده‌لې^(۲):

أقسمت يا نفس لتنزلنـه	لتنزلن أو لتكرهنـه
ان أجلب الناس وشدوا الرثـه	مالي أراك تكرهين الجنـه
قد طال ما قد كنت مطمئنه	هل أنت إلا نطفة في شنه

واته: نه‌ی نه‌فس! یان ده‌بې خۆت خۆ پێداده‌ی، یاخود زۆرت لى ده‌که‌م، که خۆت پێداده‌ی، له‌کاتی‌کدا که خه‌لک ده‌ست ده‌که‌ن به‌هه‌راو هیرش دینن، نه‌وه بو‌حه‌ز به به‌هه‌شت ناکه‌ی؟ له‌می‌ژه له‌ ئیسرا‌حه‌ت دای، تو چیت بو‌ ماوه‌ته‌وه له‌ ژیان جگه له توژه ناویک که له بنی کونده‌یه‌کدا ده‌می‌تیته‌وه!!

به هه‌رحال دواى نواندنی قاره‌مانه‌تییه‌کی که‌م وینه (عبدالله)ش شه‌هید ده‌کړئ و ئالا ده‌که‌وئ، یه‌کیک له‌ مسو‌لمانان ئالا‌که هه‌ل‌ده‌گریته‌وه‌و ده‌بیات بو‌ خالیدی کوری وه‌لیدو ده‌لې: خالید! نه‌وه ئیشی من نیهو فرمانده‌یه‌تی سوپا به‌من ناکړئ، دوا‌یى نه‌وانه‌ی که مشوورخۆر ده‌بن داوا له‌ خالید ده‌که‌ن که فرمانده‌یه‌تی سوپای مسو‌لمانان بگریته نه‌ستو^(۳)، ئینجا خالید له‌وکاته ناسکه‌دا نه‌وه به‌پرسیاری‌تییه وه‌رده‌گریئ و بو‌ ترساندنی دوژمن و وهک تاکتیکی‌کی جه‌نگ شیوه‌ی رووبه‌روبوونه‌وه‌که

(۱) صحیح البخاری، کتاب المغازی: ۴۲۶۱.

(۲) (السیره النبویه لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۱۲).

(۳) هه‌مان سه‌رچاوه‌و به‌رگ، ص (۲۱۳).

دەگۆرئۆ و جى گۆرکە بەراست و چەپى لەشکرەكەى دەكات، بۆ ئەوەى رۆمەكان وا بزانن كە مسوڵمانەكان هیزى دیکەیان بۆ هاتو، وە هیزى پشتەوێ سوپاکە دەباتە پێشەوێ ئەوەى پێشەوێش دەباتە دواوێ، وە کۆمەلێك سواریش لە دوورەو دادەنێت و پێیان دەلێت: كە ئێمە هێرشمەن کرد، ئێوەش لەگەڵماندا هێرش بکەن^(١)!

رۆمەكان كە ئەو دەبینن دەلێن: دیارە مسوڵمانان کۆمەکیان بۆ هاتو! بۆیە زۆر دەترسین و شپرز دەبن و دواى ئەوەى ژمارەیهكى زۆریان لێ دەکوژن، پێ بۆ مسوڵمانان دەکەنەو كە پاشەكشە بکەن، ئەگەرنا ئە سەرەتاو رۆمەكان دەیانویست ئابلولوقەیان بدەن، بۆئەوەى سوپای مسوڵمانان بەیەكجاری بنێر بکەن، بەلام سەرەنجام زۆر بە ئێزانیی و دواى لێكدانەوێ رەوتى جەنگەكە سوپای مسوڵمانان سەرپەرزانە پاشەكشەیان کردو بەرەو (مەدینە) گەرانهوێ ئەو سوپا زۆرەى رۆمەكان، كە زیاتر لە دووسەد هەزار كەس بوو بە شیۆیهك شپرز بووبوون، كە نەیانتوانى بەدواى مسوڵمانان بکەون و شەرەكە كۆتایی پێهات^(٢).

وهك (بخاري) دەگێرێتەوێ خالید گوتوویهتى: ئەو رۆژەدا نۆ شمشیر لەدەستدا پسان، تەنیا یەك شمشیری (یەمانیی) لەدەستدا خۆى راگرت^(٣).

ئە كۆتایی جەنگەكەدا، كە سوپای مسوڵمانان گەراییەوێ بۆ مەدینە، کۆمەلێك لە مندال و تازه پێگەیشتوانی مەدینە چوون بە پیریانەوێ پێیان گوتن: {یا فُرّار فرّتم في سبيل الله}، واتە: ئەمى راكردوكان! ئە جیهاد ئەرێى خوادا راتانکرد! بەلام پێغەمبەر ﷺ دەفرموی: {لِيسُوا بِالْفُرّار، وَلَكِنَّهُمْ الْكُرّارُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ}

(١) بروانە: (البدایة والنهاية)، ج ٤، ص (٢٨٩).

(٢) هەمان سەرچاو و بەرگ، ص (٢١٣).

(٣) صحيح البخاري: ٤٢٦٥.

تعالی^(١) واتە: نەخێر! ئەوانە راکردوو نین، بەلکو هیڤش بەرن، ئەگەر خوا ی بەرز بیهوی.

ئەجا ئەراستیدا ئەو هەلۆیستە ی خالید -خوا لی ی پازی بی- زۆر لێزانانە بوە، چونکە زانیویەتی، کە ئەگەر گریمان هەر یەک لە موحاهیدانی سوپای مسوڵمانان (١٠) کەسی سوپای کوفریش بکوژن، هیشتا هەر تەواو نابن، چونکە هیڤزەکانیان جیاوازییان زۆر بوو، زۆر نابەرانبەر بوون^(٢)، وە باشترین هەلۆیستیان ناندووە کە کشانووە، بەلام دوا ی ئەو ی کە زەبریکی گورچک پریان لە دوژمن وەشانووە، بۆ ئەو ی نەتوانن بەدوایان بکەون.

(بخاری) گێڕاویەتەو کە لە کاتی کدا هاوێلانی بەرپێز، ئەو سی هەزار موحاهیدە بەجەهرگ و چا و نەترسە، لە (مؤتە) کەوتوونە شەپەرەو، پیغەمبەر ﷺ لە مەدینە لە نیو هاوێلە بەرپێزەکانی دانیشتووە، فرمیسک لە چاوی موبارەکی هاتۆتە خوارو فەرموویەتی: ئەو زەید ئالاکە ی هەلگرت و شەهید کرا، دوا ی کەمیکی دیکە فەرموویەتی: ئەو جەعفەر ئالاکە ی هەلگرت و شەهید کرا، پاشان فەرمووی: ئەو عەبدوڵلای کوری رەواحە ئالاکە ی هەلگرتەو، هیندە ی پی نەچوو فەرمووی: ئەو ئەویش شەهید کرا، لە کۆتاییدا فەرمووی: ئەو یەکیک لە شمشیرەکانی خوا ئالای هەلگرت، وە خوا لەسەر دەستی ئەو مسوڵمانان دەرپاز دەکات، کە مەبەستی پی خالیدی کوری وەلید بوو خوا لە هەموویان پازی بی^(٣).

(١) السيرة النبوية لابن هشام، ج ٤، ص (٢١٥).

(٢) دەوری شەست و شەش بەرانبەری سوپای مسوڵمانان بوون!!

(٣) (صحيح البخاري): ٤٢٦٢.

پينجهم: سه رييه ي (ذات السلاسل) (١):

يه كيكي ديکه له ږوداوه گرنگه کاني پيش نازاد کړدني مه ککه، بریتيه له (سه رييه) ي (ذات السلاسل) که چند ږوژيک دواي گهړانه وهی سويای (مؤتة) بو مه دينه پیغه مبر ﷺ سويایه کی (۳۰۰) کهسی ږيک ده خاو به فرماندهی (عمرو بن العاص) دهیان نيړئ بو ته مي کړدني (قضاة)، که له گهډ ږومدا به شداریي جهنگي (مؤتة) يان کړدبو له دژي مسولمانان، وه زانیوويان که مسولمانان لهو جهنگه دا زیانیان پیکه وتوه سی فرماندهیان لی شه هیدبون، به ته مابون هه لیك بقوزنه وهو شبهه یخون بکه نه سهر مه دينه، به لام دواي نه وهی (عمرو) ده بیني دوزمن ژماره یان زوره، خبه ر ده نيړتیه وه بو پیغه مبر ﷺ، که هیزي ديکه نيړئ بو یارمه تیان، پیغه مبریش ﷺ سويایه کی ديکه ی دووسه د کهسی ده نيړئ به سهر کړدایه تی (أبو عبیده بن الجراح) بو کومه کی سوياکه ی (عمرو بن العاص)، که (أبو عبیده) ده گاته لایان له نویژدا ده یه وی بیته نیمامیان، به لام (عمرو بن العاص) به (أبو عبیده) ده لی: من نه میرو تو بو هاوکاری نیمه نیژدراوی و ده بی من پيش نویژیان بو بکه م، (أبو عبیده) ش به قسه ی ده کاو (عمرو بن العاص) نیمامه تی نویژیان بو ده کات، هه رچه نده (أبو عبیده) زور له پيش (عمرو) وه مسولمان بووه نازناوی (أمین هه الأمة) ی له لایه ن پیغه مبر وه ﷺ لی تراوه، واته: (ته مینداریي نه م نوممه ته)، به لام که زانیویه تی جیاوازی هه لویست و لی کتران چه نده زیان به خشه و مایه ی تیشکانه، بویه گوپړایه لی (عمرو) ی کړدو سهره نجام له کاره که یاندا سهره کوه تن و دوزمنان یان رایان کړد.

(١) بروانه؛ (السيرة النبوية الصحيحة)، ج ٢، ص (٤٧١)، د. اکرم ضياء العمري.

بهو پيښه (عمرو) سهرکهوت و توانی ټو تیرانه ته مې بکا، وهک: (بنو عبس، بنو مرة، بنو ذبیان، بنو سلیم، بنو أشجع)، وه زوربه یان له گهل سوپای ئیسلامدا په یمانیان به ستو زوریشیان مسولمان بوون.

ههر لهو رووداوه ده بی که (عمرو بن العاص) ئیحتیلامی ده بی و له بهر سهرما بوون خوئی ناشواو ته یه موم ده کاو پیښ نویښ بؤ مسولمانان ده کات، به لام هه ندیک له مسولمانان ره خنه ی لی ده گرن، ټویش ټم ټایه ته به به لگه دینیته وه: ﴿...وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾ النساء، واته: وه خوتان مه کوژن خوا له گهلان به به زه یی به، ده لی: ټه گهر خو بشوم سهرمایه وه خوش ده بم، خوی پهره ردگاریش (گل) ی کرده به جیگره وه (بدیل ی (ټاو) و، که ناتوانم ټاو به کارینم، ته یه موم ده که م.

له دوایدا که گه رانه وه بؤ لای پیغه مبه ر ﷺ ټو هه لویسته ی (عمرو) یان بؤ باسکرد، پیغه مبه ریش ﷺ له (عمرو) ی پرسی بؤ وات کرده؟ (عمرو) یش ټو ټایه ته ی خوینده وه ﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾ پیغه مبه ریش ﷺ زه رده خه نه یه کی هات و هیچی نه گوت، واته: ره زامه ندیی دهربری له سهر هه لویسته کی (عمرو بن العاص).

لیره دا بؤمان دهرده که وئ که هرکه سیک بزانی به خوشوردن نه خوش ده بی به ټایه ته ی له کاتی جه نگدا، بؤی هه یه ته یه موم بکا.

شتیک دیکه که ده مه وئ ټماژه ی پی بکه م، ټه وه یه که پیغه مبه ر ﷺ له م جه نگه دا (ذات السلاسل) (عمرو بن العاص) ده کاته فرمانده ی سوپای مسولمانان، که ټه کاته سالیک یا که متر بوو مسولمان بووبو، به لام له بهر ټه وه ی خاوه نی چه ند سیفه تیکی باش بووه و لی زانی و توانای به ریوه بردن و فرمانده یی هه بووه، کردوویه ته ی به فرمانده ی ټو سوپایه، هه رچه نده که سانی دیکه که زور پیښ (عمرو) مسولمان

بووبوون، لەنىو سوپاكەشدا ھەبوون، بەلام ديارە لە رووى لىھاتوويى ھەرماندەيتىيەو ھەك (عمرو) نەبوون، چونكە ئەو مەسەلەيە زۆر گرنگەو دەبى كەسيك بىتە لىپرسراو ھەرماندەى ھىزىك كە شايستە بىو تواناى جەستەيىو عەقلىيىو لىزانىنى ھەبىو، بتوانى كارەكەى جىبەجى بكات، ديارە (عمرو بن العاص) ىش ئەو سىفەتەنى تىدا بوون ئەگەر لە ھەندىك لايەنى دىكەشەو كرىچو كالىي تىدابووبى، ھەك لە تىكگىرەنى لەگەل (أبو عبدة) دا ھەردەكەو.

ھەروەھا (خالد بن الوليد) ىش ئازايەتىو لىھاتوويىكەى كردوويەتى بە ھەرماندە، كەواتە: ئەو مەسەلەيەكى زۆر گرنگەو پىويستە ئىمە ئەو بزانين كە لەبوارى كارى ئىسلاميدا ئەو كەسە كە سەر راستو لىھاتەو، دەبى كارەكەى پى بسپىرى، چونكە زۆر كەس لە مېژووى ئىسلامدا بە ھەرگەو مەسولمان بوو ھاتۆتە نىو ئىسلامەو، بەلام لەبەر لىھاتوويىو شايستەيى كارى پى سپىرداوەو ئەو بوارەدا پىش كەسانى دىكە - كە پىش ئەو ھاتوونە نىو ئىسلامەو - كەوتوونەو.

بۆ نموونە: لە (صحيح مسلم) دا ھاتە كە (أبو ذر غفاري) دەلى: گوتم (يا رسول الله ألا تستعملني؟)، واتە: ئەى پىغەمبەرى خوا! ئىشم پى ناسپىرىو نامكەى بە بەرس؟!، (ديارە - أبو ذر -) لىرەدا مەبەستى دۇنيا نەبوو، چونكە كابرايەكى زۆر باشو دىندار بوو (أبو ذر) دەلى: پىغەمبەر ﷺ ھەرمووى: {يا أبا ذر أنك ضعيفٌ وإنما أمانةٌ وإنما يوم القيامة خزي وندامةٌ ألا أخذها بحقها، وأذى الذي عليه فيها} رواه مسلم^(١)، واتە: ئەى (أبو ذر) تۆ پياويكى بىھىزىو ئەو ھەش سپاردەيە، ھە رۆژى قىامەتیش مايەى سەرشۆرىو بەشىمانىيە، مەگەر كەسيك بەھەقى خۆى ھەرى بگرىو ئەركى سەرشانى خۆيشى تىد جىبەجى بكات.

لیږه دا پیغه مبهړ ﷺ که به (أبو ذر) ده فرموی: تۆ بیږیزي مه بهستی ټه وه نه بووه، که (أبو ذر) ټیمانی لاوازه، یاخود پیاوړکی دلسوز نیه، به لکو مه بهستی ټه وه بووه که سیفاته کانی فرماندهی تیدا نیه، بویه پیغه مبهړ ﷺ زور به حکیماننه و لیژانانه فرماندهی هیزه کانی دیاری کردوون و کی شایسته ی ټه وه بووبی پیی سپارده و که سی شیاوی بۆ شوینی شیاو هه لېژاردوه، بۆ وینه (خالد بن الولید)، که زور به دره نگه وه مسولمان بوو، به لام پیغه مبهړ ﷺ دهیزانی بۆچی به کاردی و له بواری سهر بازیدا تازاو کارامه یه، بویه له زور شویندا کاری فرماندهی پی سپارده و، هی واش هه بووه تاکو مردوه پیغه مبهړ ﷺ هه روه ک سهر باز هیشتوویه ته وه.

له نوره کومنه نه پوهان نه گهفتنن
بنا حکم عر فواک الزمان الاولیانی

پاکه پاندی مکتبی علومنا عالی بابیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

QR Code 1

QR Code 2

www.alibapir.net

پاکه پاندی مکتبی

AliBapir

پاکه پاندی مکتبی علومنا عالی بابیر

QR Code 3

QR Code 4

QR Code 5

پاکه پاندی مکتبی علومنا عالی بابیر

ئازاد کرانی مه‌ککه

به‌پێزان!

خوا پشتیوان بێ له چهند خائێکی گوشراودا باسی پرووداویکی گه‌وره‌و گرنگ ده‌کەین له میژووی ژیاانی پیغه‌مبەر ﷺ و ئیسلام و مسوڵماناندا، که ئه‌ویش ئازادکرانی مه‌ککه‌یه:

یه‌که‌م: ده‌ستدریژیی (بنو بکر) بو سهر (خُزاعه):

وه‌ك پێشتر باسمان كرد له رێكه‌وتننامه‌ی (حذیبیة) دا هۆزی (بنو بکر) بوونه هاوپه‌یمانی قورەیشییەکان و (خزاعه) ش بوون به‌ هاوپه‌یمانی پیغه‌مبەر ﷺ، ئنجا دواى ئه‌وه‌ی (بنو بکر) به‌ ناڕه‌وا هێرشیان کرده سهر (خزاعه) و خه‌ڵکیان لێ‌کۆشتن و سته‌میان لێ‌کردن، پیغه‌مبەر ﷺ بیری له‌ تۆڵه‌سه‌ندنه‌وه‌و ئازادکردنی (مه‌ککه) کرده‌وه، پرووداوی ئه‌و زوڵمه‌ش به‌م شیوه‌یه‌ بوو:

رۆژێکیان هه‌ندێك له (بنو بکر) به‌یارمه‌تی (قریش) و به‌ فه‌رمانه‌یی (نوفل) به‌ هه‌لی ده‌زانن لای ئاوی (الوتیر) هێرش ده‌کەنه سهر (خزاعه) له‌ کاتی‌کدا، که ئه‌وان چه‌کیان پێ نابی‌و زیاتر له‌ بیست که‌سیان لێ‌ ده‌کوژن، بۆیه (خزاعه) بیه‌کان په‌نا ده‌به‌نه به‌ر مزگه‌هوتی حه‌رام و ده‌چنه ئه‌وێ، به‌لام (بنو بکر) له‌وێش وازیان لێ‌ناهێنن! دوا‌یی خوزاعه‌ییەکان به‌ نه‌وفه‌ل ده‌لێن: {یا نوفل إنا قد دخلنا حرم إلهک}، واته: ئه‌ی نه‌وفه‌ل ئێمه هاتووین به‌ ئه‌و حه‌رمه‌ی په‌رستراوی تۆوه ئه‌ویش ده‌لێ: {لا إله الا یوم یا بني بکر خذوا ثأرکم}، واته: ئه‌م‌ڕۆ هه‌یچ په‌رستراو نیی، ئه‌ی

(بنو بکر) تۆلّهی خۆتان بستیښته وه^(۱)، وه قورپه ییش به چه ک و ولاخو سه رباز یارمه تی (بنو بکر) دده دن، که بیگومان هه لّیه کی گه وره یان کردو ئه وه لّویسته یان به خراب به سه ریاندا شکایه وه و بوو به هوی شکانی ئه و ریکه وتن نامه یه ی که له حوده ییبه له گه لّ پیغه مبه ر ﷺ دا به ستبویان، چونکه له و ریکه وتن نامه یه دا قورپه ییش په یمانیان له گه لّ پیغه مبه ر ﷺ دا به ستبوو، که تا (۱۰) ده سالی دیکه کوشتار له یه کدی نه که ن، وه یه کیک له به نده کان باس له وه ده کا، که هه رکه سیك بیه وئ هاو په یمانی هه ر لایه نیك بی، هیرشکرانه سه ر ئه و که سه، هیرشه بو سه ر لایه نه که بویه قورپه ییش به وه هه لّویسته یان په یمانه که یان شکاندو وه کو ئه وه و ابو و هیرشیان کردیته سه ر مسولمانان.

دوایی (عمرو بن سالم الخزاعي) له گه لّ (۴۰) که س له (خزاعة) ده چنه مه دینه بو لای پیغه مبه ر ﷺ ده نگ و باسی زولمی (بنو بکر) ی بو باس ده کات و سکا لای خویانی لا ده که ن^(۲).

سه ر هتا (عمرو بن سالم الخزاعي) ده چیته مه دینه و له خزمه ت پیغه مبه ر ﷺ ده هم شیعه ده خوینیته وه ده لّی:

یا رب انی ناشد (محمد)اً حلف ائینا وایه الا لّدا

واته: ئه ی په روه ردگار من سکا لای خوّم لای موحه ممد ده که م، ئه و په یمانه ی که به ستو ومانه به یه که وه، وه بابو باپیرانیشتان به یه که وه له کونه وه هاو په یمان بوون، چونکه کاتی خوی (خزاعة) له گه لّ (بنی هاشم) یشدا هه ر هاو په یمان بوون، واته ئه ی موحه ممد! تۆش له سه ر هاو په یمانه کانی خو ت بکه وه، چونکه ئه وانه (بنو بکر و قریش) به غه در بیست نه فه ریان لّی کوشتوین.

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۱۹)، وه: (المغازي للواقدي)، ج ۲، ص (۷۸۴).

(۲) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۲۱).

پيغەمبەرىش ﷺ زۆر بە كورتى و پوختى دەفەرموئ^(١): {**أَصْرَتَ يَا عَمْرُو**
بْنِ سَالِمٍ}، واتە: ئەى عەمرى كورپى سالىم يارمەتيتان دەدرئ و پشتگيريتان
دەكرئ، (يانى: ئيمە خاوەنى پەيمان و بەئىننى خۆمانين).

پيغەمبەر ﷺ ھەر ئەوەندە دەفەرموئ، چونكە ئەو مانای زۆر ھەلەدەگرئ،
شتىكىش پيغەمبەر ﷺ فەرمووبىتى راست دەرچوو.

دووھم: (أبو سفيان) دەيەوئ قەرەبووى پەيمان شكىنى بكاتەوھ: (٢)

كە قورەيش دەبيستئ (بدیل بن ورقاء) و (عمرو بن سالم الخزاعي) سكالای خويان
بردۆتە لای پيغەمبەر ئەوانيش (أبو سفيان) دەنيرنە لای پيغەمبەر ﷺ، بەمەبەستى
چارەسەرى كيشەكەو توندكردنەوھى ريككەوتننامەكەو دريژكردنەوھى، كە (أبو
سفيان) دەگاتە مەدينە، دەچيئە لای (أم حبيبة) كچى، -رەزای خواى لیبى-،
كە خيزانى پيغەمبەر ﷺ، جا (أبو سفيان) كە دەچيئە لای (أم حبيبة)، ئەو
رايەخەى، كە لە ژوورەكەيدا رايخستو ھەلئ دەگريئەوھو دەبييچيئەوھ.

(أبو سفيان) يش دەلئ: رۆلەگيان ئەو رايەخەت پئ شايستەى من نەبوو، ياخود
منت پئ شايستەى ئەو رايەخە نەبوو؟

(أم حبيبة) دەلئ: نەخيئ تۆ شايستەى ئەوھ نئ، كە لەسەر ئەو رايەخە دابنيشى،
چونكە تۆ ھاوبەش دانەرى و پيسى، ئەوھش رايەخى پيغەمبەر ﷺ، ئەويش دەلئ:
وہللاھى رۆلە ديارە لەدواى منەوھ رەوشتت تيکچووھ!! بيگومان مسوئمانانى ئەو
سەردەمە بەگشتى و خيزانەکانى پيغەمبەر ﷺ بەتايبەت، وا لە ئيمان و ئىسلام ھالى
بووبوون، كە مەسەلەى خزمایەتى و باوك و كچايەتى ياخود باوك و كورايەتى... ھتد،
واى لئ نەكردوون شيرازەكانى شەرع و سنوورەكانى بېچريئ و لەبيريان بكەن، بەلكو
گوتوويانە ئەوانەى كافرن ھەركەسيك بن پيوستە وەك خويان مامەلەيان لەگەلدا

(١) ھەمان سەرچاو، ج ٤، ص (٢٢١).

(٢) سەرچاوھى پيشوو، ج ٤، ص (٢٢٢-٢٢٣).

بکری، دواپی (أبو سفیان) دەچی بۆ لای پیغەمبەر ﷺ و قسە ی لە گەڵ دە کات، بە لām پیغەمبەر ﷺ وە لām ی ناداتە وە، دواپی دەچی بۆ لای (أبو بکر) -خوا لیی رازی بی- که قسە لە و بارە وە لە گەڵ پیغەمبەر دا ﷺ بکات، وە باسی دوو رووداوە کە ی نیوان (بنو بکر) و (خزاعە) دە کات، بە لām (أبو بکر) هیچ بە لئییکی پی نادا، (أبو سفیان) دوا ی ئە وە ی لە لای (أبو بکر) هیچی چنگ ناکە و ی، دەچی بۆ لای (عمر) -خوا لیی رازی بی- وە دە لئ: بۆ شتییکی ئاوا هاتووم، بە لکو تە کلیفم بۆ لە پیغەمبەر ﷺ بکە ی کە ئە و صوئح و ریککە و تننامە ی پتە و تر بکە ی و ماوە کە ش ی درێژ تر بکە ی نە وە، (عمر) یش دە لئ: مە تە کلیف بۆ لە پیغەمبەر ﷺ بکە م؟! بە خوا ئە گەر تە نیا میروو وە سوورە کانم دە ست بکە و ی -ئە و میرووانە ی کە بە ئاستە م دە بینرین- بە وانە ش شەرتان لە گە لدا دە کە م! سەرە نجام دە چی بۆ لای (علي بن أبي طالب) -خوا لیی رازی بی-، ئە و یش بە هە مان شی وە وە لām ی دە داتە وە دە لئ: ناگوئجی قسە لە قسە ی پیغەمبەر دا بکە م ﷺ، ئنجا داوا لە (فاطمة) ی هاوسەری (علي) دە کات کە حە سە نی کوری بنیری بۆ لای پیغەمبەر ﷺ ئە و یش دە لئ: (حسن) مە ندالییکی بچو و کە و ئە وە گچکە ترە کە تە کلیف لە پیغەمبەری خوا بکات، یاخود تۆ پە نا بدات!.

لە کۆتاییدا (أبو سفیان) بە نا ئومیدی دە گەریتە وە بۆ مە ککە، لە ریا وایە تیکی دیکە دا کە لە (المطالب العالیة)^(١) دا هاتو و پیغەمبەر ﷺ لە دوا ی ئە و رووداو و ئاوا قورە شیشیە کانی ناگادار کردە وە: **{أما بعد: فإنکم ان تبرؤوا من حلف بني بکر، أو تلوا خزاعه، وإلا أؤذکم بحرب}** قوریشییە کان دە خاتە بە ر دە م سی شت کە دە بی یە کیکیان هە لبژیرن:

- ١- یان دە بی حاشا (براءة) بکە ن لە هاو پە یمانی تی (بنو بکر).
- ٢- یاخود خوی تی کوژ را وە کانی (خزاعه) بدە ن، کە (٢٠) کە سیان لی کوژ را وە.

- ۳- نه گهر نه دوو خالهی سهره وه جیبه جی ناکه، نه وه خوتان ناماده بکه نه بو جهنگ، چونکه په یمانان شکاندوه به دستدریژیی کردنه سهر هاوپه یمانی نیمه، (له کاتیکدا که نه وه هوزه هاوپه یمانه (خزاعه) تا نه وکاتهش ههر (مشرک) بوون)، له وهلامی نه وه مهرانه دا قور هیشیه کان له نیو خویاندا گوتیان:
- (أ) نه گهر بیت و دهست له هاوپه یمانیی (بنو بکر) هه لگرین، نه وه بی هاوپه یمان ده مینینه وه، چونکه ههر نه وانمان به دهسته وه ماون که له سهر دینی بابو بایرانمان بن، بیگومان نه وه ناکهین.
- (ب) نه گهر خوینی نه بیست کوژراوهی (خزاعه) ش بدین له کاتیکدا که خوینی نه فهریک (۱۰۰) سهد حوشتزه، وه خوینی هه مووشیان که (۲۰) بیست نه فهره زور دهکات، نه وه مهرانه شمان بو جیبه جی ناکری.
- (ج) کهواته ده بی ناماده بین بو جهنگ.

سیییه: خوئاماده کردن بو نازادکردنی مهکه:

ئیدی پیغمبر ﷺ خوی ناماده ده کاو فرمان به مسوئلمانانیش ده کا، که خویان ناماده بکه نه، به لام به نزیکترین که سی خوشی نالی بو کوئ ده چی؟! ته نانهت (أبو بکر) یش - خوا لیی رازی بی - که نزیکترین که س بووه له پیغمبره وه ﷺ نازانی^(۱)، به لگهش نه وه یه که (أبو بکر) ده چیته مائی عائیشه ی کچی - خوا لیی رازی بی -، که خیزانی پیغمبره وه ﷺ ده لی: رؤلّه گیان ههست ده کهم پیغمبر ﷺ خوی ناماده ده کات و شتی بو ده پیچیته وه! نازانی بو کوپیه؟!

نه ویش ده لی: نه خیر بابا گیان به منیشی نه گوتوه!

کہ واتہ: پیغہ مہر ﷺ هیچ کہسی لہو مہسہ لہیہ ناگادار نہ کردو تہوہ، تہ نانہ ت خوشہ ویستترین کہ سیشی! چونکہ لہ (صحیح البخاری) و (صحیح مسلم) دا ہاتوہ^(۱)، کہ (عمرو بن العاص) پرسیار لہ پیغہ مہر دہ کا ﷺ دہ لئی: ئہی پیغہ مہری خوا! کیت لہ ہہ موو کہس خوشتر دہوئ؟

دہ فرموئ: (عائشہ)، ئہویش دہ لئی: ئہدی لہ پیوان؟
دہ فرموئ: (أبو بکر).

دہ لئی گوتم: دوا ی ئہو؟ فرموئ: (عمر)...

کہ واتہ: پیغہ مہر ﷺ خو نامادہ کردنہ کہی بہ ئہندازہ یہک نہئنی بووہ، کہ بہ خوشہ ویستترین کہ سیشی نہ گو تہو!

دوایی کہ پیغہ مہر ﷺ سوپاکہی نامادہ کرد، پیی گوتم کہ بہرہو مہ کہہ دہ چیت و دوو عاشی کردو فرموئ: **{اَللّٰهُمَّ خُذِ الْعَمَلْ وَالْاَخْبَارَ عَنْ قَرِيْشِ حَتّٰى تَنْتَقِيَهَا فِيْ بِلَادِهَا}**^(۲)، واتہ: ئہی خواہ! مہیلا ہہوال بہ قورہیشیہ کان بگات، تا کو کت و پر بہسہریاندا دہدہین لہ ولاتی خویندا.

دیارہ پیغہ مہر ﷺ لہو دوو عایہیدا زیاتر مہبہستی ئہوہ بووہ، کہ کوشتار روو نہداو خوین نہ پرئی.

(۱) (صحیح البخاری): ۳۶۶۲، وہ: (صحیح مسلم): ۶۱۲۷.

(۲) (السيرة النبوية لابن هشام) ج ۴ ص (۲۲۳).

چوارهم: (حاطب) كه وته هه له وه كه ويستی قورېش ټاگادار بكا ته وه:

يه كيڅ له هاو له بهر پرته كاني پيغه مېر ﷺ به ناوې (حاطب بن ابي بلتعۃ)، كه يه كيڅ بوو له وانه ي له جهنګي به دريشدا به شداري كړوه، هه له يه كي كړو به نامه يه ك قورېشي ټاگادار كړه وه، كه پيغه مېر ﷺ هيز كوده كاته وه و ديه وي هيرش بيټي بو سهر مه ككهو به ژنيكدا ټو نامه يه دنيړي، له و كاته دا (جبريل) ديتي لاي پيغه مېر ﷺ ټاگاداري ده كاته وه كه (حاطب بن ابي بلتعۃ) نامه يه كي له و جوړه ي نو سيوهو به ژنيكدا ناردوويه تي، پيغه مېر ﷺ (علي بن ابي طالب) و (زبير بن العوام) و (المقداد بن الاسود) دنيړي و له شويڼيڅ به ناوې (روضه خاخ) پيره ژنه كه ده گرن، له سهره تاوه ژنه كه ټينكاري ده كات له وه ي كه نامه ي پي بيت، به لام (علي) ده لي: ټه گهر بوخوت نامه كه مان نه ده يتي ناچار ده بين كه بتپشكين و جل و بهر گه كانت له بهر دانين، چونكه پيغه مېر خوا له خوړه فرمايشت نافه رموي، ئيدي پيره ژن كه ناو ميډ ده پي له وه ي وازي لي بيټن، نامه كه يان ده داتي كه له بن كه زيبه كانيدا شاردوويه وه، نامه كه ده يټن بو خزمه ت پيغه مېر ﷺ (حاطب) بانگ ده كات و لي ده پرسې: بوچي ټو كار هت كړد؟! ټو يش ده لي: ټه ي پيغه مېر خوا! به خوا ئيمانم به خواو پيغه مېر كه ي هه يه وه ټه ټه گه راومه وه و ديني شم نه گوريوه، به لام من له قورېش نيم و خزم و كه س و مندالي شم له ني و ټو واندايه، مه به ستم ټو به بو بهم شتم ټو و ټاگايان له خزم و كه سم بي، (عمر بن الخطاب) -خوا لي رازي بي- گوتي: ټه ي پيغه مېر خوا! با له گهر دني بدم ټو هه خيانه تي له خواو پيغه مېر ﷺ كړه وه ده غه لي كړه وه، پيغه مېر ﷺ فرموي: {انه قد شهد بدرًا، وما يدريك لعل الله اطلع علي من شهد بدرًا، قال: اعملوا ما شئتم فقد غفرت لكم} رواه البخاري ومسلم^(۱)، واته: ټو به شداري به در بوو، ده لي چي ټه ي عومر ټه گهر خوا به ټه هلي به دري فرموي: پر وڼ له مه و دوا هه رچييه ك بكه ن ليټان خو ش

بووم! کہواتہ: بہ شدار بووانی جہنگی بہدر ریزو تاییہ تمندیہ کی زوریان ہہ بووہو، چاکہو کردہوہی گہورہی باش دہبنہ تکاکاری گوناہان و مایہی سپرانہوہیان، بہو شیوہیہ پیغہ مہر ﷺ (حاطب) عہفو دہکات، دوی تہوہی کہ دہزانی تہو ہہ لوئیستہی لہ کوفرو نیفاقہوہ نہ بووہ، بہ لکو لہ بیہیزیہوہ بووہ، ہہر بہو بونہیہ شہوہ خوی پەرہردگار تہم ئایہ تہ دہنیریتہ خوار، کہ دہفرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخْذُوا عِدْوِيَّ وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمُودَةِ...﴾ ﴿١﴾ الممتحنة، واتہ: تہی تہوانہی ئیمانتان ہیئاوہ دوژمنی من و دوژمنی خوتان مہ گرن بہ دوست، کہ بہہوی خویشیستانہوہ ناگاداریان بکہنہوہ لہ نہیتی مسولمانان...

پینجہم: پیغہ مہر ﷺ و سوپاکہی بہرہو مہککہ بہری دہکہون:

پیغہ مہر ﷺ لہ (۱۰) ی مانگی رہمہزانی سائی (۸) ی کوچی دوی خو ریچکخستن و نامادہیی تہواو، بہ سوپایہ کی دہ ہہزار کہسیہوہ بہرہو مہککہ بہری دہکہوی و (أبا رهم الغفاري) لہ مہدینہ لہ جیی خوی بہ جی دہہیلئی^(۱)، لیرہدا پیویستہ تہوہ بزاین:

لہ صولحی حودہیییہدا، کہ لہ سائی شہشہمی کوچیدا بوو، پیغہ مہر ﷺ ہہزارو چوار سہد لہ ہاوہلانی لہ گہلدا بوون، بہ لام بو نازادکردنی (مہککہ) لہ سائی ہہشتہمی کوچیدا دہ ہہزار کہس لہ ہاوہلانی بہریزی لہ گہلدا بوون.

واتہ: لہ ماوہی دوو سائی صولحدا، ہہشت ہہزار کہس زیادی کردوہ، کہواتہ: ئیسلام لہ کہش و ہہوای ہیمن و ئارامدا گہشہ دہکات، بویہ خوی پەرہردگار ناوی لہ صولحی حودہیییہ ناوہ سہرکہوتنی ناشکرا (فتحاً مبیناً)، چونکہ زور لہ تیرہ عہر بہکان چاوہریی قورہیش بوون، کہ بینییان قورہیش ریچککہوتن و لہ گہل

مسوڵماناندا رېككەوتننامە ئىمزا دەكەنو دانيانناو بە قەوارەى سىياسى ئىسلام دا، ئەمە رېئى کردەو و زۆر لێ تيرە عەرەبەکان هاتنە نېو ئىسلامەو.

شايانى باسېشە پېغەمبەر ﷺ هاوەلانى بەرېزى، کە لێ مەدينەو بەرې دەکەون بەرژووبوون { (١٠) ى پەمەزان بوو }، بەلام لێ شوئېنک بەناوى (الکديد) پېغەمبەر ﷺ رۆژوو کەى شکاندو فەرمانېشى کرد بە هاوەلانى، کە ئەوانېش رۆژوو کانېان بشکېنن، چونکە بەرەو جەنگ دەرۆيشتن و بۆئەوێ کە لێ گەل دووژمندا رووبەر و دەبنەو بە هېزو توانا بن (١).

شەشەم: (أبو سفیان) دەکەوئتە بۆسەى سوپای ئىسلامەو: (٢)

دیارە قورەيشىيەکان بە بەردەوامى گۆئ لێسەر هەست دەبن، کە سوپای ئىسلام بېت و بەسەر مەککەدا بدا، ئەو بەسەر هاتەش (عباس) ى مامى پېغەمبەر ﷺ بۆمان دەگېرئەو دەلئ: شەو بوو من سواری ئىستەرە سپىيە کەى پېغەمبەر ﷺ بووم دەچووم بەرەو مەککە بۆ ئەوێ يەکیک بېينم، بېنېرم قورەيشىيەکان ئاگادار بکاتەو، کە بېن و ئەمان بخوازن لێ پېغەمبەر ﷺ، وە داواى ئەوێ لئ بکەن کە بە شەرو کوشتارەو نەچئە نېو مەککەو، بۆئەوێ قورەيش نەکوژرېن و خەسارەت زۆر نەبئ، لێرېدا بووم بەرەو مەککە، گوئیم لێ دەنگە دەنگيک بوو کە نزیک کەوتەو، بېنیم ئەو (أبو سفیان) و (بدیل بن ورقاء) ن بەیە کەو قسە دەکەن، گوئیم لېبوو (أبو سفیان) دەيگوت ئەو ئاگرو جەيشەى ئەمشەو بېنيومە قەت نەمديو، دیارە ئەو سەردەمەدا شەوانە سوپا بارگەو بنەيان خستەو خیمەيان هەلداو و ئاگريان کردۆتەو، (بدیل بن ورقاء) یش گوتى: ئەو (خزاعة) ن و بە حەماسەتن.

(١) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج٤، ص (٢٢٤-٢٢٥).

(٢) هەمان سەرچاو، ج٤، ص (٢٢٦-٢٢٧).

(أبو سفیان) گوتی: (خزاعة) زور لهوهی که مترن ئه وهه موو ناگرانه بکه نه وه! ئه وان له وه قسانه دا بوون، من بانگم کرد فلان کهس؟! (أبو سفیان) دهنگی منی ناسی، گوتی: تو فلانکه سی؟!

گوتم: به لئی.

گوتی: ئه وه چییه؟

گوتم: ئه وه پیغه مبهری خوایه صلی الله علیه و آله، که به سویایه که وه هاتوه شه پری له که لدا ناکری! جا وه ره له که ل من سوار به، چونکه ئه گهر بی تو حه ره سو ئیشکچی ئه سویایه بتبینن، گیانت ده که ویتته مه ترسییه وه، (عباس) ده لئی: (أبو سفیان) م له پشت خۆم سوار کردو به لای ئاگره کاندای چووین، که ته ماشایان کردم ناسیانم، که من مامی پیغه مبهرم صلی الله علیه و آله و ئیستره که ی ئه ویشم پییه، بویه ته ماشای (أبو سفیان) یان نه کرد، که له دوای خۆمه وه سوارم کردبوو، بهو شیویه ره ویشته ی تا گه یشتینه لای ئاگری (عمر بن الخطاب) -خوا لئی رازی بی- (عمر) که (أبو سفیان) ی بینی به دواماندا رایکردو، گوتی: ئه وه دوژمنی خوایه! هیچ په یمانیک نه ده ستیکم بیگاتئ ده ی کوژم، منیش به ئیستره که غارم کردو، زووتر گه یشته خزمهت پیغه مبهرم صلی الله علیه و آله لئی نزیک که و تمه وه و گوتم: ئه ی پیغه مبهری خوا ئه وه (أبو سفیان) گه وه ره ی قوره ی شه، (عمر) یش -خوا لئی رازی بی- گه یشته لامان و، گوتی: ئه ی پیغه مبهری خوا لیم گه ری با له گه ردنی بدهم، ئه وه دوژمنی خوا و پیغه مبهری خوایه، منیش گوتم من په نام داوه، دوایی لای پیغه مبهرم صلی الله علیه و آله دانیشتم و سه ری (أبو سفیان) نم له کۆشی خۆم نابوو دوای ئه وه ی (عمر) چهند جار ییک ئه وه ی دووباره کرده وه، منیش پیم گوت له سه ره خویه (عمر)، ئه گهر (أبو سفیان) یه کیك بوایه له (بني عدي) (تیره که ی خۆت) هیئنده سوور نه ده بووی له سه ره کوشتنی!

(عمر) یش گوتی: ئەه‌ی (عباس)! به‌خوا مسوڵمانبوونی تۆم پێ‌خۆشتر بوو له‌ مسوڵمانبوونی (خطاب) ی بابم، ئەه‌یش له‌به‌رئه‌وه‌ی، که‌ پێ‌غه‌مبه‌ر ﷺ به‌ مسوڵمانبوونی تۆ دل‌خۆشتر بوو له‌ مسوڵمانبوونی بابم!!

به‌لام دوا‌ی پێ‌غه‌مبه‌ر ﷺ به‌ (عباس) ی فەرموو (عباس) تا به‌یانی بیبه‌و له‌ قۆناغه‌که‌ی خۆتی دابنێ، به‌یانی (أبو سفیان) م له‌گه‌ڵ خۆم برده‌ خزمه‌ت پێ‌غه‌مبه‌ر ﷺ، ئنجا پێ‌غه‌مبه‌ر ﷺ فەرمووی: **{وَبِحُكِّ يَا أَبَا سَفْيَانَ! أَلَمْ يَأْنِ لَكَ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ}**، واته‌: بێ‌ قه‌زا بێ‌ (أبو سفیان) کاتی ئه‌وه‌ نه‌هاتوه‌، که‌ بزانی جگه‌ له‌ خوا هیچ په‌رستراو نین؟!.

(أبو سفیان) یش گوتی: دایک و بابم به‌ قوربانت بن ئەه‌ی موحه‌ممەد چه‌نده ئارامی! چه‌نده به‌پێزی! چه‌نده خزم دۆستی! به‌خوا بۆم ده‌رکه‌وتوه‌، ئەگه‌ر ئه‌و په‌رستراوانه‌ی ئێمه‌ ده‌یانپه‌رستین سوودیان پێ‌ گه‌یاندا‌ین، ئیستا تووشی ئه‌و وه‌زعه‌ نه‌ده‌بووین.

ئنجا پێ‌غه‌مبه‌ر ﷺ فەرمووی: **{وَبِحُكِّ يَا أَبَا سَفْيَانَ! أَلَمْ يَأْنِ لَكَ أَنْ تَعْلَمَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ}**، واته‌: بێ‌ قه‌زا بێ‌ (أبو سفیان) ئەدی کاتی ئه‌وه‌ نه‌هاتوه‌ بزانی من پێ‌غه‌مبه‌ری خوام؟!.

به‌لام ئە‌مجاره‌یان (أبو سفیان) گوتی: ئەه‌ه‌یان هیشتا گومانیکم له‌دلدا ماوه‌! (عباس) ده‌لێ: منیش گوتم: (أبو سفیان) مسوڵمان به‌ به‌رله‌وه‌ی ملت په‌په‌رتی! به‌هه‌ر حال (أبو سفیان) ئیمانی هینا^(۱).

ئومید وایه‌ له‌دوا‌یدا بوو‌یته‌ مسوڵمانیک‌ی باش، چونکه‌ له‌ جه‌نگه‌کاندا به‌شداریی کردوه‌و چاو‌یک‌ی له‌ده‌ست داوه‌، به‌هه‌ر حال مسوڵمانبوونه‌که‌ی به‌و شیوه‌یه‌ بووه‌.

(عباس) دهلئ: دوايى پيغه مېهر ﷺ پيى فهرمووم: (أبو سفيان) بهرهو له تنگه بهريک راي بگره با سويى ئيسلام پؤل پؤلو که تيبه به که تيبه بينئ، منيش بردم له تنگه بهريک رامگرت، سويى مسوئلمانان دهستى کرد به جوولئ، هر کومهلئک دههات (أبو سفيان) پيى دهگوتم ئهوانه کيئ؟! ئهوه کييه؟! منيش دههات: ئهوانه فلان تيرهن، ئهوه فلان کهسه، ئنجا که تيبه يه که هاتن، که له چه کدا دهبريسقانهوه.

گوټى: ئه دى ئهوانه کيئ؟!

منيش گوتم: ئهوه پيغه مېهرى خوايه ﷺ و سويى کوچکه رو پشتيوانانى له خزمهت دايه.

ئنجا (أبو سفيان) پيى گوتم: ئه ي (أبو الفضل) بهراستى مولكى برازيه که ت چاک گهوره بووه! منيش گوتم: ئه ي (أبو سفيان) ئهوه مولک و پادشايه تى نيه، ئهوه پيغه مېهرايه تيبه، گوټى: ده ي ئهوه باشتر^(١)!

دوايى (عباس) ي مامى پيغه مېهر ﷺ پيشنيار دهکات و دهلئ^(٢): ئه ي پيغه مېهرى خوا ﷺ (أبو سفيان) فخر و ده رکه وتنى پي خوشه، ئه گهر شتيكى بدهيتى باشه، پيغه مېهرىش ﷺ ده فهرموئ: باشه جار بدهن: هر که سيک بچيټه مالى (أبو سفيان) ئهوه ئه مين ده بيت، وه هر که سيکيش ده رگا له سر خوى دابخا ئه مين ده بيټ، وه هر که سيکيش بچيټه نيو مزگوتى حه رامه وه ئه مين ده بيت، پيغه مېهر ﷺ ليړه دا شتيكى رواله تيبى ده داته (أبو سفيان)، که دياره ئه وکاته (أبو سفيان) دلئ بهوه خوش بووه.

(١) هه مان سه رچاوه، ص (٢٢٨).

(٢) هه مان سه رچاوه و بهرگو و لاپه ره.

حهوتەم: پێغەمبەری خوا ﷺ بە خۆ بەکەمگرتن (تواضع) هەو دەچیتە نیو مەککەو:

پیش ئەوێ سوپای پێغەمبەر ﷺ بچیتە نیو مەککەو، (عباس) بە (أبو سفیان) دەلی: بەخیرایی پرۆو (مەککە)، ئەویش دەچیتەو نیو شارو بەدەنگی بەرز هاوار دەکات و دەلی: ئەی خەلکینە ئەو موحمەد بە سوپایە کەو دیت، هەرکەسیک بچیتە مائی (أبو سفیان) با لەخۆی ئەمین بێ.

گوئیان: خوا لەنیوت بەرئ مائی تو قازانجمان پێ ناگیهەنێ، دوایی گوتی: هەرکەسیک بچیتە مائی خۆی و دەرگا لەسەر خۆی داخات، با لەخۆی ئەمین بێ، وە هەرکەسیک بچیتە مزگەوت با لەخۆی ئەمین بێ، بەو شیوەیە زۆرەیی خەلکە کە چوو بۆ مزگەوت و نیو مائی خۆی.

میژوونوسان دەلین: پێغەمبەر ﷺ رویشت تا گەیشته (ذي طوی) و بۆ چوونە نیو مەککەو، سەری موبارەکی خستبو سەر قەرپوزی و لاخە کەیی و ملکەچی بۆ خوا دەکرد بەو سەرکەوتنە کە پێی بەخشیبوو، چونکە دەیزانی کە ئەو نەعمەت و چاکەیی خۆیە داویەتی بە خۆی و مسوڵمانان و ئەو شارەیی هەشت ساڵ لەمەویش موشریکەکان ئەویان لێ دەرکردو، ئیستا بەسەر بەرزیی و هیژو عیززەتەو دەچیتەو نیو و فەتەحی دەکات و خەلکە کەیی چاوەرپێن ئەو عەفوویان بکاو بەزەییان لەگەڵدا بنوینێ!

جا پێغەمبەری خوا ﷺ بەشیوەیک سوپایە کە تەرتیب دەکا کە لە چوار قۆڵەو بەچنە نیو شاری مەککەو، (خالد بن الولید) دیاری کرد کە خۆی و هیژە کەیی لەبەشی خوارەوێ مەککە بەچنە نیو مەککەو (صفا) لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ یە کبگرنەو وە فەرمانیشی بە (زبیر بن العوام) کرد کە لە باکوورەو بڕواتە نیو مەککەو لە ریگەیی (کداء) هەو ئالاکەیی (حجون) بچەقینێ.

(أبو عبیدة) شی کردە سەرکردەیی پیادەو بێ چەکەکان و پێی فەرموو، کە بەنیو دۆڵە کەدا بڕوات تا دەگاتە نیو مەککەو ئەوێ یە کەدەگرنەو.

و (سعد بن عبادە) ش لەگەڵ هیژیکێ پشتیوانان (الأنصار) لە پیشەوێ پێغەمبەر ﷺ بەرپێ دەکەوێ، وە پێغەمبەر ﷺ ئاگاداری هەموویان دەکات، کە شەر

ته نیا له گهل تهوانه دا بکهن که شه پریان له گهل ده کهن، وه لهو قولای که (خالد بن الولید) سهر کرده ی سوپایه که ده بی، قوله شهرینکی بچوک روو دده او کوشتارینکی کهم ده کری، که هیزیک له قورده شیه کان له (الخدمه) کویو بوونه وه به نیازی بهر هنگار بوونه وه ی سوپای ئیسلام بوون، لهوانه: (صفوان بن أمیه، عکرمه بن أبي جهل، سهیل بن عمرو) وه چه ندین که سی دیکه بوون، به لام زوو ده شکین و جگه لهوانه ی که ده کوژرین، لهوانه ی دیکه هه ل دین و په رته ی لی ده کهن.

پیغمبر ﷺ زور مه بهستی بوو کیشه و کوشتار له نیو مه که ده روو نه دات، بویه کاتیک بیستی (سعد بن عباد) گوتویه تی: {اليوم يوم الملحة، اليوم تستحل الحرة^(١)}، واته: نه مړو روژی جهنگه و حرام حه لال ده کری، پیغمبر ﷺ فهرمو ی: نه خیر نه مړو روژیکه خوا ریژی که عبه ی تیدا ده گیری، وه نالا که ی له (سعد) وهر گرت وه و دای به (قیس) ی کوری، بو له وه ی پشتیوانه کانیش گل به یی نه که و (سعد) یش بو کوری خو ی پی ناخوش نه بوو^(٢).

نجا که پیغمبر ﷺ ده چیت نه شاری مه که وه زعه که هیور ده بیت وه، فهران دهرده کا که چند که سیک بکوژرین، له و باره وه (ابن حجر) ده لی: نه و که سانه ی که پیغمبر ﷺ فهرمانی کوشتنی دان سهرجه م (١٣) کهس بوون، چوار ثافره ت و نو پیاو له بهر ره وه ی نه و سیزده که سه، یان خویتی حه لک قهرزدار بوون، یان زور نازاری ئیسلام و مسولمانان یان دابوو.

دیاره هه ندیک لهوانه دین و مسولمان دهن و پیغمبر ﷺ لیان خوش ده بی و عفو ویان ده کات، به لام لهوانه یان، که نایه و په شیمان نابنه وه، ده کوژرین^(٣).

(١) سهرچاوه ی پیشوو، ج ٤، ص (٢٣٠).

(٢) (السيرة النبوية)، للصلاحي، ص (٧٦٢).

(٣) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ٤، ص (٢٣١-٢٣٣)، وه: (فتح الباري)، لابن حجر العسقلاني، ج ٧، ص (٩).

هه شتمه: پاک کردنه وهی که عبه له بته کان و دهر کردنی لیبور دنی گشتی:

ننجا پیغه مبهړ ﷺ ده چیته مزگه وتی هه پامه وه و هوت جار ته وافی که عبه ده کات، له کاتی ته واف کردنه که شدا یه کی که له کافره کان دیه وای پیغه مبهړ ﷺ بکوژی، به ناوی (فضالة بن عمیر)، که بخوژی اوا بومان ده گپ پته وه و ده لی: له کاتی که پیغه مبهړ ﷺ له ته واف کردندا بو، چوم بیکوژم، شه ویش پرووی تی کردم و فرموی: ها (فضالة) نیش چیه؟!

منیش گوتم: هیچ نیشیکم نیه ته نیا ته واف ده که م و دووعا ده که م.

فرموی: دووعا ده که ی! نه خیر دا وای لیبور دن له خوا بکه، چونکه نیه تی کی دیکه ت هیه و هره پیش، منیش لی چوم و پیش و دهستی کی به سینگدا هی ناو دووعای بو کردم، سویند به و که سه ی موحه مده ی به حق ناردوه، پیش شه وای ده ست بخاته سهر دلم هیچ که س له سهر زه وای نه بو و له وای زیاتر رقم لی هه لسی، به لام که دهستی له سهر سینم داناو دووعای بو کردم، هیچ که س نه بو و له سهر زه وای هی نده ی ویم خوش بوی^(۱).

وه (بخاري و مسلم)^(۲) هی ناویانه، که پیغه مبهړ ﷺ دوا ی ته وافی که عبه ده چیته نیو که عبه وه، که (۳۶۰) بتی تیدا بو وه و پیغه مبهړ ﷺ به گوجانه که ی نیشاره ی بو بته کان ده کردو ده ی خستن و ننجا ده ی فرموی: ﴿قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ...﴾ الإسراء، ﴿قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ﴾^(۱) سبا، واته:

(۱) سهرچاوه ی پیشو، ج ۴، ص (۲۳۷).

(۲) صحیح البخاري: ۴۲۸۷، وه (صحیح مسلم): ۴۶۰۱.

{وه بئیی حەق هاتو (باطل) پووچایه‌وه}، بئیی حەق هاتو (باطل) دروست نابیته‌وه و ناگه‌پیتته‌وه) وه فه‌رمانی کرد که هه‌موو ئه‌و بتانه بشکینن، هه‌روه‌ها وینه‌ی (ابراهیم) و (إسماعیل) له‌سه‌ر دیواری که‌عه‌به‌ کیشرابوون که (أزلام) یان به‌ده‌سته‌وه بوو، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمانی کرد که ئه‌و وینه‌انه‌ش بسپرنه‌وه، پاشان خه‌لکه‌که‌ کۆبوونه‌وه و چاوه‌روانی پیغه‌مبه‌ریان ده‌کرد ﷺ و تاربان بو‌ بدا، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ له‌ ده‌رگای که‌عه‌به‌ وه‌ستاو فه‌رمووی: **{لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، صَدَقَ وَعْدُهُ، وَنَصَرَهُ عَبْدُهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ...}**، واته: بیجگه‌ له‌خوا هیچ په‌رستراو نین، به‌لێنی خۆی برده‌سه‌رو به‌نده‌ی خۆی سه‌رخست، وه‌خۆی به‌ته‌نیا حیزبه‌کانی تیکشکاند، ئنجا فه‌رمووی: ئه‌ی کۆمه‌لێ قوره‌یش خوا می‌شکی نه‌فامیتی له‌ ئیوه‌دا لا‌برد، شانازی به‌ بابو باپیرانتانه‌وه مه‌که‌ن و خۆ به‌سه‌ر خه‌لکه‌دا هه‌لمه‌کیشن، خه‌لکه‌ هه‌مووی له‌ ئاده‌من، ئاده‌میش له‌ گله‌، ئنجا ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوێنده‌وه: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾﴾ الحجرات، واته: ئه‌ی خه‌لکینه! ئیمه‌ دروستمان کردوون له‌نێر (ئاده‌م) و مێ (حواء) یه‌که‌، وه‌ گێڕاومانن به‌ چه‌ند گه‌لو هۆزێک بو‌ئه‌وه‌ی یه‌کدی بناسن، بیگومان به‌رێزترینان لای خوا پارێزکارترانه‌، بیگومان خوا زانای شاره‌زایه‌.

پاشان فه‌رمووی: ئه‌ی کۆمه‌لێ قوره‌یش پیتان وایه‌ چیتان لێ‌ده‌که‌م؟!

گو‌تیان: ته‌نیا چاکه‌و خیرت لێ‌ چاوه‌رێ ده‌که‌ین، براهیه‌کی به‌رێزو برا‌زایه‌کی به‌رێزی! ئه‌ویش فه‌رمووی ده‌برۆن ئه‌وه‌ هه‌مووتان ئازادن^(١).

(أبو هريرة) -خوا لێ‌ی رازی بێ- ده‌گێریتته‌وه، ده‌لێ^(١): دوا‌ی ئه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ مه‌که‌که‌ نیشته‌جێ بوو، مسو‌لمانانی مه‌دینه (بشتیوانه‌کان) هه‌ندیکیان به‌

هه نديکيان گوت: پيغه مبهري ﷺ هاتوته وه نيو شارو خزمه کاني خو، له وانه يه له مهور دوا ليړه نيسته چې بيتو به يه کجاري ليړه بمينيته وه، له وکاته شدا وه چې يو پيغه مبهري خوا ﷺ دابهزي، چونکه پيغه مبهري ﷺ که وه چې يو دهات ئيمه ليان ناشکرا بوو، له بهر نه وه ده کهورته حاله تيکي ناساييه وه ده موچاوي موباره کي سوور ده بوو، ته نانه ته گهر له روژي زور ساردي زستانيدا بووايه، ده موچاوي موباره کي ناره قی پيدا دهاته خوار، بويه ئيمه چاومان تيده بري هه تا وه حيه که ته او ده بوو، دواي نه وه چې وه چې هاته خوار پيغه مبهري ﷺ بانگي پشتيواناني کرد، فهرمووي:

{يا معشر الأنصار قلنم أما الرجل فادرکه رغبة في قرية ورافة بعشيرة؟!}، واته: نهی کومه لي پشتيوانان! نيا له نيو خوتاندا گوتان: پيغه مبهري ناره زوومه نده، که بيتو وه نيو شاره کي خو و به زه يي به خزم و هوزه کيدا هاته وه؟! گوتيان: به لي نهی پيغه مبهري خوا له نيو خوماندا قسه يه کي ومان کرد، فهرمووي:

{كَلَّا إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ هَاجَرْتُ إِلَى اللَّهِ وَالْيَكْمَ وَالْمَحِيَا مَحِيَاكُم وَالْمَمَاتِ مَمَاتُكُمْ} رواه مسلم^(۲)، واته: نه خير نهو گومانه ي به دلتاندا هاتوه وانيه، من به ندهي خوام و پيغه مبهري خوام، کوچم کردوه يو لای خوا، پاشان يو لای ئيوه، ثيام له گهل ئيوه يه و مردنشم له گهل ئيوه يه، نه وانش ليی نزيک که و تنه وه گريان و گوتيان: نهی پيغه مبهري خوا! به خوا بويه نه ومان گوتوه، پيمان ناخوش بوو ليان دوور بکه ويه وه، پيغه مبهريش ﷺ فهرمووي: **{إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُصَدِّقَانَكُمْ وَيَعْذِرَانِكُمْ}**، واته: خوا و پيغه مبهري خوا به راستان ده زانن (که له بهر زيده خوشه ويستی منتان بووه، نه که نه وهی که گوماني خراپتان به من بردبي)، وه عوزريشان يو ديننه وه.

(۱) (البداية والنهاية)، ج ۴، ص (۳۵۴-۳۵۵).

(۲) صحيح مسلم: ۴۵۹۸، وه: (البداية والنهاية)، ج ۴، ص (۳۵۵).

نویسه: مسولمانبوونی سهرانی قورهیش :

دوای ئهوهی پیغه مبر ﷺ له مه ککه دا نیشته جی بوو، سهرانو زوربهی زله زله کانی قورهیش نهوانه، که تا نهوکات زور دژایه تی پیغه مبریان ﷺ کردبوو، هاته نیو ئیسلامه وه مسولمان بوون.

یه کی که نهوانه (سهیل بن عمرو) که نوینه ری قورهیشیه کان بوو له صولحی حودییه دا، ههروه ها (صفوان بن أمیه) و (عکرمه بن أبي جهل) نهوانه ههرسیک هاتن مسولمان بوون، که هه رکامیک نهوانه به سهراتی خوی هیه، بو وینه: (سهیل بن عمرو) دهلی: که پیغه مبر ﷺ هات بو مه ککه ده رگام له سهر خوم داخست و خوم په نهان کرد، گوتم نه گهر پیم بزانی ده مکوژی، (عبدالله) ی کوپم نارد گوتم پرؤ بزانه موحه مه ده مانم ددها؟

کوره کهم هاته وه کوتی: باب، پیغه مبر ﷺ دهلی: باخوی ده رجات لای ئیمه ریزی لیگیراوه! نه گهر ئیمانیش نه هیئی قهیناکه، منیش چه ند مانگیک له سهر دینی خوم مامه وه، پیغه مبریش ﷺ ناموزگاری هاوه لانی کردبوو، که موره له (سهیل بن عمرو) نه کهن! هه رچه ند له سهر دینی خوی ماوه ته وه ریزی لی ده گرین، سهره نجام دوای چه ند مانگیک مسولمان بووم^(۱).

ههروه ها (صفوان بن أمیه) دهلی: رژیشت، که خوی بخاته ده ریاوه و خوی بخنکیئی، به لام (عمیر بن وهب) به دوایدا ریویو، کوتی: من نه مانم بو له موحه مه ده خواستوی! نهویش ده گه ریته وه دوای ماوه یه که ئیمان دینی^(۲).

(عکرمه بن أبي جهل) یش به هه مان شیوه سهری خوی هه لده گری، به لام خیزانه کهی، که پش خوی مسولمان ده بی، به دوایدا ده چی و ده یه ییته وه ده چیته

(۱) پروانه: (المعازي) للواقدي، ج ۲، ص (۸۴۶-۸۴۷)، و رواه الحاكم في (المستدرک).

(۲) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۳۷-۲۳۸).

خزمهت پيغمبر ﷺ دهلي: نهی پيغمبرهري خوا! من به مهرچيک مسولمان دهم داواي ليښوردم بول له خوا بکهی من زور تازاري ئيسلامو مسولمانانم داوه.

پيغمبرهريش ﷺ دهفهرموئ: خوايه له ههموو شتيکي بسوره^(۱)، ههرچهنده کوري (أبو جهل) يشه بهلام پيغمبرهري ﷺ ناموزگاري مسولمانان دهکاتو پيان دهلي: کهستان باسي (أبو جهل) نهکهن! چونکه باسکردني مردوو زهرهري به مردوو ناگهيهنئو دلي زيندووش تازار دهدا.

دهيمه: گرنگي تازاد کراني مهککه :

بهو شيوهيهي باسکرا بهبي پزاني خوینو توندو تيښيهکي وا که شاياني باسکردن بي، مهککه تازاد کرا، که پيغمبرهري به ده هزار جهنگاوهدهوه له هاوهلاني بهريزي، زور کهکمانه له چوار قولوهو روښسته نيوشاري مهککهوهو بهپي بهرنامهيهکي توکموه دارپزراوهوه له ماوهکي کهمدا مهککه تازاد کراو خهليکي زوري نهويش مسولمان بوونو نهويش عهفوي کردن، وه پيغمبرهري بول ماوهي نوژده روژان له مهککهدا مايهوهو لهو ماوهدا به تيگهياندني خهليکي و کارهکاني ديکهي گرنگي خوښهوه خهريک بوو.

بهم شيوهيه مهککه، که تا نهوکات پايتهختو نيوهندي کافراني قورهريش بوو، کهوته بهردهستي ئيسلامو، دواتر لهويوه توانرا ناحهزاني ديکهي دهوړوپشتيش تهمبي بکړينو لهنيو بريښ.

وه تازادکراني مهککه شوينهواري گرنگي سياسي و کومهلايهتيي ليکهوتهوهو بهلينو گفتي پهروهردگاريش هاته دي، به جيگير بوونو دهسلات پهيدا کردنو هوکمکردني مسولماناني راستهقينه له زهويدا.

جهنگی حونه یین و نه و طاس و طانیف

یه کهم: جهنگی حونه یین :

یه کیځ لهو جهنگانه ی، که پیغه مبر ﷺ پییان هستا جهنگی حونه یین بوو،
 نه و بوو که له (۵) ی (شوال) بهرې که وتو له (۱۰) ی (شوال) ی سالی (۸) ی کوچی
 گیشتنه (حنین)، که دۆلېکه و هوژی (هوازن) لهو ی بوو، چونکه هوژی (هوازن)
 له گهل (ثقیف) به سر کردایه تی (مالك بن عوف) هیژیان کؤ کرد بووه و ویستیان به
 سوپایه کی زوره وه، که دوا یی ده رکوت دوو نه ونده ی سوپای مسولمانان بوو، به سر
 مه که دا بدن، بویه پیغه مبر ﷺ پیش نه و ی نه وان به سر مه که دا بدن،
 فرمانی ده رکود، که مسولمانان نامه بن بو هیژشکردنه سهریان، ژماره ی سوپای
 مسولمانان دواتزه هزار کهس بوو، ده هزار له وانه ی که له مه دینه وه له خرمه ت
 پیغه مبر دا هاتبوو و، دوو هزاریش له خه لکی مه که، که تازه مسولمان
 بووون^(۱).

پیش بهرې که وتی، پیغه مبر ﷺ داوای سی هزار (رم) ی له (نوفل بن الحارث
 بن عبدالمطلب) کردو، داوای چهند (زری) یه کیشی له (صفوان بن أمیه) کرد
 به نه مانه ت، که دوا ی شه ره که بیانداته وه، چونکه نه و دوو که سه تا نه و کاتیش هر
 کافر بوو، (مالك بن عوف)، که سر کرده ی سوپای دوژمن بوو خه لکی خو یانی
 هاندا بو شهرو، وره ی به بهر نانو بریاریشیدا ژنو مندا ل له گهل له شکره که یان
 بهرن، بؤنه وه ی پیاوه کانیان له شهردا شهرم بیانگری و هه لنه یه ن، وه سوودیشی له

(درید بن الصمة) بینى له دانانى بؤسه دا دژى مسوئلمانان و لهو ناوچهیهش زۆر
شارهزا بوون.

سوپای بى پروایان پيش مسوئلمانان له شیوى (حنین) خویان مه لاس دابوو، که
سوپای ئیسلام گه یشته شهوئ، له هه موو لاه به خهستى تیرباران کران و سهریان لى
شیواو زۆر زیانیان پى گه یشتو زۆریه ی مسوئلمانان هه لاتن (عباس) ی مامى پیغه مبه
و ﷺ ده لئ: که له سه ره تاوه مسوئلمانان رایانکرد من ریشمه ی ئیستره که ی پیغه مبه
گرتبوو شهو له مهیدان مابوو، پى گوتم: **{یا عباس اصرخ یا معشر الانصار! یا معشر اصحاب السمره}**، واته: شه ی عه بباس! هاوار بکه: هو کو مه لئ
پشتیوانان! هو کو مه لئ هاوه لانی دره خته که!، منیش به دهنگی به هیزی خۆم بانگم
کردن، سویند به خوا که گو ییان له دهنگی من بوو وهك چۆن مانگا بو گو ییره که که ی
خوی سۆزی هیهو ده گه ریته وه سه ری، ئاوا گو تیان: (لبیک، لبیک)، واته: له
خزمه تتین، له خزمه تتین! دوا یی پیغه مبه ر ﷺ چنگه خو ئیکى به کافران دا کردو
فه رموی: **{انهزموا ورب محمد}** رواه مسلم^(۱)، واته: به پهروه ردگاری
موحه ممه د تیک ده شکین!

ئجا سوپای مسوئلمانان بهرگری مهردانه ده که نو له مهیداندا ده میننه وهو خوی
پهروه ردگاریش به ناردنی فریشته بو یارمه تی دانیان له جهنگه که دا، شه وهنده ی دیکه
مسوئلمانان به هیزو کافران تووشی ترسو دله راوکی ده کات، بهو جو ره مسوئلمانان
سوپای کوفر تیک ده شکین و خه لکیکی زۆریان لى ده کوژن و خه لکیکی زۆر به دیل
ده گرن و مهرو مالآت و چه کیکی زۆریش که به هه زاران مه زنده ده کرا، به غه نیمه ت
ده گرن^(۲)، له وهاره وه خوی زال ده فه رموی:

(۱) صحیح مسلم، کتاب الجهاد: ۴۵۸۸.

(۲) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۵۶-۲۵۷).

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ۖ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمْ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ﴾ (۳۵) ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ ۖ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُودًا لَمْ تَرْوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿۳۶﴾ ﴿التوبة﴾،
واته: بیگومان خوا له زور شوینان ئیوهی سه رخست، وه رۆژی (حونهین)، که به زورییه که تان سه رسام بوون، {چونکه یه کیك له تازه مسولمانبووه کان گوتی: (لن نُغَلِبَ اليومَ من قلة) (۱)، واته: ئهمرۆ به هۆی که مییه وه تیک ناشکیین}، به لام زورییه که تان هیچ دادی نه دان...؛ که واته: ئیوه به هۆی ئیمان و پارێزکارییه تانه وه خوا سه ریخستوون، نه که به هۆی زورییه تانه وه، ئنجا له کوتایی جهنگه که دا پاشماوهی له شکری شکاوی بی پروایان به رهو (طائف) ده چی و هه ندیکیشیان به رهو (ئهو طاس) ده چا اتن.

هۆیه گانی تیشکانی مسولمانان له سه ره تا وه:

- (۱) شانازیی کردن به زوری سوپای خویان و گێڕانه وهی سه رکه وتن بو خویان نه که بو خوا.
- (۲) له نیو جهیشی پیغه مبه ر ﷺ دا خه لکیك هه بوو، که بی چه ک بوون و له به ر دلگه رمییان چو بوون بو جهنگه که.
- (۳) ژماره ی له شکری دوژمن دوو هینده زورتر بوو له سوپای مسولمانان.
- (۴) (مالك بن عوف) سه رکرده ی کافره کان پيش گه یشتنی سوپای مسولمانان چوو بو وه شیوی (حنین) و شوینه گرنه گه گانی گرتبوو، وه که مینی له مسولمانان دانا بوو.

۵) هينديک له نيمان لوازې کان که تازه له مېکهکه مسولمان بووون، رايان کرد له مېدانو نه مېش بوو به هوی تېکچوونی بارودوخو شيرازهی سوپاکه.

هویهکانی سهرکهوتنی مسولمانان له کوتایي جهنگهکه دا:

۱/ ماندهو وړه به رزی پیغمبر ﷺ له مېدانی جهنگدا، که بوو به هوی گېرانه ووی خه لکه هه لاتوو که که بینیان سهرکردهیان له مېدان دایه.

۲/ نازایه تی پیغمبر ﷺ که قارېمانانه شېری کردو له شوینيکه وې بو شوینيکی دیکه ده چوو.

۳/ نازایه تی و مانده ووی نه کوومه له هاو له پیغمبر ﷺ له گه لیدا.

۴/ به خیرایي گېرانه ووی هه لاتوو کان.

۵/ سوپای کوفر کوته هه لیه کی سهربازیوه که به دواي مسولماناندا هیرشه که یان دریژهی پینه داو مسولمانان خویان گرتوه.

۶/ دووعاو پارانه ووی پیغمبر ﷺ بو سهرکهوتنی سوپای نيسلام.

۷/ فریدانی مسته خول به وې رووی دوژمن له لایه ن پیغمبر ﷺ تېکچوونی شیرازهی سوپاکه یان.

۸/ دابه زینی فرشته کان له لایه ن خواوه، بو یارمه تیدانی مسولمانان.

دووه م: جهنگی (اوطاس):

پیغمبر ﷺ سوپایه ک به سهرکرده تی (أبو عامر الأشعري) ده نیرئ به وې (اوطاس) بو سهر پاشماوهی له شکری شکاوی جهنگی حونه ن، که له وئ هندیکی دیکه شیان له بی پروایه کان رېه گه ل ده که ونو خو کو ده که نه وې له دژي سوپای نيسلام به فرماندهیه تی (درید بن الصمه)، که پایویکی زور دنیا دیدو شېر زان بووه

تہمہ نیشی زور بووہ، سوپای مسولمانان بہرہو (اوطاس) دہرؤن و لہوئی شہر پروودہ دات، سہرہ فجام سوپای مسولمانان سہرہ دہ کہوئی و سہرہ کردہ کہی ٹہوانیش دہ کوژن، کہ (درید بن الصمة) ہیہ، بہ لآم فہرماندہی سوپای مسولمانان (أبو عامر) یش شہ ہید دہ بی^(۱).

سییہم: جہنگی (طائف):

پیغہ مبہر ﷺ پاش گہرانہوہی لہ جہنگی (حونہین)، بہ سوپایہ کہوہ بہرہو (طائف) دہ کہویتہ ری، چونکہ ہوژی (ثقیف) دوی تیشکانیان لہ (حونہین) گہرابوونہوہ (طائف)، وہ پیغہ مبہر ﷺ بو ماوہی (۱۷) یان (۲۵) رؤژ ٹابلووقہی شارہ کہیدا، وہ (ابن ہشام) دہ لئ^(۲): بو یہ کہ جار پیغہ مبہر ﷺ سوودی لہ دوو ٹامی جہنگی وەرگرت (مہنجہنیق) و (دہبابہ).

مہنجہنیق: ٹامرازیک بووہ بہرد یان ٹاسنی سوورکراوہیان تیخستوہو پییان فریداوہو، لہ جیگای توپو ہاوہنی ٹہم سہرہ دہمہی خومان بووہ.

دہبابہ: شتیك بووہ لہ تہختہ دروستیان کردوہو پەرہوہیان بو کردوہو لہ سہر ٹہو پەرہوہانہ رڈیشتوہو جاری واش بوو لہ سہر و لآخ دایانناوہ، بوئوہی ٹہو تیرو شیرو بہردو ٹاسنہی کہ دوژمن دہیانہاوی کاریان تی نہ کات، رؤلئ دہبابہو زریپوش (مُدْرَعَة) ی ٹہم سہرہ دہمہی ٹیمہی بینوہ.

کہواتہ پیغہ مبہر ﷺ ہولیداوہو سوود لہ نویتترین ٹامرازی جہنگی لہ سہرہ دہمی خویدا وەربری.

(۱) ہہمان سہرچاوہ، ج ۴، ص (۲۵۹-۲۶۱).

(۲) ہہمان سہرچاوہ، ج ۴، ص (۲۷۴).

له ماوهی ئه و نابلو و قه یه دا (۱۲) کهس له هاوه لانی شه هید دهن، به تیری تیرهاویژنه کانی قه لا، رووداویکی گرنکی دیکه ی جهنگی طائف ئه وه بووه، که کویله کانی نیو قه لاکه ی شاری (طائف) داده بن زنو په یوه ندی ده کهن به سوپای ئیسلامه وه و مسولمان دهن، جا دوا ی ئه وه ی هوزی (ثقیف) مسولمان دهن، دینه خزمه ت پیغمبر ﷺ داوا ی کویله کانیان ده که نه وه، به لام پیغمبر ﷺ ده فرموی: **{اولک عقاء الله}**، واته: ئه وانه نازاد کراوانی خوان، یانی ئه و کویلا نه تان ته سلیم ناکه مه وه، مادام له وکاته ناسکه دا هاتوونو په نایان بو ئیمه هیناه (۱).

پیغمبر ﷺ له جهنگی حونه یندا نزیکه ی (۶۰۰۰) شش هه زار له مندالو ئافره ت له (هوازن) ده گری، به لام دواتر هوزی (هوازن) دینو مسولمان دهن، پیغمبر ﷺ سه رپشکیان ده کات له نیوان مالو سامانه که یان و ژنو منداله کانیاندا، ئه وانیش ژنو منداله کانیان ده ویتنه وه، بویه پیغمبر ﷺ فه رمان ده کا به هه موو سوپایه که ی، که ژنو منداله کانیان ته سلیم بکه نه وه (۲)، وه پیغمبر ﷺ هه والو بو (مالک بن عوف) ده نیړی که ئه گهر بی بولامان و مسولمان بی، ئیمه مالو سامان و خیزان و منداله کانی ده دینه وه، (مالک بن عوف) یش که ئه وکات له گه ل هوزی (ثقیف) له نیو شاری (طائف) دهن، خوی و هه ندیک خه لک که له گه لی بوون، دینو مسولمان دهن، پیغمبر ﷺ ریژی لی ده گریو مالو خیزانه که شی ده داته وه ده یکاته برا گه وره ش له سه ر ئه وانه ی که له قه ومه که ی مسولمان بوون.

(ابن القیم) (۳) ده لی: یه کیک له هاوه لان داوا له پیغمبر ﷺ ده کات، که دووعا له (ثقیف) بکات، ئه و هوزی که له نیو شاری (طائف) بوون، ئه ویش ده فرموی: **{اللهم اهد ثقیفاً وات بهم}**، واته: خواجه هیدایه تی (ثقیف) بده و بیانیه یته بو

(۱) هه مان سه رچاوه، ج ۴، ص (۲۷۶).

(۲) هه مان سه رچاوه، ج ۴، ص (۲۷۸، ۲۷۹).

(۳) (زاد المعاد)، ج ۳، ص (۴۹۷)، رواه أحمد فی المسند، ورواه الترمذی، وصححه شعيب الأرنؤوط

لام، نهو هاوه لږ داوا ده کات، که دووعایان لږ بکات خوا له نیویان بهرئ، به لام پیغه مېهر ﷺ دووعای هیدایه تیان بږ ده کات، وه دوايش وهك باسماں کرد، مسولمان بوون.

نهو هی که لیر ه پیویسته قسه یه کی له باره وه بگوتړئ، دوو هه لویستن:

یهك: دابهشكردنی غنیمت له (جعرائه) (۱):

پیغه مېهر ﷺ دهستكهوته كانی جهنگی (حونهین) و (أوطاس) که به هه زاران سهر خوشترو مهرو مالآت و پاره ی نه قندو زیړو زیوو... هتد ده بی، زږبه ی هه رده زوری نهو دهستكهوتانه ی دابهش کرد به سهر ناودارو سهروك عه شیرته كانی قورپه يش و غه یری قورپه يشدا که تازه مسولمان بوو بوون، له وانه:

- (۱) أبو سفیان بن حرب .
- (۲) معاویة بن أبي سفیان .
- (۳) حکیم بن حزام .
- (۴) الحارث بن الحارث بن کلدة .
- (۵) الحارث بن هشام .
- (۶) سهیل بن عمرو .
- (۷) حویطب بن عبد العزی .
- (۸) العلاء بن جارية الثقفي .
- (۹) عیینة بن حصن بن حذیفة .
- (۱۰) الأقرع بن حابس التميمي .
- (۱۱) مالك بن عوف النصري .
- (۱۲) صفوان بن أمیة .

هر کام له وانه يه کی سده خوشتریان دده داتې و، هیندیکي دیکه ش له خوار نه و
 ژماره یه یان دده داتې، نه وانه ش که ناوا پیغه مېر وَعَلَيْهِ مایان دده داتې، ناویان لیئراوه
 (المؤلفه القلوب) دل راگیراوه کان، دواي نه ووی که پیغه مېر وَعَلَيْهِ نه ووه ده کا،
 هه ست ده کا مقومقویه که له نیو پشتیوانانی ئیسلامدا -خوا لییان رازی بی- دروست
 بووه ده لین: ئیمه شمشیره کانمان ئیستاش خویئی نه و کافرانه ی لی ده چورې،
 که چی هرچی غه نیمه ت و دستک و ته هه مووی درا به وان، پیغه مېر وَعَلَيْهِ که نه ووه
 وه که هه وایک له (سعد بن عباد) ده بیستی پیی ده فهرموئ: سه رجه م خه لکه که تم
 به ته نیا بو کویکه وه، وه ریگا نه درا که سی دیکه کوبیته وه له گه لیان، بیجگه له
 که سانیکی دیاریکراو له کوچکه ران، ئنجا دواي نه ووی پشتیوانان هه موویان
 کو ده کاته وه، و تاربان بو دده داو ده فهرموئ: نه ی پشتیوانان نه ی کو مه لی پشتیوانان!
 نه ووه چیه قسه یه کم لی تانه وه بیستوه؟ ئیا ئیوه ری لیونبو نه بوون، به هوئی منه وه
 خوا هی دایه تیدان؟! هه ژار نه بوون خوا به هوئی منه وه ده و له منه ندی کردن؟! به یه که وه
 دوژمن و نا کوک نه بوون به هوئی منه وه خوا کردنیه برا؟!.

ده لین: با، هر چاکه و منه تی خواو پیغه مېرۍ خواش به سر ئیمه وه یه، ده فهرموئ:
 ده ی ئیوه ش جوابم بده نه وه.

ده لین: چیت جواب بده یه نه وه ئی پیغه مېرۍ خوا؟ هر چاکه ی خواو پیغه مېرۍ
 خوا به سر ئیمه وه یه!.

ده فهرموئ: نه خیر!

به خوا ئیوه ش بوتان هیه وه لامم بده نه وه و راستیش ده که ن له وه لامه که تاندا،
 ئیوه ش بلین: ئیا تو ش ده رکراو نه بووی ئیمه په نامان دای؟ نه دی تو ش به درو
 دانه نرای ئیمه برومان پیه نیای؟! نه دی نه تو ش بی هیز نه بووی ئیمه پشتیوانیمان
 لی کردی؟!

گوټيان: ئەى پيغەمبەرى خوا ئيمە وانائين، بەلكو ھەر تۆ چاكەو منەتت بەسەر ئيمەو ھەيە.

دوايى دەفەرموى: ئەى كۆمەلى پشتيوانان ئايا شتيكتان لەدلا پەيدا بوو بۆ تۆزە مائىكى دونيايى^(١)، كە دلى ھەندىك كەسم پى راگرت بۆئەو ھى بىنە نىو ئيسلامەو، وە ئيوەم ھەوالەى ئيسلامەتییەكەتان كرد؟! ئەى كۆمەلى پشتيوانان! ئايا رازى نابن خەلك حوشترو مەرو بزن لەگەل خوى بەریتەو، ئيوەش پيغەمبەرى خوا لەگەل خۆتاندا بەرنەو ھەوارگەى خۆتان؟! سویند بەو ھى كە نەفسى موحەممەدى بە دەستە، ئەگەر كۆچ كردن نەبوایە (منیش كۆچم كەردو ھە پلەيەكى گەرەشە) من خۆم بە يەككە لە پشتيوانان لەقەلەم دەدا! وە سویند بەو ھى ئەگەر خەلك بە رپیەكدا بروا پشتيوانانىش بە رپیەكدا برۆن من بەرپی پشتيواناندا دەروم، خوايە بەزەيیت بە پشتيواناندا بى، وە بە رۆلەكانى پشتيوانان، وە رۆلەى رۆلەكانى پشتيوانانىشا!

ئىجا كە پيغەمبەر ﷺ ئەو قسانەيان بۆ دەكات ھەمويان دەگرين تا ريشيان لە فرمیسكدا تەر دەبى، دوايى دەئین: ئيمە رازين كە پيغەمبەرى خوا ﷺ بەش و قسەتى ئيمە بى^(٢).

لەم رووداوەشەو ئەو ھىكمەتە فيردەبين، كە پيوستە ھەمیشە تەقدیری ھەست و نەستی خەلكى بكەين و ھەركات پيوستیشى كرد بەخياریی ئەو شتانەى دەبنە مایەى ئیشكال و دوودلی روونيان بكەینەو، فەلسەفە ھىكمەتەكەيان دەرنجەين، بەرلەو ھى بنە مایەى دروستبوونی گریكوپەرە نىگەرانیی لەدلا دەرووناندا.

(١) ئەو فەرموویەتى: (لُعَاةٌ مِنَ الدُّنْيَا)، واتە: ئەو گيا سەو ھى، كە بە باران سەردەردینى و دوايى وشك دەبى.

(٢) سەرچاوەى پيشو، ج ٤، ص (٢٨٥-٢٨٦)، وە (صحيح البخارى): ٣٧٧٩ و ٣٧٧٨.

دوو: هه‌لۆیستی یه‌کیك له پشتیوانان له دابه‌شکردنی غه‌نیمه‌دا:

هه‌لۆیستی دووهم ئه‌وه‌یه، که (بخاری) و (مسلم)^(۱) له (أبو وائل) ئه‌ویش له عبدالله) وه ده‌گیریته‌وه ده‌لێ: کاتیك که پیغه‌مبهر ﷺ ئه‌و ده‌ستکه‌وتانه‌ی ئاوا دابه‌ش کردن، کابرایه‌ک گوتی: سویند به‌خوا ئه‌م دابه‌شکردنه دادگهریی تیدا ره‌چاو نه‌کراوه و ره‌زامه‌ندیی خواشی پێ مه‌به‌ست نه‌بووه، (مه‌به‌ستی ئه‌وه‌بووه که پیغه‌مبهر ﷺ خزمایه‌تی یان به‌رژه‌وه‌ندییه‌کی دنیایی دوور له دینی به‌کارهێناوه!!).

پیغه‌مبهر ﷺ ده‌م و چاوی موباره‌کی گۆڤاو ڤووی گرژ بوو، دواپی فه‌رمووی: **{فمن يعدل ان لم يعدل الله ورسوله؟}**، واته: کێ دادگهر ده‌بی، ئه‌گهر خوا پیغه‌مبهری خوا دادگهر نه‌بن؟ دواپی فه‌رمووی: **{يرحم الله موسى قد اودي باكثر من هذا فصبر}**، واته: خوا به‌زه‌یی به‌مووسادا بیته‌وه، که به زیاتر له‌وه‌ش ئازار درا، به‌لام خۆراگر بوو.

له‌مه‌شه‌وه وه‌رده‌گیرئ، که هه‌میشه کهسانی دڤنه‌خۆش و بیرکورت و که‌لله‌ و شک هه‌رده‌بن و پێویسته بابای به‌رپرس و پیرای گوینه‌دان به‌ منگه‌منگ و توانج و پیلاری بیجی، هه‌تا ده‌شتوانی سینگ فراوان و لی‌بورده بیت.

دواپی پیغه‌مبهر ﷺ، که له (جعراثة) غه‌نیمه‌ته‌که‌ی دابه‌شکرد، به‌ نیازی (عومره) به‌ره و (مه‌که‌که) به‌رپکه‌وت و دواپی به‌جیهێنانی عومره (عُتَّاب بن أُسَيْد)ی کرده برا گه‌وره له مه‌که‌که و (معاذ بن جبل)یشی بۆ شاره‌زاکردنی خه‌لکی له دین له‌گه‌ڵ ئه‌ودا به‌جیهێشت، ئنجا عومره‌که‌ی له (ذی القعدة) دا به‌جیهێناو هه‌ر له‌و مانگه‌شدا گه‌رايه‌وه بۆ مه‌دینه^(۲).

(۱) (صحيح البخاري): ۳۱۵۰، وه: (صحيح مسلم): ۲۴۴۴.

(۲) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۸۶).

جەنگى تەبۈوك

بەرپىزان!

خو پىشتىوان بى لەچەند خالىكىدا بە كورتى باسى جەنگى (تەبۈوك) دەكەين^(۱):

يەكەم: جەنگى تەبۈوك لە مانگى (رجب) ى سالى (۹) نۆيەمى كۆچىيدا روويداوه،
ئەوئىش دواى ئەوئى پىغەمبەر ﷺ ھەوالى پىگەشت كە رۆمەكان خەرىكى
كۆكردنەوئى سوپان لە دژى مەسولمانان و دەيانەوئى بەسەرياندا بەدن، فەرمانى بە
مەسولمانان كە خۇيان ساز بىكەن و سوپا رىكخەن، وەك عادەتى ھەمىشەى
پىغەمبەر ﷺ ھەر كە زانىوئىتى دۆژمنان خەرىكى خۇرپىكخست و كۆكردنەوئى
سوپان، بۇ ئەوئى بەسەر مەسولماناندا بەدن، ئەو سوپاى ئامادە كەردو و ھىرشى
كەردۆتە سەر دۆژمن، بۇ ئەوئى ئابلوقە نەدرى و نەخرىتە ھەلوئىستى
بەرگىيەكردنەوئى، وەك گوتراو: ھىرشەردن باشتىن ئامپازى بەرگىيە كەردنە، ديارە
ئەوئى يەكەم جار بوو كە پىغەمبەر ﷺ بە سوپايەكەو بەرەو رۆم بچىت، وە
جەنگى تەبۈوك لە وەرزى ھاوئىندا بوو، ھاوئىنى نىو دۆرگەى عەرەب كە زۆر
گەرەمە، مەسولمانانىش ھەژارو كەم دەرامەت بوون و رىگاكەش زۆر دۆر بوو،
مىوئە تازە پىگەشتبوو، چاوەروانى ئەوئىشان دەكەرد كە ئەو رۆبەروبوونەوئىيان
شەرو كوشتارىكى زۆرى تىدا رووئىدات، ھەروئىە مەسولمانان رۆشتىيان بۇ ئەو
جەنگە زۆر لەسەر دۆر قورسو بەزەھەت بوو.

(۱) برۋانە: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۹۲-۳۰۸)، كە بەدرىژى باسى رووداوەكانى
جەنگى تەبۈوكى كەردو.

بُيَِّش خَوای پەروەردگار لە سوورەتی (التوبة) دا ناوی لەو ڕۆژاوە ناوە: کاتی
سەغڵەتی (ساعة العسرة) وەك دەفەر موی: ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ
وَالْمُحْسِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا
كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ
رَّحِيمٌ﴾ (١١٧)، واتە: بێگومان خوا خۆش بوو لە پێغەمبەر ﷺ و ئەوان
بەشیان و ئەوانەی کە دواى پێغەمبەر ﷺ کەوتبون لە کاتی سەغڵەتییدا...

کهواته: مہ بہست لہ (ساعة العسرة) تہ نیا سہ عاتیکی دیاری کراو نیہ، بہ لکو
 مہ بہست پی کاتی سہ غلہ تی و نارہ حہ تیہ، نجا خوی کاریہ جی ہر دوا بہ دوا
 تہو ئیہ تانہ دہ فرموی: ﴿ مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ
 يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ ۗ... ﴾ التوبة، واتہ:
 خہ لکی مہ دینہو خیلہ کیہ کانی دہ و رہری مہ دینہ، بویان نیہ خویان لہ
 پیغہ مہری خوا ﷺ بہ جیبیلن وہ خویان لہو خوشتر بو، یانی: لہ کاتی کدا
 پیغہ مہر ﷺ نامادہ یہ فیداکاری بکا لہ پیناوی دینی خوادا، دہ بی ئیوہش
 چاو لہو بکہنو ری ئی لہو بگرن، نہک لہو بچی بو جہنگ و جیہادو ئیوہش خوتان
 بگرنہوہو نہچن!

دوهم: پیغمبر ﷺ بویه که مین جار له میژوی سیاسی و سهربازی خویدا، ناوی ئهو شوینه‌ی هیناوه که بوی دهچی و فهرموویه‌تی: ئیمه به‌رهو رۆم ده‌چین^(۱)، چونکه پیشتر پیغمبر ﷺ که ویستبای به‌رهو ئاراسته‌یه‌ک برپا به‌شیویه‌یه‌ک خه‌لکی حالی ده‌کرد، کهوا بزنان به‌پیچه‌وانه‌ی ئهو ئاراسته‌یه‌ ده‌پوا، بۆ وینه: ئه‌گه‌ر ویستبای به‌رهو باکوور (شمال) برپا، ده‌سته‌یه‌ک له‌ هاوه‌لانی به‌ریزی ده‌نارد

بۆ باشوورو دهیغه رموو ئیوه لای خوارووم بۆ پیشکنن، بۆیه خه لکیش وایانده زانی پیغه مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم به‌ره و باشوور ده‌پوات، به‌لام سه‌ره‌نجام به‌ره و باکوور (شمال) ده‌پویشت، شه‌وش بۆ شه‌وه بوو که کت و پر به‌سه‌ر دوژمندا بدات و، ده‌رفه‌ت نه‌داته دوژمن که زانیاری له‌سه‌ر جم و جوئیان هه‌بێ، که شه‌مه له‌پرووی سه‌ربازییه‌وه گرنه‌گرتین هوکاری سه‌رکه‌وتنه له‌جه‌نگدا.

سپیهم: پیغه مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم له‌جه‌نگی ته‌بووکدا قه‌یران و گه‌رتی هه‌ره‌گه‌وره‌ی بریتی بووه له‌ نه‌داریی و بی‌ده‌رامه‌تی، بۆیه فه‌رمانی کردوه به‌ مسوڵمانان، که شه‌ سوپایه چه‌کدار بکه‌ن به‌ سامانی خو‌به‌خشانه، بۆ شه‌م مه‌به‌سته‌ش زۆر هانی داو، که پاره و سامانیان پیشکه‌ش بکه‌ن بۆ شه‌وه‌هه‌نگه‌و شه‌وانیش درێغیان نه‌کردوه له‌وباره‌وه، بۆ وینه (عثمان بن العفان) -خوا ئیی رازی بی- هه‌زار دیناری زۆری به‌خشی ^(١) له‌گه‌ل سی سه‌د حوشت به‌ هه‌موو که‌ل و په‌لی پیویستیانه‌وه، بۆ شه‌وه‌ی پیغه مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم بتوانی شه‌ سوپایه‌ی پی چه‌کدار بکا، هه‌ر بۆیه پیغه مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم له‌ به‌رانه‌به‌ر شه‌وه‌لویسته‌ی (عثمان) دا فه‌رموویه‌تی: **{ مَا ظَرُّ ابْنِ عَفَانَ مَا عَمِلَ بَعْدَ الْيَوْمِ }** ^(٢)، واته: کوپی عه‌ففان له‌مه‌ودوا هه‌ر شتی که بکات، زه‌ره‌ری لی‌نادا، یانی: شه‌گه‌ر له‌مه‌ودوا هه‌له‌و که‌م و کوپییه‌کیش بکات، هه‌یج زیانی لی‌نادا، چونکه له‌ کاتیکی زۆر ناسکدا به‌ته‌نگ دینی خواوه هاتوه، شه‌وش دوور بینی پیغه مبه‌ر بووه و خوای زانا حالێ کردوه که کاتی که دی خه‌لکیکی مسوڵمان له‌ (عثمان) ده‌که‌ونه درایه‌تی و بیانووگرتن و که‌میکی به‌ هه‌ق و زۆریشی به‌ ناهه‌ق، شه‌وه‌بوو که له‌سه‌رده‌می خه‌لافه‌تی خویدا گه‌چه‌لیان پیگه‌راوه و سه‌ره‌نجام شه‌هیدیشیان کردوه.

(١) شه‌وه‌سه‌رده‌مه‌ دوو جوژه دراو هه‌به‌وه، دیناری زۆر، که هی رۆمه‌کان بووه‌و، دره‌مه‌ی زیویش، که هی فارسه‌کان بووه.

(٢) رواه احمد .

سه‌بارت به به‌خشیني مالّ بؤ غه‌زای ته‌بووک (أبو داود) ^(۱) ده‌لئ: (عمر) من هه‌موو جارئ پېشېرکه‌م ده‌کرد، له‌گه‌ل (أبو بکر) دا که نه‌و کرده‌وه‌یه‌کی باشی ده‌کرد، هه‌ولم ده‌دا وه‌کو وی بکه‌م یان پېشی بکه‌ومه‌وه، به‌لام هه‌میشه نه‌و له‌پېش منه‌وه بوو، که جه‌نگی ته‌بووک هاته پېشو پیغه‌مبه‌ر ﷺ زور هانیداین، که مالّی خومان به‌خشین، گوتم نه‌مړو ده‌رفه‌ته‌و ده‌بئ پېش (أبو بکر) بکه‌ومه‌وه، بویه مالّه‌که‌م کرده دووبه‌ش به‌شیکم له مالّی به‌جیه‌یشتو به‌شه‌که‌ی دیکه‌شم له‌گه‌ل خومدا برده خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر ﷺ له دلّی خومدا گوتم: نه‌گهر نه‌مړو پېش (أبو بکر) نه‌که‌ومه‌وه قه‌ت پېشی ناکه‌ومه‌وه، بویه نیوه‌ی مالّه‌که‌م برد که چوم، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمووی: ها (عمر) چیت بؤ مالّی به‌جیه‌یشتوه؟

منیش گوتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا! مالّه‌که‌م کردو‌ته دووبه‌ش، به‌شیکم له‌لای مالّو خیزاتم به‌جیه‌یشتوه، به‌شه‌که‌ی دیشم له‌گه‌ل خومدا هی‌ناوه بؤ ئیسلامو بؤ ئاماده‌کردنی نه‌و سوپایه.

پیغه‌مبه‌ر ﷺ پئی فهرمووم: نه‌وه‌ی که به‌خشیوته خوا لی‌ت قبول بکاتو نه‌وه‌ی که ماویشه خوا به‌ره‌که‌تی تی‌بخات.

نجا پیغه‌مبه‌ر ﷺ پروی کرده (أبو بکر)و فهرمووی: (أبو بکر) نه‌ی تو چیت کردوه؟!

نه‌ویش گوتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا! من هه‌رچی هه‌مبوو هی‌ناومه‌و مالّو خیزائیشم به‌ته‌ما خوا به‌جئ هی‌شتوون! پیغه‌مبه‌ریش ﷺ دووعای خیری بؤ کرد، منیش گوتم: سویند به‌خوا له‌مه‌ودوا قه‌ت پېشېرکه‌ت له‌گه‌لدا ناکه‌مه‌وه! خوا له‌هه‌موو لایه‌کیان پازی بی.

هه‌روه‌ها (عبد الرحمن بن عوف) دوو هه‌زار دره‌می زیوی به‌خشیوه، که نیوه‌ی مالّو سامانه‌که‌ی بووه، وه له‌وانه‌ی که زور مالّی خو‌یان به‌خشیوه: (عباس بن

عبدال مطلب، طلحة بن عبیدالله، سعد بن عبادۃ، محمد بن مسلمة، عاصم بن عدی^(۱) بهو شیوهیه هرهکسه به پښی خوی زور یان کهم، هی وایان هه بهو به پاره ی نه غدینه به شداری کرده، هی واشیان هه بهو به حوشر، یا خود ته سپی برده بو پښکهنان و ناماده کردنی تهو سوپایه، وه زور له نافرتهان به به خشین خړخال و نه گوستیله و بازن به شداریان کرده بو ناماده کردن و سازدانی تهو سوپایه.

سوپای پیغه مبه صلی الله علیه و آله له کاتی روشتیناندا بو ته بوک، له ریگا زور تووشی برسیه تی و تینویستی و ناره حه تی بوون، تا وایان لی هات دا وایان له پیغه مبه صلی الله علیه و آله کرد، که رییان بذات هیندیک له حوشره کانیان سه ربیرن، دوی تهو ی پیغه مبه صلی الله علیه و آله ری دان (عمر بن الخطاب) چوه لای پیغه مبه صلی الله علیه و آله پی گوت: نه گهر بیت و حوشره کان سه ربیرن و لاخی سواری و بارمان نامی و سوپا که مان زیاتر تووشی گرفت ده بی و پیشنیاری کرد له بری تهو تهو خواردنه ی پیانه کوی بکه نه وه و پیغه مبه صلی الله علیه و آله دووعای به ره که تی له سه ربخوینی، تهویش قسه ی (عمر) په سند کردو دووعای له سه ربخواردنه که یان خویندو به شیوهیه ک زیادی کردو به ره که تی که و تی، که هه موو سوپایه که له خواردن تی ربوون.

چواره م: هه لویستی ده غه ل و دوو رووه کانیش بهو شیوهیه بوو که خوی په روهر دگار له

سووره تی (التوبة) دا باسیان ده کات و له باره یانه وه ده فهرموی: ﴿فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ۝۸۱﴾
 فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۸۲﴾، واته: تهوانه ی که به جیهیل را بوون دلخو شبوون به وهی، که له پاش پیغه مبه به جیمان، وه پیان

ناخۆش بوو لە پەى خوادا بە مال و گيانى خۆيان جيهاد بکەن، وه بە خەلکيشيان گوت: بەو گەرمایە مەچوون، (بۆ جەنگ و جيهاد)، پەيان بەى: ئاگرى دۆزەخ گەرمترە ئەگەر شارەزا پەيان هەبە، با کەمىک پەى بکەنن (لە دنيادا) وه زۆریش بگريين (لە دواپۆژدا)، بەهۆى ئەو کردەوه خراپانەى کە دەيانکرد.

لە زۆر ئايەتى دیکەش لە سوورەتى (التوبة) دا خواى زاناو شارەزا باسى هەلۆيستى ئەو دەغەل و موناڤىقانه دەکات، لە جەنگى تەبووکدا.

بۆ وینە: هەلۆيستى يەکىک لەو دەغەلانە باس دەکات کە ناوى (الجَدَّ بن قيس) بوو لە کاتىکدا کە پەغەمبەر ﷺ پەى دەلئى: ئەى (جَد)! ئيمە دەمانەوى بەرهو جەنگى پۆمەکان بچين، ئايا خۆت نامادە کردو؟ ئەویش لە وهلامدا دەلئى: ئەى پەغەمبەرى خوا! ليم گەرئى با نەيم، چونکە قەومەکەى من دەزانن کە کەس ئەوەندەى من سەرسام نابى بە ئافرەتان، دەترسيم کە ئافرەتى پۆمەکان بپينم و سەبرم نەمىنئى و تووشى گوناھى بيم! پەغەمبەرىش ﷺ لى گەرأ، جا لەوبارەوه ئەم ئايەتە هاتە خوار: ﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ يَكْفُلُ أَذْنَ لِي وَلَا نَفْتِي أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ﴾ (التوبة، واتە: هەيانە (يانى لە دەغەل و دوو پووهکان) دەلئى رینگام بدەو بانەيمە و تووشى گوناھم مەکە (کە تەماشای ئافرتان بکەم) ئاگادار بن (ئەوانە) لە گوناھدا پۆچوون (بەوهى کە ناچن بۆ جيهاد) وه دۆزەخیش دەورى کافرانى داوه، يانى: بەوه کە خۆيان بەجى ديلن گەورەترین گوناھو تاوانيان ئەنجام داوه.

هەر وهها دواتر خەلکىکى دیکە چوونە لای پەغەمبەر ﷺ و هينديک پڕوپيانووى نابەجيان هينايەوه کە نەچن بۆ جيهاد و بەشداریى لەو غەزايەدا نەکەن، ئەویش پەى دان، خواى پەروەردگارىش لۆمەى پەغەمبەر ﷺ کردو فەرمووى:

﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ

الْكَاذِبِينَ﴾ (التوبة، بە پەغەمبەر ﷺ دەفەرموى: خوا لیت ببوورى،

بۇ مؤلّەت دان، مؤلّەت نەدابان، تاكو بۇت دەرکهوئى كئى راست دهكا عوزرى ههيه، وه كيش درؤزنه (وه هيچ عوزرى نيهو به درؤ پرووبيانوو دهگرئو و خوى بهجى ديلى له جههادى).

بهو شيويه خواى بهرزو مهزن ههلويسى موناقيقه كان له پيش و له كاتى جهنگى تهبووكدا دهخاته روو، كه داواى مؤلّەتيان دهكردو خويان دوا دهخست و دهيانويست به شدارىي له جهنگه كه دا نهكهن، يه كيك لهوانه (عبدالله بن ابي بن سلول) بوو، كه خواى تاك و پاك دهر باره يان دهفرموى: ﴿لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَا تَبْعُوكَ وَلَكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ ﴿٤٢﴾ التوبة، واته: ئه گهر دهستكه وتيكي نزيكو سهفه ريكي كورت بايه به دوات دهكهوتن، به لام كات و ماوه كه ي زوره، وه سويندش به خوا دهخون (دهلين) ئه گهر تواني بامان له كهلت دههاتينه دهر (بۇ جههاد)، ئهوانه خويان دهفهوتين، وه خواش دهزاني، كه ئهوانه درؤزن.

ئجبا خواى بهخشنده به گشتى باسيان دهكات، كه كئى لهو كاتانه دا خوى بهجى ديلى، جا چ له سهرده مى پيغه مبهردا ﷺ چ هركاتيكي دى، كه مسولمانان دهكهونه جهاد و تهنگانه وه دىنى ئيسلام پيويستى به فيداكارىي ههيه، دهفرموى: ﴿إِنَّمَا يَسْتَعِذُّكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَآزَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ﴾ ﴿٤٥﴾ التوبة، واته: بيگومان ههر ئهوانه مؤلّەت لهتو وهرده گرن (كه نهيه نو به شدارىي جهنگ و جههاد نهكهن)، كه ئيمانين به خوا و بهرؤزى دوايى نيه، وه دليان له گوماندايه و له گوماني خوياندا دهخولينه وه.

ئنجا ده‌غەلله‌کان به‌وه‌نده‌ش وازیان نه‌هینا به‌لکو پروپاگەنده‌شیان بلاوکرده‌وه دژی پیغمه‌مبه‌ر ﷺ و مسوولمانان و، به‌ مسوولمانانیاں ده‌گوت: ئایا ئیوه‌ بیتان وایه‌ جه‌نگی رۆمه‌کان وه‌کو جه‌نگی (عه‌ره‌ب) انه‌ که‌ له‌گەڵ یه‌کدیدا ده‌یکه‌ن؟! سویند به‌خوا ئیمه‌ دوا‌یی هه‌مووتان به‌دی‌لی ده‌بینینه‌وه^(۱)، به‌و شیوه‌یه‌ پروپاگەنده‌و قسه‌ی دل‌ سارد‌کهره‌ویان بلاوده‌کرده‌وه، بۆئه‌وه‌ی مسوولمانان بترسینن و دوودلییان بکه‌وێته‌ نیو، به‌لام به‌ ئاواتی خۆیان نه‌گه‌یشتن و ئیمانی مسوولمانان به‌هیزتر بوو له‌ درۆ و فروفیل و پروپاگەنده‌ی ئه‌وان.

پیتجهم: وه‌ک با‌سمان کرد مسوولمانان هه‌ژارونه‌دار بوون و بۆ سازدانی سوپا و ئاماده‌کردنیشی پێویست بوو مسوولمانان هاوکاریان کردبایه‌ به‌پاره‌و مال و سامانیان، هه‌رکەسه‌ به‌پێی توانای خۆی، وه‌ شوی‌تی غه‌زایه‌که‌ش دوور بوو، بۆیه‌ هیندیک له‌و مسوولمانانه‌ی توانای ئه‌وه‌یان نه‌بوو و لا‌خی سواری په‌یدا بکه‌ن، مسوولمانی وا هه‌بوو ته‌نانه‌ت (شمشیر) یان هه‌رجۆره‌ سیلاحیکی دیکه‌شی نه‌بوو، که‌ بتوانی به‌شداریی ئه‌و جه‌نگه‌ بکات، بۆیه‌ زۆر خه‌فه‌تبار و دلتەنگ بوون که‌ ناتوان به‌شدار بن، خۆی بی‌ویننه‌ ده‌رباره‌یان ده‌فه‌رموی: ﴿لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَحْدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾^(۱) وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيَنُهُمْ تَقِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَحْدُوا مَا يُنْفِقُونَ^(۲) ﴿التوبة، واته: بێگومان ئه‌وانه‌ی که‌ جه‌سته‌یان لاوازه‌و توانای شه‌رکردنیاں نیه‌ (وه‌ک کویر و شه‌ل و په‌که‌ه‌وته) یان نه‌خۆشن، وه‌ ئه‌وانه‌ی که‌ توانای مالیان نیه‌، که‌ل و په‌لی جه‌نگ و جیهادی پێ ساز بکه‌ن، ئه‌وانه‌ هه‌یچیان سه‌غله‌ت نا‌کرین (وه‌ هه‌یچیان گونا‌هیان

ناگاتې که به شدار نین)، بهمه رجیک دلسوز بن^(۱) بو خواو بو پیغه مبهه ری خوا، وه که سانیك چاکه کار بن، وه عوزریان هه بی، نه وانه هیچ ری گله یی لیکردنیان نیه، وه خوا لیبوردی به به زه یی یه، وه نه وانه ش که دین بولات بوئه وهی که سواری ولاخیکیان بکه ی (بویان پهیدا بکه ی) وه تو پیت گوتن، ولاخیکم نیه که ئیوه ی سوار بکه م، پشت هه لده که نو دهرؤن وه چاویان به خوړ فرمیسکی ئی ده رژین، وه دلته نگن به وهی که توانایان نیه بوئه وهی، که بین و به شداریی نهو جهنگ و جیهاده بکه ن، به هه مان شیوه گله ییان له سه ر نیه.

سه ره نجام پیغه مبهه ر وَعَلَيْهِ خوی و سی (۳۰) هه زار جهنگاوه ر به ری که وت به ره و ته بوک، وه (محمد بن مسلمة) که یه کیکه له پشتیوانان، وه کو بهر پرس به جیدیلئ له سه ر مه دینه، هه روه ها (علي بن أبي طالب) له سه ر مالو خیزانه کانی به جی دیلئ، بو سه ره رشتی کردن و چاودیری کردنیان.

(ابن هشام) ده ئی: دوا یی هیندیك له مونافیه کان بلاویان کرده وه که (علي) خوی دواخستوه نه یو پراوه برپا بو جیهاد، بویه (علي) - ره زای خوی لیبی - سیلاحه که ی هه لگرت و خوی گه یانده له شکر ی پیغه مبهه ر وَعَلَيْهِ که نزیکه ی (۳) میل له مه دینه دوور که وت بو نه وه پپی گوت، که مونافیه کان وایانگوتوه، بویه ده یه وی به شداریی نهو غه زایه بکات، پیغه مبهه ر وَعَلَيْهِ پپی فهرموو: نه وان درؤ ده که ن به لکو من جیم هیشتووی، که سه ره ره رشتی ماله کانم بکه ی، بگه ریوه گوئ مه ده یه، ئایا رازی نی به وهی تو بؤمن له جپی هاروون بی بو موسا، به لام هیچ پیغه مبهه ر نین له دوا ی من؟ { **اَلَا تَرْضٰی اَنْ تَكُوْنَ مِّنْیْ بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِّنْ مُّوسٰی اِلَّا اَنْهٗ لَیْسَ لَیْ بِعَدِیٍّ** } رواه البخاري^(۲).

(۱) لیته دا (نصح) به مانای دلسوزییه، نهك ناموژگاریی و (موعظة) یانی ناموژگاریی.

(۲) صحیح البخاري: ۴۴۱۶، وه (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۹۴-۲۹۵).

پيغمبر ﷺ له گهړانه ووياندې له غه زای تېبوك، به هاوه لانی ده فهرموي: ههړ دژلو شويكمان بريي، ههړ زه جهه تيكممان كيشابو، ههړ پاداشتيك، كه بوهمان نووسرايي، به هه مان شيوه و نه ندازهش بو نه وانه نووسراوه، كه له مه دينه دا به جيمن هيشتون، نه وانه، كه عوزرو په رچيك له پياندې هه بووه و نه ياتوانيوه به شداريي بكن^(۱).

كه واته: نيماندار له بهر ههړ هوپه كي شه رعيي نه يواني به شداريي له كاريكي چاك و خيږدا بكات و به دل ناواتي ده خواست، كه بوي كراباو به شداريوپه، نه وه به پيي نيته و ويستي خو، پاداشت و خيري بو ده نووسري و له و كارهدا به شداره.

شه شهم: هيډنيك له هاوه لانی له غه زاکه به جي ده ميئن، كه نه وانيش جوړاو جوړن، جوړيكيان ده غه له كانن، كه له مه دينه خويان به جي هيشت، به بيانوي بيهيږي جوړاو جوړو درو كردن و خودزينه وه، ههړ بو نه وه ي به شداريي له جهنگدا نه كهن و سهركه وتن و پيشكه وتنن ئي سلاميان پي ناخوش بو، نه وانه (عبدالله بن ابي)، به لام نه واني ديكه دوو جوړن: جوړيكيان بي عوزر خويان به جي هيشتوه، كه نه مانه ن:

(۱) كعب بن مالك.

(۲) مرارة بن الربيع.

(۳) هلال بن امية.

كه دوايي باسي به سه رها ته كهيان ده كين.

جوړيكي ديكه شيان، كه له خوښاماده كړنيدا به دواډه كهونو به جي ده مينن، به لام له دواييدا ده گه نه وه سويي مسولمانان كه (ابن هشام^(١)) له وباروه باسي سي كه ساني كړدوه:

١/ ابو خيشمة.

٢/ عمير بن وهب .

٣/ ابو ذر الغفاري .

ده رباري (ابو خيشمة) ده لي: دواي ته وهي پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم بو غه زاي ته بووك به ري كهوت، (ابو خيشمة) به جيما، روژيكيان (ابو خيشمة) روژسته وه مالي، روژيكي گه رما بوو، هه ردو ژنه كه ي هه ري كه له سابات ي خويدا خوي رازاند بووه بو فينكبوونه وه بن ساباتيان رشان دبوو، خواردني باشيان بو ثاماده كړدبوو، كه گه يشته وه مالي سه يري دوو ژنه كاني كړد، كه چون بن كه پريان فينك كړد ته وهو خواردني باشيان ثاماده كړدوه، گوتي: چون ده بي پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم له ماندو بوونو گه رما دابي و منيش له ئيسراحت و خوشيدا بمو له ئيو ژني جوانو ئوي ساردو سي به رو فينكايه تيذا ژيان به سه ري به رم؟ گوتي: سويند به خوا نايه مه ژير سي به ري كه پري هيچانه وه، تا خوم نه گه يه نمه پيغه مبه ري خوا صلى الله عليه وسلم، بويه پي گوتن: شتي ريگام بو بيچنه وه، بويان پيچايه وه به ري كهوت له ريگا تووشي (عمير بن وهب الجمحي) بوو، كه ته وپيش ده يو يست خوي بگه يه نيته پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم، دوايي (ابو خيشمة) په لئو بوو بگاته پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم و لهو جيا بووه به په له روژشت تا ليان نزيك بووه له ته بووك، هينديك له هاوه لاني به پيغه مبه ريان گوت: له دووره وه يه كيك دياره به ره و ئيره دي، ته وپيش فرموي: (كن ابا خيشمة) ياني: (ابو خيشمة) به، دواي ته وهي كه نزيك ده بيته وه ده لي: نه ي پيغه مبه ري خوا (ابو خيشمة) به، دوايي (عمير) يش به هه مان شيوه ده گاته پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم

مسولمانان، به لّام (أبو ذر) و لاخه که می زور له پولاواز ده بی و ناتوانی برِوا، بویه به جیدده می نیی، هاوه لّان به پیغه مبه ریان گوت: ئه‌ی پیغه مبه‌ری خوا فلان که س به جیما، ئه‌ویش فهرمووی: لیگه‌رپن نه‌گه‌ر خیریکی پیوه بی ده مانگاته‌وه، وه نه‌گه‌ر خیریکی پیوه نه‌بی، سوپاس بۆ خوا که له یه‌خه‌مان بۆوه، (أبو ذر) ده‌لّی: و لاخه که م زور له پولاواز بوو نه‌ده‌پۆیی، بویه ورده‌ورده له سوپا به جیما، دواپی زه‌خیره و که‌ل‌وپه‌له‌کانم له‌سه‌ر پشتی و لاخه که م هیتانه‌ خوارئ و، بۆ خۆم هه‌لمگرتن و به‌پئ رۆیشتم تا گه‌یشتمه سوپا، کاتی که که پیغه مبه‌ر ﷺ ئه‌وه‌ی بیست فهرمووی: خوا به‌زه‌یی به (أبو ذر) دا بیته‌وه به‌ته‌نی ده‌رواو، به‌ته‌نی ده‌مرئ و، به‌ته‌نیش زیندوود به‌یته‌وه {رحم الله ابا ذر، یمشی وحده، یموت وحده، ویعت وحده^(۱)}.
 و یعت وحده، ویعت وحده^(۱).

حه‌وته‌م: پیغه مبه‌ر ﷺ به‌شوینی گه‌لی (شمود) دا تیده‌په‌رئ، که پیی ده‌گوترئ (الحجر)، وه ئه‌و شوینه‌واره‌ی قه‌ومی (شمود) ده‌که‌ویته نیوان شام و حیجازه‌وه، پیغه مبه‌ر ﷺ ئامۆژگاریی هاوه‌لّانی کردو فهرمووی: {لا تدخلوا مساکن الذين ظلموا انفسهم الا ان تکونوا باکین حذراً ان یصیکم مثل ما اصابهم} رواه البخاري^(۲)، واته: به شوینه‌واری نه‌وانه‌دا مه‌پۆن، که سته‌میان له‌خۆیان کردوه، نه‌گه‌ر هه‌ر رۆیشتیش به‌گریانه‌وه پۆن، بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌و به‌لایه که تووشی نه‌وان بووه (که خوا لییان تووره‌ بووه) تووشی ئیوه‌ش نه‌بی، هه‌ر له‌وباره‌وه (بخاري)^(۳) له هاوه‌لّانی به‌رپز ده‌گیرپته‌وه، که گوتوویانه: ئیمه له بیرئ (شمود) ئامان هه‌لینجابه‌و، هه‌ویریشمان پی شیلابوو وه گوشتیشمان پی لیبابوو، پیغه مبه‌ر ﷺ فهرمووی: ئه‌و گوشته برپژن، وه هه‌ویره‌که‌ش بده‌ن به

(۱) سه‌رچاوه‌ی پیتشو، ج ۴، ص (۲۹۸).

(۲) صحیح البخاری: ۳۳۸۱.

(۳) صحیح البخاری: ۳۳۷۹.

حوشتره كانو ئاوه كەش برېژن، چونكه ئه و بیره ه ی قه ومیكه، كه خوا له عنه تی لی كړدون، وه فهرمانی پی كړدین كه بچین ئا و له بیړی حوشتره كه هه لینگین (ئه و حوشتره ی كه خوی پهره ردگار وه كو موعجیزه یه كه له شاخیكي گه وړه بو (صالح) ی هی نایه دهره فهرمو ی: له و بیره ئا و هه لینگین).

هشتم: پیغه مبه ر ﷺ ده گاته ته بوك، به لام رومه كان جورئ ه تی رووبه روو بوونه و هیان نابی له گه ل پیغه مبه ردا ﷺ، بویه ده كشین ه وه و خویان له رووبه روو بوونه وه لاده دن، دوا یی پیغه مبه ر ﷺ له و ی له گه ل هیند یك له وانه ی كه جور یك له پادشایه تی و ده سه لاتیان هه بووه، كو مه ل یك ریكه و تن نامه مو ر ده كات، كه هه موویان سه رانه بدن به ده و له تی ئیسلامی، وه هاو په یمان بن له گه ل مسو لماناندا، یه ك یك له وانه خاوه نی (أیلة) بوو، كه نیمچه ده و له تیك بووه و ناوی (یَحْنَة بن رُوبَة) بووه، له و باره وه (ابن هشام) ^(۱) ده لی: ئه و پیا وه ریكه و تن نامه ی له گه ل پیغه مبه ر ﷺ كړدو بریار درا (جزیه) بدن به ده و له تی ئیسلامی و ئه وانیش له شوینی خویاندا پاریزراو دهن، كه بیگومان ئه وانیش ده بی له گه ل ده و له تی ئیسلامییدا دوست بنو، په نای هیچ كه سیك نه دن، كه دژی ده و له تی ئیسلامی بی.

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۲۹۹)، كه ده قی (ریكه و تن نامه) كه شی هی نا وه.

نویسم: ننجا پیغمبر ﷺ (خالد بن الولید) ی به هیڅیکه وه نارد بڼو (دومه الجندل) و توانی (اکیدر بن عبد الملك الکندی)، که پاشای (دومه الجندل) بووه به دیل بگری، له کاتیځدا له راووشکار بووه، وه هیڼای بڼو خرمهت پیغمبر ﷺ، شهویش ریځکه وتن نامه یه کی له گهڼ پیغمبر دا ﷺ مؤرکرد، که سهرانه بدات (۱).

ههروه ها له گهڼ خه لکی هه ریه ک له (جرباء) و (أذرح) و (مقنا)، که کیانی سیاسی بچووک بچووک بوون، ریځکه وتن نامه مؤر ده کا، که سالانه سهرانه بدهنو و ملکه چی دهوله تی ئیسلامی بن، که هه موویان عه ره بی نه صرانی بوون (۲)، وه هه موو نه وانه ده که ونه نیوان سنووری دهوله تی ئیسلامی و پڼمه کان، بڼه وهی ئیسلام لهو سنوورانه بی خد بڼو، هه رکاتیځ پڼم بیهوئ له شکر کیښی بکا، نه وانه ریځگای لی بگرن، یاخود به لایه نی که مه وه مسولمانان له وه ناگادار بکه نه وه، وه سهره نجام دوا ریځکه خستنی نهو سنوورانه و هیڼانه دی مه به سستی غه زایه که و پاش نزیکه ی (۵۰) پڼژ، که (۲۰) پڼژ له ته بووک ماونه وه شهوی دیکه به ریځگای چوون و هاتنه وه بوون، پیغمبر ﷺ که یشته وه مه دینه، شه غه زایه نامانجی خوئی به ته وایی هیڼایه دی، چونکه نه گهر پیښ شهو پڼمه کان بیریان له وه کردوته وه، که دهوله تی ئیسلامی لاوازه و نیچیریکی تووک نه رمه، شهو دواي نهو غه زایه، به پیچه وانه وه تیروانیڼیکی دیکه یان بڼی هه بووه.

ههروه ها شهو تیره عه ره بانه ش، که له گهڼ پڼمدا هاوپه ییمان بوون، بڼیان ده رکه وت که دهوله تی ئیسلامی، نه ک هه ده توانی به رگری له شاری مه دینه بکات، به لکو ده توانی له کاتی پیویستدا هیڅش بکاته سهر ناحه زانی، نه گهر له دهروه وه له دووری مه دینه ش بن!

(۱) سهرچاوه ی پښتو، ج ۴، ص (۳۰۰).

(۲) (الوثائق السياسية للعهد النبوي والخلافة الراشدة)، محمد حميد الله، ص (۱۱۹-۱۲۴).

جیې سهرنجیشه، که له تیڅکړای غه زاکاندا، یهک له دوای یهک پیشکه وتنی لایه نی سهر بازبی ئیسلام به شیوه یه کی خیرا دهرده که وی، ویرای لایه نه کانی دیکه، که ده بینن له غه زای (بدر) سوپای ئیسلام سی سهدو سیژده که س بوونو، له غه زای (أحد) دا هفوت سهد که سو له (الأحزاب) دا سی هزار جه نگاهو رو، له (فه تحی مه ککه) دا ده هزار که سو له (حنین) دا دوازه هزارو، له (تبوک) دا سی هزار که س بووهو، جار له دوای جار ژماره یان زیادی کردوه.

دهیم: مزگه وتی زیانگه یانندن (مسجد الضرار): کو مه لیک له مونافیه کانی مه دینه بو دژایه تیگردنی پیغه مبهرو گرفت دروست کردن له سهر رپی ئیسلامو به مه به سستیکی گلاوی تاییه تی خویان و پیلان و تفرقه گیړان دژئ ئیسلامو مسولمانان، له نزيك مزگه وتی (قبا) مزگه وتیک دروست ده که نو پیش رژیشتنی پیغه مبهرو ﷺ بو ته بووک، داوا له پیغه مبهرو ﷺ ده که ن، که دوو رکات نویژی تیدا بکات، بو زیاتر ناسانندن ره واج پیډانی نهو به ناو مزگه وتیه یان، نهویش ده فهرموئ: ئیستا له سهر سه فهرم بو غه زای ته بووک ده چم، نه گهر هاتمه وه (ان شاء الله)، دینه لاتان و نویژی بوتان تیدا ده که یین، دواي نهو ی پیغه مبهرو ﷺ له ته بووک گه رایه وه، پیش نهو ی بگاته وه مه دینه، به فهرمانی خوا (جبریل) هاته لای و مه سه له ی نهو مزگه وتیه تیگه یانند که مونافیه کان به مه به سستی خراب و تیگدانی کاری مسولمانان و ئاژاوه و دوو به ره کینانه وه دروستیان کردوه، بویه پیغه مبهرو ﷺ پیش نهو ی بگاته وه مه دینه، چهند که سیکی نارد مزگه وته که یان رووخاند، خوی شاره زاش دهر باره ی نهو مزگه وته ده فهرموئ:

﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ (۱۰۷) لَا نَقَمَ فِيهِ أَبَدًا ... (۱۰۸) ... ﴿التوبة﴾، واته: {نهوانه ی مزگه وتیکیان دروست کرد بو زیانگه یانندن و کوفر بلا و کردنه وه و بهرته وازه کردنی

مسوډلمانان، وه بوټوهی بیټه بنکهو که مینګه یه ک بو که سانیګ، که له وهو پیش د ژایه تی خواو پیغه مبهریان کردوه، وه سویند ده خوڼ که ته نیا مبه سستیان چاکه یه، به لام خوا شایه ده که درو ده کن (ته ی موحه ممه د) هه رګیز له مزګه وته دا نوټر مه که...} (١).

وه ک ده رکوت مونا فیکه کان ده یانویست به ناوی مزګه وتو له ژیر دروشمی خواپه رستییدا د ژایه تی ئیسلامو مسوډلمانان بکه نو زیانیان پی بګه یه نن، به هه مان شیوه له م زه مانه و له کومه لګای ئیمه شدا زور جار به مبه سستیکی خراپو به ناوی ئیسلامه وه له ژیر په رده ی دیندا شت ده کړی و، هی وا هیه که به رنامه ی پیچه وانه و دژ به ئیسلامه، که چی به ناوی دیفاع کردن له ئیسلامه وه، دژ ئیسلام کار ده کات و ده یه وی مسوډلمانان بکاته دوژمنی یه کدی و چه مکه کانی ئیسلامو نیوه وړکی دین له خه لکی ده گورپی، وه که سانیګ هه ن له کاتیګدا، که بروایان به خواو به رنامه و حوکی ئیسلام نیه، فرمی سکی تیمساحی بو ده ریژنو له ژیر نه و په رده یه دا پیلان له دژ ئیسلامو مسوډلمانان ده گپرن.

(١) پروانه: (المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير)، ص (٥٩٠-٥٩١)، وه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ٤، ص (٣٠٢-٣٠٣).

یازدہیم : بہ سہرہاتی ئہو سئ ہاوہ لئہ بہ ریزہش کہ خویان دواخت (کعب بن مالک) و (مرارة بن الربیع) و (ہلال بن أمیة) ہیریہک لہ (بخاری)^(۱) و ہیناویانہو خوی پەرہردگاریش لہ ئایہتی (۱۱۸، ۱۱۹) ی سوورہتی (التوبہ) دا ئامازہی پیگردہ، جا (کعب) بہ سہرہاتہ کہ دہ گپرتتہوہو پوختہ کہی ئہوہیہ کہ دہ لئ: ئیمہ بہ بی ہیچ عوزرئک نہ چووین بۆ ئہو جہنگہ، لاوازیی رووی تیگردین و شہیتان و نفس بہ سہرماندا زال بوو، کاتیکیش کہ پیغہ مہر ﷺ ہاتہوہ بۆ مہدینہ، ہہمو ئہوانہی کہ دہغلہ دووړو بوون دہچوون بۆ لای پیغہ مہر ﷺ عوزریان بۆ دہہینایہوہ، (پیغہ مہریش ﷺ لہ بہرئہوہی، کہ لہ لووتکہی ہہرہہرزی شہرم و شکوؤ ئہدہب و ریژ دابوہ، لہرووی ئہدہدان و دہیفہرموو: باشہ برؤن لہ گہل ئہوہشدا، کہ دہیزانی ئہو دہغلہ مونافیقانہ درؤ دہکەن).

(کعب) دہ لئ: بہ لام من و (مرارة) و (ہلال) و امان نہ کرد، بۆیہ من چومہ خزمەت پیغہ مہر ﷺ سہ لامم لیگرد، ئہو بہ توورہ بوونہوہ زہردخەنیہ کی کردو فہرمووی: وەرہ!

منیش چومہ نزیکی دانیشتم، پیی گوتم: بۆ دواکوئی؟
منیش گوتم: سویند بہ خوا، ئہ گہر لای یہ کیکی دیکہ جگہ لہتۆ بوومایہو ویستبام بہ ہینانہوہی عوزر خۆم دہرباز دہکرد، بہ لام بہ خوا ئیمہ ہیچ بہ لگہو بیانومان نہ بوو، تہنیا نفس و شہیتان بہ سہرماندا زال بوو، کہ لہو جہنگہ دواکوہتین، ئیستاش چ بریار دہدہی ئیمہ ملمان کہچہ، ئہویش فہرمووی: مادام ریک و راستان گوت، برؤن تا بزانم خوا چ حوکمیکتان بۆ دہدات، وہ پیغہ مہر ﷺ فہرمانی بہ ہاوہ لانی کردبوو، کہ بہ ہیچ شیوہیہک قسہ لہ گہل ئہو سئ کہ سہماندا نہ کەن، ئیمہش کہوتبووینہ حالہ تیکی نہ فسیی و تہعزیی کی

(۱) صحیح البخاری: ۴۴۱۸.

(۲) صحیح مسلم: ۲۷۶۹.

زور ناخوښه وه، هېچ كه سيك قسه‌ی له‌غه‌لدا نه‌ده‌كردین، ته‌نانه‌ت كه ده‌چومه مزگه‌وت و سه‌لامم له پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌كرد ئه‌وه‌نده به‌بی‌دهنګی وه‌لامی ده‌دامه‌وه، نه‌مده‌زانی داخو وه‌لامی داومه‌وه یان نا، هه‌لته‌ته من له هه‌ردوو برادره‌كه‌م كه‌م ته‌مه‌تر بووم و به‌هیزتر بووم، ئه‌وان له مائی نه‌ده‌هاتنه‌ ده‌رئ و هه‌ر ده‌گریان.

(كعب) ده‌لئ: ږوژيكيان سه‌لامم له (أبو قتادة) كرد كه ئاموزام بوو، به‌لام وه‌لامی نه‌دامه‌وه، منیش پیم گوت: سويندت ده‌ده‌م به‌و په‌روه‌دگارهی، كه ده‌په‌رستې: ئايا تو پیت وایه من خواو پیغه‌مبه‌ری خوام خوښده‌وئ؟ ئه‌ویش وه‌لامی نه‌دامه‌وه، سئ جار ئه‌وهم لئ دووباره‌ كرده‌وه، دوايي زور به‌ئاسایی گوتی: خواو پیغه‌مبه‌ره‌كه‌ی ده‌زانن! كه ئه‌وهم بیست زور دلم به‌خوم سووتاو به‌زه‌ییم به‌خومدا هاته‌وه، بویه تیږ گریام، ماوه‌یه‌کی دیکه‌ی پیچوو، پادشای غه‌سسان نامه‌یه‌کی بو ناردم تییدا نووسی‌بوو: بیستومه‌ هاوه‌له‌كه‌ت لیت تووړه‌بووه، تو ئه‌و پیاوه‌ نی^(۱) كه به‌و شیوه‌یه له‌غه‌زابو ناړه‌حه‌تییدا بی، وهره بو لای نیمه‌ ږیزت لئ ده‌گرین!

منیش دواي خويندنه‌وه‌ی نامه‌كه، بی‌دده‌نگ بووم و نامه‌كه‌م له ته‌ندوړئ هاویشته‌و سووتاندم، گوتم: ئه‌وه‌ش تافیکردنه‌وه‌یه‌کی دیکه‌یه، ږوژ له دواي ږوژ زیاتر خه‌فه‌تم ده‌خواردو ناړه‌حه‌تر ده‌بووم^(۲) ئه‌و ناړه‌حه‌تیو تافیکردنه‌وه‌یه په‌نجا ږوژي خایاند، دواي چل ږوژ پیغه‌مبه‌ر ﷺ ناردی بو لام، كه ژنه‌كه‌م بنیږمه مائی بابی.

(۱) چونكه (كعب) له‌نېو قه‌ومه‌كه‌یدا پیاوړيكي زور ناسراو بووه.

(۲) هه‌ر يك له‌و سئ هاوه‌له‌ به‌ږیزه له‌ جه‌نګی به‌دردا به‌شدار بوون، بویه ئه‌و سزايه قورسه‌یان بو دانراوه، چونكه وه‌ك گوتراوه: (حسنات الأبرار سيئات المقربين)، واته: ئه‌وه‌ی بو چاكه‌كاران چاكه‌یه، بو زور له‌خوا نزيك‌خواوان خرابه‌یه!

منیش گوتم: نایا تہ لاقی بدہم؟

گوتمی: نہ خیر جاری ناوا بیہیلہ وہ.

بہو شیوہیہ دوو ہاوہ لہ کہ شمی ناگادار کرد بووہ، منیش خیزانہ کہم ناردہ وہ
مالئی بابی وئو ماوہیہ مان بہ خہم و خہفہ تہوہ بہ ری کردو زور پہ شیمان بووین لہ
ہہ لوئیستہ کہ مان، تا خوای بہ خشنده دوی ئو پہ نجا رورژہ، ئہم دوو نایہ تہی
ناردنہ خواری، کہ دہفہ رموی: ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ
وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ
فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ١١٧﴾ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ
الَّذِينَ خُلِفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ
أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنْ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ
هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ١١٨﴾ التوبة، واتہ: {وہ خوا خوش بوو لہ پیغہ مبر علیہ السلام
کوچکہ ران و پشتیوانان، کہ لہ کاتی سہ غلہ تییدا لہ گہل پیغہ مبر بوون، دوی
ئوہی خہریک بوون دئی ہیندیکیان لا بدات، درایی خوا لیان خوش بوو،
بیگومان خوا توبہ وەرگرو میہرہ بانہ بویان، وہ لہو سییانہی کہ حوکمہ کیان
دواخرا بوو، ہہتا وایان لی ہات زہوی لیان وہ تہنگ ہات بہو فراوانیہی وہ
نہفسی خوشیان لی وہ تہنگ ہات، وہ زانیان کہ ہیچ پہ ناگیہ ک نیہ بیجگہ لہ
خوا، ئنجا خوا لیان خوش بوو، بیگومان تہنیا خوا توبہ وەرگرو بہ خشندهیہ}.

دوایی دہفہ رموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ

الصَّادِقِينَ ١١٩﴾ التوبة، واتہ: ئہی ئہوانہی ئیمانان ہیناوہ! پاریز لہ خوا
بکہن و لہ گہل راستان دا بن، چونکہ ئہوانہ بہوئی راستیانہوہ سہرکہ و توو بوون،
وہ ناویشیان لہ قورئاندا تۆمار کرا، وک خوای پہر وەر دگار ئامارہ یان پی دہکات:

﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَقُوا...﴾ که‌واته: دیاره بایی شه‌ونده ئیمان و ته‌قوایان هه‌بووه که شایسته‌ی شه‌وه بن خوا ئامارّه‌یان پی‌بکات و توبه لئی قبول کردنیشان بخاته نیو قورئانه‌وه، وه شه‌و په‌نجا شه‌و سزایه‌ش بۆیان بۆته مایه‌ی ره‌شبوونه‌وه‌ی گونا‌هه‌کانیان، ئنجا (کعب) ده‌لئ: شه‌و رۆژه‌ی که شه‌و ئایه‌ته‌هاته خوار، یه‌کیک هاواری کردو، گوتی: شه‌ی (کعب) موژده‌ت لیبی، منیش شه‌و رۆژه به‌رگیکی باشم هه‌بوو بۆم بردو له‌جیاتی مژده‌ پیدانه‌که، دامی، ئنجا زۆر به‌خیرایی چوومه مزگه‌وت بۆ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر ﷺ که بینیم پرووی موباره‌کی وه‌کو مانگی چوارده ده‌دره‌وشایه‌وه‌وه‌ فهرمووی: شه‌ی (کعب)! مژده‌ت لیبی شه‌م‌رۆ خوشترین رۆژه له‌ هه‌موو ژیاندا خوا لیّت خوش بوو، ئنجا ئایه‌ته‌کانی به‌سه‌ردا خویندمه‌وه، منیش به‌ شه‌ندازه‌یه‌ک دلخۆش بووم، که هه‌رگیز ئاوا دلخۆش نه‌بووبووم، ئنجا گوتم: شه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا! من له‌سه‌ر خۆم فهرز کردوه، که شه‌گه‌ر بیّت و خوا - عزّ وجل - لیّم خوش بی، هه‌موو ماله‌که‌م به‌خشم. شه‌ویش فهرمووی: هه‌ندیکی به‌یله‌وه، باشتره.

گوتم: بیده‌م به‌کی؟

فهرمووی: به‌ زۆری بیده‌ به‌ خزمه‌کانت^(١).

(١) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ٤، ص (٣٠٣ - ٣٠٨).

هاتنی وه فدیی (ثقیف) بو لای پیغه مبه‌ر ﷺ و مسولمانبوونی خه لکی (طائف)^(۱):

له مانگی ره مه زانی سائی (۹) ی کۆچیدا پیغه مبه‌ر ﷺ گه‌یشته وه مه‌دینه وه هه‌ر له مانگه‌شدا وه‌فدیکی (ثقیف) هاتنه لای و مسولمان بوون، مسولمانبوونه که‌شیان به‌م شیوه‌یه بوو:

دوای ئه‌وه‌ی پیغه مبه‌ر ﷺ له مانگی (ذی القعدة) ی سائی هه‌شته‌می کۆچیدا له غه‌زای (طائف) گه‌رایه وه، پێش ئه‌وه‌ی بگاته وه مه‌دینه (عروة بن مسعود الثقفی) که گه‌وره‌ی (ثقیف) بوو هاته لای پیغه مبه‌ر ﷺ و مسولمان بوو، دوایی گه‌رایه وه بۆلای قه‌ومه‌که‌ی و داوای مسولمانبوونی لی‌کردن، به‌لام ئه‌وان ئه‌و داوایه‌یان ره‌دکرده وه هه‌ر به‌وه‌ییه‌ شه‌وه (عروة) یان گوشت، ماوه‌یه‌ک ئاوا مانه وه، دوایی بۆیان ده‌رکه‌وت که ورده ورده ئیسلام گه‌شه ده‌کات و ناتوان به‌رانبه‌ری ئیسلام بوه‌ستن و دژایه‌تی بکه‌ن، ئنجا بیریان له‌وه کرده وه بچنه لای پیغه مبه‌ره‌و ﷺ و مسولمان ببن، بۆ ئه‌و مه‌به‌سته و یستیان (عبد یالیل) بنی‌زن، ئه‌ویش له‌وه ترسا، که وه‌کو (عروة) بیکوژن، بۆیه داوای کرد به‌ته‌نیا نه‌پراو چه‌ند که‌سیکی دیکه‌ی له‌گه‌ل بنی‌زن، بۆیه پینج که‌سیان له‌گه‌ل ناردن که (عثمان بن ابي العاص الثقفی) یه‌کیک بوو له‌وان، هه‌ر شه‌شیان چوونه لای پیغه مبه‌ر ﷺ و ئه‌ویش ئیسلامی بۆ روونکردنه وه داوای مسولمانبوونی لی‌کردن، دوایی ئه‌وان داوایان کرد که پیغه مبه‌ر ﷺ ریککه‌وتنیکیان له‌گه‌ل مۆر بکات و رینگایان بدات که زینا بکه‌ن و، خواردنه وه‌ی شه‌پاب و خواردنی ریباشیان لی قه‌ده‌غه نه‌کات و، (اللات)^(۲) که بتیان بوو ده‌یانبه‌رست هه‌ر بمینی و،

۱) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ج ۴، ص ۳۰۸-۳۱۲.

۲) (لات) ناوی یه‌کیک له‌ په‌رستراوه‌کانیان بووه‌و (مؤنث) ی (الله) یه، چونکه ئه‌وان به‌پیتی بۆچوونی خۆیان گوتووایه ئه‌و په‌رستراوانه‌مان مینهن، به‌هه‌مان شیوه‌ش (عزّی) (مؤنث) ی (عزیز) وه (منه‌) ییش هی (منان) ه.

له نویژکردنیش عه فوویان بکات، وه بته کانیش به دهستی خوځیان نه شکینن، به لّام پیغه مبهړ ﷺ بیجگه له داواکاری کوتایی، هیچ کام له وانه ی قبول نه کرد، نه وانیش راویژی خوځیان کردو سهره نجام هاتن مسولمان بوون، وه (عثمان بن ابي العاص الثقفي) ی له سهر کردنه برا گه وره، چونکه نهو زور به پهرؤش بوو بؤ تیگه یشتنی له دینو له هه مووشیان ته مه نی که متر بوو، که وه فده که گه راپه وه (طائف) بابته که یان به قه ومه که یان راگه یاند، له سهره تاوه نه وان به وه رازی نه بوونو به نیازی شه بوون، به لّام دواي دوو تا سئ پوژ، خوا ترسی خسته نیو دلیانه وه وه فده که یان نارده وه لای پیغه مبهړو مسولمان بوونی خوځیان راگه یاند.

حه ج کردنی (أبو بکر) به مسولمانان:

(ابن هشام)^(١) ده لئ: پیغه مبهړ ﷺ له مانگی (ذی الحجة) سالی نویه مدا (أبو بکر) له جیاتی خوی ده کاته (أمیر) ی هه ج، ژماره یه کی زور له مسولمانان له مه دینهو شوینه کانی دیکه وه له خزمه تیدا دهرؤن به رهو مه که وه، قوریانی (هدی) یش له گهل خوځیاند ده بن، (أبو بکر) خوا لیی رازی بی، له جیاتی پیغه مبهړ ﷺ پیئجه مین پایه ی ئیسلام (حه ج) به مسولمانان نه نجام ددها، که زور له زانیان ده لئین (حه ج) هه له سالی (نویه م) یشدا پیویست کراوه، چونکه ساله کانی پیشت، مه که وه نهو شوینه ی که واجبی هه جیان لی نه نجام ددرا، له ژیر رکیفو ده سه لاتی کافره کاند بوون، خوی کاربه جیش نه رکیک ناخاته سهرشانی مسولمانان که توانای به جهینان و نه نجامدانی نهو نه رکه یان نه بی، به لّام دواي نه وهی که (أبو بکر) ده که ویته ری، پیغه مبهړ ﷺ سهره تای سووره تی (التوبة) ی بؤ داده به زی، که وا

(١) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ٤، ص (٣١٣-٣١٥).

پیدہ چئی لہ نایہ تی: (۱ تا ۲۴) بی، چونکہ پیوہندی بہم باسہوہ ہہیہ، بویہ پیغہ مہر ﷺ (علی بن ابی طالب) ی ناموزای خوا لئی رازی بیٹ، رادہ سپیری کہ لہ جیاتی پیغہ مہر ﷺ ٹہو پیامہ بگیہ نی بہ مسولمانان، کہ نایہ تہ کان بہم شیوہیہ دہست پی دہ کہن:

﴿بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۝۱﴾ فَيَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ ۝۲﴾ وَأَذِّنْ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ... ﴿۲﴾ التوبة.

واتہ: {ٹہمہ راگیہ اندنی حاشالی کردن و پیوہندی پچراندنی خواو پیغہ مہری خواہیہ لہ گہل ہہموو ٹہوانہی کہ پیہمانتان لہ گہل بہستون لہاوبہش بو خوا دانہ ران، چوار مانگ مؤلہ تہ کہ بہزہ ویدا برؤن، وہ بزائن کہ ٹیوہ خواتان پی دہستہ وستان ناکری، وہ خوا کافران سہر شؤر دہ کا...}

دوایی خوا ی بہرہ و ردگار دہ فہرموی: ﴿إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْفُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ۝۴﴾ التوبة.

واتہ: {بیجگہ ٹہو ہاوبہش بو خوا دانہ رانہی، کہ پیہمانتان لہ گہل بہستون، وہ شتیکیشیان لی دہرنہ کہوتوہ، پیچہ وانہی ٹہو پیہمانہ بی، کہ لہ نیواتاندا ہہیہ، وہ ہاوکاریی ہیچ دوژمنیکیشیان نہ کردوہ لہ دژی ٹیوہ، ٹہوانہ پیہمانہ کیان لہ گہل

بەرنە سەر، تا ئەۋكاتەي كە پەيمانئان لەگەڵدا بەستوون چونكە خوا پارىزكارانى خۆش دەۋى.}

ھەرۈھە ئايەتتىكى دىكەداۋ ھەر ئەھەمان باسدا دەفەرمۇي: ﴿...إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ...﴾ (التوبة) ۷، واتە: {جگە ئەوانەي كە ئەلەي مزگەوتى حەرەم پەيمانئان لەگەڵدا بەستوون}، كە واتە: ماناي روشن و بەھيژ بۆ تەفسىرى ئەو ئايەتتە ئەۋەيە كە: ئىرەدا خۋاي زانا دەيەۋى ھەموو كافەرەكان ئاگادار بىكەتەۋە كە جگە ئەوانەي پابەندبوون بە پەيمانەكانيانەۋە، ئەۋانى دى ھەمويان پەيمانەكانيان بە ھەلۋەشاۋە ئەقەلەم دەدرى، بەلام چۈر مانگ مۆلەتيان بۆ دادەنرى (ئەۋكاتەۋە كە ھەۋالەكەيان پى دەگا تا چۈر مانگ) مسوئلمان دەبن، يان بەكافىرى دەمىننەۋە، ياخود كۆچ دەكەن، دۋاي ئەو چۈر مانگە دەكەۋنە ھالەتى جەنگەۋە، ئەۋكاتە يان دەبى مسوئلمان بن، يان سەرئە بدەن، يان سەرۋ مالىيان بۆ مسوئلمانان ھەلال دەبى! ديارە ئە سۆنگەي ئەۋەۋە نا كە كافرن، بەلكو ئە سۆنگەي پەيمان شىكىنى و دژايەتيكر دنيانەۋە بۆ ئىسلام و مسوئلمانان.

ھەرۈھە خۋاي بى ھاۋتا ھەرلەۋبارەۋە دەفەرمۇي: ﴿يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نجسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا...﴾ (التوبة) ۲۸، واتە: ئەي ئەۋانەي ئيمانئان ھىناۋە! ھاۋبەش بۆ خوا دانەرەكان پىسن (ۋەك دلو ھەناۋ وروحيان) بۆيە لەدۋاي ئەمسالەۋە نابى توخنى مزگەوتى حەرەم بىكەۋن، (چونكە ھىچ پەيۋەندييان بە مالى خاۋە نيە، مالى خۋا ھى ئەۋكەسەيە كە خۋا دەپەرستى و مالى خۋا پاكەۋ ھى پاكەن).

دۋاي ئەۋەي كە ئەو ئايەتتە ھاتنە خۋار پەيغەمبەر ﷺ بانگى (علي بن ابي طالب) دەكا خۋا لىي رازى بى و پىي دەفەرمۇي: ئەو ئايەتتە ئەبەرىكە، ۋە ئەجياتى من بچۆ لەسەر مسوئلمانان بياخۋىنەۋە، يەكىن ئە مسوئلمانان پىشنيار دەكات و دەلئ: ئەي پەيغەمبەرى خۋا بۆ (أبو بكر) يان بنىرە! ئەۋيش دەفەرمۇي: نا، دەبى

یہ کیلک لہ بنہ مالئو خزمانی خوم بہ ناوی منہوہ رایبگہ یہ نی، دیارہ ئہوہ لہ بہر ئیعتیباری عورفو باوی کومہ لگا بوہ، چونکہ تیرہو ہوزہ کانی عہرب ئہو شتانہ یان لیک داوہ تہوہو (علی) یش ئاموزای پیغہ مبر صلی اللہ علیہ وسلم بوہ، بویہش لیئردا ئامازہ بہوہ دہکہم، چونکہ ہہندیک لہ (شیعہ) بی ویشدانن بہرانبہر بہ (أبو بکر) خوا لیی پازی بی، درؤو دہلہ سہی زوریان خستوتہ نیو ئہو باسہوہو دہلین: پیغہ مبر صلی اللہ علیہ وسلم دواى ئہوہی (أبو بکر) ی ناردوہ (علی) بہ دواى ئہودا ناردوہو ئہوی کردوتہ ئہمیر، وہ (أبو بکر) ی لہ ئہمیری تی خستوہ کہ بہ راستی ئہوہ بی بنچینہ یہو ہلہبہ ستراوہ.

(ابن ہشام) ^(۱) لہو باروہ دہلئ: کاتیک (علی) دہگاتہ لای (أبو بکر) خوا لہ ہہموویان پازی بی، (أبو بکر) دہپرسی: {أأمیر أم مأمور؟!}، واتہ: ئہمیری یاخود سہربازی؟! (علی) یش دہلئ: {بل مأمور}، بہ لگو سہربازم، واتہ: لہ بہر دہستی توّم، بہ لام پیغہ مبر صلی اللہ علیہ وسلم ہہندیک ئایہ تی بو ہاتوونہ خوار، منی پاسپاردوہ کہ بیان خوینمہوہ، ئنجا (علی) خوا لیی پازی بی لہ عہرہ فاتو لہو شوینہ گشتیانہ ی کہ خہ لکیان لی کؤدہ بیئتہوہ ^(۲) ئایہ تہ کان رادہ گہ یہ نیو دہلئ: {یا أيہا الناس: إني لا يدخل الجنة كافر، ولا يحج بعد العام مشرك، ولا يطوف بالبيت عريان} ^(۳)، واتہ: ئہی خہ لکینہ! ئاگادارین ئہوہی کافر بی ناچیئتہ بہ ہہشت، لہم سالیش بہ دواوہ ہیچ کہ سیکی ہاوبہ شدانہر نابئ حج بکات لہ گہل مسولمانان، وہ لہمہودوا نابئ کہس بہ پرووتی بہ دہووری (کہ عہ) دا تہواف بکا! چونکہ ہہندیک لہ تیرہو ہوزہ کانی عہرب پیاوو ئافرہ تیشیان بہ پرووتی بہ دہووری (کہ عہ) دا تہوافیان کردوہو پییان وابووہو گوتوویانہ: ئہو بہرگہی کہ گوناہمان پیوہ کردوہ، شایستہ ی ئہوہ نیہ، لہ بہرماندا بیو بہ دہووری مائی خوادا بگہرین!!

(۱) (السيرة النبوية)، ج ۴، ص (۳۱۵).

(۲) چونکہ ئہو سالہ ہہم خہ لکی مسولمان و ہہم کافرانیش ہاتوون بو حج.

(۳) ہہمان سہرچاوہو بہرگ ولا پەرہ.

به‌وشیویه پیاو و نافرەتیان به‌رووتیی ته‌وافیان کردوه، هەر بۆیه‌ش پیغه‌مبەر ﷺ ئەوساڵە بۆخۆی نه‌چوووه (أبو بکر) ی له‌جیاتی خۆی ناردوه، چونکه شتیکی گونجاو نیه پیغه‌مبەر ﷺ له‌وئ بێ و نافرەتی پرووت و پیاوی پرووتیش به‌ دەوری (که‌عبه‌) دا ته‌واف بکه‌ن! وه پیغه‌مبەر ﷺ ئەو ساڵە (أبو بکر) ی ناردوه حەج به‌ خەڵکە که بکات، (علی) یشی ناردوه، که ئەو په‌یامه‌یان پێ رابگه‌یه‌نێ، بۆئه‌وه‌ی سالی ناینده، که پیغه‌مبەر ﷺ چوو بۆ حەج، حەجیکی تیرو ته‌واوبی و هیچ شتیکی ناشایسته‌ی تیدا نه‌بی.

مردنی (عبدالله بن أبي بن سلول):

(عبدالله بن أبي بن سلول) له‌ مانگی (ذي الحجة) ی سالی نۆیه‌می کۆچیدا، مرد.

وهك پيشتريش ئاماژه‌مان پيكرد، (عبدالله بن أبي) كه سه‌رۆكي موناقيقه‌كان بوو، كورپيكي بووه به‌ناوی (عبدالله) و كورپيكي زۆر صالح و چاك بووه، جا دواي مردنی بابي، ديتته خزمه‌ت پیغه‌مبەر ﷺ ده‌لێ: ئەي پیغه‌مبەری خوا! باهم مردووه، ئەگەر بێ نوێژی له‌سه‌ر بکه‌ی، ئەویش ده‌فهرموێ: باشه‌ ديم، هه‌روه‌ها داواشی لێ ده‌کات و ده‌لێ: ئەي پیغه‌مبەری خوا! باهم زۆر له‌گه‌لم چاك بووه، ئەگەر کراسه‌که‌ی خوشتی بده‌یتێ بۆ ئەوه‌ی پێ کفن بکه‌ین، به‌لکو له‌ عه‌زابو سزا چه‌پاله‌ بدرێ، ده‌فهرموێ: باشه‌، کراسه‌که‌شی ده‌داتێ و ئنجا له‌گه‌لشی ده‌چێ تا سه‌ر گو‌رستان، له‌ویش به‌رانبه‌ر جه‌نازه‌که‌ راده‌هه‌ستێ، بۆئه‌وه‌ی نوێژی له‌سه‌ر بکات، عومه‌ریش خوا لێی را‌زی بێ ده‌چیته‌ پيشی و ده‌لێ: ئەي پیغه‌مبەری خوا ﷺ نوێژ له‌سه‌ر ئەوه‌ ده‌که‌ی؟ هەر ئەوه‌ بوو فلان رۆژه‌ وای گوت و فلانه‌ رۆژه‌ ئاواي کرد...هتد، وه‌ زۆر له‌ هه‌لویسته‌ خراپه‌کانی باس ده‌کات، دواي پیغه‌مبەر ﷺ زه‌رده‌خه‌نه‌یه‌کی دیتێ و ده‌لێ: خۆت لاده‌ عومه‌ر من سه‌ریشك کراوم له‌نوێژ له‌سه‌رکردنی و له‌سه‌رته‌کردنی، دواي پیغه‌مبەر ﷺ نوێژی له‌سه‌ر ده‌کات، وه‌ ده‌چێ بۆ سه‌ر قه‌بره‌که‌شی، دواي ئەوه‌ زۆری

نه ځایاند ئم نایه ته هاته خواری: ﴿وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ﴾ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَسِقُونَ ﴿۸۴﴾ التوبة، واته: له مه و دوا نویژ له سهر هیچ کام (له وانه ی که ده زانی مونافیقن) مه که، وه له سهر گزړه که شیان رامه وه سته، چونکه ئه وان بړوایان به خواو پیغه مبه ره که ی نه بووه، وه به لاریسی مردوون، واته: له مه راسیمی به ځاک سپار د نیشدا ناماده مه به.

دیاره ئم هه لویسته ش یه کیکی دیکه یه ئه وه هه لویستانه ی که عومهر خوا لیی رازی بی، پیشنیاری کردوه و خوی زانو شاره زاش وه حی ناردو ته خواری و موافیقی پیشنیاری ئه وه بووه، شایانی باسیشه دوی ئه وه، پیغه مبه ره صلی الله علیه و آله تا وه فاتی کرد نویژی له سهر هیچ مونافقیک نه کردوه و نه چو ته سهر گزړه کانیشیان له کاتی نیژر اندا.

سهر پشکرانی هاوسهره به ریزه کانی پیغه مبه ره صلی الله علیه و آله (۱):

کاتیک خیزانه کانی پیغه مبه ره صلی الله علیه و آله ده بینن ژیانی هیندیک له مسولمانان که میک خو ش بووه و ده سکه وت و غه نیمه تیان و هر گرتوه و... هتد، به لام ژیانی ئه وان ههر وه کو خویه تی، چونکه پیغه مبه ره صلی الله علیه و آله ژیانی مال و مندالی زور ساده بووه، عائیشه ره زای خوی لی بی ده لی: {ان کنا لننظر إلى الهلال ثلاثة أهلة في شهرين وما أوقدت في أبيات رسول الله صلی الله علیه و آله نار، فقلت: ما كان يُعیشکم؟ قالت: الأسودان: التمر والماء} رواه البخاري (۲)، واته: ئیمه چاوه وړانمان ده کرد له دوو مانگاندا سی جار مانگمان ده بینن، که نوی ده بووه و ناگر له ماله کانی پیغه مبه رد نه ده کرایه وه.

{(عروة) ده لی: {پییم گوت: ئه دی به چی ده ژیان؟

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۳۱۹).

(۲) صحيح البخاري: ۶۴۵۹.

گوته: به دوو شته ره شه کان، خورماو ناو، بویه هه موویان داوا له پیغه مبهه صلی الله علیه و آله ده کهن که ژیان و گوزهرانیان خوشتر بکاو نهفه قهو خه رجیایان بو زیاد بکاتو، بو شه مبهسته لی پی کۆده بیهوه، شهویش شه هه لویسته یانی زور له سهه دل قورس ده بی و ماوه ی مانگیك یان بیست و نو رۆژ لیان جیا ده بیتهوه ^(۱) لیان نیگه ران ده بی، وه خواش - عز وجل - به یونه یه وه چهند نایه تیک ده نیژیتته خوار، که له سهه رتایانه وه ده فه رموی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُنَّ تُحِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ۝۲۸﴾ وَلَئِنْ كُنْتُنَّ تُحِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ۝۲۹﴾ الاحزاب، واته: شه پیغه مبهه! به هاوسه ره کانت بلای: شه گهر ژیانی دنیاو جوانی دنیاو ده بی، وهرن هه ریبه که تان دیارییه کتان بده می و به شیویه کی جوان به ره هه لداتان بکه م، وه شه گهر خواو پیغه مبهه ری خواو ژیانی دوا رۆژیشان ده بی، شهوه بیگومان خوا بو چاکه کاران له نیوه پاداشتیکی گه وره ی ناماده کردوه.

دیاره شه نایه تانه له سالی نویه می کۆچیدا هاتنه خواری، که واته شه به سه رهاته ش لهو سالد دا بووه، جا کاتیک شه نایه تانه هاتنه خوار، پیغه مبهه صلی الله علیه و آله پیش هه موویان (عائشه) بانگ ده کاو پی ده لی: خوا عز وجل - ناوا فه رمانی پی کردووم، جا توش په له مه که تا بابو دایکت ناگادار ده که یه وه راویژیان پی ده که ی، (عائشه) ده لی: پیغه مبهه صلی الله علیه و آله ده شیزانی، که بابو دایکم قهت پیم نالین له پیغه مبهه صلی الله علیه و آله جیا بیهوه، دواپی به پیغه مبهه صلی الله علیه و آله گوته: له چیدا پرس به بابو دایکم بکه م؟ پیویست ناکات، من خواو پیغه مبهه ری خواو رۆژی دواپییم ده بی، (عائشه) ده لی: دواپی هه موو خیزانه کانی دیکه ی پیغه مبهه صلی الله علیه و آله هه لویستیان وه کو هه لویستی من بوو ^(۲).

(۱) واته: جیگیان لی جیا ده کاته وه ناچیتته ژوره کانیانه وه.

(۲) صحیح البخاری: ۴۷۸۶، وه: صحیح مسلم: ۳۶۶۵.

ئاشكرايە كە پېغەمبەر ﷺ عائىشەى ئە ھەموو خېزانەكانى دىكەى زىاتر خوشويستو، چونكە ئە ھەموو ھاوسەرە بەرپۆزەكانى دىكە زىاتر بەكەلگى ئىسلام ھاتو، زۆر فامىدەو تېگەيشتوو ئەھلى تەقوا بوو.

چونكە دەبينىن ئەو فەرمايشتانەى كە ئەو گېرراونەو ئە ھېچ كام ئە خېزانەكانى دىكەى پېغەمبەر ﷺ نەگېرراونەو، بۆيەش دەئىم: ئە ھەمويان بەتەقواتر بوو، بە بەلگەى ئەو كە پېغەمبەر ﷺ خېزانەكانى چەند جارېك گلەيان لىي كىردو، گوتويانە: تۆ زىاتر روو دەدەيە (عائشە)، ھەلەتە مەبەستيان ئەو روو پىدانە بوو كە پىچەوانەى دادگەرىي نى، چونكە پېغەمبەرى خوا ﷺ ئە ئوتكەى دادگەريدا بوو، ئەويش فەرموويەتى: گلەيى چىم لىي دەكەن! بىجگە ئە پىخەفى (عائشە) ئە پىخەفى ھېچ كامىكتاندا (جبرىل) نەھاتو بۆ لام وەھى بۆ نەھىناوم!! كەواتە: وا ديارە ئەو ئە ھەمويان ئە خوا نىكترو صالحتەر بوو، ھەرەھا پىوهرى پېغەمبەرىش ﷺ بۆ خوشويستن پارىزكارىي (تقوى) بوو، جا كىيان ئە ھەمويان پارىزكارتر بووبى ئەوى ئە ھەمويان زىاتر خوشويستو.

وہ (مسلم) ھىناويەتى كە (عائشە) خوا لىي پازى بىي پاش ئەوھى راي خوى دەخاتە روو، دەئى: ئەى پېغەمبەرى خوا! ئەو ھەلۆيستەى من بە خېزانەكانى دىكەت مەلئ! پېغەمبەرىش ﷺ دەرەرموى: ئەى (عائشە) خوا منى بەرەھمەت ناردو، ھەركامىكيان لىم بېرسى ھەلۆيستى (عائشە) چۆن بوو؟ پىي دەئىم بۆئەوھى ئەويش چاۋ ئەتۆ بكا! ^(۱) سەرەنجام ھەموو خېزانەكانى پېغەمبەر ﷺ ئەو ژيانە سادەيەى كە ئەگەل ئەودا دەيگوزەرىنن ئەو ھەلەدەبژىرن، وە پەشىمانىش دەبنەو ئەو ھەلۆيستەى خويان، كە پېغەمبەرى پىي نىگەرەن بوو بوو.

هاتنی وه فده‌کان له سائی نۆیه‌مدا که به: (عام الوفود) ناسراوه:

دوای فه‌تخی مه‌ککه‌و گه‌رانه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له ته‌بووک و مسوڵمانبوونی هۆزی (ثقیف) و دیاری کرانی چوار مانگ بو هۆزه عه‌ره‌به‌ه‌ هاوبه‌ش په‌یدا که‌ره‌کان، که هه‌لۆیستی خۆیان دیاری بکه‌ن پێش ئه‌وه‌ی ده‌وله‌تی ئیسلامیی هه‌لۆیستیکی تایبته وهرگرێ له به‌رانبه‌ریان، دوای ئه‌وانه‌و له سائی نۆیه‌می کۆچیدا ژماره‌یه‌کی زۆر له نوینه‌رو وه‌فدی تیره‌و هۆزه‌کان هاتنه‌ لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ و مسوڵمانیته‌ی خۆیان راگه‌یاند.

هه‌ر بۆیه‌ش سائی نۆیه‌م به‌ سائی وه‌فده‌کان (عام الوفود) ناوئراوه، جا هه‌رچه‌نده ژماره‌ی ئه‌و وه‌فدانه‌ زۆرن، به‌لام لێره‌دا ته‌نیا ئاماژه‌ به‌ هه‌ندیکیان ده‌که‌ین:

۱- وه‌فدی (بنی تمیم) پێش سپییان (عطارد بن حاجب) بوو، وه‌ چه‌ند ناوداریکی دیکه‌شی له‌ گه‌ڵ بوون، وه‌ک: (الأقرع بن حابس) و (الزیرقان بن بدر) و (عمرو بن الأَهم) و (الحجاب بن یزید). وه‌ هاتن بو خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر ﷺ و سه‌ره‌تای سووره‌تی (الحجرات) یش به‌ بۆنه‌ی ئه‌وانه‌وه‌ هاتۆته‌ خوار، وه‌ک (ابن هشام)^(۱) هیناویه‌تی ده‌لی: که هاتنه‌ لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ ده‌ری را بانگیان کردو گوتیان: یا (محمد أخرج إلینا) ئه‌ی موحه‌مه‌د وهره‌ ده‌ری ئیشمان پێته!! پیغه‌مبه‌ر ﷺ که‌می‌ک پێی ناخۆش بوو، که به‌و شیویه‌ بانگ کرا، بۆیه‌ خوای په‌روه‌ردگار فه‌رمووی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾﴾ (الحجرات،

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۳۲۴-۳۲۵)، وه: (المصباح المنير...)، ص (۱۳۰).

واته: {ئەوانەیی ئە پشت ژوورەکانەوه (ژووری خێزانەکانی) بانگت دەکەن، زۆربەیان نەفامن، ئەگەر ئارامیان گرتبا تا دەچووی بۆ لایان باشتەر بوو، وه خواش لیبوردەو به بەزەبیه { دیاره دواتر ئیسلامیان وەرگرت و مسوڵمان بوون.

۲- وهفدی (بنی عامر) که (عامر بن الطفیل) و (أربد بن قیس)ی لەگەڵدا بوو، وه (عامر بن الطفیل) ئەو کەسەیه که له (بئر المعونة) خیانهتی له هاوهڵانی پیغمبەر ﷺ کردو شههیدی کردن، ئەو دوو کەسه، چەند کەسیکی دیکەشیان لەگەڵدا بوو، هاتنه لای پیغمبەر ﷺ، پێش ئەوهی بگەنە لای ڕاویژیان کردبوو که ههولێ کوشتنی پیغمبەر ﷺ بدن، بهلام سەرکهوتوو نەبوون و پیغمبەریش ﷺ که زانی نیازیان خراپه دووعای لیکردن، ئیدی (أربد) به ههواره تریشقه مردو (عامر)یش به (طاعون) لهنیوچوو^(۱).

۳- وهفدی هۆزی (بنی سعد بن بکر)، که (ضمام بن ثعلبة) به نوێنه‌ری خۆیان ده‌نێرن بۆ لای پیغمبەر ﷺ و چەند پرسیارێک له پیغمبەر ﷺ ده‌کات ده‌رباره‌ی خواپه‌رستی و نوێژو زه‌کات و پۆژوو و هه‌ج و... هتد، دوا‌یی ئیمان دینی و برپار ده‌دا هه‌موویان جیبه‌جی بکات، دوا‌یی که (ضمام) ده‌گه‌رێته‌وه نیو هۆزه‌کی، هه‌ر یه‌که‌م قسه‌ی ده‌لێ: {بئست اللات والعزی}، واته: خراپترین شت (لات و عزی)ن! هۆزه‌که‌شی زۆر به‌سه‌ر سوڕمانه‌وه ده‌لێن: ئەه‌ی (ضمام) ئەوه چۆن وا ده‌لێی؟! له به‌له‌کی بترسه! له شی‌تی بترسه! ئەوه‌یش پێیان ده‌لێ: ئەو دووه ناتوان هه‌یچ زه‌ره‌رو قازانجێک به‌که‌س بگه‌یه‌نن، خوا پیغمبەرێکی ناردوه و کتیبیکی پێدا ناردوه ڕزگار‌تان ده‌کات له نه‌هامه‌تییه‌کان، من ئیمانم هه‌ناوه

(۱) سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ج ۴، (ص ۳۲۹-۳۳۰).

نیوېش ټیمن بیښن، شوو روزه بو نیواری کس نه‌ما له ژنو پیاویان مسولمان نه‌بووې و ه‌موویان ټیمنیان هیټا، (ابن عباس) ده‌لئ: نه‌مانبیستوه وه‌فدی هیچ قه‌ومیك باشتربووې له (ضام)^(۱).

۴- وه‌فدی (عبد القیس)، که (الجارود) و ده‌سته‌یه‌ک به‌نویټه‌ری خو‌یان ده‌نیږن بو‌ لای پیغ‌مبه‌ر ﷺ، که دیاره نه‌صرانیی بووه له‌وې مسولمان ده‌بی و کاریگه‌ریشی ده‌بی له‌سهر قه‌ومه‌که‌ی ه‌م بو مسولمان‌بوونیان و ه‌م بو دامه‌زراویان له‌کاتی ه‌لگه‌رانه‌وه (الرده) دا، پاش مردنی پیغ‌مبه‌ری خوا^(۲).

۵- وه‌فدی (بني حنیفة)، که له (یمامة) وه‌هاتوون و (مسیلمة الکذاب) یشیان له‌گه‌لدا بووه، که ناوی (مسیلمة بن ثمامة) ه‌بووه، به‌لام شه‌وانه مسولمان نه‌بوون و (مسیلمة) یش داوای پیغ‌مبه‌رایه‌تی ده‌کرد، ه‌ر بویه به (کذاب) ناوزه‌د کړا، وه له‌سهرده‌می (أبو بکر) دا له‌شه‌ری (یمامة) له‌سالی (۱۲) ی کوچیدا کوژرا^(۳).

۶- وه‌فدی (طی‌ء)، که سهرۆک ه‌وزه‌که‌یان ناوی (زید الخیل) بوو به‌نویټه‌ری ه‌وزه‌که‌ی هاته لای پیغ‌مبه‌ر ﷺ و مسولمان بوو، وه ه‌ر له‌و سهروجه‌ده‌شدا (عدي بن حاتم الطائي) هاتوه و مسولمان بووه.^(۴)

۷- (فروة بن مسيك المرادي)، که له پادشاکانی (کنده) جیابووېوه، هاته لای پیغ‌مبه‌ر ﷺ و مسولمان بوو^(۵).

(۱) ه‌مان سهرچاوه، ج ۴، ص (۳۳۲-۳۳۳).

(۲) سهرچاوه‌ی پېشو، ج ۴، ص (۳۳۳-۳۳۴).

(۳) ه‌مان سهرچاوه، ج ۴، ص (۳۳۴-۳۳۵).

(۴) ه‌مان سهرچاوه، ج ۴، ص (۳۳۵-۳۳۷).

(۵) ه‌مان سهرچاوه، ج ۴، ص (۳۳۸-۳۳۹).

- ۸- وه فدی (بنی زبید)، که نویننه ره که بیان (عمرو بن معد یکرب) که له سهره تا وه مسوئلمان بووه، به لام که پیغه مبهړ صلی الله علیه و آله وه فاتی کرد، له دین هه لگه پرایه وه ^(۱).
- ۹- وه فدی (کنده)، که نویننه ره که بیان (الأشعث بن قیس) بوو هاته لای پیغه مبهړ صلی الله علیه و آله و مسوئلمان بوون ^(۲).
- ۱۰- وه فدی (أزد) نویننه ریان، که (صرد بن عبدالله) بوو، هاته لای پیغه مبهړ صلی الله علیه و آله و مسوئلمان بوو، پیغه مبهړیش صلی الله علیه و آله کردیه براگه وره ی ئهوانه ی له قه ومه که ی مسوئلمان بوو بوون ^(۳).
- ۱۱- وه فدی کومه ئیک له پادشاو پادشا زاده کانی (حمیر)، که به نویننه ره کانیاندا نامه یان بو پیغه مبهړ نووسی و مسوئلمان بوون و پیغه مبهړیش نامه یه کی بو نووسینه وه و سواسی خوی کرد له سهر مسوئلمان بوونیان ^(۴).
- ۱۲- وه فدی (فروة بن عمرو الجذامي)، که کار به دهستی پومه کان بووه به سهر خیله عه ره به کانه وه، یه کیکی بولای پیغه مبهړ صلی الله علیه و آله ناردوه و ئیسلامه تی خوی پی راگه یانده و ئیستریکی سپیشی به دیاری بو پیغه مبهړ ناردوه ^(۵).
- ۱۳- وه فدی (همدان)، که به سهر و کایه تی (مالک بن النمط) چوونه مه دینه و مسوئلمان بوون و پیغه مبهړیش (مالک) ی کرده گه وره ی ئهوانه، که مسوئلمان بوون، دواتر خه ئکی (همدان) تیکړا مسوئلمان بوون ^(۶).

(۱) و (۶): هه مان سهرچاوه، ج ۴، ص ۳۳۹ تا ۳۴۹، که به دريژي باسی ئه و ه فداننه کراوه.

(۱) و (۲) و (۳) و (۴) سهرچاوه ی پتې شو، ج ۴، ص ۳۳۹ تا ۳۴۹، که به دريژي باسی ئه و ه فداننه کراوه.

شایانی باسیشه که زۆریه‌ی هه‌ره‌زۆری ئه‌و وه‌فدانه‌ی هاتنه‌ی لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ
مسوڵمان بوون، ته‌نیا وه‌فدی (مسيلمۃ الکذاب) مسوڵمان نه‌بوون، ئه‌مه‌ش ئه‌و
ده‌گه‌یه‌نی، که ئه‌و وه‌فدانه‌ی هه‌یج فشارو زۆریکیان له‌سه‌ر نه‌بووه‌ له‌ وه‌رگرتنی دینداو
ئه‌وانه‌ی مسوڵمان بوون، به‌ په‌زامه‌ندیی و ویستی خۆیان مسوڵمان بوون و ئه‌وی
نه‌شیویستی موسلمان بی، ئازادانه‌ گه‌راوته‌وه‌ شوینی خۆی.

دهرکه وتنی (مسيلمۃ الکذاب) له (يمامة) و (الأسود العنسي) له (صنعاء):

له کوټايی سالی دهیه می کوچیدا دوو کهس پهیدا دهبن، که له نیو خه لکدا لافی پیغه مبهرايه تی لی ددهنو بانگه شهی پیغه مبهرايه تی دهکهن، یه کیان له یه مامه که (مسيلمۃ الکذاب) ه، که (مسيلمۃ بن ثمامة بن کبير بن حبيب بن الحرث) ه، له (بني حنیفة) یه، وه پیغه مبهرايه صلی الله علیه و آله ناوی (الکذاب) ی به سه ردا بریوه، دووه میشان (الأسود العنسي) یه له (صنعاء) له یه مهن.

(ابن هشام)^(۱) هیټاوییه تی ده لی: (مسيلمۃ) نامه یه ک بو پیغه مبهرايه صلی الله علیه و آله ده نووسی که شه مه دهقی نامه که یه تی: {من مسيلمۃ رسول الله الى محمد رسول الله، سلام عليك، أما بعد، فأني أشركت في الأمر معك، وإن لنا نصف الأرض ولقریش نصف الأرض، ولكن قریش قوم يعتدون}، واته: {له (مسيلمۃ) ره وانه کراوی خواوه بو موحه ممه د ره وانه کراوی خوا، سه لامت لی بی - أما بعد - شه مه من لهو ئیشه ی توډا به شدارکرام نیوه ی سه رزه ی بو ئیمه و نیوه شی بو قورپه شی، به لام قورپه شی قهومی که ده ستریزیی ده کهن}، پیغه مبهرايه صلی الله علیه و آله بهم شیویه وه لامی ده داته وه:

{بسم الله الرحمن الرحيم، من محمد رسول الله إلى مسيلمۃ الکذاب السلام على من اتبع الهدى أما بعد، فإن الأرض لله يورثها من يشاء من عباده والمآب للمؤمنين}، واته: {به ناوی خوا ی به به زهی به خشنده، له (محمد) ره وانه کراوی خواوه بو (مسيلمۃ) ی دروزن، سه لام لهو که سه بی، که به دوا ی پینمایي خوا ده که وی - أما بعد - زه وی هی خوا یه دهیکا به میراتی هه رکه سی که له به نده کانی که بیه وی، وه سه ره نجامیش بو پاریزکارانه}، دیاره شه وه ی که پیغه مبهرايه صلی الله علیه و آله فهرمووی شه هاته دی و سه ره نجم (موحه ممه دی راستگو) سه رکه وت و (موسه یله مه ی دروزن) و هاووینه کانی تی شکان و ریسوا بوون.

ناردنى چەند نوڭنەرىك بۇ تىگەياندننى خەلكى:

دوای ئەوھى وەفدى ھۆزو ناوچەكان پەيتا پەيتا ھاتنە لای پېغەمبەر ﷺ لە مەدينە بۇ مسوئمانبوون و شارەزابوون لە ئىسلام و دەولەتى ئىسلامى فراوان بوو، وە پەيام و بانگەوازی ئىسلام پەرەى سەند، پېغەمبەر ﷺ چەند كەسىكى شارەزای لە ھاوہلانى نارد بۇ چەند ناوچەيەك، بۇ تىگەياندن و پىگەياندنن لەوانە:

أ- ناردنى (خالد بن الوليد) بۇ لای (بنی الحارث بن كعب) كە لە (نجران) دادەنيشت، كە لە مانگى (ربيع الثاني) سالى دەيەمى كۆچى دابوو، تاكو بانگيان بكات بۇ ئىسلام، پيش ئەوھى جەنگيان لەگەلدا بكات، وە دوای ئەوھى بانگەيشتنى كردن مسوئمان بوون و ماوہيەك (خالد) لە نپوياندا مايەوھو ئىسلامى تىگەياندن، دوایی پېغەمبەر ﷺ ناگادار كردهو بە مسوئمانبوونيان، وە دوای گەرانەوھى (خالد) پېغەمبەر ﷺ (عمرو بن حزم)ى بۇ ناردن بۆئەوھى شارەزايان بكات لە ئىسلام^(۱).

ب- ناردنى (معاذ بن جبل) بۇ يەمەن، وەك ئەمىرو قازى و تىگەيەنەريان لە دين و كۆكەرەوھى زەكات لەوئى، كە ھاوہليكى بەرپىزو زاناو تىگەيشتوو بوو بە ھەرام و ھەلال، وە لەكاتى بەرپىكردنيدا پېغەمبەر ﷺ چەند نامۆزگاريى و رېنمونىيەكى كرد، كە چۆن تەعامول بكات لەگەل خەلكى يەمەن و چۆن بانگەواز بۇ ئىسلام بكات، وە تىي گەياند كە پيشەكى عەقىدەيان تىگەيەنە،

پاشان عيبادت، وه پله پله یی له مسولمانبونیاڼدا رډچاو بکات، وهک (بخاري)^(۱) گټراو یه ته وه.

ج- ناردنی (أبو موسی الأشعري) بویه مهن، پیغه مبر صلى الله عليه وسلم تهویشی هر نارد بوی لایه که ی دی که ی مهن و تاموژگاری و تهویشی کرد، بویه وهی له گهل (معاذ) دا بتوانن نرکی بانگه وازی کردنه که یان به باشی نه نجام بدهن و بهرهمی هه بی، پیی گوتن: {يَسْرًا وَلَا تُعْصِرًا، وَيَسْرًا وَلَا تُنْفِرًا، وَتَطَاوَعًا} رواه البخاري^(۲)، واته: دینداریی ئاسان بکهن و وهزه همتی مه خهن، وه دلئ خه لک خو شبکه ن و مه یانسله می ننه وه، وه پیکه وه هاوکار بن.

(۱) بروانه: (صحيح البخاري): ۴۳۴۷.

(۲) صحيح البخاري: ۴۳۴۴ و ۴۳۴۵.

(حجة الوداع) حه‌جی مائناوايی

پيغهمبر ﷺ له‌ژيانيدا يه‌ك جار حه‌جی كړدوه، وه له حه‌ج‌كه‌يدا ئاماژه‌ی به‌وه كړدوه، كه ئه‌وه دواجاره مسولمانان به‌و شي‌وه گشتيه بيني‌و فهرموويه‌تی: **{أَيُّهَا النَّاسُ اسْمِعُوا قَوْلِي، فَإِنِّي لَا أُدْرِي لَعَلِّي لَا أَلْقَاكُمْ بَعْدَ عَامِي هَذَا بِهَذَا الْمَوْقِفِ أَبَدًا}**^(۱)، واته: نه‌ی خه‌لكينه! گوي‌تان له قسم بي، چونكه من نازانم ږه‌نگه دواي ئه‌م ساله‌م هه‌رگيز له‌م شوينه پي‌تان نه‌گه‌مه‌وه... وه كوتا حه‌جيشی بوو.

(ابن هشام)^(۲) ده‌لې: پينج شه‌و مابون له مانگي (ذو القعدة) له سالي (ده‌يه‌م) ى كوجيدا پيغهمبر ﷺ له مه‌دينه‌وه به‌مه‌به‌ستي (حج) كردن به‌ره‌و مه‌ككه به‌ري‌كه‌وت و له‌كاتي وتاري (حجة الوداع) دا زياتر له سه‌د هه‌زار مسولمانې له خزمه‌تدا بوون له پياو و ئافره‌ت، دواي ئه‌وه‌ی كه ده‌گه‌نه مه‌ككه و پيغهمبر ﷺ حج ده‌كات، به‌مه‌به‌ستي شاره‌زابوون و تيگه‌ياندنې مسولمانان له چو‌نيه‌تي حه‌ج‌كردن، چهند جار له مسولمانان دووباره ده‌كات‌ه‌وه و پي‌يان ده‌لې: **{لَتَأْخُذُوا مَنَاسِكُمْ، فَإِنِّي لَا أُدْرِي لَعَلِّي لَا أَحْجُ بَعْدَ حَجَّتِي هَذِهِ}** رواه مسلم^(۳)، واته: خواپه‌رستيه‌كاني حه‌ج و عومره‌تانم لي‌وه‌ري‌گرن، چونكه من نازانم ږه‌نگه پاش ئه‌م حه‌جه‌م هيچ حه‌جی دي‌كه نه‌كه‌م، ئنجا پيغهمبر ﷺ حه‌جيك به‌و شي‌ويه، كه خوا پيويستي كړدوه و به‌ ري‌ك و پيكي به‌ مسولمانان ده‌كات و وتاريكي زور گرنگو مي‌ژوو‌بيدا، كه كومه‌ليك هيلې گشتي و بنه‌ماي گرنگو و گه‌وره‌ی ئيسلامه‌تيي تي‌دا خستنه‌ږوو.

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۳۵۳).

(۲) سه‌رچاوه‌ی پيشو، ج ۴، ص (۳۵۱).

(۳) صحيح مسلم: ۳۱۲۴.

وتاره گرنگ و میژووییه که ی پیغه مبه ر ﷺ له حه جی مالئوا اییدا

جا ئیمه سه ره تا ده قی^(۱) وتاره که دینین، پاشان تهرجه مه ی ده که یین:

ایها الناس!

اسمعوا قولي، فاني لا أدري لعلِّي لا ألقاكم بعد عامي هذا بهذا الموقف
أبدأ، أيها الناس ان دماءكم وأموالكم عليكم حرام الى أن تلقوا ربكم
كحرمَةِ يومكم هذا وكحرمة شهركم هذا، وإنكم ستلقون ربكم فيسألکم عن
أعمالکم وقد بلغت، فَمَنْ كَانَتْ عِنْدَهُ أَمَانَةٌ فَلْيُرِثْهَا الى من أئمنه عليها،
وإنَّ كُلَّ رِبَاٍّ مَوْضُوعٌ، ولكن لکم رؤس أموالکم لا تظلمون ولا تظلمون، قضی
الله أنه لا ربا، وأن ربا عباس بن عبدالمطلب موضوعٌ كله، وأن كل دم كان
في الجاهلية موضوع، وإن أول دماءکم أضغ: دم ابن ربيعة بن الحارث بن
عبدالمطلب، وكان مُسْعَرَضاً في بني لُثٍّ فَقَتَلْتَهُ هَلِيلٌ فهو أول ما
أبدأ به من دماء الجاهلية.

أما بعد أيها الناس!

فإن الشيطان قد يئس من أن يُعبدَ بارحکم هذه أبدأ ولكنه إن يُطْعَ
فيما سوى ذلك فقد رَضِيَ به مِنَّا تحقرون من أعمالکم، فاحذروه على
دينکم.

(۱) پروانه: (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۳۵۳-۳۵۴)، وه پروانه، صحيح مسلم: ۱۲۱۸،
هروه ها (الطبري) ده قی نهم وتاره ی هیتاوه، (تاریخ الامم والملوک)، ج ۲، ص (۴۷۵).

أيها الناس!

إِنَّ النَّسِيَّ زِيَادَةً مِنَ الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يَجْلُوثُهُ عَاماً، وَيُحَرِّمُونَهُ عَاماً لِيُؤَاطِثُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ، فَيُحِلُُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَيُحَرِّمُوا مَا أَحَلَّ اللَّهُ، وَإِنَّ الزَّمَانَ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَإِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهراً مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ، ثَلَاثَةٌ مُتَوَالِيَةٌ وَرَجَبُ مُضَرَ الَّذِي بَيْنَ جَمَادِي وَشَعْبَانَ.

أما بعد أيها الناس!

فَإِنَّ لَكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ حَقّاً وَلَهُنَّ عَلَيْكُمْ حَقّاً، لَكُمْ عَلَيْهِنَّ أَنْ لَا يُؤْطِثْنَ فَرْشَكُمْ أَحداً تَكْرَهُونَهُ، وَعَلَيْهِنَّ أَنْ لَا يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ، فَإِنْ فَعَلْنَ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذِنَ لَكُمْ أَنْ تَهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ، وَتَضْرِبُوهُنَّ ضَرْباً غَيْرَ مُبْرِحٍ، فَإِنْ اتَّهَنَ فَلَهُنَّ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ، اسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْراً، فَإِنَّهُنَّ عِنْدَكُمْ عَوَانٌ لَا يَمْلِكْنَ لِأَنْفُسِهِنَّ شَيْئاً وَالْأَكْمَرُ إِذَا أَخَذَتْ مَوْهَنٌ بِأَمَانَةِ اللَّهِ وَاسْتَخْلَلْتُمْ فِرَاجَهُنَّ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ.

فاعقلوا يا أيها الناس قولي، فإني قد بلغتُ، وقد تركتُ فيكم ما إن اعتصمتم به فلن تضلوا أبداً أمراً بيناً: كتاب الله وسنة نبيه.

أيها الناس!

اسمعوا قولي واعقلوه يَعْلَمَنَّ أَنَّ كُلَّ مُسْلِمٍ أَخٌ لِلْمُسْلِمِ، وَأَنَّ الْمُسْلِمِينَ إِخْوَةٌ، فَلَا يَحِلُّ لِأَمْرِيءٍ مُسْلِمٍ مِنْ أَخِيهِ إِلَّا مَا أَعْطَاهُ عَنْ طَيْبِ نَفْسٍ مِنْهُ، فَلَا تَظْلَمَنَّ أَنْفُسَكُمْ، اللَّهُمَّ هَلْ بَلَغْتُ؟

قال ابن اسحاق (فذكر لي أن الناس قالوا: اللَّهُمَّ نَعَمْ، فقال رسول الله ﷺ: اللَّهُمَّ أَشْهَدُ).

واته: ئه ی خه لکینه! قسه کانم بیست، چونکه نازام پهنګه پاش ئه م سائهم هه رګیز
له م شوینه (عه رفات) پیتان نه گه مه وه!

هو خه لکینه!

بیګومان خو پیتان و سامانتان لیتان قه ده غه یه، هه تا ده گه نه په روه ردگارتان، وه
قه ده غه بوونی نه مړژده تان و قه ده غه بوونی ئه م مانګه تان، بیګومان ئیوه ده گه نه
په روه ردگارتان، له باره ی کرده وه کاتنه وه لیتان ده پرسې، جا ئه وه پیم راګه یانندن:
هه رکه سیګ سپارده یه کی له لایه با بیداته وه ده ست ئه و که سه ی که پی سپارده وه.

وه هه موو سوود (ریبا) یه لک لبراهه، به لام سه رمایه کانتان هی خوتانن، نه سته م
بکه ن و نه سته متان لیبکړئ، خوا بریاری داوه که سوود خوړی نه میښئ، وه سوودی
عه به باسی کورې عه بدولموتته لیب هه مووی لبراهه، وه هه ر خوینیکی پوژګاری
نه فامیټی لبراهه، وه یه که مین که له خوینه کانتان لایده به م: خوینی کورې ره بیعه ی
کورې عه بدولموتته لیب که له هوژی (بني لیث) به دایه ن درابوو هوژی (هذیل)
کوشتی، ئه وه یه که مین خوینی سه رده می نه فامیټیه که لییه وه ده ست پیده که م! ئنجا
دوایی ئه ی خه لکینه! به راستی شه یطان بی هیوابوه که هه رګیز له م سه رزه مینه تاندا
په رستړئ، به لام به وه راژی ده بی که له شتی دیکه دا به قسه ی بکړئ، ئه و کرده وه
خراپانه تان که به که میان ده گرن، جا له باره ی ثایینتانه وه لی وریابن!

هو خه لکینه!

بیګومان دواختنی مانګه جه نگ تیډا حه رام کراوه کان و ده ستکاری کردنیان
کوفریکی زیاده یه که کافره کانی پی گومرا ده بن که سائیک حه لائی ده که ن و سائیک
قه ده غه ی ده که ن، تاکو بکه ویته بهر ئه و مانګه خوا حه رامی کرده و سه ره نجام ئه وه ی
خوا قه ده غه ی کرده و حه لائی بکه ن و ئه وه ی خوا حه لائی کرده و قه ده غه ی بکه ن، وه
پوژګار (سال و مانګه کان) گه پراوه ته وه سه ر ئه و حه لاته ئاساییه ی که خوا
ئاسمانه کان و زه وی تیډا هیټاونه دی، وه ژماره ی مانګه کان له لای خوا (دوازه

مانگن) چواریان حەرمان، (واته: جهنگ تیدا کردیان قهدهغیه) سییان له‌دوای یه‌کن (محرم، صفر، ربیع الاول) وه (رجب)ی (مُضَر)، که ده‌که‌وێته نیوان (جمادی)و (شعبان)ه‌وه.

ئنجا دوایی، هو خه‌لکینه!

بیگومان مافتان به‌سه‌ر ژنه‌کانتانه‌وه هه‌یه‌و ئه‌وانیش مافیان له‌سه‌رتانه: مافتان له‌سه‌ریانه که هیچ که‌س فه‌رمووی ماله‌وه‌و سه‌رجیگاتان نه‌که‌ن که حه‌ز به‌چاره‌ی نه‌که‌ن، وه له‌سه‌ریان پیویسته که کاری ناقولای ناشکرا (واته: سه‌رپیچی می‌رد) نه‌که‌ن، وه ئه‌گه‌ر کردیان ئه‌وه خوا مۆله‌تی داو (پاش نامۆژگاریی کردن و بئ سوود بوونی) که واز له‌سه‌ر جیگیان به‌ینن (ئه‌گه‌ر ئه‌میش دادی نه‌دا) به‌ لێدانیکی ناره‌حه‌ت نه‌که‌رو بریندارنه‌که‌ر لێیان به‌دن، جا ئه‌گه‌ر وازیان له‌ یاخیبوون هینا، ئه‌وه مافیانه که بژیوو پۆشاکیی باوو په‌سندیان بۆداین بکری.

وه له‌گه‌ل ژناندا باش بن چونکه له‌به‌رده‌ستان دیلن و هیچیان پیناکری (واته: ژنان مل به‌مله‌یان له‌گه‌ل پیاوان پیناکری) وه ئیوه وه‌ك سپارده‌ی خوا ئه‌وانتان هیناوه وه به‌ وشه‌کانی خوا داوینیاتان هه‌ل‌ل کردوون.

خه‌لکینه له‌ قسه‌کانم تی‌بگه‌ن!

ئه‌وه پیم راگه‌یاندن، وه شتی‌کم له‌نی‌ودا جیه‌ه‌شتوون که ئه‌گه‌ر ده‌ستی پی‌بگرن هه‌رگیز ون نابن، شتی‌کی روونه: کتییی خواو ری‌بازی پی‌عه‌مبه‌ره‌که‌ی!

هو خه‌لکینه!

قسه‌کانم بی‌ستن لێیان تی‌بگه‌ن! بزنان، که هه‌موو مسوولمانیک برای مسوولمانه، وه مسوولمانان بران، (وه ئافره‌تان خوشکن و پیاوان و ئافره‌تان خوشک و بران).

جا مسوولمان هیچ شتی‌کی برایه‌که‌ی بۆ ره‌وا نیه (مال و سامان) مه‌گه‌ر به‌ره‌زامه‌ندیی خو‌ی بیدات، ده‌جا سته‌م له‌خۆتان مه‌که‌ن، ئه‌ی خوایه: ئایا گه‌یاندم؟!

(ابن اسحاق) گوئویه‌تی: بۆم باسکراوه، که خه‌لکه که گوئیانه: ئه‌ی خواجه! به‌لّی (گه‌یاندی)، پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فهرمووی: ئه‌ی خواجه شایه‌د به!

هه‌روه‌ها (مسلم)^(۱) هیناویه‌تی، که پیغه‌مبه‌ر ﷺ له کۆتایی وتاره‌که‌یدا فهرموویه‌تی: **{وَأَنْتُمْ تَسْأَلُونَنِي، فَمَا أَنْتُمْ قَاتِلُونَ؟ قَالُوا: نَشْهَدُ أَنَّكَ بَلَّغْتَ وَأَذَيْتَ وَكُفَّحْتَ، فَقَالَ بِأَضْبَعِ السَّبَابَةِ يَرْفَعُهَا إِلَى السَّمَاءِ وَيُنْكِثُهَا إِلَى النَّاسِ اللَّهُمَّ اشْهَد! اللَّهُمَّ اشْهَد! ثَلَاثَ مَرَّاتٍ}**، واته: جا ئیوه‌ش له‌باره‌ی منه‌وه لی‌تان ده‌پرسری، ئایا چی ده‌لّین؟!

گوئیان: شایه‌دی ده‌ده‌ین، که گه‌یاندووته‌و ئه‌نجامت داوه‌و دئسۆزیت نواندوه، ئه‌ویش پاش ئه‌وه‌ی سێ که‌ره‌تان په‌نجه‌ی شایه‌دمانی به‌ره‌و ئاسمان به‌رزکرده‌وه‌و، ئاماژه‌ی به‌ره‌و لای خه‌لکه که پیکردو، فهرمووی: ئه‌ی خواجه شایه‌د به! ئه‌ی خواجه شایه‌د به!

شایانی باسیشه، که ئه‌م رسته قورئانییه‌ش هه‌ر له‌هه‌مان ئه‌و پۆژو کات و سات و شوینه‌دا هاتۆته‌ خوارێ، که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئه‌و وتاره گرنگ و گشتگیره‌ی تیدا داوه.

﴿... أَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا...﴾ المائدة، واته: ئه‌م‌ڕۆ ئاینه‌که‌تانم بۆ ته‌واوکردن و چاکه‌ی خۆم له‌سه‌رتان ته‌واو کرد، وه ئیسلام به‌ به‌رنامه‌ بۆ‌تان په‌سندکرد.

وه له‌مباره‌شه‌وه کۆمه‌لێک فهرمووده هه‌ن، که ئه‌مه‌ یه‌کیکیانه:

(جاء رجلٌ من اليهود الى عمر بن خطاب، فقال: يا امير المؤمنين! انكم تقرؤن آيةً في كتابكم لو علينا معشر اليهود نزلت، لأتخذنا ذلك اليوم عيداً، قال: وأي آية؟ قال: قوله: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي﴾ فقال عمر: والله إني لأعلم اليوم الذي نزلت على رسول الله ﷺ والساعة التي نزلت فيها على رسول الله ﷺ: عَشِيَّةُ عَرَفَةَ، في يوم الجمعة) رواه أحمد والبخاري ومسلم وغيرهم^(۱)، واته: پياوړىكى جووله كه هاته لای عومه رى كورې خه تتاب، گوتى، نهى نه مېرى بروداران! ئيوه نايه تيك له كتيبه كه تاندا ده خویننه وه، كه نه گهر بؤ سهر ئيمه ي كومه ئى جووله كه هاتبايه خوار نهو روزه مان ده كرده جه زن، گوتى: كام نايه ت؟! گوتى: نه وه كه ده لى: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي...﴾ نه ویش گوتى: به خوا من ده زانم له چ رۆژيك دابه زيه سهر پيغه مبه رى خوا ﷺ، وه له چ سه عاتيكدا دابه زيه سهر پيغه مبه رى خوا ﷺ: ئيواره ي رۆژى عه ربه فه له رۆژى جومعه دا.

پيويسته نه وه ش بگوتړى، كه هه نديك له شاره زايانى هاوه لان له م رسته قورثانيه وه نزيك بوننه وه ي كاتى مردنى پيغه مبه ر ﷺ حالى بونه، چونكه مادام ئاين و به رنامه و په يامى خوا ته واو بووبى، دياره كارو نه ركي پيغه مبه ريش ته واو بووه و به كوتا هاتوه.

(۱) صحيح البخاري: ۴۶۰۶، وه: (المصباح المنير...)، ص(۳۵۴).

ناردنی سوپایه ك به فەرماندهیه تی ئوسامه ی كوری زهید بهرو
فهلهستین^(۱):

پیغمبر ﷺ پاش گهړانه وهی له سه فهری حه جی مائلاوایی پاش ماوه ی مانگی
(ذي الحجة ومحرم وصفر) له مه دینه بوو، وه خه لکی ئاگادار کرده وه که بهرو شام
خویان ناماده بکن، نهو بوو سوپایه کی پیکهیناو (أسامة بن زيد بن حارث) ی
کرده فەرمانده ی، که نهو کاته گه نجیکی هه ژده تا بیست سالی بوو، وه فەرمانی
پیکرد، که بچیته سنووره کانی (البلقاء) و (الداروم) له سهر زه مینی فهله سطین.

شایانی باسیشه که پاش ناماده کردنی نهو سوپایه پیغمبره ی خوا ﷺ ده که ویته
نه خوشی مهر گوه، بویه سوپایه که هر له قهراغ شاری مه دینه ده میننه وه، به لام
پاش کوچی دوايي پیغمبره ی خوا ﷺ وه لېژیرانی (أبو بكر الصديق) - خوا لی
رازی بی-، به یه که مین خه لیفه ی پیغمبره ی، هه رچه نده زوریك له مسولمانان رایان
له سهر نابي، به لام نه بوو به کر نهو سوپایه به ری ده کات بو شوینی دیاریکراوو، دوايش
ده رده که وئ که چوونی نهو سوپایه لهو کاته ناسکه دا بهرو سهر زه مینی روم چهند
حیکمه ت و نامانجی پیکاره، گه وړه ترینیان نهو بوو، که دوزمنانی له بوسه دای
مسولمانان، بزائن که مسولمانان به هو ی مردنی پیغمبره که یانه وه نه که هر بیه یز
نه بوون هی ته ماع تی کران نین، به لکو زوریش به هیزو پیزن و ده توانن له دهره وه ی
سنووری ده و له ته که شیان چالاکی سهر بازیی نه نجام بدهن!

نه خوشي پيغه مېر ﷺ و دوا هه فته ي کړچي دوايي تيدا کردني

به پي نوه دهرده كه وي، كه نه خوشي به كه ي پيغه مېر ﷺ يه كه هه فته ي خياندوه، چونكه دووشه مې مانگي (ربيع الاول) ي سالي (يازده) ي كړچي نه خوش كه وتوه بو دووشه مې دواتر - ياني دواي يه كه هه فته - پيغه مېر ﷺ كړچي دوايي كردوه.

جا نيمه هه ولده دين له چهند برگه يه كدا به كورتي باسي نه خوشي به كه ي و چهند فهرمايشتيك كه له وكاته دا فهرموني و، چوني ته و وفات كردنه كه شي بكه ين:

يه كه م: وهك (ابن هشام) ^(۱) باسي كردوه: (أبو مويهبة)، كه يه كي كه له و كولا نه ي، كه پيغه مېر ﷺ نازادي كردوه، وه عهره ب پي ده لين (مولى) ده گير پته وه و ده لئ: پيغه مېر ﷺ له نيوه ي شه ويډا له دواي ناردم و له گهل خوي بر دم بو گورستاني (بقيع الغرقد)، كه له ته نيشت مزگه وتي پيغه مېر، زور بويان پارايه وه و دواي ليبور دني بو له خوا كردن، دوايي گه رايه وه مالى، وه بو به يانيه كه ي نه خوش كه وت.

دووه م: (عائشة) خوا لي رازي بي ده گير پته وه، ده لئ ^(۲): له و شه وه ي، كه پيغه مېر ﷺ چوو بو گورستاني (بقيع) و هاته وه، كه به يانيه كه ي بينيم، گوتم: ((وا راساه))، واته: ناي سهرم ديشي!

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۳۷۸، ۳۷۹).

(۲) سهرچاوه ي پيشو، ج ۴، ص (۳۷۹).

ئەویش فەرمووی: **{بَلْ أَنَا وَاللَّهُ بِأَعْيُنِنَا}**، واتە: بەئێکۆ من بە خوا ئەو عایشە سەرم دیشی، ئیدی هەر ئەو نەخۆشییە بوو کە بەهۆیەو وەفاتی کرد. دیارە پیغەمبەر ﷺ هەر شەو لەلای یەکیەک ئە خێزانەکانی بوو و دادگەرییەکی تەواوی ئە بەیندا کردوون، ئەو دادگەرییەکی کە بە ئینسان دەکری، بەلام ئەکاتیکیدا، کە نەخۆش کەوت و نەخۆشییەکی قورستر بوو، وەک عایشە -رەزای خۆی لیبی- دەئی: ئەوکات ئە مائی (میمونە) بوو -رەزای خۆی لیبی-، پیغەمبەر ﷺ هەموو خێزانەکانی بانگ کردن و داوی لیکردن، کە مۆلەتی بدن، کە ئە ژووڕەکی مندا خزمەتی بکری وەک نەخۆشی، ئەوانیش ئیزنیاندا^(۱)، بیگومان عایشە تەمەنی کەمتر بوو و چاکتر توانیویەتی خزمەتی بکاو بەسەری رابگات، ئەوانەیە هەر لەبەرئەو بووبی داوی کردووە بە نەخۆشی ئە مائی ئەو بی.

سەرەم: کاتیەک کە پیغەمبەر ﷺ نەخۆشییەکی زۆر توندبوو فەرمووی: ئاوی حەوت کوندە کە ئە چەند بیری جیا جیا هەلەنجرابن، بێن و پێمدا بکەن (عائشە) دەئی: داوی ئەوەی کە ئەو ئاوانەمان بۆ تیکەل کردو ئە (سەرشۆرک) یکدا ئاوەکەمان پێدا کرد، پیغەمبەر ﷺ تەندروستی چاکتر بوو^(۲)، وە هەرکام ئە (مسلم) و (ابن هشام) هیئاویانە کە^(۳): رۆژێکیان پیغەمبەر ﷺ ئە نەخۆشییەکییدا چۆ سەر مینبەر و دانیش، یەکەم شت کە گوتی، ئەو بوو کە دووعای بۆ بەشداربوانی غەزای ئوحد کردو داوی لیخۆشبوونی بۆ ئە خوا کردن، دواوی فەرمووی: بەندەیک ئە بەندەکانی خوا، ئەلایەن خواوە سەرپشک کراوە ئەنیوان دنیاو گەشتن بەخۆیدا، ئەو بەندەپەش گەشتن بەخۆی هەلبژاردووە، (أبو

(۱) صحیح البخاری: ۴۴۴۲، و مسلم: ۹۳۷.

(۲) صحیح البخاری: ۴۴۴۲.

(۳) (السيرة النبوية...)، ج ۴، ص (۳۸۴)، و: (صحیح مسلم): ۶۱۲۰.

بکر) لهو قسه یه گه یشته و زانی مه به سته و ه فاتې خو یه تی و گریا، وه پیغه مبه ر به و یو نه یه وه ده ر باره ی (أبو بکر)، وهك (ابن هشام) هی ناویه تی، که پیغه مبه ر ﷺ ف ه ر موویه تی: لا أعلم أحداً كان أفضل في الصحبة عندي يداً منه، وه مسلم هی ناویه تی، که ده ف ه ر مووی: {إِنَّ أَمَّنَ النَّاسَ عَلَيَّ فِي مَالِهِ وَصَحْبِهِ أَبُو بَكْرٍ} رواه مسلم^(۱)

پیغه مبه ر ﷺ ر و ژانی پشوو، که نه یه ده توانی بچې پش نو یژی ب و خه لك بکات ف ه ر مووی: به (أبو بکر) بلین با نو یژ ب و خه لكی بکات، {مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيَصِلْ بِالنَّاسِ} رواه مسلم^(۲).

عائشه ده لی: منیش پیم گوت: ئه ی پیغه مبه ر خوا! (أبو بکر) ئینسان یکی دل نه ر م و دل ناسکه و ده نگی نزمه و، که قورئان ده خو ینی زور ده گریی، به لام پیغه مبه ر دیسان ف ه ر مووی: پیی بلین نو یژیان ب و بکات.

ر و ژی دوو شه مبه و له دواړ و ژی نه خو ش یه که ی پیغه مبه ر دا ﷺ، له کاتی نو یژی به یانیدا، که (أبو بکر) پش نو یژی ب و مسو لمانان ده کرد، له و کاته دا پیغه مبه ر ﷺ هاته ژووری مزگه وت و خه لکه که، که زانیان، دلخو ش بوون و خر و شان، (أبو بکر) یش کشایه وه، ئنجا پیغه مبه ر ﷺ چوه لای نه بو به کرو به دانیشته وه نو یژی دابه ست و پش نو یژی ب و کردن و نه بو به کرو به پیوه ئیقتیدای به نو یژی پیغه مبه ر ﷺ کرد و مسو لمانانیش ئیقتیدایان به نو یژی نه بو به کرو کرد^(۳).

چواړه م: یه کیکی دیکه له و شتانه ی که (ابن هشام) هی ناویه تی نه وه یه، که: پیغه مبه ر ﷺ له کاتی نه خو ش یه که یدا له سه ر مینه ر سه باره ت به ف ه ر مانده یی (أسامة) قسه ی کرده و، دوا ی نه وه ی که بیستویه تی هی ندیک گوتوویانه: ته مه نی

(۱) (السيرة النبوية..)، ج ۴، ص (۳۸۴)، وه: (صحيح مسلم): ۶۱۲۰.

(۲) صحيح مسلم: ۹۳۹.

(۳) (صحيح البخاري): ۷۱۳، وه: (صحيح مسلم): ۹۴۲ و ۹۴۳.

كەمەو كراوەتە فەرماندەى لەشكرىك، كە زۆر لە ھاوەلانى كۆچكەرى پېشىنى تىدان، لەوبارەو فەرموویەتى: ئەگەر پەخەنە لە فەرماندەى (أسامة) بگرن، پەخەنتان لە فەرماندەى بابېشى گرت، بەلام (أسامة)ش شايسەتەىو بابېشى شايسەتەو، دواى ئەو جەشەكە بەرپەكەوت و پىي گرتەبەر، تا گەيشە (جرف) لەوى مانەو و چاوەروانى ئەنجامى نەخوشى پېغەمبەريان دەکرد^(۱).

پېنجەم: پېغەمبەر ﷺ لەكاتى نەخوشى سەرەمەرگىداو لەو پۆژەدا، كە داواى لىبوردنى بۆ ھاوەلانى ئوحدو كرد، ئامۆژگارىي ھاوەلە كۆچكەرەكانى كرد دەربارەى پشتىوانان و فەرمووى: ئەوانە پشتىوانى من بوون و پشتگىرى منيان كەردو، ئاگاتان لىيان بى، پاداشتى چاكەكانيان بەچاكە بدەنەو، وە لە كەم و كورپىيەكانيان ببوون، ئەوان جىي متمانەو نەينى من بوون، وەك (بخاري) هیناویەتى: {...أوصيكم بالانصار فانهم كرهي وعيي}^(۲).

شەشم: (جابر بن عبدالله) - خوا لىي پازى بى - دەلى: سى پۆژ پېش كۆچى دواى پېغەمبەر ﷺ لىم دەبىست دەیفەرمو: ((لا يموتن أحدكم إلا وهو يحسن بالله الظن))^(۳)، واتە: با يەكەكتان نەمرى مەگەر گومانى بەرانبەر بە خوا چاك بى، بەلى يەكەك لە سىفەتەكانى ئىنسانى مسولمان ئەو، كە لەكاتى سەرەمەرگدا گومانى چاك بى بەخوا، وە ئومىدى بەهیزى بەخوا كە خوا لىي خوش دەبى، نەك گومانى خراب بى و بى ئومىدى.

هەوتەم: (عائشة) دەگىزىتەو، كە پېغەمبەر ﷺ لەكاتى نەخوشىيەكەيداو چەند پۆژىك پېش وەفاتى فەرمووى: {قاتل الله اليهود اتخلوا قبور أنبيائهم

(۱) (السيرة النبوية...)، ج ۴، ص (۳۸۴).

(۲) (صحيح البخاري): ۳۷۹۹.

(۳) (صحيح مسلم): ۷۱۵۸.

مساجد {^(۱)، واتە: خوا جوولەكەكان لەبەين بەرئى و بىيانكوژئى، گۆرى پيغەمبەرەكانيان كرده مزگەوت، لە رىوايەتلىكى ديدا هاتو: كە (عائشە) -خوا لىيى رازى بى- گوتويەتى: **{حذرا أن يفعلوه}**، واتە: وەكو ترس دانە بەر مسوئلمانان بۆئەوئى ئەوانىش وانەكەن، يانى مسوئلمانانىش گۆرى پيغەمبەر ﷺ غەيرى ویش نەكەنە مزگەوت، ياخود رووى تىنەكەن، يان لىيى نەپارپنەو، وە خۆيان تووشى كوفرو شىرك نەكەن، چونكە ھەموو ژيانى پيغەمبەر ﷺ ئەوئەبوو، كە خەلىكى بانگ كرده بۆ خوا بەيەكگرتن (توحيد) و ھەولئىداو خەلىكى دوور بخاتەو ئە كوفرو شىرك.

ھەشتەم: (عبداللہ بن عباس) دەگيرپتەو دەلىق: (كشَفَ رسولُ الله ﷺ السُّتْرَ وَرَأَسَهُ معصوب في مرضه الذي مات فيه، فقال: **{اللهم هل بلغت، ثلاث مرات، إنه لم يبق من مبشرات النبوة إلا الرؤيا الصالحة يراها العبد الصالح أو تری له}** {^(۲)، واتە: پيغەمبەرلىك خوا ﷺ ئە نەخوشىي مەرگىدا پەردەى لادا، كە سەرى خۆى پىچابوو، سى جاران فەرمووى: ئەى خوايە ئايا گەياندم؟ بىگومان ئە دلخۆشكەرەكانى پيغەمبەرلىكە تى بىجگە ئە خەونى باش ھىچ شتىك نەماو، كە پياوى باش خۆى دەبينىي يان پىوئە دەبينىي، كە ديارە ئەوئەش ئاگاداريىكە بۆ مسوئلمانان، كە ئە دواى وەفاتى پيغەمبەر ﷺ وەحى نامىيى و تاكە كلاًورژنەيەكمان، كە بۆ بىمىنى بەرەو خۆى پەروەردگار تەنيا خەونە، بەلام ئە گەل ئەوئەشدا خەون ناكريتە بەلگەى شەرعىي، وەك زانايان دەلىق: وە بىگومان ئەو خەونەى، كە پيغەمبەرلىك ﷺ تىدا دەبينىي، دلخۆشكەرترە، چونكە دەفەرموئ: **{من رآني في المنام فقد رآني، فأن الشيطان**

(۱) (صحيح البخاري): ۴۳۷.

(۲) صحيح مسلم: ۱۰۷۵.

لَا يَمْلِكُ بِي»^(۱)، واته: هر که سيک منی له خه ودا بينی نهوه منی بينيوه، چونکه شهيتان ناتوانی خوی بينيته سهر شیوهی من.

نؤیهم: عائشه - خوا لیبی رازی بئ - ده گیریتته وه، که پیغه مبهړ ﷺ به ماوه یه که پیش گیان درچوونی، جار جار دهستی دهخته نیو نهو ناوهی، که له ده فریکدا له پیشی بو، دوايي به دهم وچاوی خویدا دهیناو دهیغه رموو: **{لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، إِنَّ لِلْمُوتِ سَكْرَاتٍ}**، واته: بیجگه له خوا هیچ په رستراو نین، بیگومان مردن ناروخته تی هه ن.

هه روه ها عائشه له سهر گیرانه وهی قسه که یدا، که وه سفی چونیته تی گیان سپاردنی پیغه مبهړی خوی تیډا دهکات بهرده وام ده بئ و ده لئ: **{لَمْ نَصَبْ يَدَهُ فَجَعَلَ يَقُولُ: فِي الرِّفْقِ الْأَعْلَى، حَتَّى قُبِضَ وَمَا لَتْ يَدُهُ}**^(۲) رواه البخاري، واته: پاشان دهستی چه قاندو به ره و سهری به رزی کرده وه دهیغه رموو: له گه لا هاوه لانی سهره وه، هه تا گیانی کیشر او دهستی شل بوو لاربؤوه.

دیاره مبهست له (الرفیق الأعلی) فرشته کانی ناسمان، وهک روا ته تی فهرمایشته که دهیگه یه نیو زانایانیش له وباره وه یه کپران.

شایانی باسیشه که نهو رږډه ی پیغه مبهړ ﷺ گیانی موباره کی تیډا سپارد وه رږډی دووشه مه بووه، پیش نیوه رږډیه که ی، ریکه وتی: (۱۲) ی (ربیع الأول) ی سالی یازده مینی کوچی، به ران به به: (۸ / ۶ / ۶۳۲ز)، که واته ته مه نی موباره کی (۶۳) سال بوو، وهک عائشه گوتوویه تی: ((ان رسول ﷺ الله تُوفِّي وهو ابن ثلاث وستين))^(۳).

(۱) صحیح البخاري: ۶۹۹۴، و(صحیح مسلم): ۵۸۷۹.

(۲) صحیح البخاري، باب مرض النبی: ۴۴۴۹.

(۳) صحیح البخاري: ۴۴۶۶.

دهیښم: مسولمانان به بیستنی نهو هه‌واله یه کجار دلته‌نگ و نار‌ه‌حت بوونو، خنده له لیوانیان باری کردو، خه‌مو په‌ژاره‌و په‌روښو گریان جیی گرت‌ه‌وه.

عومه‌ری کورې خه‌تتاب، که نه‌وه‌ی بیست باوه‌رې نه‌کردو، گوتی: هیندیک کهس، که گومان ده‌با پیغه‌مبه‌ر ﷺ مردبې، نه‌وه وانیه، نه‌وه وک (مووسا) یه، که چل رږژ دوور که‌وت‌وت‌ه‌وه له قوم‌ه‌که‌ی و دوا‌یی که‌پراوه‌ته‌وه نیویان، سویند به خوا پیغه‌مبه‌ریش ده‌گه‌ریت‌ه‌وه ده‌ست و پیی نه‌وانه‌ش ده‌پرې، که گومانیان وابووه که مردوه (۱).

دوا‌یی که نه‌بووبه‌کر هه‌واله‌که‌ی بیست، هات بو مزگه‌وت و چو بو لای (عائشه) ی کچی، که خیزانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بوو، که چاوی به پیغه‌مبه‌ر ﷺ که‌وت، ماچی کردو گریا، دوا‌یی چو نیو خه‌لکه‌که‌و بینی عومه‌ر قسه ده‌کاو تونده، گوتی: نه‌ی عومه‌ر دانیشه، به‌لام نه‌و بی‌ده‌نگ نه‌بوو، دوا‌یی نه‌بووبه‌کر وتاریکی بو خه‌لکه‌که‌دا، سه‌ره‌تا همدو سوپاسی خوی کرد، دوا‌یی گوتی: {أما بعد: من كان منكم يعبد محمداً، فان محمداً قد مات، ومن كان يعبد الله فان الله حي لا يموت، قال الله: ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ فَلَنِ يَصُرَ اللَّهُ شَيْئاً

وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ﴾ آل عمران { (۲)، واته: ننج‌ا دوا‌یی: هه‌ر کامی‌کتان موحه‌مه‌دی ﷺ ده‌په‌رست، نه‌وه موحه‌مه‌د مردوه، هه‌ر که‌سی‌کیشان خوا ده‌په‌رستی، نه‌وه خوا زیندوویه‌و نامرئ، خوا فه‌رموویه‌تی: وه موحه‌مه‌د جگه له پیغه‌مبه‌ریک نه‌بووه، که له پیغه‌مبه‌رانی دیکه‌ش پیس وی تیپه‌رپوون، جا ثایا نه‌گه‌ر هات و مرد یان کوژرا، له‌سه‌ر پاژنه پیه‌کانتان پاشگه‌ز

(۱) (السيرة النبوية لابن هشام)، ج ۴، ص (۳۸۹).

(۲) صحيح البخاري: ۴۴۵۳-۴۴۵۴.

دېښه وه؟! وه هره که سیکیش له سهر پاژنه کانی هه لگه پتېته وه، هیچ زیان له خوا نادات، وه خوا له مه وودوا پاداشتی سوپاسگوزاران ده داته وه.

بهو شیوه یه نه بو به کر توانی هاوسه نگیی بگی پتېته وه بو عومهر و زور له هاو ده لانی بهر پز، خوا له هه موویان رازی بی، که به وه فاتی پیغه مبه ر وَعَدَ اللّٰهُ زور دلته نگو نیگه ران بوو بوون، نهو پیغه مبه ره گه وره یه که هه لېژارده ی خوا بوو بو مرؤ فایه تی و رزگار کهری خه لکی سهرزه وی بوو له طاغوت پرستی و بت و صه نه م پرستی و، خو و ره وشتی خراب و، سهرگه ردانیی و سهرجه م نه هامه تییه کانی ژیانیان، به ره و یه کتاپه رستی و سیفته ته به رزه کان و به خته وه ری دنیا و دواړو ژیان.

The banner is a horizontal strip with a light gray background and a thin orange border. In the center is a portrait of a man wearing a white turban and a light-colored shirt. Above the portrait, there is text in Pashto: "له نوره کومله/په پنه کانی" and "دین مکه مگر دیر موقع انوشه ی". Below the portrait is the website "www.alibapir.com" and the text "په پنه - کتاپ".

On the left side of the banner, there are several elements: a Facebook icon with the text "AliBapir/په پنه", a red download icon with the text "archive.org/details/@alibapir", and a section for mobile apps with the text "AliBapir" and icons for Google Play and the App Store, followed by two QR codes.

On the right side, there is a YouTube icon with the text "AliBapir/په پنه", a section for social media with icons for Telegram, WhatsApp, and Messenger, and three QR codes.

ميراثي پيغمبر ﷺ

تېره دې ته دواړي پيغمبر ﷺ له مالو سامان به جېما، واته: ميراثه كهې،
بريتي بوو له:

- (۱) ئيسترېكي سپي له گهڼ چه كه كهې.
 - (۲) پارچه زهويه كه كه كردبوي به صدهقه.
 - (۳) زريه كه، كه له رهني جووله كه كه كدا بوو له بري سي ربه (صاع) جو، وهك (بخاري)
له عائشه وه گيړاويه ته وه، كه گوتويه تي^(۱): (توفي النبي ﷺ ودرعه مرهونه
عند يهودي بثلاثين)، له ريوايه تيكي ديكه دا (بثلاثين صاعاً من شعير)^(۲).
- به پريزان!

به مجوره پيغمبره رمان موحه ممد ﷺ به يارمه تي خوا تواني له ماوه (۲۳)
سالي پيغمبره رايه تيه كهيدا په يامي خوا به ته واوي به قسه وه لويست و رفته ربه
خه لكي رابگه يه ني، هه موو ئيش و نازارو نارده تيه كه له و پيناو دا له خوې بگري و،
كومه لنيك تي بگه يه ني و پي بگه يه ني، كه بتوانن به رنامه ي خوا له نيو خويانداو له
چواړچيوه كومه لگاو ده وله تيكي ئيسلامي توكمه و پته ودا به رجه سته بكنه و پياده
بكنه و به زور شويني هم سر زه مينه ي بگه يه ني و، مروفايه تي به ره و به خته وهر ي دنيا و
قيامه ت په لكيش بكنه و له تاريخايي يه كان به ره و پروناكيي ئيسلام، ده ريانينن.
وصلي الله علي سيدنا (محمد) وآله وصحبه وسلم .

۲۰۰۶ / ۵ / ۱۶

۱۹ ربيع الثاني ۱۴۲۷

(۱) صحيح البخاري: ۴۴۶۷.

(۲) صحيح البخاري: ۲۹۱۶.

شیوه و دیمه نو
رهوشتو خه سله ته کانی
پیغه مبهری خوا ﷺ

به پیوستی ده‌زام له کۆتایی پوخته‌ی زیاننامه‌ی پیغمبرِ خدا ﷺ خاتمه‌دا
باسیکی گوشراو له باره‌ی شیوه‌ی دیمه‌نی رواله‌تیی و خو و په‌وشت و خه‌سله‌ته به‌رزو
ناوازه و شیرینه‌کانیه‌وه بنووسم، تاكو هه‌ردووك دیوی دیار و ئاشکراو، په‌نهان و
نه‌بینراوی که سایه‌تیی پیغمبرِ خدا ﷺ مان بۆ پروون و ئاشکراتر بیت.

دیاره من باسه‌که‌م بۆ چوار ته‌وه‌ره دابه‌ش ده‌که‌م: له ته‌وه‌ره‌ی یه‌که‌میان داو له‌به‌ر
تیشکی دوو ده‌قدا، که یه‌کیان له (علي بن أبي طالب) و ئه‌وی دیکه‌شیان له
(الحسن بن علي بن أبي طالب) وه گیرپاونه‌وه له‌باره‌ی وه‌سفو پێناسه‌کردنی
پیغمبرِ خدا ﷺ، به‌گشتی باسی شیوه‌ی دیمه‌ن و خو و په‌وشتی ده‌که‌ین.

وه له ته‌وه‌ره‌ی دووه‌دا چه‌ند ده‌قیکی سوننه‌ت به‌تایبه‌ت له‌باره‌ی دیمه‌ن و
شیوه‌ی پیغمبرِ خدا ﷺ دینینه‌وه.

له ته‌وه‌ره‌ی سێیه‌میشدا، له‌حه‌قده‌ خاڵ دا چه‌ند ده‌قیکی سوننه‌ت له‌باره‌ی
خوو و په‌وشت و ئاکار و خه‌سله‌ته به‌رزو په‌سندەکانیه‌وه دینینه‌وه.

وه له ته‌وه‌ره‌ی چواره‌میش دا دیسان له‌حه‌قده‌ خاڵ داو له‌به‌ر رۆشنایی چه‌ند
ده‌قیکی سوننه‌ت دا باسی هه‌ئس و کهوتی ئاسایی رۆژانه‌ی خوا ﷺ ده‌که‌ین:

ته وده ی په گهم

وه سفو پښاسه ی پیغه مبه ر صلی الله علیه و آله به گشتی
جهسته و دیمه ن، خو و وده وشتی، هه لسوکه وتی

۸ / (كَانَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ إِذَا وَصَفَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: لَمْ يَكُنْ بِالطَّوِيلِ الْمَمْعُطِ، وَلَا بِالْقَصِيرِ الْمُتَرَدِّدِ، كَانَ رُبْعَهُ مِنَ الْقَوْمِ، لَمْ يَكُنْ بِالْبَعْدِ الْقَطِطِ، وَلَا بِالسَّيْطِ، كَانَ جَعْدًا رَجُلًا، وَلَمْ يَكُنْ بِالْمَطْهَمِ، وَلَا بِالْمُكَلَّمِ، وَكَانَ فِي وَجْهِهِ تَذْوِيرٌ أَبْيَضٌ مُشْرَبٌ، أَدْعَجُ الْعَيْنَيْنِ، أَهْدَبُ الْأَشْفَارِ، جَلِيلُ الْمُشَاشِ وَالْكَتِدِ، أَجْرَدُ، ذُو مَسْرُوبَةٍ، شَتْنُ الْكُفَيْنِ وَالْقَدَمَيْنِ، إِذَا مَشَى تَقَلَّعَ كَأَنَّمَا يَنْحَطُّ فِي صَبَبٍ، وَإِذَا التَفَتَ التَفَتَ مَعًا، بَيْنَ كَتْفَيْهِ خَاتَمُ الثُّبُورِ، وَهُوَ خَاتَمُ النَّسِيْبِ، أَجْوَدُ النَّاسِ صَدْرًا، وَأَصْدَقُ النَّاسِ لَهْجَةً، وَأَلْيَنُهُمْ عَرِيكَةً، وَأَكْرَمُهُمْ عِشْرَةً، مَنْ رَأَاهُ بِبَيْهَةٍ هَابَةٍ، وَمَنْ خَالَطَهُ مَعْرِفَةً أَحَبَّهُ، يَقُولُ نَاعَتُهُ: لَمْ أَرْ قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ مِثْلَهُ ﷺ) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۳۶۳۸) وَقَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْمُتَّصِلِ.

واته: عهلی خوا لیلی رازی بی، که وه سفی پیغه مبه ری خوا صلی الله علیه و آله ده کرد
دهیگوت: بالای زور دریژ نه بوو وه کورته بالاش نه بوو، له نیو خه لکیدا میانجی و
دهسته پیاو دیار بوو، قژی سه ری نه زور لوول بوو نه زوریش نه رم بوو، به لکو له
نیوان لوولی و نه رمی دابوو، (دهم و چاوی) زور گه وده هه لاوساو نه بوو، هه وده ها
گچکه و چه ناگه و نیو چه وان لهیه که نزیکیش نه بوو، پروی مه یله و باز نه یی بوو،
سوورو سپی بوو، چاوی زور رهش بوون، برژانگی دریژ بوون، نه ندام گه وده و پته و
بوو، جهسته ی توو کاوی نه بوو، ته نیا له سه ر سینگی و خوارووی سینگی و باسک و
لاقی موو هه بوو، ده ستو پی پی پته و و به خو وده بوون، که ده رژیشت جهسته ی
به ره و پیش ده چو و ده که له لیژایی بجیته خوار، وه نه گه ر ئاوری دابایه وه هه موو
جهسته ی ده سووراند، له نیوان هه ردووک شانی موړی پیغه مبه رایه تی هه بوو، وه

ئەو کۆتایی پیغمەمبەران بوو، لە هەمووکەس سینه دەوله‌مەندتر و سەخی تر بوو،
وہ راستیتر بوو، وە تەباو گونجاوتر و بەرپێز و حورمەت‌تر بوو، هەرکەسیک کتو پر
بینیبای سامی لێدەکرد، وە هەرکەسیک ناسیبای و تیکەلێی کردبایە
خۆشیدەویست، وەسفکەری دەلێ: نەپیشی وی نەدوای وی کەسم وەک وی نەدیوە.

وەک دەبینین لەم دەقەدا عەلی کۆری ئەبی تالیب -خوای لێی رازی بێ- ئامۆزاو
زاوای پیغمەمبەری خوا، بەگشتیی وەسف و پێناسە ی پیغمەمبەری خوا کردووە،
هەم جەستە و شیوە و دیمەنی، و، هەم رەوشت و ئاکار و هەلس و کەوتی.

دیارە لە دەقی دوووەمدا، کە لە هەر کام لە حەسەن و حوسەینی کۆری عەلی خوا
لییان رازی بێ دەیهێنینه‌و، وردەکاریی و روونکردنەوی زۆر زیاتر لەبارە ی شیوە
دیمەن و هەلس و کەوت و ئاکار و رەفتار و رەوشت و خووی پیغمەمبەری خواوە ﷺ
دەبینین و دەبیستین:

٢/ (عَنْ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَأَلْتُ خَالَيَ هِنْدَ^(١) ابْنَ أَبِي
هَالَةَ، عَنِ حَلِيَّةِ^(٢) رَسُولِ اللَّهِ، وَكَانَ وَصَافًا، وَأَنَا أَرْجُو أَنْ يَصِفَ لِي مِنْهُ
شَيْئًا أَتَعَلَّقُ بِهِ ﷺ، فَقَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَخْمًا مُفَحَّمًا، يَتَلَأُلُ وَجْهُهُ تَلَأُلُ
الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، أَطْوَلَ مِنَ الْمَرْبُوعِ، وَأَقْصَرَ مِنَ الْمَشْدَبِ، عَالِي الْهَامَةِ،
رَجُلٌ الشَّعْرُ، إِنْ انْفَرَقَتْ عَقِيصَتُهُ فُرَّقَ، وَإِلَّا فَلَا يُجَاوِزُ شَعْرُهُ شَحْمَةً أُذُنِهِ إِذَا
هُوَ وَفَرُهُ، أَزْهَرَ اللَّوْنِ، وَاسِعَ الْجَبِينِ، أَزَجَّ الْحَوَاجِبِ، سَوَاعٍ فِي غَيْرِ قَرْنٍ،
بَيْنَهُمَا عِرْقٌ يَدْرُهُ الْغَضَبُ، أَفْنَى الْعَرْنَيْنِ، لَهُ نُورٌ يَغْلُوهُ يَحْسَبُهُ مَنْ لَمْ
يَتَأَمَّلْهُ أَشَمٌّ، كَثَّ اللَّحْيَةِ، أَدْعَجَ، سَهْلَ الْخَدَّيْنِ، ضَلِيعَ الْفَمِ، أَشْنَبَ، مُفْلَجَ

(١) هند کۆری (أبي هالة) و دەبیته خالی حەسەن چونکە برای (فاطمە) ی دایکیەتی لە (خدیجە) وە خوا
لییان رازی بێ، چونکە (أبي هالة) پێش پیغمەمبەری خوا ﷺ .

(٢) الْحَلِيَّةُ: من الرجل، صِفَتُهُ وَ خَلْقَتُهُ وَصُورَتُهُ، المعجم الوسيط، ص: (١٩٥).

الْأَسْنَانِ، دَقِيقَ الْمَسْرِیَّةِ، كَانَ عُنُقُهُ جِیدٌ دَمِیةٌ فِی صَفَاءِ الْفِیضَةِ، مُعْتَدِلِ الْخُلُقِ، بَادِنًا، مُتَمَاسِكًا، سَوَاءَ الْبَطْنِ وَالصَّدْرِ، عَرِیضَ الصَّدْرِ، بَعِیدَ مَا بَیْنَ الْمَنْكِبَیْنِ، ضَخْمَ الْكَرَادِیْسِ، أَنْوَرَ الْمُتَجَرِّدِ، مَوْصُولَ مَا بَیْنَ اللَّبَةِ وَالسَّرَّةِ بِشَعْرِ یَجْرِی كَالْحَطِّ، عَارِیَ الثَّلَثَیْنِ وَالْبَطْنِ مِمَّا سِوَى ذَلِكَ، أَشْعَرَ الذَّرَاعَیْنِ وَالْمَنْكِبَیْنِ وَأَعَالِی الصَّدْرِ، طَوِيلَ الزَّوْثَیْنِ، رَحْبَ الرَّاحَةِ، شَتْنَ الْكَفَّیْنِ وَالْقَدَمَیْنِ، سَائِلَ الْأَطْرَافِ، خُمْصَانِ الْأَحْمَصَیْنِ، مَسِیحَ الْقَدَمَیْنِ، یَنْبُوءُ عَنْهُمَا الْمَاءُ، إِذَا زَالَ زَالَ قَلْعًا، یَخْطُو تَكْفُؤًا، وَیَمْشِی هَوْنًا، ذَرِیعَ الْبَشِیَّةِ، إِذَا مَشَى كَأَنَّمَا یَنْحَطُّ مِنْ صَبَبٍ، وَإِذَا التَّفَتَّ التَّفَتَّ جَمِیعًا، حَافِضَ الطَّرَفِ، نَظَرُهُ إِلَى الْأَرْضِ أَطْوَلَ مِنْ نَظَرِهِ إِلَى السَّمَاءِ، جُلُّ نَظَرِهِ الْمَلَاحَظَةُ، یَسُوقُ أَصْحَابَهُ، وَیَبْدَأُ مَنْ لَعِیَ بِالسَّلَامِ، قَالَ: قُلْتُ: صِفْ لِي مَنْطِقَهُ: قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مُتَوَاصِلَ الْأَخْزَانِ، دَائِمَ الْفِكْرَةِ، لَیْسَتْ لَهُ رَاحَةٌ، لَا یَتَكَلَّمُ فِی غَیْرِ حَاجَةٍ، طَوِيلَ السُّكُوتِ، یَفْتَحُ الْكَلَامَ وَیَخْتِمُهُ بِأَشْدَاقِهِ، وَیَتَكَلَّمُ بِجَوَامِعِ الْكَلِمِ فَصْلًا لَا فُضُولَ فِیهِ وَلَا تَفْصِیرَ، دَمِثًا لَیْسَ بِالْجَافِی، وَلَا الْمُهِیْنِ، یُعْظَمُ النُّعْمَةُ وَإِنْ دَقَّتْ، وَلَا یَذُمُّ مِنْهَا شَیْئًا غَیْرَ أَنَّهُ لَمْ یَكُنْ یَذُمُّ ذَوَاقًا، وَلَا یَمْدَحُهُ، وَلَا تُغَضِبُهُ الدُّنْیَا وَمَا كَانَ لَهَا، فَإِذَا نَوَزعَ الْحَقُّ لَمْ یَعْرِفْهُ أَحَدٌ، وَلَمْ یَقُمْ لِعَظَمَتِهِ شَیْءٌ حَتَّى یَنْتَصِرَ لَهُ، لَا یَغْضَبُ لِنَفْسِهِ، وَلَا یَنْتَصِرُ لَهَا، إِذَا أَشَارَ أَشَارَ بِكَفِّهِ كُلِّهَا، وَإِذَا تَعَجَّبَ قَلْبُهَا وَإِذَا تَحَدَّثَ اتَّصَلَ بِهَا، فَضَرَبَ بِرَاحَتِهِ الِیْمَنِ بَاطِنَ إِبْهَامِهِ الِیْسَرِی، وَإِذَا غَضِبَ أَعْرَضَ وَأَشَاحَ، وَإِذَا فَرِحَ غَضَّ طَرَفَهُ، جُلُّ ضَحِكِهِ التَّبَسُّمُ، وَیَفْتَرُّ عَنْ مِثْلِ حَبِّ الْعَمَامِ، قَالَ: فَكَتَمْتُهَا الْحُسَیْنَ زَمَانًا، ثُمَّ حَدَّثْتُ بِهَا فَوَجَدْتُ قَدْ سَبَّكَنِی إِلَیْهِ، فَسَأَلَهُ عَمَّا سَأَلْتَهُ عَنْهُ، وَوَجَدْتُ قَدْ سَأَلَ أَبَاهُ عَنْ

مَدْخَلِهِ وَمَخْرَجِهِ وَمَجْلِسِهِ وَشَكْلِهِ، فَلَمْ يَدْعُ مِنْهُ شَيْئًا قَالَ الْحَسَنُ: سَأَلْتُ أَبِي عَنْ دُخُولِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ: كَانَ دُخُولُهُ لِنَفْسِهِ، مَا ذُوْنُ لَهُ فِي ذَلِكَ، فَكَانَ إِذَا أَوَى إِلَى مَنْزِلِهِ جُزْأً دُخُولُهُ ثَلَاثَةَ أَجْزَاءَ: جُزْءٌ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَجُزْءٌ لِنَفْسِهِ، ثُمَّ جُزْءٌ جُزْأُهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّاسِ، فَيَرُدُّ بِذَلِكَ عَلَى الْعَامَّةِ وَالْخَاصَّةِ، وَلَا يَدْخِرُ عَنْهُمْ شَيْئًا، فَكَانَ مِنْ سِيرَتِهِ فِي جُزْءِ الْأُمَّةِ، إِثَارُ أَهْلِ الْفَضْلِ بِإِذْنِهِ، وَقِسْمَتُهُ عَلَى قَدْرِ فَضْلِهِمْ فِي الدُّنْيَا، فَمِنْهُمْ ذُو الْحَاجَةِ، وَمِنْهُمْ ذُو الْحَاجَتَيْنِ، وَمِنْهُمْ ذُو الْحَوَائِجِ يَتَشَاغَلُ بِهِمْ، وَيُشْغِلُهُمْ فِيمَا أَصْلَحَهُمْ وَالْأُمَّةَ، مِنْ مَسْأَلَتِهِ عَنْهُمْ وَإِحْبَارِهِمْ بِالَّذِي يَنْبَغِي لَهُمْ، وَيَقُولُ: لِيُبَلِّغَ الشَّاهِدُ الْعَائِبَ، وَابْلَغُونِي حَاجَةً مَنْ لَا يَسْتَطِيعُ إِبْلَاغَهَا، فَإِنَّهُ مَنْ أَبْلَغَ سُلْطَانًا حَاجَةً مِنْ لَا يَسْتَطِيعُ إِبْلَاغَهَا ثَبَّتَ اللَّهُ قَدَمَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لَا يَذْكُرُ عِنْدَهُ إِلَّا ذَلِكَ، وَلَا يُقْبَلُ مِنْ أَحَدٍ غَيْرُهُ، يَدْخُلُونَ عَلَيْهِ رُودَادًا، وَلَا يَفْتَرِقُونَ إِلَّا عَنْ ذَوَاتِ، يَخْرُجُونَ أَدْلَةً عَلَى الْخَيْرِ، قَالَ: قُلْتُ لَهُ: أَخْبِرْنِي عَنْ مَخْرَجِهِ كَيْفَ كَانَ يَصْنَعُ فِيهِ؟ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَخْزُنُ لِسَانَهُ إِلَّا فِيمَا يَعْنِيهِ، وَ يُولِّفُهُمْ وَلَا يُغْرِقُهُمْ، وَيُكْرِمُ كَرِيمَ كُلِّ قَوْمٍ، وَيُؤْكِبُهُ عَلَيْهِمْ، وَيَحْذَرُ النَّاسَ وَيَحْتَرِسُ مِنْهُمْ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَطْوِي عَنْ أَحَدٍ بَشْرَهُ وَخُلُقَهُ، وَيَتَفَقَّدُ أَصْحَابَهُ، وَيَسْأَلُ النَّاسَ عَنْ مَا فِي النَّاسِ، وَيُحَسِّنُ الْحَسَنَ وَيُقْوِيهِ، وَيُقَبِّحُ الْقُبْحَ وَيُوهِنُهُ، مُعْتَدِلُ الْأَمْرِ غَيْرُ مُخْتَلِفٍ، لَا يَغْفُلُ مَخَافَةً أَنْ يَغْفُلُوا، أَوْ يَمْلُوا، لِكُلِّ حَالٍ عِنْدَهُ عِتَادٌ، أَوْ غَنَاءٌ، الشُّكُّ مِنْ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي عُمَرَ، لَا يَقْصِرُ عَنِ الْحَقِّ، وَلَا يُجَاوِزُهُ إِلَى غَيْرِهِ، الَّذِينَ يَلُوكُهُ مِنَ النَّاسِ خِيَارُهُمْ، وَأَفْضَلُهُمْ عِنْدَهُ أَعْمَهُمْ نَصِيحَتُهُ، وَأَعْظَمُهُمْ عِنْدَهُ مَنْزِلُهُ أَحْسَنُهُمْ مُوَاسَاةً، قَالَ: فَسَأَلْتُهُ عَنْ مَجْلِسِهِ كَيْفَ كَانَ يَصْنَعُ فِيهِ؟ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يَجْلِسُ، وَلَا يَقُومُ إِلَّا عَلَى ذِكْرِ، لَا يُوطِنُ

الْأَمَاكِنَ وَيَنْتَهِي عَنْ إِطَانِهَا، وَإِذَا انْتَهَى إِلَى قَوْمٍ جَلَسَ حَيْثُ يَنْتَهِي لَهُ الْمَجْلِسُ، وَيَأْمُرُ بِذَلِكَ، يُعْطِي كُلَّ جُلَسَانِهِ كَصِيبَهُ، لَا يَحْسَبُ جَلِيسُهُ أَنْ أَحَدًا أَكْرَمَ عَلَيْهِ مِنْهُ، مَنْ جَالَسَهُ، أَوْ قَادَمَهُ لِحَاجَةٍ صَابَرَهُ حَتَّى يَكُونَ هُوَ الْمُتَصَرِّفُ عَنْهُ، وَمَنْ سَأَلَهُ حَاجَةً لَا يَرُدُّهُ إِلَّا بِهَا، أَوْ يَمَسُورَ مِنَ الْقَوْلِ، قَدْ وَسَّعَ النَّاسَ بَسْطُهُ وَخُلُقُهُ، فَصَارَ لَهُمْ أَبَا، وَصَارُوا عِنْدَهُ فِي الْحَقِّ سَوَاءً، مَجْلِسُهُ مَجْلِسُ حِلْمٍ وَحَيَاءٍ وَصَبْرٍ وَأَمَانَةٍ، لَا تَرْفَعُ فِيهِ الْأَصْوَاتُ، وَلَا تُؤْنِسُ فِيهِ الْحُرُمُ، وَلَا تُشْنِي فَلَاتِهِ، يَتَفَاضَلُونَ فِيهِ بِالتَّقْوَى، مُتَوَاضِعِينَ يُوقِرُونَ فِيهِ الْكَبِيرَ، وَيَرْحَمُونَ الصَّغِيرَ، وَيُرْفِلُونَ ذَا الْحَاجَةِ، وَيَحْفَظُونَ الْغَرِيبَ قَالَ : فَسَأَلْتُهُ عَنْ سِيرَتِهِ فِي جُلَسَانِهِ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَاتِمَ الْبَشْرِ، سَهْلَ الْخُلُقِ، لَيِّنَ الْجَانِبِ، لَيْسَ بِفَطٍ، وَلَا غَلِيطٍ، وَلَا صَخَابٍ، وَلَا فَاحِشٍ، وَلَا عِيَابٍ، وَلَا مَدَاحٍ، يَتَغَافَلُ عَمَّا لَا يَشْتَهِي، وَلَا يُؤَيِّسُ مِنْهُ، وَلَا يَخِيبُ فِيهِ، قَدْ تَرَكَ نَفْسَهُ مِنْ ثَلَاثٍ : مِنَ الْمِرَاءِ وَالْإِكْثَارِ وَمَا لَا يَعْنِيهِ، وَتَرَكَ النَّاسَ مِنْ ثَلَاثٍ، كَانَ لَا يَلْتُمُ أَحَدًا، وَلَا يُعِيرُهُ، وَلَا يَطْلُبُ عَوْرَتَهُ، وَلَا يَتَكَلَّمُ إِلَّا فِيمَا رَجَا ثَوَابَهُ، إِذَا تَكَلَّمَ أَطْرَقَ جُلَسَاؤُهُ كَأَنَّمَا عَلَى رُؤُوسِهِمُ الطَّيْرُ، وَإِذَا سَكَتَ تَكَلَّمُوا، لَا يَتَنَازَعُونَ عِنْدَهُ الْحَدِيثَ، مَنْ تَكَلَّمَ انْتَصَرُوا لَهُ حَتَّى يَفْرُعَ، وَحَدِيثُهُمْ عِنْدَهُ حَدِيثُ أَوْلَاهُمْ، يَضْحَكُ مِمَّا يَضْحَكُونَ مِنْهُ، وَيَعْجَبُ مِمَّا يَعْجَبُونَ مِنْهُ، وَيَصْبِرُ لِلْغَرِيبِ عَلَى الْجَفْوَةِ فِي مَنْطِقِهِ وَمَسَائِلِهِ، حَتَّى إِنْ كَانَ أَصْحَابُهُ لَيَرْقُونَ لَهُ، وَيَقُولُ : إِذَا رَأَيْتُمْ طَالِبَ الْحَاجَةِ يَطْلُبُهَا فَارْفُدُوهُ، وَلَا يَقْبَلُ الثَّنَاءَ إِلَّا مِنْ مُكَافِي، وَلَا يَقْطَعُ عَلَى أَحَدٍ حَدِيثَهُ حَتَّى يَجُوزَ، فَيَقْطَعُهُ بِنَهْيٍ، أَوْ قِيَامٍ.

(وفي رواية، قَالَ: قُلْتُ: كَيْفَ كَانَ سُكُوتُهُ؟ قَالَ: كَانَ سُكُوتُهُ عَلَى أَرْبَعٍ: الْحِلْمِ، وَالْحَلَرِ، وَالتَّقْدِيرِ، وَالتَّفْكِيرِ، فَأَمَّا تَقْدِيرُهُ فَنَفْسِيَّةُ النَّظَرِ وَالْإِسْتِمَاعِ

بَيْنَ النَّاسِ، وَأَمَّا تَفَكِيرُهُ فَمِيمًا يَبْقَى وَيَفْنَى، جُمِعَ لَهُ الْحِلْمُ فِي الصَّبْرِ فَكَانَ لَا يُغَضِبُهُ، وَلَا يَسْتَفْزُهُ، وَجُمِعَ لَهُ الْحَدْرُ فِي أَرِيمٍ: أَخَذَهُ بِالْحَسَنِ لِيُقْتَدَى بِهِ، وَتَرَكُهُ الْقَبِيحَ لِيُنْتَهَى عَنْهُ، وَاجْتِهَادُهُ الرَّأْيَ فِيمَا أَصْلَحَ أُمَّتُهُ، وَالْقِيَامَ لَهُمْ فِيمَا جَمَعَ لَهُمْ مِنَ أَمْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّمَائِلِ) وَأَبُو عَبْدِ اللَّهِ التِّرْمِذِيُّ فِي (النَّعْتِ) وَالْإِمَامُ الْبَيْهَقِيُّ فِي كِتَابِ: (دَلَائِلُ النُّبُوَّةِ)، وَالْقَاضِي عِيَاضُ فِي (الشِّفَاءِ) (۱).

١) واته: حهسهنی کوری عهلی - خوا لیان رازی بی- دهلی: دهراره ی وهسفی پیغمبره ی خوا ﷺ له خالم (هیندی کوری نه بی هاله) م پرسى، که زور باش وهسفی دهکرد، به هیوای نه وه، که شتیکم له وهسفی پیغمبره یو باس بکات، تاکو پیغمبره یو په یوه ست بمو چاوی لیبکه م، نه ویش گوتی: پیغمبره یو خوا ﷺ به شان و شوکت و بهر یز بوو، پرووی وهک مانگ له شهوی به دردا دهره وشایه وه، له هسته پیاو دریژترو له بابای زور که له گهت کورتر بوو، سهری تیرو تهواو بوو، قژی سهری له نیوان گرژو لوولی و زور خاوییدا بوو، نه گهر قژی هه رخوی بلاو بوو بایه وه بلاوی ده کرده وه، وه نه گهر هیشتبایه وه له نهرمه ی گوپی دریژتر نه ده بوو، په نگی سپی و پروو بوو، نیوچه وانی پان بوو، برییه کانی باریک بوون و دریژبوون، به لام پیکه وه نه لکابوون، دهماریکیان له نیواندا هه بوو له کاتی تووړه پیدا ده جوولا، لووتی مه یله و باریک و نیوه راستی کووړبوو، پروناکیه کی به سه ره وه بوو، نه وه ی سه رنجی وردی نه دابایه وایده زاتی به لای دریژی دایه.

ریشی پرېوو، په شکیته ی چاوی زور په شو سپینه که ی زور سپی بوو، پرومه ته کانی ته ختو لووسبوون، زاری فراوان بوو، ددانه کانی زور سپی بوون و له یهک دووړبوون، خه تی مووی نیوان سینگو و نیوکی باریک بوو، گهرده نی وهک بوو که

(۱) نهو دوو دهقم له کتیبی: (الجامع للأوصاف الرسولی) (ابن العاقولي) وهرگرتوون، بپروانه: ص: (۵۱ تا ۵۹).

شوشه بوو، له سافو سپیټی زیودا، ئەندامه کانی ریڤو پیکهوه
 هاوسه نگیبون، به خۆوه دامه زراو بوو، سینگو سکی یه کسان بوون، سینه ی پان
 بوو، نیوان شانه کانی له یه ک دوور بوون، ئیسک و جومگه کانی گهوره بوون،
 جهسته ی موودار نه بوو، نیوان سینگو نیوکی خه تیکی مووی باریک پیکي
 ده گه یاند، به لام مه مکه کانی و سکی و جهسته ی دیکه ی موودار نه بوو، باسک و
 شانه کانی و سه ره وه ی سینگ ی موودار بوون، باسکی درێژ بوون، دهستی پان بوون،
 ههردوو له په دهست و پییه کانی تهستوو و گوشت بوون، دهست و لاقه کانی درێژ
 بوون، نیوان پاژنه و سینگ ی پییه کانی چال بوو، پییه کانی سافو لووس بوون، ئایان
 پیوه رانه ده وهستا (چال و چۆلیان نه بوو)، ته گهر ده رۆیی باش ههنگاوی هه لده هینا
 (پیی به رزده کرده وه و نهیده خشانده)، وه به لای پییشه وهدا ده چوو، به ئارامی
 ده رۆیشت به لام به خیرایی، که ده رۆیشت وه که له لیژایی بچیه خوار، وه ته گهر
 ئاوری دابایه وه به ته وایی خۆی ده سووانده، چاوی نرم ده کرد، سه رنجانی بو زهوی
 زیاتر بوو له روانینی بو ئاسمان، به زۆری به گوشه ی چاو سه رنجی ده دا، هاوه لانی
 پیش خۆی ده خستن، هه ر که سیڤ پیی گه یبایه سه ره تا خۆی سلاوی ده کرد.

(حه سه ن ده لی) گوتم: چۆنیه تی قسه کردنیم بو وه سف بکه !

گوتی: پیغه مبه ری خوا ﷺ به رده وام غه مبار بوو، هه میشه بیری ده کرده وه،
 ئیسراحه تی نه بوو، زۆر بیده نگ ده بوو، به پیی پییست نه با قسه ی نه ده کرد، سه ره تا و
 کو تای قسه ی به هه موو زاری بوو (به سه ری لیو زمان قسه ی نه ده کرد)، له
 قسه کردنیدا وشه کو که ره وه کانی به کاردینا (وشه ی کهم و مانای زۆر)، قسه ی
 روونبوو، بئ کهم و زیاد بووه، ته با و گونجاو بوو، نا ته با و خه لک به کهم سه یرکه ر
 نه بوو، نیعمه ت ته گهر گچکه ش بو وایه به گه وه ی داده نا، زه می هیچ شتیکی
 نه ده کرد، نه زه می خواردنی ده کرد و نه مه دحیشی ده کرد، وه ته گهر لای نه و
 پیچه وانه ی هه ق گوترا بایه هیچ شتیڤ خۆی بو توورپیی وی نه ده گرت، هه تا هه قی
 سه رنه خستبایه، وه له بهر خۆی توورپه نه ده بوو و تو له شی نه ده ساند ه وه.

ئه‌گەر ئاماژه‌ی کردبایه به هه‌موو له‌په‌دهستی ئاماژه‌ی ده‌کرد، وه‌ئ‌گەر شتیکی پی‌سه‌یر بووایه، له‌په‌دهستی ده‌سووراند، وه‌ئ‌گەر قسه‌ی کردبایه له‌گه‌لا ئاماژه‌ی ده‌ستی پیکه‌وه په‌یوهستی ده‌کردن، وه‌په‌نجه‌گه‌وره‌ی ده‌ستی راستی له‌به‌ری له‌په‌دهستی چه‌پی ده‌دا، وه‌ئ‌گەر تووره‌ ب‌بوایه‌ رووی وه‌رده‌چه‌رخاندو پش‌تی له‌ولا ده‌کرد، وه‌ئ‌گەر دل‌خۆش بب‌وایه‌ چاوی ده‌نوو‌قاند، پیکه‌نینی به‌زۆری زه‌رده‌خه‌نه‌ بوو، له‌کاتی پیکه‌نیندا د‌دانه‌کانی وه‌ک ده‌نکه‌ ته‌رزهی سپی ده‌رده‌که‌وتن.

حه‌سه‌ن - خوا لی‌ی رازی بی- ده‌لی:

ماوه‌یه‌ک ئه‌و وه‌سفهم له‌ حوسه‌ینی کور‌ی عه‌لی خوا لی‌یان رازی بی‌ شارده‌وه‌ پاشان بۆم باس‌کرد، ته‌ماشام کرد پش‌تی من که‌وتوه‌، وه‌ ئه‌وه‌ی من له‌باره‌یه‌وه‌ لی‌م پرس‌یب‌وو ئه‌ویش لی‌ی پرس‌یب‌وو، وه‌ ب‌ینیم که‌ پرس‌یاریشی له‌ بابی کرد‌بوو^(۱)، له‌باره‌ی چۆنیه‌تی چۆنه‌ ژووری و هاتنه‌ ده‌ری و شی‌وه‌ی، هیچ شتیکی نه‌ه‌یشت‌بو‌وه‌ که‌ نه‌پرس‌ی.

حوسه‌ین - خوا لی‌ی رازی بی- ده‌لی:

پرس‌یارم له‌ بابم - خوا لی‌ی رازی بی- کرد له‌باره‌ی چۆنیه‌تی چۆنه‌وه‌ مالی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ گوتی:

هه‌رکات چ‌ووبایه‌وه‌ مۆل‌ه‌ت دراوب‌وو، جا کاتی‌ک ده‌چۆوه‌ مال، کاتی له‌مال‌بوونه‌که‌ی بۆ س‌ی به‌ش، دابه‌ش ده‌کرد: به‌ش‌یک بۆ خوا، وه‌ به‌ش‌یک بۆ مال‌و خ‌یزانی‌و، به‌ش‌یکی بۆخۆی، پاشان به‌شه‌که‌ی خۆیشی له‌ نیوان خۆی و خه‌لکیدا دابه‌ش ده‌کردو بۆ خه‌لکی گشتی و تاییه‌تی، وه‌ هیچ‌ی لی‌ نه‌ده‌گ‌یرانه‌وه‌ (هه‌موو کاته‌که‌ی خۆی بۆوان ته‌رخان ده‌کرد).

(۱) واته‌: حوسه‌ین له‌باره‌ی ئه‌و شتانه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ پرس‌یاری له‌ بابی (عه‌لی) کرد‌بوو، خوا لی‌یان رازی بی-.

وه لهو کاتهی، که بۆئوممه تی تهرخان ده کرد، مؤلته تی ددها که خاوه ن چاکه کان هه لېږتړی، وه به گوږه ی چاکه و پیگه یان له دینداریدا کاته که ی لئ دابه ش ده کردن، جا هه یان بو ئیشیک و هه یان بو دوو ئیش و هه یان بو کۆمه لیک ئیشی هه بوون، ئیدی پیان هه سه رقال ده بوو، وه ئه وانیشی به وه وه سه رقال ده کرد، که بۆیان باش بوو، وه بۆ ئوممه ت باش بوو، که پرسیا ریان لیده کردن (خه لک پرسیا ریان له وانه ده کرد، که چوونه ته خزمه تی) وه ئه وانیش هه والیان پیده دات به وه ی که بۆیان پیویسته، وه ده یفه رموو ((با ئه وه ی لیږه یه هه وال به وه بدات، که لیږه نیه، وه کارو پیویستی له وانه م پی بگه یه نن، که ناتوان خویان ئیش و پیویستی انم پی بگه یه نن، چونکه هه ر که سیك پیویستی که سیك بگه یه نیته هوکمرانیک که خوی ناتوانی بیگه یه نی خوا پییه کانی له رۆژی قیامه تدا ده چه سپینی))، ئه و جوړه شتانه نه بوایه له لای باس نه ده کران، وه جگه له وه له ه یچ که سی قبول نه ده کرد، (واته: قسه ی دیکه ی وه ک زه م و غه یبه ت و شکاندنې ئه م و ئه و ی له که سی قبول نه ده کرد)، له وانه ی ده چوونه خزمه تی بۆ وه رگرتنی زانست و شاره زایی ده چوون و هه تا تام و چیژی زانستیشان نه کرد بایه بلاونه ده بوون، وه کاتیک له لای ده رده چوون، ده بوونه رېنمایی که ری چاکه.

(حوسه ین ده لئ) گوتم:

پیم بلئ، که له مال ده رده چو چوون بوو، چی ده کرد؟!

گوتم: پیغه مبه ری خوا ﷺ عاده تی و ابو مه گه ر شتیک په یوه ندیی پیوه ی ببوایه، نه گه رنا زمانی خوی لیده گرت، وه هه میشه پیکه وه ته بای ده کردن، واته: هاوه لانی و مسولمانان، وه په رته وازه ی نه ده کردن، ریزی به ریزی هه ر کۆمه لیکي ده گرت، وه ده یکرده سه ریبه رشتیا ریان، وه له خه لک وریا بوو و خوی لیان ده پاراست، بی ئه وه ی پرووی خو ش و ئاکاری (جوانی) له ه یچ کامیان لادات، وه له هاوه لانی ده پرس و پرسیا ری له خه لکی ده کرد له وه ی له نیو خه لکیدا ده گوزهری، وه شتی جوان و باشی به باش و راست داده ناو به هیژی ده کرد، وه شتی ناشیرین و خرابی به خراب داده ناو به هیژی ده کرد، وه کارو بارو هه لئس و که وتی ریک و پیکبوو نارپکی تیدا نه بوو،

بیتاگا نه ده بوو نه وهك نه وانیښ بیتاگابن و بیزار بن، بو هره حاله مامه له ی پیوستی خوی له گه له ده کرد، له ههق کورتی نه ده هیڼاو لیښی تیڼه ده په پړاند بهره و ناههق، نه و که سانه ی که لی پی نزیکترو بوو هه لېږارده ی خه لکه که بوون، وه باشتړینیان له لای د لښو ترینیان بوو، پایه دار ترینیان له لای نه و که سه بوو، که چاکتر به دم خه لکه وهیه و باشتړ هاو کارییان ده کات.

(حوسه ین) ده لی:

نه و جار له باره ی کوړو مه جلیسیه وه لی م پرسى؟

گوتی: پیغه مبه ری خوا ﷺ عاده تی وابوو هه میښه به دم زیکری خواوه له مه جلیس داده نیشت و هه لده ستا، وه جیگای تایبه تی دیاری نه ده کرد (بو دانیشتن)، وه قه ده غه شی ده کرد جیگای تایبه ت دابنرین، وه نه گهر چووبایه لای کومه لیک، کوئ چو لبايه داده نیشت، وه فرمانیښی به وه ده کرد، وه مافی هه ر کام له هاو نشینه کانی خوی دده به شیوه یه ک، که هیچ هاو نشینیځ هه ست نه کات که سیکی دیکه له لای به ریژتره.

هره که سیك له گه لی دانیشتبایه یان راوه ستابایه، چاوه روانی ده کرد هه تاكو نه و که سه خوی لیډه بووه و به جی ده هیښت، وه هه ر که سیك شتیکی لی داوا کردبایه، یان بوی جی به جی ده کرد، یان قسه ی خوښی بو ده کرد، به جوړیک بوو که به پرووی خوښ و ټاکاری هه موو خه لکی گرتبووه، بویان وهك باب بوو، وه له هه قدا له لای وهك یه ک بوون و به پاریزکاری به رزی و نزمییانی ده زانرا، له ریوایه تیځدا: له هه قدا هه موویان له لای وهك یه ک بوون، کوړی وی کوړی هیمنی و شهرم خوړاگری و نه مینداری بوو، ده نگه کانی تیډا به رز نه ده کرانه وهو، ریژو حورمه ته کانی تیډا نه ده شکیران، وه هه له و په له کانی تیډا دووباره نه ده کرانه وهو، به پاریزکاری تیډا پله به ندی ده کران، خو به که مگر بوون، تیډا ریژیان له ته مه ندر ده گرت و په حمیان به گچکه ده کرد، وه هاوکاری بابای ټاتا جیان ده کردو، له گه ل بابای غه رب به به زه یی بوون.

(حوسه‌ین) ده‌ئی:

ئه‌وجار له‌باره‌ی چۆنییه‌تی مامه‌له‌ی له‌گه‌ڵ هاوئشینیا نییه‌وه ئیم پرسی؟
 گوتی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌میشه‌ ڕووگه‌ش و خوش ڕه‌فتار بوو، نه‌رم و نیان
 بوو، قسه‌ ڕه‌ق و زبر نه‌بوو به‌قره‌ قرو جنیوده‌ر نه‌بوو، که‌م و کوپی باس نه‌ده‌کردن و،
 زۆر گالته‌که‌ر^(۱) نه‌بوو، ئه‌گه‌ر هه‌زی به‌ شتی‌ک نه‌کردبایه‌، خۆی ئی بیئاگا ده‌کرد،
 وه‌ هه‌چکه‌س ئی نائومی‌د نه‌ده‌بوو.

له‌ خودی خۆیدا توخنی سی شتان نه‌ده‌که‌وت:
 ڕیابازی و، زۆر باسکردنی هه‌ر شتی‌ک و، قسه‌کردن له‌باره‌ی شتی‌که‌وه که
 په‌یوه‌ندی پیوه‌ نیه‌.

وه‌ له‌باره‌ی خه‌ڵکیشه‌وه توخنی سی شتان نه‌ده‌که‌وت:
 به‌ خراییی باسی که‌سی نه‌ده‌کرد و عه‌یبی ئی نه‌ده‌گرت، وه‌ به‌ دوا‌ی عه‌یب و عاردا
 نه‌ده‌گه‌را، وه‌ مه‌گه‌ر شتی‌ک چاوه‌ڕپی پاداشتی لی‌کردبای، ئه‌گه‌رنا قسه‌ی له‌باره‌وه
 نه‌ده‌کرد، وه‌ کاتی‌ک قسه‌ی ده‌کرد هاوئشینیه‌کانی بی‌ده‌نگ ده‌بوون، وه‌ک بالنده‌یان
 له‌سه‌ر سه‌ره‌له‌نیشته‌بی^(۱)، وه‌ ئه‌گه‌ر ئه‌و بی‌ده‌نگ بوایه‌ قسه‌یان ده‌کرد، وه‌ له‌لای
 وی قسه‌یان به‌یه‌که‌دی نه‌ده‌ب‌ری، هه‌ر که‌س دوابایه‌ له‌لای وی، بی‌ده‌نگ ده‌بوون و
 گو‌ییان ده‌گرت هه‌تا لی‌ده‌ب‌ووه، کامیان پی‌شی قسه‌ی کردبایه‌ نۆره‌ی وی بوو.
 ئه‌گه‌ر ئه‌وان (هاوئشینانی) به‌ شتی‌ک پی‌که‌نیان ئه‌ویش پی‌ده‌که‌نی، وه‌ ئه‌گه‌ر
 شتی‌کیان پی‌ سه‌یر بوایه‌ پی‌ی سه‌یر ده‌بوو، بابای نامۆ ئه‌گه‌ر قسه‌ی نارپ‌کیشی
 کردبایه‌ ته‌حه‌ممولی ده‌کرد، وه‌ ده‌یفه‌رموو (ئه‌گه‌ر بابای خاوه‌ن پی‌ویستیتان بینێ
 هاوکاری بکه‌ن) چاوه‌ڕپی سوپاسی له‌ هه‌چ که‌س نه‌ده‌کرد، مه‌گه‌ر چاکه‌یه‌کی

(۱) مَزَاح: زۆر گالته‌که‌ر، هه‌روه‌ها به‌ (مَذَاح) یش هاتوه، واته‌: زۆر مه‌دحه‌ر، ڕوانه‌: (شمانل
 المصطفی)، وه‌به‌ الزحلی، ص(۱۷۶).

(۱) چونکه‌ که‌سی‌ک بالنده‌ی له‌سه‌ر سه‌ر هه‌لنیشته‌بی و بی‌ه‌وی نه‌فری، نابێ خۆی بجوولێتی.

لە گەڤ کرابێ، وە قسەى بە کەس نە دەبێ، مە گەر تەواوى کردبایە، ئىدى خۆى قسە کەى بپربایە، یان بە تەواوکردن، یان بە هەلسان.

وە لە رپوایەتیکدا: گوتم: ئەدى بێدەنگییە کەى چۆن بوو؟

گوتى: بێدەنگییە کەى بە چوار جۆر بوو:

بە زانیاری و وریایى و رێکخستن و بیرکردنەوه، (واتە: بۆ یەکیك ئەو چوارانە بێدەنگ دەبوو، نەك بەبێ هۆ بێدەنگ بێ).

ئەجا رێکخستنە کەى بۆ چاپیدا گێرانی خەلکە کە بە یە کسانى و گویى بۆ هەلخستیان، وە بیرکردنەوه کەى لەبارەى ئەوه وەبوو کە دەمینى (کە دواڕۆژە)، وە کە نامینى (کە ژيانى دنیایە)، وە ئە خۆراگرییە کەیشیدا هیڤى و مەندبوو، هیچ شتیک توورەى نە دەکردو، هیچ شتیک نەیدەوروژاند، وە ئە وریایە کەیدا چوار شتى کۆکردبوونەوه:

چاکەکردن و چاکە وەرگرتن تاكو چاوى لیبکری، وە توخن نە کەوتنى شتى ناقلۆ تاكو وازى لیبهینى، وە بیرکردنەوه و کۆششکردن بۆ دۆزینەوهى رپى چارە بۆ چاککردنى ئوممەت، وە هەلسان بەوکارانەى کە کاروبارى دویا و دواڕۆژیان بۆ رێکدەخات و کۆدەکاتەوه.

خوینەرى بەریز!

بە سەرنجدانى ئەو دوو دەقەى سوننەت، کە ئە هەركام ئە (على) و ئە هەردووك كورى (حسن و حسين) هە - خوا لییان رازى بێ - هیئاماننەوه، ئیستاکە هەركام جەستە و شیوه دیمەنى پیغەمبەرى خوا ﷺ هە خەسلەت و ئاکار و رەفتار و رەوشت و خوى رەند و پەسندیما زۆر جوان بۆ درەوشایەوه.

لیرەشدا کوتایى بە تەوهەرى یە کەم دینین و دەچینە سەر تەوهەرى دووهم، تاكو لەبەر رۆشنایی چەند دەقیکی دیکەى سوننەتدا، کە تاییەتن بە وەسفی جەستەیی و روالەتیی پیغەمبەرى خواوه ﷺ، شیوه و دیمەنى پیغەمبەرى خوامان بۆ رۆشنتر بێت.

تہ و مہری دووہم

شیوہ و پوخسارو دیمہ نی پیغہ مہر ﷺ

خوینہری بہر پیزو سہنگین !

لہم تہ و مہریہ تایبہ تہ بہ خستہ پرووی و ہسفہ جہستہ یی و پروالہ تیہ کانی پیغہ مہری خوا ﷺ، قہ دو قیافہ ی ریک و پیک و میانجی و ہاوسہنگی، نہ نامہ ریک و تیرو تہ و اوہ کانی، رہنگ و پوخساری گہش و درہوشاوی، گفت و لفتی شیرین و بہر پو جی، بون و بہرامہ ی خوشی.... ہتد.

شایانی باسیشہ ہندیک لہ دہ قہ کان باسی و ہسفو حالہ تیکی جہستہ یی تایبہ تی پیغہ مہر ﷺ دہ کەن، بو وینہ: قزی سہری، یان بونی خوشی، و ہندیک باسی زیاتر لہ و ہسفیکی دہ کەن:

یہ کەم: قہ دو قیافہ و بالای :-

۱- (كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَجُلًا مَرْتُوعًا، بَعِيدَ مَا بَيْنَ الْمَنْكَبَيْنِ، عَظِيمَ الْجُمَةِ إِلَى شَخْمَةٍ أَذْكِيهِ عَلَيْهِ حُلَّةٌ حَمْرَاءُ، مَا رَأَيْتُ شَيْئًا قَطُّ أَحْسَنَ مِنْهُ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۳۵۵۱)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۳۳۷) عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.

واتہ: پیغہ مہری خوا ﷺ پیاویکی دہستہ (بالا نیوہنجی) بوو نیو شانی پان بوو، قزی پیشہ سہری گہورہ بوو، قزی ہتا نہرمہ گوئیہ کانی دہات، پوشاکیکی سووری لہ بہر دابوو، ہہرگیز شتی وا جوانم نہ بینوہ.

۲- (كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَحْسَنَ النَّاسِ وَجْهًا وَأَحْسَنَهُمْ خَلْقًا لَيْسَ بِالطَّوِيلِ الذَّاهِبِ وَلَا بِالْقَصِيبِ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۳۵۴۹)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۳۳۷) عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.

واته: پیغه مبهري خوا ﷺ رووی له هه موو کهس جوان تربوو، وه له هه موویان په وشتو ټاکاری په سند تربوو، نه زور دريژ بوو نه کورته بالا بوو.

دووه: دهمو چاوو رووی :-

۱- (عَنْ أَبِي الطَّفِيلِ رضي الله عنه قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَمَا عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ رَجُلٌ رَأَاهُ غَيْرِي، قَالَ: فَقُلْتُ لَهُ فَكَيْفَ رَأَيْتَهُ؟ قَالَ: كَانَ أَيْضًا مَلِيحًا مُقْصِدًا) أَخْرَجَهُ وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۳۴۰).

واته: پیغه مبهري خوام ﷺ بینوهو، نیستاکه هیچ پیاویک له سهر زهوی نیه بینیبی جگه له من، ده لی: پیم گوت: چونت بیني؟ گوتی: سپیو دلگیر بوو، وه دهسته پیاو بوو.

۲- (وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا سُرَّ اسْتَنَارَ وَجْهُهُ حَتَّى كَأَنَّهُ قِطْعَةُ قَمَرٍ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۴۱۸)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۷۶۹) عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه.

واته: وه پیغه مبهري خوا ﷺ، که دلخوش ده بوو رووی ددهره وشایه وه ته نانهت ده گوت پارچه مانگه.

۳- (... فَكَشَفَ النَّبِيُّ ﷺ سِتْرَ الْحُجْرَةِ يَنْظُرُ إِلَيْنَا وَهُوَ قَائِمٌ كَأَنَّ وَجْهَهُ وَرَقَةٌ مُصَحَفٌ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۶۸۰)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۴۱۹) عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه.

واته: ننجا پیغه مبهري خوا ﷺ په ردهی ژوره کهی لاداو به پراوه ستاوی ته ماشای کردین، رووی ده گوت په ری موصحه فیه.

۴- (عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَجُلًا، قَالَ لَهُ: أَكَانَ وَجْهُ النَّبِيِّ ﷺ مِثْلَ السَّيْفِ؟ قَالَ: لَا، بَلْ كَانَ مِثْلَ الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ وَكَانَ مُسْتَدِيرًا) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (۳۲۴۴).

واته: پیایوئیک له (جابر بن سمرة) ی پرسى: ئایا پرووى پیغهمبه‌رى خوا ﷺ وهك شمشیر بوو؟ گوتى: نا به‌لكو وهك خوړو مانگ بوو، وه بازنه‌یى بوو.

سۍ يه‌م: زارو ددانى :-

(وَكَانَ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ كُفْرًا) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ، برقم: (۳۲۴۴) عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه.

واته: پیغهمبه‌رى خوا ﷺ دهمو ددانى له هى هه‌موو كه‌س جواتتر بوو.

چواره‌م: دهنگو سه‌داى :-

(عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ قَرَأَ فِي الْعِشَاءِ بِالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ، فَمَا سَمِعْتُ أَحَدًا أَحْسَنَ صَوْتًا مِنْهُ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، برقم: (۷۶۹)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۴۶۴).

واته: به‌پرائى كورى عازيب خوا لىي رازى بى ده‌لئى: گويم له پیغهمبه‌رى خوا ﷺ بوو له نويژى خه‌وتناندا سووره‌تى (التين والزيتون) ى خويند، دهنگى هيچ كه‌سم نه‌بيستوه هينده خوښ بوو بى.

پي‌نجه‌م: هي‌زى جه‌سته‌ى :-

(عَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه قَالَ: إِنَّا يَوْمَ الْغُنْدَقِ نَحْفَرُ فَعَرَضَتْ كُدَيْةٌ شَدِيدَةٌ فَجَاءُوا النَّبِيَّ ﷺ فَقَالُوا: هَذِهِ كُدَيْةٌ عَرَضَتْ فِي الْغُنْدَقِ، فَقَالَ: أَنَا كَاذِبٌ، ثُمَّ قَامَ وَطَفَنَهُ مَعْصُوبٌ بِحَبَرٍ وَكُنَّا كَلَاكَةً أَيَّامَ لَا نَلُوقُ ذَوَاتًا، فَأَخَذَ النَّبِيُّ ﷺ الْمِغْوَلَ فَضَرَبَ فَعَادَ كَثِيبًا أَهْمِلَ أَوْ أَهْمِمَ..) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (۴۱۰۱).

واته: نيمه له پژۍ خنده قدا هلمان ده کاند پارچه زه وييه کي پته ومان هاته
پيش، نينجا هاتنه لای پيغه مېهر ﷺ گوټيان: نه وه گريپه که له خنده کدا رپي
گرتوه (هه لاکه نري) نهو پيش فېرمووي: خوم ده چمه خواري، نينجا هه لساو سکيشي
به رديکي لي به سترابوو، وه سي پژۍ مابو وينه وه هيچمان نه خوار دبوو، ئيدي
پيغه مېهر ﷺ پاچه کي وه رگرت و لييدا، يه کسهر وه ته پو لکه کي لم هه لوه ري...

شه شه: بوني خوشي نارده قه و جه سته ي :-

(قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَزْهَرَ اللَّوْنِ كَانَ عَرَقُهُ اللَّوْلُو إِذَا مَشَى تَكَفَّأَ وَلَا
مَسِسَتْ دِيْبَاجَةً وَلَا حَرِيرَةً أَلَيْنَ مِنْ كَفِّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَلَا شَمَمْتُ مِسْكَةً وَلَا
عَنْبَرَةً أَطِيبَ مِنْ رَاحَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (٢٣٣٠) عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه.

واته: پيغه مېهر ي خوا ﷺ رهنګي گه شو ^(١) پرون و دره وشاوه بوو، نارده قه کي
ده تگوت گه وه هره، نه گهر ده پژي به لای پيشه وه دا ده چوو، هيچ قوماشيکي له
ناوريشم چنراو و ناو ريشم ده ست لينه داوه، له له په ده ستي پيغه مېهر ي خوا ﷺ
نه رمتر بووي، وه هيچ ميسک و عه نه ريک بون نه کرده، له بوني پيغه مېهر ي خوا
ﷺ خوشتر بووي.

حه وته: موري پيغه مېهرايه تي (خاتم النبوة) به نيو شانويه وه :-

١ - (عن جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رضي الله عنه قَالَ: رَأَيْتُ حَاتِمًا فِي ظَهْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كَأَنَّهُ
بَيَضَةُ حَمَامٍ) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (٣٤٥).

واته: موريکم له پشتي پيغه مېهر ي خوا دا ﷺ بيني، وه هيلکه کي کوتر بوو.

(١) پروانه: المعجم الوسيط: (الأزهر: كل لون أبيض صاف مُشرق مضيء...)، ص: (٤٠٤)، واته:
وشه ي (أزهر) هر رهنګيکي سپي سافي گه شي دره وشاوه يه.

۲- (عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: ذَهَبَتْ بِي حَالَتِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ ابْنَ أُخْتِي وَجِعَ، فَمَسَحَ رَأْسِي وَدَمَا لِي بِالْبِرْكَةِ، ثُمَّ تَوَضَّأَ فَشَرِبْتُ مِنْ وُضُوئِهِ، ثُمَّ قُمْتُ خَلْفَ ظَهْرِهِ فَنَظَرْتُ إِلَى حَاتِمِهِ بَيْنَ كَتِفَيْهِ مِثْلَ زُرِّ الْحَبَلَةِ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (١٩٠)، وَمُسْلِمٌ: (٢٣٤٥/١١١).

واته: سائیبی کوری یهزید، دهلی: پوورم (خوشکی دایکم) بردمی بولای پیغمبره ری خوا ﷺ، گوتی: ئه ی پیغمبره ری خوا! ئه م خوشکه زایه م نه خوشه، ئه ویش دهستی به سهرم داهیناو دووعای بهرکه ته ی بو کردم، پاشان دهستنوویژی گرتو منیش له ئای دهست نویژه کهیم خواردوه، پاشان له پاش پشته رپاوه ستامو سهرنجی مؤره کهیمدا که له نیو دوو شانه کانیدابوو، وهک دووگمه ی قایمکردنی په رده وابوو.

تیبینی:-

دیاره ئه و مؤره ی نیو شانی پیغمبره ﷺ، که له دهقه که ی پیشتردا هیئامان له (جابر بن سمره) هوه، که گوتوویه تی: هیئده ی هیلکه ی کوتر ده بوو، له گه ل ئه وه ی که لیږده دا ده لی: هیئده ی دوگمه (قویچه) ی په رده پی قایم کردن ده بوو، له نیوه رۆکدا هه ریه کنو، وا دیاره ئه و قویچه و دوگمه یه ی مؤری سهر پشته ی پیغمبره ری خوا ﷺ پی چوینراوه، هیئده ی هیلکه کوتر بووه.

ئیسستاش نۆره ی ته وهره ی سی به مه:

ته وړه‌ی سټیهم

ناکارو ږه‌وشته به‌رزو په‌سندۀکانی پیغ مبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

خوینهری به‌ریز!

له‌م ته وړه‌یه‌دا ژماره‌یه‌ک له‌ خه‌سله‌تو ناکاره به‌رزو په‌سندۀکانی پیغ مبره‌ی خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سه‌رژمیږ ده‌کهن.

سه‌ره‌تاش ده‌لیین:

مادام خوا‌ی زاناو شاره‌زا له‌ مه‌دحو ستایشی پیغ مبره‌ی خاته‌مدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فهرموویه‌تی، ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ ۝۴﴾ الْقَلَم، واته: وه بیگومان تو له‌سه‌ر ږه‌وشتو ناکاریکی مه‌زنی.

هه‌روه‌ها خویشی له‌باره‌ی پیناسه‌ی خو‌ی و ئامانچو مه‌به‌ستی ږه‌وانه‌کرانییه‌وه فهرموویه‌تی: (إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكْرِمَ الْأَخْلَاقِ) أَخْرَجَهُ الْبَيْهَقِيُّ برقم: (۲۰۵۷۱)، واته: بیگومان ته‌نیا بو ئه‌وه ږه‌وان کراوم، که ږه‌وشتو خه‌سله‌ته به‌رزه‌کان ته‌واو بکه‌م.

به‌لئ مادام خواو پیغ مبره‌ی خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ له‌باره‌ی که‌سایه‌تیی به‌رزو ناوازه‌ی پیغ مبره‌ی کو‌تایی و ږه‌وشتو ناکاری ږهندو په‌سندییه‌وه وایان فهرمووه، دیاره‌ ده‌بی ئه‌و به‌ریزو خو‌شه‌ویسته له‌ لوتکه‌ی هه‌ره بلندی ږه‌وشتو ناکارو هه‌لئس و که‌وت ږه‌فتاری جوان و په‌سنددا بووبئ له‌ هه‌موو ږوویکه‌وه، هه‌لته‌ له‌ حالیکې وادا سه‌رژمیږکردنی سه‌رجه‌م خو‌وړه‌وشته به‌رزو په‌سندۀکانی پیغ مبره‌ی خاته‌م شتیکی ئه‌سته‌م و نه‌گو‌نجاوه‌و کاری کردن نیه، بویه به‌پی‌ی بنچینه‌ی: (مَا لَا يُدْرِكُ كُلُّهُ لَا يُتْرَكُ بَعْضُهُ) واته: ئه‌وه‌ی هه‌مووی نا‌کړئ، هه‌ندی‌کیشی واز لئ ناهیتړئ، به‌ پیوستم‌زانی گو‌لټیږی‌کی خه‌سله‌ته په‌سندو ناکاره جوانه‌کانی پیغ مبره‌ی خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

بکه‌م و له چهند خالی‌کداو له‌بهر روژشایی چهند ده‌قیکی سوننه‌تدا، چه‌ککه گولی‌ک له گولژاری ره‌وشت و ناکاری به‌رزو شیرینی نه‌و زاته به‌ریزو خوشه‌ویسته بچنم:

یه‌که‌م: خواپه‌رستی :-

• (عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَقُومُ مِنَ اللَّيْلِ حَتَّى تَتَفَطَّرَ قَدَمَاهُ، فَقَالَتْ عَائِشَةُ: لِمَ تَصْنَعُ هَذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَقَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ مَا تَقْدَمُ مِنْ ذُنُوبِكَ وَمَا تَأْخُرُ؟ قَالَ: أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۴۸۳۷).

واته: عائشه خوی لی‌ی رازی بی‌ ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ شه‌وانه هی‌نده‌ی شه‌و نویژ ده‌کرد، هه‌تا پی‌یه‌کانی قلیش دهبوون، عائشه گوتی: نه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا بوجی و ده‌که‌ی له خالی‌کدا، که خوا له هه‌له‌ی رابردوو داهاتوت بوردوه؟ فه‌رمووی: نه‌دی نابی به‌نده‌یه‌کی سوپاسگوزار بم؟

• (عَائِشَةُ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ: لَمَّا كَفَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَشْعَدَ بِهِ وَجْعَهُ، اسْتَأْذَنَ أَزْوَاجَهُ أَنْ يَمْرُضَ فِي بَيْتِي فَأَذِنَ لَهُ، فَخَرَجَ بَيْنَ رَجُلَيْنِ تَخْطُرُ رَجُلًا فِي الْأَرْضِ بَيْنَ عَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَبَيْنَ رَجُلٍ آخَرَ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۱۹۸)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۴۱۸).

واته: عائشه - خوا لی‌ی رازی بی‌ - ده‌لی: کاتی‌ک پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له نه‌خوشی مه‌رگی دا گران بوو و ده‌رده‌که‌ی توندبوو، مؤله‌تی له هاوسه‌ره‌کانی وهرگرت، که له ماله‌که‌ی مندا خزمه‌تی بکری و شه‌وانیش مؤله‌تیاندا، جا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ خوی خستبو سه‌ر قو‌لی دوو پیاوان عه‌بباس و پیاوی‌کی دیکه، چوو ده‌ری (بو نویژی به‌ کۆمه‌ل) لاقه‌کانی له زه‌وی ده‌خشان.

که‌واته:

پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له نه‌خوشی و مه‌رگیشداو به‌و حاله‌شه‌وه، که دایکمان عائشه باسی کردوه، هه‌ر سوور بووه له‌سه‌ر نویژی به‌ کۆمه‌ل!

دووه: پشت به خوا به‌ستنی و متمانه‌پیوونی :-

* (عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ غَزَوْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ غَزْوَةَ قَبَلِ تَجْدٍ فَأَذْرَكَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي وَادٍ كَثِيرِ الْعِضَاهِ، فَنَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تَحْتَ شَجَرَةٍ، فَعَلَّقَ سَيْفَهُ بِغُصْنٍ مِنْ أَغْصَانِهَا، قَالَ: وَتَفَرَّقَ النَّاسُ فِي الْوَادِي يَسْتَظِلُّونَ بِالشَّجَرِ، قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: {إِنَّ رَجُلًا أَتَانِي وَأَنَا نَائِمٌ فَأَخَذَ السَّيْفَ فَاسْتَيْقَظْتُ وَهُوَ قَائِمٌ عَلَى رَأْسِي فَلَمْ أَشْعُرْ إِلَّا وَالسَّيْفُ صَاحًا فِي يَدِهِ، فَقَالَ لِي: مَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّي؟ قَالَ قُلْتُ اللَّهُ، ثُمَّ قَالَ فِي الثَّانِيَةِ: مَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّي؟ قَالَ قُلْتُ: اللَّهُ، قَالَ فَشَامَ السَّيْفُ فَهَذَا هُوَ ذَا جَالِسٍ}، ثُمَّ لَمْ يَعْرِضْ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٤١٣٩)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (٨٤٣).

واته: له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوا‌دا ﷺ به‌ره‌و لای نه‌جد بؤ جه‌نگینک چوین، پیغه‌مبه‌ری خواش له‌ دؤلیک‌ی پر دارو دره‌خت‌دا پیمان‌گه‌یشت، ئینجا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ ژیر دره‌خت‌یک‌دا دابه‌زی و شمشیر‌ه‌که‌یشی به‌یه‌ک‌یک له‌ لقه‌کانیبه‌وه‌ه‌ه‌ل‌واسی، ئیدی خه‌لکه‌که‌ش به‌ دؤله‌که‌دا بلا‌وبوونه‌وه له‌ سیبه‌ری دره‌ختان ده‌خه‌فتان، ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: له‌ کاتیک‌دا، که‌ خه‌وتبووم پیاوړیک‌ هاته‌ سه‌ر سه‌رم و شمشیر‌ه‌که‌ی هه‌ل‌گرت، منیش که‌ خه‌به‌رم بؤوه له‌سه‌ر سه‌رم راوه‌ستا بو، ئیدی هه‌ستم پئ نه‌کرد هه‌تا شمشیر‌ه‌که‌ی به‌ه‌ل‌کیش‌راوی به‌ ده‌سته‌وه‌ نه‌گرت، پئی گوتم: کئ له‌من ده‌تپاریژئ؟ فه‌رموویه‌تی: گوتم: خوا، پاشان بؤ جاری دووه‌م گوته‌ی: کئ له‌من ده‌تپاریژئ، فه‌رمووی: ئیدی شمشیر‌ه‌که‌ی خسته‌وه‌ کالان و نه‌وه‌تا لیږه‌ دانیشه‌وه، پاشان پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هیچی لئ نه‌کرد.

دیاره‌ نه‌م هه‌ل‌و‌یسته‌ش نه‌وپه‌ری له‌خوا را‌دیتن و پشت به‌خوا به‌ستنی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌گه‌یه‌نی.

سۍ په م: دنیا به که مگر تنی (زهد):

• (عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ لِعُرْوَةَ: ابْنُ أُخْتِي! إِنْ كُنَّا لَنَنْظُرُ إِلَى الْهَلَالِ كَلَامَةَ أَهْلِهِ فِي شَهْرَيْنِ وَمَا أُوقِدَتْ فِي آيَاتِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ نَارٌ فَقُلْتُ مَا كَانَ يُعِيشُكُمْ؟ قَالَتْ الْأَسْوَدَانِ الثَّمَرُ وَالنَّاءُ إِلَّا أَنَّهُ قَدْ كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ جِيرَانٌ مِنَ الْأَنْصَارِ كَانَ لَهُمْ مَنَاحٍ وَكَانُوا يَمْنَحُونَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مِنْ آيَاتِهِمْ فَيَسْعِيْنَاهُ أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (۶۴۵۹)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۲۹۷۲).

واته: له عائشه - خوا لیلی رازی بی- گیراوه ته وه، که به (عروه)^(۱) ی گوتوه: کوری خوشکم! نیمه جاری و ابو سۍ جار مانگ نوییونه وه مان له ماوهی دوو مانگاندا ده بیني، له ماله کانی پیغه مبهری خوا دا ناگر نه ده کرایه وه، (عروه) ده لئ: گوتم: نه دی به چی ده ژیان؟ گوتی: به دوو شته ره شه کان، خورماو ئاو، نه وه ندهش هه بوو، که هه ندیک دراوسی پیغه مبهری خوا له پشتیوانان حوشری شیردهریان هه بوون، که له ماله کانیانه وه شیریان بو پیغه مبهری خوا ﷺ ده هی ناو ئه ویش پیی ده نوشین.

• (عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ لَنَا سِتْرٌ فِيهِ تِمْنَالٌ طَائِرٌ وَكَانَ الدَّاحِلُ إِذَا دَخَلَ اسْتَقْبَلَهُ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: {حَوْلِي هَذَا، فَإِنِّي كُلَّمَا دَخَلْتُ فَرَأَيْتُهُ ذَكَرْتُ الدُّنْيَا} أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ برقم: (۲۱۰۷).

واته: عائشه - خوا لیلی رازی بی- ده لئ: په رده یه کمان هه بوو وینه ی بالنده ی تیدا بوو، وه هر که سیک هاتبا یه ژوروی ده هاته پیش چاوی، جا پیغه مبهری خوا ﷺ پیی فهرمووم: هم په رده یه لابه ده (له م شوینه ی لابه ره)، چونکه هر جاریک، که نیمه ژوروی و ده بینم دنیا م دیته وه یاد.

(۱) (عروه) کوری (زبیر) ه و دایکی (أسماء) ی کوچی (أبو بکر) ه - خوا لیان رازی بی-.

هەلبەتە مەبەستى پېغەمبەرى خوا ﷺ لە دىنيا ھاتنەو ىاد ئەو ە بوو، كە جوړىك لە سەرقالىي و خافلانى بۇ دروست دەبى بەھوى دىتن و سەرنجدانى ئەو پەردەيەو دىمەنى بالئەدەكە، كە لەسەرى چنراو.

چوارەم: خوښەويستى بۇ ئۆمەتەكەى :-

* عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: {لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ فَتَعَجَّلْ كُلُّ نَبِيٍّ دَعْوَتَهُ وَإِنِّي اخْتَبَأْتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِّأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَهِيَ نَائِلَةٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنْ مَّاتٍ مِنْ أُمَّتِي لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٦٣٠٤)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (١٩٩).

واتە: ھەموو پېغەمبەرىك پارانەو ەيەكى گىرا بووى بۇ دانراو، جا ھەموويان پارانەو ەكەيان لە دنيادا گوزەراو، بەلام من پارانەو ەكەى خوّم، وەك تەكاردن بۇ ئۆمەتم بۇ رۆزى قىامت ھەلگرتو، وە ئەگەر خوا بىسەوى بە قسەت ھەركەسيك لە ئۆمەتم دەبى، كە بمرى بىئەو ەى ھىچ شتيك بكاتە ھاوبەشى خوا.

پيئىجەم: سۆزو بەزەيى و پەرۇشى :-

سۆزو بەزەيى و پەرۇشى پېغەمبەرى خوا ﷺ يەكيكە لە سيفەت و رەوشتە ھەرە ديارو بەرجەستەكانىو، ئەو ەندە بەسە كە خواى كارەجى نازناوى (رحمة للعالمين) پيئداو: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ (١٠٧) الأنبياء، واتە: وە تۆمان تەنيا بۇ ئەو ە ناردو، كە بەزەيى بى بۇ تيكرابى جىھانيان، ھەرەھا خوا (عزّوجلّ) بە بەزەيى و ميھەبانە بەرانبەر بە برواداران وەسفى كردو: ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ

رَعُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۲۸﴾ النوبة، واتہ: ئہوہ لہ خوتان پیغہمبہریکتان بو ہاتوہ، کہ ہەر شتیك بیئتہ مایہی نارہ‌حہتی و سہغلہ‌تیتان لہ سہر دلی قورسہ زور بہتہ‌نگتانہوہیہ و بہرانبہر بہ پرواداران میہرہ‌بان و بہ بہزہییہ، بہ لئی پیغہمبہری خاتم عَلَيْهِ السَّلَام بہرجہستہ کہری رہ‌حمت و بہخششی خواہیہ سبحانہ و تعالی بو ہہموو جیہانییان بہ بہشہرو جن و ئازہ‌لو بالندہ و درہخت و... ہتدہوہ، ئہمہش چہند دہقیکی سونہت لہوبارہوہ:

• (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَبْلَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ وَعِنْدَهُ الْأَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ التَّمِيمِيُّ جَالِسًا فَقَالَ الْأَقْرَعُ إِنَّ لِي عَشْرَةً مِنَ الْوَلَدِ مَا قَبَلْتُ مِنْهُمْ أَحَدًا فَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثُمَّ قَالَ: {مَنْ لَا يُزَحِّمُ لَا يُزَحِّمُ} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۵۹۹۷)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۳۱۸).

واتہ: پیغہمبہری خوا عَلَيْهِ السَّلَام لہ کاتی‌کدا، کہ ئہقرہعی کوری حابسی تہمیمی لہ لا دانیشتبوو، حہسہنی کوری عہلی ماچ کرد، ئہقرہعیش گوتی: دہ مندالم ہہن ہیچیانم ماچ نہ کردوہ! پیغہمبہری خواش عَلَيْهِ السَّلَام تہماشای کردو فہرموی: ہہرکہسیک بہزہیی نہنوینئ، بہزہیی بہرانبہر نانوینئ.

کہواتہ: ماچکردنی مندال لہ سوؤزو بہزہییہوہ دئو، سوؤزو بہزہیییش لہ مروؤدا مہرجی بہزہیی پیداہاتنہوہیہتی لہ لایان خوای بہ بہزہییہوہ!

• (عَنْ أَبِي قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي وَهُوَ حَامِلٌ أُمَامَةً بِنْتُ زَيْنَبَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَلَا بِي الْعَاصِ بْنِ رَيْعَةَ بْنِ عَبْدِ شَمْسٍ، فَإِذَا سَجَدَ وَضَعَهَا، وَإِذَا قَامَ حَمَلَهَا) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۵۱۶)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۵۴۳).

واته: پيغه مبهري خوا ﷺ نوږتي ده کړد له کاتيکدا، که نومامه ي کچي زهينه بي کچي پيغه مبهري خوا و هوسهري نه بي العاص کوري په بيه ي کوري عه بدوشه مسي هه لگرتبو، جا که سه جده ي ده برد دايدنه او، که هه لده ستايه وه هه ليدنه گرتنه وه.

له م فرمايشته شه وه وده ده گيرئ، که زور ورده کاريي فيقه يي، به تاييه ته مه زه بي شافيعيدا - خوا ليي خوشي - له بواي جوړنه کړد له نوږد او له بواي پاک و خاويږد زاده بيروزه ين و دووريني (احتياط) کړدني خويانه و، پيغه مبهري خوا ﷺ تاوا سه ختگير نه بووه!

* (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: إِنْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ لِيُخَالِطَنَا حَتَّى يَقُولَ لَأَخِي صَغِيرٌ: يَا أَبَا عُمَيْرٍ مَا فَعَلَ التُّغَيْرُ؟) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (۶۲۱۹)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۲۱۵۰).

واته: نه نه سي کوري مالک - خوا ليي رازي بي - ده لي: پيغه مبهري خوا ﷺ تيکه لييماني ده کړد، هه تا به برايي کي گچکه مي ده فهرموو: نه ي نه با عومه يرا! نوغهير چي کړد؟!

شاياني باسيشه له رپوايه تي ديکه دا هاتوه، که نه منداله (أبو عمير)، که براي نه نه س بووه بالنده يه کي هه بووه به ناوي (تغير)، به لام ليي مردووه و بو ي گرياه، پيغه مبهري خواش ﷺ گالتنه ي له گه ل کړدوه و تاواي بي فهرمووه.

* (... وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَوْلَا أَنْ يَشُقَّ عَلَى الْمُسْلِمِينَ مَا قَعَدْتُ خِلَافَ سَرِيَّةٍ تَغْزُو فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَبَدًا..) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (۳۶)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۱۸۷۶).

واته: وه سويند بهو که سه ي گيانمي به ده سته، نه گهر له سهر مسولمانان زور قورس نه بووايه، هه رگيز له هيچ ده سته يه کي جهنگاوهر دوانه ده که وتم، که له رپي خواوا ده جهنگي.

کہ واتہ: ھوی دہرنہ چوونی پیغمبہری خوا ﷺ بۆ ھندیک لہ چالاکییہ جیہادیہ کان، ئوہ بووہ کہ لہ سہر مسولمانان نہ بیته فہرزی عہین، کہ بۆ ھہموو چالاکییہ کی جیہادیی دہرچن، لہ سۆنگہی ئوہوہ، کہ ئوہ بہرپزو خۆشہ ویستہ یان ھہمیشہ دہرچوہو بہ شدار بوہ!

* {إِنِّي لَأَقُومُ إِلَى الصَّلَاةِ وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أَطُولَ فِيهَا فَاسْمَعُ بُكَاءَ الْمَسِيِّ فَاجْعَلُوا كَرَامَةً أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّةٍ} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۷۷) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.

واتہ: من جاری وایہ لہ نویژدا دہوہستم، دہموو درپژ بکہمہوہ، بہ لام کہ گریان مندا ل دہیستم کورتی دہکہمہوہ، ھہز ناکہم دایکی نارہحت بکہم!

* {لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّةٍ لَأَمَرْتُهُمْ بِالسُّوَاكِ مَعَ كُلِّ صَلَاةٍ} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۸۸۷)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۵۲).

واتہ: ئہ گہر لہ سہر ئۆمہتم، یان لہ سہر خہ لکیم بہ قورس نہ کردبایہ، ئہ گہل ھہموو نویژدکا سیواک کردنم لہ سہر پیویست دہکردن.

* {إِذَا سَأَلْتُمْ فِي الْغَضَبِ فَأَعْطُوا الْإِبِلَ حَظَّهَا مِنَ الْأَرْضِ، وَإِذَا سَأَلْتُمْ فِي السَّنَةِ فَأَسْرِعُوا عَلَيْهَا السَّنَةَ...} أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ، بِرَقْم: (۱۹۲۶) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.

واتہ: ئہ گہر بہ شوینی بہ لہوہردا سہ فہرتان کرد، بہ شی حوشرہ کانیش لہ زہوی بدن، (بیانلہوہرینن)، وہ ئہ گہر بہ شوینی بی لہوہردا رویشتن بہ خیرایی پیدا گوزہر بکہن..

ھہ لہتہ لہ تیگرای ئہم فہرمایشتانہو ھاوویئہ کانیشیاندا، بہ زہیی و سۆزی پیغمبہری خوا ﷺ وک مانگی چواردہ نمایان و درہوشاویہ.

شه شهم: سه خاومتو به خشنده يی :-

* (عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه)، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، أَجْوَدَ النَّاسِ، وَكَانَ أَجْوَدَ مَا يَكُونُ فِي رَمَضَانَ، حِينَ يَلْقَاهُ جَبْرِيلُ وَكَانَ يَلْقَاهُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ رَمَضَانَ، فَيُدَارِسُهُ الْقُرْآنَ فَلَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَجْوَدُ بِالْخَيْرِ مِنَ الرِّيحِ الْمُرْسَلَةِ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۷)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۱۷۷۳).

واته: پیغه مېرې خوا ﷺ سه خيترين کهس بوو، وه له کاتيکدا، که له رډمه زاندا به جبريل دهگيشت له ههمو کاتيک به خشه رتر بوو، که ههمو شهويکي رډمه زان پي دهگيشت قورئاني له گهلا دور ده کردهو، نالو کاتانه دا پیغه مېرې خوا ﷺ له به خشيندا له بای هه لکردو و خيتر تر بوو.

* (عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رضي الله عنه)، قَالَ جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، بِبُرْدَةٍ ... فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَكْسُوكَ هَذِهِ؟ فَأَخَذَهَا النَّبِيُّ ﷺ مُحْتَاجًا إِلَيْهَا فَلَبِسَهَا، فَرَأَاهَا عَلَيْهِ رَجُلٌ مِنَ الصَّحَابَةِ، فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَا أَحْسَنَ هَذِهِ فَاكْسُنِيهَا، فَقَالَ: نَعَمْ... { أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۶۰۳۶).

واته: نافره تيك بورده يه كي^(۱) بو پیغه مېر هينا... گوتی: نه ی پیغه مېرې خوا! نه مه ت پي پوښم؟ پیغه مېریش پیو یستی بوو لی و ډرگرت و پوښی، پیاویک له هاو ولا ن نه و پوښاکه ی له به ردا یینی، گوتی: نه ی پیغه مېرې خوا! نه وه چهند جوانه ده بهر منی بکه! فرمووی: به لی...

(۱) البردة: كساءٌ مُخَطَّطٌ يُلْتَحَفُ بِهِ، المعجم الوسيط، ص: (۴۸)، واته: بورده پوښاكيكي خه تخه ته له خووه ده پيچري.

حەوتەم: شەرم و شکوی (حیاوہ) :-

* (عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضی اللہ عنہ)، يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، أَشَدَّ حَيَاءً مِنَ الْعَذْرَاءِ فِي خِدْرِهَا، وَكَانَ إِذَا كَرِهَ شَيْئًا عَرَفْنَاهُ فِي وَجْهِهِ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ
برقم: (۳۵۶۲)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۲۳۲۰).

واتە: پیغممبەری خوا ﷺ لە کچی نیو پەردەکەیی بە شەرمتر بوو، وە ئەگەر
شتێکی پیاخۆش بووایە لە پرویدا دەزانرا.

هەلبەتە مەبەست لە شەرم و شکوی زۆری پیغممبەری خاتەم ﷺ ئەوە نەبوو،
کە لە سنوور بچیتە دەری و ڕیگری هەق گوتن و بەرپەرچدانەوی ناهەقی
لێ بکات، چونکە تێپەراندن لە هەموو شتێکدا هەر خراپە.

هەشتەم: خو بە کەمگری (تواضعه) :-

* (عَنْ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رضی اللہ عنہ)، قَالَ: إِنْ كَانَتْ الْأُمَةُ مِنْ إِمَاءِ أَهْلِ الْمَدِينَةِ لَتَأْخُذُ
بِيَدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَتَنْطَلِقُ بِهِ حَيْثُ شَاءَتْ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم:
(۶۰۷۲).

واتە: جاری وابوو کەنیزەکی ئە کەنیزەکەکانی خەڵکی مەدینە، دەستی
پیغممبەری خوا ﷺ دەگرت و بۆ هەر کوێیەک و یستبای ئەگەڵ خۆی دەیبرد.

واتە: هەر کەسێک تەنانت کۆیلە و کەنیزەکیش، کە ئەوکاتە هەبوون، پلەییەکی
کۆمەلایەتی نزمیان هەبوو، کاریکی بە پیغممبەر بوو بووایە ئەگەڵی دەچوو
بە دەمیەو دەچوو.

* (عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَتْ: قِيلَ لِعَائِشَةَ مَاذَا كَانَ يَعْمَلُ رَسُولُ اللَّهِ
ﷺ، فِي بَيْتِهِ؟ قَالَتْ: كَانَ بَشَرًا مِنَ الْبَشَرِ يَلْبِسُ ثَوْبَهُ، وَيَحْلُبُ شَأْتَهُ، وَيَخْدِمُ

نَفْسُهُ) اَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۲۶۲۳) قَالَ: الشَّيْخُ شُعَيْبُ الْأَرْنَؤُؤُطُ: حَدِيثٌ صَحِيحٌ.

واته: به عائشه خوا ليې رازي بې گوترا: پيغمبهری خوا ﷺ له ماله کېدا چي ده کړد؟ گوتی: مَرْؤَقِيْکَ بوو، وهک خه لک (په فتاری ده کړد): پوښاکي خوی ده پشکني و، مه په کهه‌ی خوی ده دوشی و، خزمه‌تی خوی ده کړد.

مه به ست له پشکني پوښاک ده گونجی دوزيني بې، واته کوشتنی نه سپی و کیچو پاک کړنه وه‌ی لیان، ده شگونجی مه به ست پاک کړنه وه‌ی بې له هره شتيک، که پي هه لبواسرئ و پييه وه بنووسی، وهک پووشکه و درک و... هتد، وه مه به ست له خزمه‌تی خو کړدن، نه وه‌یه که کاره ناسایی به کانی خوی بوخوی نه نجام داوه، بو نمونه: ناو خوارنه وه و جلو بهرگ هه لگرتن و قه د کړدن.... هتد.

* (عن أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه)، قَالَ لَمْ يَكُنْ شَخْصٌ أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: وَكَانُوا إِذَا رَأَوْهُ لَمْ يَقُومُوا لِمَا يَعْلَمُونَ مِنْ كَرَاهِيَّتِهِ لِذَلِكَ) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۲۷۵۴) هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ.

واته: هاوه لآن هيچ که سيان له پيغمبهری خوا ﷺ له لا خوښه ويستتر نه بوو، ده لي: به لآم که ده ياندي له بهری هه لنه ده ستان، چونکه ده يانزانی پي ناخوښه.

* (عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تُطْرُونِي كَمَا أَطَرَتِ النَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ، إِنَّمَا أَنَا عَبْدٌ، فَقُولُوا: عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۳۲۶۱).

واته: پیغه مبهری خوا ﷺ فەرموویەتی: زێدەڕۆیی مەكەن لە مەدحکردنمدا،
وەك ئەصرانییه كان لە مەدحی كۆری مەریه مەدا تییانپەڕاند، بیگومان من بەس
بەندەم، بۆیه بڵێن: بەندەو ڕەوانە كراوی خوا.

نۆیهەم: ئازایەتی ی: -

• (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، أَحْسَنَ النَّاسِ، وَكَانَ أَجْوَدَ
النَّاسِ وَكَانَ أَشْجَعَ النَّاسِ، وَلَقَدْ فَرَعَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَخَرَجُوا نَحْوَ
الصَّوْتِ فَاسْتَقْبَلَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، اسْتَبْرَأَ الْخَبَرَ وَهُوَ عَلَى فَرَسٍ لَأَبِي طَلْحَةَ
عُرِيٍّ، فِي عُنُقِهِ السَّيْفُ وَهُوَ يَقُولُ: {لَمْ لَوَاعُوا، لَمْ لَوَاعُوا}) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ
برقم: (۲۹۰۸)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۲۳۰۷).

واته: پیغه مبهری خوا ﷺ چاکترین کەسو سەختترین کەسو ئازاترین کەسو
بوو، شەوێکیان خەڵکی مەدینە شەژان و بەرەو دەرگە کە چوون، بەلام لەو سەرەو
پیغه مبهەر ﷺ بەرەو ڕوویان دەهات هەوالە کە ی ساغ کردبوو (کە نایا چی
ڕوویداو؟) بە سواری ئەسپیکی ڕووتی ئەبی طەلحەو شمشیریکی لەمەل کردبوو،
دەیکوت: ترستان لەسەر نیە، ترستان لەسەر نیە.

دەیهەم: خۆراگریی و لیبوردەیی (صَبْرُ و عَفْوُ):

پیغه مبهری خوا ﷺ ئە هەموو قۆناغەکانی ژیا نیداو لەگەڵ سەرچەم خەڵکیدا بە
مسوڵمان و نامسوڵمان و سەرچەم توێژەکانەو پشوو درێژو باخەل فەراح و خۆراگرو
لیبوردەو دل گەورە بوو، لەوبارەو بەلگە یە کجار زۆرن، بەلکو وەك چۆن ژیا نی
پیغه مبهری خوا سەر لەبەری بەرجەستە کردنی بەزەیی بوو، بەهەمان شیوەش تیگرا ی
ژیان و سیرە ی خۆراگریی و پشوو درێژیی و لیبوردەیی بە جواترین شیوە تیدا

نمایان و بهرجه‌سته بووه، ئەمانه‌ش چەند نموونه‌یه‌کن له خۆراگری و لی‌بوردیه‌ی ئەو زاته به‌ریزو خۆشه‌ویسته:

* (عَنْ عَائِشَةَ، زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ، أَنَّهَا قَالَتْ لِلنَّبِيِّ ﷺ: هَلْ أَتَى عَلَيْكَ يَوْمٌ كَانَ أَشَدَّ مِنْ يَوْمٍ أَحَدٍ؟ قَالَ: لَقَدْ لَقِيتُ مِنْ قَوْمِكَ مَا لَقِيتُ، وَكَانَ أَشَدَّ مَا لَقِيتُ مِنْهُمْ يَوْمَ الْعَقَبَةِ، إِذْ عَرَضْتُ نَفْسِي عَلَى ابْنِ عَبْدِ يَالِيلَ بْنِ عَبْدِ كَلَالٍ فَلَمْ يُجِبْنِي إِلَى مَا أَرَدْتُ، فَأَنْطَلَقْتُ وَأَنَا مَهْمُومٌ عَلَى وَجْهِي، فَلَمْ أَسْتَفِقْ إِلَّا وَأَنَا بِقَرْنِ الثَّعَالِبِ، فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا أَنَا بِسَحَابَةٍ قَدْ أَظْلَنَتْنِي، فَنَظَرْتُ فَإِذَا فِيهَا جَبْرِيلُ، فَنَادَانِي، فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ وَمَا رَدُّوا عَلَيْكَ، وَقَدْ بَعَثَ إِلَيْكَ مَلَكَ الْجِبَالِ لِتَأْمُرَهُ بِمَا شِئْتَ فِيهِمْ فَنَادَانِي مَلَكُ الْجِبَالِ فَسَلَّمَ عَلَيَّ، ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ! إِنَّ اللَّهَ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ، وَأَنَا مَلَكُ الْجِبَالِ، وَقَدْ بَعَثَنِي رَبِّي إِلَيْكَ لِتَأْمُرَنِي بِأَمْرِكَ، فَمَا شِئْتَ، إِنْ شِئْتَ أَطَبَقْتُ عَلَيْهِمْ الْأَخْشَبِينَ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: {بَلْ أَرْجُو أَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ مِنْ أَصْلَابِهِمْ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ وَحْدَهُ لَا يَشْرِكُ بِهِ شَيْئًا} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۳۲۳۱)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۱۷۹۵).

واته: ئە عائیشە‌ی هاوسەر‌ی پیغه‌مبەر‌ه‌وه ﷺ هاتوه، که به پیغه‌مبەر‌ی خ‌وای گوتوه: ئە‌ی پیغه‌مبەر‌ی خ‌وا! ئایا هیچ رۆژێکت لێ گوزەر‌اوه سەخت‌تر لە رۆژی ئوحود؟ ئە‌ه‌ویش فەر‌مو‌وی: ئە‌ خە‌لک‌ه‌که‌ته‌وه نەر‌ه‌ه‌تی زۆرم ب‌ینی، وه سەخت‌ترین شت که به‌سەر‌م هات ئە‌وه‌ی رۆژی عەقە‌به‌ بوو، که چ‌و‌مه‌ لای (ابن عبد یالیل ابن عبد کلال)، به‌لام ئە‌وه‌ی ویستم وه‌لامی نە‌دام‌ه‌وه، بۆ‌یه به‌ خە‌فه‌ت‌بار‌یه‌وه سەر‌ی خۆم هە‌ل‌گرت و سەر‌ه‌ن‌جام ئە‌ (قرن الثعالب) خۆم ب‌ینی‌ه‌وه، ئیدی سەر‌م ب‌ل‌ند کرد ه‌ه‌ور‌یک‌م ب‌ینی سی‌بەر‌ی لی‌کرد‌بو‌وم، سەر‌ن‌جم‌دا ج‌ی‌بر‌یلی ت‌یدا بوو بانگی کردم، گوتی: ب‌ی‌گومان خ‌وای ز‌ال‌و ش‌ک‌ۆ‌دار ق‌سه‌ی گە‌له‌که‌ت و وه‌لام‌ه‌که‌یانی بۆ تۆ ب‌یست، ئیستاش ف‌ریشتە‌ی چ‌یا‌یه‌کانی نارد‌وه تاکو

هه‌رچی ده‌ته‌وئ به‌سه‌ریانجی فه‌رمانی پی‌بکه‌ی، فه‌رموو: فریشته‌ی چیا‌یه‌کانیش بانگی کردم و سه‌لامی لی‌کردم، پاشان گوتی: ئه‌ی موحه‌مه‌د! بی‌گومان خوا قسه‌ی گه‌له‌که‌تی، که له‌گه‌لیان کردی بیست، منیش فریشته‌ی چیا‌یه‌کام به‌رو‌ه‌رد‌گاریشت ناردوو‌می بۆلات تا‌کو چیت ده‌وئ فه‌رمانم پی‌بکه‌ی، ئه‌گه‌ر ده‌ته‌وئ دوو چیا‌یه‌کانیان به‌سه‌ردا ده‌روو‌خینم! پی‌غه‌مبه‌ری خواش پی‌ی فه‌رموو: به‌لکو هیواد‌ارم خوا له‌ پشتی ئه‌وانه که‌سانیک ده‌ری‌نی، که خوا به‌رستی و هیچ شتیک نه‌کاته ها‌وبه‌شی.

• (عَنْ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رضی‌الله‌عنه، قَالَ: كُنْتُ أُمشي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم وَعَلَيْهِ بُرْدُ نَجْرَانِي غُلِيظُ الْحَاشِيَةِ، فَأَذْرَكَ أَعْرَابِي، فَجَبَذَهُ بِرِدَائِهِ جَبَذَةً شَدِيدَةً حَتَّى نَظَرْتُ إِلَى صَفْحَةِ عَاتِقِ رَسُولِ اللَّهِ صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، وَقَدْ أَثَرَتْ بِهَا حَاشِيَةُ الرِّدَاءِ مِنْ شِدَّةِ جَبْذَتِهِ، ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ! مُرْ لِي مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي عِنْدَكَ، فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ، ثُمَّ ضَحِكَ، ثُمَّ أَمَرَ لَهُ بِعَطَاءٍ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۵۸۰۹).

واته: من له‌گه‌ل پی‌غه‌مبه‌ری خوادا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم ده‌رویشتم، که بور‌دی‌کی نه‌چرانی قه‌راغ و یه‌خه‌ زبری له‌به‌ردابوو، ئه‌ع‌راییه‌ک پی‌ی گه‌یشت و به‌ راکی‌شانیک توند رای‌کی‌شا هه‌تا ته‌ماشای لا ملی پی‌غه‌مبه‌ری خوا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم کرد، قه‌راغی عه‌باه‌که له‌به‌ر زۆر توند راکی‌شانی شوینی لی‌ په‌یدا کرد‌بوو، ئینجا گوتی: ئه‌ی موحه‌مه‌د! له‌و سامانه‌ی خوا که له‌لاته هین‌دیکم به‌ش بده! پی‌غه‌مبه‌ری خواش ناوری لی‌دایه‌وه: ئنجا پی‌که‌نی و فه‌رمانی کرد شتیک بده‌نی.

• (عَنْ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رضی‌الله‌عنه، قَالَ: دَخَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم عَلَى أَبِي سَيِّفٍ الْقَيْنِ، وَكَانَ طِنْرًا لِإِبْرَاهِيمَ، فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم إِبْرَاهِيمَ، فَقَلَبَهُ وَشَمَّهُ، ثُمَّ دَخَلْنَا عَلَيْهِ بَعْدَ ذَلِكَ، وَإِبْرَاهِيمُ يَجُودُ بِنَفْسِهِ، فَجَعَلْتُ عَيْنَا رَسُولِ اللَّهِ صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم تَذَرِفَانِ، فَقَالَ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ: وَأَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَالَ: {يَا بَنَ عَوْفٍ إِلَهَا رَحْمَةً، لَمْ أَتِ بِهَا بِأُخْرَى، فَقَالَ: إِنَّ الْعَيْنَ لَتَمُتُ، وَالْقَلْبَ يَحْزَنُ،

وَلَا تَقُولُ إِلَّا مَا يَرْضَىٰ رَبُّنَا، وَإِنَّا بِفِرَاقِكَ يَا إِبْرَاهِيمَ لَمَحْزُونُونَ) أَخْرَجَهُ
الْبُخَارِيُّ برقم: (۱۳۰۳).

واته: له‌گه‌ل پيغهمبه‌ري خوادا ﷺ چوپينه لای (أبي سيف القين)، که
می‌ردی شیریددر (مرضع) ی ئیبراهیم بوو، ئیدی پيغهمبه‌ري خوا ﷺ
ئیبراهیمی (کورې) وه‌رگرت و ماچی کردو بونی کرد، پاشان جاريکی دیکه
چوپينه وه لای (أبی سيف) له کاتيکدا، که ئیبراهیم خه‌ريکی رووحدان بوو،
چاوه‌کانی پيغهمبه‌ري خواش فرمیسیان لی‌هات. (عبدالرحمن بن عوف) یش پیی
گوت: تۆش ئه‌ی پيغهمبه‌ري خوا! فهرمووی: ئه‌ی کورې عه‌وف ئه‌مه‌ نیشانه‌ی
به‌زه‌یه، پاشان فرمیسیکی دیکه‌ی هه‌لوه‌راندن، وه فهرمووی: چاو فرمیسیکی دی و
دل خه‌مبار ده‌بی، به‌لام ته‌نیا ئه‌وه ده‌لیین، که په‌روه‌ردگارمان پیی رازی بی، وه
ئه‌ی ئیبراهیم ئیمه به کوچی تو دلته‌نگین!

وه‌ک لهم سی ده‌قه‌ی سوننه‌ته‌وه بۆمان ده‌رکه‌وت، که ته‌نیا وه‌ک نمونه
هینامانه‌وه، پيغهمبه‌ري خوا ﷺ له هه‌موو حاله‌کانیدا پشوو دریتو خوراکرو
راوه‌ستاو دامه‌زراو و نه‌له‌خشاو بووه.

یازدهم: توو‌ره‌بوونی له سه‌ختگیری و تیپه‌راندن له دینداریدا:

بیگومان جوانی و ره‌ونه‌قی ئیسلام له‌و هاوسه‌نگی (توازن) یه‌ی دایه، که خوی
کاربه‌جی تییدا ره‌چاو کردوه، که به‌هۆی تیپه‌راندن و به‌زایه‌دان (إفراط و تفریط) وه
له‌به‌ین ده‌چی و، هه‌رکاتیکیش ئیسلام و دینداری له‌سه‌ر حاله‌تی ئاسایی خۆی (که
هاوسه‌نگی یه) نه‌ما، له‌گه‌ل عه‌ق‌لی سه‌لیم و سروشت (فطرة) ی ساغدا تیکده‌گیرئ و
خه‌لک پییان ته‌حه‌ممول ناکرئ، بۆیه‌ش پيغهمبه‌ري خوا ﷺ دانا، زۆر به تیکدانی ئه‌و
هاوسه‌نگیه قه‌لس بووه، ئه‌گه‌ر به باری تیپه‌راندن و به هانده‌ری باش په‌رستنی
خوی په‌روه‌ردگاریشه‌وه بووبی، وه‌ک - بۆ نمونه - لهم ده‌قه‌وه ده‌رده‌که‌وی:

• (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رضی اللہ عنہ، أَنَّ رَجُلًا، قَالَ: وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم، إِنِّي لَأَخْأَرُ عَنْ صَلَاةِ الْعَدَاةِ مِنْ أَجْلِ فُلَانٍ مِمَّا يُطِيلُ بِنَا، فَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم فِي مَوْعِظَةٍ أَشَدَّ غَضَبًا مِنْهُ يَوْمَئِذٍ، ثُمَّ قَالَ: {إِنْ مِنْكُمْ مُنْفَرِينَ، فَأَيْكُمْ مَا صَلَّيْتُ بِالنَّاسِ فَلَمْ يَجُوزْ، فَإِنْ فِيهِمْ الضَّعِيفُ، وَالْكَبِيرُ، وَذَا الْحَاجَةِ} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۷۰۲).

واته: پیاویک گوتی: به خوا ئهی پیغمبرهاری خوا من له بهر فلان کهس، که نویژه کهی زور دریژ ده کاته وه له نویژی به یانیان (واته: نویژی به کومه ل) دوا ده کهوم، جا هیچ کاتیک پیغمبرهاری خوا صلی اللہ علیہ وسلم له ناموژگاریی کردندا وه که ئه و رژه تووره نه دیوه، پاشان فهرمووی: بیگومان ئیوه کهسانی سله مینره وه تان تیدان، با هر کامیکتان پیش نویژی بۆ خه لک کرد با کورتی بکاته وه، چونکه بابای بیھیژو به ته مه نه و خاوه ن ئیش و کاریان تیدایه.

تاشکراشه که مه به سستی پیغمبرهاری خوا صلی اللہ علیہ وسلم ئه وه نه بووه، که بابای ئیمام نویژه کهی له بهر رازیکردنی خه لکیکی به زایه دهر (مُفَرِّط) کهم و کورت بکات، به لکو مه به سستی تینه په راندن بووه و گوتراویشه: (خیر الأمور أوسطها) باشتترین کاره کان نیوه نجییه کانینان، واته: له و شتانه دا که ئه ملاولایان خراپن به زایه دان و تیپه راندنیان تیدا پروو ده دات، بۆ وینه: به خشه ربوون و سه خاوه ت، حاله تی نیوه نجی نیوان ده ست بلاویو چه نگ قووچاندن (الإسراف والتقتیر) ه.

دوازدمیهم: توندیی له هه ق بیژی و بهر په رچدانه وهی ناهه قییدا :-

وهک له م ده قه دا ده بینری که ته نیا وهک نموونه یه که ده یه ینینه وه:

• (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ قُرَيْشًا أَهْمُهُمْ شَأْنُ الْمَرْأَةِ الْمَخْزُومِيَّةِ الَّتِي سَرَقَتْ، فَقَالُوا: مَنْ يُكَلِّمُ فِيهَا رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم؟! فَقَالُوا: وَمَنْ يَجْتَرِيءُ عَلَيْهِ إِلَّا أَسَامَةُ حَبُ

رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَكَلَّمَهُ أَسَامَةُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: {اَتَشْفَعُ فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ، ثُمَّ قَامَ فَاخْتَطَبَ، فَقَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ! إِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ قَبْلَكُمْ أَهْلُهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ وَإِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ، وَإِنَّمَا اللَّهُ لَوْ أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا} (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۳۴۷۵)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۱۶۸۸).

واته: قوره‌یش زور خه‌میان بهو ئافرده ته مه‌خزومیه‌وه هه‌لگرت، که دزیی کردبوو، گوتیان: ئایا کی له‌باره‌یه‌وه قسه له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ بکات؟ گوتیان: جا جگه له ئوسامه‌ی کوری زه‌ید، خوشه‌ویستی پیغه‌مبه‌ری خوا کی ده‌ویرئ ئه‌وه بکات؟! ئیدی ئوسامه قسه‌ی له‌گه‌ل کرد، ئینجا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی: ئایا له سزایه‌ک له سزایه‌کانی خوادا (که جی‌یه‌جی نه‌کری) تکا ده‌که‌ی؟! پاشان هه‌ل‌ساو، وتاریداو فهرمووی: به‌راستی ئه‌وانه‌ی پیش ئیوه ئه‌وه له به‌ینی بردوون، که نه‌گهر بابایه‌کی پایه‌دار دزیی کردبایه وازیان لیده‌هینا، به‌لام نه‌گهر بیهیزنیک دزیی کردبایه، سزایان به‌سه‌ردا ده‌چه‌سپاندا! به خوا نه‌گهر فاتیمه‌ی کچی موحه‌مه‌د دزیی بکات، ده‌ستی ده‌برم!

سیزده‌یه‌م: نه‌رمو نیانیی له راستکردنه‌وه‌ی هه‌له‌ی نه‌زاناندا :-

که دیاره ئه‌مه‌ش بو‌ارو بازارنکی دیکه‌یه‌و شیوازیکی دیکه‌ی جیاوازی ده‌ویو، له‌وباره‌شه‌وه به نمونه‌یه‌ک وازدینن :

* (عَنْ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ فِي الْمَسْجِدِ مَعَ نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ إِذْ جَاءَ أَغْرَابِيٌّ فَقَامَ يَبُولُ فِي الْمَسْجِدِ، فَقَالَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: مَذْمُومٌ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: {لَا تَزْرُمُوهُ دَعُوهُ، فَتَرَكُوهُ حَتَّى بَالَ، ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَعَاهُ فَقَالَ لَهُ: إِنَّ هَذِهِ الْمَسَاجِدَ لَا تَصْلُحُ لِشَيْءٍ مِنْ هَذَا الْبَوْلِ وَلَا الْقَذْرِ،

إِنَّمَا هِيَ لِذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالصَّلَاةِ، وَقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ أَوْ كَمَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ
فَأَمَرَ رَجُلًا مِّنَ الْقَوْمِ فَبَعَا بِدَلْوٍ مِّنْ مَّاءٍ، فَرَشَّهُ عَلَيْهِ} أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم:
(۲۸۵).

واته: له کاتیکدا ئیمه له خزمهت پیغه مبهری خوادا ﷺ له مزگه وتی بووین،
ئه عرابیه ک هات هه لسا له مزگه وتی میز بکات، هاوه لانی پیغه مبهری خوا
گو تیان: مه که، مه که، ده لئ: پیغه مبهری خواش ﷺ فهرمووی: لیگه رین
میزه که ی پی مه برن، ئیدی وازیان لیهینا هه تا میزی کرد، پاشان پیغه مبهری خوا
بانگی کرد پی فهرموو: بیگومان نه م مزگه وتانه ناگو نجی میزو پسایان تیدا
بکری، به لکو ته نیا بو یادی خوا عزو جل و نویژو قوربان خویندن، یان وه ک
پیغه مبهری خوا فهرمووی، ده لئ: ئینجا فهرمانی به پیاویک له خه لکه که کردو
دۆلچه یه ک ئاوی هی ناو به سه ریدا کرد.

چوارده یه م: خوش رفتهاری له گه ل هاوسه رانیدا :-

هه لبه ته پیغه مبهری خوا ﷺ له گه ل هه موو که سدا له لوتکه ی خوش
رفتهاری و پروگه شی و زمان شیرنیدا بووه، به لام به تایبهت له گه ل هاوسه رانیدا،
که ناشکراشه ژیا نی هاوسه ریی به بی خوش رفتهاری و گه شی و گفت و لغت شیرینی
ژیانیکی ئاسایی ناب، چ له لایه ن میردو چ له لایه ن ژنه وه، به لام بیگومان له لایه ن
میردوه، که مشوورخوړو سه ره رشتیاری ژنو خیزانه پیویستهره، وه ک خوا ی
کاربه جی فهرموویه تی: ﴿... وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ...﴾ ﴿۱۹﴾ النساء، واته: وه
(ئه ی پیاوینه!) به شیویه کی په سند له گه ل ژنه کانتاندا رفتهار بکه ن...

ئه مهش ده قیکی سوننه ت له و باره وه، که پیغه مبهری خوا ﷺ زور به لوظفو
د لئه رمیی و خوش رفتهارییه وه مامه لئه ی له گه ل هاوسه ره کانیدا - خوا لیان رازی

بڼې - كړدوه د تلې ډاگرتوونو، نه يو يستوه بڼه ناستي خوږې و فشاري لږ نه كړدوون،
 وهك هه نديك له گهل ژنه كانياندا رډه تار ده كهنو به ناوې شهرعو دينه وه، نهك هه
 سه غلته و بڼزيان ده كهن، بگره سته ميان لږ ده كهنو، له زور ماف كه شهر يعهت
 پيښاوه، بڼې به شيان ده كهن:

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَعِنْدِي جَارِيَتَانِ
 تُغْنِيَانِ بَغْنَاءَ بُعَاثٍ، فَاضْطَجَعَ عَلَى الْفِرَاشِ وَحَوْلَ وَجْهَهُ، فَدَخَلَ أَبُو بَكْرٍ
 فَاتَّهَرَنِي، وَقَالَ: مِزْمَارُ الشَّيْطَانِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَقْبَلَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ
 ﷺ فَقَالَ: {«دَعُهُمَا»}، فَلَمَّا غَفَلَ غَمَزْتُهُمَا فَخَرَجَتَا، وَكَانَ يَوْمَ عِيدٍ يَلْعَبُ
 السُّودَانُ بِالْذَّرَقِ وَالْحِرَابِ، فَأِمَّا سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَإِمَّا قَالَ «تَشْتَهِيْنَ
 تَنْظُرِينَ»؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ، فَأَقَامَنِي وَرَاءَهُ حُدِّي عَلَى حُدِّهِ وَهُوَ يَقُولُ: «دُونَكُمْ يَا
 بَنِي أَرْفَدَةَ»، حَتَّى إِذَا مَلَلْتُ قَالَ: «حَسْبُكَ»، قُلْتُ نَعَمْ، قَالَ: «فَاذْهَبِي» {
 أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٩٥٠).

واته: عائشه - خوا لږې رازي بڼې - ده لږې: پيغمبري خوا ﷺ لږ هاته
 ژوروي و دوو كه نيزهك (يان دوو كچ) م له لا بوون گوراني پوځي (بُعَاث) (١) يان
 ده گوت، نهوېش له سهر جي پاكشاو پووي وه رگيږا، نه بوو به كړيش هاته ژور
 تي خوريم و گوتي: شمشالي شهيتان له لاي پيغمبري خوا ﷺ لږيږي؟
 پيغمبري خواش پووي كړدو فهرمووي: لږيان گهږي، جا كاتي ك (پيغمبر)
 ناگاي لږيږا، نامازم بو كړدو و چوونه دهږي.

(١) بُعَاث: ناوې جهنگليكي نيوان ههردووك هڅزي نهوس و خه زره جه له سهردهمي نه فاميږا، كه دياره
 گورانيه كي تايبه تي بهيونه وه گوتراوه.

وه رۆژێکی جهژن بوو رهش پیستهکان به قهڵغان و نیزه یارییان دهکرد، یان داوام له پیغه مبهری خوا ﷺ کرد، یان خۆی فهرمووی: هه زده که ی ته ماشا بکه ی؟ گوتم: به ئێ، ئیدی له پشت خۆیه وه رایگرتم، پوو مه تم له سه ر پوو مه تی بوو، ده یغه رموو: یاریی بکه ن ئه ی نه وه ی ئه رفیده! هه تا کاتی که ماندوو بووم، فهرمووی، به سه ته؟ گوتم: به ئێ: فهرمووی: ده بپۆ.

پاز ده یه م: وه فاداریی بۆ هاوسه رهکانی :-

دیاره ئه مه که وه فاداریی ژنو میرد بۆ یه کدی، خه سه له تیکی به رزو په سنده، به تایبه ت وه فاداریی پیاو بۆ ژنه که ی جوامیری و گه ره ییه، پیغه مبهری خواش ﷺ له وه خه سه له ته شیدا وه که سه رجه م خه سه له ته به رزو په سنده کان له لووتکه دابوو، با له وباره وه گوێ له م ده قه بگرین:

• (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: مَا غِرْتُ عَلَى أَحَدٍ مِنْ نِسَاءِ النَّبِيِّ ﷺ، مَا غِرْتُ عَلَى خَدِيجَةَ، وَمَا رَأَيْتُهَا، وَلَكِنْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَكْثُرُ ذِكْرَهَا وَرَبَّمَا ذَبَعَ الشَّاةَ، ثُمَّ يَقْطَعُهَا أَغْضَاءً، ثُمَّ يَبْعَثُهَا فِي صَدَانِي خَدِيجَةَ فَرَبَّمَا قُلْتُ لَهُ: كَأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ فِي الدُّنْيَا امْرَأَةً إِلَّا خَدِيجَةُ فَيَقُولُ: إِنَّهَا كَأَنْتَ، وَكَأَنْتَ، وَكَانَ لِي مِنْهَا وَكَلْدٌ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۳۸۱۸).

واته: عایشه - خوا لێی پازی بی- گوته یه تی: به رانه به به هیج کام له هاوسه رانی پیغه مبه ر ﷺ هینده ی خه دیجه غیره م نه بووه، هه رچه نده نه شه دیوه، به لام پیغه مبه ر زۆری باسه ده کرد، وه جاری وابوو مه رپکی سه ره ده بری پاشان به ش به شی ده کردو بۆ ده سه ته خوشکه کانی خه دیجه ی ده نارد، جاریکیان گوتم: وه که جگه له خه دیجه هیج ئافره تی که له دنیا دا نه بووبی! ئه ویش ده یغه رموو: ئه و ئاوا ئاوا بوو (مه ده چی ده کرد)، وه مندالی شم لێی هه بوو.

شازده‌یه‌م: گونجاوی و ته‌بایی :-

خه‌سله‌تیکی دیکه‌ی دیاروگرنگی پیغهمبه‌ری خوا ﷺ بریتیه له‌وه، که گونجاوو ته‌باو به مودارا بووه له‌گه‌ل ده‌وروبه‌ریدا، بی ئه‌وه‌ی به‌شداری شتی ناهه‌ق و هه‌له‌یان بکات.

بوئه ئه‌وانه‌ی که به بیانوی پابه‌ندی به شه‌ریعه‌ته‌وه، حاله‌تیکی نامویی و ناته‌بایی و نه‌گونجاویی له‌گه‌ل ده‌وروبه‌ردا به‌خووه ده‌گرنو، هه‌میشه گرژو مؤنو زیرو ره‌ق و ته‌قن! ده‌بی بزائن که ئه‌و هه‌لس و که‌وته‌یان، پیچه‌وانه‌ی ره‌وشت و ئاکاری به‌رزو په‌سندی پیغهمبه‌ری خوایه ﷺ!

ئه‌مه‌ش چه‌ند ده‌قیکی سونه‌ت، وه‌ک نمونه له‌باره‌ی موداراو گونجاوی و هوگرایی پیغهمبه‌ر ﷺ له‌گه‌ل خه‌لک و ده‌وروبه‌ردا به‌گشتی:

* (عَنْ حَارِجَةَ بْنِ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: دَخَلَ نَفَرٌ عَلَى زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، فَقَالُوا لَهُ: حَدِّثْنَا أَحَادِيثَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: مَاذَا أَعَدُّكُمْ؟ كُنْتُ جَارَهُ، فَكَانَ إِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ الْوَحْيُ، بَعَثَ إِلَيَّ، فَكَتَبْتُ لَهُ، فَكَانَ إِذَا ذَكَرْنَا الدُّنْيَا، ذَكَرَهَا مَعَنَا، وَإِذَا ذَكَرْنَا الْآخِرَةَ، ذَكَرَهَا مَعَنَا، وَإِذَا ذَكَرْنَا الطَّعَامَ ذَكَرَهُ مَعَنَا، فَكُلُّ هَذَا أَعَدُّكُمْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ فِي (الشمائل): ۳۳۷.

واته: کۆمه‌لیک له زه‌یدی کوری ثابت وه ژوورکه‌وتن، بییان گوت: بۆمان باسی هه‌لس و که‌ته‌کانی پیغهمبه‌ری خوا ﷺ بکه!

ئه‌ویش گوتی: چیتان بۆ باس بکه‌م؟ من دراوسی بووم: کاتیکی وه‌حی بۆ داده‌به‌زی له‌ دوای ده‌ناردم بۆم ده‌نوسی، ئینجا کاتیکی باسی دنیا‌مان ده‌کرد له‌گه‌لی باس ده‌کردین، وه‌ ئه‌گه‌ر باسی رۆژی دواییمان کردبایه له‌گه‌لی باس ده‌کردین، وه‌ ئه‌گه‌ر باسی خواردنمان کردبایه له‌گه‌لی باس ده‌کردین، هه‌موو ئه‌و شتانه‌تان له‌ پیغهمبه‌ری خواوه ﷺ بۆ باس ده‌که‌م.

﴿عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: اسْتَأْذَنَ رَجُلٌ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا عِنْدَهُ، فَقَالَ: بِنَسْنِ ابْنِ الْعَشِيرَةِ - أَوْ أَخُو الْعَشِيرَةِ - ثُمَّ أَذِنَ لَهُ، فَلَمَّا دَخَلَ أَلَانَ لَهُ الْقَوْلَ، فَلَمَّا خَرَجَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! ﷺ قُلْتَ لَهُ مَا قُلْتُ، ثُمَّ أَكْنَتَ لَهُ الْقَوْلَ؟ فَقَالَ: يَا عَائِشَةُ إِنَّ مِنْ شَرِّ النَّاسِ مَنْ تَرَكَ النَّاسُ أَوْ وَدَعَهُ النَّاسُ انْكَاءَ فُحْشِهِ﴾ أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۵۷۰۷)، وَالتِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّمَائِل): ۳۴۴.

واته: عایشه خوا لئی رازی بی دهلی: پیایک مؤلتهی هاتنه ژووری له پیغمبره خوا ﷺ وەرگرتو منیش له خزمه تیدا بووم، فەرمووی: خراپترین کوری هۆزه کهیه تی (یان برای هۆزه کهیه تی) پاشان مؤلته تیدا، جا کاتیك وەرژوور کهوت، قسه ی نهرمی له گهل کرد، ئینجا کاتیك رویشت، گوتم: ئه ی پیغمبره خوا! ئه وه ی فەرمووت، فەرمووت، که چی دوایی قسه ی نهرمت له گهل کرد؟ فەرمووی: ئه ی عایشه! بیگومان خراپترین کهس که سیکه، که خه لکی له بهر خراپییانی وازی لی بینن، یان پشتگوئی بخهن، بوئوه ی له خراپه ی خویان بیاریزن.

﴿عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقْبَلُ الْهَدِيَّةَ وَيُثِيبُ عَلَيْهَا﴾ أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۳۵۳۸)، وَالتِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّمَائِل): ۳۵۱.

واته: پیغمبره خوا ﷺ دیاری وەرده گرتو له بهرانبهردا پاداشتیشی ده دایه وه (به خاوه نه که ی).

بیگومان، دیاری له خه لک وەرگرتن و دیاری پیدانیشیان، هۆکاریکی گرنگو کاریگه ری ته بایی و مودارا و گونجایی و نیزیکیه له خه لک و کومه لگا.

هه فدهیه م: هه لېږاردنی ئاسانی :-

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مُنْتَصِرًا مِنْ مَظْلَمَةٍ ظَلَمَهَا قَطُّ مَا لَمْ يُنْتَهَكْ مِنْ مَحَارِمِ اللَّهِ تَعَالَى شَيْءٌ، فَإِذَا انْتَهَكَ مِنْ مَحَارِمِ اللَّهِ شَيْءٌ كَانَ مِنْ أَشَدِّهِمْ فِي ذَلِكَ غَضَبًا، وَمَا خَيْرَ يَنْ أَمْرَيْنِ إِلَّا اخْتَارَ أَيْسَرَهُمَا مَا لَمْ يَكُنْ مَأْكُفًا) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ فِي (الشمائل): ۳۴۳.

واته: عائشه - خوا لېي رازی بي - ده لې: هه رگيز پيغه مبهري خوا م ﷺ نه بينيوه که به هوې سته ميکوه که لېي کراوه (وه که شه خسي خوې) تو لېي کرديېته وه، مادام هيچ شتيک له حورمه ته کاني خوا نه شكي ترابن، به لام نه گهر شتيک له حورمه ته کاني خوا شكي ترابن، له هه موويان توندتر تو وره بووه له وېواره دا، وه هيچ کات له نيوان دوو شتاندا سه رېشک نه کراوه، که کامه ي ئاسانتره هه لېنه بژارد بي مادام گونا هباري تيډا نه بو وي.

شاياني باسيشه، که نه وه مېده نه ي لېره دا دايکمان عائشه - خوا لېي رازی بي - له باره ي پيغه مبهري خواوه ﷺ ده پخاته روو چه ندان نايه تي موباره کی قورئانو فېرمووده ي پيغه مبهري خوا به روون و راشکايي ده يگه يه نن بو نمونه:

۱ - ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ...﴾ (البقرة، واته: خوا ئاساني بو تان ده وي و زه هه تي بو تان ناوي....

۲ - ﴿مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ...﴾ (المائدة، واته: خوا نايه وي له ديندارييدا سه غله تان بکات...

۳ - (بَشِّرُوا وَلَا تُنْفِرُوا وَيَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۴۹۳۱)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۴۳۵)، وَأَحْمَدُ بِرَقْم: (۲۶۴۲۴)، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۳۸۷۶) وَقَالَ:

حَسَنٌ، وَأَبْنُ مَاجَهَ بِرَقْم: (۱۹۹۷)، وَالْحَاكِمُ بِرَقْم: (۴۸۵۴) وَقَالَ: صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ، وَاتَه: دَلْخُوشْكَه‌رېن و سَلَه‌مېنهره‌وه مه‌بن، وه ئاسانكهر بنو، وه زه‌همه‌تخهر مه‌بن.

كه‌واته: نابې هېچكس پېي وايي، كه خوږ خه‌لك سه‌غله‌تكردن به هه‌لېژاردني لايه‌ني زه‌همه‌ت و قورس له نه‌ركه شه‌رعيه‌كاندا نيشانه‌ي دينداري و پاريزكارييه و مايه‌ي پاداشت و ليخوشبوني خوايه! به‌لكو به‌پيچه‌وانه‌وه پيغه‌مبه‌ري خوا ﷺ رايگه‌يانده، كه رږچوون و تپپه‌راندن (غلو) له ديندارييدا مايه‌ي فه‌وتان و گومرايه، وه‌ك فه‌رموويه‌تي: {هَلِكُ الْمُتَنَطِّعُونَ} ^(۱) - قَالَهَا ثَلَاثًا) أَخْرَجَهُ مُسْلِم.

واته: تپپه‌رېنه‌ران فه‌وتاون (سې جاران وايفه‌رموو)، هه‌روه‌ها فه‌رموويه‌تي: {إِيَّاكُمْ وَالْغُلُوَّ فِي الدِّينِ، فَإِنَّمَا أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ الْغُلُوَّ فِي الدِّينِ}، صحيح إِبْن خَزِيمَةَ (۲۷۴/۴)، و إِبْن حَبَان (۱۸۳/۹)، واته: خوټان له تپپه‌راندن له ديندارييدا بپاريژن، چونكه بيگومان نه‌وانه‌ي پيش نيوه تپپه‌راندن له دينداري دا سه‌ري به فه‌تاره‌تدان.

نېستاش نوره‌ي ته‌وه‌ره‌ي چواره‌م و كوټاييه:

(۱) النووي: له‌باره‌ي ماناي وشه‌ي (المتنطعون) هوه‌ گوتويه‌تي: (المتنطعون: المتعمقون المتشددون في غير موضع التشديد) رياض الصالحين، ص(۴۰)، واته: (المتنطعون) ياني: زور رږچووان و سه‌ختگيران له شويټيك له شټيكد، كه پټويست نه‌كات.

ته و مړه ي چواره م

هه لس وکته وتي ناسايي و رږانه ي پيغه مېره ﷺ

خويندري به ريز!

خوا پشتيوان بي لم ته و مړه ي چواره م دا، له چنه د خالي کداو، له بهر تيشکي چنه ده قيکي سونه تدا باسي رپه فتارو هه لس وکته ته ناساييه کاني پيغه مېره ي خوا ﷺ ده کين که له ژياني رږانه يدا نه نجامي داوڼ.

سه رتاش ده ليښ:

خوای زاناو توانا له چنه دان ثايه تي قورڼاندا نه و راستيه ي دوويات کردو ته وه، که موحه ممد ﷺ له رووي مروقبونه وه، به شريکه وه خه لکي دیکه و، لييان جياواز نيه، وه فدموويه تي:

۱- ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَاحِدٌ...﴾ (۶) فصلت، واته: بلې: بيگومان من ته نيا به شريکم وه ئيوه، به لام وه حيم بو دي، که به رستراوي ئيوه يه که به رستراوه...

۲- ﴿وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا﴾ (۱۶) الإسراء، واته: وه ته نيا نه و رپي له خه لکي گرت، که پاش نه و ي رينمايان بو هات بروايښن، جگه نه وه که گوتيان: نيا خوا به شريکي به پيغه مېره ناردوه؟!

۳- ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَاحِدٌ...﴾ (۱۱۰) الکهف.

جا ئيستا با سه رنج بده يڼ داخو پيغه مېره ي خوا ﷺ وه مروقيک چوڼ له ژياني رږانه و ناساييدا هه لس وکته وتي کردوه؟!

ہے لہٰذا وہ لہو ہوا رہا دہ گونجی زور شت باس بکری، بہ لّام بہ حہ قدہ خالّ وازی
لئی دینین، کہ تیّاندا حہ قدہ نہوونہ لہہ ہلّس و کہوتہ ئاساییہ کانئ پڑوانہ ی
پیغہ مہری پیّشہ وا ﷺ دہ خہینہ روو:

یہ کہہ م: رویشتنی :-

• (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: مَا رَأَيْتُ شَيْئًا أَحْسَنَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، كَانَ الشَّمْسُ
تَجْرِي فِي وَجْهِهِ، وَمَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَسْرَعَ فِي مَشْيِهِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، كَأَنَّمَا
الْأَرْضُ تُطْوَى لَهُ، إِنَّا لَنُجِدُ أَنْفُسَنَا، وَإِنَّهُ لَغَيْرُ مُكْتَرَبٍ) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ فِي
(الشمائل)، ۱۱۶، وَأَحْمَدُ بِرَقَم: (۸۵۸۸)، وَأَبْنُ جَبَّانٍ فِي صَحِيحِهِ بِرَقَم:
(۶۳۰۹) قَالَ شُعَيْبُ الأَرْنَؤُوط: إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ.

واتہ: ئہبو ہورہیرہ - خوا لئی رازی بی- دہ لئی: ہیچ شتیکم نہ دیوہ لہ
پیغہ مہری خوا ﷺ جوائتربی، وک ئوہی خور لہ نیو روویدا بی، وہ ہیچ
کہسم نہ دیوہ لہ رویشتنیدا لہ پیغہ مہری خوا ﷺ خیراتربی، وک زہوی بو
بیچرتہ وہ وابو، ئیمہ بو پیگہ یشتنی خومان ماندوو دہ کردو ئویش ئاسایی
بوو بہ سہر خوی نہ دہیّنا.

دیارہ پیشتیش باسماں کرد، کہ پیغہ مہری خوا ﷺ بہ گورو تینہ وہ
بہریدا رویشتوہ، وک لہ لیوایی بجیتہ خوار وا بووہ! ئہمہش ئوہ دہ گہینئی، کہ
ئوہی ہندیک لہ ئہہلی عیلم کردوویانہ بہ عادت و رہنگہ بہ سوننہ تیشی بزائن،
کہ ہیواش ہیواش، یان بہ مردہ لوخہیی بہ ریدا دہرؤن، پیچہ وانہ ی سوننہ تی
پیغہ مہرہ ﷺ!

ہے لہٰذا وہ زوریشن ئوہ قسہ و بیروپراو رہفتار و ہلّس و کہوتانہ ی، کہ بہ سوننہ ت
دادہ نرین، بہ لّام بہ پیچہ وانہ وہ لہ سوننہ ت دوورن و دریشینی.

دووهم: دانيشتني و راکشاني و پالډانه وهی:

نه مېش چوند دهقيکي سونډه ته به باره ی هه رسيک حالته ته که يه وه:

* (عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذَا صَلَّى الْفَجْرَ تَرَيَّعَ فِي مَجْلِسِهِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ حَسَنَاءً) أَخْرَجَهُ أَبُو دَوْدَ، بِرَقْم: (٤٨٥٢)، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي (السَّلْسِلَةِ الصَّحِيحَةِ) بِرَقْم: (٢٩٥٤).

واته: پيغه مېهر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، که نوږي به ياني ده کرد به شيوې چوار مه شقي له شوي خوي داده نيشته هه تا به ته واوي خوړ هه لده هات.

* (عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذَا جَلَسَ فِي الْمَسْجِدِ احْتَبَى بِيَدَيْهِ، أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ فِي (الْمُسْنَدِ)، ١٢٢، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي (السَّلْسِلَةِ الصَّحِيحَةِ) بِرَقْم: (٨٢٧).

واته: پيغه مېهری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عاده تي وا بوو، که له مزگهوتي داده نيشته، هه ردووک ده ستي له هه ردووک لاقی وه ردينانو لاقه کاني به سكيه وه دهنو ساندن (١).

* (عَنْ عَبَادِ بْنِ تَمِيمٍ عَنْ عَمِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مُسْتَلْقِيًا فِي الْمَسْجِدِ وَاضِعًا إِحْدَى رِجْلَيْهِ عَلَى الْأُخْرَى) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٤٦٣)، وَالتِّرْمِذِيُّ فِي (الْمُسْنَدِ)، ١٢١، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ.

واته: (عباد بن تميم) له مامي هه گيړاويه ته وه، که پيغه مېهری صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بينو هه لسه ر پشته له مزگهوت راکشاهو لاقی خستوته سهر نهوي ديکه ی.

• (عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ عليه السلام)، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم: {أَلَا أُحَدِّثُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبَائِرِ؟ قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: الْإِشْرَافُ بِاللَّهِ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ، قَالَ: وَجَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم وَكَانَ مَثَكًا، قَالَ: وَهَادَةُ الزُّورِ، أَوْ قَوْلُ الزُّورِ..} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۲۵۱۱)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۶۹).

واته: پیغمبرمبهری خوا فہرمووی: ئایا گہورہترین گوناھتان پیتان بلیم؟ گوتیان: بەلئ ئەہی پیغمبرمبهری خوا، فہرمووی: ھاوبەش بو خوادانان، وە ئازاردانی دایک و باب، دەلئ: وە پیغمبرمبهری خوا صلی اللہ علیہ وسلم، کە لەوکاتەدا پالیدابووە، دانیشت و فہرمووی: وە شایە دیدانی درۆ، یان قسە ی درۆ.

• (عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ عليه السلام)، قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صلی اللہ علیہ وسلم مَثَكًا عَلَى وَسَادَةٍ أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۲۰۸۲۲)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۱۶۹۲)، وَأَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۴۴۲۲).

واته: (جابر بن سمرة) — خوا لئی رازی بی دەلئ: پیغمبرمبهری خوا صلی اللہ علیہ وسلم دی لەسەر سەرینیك (پشتییهك) پالیدابووە.

لە کۆی ئەم دەقانهش وەرده گیرئ، کە پیغمبرمبهری خوا صلی اللہ علیہ وسلم بە ھەرسیك شیوەکانی ئیسراحهتکردن: دانیشتن (بەچەند شیویەك)، پالدانەو، راکشان، ئیسراحهتی کردو و پشوووی داو و چ لە مالو، چ لە مزگەوت کە دیارە ھەر ئەوێش شتیکی ئاسایی و سروشتیی و ئەگەر ئەقل و فیترەتدا گونجاو.

بۆیە دیاریکردنی جوړە دانیشتنیکی تایبەت بە ناوی سوننەتەو ئە ھالیکدا، کە دانیشتن لە بازنە ی عادی و ھەلس وکەوتەکان (العوادات والمعاملات) دایە، کە بناغە تیئاندا پەوایی و دەستکراوێیە، پێچەوانە ی سوننەت و پێبازو ھەلس وکەوتی پیغمبرمبهری خوا صلی اللہ علیہ وسلم یە.

سویه م: به لای راست دهستپیکردنی ئیش و کاره کانی :-

پیغه مبهری خوا ﷺ عاده تی و ابووه، که بو زوربه ی هره زوری ئیش و کاره کانی لای راستی پیشخستوه، به لام هندیك جاریش لای چه پی پیشخستوه، ئه ویش بو ئه و ئیش و کارو هه لئس و که وتانه ی، که پیچه وانه ی پاک و خاوینی و ریزن، وه ک له م ده قانه دا ده بینرئ:

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُعْجِبُهُ الْيَمْنُ فِي شَأْنِهِ كُلِّهِ: فِي طَهْوَرِهِ، وَتَرْجُلِهِ، وَتَنْعُلِهِ) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

واته: پیغه مبهری خوا ﷺ ده زی ده کرد هه موو کاریکی به لای راست دهست پیبکات، له پاک و خاوینی (دهستنوئژو خوشوردن) و قژ شانه کردنی و نه عملو پیلاو له پیکردنی دا.

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَتْ يَدُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْيَمْنَى لِطَهْوَرِهِ وَطَعَامِهِ وَكَانَتْ يَدُهُ الْيُسْرَى لِحَلَاتِهِ وَمَا كَانَ مِنْ أَذَى) أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۳۳)، وَصَحَّحَهُ لَابَّانِي.

واته: دهستی راستی پیغه مبهری خوا ﷺ بو دهستنوئژو خوشوردنی و خواردنی بوو، وه هی چه پیشی بو تاره ت گرتنی شتی پیس بوو (بو وینه: چلم سرین).

* (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ { إِذَا لَبَسْتُمْ وَإِذَا تَوَضَّأْتُمْ فَأَبْدُوا بِأَيِّمَيْكُمْ }) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۸۶۳۷)، وَأَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۴۱۴۱)، وَأَبْنُ حِبَّانَ بِرَقْم: (۱۰۹۰).

• (إِذَا اتَّعَلَّ أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِالْيَمْنَى، وَإِذَا نَزَعَ فَلْيَبْدَأْ بِالشَّمَالِ، وَلْيَكُنِ الْيَمْنَى أَوَّلَهُمَا تُنْعَلُ وَآخِرُهُمَا تُنْزَعُ) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٥٨٥٦)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (٢٠٩٧) وَاللَّفْظُ لِلْبُخَارِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.

واته: نه گهر يه کيکتان پيلاوو نه علي ده پي کرد، با به پي پراستی ده ست پي بکات، وه نه گهر دينا، با به هي چه پي ده ست پي بکات، با پي پراست بو ده بکردن يه که مو، بو پيلاوو نه عمل دانان دوامين بي.

لەم دەقائەوه که رابردن بۆمان دەردەکهوێ، که پێغه مبه‌ری خوا ﷺ گرنگی به به کاره‌ینانی لای راست و چه‌پیداوه، هه‌ر کامیان له شوینی خۆیدا، دیاره ئه‌مه‌ش نیشانه‌ی رێک و پێکی (نظام) ره‌چاوکردنی ئه‌و زاته بووه له هه‌موو کاروباره‌کانیدا ته‌نانه‌ت له ئیش و کاری ساده و ئاسایی پۆژانه‌شیدا، چونکه بێگومان به‌دیله‌ی رێک و پێکی بریتیه له بێ سه‌ره‌وبه‌ره‌یی و ئالۆزی.

شایانی بایسته، که (النووي) زۆربهی ئەو ئیش و کارانەیی که پەسەندە بەلای پراست یان چەپ دەست پێبکریڤ، سەر ژمێرکردوون و ئە یەکیک ئە بەسەکانی کتێبه ناوداره کەیی خۆیدا، نووسیویەتی^(۱):

• (باب استحباب تقديم اليمين في كل ما هو من باب التكريم: كالوضوء والغسل والتيمم، وكبس الثوب والنعل والخف، والسراويل ودخول المسجد، والسواك، والإحتمال، وتقديم الأظفار، وقص الشارب، وتثقب الإبط، وحلق

الرَّأْسِ، وَالسَّلَامِ مِنَ الصَّلَاةِ، وَالْأَكْمَلِ، وَالشَّرِبِ، وَالْمُصَافَحَةِ، وَاسْتِلَامِ الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ، وَالخُرُوجِ مِنَ الْخَلَاءِ، وَالْأَخْذِ وَالْعَطَاءِ وَغَيْرِ ذَلِكَ مِمَّا هُوَ فِي مَعْنَاهُ. وَيُسْتَحَبُّ تَقْدِيمُ الْيَسَارِ فِي ضِدِّ ذَلِكَ، كَالامْتِخَاطِ وَالْبُصَاقِ عَنِ الْيَسَارِ، وَدُخُولِ الْخَلَاءِ، وَالخُرُوجِ مِنَ الْمَسْجِدِ، وَخَلْعِ الْخُفِّ وَالنُّعْلِ وَالسَّرَاوِيلِ وَالشُّوبِ، وَالِاسْتِنْجَاءِ وَفِعْلِ الْمُسْتَقْذَرَاتِ وَأَشْبَاهَ ذَلِكَ).

واته: باسی په سندی پېشخستنې لای راست له ههر کاریکدا، که رېزی تېدایه، وه: ده ستونیزو خوښوړدنو ته یه مومو پوښینی بهرگو و ده پیکردنی پیلانو گوری و شهروال، وه چونه مزگهوتو، سیواک کردنو، چاوشتنو، نینوک کردنو سمیل کورترکردنه وه و مووی بن هه نکل هه لقه ندنو سهرتاشین، وه سه لامدانه وه له نویژ، وه خواردنو خواردنه وه، وه توقه کردن، وه دهستان له بهرده ره شه که، وه چونه دهر له ثاوده ست، وه شت وهرگرتن و ویدان و ههر شتیکی دیکه ی له م بابه ته. وه په سنده که لای چه پېشبخری له هه موو شه و شتانه دا، که پېچه وانه ی شه وانه، وه: چلم سرپین و تف پوکردن له لای چه، وه چونه ثاوده ست، وه چونه دهر له مزگهوت، وه داکه ندنی گوری و پیلانو شهروال و پوښاک، وه تاره گرتن و نه نجامدانی کاری بیژلیکراو و ینه ی شه وانه.

له نورو څومو پاڼو نه ښه کول

پښتانه ی پښتو مېرۍ

پښتانه ی پښتو مېرۍ

AliBapir

پښتانه ی پښتو مېرۍ

archive.org/details/@alibapir

Google Play

App Store

www.alibapir.org

پښتانه ی پښتو مېرۍ

AliBapir

پښتانه ی پښتو مېرۍ

پښتانه ی پښتو مېرۍ

پښتانه ی پښتو مېرۍ

پښتانه ی پښتو مېرۍ

پښتانه ی پښتو مېرۍ

پښتانه ی پښتو مېرۍ

پښتانه ی پښتو مېرۍ

چوارہم: خواردن و خواردنہودی :-

ئەمەش چەند دەقیکی سوننەت لەبارە ی چۆنیەتی و جوړی خواردن و خواردنەودی پیغەمبەری خواوە ﷺ، کە لەبەر روژشانیان دا دەتوانین زۆر هەڵە و پەڵە و تیپەپاندنی مسوڵمانان لە بواری خواردن و خواردنەودا راست بکەینەوه،

• (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَا عَابَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ طَعَامًا قَطُّ، كَانَ إِذَا اشْتَهَى شَيْئًا أَكَلَهُ، وَإِنْ كَرِهَهُ تَرَكَهُ) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٥٤٠٩)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (٢٠٦٤) وَاللَّفْظُ لِلْمُسْلِمِ.

واتە: هەرگیز پیغەمبەری خوا ﷺ رەخنە ی لە خواردن نەگرتووە، ئەگەر پێی خوێش بووبێ خواردوویەتی، ئەگەر پێی خوێش نەبووبێ وازی لێهێناوە.

• (عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ: كُنْتُ غُلَامًا فِي حَجْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَكَانَتْ يَدِي تَطِيشُ فِي الصَّحْفَةِ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَا غُلَامُ! سَمُّ اللَّهِ، وَكُلْ بِيَمِينِكَ، وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٥٣٧٦)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (١٠٨).

واتە: عومەری کۆری ئەبێ سەلەمە - خوا لێیان پازی بێ - دەلێ: منداڵ بووم لەژێر سەرپەرشتیاری پیغەمبەری خوادا ﷺ، وەدەستم لە قاپی خواردنەکە دەگیرا، پیغەمبەری خوا پێی فەرمووم: روڵە گیان! ناوی خوا بێنەو، بە دەستی راست بخۆ، لە پیش خۆتەوه بخۆ.

• (عَنْ أَبِي جُعَيْفَةَ وَهَبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: {لَا أَكُلُ مُعْكَا} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (١٨٧٧٦)، وَالْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٥٣٩٨)، وَأَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (٣٧٧١).

واته: پيغه مبهري خوا ﷺ فەر موويه تي: به پالډانه ووهه ناخوږم.

* (عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه، قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَأْكُلُ بِثَلَاثِ أَصَابِعٍ فَإِذَا فَرَغَ، لَعِقَهَا) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۲۷۲۱۱)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۳۸۵۰)، وَأَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۳۷۷۱).

واته: پيغه مبهري خوا ﷺ دی به سی په نجان خواردنی ده خوارد، کاتیک ته و او بو په نجه کانی لیسته وه.

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُحِبُّ الْخَلْوَاءَ وَالْعَسَلَ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۵۳۹۸)، وَأَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۳۷۱۷)، وَابْنُ حِبَّانَ بِرَقْم: (۵۲۵۴).

واته: پيغه مبهري خوا ﷺ حه زی له شیرینی و ههنگوین بو.

* (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ ﷺ بِلَحْمٍ، فَرَفَعَ إِلَيْهِ الذَّرَاعُ، وَكَانَتْ تُعْجِبُهُ، فَهَشَّ مِنْهَا) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۹۶۲۱)، وَالْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۴۴۳۵)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۵۰۱).

واته: گوشتیان بو پيغه مبهري خوا ﷺ هیڼا، رانیکیان بو به زکرده وه، که حه زی لیده کرد به ده می لپی پچری و خواردی.

* (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ رضي الله عنه، قَالَ: أَكَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ شِوَاءً فِي الْمَسْجِدِ) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۱۷۷۳۸)، وَالتِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّمَائِلِ) بِرَقْم: (۱۶۷).

واته: له گهل پيغه مبهري خوا دا ﷺ گوشتی برژاومان خوارد له مزگه وتی.

* (عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ سَأَلَ أَهْلَهُ الْأُدْمَ، فَقَالُوا: مَا عِنْدَنَا إِلَّا خَلٌّ، فَدَعَا بِهِ فَجَعَلَ يَأْكُلُ بِهِ وَيَقُولُ: {نِعْمَ الْأُدْمُ الْخَلُّ نِعْمَ الْأُدْمُ الْخَلُّ}). أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۰۵۲).

واته: پیغمه مبهری خوا ﷺ داوای پیخوریکی له مائه وهیان کرد، شهوانیش گوتیان: بهس سرکه مان له لایه شهویش داوای کرد بوی بینن، ئیدی دهخواردو دهیفرموو: سرکه باشتین پیخوره، سرکه باشتین پیخوره.

• (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَتَنَسُّ فِي الشَّرَابِ كَلَامًا مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٥٦٣١)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (٢٠٢٨).

واته: پیغمه مبهری خوا ﷺ عادهتی وابوو له کاتی خواردنه وهدا سی جار هه ناسه ی ددها، واته: له دهره وهی شهو دهره ی لیی دهخوارده وه.

• (عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ كَتَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَتَنَسَّ فِي الْإِنَاءِ أَوْ يُنْفَعَ فِيهِ) أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (٣٧٢٨)، وَابْنُ مَاجَهَ بِرَقْم: (٣٤٢٨)، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (١٨٨٨) وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي (الْمَشْكَاةِ) بِرَقْم: (٤٢٧٧).

واته: پیغمه مبهری خوا ﷺ قه دهغه ی کردوه، که له دهردا هه ناسه بدری، یان فووی لی بکری.

• (عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَقَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ مِنْ زَمْزَمَ، فَشَرِبَ وَهُوَ قَائِمٌ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (١٦٣٧)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (٢٠٢٧).

واته: ئاوی زه مزه ممدا به پیغمه مبهری خوادا ﷺ به پیوه خواردیه وه.

• (عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَفْرُبُ قَائِمًا وَقَاعِدًا) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (١٨٨٣) وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ.

واته: پیغمه مبهری خوا ﷺ بینی به پیوه به دانیشتنه وه دهیخوارده وه.

* (عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)، قَالَ: كُنَّا نَأْكُلُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَتَحْنُ نَمْشِي، وَتَشْرَبُ وَتَحْنُ قِيَامًا) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۱۸۸۰)، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ.

واتە: ئىمە ئە رۆزگارى پېغەمبەرى خۇادا ﷺ بە رۆيشتەنە دەمانخواردو بە پىۋە دەمانخواردەو.

كەواتە:

هەلۋىستى پېغەمبەرى خۇا ﷺ ئە بواری خواردن و خواردنەو دا بەم شىۋە بوو:

- ۱- ھەرگىز رەخنە ئە خواردن و خواردنەو نەگرتە.
- ۲- ناۋى خۇاى ھىناۋە بە دەستى راستى و ئە پىش خۇيەۋە خواردوۋىتە.
- ۳- بە پالداۋەۋە شتى نەخواردەو نەخواردۆتەو.
- ۴- پاش خواردن، پەنجەكانى خۇى لىستۆتەو.
- ۵- ھەزى ئە شىرىنى و ھەنگۈين و گۆشتى رانى ئاژەل بوو شتى خۇشى خواردە ئەگەر چىنگى كەۋتە، ئەگەرنا ھەرچى چىنگ كەۋتە بە ئارەزوۋە خواردوۋىتە، ھەرچەندە خواردنچى سادەش بوۋى مەدە كىردە.
- ۶- بە يەكجار خواردنەۋى نەخواردۆتەو، بەلكو بە زۆرىى بە سى جار خواردوۋىتەۋە ئە دەرەۋى دەرەكەش ھەناسە داۋە.
- ۷- ۋە جارى وابوۋە بە رۆيشتەنە ھاۋەلان خواردنەۋە، ۋە پېغەمبەرىش ھاۋەلانىش بە پىۋە بەدانىشتەۋەش خواردنەۋەيان خواردۆتەو.

پېنجەم: خۇ بۇنخۇشكردى :

پيښتريش باسماڼ كړد، كه پيغه مبهري خوا ﷺ له خويدي خويدا بونځوش بووه، به تايبهت تاره قه ي، به لام ويړاي شهو ه ش بوني خوشيشي به كارهيڼاوه و زور گرنگي به بونځوشي داوه، وهك لهم دهقانه وه دياره:

• **عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَتْ لِلنَّبِيِّ ﷺ سَكَّةٌ يَتَطَيَّبُ مِنْهَا) أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (٤١٦٤)، وَالتِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّمَائِلِ) بِرَقْم: (٢١٨) وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِي.**

واته: پيغه مبهري خوا ﷺ عه تردانيكي هه بوو ليه وه بوني خوشي له خوي دهده .

• **عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ لَا يَرُدُّ الطَّيْبَ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٢٤٤٣).**

واته: پيغه مبهري خوا ﷺ بوني خوشي ورده گرت و نه يده گيړايه وه.

• **عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: {حُبُّ إِلَيَّ مِنْ دُكَاكُمِ الطَّيْبُ، وَالنِّسَاءُ، وَجُعِلَ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (١٢٣١٥)، وَالنَّسَائِيُّ بِرَقْم: (٣٩٣٩)، وَالْحَاكِمُ بِرَقْم: (٢٦٧٦) وَقَالَ: صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ، قَالَ الشَّيْخُ الْأَلْبَانِي: حَسَنٌ صَحِيحٌ.**

واته: له دونيای ئيه بوني خوش و ثافره تاڼم له لا خوشه ويست كراون، وه دلخوشي ته واوم له نويژي دايه.

كه واته: پيچه وانه ي بون خوشي، پيچه وانه ي سوننه ت و عاده تي پيغه مبهري خوايه ﷺ، بويه پيوسته نه وانه ي كه به بيانوي خواپه رستي و دنيا به كه مگرتن (زه د) ه وه جهسته ي خويان پشتگوي ده خه ن، له پرووي پاك و خاويني و خو بونځو ش كړنه وه، بزانون دلنيا بن، كه به و ر ه ق تاريان له خوا نيزيك ناكه و نه وه ناي ا ده گونجي به پيچه وانه ي ره وشت و ر ه ق تاري پيغه مبهري وه له خوا نيزيك

بکه‌وینه‌وه؟ یان ئایا پیسو پوخه‌لیی و چلکن و کولکنیی و بۆن ناخوشیی مایه‌ی له خوا نیزیك كه‌وتنه‌وه‌یه؟

شه‌شه‌م: قسه‌کردنی :

له‌باره‌ی شیوازو چۆنیه‌تی قسه‌کردنی پیغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ، ده‌گونجی زۆر شت باس بکری، به‌لام به‌م چهند ده‌قه واز دینین:

* (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا تَكَلَّمَ بِكَلِمَةٍ أَعَادَهَا كَلِمًا حَتَّى تَفْهَمَ عَنْهُ، وَإِذَا أَتَى عَلَى قَوْمٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ، سَلَّمَ عَلَيْهِمْ كَلِمًا) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۱۳۲۴۴)، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۹۵).

واته: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، كه قسه‌یه‌کی ده‌کرد سی جارن دووباره‌ی ده‌کرده‌وه، تاكو لیی فام بکری، وه نه‌گهر لای کۆمه‌لێنک و سلاوی لی‌کردبان، سی جارن سلاوی لی ده‌کردن.

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: مَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَسْرُدُ سَرْدَكُمْ هَذَا، وَلَكِنَّهُ كَانَ يَتَكَلَّمُ بِكَلَامٍ بَيْنَ فَصْلٍ، يَحْفَظُهُ مَنْ يَجْلِسُ إِلَيْهِ) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۲۶۲۵۲)، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۳۶۳۹)، وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، قَالَ الشَّيْخُ الْأَلْبَانِيُّ: حَدِيثٌ حَسَنٌ.

واته: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وهك ئیوه به‌خیرایی قسه‌کانی ریز نه‌ده‌کردن، به‌لکو به‌شیوه‌یه‌کی ڕوون و ئاشکرا قسه‌ی ده‌کرد، كه نه‌و كه‌سه‌ی له‌لای دانیشتبایه له‌به‌ری ده‌کرد.

* (عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ رضي الله عنه، قَالَ: سَأَلْتُ خَالَي هِنْدُ بْنَ أَبِي هَالَةَ، وَكَانَ وَصَافًا، فَقُلْتُ: صِفْ لِي مَنْطِقَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مُتَوَاصِلَ الْأَحْزَانِ، دَائِمَ الْفِكْرَةِ، لَيْسَتْ لَهُ رَاحَةٌ، طَوِيلُ السَّكْتِ، لَا يَتَكَلَّمُ فِي غَيْرِ

حَاجَةٌ، يَفْتَحُ الْكَلَامَ وَيَخْتِمُهُ بِاسْمِ اللَّهِ تَعَالَى، وَيَتَكَلَّمُ بِجَوَامِعِ الْكَلِمِ، كَلَامُهُ فَصْلٌ، لَا فُضُولَ وَلَا تَقْصِيرَ... أَخْرَجَهُ الطَّبْرَانِيُّ بِرَقْم: (٤١٤)، وَالتِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّمَائِلِ) بِرَقْم: (٢٢٦).

واته: حهسه نى كورې عهلى - خوا لييان رازى بڼ- ده لى پرسیارم له هیندی كورې ئه بى هاله ی خاتم كړد، كه بابايه كى زور كارامه بوو له وهسكردندا، گوتم: بوم باسى قسه كړدنې پيغه مبهري خوا ﷺ بكه، گوته: پيغه مبهري خوا بهرده وام په ژاره دار بوو، هميشه له بيركړدنه وده دا بوو، ئيسپراحتى نه بوو، به زورى بيدهنگ بوو، به گيره ي پويست نه بووايه قسه نه ده كړد، به ناوى خواى بهرز فره مايشته كاني دهست پيده كړدو كوتايى پيده هيئا له قسه كړدنيدا وشه ي واى به كارد هينان كوكره وهى ماناو مهبهستى زور بوون (وشه ي كه م و ماناى زور)، قسه كاني روون بوون، نه زورو بور بوون، نه كه م و كورت...

* (وَعَنْ عَمَارِ بْنِ يَاسِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ طَوْلَ صَلَاةِ الرَّجُلِ، وَقَصْرَ خُطْبَتِهِ مَنَّةٌ مِنْ فَتْنِهِ، فَأَطِيلُوا الصَّلَاةَ وَأَقْصُرُوا الْخُطْبَةَ) رَوَاهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (٢٠٤٦).

واته: عه ماري كورې ياسر - خوا لييان رازى بڼ- ده لى: گويم له پيغه مبهري خوا ﷺ بوو ديه فرموو: بيگومان دريژي نويزي پياوو كورتى و تارى نيشانه ي شاره زاييه تى، بويه نويز دريژ بكه نه وه و تار كورت بكه نه وه.

كه واته:

پيغه مبهري خوا ﷺ له قسه كړدنيدا وهك سه رجه م حالت و هه لس و كه وته كاني ته واوترين و چاكترين شيوازو چوئيه تى هه بووه، به م شيويه ي خوارى:

- ۱ - قسه کردن پاش بیرکردنه وه.
- ۲ - به ناوی خوا دهست پیکردن و کوتایی پیهینان.
- ۳ - قسه ی پروون و ناشکرا.
- ۴ - دووباره کردنه وه ی قسه ی گرنګ.
- ۵ - به پیی پیویست قسه کردن.
- ۶ - به کارهینانی وشه ی مانا کوکه ره وه.
- ۷ - نه زړو بوری و نه که م کورتی له پرووی قه باره ی وشه و قسه کانه وه.

حه وته م: قورئان خویندنی :-

هه چهنده قورئان خویندن یه کیکه له خواپه رستیه هره گه وه کان و بهرترین جوړی یادی خوا کردنیشه، به لام بویه له ته وه ریه دا هینامان، چونکه قورئان خویندن یه کیکه بووه له هه لس و کهوته ناسایی و ره و ژانه که ی پیغه مبهری خوا ﷺ شوه وانه و ره و ژانه دووباره ی کرد و ته وه، نه مهش چهند ده قیکی سوننه ت له باره ی چوئیه تی قورئان خویندنی نه و زاته بهرزو ناوازه یه وه ﷺ:

* (عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: كَيْفَ كَانَتْ قِرَاءَةُ النَّبِيِّ ﷺ؟ فَقَالَ: كَانَتْ مَدًّا) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۱۳۰۲۵)، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۴۷۵۹).

واته: قه تاده ده لی: له و نه نه سی کوری مالیکم پرسى: قورئان خویندنی چوئ بووه؟ گوئی: قورئان خویندنی پیغه مبهری خوا ﷺ لیککیشراوه بوو.

* (عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقْطَعُ قِرَاءَتَهُ، يَقُولُ: «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» ثُمَّ يَقِفُ، ثُمَّ يَقُولُ: «الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ» ثُمَّ

يَكْفُ وَكَانَ يَقْرَأُهَا: ﴿مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾ أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (٢٦٦٢٥)،
وَالْتَرْمِذِيُّ بِرَقْم: (٢٩٢٧) وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ.

واته: نومو سوله مه - خوا لى رازى بى- گوتويې ته: پيغه مېره ى خوا
ﷺ قورئان خویندنه كه ى له يه ك ده پچراند، ده يفرموو: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ
الْعَالَمِينَ﴾ ئينجا ده وه ستا پاشان ده يفرموو: ﴿الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ ئينجا
ده وه ستا، وه ﴿مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾ ى ده خویند.

• (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَيْسٍ رضي الله عنه قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنِ
قِرَاءَةِ النَّبِيِّ ﷺ؟ أَكَانَ يُسْرُ بِالْقِرَاءَةِ أَمْ يَجْهَرُ؟ فَقَالَتْ: كُلُّ ذَلِكَ قَدْ كَانَ
يَفْعَلُ، رُبَّمَا أَسْرَ بِالْقِرَاءَةِ، وَرُبَّمَا جَهَرَ، فَقُلْتُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ فِي
الْأَمْرِ سَعَةً) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (٧٣١).

واته: عه بدوللای کورې قهیس ده لى: پرسیارم له عائشه - خوا لى رازى بى-
کرد له باره ى قورئان خویندنې پيغه مېره وه ﷺ، که تاييا به دهنګى نرم ده یخویند،
يان به دهنګى بهرز؟ گوتى: هه ردوو شیوازه كه ى هه بوو، جارى و ابوو به کپى و
جارى واش بوو به دهنګى بلند ده یخویند، گوتم: ستایش بوو ته و خوايه ى، که
فراوانی خستو ته کاره كه وه .

هه شته م: گوینګرتنى بوو شیعوو قسه ى ناسایى خه لك :

وه ك پيشتريش باس مان کرد پيغه مېره ى خوا ﷺ له گه لا خه لك و ده ورو به ريدا
گونجاو و ته باو به مودارا بووه، ناشکراشه يه کيک له هوکاره کانی گونجاوی و ته بابى
مروؤ له گه لا خه لكدا، بریتیه له گوینګرتنى به قسه و گفت و گویان و به شداریي کړدنې
له کوړو مه جلیسیاندا، شه مه ش چنه د ده کيک له و باره وه، که پيغه مېره ى خوا ﷺ
به شداریي قسه و باسو خواسى خه لكى کړدوه و گوینى بوو گرتوون:

* (عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)، قَالَ: جَالَسْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكْثَرَ مِنْ مِائَةِ مَرَّةٍ، وَكَانَ أَصْحَابُهُ يَتَنَاشِدُونَ الشَّعْرَ، وَيَتَذَكَّرُونَ أَشْيَاءَ مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ، وَهُوَ سَاكِتٌ، وَرَبِّمَا يَتَبَسَّمُ مَعَهُمْ) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ، بِرَقْم: (۲۸۵۰) قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي (السَّلْسَلَةِ الصَّحِيحَةِ) بِرَقْم: (۴۳۴).

واته: جابیری کوری سہ مورہ - خوا لئی پازی بی - دہلئی: زیاتر لہ سہد جار لہ گہل پیغہ مہردا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دانیشتوم، وہ ہاوہ لہ کانی شیعیان دہ گوت و باسی شتی روض گاری نہ فامیستیان دہ کرد، نہویش بیڈہنگ بوو، جاری واشبوو لہ گہ لیان پیڈہ کھنی (بہ شیوہی زہردہ خہ نہ).

* (عَنْ عَمْرِو بْنِ الشَّرِيدِ، عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)، قَالَ: كُنْتُ رَدَفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَتَشَدُّهُ مِائَةَ قَافِيَةٍ مِنْ شَعْرِ أُمِّيَّةَ بْنِ أَبِي الصَّلْتِ، كُلَّمَا أَتَشَدُّهُ بَيْتًا، قَالَ لِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {هَيْه، حَتَّى أَتَشَدُّهُ مِائَةً، - يَعْنِي مِائَةَ بَيْتٍ - فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {إِنْ كَادَ لِيُسْلِمَ} أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (۷۲۱).

واته: شہریدی کوری سوہید - خوا لئی پازی بی - دہلئی: لہ پشت پیغہ مہرہ وہ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سواربوو بووم، سہد دیرہ شیعرم لہ قسہی ٹومہ ییہی کوری لہ بی صہ لئی نہ شہفہ فییم بو گوت، ہمر کہ شیعیکم بو دہ گوت، دہیفہ رموو: دہی بیلی، ہہتا سہد دیرم بو گوت، ٹینجا پیغہ مہرہ فہ رموی: نیزیک بووہ مسولمان بی.

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضَعُ لِحْسَانَ بْنِ ثَابِتٍ مِئْبَرًا فِي الْمَسْجِدِ يَقُومُ عَلَيْهِ قَائِمًا يُفَاخِرُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَوْ قَالَ يُنَافِعُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {إِنَّ اللَّهَ يُؤَيِّدُ حَسَانَ بِرُوحِ الْقُدُسِ مَا يُفَاخِرُ، أَوْ يُنَافِعُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، بِرَقْم: (۲۴۴۸۱)، وَالتِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّمَائِلِ) بِرَقْم: (۲۱۳)، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي (السَّلْسَلَةِ الصَّحِيحَةِ) بِرَقْم: (۱۶۵۷).

واتہ: پیغہ مبهري خوا ﷺ دوانگہ يه کی بو حه سسانی کوری ثابیت - خوا لی یی رازی بی - له مزگه وتی دروست ده کرد، له سهري ده وه ستاو به رگری له پیغہ مبهري خوا ﷺ ده کرد، یان گوتی: له سهر پیغہ مبهري خوا ی ده کرده وه، وه ده يه رموو: ییگومان خوا ی بهرز به گیانی پیروز (جبریل) پشتگیری له حه سسان ده کات، هه تا نه وه له سهر پیغہ مبهري خوا ﷺ بکاته وه یان ستایشی بکات.

که واته: ره وشت و ره فتاری پیغہ مبهري خوا ﷺ له بواری تی که لی له گه ل خه لک و گو یگر تنی بو قسه و باسو خواسو شیعری به رومه جلیساندا، ئاوا بو وه وهک ده بینین زور گونجاوو کراوه بو وه، بویه پیویسته ئیمهش وهک پیغہ مبهري پیشه و امان به حه وسه له وه سه ليقه و کراوه ته بابینو، پیمان وانه بی که ده بی هه میشه کوړو مه جلیسمان ئایه تی قورئانو فه رمایشتی پیغہ مبهري تیدا بگو تر ی، به لکو گرنه نه وه به ناهه قی و ناشه رعیی تیدا نه بی، وه نه گهر بووش ریگری لی بکهین، یان چو لی بکهین و به جی به یلین.

نویه م: سلا وکردن له گه ل وردو درشت و روو خوش بوونی له گه لیان :-

پیغہ مبهري خوا ﷺ هه میشه روو خوش و دم به زرده خنه بو وه، هه رکهس پیی گه یشتی پیزی لیگرتو وه وه سه لامی لی کرده وه، چ پیاو چ ئافره ت چ مندا ل، وهک له م ده قانه ی سونه ته وه دیاره :

• (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ جَزْمٍ، قَالَ: مَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَكْثَرَ تَبْسُمًا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۳۶۴۱)، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِي فِي (مَخْتَصَرِ الشَّمَائِلِ) بِرَقْم: (۱۶۵۷).

واته: هیچ که سیکم نہ دیوہ لہ پیغہ مبهری خوا ﷺ زیاتر زار بہ زہردہ خہ نہ بووی.

* (عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، مَا حَبَّنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مُنْذُ أَسَلَمْتُ، وَلَا رَأَيْتُ إِلَّا ضَحِكَ) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۳۶۱۱)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۶۵۱۸).

واته: جہریری کوری عہ بدوللا - خوا لئی رازی بی - دہ لئ: لہوہ تی مسولمان
بووم پیغہ مبهری خوا ﷺ رپی چوونہ زووری (مالیانی) لئہ گرتووم، وہ هیچ
کات نہ بیینیوم، کہ پیغہ کہ نیبی.

* (عن أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ مَرَّ عَلَى مَجْلِسٍ فِيهِ
أَخْلَاطٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُشْرِكِينَ عَبَدَةِ الْأَوْثَانِ، وَالْيَهُودِ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ
النَّبِيُّ ﷺ) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۵۶۶۳)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۱۷۹۸).

واته: پیغہ مبهری خوا ﷺ بہ لای کوریکدا رہ تبوو، کہ تیگہ لہ یہ ک بوو لہ
مسولمانانو ہاوبہ شدانہ رانی بتپہ رستو جوولہ کہ، پیغہ مبه ریش ﷺ سہ لامی
لیک کردن.

* (عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَرَّ فِي الْمَسْجِدِ يَوْمًا،
وَعُصْبَةٌ مِنَ النِّسَاءِ قُعُودٌ، فَأَلْوَى يَدَهُ بِالتَّسْلِيمِ) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْم:
(۲۶۹۷) وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ.

واته: روژیکیان پیغہ مبهری خوا ﷺ بہ مزگہ وتدا تیپہری و کومہ لئیک
نافرہ تیش دانیشتبوون، بہدہ ست ناماژہ ی سہ لامکردنی بو کردن.

* (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ مَرَّ عَلَى صِبْيَانٍ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ، وَقَالَ: كَانَ
النَّبِيُّ ﷺ يَفْعَلُهُ) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۶۲۴۷)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم:
(۲۱۶۸).

واتہ: لہ نہ نہ سہوہ - خوا لیّی پازی بی- گیراوتہوہ، کہ بہ لای کومہ لہ مندالیّکدا رہ تبوہو سہ لامی لیّ کردوون، وہ گوتویہ تی: پیغہ مہری خواش ﷺ ہەر وای دہ کرد.

کہ واتہ: پیغہ مہری خوا ﷺ ہہ میسہ پروخوشو دہم بہ زہردہ خنہ بوہو و پیزو حورمہ تی لہ ہہ موو کہس گرتوہ و ہەر کہس پیی گہیشتبئی سلاوی لیّ کردوہ.

دہیہم: قسہ ی خوشو گالتہ کردنی :

یہ کیکی دیکہ لہ عادہ تہ کانی نہوہ بوہو، کہ جاروبار قسہ ی خوشو گالتہ ی لہ گہل ہاوہ لانیدا کردوہ، چ پیاو بووبئی، چ ئافرہ ت چ مندال وەك لہم دہ قانہوہ دیارہ:

• (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ! إِنَّكَ تُدَامِبُنَا؟ قَالَ: نَعَمْ غَيْرَ لَا أَقُولُ إِلَّا حَقًّا) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۱۹۹۰) وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي (مَخْتَصَرِ الشَّمَائِلِ) بِرَقْم: (۲۰۲).

واتہ: نہبو ہورہیرہ - خوا لیّی پازی بی- دہ لی: (ہاوہ لان) گوتیان: نہ ی پیغہ مہری خوا ﷺ تو قسہ ی گالتہ مان لہ گہل دہ کہ ی! فہرموی: بہ لی: بہ لام جگہ لہ ہەق نالیم.

• (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ، قَالَ لَهُ: يَا ذَا الْأَذْنَيْنِ! يَعْنِي: يُعَارِضُ) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۳۸۲۸)، وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ.

واتہ: نہ نہ سی کوری مالیک - خوا لیّی پازی بی- گیراویہ تہوہ، کہ پیغہ مہری خوا ﷺ پیی فہرموہ: ہو خاوہن دوو گوئی! یانی: گالتہ ی لہ گہل کردوہ.

* (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضی الله عنه، يَقُولُ: إِنْ كَانَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله، لِيُخَالِطَنَا حَتَّى يَقُولَ لَأَخٍ لِي صَغِيرٍ: {يَا أَبَا عُمَيْرٍ مَا فَعَلَ التُّغَيْرُ؟ لَأَنَّهُ كَانَ لَهُ تُغَيْرٌ يَلْعَبُ بِهِ، فَمَاتَ فَحَزَنَ الْغُلَامُ عَلَيْهِ، فَمَازَحَهُ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله { مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۵۷۷۸)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۱۵۰) وَغَيْرُهُمْ.

واته: پیغمبرمبه‌ری خوا صلی الله علیه و آله تیکه‌لیمانی ده‌کرد، هه‌تا به برابه‌کی بچوو‌کی ده‌فهرموو: نه‌ی عومه‌یر! نوغه‌یر چی لی‌هات؟ چونکه به‌چکه بالنده‌یه‌کی هه‌بوو یاری پی‌ده‌کرد، مرد، کور‌ه‌کش په‌روشی بوو، پیغمبرمبه‌ریش صلی الله علیه و آله گاتنه‌ی له‌گه‌ل کرد.

* (عَنْ أَنَسٍ رضی الله عنه، أَنَّ رَجُلًا اسْتَحْمَلَ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: {إِلَيَّ حَامِلُكَ عَلَى وَلَدٍ نَاقَةٍ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله! وَمَا أَصْنَعُ بَوْلَدِ الْإِبِلِ فَقَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: {وَهَلْ تَلِدُ الْإِبِلَ إِلَّا التُّوقُ} { أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۵۰۰۰)، التِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّمَائِلِ) بِرَقْم: (۲۰۳) وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ.

واته: پیاوی‌ک داوای له پیغمبرمبه‌ری خوا صلی الله علیه و آله کرد، که سواری ولا‌خیکی بکات، نه‌ویش فهرمووی: سواری به‌چکه حوشتریکت ده‌که‌م! گوتی: نه‌ی پیغمبرمبه‌ری خوا! جا چی له به‌چکه حوشتربکه‌م؟ نه‌ویش فهرمووی: نه‌دی حوشتری گه‌وره‌ش هه‌ر به‌چکه حوشتربنن؟!

* (عَنِ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ قَالَ: أَنتَ عَجُوزٌ إِلَى النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! ادْعُ اللَّهَ أَنْ يُدْخِلَنِي الْجَنَّةَ، فَقَالَ: {يَا أُمُّ فُلَانٍ، إِنَّ الْجَنَّةَ لَا تَدْخُلُهَا عَجُوزٌ قَالَ: فَوَلَّتْ تَبْكِي فَقَالَ: أَخْبِرُوهَا أَكْهًا لَا تَدْخُلُهَا وَهِيَ عَجُوزٌ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ: ﴿إِنَّا أَنْشَأْنَهُنَّ إِنِشَاءً ۖ فَجَعَلْنَهُنَّ أَبْكَارًا ۖ﴾ ۳۵ عُرُبًا أَتْرَابًا ۖ﴾ ۳۶ ۳۷

الواقعة^(۱) { } أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّمَائِلِ) بِرَقْمِ: (۲۴۰)، وَحَسَنَهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي (مَخْتَصَرِ الشَّمَائِلِ) بِرَقْمِ: (۲۰۵).

واته: پیره ژنیک هاته لای پیغه مبهری خوا ﷺ، گوتی: ئەه ییغه مبهری خوا! داوا له خوا بکه بمخاته بههشتی، فهرمووی: ئەه دایکی فلان! بیگومان پیره ژن ناچیتته بههشتی، ده‌لی: ئەه ویش بهه گریانده وه پژی، فهرمووی: پیی بلین: کاتیك ده‌چیتته بههشتی پیره ژن نابی، چونکه خوای بهرز فهرموویته: «ئیمه ئافره تانی بههشتمان بهشیوه‌ی تایبته دروست کردوون، گیراومانن به کچ له‌گه‌ل هاوسه‌رانیاندا گونجاو و هاوته‌مه‌ن».

که‌واته: پیغه مبهری خوا ﷺ جاروبار نوکته و قسه‌ی خوشیشی هه‌بووه، به‌لام وه‌ک خوی فهرموویته‌ی و له‌و چهند نموونه‌یه‌شه‌وه، که هیئاماننه‌وه دیاره، ته‌نیا هه‌ق و راستیی فهرمووه.

یازدهیه‌م: پیکه‌نینی :-

پیشتر باسمان کرد، که پیغه مبهری خوا ﷺ هه‌میشه ده‌م به پیکه‌نین و زه‌رده‌خه‌نه بووه، جا ئایا پیکه‌نینی پیغه مبهری خوا ﷺ چۆن چۆنی بووه؟ با سه‌رنجی چهند ده‌قیکی سوننه‌ت بده‌ین له‌وباره‌وه:

* (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ جَزْمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ مَا كَانَ هَاحِكُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَّا تَبَسُّمًا) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْمِ: (۳۶۴۲)، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي (صَحِيحِ التِّرْمِذِيِّ) بِرَقْمِ: (۲۸۸۱).

(۱) العُروب من النساءِ العُروسِ الْمُتَحَبِّبَةِ الى زوجها والجمع: عُروب، مختار الصحاح، ص(۳۷۲)، واسته: (عُروب) كُؤى (عُروب) هو نه‌ميش يانی ژنیک که خۆی له‌لای می‌ردی خوشه‌ویست بکات.

واته: پیکه‌نینی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بهس زهرده‌خنه بوو.

* (عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهَا قَالَتْ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَطُّ مُسْتَجْمِعًا ضَاحِكًا حَتَّى أَرَى مِنْهُ لَهَوَاتِهِ^(۱) إِنَّمَا كَانَ يَتَبَسَّمُ) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۴۸۲۸)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۸۹۹) وَغَيْرُهُمْ.

واته: هرگیز پیغه‌مبه‌ری خوام ﷺ نه‌دیوه پر به‌زاری پیکه‌نئ به شیوه‌یه‌ک که مه‌لاشوی ببینم، به‌لکو بهس زهرده‌خنه‌ی ده‌هاتی.

که‌واته: هرچه‌نده پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌میشه رووخ‌وش و دم به پیکه‌نین بووه، به‌لام شیوه‌ی پیکه‌نینه‌که‌ی به‌زوری زهرده‌خنه بووه و به قاقا پینه‌که‌نیوه.

لیړه‌شبه‌وه ده‌زانیڼ، که نه‌وانه‌ی به بیانوو و پاساوی زیډه خواپه‌رستی و پاریز‌کاریه‌وه، هه‌میشه مؤن و گرژن و زهرده‌یان نایه‌ته سه‌ر لیو، وه پیان وایه رووخ‌شی و زمان شیرینی و پیکه‌نین نیشانه‌ی بی ته‌قواییه، خراب حالی بوون، چونکه مادام ته‌قوا پابه‌ندی بی به‌شه‌ریعه‌ته‌وه و پیغه‌مبه‌ریش ﷺ، که به‌رجه‌سته‌که‌ری شه‌ریعه‌ته، هه‌میشه گه‌ش و گول و گفت و لغت شیرین و دم به پیکه‌نین بووه، ده‌لیین: به‌شیک له ته‌قوا بریتیه له سه‌رو رووخ‌شی و قسه شیرینی له‌گه‌ل خه‌ل‌کداو، مؤن و مرچی و گرژی و ترش و تالی پیچه‌وانه‌ی ته‌قواو ری‌بازی پیغه‌مبه‌ری پیشه‌وايه، خوايه هه‌رده‌م سه‌لات و سه‌لام و به‌ره‌کاتی لی بی هه‌تا دنیا دنیايه.

دوازده‌یه‌م: گریانی :-

(۱) اللَّهُاءُ: الْهَنْئَةُ الْمَطْبِقَةُ فِي أَقْصَى سَقْفِ الْقَمِّ، وَالْجَمْعُ: اللَّهَاءُ وَاللَّهَوَاتُ، مُخْتَارُ الصَّحَاحِ، ص: (۵۲۳)، وَاتِه: (لِهَاءُ) كُذِّبَ كَهَي (لَهَا)، وَ(لِهَات) ه، نَهْوَ كُذِّبَتْ كَهْ بِه‌وه‌ری سه‌ق‌ی زاره‌وه‌یه، که به کوردی (مه‌لاشوی) پنده‌لیین.

ہرکام لہ گریانو پیکنہ نین لہ کاتی ہہ بوونی ہوکاریاندا، دوو حالہ تی ناسایی مروّشہ کانن، وەك خوای عزّ وجلّ فہرمویہ تی: ﴿وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى﴾ (۴۳) النجم، واتہ: وہ (خوا) ئەو کەسەییہ، کە (مروّش) پیدە کە نینی و دەگریہ نی.

پیغە مبهری خواش ﷺ، کە مروّشیک بووہ بہمانای وشہ، تیرو تہواو، ئەو دوو حالہ تہشی بہسەردا ہاتوون، جا ئیمہ لہ خالی پيشوودا چەند دەقیکی سوننہ تمان لہسەر پیکنہ نینی پیغە مبهری خوا ﷺ ہیئانہ وہو، لیڕەشدا چەند دەقیکی دیکہ لہسەر حالہ تی گریانی دینینہ وہ:

• (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الشَّخِيرِ عَنْ أَبِيهِ ﷺ، قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ يُصَلِّي وَبِجَوْفِهِ أَرِيْزٌ كَأَرِيْزِ الْمَرْجَلِ، مِنْ الْبُكَاءِ) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۱۶۳۵۵)، وَالتِّرْمِذِيُّ فِي (الشَّمَائِلِ) بِرَقْم: (۳۱۶).

واتہ: چوومہ لای پیغە مبهری خوا ﷺ لہ حالیکدا کە نویژی دەکرد، وہ ہەناوی بہہوی گریانہ وہ وەك قولیہی کولینی مەنجەل دەنگی دەہات.

• (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ {افْرَأْ عَلَيَّ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَفْرَأُ عَلَيْكَ وَعَلَيْكَ أَنْزِلَ؟} قَالَ: إِلَيَّ أَحِبُّ أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِيْ، فَقَرَأْتُ سُورَةَ النَّسَاءِ، حَتَّى بَلَغْتُ إِلَيَّ قَوْلَهُ: ﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا﴾ (۴۱) النساء، قَالَ: فَرَأَيْتُ عَيْنِي رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَهْلِكُ أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۲۵۵۸۰)، وَالبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۵۶۶۸)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۶۲۴)، وَأَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۵۱۵۱)، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۱۹۴۲) وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَابْنُ مَاجَهَ بِرَقْم: (۳۱۷۳).

واتہ: عەبدوللای کوری مەسعوود - خوا لپی رازی بی - دەلئی: پیغە مبهری خوا ﷺ پیی فہرمووم قورئام بہسەردا بخوینہ وہ، گوتم: ئەو پیغە مبهری خوا من بہسەرتدا بخوینہ وہ لہ حالیکدا کە بۆ سەر تو دابە زینراوہ؟ فہرموی: من حەز

ده کم له يه کی دیکه بییستم، منیش سوړه تی (النساء) م به سهر دا خوینده وه هه تا گه یشتمه: (وه تۆمان وهک شاید به سهر نه وانه وه هیئا) ده لی: ئیدی چاوه کانی پیغه مبهری خوا وَعَلَّیْهِ دیتن فرمیسیان لی هه لده رزان.

* (عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: شَهِدْنَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ وَعَلَّیْهِ وَرَسُولُ اللَّهِ وَعَلَّیْهِ جَالِسٌ عَلَى الْقَبْرِ، فَرَأَيْتُ عَيْنَيْهِ تَدْمَعَانِ، فَقَالَ: هَلْ فِيكُمْ رَجُلٌ لَمْ يُقَارِفِ اللَّيْلَةَ؟ فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ: نَعَمْ أَنَا، قَالَ فَأَنْزِلْ، قَالَ: فَنَزَلَ فِي قَبْرِهَا) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۱۲۲۹۷)، وَالْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۱۲۲۵).

واته: ناماده ی ناشتنی کچی کی پیغه مبهری خوا وَعَلَّیْهِ بوین، پیغه مبهری خواش له سهر گوړه که (واته: له نیزیکه وه) دانیشتبوو، چاوه کانیم بینین فرمیسیان لیده اتن، فهرمووی: پیاویکتان له نیودایه دوینی شهو هیچی نه کرد بی؟ (واته: له گهل هاوسه ری جووت نه بوو بی) نه بو طه لحه گوتی: من، فهرمووی: دابه زه، ئیدی دابه زییه نیو گوړه که ی (به مه بهستی خستیه گوړه وه).

که واته: پیغه مبهری خوا وَعَلَّیْهِ له حاله تی جوړاو جوړو به بونه ی جوړاو جوړه وه گریاوه، له کاتی نویژ کردندا، له کاتی قورئان خویندراندا، وه له کاتی مردنی خوشه ویستو نیزیکانیدا... هتد.

شایانی باسیشه فهرمایشتی کی پیغه مبهری خوا وَعَلَّیْهِ لی د فامریته وه، که وابهشه مروقی مسولمان هه ول بدات، نه گهر گریانی له بهر خوا عز وجل له پیکه نینی زیاتر نه بی، یان یه کسان نه بن، به لای که مه وه جارو بار گریانی هه هه بی، نه مهش فهرموده که یه:

* (عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: حَظَبَ رَسُولُ اللَّهِ وَعَلَّیْهِ خُطْبَةً، مَا سَمِعْتُ مِثْلَهَا قَطُّ قَالَ: {لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمَ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا وَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا}، قَالَ: فَغَطَّى

أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَجُوهَهُمْ، لَهُمْ خَيْرٌ (۱) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (۴۶۲۱)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۲۳۵۹).

واته: پیغهمبهري خوا ﷺ وتاریکی بو داین هه رگیز وتاری وام نه بیستبوو، فهرمووی: نه گهر نه وهی من دهیزانم زانیباتان، کهم پیده که نین و زور ده گریان، ئیدی هاوه لانی پیغهمبهري خوا دهم و چاری خوین داپوشی و به کول ده گریان. ههروه ها ئهم فهرموده یه لیشی وهرده گیري، که مروقی مسولمان هه تا زانتر بی، گریان له بهر خوا زیاترو پیکه نینی (مه بهست پیکه نینی به قاقایه) که متر ده بی.

سیزده یه م: نووستن و له خه و هه لسانی :-

کوتا برکه مان له باسی هه لاس وکه وتی ئاسایی و پوژانه ی پیغهمبهري خوا ﷺ، بریتیه له خستنه پرووی چو نیه تی و شیوازی خه وتن و له خه و هه لسانی، له بهر تیشکی چه ند ده قیکي سوننه تدا:

• (عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ، وَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى تَحْتَ خَدِّ الْاَيْمَنِ، {وَقَالَ رَبُّ قَبِي عَدَاكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ}) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ برقم: (۱۸۶۵۴)، وَالتِّرْمِذِيُّ برقم: (۳۳۹۹) وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي (صَحِيحِ التِّرْمِذِيِّ) برقم: (۲۷۰۵).

واته: پیغهمبهري خوا ﷺ عاده تی وابوو که راده کشا (بو خه وتن) دهستی راستی ده خسته ژیر پروومه تی راستی و ده یفه رموو: پهروه رداگرم! نه و پوژه که به نده کانت زیندوو ده که یه وه، له سزات بمپاریزه.

(۱) الْخَنِين: بالخاء المعجمة: هو البكاء مع غنة وانتشاق الصوت من الأنف، رياض الصالحين، ص(۹۲)، واته: (خنين) گریانکی به لوشمه لوشمه وه بی، به کوردی ده لاین: پرمدی گریان.

* (عَنْ حُدَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ، قَالَ: {اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَمُوتُ وَبِاسْمِكَ أَحْيَا، وَإِذَا اسْتَيْقَظَ، قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَمَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ}) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۶۳۱۴).

واته: پیغمبرمبه‌ری خوا ﷺ عاده‌تی وابو، که ده‌چو سهرجیگاکه‌ی (بو نوستن) ده‌یفه‌رموو: ئه‌ی خواجه! به ناوت ده‌مرمو ده‌ژیم، وه نه‌گهر بی‌دار ده‌بووه، ده‌یفه‌رموو: ستایش بو ئهو خواجه‌ی، که پاش ئهو‌ی مرادبووینی زیندووی کردینه‌وه وهر بولای ویش ده‌چینه‌وه.

* (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ كُلَّ لَيْلَةٍ جَمَعَ كَفَّيْهِ فَتَفَثَ فِيهِمَا، وَقَرَأَ فِيهِمَا: (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) وَ(قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) وَ(قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) ثُمَّ مَسَحَ بِهِمَا مَا اسْتَطَاعَ مِنْ جَسَدِهِ، يَبْدَأُ بِهِمَا رَأْسَهُ، وَوَجْهَهُ، وَمَا أَقْبَلَ مِنْ جَسَدِهِ، يَصْنَعُ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۵۰۱۷)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۱۹۲) وَغَيْرُهُم.

واته: پیغمبرمبه‌ری خوا ﷺ هه‌موو شه‌ویک، که ده‌چوووه سهر جیگایه‌که‌ی هه‌ردووک له‌په‌ده‌ستی کو‌ده‌کردنه‌وه به فووپی‌داکردنه‌وه ئه‌م سئ سووره‌ته‌ی تی‌دا ده‌خویندن: (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) وه (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) وه (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) پاشان ئه‌وه‌نده‌ی توانیبای له جه‌سته‌ی هه‌ردووک له‌په‌ده‌ستی خو‌ی پی‌دا ده‌هینا، به‌سه‌رو ده‌موچاوی ده‌ستی پی‌ده‌کرد، وه به‌لای پی‌شه‌وه‌ی جه‌سته‌ی سئ جارن ئه‌وه‌ی ده‌کرد.

* (عَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا عَرَّسَ بِلَيْلٍ اضْطَجَعَ عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ، وَإِذَا عَرَّسَ قُبِيلَ الصُّبْحِ نَصَبَ ذِرَاعَهُ وَوَضَعَ رَأْسَهُ عَلَى كَفِّهِ) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (۶۸۳).

واته: پیغمبهری خوا صلی الله علیه و آله نه‌گهر به شهو له ریگا و سه‌فه‌ردا لایذابایه بوئیسراحت کردن له‌سهر لای راستی راده‌کشا، به‌لام نه‌گهر پیش به‌ره‌به‌یان بووایه، باسکی ده‌چه‌قاندو سه‌ری ده‌خسته سه‌ر له‌پی ده‌ستی (بوئه‌وه‌ی خه‌وه‌که‌ی قوول نه‌بی زوو خه‌به‌ری بیته‌وه).

* (عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ نَامَ عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ، ثُمَّ قَالَ: {اللَّهُمَّ اسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَقَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَالْجَنَاتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، وَرَغْبَةُ وَرَهْبَةُ إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَلْجَأَ مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكَ يَا أَلْذِي الزَّلَّتْ، وَكَيْفَ أَلْذِي أَرْسَلْتَ} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۶۳۱۵)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۷۰۵۹)، بَلَفَظَ قَرِيبَ مِنْهُ، وَفِي رِوَايَةٍ لَهُمَا أَنَّهُ قَالَ صلی الله علیه و آله: لِبَرَاءٍ: (اجْعَلْنِي آخِرَ مَا تُقُولُ).

واته: پیغمبهری خوا صلی الله علیه و آله که ده‌چووه سه‌ر جیگا‌که‌ی، له‌سهر لای راست راده‌کشا پاشان ده‌یفه‌رموو:

ئه‌ی خوایه! خوّم به تو سپارد، وه‌پرووی خوّم له تو کرد، وه کاری خوّم حه‌والله‌ی تو کرد، وه پشتم به تو به‌ست، خوّم ده‌وی و لیّت ده‌ترسم، هیچ په‌ناو ده‌ربازگه نین له تو مه‌گهر بولای تو، پروام بهو کتیبه‌ت هی‌ناوه که ناردووته خوار، وه بهو پیغمبهرت که په‌وانه‌ت کردوه، وه له ریوایه‌تی‌کدا هاتوه، که پیغمبهری خوا صلی الله علیه و آله به به‌رائی کوری عازیبی فهرمووه: ئهم قسانه بکه به دوایین قسه‌ت له‌سهر جیگای خه‌وتن.

که واته: پیغه مبهري خوا ﷺ بز خه و تنیش هم پیش نوستن و هم پاش
بیدار بونه وده شی، هر به دهم یادی خواو پارانه وده وده و توه له خه و هه لساوه و
همیشه دلی موباره کی په یوه ست بووه به خواوه (سبحانه و تعالی)، دیاره هر
هو هه رده د ل به خواوه په یوه ست بونه شی بووه، که له هه مرو تا کارو
ره و شتی کی به رزو جوانی و له سه رجه م کرده وده و ره فتارو هه لویسته کانیدا له
لووتکه ی هره به رز دابی.

نیستاش به پیوستی ده زانم له چوار خالاندا به کورتی باسی: ته مهنی
موباره کی و، کچی دواپی کردنی و، میراث لیگی رانی و، خه ون پیوه بینرانی
بکهین:

The banner is divided into several sections with a central portrait of a man in a turban and a white shirt. Above the portrait, there is text in Pashto: "له نوره څومانه نښه کول لاسکولای شئ" (You can mark from the new mark) and "دین مکتب غیر نوانغ لکوالیل اجتماعی" (Social network of new writers). Below the portrait, the website "www.alibapir.net" is listed, followed by "معلومات - عربي - گوتلی" (Information - Arabic - Gotali). The banner includes various social media and app links:

- Top left: Facebook link "پښتانه ی مکتبه ی معلوماتی علای بابیر" (Pashtani Maktaba-e-Ma'loomati Aali Bapir).
- Top right: Facebook link "Alibapir/علای بابیر" (Alibapir/Aali Bapir).
- Middle left: YouTube link "archive.org/details/@alibapir" (archive.org/details/@alibapir).
- Middle right: YouTube link "Alibapir/علای بابیر" (Alibapir/Aali Bapir).
- Bottom left: App download links for "Alibapir" on Google Play and the App Store, with QR codes.
- Bottom right: Social media links for Telegram, WhatsApp, and Messenger, with QR codes.

چوار دہیہ م: تہ مہنی پر بہرہ کہتی :-

❖ (عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، مَكَثَ النَّبِيُّ ﷺ بِمَكَّةَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ سَنَةً، يُوحَى إِلَيْهِ، وَبِالْمَدِينَةِ عَشْرًا، وَتُوفِّيَ وَهُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَسِتِّينَ سَنَةً) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (۳۶۸۹).

واتہ: پیغہ مہبری خوا ﷺ سیزدہ سالان لہ مکہ مایہوہ، وہ حی بو دہات، وہ لہ مہدینہ ش دہ سالان مایہوہ، وہ لہ تہ مہنی شہست و سی سالییدا کوچی دوی کرد.

❖ (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْسَ بِالطَّوِيلِ الْبَانِنِ، وَلَا الْقَصِيرِ، وَلَيْسَ بِالْأَيْعُضِ الْأَمْتَقِ، وَلَيْسَ بِالْأَدَمِ، وَلَا بِالْجَعْدِ الْقَطَطِ، وَلَا بِالسَّبْطِ، بَعَثَهُ اللَّهُ عَلَى رَأْسِ أَرْبَعِينَ سَنَةً، وَأَقَامَ بِمَكَّةَ عَشْرَ سِنِينَ، وَبِالْمَدِينَةِ عَشْرَ سِنِينَ، وَتُوفَاهُ اللَّهُ عَلَى رَأْسِ سِتِّينَ سَنَةً، وَلَيْسَ فِي رَأْسِهِ وَلَحْيَتِهِ عِشْرُونَ شَعْرَةً بَيْضَاءً) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۳۳۵۵)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۶۲۳۵).

واتہ: پیغہ مہبری خوا ﷺ بالای نہ زور دریژ بو نہ کورت بو، وہ رہنگی نہ زور سپی بو، نہ ٹہسمہ ریش بو، وہ قژی سہری نہ گرژو لوول بو نہ خاویش بو، خوا پاش چل سالی رہوانہی کرد، دہ سالان لہ مکہ بو، دہ سالانیش لہ مہدینہ بو، وہ خوا پاش شہست سالی بردیہوہ، لہ سہرو ریشیدا بیست مووی سپی نہ بوون.

❖ (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ مَاتَ وَهُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَسِتِّينَ سَنَةً) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۳۳۴۳)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۶۲۳۸).

واتہ: پیغہ مہبر لہ تہ مہنی شہست و سی سالییدا مردوہ.

شاياني باسيشه فهرموده کي نه نه س - خوا ليې پازي بي-، که باسي ده سال مانو هې پيغه مېر ده کات له مه که که له پراستيدا سيژده سال بووه، وادياره مېبه ستي پي ده سالي ناشکرا بووه له تهمه ني موباره کي پيغه مېبه رايه تي، چونکه سي سالان به پنه ناني بانگه وازي کردوه.

هه روه ها، که باسي شه ست سالي کردوه، يان وازانيوه، که نه وه نده بووه، يان به پي باوي خويان به پيوستي نه زانيوه سي ساله که باس بکات. که واته:

پيغه مېبه ري خوا ﷺ شه ستو سي (۶۳) ي سالي مانگي ژياوه، به مجوره:

چل (۴۰) سالي پيش پيغه مېبه رايه تي ووه حي بو هاتني.

سيژده (۱۳) سالي مه که که، سي (۳) ي پنهان و ده (۱۰) ي ناشکرا.

ده (۱۰) سالي مه دينه.

$۶۳ = ۱۰ + ۱۳ + ۴۰$ سال.

پازده يه م: کوچي دوايي کردني :-

* (عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَخِرُ نَظَرَةٍ نَظَرْتُهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كَشَفُ السَّتَارَةِ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ، فَنَظَرْتُ إِلَى وَجْهِهِ كَأَنَّهُ وَرَقَةٌ مُصْحَفٍ، وَالنَّاسُ خَلْفَ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَكَادَ النَّاسُ أَنْ يَضْطَرِبُوا، فَأَشَارَ إِلَى النَّاسِ أَنْ اثْبُتُوا، وَأَبُو بَكْرٍ يُؤْمَهُمْ، فَأَلْقَى السَّجْفَ وَتَوَفَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ آخِرِ ذَلِكَ الْيَوْمِ) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (۴۱۹).

واته: نه نه س - خوا ليې پازي بي- ده لي: دوايين روانيم بو پيغه مېبه ري خوا ﷺ روژي دووشه مېه بوو، که په رده لادرا (په رده ي سهر ده رگاي ژووري عايشه، که پيغه مېبه ري لي بوو) ته ماشاي پرويم کرد، و هک په ري موصحف بوو، خه لکيش

له پشت ئه‌بویه‌کروهه - خوا لی‌ی پازی بی- بوون (پیش نویژی بۆ ده‌کردن) خه‌لکه‌که خه‌ریک بوو نویژه‌که‌یان تیکبدن، به‌لام (پیغه‌مبه‌ر) ئاماژه‌ی بۆ خه‌لکه‌که کرد، که مه‌جوولین! ئه‌بویه‌کریش پیش‌نویژی بۆ ده‌کردن، وه به‌رده‌که دادرایه‌وه‌و پیغه‌مبه‌ریش ﷺ له کۆتایی ئه‌و رۆژه‌دا کۆچی دوایی کرد.

• (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ مُسْتَنْدٌ إِلَيَّ، يَقُولُ: {اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي، وَالْحَفِظْنِي بِالرَّحْمَةِ الْأَعْلَى}) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (٢٥٩٨٩)، وَالْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (٤١٧٦) وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (٢٤٤٤)، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (٣٤٩٦)، وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَغَيْرُهُم.

واته: عایشه - خوا لی‌ی پازی بی-، گوتویه‌تی: له‌کاتی‌کدا، که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له نه‌خۆشی مه‌رگیدا، پالی به‌منه‌وه دابوو گویم لی‌بوو ده‌یفه‌موو: ئه‌ی خوایه! لی‌م ببوروه‌و به‌زه‌ییت پیمدابی‌و به‌هاوه‌لانی بالآوه په‌یوه‌ستم بکه، (واته: فریشته‌کانو رووحی پیغه‌مبه‌ران)

• (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ بِالْمَوْتِ وَعِنْدَهُ قَدَحٌ فِيهِ مَاءٌ، وَهُوَ يَدْخُلُ يَدُهُ فِي الْقَدَحِ، ثُمَّ يَمْسَحُ وَجْهَهُ بِالنَّوْءِ، ثُمَّ يَقُولُ: {اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى غَمَرَاتِ الْمَوْتِ، وَسَكْرَاتِ الْمَوْتِ}) أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (٣٤٩٦)، وَقَالَ: حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَضَعْفَةُ الْأَلْبَانِي.

واته: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له کاتی مردندا بینی، وه قاپه ئاوێکی له‌لا بوو، ده‌ستی ده‌خسته نی‌و قاپه‌که‌و، ده‌موچاوی خۆی به‌ئاوه‌که ده‌سپری، ئینجا ده‌یفه‌رموو: ئه‌ی خوایه! له‌سه‌ر ئازاره‌کانی مه‌رگو بی‌هۆشییه‌کانی مردن هاوکاریم بکه.

که‌واته: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وه‌ک چۆن ژیاینیکی ئاسایی به‌شه‌رانه‌ی گوزه‌راندوه‌و ژیاوه، له‌رووه ماددییه‌که‌یه‌وه، به‌لام له‌به‌ر رۆشنایی وه‌حی و ئاراسته‌کردنی خوا

پهوه ردگاردا، بههه مان شپوهش به مردنيكي ناسايي كوچي دوايي كرده، وه
سه رجهم مروقه كان، وه خوي بهرزومهزنو بي هاوتاش پي فهرموو بوو: ﴿إِنَّكَ
مَيِّتٌ وَلَهُمْ مَمَاتٌ ۚ﴾ الزمر، واته: بيگومان توش دهری و نهوانيش دهمرن.

ليړه شدا به پيوستي دهزنام له بهر تيشكي نهو سي دهقه دا، كه له باره ي كوچي
دوايي پيغه مبهري خوا ﷺ هيناماننه وه، ناماز به سي مهسلان بكهم:

يه كم: وه كه له دهقي يه كه مدا دهينري پيغه مبهري خوا ﷺ پيش كوچي دوايي
چاوي موباره كي به ديمهني نوښتي به كومه لي هاوه لاني روشن بوته وه، كه
هاوه لي هره نيزيك و دلسوژو خوشه ويستي (أبوبكر الصديق) ئيماميان بووه و به
دلنياسيه وه به جي هيشتون.

دوه: دوا فهرمووده و پارانته وه له دنيا دا نهو بووه، كه خوا ييبه خشو له گه لي
به بهزي بي و به هاوه لاني بالاوه پهيوهستي بكات، كه نهو بهرزترين مه بهستي
زياني دنياي بووه، نه ميس له دهقي دوه مدا دياره.

سي يه: له كاتي مردنيدا هستي به ئيش و نازار كرده و، داواي له خوا كرده، كه
يارمه تي بدات و هاوكاري بي بو تيپه راندني نازارو نارحه تيبه كاني مهرگ،
نه ميس له دهقي سي يه مدا دياره.

هه لبه ته چونه تي مردني پيغه مبهري خواش ﷺ وه ژيانه كهي بو ئيمه
جيگاي گه ليك دهرسو په ندي جوړاوجوره.

شازدميه م: ميراتي :-

* (عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ - أَخِي جُوَيْرِيَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: مَا
تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عِنْدَ مَوْتِهِ إِلَّا سِلَاحَهُ وَبَغْلَتَهُ وَأَرْضًا جَعَلَهَا صَدَقَةً)
أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ: (۲۷۳۹).

واته: پيغه مبهري خوا ﷺ له کاتي مردني دا هيچي به ميرات به جي نه هيشت، جگه له چه که که ی و ئیستره که ی و زه ویی که، که کرد بوویه خیر.

• (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: {لَا لِرِثِّ مَا تَرَكَنَاهُ صَلَاقَةٌ} صحيح البخاري: (۲۶۶۳).

واته: پيغه مبهري خوا ﷺ فرمويده تی، ئيمه (پيغه مبهريان) ميراتمان لينځيری هه چي به جي بهي لين، خيره (بو خه لکی).

• (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَا يَفْتَسِمُ وَرَثَتِي دِينَارًا، مَا تَرَكَتُ بَعْدَ نَفْسِي نَسَانِي وَمَوْزُونَةً عَامِلِي، فَهُوَ صَدَقَةٌ) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ: (۲۷۷۶).

واته: ميراتگره کانم يه دینار دابهش ناکه ن، نه وهی به جیم هیشتوه پاش جیا کردنه وهی بژیوی هوسه رانم و کری کړیکاره کم، نه وه ده کړیته خیر.

• (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: مَا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، دِينَارًا، وَلَا دِرْهَمًا، وَلَا شَاةً، وَلَا بَعِيرًا) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۲۴۲۲۲)، وَمُسْلِمٌ: (۱۶۳۴) بَلْفَظٍ قَرِيبٍ مِنْهُ.

واته: پيغه مبهري خوا ﷺ نه دیناریک نه دره میکو، نه مه پړیک نه حوشریکي به میرات به جي نه هيشت. که واته:

پيغه مبهري خوا ﷺ هيچ شتيکی به ميرات به جي نه هيشتوه، جگه له پيداويستيه کانی روژانه ی خو ی و نه وانيشی کردو ته خیر بو خه لکی!

به لئ ئاوا ده بی بو خوا ژيان و ته نیا به هیوای ژيانی روژی دوايي بوون!

ھەقدەيەم: خەون پېۋە بىنرانى : -

بىجگە لە پابەندىيى بە سۈننەت و رېيازى پېغەمبەرى خاۋە ﷺ، ئىمە ھىچ رېيەكى دىكەمان نىە بۇ نىزىكى لە پېغەمبەردەۋە، بەلام وىراي پابەندىيى بە سۈننەتەۋە، بۇ ھەندىك كەس دە گونجى لەرپى خەون پېۋە بىننىشەۋە، بەھرە لە ئاراستەكردن و رېئمايى پېغەمبەرى خاۋە ﷺ ۋە رېگرن، بەلام بىگومان مەرجى ئەو جۆرە خەۋنانەش^(۱) ئەۋەيە، كە لە شىرازەى قورئان و سۈننەت نەچنە دەرى، پاشان زىاتر ۋەك: دلخۆشكردن و ورياكردنەۋە بەرچاۋ پرونىي... سووديان لىۋە رېگىرى، چونكە ئىسلام تەۋارو كاملاۋ تەنيا لە قورئان و سۈننەت شىدا كورت ھەلاتەۋە، خەون بە بەلگەى شەرىعىي دانائى ۋ ھەلاۋ ھەرام، ئەمرو نەھى، تەنيا لە شەرىعەت ۋەردە گىرىن.

ئىنجا پېغەمبەرى خاۋە ﷺ لەبارەى خەون پېۋە بىنرانىەۋە، چەند شتىكى گرنگى فەرموۋە، كە بۇ ئەو كەسانەى خاۋى بە بەزەيى ۋ بەخشەر لەۋبارەۋە بەھرەمەندى كىرۋون و بەھرەمەندىان دەكات، موژدەو دلخۆشىي زۇريان تىدايە، ئەمەش چەند نمونەيەكى ئەو جۆرە فەرموۋدانەن و لە پېشەۋەشيان دوو فەرموۋدە لەبارەى خەۋنەۋە بە گشتى دىننەۋە:

* (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: {لَمْ يَنْقُ مِنَ الثُّبُورَةِ إِلَّا الْمُبَشَّرَاتُ، قَالُوا: وَمَا الْمُبَشَّرَاتُ؟ قَالَ: الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۶۵۸۹).

(۱) لە كىتەبى: (رېنگاى صالح بوون و بەرەو خاۋا چوون)دا بە درىزىي باسى خەۋنمان كىردە، ھەروەھا لە بەرگى دوۋەمى كىتەبى (ئىمان و عەقىدەى ئىسلامىي)دا دىسان توۋرېنەۋەيە كمان لەبارەى خەۋن و خورپە (الرؤيا والإلهام) ۋە كىردە.

واته: گوښم له پیغه مبهري خوا ﷺ بوو دهیفرموو: جگه له دلخوشکهره کان هیچ شتیك له پیغه مبهرایه تی نه ماوه ته وه، گوتیان، دلخوشکهره کان چین؟ فهرموی: خهونی باشه.

• (عَنْ أَبِي مُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: {إِذَا اقْعُوبَ الزَّمَانِ لَمْ تَكُنْ تُكْذِبُ رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ، وَرُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ سِغَةٍ وَأَنْتُمْ جُزْءٌ مِنَ الثُّبُوقِ}) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۷۰۱۷)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۲۶۳).

واته: نه گهر کاتی پوژي دوايي نيزيک بووه، به ده گمهن خهونی پروادار ناراست ده رناچي، وه خهونی پروادار به شيكه له چلو شوش به شي پیغه مبهرایه تی.

• (عَنْ أَبِي مُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: {مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَسَمَرَآيَ فِي الْهَقْطَةِ، أَوْ كَالْمَا رَأَى فِي الْهَقْطَةِ، لَا يَمْكُلُ الشَّيْطَانُ بِي) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۶۹۹۳)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۲۶۶).

واته: هدر که سيك مني له خهونيدا بيني، نه وه به بيدارييش ده مبیني، يان: وهك به بيداري بيني بي، شهيتان ناچيته سهر شيوه م.

• (عَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: {مَنْ رَأَى (يَعْنِي فِي النَّوْمِ) فَقَدْ رَأَى الْحَقَّ}) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۲۲۶۵۹)، وَقَالَ شَعِيبُ الْأَرْنَؤُوطُ: حَدِيثٌ صَحِيحٌ.

واته: ههركه سيك مني بيني (واته له خهودا) نه وه ههقي بينيوه.

• (عَنْ أَبِي مُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: {مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَى فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَصَوِّرُ - أَوْ قَالَ: لَا يَعْشِبُهُ بِي -}) أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۲۲۶۵۹)، وَقَالَ شَعِيبُ الْأَرْنَؤُوطُ: إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ.

واته: هر كه سيك له خه ودا بينيمى ئوه (بهراستى) بينيومى، چونكه شهيان خوى به من وينا ناكات، يان فهرمووى: خوى به من ناچويئى.

* (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: {مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَى فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَثَّلُ بِي} أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۲۲۷۶) وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي (مَخْتَصَرِ الشَّمَائِلِ) بِرَقْم: (۳۴۳).

واته: هر كه سيك له خه ودا بينيمى ئوه (بهراستى) بينيومى، چونكه شهيان ناچيته سهر شيوهم.
كهواته:

خهون (رؤيا) بينين به پيغه مبهري خواوه صلى الله عليه وسلم نيعمه تيكي گه وريه و جياوازييه كي بنه رديشي له گهل سهرجه م خه ونه كاني ديكه دا هه يه، ئه ویش ئه وريه به پي ئه و جه ختكر دنه وريه ي پيغه مبهري خوا صلى الله عليه وسلم، كه باباي خهون بين (صاحب الرؤيا) دلتيايه، كه ئه و كه سه ي له خه وندا بينيو يه تي و به خزمه تي گه يشتوه، وهك پيغه مبهري خاتهم موحه ممد صلى الله عليه وسلم، ئه و پيغه مبهري خوايه و هيچ وههم و گومانو به هه له داچوونيك له ئارادا نيه.

له کۆتايی ئهم ليکولینه وهدا له باره ی که سایه تیی پیغه مبهری خاته مه وه ﷺ ده لئین : -

بیگومان حکمه ت و ئامانجی گه وړه و گرنگی ناشنا بوون به که سایه تیی و ږه وشت و ئاکار و خه سلته به رزو ناوازه کانی پیغه مبهری کۆتایی موحه مه د ﷺ، نه ویه، که بیکه ی نه ماموستا و چاوساغ و سه رمه شقمان و، ږه وشت و ږه فتار و ئاکاره کانی بکه ی نه ئاوینه، که خۆمان و هه لئس و که وت و ئاکاره کانمانی تیدا بینین و، بیانکه ی نه ته رازو و پیوه ریڅ، که خۆمان و کار و کرده وه و هه لئو یسته کانمانی پی هه لئسه نگین و بیوین.

و هک (الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) گوتویه تی: (سَأَلْتُ حَالِي هِنْدُ بْنُ أَبِي هَالَةَ، وَكَانَ وَصَافًا، عَنْ حَلِيَةِ النَّبِيِّ ﷺ وَأَنَا أَشْتَهِي أَنْ يَصِفَ لِي مِنْهَا شَيْئًا أَتَمَلَّقُ بِهِ...).

واته: پرسیارم له خالم هیندی کوږی ته بی هاله، که زور و هس فکر بوو، کرد، له باره ی ئاکار و ږه وشتی پیغه مبهری خوا وه ﷺ، که من ئاره زوم بوو شتی کم له باره ی وه (واته: له باره ی ږه وشت و ږه فتاری پیغه مبهره وه) بؤ باس بکات، تا کو پیوه په پابه ندېم.

به لئ، ئامانج و حکمه تی ناشنایی به که سایه تیی پیغه مبهری خوا و شاره زابوونی ئاکار و ږه وشت و خه سلته و هه لئس و که وت و هه لئو یسته کانی بریتیه له پیوه په یوه ستبونۍ:

(أَتَمَلَّقُ بِهِ) !

خوا به لوظف و به زه یی بی سنووری خو ی یارمه تیمان بدات، که پیغه مبهره ږه وشت مه زن و کۆتاییه که ی، بکه ی نه سه ر مه شقی ژیان ی تاکی و خیزانی و

کومه لایه تی و سیاسیمان و به و هیه شه وده سهر به رزی و به خته و هری دنیا و
سهر فزایی و، به مراد گه یشتنی قیامت وده دست بینن. نامین.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

۲۴ ی په جبهی ۱۴۳۳ هـ

۱۳ ی حوزیره انی ۲۰۱۲ ز

هولیر

The collage features a central image of a man in a military-style uniform. Surrounding this are various promotional elements:

- Top Left:** Facebook link: [alibapir](https://www.facebook.com/alibapir) (پښتانه‌ی مکتبه‌ی معلوماتی علفی بایر)
- Top Right:** Facebook link: [Alibapir](https://www.facebook.com/Alibapir) (علی بایر)
- Middle Left:** Archive link: archive.org/details/alibapir
- Middle Right:** YouTube link: [Alibapir](https://www.youtube.com/channel/UCBapir) (علی بایر)
- Bottom Left:** AliBapir logo with QR codes for Google Play and App Store.
- Bottom Right:** AliBapir logo with QR codes for Telegram, WhatsApp, and Messenger.
- Center:** A vertical banner with the text: "له نوره کوم غلغلې نه ښه ځان لکه ځانې، معلوماتی مکتبه‌ی معلوماتی علفی بایر، نن معکم عز و نوالع التواکل الیومکس". Below this is the website www.alibapir.net and the text "پښتانه - عربي - گوتنه".

بەرھەمەكانى دانەر

- ۱- پوختەيەك دەر بارەى ئىسلام. چاپى ۲/ ۲۰۰۶
- ۲- دەبەرىك راجوونى ئىسلام و رېچكان. چاپى ۳/ ۲۰۰۶
- ۳- يادى خوا، گرنگى يادى خوا لە ژيانى مروۇف دا. چاپى ۱/ ۱۹۸۷
- ۴- كۆمەلى خوا. چاپى ۱/ ۱۹۸۸
- ۵- پېشمەرگەى ئىسلام، يان مەسولمانى موحاھىد كىيەو چۆنە؟ چاپى ۳/ ۲۰۰۱
- ۶- دەر دو دەرمانى بزوتتەوئەى ئىسلامى. چاپى ۱/ ۱۹۸۹
- ۷- رېبازى پېغەمبەر ﷺ كامەيە؟ چاپى ۱/ ۱۹۸۹
- تېببىنى: دواتر خرايە نىو كىتېبى (مەسولمانى كامىل: بەشى يەكەم: بىر وېروى مەسولمان) وە دواتر ئەمىش خرايە نىو كىتېبى (ئىمان و عەقىدەى ئىسلامىي) يەو .
- ۸- رېگای صالح بوون و بەرمو خوا چوون. چاپى ۵/ ۲۰۱۲
- تېببىنى: وەرگېر دراوہ بۆ عەرەبى و لە ژىر چاپە .
- ۹- كوردستان بۆ وېران بوو چۆن ئاوەدان دەبېتەو؟ چاپى ۱/ ۱۹۸۹
- ۱۰- حوكمى گەرەنەوہ ژىر نىرى طاغوت. چاپى ۲/ ۲۰۰۵
- ۱۱- سۆزى نەتەوايەتى و بىرى ناسىئونالىزم لە تەرازووى ئىسلامدا. چاپى ۳/ ۲۰۰۵
- ۱۲- مەسولمانى كامىل/ بەشى يەكەم: بىر وېروى مەسولمان. چاپى ۱/ ۱۹۹۷
- تېببىنى: ((دواتر خرايە نىو كىتېبى (ئىمان و عەقىدەى ئىسلامىي) يەو)).
- ۱۳- چارەسەرى كېشەى كورد لە نىوان ئىمان و پەرلەمان دا. چاپى ۱/ ۱۹۹۲
- ۱۴- بزوتتەوئەى ئىسلامىي لە دوورپانى مان و نەمان دا. چاپى ۱/ ۱۹۹۳
- ۱۵- بزوتتەوئەى ئىسلامىي و ئايندەيەكى گەش و روون. چاپى ۱/ ۱۹۹۵
- ۱۶- پەرۆژەى بەرنامەى فېكرىي كارى ئىسلامىي. چاپى ۱/ ۱۹۹۶
- ۱۷- چەند رېروونىيەك بۆ ئىسلامىيەكانى كوردستان. چاپى ۱/ ۱۹۹۶

- ۱۸- ئیسلام و کښه هه نوو که یی ه کان. چاپی ۱ / ۱۹۹۵
- ۱۹- با وریا بین! دارو و خانی رموشت کومه لگاکه مان بهرو هه لډیر ده بات. چاپی ۲ / ۲۰۰۶
- ۲۰- خواپه رستی ئیسلامی: بهشی یه که م/ خواپه رستی به گشتی، پاک و خاوینی .
- ۲۱- خواپه رستی ئیسلامی: بهشی دوو هم/ نویژ به رپا کردن .
- ۲۲- خواپه رستی ئیسلامی: بهشی سییه م/ مال به خشین و زه کات.
- ۲۳- خواپه رستی ئیسلامی: بهشی چوار هم/ رږوو گرتن، هه جو عومره، زیکی خوا.
- ۲۴- گه رانه وه بو لای خوا ﷺ . چاپی ۵ / ۲۰۱۰
- ۲۵- زانیانی ئیسلام کی و چوئن ؟! چاپی ۳ / ۲۰۱۱
- تیبینی : بو زمانی عه ره بیش وهر گپړاوه .
- ۲۶- بنچینه گرنگه کانی هه لئس و که وتی شهر عیانه و ژیرانه له گهل ورده بابته خیلافییه کاند، چاپی ۱ / ۱۹۹۹ .
- تیبینی: هم نامیلکه یه باسیکی بهرگی یه که می کتبی: (خواپه رستی ئیسلامی) یه، بو زمانی عه ره بیش وهر گپړاوه چاپیش کراوه .
- ۲۷- مزگوته کانی کوردستان له نیوان ناوهدانکړنده و ویران کردن دا. چاپی ۱ / ۲۰۰۰
- ۲۸- تافیکړنده و دی خوا بو بهنده کانی چی یه و چونه ؟ چاپی ۱ / ۲۰۰۰
- ۲۹- بنه ما شهر عییه کان و هیله گشتیه کانی کومه لئکی ئیسلامی ره سمن .
- تیبینی: (هم نامیلکه یه وهر گپړاوتنه سر زمانی عه ره بی).
- ۳۰- کومه لئ ئیسلامی: ئامانچ و هه لویسته کانی. چاپی ۱ / ۲۰۰۱
- ۳۱- پاساوه به لگه شهر عییه کانی بنیاتانی کومه لئ ئیسلامی، ئالقه کانی: او ۲ و ۳ و ۴ . چاپی ۱ / ۲۰۰۱
- ۳۲- ئافرمتی مسولمانی کورد مافه شهر عییه کانی و ئهرکه گرنگه کانی. چاپی ۱ / ۲۰۰۰
- ۳۳- ئافرمت و خیزان له سایه شهر عییه ت دا . چاپی ۲ / ۲۰۰۵

۳۴- چەند مەسەلەيەكى باوى سەردەم . چاپى ۵ / ۲۰۰۵

تيببيني: وەرگيرپراوخته سەر زمانى عەرەبى.

۳۵- چەند رېپروونييەك بۆ خوشك و برايانمان لە ھەندەران. چاپى ۱ / ۲۰۰۲

۳۶- سنوورە قەدەغەكان مەشكېن! (چاوپېكەوتنى دكتور حسين محمد عزيز). چاپى ۲

/ ۲۰۰۳

۳۷- چۆن ھەلس وکەوت لە گەل خەلکى دا بکەين؟! چاپى ۱ / ۲۰۰۲

تيببيني: وەرگيرپراوخته سەر زمانى عەرەبى.

۳۸- شەھيد کيىەو چ پلەوپايەيەكى ھەيە؟! چاپى ۱ / ۲۰۰۲

۳۹- جيهاد لە رىى خواداو چەند سەرنج و ئاگاداريەك. چاپى ۱ / ۲۰۰۲

۴۰- بۆئەوێ لەسەر جيهادگرىتمان قەرزدار نەبێتەو! چاپى ۱ / ۲۰۰۲

۴۱- جيهاد لە رىى خوادا چى يەو بۆچى دىكرى و چۆن دىكرى؟ چاپى ۱ / ۲۰۰۲

۴۲- ئەشكەنجەو زيندان (چاوپېكەوتنى ھاوژين عومەر) چاپى ۳ / ۲۰۰۹ .

تيببيني: وەرگيرپراوخته سەر زمانى عەرەبى، ھەروەھا دوو تەرجمەى فارسيشى

کراوەو چاپ و بلاو کراوەتەو، ھەروەھا بۆ زمانى ئینگليزىش وەرگيرپراووهو

چاوەرپى چاپە.

۴۳- کارو پرۆژەى ئىسلاميمان (وتارى کۆنگرەى يەكەمى کۆمەلئى ئىسلامىي)

چاپى ۲ / ۲۰۰۶ .

۴۴- ئىسلامو مسولمانەتى وکارى ئىسلامىي لەبەر رۆشنايى قورئان و سوننەتدا. چاپى

/ ۱ / ۲۰۰۶ .

۴۵- ئيمان و عەقيدەى ئىسلامىي. بەرگى/ ۱، ئيمان و عەقيدەى ئىسلامى چى يەو چۆنە؟!

۱ تا ۱۲ . چاپى ۱ / ۲۰۰۶

۴۶- ئيمان و عەقيدەى ئىسلامىي. بەرگى/ ۲، خوا بە يەگرتن (التوحيد) لە

بەديھينەرايەتیی و پەروردگاريتى دا. ۱۳ تا ۲۶ . چاپى ۱ / ۲۰۰۶

- ۴۷- ئيمان و عه قیده ی ئیسلامی. بهرگی / ۳، خوا به یه کگرتن له ناوو سیفته و له پهرستراویتی دا، ۲۷ تا ۳۶. چاپی ۱ / ۲۰۰۷
- ۴۸- ئيمان و عه قیده ی ئیسلامی. بهرگی / ۴، ئيمان به فریشته کانی خوا (عرو جل)، کتیبه کانی خوا (عرو جل)، پیغه مبه رانی خوا (عليهم الصلاة والسلام). ۲۷ تا ۴۰. چاپی ۱ / ۲۰۰۷
- ۴۹- ئيمان و عه قیده ی ئیسلامی. بهرگی / ۵، ئيمان به روژی دوا یی قه زاو قه دهر ۴۱ تا ۴۵. چاپی ۱ / ۲۰۰۸
- ۵۰- ئيمان و عه قیده ی ئیسلامی. بهرگی / ۶، تایبته نندی و دیدو بوچوونه کانی په پرموانی رپیازی راست. ۴۶ تا ۵۰. چاپی ۱ / ۲۰۰۸
- ۵۱- ته وژمی ئیسلامی و عه لمانی و خاله هاوبه شو جیاواز ه کانیان. چاپی ۱ / ۲۰۰۷، چاپی ۲ / ۲۰۱۱.
- تیبینی: ژوربه ی به (۲۴) نالقه له ههفته نامه ی (هاوولاتی) و نه وه ی دیکه ش به (۹) نالقه له ههفته نامه ی (ناوینه) دا بلا وکراو ته وه.
- ۵۲- گه نجه کانمان له نیوان ربه نه نایه تی و لاسای گردنه وه دا.
- ۵۳- به دوورخسته نه وه ی ئافرم ت له ئیسلام چ زیانک ده که یین؟
- ۵۴- سیاسه تی ئیسلامی و چهند روونکردنه و میه ک.
- ۵۵- چونی ه تی بوونه پی شه نگ و بنیاتنانی بنکه ی جه ماو مری.
- ۵۶- چهند بنه مایه کی گرنگی و تاربیزی.
- ۵۷- قوتا بیانی زانیاری شهرعیی چهند سهرنج و رپتمای یه ک.
- ۵۸- خو و رموشتی بهرزو په سند سهنگی مهحه کی مسولمانه تی یه.
- ۵۹- بانگه واز بو لای خوا.
- ۶۰- قوتا بیان له م هه ل و مهرجه دا پیویسته چو ن بن و چی بکه ن؟
- ۶۱- ضیف و قضیه (مقابله مع فتاة العربیة). که دوا یی له شیوه ی نامیلکه دا چاپ کراوه
- ۶۲- حوار خاص (مقابله مع فتاة العالم). که دوا یی له شیوه ی نامیلکه دا چاپ کراوه.

- ۶۳- خواناسی، ئایین، ئیمان. چاپی ۲ / ۲۰۰۹.
- ۶۴- واقعی هەریمی کوردستان ... دیدیکی ئیسلامیانە. چاپی ۱ / ۲۰۰۸.
- ۶۵- چەند بابەتییکی هونەریی لەبەرپۆشنای قورئان و سوننەت دا. چاپی ۱ / ۲۰۰۸.
- ۶۶- چۆن باشتر لە کتییی بەرپۆزی خوا بەهرەمەند دەبین؟! چاپی ۱ / ۲۰۰۸، چاپی ۳ / ۲۰۱۰.
- ۶۷- سروشت و پایەکانی خیزان و مەسەلەى چەندژنئی لە تەرازووی شەرع و عەقل دا. تییینی: ئەم نامیلکەیه بە (۴) ئالقە لە پۆژنامەى (پۆژنامە) دا بڵاوکراوتەو.
- ۶۸- پوختەى ژياننامەى پېغمبەرى خوا ﷺ، چاپی ۱ / ۲۰۱۰، چاپی ۲ / ۲۰۱۱.
- ۶۹- چەند بابەتییکی سیاسى هاوچەرە لەبەرپۆشنای عەقل و وەحى دا.
- ۷۰- کارى ئیسلامی و پەواندەوەى چەند تەمومژیک.
- ۷۱- حوکمی لە ئیسلام هەلگەپرانەووە هەئسەنگاندنیک.
- ۷۲- مەلای گەورە کۆیەو تەفسیرەکەى و چەند سەرنجیک.
- ۷۳- ئەرکی سەرشانمان بەرانبەر بە قورئان.
- ۷۴- هەئسەنگاندنیک لەبارەى: هەبوون و نەبوونی نەسخ لە قورئان دا.
- ۷۵- الإسلام كما يتجلى في كتاب الله تبارك وتعالى، المجلد الأول.
- ۷۶- تافیکردنەوەى خوا بۆ بەندەکانی چییەو چۆنە؟
- ۷۷- بەرگی یەکەمى (تەفسیری قورئانی بەرزو بەپیز)، کە سووپتی (الفاتحة و البقرة) ى گرتۆتە خۆى.
- ۷۸- بنەما شەرعییەکان و هیئە گشتییەکانی کۆمەئى ئیسلامی. چاپی ۳.
- ۷۸- پوونکردنەوەى بنەما شەرعییەکان و هیئە گشتییەکانی کۆمەئى ئیسلامی.
- ۸۰- پەوندی کورد لە هەندەران و ئەرکی سەرشانی.

نهو بهرهمانهی له ژیر چاپن

- ۱- خاتوو عائشه دایکی پرواداران.
- ۲- تهفسیری قورنانی بهرزو بهپیز / بهرگی دووهم، سورمتی (آل عمران).

نهو بهرهمانهی چاوهرپی چاپن.

- ۱- الإسلام كما يتجلى في كتاب الله تبارك وتعالى، المجلد (۱ - ۹).
- ۲- خووو رهوشتی نیسلامی.
- ۳- ئافرمت و خیزان له سایه شریعتدا. بهرگی دووهم.
- ۴- گرنگی و پیویستی پابهندی به قورنان و سوننه تهوه.
- ۵- نیسلام و دهو له تداریی و هوکمرانی.
- ۶- تهفسیری قورنانی بهرزو بهپیز / بهرگی سییه م، سورمتی (النساء).

له ژوره کوتهلایه پنهکان له کلماتین

www.alibapir.com

پښتانه ی پښتو څو

Alibapir/علي بابير

علي بابير

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

Google Play App Store

علي بابير

علي بابير

علي بابير

علي بابير

علي بابير

علي بابير

نيووروك

- ۹..... نهم كتيبه
- ۱۴..... پيشه کی چاپی سییه م
- ۱۵..... پيشه کی چاپی دووهم
- ۱۷..... پيشه کی
- ۲۰..... ده ستپك
- ۲۴..... مانای وشه ی (السيرة):
- ۲۵..... بوجی ورده کاریه کانی ژيانی پیغمبر ﷺ باسکراون؟
- ۲۹..... گرنگی شاره زابوون له
- ۲۹..... ژياننامه ی پیغمبره ی خوا ﷺ
- ۲۹..... په کهم: له پرووی ټیمانییه وه:
- ۳۳..... دووهم: له پرووی ټیگه یشتنی قورنانه وه:
- ۳۶..... سییه م: له پرووی خوا پهرستی و دیندارییه وه:
- ۴۰..... چواره م: له پرووی کارو جالاکي نیسلامییه وه:
- ۴۴..... ناوو نه سه بو کاتو شوینی
- ۴۴..... له دایکبوونی پیغمبره ی ﷺ
- ۴۴..... (۱) ناوی مباره کی پیغمبره ی ﷺ:
- ۴۶..... (۲) نه سه بی پیغمبره ی ﷺ:
- ۴۸..... (۳) کاتو شوینی له دایکبوونی پیغمبره ی ﷺ:
- ۵۴..... کورته یه ک له ژيانی پیغمبره ی ﷺ
- ۵۴..... له کاتی له دایک بوونییه وه هه تاکو

سئ سال پيش ودهى بوى هاتنى ۵۴

په كهم: ۵۴

دووه م: ۵۵

سئ يه م: ۵۶

چوار م: ۵۷

پينځه م: ۵۸

شه شه م: ۵۹

حه و ته م: ۵۹

هه شته م: ۶۱

نؤ يه م: ۶۲

ده يه م: ۶۳

يازده يه م: ۶۴

زده مينه سازييه گانې پيش دابه زيني ۶۶

ودهى بو پيغه مېره ى خوا (محمد) ﷺ ۶۶

په كهم: سهر گهر دانىي و گومپاييه كى گشتى و هه مه لايه نه له نيو مروڅايه تيدا: ۶۶

دووه م: چاو وروانيي خه لكى به گشتى كه پيغه مېره ى كوڅايي بئ: ۷۱

سئ يه م: ناماده كړدى پيغه مېره ﷺ بو وهرگرتنى ودهى: ۷۸

سهره تاي هاتنى ودهى بو (محمد) و ۸۳

هه لبريرانى به كوڅا پيغه مېره ى خوا ﷺ ۸۳

ماناي ودهى: ۸۹

دابه زيني (وحي) له چ پوڅو مانگيك دا بووه ؟: ۹۳

دابړانى ودهى و چوڼيه تى و حيكه ت و ماوه كى: ۹۶

ا- چوڼيه تى پچړانى ودهى: ۹۶

ب- حيكه تى پچړانى ودهى: ۹۷

ج- ماوه ى پچړانى ودهى: ۹۸

حيكه تى هه لبريرانى پيغه مېره ى كوڅايي ۱۰۲

- محمد ﷺ له نيو گهلى عاربدا ۱۰۲
- يه كه م: كه سايه تى ناوازه وه لکه وتووې پېغمبر ﷺ ۱۰۵
- دووه م: هوکاري شارستانيتى : ۱۰۷
- سئيه م: هوکاري سياسى : ۱۰۸
- چوارم: هوکاري جوگرافى : ۱۰۸
- پينجهم: هوکاري رووحي : ۱۰۸
- شه شه م: هوکاري کوښه لايه تى : ۱۰۹
- حه وته م: هوکارو حیکمه تى زمانه وانى : ۱۱۰
- بانگه وازى پېغمبرى خوا ﷺ ۱۱۲
- به شيوهى تاکيى و پنهانينى ۱۱۲
- يه كه مين كه سانك كه ئيمانين ۱۲۴
- به پېغمبر ايه تى (محمد) ﷺ هينا ۱۲۴
- يه كه م: خديجة بنت خويلد: ۱۲۴
- دووه م: علي بن ابي طالب : ۱۲۵
- سئيه م: زيد بن حارثة : ۱۲۶
- چوارم: كچه كانى پېغمبر ﷺ : ۱۲۷
- پينجهم: (أبو بكر الصديق) له دهره وى مالى پېغمبر ﷺ : ۱۲۷
- چهند روونكر دنه وديه ك له بارهى قوناغى يه كه مى بانگه وازه وه: قوناغى
- بانگه وازى تاکيى و پنهانينى ۱۳۲
- يه كه م: ماوه كهى: ۱۳۲
- دووه م: ناو ژمارهى نه وانى كه لهم ماوه يدا ئيمانين هيناوه: ۱۳۳
- سئيه م: جوړو چوڼيه تى نه وانى لهم قوناغه دا ئيمانين هيناوه: ۱۳۵
- چوارم: هه لياردنې خه لكى دانسته: ۱۳۷
- پينجهم: پنهانكارى: ۱۳۸

جيهاني بوونی ئيسلامو بانگه وازی پښتو مېرځ ۱۴۳

په دروېر ده پټگه يانډنی کږمه لټکی هه لټژارده ۱۴۴

په کهم: تڼروانين و بوونناسييه کی راست و دروست : ۱۴۴

دووم: نيمانی پته وو دامه زراو : ۱۵۰

سټيهم: بهندايه تي بو خوا به ساغی و پاکی : ۱۵۲

چوارهم: رهوشی بهرزو جوان : ۱۵۵

پينجهم: گیانی گورانکاری و شورش و بهرنه گار بونه وه : ۱۵۶

سفره تاي ده ستپکړدنې بانگه وازی ناشکراو گشتی : ۱۵۶

هه لټیستی فیکری بی پروایان له بهرانېر بانگه وازو په یامی پښتو مېرځ ۱۶۵

په کهم: خوا به یه گگرتن (التوحید): ۱۶۶

دووم: پښتو مېرځ په تې (النبوة): ۱۶۷

سټيهم: پوژي دوايي (اليوم الآخر): ۱۶۷

په کهم: هه لټیستی خرابی کافران له بواړی خوا به یه گگرتندا: ۱۶۸

دووم: دژایه تیکړدنې کافران له بواړی بړوا بون به پوژي دوايیدا: ۱۸۱

سټيهم: دژایه تیکړدنې کافران له بهرانېر پښتو مېرځ په تې و هجیدا: ۱۸۷

چهند شيوازيکی دیکه ی بی پروایان له دژایه تیکړدنې ۲۰۲

په یام و بانگه وازی پښتو مېرځ خوا ۲۰۲

په کهم: شيوازي دیبلو ماسی و گفتوگو به شيويه کی ناراسته وخو: ۲۰۲

دووم: شيوازي دیبلو ماسی و گفتوگو راسته وخو له گهل پښتو مېرځ ۲۱۲

سټيهم: شيوازي پروپاگنده و هیرشی راگه يانډن ۲۲۲

چوارهم: نازاردانی دهر وونی و جهسته یی پښتو مېرځ ۲۳۴

نازارو نه شکه نجه درانی هاو ده لانی پښتو مېرځ ۲۴۵

۱- أبر بکر الصديق: ۲۴۵

۲- بيلالی حبه شى: ۲۴۸

۳- بنه مالهي ياسر: ۲۵۱

۴- سه عدی کوری نهی و هق قاص: ۲۵۳

۵- مرصع دبی کوری عومير: ۲۵۵

۶- خەببایی كورې ئەرەت:..... ۲۵۶

۷- غەبدوللای كورې مەسعود:..... ۲۵۶

تاقىكردنه‌وى خوا بۇ بەندەكانى و چەند راستىيەك ۲۵۷.....

يەك: تاقىكردنه‌وى (ابتلاء) يەكئىكە لە سوننەت و ياساكانى خوا بۇ بەندەكانى:..... ۲۵۸

دوو: تاقىكردنه‌وى خوا جۇراو جۇرە:..... ۲۵۹

سى: بەبى تاقىكرانە‌وى دەرچون لىتى، دەسلەت پەيدا نابى:..... ۲۶۰

چوار: تاقىكردنه‌وى خواى -غۇجۇل- بۇ ئەھلى ئيمان بە ئەندازەى ئيمان و دىنيانە:..... ۲۶۱

حىكمەت و سوودەكانى تاقىكردنه‌وى ۲۶۱.....

۱- لەخۇ حالى بوون لەسەر ئاستى تاك و كۆمەل:..... ۲۶۲

۲- لەبىتۇنگ درانى ئيمانداران:..... ۲۶۲

۳- دىن زىياتر لەلا خۇشەويست بوون:..... ۲۶۴

۴- تىڭەبىشتى زىياتر لە نېۋەرۇكى پەيامى خوا:..... ۲۶۴

۵- ئاسىنى دۆست و دوژمن:..... ۲۶۴

۶- ھەلبۇزاردنى ھىندىك لە ئيمانداران بۇ پەلى شەھىدى:..... ۲۶۵

يەك: بەپەنھانى گۇپراگرتنى سەرانى كوفر بۇ قورئان خويىندى پىغەمبەر ﷺ:..... ۲۶۸

دوو: مۇشت و مېرى ئىۋان سەرانى كوفر:..... ۲۷۰

سى: پىرسباركردن و راۋىژكردنى سەرانى كوفر بە جۈولەكەكانى شارى (يىثرب) دەرپارەى (عەمد) ﷺ:..... ۲۷۱

يەكەم: مەسۇلمانبوونى (حەمراۋى كورې) (عبدال مطلب) مامى پىغەمبەرى خوا ﷺ:..... ۲۸۰

دوۋەم: كۆچكردنى يەكەم و دوۋەمى مەسۇلمانان بۇ ھەبەشە:..... ۲۸۲

سەيئەم: ھەۋلەدانى كافەرەكان بۇ گىپرانە‌وى كۆچكەرانى ھەبەشە بۇ مەككە:..... ۲۸۶

۱) راۋىژكردن:..... ۲۹۰

۲) مەبەدئى بوون:..... ۲۹۱

۳) قەسەى پوخت و روون و گشتگىر:..... ۲۹۲

۴) حىكمەت و دانايى (جەفر) -خوالى پازى بى-:..... ۲۹۵

چوارەم: مەسۇلمانبوونى (عەمر بن الخطاب) -خوالى پازى بى-:..... ۲۹۸

پىنجەم: دەرگ لىۋەرگرتن و دابرىنى سىياسى و كۆمەلەيەتتى و نابورىي و نووسىنى پەيماننامەيەكى زاتنامە:..... ۳۰۴

شەشەم: دراندى پەيماننامە (صحيفة) كە -:..... ۳۰۷

۱- كۆچى دوايى (أبو طالب) -:..... ۳۱۰

۲- كۆچى دوايى (خديجة) -:..... ۳۱۲

۳- زىادكردنى ئازاردانى پىغەمبەر ﷺ -:..... ۳۱۳

- ۴- چوون بډ شاري (طائف) و گهړانه وه به د تشكاويي:- ۳۱۴
- ۵- گهړانه وه له (طائف) و ديدار له گهل و هډي چندا:- ۳۲۱
- چونيه تي شه ورؤو بهر زبونونه وي پتغه مېر صلى الله عليه وسلم:- ۳۳۰
- كار دانه وي كافر هكان بؤ نهم سده فري پتغه مېر صلى الله عليه وسلم ۳۳۸
- له كوتايي نهم باسه شدا ناما زهيه كي خيرا به چهند مهسه له يه ك و گه وره ترين دهرس و پهندي گهړاني
- پتغه مېر صلى الله عليه وسلم به دواي پنگه ي جه ماو هريدا ده كهين:- ۳۵۷
- هوناغي يه كه م: سهره تاي ديدار:- ۳۵۸
- هوناغي دووهم: پهيماي يه كه مي (عقبه) : ۳۶۱
- هوناغي سي يه م: پهيماي دووهمي (عقبه) : ۳۶۳
- بهنده كاني پهيماي دووهمي (عقبه):- ۳۶۷
- موله تداني پتغه مېر صلى الله عليه وسلم فهران كړدني به كوچ كړدني هاوه لان به ره و (يثر ب):- ۳۷۰
- يه كه م: زمينه ساز كړدن بؤ كوچ كړدن :- ۳۷۰
- ۱- پهيما ننامي يه كه م و دووهمي عهقه به : ۳۷۰
- ۲- چهند نايه تيكي قورئان له باره ي كوچ كړدنه وه:- ۳۷۲
- دووهم: فهران دان به كوچ كړدن:- ۳۷۴
- سي يه م: هه لويستي كافران و رپگرييان له كوچ :- ۳۷۶
- أ- رئي ليگرتن:- ۳۷۶
- ب- رفاندن :- ۳۷۸
- ج- به نكردن:- ۳۸۰
- د- مال لي زه و ت كړدن:- ۳۸۱
- كوچ كړدني پتغه مېر صلى الله عليه وسلم له گهل (أوبكر) دا صلى الله عليه وسلم به ره و (يثر ب):- ۳۸۳
- يه كه م: كوچ كهران و پشتيواناني، تيگه يه نراو و پنگه يه نراو :- ۳۹۹
- دووهم: دروست كړدني مزگهوت :- ۴۰۳
- سي يه م: براي ته ي بهر پار كړدن له نيوان كوچ كهران و پشتيواناندا :- ۴۰۶
- چوارهم: دروشمي مسولمانان (بانگ):- ۴۰۸
- پينجهم: وتاري جومعه و كوښونه وي هه فثانه :- ۴۱۱
- شه شهم: نووسيني د هستور (الصحيفة، الوثيقة) :- ۴۱۲
- چهند سهرنجي ك دمر باره ي (الصحيفة) :- ۴۱۳
- حه و ته م: ناماد ه ساري بؤ جهنگ و جهاد و بهر گريي كړدن له ده ولت:- ۴۱۶
- به ك: پهي هترو توانا بهر گريي له خو ناكړئو به پي بهر گريي له خو كړدنيش هيچ شامانيك و هدي ناهي نري:- ۴۱۸

- دوو: له فهرزکرانی جهنگ و جهاددا وهکو تهرکه شهرعیبهکانی دیکه، پلهپلهیی رهچاو کراوه :- ۴۲۰
- ۱- فهرمان کردن بهدهست گرتنهوهو خوږاگریی :- ۴۲۱
- ۲- مؤلمت درانی جهنگ لهبهرنهوهی زولملیکراون :- ۴۲۲
- ۳- فهرزکرانی جهنگ لهکاتی هیژشکرانه سهرو شهر پی فروشتندا :- ۴۲۲
- ۴- فهرزکرانی جهنگ بو نههیشتنی چهوسپنرانهوهی مسولمانان و پیی دینداریی لی گرتنیان :- ۴۲۳
- سییهم: کاتی دهسپنکران و سهرهتای جهاد :- ۴۲۴
- حیکمهت و نامانجهکانی جهنگ له پیی خوادا: ۴۲۶
- چالاکیه سهربازییهکانی پیش جهنگی بهدری گهوره :- ۴۲۸
- ۱- غهزای (وهددان) یان (نهبواء) ۰ :- ۴۲۹
- ۲- سهرییهی (عبیده بن الحارث) ۰ :- ۴۳۰
- ۳- سهرییهی (حمزة) ۰ :- ۴۳۱
- ۴- غهزای (بواط) ۰ :- ۴۳۱
- ۵- غهزای (العشیره) ۰ :- ۴۳۲
- ۶- سهرییهی (سعد بن ابی وقاص) ۰ :- ۴۳۲
- ۷- غهزای بهدری یهکههم ۰ :- ۴۳۲
- ۸- سهرییهی (عبدالله بن جحش) ۰ :- ۴۳۳
- هیندیک له نامانجهکانی نهو (غزوة) و (سریه) یانه :- ۴۳۵
- یهکههم: فیتنه نانهوه له نیوان مسولمانان :- ۴۴۰
- دووههم: بیژپیزیان بهرانبهر به خوا :- ۴۴۳
- سییهم: نینکاریی کردنیان که خوا هیچ کتیبی ناردین :- ۴۴۵
- چوارهم: نینکاریی کردنیان له پیغه مبهراههتی (محمد) ﷺ :- ۴۴۵
- پینجهم: بیژپیزیی جووله که کان بهرامبهر به پیغه مبههر ﷺ :- ۴۴۶
- شهشم: په یوهندی نارهوای جووله که کان له گهل مونافیه کاندا :- ۴۴۷
- هههتههم: شایه تپیدانی به درویان، که موشریکه کان له مسولمانه کان چاکترن :- ۴۴۸
- بهردوهم بوون له سهرو بنیاتنانی گوهمه لگاو** ۴۴۹
- یهکههم: گوژدرانی قبیله له (بیت المقدس) هوه بو (کعبه) :- ۴۴۹
- لهم رووداوه جهند شتیکی گرنگ ده خویندریته هوه :- ۴۵۰
- دووههم: فهرزکرانی روژووی مانگی ره مهزان :- ۴۵۲
- سییهم: فهرزکرانی زهکاتی سهرفتره (فطر) و زهکاتی پوکن :- ۴۵۳
- چوارهم: نویژی جهژنه کان :- ۴۵۴

- پېنجەم: بوننى عائىشە بە ھاوسەرى پېغەمبەر ﷺ :- ۴۵۵
- شىۋازى پېغەمبەر ﷺ لە فېركردن و ۴۵۶
- پەرومردەكردنى مسوئلماناندا ۴۵۶
- چەند رووداويك پېش جەنگى ئوحد :- ۴۸۱
- يەكەم: ھەلىكى نەزۇرك بۆ پەنھانكۆز (اغتيال) كردنى پېغەمبەر ﷺ :- ۴۸۱
- دووم: غەزاي (ماء الكدر) لە ناوچەى (بنى سليم) :- ۴۸۳
- سىيەم: غەزاي (السويق) :- ۴۸۳
- چارەم: غەزاي (ذي امر) :- ۴۸۴
- پېنجەم: غەزاي (الفرع) لە (بەحران) :- ۴۸۵
- شەشەم: سەريەى (زيد بن حارثة) بۆ (القردة) :- ۴۸۵
- ھەوتەم: پەيمان شكىتى جوولەكەكانى (بنى قينقاع) و دەرکردنيان :- ۴۸۵
- ھەشەتم: كوشتنى (كعب بن الأشرف) :- ۴۹۰
- نۆيەم: بوننى (حفصه)ى كچى (عمر) بە ھاوسەرى پېغەمبەر ﷺ و بەشودانى (فاطمة) بە (علي) :- ۴۹۲
- ھېكمەت و دەرس و پەندەكانى جەنگى ئوحد :- ۵۱۰
- ۱- پووبەروبوونەھەى ھەق و ناھەق شتىكى مسوگەرە :- ۵۱۰
- ۲- سەرگەوتن بۆ ئەھلى ئيمانە :- ۵۱۱
- ۳و۴- كافرانىش ئازار دەبين و سەرگەوتنىش بەنۆرميە :- ۵۱۲
- ۵و۶- كاتە سەختەكان ئەھلى ئيمان دەرەدخەن و خوى زاناو شارما شەھيدان ھەلدەبژىرى :- ۵۱۳
- ۷و۸- مسوئلمانان دەپالئورين و كافران خەفە دەبن :- ۵۱۴
- ۹- بى جىھاد بەھەشت و دەست نايەت :- ۵۱۶
- ۱۰- پەيومست بوون بەخواو، نەك بە ھىچ كەسئك :- ۵۱۶
- ۱۱- ئەجەل ديارىكراومو نازايەتى و ترسنوكى پېش و پاشى ناخات :- ۵۱۸
- ۱۲- ئەنجام بە پىي گارو تىكۆشانە :- ۵۱۸
- ۱۳و۱۴- ئەھلى ئيمان ئازاو چەسپيون و سەرگەوتنيان مسوگەرە :- ۵۱۹
- ۱۵- تېشكان و دۆران پەيومندى بە ناخ و نيوەھەى مروفەھە ھەيە :- ۵۲۰
- ۱۶- سۆزو نەرم و نياني پېغەمبەر ﷺ لەگەل ھاوەلانىدا :- ۵۲۱
- ۱۷- سەرگەوتن و ژېركەوتن ھەردووكيان بەدەست خوان :- ۵۲۲
- ۱۸- كوژراوانى رپى خوا نەمردوون و زىندوون :- ۵۲۲
- ۱۹- لەكاتى سەختى دا پاك و پيس لەيەك جىادەبنەھە :- ۵۲۴
- ۲۰، ۲۱- شكاندى فەرمانى برا گەوردو، ھەئىزاردنى دنيا بەسەر دوارپۇژدا مايەى تېشكان و دۆران :- ۵۲۵

- ۵۲۶.....کورته باسیک دمر باره ی دیارده ی نیفاق و مونافیکان
- ۵۲۶.....یه کهم: (نفاق) یانی چی؟!.....
- ۵۲۶.....دووه م: نیفاق که ی و بچی سهری هه لدا؟!.....
- ۵۲۸.....سی: جوړه کانی نیفاق :-.....
- ۵۳۰.....چوارم: نیشانه کانی مونافیکه کان و هه لوسته کانیان :-.....
- ۵۳۶.....پینجهم: پوخته ی پیناسه ی مونافیکه کان :-.....
- ۵۳۷.....سی ټاگاداری دمر باره ی مونافیکه کان :-.....
- ۵۴۰.....چه ند رووداویکی ګرنگی دوا ی جه نگی نوحود
- ۵۴۰.....یه کهم: غه زای (حمراء الأسد) :-.....
- ۵۴۴.....دووه م: سهریه ی (أبو سلمة المخزومي) :-.....
- ۵۴۵.....سی یهم: کوشتنی (خالد بن سفیان الهذلي) له لایهن (عبدالله بن أنیس) ده :-.....
- ۵۴۶.....چوارم: کاره ساتی (الرجیع) له سهر ده ستی (عضل و القارة) :-.....
- ۵۴۸.....پینجهم: کاره ساتی (بئر المعونة) :-.....
- ۵۵۰.....شه شهم: (زینب) و (أم سلمة) بوون به هاوسهری پیغه مبر و ^صالله ^عالله ^سالله :-.....
- ۵۵۱.....حه و ته م: ده رکردنی تیره ی (بنی النصیر) له سالی چواره مدا :-.....
- ۵۵۴.....هه شتم: قه دهغه کرانی شه راب (مه ی) :-.....
- ۵۵۶.....چه ند رووداویکی ګرنگ پيش جه نگی نه حزاب
- ۵۵۶.....یه کهم: غه زای (ذات الرقاع) له سالی (۴) ی کوچیدا :-.....
- ۵۵۹.....دووه م: غه زای به دری دووه م له (شعبان ی سالی (۴) ی کوچیدا :-.....
- ۵۶۰.....سی یهم: غه زای (دومة الجندل) :-.....
- ۵۶۱.....چوارم: غه زای (بنو المصطلق) له لای سهر چاره ی (المریسیع) :-.....
- ۵۶۲.....پینجهم: هه لدا نی مونافیکه کان ی ناژاوه نانه وه له نیوان کوچکه ران و پشتیواناندا له غه زای (بنو المصطلق) دا^۰ :-.....
- ۵۶۵.....شه شهم: کاره ساتی بوختان (الإفک) :-.....
- ۵۷۲.....چهند راستی یه ک لهو نایه تانه ی له کاره ساتی (بوختان) دا هاتنه خوار و مرده گیرین له وانه :-.....
- ۵۷۳.....یه کهم: ناو و کاتی روودانی جه نگی نه حزاب :-.....
- ۵۷۴.....دووه م: هوی روودانی جه نگی نه حزاب :-.....
- ۵۷۵.....سی یهم: به شدار بووانی به ره ی دوژمن له جه نگی نه حزابدا :-.....
- ۵۷۶.....چوارم: خه نده ق لیډان به پيشنیاری سهدانی فارسیی :-.....
- ۵۷۷.....پینجهم: نهو نایه تانه ی له باره ی خه نده ک لیډانه وه هاتنه خوار ی :-.....
- ۵۷۸.....شه شهم: چهند موعجیزه یه ک له کاتی خه نده ک لیډانددا :-.....
- ۵۸۱.....حه و ته م: سروود گوتنی هاوه لآن له کاتی خه نده ق لیډانددا :-.....

- هشتم: شکاندنی پیمان له‌لایه، (بنی قریظه) هوه:- ۵۸۳.....
- نویسم: قسه‌کردن له‌گه‌ل (بنی قریظه) دا:- ۵۸۴.....
- دهیم: هه‌ولتی پیغمبهر ﷺ بۆ پیکهاتن (صلح) له‌گه‌ل (غطفان) دا:- ۵۸۵.....
- یازدهیم: کوشتنی (عمرو بن عبد ود) پاش پهرینه‌وه‌ی له‌خنده‌ق:- ۵۸۶.....
- دوازدهیم: مسولمانبوونی (نعیم بن مسعود بن عامر الغطفانی) :- ۵۸۶.....
- سیزدهیم: هه‌لکردنی بایه‌کی توندو دابه‌زینی فریشته‌کان بۆ یارمه‌تی مسولمانان :- ۵۸۹.....
- چواردهیم: هه‌ولدانی پیغمبهر ﷺ بۆ زانینی بارودۆخی دوزمن:- ۵۸۹.....
- یه‌که‌م: بوونی (زینب) ی کچی (جحش) به‌هاوسهری پیغمبهر ﷺ :- ۵۹۶.....
- دووه‌م: هاتنه‌خواره‌وه‌ی نایه‌تی (حجاب):- ۵۹۹.....
- سێیه‌م: سه‌ریه‌ی (محمد بن مسلمة):- ۶۰۰.....
- چواره‌م: سه‌ریه‌ی (أبو عبيدة بن الجراح):- ۶۰۱.....
- پینجهم: سه‌ریه‌ی (عبد الرحمن بن عوف) بۆ (دومة الجندل):- ۶۰۲.....
- شه‌شم: غه‌زای (بنی لحیان):- ۶۰۳.....
- حه‌وته‌م: غه‌زای (ذی قرد)، یان (الغابة):- ۶۰۴.....
- هه‌شته‌م: کوشتنی (سلام بن أبي الحقيق):- ۶۰۵.....
- نویسم: سه‌ریه‌ی (کرز بن جابر الفهري):- ۶۰۶.....
- (صفیة) ده‌یته‌هاوسهری پیغمبهر ﷺ :- ۶۲۵.....
- هه‌ولتی ژهر خواردکردنی پیغمبهر ﷺ :- ۶۲۶.....
- یه‌که‌م: نامه‌نوسینی پیغمبهری خوا ﷺ بۆ پادشاو ده‌سه‌لاتداره‌کان و بانگکردنیان بۆ نیسلام:- ۶۲۷.....
- دووه‌م: (عمرة القضاء) عومره‌ی گێرانه‌وه :- ۶۳۱.....
- سییه‌م: مسولمانبوونی (خالد بن الوليد) و (عمرو بن العاص) و (عثمان بن طلحة):- ۶۳۳.....
- چواره‌م: غه‌زای (مؤتة):- ۶۳۴.....
- پینجهم: سه‌ریه‌ی (ذات السلاسل)^۵:- ۶۴۰.....

٦٤٤ نازاد کرانی مه‌ککه

- یه‌که‌م: ده‌ستدریژی (بنو بکر) بۆ سه‌ر (خُزاعه):- ۶۴۴.....
- دووه‌م: (أبو سفیان) ده‌یه‌وێ قه‌ره‌بووی په‌یمان شکینی بکاته‌وه:^۵ ۶۴۶.....
- سێیه‌م: خو‌تاماده‌کردن بۆ نازادکردنی مه‌ککه:- ۶۴۸.....
- چواره‌م: (حاطب) که‌وته‌هه‌له‌وه‌که‌ویستی قوریش ناگادار بکاته‌وه:- ۶۵۰.....
- پینجهم: پیغمبهر ﷺ سوپاکه‌ی به‌ره‌و مه‌ککه‌به‌ری ده‌که‌ون:- ۶۵۱.....

- شەشەم: (أبو سفيان) دەكەوتتە بۆسەي سويای ئىسلامەو: ۶۵۲.....
- جەوتەم: پتغەمبەرى خوا ﷺ بە خۆ بەكەمگرتن (تواضع) ەو دەچتە نىر مەككەو: ۶۵۶.....
- هەشتەم: پاكدردنەو ەي كەعبە لە بتەكان و دەرکردنى لىبوردى گشتى: ۶۵۸.....
- نۆيەم: مسوئلمانبونى سەرانى قوپرەيش: ۶۶۱.....
- دەيەم: گرنگى ئازاد كرانى مەككە: ۶۶۲.....
- جەنگى حونەين و ئەوطاس و طائف** ۶۶۳.....
- يەكەم: جەنگى حونەين: ۶۶۳.....
- هۆيەكانى تيشكانى مسوئلمانان لە سەرەتاو: ۶۶۵.....
- هۆيەكانى سەرکەوتنى مسوئلمانان لە كۆتايى جەنگەكەدا: ۶۶۶.....
- دووەم: جەنگى (أوطاس): ۶۶۶.....
- سەيەم: جەنگى (طائف): ۶۶۷.....
- يەك: دابەشکردنى غەنيمەت لە (جەعرانە) ۶: ۶۶۹.....
- دوو: هەلۆستى يەكەك لە پشتيوانان لە دابەشکردنى غەنيمەتدا: ۶۷۲.....
- هاتنى وەفدى (ثقيف) بۆ لاى پتغەمبەر ﷺ و مسوئلمانبونى خەلكى (طائف) ۶: ۶۹۳.....
- حەج كردنى (أبو بكر) بە مسوئلمانان: ۶۹۴.....
- مردنى (عبدالله بن أبي بن سلول): ۶۹۸.....
- سەرپشكرانى هاوسەرە بەريزەكانى پتغەمبەر ﷺ ۶: ۶۹۹.....
- هاتنى وەفدەكان لە سالى نۆيەمدا كە بە: (عام الوفود) ناسراو: ۷۰۲.....
- دەرکەوتنى (مسيلة الكذاب) لە (يمامة) و (الأسود العنسي) لە (صنعاء): ۷۰۷.....
- ناردنى چەند نوێنەرەيك بۆ تيگەياندننى خەلكى: ۷۰۸.....
- (حجة الوداع) حەجى مائناوايى** ۷۱۰.....
- وتارە گرنگ و ميژووبىيەكەى پتغەمبەر ﷺ لە حەجى مائناوايدا ۷۱۱.....
- ناردنى سوپايەك بە فەرماندەيەتى ئوسامەى كورى زەيد بەرەو فەلەستين ۶: ۷۱۷.....
- نەخۆشايى پتغەمبەر ﷺ و دوا هەفتەى كۆچى دوايى تيداكردى.** ۷۱۸.....
- تەوهرەى يەكەم.** ۷۲۹.....
- وەسفا و پيناسەى پتغەمبەر ﷺ بە گشتى ۷۲۹.....
- جەستەو ديمەن، خوو و دەرشتى، هەلسوكەوتى ۷۲۹.....
- تەوهرەى دووهم.** ۷۴۱.....
- شيۆەو روخسارو ديمەنى پتغەمبەر ﷺ ۷۴۱.....
- تەوهرەى سەيەم.** ۷۴۶.....

٧٤٦..... ناکار و پوشتنه بهرزو په سنده کانی پیغه مېهر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 ٧٧٠..... ته و مړی چواره م
 ٧٧٠..... هه ئس و که وتی ناسایی و پوژانه ی پیغه مېهر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 ٨١٥..... نې و مړ وک

[illegible]